DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Dr. J. P. AREND; J. VAN DER BAAN; Mr. A. BACKER; J. BADON GHIJBEN; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Ds. G. DOEDES; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERF; Dr. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG, JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAELS; L. J. F. JANSSEN; O. KEER; J. PH. VAN DER KELLEN; G. L. KEPPER; S. F. KLYNSMA; Ds. J. C. KOBUS; Mr. J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; G. KUYPER, HZN.; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WSZ.; Mr. J. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; Ds. H. MENSINGA; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. MOULIN; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R. C. H. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Jhr. H. B. VAN SMINIA; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNEE; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; Ds. P. E. VAN DER ZEE; *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

VIJFDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1855.

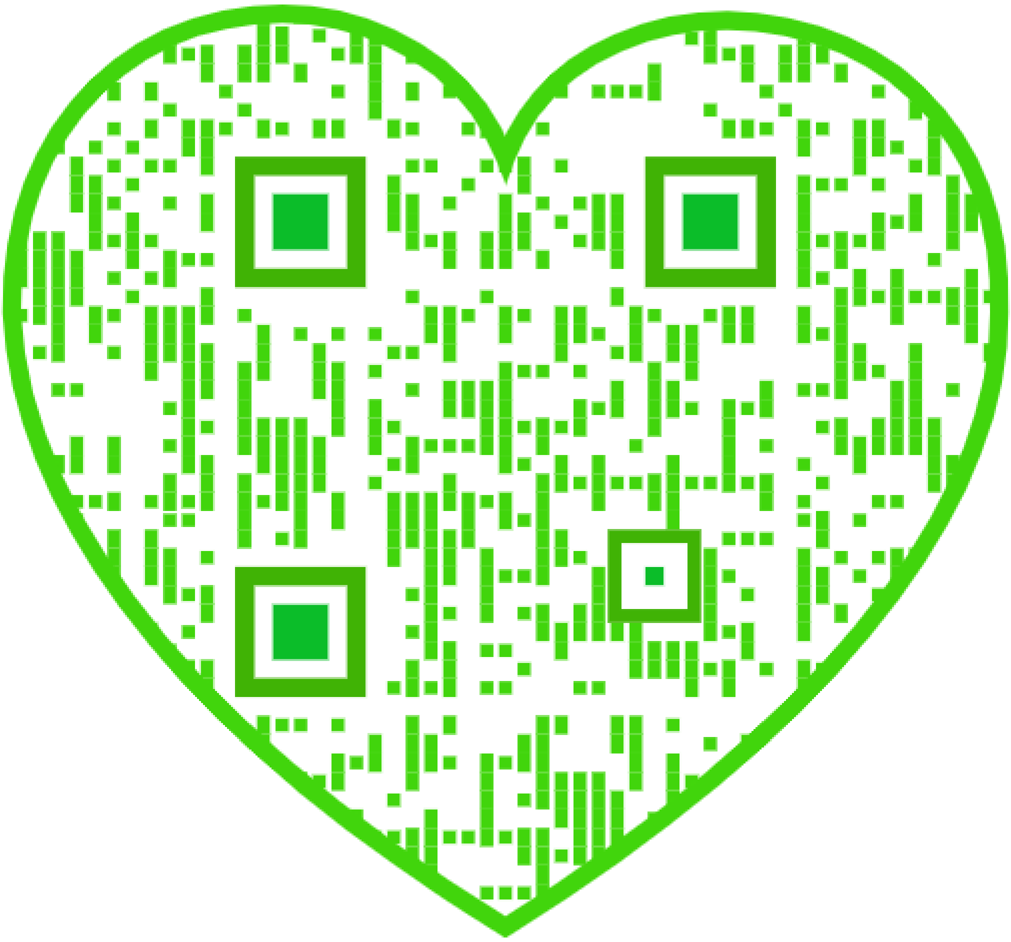

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

Bl. 15 kol. 1. r. 16 v. b. staat: haren uitspraak, lees: hare uitspraak.
— 24 —— 1. r. 3 v. b. —— ocaa, lees: oca a.
— 34 —— 1. r. 9 v. o. —— voorganden, lees: voorhanden.
— 34 —— 2. r. 21 v. b. —— niet in den rug, lees: in den rug.
— 34 —— 2. r. 25 v. b. —— koste, lees: kostte.
— 34 —— 2. r. 31 v. b. —— beide, lees: beiden.
— 34 —— 2. r. 21 v. o. —— 1810, lees: 1800.
— 34 —— 2. r. 11 v. o. —— Engelschen dienst, lees: Engelsche dienst.
— 35 —— 2. r. 23 v. o. —— werdt, lees: werd.
— 43 —— 2 r. 3 v. o. —— (IV.; bl. 160, vr. 151), lees: (IV.; bl. 190, vr. 151).
— 44 —— 1. r. 2 v. o. —— *Engelenburg*, lees: *Engelenberg*.
— 52 —— 2. r. 8 v. o. —— bestemd, lees: bepaald.
— 52 —— 2. r. 7 v. o. —— woonen, lees: wonen.
— 54 —— 2 r. 7 v. o. —— met de mantel, lees: met den mantel.
— 55 —— 1. r. 13 v. b. —— eene band, lees: een band.
— 60 —— 1. r. 47 v. b. —— idische, lees: indische.
— 60 —— 1. in de noot, r. 8 v. o. staat: inm, lees: im.
— 60 —— 1. ———— r. 2 v. o. —— umhra, lees: umbra.
— 60 —— 2 r. 24 v. b. staat: oecasum, lees: occasum.
— 60 —— 2. r. 40 v. b. —— monat, lees: monet.
— 60 —— 2. r. 42 v. b. —— *Aulae*, lees: *Aulul*.
— 61 —— 1. r. 8 v. b. —— serona, lees: serena.
— 61 —— 1. r. 12 v. b. —— JUPITER, lees: JUPPITER.
— 61 —— 1. r. 17 en 20 v. b. staat: *H*, lees: *Il* (d. i. *I* en *l* van *Il*(*ias*).
— 61 —— 1. r. 33 v. b. staat: ihnen, lees: ihnen hierin.
— 61 —— 1. r. 38 v. b. —— hatt, lees: hatte.
— 61 —— 2. r. 30 v. b. —— in *Cid*, lees: im *Cid*.
— 61 —— 2. r. 43 v. b. —— wirten, lees: hirten.
— 61 —— 2. r. 43 v. b. —— gestabat, lees: gestabat in.
— 61 ——2. r. 48 v. b. —— te, lees: in.
— 61 —— 2. r. 5 v. o. —— te Baiern, lees: in Baiern.
— 61 —— 2. in de noot, r. 3 v. o. staat: slätter, lees: slätter.
— 61 —— 2. ———— r. 2 v. o. —— autranningi, lees: äutränningi.
— 62 —— 1. r. 4 v. b. staat: *Λίος*, lees: *Δίος*.
— 62 —— 1. r. 12 v. b. —— seil, lees: seite.
— 62 —— 1. r. 36 v. b. —— *seite*, lees: Seite.
— 62 —— 1. in de noot (*), r. 3 v. o. staat: gelehte deuting, lees: gelehrte deutung.
— 62 —— 1. ———— (†), r. 2 v. o. —— *Magxarinhe Alberihümer*, lees: *Magyarische Alterthümer*.
— 62 —— 2. r. 7 v. b. staat: *ongeschickte*, lees: *ungeschickte*.
— 63 —— 2. r. 7 v. o. —— FLEANCER, lees: FLEANCE.
— 69 —— 1. r. 10 v. o. —— moeten, lees: weten.
— 70 —— 1. r. 14 v. b. —— Synagogen, lees: Synagoge.
— 73 —— 1 staat onder de Vr. LVI: eene H., lees: S. J.
— 74 —— 1. r. 10 v. b. staat: Marchans, lees: Marchands.
— 75 —— 1. r. 6 v. b. —— van JACOB, lees: voor JACOB.
— 105 —— 1. r. 14 v. o. —— IRHARIM, lees: IRHOVEN.
— 107 —— 1. ———— —— Mr. J. H. BEUCKER ANDREAE, lees: Mr. D. H. BEUCKER ANDREAE.
— 115 —— 2. r. 18 v. o. —— JEAN DE TORNEAU, lees, JEAN DE FAIRNEAU.
— 115 —— 2. r. 11 v. o. —— BORTEL: lees: BOXTEL.
— 116 —— 1. r. 4 v. b. —— de leeuw van goud, de banden mede van goud op zwart veld, lees: de leeuw van keel op een goud veld, en zes of drie gouden banden op een veld van sabel.
— 116 —— 1. r. 25 v. o. —— N°. 137, lees: N°. 136.
— 121 —— 2. r. 2 v. b. —— inprie, lees: injurie.
— 125 —— 1. r. 8 v. o. —— Brauschweig, lees: Braunschweig.
— 136 —— 1. r. 23 v. o. —— Vr. 291, lees: Vr. 191.
— 170 —— 1. r. 10 v. b. —— leven, lees: leven Admiraal.
— 170 —— 1. r. 20 v. b. —— zijn. Bij, lees: zijn; bij.
— 170 —— 1. r. 22 v. b. —— ockerk (?), lees: de Gereformeerde kerk.
— 170 —— 1. r. 1 v. o. —— aan het tweede, lees: aan, het *tweede*.
— 170 —— 2. r. 14 v. o. —— Aerssen, lees: *Aerssen* (ook *Arcen*. Zie GOSSELIN, *Alphabet. Naamlijst*).
— 171 —— 1. r. 28 v. b. —— in *Oost-Friesland* geboren, in 1573 [?] te, lees: in 1573 in *Oost-Friesland* geboren, te.
— 171 —— 1. r. 30 v. b. —— alwaar hij, lees: aldaar.
— 171 —— 1. r. 31 v. b. —— H. PONTANUS, lees: J. I. PONTANUS.
— 171 —— 1. r. 25 v. o. —— hem zijn, lees: wien.
— 201 —— 2. r. 32 v. b. —— WEERS, lees: ORLERS.
— 202 —— 1. r. 35 v. b. —— *Bruinsten*, lees: *Bruinisten*.

Bl. 206 Kol. 1. r. 14 v. o. staat: Vr. LII, lees: Vr. LIV.
— 209 —— 2. r. 14 v. b. —— eeens, lees: eens.
— 214 —— 1. r. 16 v. b. —— *que*, lees: *quovis*.
— 214 —— 1. r. 17 v. b. —— *flt*, lees: *fit*.
— 214 —— 1. r. 18 v. b. —— *gio*, lees: *gia*.
— 224 —— 2. r. 7 v. o. —— *Outtre*, lees: *Outre*.
— 225 —— 1. r. 24 v. o. —— TAETZEN, lees: TAETSEN.
— 225 —— 2. r. 24 v. o. —— zijnen, lees: zijne.
— 234 —— 2. r. 16 v. o. —— *Saltatie*, lees: *Collatie*.
— 250 —— 1. r. 21 v. o. —— LUSAC, lees: LUZAC.
— 253 —— 2, noot (9), r. 1 v. o. staat: החנת, lees: חתנה.
— 257 —— 1, ——(21), r. 2 v. b. —— *Gollicië*, lees: *Gallicië*.
— 257 —— 2. r. 4 en 3 v. o. staat: Ik bezit een door ANGLES geteekend portret, lees: Ik bezit het geteekende portret van ANGLES.
— 265 —— 1. r. 27 v. b. staat: 1850, lees: 1840.
— 265 —— 1. r. 16 v. o. —— DEENEWAERT, lees: DRENCWAERT.
— 266 —— 2. r. 17 v. o. —— *gallinaeci*, lees: *Gallinacei*.
— 266 —— 2. r. 16 v. o. —— *trationes*, lees: *orationes*.
— 266 —— 2. r. 10 v. o. —— *disertissimique*, lees: *disertissimeque*.
— 266 —— 2. r. 9 v. o. —— Culicam, Casulli, lees: Culicem, Catulli.
— 266 —— 2. r. 9 v. o. —— Pcittacum, lees: Psittacum.
— 266 —— 2. r. 8 v. o. —— Museam, lees: Muscam.
— 266 —— 2. r. 8 v. o. —— Calvisium, lees: Calvitium.
— 266 —— 2. r. 3 v. o. —— conscensi, lees: consecuti.
— 266 —— 2. r. 1 v. o. —— Stultitiae, lees: stultitiae.
— 266 —— 2. r. 1 v. o. —— Lusi, lees: Luti.
— 267 —— 1. r. 5 v. b. —— Gonrado Goddaeo, lees: Conrado Goddaeo.
— 267 —— 1. r. 9 v. b. —— PARSERATIUS, lees: PASSERATIUS.
— 267 —— 1. r. 11 v. b. —— *hac*, lees: *hoc*.
— 267 —— 1. r. 13 v. b. —— *Conscriptas*, lees: *Conscriptos*.
— 267 —— 1. r. 13 v. o. —— dezen, lees: de zon.
— 267 —— 1. r 10 v. o. —— ad Senatum, lees: *ad Senatum*.
— 268 —— 1. r. 2 v. b. is vóór: *ex quovis* het woordje *ne* uitgevallen.
— 279 —— 2. r. 22 v. o. staat: PÉRIONEN, lees: SÉRIONNE.
— 282 —— 2. r. 23—17 v. o. leze men, op verzoek van den Heer C. KRAMM, in plaats van: Het — bewonderen: Het was ook tijdens dat verblijf, dat de Fransche schoone ANNE, onze ANNA den roem aller vrouwen te *Utrecht* heeft bezocht en de verwondering van zooveel talent en geleerdheid van ANNA MARIA SCHURMAN, in de Fransche salons heeft kunnen verspreiden.
— 283 —— 1. r. 30 v. b. staat, vaas, lees: *fasce*.
— 284 —— 2. r. 29 v. b. —— geslacht, lees: geslacht uit den huize.
— 285 —— 1. r. 30 v. o. —— *Lydh*, lees: *Lyon*.
— 307 —— 2. r. 16 v. o. —— *order*, lees: *orde*.
— 311 —— 2. r. 17 v. b. —— 1655, lees, 1645.
— 315 —— 2. r. 20 v. o. —— overeen, lees: overeen, behalve de opmerking, dat VAN DEN BERGS eerste huisvrouw BEUTS heette, en de plaats derhalve genoemd werd naar *beider* namen.
— 319 —— 2. r. 7 v. o. —— *Aikhem*, lees: *Achlum*.
— 319 —— 2. r. 3 v. o. —— VAN LIER, lees: VAN LOON.
— 320 —— 2 r. 20 v. b. —— *slimner*, lees: *slimmer*.
— 325 —— 2. r. 13 v. b. —— al weet, lees: al mis.
— 328 —— 2. r. 19 v. b. —— juvis, lees: Jovis.
— 328 —— 2. r. 17 v. o. —— CIƆIƆXCVI die, CIƆIƆXCVI. Die.
— 328 —— 2. r. 15 v. o. —— perit, ob, lees: perit. Ob.
— 328 —— 2. r. 12 v. o. —— conflexerit, lees: conflixerit.
— 328 —— 2. r. 11 v. o. —— Deo, ut, lees: Deo, et.
— 330 —— 1. r. 29 en 41 v. b. staat: OPREI, lees: OPZIE.
— 330 —— 2. r. 14 v. o. staat: *Kroonregisters*, lees: *Vroonregisters*.
— 332 —— 1. r 35 v. o. —— GIJSBEEK, lees: GEYSBEEK.
— 336 —— 2. r. 27 v. o. —— *Graasfort*, lees: *Grunsfort*.
— 337 —— 2. r. 2 v. b. —— zijn, lees: zij.
— 341 —— 1. r. 7 v. o. —— navraag, lees: namaag.
— 342 —— 2. r. 17 v. b. —— judasvorm, lees: judasooren.

Elk jaar zijn bezwaar.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

„Die 't beter weet mag het zeggen"

Aanteekeningen.

Register van grafschriften. Johan Pryce. Mij geheel vereenigende met den wensch van B., bl. 193 van den vorigen Jaargang geuit, deel ik hier mede het onderstaande grafschrift, te vinden op een grafzerk, liggende op het koor in de Hervormde kerk te *Noordwijk Binnen.*

Hier leyt begraven den Edelen
seer manhaften JOHAN PRYCE, in syn
leve in de oirloge diversche hooge
Amptere⁻ hebbende bedient en daer
naer geweest synde Lyeutenant
Gouverneur in den Bryel aldaer
hebbende een Comp[nie] voetvolcx
ten dienste van de Mt[t] va⁻ Groot
Bretagnien stierf alhier den XV[en]
April XVI[C] negen.

(Hier tusschen zijn de wapens geplaatst, die echter niet meer te onderscheiden zijn.)

Ende de Eedele ende
deuchtsame Joffrouwe
MARGARETA RATTALLERS
syne Huysvrouwe die
stierf den 24[en] Septe[m]b.
A[o]. 1627.

Het zal mij aangenaam zijn over JOHAN PRYCE en zijn geslacht eenige nadere mededeelingen door middel van dit Tijdschrift te ontvangen. LEGENDO ET SCRIBENDO.

America vóór Columbus ontdekt. Zoo even lees ik in *de Gids*, N°. X, eene mededeeling van den Heer HETTEMA, over de vroegere togten der Noormannen naar het noordelijke gedeelte der nieuwe wereld en hunne vestiging aldaar door volkplantingen uit *IJsland* en *Groenland.* Ik wil dien Heer opmerkzaam gemaakt hebben op een klein geschrift over dit onderwerp van den Beijerschen Hoogleeraar DEUBER, in 1815 uitgegeven, onder den titel: *Geschichte der Schiffart in Atlantischen Ocean: zum Beweise, dass Amerika schon lange vor* CHR. COLUMBO, *und der Compass, das Mittel zu grossen Seereisen, vor* FLAVIO GIOJA, *entdeckt worden seij. Angehangt ist* CHR. COLOMBO'S *eigener Bericht an* RAFAËL SANXIS, *den Schatzmeister des Königs von Spanien.* Een bericht van dit werkje vindt men in de *Hall. Literaturzeit.*, 1817, N°. 94. Er wordt in aangetoond uit oude geschiedschrijvers en gevonden gedenkstukken, dat de Ouden werkelijk *Amerika* gekend hebben; dat ook de Noormannen in de middel-eeuwen (1000) en de inwoners van *Wallis* in *Engeland* (1170) *Amerika* hebben aangedaan, en dat van het een en ander de sporen in dat werelddeel zelve nog overig waren ten tijde van COLUMBO'S ontdekking. Vergelijk hiermede *Recensent ook der Recensenten*, 1818, N°. 1. (*)

SAXO SYLVIUS.

Uitrusting in de XVIIde eeuw. In een »Memorye wat tot wtrustinge van een schip van 250 Lasten van nooden is", in HS. van omstreeks 1620 lees ik achteraan:

»Item Twe Bybels, 3 Testamenten, 36 Psalmboecken; — Twe Schryffboecken, elck van een boeck pampier, Een Riem witt Schrijffpampier, hondert Pennen, Een groote kanne met inkt, 3 stucken Lack; — Een boeck van LINSCHOOTEN".

Het *Itinerarium* van LINSCHOOTEN schijnt dus de eenige lectuur geweest te zijn, behalve de stichtelijke, die men op reis behoefde.

P. A. T.

Groote vorst in 't jaar 1608. »Op desen daeg (1 Jan.) 1608 doense van den Treves tracteerden in de Nederlanden, soo was het so vuytermaten grooten vorst op Jaersdach beginnende, duerden ouer de dry maenden eert doyden, soo dat den Hont en voor Rammekens toegevrosen waeren. De Zuijerzee daer voerense van Amsterdam met sledden ouer, en van Texel tot het eylant Wirringen. De Teemse voor Londen was mede toegevrosen, als in Vranckrijck allen riviren naer de zee loopen, soo dat sulcken vorst by geen menschen gedencken was geweest".

Uit oude aanteekeningen.

Ἐρευνητής.

Zij komen bij paren, enz. Prof. H. W. TYDEMAN heeft, tot plaatsvulling achter het Xde deel der *Geschiedenis des Vaderlands*, door

---

(*) In den jare 1852 verscheen te *Buffalo* in het licht eene *Brochure* van Mr. A. DAVIS, getiteld: *Ancient America: — — including the Discovery of New-England by the Northmen, five hundred Years before Columbus* (16 bladz. in 8°.; *twenty-fifth Edition*). Ook in CHAMBERS *Papers for the people,* 1852, is daarover een zeer uitvoerig geschrift. F. M.

BILDERDIJK, een versje geplaatst, hetwelk hij onder papieren van BILDERDIJK heeft gevonden, geteekend 1688 *in Julio*, doch door eene latere hand geschreven.

Dit versje is waarschijnlijk uit het geheugen opgeteekend en is blijkbaar aldaar niet volledig; het duidt ook niet juist aan waarop het slaat, hoewel een kenner van zaken de bedoeling daar van wel kan afleiden.

Het oorspronkelijke vindt men in het *Tweede Vervolg van de Latijnsche en Nederduitsche Keurdichten bijeen verzameld door de liefhebberen der oude Hollandsche Vrijheit. Te Rotterdam, bij* PIETER VAN DER GOES, 1724, in 8°. op bl. 27. Ik schrijf het hier af om de gemelde bijlagen aan te vullen.

»DE VERGADERING VAN DE STATEN VAN HOLLANDT".

»*Sij comen bij paren,*
Om te vergaren,
In den Haegh.
Sij sijn 'er so graagh.
Sij drinken een glas,
Sij p..... een plas,
En laten de saak soo als hij was.
Sondaghs absent,
Maandaghs in 't Logement,
Dinghsdaghs present,
Woensdaghs compleet,
Donderdaghs niet gereet.
Vrijdaghs niets gedaan,
Saterdagh na huijs gegaan".

C. KRAMM.

Monsterdaalder. Voor de beminnaars van munten en penningen is het niet onbelangrijk te worden herinnerd, dat er een exemplaar heeft bestaan of nog bestaat van eenen *Daalder*, geslagen ter eere van den Prins van *Spanje*, PHILIPS II, in 1549, bij gelegenheid van zijne reizen door al de rijken en staten van zijnen vader, Keizer KAREL V. Wij lezen daar over bij ALONSO DE ULLOA het volgende:

»Den Prince vertroc van Trenten op den negenentwintichsten dach van Januarius, met de Cardinalen van Trenten ende van Ausborgh, met Hertoghe MOURITS, den Hertog van Alva, ende d'ander Princen, Heeren ende Edelmans van zijnen hove, ende passerende door Tramin, soo is hij ghecomen te Bolzan, een stadt in het Graafschap van Tirol, waer dat hem gheschoncken werd van weghen het Graafschap een soo grooten *ghemunten daelder*, dat een muijl de selve qualijc draghen conde. Op d'een sijde was *ghemunt die figure van den Prince*, ende op d'ander sijde de Conincklijcke wapen, met de wapen van Tirol". Zie: *Historie ende het leven van den Aldermachtichsten ende victorieusten Keijser* CAERLE *de Vijfde van dien name, enz. Eerstmael in Italiaensche Tale beschreven door* ALONSO DE ULLOA, *enz. Tot Delft, bij* ADRIAEN GERRITHSZ, 1610, in fol. bl. 166, d,

C. KRAMM.

Oorsprong van het Ça ira. Onlangs vond ik in een Tijdschrift, ik meen de *Bibliothèque de Geneve*, opgeteekend, dat BENJAMIN FRANKLIN als gezant te *Parijs* aanleiding zou gegeven hebben tot het bekende revolutionnaire lied, aanvangende met *Ça ira*. Dagelijks vroeg ieder hem naar berigten aangaande de worsteling in *Amerika*, waar aller oogen op gevestigd waren, zoo dat ten laatste dit ten zijnen opzigte een beleefdheids-formulier werd, waarop de groote man onveranderlijk antwoordde: *Ça ira, Ça ira*. De revolutie bewaarde dit gezegde, om er het eerste woord der bekende hymne van te maken. φ^2—φ.

De maker van het Franschen volkslied, den Marseillaanschen marsch. Te *Choisy le Roi*, een dorpje niet verre van *Parijs* gelegen, is in de maand Junij 1836 overleden de Heer ROUGET DE L'ISLE, die in 1792 zoo wel de woorden als de melodie van den algemeen bekenden *Marseillaanschen marsch* vervaardigde; zijn stoffelijk overschot is aldaar op den 28sten Junij plegtig ter aarde besteld, en onderscheidene personen, daarbij tegenwoordig, meenden hem hulde toe te brengen, door dat revolutionaire lied bij zijn graf aan te heffen.

ROUGET maakte het te *Straatsburg* als jeugdig officier der genie, zoo men zegt in eenen enkelen nacht, voor het eerste regiment vrijwilligers. Hij heeft meer gedichten in het licht gegeven, maar met hoe veel geestdrift zijn lied vroeger moge aangeheven zijn, ROBERSPIERRE's dood alleen bevrijdde hem van den kerker en het schavot. Als krijgsman onderscheidde hij zich later onder NAPOLEON, van wien hij evenwel geene bijzondere gunst genoot. Bij de omwenteling van 1830(?) bevond hij zich in eenen toestand, die aan behoefte grensde, toen werd hem echter een pensioen van 1500 frs. verleend, waarvan hij tot aan zijn einde bestond. J. SCHREUDER.

Petrus Camper. Ten einde dezen onzen geleerden landgenoot, wien Europesche roem ten deel viel, beter te kunnen beoordeelen dan uit het aangehaalde op bl. 164 van den IVden Jaargang van DE NAVORSCHER, gelieve de Navorscher het tweede gedeelte van het »avant propos!" aan zijne lezers mede te deelen: »Mais plaisanterie à part, mes raisonnemens sur les suites qu'entraine notre misérable chaussure sont fondés sur des observations suivies et sur des expériences réitérées. Il ne tient donc qu'aux élégans et élégantes d'en profiter: les pères et mères surtout éviteroient par là bien de tourments à leurs en-

fans. Si je parviens a leur persuader cette vérité, mon objet sera rempli. Je ne dirai pas:

Ridendo castigat mores,
Mais
Ridendo calceos corrigit",

hetwelk gevonden wordt vóór de in 1781 in het Hollandsch geschreven en daaruit in het Fransch vertaalde verhandeling (*Dissertation sur les variétés naturelles qui caractérisent la Physionomie des hommes des divers climats et des différens ages etc.* Ouvrage posthume de M. PIERRE CAMPER. *Traduit du Hollandais par* H. J. JANSEN, à Paris et à la Haye, 1791) van P. CAMPER, *Over den besten schoen.* (Zie *Levensschets van* PETRUS CAMPER, Leeuw. 1791, bl. 42, en J. MULDER, *Oratio de meritis* PETRI CAMPERI *in Anatomiam comparatam*, Gron. 1808, p. 48). Eene Hoogduitsche vertaling komt voor in P. CAMPER'S *Sämmtliche kleinere Schriften, die Arzney-, Wundarzney-Kunst u. Naturgeschichte betreffend, von* HERBELL, Leips. 1784, 1ster B. 2 Stück, p. 119.

Men kan deze verhandeling beschouwen als een bijvoegsel op die *over het bestier van kinderen*, welke door de Haarlemsche Maatschappij bekroond en in het VIIde deel, 2de stuk der *Verhandelingen, uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem*, opgenomen is; zij is mede te vinden in PETRI CAMPERI *summi Medici dissertationes decem, quibus ab illustribus Europae, praecipue Galliae, academiis palma adjudicata.* Lingae 1798, vol. I.

C. J. THEMMEN.

Petrus Camper. Hetgeen ICHNEUTES onder dit opschrift medegedeelt in den IVden Jaargang, bl. 164, is niet volkomen juist. Daaruit immers zou men kunnen opmaken, dat CAMPER de verhandeling, waarover sprake is, het eerst en uitsluitend in het Fransch zou hebben uitgegeven.

De genoemde verhandeling verscheen voor het eerst in 1781 in de Hollandsche taal, in de te *Leyden*, door J. VOEGEN VAN ENGELEN, onder den titel van: *Genees-, Natuur- en Huishoudkundig Cabinet*, uitgegevene verzameling. Eerst later, hoewel in hetzelfde jaar, heeft CAMPER haar in het Fransch op eigene kosten uitgegeven, en wel met eenige veranderingen. Later, in 1791, heeft H. J. JANSEN haar te *Parijs* uitgegeven, eveneens in het Fransch, tegelijk met eene Fransche vertaling van eenige andere verhandelingen van CAMPER. Men sla hierover na de voorrede van het, Iste deel 2de stuk van de door I. F. M. HERBELL, te *Leipzig* in 1784 uitgegevene *Kleinere Schriften Herrn* PETRI CAMPER en de *Oratio* JOANNIS MULDER *de meritis* PETRI CAMPERI *etc. Groningae habita die* XV Junii CIƆIƆCCCVIII, 8°.

K. B.
F.

Vragen.

I. — *Stukken over Nederlandsche historie.* Bestaat er een vollediger bibliographie van stukken (ik bedoel geene groote werken, maar pamfletten, traktaten en dergelijke) over de geschiedenis van ons land, vooral vóór 1700, dan in de Catalogussen van G. J. DE SERVAIS en JAC. KONING te vinden is? En kan men mij ook opgeven of er op andere dan de volgende Bibliotheken *groote* verzamelingen van dergelijke stukken aanwezig zijn?

Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage* (*Bibliotheca Duncaniana*); Stads-Bibliotheek te *Amsterdam*; Bibliotheek van het gewezen Instituut aldaar; Bibliotheek der Remonstrantsche gemeente aldaar en te *Rotterdam* (meest politiek-kerkelijke stukken); Bibliotheek van THYSIUS, te *Leyden*; Koninklijke Bibliotheek te *Brussel.*

Door welke Bibliotheek is de verzameling, die vroeger aan den Heer JAN SCHOUTEN toebehoorde, aangekocht?

P. A. T.

II. — *Verzen van Vondel.* Gaarne zou ik weten, welke plaats HUBERT KORNELISZOON POOT op het oog had, waar hij in *Het Groot Natuur- en Zedekundigh Werelttoneel* enz. (Delft 1743) Dl. II, bl. 124, zegt: VONDEL spreekt ergens *omtrent* aldus:

Als d'Eenhoorn ziet de Maegt,
't Liefste dat zijn oog behaegt,
Blijft hij in gedachten hangen,
Raest in 't ent van minnesmert,
En die nooit gevangen wert,
Geeft zich blij aan haer gevangen.

Hier op volgt deze noot: „De Jagers weten zich hier wonder wel van te bedienen, latende een meisje, dat nog maegt is, ter plaetze gaen zitten daer zij hebben bespeurt dat het beest komt weiden of drinken. De Eenhoorn haar ziende loopt na haer toe, lecht zijn hooft in haer schoot neer, en valt terstont in een diepen slaep. De maegt geeft daer op een teken, en de jaegers toeschietende, vangen het dier zonder eenige moeite. Zoo zeer zijn overal Delilaes!"

Men zie PIËRIUS VALERIANUS, *Hierogl.*, Lib. II, cap. ult. en JONSTON, *Van de viervoetige dieren*, eerste boek, laetste hoofdstuk".

J. M.

III. — *Eerste Boekverkoopingen.* In NORTON'S *Literary Almanac for* 1852 las ik dat de eerste boekverkooping in *Engeland*, waarvan men melding vindt gemaakt, in 1676 plaats had, en wel van de bibliotheek van LAZARUS SEAMAN, verkocht door WILLIAM COOPER in *Warwick-lane, Londen.* In een berigt voor in den Catalogus geplaatst leest men: „Lezer, het is hier in *Engeland* geen gebruik geweest, om verkoopingen van boeken te houden, of ze den meestbiedende te veilen; maar daar men dit in andere landen verzonnen heeft, tot groot voordeel van verkoopers en koopers beiden, heeft men goedgevonden (for the encouragement of learning!) den verkoop dezer boeken op deze wijze bekend te maken".

Ook in ons land is men dit reeds veel vroeger begonnen. Getuigen de Catalogi der Bibliotheken van PHIL. VAN MARNIX (1599, bij wien?), ADR. PAUW (1654), DAN. HEINSIUS (1655), G. J. VOSSIUS (1656) enz. Maar *wanneer* is men dit hier eigenlijk begonnen? En waar heeft het eerst eene boekverkooping plaats gehad?

JAC. KONING bezat een handschrift dat daaromtrent belangrijke aanteekeningen moet bevat hebben (zie zijnen Catalogus Dl. II, bl. 38, N°. 8). Waar is dit gebleven?

P. A. T.

IV. — *Tabak een voorbehoedmiddel tegen de Cholera.* Aangezien het mij nog duidelijk voor den geest staat dat ik in der tijd gehoord of gelezen heb dat de Cholera, ons vaderland in 1832 bezoekende, die woningen verschoonde, waarin tabak verhandeld werd, zoo vraag ik:

1°. in welk werk, daar ik dit niet kan vinden, ik dat kan gelezen hebben?

2°. indien het niet gedrukt is, of men zich herinnert dat bovenstaande met de waarheid overeenkomt?

3°. of men hetzelfde verschijnsel ook tegenwoordig bij die ziekte opmerkt? L. *te V.*

V. — *Goejanverwellens Sluis.* Wie kan mij de beste bronnen opgeven voor de geschiedenis van het gebeurde aan de *Goejanverwellens sluis* in 1787? A.

VI. — *Paddestoelen; Champignons.* Eene overgroote menigte van champignons of paddestoelen, groeijende in de nabijheid mijner woonplaats, op afwisselend hoog en laag gelegen gronden, nu eens in bosschen, dan weder in de open lucht, heeft door verscheidenheid van kleur en vorm, mijne aandacht getrokken. Op die plaatsen heb ik gedurende den zomer, en zoolang het weder droog was, deze plantensoort niet gezien; maar eerst nu, met het vochtige jaargetijde, groeijen zij met verbazende menigvuldigheid en snelheid.

Ik zou daarom wenschen te weten:

1. Op welke wijze de paddestoel zich voortplant;

2. Of de paddestoel tot voedsel dient van dieren, de zeer kleine en somtijds talrijke insekten, die daarin huisvesten, niet mede gerekend;

3. Of de plant in eenig verband staat tot de padde, waarnaar zij schijnt te zijn genoemd;

4. Of er een of meer speciale werken geschreven zijn over de plantensoort, waartoe de paddestoel behoort.

Zoo niet, in welke werken over botanie kan men daarover de uitvoerigste beschrijving opgeteekend vinden? R. v. P—t.

VII. — *Ridders van de Friesche kroon.* In eene aanteekening, onder mij berustende, vind ik dat KAREL *de Groote* omstreeks het jaar 800 zou hebben ingesteld eene *Ridderorde van de Friesche kroon,* onder gelofte van verdediging der Christelijke godsdienst De ridders volgden de orde van den H. BASILIUS. Het ordeteeken zou hebben bestaan in eene kroon, die zij droegen op een wit opperkleed of wapenrok, met de zinspreuk: „Coronabitur legitime certans". (Zie SCHOONEBEEK, enz.)

Daar ik niet in het bezit ben van eenig boekwerk, geschreven door den genoemden SCHOONEBEEK, of van andere boekwerken, die aangaande de *Ridders van de Friesche kroon,* mij eenige inlichting zouden kunnen geven, zoo verzoek ik Heeren Navorschers, die daartoe betere gelegenheid bezitten, om mij het resultaat hunner nasporingen te willen mededeelen. § §.

VIII. — *Vorming der geslachten in de taal.* Naar aanleiding van de vraag van FRIDELOMDEIN, waarom het woord *dienst,* vroeger als mannelijk gebruikt, nu in het vrouwelijk geslacht veranderd is? doe ik de algemeene vraag: op welken grond berust in het Nederlandsch de geheele leer der geslachten? Zijn er, behalve de mannelijke of vrouwelijke natuur der door de naamwoorden aangeduide voorwerpen, zoo als die natuur in de levende en groeijende schepping bestaat, ook nog voldoende redenen aan te geven, om de benamingen der dingen, die noch leven, noch groeijen, en alzoo geen onderscheid van geslacht aan ons openbaren, mannelijk of vrouwelijk te maken? Of hebben de Engelschen hierin regt, daar zij het mannelijke in de natuur, ook mannelijk in de taal maken, en zoo ook met het vrouwelijke handelen, terwijl zij al de overige voorwerpen als onzijdig denken en dus mannelijk of vrouwelijk, naar het best past, zich in de taal voorstellen? Hoeveel invloed heeft onze behoefte, om alles in ons denken te personifieren, op de vorming van de geslachten der naamwoorden? Wat doet hier het gebruik? Wat de vorm der woorden? Wat de welluidendheid? R. P.

IX. — *Brunisten; Fokletmaker; Calverrotten.* Bij het lezen van het zoo nuttig werk: PASCHIER DE FIJNE, enz. door J. VAN VLOTEN, te *'s Hertogenbosch,* bij de Gebroeders MULLER, in 1853 uitgegeven, ontmoette ik de drie volgende woorden, wier beteekenis ik niet verstond en welke ik dus hiermede aan het onderzoek der Navorschers wil hebben aanbevolen.

1. Welke secte der Christenen in den tijd der rampzalige twisten tusschen het Remonstrantisme en Contra-Remonstrantisme hebben wij te verstaan door de *Brunisten,* bl. 46?

2. Welk bedrijf was toen ter tijd het *fokletmaken,* naar hetwelk een zekere JAN JANSZ. FOKLET getiteld werd? Aldaar bl. 95?

3. Welk soort van beenkleed in dien tijd hebben wij te verstaan door *calverrotten,* bl. 183? Kan het Engelsche *calf,* kuit van het been, of het dikke van de kuit, ook ter opheldering der twee eerste syllaben daarvan dienen? Maar wat is dan *rotten?* R. P.

X. — *Girard en Cadière.* Bekend is het proces tusschen *le père* GIRARD en *la belle* CADIÈRE, dat in de vorige eeuw in *Frankrijk* zulk een gerucht maakte. Ook weet men dat het parlement van *Aix* den pater vrijsprak, wat toen algemeen aan den invloed van den kardinaal FLEURY werd toegeschreven. Maar is de schuld van GIRARD, in weerwil van alles wat tegen hem geschreven is, in weerwil van de vuile illustraties die men van die historie gemaakt heeft, wel als bewezen te beschouwen? CAPEFIGUE, die trouwens niet onpartijdig is, vooral niet waar het den strijd tusschen Jezuïten en Jansenisten geldt, schijnt aan de beschuldigingen van CADIÈRE weinig geloof te hechten. P. A. T.

XI. — *H. S. over de aanslag van Frans van Brederode.* In de *Algemeene ophelderende verklaring van het oud letterschrift,* uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zegt JACOBUS KONING in de aant. p. 15, dat hij insgelijks eenmaal een dichtstuk over den aanslag van FRANS VAN BREDERODE in 1488 en 1489 om de Kabeljaauwschgezinden ten onder te brengen, door eenen tijdgenoot vervaardigd, in het licht zal geven. Is zulks geschied? Zoo niet, waar schuilt dit HS. dan? J. D. L.

XII. — *Scuddekorfsdag.* In eene oorkonde van 1317 te *Utrecht* verleend, wordt in het hierboven aangehaalde werkje, bl. 20, gesproken van *„Sint Martiins daghe, in den somer, de men heet Sinte Martiins scuddecorfsdach.* Welke dag is dit? Wat beteekent *scuddekorf* in betrekking tot St. Martinus? J. D. L.

XIII. — *Legpenning van Vianen.* VAN LOON, in het eerste Deel zijner *Nederlandsche Historiepenningen,* blz. 78, beschrijft eenen legpening (anderen zien er eene munt in) van *Vianen.* De afbeelding daarvan ontbreekt echter en VAN LOON schijnt die ook nooit gezien te hebben. Sommigen twijfelen aan het bestaan van deze penning of munt. Zie VAN ORDEN, bij VAN DER CHIJS, Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde, Dl. II., bl. 38. Men vraagt of dit stuk bestaat? J. D. L.

XIV. — *Schrijver van Aanteekeningen op eene reis naar Turkije.* Welk Nederlander schreef de *Aanteekeningen, gehouden op eene reize door Turkije, Natoliën, de Krim en Rusland, in de jaren* 1784—1789. *Constantinopolen*, van *de Hegria*, MCCVI—IX, 2 deelen, met platen en kaarten? Het is een zeer zonderling werk, dat in onze dagen de bijzondere aandacht nog verdient, al was het alleen om de naar VAN KINSBERGEN's groote kaart van *de Krim* bewerkte fraaije kaart in het 2de deel te vinden. De dood, leunende op een gebroken zuil, houdt daarop een papier in den knokkel; waarop men leest: *De Krim of Taurien: ô Lachrymae!* Is het portret in Russische kleeding met het onderschrift: „P. WAGENAAR, JR. ad vivum delineavit 1790", dat van den auteur? Welke waren de verdere lotgevallen van dezen *Young-Sternachtigen* Nederlander, die met den Admiraal VAN KINSBERGEN zeer bevriend was? Zie Voorrede XV, Dl. I, bl. 9 enz. Bij de uitgave van Dl. I, van zijn werk was hij 43 jaren oud. Zie Voorrede, bl. V. Hij werkte aan het tweede deel in 1790. Zie Dl. II, bl. 214, maar het opdracht-schrijven aan den Heer MATTHEUS XIII, vs. 57 van den achtsten bundel (*de Krim*, waarin de schrijver twee jaren doorbragt) is gedagteekend uit *Amsterdam* 17 2/15 95.

J. D.
L.

XV. — *G. Vossius.* In de *Archives ou Correspondance inédite de la maison d'Orange Nassau*, par Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, komt in Dl. VI, bl. 619, eene brief voor van G. VOSSIUS aan Graaf JAN *van Nassau*, waarboven de volgende opheldering is geplaatst: »G. VOSSIUS etait peut-être de la même famille que JEAN VOSSIUS, ministre dans le voisinage de *Heidelberg*, dont les descendants (le fils GÉRARD-JEAN, professeur à *Leide* et à *Amsterdam*, le petit-fils MATTHIEU, historiographe des Etats de Hollande, les arrière-petit-fils ISAAC et DÉNIS) furent si fameux pas leur érudition".

In den Catalogus van de Bibliotheek der Remonstrantsch-Gereformeerde kerk te *Amsterdam*, komt op bl. 37 eene geslachtslijst der familie VOSSIUS (en JUNIUS) voor, waarop genoemde G. VOSSIUS niet te vinden is. Zou iemand hieromtrent ook nog eenige nadere inlichtingen kunnen mededeelen?

Uit die geslachtslijst scheen te blijken, dat MATTHEUS VOSSIUS een' broeder zou zijn geweest van DIONYSIUS en ISAAK VOSSIUS, welke laatste dus door den Heer GROEN VAN PRINSTERER ten onregte achterkleinzoonen van JOANNES VOSSIUS zijn genoemd.

HENRY.

XVI. — *D. Nuyts.* De schrijver van *Hollands roem* gewaagt in dat voortreffelijk werk, Dl. I, bl. 121, van de afbeelding van DAVID NUYTS, door SUIDERHOEF gegraveerd, als bekend onder den naam van NUYTS *met de legaten*. Het is die NUYTS. die zijn ontzagchelijk vermogen, bij uitersten wil, naliet aan de armen van onderscheidene Hollandsche steden, waarom de uitvoerders van deze zijne laatste beschikking, in 1645, voor de bewaring zijner afbeelding eene vrome zorg droegen.

Die in staat is, eenige levensbijzonderheden van dezen weldadigen man mede te deelen, behalve 't geen F. MULLER in zijnen *Catalogus van Portretten van Nederlanders* van hem, bl. 188 vermeldt, zal verpligten

J. C. K.

XVII. — *Jagd-weide.* In vele oorden van ons vaderland noemt men de gelagkamer of den algemeenen haard (*foyer commun*) van de herbergen de *Jagdweide*. Deze benaming treft men vooral aan in *Drenthe, Overijssel*, en een gedeelte van *Gelderland*.

Weet nu ook iemand der Heeren Navorschers mij den oorsprong dezer benaming op te geven?

F. F. C. STEINMETZ.

XVIII. — *F. van Diest.* Te *Charlois* bij *Rotterdam*, ziet men boven de hoofddeur of den ingang van den toren en vervolgens van de kerk, een vierkant schild gegrift, waarop negen wapens van verschillende personen, en onder het eerste de naam F. VAN DIEST. Onder het geheel van het genoemde wapenschild, staat woordelijk het volgende:

„Doe men 1660 geschreven of geseid heeft
FRANSCIJS VAN DIEST den eersten steen geleidt".

Het jaartal 1660 heeft waarschijnlijk betrekking op de stichting van den toren en niet van de kerk, daar deze reeds in de XIde eeuw gesticht is.

Weet iemand der HH Navorschers mij ook te zeggen, welke post gezegde VAN DIEST destijds aldaar heeft bekleed? en wie zijne ouders of kinderen zijn geweest? Dat hij tot den predikantsstand niet heeft behoord, is reeds blijkbaar uit de naamlijst van predikanten, die van de Reformatie af aldaar gestaan hebben en in de kerk te *Charlois* voorhanden is. Op deze toch komt hij niet voor, evenmin als in het *Kerkelijk Register* van MARTINUS SOERMANS, uitgegeven ten jare 1702, waarin alle Predikanten worden opgegeven, die van de Reformatie af (1603) tot 1700 te *Charlois* het Evangelie hebben bediend.

W. A VAN DIEST.

XIX. — *De Luthersche kerk te Leyden.* (*Nav.* IV.; bl. 291.) De Heer .. ELSEVIER heeft uit de *Gerechtsdagboeken* van *Leyden* de bijzonderheid medegedeeld, dat men in 1642 de Lutherschen te *Leyden* verbood boven den ingang hunner kerk de woorden te plaatsen:

„Hic coeli porta est, hic domus ecce dei".

Dit opschrift schijnt echter later vervangen te zijn door dat van: »*Eingang zum ewigen Leben*", dat eerst in 1843 bij de verbouwing der kerk werd weggenomen. Wanneer heeft die herstelling van het opschrift plaats gehad, en hoe komt het dat de Lutherschen te *Leyden* daaraan zoo bijzonder gehecht waren, of wilden zij zich ook hierin den bijnaam van *stijfkoppen* waardig toonen?

P. A. T.

Antwoorden.

De Legerworm (III.; bl. 132, Vr. LXXV). Daar geen onzer entomologen dit verschijnsel door een antwoord heeft verklaard, acht ik mij verpligt, voor degenen die er belang in stellen, den titel van eene onlangs uitgekomen verhandeling af te schrijven.

Der Heerwurm gebildet aus Larven der Thomas-Trauermücke (Sciara Thomae) *von* A. A. BERTHOLDT. *Mit V. Kupfertaf. in fol. Aus dem VI Band der Abhandlungen der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*, Gött. 1854, 4°.

J. M.

Leeven en bedrijf van S. H. Willem Hendrik III 1675 (IV.; bl. 32, Vr. 29). Op de vraag, dat boek betreffende, wil ik, ofschoon die niet kunnende beantwoorden, echter C. & A. doen opmerken, dat door Prof. VISSCHER, te *Utrecht*, in zijne *Voorloopige opgave van bronnen, betreffende* WILLEM III *enz.*, *voor het Handboek voor de Algemeene Geschiedenis der Nederlanden*, daarop welligt inlichting wordt

gegeven; bij mij is een exemplaar van het *Leven en Bedrijf van* WILLEM HENDRIK, door A. MONTANUS, te Amst. bij JAN VAN ZWOL, 1677, kl. 12°. groot 648 bladz. en een register; de geschiedenis tot 1674 of 1673 uit.

Prof. VISSCHER, t. a. p. noemt eene uitgave van *hetzelfde* jaar 1677, bij JAN TEN HOORN, te Amst., in 8°.; ongetwijfeld dat er verwantschap tusschen die schriften bestaat, zoo zij niet één en dezelfde zijn; van een *tweede* deel zie ik niet dat in mijn exemplaar wordt gesproken. V. D. N.

[Hierdoor is de vraag van C. & A. niet beantwoord.]

Pierre en Florens Braconnier enz.(IV.; bl. 38, Vr. XXV). Dat IOOS BOREL tot het geslacht BOREEL, vroeger vooral in *Zeeland*, later in *Holland* bekend, behoorde, zal uit de geslachtlijst, die bij die nog in aanzien zijnde familie, ongetwijfeld voorhanden is, kunnen blijken; waarschijnlijk was hij een broeder van JACOB BOREEL, Heer van *Duinbeke* enz, in 1552 geboren, en een zoon van PIETER en van CATHARINA JOOSSE, van *Reimerswaal*. Zie ook over dit geslacht en zijne herkomst, *Tresor des recherches et antiquitez Gauloises et Francoises*, Par. 1655, fol.; *Hist de Cambräy* etc. p. 1009, welk laatstgenoemd werk moge worden ingezien, inzonderheid p. 999 en 1000, alwaar vermeld wordt NICOLAS *Sieur* DE MAUSART, Capt. de Chevaux, mort sans hoirs au service des Prov. Umies, en LION DE MAULDE, Sr. de *Mauroy* etc. Ook PIERRE DE MAULDE, Sr. de *Mausart*; het is jammer dat niet meer jaartallen daarbij zijn vermeld, want daar door is de tijd van hun bestaan veelal in het onzekere; van LOUIS DE MAULDE wordt daarbij geen gewag gemaakt. V. D. N.

Plaatsmerk »Leipzich" bij eenige dichtstukjes van Bilderdijk (IV.; bl. 64, Vr. 58). De uitgave eener reeks van dichtstukjes met het plaatsmerk »*Leipzich*", loopende van 1789 tot 1804, alle in de *Vaderlandsche Oranjezucht*, (Leipz. 1805) opgenomen, zijn geene *eerste afzonderlijke drukken*, maar *nadrukken* door de Boekhandelaren NAYLER en C°., te Amsterdam, verspreid. De bibliograaph PROSPER MARCHAND, plagt soortgelijken handel *une imposture et charlatanerie de libraire* te noemen. J. L. A. I.

«*Droom of 't schuytien van de liefde* (IV.; bl. 95, Vr. 78). Ik ken dit werkje niet en heb het ook nergens dan in den Catalogus van WISELIUS vermeld gevonden, maar de bewuste H. MARY zal wel niemand anders dan HADRIANUS MARIUS zijn, de dichter van het oorspronkelijke Latijnsche vers, wiens naam misschien *in Genitivo* (MARII) op den titel vermeld is. P. A. T.

Het geslacht Wijntgens (IV.; bl. 103, Vr. LIX). BALTHAZAR WIJNCKENS (of WIJNTGIS, zoo als hij zich schrijft) verving WILLEM VAN VIERSSEN in 1555 te *Deventer*, als muntmeester. De Gedeputeerden van *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, sloten den 2den Julij 1555 met hem eene overeenkomst over het munten van daalders en klein geld en den 2den Augustus 1577 over het slaan van een gouden gulden enz. Gedurende 34 jaren was hij muntmeester dier drie steden. De regering van *Kampen* getuigt van hem in eenen brief van het jaar 1585, dat hij was een »goed oprecht man, die onsen drieen steden soe voele jaeren lanck soe getrouwelick ende oprecht sonder eenige opsprake gedient heft". Hij stierf in 1589: In de belangrijke *Bijdragen tot de geschiedenis der Deventer Munt* (*Overijsselsche Almanak* voor 1854), van Mr. COST JORDENS, waaruit wij dit ontleenen (zie bl. 59, 61, 69, 70), vindt men het Grieksch en Latijnsch grafschrift, door JACOBUS ADAMAEUS, Rector te *Sneek*, op hem gemaakt. Het Latijnsche, eene vertaling in den vorm van een tijdvers, luidt aldus:

VIr MVLIer frVItI parIter fataLIbVs annIs
hoC parIter fatIs oCCVbVere LoCo.

Het tijdvers zinspeelt op het bijna gelijktijdige afsterven van BALTH. WIJNTGENS echtgenoot ANNA. Hij stierf den 3den en zij den 4den October 1589, blijkens het gedicht: »In obitum D. BALTH. WINTGENS Monetarii suaeque conjugis ANNAE" bij genoemden J. ADAMAEUS. (*Epigrammatum Liber Unus in quo sunt Odae, epistolae, epithalamia, Elegiae et Epitaphia.* Franekerae apud A. RADAEUM 1595).

De heer COST JORDENS zegt l. l. p. 69: »Hij was soms ook voor andere steden werkzaam, zoo als Groningen" (*Gron. Volks-Alm.* 1844, bl. 59). Aldaar wordt hij op het jaar 1577 vermeld als BALTHASAR WYNKEN. Dat hij ook in de te *Leeuwarden* in 1580 opgerigte munt werkzaam was, zoude men, door het grafschrift van den Sneeker Rector daartoe geleid, kunnen gissen. Het is ons echter niet gebleken. Mogt dit het geval zijn geweest, dan zoude B. W. de muntmeester kunnen geweest zijn, die onschuldig verklaard werd van de betigting, dat zijne munt niet van goed allooi was. Zie *Charterboek van Friesland*, Dl. IV, p. 270. Publicatie van 24 Aug. 1581.

Over BALTHASAR W'S. vier zoonen, die alle muntmeesters geweest zijn, zie Mr. COST JORDENS t. a. p. bl. 70. J. D.
L.

Het geslacht Wijntgens. Over deze muntmeesters-familie zie men het een en ander aangeteekend door Prof. P. O. VAN DER CHIJS in *De Munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland*. Haarlem 1853. Ik voeg bij

die aanwijzing nog het volgende uit eene nog ongedrukte verhandeling over de Zutphensche Munt.

»In 1604 werd de vervallen Munt te *Zutphen* hersteld. HENRICK WIJNTGENS, die in 1582 reeds eenmaal tot muntmeester was aangesteld geweest, deed opnieuw aanzoek om dien post. Hij werd evenwel, ik gis om zijne betrekking tot de Overijsselsche Landschapsmunt, niet aangenomen dan voor en op naam van zijnen zoon EVERT (?) WYNTGENS. In 't laatst van 1605 besloten de Staten-Generaal dat ook de Zutphensche Munt zou stilstaan. WIJNTGENS heeft dus de acht jaren, waarvoor hij te *Zutphen* was aangenomen, niet kunnen doorwerken. De Regering van *Kampen*, in gelijke omstandigheden verkeerende, verleende hem voor zijne schade bij dien stilstand, eene jaarlijksche tegemoetkoming; niet alzoo die van *Zutphen*, die zich daarop beriep, dat zij hem »tot onsere Reuocatie, vnd nyet langher", had aangesteld. Wel werd er, volgens eene stedelijke resolutie van 26 Febr. 1614, aan hem geschreven, dat hij zich ten gelegenen tijde bij de Regering kon vervoegen ten einde over zijne pretensien te handelen; en nam zijn zoon JOHAN WIJNTGENS daaruit aanleiding, om, bij schrijven van 11 April 1618 uit *Kampen* eene redelijke vergoeding te vragen, belovende die som niet anders te zullen aanwenden dan ten beste van zoodanige Zutphenaars, die nog aan zijnen vader ten achteren waren. Doch het is mij niet gebleken, dat daaraan eenig gunstig gevolg is gegeven."

Uit een en ander verkrijgen wij voorshands de volgende geslachtstafel:

```
                     ⎧MELCHIOR.
                     ⎪           ⎧EVERT. (?)
BALTHASAR.⎧HENRICK.  ⎨
          ⎪          ⎪           ⎩JOHAN.
          ⎨          ⎩BALTHASAR.
          ⎪
          ⎩JOHAN.
```

Waar CASPAR, CHRISTIAAN en CORNELIS behooren te staan, blijft hierbij ongewis.

S. J.

Het geslacht Wijntgens. Het volgende willen wij den vrager in antwoord mededeelen. BALTHASAR WIJNCKENS of WIJNTJES, zoo als hij zich schreef (zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren* 1854, bl. 59), werd in 1555 muntmeester van de drie steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, in de plaats van WILLEM VAN VIERSSEN. JOHAN VAN REIT Doctor en HENDRIK VOET waren zijne borgen. Over de penningen door hem gemunt, zie men genoemden Almanak bl. 60—69, alwaar op het einde van 1567 het laatst melding van hem wordt gemaakt. Hij overleed in 1589 en was een bekwaam man, die zijn ambt 34 jaren goed had bediend. De Regering van *Kampen* noemt hem in eenen brief van 1585 »eenen goeden oprechten man, die onsen drieën steden soevoele Jaeren lanck soe getrouwelick ende oprecht sonder eenige opsprake gedient heeft". Hij was soms ook voor andere steden werkzaam, zoo als *Groningen* (zie *Groninger Volks-Alman.* 1844, bl. 89). JACOBUS ADAMAEUS, Rector te *Sneek*, maakte op hem een Grieksch grafschrift, te vinden in den eerstgenoemden Almanak bl. 69. Hij liet 4 zonen na die alle muntmeesters geweest zijn.

MELCHIOR WIJNTJES heeft even als zijn broeder BALTHASAR in 1582 de landschapsmunt van *Overijssel* bediend.

Eerstgenoemde zal dezelfde zijn die, volgens de vraag, van 1601—1612 muntmeester te *Middelburg* was. Laatstgenoemde was waarschijnlijk de eerste muntmeester van het in 1586 opgerigte Westfriesche Munthuis. Zie *Ned. Hist. Penn. ten vervolge op* VAN LOON, St. II., bl. 114.

De oudste zoon was HENDRIK die eerst de landschapsmunt van *Overijssel* bedienende, in 1611 zijn ontslag verkreeg. Vroeger was hij, en wel in 1582, nog muntmeester te *Zutphen*. In 1611 begaf hij zich in dienst van den Vorst van *Brandenburg* en *Nyborg*. Zie *Overijsselsche Alman.* t. a. pl. bl. 70. Hij was gehuwd met BARTHA VAN REIT, dochter van JOHAN VAN REIT, bij wie hij een zoon had JOHAN genaamd, die in 1615 muntmeester van *Campen* was.

De vierde zoon CASPER, was eerst muntmeester te *Kampen*, later te *Enkhuizen* voor *Westfriesland*. Behalve de genoemden, komen nog voor BERNHARD WIJNTJES, in 1615 als waradijn, en JOHAN WIJNTJES, die in 1567 waradijn der stad *Nijmegen* was. Zie NYHOFF'S *Bijdragen*, Dl. IV, bl. 299.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het geslacht Wijntgens. Uit eenige notariele acten te *Utrecht*, voor den Notaris H. RUYSCH gepasseerd, dato 12 April 1637, 19 Sept. 1637, 26 Sept. 1639 en 10 Aug. 1649, blijkt dat HENDRIK WIJNTGENS, muntmeester van *Overijssel*, broeder was van CASPAR WIJNTGENS. Van dezen CASPAR komen slechts twee dochters voor, namelijk ELISABETH (ongehuwd) en ANNA WIJNTGENS, eerst gehuwd met...... DEN OTTER, en daarna met Jhr. BUCHO VAN SCHROIJSTEIN. Uit het eerste huwelijk had zij vier kinderen, waarvan NICOLAAS DEN OTTER slechts genoemd wordt. Uit het tweede huwelijk had zij eenen zoon, VIGLIUS SCHROYSTEIN, die een gedeelte van het goed *Poelenrood* verkreeg, na den dood zijns vaders in 1639.

Op den 10den Augustus 1649 verklaarde ANNA WIJNTGENS Wed. SCHROYSTEIN ten verzoeke van NICOLAAS WIJNTGENS, gewezen muntmeester van *West-Vriesland*, dat HANS SWEERN (?) omstreeks 1626 het muntmeesterschap verkregen had, en dat deze HANS toen van haar al het gereedschap daartoe

dienende voor eene aanmerkelijke som had gekocht. Misschien was deze NICOLAAS WIJNGENS een zoon van bovengemelden HENDRIK, die meer kinderen gehad heeft.

Uit de *Resolutiën van Holland* van den 16den Aug. 1599, bl. 295, blijkt dat MELCHIOR WIJNTGENS, *Generaal van de Munt*, toen als brouwer in den *Oyevaar* te *Delft* woonde. De Staten hadden hem eenen valschen *Henricus Nobel* gezonden, ten einde dien te onderzoeken. Hij leefde nog op 29 Feb. 1624.

Het werk van Prof. P. O. VAN DER CHYS, getiteld de *Munten der Heeren en Steden van Overijssel en Gelderland*, leert ons nog eenige muntmeesters van dien naam kennen, te weten BALTHASAR WIJNTGENS (1555—1589), die ten minste drie zonen had MELCHIOR, BALTHASAR en HENDRIK (1589). In 1567 is bekend de Nijmeegsche Waardijn, met name JOHAN WIJNTGENS. De *Resol. van Holland* van den 14den Feb. 1660, maken melding van het goed gedrag van Luitenant WIJNTGENS, in de Bataille van *Funen*, die daarvoor tot kapitein benoemd werd. .. ELSEVIER.

Het geslacht Wijntgens. Het geslacht WIJNTGENS schijnt eene muntmeestersfamilie geweest te zijn. In de verschillende stukken, waarover ik iets van hen vond, wordt hun naam ook verschillend geschreven. WIJNTGENS, WIJNTGHENS, WIJNTGIS, WIJNTJES, WIJNTIJNS en WIJNEKENS zijn de namen, welke men voor die familie in verschillende resolutiën vindt; de eerste, BALTHAZAR, was 34 jaar muntmeester, den laatsten tijd in *Kampen*, waar hij in 1589 overleed; wegens zijne diensten aan de provincie en steden werden twee zijner zonen, MELCHIOR en BALTHAZAR, het eerst met de provinciale munt begunstigd (Resol. 8 October 1582) en in 1589 zijn oudste zoon HENDRIK, die in 1611 zijn ontslag verkreeg, en zich in dienst begaf van den Vorst van *Brandenborg* en *Nyborg*, zijnde deze HENDRIK vroeger muntmeester te *Zutphen* geweest (Resol. zijner aanstelling *Zutphen*, 31 Julij 1582). De vierde zoon, CASPAR, was eerst muntmeester te *Kampen* en later te *Enkhuizen* voor de provinciale munt van *West-Friesland*. HENDRIK werd in *Kampen* opgevolgd door zijnen zoon JOHAN, wiens dochterszoon ROELOF VAN SONSBEEK in 1653 dat ambt heeft verkregen. In welke betrekking de landschapsmunter van *Deventer*, JOHAN WIJNTJES, 1619—1625, tot de bovengemelden stond is mij niet gebleken. ALY N.

Het geslacht Wijntgens. Uit bijzondere aanteekeningen blijkt, dat HENDRIK WIJNTGENS, gehuwd met HILLEKE DE VRUDE, later met GEERTRUYD VAN TUYL, uit zijn eerste huwelijk heeft nagelaten negen kinderen, waaronder BALTHAZAR WIJNTGENS, muntmeester te *Deventer* en des lands van *Overijssel*. Deze huwde met ANNA FLEMINGS, van *Nijmegen*, waaruit is geboren o. a. HENDRIK WIJNTGENS, muntmeester te *Kampen* en van de Provincie *Gelderland* (1593). Hij huwde met BERTA VAN REYDT, zuster van den historieschrijver EVERARD VAN REYDT en overleed met zijne vrouw tegelijk aan de pest op *Texel* (1632). Uit dit huwelijk zijn geboren: 1. WIJNE WIJNTGENS, gehuwd met JACOB STALPERT VAN DER WIELE; 2. JAN WIJNTGENS, muntmeester te *Kampen* en van het landschap *Overijssel*, alsmede van het graafschap *Zutphen* en het hertogdom *Gelre* (welke is gehuwd met HESTER BUSKENS, waaruit geboren HENDRIK WIJNTGENS, muntmeester te *Kampen*, en HESTER WIJNTGENS, gehuwd met JAN JELLE, mede muntmeester te *Kampen*); 3. ANNA WIJNTGENS, gehuwd met JACOB DE MEY; 4. CATHARINA WIJNTGENS, gehuwd met FREDERIK RENNEMAN; 5. HELENA WIJNTGENS, gehuwd met HENDRIK ACHTERKERKE; 6. BALTHAZAR WIJNTGENS, muntmeester te *Batenburg*, gehuwd met ALIDA VAN TEYLINGEN; 7. CLARA WIJNTGENS, gehuwd met RUDOLPH JELLE.

De familie WINTGENS, thans nog te *'s Gravenhage* woonachtig, voerde vroeger den naam van WIJNTGENS, blijkens het protokol van HENDRIK WILLEM WIJNTGENS, notaris aldaar, loopende over de jaren 1738 tot 1774, in de *Archieven van het Hof van Holland* aanwezig, 't welk op den 19den December 1781 ter Furneerkamer van den Hove is overgebragt door diens zoon, WILLEM WINTGENS, vader van den Heer Mr. W. C. B. WINTGENS, Lid van den Hooge Raad en grootvader van Mr. W. WINTGENS, Advokaat en Lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal. O.

[Ook de Heer A. J. V. D. AA vermeent dat de naam van WIJNCKENS, WIJNTJENS, later is veranderd in WINTGENS, en dat van dat geslacht afstammelingen in *'s Gravenhage*, alsnog in leven zouden zijn, waaromtrent hij vermoedt dat inlichtingen zouden te bekomen zijn bij voornd. Heer Mr. W. C. B. WINTGENS. Te *Maastricht* woont een Heer Mr. C. M. WINTGENS, Vice-President van het Provinciaal Geregtshof van *Limburg*, en te *Amsterdam* iemand van den naam WIJNTJES in de *Hartenstraat*. In de opgave der kinderen van HENDRIK WIJNTGENS heerscht in bovenstaande artikelen nog al verschil en verwarring.]

Een spiegeltje van de Ruiter (IV.; bl. 127, Vr. 105). Op de verkooping van boeken, enz. van wijlen den Boekverkooper B. SCHEURLEER, te *'s Gravenhage*, in dato 23 November 1846, kwam onder N°. 244 der liefhebberijen voor: »Een spiegel met een vergulden met krijgstropheën uitgehouwen lijst." De verkooper verzekerde, dat het stuk authentiek en uit de kajuit van den Admiraal DE RUYTER afkomstig was; men zag in de bovenlijst het gebeeldhouwde wapen van den Admiraal, zoo als het afgebeeld is in het eerste deel van *Leven van* DE RUYTER, door J. J. BELINFANTE, uitgegeven te *'s Gravenhage*, in 1848, bij Gebr. VAN LANGENHUIJ-

SEN. Het werd, met een kleiner spiegeltje met schildpadden lijst, toegewezen aan een koopman voor *f* 21,25. B. J. A. M.

Ary Scheffer een Schiedammer (IV.; bl. 127, Vr. 109). Tot antwoord diene: 1°. dat ARY SCHEFFER niet te *Schiedam* is geboren, alzoo er authentieke bewijzen voorhanden zijn, dat hij te *Dordrecht* het eerste levenslicht heeft aanschouwd (en wel den 10den Februarij 1795). Zijne ouders waren J. B. SCHEFFER en C. LAMME. 2°. Ten opzigte van de tweede vraag berigt schrijver dezes, dat er in de *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters*, door J. IMMERZEEL, JR. (uitgegeven door Mr. C. H. IMMERZEEL en C. IMMERZEEL), en in de *Kunstkronijk*, 1842, eenig levensberigt, benevens eene kritische schets van 's mans kunstproducten voorhanden is.

P......d.

Ary Scheffer een Schiedammer. ARY SCHEFFER, oudste zoon van den heer J. B. SCHEFFER en Mejufvr. CORNELIA LAMME is op den 10den Februarij 1795 te *Dordrecht* geboren.

Aangaande verdere bijzonderheden betreffende dezen grooten schilder, waarop *Nederland* teregt roem mag dragen, verwijs ik naar de Levens der Nederl. schilders, biographisch woordenboek van IMMERZEEL, alwaar omtrent ARY SCHEFFER, zijn' broeder HENDRIK, den vervaardiger der fraaije schilderij van de gevangenneming van CHARLOTTE CORDAY, zijne ouders en verdere leden zijner familie vele bijzonderheden, in afzonderlijke artikelen, voorkomen. DESIDERIUS.

Ary Scheffer een Schiedammer. Deze beroemde schilder werd geboren te *Dordrecht*, den 10den Febr. 1795. Zijne moeder, CORNELIA LAMME, overleden te *Parijs* in 1839, was mede te *Dordrecht* geboren en aldaar woonachtig toen zij in het huwelijk trad met JAN BAPTIST SCHEFFER, een Duitscher, gestorven te *Amsterdam* in 1809. De beide echtgenooten behandelden mede het penseel. Zie hunne levensschetsen, elk van een portretje voorzien, bij IMMERZEEL. C. W. BRUINVIS.

Ary Scheffer een Schiedammer. Een levensberigt over ARY SCHEFFER en zijne familie, waaruit blijkt dat deze beroemde schilder in 1795 te *Dordrecht* geboren werd, vindt men in de 1ste aflev. van het Maandschrift *Volksbeschaving, Volksheil*, dat bij ALLART en VAN DER MADE zijne loopbaan begonnen is.

A. AARSEN.

Ary Scheffer een Schiedammer. Uit de *Meppeler Courant* van den 18den Maart 1848, ontleen ik het volgende:

»In de *Meppeler Courant* van den 11den dezer, waarin een levensberigt voorkomt van ALPHONSE DE LAMARTINE, las ik tevens de edele daad van ARIE SCHEFFER, bij de vlugt van LODEWIJK PHILIPS uit *Parijs;* welke daad mijn hart te warmer deed kloppen, daar dezelve is bedreven niet alleen door een' Nederlander, maar zich daarbij de bijzonderheid voegt een gedeelte mijner kindsche jaren, de gelukkigste van mijn leven, met dezen onzen beroemden landgenoot doorgebragt en hem, op rijperen leeftijd, te *Parijs* te hebben bezocht. Als tegenhanger van het levensberigt van den Franschen dichter verzoek ik der Redactie dat van den Nederlandschen kunstschilder een plaatsje in deze Courant in te ruimen. Hetzelve komt, meer uitgebreid, voor in het werk van wijlen mijn geachten vader, getiteld: *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, enz.*

ARIE SCHEFFER.

»Dezen beroemden meester mag men beschouwen als een der grootste Nederlandsche historieschilders van onzen tijd. Hij werd geboren te *Dordrecht* den 10den Februarij 1795, en is de oudste zoon van J. B. SCHEFFER en CORNELIA LAMME. Aan beide had hij niet alleen den adem des levens, maar ook de eerste ontwikkeling, leiding en vorming van zijnen buitengewonen aanleg te danken. Beide waren met den geest der kunst begaafd; zijn bestaan was eene uitbreiding van denzelven. Eene vatbaarheid boven zijne jaren, een onleschbare dorst naar kennis, eene zeldzame vlugheid van begrip, eene onbegrijpelijke gemakkelijkheid in het aanleeren der levende talen; — ziedaar wat reeds in kinderlijken leeftijd hem onderscheidde. Eene dergelijke vroege en schier aan het wonderbare grenzende ontwikkeling van zijnen grooten aanleg voor de schilderkunst, was even opmerkelijk in hem, en te beschouwen als de voorbode van zijne glorierijke toekomst — van zijn verheven bestemming. Schrijver dezes (wijlen JOH. IMMERZEEL, JR.), die met de rijkbegaafde en achtenswaardige ouders van den Heer ARIE SCHEFFER in de eerste jaren der XIXde eeuw vriendschappelijke verkeering had, herinnert zich nog met een weemoedig genoegen de zalige uren, in dit belangrijk huisgezin gesleten. Te spoedig waren zij, helaas! voorbijgegaan: reeds in 1809 stierf de vader, en twee jaren daarna vertrok de bedroefde weduwe met haar drietal veelbelovende zoons naar *Parijs*, overtuigd van door die verhuizing de verdere opkweeking harer kinderen te zullen bevorderen. Reeds van af den jare 1810 klom zijn roem achtervolgens, tot die hoogte op, dat hij in 1829 werd benoemd tot Lid van het Legioen van Eer en later tot Ridder van de Leopoldsorde, terwijl hem te *Parijs* de eer ten deel is gevallen van aan het hof van Koning LODEWIJK PHILIPS tot onderwijzer benoemd te zijn geworden van de Prinsen en Prinsessen. Hij is dus ook de leermeester geweest van wijlen

Prinses MARIA van *Frankrijk*, die zoo vroeg gestorven en, behalve door haar verheven deugden, ook door haar uitstekend talent in de teeken- en schilderkunst zoo beroemd is! Moge hij zijn vaderland, en het vaderland hem niet vergeten, hetwelk trotsch op zulk een beroemden meester behoort te zijn!"

Echten, J. L. A. IMMERZEEL.
14 Maart 1848.

De edele daad, waarvan hier boven sprake is, leest men in het *Journal de la Haye*: »Het is aan een Hollander, den beroemden schilder ARY SCHEFFER, dat de ongelukkige LODEWIJK PHILIPS zijn behoud te danken heeft. Het schijnt, dat de maatregelen, ter verdediging van het paleis genomen, ten eenenmale ontoereikend waren. De Koning echter, van het tegendeel overtuigd, verbeidde bedaard de resultaten van de mededeelingen, door hem aan de Kamer der Afgevaardigden gedaan, toen SCHEFFER, kolonel van een legioen der Nationale Garde, hem ijlings kwam zeggen, dat eene ontzaggelijke massa volk in aantogt was, om de Tuilleriën aan te tasten, en dat de gewapende magt buiten staat zoude zijn dien aanval te weêrstaan.

En inderdaad, weinige oogenblikken later werd het gedeelte van het hek, dat zich tegenover de straat Castiglione bevindt, verbrijzeld en stormde het gemeen zoo snel en met zulk een onweerstaanbaar geweld den tuin binnen, dat de Koning zelfs den tijd niet had naar zijn vertrek te snellen en eenig geld bij zich te steken.

Hij vlugtte in een huurrijtuig met éèn paard bespannen, slechts eene beurs medenemende, waarin zich twintig goudstukken bevonden, welke SCHEFFER den ongelukkigen Vorst opdrong".

Later is ARY SCHEFFER, door wijlen Z. M. Koning WILLEM II, benoemd geworden tot Commandeur der Orde van de Eikenkroon.

J. L. A. I.

Ary Scheffer een Schiedammer. Wij geven F. B. kennis, dat hij kwalijk onderrigt is, wanneer men hem bovengenoemden *Maestro dell arte* een Schiedammer heeft genoemd. J. IMMERZEEL, JR. voor wiens geloofwaardigheid wij instaan, zegt in *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders*, enz. Dl. III, bl. 62 in voce, van hem: »Dat hij op den 10den Februarij 1795 te *Dordrecht* geboren werd". Voor het overige is het aangeduide artikel over SCHEFFER, in gemeld werk van J. IMMERZEEL, JR. een levensberigt, dat voor eene niet onaanzienlijke uitbreiding vatbaar zoude zijn, wanneer men namelijk SCHEFFER's kunstenaars-loopbaan, die in 't gezegde werk niet verder gaat dan tot 1843, van dit jaar tot den huidigen dag aanvult. Als zoodanig zoude SCHEFFER's levensschets ook eenige politieke kleur verkrijgen; want het kan schier geen man onzer eeuw onbekend zijn, hoe onze kunstenaar zich in 1848 te *Parijs* gehouden heeft, bij de vlugt van Koning LODEWIJK PHILIPS uit de Tuilleriën. Is de kunstenaars-minnende F. B. echter belust, om nog meer van ARY SCHEFFER te weten, dan J. IMMERZEEL, JR. hem zeggen kan, — dan raden wij hem aan, om zich dienaangaande te vervoegen bij des kunstenaars vollen neef van moeders zijde, ARIE JOHANNES LAMME, kunstschilder en kunsthandelaar te *Rotterdam*, die gaarne inlichtingen geven zal aan een iegelijk die belang stelt in zijn gevierden leermeester ARY SCHEFFER. F. F. C. STEINMETZ.

Ary Scheffer een Schiedammer. Heeft F. B. zulks ergens gelezen, dan is het noodig deze dwaling tegen te gaan, want hierover bestaat geen verschil in de geschiedenis van dezen onzen beroemden landgenoot, die op den 10den Februarij 1795 te *Dordrecht* is geboren: hoewel van VAN EIJNDEN en VAN DER WILLIGEN in hunne *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst*, *enz.* Dl. III, bl. 303, aldaar bij vergissing *Rotterdam* als zijne geboorteplaats opgeven.

Op de tweede vraag of er in onze taal eenig levensberigt omtrent dien kunstenaar bestaat, zoo kan F. B. zulks in de *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, enz.* door J. IMMERZEEL, tot het jaar 1843 geboekt vinden; en ik heb sedert dien tijd al het merkwaardige over hem aangevuld tot heden. In de *Astrea* van Dr. WAP, 1ste Jaargang, 15 Mei 1851, bl. 62, vindt men een belangrijk artikel over ARIE SCHEFFER en zijn geslacht.

C. KRAMM.

[Ook onze medearbeider L. G. V. verwijst ons naar de *Astrea* van Dr. WAP, waarin meer soortgelijke biographiën van kunstenaars en mannen van wetenschap worden gevonden, en welk tijdschrift, volgens hem, niet genoeg bekend en verspreid is. A. J. VAN DER AA heeft ons mede verwezen naar de werken van IMMERZEEL, WAP, VAN EIJNDEN en VAN DER WILLIGEN. Het doet ons genoegen te kunnen melden, dat onze medearbeider, de Heer J. H. P., onlangs een levensberigt van ARY SCHEFFER het licht heeft doen zien in *Onze Tijd*, bij Gebr. DIEDERICHS, voor November 1854. Hij noemt den vader van SCHEFFER aldaar JOHAN BERNARD, niet, zoo als hier boven C. W. BRUINVIS, JAN BAPTIST.]

Denkbeelden uit het vrouwelijk karakter (IV.; bl. 127, Vr. 110). Het is misschien niet moeijelijk, de oorzaak van VAN KAMPEN's dwaling na te sporen. Van de *Proeven voor het verstand, den smaak en het hart*, in 1784 bij J. M. VAN VLOTEN te *Utrecht* naamloos uitgegeven, verscheen in 1790 bij DE LEEUW & KRAP te *Dordrecht*, een herdruk, die zonder voorkennis en bewilliging der mede-uitgevers (de Utrechtsche vriendenkring van BELLAMIJ, KLEIJN, CARP, RAU, enz.) werd in het licht gezonden, en waarin met den naam van den toen reeds

overleden BELLAMIJ werd gespeculeerd, door de *Proeven* als grootendeels van hem afkomstig te doen voorkomen, ofschoon OCKERSE schrijver was van de meeste prozastukken (zie deswegens: OCKERSE en zuster, *Gedenkz. op het graf van* BELLAMIJ, bl. 61, 66 en eld.) Ook nog later, in 1825, gaf de boekhandelaar A. F. H. SMIT te *Rotterdam*, eene nieuwe uitgave van de *Proeven*, die daar ook worden genoemd »door BELLAMIJ en eenigen zijner kunstvrienden". H. M. C. V. O.

Knickerbockers (IV.; bl. 127, Vr. 111). In antwoord op de vraag: »Waarom worden de afstammelingen der eerste Hollandsche volkplanters te *New-York*, *Knickerbockers* geheeten?" — schrijf ik hier eene bladzijde af uit mijn werk *de Wetenschap in de Vereenigde Staten van N. Amerika*, Utrecht bij KEMINK en ZOON, 1853. Daar heb ik gehandeld over den beroemden Amerikaan WASHINGTON IRVING, en gezegd dat hij door de bemoeijingen van het *Historisch Genootschap* te *Nieuw-York*, waarvan een der leden zich bezig hield met eene geschiedenis van den eersten tijd der kolonisatie van den Staat, op het denkbeeld werd gebragt eener *History of New-York by* DIETERICH KNICKERBOCKER, (zie t. a. pl. bl. 123). »Dit werk, dat de reeks van IRVING'S eerste werken, allen van satirieken en humoristischen aard, opent, verscheen eerst bij afdeelingen in de dagbladen, en werd aanvankelijk, toen het in het geheel in het licht verscheen, als eene *ware Chronijk* aangemerkt. Vele lazen er geheele hoofdstukken van, alvorens zij bespeurden, dat de naam van KNICKERBOCKER gefingeerd, en het geheele werk eene humoristische satire was, waarin de schrijver op eene geestige wijze het oud Hollandsche karakter, sommige gebruiken en vooroordeelen van de afstammelingen der Nederlandsche volksplanters ten toon stelt. Zijn verkeer en zijne opmerkingen onder de oude Hollanders, zoowel in *Nieuw-York*, als op het land, op *Manhattann*-eiland, hadden hem wel grootendeels de stof tot dit werk opgeleverd.

Toen ik in Sept. 1850, onder geleide van een zeer onderhoudend Amerikaan, *Blackwell's Island*, en aldaar de gevangenis, de weeshuizen en het krankzinnigen-gesticht bezocht, werd mij op mijnen togt derwaarts, de landelijke en schilderachtig schoon gelegene woning (ik meen op *Manhattan*-eiland) aangewezen, waar IRVING deze *History of New-York* geschreven had; geen twijfel of ook de schoone natuur, die hem hier omringde, heeft invloed uitgeoefend op zijnen geest, toen hij menig kluchtig, soms potsierlijk tafereel uit den vroegeren tijd schetste". —

Eene proef daarvan, gelijk ook den indruk, dien dit werk op de *Nieuw-Yorkers* maakte, heb ik t. a. pl. medegedeeld; hier ga ik een en ander voorbij. Alleen dit nog op bl. 126: »Van den bijval, die dit werk ten deel viel, getuigen de *Knickerbocker* omnibussen (of *stages*) die door de straten van *Nieuw-York* draven, de *Knickerbocker*-hotels, waar zich *Knickerbocker*-clubs bij feestelijke gelegenheden vereenigen; terwijl prachtige schepen en stoombooten dezen naam allerwege tot over den Atlantischen Oceaan in de wereld rond voeren. Gelijk PAULDING (een Nederlander van afkomst) den naam van JOHN BULL op de Engelsche *squires* en *gentlemen*, en dien van *broeder* JONATHAN heeft doen beklijven, zoo WASHINGTON IRVING (van Schotsche afkomst) (*) den naam van *Knickerbockers*, op de aanzienlijke afstammelingen der *oude Hollanders*, welke laatsten er echter kwalijk mede gediend waren". —

Mij dunkt dit zal genoeg zijn tot eene volledige beantwoording van bovenvermelden vraag. De gefingeerde naam van den auteur des boeks, DIEDERICH KNICKERBOCKER, een oude Hollander, nog een ouderwetsche van den echten stempel, is door den algemeenen bijval des werks de spotnaam geworden der afstammelingen van de eerste nederzetters op *Manhattan*- en *Long-eiland* en langs den *Hudson* in *Nieuw-York*, gelijk ook van die langs de *Raritan*-rivier in *Nieuw-Jersey*. De gastvrijheid en het gul onthaal dat ik bij mijn bezoek der *Vereenigde Staten*, juist onder *hen* genoten heb, hebben mij eene ongeveinsde achting voor die *Knickerbockers* ingeboezemd, die zich overigens wel genoegzaam en op eene edele wijze op dien schimpnaam (*nick-name*) gewroken hebben. D. BUDDINGH'.

Knickerbockers. In het jaar 1812 verschenen in *Nieuw-York* twee deeltjens, kl. 8°. getiteld: *A humorous history of New-York by* HUMPHRY KNICKERBOCKER, onder het motto:

> De waarheijd, die in 't duister lag,
> Die komt nu helder aan den dag.

Die waarheid, die aan den dag kwam, was de geschiedenis der Hollandsche kolonisten, waaraan *Nieuw Amsterdam* (*Nieuw-York*) zijn oorsprong te danken heeft: met veel vlijt en groote moeite (volgens 't zeggen van den uitgever) uit het duister van oude familie-

---

(*) Ik neem deze gelegenheid waar, over WASHINGTON IRVING sprekende, een paar drukfouten te herstellen, in mijn antwoord (IV.; bl. 82) ingeslopen. Daar staat: „Hij leeft thans in VAN FASSELS woning, digt bij de *Fappan*-zee aan de *Hudson*", moet zijn: „VAN TASSEL'S woning bij de *Tappan*-zee". Van deze woning wordt berigt, dat IRVING daar alles, tot minutieuse kleinigheden toe, op zijn oud-Hollandsch heeft laten inrigten, om zoo stilzwijgend te betuigen, hoezeer hij met al wat oud-*Holland* betreft, is ingenomen; welligt ook om den indruk zijner satire bij de *Knickerbockers* zelf weder goed te maken.

papieren aan 't licht gebracht door een verbazend geleerd en wijs oud mannetje, dat gedurende eenigen tijd bij kennissen van den uitgever op kamers gewoond had, en toen verdwenen was met achterlating van zijne documenten.

Uit die papieren was het gebleken dat hij een afstammeling van de oud-Hollandsche familie der *Knickerbockers* was; — een van die weinigen die niet met de grillen van de Fransche nieuwigheden meê was gegaan; die een afschuw had van de walsen en violen waarmeê de stad door de *émigrés* werd overstelpt, en midden onder de verbastering van zijne tijdgenooten, trouw was gebleven aan Hollandsche deftigheid, deugd en lange pijpen. Om te voorkomen dat met zijnen dood alle gedachtenis aan die gelukkige dagen verloren ging, toen de dames nog hooge keurslijven droegen in plaats van uitgesneden japonnen, en kousen breiden in plaats van aria's te zingen, had hij eene geschiedenis van de oud-Hollandsche families opgesteld en verbonden met een verhaal van de lotgevallen der volkplanting zelve onder de drie laatste gouverneurs; — dit alles afgewisseld met beschrijvingen van 't huiselijke leven, en nog meer opgeluisterd door vele wijze maximen en eene geheel nieuwe theorie over de oorspronkelijke bevolking van *Amerika.* Het boekje was eene satyre op de nieuwe beschaving van *Nieuw-York*, waar Fransche toon de overhand begon te krijgen; — de papieren van KNICKERBOCKER worden er op dezelfde wijze in gebruikt als de folianten van LINKUM FIDELIUS in de *Salmagundi*, een nog vroeger werk van dezelfde strekking en soortgelijken trant, door denzelfden schrijver (WASHINGTON IRVING).

Van dien tijd af is, zoo ik meen, de naam KNICKERBOCKER voor de *oud-Hollanders* van *Nieuw-York* gebruikt.

Of er waarlijk zulk eene familie bestaan heeft, weet ik niet; zoo ik mij wél herinner wordt de naam in de geschiedenis zelve een paar malen genoemd, en in dat geval zullen er ook wel denkelijk menschen van dien naam geweest zijn, daar het boek, hoewel humoristisch en half roman, toch vele historische gegevens bevat. A. C. W. FARNCOMBE.

Sijmon van den Kerckhooven (IV.; bl. 127, Vr. 113). Hoewel mij niets bekend is omtrent dezen persoon of zijn werk, kan ik slechts opmerken, dat volgens VALENTIJN (*Oud en Nieuw Oost-Indie*, Dl. I, bl. 236) onder de vloot, die in December 1661 van *Batavia* naar *Nederland* vertrok dit schip *Arnhem* niet genoemd wordt, maar wel voorkomt onder de schepen, die onder bevel van ARNOLD DE VLAMING VAN OUTSHOORN, op den 23sten December 1662 van *Batavia* vertrok.

Zoo dit hetzelfde schip *Arnhem* is geweest, waarvan in het »Iets over de retourvloot, onder bevel van VOLQUERIUS WESTERWOLT, als Admiraal van *Batavia* naar *Nederland* in het jaar 1657", opgenomen in de *Verhandelingen* en *Berigten* betrekkelijk het *Zeewezen*, enz. door JACOB SWART, 1853, N°. 2, 2de afd., gewag wordt gemaakt, dan maakte het al zeer ongelukkige reizen.

Wij zijn in de gelegenheid om een rapport van de Overheden van dat schip aan den Commandeur en de Raad aan de *Kaap de Goede Hoop* hier bij te voegen, waaruit men eenigzins den toestand zal kunnen ontwaren, waarin dat schip aan *de Kaap* was aangekomen.

Het moge tevens strekken tot aanvulling van het opgenomene in de *Verhandelingen* en *Berigten*, hier boven genoemd.

LABORANTER.

»Donderdag den 21 Febr. Anno 1658.

Bij den coopman ende opperhooft deses schips *Arnhem*, S^r. WIJNAND VAN CATERSVELT, den breden Raed beroepen ende daerin verthoont synde seekere memorie gestelt bij den Ed. Commandeur van de *Cabo Boa Esperance*, JAN VAN RIEBEECQ, waerbij is blyckende de sulcx alles, soo den gem. syn E. tot vervordering van ons noch te doen de voiagie, soo uyt het g'arriveerde jacht *de Schelvis*, als van landt soude cunnen missen, soo is ten dienste van de Generale Comp. by een yder crachtelyck gespeculeert ende ernstich overwogen of met het geene by voorhaelde notitie gespecificeert staet onse reyse soude connen ondernemen, sulcx dan naer syn gewighte geventileert synde, is geconsidereert dat het vleys ende speck op verre nae niet bestandt is om 't volcq nae ordinaire wyse op soodanighe reyse te spysigen, oock niet alschoon by wylen yts offgekrompen en minder geschaft wierde, vermits te veele verschillen sullende met 't geene dat in het schip is; als dat van landt, *de Schelvis* ende *'t Slot van Honingen* crygen 7 vaten vleys en 5 d° speck hebben, niet verder als 13 a 14 weecken connen strecken, daer ter contrarie niet minder als voor 5 maenden behoort geprovideert te werden, hoe wel de reyse door Godes zegen wel vroeger soude connen crygen, dat te hopen, maer in tegendeel oock langer connen duyren, dat niet te hopen is, synde »het exempel van onse langhe penible reyse noch in verschen memorie:, voor hoedanige ons dien goedertierende God in aenstaende ende alle Comp. schepen genadelyck gelieve te bewaren, door welcke langduyrige ende sware voyagie, het soo verre gecomen is, dat ons volck soo wel de voornaemste als de minste generalyck van alles destuyt geworden", sulcx int gemeyn, niet als op enckelt rantsoen, van hier in vori-

ger voeghen vertreckende sullen moeten swerven, daer ter contrary op andere schepen met meerder steyl gevaren hebbende een yeder wat van sich selven heeft, datse by mesnagie van schaffdagen connen aenspreken ende nuttighen, waer door dan in tyt van noot noch veel soude connen uytgewonnen werden, daer toe in desen onsen desolaeten staet geen occagie en is, dat ernstich te beclagen sy, soo ten aensien van ons byna noyt gehoorde suckelinghen als wel ten principaelsten oochmerck nemende op het overcostelycke capitael (*) op desen bodem gelaeden, by welckers retardement de generale Comp. groot naedeel comt te lyden, maer noch grooteren jae irreparable schaede sou genieten bij aldien door nessessiteyt onmachtich waeren (op zee weesende) het schip ter gedestineerde haven te voeren, soo dat in desen gevalle (als men ordinaire in saecke van gewicht spreeckt) het swaerste 't meeste wegen moet, aen Comps. dienaeren op dit schip bescheyden wesende (als niet vreempt ende wel aft te meten is,) hartelyck verlangende om in 't vaderlandt te wesen »en d'ontwyfelycke eere te genieten, van naer een extreme swaere reyse noch een schip ten behouden haven gebracht te hebben, dat van sommige al verloren geschreven", ende waer aen ons gebiedende Heeren soo veel ten besten van haren staet gelegen is, maer syn opt hoochste om de g'alligeerde redenen difficulterende, het schip op die provisie over te connen voeren, hoe wel als schuldige dienaren nevens de minste overbodig syn, soo sober te erneren, als immers mogelyck is, »opdat de generale staet van onse hoochgeachte Heeren Meesters door particuliere insichten doch geen hinder compt te lyden, gelyck dan bereyt syn (soo 't behoort), als onderdanige dienaeren de reyse in Godes naem te aenvaerden", als maer soodanich geprovideert worden (ist mogelyck) dat maer eenichsints met vleys ende speck voor vyff maenden cunnen strecken, onaengesien dat van meest alle andere behoefticheden, exepto rys, als een hooch noodich werck, en daervan genoeg hebben, ontbloot souden wesen, synde geen cleyn middel om tot onse gewenschte voyagie te geraecken, dat den Heer Commandeur RIEBEECQ, door syn E. authoriteyt uyt tschip *'t Slot van Honingen* sulcx van vleesch ende speck aen ons dede overgeven, als men seecker genoech weet dat hetselve can missen, om daermede het manquerende binnen ons boort te supleren, ende in sulcker maniere (als wesende meest van gelyck getal volcq) maer *Honinghen*, noch eer minder als op dit schip versien, oock gelyck gedeelte van provisien te moghen hebben, want dat schip op *Mauritius* geweest synde, aldaer deftich heeft ververst, buyten dat soo heerlycke door t geluckige arrivement van 't *Hoff van Zeelant*, aen dat eylant met diversche nootsaeckelyckheden is versien geworden, soo als d' Ed. hooghe regeeringhe van *India* sonder twyfel door t rapport van genoemde *Hoff van Zeelandts* Hoofden is bewust, ende oock schryven 't selve wel versien te wesen, hoe wel op *Honinghen* van eenige noch al soberheyt gemoveert wort, meer respect nemende opt costelycke capitael binnen dit schip dat wel gemelte *Honingen* verre exedeert, sustineeren (onder correctie) datter geen redenen suffichant syn, waeromme dat schip met meerder ende genoegsaemer provisien soude varen als dit, door dien se d'E. Comp. beyde eygen behoren, wel waer wesende dat by de retourvloote aen *St. Helena* verhopen te comen, waeruit wellicht tot onsen sustentement wel yts noch mochten erlangen, maer is onseecker, en schoon daerby quaemen, oock onseecker off tselve niet in groote nessessiteyt geraeckt mochte wesen, ende dat soo bevindende, off *St. Helena* voornoempt verby geraeckende, soo souden in extraordinaire elent comen te vervallen, seggende de vrienden van soo veel gerepeteerde *Slot van Honinghen*, ende bysonderlyck desselfs schipper CLAES SPEELMAN, dat by aldien van de schepen soo aen *St. Helena* comen niet geprovideert wierden van hem off uyt syn schip dan sulcx souden genieten, als noodich waere om de reys vorders te voltrecken, maer hoe wy ons op dies mans discretie mogen verlaten, is ons genoegsaem bekendt ende syn onwillicheyt hier ter rheede liggende, veelvout gebleecken, onaengesien van hooger hand belast was, ende soo hy syn beloften tegens ons contrarie ende wel gefondeerde opinie wilde naer comen ende persisteeren, soude immers syn volcq op de reyse daertoe niet willen verstaen, als die (hier leggende) in forma syn onwillich geweest sulcx te missen als g'ordonneert was. Synde twee vaten speck, diese noch endelyck door prysselycke authoriteyt van lant, (doch niet sonder commotie) lieten volgen, [sulcx dat gemelte SPEELMANS toeseggingе ons een crancken troost ende toeverlaet is, ende noch minder sal wesen soo 't daer op laeten aenstaen, ende onaengesien wy ons selven met de voormelde provisien noch konden te vreden houden, soo is 't dat ons boven dien eerst de clacht van 't geheele scheepsvolcq is voorgecomen, d'welcke noch naederhant haere volcomene ende effecte meyninge affgevraecht wesende, ons insgelycks te kennen gegeven ende expres hebben versocht ende gebeden, dat wy soodanich van hier niet en geliefden te vertrecken, gemerckt hun luyden met de becomen fictualie niet en souden cunnen continueren, schoon genomen wy ons daermede gerust stelden ende tot vertreck resolveerden, voorgevende haere uyterste

(*) Bijna acht tonnen gouds, *f* 767178 — : —

swackheden, waer in sy luyden van soo een swaere reyse alhier g'arriveert ende voor als noch niet (soo te wenschen waer ende vereischt) tot refrissement gecomen, echter (gelyck gemeenlyck sulcke luyden gaet) gretig ende hongerig synde, het lyden niet alleen voor haer selven erger als te voren soude comen uyt te vallen, maer bovendien door haere debiliteyt ende invallinge d'Ed. Comp. des te swaerder last ende schaede soude hebben te lyden, daerby comende noch een naedere clacht van den chirurgyn, die openbaert egene ofte de minste medicamenten tot behulp ende tot genesinge der siecken te hebben ende gemerckt dit mede geen geringh point van ons geconsidereert wort, soo is daer oock sonderling op lettende, willen verhopen dat daervan oock naer de vereyste noot sullen werden g'assisteert, in voegen wy gesaementlyck en yder int bysonder dan concluderen en besluyten, soo voor ons selven, als insonderheyt ten meesten dienste van onse Heeren en Meesters principael, met soodaenig sobere provisien niet te connen vertrecken maer hier soo lange te retarderen ter tyd ende wyle wy naer behooren (ende waermede wy onse reyse met lieff connen volvoeren) sullen werden ende wesen geprovideert.

Aldus geresolveert ende g'arresteert int retourschip *Arnhem*, liggende g'anckert in de *Taefelbaey* van *Cabo Boa Esperance*, van 't fort *de Goede Hoope*, ten daege, maent ende jare als boven.

was geteyckent) WYNANDT VAN CATERSVELT.
JAN SYMONSZ. CLOS.
HENDRICK KOP.
SYBRANDT FRIES.
ANDRIES BLAUW. etc.

Na gedane collatie is deesen met syn principael bevonden t'accorderen by my en was geteyckent

ABRAHAM GABBEMA, Sec.

Sijmon van den Kerckhooven. De Heer J. C. K. schijnt den titel van het *Historisch Verhael* alleen uit LA RUE'S *Geletterd Zeeland* te kennen. Voor mij liggen twee verschillende drukken, beide in den *Catalogus van Boeken enz. over de Nederl. Bezittingen* van FREDERIK MULLER (Amsterdam 1854), onder N°. 556, 557 vermeld. De Amsterdamsche van 1664 is een latere druk, hoewel op den titel te lezen is: *Noyt voor desen in druck geweest.* KERCKHOVEN wordt in deze uitgave, doch alleen op den titel, JOHANNES genoemd. In plaats van de opdragt van den uitgever aan de Bewindhebbers der O. I. Compagnie, die in den Middelburgschen druk (van 1663) gevonden wordt, behelst de andere een vers van KERCKHOVEN »aen den leser". Voorts verschillen beide uitgaven in kleinigheden. In genoemden opdragtsbrief van den Middelburgschen uitgever, JAQUES TIERENS, vertelt hij dat het door hem uitgegeven verhaal hem »uit Indiën is toegesonden van syn Neef den krankbesoeker SIMON VAN DE KERCKHOVE, die selfs in alle desen teghenwoordich is geweest met zijn beide soontjsns". Ik vermoed dus dat het Amsterdamsche verhaal door KERCKHOVEN misschien na zijn terugkomst uitgegeven is. De titel geeft den geheelen inhoud: *Wytloopig, breede en waerachtige Beschryvinge van de ongeluckige voyage van 't schip Aernhem; van Batavia vertrocken den* 23 *December* 1661 *in Compagnie van noch ses andere schepen, onder 't commando van de Heer* AERNOUT DE VLAMINGH *van Outshoorn. Haer komst met de boot van 't verloren schip op het eylandt Mauritius, met de Beschryvinge van 't selve Eylandt. Alsmede hare armoede diese daer geleden hebben. Beschreven door* JOANNES (SIMON) VAN (DEN) KERCKHOVEN, *van Middelburg, Siecken-trooster op 't selve schip. Alsmede het vertreck van de voornoemde Boot...... na het Eyland Zylon, over Madagascar, alwaer se gearriveert zynde, minnelyck van de Inwoonders wierden onthaalt; maer daar na met listigheydt schelmachtigh verraden en bevochten, soo datter van de hare eenige zijn doot geschooten...... Haer vertreck van daer, en komst op Zylon voornoemt, en soo voorts tot Batavia.*

P. A. T.

Legpenning van 1639 (IV.; bl. 127, Vr. 114). Bij mij berust een volmaakt gelijke, alleenlijk uitgezonderd, dat het jaartal is 1641, en het omschrift: *Tuta Dios curis* (?).

Men vindt gewag gemaakt van eenen NICOLAAS OUDART, als geheimschrijver en uitvoerder van den uitersten wil van de moeder des Prinsen van *Oranje*, en wel in 1661, enz. Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* Dl. XIII, bl. 38, 163 en 171.

C. G. B.

Tweede naamval van sommige woorden (IV. bl. 128, Vr. 116). Hoewel de verbuiging der opgegevene woorden niet uitdrukkelijk wordt opgegeven, komt het mij voor, dat de tweede naamvallen dier woorden zijn: van *das*, eene soort van mans halsdoek, *der das;* van *das*, een dier, *des dasse*; van *bewijs*, *des bewijze;* van *fonds*, *des fondse*; van *gewas*, *des gewasse*; van *gras*, *des graze*; van *mes*, *des messe.*

A. J. VAN DER AA.

Etmaal (IV.; bl. 128, Vr. 117). Zou *et*maal, wat dan ook oorzaak geweest zij van het weglaten der eene *e*, niet hetzelfde zijn als *eet*maal, en derhalve eene verkorting hiervan? Niet slechts vroeger, maar nog tegenwoordig is men meestal gewoon op *denzelfden* tijd van den dag het middagmaal te nemen. Nog onder vele klassen, schoon de tijd om te middagmalen onder verschillende standen om zeer

onderscheidene redenen en oorzaken, merkelijk later is geworden, is men gewoon het middagmaal te houden ten 12 ure, doch, op welk uur dit ook geschiede, toch telkens, met slechts weinige uitzonderingen, na een regelmatig tijdsverloop van 24 uren. Zoo kan dus een *etmaal* het tijdsverloop aanduiden tusschen twee regelmatige *middag-* of *eet*malen; dat is 24 uren.

P. J. v. M.

Etmaal, zegt TERWEN, is zamengetrokken uit eetmaal, zoo als etgroen van eetgroen. De dag en nacht, de tijd van 24 uren, daar de ouden slechts één maal of hoofdmaaltijd daags nuttigden. Zoo is *etmaal* bij KILIAEN ook *een schoft* of 4de gedeelte van den dag. TUINMAN stelt haren uitspraak gelijk met 't Hebreeuwsch אתמול *ethmaal, gisteren, voorheen*, Psalm XC : 4. Hij neemt het liever over den oorsprong van ettelijke, sommigen, zoodat een *etmaal* zou zijn één van die dagrekeningen welke bestaan uit 24 uren; volgens Gen. I : 5. Zoo leest men *ettelijke dagen*, eenige dagen, Hand. XVI : 12. Hier in *Noord-Holland* zegt men een *ettelem*.

P. E. VAN DER ZEE.

[Ook J. BOUMAN verwijst naar bovenstaande plaats van TERWEN.]

St. Huiberts-Genootschappen (IV.; bl. 128, Vr. 118). Mogelijk kan het volgende, voorkomende in het *Tafereel der stad Haarlem van* KONING, Dl. I., bl. 80 en 81, den vrager welkom zijn.

De broederschap van ST. HUBERT bestond alleen uit liefhebbers van de jagt, die, op dat zij een geestelijk aanzien zou hebben, den genoemden Heiligen, tot Patroon of Beschermer der broederschap verkozen. Het getal der gildebroeders was onbepaald en alle personen welke de vereischten hadden, konden er in worden opgenomen. Te *Haarlem* was dit gilde in het begin dezer eeuw nog in aanwezen onder denzelfden naam, en vergaderde jaarlijks in de maand November. HUBERT leefde in de VIIde eeuw, was Bisschop van *Maastricht* en *Luik*, een groot liefhebber der jagt en van eene slordige levenswijze. Naderhand zou hij op eene wonderbaarlijke wijze bekeerd zijn. In het begin der VIIIste eeuw overleed hij en werd hij gecanoniseerd.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

St. Huiberts-Genootschappen. Ik lees hierover in de *Surinaamsche Chronyk*, voorkomende in den *Surinaamschen Staatkundigen Almanach*, 1796, beginnende met het jaar 1633, op het jaar 1776. »In dit jaar werd alhier gesticht een Genootschap, bepaald op twintig Leden, en daarvan de eerste stichters waren: Mr. J. H. VAN HEEMSKERK, G. P. BENNELJE (?), JAN NEPVEU, Mr. F. E. BECKER, B. TEXIER, Mr. CORNELIS GRAAFLAND, N. O. PELICHET, Mr. J. G. WICHERS, Dr. S. P. VAN STUIVESANDT, Mr. P. C. VAN STUIVESANDT, A. DE MILY, Mr. A. H. HOFF, A. J. HALLOY, Dr. M. VAN DEN DAM. Dezelve droegen den naam van *Nimrotten* en hadden verkozen tot hun Patroon of Beschermheilige ST. HUBERT *in 't Westen*; in hunne vergaderingen waren zij vercierd met zilvere jagthoorentjes, met de incisie van gemelde hun patroon en 't wapen van deeze colonie. Haar eerste vergadering wierd gehouden op den 27sten April, wanneer tot Groot-Meester en President wierd verkoozen, den *Nimrot* JAN NEPVEU, en tot Fiscaal, Secretaris en Thesaurier den *Nimrot* Mr. W. J. BEELDSNIJDER MATROOS. En was bij dit Genootschap vastgesteld, om jaarlijks op den 4den November, op wat dag die ook mogt komen behoorlijk ter eere van ST. HUBERT, met een middagmaal te vieren.”

LABORANTER.

St. Huiberts-Genootschappen. Als de heer ROLLEMA bedoelt de orde van ST. HUBERT, dan antwoord ik hem, dat deze door den Hertog van *Gulik* en *Berg* is ingesteld, nadat hij in 1444 op den dag van ST. HUBERT, eene overwinning op ARNOUD VAN EGMOND had behaald. De Keurvorst van de *Paltz* heeft haar in 1709 weer hernieuwd. Zij bestaat uit een onbepaald getal Vorsten, en uit 12 ridders, die Graven of Baronnen zijn. Het teeken is een vierkant kruis aan een rood lint, en een star op de borst met de Gottische spreuk: *in trau fast*.

P. E. VAN DER ZEE.

Het geslacht Ploos van Amstel (IV.; bl. 128, Vr. 119). In KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, Dl. III., bl. 852, leest men: »Ook vindt men gemeld dat Heer BERENDT WILLEM PLOOS VAN AMSTEL, Heer van *Schonauwen*, voorheen wegens de Provincie *Utrecht*, afgezonden ter vergadering der Staaten van *Holland*, zich beroemde, van 's vaders zijde afkomstig te zijn uit den stam van GIJSBERT VAN AMSTEL en van moederszijde uit dien van VELZEN, waarvan hij de egte bescheiden onder zig had”.

A. J. VAN DER AA.

Het geslacht Ploos van Amstel. Dat de tak van PLOOS VAN AMSTEL, volgens de verklaringen van Prins FREDERIK HENRIK van den 6den Junij 1634 en 30sten Januarij 1641, uit het geslacht van AMSTEL VAN MYNDEN afstamt, is te lezen in de *Historie der Heeren van Amstel van IJsselstein en van Mynden door* W. A. *Rykswrijheer* VAN SPAEN, (den Haag, 1807), bl. 197, die daarbij aanhaalt COMMELIN, bl. 133, maar te gelijk verklaart, dat de wijze van deze afstamming hem nergens voorgekomen is.

I. A. N.

[Ook de Heer D. BUDDINGH' verwijst naar COMMELIN, *Beschrijving van Amsterdam* in Folio, 1694, bl. 128, 178 en 184, en meent dat N. N. de beste in-

lichtingen zou kunnen bekomen bij de leden der familie PLOOS VAN AMSTEL te *Amsterdam*, die in het bezit van eene geslachtslijst dier familie zijn. Wij voor ons gelooven dat N. N. zijne vraag bij COMMELIN even min als bij VAN SPAEN, beantwoord zal vinden.]

Het geslacht Ploos van Amstel. Volgens eene eigenhandige aanteekening van JACOB VISSER, den schrijver van de *Naamlijst van Boeken, vóór* 1500 *in de Nederlanden gedrukt*, wiens Bibliotheek grootendeels in de Koninklijke Bibliotheek is overgegaan; en die van een ander inschrift, geplaatst in een aan I. LE LONG onbekend *HS. van de* 183 *Psalmen Davids, in 't Nederduitsch, zeer net geschreven op pergament, met gecouleurde voorletters*, zoude hetzelve, reeds in 1399, hebben toebehoord aan Heer GERRIT VAN AMSTEL, en vermoedelijk sedert dien tijd onder diens afstammelingen zijn bewaard gebleven, daar het althans voorkomt in den Catalogus van de Bibliotheek van C. PLOOS VAN AMSTEL, JZN., te *Amsterdam* in den jaare 1800 verkocht. Later bevond het zich in die van JAN SCHOUTEN, te *Dordrecht*, en is op de verkooping van diens bibliotheek, mede te *Amsterdam* in 1852 gehouden, voor *f* 40,50 gekocht geworden door een' handelaar uit *Weenen;* het kan dus voor ons land als verloren worden geacht.

J. L. A. I.

Al dan niet uitgestorvene geslachten (IV.; bl. 128, Vr. 120). Dat THOMAS WALRAVEN, Heer van *Ammerzode*, *Well* en *Wordragen*, overleden den 22sten October 1711, de laatste mannelijke afstammeling uit wettig huwelijk geweest is van het geslacht van ARKEL, is aangetoond door Dr. G. D. J. SCHOTEL, in zijne berigten over de heerlijkheid *Ammerzode*, geplaatst in NIJHOFF's *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, Dl. IV, bl. 123—156.

I. A. N.

De echtgenoote van den Admiraal Jacob van Heemskerk (IV.; bl. 128, Vr. 121). »JACOB VAN HEEMSKERK was de zoon van HENDRIK VAN BEEST VAN HEEMSKERK en van AAGJE JACOBS dr., geboren den 1sten Maart 1567. Hij ging 1595 met schipper W. BARENTS als opperkoopman om door 't Noorden een passagie na d' O. I. te zoeken; a°. 1596 hervatte hij die togt als schipper en koopman, doch quam na 't uitstaan van veel gevaren en 't overwinteren te Nova Zembla, 1 Nov. 1597 behouden te Amsterdam; ging in 1599 voor opperzeevoogd en in 1610 voor opperzeevoogd na O. I., op welke togt hij de rijke Portug. kraak veroverde die wel 40 Ton gouds waardig was. 1607 door den staat versogt zijnde 't bewind over een vloot van 31 schepen als Admiraal aan te nemen, is hij in den slag na behaalde overwinning tegen de geheele Spaansche vloot in de bay van *Gibraltar* den 25sten April 1607 aan zijn become quetsuur, roemrugtig op het bedde van eer overleden: 't lijk werd 18 Julij 1607 in d' O: kerk te Amsterdam zeer heerlijk, publico funere begraven, en is tot zijner gedagtenis uit last der H^n. Staten Gen. een verheve tombe op het Choor, en monument van marmer aan een pilaar opgerigt. Hij trouwde de 14den Sept. 1604":

»MARIA dogter van den ouden HANS COLTERMAN Burgemeester van Haarlem, Rentmr. van Kennemerland en van PIETERTJE GERRITS VAN ADRICHEM, doch zonder kinderen overleden".

Uit de MS. Genealogie van de familie VAN HEEMSKERK, p. 493.

L.

[C. & A. en J. L. A. I. gaven een bijna gelijkluidend antwoord.]

Opgaven van Zons- en Maans- op- en ondergang (IV.; bl. 123, Vr. 123). Eene hoofdoorzaak ligt daarin, dat sommige opgaven gegeven worden in waren, andere in middelbaren tijd. Het verschil kan gaan tot 16 minuten. Er zijn echter nog andere oorzaken. De opgave van *Zons-* op- en ondergang is zeer eenvoudig en kan, behoudens het zoo even vermelde, slechts een zeer gering verschil geven, indien men òf de opgaven der gewone tafelen overneemt, òf ze reduceert met inachtneming van het schrikkeljaar. —Wat de opgaven van *maans-* op- en ondergang betreft, deze kunnen door meer oorzaken verschillen. Deze uit sterrekundige berekening af te leiden is, wanneer men groote naauwkeurigheid begeert, een vrij omslagtige arbeid. Doorgaans veroorlooft men zich dus het verwaarloozen van grootheden, waardoor de berekening zeer bekort maar tevens de naauwkeurigheid soms te veel opgeofferd wordt. Doch ook niet altijd, zelfs misschien betrekkelijk zelden, is de maans-opgave het resultaat van eigen berekening, doorgaans van reductie. Men neemt namelijk tafelen voor eene bepaalde plaats, b. v. *Parijs* in de *Connaissance des Temps* of het *Annuaire* en brengt nu, met eene hulp-reductie-tafel, de getallen voor de begeerde plaats over. Deze handelwijze is zeer doelmatig, indien men èn eene *goede* reductie-tafel heeft, èn haar *goed* (d. i. met naauwkeurig acht geven op de maans-declinatie) gebruikt. Achteloosheid hieromtrent maakt de opgaven aanstonds onnaauwkeurig, en die slordigheid kan soms zeer ver gaan. Een »diender-almanakje", hier in de *Meijerij* veel verspreid, had zich voor weinige jaren in de volle en nieuwe manen, niet meer dan vier dagen vergist. In den tijd van zaaijen en poten kwamen vele dorpgenooten mij raadplegen »hoe het met de maan was". Zelfs heb ik meermalen de opgaven van Duitsche, Engelsche en Fransche sterrekundige en niet-sterrekundige jaarboekjes letterlijk nagedrukt gevonden, dat zeker 't gemakkelijkst was.

H. M. C. v. O.

Een opmerkelijk stuk geschut (IV.; bl. 128, Vr. 124). Ik meen wel eens vernomen te hebben dat de Franschen, toen zij ons ruim honderd jaren later een vrij wat langer bezoek bragten, dit stuk geschut hebben mede genomen. Er werden twee dergelijke kanonnen te *Utrecht* bewaard, die o. a. in 1629 nog op de wallen geplant werden om den vijand, de Spanjaarden onder den Graaf VAN DEN BERGE, ondersteund door de Keizerlijken onder MONTECUCULI, te keeren.

Op het eene stond gegraveerd:

Streecke Mageliano heb ick gepasseert,
Met den generaal OLIVIER onbevreest,
t' Utrecht ik wederom ben gearriveert,
Als ick 3 jaeren op de reis was geweest.

Op het andere stond eenigsints anders dan LABORANTER opgeeft.

De werelds ronde cloot,
Ben ick in drie jaaren,
Door avonturen groot,
Met OLIVIER omgevaren.

THOM. BOTH, *me fecit* 1578.

Zie *Tijdschrift voor geschied., oudh. enz. van Utrecht*, 1ste jaarg. N°. 7.

♀²—♀.

Een opmerkelijk stuk geschut. OLIVIER VAN NOORT heeft, volgens v. BERKUM, een fraai metalen stukje geschut, in 1598 te *Utrecht* gegoten, hetwelk met hem de reis om de aarde gemaakt had en van een toepasselijk gegraveerd opschrift voorzien was, met zich te *Schoonhoven* gebragt en bij uitersten wil, tot eene gedachtenis aan de stad vereerd. Toen echter tusschen 1770 en 80 op den Stadhuistoren een nieuw klokkenspel moest gemaakt worden, besloot men het kanon, tot vermindering der onkosten, te laten smelten, zoo als geschied is, waarvan het aandenken wordt bewaard door een paar dichtregelen (waarschijnlijk door Mr. HOOLA VAN NOOTEN) om de grootste klok, luidende:

Mijn schor geloei op reis van dapperen VAN NOORT
Klinkt, na een lange rust, thans in een fraai accoord.

De overlevering spreekt bij dit alles niet van één, maar van twee stukjes geschut.

C. W. BRUINVIS.

[J. L. A. I. gaf een gelijkluidend antwoord.]

Kogel waarmede Jacob van Heemskerk, in den scheepsstrijd voor Gibraltar, doodelijk getroffen werd (IV.; bl. 128, Vr. 125). Dat die kogel in de XVIIde eeuw te *Maarssen* zou gebezigd zijn tot het malen van mosterd, heb ik nooit gehoord, wel dat zulks te *Velzen* zou hebben plaats gehad, zoo als men zulks vindt opgeteekend bij HOOGSTRATEN, *Groot Algemeen Historisch Woordenboek*, op het woord *Velzen* en in het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, Dl. I, bl. 411—416, ter welker laatstgemelde plaatse een vers wordt aangehaald, beginnende:

Ik, die weleer de schrik van Spanje heb benomen,
Toen HEEMSKERK's Heldendaat het gantsche Land dee schromen,
Hang hier nu tot gerijf van ieder boeren hut,
En maal de mostert klein, die 't Velzer ambacht nutt.

Weet ook iemand der Navorschers mij den naam van den vervaardiger op te geven?

Ik meen echter stellig te weten, dat die kogel dáár thans niet meer gevonden wordt, doch weet niet op te geven waar hij gebleven is.

A. J. VAN DER AA.

Kogel waarmede Jacob van Heemskerk in den scheepsstrijd voor Gibraltar doodelijk getroffen werd. Ik vermeen dat dit *Maarssen* wel *Velzen* zal moeten zijn (*). Zie hierover uitvoerig de *Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, Dl. I, bl. 411 en vlg., waar tevens voorkomt het gedicht op die kogel gemaakt, die daarbij sprekende wordt ingevoerd.

LABORANTER.

Ceylonsche nachtgeluiden of luchtklanken IV.; bl. 133, Vr. LXII). »De zwarte bergen bestaan meerendeels uit zandsteen, en op vele plekken zijn zij in woeste klippen en afgronden gescheurd, welke de grilligste vertooningen opleveren, somtijds wel naar bouwvallen van kasteelen gelijkende. De onkundige bewoners der woestijn zijn altijd genegen om aan de bergen, die hun gezigteinder omsluiten, verdichte en bijgeloovige eigenschappen toe te schrijven. Zoo beschouwen b. v. de zwervende horden van de woestijn, die dikwijls rondom de kruinen dezer bergen de wolken zich zien opeen stapelen, den bliksem flikkeren, en er den donder hooren loeijen, terwijl de gansche vlakte helder in den zonneschijn glanst, die bergen als de verblijfplaatsen van de geesten des donders, die aldaar de stormen en onweders voorbereiden. Daarom hangen zij ook bij het betreden der bergpassen, dikwijls gewijde geschenken aan de boomen, of plaatsen dezelve op de klippen, ten einde zich de gunst der onzigtbare beheerders van het gebergte te winnen, zoodat zij hun goed weder en eene voorspoedige jagt schenken; en bij die gelegenheid stellen zij een grooten prijs op de echo's, welke zij tusschen de bergen vernemen. Dit bijgeloof vindt welligt ook zijn grond in een natuurverschijnsel van een bijzonderen aard. Bij het stilste en helderste weder en op ieder oogenblik van den dag of nacht hoort men

---

(*) De vrager heeft later opgegeven dat hij niet *Maarssen* maar *Velzen* bedoelde. Dit is dan ook onder de Errata vermeld, en hierdoor vervalt de ons toegezondene aanmerking van den Heer C. W. BRUINVIS, die ons teregt met betrekking tot den kogel verwijst naar bl. 98 en 173 van onzen eersten Jaargang.

Aanm. v. h. Bestuur.

van tijd tot tijd in dit gebergte herhaalde slagen, welke naar de losbranding van verscheidene stukken geschut gelijken. Dergelijke slagen werden ook door de Heeren LEWIS en CLARKE op het Klipgebergte waargenomen, en zij herhalen ons, dat dezelve door de Indianen werden toegeschreven aan het barsten van rijke zilvermijnen in den schoot van het gebergte.

Van deze zonderlinge uitbarstingen wordt inderdaad, ook door de geleerden zelve, niet dan eene onzekere uitlegging gegeven, en de natuurkundigen hebben dezelve nog niet op eene voldoende wijze verklaard. Men zegt dat zij in *Brazilië* dikwijls gehoord worden. VASCONCELLES, een der Jesuïtsche vaders, beschrijft er eene, welke hij in de Sierra van *Piratininga* waarnam, welke hij vergelijkt bij de losbranding van een geheel artilleriepark. De Indianen vertelden hem, dat het eene losbranding van de steenen was. De eerwaardige vader had spoedig een voldoend bewijs van de waarheid hunner verzekering, toen hij werkelijk eene plaats vond, waar eene klip gebarsten was en een steenklomp, even als eene bom uit hare ingewanden opgeworpen had. Die steenklomp brak in stukken, hetzij onder de opwerping of door zijn val, en deszelfs inwendig zamenstel werd daardoor duidelijk ontdekt.

De buitenkorst was harder dan ijzer, en binnen in dezelve lagen, even als de zaden van een granaatappel, juweelen van verschillende kleur, sommige zoo doorschijnend als kristaal, andere van een fraai rood en andere van gemengde kleuren. Men zegt dat hetzelfde natuurverschijnsel zich wel eens in de naburige provincie van *La Guarya* vertoont, alwaar steenen, die zoo dik zijn als een menschenhand, met een groot gedruisch uit de ingewanden der aarde worden uitgebraakt, en fraaije glinsterende brokken verspreiden, die er eveneens als kostbare steenen uitzien, maar van geene waarde zijn.

De Indianen van de *Orellana* gewagen mede van vreesselijke slagen, somtijds op den *Paraguano* vernomen, welke zij beschouwen als het zuchten en arbeiden van den berg, wanneer hij de kostbare steenen, binnen zijne ingewanden besloten, tracht uit te werpen. Andere hebben deze losbrandingen der bergartillerie op een eenvoudiger wijze trachten uit te leggen en schrijven die toe aan het losbreken en nederstorten van groote klipstukken, hetwelk door de echo's van het gebergte wederkaatst wordt; anderen aan de ontwikkeling van het gaz door onderaardsche lagen van steenkool, die in een' staat van ontvlamming geraakt zijn. Op welke wijze men dit vreemde natuurverschijnsel ook moge verklaren, deszelfs bestaan schijnt stellig zeker te zijn. Hetzelve blijft een dier geheimen, van de natuur, welke hare wilde en eenzame bergstreken door dezelve eenige bekoorlijkheid wil bijzetten; en wij twijfelen zeer of de lezer zal zich, indien hij eenige verbeeldingskracht bezit, liever vereenigen met de arme Indianen en hetzelve aan de Geesten des donders toeschrijven, of aan de onzigtbare bewaarders van verborgene schatten dan aan eenige afgezaagde natuurkundige oorzaak".

Astoria, of avontuurlijke reize naar en over het Klipgebergte van Noord-Amerika, enz. door WASHINGTON IRVING. Naar het Engelsch. Te Haarlem, bij de Wed. A. LOOSJES, PZ. 1837.

Zoo herinner ik mij ('t zijn misschien allen bijdragen tot de gehoorkunde) gelezen te hebben van iemand, die een kapel deed bouwen, naar door hem berekende regelen, zoodat hij aan eene zuil staande, het fluisteren der biecht zeer goed kon verstaan, en aan de zuil eene kleine verandering liet maken, en alzoo de kapel van hare bestemming beroofde, toen hij de biecht zijner vrouw had vernomen.

Een zekere moedige vrouw (zoo las ik ergens) huurde een zoogenaamd spookhuis (NB. bestaan die te *Utrecht*, *Vlissingen*, enz. nog?) en bevond dat uit eene schrijnwerkers werkplaats onder hare kamer een geluid voortkwam als of de gezellen in vollen arbeid, waren; boor, zaag, hamer, alles werd duidelijk gehoord. Zij opende hare deur en reeds op den trap zwegen de geluiden, zij betrad moedig de werkplaats, maar hoorde niets. Later had er eene verplaatsing van den trap plaats, en sedert zijn de geluiden verstomd,

Zou het in strijd met de natuurkundige ervaring zijn (men denke aan echo's en dergelijke), dat het geluid eenigen tijd kan worden verzameld, even als men het geluid eener kanonnade hoort, soms geruimen tijd nadat men het vuur der batterij ziet?

De gesteldheid der bergen en rotsen zou in dezen moeten onderzocht worden. Hier te lande (vlak) heeft men de zoogenoemde *zucht*, iets dat wel naar belemmerde ademhaling zweemt, en in den vroegen morgen op het veld wordt gehoord, bij den aanvang van een schoonen zomerdag. G. P. ROOS.

Jan de Witt als dichter (IV.; bl. 134, Vr. LXVI). JAC. SCHELTEMA in zijne Verhandeling over *de Dordsche Dichtschool vóór den jare* 1672, spreekt ook over den Raadpensionaris als dichter. Van hem komen in het Liedboek *de Dordsche kraam*, onder de kenspreuk: *Candide* (wit, blinkend) *minnedichtjes* voor, »die geene vermaardheid aan zijnen naam zouden gegeven hebben, als missende die bewegelijke losheid, zonder welke dit soort van verzen niet behagelijk kan zijn". Zijn treurspel *Horace*, wordt door SCHELTEMA, de eerste vertaling in het Nederduitsch genoemd; »DE WITT schonk het handschrift aan den beroemden tooneelspeler ADAM KARELS VAN GERMES (ZJERMES) en deze heeft

het, in 1647, doen drukken met de letters I. I. Z. D. W. D. I., waaruit men lezen mag, JOHAN JACOBSZOON DE WITT *de Jonge* of *Doctor Juris.* — Deze druk verscheen bij GILLIS JOOSTEN. Er is nog eene latere bij de Erven JACOB LESCAILJE 1670, get. I. D. W. In de catalogen leest men den naam voluit. Op het zeldzaam exemplaar van den eersten druk, in de Bibliotheek van het Haagsche Departement der Maatschappij van Letterkunde voorhanden, staat insgelijks de geheele naam vermeld. De vertaler heeft zich vele afwijkingen van het oorspronkelijke veroorloofd, welke geenszins verbeteringen zijn". SCHELTEMA, *Letterk. Mengelwerk*, Dl. III., 3de St. bl. 116, 119 en volg. In den Catalogus van de Bibl. der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde komt voor I(OH.) D(E) W(IT), Horace en Curace, trsp (m. d. Spr.) *Tanta molis erat Romanam condere Gentem;* vertoont op de Amsterd. Schouwburg. De laatsten druk op nieuw overzien. Ald. 1699, kl. 8°. H—g.

[Ook J. L. A. I. gaf een bijna gelijkluidend antwoord].

Pieter de Groot, *Heer van Vlooswijk* (IV.; bl. 135, Vr. LXVII). Kan dit laatste ook eene misstelling zijn, veroorzaakt door eene opsomming der Regeringsleden, die Z. Maj. van Engeland gingen complimenteren in 1660, zijnde: de Pensionarissen COENRAAD VAN BEUNINGEN, PIETER DE GROOT en de Burgemeesteren CORNELIS VAN VLOOSWIJK, JOAN HUIJDEKOPER Heere van *Maarseveen.* Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, Dl. V, bl. 248.

C. G. B.

[Het is mogelijk dat het eene misstelling is. Prof. H. W. TYDEMAN moge dit verantwoorden. Wij bezitten *de ontdekte Ambassade* niet, om het na te zien.]

Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt (IV.; bl. 135, Vr. LXVIII). Met zoodanige stukken wenscht de Heer W. J. C. VAN HASSELT, door middel van DE NAVORSCHER, nog verder bekend te raken.

Onder mijne Bibliographiche stukken bevindt zich een Catalogus, die, hoewel gedrukt, echter over eene menigte authentieke stukken van de gebroeders DE WITT, alle in manuscript, handelt. Misschien is deze mededeeling voor den vrager overbodig, welligt niet. Zie hier het afschrift van den titel en het berigt van dezen Catalogus.

Catalogus van eene aanzienlijke en zeer zeldzame verzameling van Manuscripten, meestal zeer net gebonden, en voor het grootste gedeelte nagelaten door wijlen de Hoog Welgebooren Heeren JOHAN DE WITT, *in leven Raad-Pensionaris van Holland en Westfriesland enz. enz.; en* CORNELIS DE WITT, *Ruwaard van Putten enz. enz. en laast toebehoord hebbende aan wijlen den Hoog Welgebooren Heer* JAN DE WITT, *in leven Staats en Finantie-Raad van Zijne Keizerlijke en Koninglijke Majesteit, overleden te Brussel. Al het welk publiek aan de meestbiedende zal verkocht worden, op den* 21 *en* 22 *November* 1791, *door* A. *en* J. HONKOOP, *Boekhandelaars te Leyden. Alwaar deze Catalogus te bekoomen is. Tweede druk. de prijs is* 6 *stuivers.*

»*Bericht.* A. en J. HONKOOP bieden het publiek bij openbaare veiling aan, eene aanzienlijke en zeer zeldzame verzameling van Manuscripten, voor het grootste gedeelte toehoord hebbende aan wijlen de Hoog Welgebooren Heeren de gebroeders JOHAN en CORNELIS DE WITT, welke alle, naar dien tijd, leesbaar geschreven en zeer wel geconditioneerd zijn; vooral de zoodanigen, die in beste fransche banden gebonden, en op mediaan fransch schrijfpapier met eene fransche hand, zeer duidelijk en naauwkeurig geschreeven zijn. Men heeft zorg gedragen dat de tituls van deze Manuscripten zoo duidelijk gesteld zijn, dat men niet twijfelt, of deze Catalogus zal geheel den aandacht der liefhebberen verdienen".

Bij dezen Catalogus is eene gedrukte Notitie van de prijzen ingevoegd.

Hij bevat 115 Manuscripten, ook in de Fransche taal vermeld, voor het grootste gedeelte betrekking hebbende op de handelingen der DE WITTEN, die in hunne kabinetten te huis behoord hebben; als eene proef der belangrijkheid daarvan schrijf ik N°. 37 hier af.

»Journal of Dag-Register, of Verbaal van alle het geene in 's Lands vloote onder de Superintendentie ofte oppergesag van den Edelen Heer CORNELIS DE WITT gebeurt is, en specialijk door Haar Hoog Mogende daartoe gecommitteerd is geweest in den jaere 1672. Alle origineele stukken en eigenhandige brieven van de Heeren Raadpensionaris JOHAN DE WITT, de Admiraal DE RUYTER en andere voorname mannen, nopens gemelde vloote, met het origineel Pourtrait van CORNELIS DE WITT, door J. VISSCHER, 3 deelen in hoorne banden". — Dit heeft *ƒ* 321 opgebragt.

Nu is de vraag, waar is dat alles gebleven? is men toen wakker geweest om voor de bronnen der geschiedenis van ons vaderland te waken; dan zullen ze wel op 's Rijks Archief zijn beland; zoo niet, dan zouden er nog wel sporen te *Leyden* zijn te ontdekken, waar die nu nog aanwezig zijn.

Het is hier de plaats ook te melden dat ik nog bezit: *Catalogus van Boecken in de Biblioteque van* Mr. JAN DE WITT. *Door zijn Dicipel den Pensionaris* VAN VIVIEN, doch de inhoud daarvan is van een geheel anderen aard; het is een blaauw *boekje*, in 4°. bevattende 70 Nommers, waarbij alle de daden en handelingen van DE WITT in het hatelijkste daglicht worden gesteld, door een zijner tijdgenooten, en wel staande zijn leven uitgegeven (?).

Dit stukje is hoogst zeldzaam (?) en voor de beschouwing, van al het gebeurde destijds, hoogst belangrijk (?).

C. KRAMM.

Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt. WAGENAAR's oordeel over het aangehaalde werk: *Brieven van en aan* JOHAN DE WITT en *Verbaal van* BEVERNINGK, enz. 's Hage, 1723—1727, 8 Dln. in 4°. leest men in zijn brief, dato 26 Junij 1752, aan FRANS VAN LIMBORCH. Zie zijn leven, door P. HUIJSINGA BAKKER.

J. L. A. I.

Marken (IV.; bl. 136, Vr. LXX).

[De Heer Mr. J. H. BEUCKER ANDREAE heeft ons voor PHILO GRAMMATICOS gezonden zijne *Dissertatio de orig. juris municip. in Frisia*, en verwezen naar p. 142, 240, 131 (1), 143, 153, 159, 187, 318, 361, 360, 423, 427, 440, 450, 455 en 465, waar hij over dit punt en over *marea*, *merkum* en *mercgreve* heeft gehandeld. Hij voegt er eene verwijzing bij naar den *Overijsselschen Almanak* van 1838, bl. 120, 154 en van 1841, bl. 37, en naar de *Friesche Wetten*, uitgegeven door WIERDSMA en BRANDSMA, bl. 182, op *mercka-wede*. Zoo het niet te veel gevergd was, zou het tegenwoordig Bestuur van DE NAVORSCHER die *Dissertatie* gaarne eens inzien.]

Plaatsnamen met »engel", »angel", enz. zamengesteld (IV.; bl. 137, Vr. LXXI). Wij verwijzen PHILO GRAMMATICOS naar de *Bijdragen* van NIJHOFF, Dl. III, bl. 50—73, 113—137, 221—234, waar de Heer MOLHUYSEN eenige zeer belangrijke onderzoekingen omtrent het verblijf der *Angelen* hier te lande en de plaatsen mét de woorden *Engel*, *Angel*, enz. mededeelt. Ik voeg hier bij BOSWORTH, *Anglo-Saxon. Diction.*, 1839, T. II, p. 47—80, en LAPPENBERG, *Geschichte von England*, B. I, Abth. I, p. 75 en elders.

J. H. BEUCKER ANDREAE.

Plaatsnamen met »engel", »angel", enz. zamengesteld. Dat het gevoelen van PHILOGRAMMATOS niet geheel ongegrond is, blijkt uit den naam van het voormalig klooster *Engelendaal* te *Leyderdorp*, hetwelk aldus genoemd was, omdat men beweerde aldaar de engelen te hebben hooren zingen.

A. J. VAN DER AA.

Plaatsnamen met »engel", »angel", enz. zamengesteld. Wij verwijzen den vrager nâar de korte, maar keurige verhandeling van P. C. MOLHUYSEN over *Engeland* en *Engelanderholt*, voorkomende in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1841, bl. 141 verv., waar voldingend bewezen wordt, én dat de *Angelen* in ons vaderland hebben gewoond, én dat zij aan onderscheiden plaatsen hier te lande de namen hebben gegeven. In 801 komt de *Villa Englandi* reeds voor; ik twijfel er zeer aan of de Veluwbewoners toen reeds van engelen en duivelen iets gehoord hadden, en zeker dachten zij er niet aan, om er eenige plaats naar te noemen.

CONSTANTER.

Een verrekijker met vier buizen (IV.; bl. 158, Vr. 126). Zou de uitdrukking: een »tube à quatre tuyaux", niet kunnen beteekenen: vier (in elkander schuivende) buizen. De inrigting zou dan met die van de tegenwoordige verrekijkers overeenkomen.

E. G. LING.

Pierre l'Oiseleur de Villiers (IV.; bl. 158, Vr. 127). Aan het slot van de belangrijke monographie van Mr. PIETER LOZELEUR enz., door Dr. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *de Gids*, 1846, *Mengelingen* geleverd, leest men het volgende, dat X—Θ—Z.'s nieuwsgierigheid misschien bevredigen zal:

»Van zijne nakomelingen is weinig of niets te berigten. Of hij bij zijn overlijden zonen heeft nagelaten, is onzeker; want er wordt nergens van gesproken. Van twee dochters wordt daarentegen gewag gemaakt; de eene, MARIA geheeten, was gehuwd met Mr. PIETER VAN DEN BAERSE, Secretaris der stad *Middelburg* van 1573 tot 1598, en later eigenaar van *Westhoven*. Eene tweede was gehuwd met eenen Heer DU QUESNEL, van wien ons niets geboekt is, behalve dat hij een' zoon heeft nagelaten, PETRUS geheeten, die ten jare 1626 te *Delft* eene »Apologie van Prins MAURITS" uitgaf, onder den titel van: *De strik van den openbaren lasteraar, oft wederlegging van den Hollandschen Apocalypsis.*

Op dien titel noemt hij zich J. CTUM. *Middelb.*, en uit bl. 8 kan men zien, dat hij er roem op droeg, »dat PETRUS LOSELLERIUS VILLERIUS zijn grootvader was (*)". Ik ververmoede intusschen dat zijn vader zal zijn geweest de Waalsche Predikant JEAN DU QUESNEL, die kort na UYTENBOGAERT de Confessie onderteekende, maar in de wereld wat minder geruchts heeft gemaakt, dan deze in ons land en vader PASCHESE QUESNEL in *Frankrijk*.

Of Jufvr. VILLIAERS, door wier stichting in November 1649 de Nieuwe Kerkstraat te *Middelburg* werd daargesteld, van hem afstamde, is onzeker".

THEODORIK.

De Ridderhofstad Holy (IV.; bl. 158, Vr. 128). In Mr. P. G. G. SPRENGER VAN EYK, *Geschied. en Merkwaardigh. der stad Vlaardingen*, Rott. 1832, waaruit het art. *Holy* in het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.* is overgenomen, vindt men achter het Aanhangsel een plaatje, voorstellende *Holy*, A°. 1610.

A. J. VAN DER AA.

(*) Verg. LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 139.

De Ridderhofstad Holij. (Extract uit het MS. »Register van Hollantse stamhuysen", foll. 225). »— Het slot *Holy.* — ALLARD jonger zoon uit den Huyse VAN HEEMSTEDE, kreeg voor zijn vaderlijk erfdeel de Hofstede *Holy*, gelegen bij de stad *Schiedam*, wiens afkomelingen dese Naam hebben aangenomen, nevens de toenaam harer Moeder AGATHA MUYS, Dogter van AARNOUD MUYS WOUTERSZOON VAN DE WALE, blijkende bij Archiven van de Hollandse leenen A^o^. 1327.

Deze afkomelingen met de naam van MUYS VAN HOLY bekend, zijn van tijd tot tijd met dese Hofstede verlyd tot omtrent den jaare 1500 toe, zijnde zoo tot *Dordregt* als tot *Schiedam* in de eerste bedieningen dier steden.

Het jegenwoordige Huys (*) is een burgerlijke Hofstede, geen gedaante van 't ouden slot hebbende behouden. Dog de nevenstaande toorn, over de Hofstede in den boomgaard staande, bewaart de gedagtenis van een overgroote ouderdom. Men vertelt er van, dat ze gestaan heeft voor de bedykinge van Holland, en dat ze gestrekt heeft tot een Tolhuys, waar onder de schepen doorvoeren, tot welker bewijs de toegemetzelde boogen in dezelve men tragt aan te wysen. V. D. V. B.

Ezel van Avignon (IV.; bl. 159, Vr. 130). De Heer SANDERS zal stellig in een onzer Almanakken de anecdote van dien ezel vinden. Maar in welke? Stellig na 1830, ik geloof haast den Nederlandschen Volks-Almanak of den Anecdoten-Almanak. G. P. ROOS.

Pieter Straat en Pieter van der Deure (IV.; bl. 159, Vr. 131). In het *Vervolg op de Chronijk van Medemblik*, waarin een uitvoerig relaas voorkomt, over de schade, door de paalwormen aan de zeedijken toegebragt, alsmede de projecten in berekeningen tot herstel en der verbetering dier dijken door steenenglooijingen wordt PIETER STRAET, Hoofd-Ingeland van *Drechterland*, hij en VAN DER DEURE (ABBING, *Vervolg op* VELIUS, bl. 248, heeft VAN DEUREN), *dijkskundigen* genoemd.

H—g.

Jelle Adriaansz. Wijns (IV.; bl. 159, Vr. 132). Alleen vind ik, dat hij het gebruik der kribbingen uitgevonden heeft in 1594. Welligt kan men hierdoor nader op het spoor komen. J. J. WOLFS.

Klagte der Groninger Maagdt (IV.; bl. 159, Vr. 134). Aldaar lezen wij: Ik ben in 't bezit van een handschrift, betiteld: *Klagte der Groninger Maagdt over het voorgevallene den 29sten Aug.* 1748. Het motto is Jes. I: 20. Op het dichtstuk is ook een vervolg, dat het motto heeft Jes. XXIV: 4, 5, 6. Weet ook een der HH. Navorschers of dit stuk in druk is uitgegeven, en zoo ja, wie de schrijver is?

Hierop kan ik antwoorden dat de genoemde stukken zich in druk bevinden. Het eerste heeft tot motto Petr. I: 21 en is dus blijkbaar eene drukfout voor Jes. I: 21. Het »aenhangzel van verdere klagte; wegens het vervolgens in denzelven jare 1748 enz. te Groningen voorgevallene", heeft ook in druk tot motto Jes. XXIV: 4, 5, 6.

Beide dichtstukken zijn met aanteekeningen verrijkt, die juist geene hooge historische waarde hebben. Zij zijn opgenomen in het *Dichtkundig Praal-tooneel van Neerlans wonderen, vervattende in zig veele merkwaardige voorvallen, die gepasseert zijn in den jaaren* 1747 *en* 1748. *Te Empden. Gedrukt voor de liefhebbers.* 1748. Dl. II., bl. 2—16.

Wie de schrijver is, is mij onbekend, maar ik gis, dat van zijne hand tevens zijn twee dichtstukken, die dadelijk op de bovengenoemde volgen, het eerste getiteld: *Caracter van den Heer van Taen*, (alias) *Mepske*, het andere: *Spiegel van de Stadt- en Staats-regering.* Dit laatste heeft een tegengedicht uitgelokt, onder den titel: *Aan den Aarts-Satan of Helschen Laster-geest, welk zijn vergif uitbraakte tegens de Regeeringe van Groningen. In een Pasquil, voerende ten titul: Spiegel van de Groninger Stad- en Staats-Regeering.* De schrijver van dit tegendicht kende toen reeds den hekeldichter niet en dus zal het ons moeijelijk zijn, denzelven te raden. Doch hij veroorloofde zich eene gissing in dezer voege:

> Vraagt iemand wie dit stout bestaan
> Gehad heeft, om de heerlijkheden
> Te lasteren, 't snode feit begaan,
> Steunt noch op eerlijkheid noch reden,
> Is mij geoorlooft eens gegist,
> Schoon ik beken, dat gissen mist.
>
> Is hij geen man gelijk een reus,
> Nogthans wil hij een aar bedillen:
> Maar weet o Fielt, dat op mijn neus
> Gepaatst (geplaast?) is één der beste brillen,
> Daar ik door kijke gints en her
> Wen 's mir nich mist, ich zehe im TERR'.
>
> Is hij geen man gelijk een reus,
> Hij heeft nogthans veel lasterbrillen;
> Die hij zet op zijn grote neus,
> Om 's Richters luister te bedillen,
> Is hij niet groot in zijn gestalt,
> Misschien is 't varkens klein, 't is ALT.

Deze aanduiding, toen welligt verstaanbaar, zal echter thans nog wel eenige toelichting noodig hebben.

P. BOELES JR.

Klagte der Groninger Maagdt. Dit dichtstuk is gedrukt onder den titel »*Klagte der Groninger Maagd over het voorgevallene den 29sten Augustus* 1748, *met aanteekeningen. Te bekomen te* Amsterdam, bij d' erven HOUTTUIN, DE BRUIN, CONRADI, DERNTER, VERLEM,

---

(*) De tijd wanneer blijkt niet.

SCHUURMAN, VAN BERKUM, NUTBIJ, KOEN, *enz. en voorts alomme in de meeste boekwinkels in Nederland*". De dichter is mij onbekend.

H. O. T.

Ferdinand Freiligrath (IV.; bl. 159, Vr. 135). Daar men een ijzeren hoofd zou moeten bezitten om een eenigzins volledig resumé daar in te bewaren van al de dichterlijke vertalingen en navolgingen, welke ons jaarlijks en maandelijks in Jaarboekjes, Almanakken en Tijdschriften worden opgedischt, ben ik niet in staat den Heer LAGE in het breede te beantwoorden; wat ik echter weet, zij hem in liefde toegeëigend.

Over FERDINAND FREILIGRATH, wiens gedichten meest alle een' woesten geest bezitten, bij Oostersche weelde en Europesche stoutheid, is in 't Nederduitsch nog zeer weinig geschreven; ik herinner mij alleen eene levensschets van hem te hebben gelezen in een der eerste jaargangen van *de Tijd*, verzameld door BOUDEWIJN. Men vindt daarin ook zijn welgelijkend (?) portret, een even woest uiterlijk aanbiedende als vele zijner heerlijke fantazijen. Voor 't overige is mij onze vaderlandsche dichter D. DORBECK, THZ. 't meest bekend als zijn navolger en vertaler; men vindt van dezen zanger, onder anderen in het *Algemeen Letterlievend Maandschrift*, 1848, N°. 10, een stukje naar FREILIGRATH, getiteld: *Met snelle paarden jaagt de tijd.* Waarschijnlijk zijn er in de latere jaargangen van genoemd tijdschrift meer navolgingen te vinden. Dit voldoe aanvankelijk den vrager; komen mij meer bekende navolgingen of vertalingen van den dichter voor — ik zal er hem door DE NAVORSCHER kennis van geven.

F. F. C. STEINMETZ.

Luitjes (IV.; bl 159, Vr. 138). In H. VERWOERT, *Handwoordenboek der Vaderl. Geschiedenis*, Dl. II, bl. 35, vindt men: »LUITJES, een verdienstelijk waterbouwkundige, die, in een door hem, door den druk bekend gemaakt geschrift, het verlagen der rivierdijken betoogde, in welk gevoelen velen met hem deelden, vooral de bewoners langs den bovenweg".

J. J. WOLFS.

A. Scheerboom (IV.; bl. 159, Vr. 140). ANDRIES SCHEERBOOM, van *Amsterdam*, vond in 1820 den scaphander uit, een drijfmiddel voor schipbreukelingen, die, daarvan voorzien, bovendien eene zwaarte van 10 Ned. ℔ aan bagaadje of anderzins, met zich kunnen voeren. Hij maakte zich ook verdienstelijk door het uitvinden van meerdere redmiddelen. Bij de schoolprenten, door G. VAN SANDWIJK, bij J. SCHUITEMAKER, te *Purmerende*, uitgegeven, bevindt zich eene voorstelling der beproeving van eerstgenoemd werktuig, in eene stadsgracht; of 't fictie is of gevolgd naar eene in der tijd verschenen afbeelding, is mij niet bekend.

Eene uitvoerige beschrijving zijner toestellen, waarvoor hij van Z. M. octrooi bekwam en in 1820 door de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, en in 1825 op de Tentoonstelling te *Haarlem* bekroond werd, is, met afbeeldingen verrijkt, te vinden in het *Nederlandsch Magazijn* van 1834, bl. 388—392, ontleend aan een door hem in het Engelsch uitgegeven werkje, — aan een rapport van den Schout-bij-Nacht J. S. MAIJ, ingediend aan den Minister van Marine, d. d. 1 December 1823, wegens proefnemingen te *Hellevoetsluis*, den 5den September van dat jaar genomen, — aan de *Staats-Courant* van den 24sten Julij 1829, wegens proefnemingen op de buitenreede van den *Helder* en de kust bij *Huisduinen*, den 8sten, — en aan een Londensch dagblad van den 2den Augustus 1833, wegens proefnemingen op de Theems.

C. W. BRUINVIS.

[Te *Amsterdam* bestaat de firma F. SCHEERBOOM, geoctroijeerde vervaardiger der scaphanders, reddingsloepen en verdere middelen tot redding van schipbreukelingen, hoek Binnen- en Buitenkant.]

Spreekwoorden. »*Den wolf in den staart hebben*" (IV.; bl. 159, Vr. 141). De zin van dit spreekwoord, dat ik dikwijls heb hooren bezigen, schijnt mij toe gelijk te staan met de beteekenis van: »*Daar zit hem iets dwars in de maag*"; een spreekwoord 't welk weder synoniem is met: »*Daar schuilt iets kwaads in zijn hoofd*"; »*Hij is niet op zijn gemak*" en met meer dergelijke. De uitdrukking: »*Den wolf in den staart hebben*", heb ik grootendeels hooren gebruiken tegen personen, die eenige onrustigheid van gemoed verrieden over eenige aangelegenheden, welke ten eenenmale onbekend waren aan de lieden, die getuigen mogten zijn van hunne onrustigheid zelve; en die door de uitdrukking: »*Hij heeft den wolf in den staart*" òf anderer onrustigheid van gemoed poogden te schetsen, of anderen daarmede de reden of oorzaak van hunne ongedurigheid trachtten te ontlokken. Zoo was ik eens bij eenen boer, wiens geldmiddelen iets of wat in wanorde waren geraakt, en die zich daarover zeer gemelijk gevoelde. Op mijne vraag wat hem deerde, antwoordde hij mij: »*Joa miinheer, wat za' 'k ou zeggen; ik hebbe ien lelijken wolf in de starte!*" Op mijne wedervraag, welke wolf hem dan in den staart zat, kwam er ten leste 't hooge woord uit, — en zijn geldelijke toestand werd mij door hem open gelegd.

Wat nu de afleiding van het spreekwoord betreft; deze schijnt mij van eene vee-artsenijkundige geboorte te zijn. Men heeft onder het rundvee eene zekere ziekte, waardoor het verzwakt en afneemt, die men *den wolf in den*

staart noemt. Deze ziekte openbaart zich door verslapping, vermagering met gepaard gaande onrustigheid. Om deze ongesteldheid eenigzins naar waarheid te schetsen, zal ik Dr. A. NUMAN, in zijn *Handboek der Genees- en Verloskunde van het Vee*, zelf doen spreken: »Het Rundvee, vooral de kalfdragende koeijen, worden meermalen, inzonderheid des winters, op stal, aangedaan door den zoogenaamden *wolf in den staart*, ook den *staartworm* genoemd. Dit ongemak wordt aan den staart op de volgende teekenen gekend, de koe kwispelt meer dan gewoonlijk met den staart; bij het onderzoek van dit deel ontdekt men eene grootere of kleinere plek, die gezwollen, week en slap is, en, op het gevoel, zonder been schijnt te zijn. Deze plaats wordt doorgaans het eerste aangetroffen nabij het eind of de pluim van den staart, doch het kwaad klimt, wanneer het niet wordt tegengegaan, van het eene wervelbeen tot het andere op, tot omtrent tien duimen, beneden de vereeniging van den staart met het stuitof heiligbeen. Somwijlen bevindt er zich eene schurftige verzwering aan den staart, welke de huid doorknaagt en waarin zich luizen onthouden, terwijl het haar gelijk borstels stijf staat en uitvalt. Indien de huid en het been geheel verkankerd zijn, valt de staart af, waardoor het kwaad ophoudt. Voor het overige neemt men aan het vee waar, dat de tanden veeltijds in den mond los zitten, en dat hetzelve krachteloos wordt, waarbij slapheid in het kruis of achterstel plaats heeft, hetwelk bij dragtige koeijen meer dan bij anderen kenbaar is, en dikwijls aanleiding geeft, dat zij het afkalven niet kunnen doorstaan, en na hetzelve liggen blijven". Tot zooverre NUMAN. Wie meer van deze ziekte bij 't vee wenscht te weten, sla 't bovengenoemde werk, bl. 286 enz., op.

Daar 't mij nu allezins geloofwaardig, ja, zelfs zeker voorkomt, dat men de uitdrukking, »*Den wolf in den staart hebben*" aan deze ongesteldheid onder de runderen ontleend heeft, en op den mensch heeft overgedragen, wanneer zich bij hem dezelfde ziekte-verschijnselen, 't zij ligchamelijk of geestelijk, opdoen, als bij het rundvee vóór dat zich »*de wolf in den staart*" openbaart; zoo vertrouw ik door deze uiteenzetting van mijn gevoelen omtrent »*Den wolf in den staart hebben*" aan het verlangen van G. E. J. RIJK te hebben voldaan.

F. F. C. STEINMETZ.

Spreekwoord. »*Den wolf in den staart hebben*". Als de koe weinig of geen melk geeft, niet vreet, mager wordt, de tanden los in den bek staan en het einde der staart murwachtig is, dan zegt de Drentsche boer, *zij heeft den wolf in den staart*, en geeft, ter herstelling der ziekte, in dezelve eene sneede, die hij met een lapje zout en zeep omwind.

Mij dunkt, dat het als spreekwoord kan worden opgevat in de beteekenis van iemand, wiens geest door mismoedigheid, lusteloosheid, droefgeestigheid en onverschilligheid wordt onderdrukt of die aan eene kwijnende of geheime ziekte laboreert, en zedelijke opbeuring behoeft.

J. L. A. I.

Luilekkerland (IV.; bl. 159, Vr. 143). Voor zoo verre mij bekend is, hebben, buiten *Nederland*, slechts drie volken een oorspronkelijken naam voor dit fabelland. De Franschen spreken van *Pays de Cocagne*, de Duitschers van *Schlaraffenland*, de Spanjaarden van *la tierra del Pipéripao*. *Italië en Portugal* hebben de Fransche, de Skandinavische volken de Duitsche benaming aangenomen, de Engelsche zeggen *Utopia*.

Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH zegt in zijn *Nederlandsche Volks-Romans* (Amst. 1837) bl. 190: »dat er in het *Normanno-Angelsch* eene beschrijving bestaat van het land van *Cocagne*, bij ons *Luilekkerland*, waarin brasserij en overdaad door schatten en vruchtbaarheid in het ongerijmde gevoed worden, en dat dit land gesteld wordt ten westen van *Spanje* over de zee, derhalve in *Amerika*". En bl. 192: »Uit de vroegere tijden zijn ons twee comische satiren bekend, beiden voor het volk geschreven, vol plompe invallen, maar nogtans nu en dan echt comisch; beiden zijn volkseigendom gebleven en zelden in beschaafdere kringen gezien. Het eerste stuk is de *Beschrijving van het land van Cocagne*, later *Luilekkerland*, in verzen uit de XVde eeuw, maar naar voorbeelden uit de XIIIde afgewerkt. Slechts één fragment is daarvan bewaard gebleven, dat geen hoog denkbeeld van het geheel geeft, maar in het oudere Normanno-Angelsche gedicht straalt nog wel eens een vonkje van echte geestigheid door. Hoezeer er geen volksboek van dezen fabel is overgebleven, geraakte zij bij het volk nooit in vergetelheid en werd zelfs een kindersprookje".

HOFFMANN VAN FALLERSLEBEN (*Hor. belg.* I, 94) denkt over dat fragment gunstiger, als hij zegt: »Huc denique referenda quoque est pulcherrima illa descriptio Utopiae (nunc apud Belgas luilekkerland, apud Germanos vero, a sec. XVI: Schlaraffenland):

Dit is van dat edele lant van Cockaenghen,

folium unum valde mutilatum quod JACOBUS KONING, Amstel. possidet".

Het bedoelde fragment, als fac simile bij de *Ophelderende verklaring van het oud Letterschrift*, door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, in 1818 uitgegeven, acht ik genoegzaam verspreid om 't hier af te schrijven. Liever besluit ik met eene aanhaling uit BOCCACCIO (*Decam.* giorn. VIII, nov. 3),

die melding maakt van »una contrada che si chiamava Bengodi, nella quale si legano le vigne con le salsicce, e avevasi un' ocaa denajo e un parpero giunta, ed eravi una montagna tutta di formaggio parmigiano grattugiato, sopra la quale stavan genti che niuna altra cosa facevan, che far maccheroni e raviuoli, e cuocerli in brodo di capponi, e por li gittavan quindi giù, e chi più ne pigliava, più se n'aveva: eivi presso correva un fiumicel di vernaccia, della migliore che mai se beure, senza avervi entro gocciol d'acqua".

In welke betrekking staat *Luilekkerland* tot *El-Dorado?* J. M.

Luilekkerland. De Franschen hebben *un Pays de Cocagne, Pays où tout abonde et où l'on fait bonne chère* (DIACHETT *Dictionn. de Convers.* in voce *Cocagne*), van waar hun *Mât de Cocagne*, ons ook nog uit den Franschen tijd als cocagne-mast bekend, zijnen naam ontleent.

Over den oorsprong van dit woord cocagne zijn de geleerden het niet eens; sommigen, onder anderen FURETIÈRE, leiden het af van *Cocagne* (*pain de pastel*), een broodje, toebereid met zeker kruid, dat niet dan in zeer vruchtbare streken van *Frankrijk*, zoo als *Languedoc*, groeit, andere van het landschap *Coccagna*, bij *Rome*, dat zeer vruchtbaar is.

De Duitschers hebben een **Schlaraffenland, Land darin alles voll auf ist, Land voll Ueberfluss.** A. J. VAN DER AA.

Luilekkerland. Welzeker hebben andere volkeren, in hunne taal, kennis aan ons *Luilekkerland.* De Franschen noemen het *Pays de Cocagne*; de Italianen kennen het onder den naam van: *la Cocagna*, of: *paése abbondante*; de Engelschen drukken het aldus uit: *A plentiful country*, of: *a good country to live in*; de Duitschers omschrijven het door deze woorden: *Ein frucht bares Land, wo man alles im Ueberflusz hat, und man gut tractiret wird.* Ongetwijfeld hebben de ouden het ook gekend, en er bestaat ook zeker eene benaming voor bij andere noordelijke en zuidelijke volken van *Europa.*

F. F. C. STEINMETZ.

Luilekkerland. Voor ons zoogenaamd *Luilekkerland* hebben de Franschen in hunne taal *pays de cocagne*, waarvan BOISTE aanteekent: »Abondant en toutes choses, où l'on fait grande chère". Bij de Duitschers spreekt men van het *Schlaraffenland* (Schlaraffe = luiaard, gemeene luije vent), »wo Alles im Ueberflusse ist". Bij de Engelschen heet het heerlijke land: *a land of milk.* J. J. WOLFS.

[Ook E. G. LING gaf een antwoord op deze vraag' en maakte mede melding van *le Pays de Cocagne* en van *das Schlaraffenland.*]

Luilekkerland. Misschien doe ik den Heer RIJK geen ondienst, hoewel ik zijne vraag slechts zeer gedeeltelijk in staat ben te beantwoorden, door hem te wijzen op het gedicht door den Duitschen dichter HANS SACHS, getiteld: *Das Schlauraffenland*, en dat aldus aanvangt:

„Ein Gegend heist Schlauraffenland
Den faulen leuten wolbekannt,
Das ligt drei meil hinder weynachten,
Und welcher darein wölle trachten
Der musz sich grosse Ding vermessen
Und durch ein berg mit hirschbrei essen,
Der ist wol dreyer meilen diek; enz,

X—Θ—Z.

Herman Willem Daendels (IV.; bl. 159, Vr. 143). Het eerste gedeelte der vraag van J. M. kan ik niet beantwoorden, wel echter eenige bijzonderheden ten aanzien van H. W. DAENDELS mededeelen.

HERMAN WILLEM DAENDELS werd den 21sten October 1762 te *Hattem* geboren, en was de zoon van BURCHARD JOHAN DAENDELS, Burgemeester van *Hattem* en van JOSIENE CHRISTINE TULLEKEN.

H. W. DAENDELS begaf zich nog jong naar de toenmalige Academie te *Harderwijk*, alwaar hij in 1781 tot J. U. D. werd gepromoveerd; later eenen krijgskundigen loopbaan ingeslagen, werd hij in 1793 Kolonel bij het Bataafsch Legioen in Fransche dienst; in 1794 Brigade-Generaal; in 1795 General de Division, weinig later werd hij tot Luitenant-Generaal en Generaal en Chef van het leger der Bataafsche Republiek benoemd; terwijl Keizer NAPOLEON hem in 1804 tot Groot officier van het Legioen van Eer aanstelde.

In 1806 bekleedde hij de betrekking van Luitenant-Generaal bij den Koning van *Holland*, werd in den loop van datzelfde jaar Gouverneur van *Munster*, Maarschalk van *Holland* en in 1807 Grootkruis van de orde van de Unie.

Na drie à vier jaren als Gouverneur-Generaal van *Ned. Indië* te zijn werkzaam geweest, keerde hij van daar terug en werd in 1812 tot Divisie-Generaal in Franschen dienst benoemd, verkreeg in 1812 het Grootkruis van de Orde van Reunie; was in 1813 Commandant van *Modlin*, en overleed op den 2den Mei 1818 op de Kust van *Guinea*, waarvan hij sedert 1815 Gouverneur-Generaal was.

Mr. C. NOBEL.

Herman Willem Daendels. Van dezen merkwaardigen man vindt men levensberigten in het *Aanhangsel op het Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen van* G. NIEUWENHUIS, op het woord; in het *Algemeen Woordenboek der Zamenleving* en in de *Biographie Universelle.* Ook zal men nog al een en ander omtrent hem vinden in VAN KAMPEN, *de Nederlanders buiten Europa*, Dl. III, bl. 450—494 en in de *Vaderlandsche Karakterkunde* van denzelfden schrijver, Dl. II.; bl. 739—750.

A. J. VAN DER AA.

Herman Willem Daendels. Een levensbericht van dezen merkwaardigen krijgs- en staatsman vindt men in *de Oefenschool*, Xde jaargang, te Amsterdam bij SCHALEKAMP, VAN DE GRAMPEL & BAKKER, 1848, bl. 84—90.

J. J. WOLFS.

Herman Willem Daendels. In de *Galerie historique des Contemporains*, Brux., 1817—1820, etc. in 8°., vindt men van hem een levensbericht, en Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER heeft, in zijn *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, 's mans verschillende betrekkingen en hoedanigheden, vooral als Gouverneur-Generaal van *Neerlands Indië* (1808—1810) vermeld, doch velde geen gunstig oordeel over hem.

J. L. A. I.

[Ook THEODORIK verwijst den vrager naar de *Galerie Historique des Contemporains.* Belangrijk zijn de door DAENDELS uitgegeven stukken over zijn bewind op *Java*, 4 deelen in folio.]

Een geschrift van Boudin (IV.; bl. 160, Vr. 144). Het bedoelde opstel van BOUDIN, over den invloed van *de dubbele draaijing der aarde*, is te vinden in de *Annales d'Hygiène publique et de médecine légale*, 1851, T. XLVI, p. 268, en draagt tot opschrift: *Etudes sur l'homme physique et moral, dans ses rapports avec le double mouvement de la terre.*

E. G. LING.

Catharina Rose (IV.; bl. 160, Vr. 145). Bij BOR, *Nederl. Oorl.* B. XXIII, bl. 6 (4) lees ik nopens haar:

»Den Gouverneur (van *Sluis*) heeft oock mette trommel doen uytroepen dat alle vrouwen, soo wel de soldaten-vrouwen die daer noch ghebleven waren, souden comen wercken aen de ramparts ofte bolwercken achter de keeten tusschen den Blauwen toorn en de Smeetoorn, alwaer twee vrouwen d' eene ghenaemt CATHARINA ROSE, ende d' ander MAYKEN IN DEN HERT, de selven Vrouwen opleyden als Capiteynen ende hebben dat werck ghenoemt den Vrouwenberch, oock wertse van sommighe ghenoemt den Venusbergh, omdatse van soodanighe Venus-dieren ghemaeckt werde; alle mannen die daer passeerden oft quamen kijcken, deden sy mede eenighe manden daer aen draghen, ja selve den Dienaer des Godlycken Woordts comende aldaer het werck eens besichtighen, moste mede al eenighe manden draghen; eene van deze vrouwen maeckte een Rijmken, van dusdanighen inhoudt".

„„Ghewillich sonder erch,
Te wercken aen Venus-Berch,
Soo hiet ons Bolwerck,
Dat ghemaekt wordt sterck,
Van Venus-dieren schoone,
Op dat men alsoo toone
't Goed herte altyt,
Dus wech die *Peysmaekers* (*) zyt"".

Onder stont
Goet-willich in 't herte
CATHARINA ROSE".

A. J. VAN DER AA.

»*De kat scheren*" (IV.; bl. 160, Vr. 146). FRIDELOMDEIN vergist zich wanneer hij gelooft dat de zeemans-, niet alleen oorlogschips-uitdrukking *de kat scheren* eenige betrekking heeft op het »den baard afnemen" van het viervoetige dier dat ook den naam van kat draagt. *Scheren*, met zijne zamenstellingen *inscheren*, *doorscheren*, *uitscheren*, is een woord dat hij honderdmaal daags aan boord kan hooren. Het woord *scheren* beduidt het van pas zijn, het gemakkelijk loopen van touwwerk door de daarvoor bestemde blokken en over de schijven; zoo zal men b. v. zeggen, die brassen *scheren* goed, om aan te duiden dat zij niet te dik zijn met betrekking tot de blokken waardoor zij heen loopen, of op zijn zeemans, *varen*, en dus gemakkelijk halen; of wel dat touwwerk *scheert* niet, wanneer het moeijelijk of in het geheel niet door de blokken of over de schijven heen vaart. *Inscheren* beteekent het brengen van het touwwerk door de daartoe bestemde blokken, schildpadden, juffers, kousen of waar het verder door of over heen moet varen; dikwijls wordt het voorzetsel *in* er afgelaten en zegt men dus, ofschoon oneigenlijk, ook wel: *schoren* nieuwe brassen, *schoren* den katlooper, enz. *Doorscheren* is bijna synoniem met *inscheren*, en *uitscheren* is er het tegenovergestelde van.

Aan weerskanten van den boeg zit buitenboord een zware, goed geschoorde balk, de *kraanbalk* genaamd, die aan het einde van schijven, doorgaans drie in getal, voorzien is. Door deze schijven en die van een zwaar mede drieschijfs haakblok, het *katblok*, wordt een eind touw, de *katlooper*, bij verkorting de *kat*, geschoren. Wanneer het anker geligt en tot voor de kluis, de opening waardoor de ankerketting naar buiten gaat, gewonden is, wordt de haak van het katblok in den ring van het anker *gepikt*, d. i. gehaakt, en dit door middel van den katlooper tot onder den kraanbalk geheeschen, dat men *het anker katten* noemt.

De kat scheren, eigenlijk *den katlooper inscheren*, is dus niets anders dan het touw hetwelk over de schijven van den kraanbalk en die van het katblok moet varen, door dien balk en dat blok heen steken.

Waarom nu een katblok een *katblok* heet,

(*) „Bij de *Peysmaekers* verstaende die van Brugghe".

weet ik evenmin te zeggen als waarom men aan boord een paard *paard*, een bulletouw *bulletouw*, een hondefok *hondefok*, enz. noemt.

Mijne uitlegging mag nog met te veel zeemanswoorden doorspekt zijn, doch wilde ik die allen naar behooren verklaren, dan zou dit antwoord tot eene bovenmatige grootte uitdijen, wat toch zeker niet verlangd wordt.

Z—n.

»*De kat scheren*". *Zeemansterm.* Op tweederlei wijze meen ik den grond van dit gezegde te kunnen vinden; 1°. beteekent *kat* eigenlijk iets dat slaat, treft; het komt van den wortel *ka-at*; ons gewone woord *kat* beteekent het vangende, grijpende dier; bij de zeelieden beteekent *kat* een werktuig (een eindje touw), waarmede de matrozen gestraft, geslagen worden; hiervan in algemeener beteekenis overgaande heeft men ook ander touw *kat* genaamd, daar touw toch dient om te grijpen, vast te houden; bij het behandelen van het ankertouw, worden de vezels daarvan afgescheurd, waardoor men tot de uitdrukking *de kat scheren* gekomen is.

2°. beteekent *kat* een klein werpanker, aldus genaamd naar eene *kat*, die met hare nagels zeer vast houdt; het woord *scheren* beteekent ook iets *uittrekken*, *optrekken* (TERWEN, pag. 724). Het laatste komt mij het eenvoudigst en aannemelijkst voor.

BERTHOLD.

Doodstraf in de XVIIIde eeuw (IV.; bl. 165, Vr. LXXV). Het getal der personen, die te *Amsterdam* van 1693 tot 1766 zijn ter dood gebragt, is als volgt:

1693, 7 pers.	1714, 5 pers.	1736, 2 pers.
1694, 4 »	1715, 12 »	1737, 1 »
1695, 5 »	1716, 10 »	1738, 1 »
1696, 16 »	1717, 6 »	1739, 1 »
1697, 8 »	1718, 10 »	1740, 1 »
1698, 7 »	1719, 14 »	1741, 2 »
1699, 14 »	1720, 17 »	1742, 6 »
1700, 3 »	1721, 2 »	1743, 3 »
1701, 9 »	1722, 7 »	1744, 2 »
1702, 2 »	1723, 13 »	1745, 1 »
1703, 12 »	1724, 5 »	1746, 3 »
1704, 5 »	1725, 4 »	1748, 3 »
1705, 4 »	1726, 2 »	1749, 1 »
1706, 2 »	1728, 5 »	1751, 2 »
1707, 6 »	1729, 5 »	1759, 4 »
1708, 8 »	1730, 13 »	1760, 3 »
1709, 6 »	1731, 8 »	1763, 1 »
1710, 4 »	1732, 2 »	1764, 7 »
1711, 5 »	1733, 3 »	1765, 3 »
1712, 8 »	1734, 3 »	1766, 1 »
1713, 10 «	1735, 2 »	

Zie *Naamlijst van alle persoonen, die binnen Amsterdam sederd het jaar* 1693 *tot* 1766 *door scherprechters handen zijn ter dood gebragt, met eene korte aanwijzinge van hunne afkomst, de misdaden om welke zij gevonnisd zijn en de wijze hoe zij hunne executie desweegens ontvangen hebben. Merkelijk vermeerdert en verbeeterd.* Amersfoort 1766, 4°.

De misdaden, waarvoor zij ter dood zijn gebragt, waren zeer verschillend: moord, manslag, huisbraak en afzetterij, brandstichting, het doorsteken van een dijk, geldsnoeijerij, diefstal van paarden, valschheid in geschriften, schelmachtige practijcquen (escroquerie), kwetsuren, kelderbraak, straatschenderij, valsche collecte, enz.

De straf werd op verschillende wijzen voltrokken; de meesten werden *gehangen;* van sommigen werd het lijk begraven, van anderen ook na den dood, buiten de stad (*binnen* en *buiten*) *gehangen* of wel ter snijkamer gebragt. Sommigen werden levend geradbraakt, geworgd of verdronken; vele straffen bevatten iets zinnebeeldigs, iets dat aan de gepleegde misdaad herinnerde. Zoo werd in 1696 EVA VAN BRIEL, van *Munster*, dienstmeid, oud 24 jaren, wonende ten huize van den Heer VAN BEUNINGEN, alwaar zij brand had gesticht, op het schavot half dood geworgd aan een' paal, toen met een bos stroo in het aangezicht geblakerd en vervolgens geheel dood geworgd. Het ligchaam werd op het Galgeveld op een rad met een ijzeren pot daarboven gezet. »CHRISTIAAN MAURITS, van *Jezeen* in *Nimwegen*, oud 21 jaren, had een smousen wisselaar met een sak met steenen gevult, het hoofd ingeslagen, waarvoor hem aan een' paal, na een weinigje geworgt te zijn, met een steen het hoofd wierd ingeslagen, voorts dood geworgd, 't ligchaam op 't Galgeveld aan een paal gehangen met een steen daarboven". Aan zekere JACOMIJNTJE JASPERSE, die eene andere vrouw met een hamer had mishandeld en voor dood begraven, werd het hoofd met een hamer ingeslagen. Bij velen werd het werktuig, dat hun tot de misdaad gediend had, of het beeld daarvan, bij het lijk ten toon gesteld. Toen het ligchaam van KATRIJN VAN WIJK (a°. 1711), die haar kind vermoord en in het secreet geworpen had, werd opgehangen, stelde men boven haar hoofd een zoogenaamd *stilletje*. Bij een veedief werd een houten schaap boven het hoofd gehangen. Bij eene vrouw, die haar man vermoord en het lijk in eene mand verstoken had, eene mand enz.

Vooral treft het bij het nalezen der lijst, te zien, hoe jong velen der ter dood gebragten waren; zoo vindt men er onder, een kind van 14 jaar, verscheidene van 17, 18 en 19 jaar; ook den hoogen ouderdom spaarde men niet; zoo werd, a°. 1742, een 80 jarige grijsaard levend geradbraakt. De door hem gepleegde misdaad was dan ook een gruwelstuk.

Een voorbeeld van eene geringe misdaad met de dood gestraft, vindt men in 1724. »JACOBUS VAN DEN HILLEBRANDT, geboortig

van Brugge, oud 33 jaren, sloop in 't scheemeren van den avond, de deur open gevonden hebbende, in een groot Koopmanshuis ('t welk door een schoenlapper, in zijn pothuis zittende, gezien werd) die hem niet ziende uit dat huis komen, de Meyden waarschuwde, waarop zij na op verscheidene plaatsen gezogt te hebben, oom kool onder het ledekant vonden; dezen hem wel bewaarende tot dat hij door Dienaars van de Justitie was overgebragt, wierd hij daarna zoo binnen als buiten gehangen".

Het werkje bevat nog menige bijzonderheid, der mededeeling waardig.

Ik eindig met hier op te teekenen, wat er betreffende zekeren GRETTINGA in voorkomt.

»HIDDE GRETTINGA, van *Harlingen*, Chirurgijn, oud 47 jaaren, die met de vrouw van eenen AVEREUS overleide, om zijn eyge vrouw eerst door vergift om hals te brengen, en daarna haar man, zo als hij op de straat bij het oude Besjes Huys deede; hij trouwde toen met de vrouw van dezen AVEREUS, genaamt HELENA KNEEP, oud 28 jaar; GRETTINGA kreeg verder door een opdragt van een boek een aanzienlijk officie in 's Hage, waar hij eenige jaaren woonde, toen begost de gemelde moord, door zeker toeval, iets verder ruchtbaar te worden; hij zocht hem nevens de vrouw (mede neemende een groote somme aan hem toevertrouwde 's Lands penningen) met de vlugt naar Duytsland te salveeren; doch agterhaalt zijnde, wierd hij levendig gerâbraakt, zijn ligchaam buiten op de Geregtsplaats op een radt gesteldt, zijn hoofd afgekapt, en op een pen met een Mes daarboven geplaatst".

Merkwaardig zijn de brieven, die deze misdadiger, in de gevangenis, aan zijne kinderen schreef:

»Waarde kinderen, op morgen zullen uw Vader en Moeder haar afscheyd nemen van deze bedroefde wereld, uw persoonen gevolgelijk vaderloos en moederloos laten: dog wat sullen wij seggen, den Hemel kan men in zijn voorneemen niet ontworstelen, veel min het besluyt des Alderhoogsten verwerpen, dezelve zijn onveranderlijk.

Soon JAN GRETTINGA: Met u zal ik als de oudste eerst beginnen, gij zijt nu al reeds in een manbaare ouderdom geklommen, en weet gevolgelijk wat goed en quaad is, vreest altijd den Alderhoogsten, en wandelt altijd in Zijn gebooden en insettingen, wagt u gedurende uw Levenstijd voor hoererijen en overspel, de wortel van alle quaad, en zoo gij ooit in staat geraakt, zoo draagt zorge voor uw beyde Susters, om mijnentwille: gaat haar altijd met een goed exempel voor: en leijdt haar altijd op de paden der Deugt. Zoo zullen zij noyt wankelen: gedenkt nooyt aan de misdaad uwes vaders of moeders, waardoor wij in alle deze Elende zijn gestort, maar begraaft dezelve in een eeuwige vergetenheid enz.

Dogter JOSINA GRETTINGA: Nu zijt gij van vader en moeder berooft, dog den Hemel heeft meer zorg voor u, als wij gedragen, met u andere Verzorgers te geeven; houdt altijd vriendschap met uw Broeder en versmaat zijne raadt niet; vergeet de misdaat uwer vader en moeder, vreest God, en gaat neerstig ter kerken, en doorleest Gods woord; gehoorsaamt de geene die over u gestelt zijn en draagt zoo veel zorg als 't mogelijk is, voor de lieve JOHANNA en CORNELISJE, om mijnentwille, zoo zal u God noyt verlaten.

Dogter JOHANNA GRETTINGA: Tot hier toe zijt gij in een ouderdom, die u deze mijne vermaaningen onverstaanbaar maakt, en vermits u den Hemel tot een straff zoo vroeg van uw vader en moeder berooft heeft, zoo zullen u geen andere versorgers ontbreeken: ouder geworden zijnde, zoo vergeet de misdaat uwer ouderen, en wandelt altijd in de wegen des Heeren, opdat het u wel gaat in den Lande der Levenden; leeft in eendragt met uw broeders en susters, zoo zal u nooyt iets ontbreeken.

CORNELISJE GRETTINGA: Al te vroeg zijt gij van de liefde uwer moeder en de zorg uwes vaders ontbloot, dog daarom zal den Hemel u nooit verlaten; gehoorsaamt diegeenen, die als Ouderen over u in desselfs plaats gestelt zijn, zoo zal u de Hemel zegenen; dog vooral vergeet uw Hemelsche Vader niet, want die heeft uw vader en moeder doen vallen, en vermits de Hemel uw ouders van tijdelijke goederen berooft heeft, moet u de wil voor de daat neemen, en dit als een Testament door uw ouders nagelaten. Considereerd en overweegt dat de besluyten van den Hemel onnaspeurlijk zijn, derhalven zullen u voor eeuwig vaarwel wenschen, en in de handen van den Alvoorsiende Hemelsche Vader beveelen, niet twijffelende of wij zullen malkander in den Hemel weer zien, en gezamentlijk met de Engelen ons verheugen, en aldaar uitroepen: Heylig, Heylig, Heylig is de Heere der Heyrscharen, in alle Landen is zijne Heerlijkheid vol. Amen.

Amsterdam, in onze treurkamer,
den 19 Januarij, 1703.

L.

[Ook onze medearbeider, de Heer C. W. BRUINVIS, verwijst den vrager naar bovengemelde naamlijst; hij voegt er bij, dat daaruit blijkt dat in de daarin vermelde 74 jaren 331 personen de doodstraf hebben ondergaan, dat is gemiddeld 4 personen per jaar. Volgens hem zijn de getallen der vroegere jaren grooter dan der latere. — Den 23sten Maart 1699 en den 11den October 1723 werden tegelijk 8 personen gehangen. — Den 12den September 1716 werden van de beruchte bende van SJAKO 5 geradbraakt en 2 gehangen. Van de voornoemde 331 zijn 38 geradbraakt, 41 onthalsd, 217 gehangen, 25 gewurgd, 2 in een ton verdronken,

4 op eene niet vermelde wijze ter dood gebragt, en even veel na hunnen dood geregt, als zijnde in de gevangenis, of door zelfmoord, of op eene andere wijze reeds overleden. — Sommigen werden na hun overlijden in het IJ geworpen. — Wijlen de Heer JACOB KONING had in Handschrift een vervolg op de boven aangehaalde *Naamlijst* tot op zijnen tijd toe.]

Van Imhoff en Warren Hastings (IV.; bl. 165, Vr. LXXVI). HASTINGS, een Predikantszoon, werd in 1732 te *Darlsford* in de Provincie van *Worcester* geboren. Hij kwam in het jaar 1750 als adsistent of klerk in dienst der Comp. te *Calcutta* in *Bengalen*, waar hij zich in de Persische taal oefende en bekwaam maakte. In 1765 kwam hij naar *Europa* terug, waar hij onderrigt in die taal gaf; hij ging echter kort daarna weder na *Calcutta*, werd in 1769 tot tweede raad van *Madras* aangesteld en in 1772 tot Gouverneur-Generaal van alle Compagnies Etablissementen verheven.

Zijne vrouw was eene Duitsche uit *Wurtemberg;* haar eerste man was een fijnschilder die met haar te *Calcutta* woonde. HASTINGS werd smoorlijk op haar verliefd en met toestemming van haren man, die er rijkelijk voor betaald werd, leefde hij in het geheim met haar. Eindelijk wist zij haren minnaar zoo te bekoren, dat die haar van haren man, voor eene zware som (men zegt een lack ropijen) (*) kocht, die zich daarop wettiglijk van haar liet scheiden, en met zijn geld naar *Europa* terug keerde, waarna HASTINGS haar trouwde. (*Reize in eenen Palanquin enz.* door J. HAAFNER, 1808, Dl. II, bl. 305 de noot.)

Men ziet dat dit verhaal eenigzins verschilt met het door R. P. opgegevene.

LABORANTER.

Geleerde kaarten (IV.; bl. 166, Vr. LXXIX). φ^2—φ. vraagt wie der Navorschers hem omtrent dat onderwerp iets meer weet mede te deelen. Tot nadere toelichting van deze vraag wil ik hem 1°. woordelijk hier mede deelen eene plaats uit de *Letterkundige Verlustingen* van PETRUS NIEUWLAND, Dl. bl. 390 aldus luidende: »Daar is een ander soort van zoogenoemde *geleerde kaarten*, welke in voorige tijden, en ook in onze dagen gebezigt wierden, om wetenschappen op de vermakelijkste wijze aan te leeren! MORHOF I. 1. *Polyhist Lit.* L. 2. C. 6. tekent aan dat KÖNIGIUS de *Geographie* en *Mathesis* door het kaartspel onderwees, en PASCHIUS in *Inventis Nov. Antiq.* C. 2. p. m. 136 heeft opgemerkt, dat, en hoe, zekere THOMAS MURNERUS van *Straatsburg*, reets over hondert jaren, de kunst bezat, om de *Logica* door het kaartspel binnen den tijd van eene maand aan den onkundigsten te leeren, zoo als de Engelschman CAROLUS GILBERG, gewoon was met de zedekunde te handelen".

2°. eene naauwkeurige vertaling uit het Latijn der boven aangehaalde plaats van MORHOF, aldus:

»Als hulpmiddel voor het geheugen plegen sommigen ook zekere *kaartspelen* aan te prijzen. BERNEGGER maakt in zijne boven aangehaalde *Oratio* II *de parandae doctrinae modis illegitimis* gewag van zeker *Logisch kaartspel*, honderd jaren vóór zijnen tijd vervaardigd. *Van dat soort*, zegt hij, *mag men het er voor houden, dat zeker kaartspel is, vóór meer dan honderd jaren vervaardigd door zekeren* THOMAS MURNER, *Minderbroeder, Doctor in de Godgeleerdheid, uit Regensburg; met behulp waarvan hij zich beroemt binnen den tijd van ééne maand de botsten en in de Logica minst bedrevenen als ware het een wonder, zoodanig ervaren te hebben gemaakt dat men zou vermoeden, dat er wat toverij onder geloopen was. Hij heeft ook beloofd, dat hij de 4 boeken van de Instituten van* JUSTINIAAN *in den vorm van zulk een kaartspel zou uitgeven. Het is mij niet gebleken, en ik heb het niet gezien, of hij de Studenten in de Regten met dit voortreffelijk geschenk heeft gelukkig gemaakt Ik verafschuw zulk een Logisch Kaartspel als een zot en nietswaardig kunstje.* Te regt oordeelt aldus BERNEGGER. Beuzelachtig toch zijn zulke werktuigelijke uitvindingen in 't gebied der wetenschappen, vooral bij de Logica. Geneerlei verband van zaken heeft hier plaats. Voor kinderen zou zoo iets misschien van nut kunnen zijn, om eenige spreuken of woorden aan te leeren. Zulke kaartspelen zijn dus niet eerst in onzen tijd (1732) door de Franschen uitgevonden, zoo als ik een zoodanig *Geographisch kaartspel* gezien heb. Zij bevelen dit aan tot onderrigt der Vorsten, maar SOREL is dat niet met hen eens daar hij zegt in zijne *Science universelle*, »*On peut dire le mesme de quelques methodes que l'on a trouvées pour reduire la Cosmographie, la Geographie, la Chronologie et l'Histoire, mesmes la Logique et autres disciplines en des jeux de Cartes. Si l'on se servoit seulement d'abord de ces sortes d'inventions, on ne servit qu'embrouilles l'esprit des enfans; lors que l'on voudroit après les instruire tout de bon, ils croiroient tousjours jouer, parleroient plustost de jeu que de Science. On ne scauroit aussi apprendre beaucoup de choses par une maniere si contrainte, doutant qu'une Carte ne peut porter qu'un nom et quelques qualitez sans rien approfondir davantage; d'ailleurs, il semble indigne de la majesté des Science de les traiter si bassement. Que si la methode en est estimée ingenieuse, et si elle sert de recreation ceux qui ont reçeu d'autre part une instruction plus forte, il*

(*) سلقس sa lakhsa, *tienduizend*, ook wel *honderd duizend*, bij de *Maleijers* gewoonlijk voor *tienduizend* gebruikt.

ne faut point esperer que ce soit de la vraye erudition procede" ".

Dus verre MORHOF, en dit is ook al wat deze er van zegt: nu heugt het mij ook nog wel in mijne vroege jeugd (tusschen 1783 en 1789) dat *Jeu de Cartes géographique* gehad, en daarmede gespeeld te hebben; maar er nu eenige beschrijving van te geven, daar het weg geraakt is, laat, na zoo vele jaren, mijn geheugen niet toe. Ik wil dus hier alleen nog laten volgen de mededeeling en beschrijving van twee andere soortgelijke kaartspelen, zoo als die op dit oogenblik voor mij liggen:

In mijn exemplaar van het *Groote Tafereel der dwaasheid, vertoonende de opkomst, voortgang en ondergang der Actie-, Bubbel- en Windnegotie in Vrankrijk, Engeland en de Nederlanden, gepleegd in den jaare* MDCCXX, komt eene plaat voor, voorstellende een kaartspel van 54 bladen, waarvan één als 't ware het titelblad van dit spel beduidt, vertoonende op een uitgespannen doek, door een figuurtje vastgehouden, het opschrift: *April-Kaart of Kaartspel van Momus naar de nieuwste mode;* hebbende het volgende tweeregelig versje tot onderschrift:

LAW is 't hoofd en de staart, zijn mantel moet ze dekken,
Die FREDRIK HENDRIKS geest niet eerloos willen wekken.

Een tweede kaartblad, dat men zich kan voorstellen als 't vignet op den omslag van zulk een kaartspel, vertoont een haan, hebbende in den bek een papier, waarop afgebeeld een in den grond wroetende eenhoorn, met het navolgend onderschrift:

»Dese fijne Modese Kaarten worden gemaakt te Schothanenburg bij *Lau*RENS BOMBARIST, in de wroetende droom goud-mijn graver".

De 52 andere kaartbladen, die het gewone kaartspel uitmaken, vertoonen elk een figuurtje met ondergeplaatst tweeregelig versje, als zoo vele paskwillen op den gewraakten Actiehandel: de 4 gewone hoofdkleuren van het kaartspel zijn daarbij tevens aangeduid in *één* karakter, met numerieke of schriftelijke vermelding van hunne waarde of magt.

Een ander zoogenaamd geleerd kaartspel bestaat er onder den titel van: *Carte methodique, pour apprendre aisement le Blason, en jouant soit avec les Cartes tous les jeux ordinaires, soit avec les clez, comme au jeu de l'Oije.* Schoon zonder jaartal in 't licht verschenen, is het blijkbaar dat het moet uitgekomen zijn tusschen het jaar 1691 en 1700, ten tijden dat Paus INNOCENTIUS XII den Roomschen Stoel bezat; immers diens wapenschild komt op een der kaarten (Schoppen 7 of N°. 46), met het bijschrift *Pignatelli*, voor, en het spel zelf is opgedragen à *Monseigneur le Duc le Bourgogne* (zoon van LODEWIJK XIV), geboren den 6den Augustus 1682, en welligt vervaardigd om dezen in zijne jeugd met de *Science heraldique* bekend en gemeenzaam te maken. Onder de gegraveerde plaat leest men: *à Paris, chez* J. MARIETTE, *rue St. Jacques, aux Colonnes d'Hercule, avec Privilège du Roy.* Het kaartspel zelf bevat de gewone 52 kaarten met de gewone kleuren of karakters van harten, ruiten, schoppen en klaveren geteekend, zoo echter dat op elk kaartblad zoo vele wapenschilden van voorname vorstelijke en adelijke geslachten gevonden worden, als er op een gewoon kaartblad oogen van de kleur zijn; b. v. op *ruiten* 5, staan behalve het eene ruitenfiguurtje, dat de *soort* van kaart aanduidt, 5 wapenschilden in de gewone rangschikking van eene *ruiten* 5, aldus:

FOUQUET. MAUPEOU.
COLBERT.
LE JAY. DU GUESCLIN.

en zoo met de anderen; terwijl bij elk der wapenschilden de geblazonneerde beschrijving der figuren op het schild gevonden wordt aldus:

Ecureuil rampant. *Porc Epie.*
Guivre ou couleuvre ondoyant.
Aigles au vol etendu et cantonnées. *Aigle eployée.*

De figuren van het gewone kaartspel als heeren, vrouwen en boeren vertoonen ook hier heraldieke figuren, als koningen en prinsen, koninginnen en schildknapen en pages, elk vergezeld met een of meer wapenschilden. Het spreekt van zelf dat men ook met dat spel elk ander kaartspel spelen kan, en zich alzoo van lieverlede gemeenzaam maken met de heraldieke wetenschap.

Voor het gebruik van dit spel als ganzenbord, kan men nagaan dat de kaarten niet worden afgesneden, maar dat het tableau in zijn geheel blijft; daarvoor is dan ook nog een 53ste afdeeling, die als 't ware het nommer, waarop men de pot trekt, uitmaakt, en waarop men vindt: *Les preuves des 8 quartiers de* Mr. *le Comte* D'AGHIEN, *fils du Marechal* DE NOAILLES, in 15 wapenschildjes. De regels van dit heraldiek ganzenbord, vindt men op het tableau, de vakken waarop in 't ganzenbord *eene gans* voorkomt zijn hier de tienen en de azen, waarop men bij verdubbeling voort blijft tellen.

ICHNEUTES.

Joan van Hasselt (IV.; bl. 167, Vr. LXXXIV). In de *Resolutien van Holland* van den 26sten Mei 1669, bl. 30, treft men eene lijst aan van officieren, met vermelding

van ouderdom en dienstjaar. Aldaar komt voor JAN VAN HASSELT, Kapitein onder LANGEVELT, oud 74 jaren en 43 jaren in dienst, zoodat die JAN VAN HASSELT in 1595 moet zijn geboren en in 1626 als Vaandrig zal zijn aangesteld. Het is dus wel mogelijk, dat hiermede de persoon kan zijn bedoeld waarnaar gevraagd wordt.

..ELSEVIER.

[De vraag van C. & A. is door het bovenstaande niet beantwoord; deze toch vraagt levensbijzonderheden van J. VAN HASSELT, uit VAN AITZEMA, als reiziger, diplomaat en militair bekend.]

Spieghel der Spaensche Tyrannye (IV.; bl. 160, Vr. LXXXVI). In mijn bezit is een werkje, in klein 4°., getiteld: »*Le Miroir de la Cruelle et horrible Tirannie Espagnole perpetrée au Pays Bas, par le Tyran Duc* DE ALBE *et aultres Commandeurs de par le Roy* PHILIPPE *le deuxiesme.*

On a adjoinct la deuxiesme partie de les Tyrannies commises aux Indes Occidentales par les Espagnols.

Nouvellement exorné avec taille douçe en cuyvre".

Deze titel bevindt zich in het midden van eene plaat, aan de vier hoeken met moordafbeeldingen versierd. Tusschen de beide bovensten staat het borstbeeld van den Koning van *Spanje*, ter linkerzijde van den titel, »*Don* JAN", ter regter »*Duc* D'ALVE", beiden ten voeten uit. De afbeelding van »*Don* JAN" is met vier wapenschilden omhangen, waarop de woorden: *Mexico*, *Peru*, *Cusco*, *Havana.* Die van »*Duc* D'ALVE" is met vijf wapenschilden, alle of bijkans alle van Nederlandsche plaatsen. Tusschen de beide afbeeldingen van onderen staat: »*Tot Amsterdam, Ghedrukt bij* JAN EVERTSS. CLOPPENBURG, *op 't Water tegen over de Koorn-Beurs*, *in den vergulden Bijbel*, 1620".

Het werkje wordt voorafgegaan door een Voorreden, waarboven »Au Lecteur salut" van ruim drie bladzijden; dan volgt een sonnet »à Messieurs les Estats Generaulx" en op de keerzijde, een sonnet »aux Indes occidentales", het eerste onderteekend *Par del Rio*, het laatste *Plutost mourir*, *que servir.* Het is om de andere bladzijde genommerd en bevat 87 folio's of 174 bladzijden; terwijl er 20 plaatjes met onderschriften in voorkomen. In de plaatjes staat zonderling genoeg in het Hollandsch wat zij beteekenen. In mijn exemplaar ontbreken de blz. 25, 26, 27, met plaat 7.

Het werkje zelf begint: »*Plusieurs Escrivains*" en eindigt: »*par ces deux l'Estat du pays sera sans changement*, *à l'honneur de Dieu. Amen*". Het blijkt mij niet dat immer het tweede gedeelte er bij geweest is.

Kan het voor C. & A. soms nuttig zijn te weten dat dit werkje bestaat, daar het misschien hetzelfde in het Fransch is, wat ZEd. in het Hollandsch voor zich heeft?

M. J. C.

Vraagteekens.

1. — *De Niezel*, *de Kneuterdijk*, *de Neude.* Welke is de naamsoorsprong van de straten de lange en korte Niezel te *Amsterdam*, van den Kneuterdijk te *'s Hage*, en van de Neude in *Utrecht?* A.

---

2. — *Floreant artes liberales.* Wat is er geworden van het genootschap: *Floreant artes liberales*, van welks werken het eerste deel in 1771 is uitgegeven? A.

---

3. — *Misscherig.* »Dat theeservies is *misscherig*", hoorde ik onlangs zeggen, omdat er de melkkan van gebroken was. Wie der HH. Navorschers kan mij den oorsprong en de juiste beteekenis van het woord *misscherig* mededeelen, en den taalstam waartoe het behoort?

F. F. C. STEINMETZ.

---

4. — *Familiewapens.* Ik zou mij zeer verpligt rekenen, indien iemand mij wilde opgeven de wapens van de familiën: VAN ALDERWERELT HOUTTUYN, VAN AYLVA VAN PALLANDT, VAN ECHTEN VAN HOLTHE, ELOUT VAN SOETERWOUDE, GEVERS LEUVEN, VAN HEECKEREN VAN WASSENAER, KERVIJN DE LETTENHOVE, LAMAN TRIP, VAN LENNEP VAN MARSELIS, LAWICK VAN PABST, DU PEYROU VAN BREUGEL, STORM DE GRAVE, VERBOOM VAN REEDE VAN OUDTSHOORN, VAN WELDEREN RENGERS en WITSEN STRAALMAN. Ik stel er hoogen prijs op om tevens de helmteekens en de schildhouders te vernemen.

—t—

---

5. — *Traité des Biblioth. de l'Europe.* In een *Catalogue des livres Latins et François qui se trouvent à Leide*, *chez* THEOD. HAAK (achter: *Les delices de la Campagne à l'entour de Leide etc. par* GÉRARD GORIS, Leide 1712, in 8°.) vind ik vermeld: *Traité des plus belles Bibliothèques de l'Europe*, 12°.

Is dit werkje ook aan een der HH. Navorschers bekend? Zoo ja, dan zou de eigenaar den ondergeteekende groot genoegen doen, het hem voor korten tijd aan het adres van den uitgever dezes ter inzage te zen. H. T.

---

6. — *Paats van Troostwijk.* In het *Aanh. op het Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen*, te *Nijmegen*, bij THIEME uitgegeven, vindt men i. v. kortelijk het een en ander omtrent dezen beroemden schei- en natuurkundige vermeld, doch niet zijn geboorte-

en sterfjaar, noch de plaats zijner woning. Hieromtrent was ik gaarne onderrigt.

J. C. K.

7. — *Spreekwijze. De bot of baars vergallen.* Hij zal *de bot of baars vergallen*, is eene spreekwijze, welke men dikwijls hoort toepassen op iemand, die iets doen of verrigten zal, 't welk men niet van hem verwacht.

Wie kan mij den oorsprong dezer zegswijze mededeelen? F. F. C. STEINMETZ.

8. — *Spreekwijze. Ik kan je man en paard noemen.* Deze spreekwijze wordt dikwijls gebruikt wanneer men den bemerker eener handeling of den verrigter eener daad wil openbaar maken. Kan ook iemand der HH. Navorschers mij haren oorsprong verduidelijken? F. F. C. STEINMETZ.

9. — *Wapenbord.* Ik bezit een wapenbordje, waarop een wapenschild, gedeeld in vieren (*quartelé*); het eerste en vierde gedeelte zwart (*sabel*), beladen met drie zespuntige sterren (2 en 1) van goud, het tweede en derde gedeelte rood (*guel*), beladen met drie zwarte ankers (2 & 1). Onder staat: DOVTRELAV. Van welke familie is dat wapen?

P. K.

10. — *Wapen van van Adrichem en Gorssen.* Welk wapen voerde het Delftsche geslacht VAN ADRICHEM. Hoe staat JACOB ADRIAENSZ. VAN VREDENBURG VAN ADRICHEM, overleden in 1714, er mede in betrekking? En welk wapen voerden ABRAHAM GORSSEN, Schepen der stad *Goes*, A°. 1657 en HUBRECHT GORSSEN of GORTSSE, Majoor der stad *Goes*, en Ontvanger van den 100sten penning over een gedeelte van *Zuidbeveland* in 1659, overleden 1660. K—s.

11. — *Parlevinken.* Hij *parlevinkt* den geheelen dag, hoort men dikwijls zeggen van iemand die niets uitvoert. Wie zegt mij nu wat *Parlevinken* beteekent? Kan het ook eene zamentrekking zijn van eenige in ons land achtergeblevene Spaansche woorden, gelijk *parlechanteren* van *par los santos?* (Zie *Nav.* IV.; bl. 330.)

F. F. C. STEINMETZ.

12. — *Spreekwijzen in Zuid-Beveland gebruikelijk.* Men verzoekt opgaaf van den oorsprong en afkomst der navolgende spreekwijzen, algemeen in *Zeeland*, vooral in *Zuid-Beveland* gebruikelijk: 1. Een luir (of een uur?) is geen kakstoel. 2. Hij stinkt 7 roeden de wind ts. 3. Hij komt van *Lillo*. D. F.

13. — *Dirk Jesaias Boot.* DIRK JESAIAS BOOT werd geboren te *Gorinchem*, den 10den Maart 1651. Kan mij ook een der HH. lezers van DE NAVORSCHER zeggen wie zijn vader was, en hoe hij verbonden is aan die familie BOOT of BOOTH, waarvan melding gemaakt wordt in KOK, *Vaderl. Woordenboek*; BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 997; VAN LEEUWEN, *Batavia illustrata*, bl. 875, 887 enz., van welke familie ook eene genealogie bestaat, onder den titel van: *Opgaande linie van het geslacht* BOOTH, enz.?

G. W. B., LZN.

14. — *Ouders van Adriaan van Diest.* Weet ook iemand der HH. Navorschers mij op te geven, wie de ouders zijn geweest van ADRIAAN VAN DIEST, die in 1655 te *'s Hage* geboren, en in 1704 als vermaard landschapsschilder te *Londen* overleden is? en van wien gewag gemaakt wordt, in: J. IMMERZEEL, JR. *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders*, 1842, Dl. I, bl. 183.

W. A. VAN DIEST.

15. — *Speculaat voor St. Nikolaasgebak.* Waarom bestempelt men te *Rotterdam* het gewone St. Nikolaasgebak met den naam van »Speculaat", en wordt dit woord nog op meer plaatsen gebruikt?

In *Gelderland*, waar ik mijne jeugd doorbragt, heb ik het nimmer gehoord.

M. H. *te R.*

16. — *Jan Thedens.* Onlangs zag ik het afbeeldsel van JAN THEDENS, van 1741—1743 Gouverneur-Generaal van *Ned. Indie.* Uit *Duitschland* afkomstig, was hij als soldaat meen ik naar *Indie* gegaan en daar tot de hoogste ambten opgeklommen. Onder dat portret was zijn geslachtswapen afgebeeld, en daar dat hetzelfde als dat der provincie *Zeeland* was, vraag ik of er daarvoor soms eenige aanleiding bestond? φ^2—φ.

17. — *Graven de Witt.* In *Rusland* bestaan of bestonden er *Graven* DE WITT. Zie *The history of Russia bij* RABBE *and* DUNCAN 1854. Zijn deze van Hollandschen oorsprong?

φ^2—φ.

18. — *Twisten te Naarden in het begin der 18de eeuw.* In het laatst der 17de of in het begin der 18de eeuw, moeten er over het verzetten der regering te *Naarden*, vrij hevige twisten zijn geweest, waarvan, indien ik mij niet bedrieg, KOK in zijn *Vaderl. Woordenboek* met een enkel woord melding maakt, doch welke naar men mij in der tijd gezegd heeft in een nog te *Naarden* aanwezig handschrift, omstandig beschreven zijn. Ik stel er belang in hiervan iets meer te weten, en rigt mij daartoe tot HH. Navorschers.

φ^2—φ.

19. — *D. Adamus Maeus.* Weet ook een der Navorschers mij eenige bijzonderheden mede te deelen van D. ADAMUS MAEUS, *Amsterodamus medicus*, van wien ik een portret bezit in 4°. door P. NAGEL, aetat. 37, A°. 1569?
W.

---

20. — *Herman van der Haghen.* Kan iemand mij ook eenige levensbijzonderheden mededeelen omtrent HERMAN VAN DER HAGHEN, Princip. Auriaci Curiae Ducat. Geldriae et Reipubl. Arnemiensis medic. ord. Ik bezit van hem een fraai portret in 4°. door een onbekend graveur, A°. 1621 aet 63. W.

---

21. — *Het geslacht van Waes.* Kan een der Navorschers mij iets berigten, aangaande het geslacht en wapen der familie VAN WAES, die te *Dordrecht* in de Regering heeft gezeten, zoo als nagezien kan worden bij BALEN, *Beschrijv. van Dordrecht*, op bladz. 239, 275, 276, 278. CARLOS.

---

22. — *Het geslacht van den Wijngaarden.* Is het geslacht van VAN DEN WIJNGAARDEN, oorspronkelijk uit *Dordrecht*, en is het gesproten uit dat van OEM VAN WIJNGAARDEN?
CARLOS.

---

23 — *Het geslacht van Amerongen.* Bestaat er eene genealogie van het oud adelijk geslacht VAN AMERONGEN uit *Dordrecht?* Is een der Navorschers genegen, hiervan door middel van DE NAVORSCHER, opgave te doen aan
CARLOS.

---

24. — *Het geslacht van Wijck of van Wijk.* In de *Geschiedenis en beschrijving der stad Heusden, enz. door* JACOBUS VAN OUDENHOVEN, uitgegeven (herdrukt) te Amsterdam in 1794, lees ik op blz. 18 het volgende; »Anno 1455 heeft JOAN HACKEN VAN OUDT-HEUSDEN en Juffr. ALVERAERT ARENTSdr. VAN WIJCK, zijn Huisvrouwe, drie Proeven bezet voor oude Mannen". Verder komt op blz. 131 en volgg. in de *Lijste van Heeren Magistraten van* 1308—1738 de naam VAN WIJ(C)K nog meermalen voor; zelfs vind ik onder Anno 1361 ARENT VAN WIJK BONINGSZOON vermeld. Daar ik nu gaarne iets nader wenschte te weten aangaande dit geslacht, verzoek ik Heeren Navorschers mij te willen helpen in de beantwoording dezer vragen: 1°. Wanneer komt de naam VAN WIJ(C)K het eerst voor? 2°. Welk is het oorspronkelijk wapen van dit geslacht? 3°. Zou iemand in staat zijn mij eene min of meer volledige geslachtslijst te bezorgen?

Daar er nog een aantal afstammelingen van dit geslacht bestaan en ik zelf, voor ongeveer vijftien jaren, eene *Beschrijving van Heusden* gezien heb, waarin de genealogie en het wapen dezer familie zich, op perkament beschreven, bevonden, zoo zal vooral hij, die in het bezit van dat boek is, mij eene groote dienst kunnen bewijzen, door mij een uittreksel of afschrift daaruit te verleenen.
OM. HOM.

---

25. — *Rouwvoer?* De Raden, die voormaals bij den Hertog van *Bourgondiën* ontboden werden, werden dan met hunne bedienden aan zijn hof onthaald, en dan, volgt er: »ook voor hunne paarden in *rofoder*". HENRIK VAN ZITTERT werd in het jaar 1500 tot medicus van den Hertog van *Gelre* benoemd. Daar hij dezen dagelijks op zijne reizen volgen moest, »soo", staat er, »sullen wij hem twee perde doen voderen ende van *roufoder* quyten". Welk soort van paardenvoeder was dat, of liever, van waar dat woord?
P. N.

---

26. — *Boddraagsters.* Bij het opmaken en vermeerderen van de fortificatiën der stad *Arnhem* in 1572, werd ook eene menigte vrouwen gebruikt tot het aandragen van aarden zoden. Dit geschiedde in manden, welke zij op den rug droegen, en zij werden daarom *Boddraagsters* genoemd. Wie geeft mij eene duidelijke verklaring van dien naam?
P. N.

---

27. — *De Ridder St. Savornin.* Zou iemand mij ook kunnen mededeelen of de Ridder ST. SAVORNIN, die voorkomt in de roman *Media Noche* van Mevr. BOSBOOM-TOUSSAINT, een historisch persoon zij. Zoo ja, zouden eenige bijzonderheden of aanwijzingen omtrent hem mij zeer aangenaam zijn, zoo neen, zou ik gaarne weten, hoe genoemde schrijfster aan dien naam gekomen is?
X—Θ—Z.

---

28. — *Het familiewapen van Helena van Hulten.* Zou een der Groningsche Navorschers mij ook kunnen mededeelen het familiewapen van HELENA VAN HULTEN, echtgenoote van JOHAN TAMMEN, in 1689 Secretaris der stad *Groningen*, wiens wapen geschilderd is op een der vensterruiten in de *Aa kerk* te dier stede. Ook zouden eenige bijzonderheden omtrent beide familiën mij zeer aangenaam zijn. X—Θ—Z.

---

29. — *Een onbekend wapen.* Kan iemand mij ook opgeven aan welke familie het volgende wapen behoort: »parti: het regter gedeelte rood met het gulden vlies van zilver; het linker zwart (sabel) met zes zilveren ballen (*bijlans*) geplaatst 3, 2, 1".
X—Θ—Z.

---

30 — Men vraagt het wapen der familie VAN WECK, niet VAN WEEK, zoo als in Vraagteeken 357 van den vorigen jaargang staat.

Aanteekeningen.

Inval der Oranje-Emigranten in Overijssel (*). In den vierden Jaargang van DE NAVORSCHER, wordt op bl. 232, Vr. CX, gevraagd, of eenig Navorscher ook iets, betrekkelijk den inval der Oranje-emigranten in *Overijssel*, die ten tijde van de landing der Engelschen en Russen in *Noord-Holland*, in 1799 plaats had, weet op te sporen, en, of misschien nog een enkel veteraan in leven is, die er bij geweest is?

P. Q. R. geeft van dien inval eenige bijzonderheden op, die hem als knaap verhaald zijn geworden, doch wenscht gaarne te weten of hetgeen hij daaromtrent heeft medegedeeld, juist is, den toets der waarheid kan doorstaan, en of iemand soms van dien inval meer bijzonderheden weet op te geven?

Aan dat verlangen meent een veteraan, genaamd ALBERTUS ARNOLDUS IJSKE, Vries van geboorte, die zijn negentigste jaar is ingetreden en het voorregt heeft van nog een goed geheugen te hebben, te kunnen voldoen, vertrouwende dat het door hem te geven verhaal door andere veteranen, die mede aan dien inval deel hebben genomen en nog in leven mogen zijn, zal kunnen worden bevestigd.

Toen de Engelschen en Russen in de maand September 1799 in *Noord-Holland* waren geland of stonden te landen, schijnt Z. D. H. de Erfprins van *Oranje* (later Koning WILLEM I), die zich toen te *Lingen* bevond, het van belang te hebben beschouwd, ter ondersteuning van het doel dier landing, in *Gelderland* en *Overijssel* eene afleiding te maken en door eenige Oranje-emigranten, die naar *Munsterland* de wijk hadden genomen, en van wier trouw jegens, en gehechtheid aan het huis van *Oranje* men zich genoeg verzekerd konde houden, eenen inval te laten doen, om, zoo mogelijk, daardoor eene contra-revolutie te bevorderen.

Voor zoo ver de veteraan, die aan dien inval deel genomen heeft, zich weet te herinneren, hebben daartoe de navolgende Oranje-emigranten zich verbonden en deel genomen, als: de Heeren VAN DONGEN, kolonel en commandant; de kapiteins ROST, KOLTHOF, IJSKE en JACSON; de luitenants en vaandrigs VOSCH VAN AVEZAET, DE BRUIN, KORDEL, ERNST, HOGENHUIZEN, JACOBI en POPPING. Bovenstaande Heeren waren allen van eene Oranjekokarde voorzien en met jagtgeweren en buksen gewapend; voorts de kapitein DE HAAN, de auditeur-militair KUISENAAR, de cornet AMIOT en de luitenant of vaandrig KLERK (later luitenant-generaal en chef van het militair huis van Koning WILLEM III).

Deze laatste Heeren, hoewel deel hebbende genomen aan deze stoute en gewaagde onderneming, waren in den beginne ongewapend, doch hebben zich later, door de te *Enschede* buit gemaakte wapenen, van geweren kunnen voorzien.

De namen en het getal der overige Oranje-emigranten, die zich bij het korps hebben aangesloten, weet de veteraan zich niet meer te binnen te brengen, zoo mede niet den naam van een officier van de artillerie, die, vóór dat de inval zoude plaats hebben, de benoodigde kogels, ten huize van den veteraan, heeft gegoten.

Het voorname doel van dien inval was, om de grenssteden, zoo als *Enschede* en *Oldenzaal*, te bezetten; — de opgerigte nationale garde of vrijkorpsen, die geheel gekleed en gewapend waren en gereed stonden naar *Noord-Holland* te vertrekken, te ontwapenen en te trachten, in verband met het doel der landing, eene contra-revolutie, waartoe men op den bijval der Oranjegezinden vertrouwde, te bewerken.

Door elk die daaraan deel nam werd, op krijgsmans eerwoord, beloofd, ter bereiking van het doel, niets onbeproefd te zullen laten en daarvoor, zoo het mogt worden gevorderd, het leven veil te hebben, zoo als ook allen daarin eerlijk hun woord hebben gehouden.

Onder aanvoering van den kolonel VAN DONGEN rukte het vereenigde korps den 2den September 1799, des morgens ten 5 ure *Enschede* binnen; — om niet te worden overrompeld werden er op de voornaamste punten schildwachten geplaatst, als twee aan de poort, twee voor het huis van den luitenant-kolonel der nationale garde, zijnde tevens wijnkooper aldaar, en vier bij den toren, om het luiden der klok te beletten; — de overigen van het korps, waaronder ook de veteraan, eischten van den sergeant-majoor de voorhanden zijnde wapenen op, aan welken eisch gereedelijk voldaan werd, en waardoor de ongewapenden gelegenheid vonden zich van wapenen te voorzien; toen dit verrigt was keerde een groot gedeelte van het korps, onder bevel van den kolonel VAN DONGEN, des avonds van den 2den September, naar de Glaanderbrug (op de grenzen gelegen) terug, terwijl aan de Heeren JACOBI, KOLTHOF, IJSKE, JACSON, VOSCH VAN AVEZAET, KORDEL, DE BRUIN en HOGENHUIZEN, order was gegeven naar *Oldenzaal* op te rukken, aan welken last des middags ten 12 ure werd voldaan, bij hen voegde zich toen ook nog de vaandrig BOS, aldaar woonachtig; te dier plaatse aangekomen werden, om zoo mogelijk de voorgenomen contra- revolutie voor te bereiden en te bespoedigen, hier en daar, van wege Z. D.

(*) Hoezeer dit stuk eigenlijk tot de antwoorden behoort, plaatsen wij het hier, om redenen die velen zullen beseffen en billijken.

H. den Erfprins van *Oranje*, proclamatiën aangeplakt en zoo veel mogelijk verspreid, waartoe zich het verrigte van dien dag bepaalde; — 's avonds tegen 8 ure trokken genoemde Heeren, op daartoe bekomen order, op de Glaanderbrug terug, om zich weder bij het hoofdkorps, dat daar post gevat had, te voegen.

In den namiddag van den 3den September trok het geheele korps andermaal op *Enschede* aan, om die plaats te bezetten, hetgeen mogt gelukken en waartoe men zich dien avond bepaalde.

Op den daaropvolgenden dag, den 4den September, toen, wegens de jaarlijksche herfstmarkt, vele buitenlieden zich naar *Enschede* hadden begeven, voegde zich ook de Heer HANS WILLEM VAN PLETTENBERG, die in 1789 als kapitein zijn ontslag genomen en verkregen had, bij het korps; de door hem aangewende pogingen, om vele van de ter markt gekomen landbewoners over te halen aan de goede zaak deel te nemen, werd met het beste gevolg bekroond, daar eene menigte boeren zich daartoe bereid betoonde, en van wapenen voorzien, zich bij het korps aansloot; — in den namiddag van dien dag ten vier ure ontvingen de Heeren JACOBI, KOLTHOF, IJSKE, DE BRUIN, BOS, HOGENHUIZEN, VOSCH VAN AVEZAET en POPPING bevel zich naar *Hengeloo* te begeven, om zich van de wapens, aldaar voorhanden, meester te maken, dat hun mogt gelukken. In den morgen van den 5den September kwam het hoofdkorps, onder aanvoering van den kolonel VAN DONGEN, mede te *Hengeloo* aan; — nadat de aldaar buitgemaakte wapenen op wagens geladen waren, werd, ongeveer des voormiddags ten elf ure, voor de tweede maal de tocht naar *Oldenzaal* ondernomen, welke stad men ongeveer ten drie ure binnenrukte; — bij de aankomst van het korps bevond de Burgemeester, vergezeld van twee in uniform gekleedde officieren, zich aan de poort, om te vernemen en zich te vergewissen wat men voor had; toen nu daarop de kolonel VAN DONGEN den Burgemeester ging spreken en hem te kennen gaf, dat het korps gekomen was om de stad te bezetten en zich van de voorhanden zijnde wapenen en amunitie meester te maken, werd daarop door den Burgemeester geantwoord, dat van wege de Stedelijke Regering het binnenrukken in de stad niet zou worden belet, doch dat zij ongenegen was de voorganden zijnde wapenen af te geven en zich daartegen zoude moeten verzetten; — na deze weigering marcheerde het korps onmiddellijk naar de markt, terwijl de Heeren IJSKE en DE BRUIN order kregen de poort, waardoor men binnen gekomen was, te bezetten, doch kort daarna, op daartoe bekomen order, vervoegden die Heeren zich weder bij het korps.

De Oranje-emigranten en de boeren die zich bij hen hadden aangesloten, rukten vervolgens in twee gesloten gelederen met rotten op het stadhuis aan, om hetzelve te bemagtigen en daarna zich van de geweren, welke men giste dat daar voorhanden waren, meester te maken. De kolonel VAN DONGEN zich bij die gelegenheid aan het hoofd stellende en van een voor het stadhuis geplaatsten schildwacht wederstand ondervindende, bragt dezen eenen zoo hevigen slag toe, dat hij nedertuimelde en daardoor buiten staat was verder wederstand te bieden; — nu begreep men, dat het tijd was zich van het stadhuis meester te maken en het gevaar daaraan verbonden, daar er nu en dan een geweerschot gedaan werd, moedig te moeten trotseren en het mogt toen, bij allen ondervonden wederstand, gelukken binnen het stadhuis te komen.

De kapitein IJSKE, om te beletten dat zij, die zich in het stadhuis bevonden, niet in den rug konden worden gevallen, vond het raadzaam, om met een gedeelte van de manschappen voor het stadhuis post te blijven houden en te trachten zich aldaar, het koste wat het wilde, staande te houden, bij welke gelegenheid hij door een geweerkogel aan zijn regter voet werd gewond, terwijl ook de luitenant HOGENHUIZEN aan het bovenbeen eene wonde bekwam, waardoor beide buiten het gevecht geraakten.

Van hetgeen verder op de markt en in het stadhuis voorgevallen is, weet de veteraan, die zich toen moest verwijderen, niets bepaalds op te geven, zoodat hij zich tot hetgene door hem zelven werd bijgewoond, heeft gemeend te moeten bepalen.

Na het bekomen der wonde kwam de veteraan eerst te *Gildehuis*, daarna te *Bentheim*, zegge *Rheine*, en vervolgens te *Bevengaandere* onder geneeskundige behandeling; — in de maand Augustus 1810 zich met der woon naar *Rheine* begeven hebbende, werd door hem het huis betrokken, waarin de buit gemaakte wapenen, op bevel van den kolonel VAN DONGEN, waren geborgen, die hem met de bewaring en het toezigt daarover belastte.

Toen nu de veteraan na de gedeeltelijke genezing zijner wonde in Januarij daaraanvolgende als kapitein bij het korps artillerie in Engelschen dienst trad en naar *Engeland* vertrok, meende hij dat de verpligting op hem rustte voor het bezit der wapenen ten zijnen huize achtergebleven, en waarvan aan hem de bewaring was opgedragen, te moeten zorgen, zoo als hij dan ook, door voor zijne woning eene sauvegarde te vragen en te bekomen, heeft gedaan.

Na bekomen eervol ontslag uit Engelsche dienst, keerde de veteraan op den 8sten December 1801 naar *Rheine* terug, alwaar

hij, bij zijne aankomst, de achtergelaten geweren enz. nog in goede orde aan zijn huis aanwezig vond; andermaal belastte hij zich met de bewaring derzelve, tot dat hij ze in de maand Junij 1803, na den vrede van *Amiens*, op daartoe bekomenen last van den kolonel VAN DONGEN, naar *Munster* heeft doen vervoeren, alwaar zij toen in het wapenmagazijn van Z. M. den Koning van *Pruissen* door hem zijn afgeleverd.

Verdere bijzonderheden van den in *Overijssel* ondernomen inval door de Oranje-emigranten, welke, door den weinig ondervonden bijval, zijn doel heeft gemist, kan de nog in leven zijnde veteraan, die zich zoo groote en vele opofferingen voor het stamhuis van *Oranje* gaarne heeft willen getroosten, en wiens hart voor dat huis tot aan het einde van zijn leven zal blijven kloppen, niet opgeven.

Aangenaam zal het hem zijn, die gaarne zijn geheugen te baat heeft willen roepen, om aan het verlangen van DE NAVORSCHER te voldoen zoo het door hem medegedeelde eenig meerder licht over dien inval zal kunnen verspreiden.

Apeldoorn, A. A. IJSKE,
den 4den Nov. 1854. *Gepensioneerd Majoor.*

Honderdjarigen. »Den 21 January 1606 (?) zijn tot *Delff* gestorven twee oude persoonen, man en vrou, de man genaemt ANTONIS CORNELISSEN geboren van *Lis* en zijn huijsfrou genaemt MEIJNSGEN HUIJGEN geboren van *Hillegom*, twee dorpen gelegen dicht bij den anderen tusschen *Leyden* en *Haerlem;* zij hebben tsamen gehuwelict geweest vijff en tseventich jaer en vreedelick metten anderen geleeft. De man is eerst gestorven en de vrou weijnich uren daer naer, en hoe wel zij waren arme luyden, nochtans zo sijn zij deur consent van de magistraet ter eer harer ouderdom en datse zo lange waren getrout geweest eerlijcken overluijt en in de nieu kerke begraven en haer is bij (m)ijselven dit naevolgende Epitaphium ofte grafscrift ter eere gemaect.

„Als men duijsent zes hondert en vijf heeft gescreven
Den XXIsten Janus weerdich te verclaren
Heeft ANTONIS CORNELISSZ de werelt begeven
Als hij die beleeft had meer als hondert jaren
En MEIJNSGEN HUIJGEN (zijn huijsfrou) most oock van hier varen
Weijnich uren na hem, negenentnegentich jaer out.
Hij van *Lis* en zij van *Hillegom*, gebooren waren.
Wetlick over de vijff en tseventich jaren gehout
Zijn beijd' op den tweentwintichsten (in alder eenvout)
Door last des Magistraets die haer consent daertoe gaven
Ter eeren van haer ouderdom, die zo lang waren getrout,
Binnen *Delf* overluijt en inde nieu kerck begraven
Drie rijcke wonderen meret men in dees twee arm van haven
Dats, datse beijd dees weldaet haer hebben verworven, fijn
Soo lang' geleeft, langh gehout, en *gelijck gestorven sijn*".

»Van twee heel oude Lieden tot *Collen* gestorven, buijten der stadt begraven, daer die van de religie worden begraven, op den sarck te sien:

Anno 1582 starff HANS KISTING, coopman out 113 jaeren.

Anno 1583 een half jaer daer naer starff ELISABETH FRANS sijn vrouwe out 107 jaeren.

Hebbende tsaemen in houwelycken staet geleeft 89 jaeren".

Uit oude Aanteekeningen.

Ἐρευνητής.

Grafschrift van Cruquius te Spaarndam. In den IVden Jaargang bl. 353 deelden wij het grafschrift van NIC. S. CRUQUIUS te *Spaarndam* mede, en wij plaatsten achter de woorden: »Zeker is het, dat zijne kinderen hem die eer (het stellen van dat grafschrift) niet hebben kunnen aandoen" een vraagteeken. Thans schrijft ons de gedienstige HORA;

CRUQUIUS, is overleden te *Spaarnwoude*, in het Gemeenlandshuis van *Rijnland*, staande onder die Gemeente, en dus niet te *Spaarndam.*

In de veronderstelling dat de Redactie wel bekend zoude zijn met de belasting of het regt op het begraven van lijken, van de XVIIIde eeuw, heeft men alleen eene opgave uit het lijkregister voldoende geacht. Het vraagteeken echter, geeft te kennen dat de Redactie eene nadere verklaring verlangt, en daarom wordt haar bekend gemaakt, dat de nalatenschap geschat werd naar drie klassen, waarvan de hoogste was *ƒ* 30,— en dat van het lijk van *een ongehuwde* een dubbeld regt geheven werdt, dus *ƒ* 60.

Het blijkt alzoo dat CRUQUIUS kinderloos is overleden. (*Het Bestuur van de Nav.*)

Niets nieuws onder de zon. Toen in 1772 de toenmalige schouwburg te *Amsterdam*, door 't vuur vernield werd, — zoo meesterlijk geschilderd door S. STIJL in het leven van J. PUNT, in de *Levensbeschrijving van eenige Ned. mannen en vrouwen*, Dl. IX, bl. 71 en volgg.; — kwam PUNT op de gedachte, om op *eigen* kosten een gebouw te doen timmeren, alwaar men, ten minste voorshands, de kunst mogt oefenen en de algemeene liefhebberij levendig houden, tot dat er van *hooger hand* een' treffelijker schouwburg mogt opgerigt worden. Hij vormde hiertoe een geregeld ontwerp, gaf er een bestek van in 't licht en vertoonde zelfs aan de regering eene schets van 't gebouw. De heeren der regering *prezen* zijn ijver, verzekerden hem van hunne vriendschap, vonden de schets *heel fraai*, het ontwerp ook zeer *verstandig*, maar *weigerden* hun zegel er in

te steeken, en bekommerden zich niet verder met de noodlijdende kunstenaars. Deze vonden de waarheid bevestigd van VONDEL'S spreuk: »*Die klaagt is niemands vriend!*"

J. C. K.

Keerellaken (IV.; bl. 65). Bij het door den Heer J. VAN DALE aangevoerde aangaande dit kleedingstuk onzer voorvaderen, voeg ik hier nog het geen de ijverige navorscher der geschiedenis, Mr. HENDRIK VAN WIJN, in zijne *Historische Avondstonden*, enz. Dl II., bl. 163, als bepaaldelijk zijn gevoelen over »Lange en Dubbele, Enkele en korte Kaerlen", in eene *Noot*, mededeelt.

»Ik kenne het maaksel van deeze kleeding niet genoeg: maar de *lange Kaerle* schynt my een Rok met open wyde Mouwen, die, even als de Rok zelve, somtyds, een elle lang, op den grond sleepten, geweest te zyn. Zodanig een droeg nog KAREL *de Stoute*, op zeker feest, ten jare 1468, *Exc. Chron. van Vlaend.*, bl. 140. De LAMARCHE, pag. 527 en 530, noemt zulk een kleed »*longue Robe d'orfeverie, à grande manches ouvertes*" Men droeg het, ook in de Zomer, met bont. De Franschen schynen geen byzonderen naam voor dit kleed gehad te hebben, of het moet de *Cotte hardie*, met wyde Mouwen (*Manches à bombardes*) geweest zyn, *voyez* VILLAERT, Tom. X, pag. 376. In de 16de eeuw, noemde men ook een' Boeren-Rok *Kaerle*, en *Kaerle* beteekende ook, oudtyds, een *Boer*. Zie KILIAAN op *Kaerle*, en aldaar den Heer VAN HASSELT".

C. KRAMM.

Vragen.

XX. — *Adriaen van de Spiegel.* Wie van de Heeren lezers van DE NAVORSCHER, zou aan mij van dezen heelmeester kunnen opgeven de namen zijner ouders, de datum en plaats van zijne geboorte, en die van zijn overlijden, mitsgaders andere bijzonderheden, die, hem betreffende, aan hen bekend zijn.

Hij werdt door den Raad van State op den 1sten December 1588 „gecommitteerd en gecontinueerd in 't officie van Meester Chirurgien" — „en oijck de goede opzichte te hebben onder de andere chirurgiens onder onzen compaignien te water ende te lande dienende" enz. — „Ende sal sijn residentie houden binnen die stad van Middelburg ofte andere bequaeme plaetze in Zeelandt, daer zijn dienst meest gerequireerd zal wezen. Alles op eene gagie van hondert guldens van 20 stuivers elk, ter maent".

ADRIAEN VAN DE SPIEGEL, was vóór den 19den Februarij 1600 overleden, want op dien datum adviseerde de Raad van State op het adres der weduwe, om aan haar betaling te doen van de achterstallige wedde, en schadevergoeding te geven, voor geneesmiddelen, door haren echtgenoot aangekocht, mitsgaders „xl gl. extraord„ gedurende den tijt het leger heeft geduijrt, d'wijlen d'assistentie hem continuelicken hen ten dienste heeft laten vijnden".

Uit al het bovenstaande toch zou men kunnen opmaken, dat Mr. ADRIAEN VAN DE SPIEGEL een zeer bekwaam en ijverig heelmeester is geweest. §. §.

XXI. — *Prent voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland.* Wie zou mij willen opgeven den naam van den teekenaar en graveur eener zeer fraaije geëtste prent, voorstellende het vertrek der Engelschen en Russen uit *Noord-Holland.* Links van den toeschouwer, op het vierde plan is voorgesteld het strand, waar eene menigte Engelsche soldaten in sloepen zich inschepen, om aan boord te worden gebragt van een eskader, dat in de nabijheid van het strand voor anker ligt. Op het derde plan, in het midden der prent, wachten andere troepen hunne beurt, om insgelijks scheep te gaan, welke groep zeer natuurlijk en uitvoerig is voorgesteld. Op datzelfde plan, ter regterzijde, is eene herberg, waarvoor burgers en soldaten zich ophouden, en waar een opgezeten ruiter, met een handpaard zijnen officier opwacht, die wat meer naar voren, met twee andere officieren staat te praten. Op het tweede plan, links, komen Russische soldaten met eenen officier opmarcheren; regts komen bedienden en officieren met vrouwen, kinderen, koffers en pakgoederen opdagen, om die scheep te brengen, hetgeen door twee burgers met een jongen, vergezeld van eenen hond, wordt aangezien. Op den voorgrond, bijna in het midden der prent, is gezeten op koffers en pakkagie, een oud officier (un grognard) die een pijp rookt; nevens hem neemt een sapeur een valies op; — voorts twee zittende Russische soldaten. Vóór dien officier staat eene vrouw, uit den deftigen stand, met twee kinderen, en nevens haar een soldaat, die tot den officier het woord rigt. Het geheele tafereel, dat in den morgenstond voorvalt, is zeer woelig en bedrijvig. De prent is hoog en breed binnen den rand van de ets ruim 23 en 36 duimen. Een klein gedeelte der ets, ter linkerzijde, is niet afgewerkt. §. §.

XXII. — *Moord op het kasteel te Doorwerth aan Johanna de Ruyter gepleegd.* In een uitgebreid handschrift, getiteld: *Oudheeden van Gelderland en Zutphen, voorgesteld in de gebeurtenissen in en omtrent de steeden en Oud Addelijke gebouwen van dat Hartogdam en Graavschap voorgevallen, in een Alphabettische ordre samengebragt, door* GERRIT SCHOEMAKER, *in twee deelen, synde het eerste van A tot I, het tweede van K tot Z. Eerste deel*, A° 1721, lees ik op het artikel *Dorweert.*

„JAN VAN VOORST, heere van Doorwert, hij deed de leeneed A°. 1535. Onder syn besit wierd A°. 1556 op een deerlijke en ongehoorde wyse op het Huys te Doorwert vermoord Juffrouw JOHANNA DE RUYTER."

Zijn er bij een der HH. Navorschers eenige bijzonderheden van dien moord bekend? L. v. H.

XXIII. — *Versierselen uit de XVde eeuw.* In 1482 werd WILKE RINGIA, van *Stiens*, voor het toebrengen van schade aan de steden *Leeuwarden*, *Sneek* en *Bolsward*, veroordeeld in eene geldboete van 350 Rhijnsche guldens, en bij wanbetaling de afgegeven panden door de drie steden onderling verdeeld. *Leeuwarden* kreeg een gouden *span* en *bloem* van 100 Rhijnsche guldens van 20 stuivers waarde; *Sneek* ontving eene *haak*, een *snoer* en een penning van goud, van 84 Rhijnsche guldens; *Bolsward* verwierf de *zijdslaag* met twee *hoofdstukken* daaraan behoorende, en zestien paar *slagen van eene mouw* met eene *voetelooze knoop* van 58½ gelijke guldens. Kan iemand van de Navorschers mij ook zeggen wat soort van versierselen dit waren? H. VAN ROLLEMA.

XXIV. — *Grondslag van een monument voor Keizer Napoleon I te Vlissingen.* In de Middelburgsche Courant van den 4den December 1804 leest men, dat op den 2den December 1804 het feest der krooning van NAPOLEON I, als Keizer der Franschen, te *Middelburg*, *Vere* en vooral te *Vlissingen* met het lossen van het ge-

schut, het vlaggen en groote parade werd gevierd, en dat bij deze gelegenheid, om dit feest te vereeuwigen, te *Vlissingen*, door den Generaal MONNET de eerste steen werd gelegd van een monument, aldaar verder op te rigten. Daar nu dit monument, zoo als te begrijpen is, te *Vlissingen* niet bestaat, zoo vraagt men: waar in gemelde stad werd die eerste steen gelegd, en is daarna dat gedenkteeken nog verder opgerigt, zoo ja, wanneer is het dan weggenomen, en zoo neen, wat werd er dan van de fondering, en waardoor werd het plan van oprigting verijdeld? P. FRET.

XXV. — *Portretten van Luthersche Predikanten.* Bestaan er portretten van de navolgende Luthersche Predikanten, geleefd hebbende omstreeks 1600?

JAN WILLEMSZ, JOHANNES CREMERIUS, SAMUEL SCHULTZ (SCHOUTS of PRAETORIUS) en BERNARDUS MUIJKENS. V. D. K.

XXVI. — *Stichter van het kasteel Roozenburg.* „Het huys te Roosenburgh (*)", zegt MATTH. VAN DER HOUVE (*Hantvest of Chartre Chronyck,* I, 126), „is ghefondeert ofte ghestift van Heer JACOB VAN WASSENAER, Ridder, Broeder van de Heer van *Wassenaer* ende Burghgraef van *Leyden.* Dese JACOB VAN WASSENAER heeft naergelaten een Dochter, Vrouwe JACOBA VAN WASSENAER, die te man hadde Heer SIMON VAN BENTHEM", enz. Genoemde JACOB VAN WASSENAER sneuvelde in een gevecht bij *Vroonen* tegen de Friezen in 1271 (KOK, *Vaderl. Woordenboek,* Dl. XXX, bl. 262). Maar nu vind ik bij ORLERS (*Beschrijving van Leyden,* 1641, bl. 6) en KOK (a. w. Dl. XXX, bl. 260) als Heer van *Roozenburg* vermeld: JAN VAN WASSENAER, „in 1200 bewooner, zo niet de stigter van *Roozenburg*". Deze was een broeder van JACOB VAN WASSENAER, den eersten Burggraaf van *Leyden*, en van PHILIPS VAN WASSENAER, den grootvader van dien JACOB VAN WASSENAER, dien VAN DER HOUVE als de stichter opgeeft. Eene korte genealogie zal het duidelijker maken.

HALEWIJN,

JAKOB,	PHILIPS,	JAN,
Heer van *Wassenaar*, eerste Burggraaf van *Leyden*.	DIRK, (ca. 1222)	ca. 1200 stichter van *Roozenburg*, volg ORLERS en KOK.
	JAKOB, † 1271. Stichter van *Roozenburg*, volg. VAN DER HOUVE.	

Wien moet ik nu gelooven, VAN DER HOUVE of ORLERS en met hem KOK? Alle begaan een onnaauwkeurigheid. VAN DER HOUVE toch verwart blijkbaar JAKOB VAN WASSENAER met dien JAN VAN WASSENAER, dien ORLERS en KOK als stichter vermelden; ORLERS noemt JAN VAN WASSENAER ten onregte Burggraaf van *Leyden*, hetgeen zijn broeder JAKOB was; KOK noemt elders dezen laatsten den stichter van *Roozenburg*, zoodat wij nu tusschen drie WASSENAARS de keuze hebben. VAN DER HOUVE echter deelt zoo vele oorspronkelijke stukken en berigten omtrent het kasteel *Roozenburg* en zijn bezitters mede, dat ik meen aan hem het meeste vertrouwen te kunnen schenken. Maar waaraan hebben dan ORLERS en KOK hunne berigten ontleend? P. A. T.

XXVII. — *Maria, gemalin van Willem III, Koning van Engeland, — en Pastora.* Ik ben in het bezit van eene folio plaat, in zwarte kunst, waarop is voorgesteld een cenotaphium, waarvan eene zijde geheel doch verkort gezien wordt, en eene andere ten halve maar van voren. Op de eerste en niet verlichte zijde, leest men:

Depositum
Reginae MARIAE II.
(U)xoris
(GUIL)IELMI III.

en op de andere of verlichte zijde staat gebeiteld de star van de orde van de Kouseband.

De (U) en (GUIL) worden voor het oog des toeschouwers verborgen door het hoofd van eenen amor, omhangen met een sluijer en ledigen pijlkoker, en die met de rug naar het cenotaphium gekeerd, en met het gezigt naar den toeschouwer de armpjes over de borst gekruist houdt. Met nederhangend hoofd rigt hij de schreijende oogen op eene band of strook, die ontrold aan zijne voeten nederligt en waarvan het einde blijken draagt, te zijn afgescheurd. Op de band staat geschreven:

„PASTORA is no more".

Naast den minnegod liggen zijn verbroken boog met drie pijlen, waarvan eene, die alleen ligt, met de punt is gekeerd naar het cenotaphium, maar de anderen daarvan afgewend. Op het voetstuk van het lijkgesteente staat geschreven: „G. KNELLER, Eques pinxit", en onder aan de plaatdruk het bijschrift:

„In Obitum Serenissimae MARIAE, Reginae Angliae &c. Adres van SMITH, fec. et exc."

Wie der lezers van DE NAVORSCHER zou mij willen inlichten nopens het verband tusschen Koningin MARIA en „Pastora"?

De plaat is goed uitgevoerd, en ik zou ook wel wenschen te weten, of het eene plaat is, die, nevens de kunstwaarde, ook waarde heeft om de wille der zeldzaamheid. Ik heb ze toch nimmer in eene verzameling van prenten, het Huis van *Oranje* betreffende, gezien. §. §.

XXVIII. — *Penning.* Waarop heeft betrekking eene zilveren penning van de grootte van eene gulden, waarop een Romein, houdende in de regter hand een mans-, in de linker een vrouwenwapen, op het eerste drie fioolen, als van *Swieten* en *Hoeven,* op het tweede drie leeuwenkoppen, als van *v Dorp,* de kleuren niet aangegeven, en tot randschrift:

ROBRECHS. D. AP. V. HOWE. F. WILLEGE.

Op de keerzijde twee duiven met takjes in den bek, daaronder twee slangen, met den kop naar elkander gekeerd; in de afsnede: *Anno jubil.* 1620. Het randschrift is: *Loos. niet. boos. Simpel. niet. slecht.* K. v. S.

XXIX. — *Maarschalk Ney.* In STEGER, *Vijf en dertig jaren,* lees ik: „NEY dan viel, in den tuin van het Luxemburg getroffen, door de kogels van Fransche officieren, die zich als soldaten verkleed hadden, en deze beulendienst hadden willen verrigten, om hunnen politieken haat te bevredigen".

Mij niet herinnerende bovenstaand feit ergens anders gelezen te hebben — ik vind het ook niet in het werk: *Reeks van Levensschetsen der vermaardste Veldheeren en Legerhoofden* — zoo vraag ik, of het door STEGER geboekte waar is, en of de geschiedenis ook de namen bewaard heeft van die officieren, welke die beulendienst verrigt hebben? L. *te V.*

XXX — *Zinnebeeldige voorstelling der werelddeelen.* Wie heeft het eerst de werelddeelen zinnebeeldig voorgesteld?

Is daar in den loop der tijden geene verandering in gebragt?

Waar kan ik mijne weetgierigheid omtrent dit onderwerp bevredigen?

Met bovenstaande vraag is mijne bedoeling de schrijvers te kennen die ons hebben voorgesteld:

Europa als eene schoone jonge maagd, gezeten op

(*) Tusschen *'s Gravenhage* en *Leyden*: beroemd door het beleg door de Kabeljaauwschen in 1350.

eene veel melk gevende koe, met eene drinkschaal in de eene, en een schepter in de andere hand.

Azië dito met een wierookvat in de hand en een leeuw bij zich.

Afrika dito met een mom op de borst als medaillon, afhangend kleed en een wierookvat in de hand hangende tot op den grond.

Amerika, eene schoone negermaagd met een vederen kroon op 't hoofd, een pijl en boog in de hand en een pijlkoker op den rug. L. *te V.*

XXXI. — *Bilderdijk en het geslacht de Bye.* BILDERDIJK zegt in een noot op „ROBBERT DE VRIES" voorkomende in zijn nieuwe mengelingen, het volgende:

„De overoude vermaagschapping van mijn geslacht met het huis van AALST door de Familie DE BIE en wel den oudsten tak van dezelve, die de enkele *bie* voert (de andere takken zijn jonger, en hun wapens niet van voor het einde der vijftiende eeuw, wanneer de stam zich verdeelde, en het wapen het eerst door verdubbeling der figuren gebroken wierd, hetgeen sedert veelvuldige malen geschied is) stelt mij in staat hiervan bijzonderheden te weten die nog onbekend zijn".

Welke persoon van zijn geslacht bedoelt hij? Slaat dit misschien op zijn (al of niet ware) afkomst uit het huis van TEISTERBANT?

Is het waar dat de enkele *bie*, het oudste wapen der DE BIE's is, of moet men niet liever aannemen dat het oorspronkelijke wapen een *fasce bretessée et contrebretessée* is, (zoo als door sommigen, zonder bijvoeging van bijen werd gevoerd) en de bijen er later zijn bijgevoegd? Zijn (zoo als B. zegt) die wapens niet van voor het einde der XVde eeuw?

Van wien is de geslachtslijst afkomstig, van het geslacht DE BIE (of DE BYE, hetgeen 't zelfde is) voorkomende bij FERWERDA, 2de uitgave door J. KOK; en is de oorsprong der DE BIE's uit de Heeren van *Breda* en *Schoten*, historisch waar? A. R. S.

XXXII. — *Thomas à Kempis.* Wie der HH. Navorschers kan mij zeggen of er van het navolgende werk niet nog een vervolg bestaat: THOMAS VAN KEMPEN'S *Navolging van Jesus Christus. Naar de Fransche uitbreiding van den Heer* PIERRE CORNEILLE. *De tweede druk, op nieuws in Rijm vertaald en veel verbeterd* (door het kunstgenootschap: *Nil volentibus arduum*). *Te Amsterdam voor het kunstgenootschap en te bekomen bij de Erven van* J. LESCAILJE, enz. *Met privilegie* 1716. Deze berijming bevat slechts *twee* boeken der *Navolging*, daarom vraagt men of daarop niet nog een vervolg is?

En wat kan er vóór en tegen het auteurschap der *Navolging van Christus* (*Imitatio Christi*) door THOMAS à KEMPIS (zoo als HEMMERKEN, HÄMMERLEIN doorgaans genoemd wordt), worden aangevoerd? Wij meenen immers, dat men hem de eer van het auteurschap dezes werks betwist heeft, en vragen dus met welk regt of onregt? D. Bh'.

XXXIII. — *Blaauwe of geregtssteenen.* Dat oulings het geregt veelal op of bij eenen steen, veelal een blaauwen steen, werd uitgeoefend, blijkt ons uit NOORDEWIER'S *Regtsoudheden*, Utrecht, 1853. „Die steen lag doorgaans op eene hoogte bij een grooten boom". Wij kennen den langen steen, die *land-ding* heet, ook den *botting-steen*; — Voorts den blaauwen steen te *Leiden*, den wijsteen te *Muiden*, den blaauwen steen te *Nijmegen* op den *Hunerberg*, dien te *Tiel*, den koningsteen nabij *Rhenen*, den 's Gravensteen te *'s Gravenhage*. Maar wie wijst mij nog meer zulke steenen of geregtsplaatsen aan? D. Bh'.

XXXIV. — *Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong.* Er bestaan in ons land een aantal geslachtsnamen van regterlijken oorsprong, die allen op *ding-h'* dat is: *regt-heer* of zamengetrokken *regter* uitgaan, als *Bud-ding-h'* d. i. *boete-* of *straf-regter* (de naam *Boe-regter* heeft geheel dezelfde beteekenis). Zoodanige namen, zoo het schijnt, van oud-duitschen oorsprong zijn de navolgenden, *Boldingh*, *Hardingh*, *Sassendingh*, *Suidingh*, *Smedingh*, vermoedelijk ook *Noording(h)*, waarin echter de *h* verwaarloosd werd; wij betrekken daartoe almede de namen, die uitgaan op *tingh*, misschien meer van Angelsaksischen dan van oud-duitschen oorsprong, als: *Stratingh*, *Beeftingh*, *Muntingh*, *Schultingh*, vermoedelijk ook *Bentinck(h)*, *Lieftinck(h)*, en zulken waarin de *h* gelijk meermalen geschiedde, verwaarloosd werd, als *Hefting(h)*, *Scholting(h)*, *Alting(h)* (men heeft ook *Odding(h)*.) *Brunsting(h)*, en *Houting(h)*. Wie helpt mij die lijst van *ding-* of *ting-herren*, (regtheeren) aanvullen, — en de voorvoegsels verklaren? Sommigen, *Bruns-ting-h'* (bron-regt-heer, bronregter) en *Houting-h*, (hout-regt-er, men heeft ook *Holt-richter*) zijn duidelijk; *Strating-h* (straat-regter) schijnt ook niet moeijelijk. (*Steenstra*, *Stienstra*, achten wij *Steenstraat*). Doch wij willen niet verder vooruitloopen; men vulle deze opgave verder aan en beproeve dan de verklaring van *Bol*, *Har*, *Sassen*, *Sui*, *Sme*, *Noor*, *Beef*, *Mun*, *Schul*, *Schol*, *Ben*, *Hef*, *At* en *Od*. — Gaarne willen wij ook *onze* poging daartoe aanwenden. D. Bh'.

XXXV. — *Samuel van de Putte* Volgens het voorberigt van de *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap*, Dl. II, bl. 9, zijn er van dezen SAMUEL VAN DE PUTTE nog eenige Handschriften voorhanden in het Kabinet van Zeldzaamheden bij het genoemd Genootschap. De schrijver was te *Vlissingen* geboren en overleed te *Batavia* in 1745 nadat hij gedurende dertig jaren in het kostuum van een Oostersch Emir, door *Persiën*, *Tartarijen*, *China* en *Indostan* gereisd had.

Ik vraag: Bestaan die Handschriften nog, en is er, zoo dit nog niet geschied is, daarvan ook eenig nuttig gebruik te maken voor land en volkenkennis?

Zijn er van dezen reiziger ook werken in druk uitgekomen, en zoo ja, welke?

Is er ook iemand in staat eenige meerdere levensbijzonderheden van hem mede te deelen?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

XXXVI. — *Heraldische vragen.* Er bestaan verschillende regels voor het voeren der helmen boven de wapenschilden, die, als bekend is, door de schrijvers over de wapenkunde naauwkeurig worden aangegeven. Zoo vindt men b. v. dat de baronnen dien moeten voeren van zilver, taré de deux tiers, met vijf sterren; of van zilver, taré de trois quarts, met gouden randen en zeven gouden staven; of van gebruineerd zilver, taré de trois quarts met zeven staven. Nu had in onze voormalige republick de adel algemeen den titel van baron aangenomen, maar volgde daarom toch geenszins een der hier boven genoemde voorschriften bij het dragen van den helm. Op Cachetten, op verschillende teekeningen van kwartieren bij de opzweringen gebruikt, ziet men de helmen van voren, en nu eens van staal, dan van zilver met gouden staven.

Even zoo verschillen de kroonen die bij ons te lande boven het wapenschild prijkten, van die welke door de heraldische schrijvers worden opgegeven. De baronnenkroon is volgens hen een gouden hoofdband met een parelsnoer omwonden. De baronnenkroon die hier te lande gebruikt werd, zweemt echter meer

naar die welke door hen voor de markiezen wordt voorgeschreven.

In SIBMACHER's *Wappenbuch* kan men zien dat hij geen onderscheid maakt in den stand waarin de afbeeldingen van dieren en de wapenschilden voorkomen, maar dat zij daarin regts of links gekeerd (*contourné*) zijn, naarmate van de plaats waar op de bladzijde het wapen toevalliger wijze is voorgesteld. In geecarteleerde of op eene andere wijze gedeelde wapenschilden worden de dieren die zich aan de regter zijde bevinden, links, die ter linker zijde, regts gekeerd, voorgesteld. Evenmin schijnt hij onderscheid te maken tusschen de *bande* en de *barre*, waarmede hij op gelijke wijze omspringt als met de dieren.

Men vraagt dus:

1°. Welke waren de regels die hier te lande gevolgd werden, bij het voeren van helmen boven de wapenschilden?

2°. Welke waren de regels die hier gevolgd werden bij het voeren der kroonen boven de wapenschilden?

3°. Werd er vroeger in *Duitschland* en hier te lande geen verschil gemaakt tusschen de *bande* en de *barre*, en tusschen het *taillé* en het *tranché?*

4°. Stelde men de dieren en ook andere voorwerpen in een wapenschild afgebeeld, willekeurig regts of links gekeerd voor? L. v. H.

XXXVII. — *Het weggeven van den helm.* In het *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, door T. J. LACOMBLET, vindt men de navolgende oorkonde:

„Ich JOHAN VAN HETTERSCHEDE doe kont end kenlich allen luden end betuege openbare in dessen brieue vur my end vur myne eruen end uur myne naekomelinge, dat ich mynen Helm mit deme zwarten Euers koppe ende mit den wytten Esels oeren dat ich den JOHANNE VAN KUKELSHEIM gegheuen hebbe ende geue, also dat JOHAN VAN KUKELSHEM den helm vueren mach toe ernste ende toe spotte nu vortmer alwege, waer eme dat gedelich is end waer ome des lustet. Vortmer of dat sake were, dat JOHANS erue VAN KUKELSHEM of sins broder eruen des lustede!, dat se den helm vurgenant gerne orberden end vuerden, so geue ich JOHANNE VAN KUKELSHEIM de macht van maeschap wyllen ende van vrontschap wyllendat he den helm vurge- nant mach voirt geuen to vueren syns broeder eruen ende synen eruen nakomelingen, und ich JOHAN VAN HETTERSCHEDE heb dys to eme gantzen tuegen der warheit myn zegel an desen brief gehangen.

Datum anno d. MCCCLXXXVI ipso die assumptionis b. Marie virginis".

Het aan de oorkonde hangende zegel vertoont geenen helm.

HETTERSCHEIDT heeft dus, als ik wel begrepen heb, KUKELSHEIM de vergunning verleend om zijnen (HETTERSCHEIDT's) helm als onderscheidend erfelijk kenmerk, en dus ook boven het wapen te voeren. Zijn meer dergelijke voorbeelden van het wegschenken van wapen of helmteeken bekend? — Hebben de erfgenamen van KUKELSHEIM als helmteeken den zwarten everskop met de witte ezelooren gevoerd? — Bleven JAN VAN HETTERSCHEIDT en zijne erven na hem, na dat de helm was weggeschonken, hetzelfde helmteeken voeren? — In SIBMACHER's *Wappenbuch* vindt men dat het helmteeken van HETTERSCHEIDT twee ezelsooren was, ter regterzijde van zilver, ter linkerzijde van keel, maar van den wilden zwijnskop ontdekt men daar niets. L. v. H.

XXXVIII. — *Schoonschrijvers.* COLLOT D'ESCURY zegt in zijn *Hollands Roem*, Dl. I, bl. 123. »In schoonschrijverij hebben wij, toen deze nog voor eene kunst gehouden werd, uitgemunt, en wij kunnen op onze COPPENOLS, onze LELY's, onze GADELLE roem dragen". In het aanhangsel van dit deel, bl. 254 en 255, worden nog eenige andere schoonschrijvers opgenoemd. Vooral J. VAN DER VELDE, en zijn *Spieghel der Schrijfconst*, Rott. 1606. Hoezeer ik weet dat andere schoonschrijvers onder verschillende titels dergelijke werken uitgegeven hebben, zoo is mij toch altijd eene *volledige* en *naauwkeurige* opgave van al wat in deze vroeger uitgekomen is, onbekend. Ik vraag alzoo of deze bestaat, en zoo niet, of één der HH. Navorschers deze ook kan en wil leveren.

Vrager dezes stelt niet alleen belang in de titels en de jaartallen der verschillende uitgaven, maar zelfs zoude hij gaarne weten uit hoevele bladen, hetzij die goed of slecht, of in het geheel niet gepagineerd zijn, ze bestaan. W.

XXXIX. — *Willem en Hendrick van Egmont.* In den IIIden Jaargang, N°. I, bl. 99, zijn twee drukfouten ingeslopen, waarvan de eene van weinig beteekenis is, de andere daarentegen den zin te dier plaatse onverstaanbaar maakt. Welligt is het aan deze oorzaak toe te schrijven, dat de vraag tot nog toe onbeantwoord is gebleven. Men leze:

WILLEM en HENRICK VAN EGMONT. Ik vind de navolgende aanteekeningen:

1. WILLEM VAN EGMONT, Ux. ALEYD KREYNCK.

Hunne dochter FENNE VAN EGMONT huwde met JOHAN VAN KEPPEL, Heer tot *Westerholt.* Dit laatste huwelijk moet omstreeks 1480 plaats gehad hebben.

2. HENRICK VAN EGMONT, genaamd VAN BAECK, Ux. AGNES KREYNCK.

Hunne dochter MARGRIET VAN EGMONT, genaamd VAN BAECK, huwde met BERENT VAN HACKFORT, Heer tho *Hackfort* en *Herken.* Deze een krijgsoverste van Hertog KAREL VAN GELRE, is in de geschiedenis wel bekend.

Wie der HH. Navorschers kan zeggen hoedanig de betrekking dezer personen tot het geslacht van EGMONT was? In de geslachtslijst der EGMONTEN heb ik hen niet kunnen vinden. L. v. H.

Antwoorden.

Edele steenen (III.; bl. 218, Vr. 290). Daar tot heden toe nog geen der Navorschers iets tot toelichting heeft bijgebragt, komt het mij niet onaannemelijk voor, dat, even als men fabelachtige dieren, vogelen en visschen had, ook de ter aangehaalde plaats aangeduide edele steenen voor een deel tot het rijk der fabelen behooren. Op deze gedachte ben ik gebragt door 't geen ULRICH VON ZATZIKHOVEN in zijn roman van *Lanzelot* (uitg. van K. A. HAHN, Frankf. a/m. 1845), spreekt van den steen Galazia, zonder twijfel dezelfde die door WOLFRAM VON ESCHENBACH (Parzio. str. 791: 17) galactida wordt genoemd.

De plaats bij W. VON ZATZIKHOVEN luidt aldus:

Der was ein stein von vremder slaht
Und ist Galazia genant,
Umb den ist ez so gewant,
Daz er ist kälter danne ein îs,
Als in schreip ein künic wîs;
Der bekant al edelgesteine,
Gröz unde cleine:
(Er hiez EVAX von Arabîâ).
Der sprach, der stein Galazîâ,
Ist edel unde tiure,

Und laeger inme fiure,
Ein jâr, ern wurde nimer warm,
Swer in treit, dern wirt niht arm,
Und swâ er bi den leuten ist,
Da enschadet dehein zouberlist
Den mannen noch den wiben,
Hie mite lân wir beliben
Sîn nature kalte,
Wan mir nieman zalte
Iht mere von des steines kraft.
Lanzel. v. 8524—43.

J. M.

Jan Henrich Jarichs van der Ley (IV.; bl. 165, Vr. LXXVII). Bij WINSEMIUS, *Chronyck van Vrieslandt*, fol. 852, komt voor »JAN HENDRICKSEN, ontfangher". Hij wordt aldaar vermeld in eene instructie van Gedeputeerde Staten van Friesland op de regering van dat gewest van het jaar 1600. Elders, waarop wij later terug komen, noemt WINSEMIUS hem, op het jaar 1620, fol 902, »JAN HENDRICKSZ, Ontfangher Generael der Collegie ter Admiraliteit in Vrieslant". Gedurende die jaren 1600—1620, gaf deze ontvanger een zeer zeldzaam voorkomend werkje uit, getiteld: *Het Gulden Zeeghel des grooten Zeevaerts. Daerinne beschreven wordt de waerachtige grondt van de Zeylstreeken en platte Pas-caerten (voor desen noyt bekent) waermet als onder een secreten Zeegel de ghenerale Regule vant gesicht des groote Zeevaerts bevesticht en tot zyn vollencomen perfectie gebracht wordt, dienende tot een Voorlooper van de voorschreven Regule, daerinne mede ghesien worden, de onbehoorlycke Procedueren die de wedersprekers teghen de zelve ende het ghemeene best drie jaren lanck hebben ghepleecht. Beschreven ende int licht ghebracht deur* JAN HENRICK JARICHS VAN DER LEY, *Ontfangher Ghenerael der ghemeene middelen van de uyt en invoerende goederen in Vrieslandt, stad Groninghen ende Omlanden. Tot Leeuwarden, by* ABRAHAM VAN DEN RADE, *Boeckdrucker Ordinaris.* 1615.

Deze Mathematicus wordt niet vermeld door C. EKAMA in zijne *Oratio de Frisia, ingeniorum Mathematicorum imprimis fertili.* Zijn naam was zekerlijk JAN HENDRICX JARICHS, gelijk die alzoo vermeld wordt in het privilegie van 22 Junij 1615 der Heeren Staten Generaal om *Het gulden Zeegel des Zeevaerts*, voor den tijd van zeven jaren (1615—1622) te mogen drukken. Toen was hij ontvanger der Admiraliteit te *Dokkum*. De naam VAN DER LEY ontleende hij waarschijnlijk *van de Leie*, een buurschap op de grenzen van het *Bild*, *Ferwerderadeel* en *Leeuwarderadeel*. In die streken is die familienaam nog bekend. RIENK JANS VAN DER LEY te *Ferwerd* is thans nog lid van de Provinciale Staten van Vriesland.

Het zoo even vermelde werk beslaat 142 bladzijden lang 4°., het eindigt met de, ook onder het portret (l. l. p. 165) voorkomende, spreuk: *Weest Van een Der Ley sin*, Rom. XII.

Uit de opdragt aan Prins MAURITS en de voorrede aan den lezer, ziet men, dat VAN DER LEY in 1612, toen hij aan de Generaliteits rekenkamer ambtshalve eenige zaken te verrigten had, aan de Staten-Generaal voorgedragen en vertoond had »zekere generale regel om zoowel des werelds lengte als breedte te vinden". Tot onderzoek dier uitvinding waren drie leden gecommitteerd, die als experts tot zich geroepen hadden Mr. SIMON STEVYN en MARLO. Deze gaven omtrent de uitvinding eene gunstige getuigenis, blijkens de missive van de Staten-Generaal aan de Admiraliteit van *Amsterdam* (bl. 20 te vinden) maar verlangden eene nadere examinatie door bekwame stuurlieden. Aan dit verzoek werd voldaan, »maar deze", zoo zegt VAN DER LEY, »verklaarden den regel al voor valsch, alvorens zij dien gezien hadden". Hij verzocht daarop hunne aanmerkingen op schrift te mogen ontvangen. Vier der vijf beoordeelaars voldeden na lang aanhouden, en na verloop van vijf maanden sedert zijn vertrek, leverde VAN DER LEY een tegenantwoord in, maar de vier beoordeelaars genaamd WILLEM JANSEN, SYBRANT HANSEN, HENDRIK REYERS (stuurman) en HESSEL GERRITS bleven bij hun gevoelen, hetwelk aan VAN DER LEY werd voorgelezen. Hiermede nam deze geen genoegen; hij beschouwde die sentencie als »ongefondeert, hetwelk" zoo zegt hij »de Heeren Raden ter Admiraliteit behartigende, hebben mij op den 20sten Junij 1614 door haar Ed. Secretaris geschreven, dat men my tot mynder aencomste aldaer soude hooren, voor die ghene daert voor desen te vooren ware geschiet en noch vier andere Personen hun de sake verstaende".

In Sept. 1614 vervoegde hij zich ter vergadering. Men riep tot zich PETRUS PLANCIUS, WILLEM JANSSEN, Mr. SYBRANT HANSSEN, HESSEL GERRITS en BAREND EVERTSZ KETELTAS. Alleen Mr. SYBRANT HANSSEN compareerde en bewilligde er in, dat Dr. MULERIUS, Professor te *Groningen*, Mr. SIMON STEVYN, MARLO, JAN PIETERSSEN DOU, Geometer te *Leiden* en GERRIT PIETERSSEN, Geometer te *Alkmaar* de zaak zouden revideren, »maar alsoo hy later", zoo luidt het, »gheassisteert met WILLEM JANSSEN en HESSEL GERRITS in de vergaderinghe van de voorsz. Heeren (daer ick met stuyrman CASPER VAN DONDEREN praesent waren) proponeerde, dat hy de sake voormaels qualijcken hadde verstaen, zy mochten wel lyden, dat de voorschreven vijf personen over de sake geroepen worden maar wilden hun verstandt int ordel van andere niet stellen". De Raden der Admiraliteit begrepen, dat hier welligt eenige eigenliefde in het spel was en besloten, dat op een oorlogschip in het volgende jaar 1615, proeven met den regel zoude genomen worden. VAN DER LEY oor-

deelde het echter raadzaam de objecties tegen zijne stellingen gemaakt en de antwoorden daarop door hem gegeven te doen drukken. In het exemplaar, dat wij voor ons hebben liggen (toebehoorende aan het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde) is de dagteekening der opdragt met 12 Sept. 1615 geschreven ingevuld. De proef schijnt goed te zijn uitgevallen, althans WINSEMIUS l. l. fol. 902, getuigt er van in 1620, »dat de regel om de lengte op zee te vinden, by verscheidene soo Theoreeten als Practisyns, mitsgaders door Navigatie na verre plaetsen, door Equipagie van Schepen, der HH. Admiraliteyten in Holland, gheexperimenteert en goedt ghevonden was, seer behulpigh tot reformatie ende herstellinghe derCaerten ende in 't ghemeene dienstigh de Navigatien des grooten Zees Oceani, hebben de Heeren Staten Generael in desen jare (1620), op het Rapport der Practisyns, als Theoreeten, Brieven van credentie, ende voorschrijvinge aen alle Collegien, Bewinthebberen, Schipperen, Stuyrluyden, uytghesonden, dat sy desen Regul voor goedt kennen, volghen ende in ghebruyck stellen souden, blyckende by den Brieve voorsz. in dato den 21 July ende gheparagrapheert M. VAN LYCLAMA, Vidit". (*)

Het schijnt dat dit getuigenis de eenige belooning was, die VAN DER LEY genoot, want WINSEMIUS voegt er er bij: »T welck alhoewel in der daedt soo was, heeft niet te min de sake gheen geluckiger eynde, ofte belooninge ghehadt, teghens ende boven hope van velen, welcke verstonden de langhduyrighe arbeyt, onkosten ende subtyle inventie, beter behooren gheloont te worden".

Uit de voorrede van het zeldzaam werk van VAN DER LEY zien wij nog, dat een zijner bestrijders BARENT EVERTSZ KETELTAS in 1609 iets heeft uitgegeven *van het gebruyck der naeldwysinge*; dat een ander, WILLEM JANSSEN, een dienaar of discipel is geweest van TYCHO BRAHÉ, (den beroemden Astronoom) »tegenwoordig" zegt VAN DER LEY »boeckvercooper ende eercloots beschryver binnen Amsterdam, die oock *het licht der Zeevaert* heeft laten uitgaen en seer wtnemende is in syn hantwerck daer hy gheen cleyn ghewin van treckt". Van den derden Meester, SYBRAND HANSSEN (van *Harlingen*), getuigt hij dat hij van allen de baas was, zeer vermaard door zijne tel- en meetkunst en zoo uitstekend daarin als er een in *Holland* te vinden is. Hij vergelijkt hem bij een tweeden LUDOLPH; vermeldt dat hij nog onlangs 100 zeer kunstige Geometrische vragen met de oplossingen had uitgegeven en een instrument onder handen had, »dat gedreven sal worden met sterke wateren, waer met hy deur de tytrekeninghe de longitudo meent te vinden". Van den vierden zijner bestrijders, HESSEL GERRITS, getuigt hij, dat hij eertijds een dienaar van WILLEM JANSSEN was »een Mathematicus en Kaartmaker binnen *Amsterdam* in zijn handwerk perfect". Eindelijk zegt hij van HENDRIK REYERSEN, dat hij mede te *Amsterdam* woonde, een zeer ervaren stuurman, die tweemaal naar de O. Indiën geweest was en tegenwoordig (1615) opperstuurman op de vloot, die voorleden Zomer (1614) onder den Admiraal SPILBERGEN door de straat Magelaan naar O. Indiën gegaan is; hij was mede een leermeester in de Zeevaartkunde en had in 1614 een boek uitgegeven getiteld: *Vaste gront der loflycke Zeevaert*, waar in zamenspraken geleerd wordt hoe een stuurman zijn instrumenten zal gebruiken. — Het boek van VAN DER LEY, verdiende welligt ook nu nog eens eene afzonderlijke beschouwing van eenen deskundige. J. D.

L.

[WILLEM JANSSEN zal zijn WILLEM JANSZ. BLEAU, die in 1633 den 2den druk van zijnen *Zeespiegel* gaf. — LUDOLPH zal zijn LUDOLF VAN CEULEN. M.]

Jan Henrich Jarichs van der Ley. Men leest in P. WINSEMIUS, *Chronique van Vrieslandt*, bl. 902: »In Vrieslandt waren seer cloecke verstanden, die haer seer oeffenden in de Mathematische speculatien, alhoewel met geleertheijdt niet seer begaeft. Onder welcke allen principalijcken sekeren generalen Regul, dienende tot de Zee-vaert (voor desen niet ghepractiseert) ghevonden ende in het licht ghegheven heeft JAN HENDRICKSZ, Ontfangher Generael der Collegie ter Admiraliteijt in Vrieslant, welcke Regul, also bij verscheijdene, soo Theoristen, als Practisijns, mitsgaders door Navigatie na verre plaetsen, door Equipagie van Schepen der HH. Admiraliteijten in Hollandt, gheexperimenteert ende goedt ghevonden was, seer behulpigh tot reformatie ende herstellinghe van kaerten, ende in 't ghemeene dienstigh de Navigatien des grooten Zees Oceani hebben de Heeren Staten Generael in desen Jare (1620), op het Rapport der Practisijns, als Theoristen, Brieven van Credentie, ende Voorschrijvinge aen alle Collegien, Bewinthebberen, Schipperen, Stuijrluijden, uijtghesonden, dat sij desen Regul voor goedt kennen, volghen ende in ghebruijck stellen souden, blijckende bij den Brieve voorsz. in dato den 21 Jul. ende gheparagrapheert M. VAN LIJCLAMA, Vidit. 'Twelck alhoewel in der daedt soo was, heeft niet-te min de sake gheen geluckigen eijnde, ofte be-

(*) MARCUS LYCKLAMA (a NYEHOLT). Zie over dezen: SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, II, p. 42; Jr. Mr. H. BAERDT VAN SMINIA, *Naamlijst der Grietmannen*, p. 393; G. DE WAL, *Oratio de claris Frisiae Jurisconsultis*, p 45, 208 en 443. etc. Het verhaal van zijne zending met andere gecommitteerden naar *Bremen*, ten einde een traktaat van wederkeerige ondersteuning met *Denemarken* tot stand te brengen, berust in 's Rijks Archief. Zie *Overzigt van het Nederlandsch Rijks-Archief*, I. 1854. p. 145.

looninge ghehadt teghens ende boven hope van velen, welcke verstonden de langhduijrige arbeijt, oncosten en subtijle Inventien, beter behooren gheloont te worden".

De hierboven vermelde *sekeren generalen Regul, dienende tot de Zeevaert*, enz., is vervat in het door hem in 't licht gegeven werk, onder den titel: *Gulden Zegel des grooten Zeevaerts*, Leeuw. 1615, in langw. 4°., dat zeer zeldzaam voorkomt, en waarop in de aangehaalde regelen onder het portret, waarschijnlijk tot hetzelve behoorende, wordt gedoeld.

J. L. A. I.

Jan Henrich Jarichs van der Ley zal wel dezelfde zijn als JAN HENDRICK JARICHS VAN DER LEY, wiens vader HENDRICK JARICHS VAN DER LEY, toen de bekende Unie van *Utrecht* gevormd was, met anderen, door de Staten van *Vriesland* werd gemachtigd om die, in hunnen naam, voor hun Gewest te gaan onderschrijven.

JAN was een uitmuntend wiskunstenaar, die veel moeite aanwendde om de wiskunst op de stuurmanskunst en de zeevaart toe te passen, weshalve de voormelde Staten hem een jaargeld van 1200 Caroli guldens toelegden, 't welk hij niet alleen levenslang, maar ook zijne kinderen en kindskinderen zouden genieten. Hij was ook ontvanger der Admiraliteit te *Dokkum*, en trouwde JUDITH DE GARDIJN. Het eerste door hem uitgegeven werk is getiteld: *Het Gulden Zeeghel Des Grooten Zeevaerts*. Zijn geslachtsregister vindt men in *Het Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel*, Leeuwarden 1846, Dl. II, bl. 259, in Aanteekening 1, onder de familie TIETEMA.

Wij verzoeken P. J. v. M. het wapen nog eens naauwkeurig na te zien, omdat wij, ofschoon wij het niet kennen, vermoeden dat het beestje in het regter halve schild, de gewone zoogenoemde *halve Arend*, die vrij algemeen op Friesche wapens geplaatst wordt, zal zijn; en het kroontje op den helm, de *ster* uit de boven linkerhelft of wel het *klaverblad* in de onder linkerhelft.

D. H. H.

[De Heer H. VAN ROLLEMA deelde kortelings hetzelfde mede.]

Jan Henrich Jarichs van der Ley. In eene door mij aangelegde lijst van *Nederlandsche Schrijvers over Zeevaartkundige Werken*, vind ik de volgende:

1. *Het Gulden Zeeghel des Grooten Zeevaerts enz. Beschreven ende int Licht ghebracht door* JAN HENRICK JARICHS VAN DER LEY, *Ontfanger Generael der Gemeene middelen van de uyt en invoerende goederen in Vrieslandt, Stadt Groningen* en *Omlanden*. Tot Leeuwarden, by ABRAHAM VAN DEN RADE, 1615. (Zie *Tijdschrift voor het Zeewezen* (door PILAAR en OBREEN) 1848, Dl. VIII, bl. 37.)

2. *'t Gesicht des Grooten Zeevaerts, met de wonderbaerlycke aert ende natuyre der Cometen. Tsampt de platte pascaarten enz.* (Uitgegeven door N. MULERIUS.) Franeker. 1619, met portret van VAN DER LEY, door HOLLAR.

3. *Voyage van 't experiment van den Generalen Regul des Gesichts van de Groote Zeevaert, gedaen bij* C. NYS, J. BUYS en J. CAROLUS. Beschreven door J. H. JARICHS VAN DER LEY, 's Hage, 1620. Met hetzelfde portret.

De beide laatste komen aldus voor op den *Catalogus van Zeevaartkundige Werken*, die door den Boekhandelaar FREDERIK MULLER, te *Amsterdam*, op den 20sten Maart 1851 werden verkocht.

Uit den titel van het eerstgenoemde werk ziet men welke betrekking hij bekleed heeft.

Meer kan ik voor als nog P. J. v. M. omtrent hem niet opgeven. LABORANTER.

Jan Henrich Jarichs van der Ley. Het is bijna zeker, dat de hier bedoelde persoon niemand anders is, dan de Ontvanger-Generaal van de Convooijen en Licenten in *Vriesland*, die in 1618 een middel had gevonden ter bepaling der lengte op zee, waarvoor hij aan de Staten-Generaal octrooi verzocht.

Ik bezit hierover eenige stukken (copy), die den 5den Januarij aan de Staten-Generaal zijn gezonden, o. a. *Verclaringe aen de E. Hoochmogende Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden, gedaen door haer hoochmogende bevel*, bij SYMON STEVIN, WILLEBRORDUS SNELLIUS, SAMUEL MARLOIS en JAN PIETERSSEN DOU, *over 't experiment van de Inventie van* JAN HENDRICKSEN JARICHS, *Ontfanger generael van de Convoyen ende Lycenten in Vrieslandt, belangende het passen opte Zee-Caerten, gedaen bij* Mr. JORIS CAROLUS, *Opperstierman van Enchuysen*, CASPER VAN DONDEREN, *tot Dockum*, CORNELIS JANSZ, *van Amsterdam*, ARENT JANSZ, *van Rotterdam*, JAN JANSSEN, *van Enchuysen* en DENYS JANSSEN, *van Middelburch*", enz.

Deze stukken behooren echter niet in dit blad te huis. .. ELSEVIER.

Jacques le Long (IV.; bl. 166, Vr. LXXVIII). Dat de bekende schrijver der *Bibliotheca sacra* (van wien men een uitvoerig levensberigt kan vinden, in de uitgave van zijn werk v. 1723, door Pater DES MOLETS) verwant zou geweest zijn aan den Franschen réfugié IS. LE LONG, acht ik onwaarschijnlijk; de laatste toch noemt hem (o. a. in de voorrede voor zijn *Boekzaal*) niets meer dan zijn naamgenoot; ook was JACOBUS LE L. een Jezuiet, ISAÄK een Protestantsch uitgewekene; op zich zelf wil ik dit echter niet als bewijs laten gelden. P. A. T.

Dever (IV.; bl. 166, Vr. LXXXII). Het huis te *Dever*, ook wel *Huis van Lisse* genoemd, daar het den eersten naam eerst later verkreeg, is een oud Ridderlijk stamhuis ge-

weest der Edelen van dien naam. Men vindt een' GERARD VAN DEVER JANSZ., schildknaap in den jare 1350, houdende de zijde van Keizerin MARGRIET, Gravinne van *Holland*, tegen haren zoon WILLEM IV; alsmede in het zelfde jaar, diens zoon REINIER DEVER, schildknaap, die in den jare 1394 gerekend wordt onder de medehelpers van ALBERT VAN BEIJEREN, Grave van *Holland*. Wat nu aangaat de wapens van MATTENES en WASSENAAR die er aangetroffen worden, zoo is dit te verklaren, hieruit, dat namelijk de Heerlijkheid van *Lisse* in 1591 in het bezit is geweest van JOHAN VAN MATTENESSE, Hoofd-Ingeland van *Rijnland*. Dit geslacht van MATTENES of MATTENESSE is mede uit een oud stamhuis afkomstig. *Mattenes* lag digt bij *Schiedam*. Een der Heeren van *Duvenvoorde* (WASSENAAR) huwde met eene vrouwe uit het geslacht MATTENES. Zoude het nu niet uit dit alles te zamen waarschijnlijk kunnen geacht worden dat door de vereeniging dier twee stamhuizen de wapens der beide familiën, op het huis *Dever* gevonden werden? Misschien is ook wel een der Heeren van *Wassenaar*, Heer van *Lisse* geweest, daar ze *Sassenheim* onder hunne heerlijkheid telden, doch ik heb dit niet kunnen nasporen. Nog meen ik eens te hebben hooren verhalen dat WILLEM III, op het Huis *Dever* eenigen tijd heeft vertoefd, doch het is slechts eene flaauwe herinnering, die ik niet kan bevestigen. Zooveel echter is zeker, dat dit huis onmiskenbare teekenen draagt van oudheid, en vroeger voor den liefhebber van voorvaderlijke pracht en bouwkunst, zeer veel aantrekkelijks bezat. V. H.

Dever. In het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, leest men bl. 133: »Ten zuidoosten van het dorp (*Lisse*) vindt men het *Lisserbroek*, benevens den bedijkten *Lisserpolder*, weleer het *Geestwater*, enz. Men is van gevoelen, dat in dezen polder, ook veeltijds de *Lisserpolder* genaamd, het huis te *Dever*, een oud ridderlijk stamhuis der Edelen van dien naam, gelegen heeft, doordien men bij de bedijking van dezen poel, onder het uitgraven van den ringsloot, diep in den grond de fundamenten van eenen achtkanten toren, van zeer groote en zware moppen aangelegd, gevonden heeft. Doch dit schijnt ook alles wat men met zekerheid daarvan weet; en in de vaderlandsche geschiedenissen vindt men gewag gemaakt van GERARD DEVER JANSZOON, schildknaap; houdende in het jaar 1350 de zijde van Keizerin MARGARETHA, Gravinne van *Holland*, tegen haren zoon, Graaf WILLEM IV; ook vindt men in het zelfde jaar, gewag gemaakt van REINIER DEVER, zoon van den voornoemden GERARD, mede schildknaap, welke, in het jaar 1374, onder de medehelpers van ALBERT VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, gerekend werd".

Op bl. 141 van hetzelfde werk staat: »Van meerdere oudheid (dan het Huis *Meerenberg* namelijk) is het Huis te *Lisse*, nog heden ten dage *Dever* genaamd. Het staat insgelijks aan den Heerenweg, een weinig bezuiden het dorp. Het is een ruim gebouw, gedeeltelijk nieuw, gedeeltelijk zeer oud. Het heeft een bemuurden voorhof en halfronden toren, zijnde met vele hoogopgaande boomen en dreven omringd. Het behoort den Heer van *Lis*, welke zich ten opzigte van dit huis ook Heer van *Dever* noemt". DAVID.

Dever. De vrager heeft waarschijnlijk voorbijgezien, dat er *twee* huizen van dien naam bestaan hebben: *één*, het oudste, waarvan noch VAN LEEUWEN, noch de *Kostumen van Rijnland* eenig ander bescheid weten, dan dat bij 't bedijken der *Lisserpoel* en het uitgraven van den ringsloot de grondslag van een' achtkanten toren gevonden is »van zeer groote achtkante moppen aangelegd;" een ander, ook wel het *Huis te Lisse* genoemd. »Het is" zegt de schrijver van den *Tegenw. Staat van Holland*, Dl. III, bl. 383, »het is een ruim gebouw, ten deele nieuw, ten deele zeer oud, met een bemuurden voorhof en half ronden toren, rondom in een' breeden vijver gelegen, en met vele hooggeboomde dreven en singels omringd". 't Is dit gebouw, dat de vrager in 1839 zal gezien hebben. CONSTANTER.

Van Meteren's »Geschiedenissen" beginnende van 1595 (IV.; bl. 167, Vr. LXXXVII). De reden waarom deze uitgave met het jaar 1595 een aanvang neemt, is zeer eenvoudig. Zij maakt het *tweede deel* uit zijner Geschiedenissen. Voor mij ligt het *eerste deel* eener uitgave, mede van den jare 1611, zonder vermelding van naam van drukker of plaats, in 4°. met houtsneêportretjes, en medaillon; dat aanvangt met 1396 of »het 1ste boek" en eindigt met een gedeelte van 1595 »of 17de boek" waarop het register volgt; in het geheel, behalven het voorwerk, merkletters A—GGGG. Vervolgens begint het 18de boek met het vervolg van 1595 tot 1598, uitmakende het 19de en 20ste boek, mede met register, en in het geheel merkletters A—Q. De titel, is mede gegraveerd en geïllustreerd, en op derzelver keerzijde eene *verclaringe* op rijm. Dan volgen Latijnsche en Nederduitsche gedichten op VAN METEREN en zijn werk, zijn portret: aetatis 73, 1607, en eindelijk eene uitslaande kaart van *Nederland*, met eene korte beschrijvinge, geteekend: E. V. N. Indien P. N. het beschrevene deel ter inzage verlangt, is het ter zijner beschikking.

J. L. A. I.

Hondennamen (IV.; bl. 160, Vr. 151). Het komt mij voor dat de naam *Mops* eer de algemeene naam is van zeker soort van honden,

dan een eigen naam. Zoo vind ik ook in BLUMENBACH, *Handboek der Natuurl. Hist.* vertaald of liever omgewerkt door BENNET en VAN OLIVIER, bl. 112, onder de bijzondere soorten van huishonden het allereerste vermeld *Canis Fricator*, de Steendog of *Mops*. Ook heb ik er meermalen onder die soort van honden aangetroffen die andere eigennamen hadden, zoo als *fidel*, *joli* enz. Wat den naam BELLO betreft, deze treft men in *Belgie* ook zeer veel als vrouwennaam aan en is eene verkorting van ISABELLE.

A. J. VAN DER AA.

Zekere eindlettergrepen van plaatsnamen (IV.; bl. 190, Vr. 154). Het Navorschers Gezelschap te *O.* zal waarschijnlijk wel vruchteloos blijven vragen naar de ware afleiding van de eindsyllabe *donck* in sommige plaatsnamen. Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH in zijn *Handboek der Noord-Nederlandsche geogr.* bl. 297 noemt het »een duister woord. Het Ohd. en Mhd. hebben *tunc* kelder of onderaardsche weefkamer" (welfkamer?); »ook wordt het van *de hel* gebruikt; van daar misschien het adj. *tunkel*, donker. Ik gis dat het of moeras of woning zal beteekenen. Plaatsnamen zijn *Donk*, *Barendonk*, *Gageldonk*, *Kalfsdonk*, *Keldonk*, *Kranendonk*, *Raamsdonk*, *Surendonk*, en in *Belgie*, *Mendonk*, *Oostdonk*, *Sprendonk*, *Haasdonk* en anderen". Wat de vraag naar den uitgang *schop*, *trop* of *trup* betreft, gelieve het gezelschap in de eerste plaats na te gaan, hoe die dorpen en gehuchten in vroegere eeuwen geheeten hebben, om zoo langs historischen weg tot de waarheid te komen. Veelmalen zal men bevinden, dat in dien uitgang een verbasterd *dorp* of *terp* schuilt, gelijk nog heden ten dage de Noordhollanders gewoon zijn van *Rarop* en *Nierop* te spreken, in plaats van *Ransdorp* en *Niedorp*.

CONSTANTER.

Zekere eindlettergrepen van plaatsnamen. *Trap* of *trup* is mijns inziens eene verbastering van *terp*, een op zich zelven staande hoogte of heuvel, waarvan ook ons dorp; doch geheel iets anders is *schop* in *Benschop*, dit is eene afwijking van *koop*, hetwelk markt of koopplaats schijnt te beteekenen, zoo als blijkt in *Boskoop*, eene plaats waar veel handel in houtgewas gedreven wordt. *Donk* is een verheven plaats in eene moerassige landstreek.

Indien het Navorschersgezelschap te *O*, omtrent meerdere dergelijke eindlettergrepen van plaatsnamen wenscht te worden ingelicht, dan kan het eenige bevrediging vinden bij HOEUFFT, *Taalkundige bijdragen tot de Naamsuitgangen van eenige plaatsnamen*, Breda, 1816.

A. J. VAN DER AA.

Het geslacht Engelenbnrg (IV.; bl. 190; Vr. 155). Aan het oordeel van den Heer STEINMETZ overlatende of ENGELBERG of -BORGH hetzelfde geslacht kan zijn, geef ik hier het wapen, zoo als dit in de kerk te *Heusden*, op een ruitvormig paneel tot 1795 te zien is geweest, en toen naar het kasteel *Oijen* of *Gansoijen* aan de *Oude Maas*, overgebragt en thans in mijn bezit is.

Een goud veld, met een rots van sabel, links van het schild, waaruit een lazuur beekje vloeit met drie zilveren zwemmende zwanen; een engel met uitgespreide vleugels en omgord, staat naast de rots boven de beek; helmteeken de engel; onderschrift Obit 26 December 1656.

Vrouwe AGATA JACOBA ENGELBERGH, weduwe CORNELIS JACOBUS HAGELIS, kocht voornoemd kasteel en heerlijkheid in 1748, van wijlen haar mans erfgenamen, en liet het in 1793 na, aan haar neef HENDRIK FREDRIK ENGELBERGH, vroeger kapitein bij de infanterie, die in 1828 ongehuwd is overleden.

Mogt de Heer STEINMETZ reden hebben om nog aan een ander minder sprekend wapen te denken, dan zal ik dit gaarne van hem vernemen, waardoor dan misschien ook eene bij mij bestaande duisterheid kan worden opgelost.

v. D. v. B.

De naam »Groningen" (IV.; bl. 190, Vr. 156). De uitdrukking GRUNO's veste is niet meer te achten dan eene dichterlijke vrijheid, want niemand zal toch meer geloof hechten aan het vertelsel dat zekere GRUNO, een Trojaan, omtrent anderhalve eeuw voor CHRISTUS geboorte daar of daaromtrent een slot zou gesticht hebben. Meer grond is er voor het gevoelen, hetwelk wij op het gezag van wijlen onzen vriend, den Raadsheer en Archivarius van *Groningen*, Mr. H. O. FEITH, in het *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden* (Dl. IV.; bl. 923), hebben medegedeeld: »dat de stad *Groeningen* zou genoemd zijn naar de *groene velden*, welke haar omringen, en dit is nog vermoedelijker, doordien het woord *inge* of *ingen*, in de oude Friesche taal en nog heden ten dage in *Drenthe* en *Overijssel*, een stuk hoog land beteekent. Dezelfde naamsoorsprong werd ook aangewezen door het oude wapen van *Groningen*, zijnde een breede groene streep, op een blaauw veld, om te verbeelden een groen veld tusschen twee vlietende wateren in de lengte uitgestrekt, door welke, zeer wel voegzaam de twee rivieren het *Hoornsche Diep* en het *Schuiten Diep* gemeend kunnen worden, welke door deze stad gedeeltelijk van elkander worden gescheiden, hoewel zij ook binnen de stad zamenvloeijen".

Wat nu de onderscheidene spellingen *Groningen*, *Greuningen*, *Groeningen* en *Gruningen* betreft, deze zijn slechts bijzondere uitspraken van hetzelfde woord, zoo als men in onderscheide plaatsnamen waarneemt.

A. J. VAN DER AA.

De naam »Groningen". »In hoeverre kan men de uitdrukking: »*Gruno's Vest*", met den oorsprong haars naams in verband brengen?" Den naamsoorsprong van *Groningen* af te leiden van den Trojaanschen GRUNO of GRUNUS, een persoon die in de fabelwereld thuis behoort, herinnert ons aan afleidingen als van den naam *Vlissingen* van ULYSSES, *Batavieren* van BATO, *Friezen* van FRISO enz. Dichters alleen hechten waarde aan zulke afleidingen: van daar de ondichterlijke naam *Groningen*, door dien van GRUNO's *Vest* niet zelden verdrongen. Ook VONDEL was meer dichter dan geschiedschrijver, toen hij van den oorsprong der stad en haar naam zong:

o Groningen, pilaar en hoofdstad van de Vriezen,
Van waar begint men best t'ontvouwen uwen lof,
Uw bouwheer GRUNUS mogt u tot zijn wijk verkiezen,
Zoo vroeg voor CHRISTUS komst, en bouwde hier zijn hof.

Maar waarvan is de naam der stad dan afgeleid?

»*Groningen*, oudtijds *Groeningen*, zal wel afgeleid moeten worden van *Groene-inge*, dat is *groene weide*, gelijk onze dichter QUINTIJN PABUS zingt:

U naam is *Groen-ingen*, als of d'hooglander zeide
In overouden tijdt: koom laat ons in de weide,
Ten Noorden van ons af, koom laat ons *'t groen-ingaan*,
En jagt en weide werk een wijltijds laaten staan".

De Aardbol, Dl. III, bl. 277.

Dr. M. J. NOORDEWIER, in zijne *Regts-Oudheden*, zegt op het woord *enge*, *inge*, weide, vooral in *Gooiland*, dorpsweide: »*Groningen* = *groene-inge*". L. A. TE WINKEL, *Nieuw Nederl. Taalmagazijn*, Dl. II, bl. 88.

»Men leidt den naamsoorsprong van *Groningen* af van GRUNO; maar ook meer waarschijnlijk van *cruon* (groen) en *cirge* (eene vlakte), waartoe ook het oude wapenschild der stad een zilver veld met eene dwarsche groene streep, schijnt te wijzen". E. J. DIEST LORGION, *Geschiedk. Beschrijving der stad Groningen.* J. J. WOLFS.

De naam »Groningen". Er is eene overlevering, die beweert dat de Trojaan GRUNUS of GRUNIUS, 453 jaren vóór onze tijdrekening, met eene volkplanting *Frygiërs* in *Duitschland* zou gekomen zijn, later *Groningen* gesticht, die stad naar zijn naam genoemd en eindelijk *Friesland* (=*Frygiërsland*) bevolkt zou hebben. Eene andere overlevering stelt, iets of wat bescheidener, GRUNO 130 jaren vóór onze tijdrekening en noemt hem zoon van GAILO, kleinzoon van MAJO, achterkleinzoon van FRISO. GRUNO of GRYNS zou een kasteel aan de Hunze gebouwd en *Grunoburg* genoemd hebben. Dat slot werd echter verwoest door de Noormannen en op de plaats daarvan de Walburgiskerk gesticht, nadat later eenige Friezen zich daar met der woon gevestigd en eene stad aangelegd hadden. Zie over dit alles en de bronnen, waaruit het ontleend is, Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Nederl. Volksoverleveringen*, bl. 38, 109, 129.

Naauwelijks behoef ik te zeggen, dat echter geen dier berigten op eenigen historischen grond steunt en alleen toe te schrijven is aan de *manie*, om plaatsnamen te verklaren, waaraan wij b. v. de keurige afleidingen te danken hebben: *Haarlem* van heer LEM, *Vlissingen* van ULYSSES, *Medemblik* van MEDEA, *Betuwe* van BATO, enz.

Kennelijk beteekent de naam *Groningen*, of, zoo als het van ouds heette, *Groeningen* niet anders dan *groene ingen*, d. i. groene velden. 't Woord *eng* of *ing* wordt nog tegenwoordig door den Gelderschman en Stichtenaar in die beteekenis gebruikt, vooral van een veld of akker, aan de helling van den berg gelegen. CONSTANTER.

De naam »Groningen". *Groningen* maakt het middelpunt uit van de voortreffelijke weiderijen door de Noordzee, Lauwers en Eems begrensd. De groene balk op een wit schild in het wapen der stad is daarvan waarschijnlijk ontleend, en zoo zal ook vermoedelijk de naam zijn ontstaan uit *Groene inge*, groene streep lands. (Zie *Gron. Volks-Almanak*, 1843, bl. 35.) De vrager zal wel doen HOOGSTRATEN's *Woordenboek*, op het woord na te slaan, waar de verschillende gevoelens over den naamsoorsprong omstandig worden vermeld. J. M.

Nicolaes van Meppele (IV.; bl. 190, Vr. 157). Van VAN MEPPELE en *de stichting van de stad Meppel* wordt gesproken in *de Aardbol*, III.: bl. 397. Niet NICOLAES, maar CONRADUS VAN MEPPELE is hier genoemd. De schrijver zegt: »Reeds vóór zeven eeuwen was de naam van *Meppel* bekend, daar men dezelve in bescheiden van 1141, 1246 en 1325 aantreft. In deze tijden moet *Meppel* evenwel uit niets meer dan uit *ééne* enkele hoeve of hofstede met aanhoorigheden bestaan hebben, welke in het laatstgemelde jaar aan zekeren CONRADUS VAN MEPPELE heeft toebehoord. In 1414 bestond *Meppel* reeds uit negentien erven, en had in hare onmiddelijke nabijheid het goed *Vledderinge*. Destijds was *Meppel* nog kerkhoorig onder het naburige *Kolderveen*, doch op 4 Augustus 1422 werd, aan den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENBURG, om de afgelegenheid van de kerk ter laatstgenoemde plaatse, en om de, vooral in den wintertijd, zoo slechte, gevaarlijke wegen, welke derwaarts leidden, vergunning verzocht, om de kapel in het gehucht *Meppelen*, door de buren aldaar gesticht, opgebouwd en bekostigd, en welke binnen de palen der kerk van *Kolderveen* was gelegen, van die kerk te scheiden en haar tot eene bijzondere parochiekerk te verheffen. Ter

zelfder tijd werd *Meppel* een afzonderlijk kerspel". J. J. WOLFS.

Mof, Moffen (IV.; bl. 190, Vr. 159). »Dat men hier te lande de Westfalingen, van onheuchlijke tijden af, Moffen noemt, waaruit dan ook het spottende woord van *Moffrica* (of 't ware, verlatijnschd uit *Moffenrijk*,) voortgesproten is, weet ieder, maar men schijnt er de beteekenis van een scheldnaam aan te hechten. Zeer verkeerd. Het woord heeft inderdaad niets gemeen met een *handmof* of met *moffelen*, 't zij in den zin van wegstoppen, 't zij van vermoorden, en ook niets smadelijks. Het is van het oude woord *mo-en*, *mowen* of *mouen* (in 't Engelsch *to mow*), dat wij thans, met een bloot dialekt-verschil, *maaien* uitspreken. Het werkwoord beteekent dus eenvoudig *maaien* of *snijden*, en het naamwoord niet meer of minder dan *maaijer*; het geen zeker niets verachtelijks in zich heeft, dan voor zoo verre men zulke maaijers als boerenhuurlingen mogt willen vernederen. De Westfalingen weet men, dat, sints een ongedenkbaren tijd, in menigte bij ons overkwamen om in de oogst te maaien; en onze landlieden kenden hen niet anders dan als maaiers. — Alleen is er in die benaming dit onheusche, dat men niet *mower* maar *mow* of *mof* zeî, niet met het *nomen verbale*, maar met den wortel zelf van het werkwoord, ... waarin een gebrek van achting ligt opgesloten ....". BILDERDIJK, *Perzius Hekeldichten*, bl. 84 en 85. TRAJ.-MOS.

Mof, Moffen. Hij die begeert te weten wat de scheldnaam van *mof* beteekent, leze daarover na, den *Hollandsche Spectator* van J. VAN EFFEN, Dl. XI, bl. 218—224. W.

Mof, Moffen. Over d'afleiding van 't woord Mof (*Duitscher*), komt een niet onbelangrijk stukje van Dr. NASSAU voor in 't *Mag. v. Ned. Taalk.*, V.; bl. 253 en vv., naar aanleiding van 't geen WEILAND en BILDERDIJK over dit woord geschreven hebben. C. & A. geeft niet op, welke werken hij over dit woord geraadpleegd heeft, zoodat hem misschien het hier bedoelde opstel wel bekend is, weshalve ik mij maar tot eene bloote verwijzing bepaald heb. CHALOEDA.

Mof, Moffen. Mof, als scheldnaam is, volgens BILDERDIJK, »de wortel van het werkwoord *mou-en*, Engelsch *to mow*, dat is maaien. Een *mof* is een (Westfaalsche) *maaier*. Een *mof* of *mow* zegt men, even als een *slijp-schaar-en-mes*, een *mantjes-koop*, enz." BILDERDIJK, *Verkl. Gesl. der Naamw.* II., bl. 245. Zie ook zijne aanteekening achter den *Perzius*, bl. 85. Het *Taalkundig Woordenb.* en TUINMAN, *Fakkel der Ned. Taale*, verklaren het woord voor *muf*. TUINMAN zegt: »*Mof* is een naam van smaad en verachting, dien men wel geeft aan zekeren landaard, om hunne lompe taal en zeden. Dit zal zijn *muf*, verschimmelt, van een onaangenamen geur, waar in de oudheid noch onbeschaaft is". Deze afleiding zal echter wel minder aannemelijk zijn. J. J. WOLFS.

Schilderen (IV.; bl. 190, Vr. 160). TEN KATE, II, bl. 358, houdt *schilderen*, in de beide beteekenissen, voor hetzelfde woord, afkomstig van *schild*, en spreekt van ons *schildknape* en *schildwachte*, »waervan ons *schilderen*, Hoogd. *schillern*, —, als door goede wachthouding een scherm en schild verstrekkende: Edog, de *schilden* dienden voormaels niet alleen tot bescherming, maer ook tot teeken van onderscheid in den kryg, ten welken einde zij beschildert wierden, waer uit gesproten is ons *schild* en *schildwapen*, *insigne*, *insignia*: gelijk ook TACITUS van de Oud-Duitsche voorvaderen getuigt, *Annal.*, Lib. II, en *De Mor. German.*, Cap. VI, dus wierden der ouden schilden, van gevlogten tienwerk op planken gemaekt, met verwen onderscheiden en zinnelijk opgesmukt; waer van weder ons *schilderen*", enz. De geleerde schrijver meent verder, dat *schild* in betrekking staat met het wortelwoord *schuil*. *Aenl.* II, bl. 378.

Dr. A. DE JAGER, *Werkw. van herhaling en during*, bl. 151, die voor *schilderen*, op de wacht staan, behalve naar TEN KATE, ook naar het *Taalk. Woordenboek* verwijst, dat echter met dezen overeenstemt, noemt *schilderen* een frequentatief van *schilden*, en heeft het in Antwerpsche brieven van het jaar 1582 aangetroffen: «Ick sende V. L. hierinne de schriften, die in groote letteren op alle die theatren geschreuen ende *gescilt* staen". WILLEMS, *Mengelw.*, N°. 2, bl. 135.

TUINMAN, *Fakkel*, bl. 325, zegt: »*Schilderen* heeft twee zeer verschillige betekeningen. Het beduid maalen en gewapent de wacht houden. Beide komt van *schild*. Het eerste, om dat de schilden al van over oude tijden bemaalt wierden met allerlei verwen en figuren. Die dat deden waren *schilders*. Het andere, omdat zulke wachthoudende altoos den schild, zo wel als het zwaard, by zich hadden. Dus is *schildwacht* van schild, of *schilderwacht*".

Op bl. 501 van het aangehaalde werk, wil hij echter weder *schilderen* liever laten afstammen van het Grieksche *skia*, — *skiaein* was beschaduwen, afschaduwen. »Om de t'zamenlooping van zo veele klinkletteren, is dit woord naar den Duitschen leest vervormt". Zie nog Mr. J. H. HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 521, op het artikel *schild*. Hier leest men: »Daar de wapens of wapenschilden eertijds op de veld-blazoenen afgebeeld werden, zoude het mij niet verwonderen, dat hiertoe het woord *schildwacht* moeste gebragt worden, als beteekenende de wacht

of den wachter, die voor dat veld-blazoen geplaatst werd, even als zulks nog voor de vaandels en de standaarden geschiedt. Dat *wacht* voorheen, en ook nog te *Breda*, de beteekenis van *custodia* heeft, zie op *wachten*. Dan IHRE schijnt *schildwacht* en *schilderen, op schildwacht staan*, af te leiden van *skyldra*, *sclopetum in altum erigere tamquam ad ictum paratum*".

J. J. WOLFS.

Schilderen. Wie kent niet het woord *schildwacht?* 't Is eigenlijk *wacht*, die tot *schild*, tot beschutting strekt. Het bedrijvend werkw. daarvan afgeleid zou *schildwachten* of *schildwachteren* zijn, maar is, misschien ook om de analogie met werkwoorden op gelijke wijs van zelfst. naamw. afgeleid, b. v. dokteren, advokateren, — tot *schilderen* ingekort, zoo als nog beide vormen: *schildwachthuis* en *schilderhuis*, in gebruik zijn gebleven.

CONSTANTER.

Schilderen. »Wanneer de soldaat *schildert*, herinnert hij ons den krijgsknecht, die met het schild in den arm, als thans met het geweer, op en neder loopende wacht houdt". — J. H. HALBERTSMA, *Inleiding* tot zijne *Aanteekeningen op het IVde deel van* VAN MAERLANT's *Sp. Hist.*, bl. 5. TERWEN, *Etymolog. Handwoordenboek*, bl. 707, heeft dezelfde verklaring. Vgl. voords Prof. J. BOSSCHA, *Neêrlands heldendaden te land*, Dl. I, bl. 53, mij bekend uit eene aanhaling in de *Aankondigingen*, bl. 46, behoorende bij het 2de deel van NIJHOFF's *Bijdragen v. Vad. Gesch. en Oudh.*

CHALOEDA.

Schilderen. *Schilderen* is duidelijk eene verkorting van *op schildwacht staan*. Het woord *schildwacht* nu kan beteekenen *een wachter, die tot schild, beschutting, dient*, of misschien ook wel *een wachter met een schild*, en zou dan ontleend zijn van de tijden, toen men nog schild en speer tot wapentuig had.

A. J. VAN DER AA.

Schilderen. Schilderen zal wel afkomen van schildwacht, de bewaker van de plaats waar de ridder vertoefde, waar zijn schild uithing.

♀²—♀.

Meinert Friesse of de Vries (IV.; bl. 190, Vr. 161). Het zou kunnen zijn dat de Watergeus M. FRIESSE en DE VRIES, die wegens lange jaren zeerooverij, in 1581, te *Enkhuizen* gevonnisd is, dezelfde waren, maar dan moet de genoemde persoon later de zaak des vaderlands hebben verlaten, om naar eigen goeddunken te rooven. Men zal hem toch wel niet gevonnisd hebben omdat hij met de anderen ter zee gevrijbuit had. Of wilde men dan te *Enkhuizen* hen straffen die het vaderland bevrijd hadden? Dit laat zich niet denken. Als in 1581 van »lange jaren zeerooverij" wordt gesproken, dan mogen wij toch wel ten minsten aan 10 jaren denken. En in 1571 en later behoorde FRIESSE onder de Watergeuzen die in het volgende jaar *den Briel* innamen, terwijl hij na dien tijd te land schijnt te hebben gediend. Waarschijnlijk was MEINART DE VRIES een ander, een dier wettelooze en losbandige zeeroovers, die op eigen hand de zeeën schuimden en vriend noch vijand ontzagen.

V. GR.

Heer Anssem tot Vueer (IV.; bl. 191, Vr. 163). Het *Vueer* en *Vuercappel*, waarvan de *Clerck uyten laghen landen* in deze sage spreekt, kan wel niet anders zijn dan *Veur* in *Rhijnland*, omdat *Vuuren* in de *Tielerwaard* niet onder 't regtsgebied van Graaf FLORIS V behoorde. Aangaande *Veur* in *Rhijnland*, zegt de *Tegenw. Staat van Holland*, Dl. III.; bl. 422, dat het, volgens VAN HEUSSEN, in vroegeren tijd »eene eigene kapel" had.

CONSTANTER.

Heer Anssem tot Vueer. In het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*, leest men: »*Veur* had weleer een eigen kapel, behoorende onder de kerk van *Voorschoten*, waarin de H. REGENFRIDA gevierd werd. Ook was daarin eene vikary gesticht. Men weet de plaats niet meer aan te wijzen, waar die kapel gestaan heeft". Volgens eene mij echter later gedane mededeeling zou die kapel vermoedelijk gestaan hebben aan den achterweg, ter plaatse, waar thans het R. C. Kerkhof gevonden wordt.

A. J. VAN DER AA.

Begraafplaats van Willem Barents (IV.; bl. 191, Vr. 167). Aangezien die koene zeeman, den 20sten Junij 1597, in eene open boot te midden der ijszee overleden is, zal men wel waarschijnlijk zijn lijk aan de zeebaren hebben toevertrouwd.

A. J. VAN DER AA.

Begraafplaats van Willem Barents. 'k Meen in het *Tafereel van de overwintering der Hollanders op Nova-Zembla in* 1595 *en* 1596 *door* H. TOLLENS CZ., den dood van WILLEM BARENTS beschreven te hebben gevonden, die, zoo 'k mij herinner, op het eiland voorviel, waar hij dan ook begraven is.

Eene nadere lezing van het dichtstuk zal den lezer van het al of niet waar zijn van stellers meening kunnen overtuigen.

A. AARSEN.

Rhabdomanten (IV.; bl. 191, Vr. 169). Op de vraag, »of latere onderzoekingen het bestaan van dergelijke personen werkelijk bevestigen" zal bezwaarlijk een algemeen voldoend antwoord kunnen gegeven worden. In *Duitschland* zullen de voorstanders van het »*Od-magnetismus*" de zaak geen oogenblik in twijfel trekken; elders zullen welligt enkelen de werking van booze geesten er in vinden.

Hier te lande zullen onbevooroordeelde natuuronderzoekers de *Rhabdomantie* (waarzeggerij door de wigchelroede), even als de tafeldans enz. door onwillekeurig zelfbedrog trachten te verklaren. Zooveel is zeker, dat, *indien* er werkelijk menschen zijn, die de nabijheid van waterbronnen of metaaladeren door zenuwachtige aandoeningen bespeuren, de beweging der wigchelroede in hunne handen evenmin verklaring behoeft, als het draaijen van een' sleutel bij de pogingen om den dader van een' diefstal te ontdekken.

In den *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS vindt men een uitvoerig artikel over de *Rhabdomantie*, dat met geringe wijziging in het *Algem. noodw. Woordenboek der Zamenleving* bl. 2310 is overgenomen. Wil men een geheel boekdeel over dit onderwerp doorwroeten, men leze een curieus werkje, betiteld: *La physique occulte ou traité de la baguette divinatoire par* M. L. L. DE VALLEMONT, Paris chez JEAN BOUDOT, 1696, met een vervolg, zamen meer dan 700 bladzijden in 12°.

π.

Rhabdomanten. In het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, 9te Aufl., S. 102, vindt men een artikel van eenige uitvoerigheid over dit onderwerp. Het wordt daarin genoemd: het deels louter natuurlijk, deels tot eene kunst ontwikkelde vermogen van sommige menschen, om onder de aarde verborgen zaken, vooral metalen in water, door een inwendig gevoel te ontdekken, en deze ontdekking tevens door de aanwending van zekere werktuigen te ondersteunen. Dat de Rhabdomantie bij de meesten, die er roem op dragen, naauwelijks iets anders is dan zelfbedrog of opzettelijke misleiding van anderen, is tot hiertoe ten minste de meening van grondige natuurkundigen en physiologen. Volgens anderen zouden de Rhabdomanten deze vatbaarheid van de natuur ontvangen hebben en in wakenden toestand bezitten. De werktuigen, waarvan zij zich bedienen, en waartoe o. a. ook de wigchelroede behoort, doen mij tot het eerste gevoelen overhellen, en de rhabdomantie eene plaats bij de draaijende tafels en dergelijke aardigheden, die het publiek een' korten tijd vermaken, aanwijzen.

TRAJ.-MOS.

Rhabdomanten. Rhabdomantie is eene soort van waarzeggende tooverij, door middel van zekere houten staven, waarmede men geloofde verborgene schatten en andere onbekende dingen te kunnen vinden.

»Het hout wierd van een hazelstruik op Johannesnacht tusschen 11 en 12 uur, onder het mompelen der volgende woorden, gesneden: God groet u edel takje! met God den Vader zoek ik u; met God den Zoon vind ik u; met God des Heiligen Geestes magt en kracht breek ik u; ik bezweer u roede en zomertak, bij de kracht des Allerhoogsten, dat gij mij zegt alles wat ik u bevele en dit is zoo zeker en waar, zoo zuiver en klaar, als MARIA, de Moeder Gods eene reine maagd waar, wanneer zij onzen Heere Jezus baarde, in den naam van God den Vader, den Zoon, en den Heiligen Geest Amen".

Zoowel hij, die deze wigchelroede maakt, als hij die ze gebruikt, moet in een zeker teeken geboren zijn, zoo zij onfeilbaar wezen zal. Wanneer men van die wigchelroede gebruik maken wil, om bij voorbeeld, zuiver water, zoutbronnen, ertsaderen, begraven schatten of iets dergelijks te ontdekken, zoo vat men haar met eene bijzondere handgreep aan, en houdt haar in eene voorgeschrevene rigting van het ligchaam voor zich. Zoo het gezochte op die plaats is, buigt zich de roede derwaarts, hoe stijf men haar ook met beide handen moge vasthouden. Deze beweging wordt de *slag* genoemd.

Nog niet geheel zijn de eenvoudige bergwerkers ontdaan van het bijgeloof, om op eene wigchelroede vertrouwen te stellen, en dat schatgravers en diergelijke bedriegers zulk een onbegrijplijke lichtgeloovigheid schandelijk misbruiken is nog in onze dagen door ondervinding bevestigd geworden.

J. SCHREUDER.

Zwanenburg (IV.; bl. 191, Vr. 170). In de *Walchersche Arcadia* van M. GARGON, Dl. II, bl. 82, leest men van *Zwanenburg* als een heerlijk lusthuis, welks torens weleer boven duin en dijk te zien waren, en dat waarschijnlijk deszelfs naam ontleend had van de zwanen, welke de breede grachten versierden en den luister van het lusthuis verhoogden. Hieruit blijkt reeds de zekerheid van het vermoedelijke in de voorgestelde vraag: *Zwanenburg* was eertijds een heerlijk land- of lusthuis.

GARGON voegt er nog bij, dat de Heer INGELS het liet bouwen en met schoone kamers, moeshoven, bloemperken en wandeldreven versieren.

Dit alles komt overeen met hetgeen men leest in de *Nieuwe Kronijk van Zeeland*, door M. SMALLEGANGE, te *Middelburg*, bij JOANNES MEERTENS, 1696, bl. 671, welke schrijver ons, bij uitvoeriger berigt, tevens voornoemden Heer INGELS, bouwheer van *Zwanenburg*, nader doet kennen, als den edelen voortreffelijken Heer APOLLONIUS INGELS, Gecommitteerde Raad ter vergadering der Heeren Staten van *Zeeland*, wegens de stad *Vlissingen*, die dit heerlijk *Zwanenburg* (waarvan in gemelde *Kronijk* van SMALLEGANGE ook eene fraaije afbeelding gevonden wordt) naliet aan zijne weduwe, Vrouwe MARIA SCHOT, bij wien de Heer INGELS twee zonen, JASPER en APOLLONIUS, had verwekt. Hiermede nu is het laat-

ste gedeelte der vraag beantwoord, n. l. aan wien het lusthuis *Zwanenburg* heeft behoord. En door de bijvoeging van SMALLEGANGE, dat de Heer APOLLONIUS INGELS (Senior) was Gecommitteerde Raad ter vergadering der Staten van *Zeeland*, wegens de stad *Vlissingen*, kan men nog met eene derde bron, hoewel niet juist, echter bij benadering, en welligt voor den vrager voldoende bepalen, wanneer *Zwanenburg* werd gesticht. In eene *Lijst van Edel Mogende Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, sedert de oprigting van het Collegie in het jaar* 1578 (pracht-uitgave), vind ik dan ook voornoemden Heer Mr. APOLLONIUS INGELS (hier INGELSEN), met de bijvoeging: *geagreëerd* 24 *Maart* 1631. *Overleden in* 1633. Hieruit nu ziet men de gevraagde stichting van *Zwanenburg* bepaald tusschen den mannelijken leeftijd en het sterfjaar 1633 van den bouwheer Mr. APOLLONIUS INGELS.

P. FRET.

[Ook L. *te V.* verwijst den vrager naar het werk van GARGON, en φ^2—φ. naar dat van SMALLEGANGE; de laatste voegt er bij dat het huis te *Swanenburg* was gelegen tusschen *Oud-Vlissingen* en *Koudekerke*, en, volgens afbeelding, door breede grachten omgeven. A. J. VAN DER AA meldde dat hem bekend was dat het slot *Zwanenburg* ¼ uur N. N. W. van *Vlissingen* gestaan heeft, onder *Kouderkerk*. Dit *Zwanenburg* kan het *Zwanenburg* niet zijn, waarnaar C. & A. in den IIden Jaargang, bl. 273, vroeg.]

Pieter Marin (IV.; bl. 192, Vr. 171). In 1773 verscheen bij A. BLUSSÉ *en Zoon*, te *Dordrecht*, reeds de achtste druk van de *Hollandsche en Fransche Dictionnaires* van P. MARIN, vermeerderd en verbeterd door E. ZEYDELAAR en J. HOLTROP. In het Privilegie, dd. 6 Maart 1773, wordt van de vroegere octrooijen van 21 Junij 1743 en 13 Junij 1758 melding gemaakt. C. W. BRUINVIS.

Het teeken :/: (IV.: bl. 192, Vr. 172). Dit teeken, dat in de afdrukken van Hoogduitsche liederen en zangspelen niet zelden voorkomt, geeft te kennen dat de regel of de woorden, tusschen twee zulke teekens geplaatst, bij het zingen herhaald moeten worden, gelijk dit gewoonlijk door *bis* wordt aangewezen. B. J. S.

Het teeken :/:. Dit teeken, hetwelk ook :-: wordt geschreven, beteekent eenvoudig *bis* (tweemaal). Het komt o. a. voor in de *Volksliedjes*, uitgegeven door de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, 3de St., 4de dr., op bl. 15 en meerdere plaatsen. TRAJ. MOS.

[Ook CONSTANTER gaf een gelijksoortig antwoord.]

Een schrijver over de ontdekking van Amerika (IV.; bl. 192, Vr. 173). Hoewel ik niet kan opgeven wie de schrijver van het gevraagde boekske is, geef ik de volgende aanteekening ten beste, die omtrent den kandidaat-ontdekker van *Amerika*, MARTEN BEHEIM, hier onder vier namen voorkomende, eenige inlichting geeft. LABORANTER kan ze vinden in de *Geschiedenis van Antwerpen* van MERTENS en TORFFS, Dl. III, bl. 333.

»MARTEN BEHEIM was een Neuremberger, te *Antwerpen* woonachtig, die, hier met eenige Portugezen kennis gekregen hebbende, met dezelve naer het eiland *Nieuw-Vlaenderen* voer. Dit eiland was in 1445 ontdekt geworden door JACOB VAN DEN BERG, van *Brugge*, die hetzelve aldus genoemd had; thans heet het *Fayal*, zijnde een der Azoren. De Vlamingen hadden daer eene volkplanting aangelegd, over welke JACOB HURTER, Heere van *Moerkerke*, het gezag voerde, met wiens dochter onze Neuremberger trouwde. Toch hield hij geen lang verblyf op het eiland: in 1484 vertrok hij op verdere ontdekkingen, met den bekenden Portugeschen zeevaarder DIEGO CARN. Aan beiden komt dus de eer toe der ontdekking van *Congo* of *Neder-Guinea*, op de westkust van *Afrika* (*). BEHEIM, in 1492 te *Antwerpen* terug gekomen zynde, ging zich te *Neuremberg* vestigen en gaf er het verhael zijner reizen in het licht. Wij hebben dit werk niet kunnen te zien krygen, maar het moet allerbelangrykst zijn voor de aardrykskunde. Trouwens, in het *Colombian Magazine*, een tijdschrift, dat in 1790 te *Philadelphia* verscheen, vindt men eenen brief, medegedeeld door zekeren Heer OTTO, en aan doctor FRANKLIN geschreven; de eerste beweert daerin, op vrij waerschynlyke gronden, dat onze BEHEIM, reeds zes jaren vóór den togt van COLUMBUS, *Amerika* zou hebben ontdekt en wel byzonder de kusten van *Brazil* en *Patagonie*, benevens de zeeëngte, welke de *Straet van Magellaen* wordt genoemd (†)".

THEODORIK.

Hans Vredeman de Vriese (IV.; bl. 192, Vr. 174). JOHANNES (ook HANS of JAN) VREDEMAN, (ook FREDEMAN) de Vries, geboren te *Leeuwarden* in 1527, wordt onjuist door IMMERZEEL, in zijne *Levens der Kunstschilders*, bl. 210, gezegd in 1588 te *Antwerpen* overleden te zijn. KAREL VAN MANDER opent toch de rij van zijne levens der vermaarde levende Nederlandsche schilders in zijn *Schilderboek*, met dezen HANS VREDEMAN de Vries. Hij schreef dit leven in 1604; zie het *Schilderboeck*, nieuwe uitgave, te *Amsterdam*, 1618, fol. 183*, colom *b*, alwaar wij lezen: » Hij (HANS VREDEMAN) heeft *nu* A°. 1604 uitgheven een seer schoon Boeck van Metselrye", en f°. 182*, zegt hij met hem te beginnen als met den oudsten der vermaarde nog levende schilders. VAN MANDERS levenschets van HANS VREDEMAN de Vries

---

(*) *Bulletin de l'Académie de Bruxelles*, Tom. VI, IIe p., p. 181.

(†) *Konst- en Letterbode* van 1790, Dl. V, bl. 49.

leert ons hoe ver deze het in de kennis der perspectief of doorzigtkunde gebragt had, en de perspectiven op koper overgebragt, en die nog in afdruk aanwezig zijn (onder anderen in de Stads-Boekerij te *Leeuwarden*) bewijzen zulks. VAN MANDER'S *Levensschets* wierd geëxcerpeerd door S. A. GABBEMA overgenomen in zijn *Verhaal van Leeuwarden*, bl. 358—359. Van hem gewaagde de Heer J. VAN LEEUWEN, in de *Leeuw. Courant*, 1843, N°. 27. Mr. J. H. BEUCKER ANDREAE hield over zijne kunstverdiensten, den 19den Maart 1850, in de Maatschappij ter bevordering der Schilder- en Teekenkunst in *Friesland*, te *Leeuwarden* eene voorlezing. Onder de boeken, nagelaten door WISELIUS (1845, p. 13, N°. 245,) vonden wij vermeld: S. MAROLOIS, *Oeuvres matématiques traitans de la géometrie, perspective, architecture et fortification. Avec les fondemens de la perspective de* J. VREDEMAN VRIESE. Amst. J. JANSSONIUS, 1617, 2 tom. 1 vol. fol. In den Catalogus van HULTHEM worden, onder N°. 1708 en 1711, twee portretten van hem vermeld. Wij bezitten er een van H. H(ONDIUS). Het stelt den grijzen VREDEMAN voor, aan een tafel gezeten, met een passer werkzaam. De volgende regels zijn er onder geplaatst:

Pictorum summus, celebrat quos Optica virtus,
 Friso: probant artem Regia tecta tuam.
Cum tua sint Opera haec varii subnixa Columnis,
 Spectabit longo tempore posteritas.

Een zijner zonen, PAUL, ook een schilder, woonde in 1604 te *Amsterdam*. Een andere zoon, SALOMON, stierf te *'s Hage* in hetzelfde jaar. Van JAQUES VREDEMAN verscheen in 1618 te *Leeuwarden*, in 4°., eene *Instructie van de Musijk*. Zie Catalogus van LE LONG, N°. 826, in 4°., aangehaald bij J. KONING, *Geschiedenis van het Slot te Muiden*, bl. 134.

J. D.

L.

Hans Vredeman de Vriese. Deze wetenschappelijke kunstenaar was in den jare 1604 nog in zijne volle kracht werkzaam in het vak der beeldende kunsten. CAREL VAN MANDER, die hem heeft gekend en zijn levenswandel zeer naauwkeurig heeft beschreven, zegt in zijn *Schilderbouck*, in de uitgave in 4°., door hemzelven nog voor de pers bezorgd in 1604, op bl. 267, »van Amsterdam trock VRIES met gezin in den Haegh woonen, van daar weder te Hombarg, hij heeft nu A°. 1604 uijtgegheven een seer schoon boeck van Metselrije, waar in comen tot vijftigh stucken, hebbende daer aen doende gheweest van 't belegh van Antwerpen, soo ondertusschen; oock hebben hem geholpen zijn sonen PAUWELS en SALOMON".

Had IMMERZEEL onze eigen bronnen meer geraadpleegd, in plaats van vreemde, dan waren er zoo vele vergissingen in zijn werk niet ingeslopen, zoo als hier op HANS VREDEMAN DE VRIES, aangaande het sterfjaar plaats heeft, daar dat jaar als nog niet bekend is, Het berigt van den Heer FREDERIK MULLER, in zijn zoo nuttig handboek, *Beschrijvende Catalogus van Portretten, enz.* over de afbeelding van genoemden DE VRIES gegeven »aetatis 77 anno 1604", is dus zeer juist; en bijgevolg kan het verzoekschrift, door den vrager vermeld, volkomen waar zijn, dat door den genoemden DE VRIES aan de Hoogeschool van *Leyden* is gedaan, en toen welligt om zijne hooge jaren van de hand gewezen.

C. KRAMM.

Struisch (IV.; bl. 192, Vr. 175). Mr. G. D. FRANQUINET geeft in zijne *Proeve over het Taaleigen der stad Maastricht*, geplaatst in *Archief voor Nederl. Taalk.* III.; bl. 343 en volg. ook het woord *struis* als B. nw. voor groot, sterk, welgespierd. *Dat is ene struise kerel*, dat is een groote, sterke kerel, — waarbij Dr. A. DE JAGER aanteekent: »zie van dit woord HOEUFFTS *Bredaasch Taaleigen*, bl. 586. Het komt bij Vlaamsche schrijvers meermalen voor, b. v. MOONS, *Sedelycken Vermaeckspiegel*, (Antw. 1689), bl. 196:

„Ick wel gehouden heb, als ick was ionck en *struys*,
 De wolven uyt de kudd', de dieven uyt het huys".

En bl. 337;

„Ick hiel by nacht de wacht, ick was heel cloeck en *struys*".

VAN RYSWYCK, *Eppenstein*, (Antw. 1840), bl. 28:

„Een wezen, klein van was, doch dik en *struis*!"

Mr. HOEUFTT, t. a. p. zegt: »*Struisch*, voor *zwaar*, *sterk*, *kloek*, zoo van bezielde als onbezielde wezens. B. v. een *struische kerel*, *struische boomen*. Ik herinner mij op een paar plaatsen bij GIJSBERT JAPIX het woord *struws* en *struys* gevonden te hebben in de beteekenis van *trotsch*. Een dier plaatsen is in den 104den *Psalm*, bl. 207. Dan zal een *struische kerel*, *struische boom*, omtrent de beteekenis hebben, welke de Franschen wel eens aan het woord *superbe* geven, *un superbe cheval* b. v. voor een schoon paard. Ik heb wel eens gedacht, of het beeld ook ontleend ware van den trotschen gang des *struisvogels*, bij ons ook wel eenvoudig *struis* genoemd".

Hoewel *struisch* dus meer door onze zuidelijke naburen gebezigd wordt, heb ik hier wel eens de uitdrukking *een stoersche*, *een stoere kerel* opgemerkt, voor een grooten, zwaren, grof gespierden man. Ik vraag nu: zoude *stoersch* niet verwant zijn aan *stuursch*, en *struisch* hiervan niet eene letterverwisseling zijn kunnen? Men denke aan *born* en *bron*, *borst* en *brost*, *ros* en *ors*, enz.

In het Duitsch heeft men nog *störrisch*. MEISSNER schrijft, dat *Numantia* en *Saguntus* zich *störrisch* verdedigden. BRUINING, *Synonymen*, I., 173. J. J. WOLFFS.

Struisch. 't Komt meest overeen met ons *zwaar*, *sterk* en *kloek*. De Vlamingen en in 't algemeen de Zuid-Nederlanders gebruiken het dikwijls. Zie eenige voorbeelden door A. DE JAGER bijgebragt in *Archief voor Ned. Taalk*. III.; bl. 385, in een' noot, op 't geen Mr. G. D. FRANQUINET schreef, die *struis* in zijn woordenlijst van Maastrichtsch taaleigen opnam. HOEUFFT in *Bredaasch taaleigen* op het woord is er niet afkeerig van, om *struisch* af te leiden van *struisvogel*, als ware het *struisvogelachtig*, d. i. even trotsch als die vogel in zijn gang is. 't Geen hij echter aan deze afleiding liet voorafgaan brengt ons, naar ik meen, beter op den weg. Hij zegt namelijk bij GIJSBERT JAPIX, het woord *struws* en *struys* voor *trotsch* gevonden te hebben. Kennelijk is dit hetzelfde (met letterverplaatsing) als ons *stuursch*. Men vergelijke het Gothische *staurran*, hals*starrig* zijn, het Deensch *stor* groot, en in onze taal *star*, *strak*, *sterk*, enz., zonder twijfel allen verwant aan een wortelwoord, dat sterkte, kracht, kloekheid aanduidt.

CONSTANTER.

Extemporés van Mr. W. de Clercq (IV.; bl. 194, Vr. LXXXVIII). Hier komt voor eene vraag, of men ook nog andere eind-rijmen behalve de daar bijgevoegde op Letterkunde, van den Heer Mr. W. DE CLERCQ kan opgeven. Ofschoon ik er verre af ben, om op de verdiensten van dien genialen man iets te willen afdingen, zoo is het: *suum cuique*, toch mijne leus, en meen ik het hier aangevoerde te mogen betwijfelen, en iets daartegen te moeten inbrengen. Het is namelijk dit, dat het hiergemelde bout-rimé, werkelijk door Prof. VAN DER PALM, op eenen *maaltijd* te *Lisse*, aan de dichters däár ter tafel aangezeten, opgegeven, werd gevonden door den Heer J. C. VAN VARELEN, uit *Haarlem*. Meermalen heb ik, door mijnen geachten vader, zelf, als Lid der Maatschappij van Letterkunde bij dien maaltijd tegenwoordig, hooren verhalen, hoe, onder het genot van vrolijken kout, en gullen disch, de gezellige en opgeruimde VAN DER PALM, op eens zeide: »komt HH. Dichters, gij zit nu hier zoo bij een, scherp nu ook eens uw brein, en maak eens iets, toepasselijk op Letterkunde, naar de volgende eind-rijmen"; tevens opgevende de woorden: *meloen, dommer, pompoen, komkommer*. Eenigen tijd verliep er, en geen der aanwezige poëten bragt iets voor den dag. Eindelijk zeide VAN DER PALM weder: »Welnu Heeren, komt er nu nog niets?" De eene dichter na den anderen verontschuldigde zich. Doch een der aanwezigen zeide: »Ik weet het niet, maar ik heb onzen vriend VAN VARELEN onder tafel wat zien schrijven, ik geloof dat hij wel wat heeft." Deze nu, in den beginne zich ook verontschuldigende, werd toch gedrongen om toe te geven, en las toen het volgende voor:

„Het zoet der *Letterkunde*, is zoeter dan *meloen*,
En langer van genot; die dit ontkent is *dommer*.
Dan die een perzik stelt beneden een *pompoen*,
Of sappen zoekt in kurk, of droogte in een *komkommer*".

hetwelk met luid gejuich werd begroet.

Dusdanig is het eenvoudige verhaal, dat ik, zoo als ik reeds gezegd heb, van mijnen vader heb gehoord, en ik kon dus niet begrijpen, hoe het aan den Heer DE CLERCQ werd toegeschreven. Het *Zondagsblad* niet lezende, heb ik thans voor het eerst in DE NAVORSCHER, deze, zoo ik vermeen, onjuiste opgave vermeld gezien. Als jongeling heb ik den Heer VAN VARELEN gekend, en toen reeds voor zoo verre ik gevoel had voor litteratuur, genoten van zijn onderhoud. Het schuitpraatje over het 1ste Boek van de *Ilias* van HOMERUS, in boersch dialekt, hetwelk overigens in de *Mnemosyne* is geplaatst geweest, en meer andere gedichten die hij ons 's winters bij het hoekje van den haard, heeft voorgelezen, en die van zijne diepe kennis van de oude Letterkunde getuigden, hebben ons dikwerf veel genot geschonken. Toen ik dus in DE NAVORSCHER het bovenstaande las, kon ik niet nalaten een' lans te breken voor een' ouden bekende, altijd evenwel met het noodig eervol respect voor wijlen den Heer DE CLERCQ.

Met genoegen dikwijls DE NAVORSCHER doorbladerende, en niet twijfelende, of het hier ter neder gestelde zal hetgeen ik er mede bedoelde, niet ten nadeele zijn, neem ik de vrijheid U deze regelen toe te zenden. Ik had te veelmalen mijn vader deze bouts-rimés als een blijk van VAN VARELEN's gevatheid hooren roemen, om niet te trachten diens eer te handhaven. V. H.

Een Venetiaansch lied (IV.; bl. 195, Vr. XC). Onlangs (ik geef geen antwoord op de vraag echter) had ik een gedrukt blaadje: aan de eene zijde stond *Chanson Venetienne*, dit luidde als het opgegevene; ik keerde toevallig het blaadje om, daar stond: *Chanson Venetienne*:

Beau pêcheur plein de zêle, Fidelin!

Dit volgde de wijze van 't Italiaansch vrij goed. Nu herinner ik mij dat er eene Hollandsche vertaling van is, doch deze wijkt in maat en zangwijze (schoon ook deze zeer vloeijend zijn) zeer verre van het oorspronkelijke af; men zegt dat BILDERDIJK ze vervaardigde. Ook staat het mij voor (maar waar vind ik het zoo spoedig?), BILDERDIJK heeft een lief stukje van een meisje dat een ring in

't water laat vallen. De gondelier echter wil het zelfs voor geen kus opduiken, maar vordert meer. G. P. ROOS.

Houwerda van Coehoorn en de Mielet van Coehoorn (IV.; bl. 195, Vr. XCI). De voornamen van den daar genoemden Majoor waren: MENNO GIDEON CASIMIR. Zijn vader heette MENNO LOUIS VAN COEHOORN VAN HOUWERDA en zijne moeder ANNA CORNELIA LE PLAT. Hij overleed den 27sten Junij 1826 en was geb. den 16den September 1792. Zie het *Stamboek van den Frieschen Adel*, alwaar nog eenige bijzonderheden van zijn leven aangeteekend zijn. H. VAN ROLLEMA.

De Al-Teppe in Palestina (IV.; bl. 195; Vr. XCII). Aan het door CHALOEDA medegedeelde verhaal van de *Al-Teppe* kan eene Oostersche legende ten grondslag liggen, die niet zonder beteekenis is. Het vreemde dier is niet onduidelijk de gepersonifiëerde *booze*. Nu weet men, dat het lagchen in het oosten eene blijk van onverstand, *een dwaasheid* is. De mensch dan, die met den booze den spot drijft, is voor hem gewonnen en moet hem volgen, overal volgen tot hij geheel in zijne magt is, tot zijne levenskrachten geheel door hem zijn uitgeput. Eene onvoorziene gebeurtenis echter, die hem zijne dwalingen doet inzien, kan hem, vóór het zoover met hem gekomen is, zijn bewustzijn hergeven, en hem redden. Ziedaar eene eenvoudige verklaring van de geheele vertelling. — 't Zou wel de moeite waard zijn, »wenn eine hohe, angesehene Person in *Europa* eine Summe Gelds dafür aussetzen würde, dieses Thier zu fangen, um es entweder lebendig oder todt nach *Europa* zu bringen". (!!) De Redactie van *Der treue Zions-Wächter* staat de belangen van het *orthodoxe Judenthum* waarlijk naïef genoeg voor. H. T.

Jan Luiken (IV.; bl. 196, Vr. XCIV). Er bestaat een *Kort verhaal van het Godvruchtig leven en zalig afsterven van* JOANNES LUIKEN, voor de *Schriftuurlijke Geschiedenissen en Gelijkenissen van het N. Verbond, vertoonende* 148 *konstige figuuren met Bijbelse Verklaaringen en Stichtelijke Verzen, door* JOANNES LUIKEN. Amsterdam, bij de Wed. PIETER ARENDSZ en KORNELIS VAN DER SIJS, 1712. Dit werk mag beschouwd worden als een tweede deel of vervolg van een dergelijk werk, bevattende afbeeldingen uit de geschiedenissen des O. Verbonds; beiden zijn in 4°. formaat. Zij zijn mij zelden voorgekomen. Bij die levensbeschrijving is een portret van LUIKEN gevoegd, waaronder een bijschrift van ADR. SPINNIKER. Verder zijn er bijgevoegd een vers van A. HOUBRAKEN, getiteld: *Inhoud op 't Sieraad der Afbeelding*, benevens een uitgebreider van CORNELIS VAN EEKE, en nog een vers van denzelfden op LUIKENS afbeelding, en een grafschrift, behalven nog een van SYLVIUS, mede op die afbeelding. Men wachte echter van dit *Kort Verhaal* geene geregelde en naauwkeurige levensbeschrijving van LUIKEN; het is meer de geschiedenis van zijn inwendig, geestelijk leven, en vooral van zijn hoogst stichtelijk sterfbed. Van zijne letterkundige of kunstwerken wordt er met geen enkel woord gesproken. Alleen is er eene naauwkeurige opgave van zijn geboorte- en sterfdag. Hij werd geboren den 16den April 1649; waar, wordt niet gemeld. Zijn vader was »de vroome KASPER LUIKEN, bij zijn boekje: *Winst zonder verlies*, wel bekend", en zijne moeder HESTER CORES, »van wiens stille geest haar zoon een goed deel had. Hij wierd in zijne jongheid tot de schilderkonst opgebragt, en was van natuure een Poëet; trouwden in 't 19de jaar zijns ouderdoms met MARIA DE OUDE, een Dochter zeer vermaard door haar uitmuntenden zang; waarbij hij vijf kinderen heeft gewonnen, die alle jong zijn gestorven, behalven zijn zoon KASPARUS LUIKEN, die door de Etzkonst ook zeer wel bekend is". Sedert zijn 26ste jaar, »zijn oud en slecht gezelschap verlatende, voegde hij zich bij de vroomen van dien tijd, als ABRAHAM GULENUS en PETRUS SERARIUS". Voorts vinden wij hier een hartelijke lofspraak op zijne echt Christelijke deugden, matigheid, zelfverloochening, ootmoed, gelatenheid, aandachtigheid en algemeene liefde, zijne ongeveinsde nederigheid, eenvoud, hulpvaardigheid en kinderlijke gezindheid. Hij was een man van weinig woorden »die hooge zaken met lage woorden uitdrukte"; in al zijne smarten onderworpen en eenswillens met zijnen God, en door zijn gansche leven heen, vooral in zijne laatste krankheid, vurig verlangende naar den hemel en God. Treffende gezegden gedurende deze laatste ziekte getuigen van zijne Christelijke opgewektheid en zijn krachtig geloof. Het kind van zijnen zoon ging hem bijzonder na aan het hart, evenzoo ook de moeder van dat kind: het schijnt dat zijn zoon toen reeds dood was. Hij wenschte op 't nederigste begraven te worden, zeggende: »ik ben hoog genoeg, als ik maar dood ben". Hij overleed te *Amsterdam*, den 5den April 1712, des avonds tusschen 6 en 7 ure.

Uit het opgegevene kan J. L. A. I. opmaken, dat ik op geene zijner *vier* vragen een bestemd antwoord geven kan. Wat LOOSJES verhaalt aangaande het woonen van LUIKEN op de Bakkersloot, buiten *Haarlem*, het kan zijn dat deze uitmuntende schrijver daarvan iets meer heeft geweten, en misschien kan er bij de Haarlemsche Doopsgezinden meer van bekend zijn, doch ik houde het voor eene overlevering en niets meer, schoon in

het geheel niet onwaarschijnlijk. Van onuitgegevene brieven van LUIKEN is mij niets bekend; met dit *Kort Verhaal* was misschien iets van de uitgegevene op te helderen, maar zeker niet veel. De eerste uitgave van zijne *Duitsche Lier* moet natuurlijk vóór zijn 26ste jaar geschied zijn. Van dien tijd af had LUIKEN een afkeer van zulke gedichten, en het is bekend dat hij deze zangen, na zijne bekeering, wenschte te vernietigen, doch door zijn Boekhandelaar bedrogen werd. (Zie VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Letterk. en Wetensch. in de Nederlanden*, Dl. I, bl. 367—370.) De opdracht van de *Duitsche Lier* aan ANTONIDES, heeft, ten minsten in mijne uitgave, eene van 1708, bij JAN TEN HOUTEN, te *Amsterdam*, dagnoch jaarteekening, en kan dus ook niet dienen tot naauwkeurige bepaling van den tijd der uitgave. Voorts, indien er nog afstammelingen van LUIKEN bestaan, moeten zij uit zijn eenigen kleinzoon zijn voortgesproten. v. GR.

Jan Luiken. In de nagelatene verzen van JAN LUIKEN, uitgegeven te *Haarlem*, bij C. H. BOHN, bijeen verzameld en met afbeeldingen versierd door CORNELIS VAN NOORDE, lees ik onder anderen;

»Men weete dan, dat JAN LUYKEN, zich, omtrent het jaar 1699, buiten *Haarlem* met 'er woon nedergezet hebbende, geduurende zijn verblijf aldaar, eene zeer nauwe gemeenschap gehouden heeft met zijnen hertelijken vriend DANIEL BELLINCKHUYS; die de zoon was van ROELOF BELLINCKHUYS; een Boezemvriend van den Aucteur, als uit de Brieven, aan het einde van dit werkje te vinden, is of te nemen. Deeze DANIEL BELLINCKHUYS, die de bezitter geweest is, van het oorspronkelijk Handschrift van dit Tractaatje, heeft, uit hoofde der nauwe vriendschap, tusschen hem en den Aucteur dit geschrift, tot een aandenken of ter gedachtenisse van zijnen vriend, bekomen; en 't zelve als een schat, dien hij hoog waardeerde, onder zich gehouden, en zorgvuldig bewaard. Even zoo heeft ook de weduwe van DANIEL BELLINCKHUYS zich, na het overlijden van haar Echtgenoot, deswegen gedraagen; en hierdoor heeft het, tot op haaren dood genoegzaam als in een hoek verschoolen gelegen. Met haar afsterven geraakte het in handen van haare Zuster, in wier handen het zich tegenwoordig bevind. Door deeze verwisseling van Bezitteren is het, nadat het eene reeks van meer dan vijftig jaren in de Familie verborgen was gebleeven, allengskens aan den eenen en anderen Liefhebber der geestrijke en zeer stichtelijke Werken van den Godvruchtigen JAN LUYKEN kennelijk geworden". Verder: »Ten slot zijn hier nog bijgevoegd drie Brieven, van den Aucteur geschreeven, aan bovengemelden ROELOF BELLINCKHUYS *en Zoon;* die in de voorheen gedrukte Brieven van JAN LUYKEN niet gevonden worden. Wij hebben in derzelver uitgave de origineelen gevolgd, die onlangs te *Amsterdam* bij een liefhebber van 's mans schriften nagelaten zijn; en er te meer gebruik van gemaakt, om dat ze eenigermaate dienen om des Aucteurs gemeenschap met die Famille te toonen; en dus de echtheid van 't Origineele Handschrift van dit Tractaatje te bevestigen".

De eerste brief geadresseerd aan ROELOF BELLINCKHUYS *en Zoon*, is geschreven te *Schellinkhout*, den 28sten Augustus 1703. De tweede, onder hetzelfde adres: *Buiten Hoorn*, den 10den November 1704. En de derde aan ROELOF BELLINCKHUYS, *Zoon en Dogter*, gedateerd: *Amsterdam*, den 17den Januarij 1712. Deze is dus kort voor zijn overlijden geschreven; immers wij vinden aangeteekend dat JAN LUYKEN, geboren den 16den April 1649, is overleden den 6den April 1712. Zijne ouders waren KASPAR LUYKEN en HESTER COORES: op zijn 19de jaar huwde hij met MARIA DE OUDE. Van zijne vijf kinderen zijn er vier vroegtijdig gestorven; zijn zoon KASPAR is ook gehuwd geweest, doch nog voor zijn vader overleden; immers bij den dood van JAN LUYKEN bleven alleen over »*de weduwe van zijn zoon* KASPAR *met haar zoontje*".

J. BOUMAN.

Jan Luiken. Hoezeer wij niet in de mogelijkheid zijn een voldoend antwoord op deze vraag te kunnen geven, willen wij mededeelen, hetgeen wij van hem vonden opgeteekend. Hij was een voorbeeld van den overgang van losbandigheid der jeugd tot eenen stichtelijken en voorbeeldigen levenswandel. Hij zag het eerste levenslicht te *Amsterdam*, op den 7den April 1649 (*); zijn vader was KASPER LUIKEN. Deze beval hem aan het onderwijs van den schilder MAARTEN ZAAGMOLEN, om onder deszelfs opzigt de schilderkunst te leeren. Zijne schilderijen ziet men echter zelden, want deze kunst verliet hij al vroeg, en begaf zich tot het etsen van platen voor de Boekhandelaars, hetgeen hem verwonderlijk wel gelukte. Alle kunstkenners erkennen eenparig, dat hij geweest is een van de allerbeste plaatetsers, op welke zich *Holland* kan beroemen; de waarheid hiervan blijkt uit de menigvuldige boeken, welke hij verrijkt heeft door zijne kunstprenten, b. v. die in den *Flavius Josephus*, de *Joodsche en Mozaïsche Oudheden* van GOEREE, in de uit het Fransch vertaalde werken van den Jezuit MAIMBOURG, vele reisbeschrijvingen en verschillende boeken van zijn eigen maaksel.

(*) In de *Levensbeschrijvingen van Nederl. Mannen en Vrouwen*, waaraan de Heer J. SCHREUDER zijne mededeelingen ontleend heeft, wordt den 6den April 1649 als zijn geboortedag opgegeven. Van waar dus deze datum?

In den lentetijd zijns levens en vroege jongelingschap was hij vrij los en ongebonden. Een bewijs hiervan vertoont ons zeker boekje, door hem gedicht, de *Duitsche Lier* genaamd, vol van verliefde verzen, en minnezangen. Dit is er een staaltje van:

„Een straal uit LEONORAAS oogen,
Noch bruiner dan de Diamant,
Stak, door een heimelyk vermoogen,
Myn jeugdig hart in lichten brant.
Blaas uit, blaas uit, O LEONORE!
Blaas uit de vlam die mij verteert,
Een vlam uit uw gezicht geboren,
Gezicht dat Zon en Maan braveert".

De ondeugd had geene zoo diepe wortels geschoten, of zij konden worden uitgeroeid, zoo als dit zonderling geluk hem met er daad gebeurde: — zoo dat hij zijnen aard en levenswijs dermate veranderde, dat hij tot een voorbeeld strekte van ingetogenheid en mededeelzaamheid jegens behoeftigen en noodlijdenden.

Doch hoe noodig het zij ook in het godsdienstige den middenweg te houden, en hoe ligt godsdienstige mannen, wanneer zij zich door de verbeelding laten leiden, tot uitersten overslaan, toont het voorbeeld van JAN LUIKEN. In den tijd welken hij van zijne bezigheden kon afzonderen, las hij gedurig de schriften der vermaarde mystieken JACOB BÖHM en ANTOINETTE BOURIGNON, en hield bijkans geenen omgang of verkeering dan met zulken, welke de gevoelens dezer schrijvers waren toegedaan. Meestal deed hij des namiddags eene wandeling, en sprak zelden eenig woord in huis, altoos mijmerende en met ingespannen gedachten. In één woord, door het onophoudelijk lezen der genoemde schriften, kwam hij door den tijd zoo verre, dat hij zich ontsloeg van zijne betrekking; de Boekhandelaars MORTIER, VAN DER SIJS en andere, daar hij voor werkte, eerst liet loopen, en naderhand geheel opgaf; hij verkocht zijne goederen, behield er een gedeelte van en gaf het overige aan de armen, vertrok uit *Amsterdam*, om, zoo hij voorgaf, door het geloof te leven. Maar LUIKEN ondervond spoedig dat zijn geloof niet sterk en krachtig genoeg, en zijne verbeelding op geenen goeden grond gebouwd was. Door nood gedrongen, nam hij het besluit, om uit de plaats zijner afzondering terug te keeren naar het woelig *Amsterdam*, daar de verzaakte etsnaald weder op te vatten, en dus in zijne nooddruft te voorzien. Echter nam hij niet meer van hetgeen hij verdiende, dan hetgeen hij noodig had voor zijne behoefte; het overige gaf hij den armen.

JAN LUIKEN bleef de gevoelens van JACOB BÖHM aankleven tot zijnen dood, welke voorviel op den 6den April 1712, toen hij den ouderdom van eenen dag minder dan 63 jaren bereikt had.

De Boekhandelaar VAN DER SIJS, om zijne nagedachtenis bij de nakomelingen zoo veel mogelijk te doen duren, liet hem na zijn overlijden afteekenen, met voornemen om zijn portret in koper te laten snijden, gelijk ook geschiedde. De vermaarde ARNOLD HOUBRAKEN voegde bij zijne afbeelding dit bijschrift:

„Dit is de Beeltenis van LUIKEN, om 's Mans groot
Vernuft en vindingen getekent naa zyn doodt.
Hy was een Waereltling, daarna heel ingetogen
Van leven en gedrag, een voorbeeld van medogen
En mededeelzaamheit, aan d'armen steeds betoont,
Waarom zijn beelt verdient met eeuwge lof gekroont".

Levensbeschrijving van meest Nederl. Mannen en Vrouwen, Dl. III, bl. 269—273.

J. SCHREUDER.

Portret van Albertina Agnes van Oranje (IV.: bl. 196, Vr. XCVI). Wel niet een eigenlijk dus genoemd portret, maar toch nog meer dan dat, ligt voor mij; namelijk een afbeeldsel ten voete uit, voorkomende op eene fraaije plaat van 0,675 hoogte, op 0,218 breedte, gegraveerd door S. VAN BOLSWERT, geteekend door E. QUELLINUS. Deze plaat behelst een Bruiloftsdicht, of *Epithalamium in nuptias illustrissimi et excellentissimi herois* WILHELMI FREDERICI, *Comitis Nassoviae, Catzenelnbogen, Vianden, Dietz, Spiegelbergh, &c. Domini et Baronis de Beilstein, Liesvelt, &c. Gubernatoris et Capitanei generalis Frisiae, Groningae, Omlandiae, Drentae; Tormentorum Bellicorum militiae unitarum Belgii provinciarum, praefecti supremi &c. et Illustrissimae ac celsissimae heroinae* ALBERTINAE-AGNETIS, *Principis Auriacae, Comitis Nassoviae, &c.* hetwelk, onder dat opschrift, in vierentachtig hexametrische dichtregelen, in twee kolommen voorkomt, op een als 't ware uitgespannen en met kwasten en franje versierd doek, vóór het benedendeel van een praalgebouw, vertoonende in het *fronton* een allegorisch tafereel, voorstellende JUPITER en JUNO, met hunne attributen, in de wolken gezeteld, en MERCURIUS van daar afdalende en toesnellende op Prins WILLEM FREDERIK, staande ter linkerzijde van het tafereel, in 't harnas en met eene hermelijnen mantel omhangen, en wordende door MERCURIUS gewezen op zijne aan de regterzijde van het tafereel staande bruid Prinses ALBERTINA AGNES. Deze staat daar met ontblooten hoofde, een parelsnoer in de rijkgekrulde lokken gevlochten, met half ontblooten boezem, terwijl een parelsnoer van eene rij den hals omvat; overigens is de Vorstin eenvoudig, zonder eenige andere versierselen gekleed, doch ook met de hermelijnen mantel omhangen, waarvan zij eene slip met de linkerhand opvat, terwijl de regterhand naar het hart wijst. Dat overigens de gelaatstrekken van het beeld niet denkbeeldig, maar wezenlijk *portret* zijn, bewijst de juiste en treffende overeenkomst daarvan met die in het

portret in olieverw van die vorstin, hetwelk zich bevindt in de rij der portretten van de vorsten en vorstinnen van het huis van *Oranje*, op de Oranjezaal of het Paleis in 't Bosch bij *'s Gravenhage*. Bij dat zelfde tafereel in het *fronton* komen nu, nog de zinnebeeldige attributen voor van twee Amors, welke op elk der echtelingen hunne pijlen aanleggen, en op den voorgrond een gelauwerde Hymen, zittende op een hoorn van overvloed, houdende in de linkerhand een met laurieren omslingerde huwlijkstoorts, en met de regterhand eene band die de wapenschilden der beide doorluchtige personaadjen vereenigt. De geheele gravure is uitmuntend bewerkt, en nog versierd door twee vrouwelijke cariatiden, ter wederzijde van het uitgespannen doek, waarvan die ter linkerzijde de haarvlecht versierd heeft met oranjetakken, en eene dergelijke tak in de linkerhand houdt, terwijl een festoen van vruchten op het voetstuk afhangt, die ter rechterzijde met koornaren in de haarvlecht, met de beide handen en armen een hoorn van overvloed omvattende, waaruit kostbare kleinodien, geldstukken en vruchten nedervallen.

Aan den zoom van het doek onder de dichtregelen, leest men: *Ita venerabundum applaudebat Gymnasium* OPPIDI TURNOUTANI *sub regimine Canonicorum Regularium de* CORSSENDONCQ.

ICHNEUTES.

Albertina Agnes. Er bestaat een portret of liever eene afbeelding *en buste* van deze prinses in mijne verzameling, kennelijk genomen uit de Fransche vertaling van VAN LOON's *Nederl. Historiepenningen*. De portretverzamelaar, door S. S. vermeld, kan er over beschikken, mits opgave van zijn adres.

J. C. K.

Germaansche Bardzangen (IV.; bl. 197, Vr. XCVIII). Sinds het is uitgemaakt dat de *Rijmkronijk* van KLAAS KOLIJN, een produkt is van de XVIIIde, of misschien van 't laatst van de XVIIde eeuw, kan men immers aan alles wat die gefingeerde schrijver vertelt en de goedgeloovige VAN LOON hem napraat, niet de minste waarde meer hechten. Ook is het nu zoo goed als bewezen, dat de Germanen geene dichters »van beroep" hadden, die zij *Barden* noemden; even als de Romaansche volken, men zie o. a. de *Geschiedenis der Middennederlandsche dichtkunst* van JONCKBLOET, en anderen.

P. A. T.

Ouders van Lieve de Stoppelaer (IV.; bl. 222, Vr. 176). LIEVEN DE STOPPELAER gehuwd met ANNA dochter van JAN VAN ALMMONDE en PETRONELLA VAN DE WERVE, was de zoon van PHILIPS DE STOPPELAER Bailluw van *St. Pieters* en van MARGARETHA VAN SOMPELE. Deze PHILIPS was de zoon van JAN DE STOPPELAER en MARGARETHA VAN CAMERE; MARGARETHA VAN SOMPELE had tot ouders HENDRIK VAN SOMPELE en N. VAN DER MEULEN.

Het wapen van SOMPELE heeft een blaauw veld, beladen met een geele rijstak waaronder een zilveren halve maan, dat van CAMERE is een geschakeerd kruis van rood en zilver op zwart. VAN DER MEULEN voert zes gouden molenroeijen op rood, geplaatst 3, 2, 1.

Gemelde LIEVEN DE STOPPELAER liet eene dochter na PETRONELLA, gehuwd aan ADRIAAN VAN DER GOES, Raad en Rekenmeester van den Prins van *Oranje*, overleden 1632. Uit dit huwelijk werd ANNA VAN DER GOES geboren, van welke men eene geslachtslijst vindt van zestien kwartieren in de Manuscripten van GIJSBERT VAN RIJKHUYSEN, Lit. D. p. 113 en 114, berustende op de Akademische bibliotheek te *Leyden*, waaruit ik bovenstaande bijzonderheden heb getrokken.

P. J. VAN DER DOES DE BIJE.

Menno Baron van Coehoorn (IV.; bl. 222, Vr. 178). Op de vraag van den Heer Kol. S. F. K. antwoord ik gaarne, dat mij voorstaat den naam des vervaardigers van de prachtige Tombe van COEHOORN te *Wijkel* ten zuidzijde van en op het stuk zelf gelezen te hebben, en dat deze geene andere is dan die van den beroemden JEAN BAPTIST XAVERIJ, dezelfde die ook de tombe van GOSLINGA in de kerk van *Dongjum* heeft vervaardigd. De overlevering zegt, dat dit Praalgraf aan de familie *f* 18000 gekost heeft.

Eene aanteekening van wijlen Ds. JAN BROUWER, in leven Leeraar der Doopsgezinden te *Leeuwarden* luidt aldus: »Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, dan werd van 's lands wege (denkelijk van wege de Staten van *Friesland*) eene som van *f* 10,000 aan de kinders van den Generaal VAN COEHOORN geschonken, tot oprigting van een praalgraf, de uitvoering aan dezen overlatende, doch de kosten daarvan zouden eenige duizenden hooger geloopen hebben en door de kinders er bijgevoegd zijn. Zoo veel ik mij kan herinneren, moet deze bijzonderheid afkomstig zijn van een kleinzoon des grooten mans, die in mijn vroege jeugd meer dan eenmaal aan het huis mijns vaders is geweest, onder wiens gemeente deze Heer aanmerkelijke vastigheden bezat. Misschien is van dat lands geschenk spoor en aanwijzing te vinden in het register der Friesche Staats resolutien, gedrukt 2 deelen in 4°." (Te vergeefs in de bedoelde uitgave, Kampen, 1784 gezocht).

W. E—L.

Menno Baron van Coehoorn. Het praalgraf, ter eere van dien beroemden en bekwamen vestingbouwer en krijgsheld, in de kerk te *Wijkel* opgerigt is vervaardigd door den vermaarden JAN BAPTIST XAVERY, zoo als mij

in der tijd is opgegeven bij het artikel *Wijkel* voor het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, doch te laat om daarin te worden vermeld. A. J. VAN DER AA.

Lycklama-Stins te Wolvega (IV.; bl. 222, Vr. 179). Bij hetgeen de *Tegenw. Staat* omtrent dit gebouw meldt, zou ik alleen kunnen voegen, dat de Stemkohieren van *Zevenwouden* van 1640, op N°. 37 van *Wolvega* als erfgenaam vermelden de Wed. en erfgenamen van den Heer Grietman RINCO VAN LYCKLAMA; terwijl dat cohier van 1698 heeft den Heer HECTOR VAN BOURICIUS en van 1728 de Weduwe van den Overste GELLIUS HILLEMA VAN BOURICIUS. Zie omtrent deze personen: VAN SMINIA, Grietmannen, bl. 403 en de daar aangehaalde schrijvers, benevens het *Stamboek van den Frieschen Adel*. Tot het uitvoerige art. van VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenb.* heeft de Heer S. F. K. welligt zelf bijgedragen. Eene afbeelding van dit gebouw, zoo als het in 1722 bestond, berust in mijne verzameling, en gaarne wil ik Z. E. van die teekening eene kopy laten maken. W. E. — L.

Lycklama-Stins te Wolvega. Ik houd mij verzekerd, monnikenwerk te doen, als ik hetgeen over deze stins in het *Aardrijksk. Woordenb. der Ned.* voorkomt, voor den Heer S. F. K., vermoedelijk de tegenwoordige bewoner van dat goed, die dat werk zelf bezit, hier afschreef, en nader is er mij niets van bekend. A. J. VAN DER AA.

IJzeren zwaarden te Sloten (IV.; bl. 222, Vr. 180). De ridder van het hoofd tot de voeten in ijzer en staal besloten, maakte in den strijd voornamelijk gebruik van een zwaard, soms 1,65 Ned. ellen lang (Zie *Handl. tot de taktiek der drie wapens door* V. MULKEN, 1840, bl. 17), en dat met beide handen gebruikt moest worden, waarom het ook van een zeer lang handvat voorzien was.

Misschien zijn de stokken waarvan J. C. K. melding maakt, zoogenaamde strijdkolven, die tot in het laatst der XIVde eeuw, toen zij voor de kleinere vuurwapens plaats maakten, veel werden gebezigd, en waarmede zoo menig edelman die in den eersten strijd, waaraan meestal slechts de ridders deel namen, gewond of gevallen was, door het later aanrukkende voetvolk werd afgemaakt.

φ^2—φ.

Factieteekens (IV.; bl. 222, Vr. 181). In het laatst der vorige eeuw had men als factieteekens *keeshondjes* en portretten van Burgemeester, — vader (!?) zeide men — HOOFT, met de groote *carré pruik*, in allerlei form, metaal en hout, als doekspelden, medaillons, op ringen, enz. Ik zag er in mijne jeugd een' menigte; zij werden door de zoogenaamde patriotten gedragen, waartegen de zoogenaamde oranjeklanten, of het portret van den Prins, soms ook van de Prinses, aan een oranjelint, of wel dat lint alleen droegen. Over dat *oranje* dragen, op verschillende wijze en het dragen van *kapelletjes* door de *Keezen* (*sit venia verbo*), raadplege men BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderlands*, Dl. XII, bl. 58, 84, 96, 174, 217.

C. & A.

Factieteekens. Ik meen ergens (ik herinner mij niet waar) gelezen te hebben, dat in het laatst der vorige eeuw, tijdens het woeden der twisten tusschen de Prinsgezinden en Patriotten, de keeshond een zoodanig teeken was. In den beginne liepen de eersten er mede ter bespotting hunner partij, waarvan CORNELIS DE GIJZELAAR een der hoofden was, naderhand werd hij ook door laatstgemelden als eereteeken aangenomen (gelijk de Geuzennap door de Patriotten der XVIde eeuw).

TRAJ. MOS.

Factieteekens. De Hoekschen droegen roode, de Kabeljaauwschen graauwe mutsen.

H. VAN ROLLEMA.

Tapijtwerk te Middelburg (IV.; bl. 223, Vr. 182). Blijkbaar is den Heer J. C. K. de verbetering onbekend, die DE LA RUE's berigt reeds voor dertig jaren gevonden heeft in: DE KANTER en DRESSELHUIS, *de Provincie Zeeland*, bl. 79—85, waar uit de notulen en rekeningen der Staten van *Zeeland* bewezen wordt, dat de bedoelde tapijten — niet vervaardigd met de naald, (waarvan kundige vrouwen de mogelijkheid ontkennen), maar geweven — zijn geleverd door en besteld aan JAN DE MAECHT, in het laatst der XVIde eeuw, tapijtwerker te *Middelburg*. Indien JOHANNA, gedoopt den 12den Januarij 1597, dochter van JAN DE MAECHT en LAURINE WISENS, den bedoelden tapijtwerker tot vader heeft gehad, was zij nog niet geboren, toen den 30sten Julij 1591, het eerste tapijt besteld, en nog zeer jong toen de laatsten betaald zijn (Rekening van den 1sten October 1598 tot den 30sten September 1599).

De tapijten bestaan nog en hangen in de Vergaderzaal der Provinciale Staten van *Zeeland*, in de Abdij te *Middelburg*.

Nopens JOHANNA, eigenlijk JANNEKEN DE MAECHT, is mij, behalve haar doopdag, niets bekend. Trouwens hare persoonlijkheid heeft ook niets merkwaardigs, dan DE LA RUE's vergissing ten haren opzigte. De schrijver van het *Geletterd Zeeland*, heeft niet kunnen vinden wanneer de tapijten gemaakt zijn. DE KANTER en DRESSELHUIS merken met regt aan, dat hij ligt de rekeningen had kunnen nazien, te meer daar hij zelf Lid van de Rekenkamer was. Bronnenstudie en oordeelkunde zoekt men meermalen bij hem te vergeefs. H. M. C. v. O.

Tapijtwerk te Middelburg. Op bl. 79 van *de Provincie Zeeland*, door DE KANTER en DRESSELHUIS, Middelb. 1824, kan J. C. K. eene omstandige beschrijving van bovengenoemde tapijten lezen, en het zal hem daaruit blijken dat ze niet door zekere JOHANNA DE MAECHT zijn vervaardigd, maar afkomstig zijn uit de fabriek van JAN DE M. koopman te *Middelburg*. In de zevende rekening van den Tresorier VALCKE van 1 October 1598 tot ult. Sept. 1599, leest men:

»Aen JAN DE MAECHT, coopman, de somme van 180 £ Vl. over de coop en levering van 189 Ellen tapitserie bij den raetsheer MEIJROS, van hem gecocht tot behoeve van den lande van Zeelandt, ende tot behangsel van de kamer van Z. Excie. int hoff tot Middelburg tot 20 sch. Vl. elcke elle".

Die tapijten vormen nog het behangsel der zaal waar de Staten van *Zeeland* vergaderen, doch zijn vroeger en ook naar ik meen nu weder onlangs bij de laatste verbouwing der kamer eenigzints veranderd en vervormd, ten einde te passen in de daarvoor bestemde vakken. Tamelijk verschoten, zijn ze niet bijzonder fraai meer.

♀²—♀.

Tapijtwerk te Middelburg. De tapijten, waarvan hier sprake is, bestaan nog, en de wanden van de vergaderkamer der Provinciale Staten van *Zeeland* zijn er mede bekleed; ze zijn 5 in getal. DE LA RUE evenwel dwaalt in zijne opgaaf, wanneer hij meent dat deze kunststukken met de naald vervaardigd zijn, en wel door eene JOHANNA DE MAEGT. In het werk van DE KANTER en DRESSELHUIS *de Provincie Zeeland*, Middelburg 1824, wordt op bl. 79 en 80, overtuigend aangetoond, dat zij vervaardigd en geleverd zijn door eenen JAN DE MAECHT, die in de jaren 1591 en 1599, toen ze gemaakt werden, eene tapijtfabriek in *Middelburg* had.

J. VAN DER BAAN.

[Ook A. J. VAN DER AA berigtte het bestaan dier Tapijtwerken.]

Tapijtwerk te Middelburg. Om eenigzints aan het verlangen van den Heer J. C. K. te voldoen, heb ik de volgende vragen beantwoord. Toen ik in 1831 *Middelburg* bezocht, waren die tapijtwerken nog in wezen, ze zijn gemaakt door JAN DE MAEGT, een inwoner van *Middelburg*, tusschen de jaren 1591 en 1599, op last der Ed. Mog. HH. Staten van *Zeeland*. Zij stellen voor de luisterijke wapenfeiten van de dappere Zeeuwen in de eerste jaren van den kampstrijd tegen *Spanje*, zoo als de zegepraal van EEUWOUT PIETERSE WORST in 't jaar 1573, en de roemrijke overwinning van LODEWIJK BOYSOT voor *Lillo* en *Bergen op Zoom* in 1574. Men zie verder over deze Tapijten: *De Provincie Zeeland* door J. DE KANTER PHZ. en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, bl. 79; en Jhr. Mr. J. C. DE JONGE *Over den oorsprong der Nederlandsche vlag*, bl. 11.

M. A. X.

Tapijtwerk te Middelburg. Volgens het werk van de Heeren DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Provincie Zeeland* is de in de vraag gemelde JOHANNA DE MAEGT een denkbeeldig wezen; zie ald. bl. 79. Wij lezen daar verder dat uit de Notulen der Staten van *Zeeland* en uit de Tresoriers-rekeningen blijkt, dat de bedoelde tapijten gemaakt zijn, tusschen de jaren 1591 en 1599, en vervaardigd werden door JAN DE MAECHT *Coopman*.

Genoemde tapijten, waarvan op bl. 80—85 van het boven aangehaald werk, eene uitvoerige beschrijving gegeven wordt, versieren nog heden, ofschoon ze door ouderdom veel geleden hebben, de vergaderzaal der Provinciale Staten van *Zeeland*, in de Abdij te *Middelburg*.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Hebreeuwsch opschrift te Oude Schilde op Texel (IV.; bl. 197, Vr. XCVII). Ter verklaring kan ik alleen bijbrengen, wat in den *Tegenw. Staat van Holland*, Dl. V, bl. 602, vermeld wordt: dit namelijk, dat de kerk, kort voor het jaar 1650 gebouwd, in den jare 1741 vergroot werd. Op die vergrooting zal waarschijnlijk het opschrift *Jesaja* LIV: 2, slaan.

CONSTANTER.

Derrijdelving (IV.; bl. 223, Vr. 184). J. C. K. vraagt of deze niet reeds vroeger (dan 1498) bekend was? Dit kan gerust bevestigend beantwoord worden, daar in het *Groot Privilegie van Vrouwe* MARIA, op den 14den Maart 1477 aan de Hollanders en Zeeuwen te *Gent* verleend, door haar beloofd wordt, dat zij voortaan geene brieven zal verleenen *om moer te delven, om zel daar af te bernen*, uit erven die binnen de bedijkte landen van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* gelegen waren (zie *Groot Plakaatboek*, Dl. II, kol. 670). Ter vermijding van verder noodeloos uitschrijven, meen ik den vrager te kunnen verwijzen naar *Tegenwoordige Staat van Gelderland*, bl. 236 in de noot, waar gewag wordt gemaakt van eene plaats uit de Jaarboeken van TACITUS, welke zou aanduiden dat, vóór diens tijd, de Duitsche volkeren, die langs de rivieren woonden, van dit zoutmaken (uitgebrande Darink) geweten hebben. Die plaats luidt volgens de vertaling door P. C. HOOFT, aldus:

»In denzelven zoomer is tusschen de Hermanduren en Catten" (tijdens de regering van NERO) »een groote strijd gevochten, dewijl zij een stroom, vruchtbaar om zout te teelen, en op de grenzen loopende, met gewelt zoeken aan zich te trekken, zijnde boven de last om alles met wapenen te verrichten, ingenoomen met een geloof, *dat die plaatsen den hemel naast*

koomen, en de gebeeden der menschen nergens van zoo heinde bij van de Goden gehoort worden. Dat daarom, door de goedgunstigheit der Goden, in die stroom en die bossen 't zout voortquam, niet gelijk bij andere volken, uit opgespoelt zeewater, en 't drooghen van dien, maar uit hetgeene dat men op eenen brandenden houthoop giet, 't zamenbakkende van twee strijdende elementen water en vier".

Zie verder nog *Tegenwoordige Staat van Zeeland*, Dl. I.; bl. 372, 376 en bepaaldelijk de aanhalingen in de noten, in welke die onder N°. 8 reeds doet opmerken dat P. DE LA RUE een misslag begaan heeft met de eerste uitvinding van het Derrijdelven, om van deszelfs assche zout te zieden, aan WILLEM SIMON MARTENSE, toe te schrijven.

Eindelijk vergelijke men de aanhaling uit REYGERSBERGH *Cronycke van Zeeland*, bij LE FRANCQ VAN BERKHEIJ, *Natuurlijke Historie van Holland*, Dl. II, bl. 409. ICHNEUTES.

Derrijdelving. Ter beantwoording dezer vraag, schrijf ik een gedeelte van de noot af, te vinden op bl. 372 van het 1ste Deel van den *Teg. Staat van Zeeland.*

»De Heer DE LA RUE, waarschijnlijk door een kwaade aanteekening in het uittreksel uit een geslagtsregister der STAVENISSEN, misleid, begaat zekerlijk een misslag, met de eerste uitvinding van het Derrijdelven, om van deszelfs asskhe zout te zieden, aan WILLEM SIMON MAARTENSE, den stamvader der geslagten van STAVENISSEN en KROMSTRIJEN toe te schrijven, dewijl deze, zelfs volgens het verhaal van den Heer DE LA RUE, geb. is den 18den Februarij 1498, wanneer het Derrijdelven en branden om zout te zieden in *Zeeland* reeds verboden was, en dus wel verre van deszelfs begin of uitvinding op het einde liep. Dit is volgens 't geen in verscheiden afschriften van dat geslagtsregister gevonden wordt, waar dat SIMON LEM of WILLEMSE, de oudgrootvader van WILLEM SIMON MAARTENSE, in het jaar 1418 van de Dreischorsehaven of Kwàa-Maaije te *Zierikzee* zich heeft komen nederzetten en de Moer en Selneering aldaar gedreven heeft". ♀²—♀.

Derrijdelving. Het is buiten allen twijfel dat DE LA RUE zich vergist: WILLEM SIMONSZ. MAERTENSZ. kan onmogelijk de uitvinder van het darinkdelven zijn, daar dit bedrijf vóór zijne geboorte niet alleen werd uitgeoefend, maar zelfs reeds in het belang der landerijen, binnendijks was beteugeld. Zie het *Groot Privilegie* (1476) en een paar andere Keuren, aangehaald in mijn stukje *Het Darinkdelven* (*Zeeuwsche Volks-Alm.* 1847, bl. 131—139).

Ten gerijve van J. C. K. schrijf ik nog uit de aant. (2) van Dr. J. AB. UTRECHT DRESSELHUIS, *de Godsdienstleer der aloude Zeelanders*, bl. 137 af: »Ook bij de Romeinen had de Germaansche Zoutbereiding de aandacht getrokken. VARRO, *de Re R.* L. I, zegt: in Gallia Transalpina" cet; PLIN. L. XXXI: c. 7. »Galliae Germaniae qua ardentibus signis aquam salsam infundunt;" En TACIT. *Annal.* Lib. XIII c. 57: »in illis sylvis" cet. Dat het *selbarnen* reeds onder de Frankische koningen in *West-Vlaanderen* sterk in zwang was, blijkt uit hunne *Capitularia* bij BALUZIUS, I: 776 en II: 1189. Het *darinkdelven* tot dat einde werd, aldaar en in Zeeland, reeds in de XIIde eeuw gedeeltelijk verboden". Zie ook aldaar bl. 258.

Voorts, indien J. C. K. nog elders iets over dit bedrijf wil nazien, verwijs ik hem, behalve naar BOXHORN, *Chron. v. Zeel.* I. 113 (aangehaald bij WAGENAAR, *Vad. Hist.*, IV. bl. 170), naar hetzelfde werk, II. 106, zijnde eene aanhaling van REIGERSBERG uit CORNELIS BATTUS; ALKEMADE, *Holl. Freudr.* K. 29; desz *Dischplegtigh.*, I. 66; SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelw.* V. I, 249; *Mémoires de l'Académie de Bruxelles*, 1780, I. 356 (zijnde eene *Mémoire sur la nature du sel commun, dont les anciens Belges et Germains faisoient usage;* par M. DU RONDEAU); *Messager de Gand*, 1829.

Van waar nu DE LA RUE zijn berigt hebbe ontleend, kan ik niet nagaan, zeker niet uit BOXHORN, wien hij aanhaalt. Dus welligt uit een geschreven geslachtsregister der STAVENISSEN. In allen geval is het geheel bezijden de waarheid. H. M. C. v. O.

Derrijdelven.. Hieromtrent vindt men in de *Chroniick van Zeelandt; Eertijdts beschreven door d'Heer* JOHAN REYGERSBERGEN, *nu verbetert ende vermeerdert door* MARCUS ZUERIUS VAN BOXHORN, Middelb. 1644, Dl. II., bl. 106, het volgende:

CORNELIS BATTUS, ende meer andere schryven, dat men meer dan over CCC jaren uyt die Schorren, die buyten den verdroncken Eylanden van Zeelandt ghedyckt waren, te ligghene plach eenen somerdyck, ende men plach daer een fatsoen van Darrinck uyt te delven, 't welck men te noemen plach Darrinck moer, ende wordt in asschen gebrandt. Welcke asschen men voerde eerstmael tot Zirinczee, ende naemaels tot Rimerswal, ende soovoort in andere steden. Van welcke asschen met soute watere, men goet wit sout sienende was in de soutketen, daer hem dese voorghenoemde steden mede plaghen te generen, ende was die meeste neeringhe ende hanteringhe, die de luyden (op die tydt) in de steden van Zeelandt deden.

Terwijl men in den *Tegenw. Staat van alle volken*, Dl. XIX, hetwelk Dl. IX van den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederl.* en Dl. I van den *Tegenw. Staat van Zeeland* uitmaakt, bl. 372, in den noot leest:

»Wanneer het Darrinkdelven en zout zieden van deszelfs assche in *Zeeland* en wel te

Zierikzee begonnen is kan niet bepaald worden. 't Geen REIGERSBERG, *Kron. van Zeel.* Dl. II, bl. 106, uit CORNELIS BATTUS, wiens *Wereldbeschrijvivg*, waaruit REIGERSBERG dit getrokken heeft, gedrukt werd in 't jaar 1512, daar van verhaalt, wijst meer aan, dat het in 't begin der dertiende Eeuw de voornaamste Handel der Zeeuwsche steden was, dan wel dat het toen eerst zijn aanvang gekreegen heeft. Daar zijn er, die meenen, dat deeze Handel te *Zierikzee* zoo oud is, als de stad zelve, en zoo van den eenen als de andere den invoerder en stigter maaken, ZIRINGUS. Die de naamsreden van *Zierikzee* van dit zout zieden afleiden, schijnen ook deezen Handel aldaar met de stad van gelijke oudheid te moeten stellen, schoon zij 't verhaal van ZIRINGUS voor een verdigtsel houden. Dat deeze wijze van zoutzieden, al voor TACITUS tijden, bij de Duitsche volkeren, die langs de rivieren woonden, schijnt bekend te zijn geweest, hebben wij reeds in deezen *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, Dl. III, bl. 237 aangeteekend. De Heer LA RUE, *Gelett. Zeel.* bl. 317, waarschijnlijk door een kwaade aanteekening in het uittreksel uit een geslachtsregister der STAVENISSEN, door hem aangehaald, misleid, begaat zekerlijk een misslag, met de eerste uitvinding van het Derrijdelven, om van deszelfs assche zout te zieden, aan WILLEM SIMON MAARTENSE, den stamvader der geslagten van STAVENISSE en KOMSTRIJEN, toe te schrijven: dewijl WILLEM SIMON MAARTENSE, zelfs volgens het verhaal van den Heer LA RUE, geboren is den 18den Februarij des jaars 1498; wanneer het Derrijdelven en branden om zout te zieden, reeds in *Zeeland* verbooden was, en dus wel verre van deszelfs begin of uitvinding, op het einde liep. Dit is volgens 't geen in verscheiden afschriften van dat geslagtsregister gevonden wordt, waar, dat SIMONSEN of WILLEMSE, de oudgrootvader van WILLEM SIMON MAARTENSE, in 't jaar 1418, van de Dreischer Haven of Kwaá-Maaije te *Zierikzee* zich heeft komen nederzetten, en de Moer- en Selneering aldaar gedreven heeft". A. J. VAN DER AA.

Derrijdelven. Onder de benaming van Derrij, wordt in *Noord-Holland* door de bewoners der zeekust verstaan, eene veensoort, door de Noordzee op het strand geworpen, in groote en kleine stukken; de bewoners steken ze met de *Graaf* aan stukken van verschillende grootte; ze worden vervolgens aan kleine hoopen opgestapeld, aan den invloed van de lucht eenen geruimen tijd blootgesteld, en uitgedroogd zijnde, als turf gebruikt. Eenigen laten ze doorbranden, en dooven ze uit in versch water, in een doofpot welke schit wordt genaamd; de vastheid die zij daardoor verkrijgt, wordt gezegd met de gestoken turf gelijk te staan.

De oudste bewoners van ons land zouden reeds het veen tot brandstof gebezigd hebben, (W. C. GOUTHOEVEN, *Kron. van Holl. enz.* Dl. I, bl. 6,) hoezeer er minder gebruik van werd gemaakt dan van het hout, daar de grond van ons vaderland met groote bosschen voorzien was.

De oude landzaten kneedden de veenaarde met de hand tot kluiten, en stookten ze ongevormd, als een vrij geschenk der natuur in hunne hutten, doch met de nationale en zedelijke beschaving, nam ook de beschaving der ruwe veenkluiten een aanvang, en niet minder bragt straks het aandeel der staatkunde in die beschaving het zijne daar aan toe, zoo dat veen of turfkluiten door eene geschikter bereiding eenen geschikten vorm verkreeg; ook pracht en properheid hadden er de handen in, dat de kluiten door middel van werktuigen tot vierkante brokken werden bearbeid, en alzoo meer geschikt werden voor een gemakkelijk gebruik. Wij meenen dat de eer dezer uitvinding, het maken van vierkanten, eigenlijk zeskantige veenkluiten, aan ons vaderland toekomt, en wel door eenen monnik in *Vriesland* in het jaar 1154. Na dien tijd, ten minste is er genoegzaam blijk voorhanden, dat een en ander bekend en in gebruik was en na dien tijd vindt men in 's lands oude bescheiden van beschikkingen, bepalingen, en belasten op het veen, zoowel als van het verkoopen van turven en van de voormelde gedaanten gewag gemaakt.

In 1380 verkocht men den turf, zonder impost, de 50 manden voor 50 stuivers.

Men heeft in 1827 in *Engeland* bevonden, dat de turf een vrij helder gas oplevert, vrij wat helderder dan de steenkoolen, en dat het in het veenvuur gesmeede ijzer te verkiezen is boven dat hetwelk in steenkolen is gesmeed. (*Staats-Courant*, 6 Februarij 1828).

Volgens ingeleverde bewijzen aan het Engelsche Parlement in 1849, bestaan in *Ierland*, duizende Bunders veen die op eenige plaatsen tot een aanmerkelijke diepte zich bevinden en aan de veenbouw een winst opleveren, grooter dan de schatten, die *Californië* oplevert. Het gas daaruit verkregen bevat, parffine, Naphta, een vlugge olie, een ander soort van olie minder vlugtig, azijnzure ammoniak, koolzure amonia water of waterstof met zuurstof, een mengsel van ontvlambare gassoorten en koolstof zelf. *De Economist* door Mr. J. DE BRUYN KOPS, N°. 1, bl. 18—26.

J. SCHREUDER.

Zeven duivelen regerende en verwerende de hedendaagsche Dienstmaagden (IV.; bl. 223, Vr. 187). De schrijver is, zoo ik mij niet vergis, de beroemde Pater ABRAHAM VAN ST. CLARA. Θ........ς.

Regter en linkerhand (IV.; bl. 223, Vr. 188). De *Geschichte d. deutschen Sprache von* JACOB GRIMM, bevat een hoofdstuk (S. 980—996; 2 Aufl. S. 681—690), gewijd aan eene hoogst belangrijke en geleerde beschouwing van de begrippen *recht und link*, waaruit wij het een en ander hier overnemen, dat ten andwoord strekken moge op de hierboven aangewezen vraag des heeren H. M. C. v. O. Wij geven den beroemden en grooten taalleeraar in zijne eigenaardige spelling en schrijfwijze terug.

»Die vorstellung des rechten und linken geht von der gestalt des menschen und von deren verhältnis zu dem ihn umgebenden raum aus. den ersten gegensatz bieten die beiden hände dar: was zur starken, schwertführenden hand liegt heiszt das rechte, was zur andern das linke.

»Am himmel gibt auf und niedergang der sonne den osten und westen an, die von süden und norden d. i. mittag und nacht durchschnitten sind. soll auf diese richtungen der begrif des rechten und linken angewandt werden, so musz man einen festen standpunct nehmen.

»Das alterthum fand ihn in der kehrung gegen osten. wie der tag mit dem morgen beginnt, wendet der vom schlaf erwachende mensch sein antlitz gegen die sonne und betet: was hinter ihm liegt ist westen, was zu seiner rechten süden, was zu seiner linken norden. diese stellung ist dem uraufenthalt der menschheit angemessen und darum drückt das hebr. jamin zu gleich recht und südlich, smaul link und nördlich aus. nicht anders bedeutet das skr. dak'sina auszer dexter auch meridionalis (BOPPS *gloss.* 162*b*.) merkwürdig begegnet man derselben vorstellung wieder bei den keltischen völkern. den Iren und Galen bezeichnet deas dexter und australis, tuaidh sinister und septentrionalis; den Welschen deheuol recht und südlich, chwith link und nördlich, cledd the left und north.

»Hierbei ist nun weiter zu beachten, dasz das alterthum die wohnung der götter nach norden setzte. in dieser himmelsgegend lag der idische götterberg Meru wie das römische domicilium JOVIS (SERVIUS zu *Aen.* 2, 693.) zufolge VARRO war die »deorum sedes" ausdrücklich im norden. die gegend über den Boreas hinaus dachten sich die Griechen als eine selige und als die heimat gottgeliebter menschen. auch unsern vorfahren müssen die götter im norden gewohnt haben (*), denn man betete gen norden gewandt (horfa, lîta î nordhr, *mythol.* s. 30), aus welche grund nachher die gen osten schauenden christen einen nördlichen sitz des teufels annahmen (*mythol.* s. 293.) (*).

»Die göttliche seite des himmels galt aber nothwendig für die heilvolle, gunstige. blitz und donner, vögelflug und thierangang auf der seite der götter war ein zeichen ihrer gnade, auf der entgegenstehenden ihres zorns. denn blitze, vögel und thiere wurden von den göttern entsandt. Hieraus folgt also, dasz dem hohen alterthum die linke seite als die heilbringende erscheinen muste. sehr merkwürdig ist des PLINIUS melding 28, 2: in adorando dexteram ad osculum referimus totumque corpus circumagimus, quod in laevum fecisse Galliae religiosius credunt. die betenden Gallier kehrten sich links, d. h. nordwärts.

»Ebenso schaute der römische augur gegen osten und bestimmte die rechte seite gegen süden, die linke gegen norden: augur, deos precatus regiones ab oriente ad oecasum determinavit; dextras ad meridiem partes, laevas ad septentrionem esse dixit. LIVIUS 1, 18; und JUBA bei PLUTARCH *quaest. roman.* 78 den römischen brauch erläuternd: *τοῖς πρὸς τὰς ἀνατολὰς ἀποβλέπουσιν ἐν ἀριστερᾷ γίνεται το βορειον, ὃ δὴ τοῦ κόσμου δεξιὸν ἔνιοι τίθενται καὶ καθυπερτερον.* FESTUS s. v. sinistrae aves sinistrumque est sinistimum auspicium i. quod sinat fieri .... sinistra meliora auspicia quam dextera esse existimantur. SERVIUS ad *Aen.* 2, 693: sinistras partes septentrionales esse disciplina augurum consentit, et ideo ex ipsa parte significantiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio JOVIS. Günstiger vogelangang war der von der linker seite: sinistra monat cornix. VIRG. *ecl.* 9, 15; non temere est, quod corvus cantat mihi nunc ab laeva manu. PLAUT. *Aulue.* IV. 3, 1. impetritum, inauguratum 'st: quovis admittunt aves. pi-

(*) erklärt sich daraus, dasz inm altbairischen recht die grenze eines noch uneingefriedigten hofs gegen mittag morgen und abend durch beilwurf, gegen mitternacht aber durch schattenfall bestimmt wurde? si autem curtis adhuc cinctus non fuerit, jactet securem saiga valentem contra meridiem, orientem atque occidentem; a septentrione vero ut umhra pertingit, amplius non ponat sepem. nach den andern drei himmelsseiten durfte der erwerber das beil auswerfen und so weit es fuhr sich aneignen; nach norden hin entschied aber der schattenfall (von seinem hause oder baume her? vgl. *R*(*echts-*) *A*(*lterthümer*) s. 105 „als der schemm sich erstrecket".) es musz für frevelhaft gegolten haben gegen die heilige seite zu werfen. In langobardischen urkunden bei FUMAGALLI findet sich die grenze da mane, da meridie, da sera ausgedrückt, die nordseite aber benannt „a nulla ora", gleichsam war sie unbegrenzt. Vielleicht heiszt den Jütländern in diesem sinn der norden schwarz: „swott nuoren", die unbegrenzte, dunkle seite, vgl. PETER FOERSOM *om samlinger of danske landskabsord hos den jydske almue i Ribeegnen.* Kiöbenh. 1820, s. 11. 12. 24. Auch der Este scheut die nordseite (*abergl.* n⁰. 43.)

(*) *Vorauer hs.* 94, 16 von LUCIFER: chot, wolti sizzin nordin; die dem teufel absagenden musten sich nordwärts kehren. in einer predigt bei LEYSER 135, 34 heiszt „zu den gnâdin oder ungnâdin" ad austrum und ad aquilonem.

cus et cornix est ab laeva, corvus porro ab dextera. PLAUT. *Asin.* II. 1, 12.

»CICERO aber nimmt des unterschieds wahr zwischen römischem und griechischem brauch, *de divinatione* 2, 39: quae autem est inter augures conveniens et conjuncta constantia? ad nostri augurii consuetudinem dixit ENNIUS;

quum tonuit laevum bene tempestate serona.

at homericus ULIXES apud ACHILLEM querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid, hoc modo nuntiat:

prospere JUPITER his dextris fulgoribus edit.

ita nobis sinistra videntur, Grajis et barbaris dextra meliora. quamquam haud ignoro, quae bona sint sinistra nos dicere, etiam si dextra sint.

Die gemeinte stelle ist aus H. 9, 236.

Ζεύς δέ σφι Κρονίδης ἐνδέξια σήματα φαινων ἀστράπτει.

wie es auch *H.* 2, 353 heiszt:

ἀστράπτων ἐπιδέξ', ἐναίσιμα σηματα φαίνων,

vgl. *δεξιὸυ Διὸς τέρας* EURIP. *Phoen.* 1189 und *πταρμὸς ἐκ τῶν δεξιῶν.* der *δεξιὸς ὄρνις* weissagt heil *Od.* 15, 160. 525, hingegen der *ἀριστερὸς ὄρνις* unheil, *Od.* 20. 242. DIDYMUS *ap. schol. Aristoph. av.* 704: *ἡ σίττη καὶ εἴ τι τοιοῦτον ὄρνεον δεξιά πρὸς ἔρωτασ φαίνεται. ἐγὼ μεν, ὦ Λεύκιππε, δεξιὴ σιππη.* den Griechen waren folglich die *βόρεια* auch *δεξιά*, den Römern aber die septentrionalia sinistra.

»Wie nun die umdrehung erklären? mir scheint es, die Griechen und alle andern mit ihnen übereinstimmenden völker, in der wanderung gegen westen begriffen, musten sich gewöhnen den blick nach abend statt nach morgen zu richten, und der heilbringende norden trat für sie zur rechten seite, während er früher zur linken gestanden hatt (*). ihre alten hofnungen lagen ihnen jetzt im rücken und sie strebten vorwärts gegen westen. Die früher ausgezognen Römer und bis ans äuszerste ende des welttheils gelangten Kelten hatten den alten brauch entweder beibehalten oder im neuen, festen wohnsitz wieder angenommen.

»Lege man aus wie man wolle, worauf es mir ankommt ist, dasz gleich den Griechen auch die barbaren die rechte seite für die glückhafte hielten; an welche völker CICERO dabei dachte ist uns freilich verborgen. Unser einheimisches alterthum gewährt folgende zeugnisse. bei BURCARD *von Worms* (um 1025) heiszt es p. 198[c]: credidisti quod quidam credere solent, dum iter aliquod faciunt, si cornicula ex sinistra eorum in dexteram (das homerische *ἐπὶ δεξιά*) illis cantaverit, inde se sperant habere prosperum iter. bei PETRUS *blesensis ep.* 65 († um 1200): de jocundo gloriantur hospitio, si a sinistra in dextram avis sancti MARTINI volaverit, dies ist weder Keltisch noch römisch, sondern deutsch, und uralter thiersage gemäsz. dem Tibert begegnet l'oisel saint MARTIN, assez si le hucha à destre, et li oisiax vint à senestre. *Ren.* 10473, er wollte ihn rechts locken, aber das vöglein flog links, in übler vorbedeutung. dasselbe wird *Reinaert* 1051—1054 erzählt, nnd musz tief in der fabel gegründet sein, auch in *Cid* heiszt es gleich eingangs:

a la exida de Vivar ovieron la corneja diestra,
e entrando a Burgos ovieron la siniestra,

das erste vorzeichen war günstig, das andere unheilvoll. OLAF TRYGGVASON beachtete, ob die krähe auf ihrem rechten oder linken fusz stand, und weissagte sich daraus gutes oder böses. Auch HARTLIEB (*mythol.* s. 1083) erklärt das fliegen zur rechten hand für glücklich, das zur linken für unglücklich. der adler müsse dem reisenden taschenhalb fliegen, d. i. hieder zur rechten, vgl. *ecbasis* 335 von einem wirten: capsidile suo gestabat inguine dextro; »in die taschen mähen", sagt man in Baiern, wenn der immer von der rechten zur linken mähende mäher sich umkehrt und in entgegengesetzter richtung zurück mäht (SCHM. 1, 459.) (*). Der gemeine mann te Baiern und der Schweiz denkt sich süden voran, norden hinten (SCHM. 2, 704. STALD. *dial.* 234); der Oberpfälzer setzt zur betheuring stral, blitz immer noch »hintane!" (SCHM. 2,217), womit

(*) man pflegt den unterschied zwischen Griechen und Römern anders aufzufassen. Entweder läszt man den gr. vogelschauer gegen mitternacht, den römischen gegen mittag blicken, so dasz jenem die glücklichen vögel rechts von osten, die unglücklichen links von westen fliegen, diesem aber die glücklichen links von osten, die unglücklichen rechts von westen. aber das schauen des röm. augurs gegen morgen erhellt aus LIVIUS und PLUTARCH, welchem gemäsz, da sich beiden völkern rechts und links umdreht, der griechische gen abend gerichtet sein muss, wie sich auch sonst aus der identität zwischen recht und nördlich ergiebt. H. 12, 239. 240 geht freilich der rechte flug nach osten, der linke nach westen; das scheint aber von norden ostwärts, von suden westwärts. Oder man nimmt an, der Grieche habe nach sich, der Römer nach den göttern gerechnet, für die rechts sei, was für die menschen links. saszen nun die götter im norden, so wäre ihnen der westen rechts, der osten links gewesen (womit VARRO bei FESTUS s. v. *sinistrae aves* stimmt) und die menschen hätten den standpunct von süden gegen norden zu nehmen, vgl. NIEBUHRS *röm. gesch* 2, 701. 702 HERRMANNS *gottesd. alt.* s. 185. O. MÜLLERS *Etrusker* 2, 128. 129. diesen beiden deutungen gemäsz wären die östlichen vögel die heilbringenden, nach meiner die nördlichen. Merkwürdig ist, dasz gleich den Griechen und Germanen auch die Aegypter den standpunct von osten aus nahmen: *Αἰγύπτιοι γὰρ οἴονταῖ τὰ μὲν ἑῶα τοῦ κόσμου πρόσωπον ειναι, τά δὲ πρὸς βορρᾶν δεξιά, τά δὲ πρὸς νάτον ἀριοτερά.* PLUT. *de Iside* 32.

(*) auch auf der insel Gothland gilt eine benennung der rechten seite nach dem mähen: hafdum, den högra sidan, der man vid slätter hugger in med lian; den motsatta kalles a u t r ä n n i n g i (ûtrenningi.) ALMQUIST s. 427*b*.

ausgedrückt wird, dasz der blitzstral von hintenher, also von nordwärts fahren solle, das heilige, günstige zeichen, wie jenes δεξιὸν Διός τερας. dies norden im hintergrund würde ganz zur griechischen ansicht stimmen, dasz westen rechts osten links gedacht werden müsse (*).

»Aus dem slavischen und litthauischen volksglauben läszt sich gewis manches zur bestätigung anführen, was ich nur nicht kenne. Wenn bei den Liefländern das geschlachtete opferthier auf die linke seil fiel, war es zeichen des zorns der götter und bedeutete unheil.

»So viel von anwendung der vorstellung recht und link auf die himmels gegenden; ich will nun die manigfachen ausdrücke unsrer sprachen erwägen". —

Hoe belangrijk en lezenswaardig GRIMMS verdere beschouwingen ook zijn mogen, hebben we echter gemeend hier te moeten afbreken, daar zij geen meerder licht over het behandelde verspreiden.

Met GRIMMS verklaring der hebr. woorden יָמִין en שְׂמֹאל, stemt overeen die van prof. E. MEIER, *Hebr. Wurzelwb.* (Mannheim 1845) S. 147, 208, 443 f. T. e. a. pl. schrijft hij: »Aus derselben Wurzel ים oder ימם ist durch Wechsel von *m* und *n* יָמַן gebildet; daher יָמִין *die lichte*, *helle Gegend*, *die Tagseite*, *der Süden* = תֵּימָן (vgl. נֶגֶב die helle Gegend = *Süden*). Im Gegensatz hiezu heisst der Norden *die dunkle*, *verhüllte Gegend*, צָפוֹן. Indem nun der Orientale sich immer nach dem Osten zu orientiren pflegte, so diente *die helle* = *Südliche Scite* zugleich zur Bezeichnung der *rechten* יָמִין, die entgegengesetzte, *dunkle* = *nördliche*, zur Andeutung der *linken*, שְׂמֹאל *dunkle*, *Nachtseite* = *Norden*, daher *linke Seite*, شمال, von شمل *bedecken*, *verhüllen*. Vgl. شلم *Syrien*, eig. das Land nördlich von *Jemen*, d.i. *das südliche Arabien*, nicht das *glückliche*, wie man es häufig noch fasst (†). Aus jener ursprünglichen Vorstellung von *rechts* und *links* als der *Tag*- und *Nachtseite* erklärt sich nun auch nach einer sehr natürlichen Symbolik die Anschauung der *hellen* = *rechten Seite* als der *glücklichen*, die der *dunklen* = *linken* als der *unglücklichen*, *trüben*". Vervolgends bestrijdt hij met recht GESENIUS die (*Thesaur.* p. 599) יָמִין met אָמַן vergelijkt. De zelfde meening wordt ook voorgestaan door FÜRST, *Concordantiae*, p. 496, en EWALD, *Ausf. Lehrb. d. hebr. Spr.*, 5te Ausg. S. 203, 2), doch even als dès laatstgenoemden verklaring van שְׂמֹאל door *schiefe*, *ongeschickte* (hand) door MEIER verworpen.

CHALOEDA.

Schuine Toren te Farmsum (IV.; bl. 223, Vr. 189). » Aan *Delfzijl* grenst het dorp *Farmsum*, prijkende met een ruim en trotsch kerkgebouw. De hooge scheve toren trekt de algemeene aandacht tot zich, doordien dezelve wegens de bogten, welke door verzakkingen ontstaan zijn, het oog ligt bedriegt en zich als naar alle zijden overhellend vertoont." Dit voor antwoord op de eerste vraag, ontleent aan *de Aardbol*, Dl. III.; bl. 303.

Over den toren te *Pisa* (Vr. 3) zie men Dl. II.; bl. 352 van het aangehaalde werk. Deze verheft zich cilindervormig in zeven rijen zuilen boven elkander tot eene hoogte van 188 voet; de afwijking van de loodregte linie bedraagt ongeveer 14 voet. (KRAMERS *Geogr. Handb.* II.; bl. 279 geeft voor de hoogte 168′, en voor afwijking ongeveer 12′) Hij werd in 1174 gebouwd door WILLEM van *Inspruck* en ROMANO van *Pisa*, die met BUONO, den bouwmeester van den St. Marcustoren te *Venetie*, voor de grootste kunstenaars hunner eeuw werden gehouden.

Twee andere dergelijke torens (Vr. 5) treft men te *Bologna* aan op het plein *Piazza minore*: de eene *Assinelli*, 310′ hoog, heeft ter naauwernood 20′ in doorsnede, en wijkt 3½′ van de loodregte lijn af, — de andere *Garisenda*, 140′ hoog, wijkt 8′′ van de loodlijn af. Beiden zijn naar hunne bouwmeesters genoemd.

J. J. WOLFS.

Schuine Toren te Farmsum. Het scheef en bogtig staan van den Farmsumer toren is geen zinbedrog, maar werd eertijds veroorzaakt door verzakking, zoo als zulks bij onderzoek voor eenige jaren gebleken is. Zie KREMER, *Beknopte Aardr. en Geschiedk. Plaatsbeschrijving der Provincie Groningen*, St. II.; bl. 270, ook vindt men, voor zoover ik weet, van het scheef staan van dien toren in vroegere werken over de provincie *Groningen* geen melding, ook de *tegenwoordige Staat van Stad en Land* maakt er geen melding van. Het verschil tusschen dezen toren en die van *Pisa* is alzoo dat die te *Pisa* met voordacht schuin gebouwd is en die van *Farmsum* toevallig scheef staat. De overige vragen van G. E. J. RIJK weet ik niet te beantwoorden en zullen nadere ophelderingen nu ook grootendeels hare belangrijkheid missen.

A. J. VAN DER AA.

(*) Heiszt es in einer predigt bei GRIESH. 2, 116, 117: ze der gerehton absîton i. ad austrum, ze der linggon absîton i. ad aguilonem, so scheint das unklare, gelehte deuting.

(†) Vgl. echter CASSEL, *Magxarinhe Alberihümer.* (Berlin 1848) S. 339 u. 340.

Vraagteekens.

31. — *Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts.* In de voorrede van een zijner godsdienstige werken, spreekt deze bekende en geleerde Hoornsche Predikant van zijne vroegere gemeenten. Gaarne vernam ik daarvan de namen. C. W. BRUINVIS.

32. — *Een dokter snel.* Het eerste glas wijn dat men aan een' middag- of avondmaaltijd gebruikt vóór dat men nog iets anders genuttigd heeft, wordt gewoonlijk *een doktor snel* genoemd. Wie kan mij zeggen van waar deze benaming haren oorsprong heeft? F. F. C. STEINMETZ.

33. — *Te hei of te fei.* Van iemand die altijd in twee uitersten handelt, wordt dikwijls gezegd: »'t Is bij hem altijd te *hei* of te *fei*". Wie kan mij verklaren wat *hei* en *fei* beteekenen en wat de medegedeelde beduidenis aan die woorden gegeven heeft? F. F. C. STEINMETZ.

34. — *Sipperlippe.* Aan eene zekere soort van onaangename, lastige en ongemakkelijke vrouwen heb ik dikwijls den naam van *sipperlippen* hooren geven.

Wie der Heeren Navorschers zegt mij wat *sipperlippe* eigenlijk beteekent? F. F. C. STEINMETZ.

35. — *Huishouden van Kéa.* Een huishouden waar het geweldig woest, wild en ongeregeld toegaat; waar alles vlot en drijft gelijk het wil, maar niets aan orde en wet onderworpen is, en het kind evenveel te zeggen heeft als de ouders — wordt gewoonlijk *een huishouden van Kéa* genoemd, waar de kinderen tegen den wand vliegen.

Wie kan mij de juiste beteekenis en den oorsprong van deze vreemde benaming mededeelen? F. F. C. STEINMETZ.

36. — *Onbekende Wapens.* Van welke familiën zijn de beide volgende wapens?

1°. rood (guelle) veld, met een zilveren chevron, vergezeld van drie zilveren leliën, geplaatst 2 *en chef* en 1 *en point*.

2°. mede rood veld, met een zilveren (?) chevron, vergezeld van 3 merels zonder bek of pooten mede geplaatst 2 *en chef* en 1 *en point*.

Beide wapens zijn gedekt met een kroon. F. F. C. STEINMETZ.

37. — *Geslacht van Honnepel.* Wil een der HH. Navorschers mij de filiatie en hem bekende huwelijken van de leden van het geslacht van HONNEPEL, ook VAN DER EMPEL genaamd, in de XIIIde, XIVde en XVde eeuw opgeven? L. v. H.

38. — *Avondmaal van Rafael.* Bestaat er ook eene plaat van het Avondmaal door RAFAEL in 1505 geschilderd.

Waar en bij wien is die uitgegeven en is hij in den handel verkrijgbaar? L. *te V.*

39. — *Echtgenoot van Mr. H. van Beusechum van der Linden.* Hoe heette de vrouw van Mr. HENDRIK BEUSECHUM (of VAN BEUSECOM) VAN DER LINDEN, o. a. A°. 1728, Schepen van *Gorinchem*? A. R. S.

40. *Geest als plaatsnaam.* In *Holland* noemt men sommige schrale gronden »*Geest*". Kan een der Navorschers de afleiding en de beteekenis van dit woord opgeven? ***

41. — *Wapen van het geslacht van Wulverhorst.* In A. MATTHEUS, *de fata et fund. Eccles.* I. p, 336, wordt melding gemaakt van zekere MECHTELT VAN WULVERHORST, huisvrouw van Heer JOHAN ALEMAN, Ridder, Bastaard van *Henegouwen.* Kan ook een der Navorschers het wapen van het geslacht der vrouw opgeven? ***

42. — *Aangroeijing van het ijs in de rivieren.* Kan een natuurkundige Navorscher mij zeggen: hoe het ijs in de rivieren in dikte toeneemt of liever aangroeit? MAC.

43. — *Plegtigheden in de Grieksche kerk.* Zijn de uitwendige plegtigheden der Grieksche kerk nog in vele opzigten veranderd, sedert hare afscheiding van de Romeinsche? MAC.

44. — *Genealogie der Stuarts en Bruce's.* De geschiedenis van *Schotland* behandelende, en naar gewoonte eene geslachtslijst der koningen vervaardigende, vind ik in sommigen der door mij geraadpleegde bronnen, eene groote gaping tusschen FLEANCE en ROBERT II. Ik vind alleen vermeld, dat WALTER STEWART (STUART), vader van ROBERT II en gehuwd met MARJORY, dochter van ROBERT I (BRUCE), een afstammeling is van BANQUO, vader van FLEANCE. Ook W. SCOTT getuigt dit in zijne *Tales of a grandfather.* Kan een der HH. Navorschers mij helpen aan de genealogie van die drie eeuwen ongeveer?

Het is duidelijk, dat ik de geslachtslijst van FLEANCER tot WALTER STEWART op het oog heb, voor zooverre hunne verwantschap betreft. TH. CIC.

45. — *Jan Woutersz.* Is JAN WOUTERSZ, de hoofdpersoon van het Drama (?) van H. J. SCHIMMEL, een historisch persoon? Zoo ja, waar kan men meer over hem lezen? F. V. & F. N.

46. — *Joost en Joostje.* Waarom noemt men den duivel ook wel *Joost* en *Joostje?*
F. V. & F. N.

47. — *Ritmeester en Wachtmeester.* Hoe zijn de benamingen ritmeester en wachtmeester ontstaan? F. V. & F. N.

48. — *Pacheco te Vlissingen omgebragt.* Het gelezene in het *Navorscher's Bijblad* (1854, bl. lxxv), dat de moord aan PACHECO te *Vlissingen* stellig vóór den 26sten April plaats had, doet mij met belangstelling vragen: Is het dan mis, wat men van geloofwaardige schrijvers, als van J. DE KANTER en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, in *De Provincie Zeeland*, bl. 146, van den naauwkeurigen 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuwgedachtenis der Middelburgsche vrijheid*, bl. 191, en van anderen, zeker wel op goede gronden, leest, dat het ombrengen van PACHECO te *Vlissingen*, den 29sten April plaats had? De Heer V. GR. verklaart de juiste dagbepaling dezer schrijvers, met eene stellige uitdrukking, voor onecht, en zoo gaan wij van eene juiste tijdsbepaling tot een *misschien wel omstreeks* achteruit; dan het is t. a, p. een bloot, onbewezen gezegde. De Heer V. GR. make het duidelijk, en kan het zijn, ook tot eene bepaalde dagteekening. F.

49. — *Aanwijzing van de aloude Ottogracht.* M. VAN VAERNEWIJCK, in zijne *Historie van het rijk van Belgis*, IVde Boek, Cap. 42, over de oude *Ottogracht* schrijvende, verhaalt: »*dat Keizer* OTTO *dede delven, dat gedelf of Rivierken, achter de vrijdagsmerct te Gent, 't geen nog in oude brieven den naam van Ottogracht heeft behouden*". Deze *Ottogracht* nu moet, volgens verscheidene schrijvers, als de oorsprong van de *Honte* of *Scheldestroom* aangemerkt worden. Maar wat beteekent hier, bij *Rivierken*, de bepaling: *achter de vrijdagsmerct te Gent?* F.

50. — *Praalgraven.* Onlangs in een gezelschap over praalgraven sprekende, meende iemand, dat de liggende of staande houding der praalbeelden eene aanduiding is, welken dood de alzoo vereerden gestorven zijn. Is dit waar? Dat men dan die onderscheidene zinspelingen opheldere. F.

51. — *P. Potter.* Die belang stelt in den roem onzer voorvaderen, 't zij ze uitgemunt hebben op het oorlogsveld, of op het veld der letteren en kunsten, is belust te weten, waar hun stoffelijk overblijfsel rust, en of de nakomelingschap hen, door het een of ander gedenkteeken dankbaar vereerd hebben. Onder de vermaardste schilders der Hollandsche school, komt, inzonderheid als beestenschilder, den lauwerkrans toe aan den *Enkhuizer* PAULUS POTTER, gestorven te *Amsterdam* in Maart 1654, en aldaar (volgens HOUBRAKEN, Dl. II, bl. 129) begraven in de groote kapel. Prijkt zijn grafsteen ook met een eereteeken? Of ligt zijn zerk vertrapt en uitgesleten, even veronachtzaamd, als het Fransch versje zegt van *Rome?*

Les prêtres fortunéz foulent, d'un pied tranquille,
Les *tombeaux* des Catons, et les cendres d'Emile.

Wie geeft daaromtrent eenig licht aan
J. C. K.?

52. — *W. Puppius.* W. PUPPIUS was predikant te *Edam*, toen hij in 1625 te *'s Gravenhage* een bundel *Carmina* in 't licht zond, welke P. HOFFMANN PEERLKAMP, in zijn *Liber de poëtis Latinis Nederlandiarum*, ed. 2da pag. 273, gelijk stelt men den onzin van FRANS BALTENSZ. en IDEMA. Zijn van dien PUPPIUS nog meer bijzonderheden bekend?
J. C. K.

53 — *B. Paludanus.* In den *Beschrijving en lof der stadt Enkhuisen*, door G. BRANDT, wordt de beroemde BERNARDUS PALUDANUS, in sommige brieven van 1579 betiteld: als *Ridder van Jerusalem.* Mag men daaruit opmaken, dat hij op zijne reizen in *Azië* het *H. Land* bezocht heeft, en daar dien titel ontving? J. C. K.

54. — *Isaak du Puij.* Deze hield den 16den Augustus 1784 te *Zwolle* eene enthusiastische *Lofrede* op J. D. VAN DER CAPELLEN, waaruit men duidelijk ziet, welke eene politieke vlag hij des tijds voerde. Zijn den een' of anderen der Navorschers ook eenige levensbijzonderheden van dien lofredenaar bekend?
J. C. K.

55. — *Engel Lastpenning.* ENGEL LASTPENNING, geboren te *Krommenie*, begaf zich in zijn jeugd tot de zeevaart; zijn ijver in die betrekking werd niet voorbijgezien, hij werd tot kapitein van een roei-jagt bevorderd. In die betrekking was hij bij het innemen van *Muiden* in 1576 tegenwoordig, en spoorde zijn volk aan voor het vaderland te strijden. Zijn Jagt was het eerste dat binnen *Muiden* kwam, doch deze heldendaad kostte hem het leven. Dit is het eenige dat mij van dezen held bekend is. Zoo een der HH. Navorschers meer van hem weet, is mijn verzoek dit in ons maandwerk op te geven. J. SCHREUDER.

56. — *Nigtevecht of Nichtevecht.* Vanwaar de oorsprong van dezen naam, en hoe moet die geschreven worden?
EEN KWADE JONGEN.

Aanteekeningen.

Grafschrift op N. S. Cruquius te Spaarndam. In Dl. IV, bl. 353 van DE NAVORSCHER, wordt opgegeven het grafschrift op N. S. CRUQUIUS, in de kerk te *Spaarndam*, op een steen gebeiteld.

Uit het jaartal op dien steen, A^o. 1752, dus twee jaren vóór het overlijden van CRUQUIUS, vermoedt de mededeeler HORA, dat grafschrift en steen *door Kerkmeesteren* zouden geplaatst zijn, eensdeels om uitlegging te geven van het geschilderde glasraam, waaronder de steen te vinden is, anderdeels om hunne erkentelijkheid aan den verdienstelijken CRUQUIUS nog bij zijn leven te betoonen.

Dit komt mij niet gegrond voor, daar men in de *Nederlandsche Jaarboeken* vindt opgeteekend, dat CRUQUIUS zelf dien steen had laten vervaardigen. Aldaar leest men:

»Den 5 Februarij 1754 is te *Sparendam* overleden de Heer N. S. CRUQUIUS, die zich in zijn leven beroemd heeft gemaakt door zijne kundigheid in de gesteldtenis des Lands en deszelfs Rivieren, en inzonderheid ook door de uitgave zijner keurige kaart van *Delfland*", enz.

»*Z. E. had in* 1752 *een steen laten vervaardigen, met dit opschrift dat toen letterlijk gecopieerd is*".

Waarop volgt het grafschrift, zoo als HORA het t. a. p. opgeeft.

B. W. WTTEWAAL.

Huisraad eener Burgervrouw ter helfte der XVIIde eeuw. Het is wel niet onbekend hoedanig het huishouden onzer voorzaten vóór twee eeuwen was ingerigt; maar wat wij daarvan weten betreft veelal òf de grooten der aarde, òf den deftigen burger, die door handel of bedrijf tot een zekeren trap van welvaart of weelde was gekomen. Ik acht het daarom niet onbelangrijk nog een weinig af te dalen, en te zien hoe het bij de meer stillen in den lande gesteld was. Met genoegen althans vond ik in de archieven der Evangelisch Luthersche gemeente te *Rotterdam* een drietal inventarissen van burgervrouwtjes, die hare gelden en goederen òf vrij, òf tegen eene geringe lijfrente aan de kerk vermaakten. Ik wil ze, met verandering alleen van de orde, waarin de aanteekening is geschied, hier nevens elkander plaatsen. De gelijkheid van sommige voorwerpen zal ons het volstrekt onmisbaar gerekende, het verschil daarentegen ontbering of weelde doen kennen. De eerste is van MAERTGEN JANS, weduwe van JAN PIETERSZ, in de Hofstraat (1652); de tweede van TRIJNTJE, die in de kerk de stoelen zette (1666); de derde van ANNETGE JANS (1670).

I.	II.	III.
Beddengoed.		
1 Bedde.	1 Bedt.	1 Bedde.
1 Hooftpeuluwe.	1 Peule.	1 Peulue.
	1 Spree.	1 Spree.
3 Oorcussens.	3 Oorkussens.	4 Kussens.
3 Deeckens.	2 Deekens.	3 Deeckens (1 groen, 1 wit, 1 blaeu).
5 paer Laeckens.	3 paer Lakens.	8 paer Stolplaeckens.
14 Sloopen.	3 paer Sloopen.	7 paer Sloopen.
	2 Gardinne en 1 Rabat.	1 pr. streepte Gordijnen en 1 Rabbattge.
Tafel- en Waschlinnen.		
1 Taeffellaecken.		
7 Servietten.		8 Servetten.
		9 Hantdoucken.
Linnen- en wollen Kleeding.		
14 Hemden.	6 Hemden.	14 Hemden.
1 Onderborstrockge met twee swarte mouwen.	2 Borstrocken.	
6 Santteën.		
		8 Neersticken (*).
2 blaeuwe Rocken, de eene gevoeyrd.	3 laken Rocken (1 blaeuw, 1 paers, 1 swart).	2 laecken Rocken (1 blaeuw, 1 rood).
1 syd' fluweeldt Lijffge.		

(*) *Neêrstick.* — *Gestikte borstlap.* Zie *Zakwoordenboek*, bij HASPELS, en *Volledig Handwoordenboek der meest gebruikelijke zelfstandige Naamwoorden*, bij DE JONG.

I.	II.	III.
Linnen- en wollen Kleeding.		
13 soo Mutsen, Halsjes, ende Nachthalsdoeck.	6 Mutsen en 3 Neusdoecken om den hals.	14 Mutsen, 8 Mopmutsen en 10 Neusdoucken.
1 Huyck.	1 swartte Kap.	1 fulpe en 1 Tourse Kap.
1 Manteltgen.	2 Manteltjes.	3 Mantels (1 Turckse, 1 heeresay en 1 kerleemantel).
1 bonte Mantel.		
6 Schortekleêrs (1 swart, 1 bont, 1 paers, 3 blaeuw).	5 Schorttekleêrs (2 swart en 3 blaeuw).	5 Schortekleêrs (3 swarte taffe, 1 Turcx en 1 Heeresay).
Zilver-, Koper-, Tin-, IJzer-, en Blikwerk.		
	1 silver Issertje.	
	1 kopere Bedtpan.	1 kopere Betpanne.
1 Strijckijser.		
		1 kopere Kandelaer.
		1 kopere Blaecker.
1 Schuymspaen.	1 kopere Schuymspaen.	1 kopere Schuymspaen.
1 kopere Ketel.		1 kopere Ketel, out.
2 koopere Potjes.		
1 koper Pannetje.		1 kopere Panne en dito Pannetje.
1 koper Schaeltge met een dexeltge.		1 koper Beckentje.
1 tinne Waterpot.		1 tinne Waterpot.
2 tinne Taeffelborden.		
2 Kommetjes.	12 Kommes of Schuittels.	2 tinne Kommetjes.
1 Mostertpot.		
1 Boterpot.		
	6 Kannen.	
7 tinne Lepels.	1 Leepelhuisje met 8 Leepels.	6 Leepels met een Leepelhuysje.
		1 tinne IJsbeeckertje.
		1 tinne Lamp.
		1 tinne Halfmudde.
1 ijsere Pot.	3 issere Potten.	2 ijsere Potges en 1 ijsere Aspot.
1 Panne.		
1 Rooster.		
1 Treeft.		
1 Hangijser.	1 Hangh iser.	1 Hengel.
1 Kettingh.		
1 Tange.	1 Tang.	1 Tang.
1 Ysere Schop.	1 Schop.	1 Schop.
		1 blikke Martemmer.
		1 Trechtertje.
Aardewerk.		
2 aarde Kannetjes met tinne leden.		8 aerde Kannetges.
2 Plattielen.		6 aerde Schotels.
2 Schulpkommens.		2 Schulpkommen.
1 Kommetje.	3 aarde Koppies.	1 witte Komme.
		12 Tafelborden.
		3 delfse Schoteltjes.
		5 Boterschoteltjes.
Verder Huisraad.		
1 Wagenschot Kastje met drie opslaende deuren.	1 wagheschote Kast.	1 eycke en 1 vure Kasje.
1 Tresoortje.		
	2 wagheschotte Kisten (1 oud) en 1 vuere Kist.	1 groote eycke Kleerkist, geschrynwerct, met 1 gestreept kleetge.

I.	II.	III.
Verder Huisraad.		
	1 wagheschot Tafeltje.	1 vure Tafeltje met een gestreept Kleetge.
	9 Stoelen.	5 Stoele.
	5 Kussens.	3 Sitkussens.
		1 vure Slaepbanck.
1 Spinnewiel.	1 Spinwiel.	1 Spinnewyel.
	1 Kapstock.	
1 Kannebort.	1 Kannebordt.	1 Kannebort.
1 Schuttellade.		1 Aerdewerckreck.
1 Kaerslaey.		
1 Spiegel.	1 Spiegel.	
2 Schilderytges op linde.	10 groote en 11 kleyne Schilderye.	
	1 Schortsteenkleet.	1 Schoorsteenkleet.
		1 Secreetkoffertje.
		2 Kleerbezems.
		1 Wastobbe.
	2 Wateremmers.	
1 Bennetje.		
Boeken.		
	2 Testamente.	1 Bijbel.
	1 Salmbouck.	1 Salmbouck.
		1 Bedebouckje.

In elk dezer inventarissen ontbreekt iets, dat in 't huishouden zeker niet ontbroken heeft. Te zamen vormen zij een vrij goed geheel. Wat *Santteën* in I. aangaat, in mijne kindschheid hoorde ik nog wel spreken van eene *Gezondheid*, eene soort van breeden lijf- of buikgordel, even algemeen bij de vrouwen in gebruik, als het vlaggedoek bij de mannen. Men zal zich nog wel herinneren, dat, bij het heerschen der cholera in 1832, deze buiten gebruik gekomen kleedingstukken weder zeer zijn aanbevolen. S. J.

Voorspelling, In de eerste jaargang van DE NAVORSCHER, bl. 156 werd door mij inlichting gevraagd, wegens een werkje getiteld: *Eene beschrijving voorspellend* enz. Tot op heden geen berigt daarop vernomen hebbende laat ik hier de twee laatste artikels van het IVde deel volgen, om dat zij eenigzins met de oostersche quaestie in verband schijnen te staan:

»Art. 29. Als men dan sal schrijven 1802 of drie sal te lant der Leewe en te Britse-lant in volle rust en blijdschap leeve, de see sal sijn volle en vrije vaardt weer genieten, de koophandel sal weer sijn volle bloeij en voortgang genieten ende die lande sullen weer bloeijen met liefde en eendragt onder dat mensdom. De processies sullen weer na te oude Roomse gebruik trekken, de godtshuijse sullen weer in de voorige affecten gebrogt met liefde. God sal dan weer in aansien en met liefde geëert worden, te Geloof sal dan weer triumfeeren en 't lant sal dan suijvere wette worden voorgestelt door die voorname jongling van te frans gebiet die dan koning sijnde en sijn groote vrind den onverwinbaarlijke ....

En 't Britse land sal dan bestiert worden door een stam van de laatstgenoemde Roomse koning en sal sijn een oorlogs helt.

Art 30. Nu gaan ik over tot de Turkse magte; gij maometse beminnaare, gij sult dan ook moeten gevoelen hoe die magte van te franse gebiet en sijn groote Vrind, meede u seer bloedig sullen aanvatten met sterke magte dan te vooren gij sult wel haast uw afbeeltsel moeten afsweeren en aanbidden een opperheer en Godt van 't al, sij sullen uw nootsaaken met eene seer groote en sterke magt, 't sal schijnen in die tijd of de laaste daage de weerelt kwaam genaaken, edog 't waaragtig geloof sal eerst dan nog een tijd triumfeeren en na de dood van die twee onafschijdelijke vrinden die te saamen een geheijm en een politike onderneming dan sullen onderneemen, sal dan na die dood des R .... en de .... der franse alle kooningrijke weer tot groote onrust en oorlog vervallen, te sal sijn te jaar 1860 à 65 in die tijd".

De in mijn bezit zijnde copie is zeer onduidelijk geschreven en enkele woorden zijn er uitgelaten. De schrijver meldt verder dat hij in zijn vijfde deel zijne voorspelling vervolgen zal tot aan den laatsten tijd, enz. T. J. F.

Een bokaal van Anna Maria Tesselschade Visser. Voor eenige dagen met een tweetal vrienden bij mijnen kunstminnenden vriend A. J. ROMSWINCKEL het middagmaal gebruikende, kwam, terwijl wij uit sierlijke glazen onzen bourgogne dronken, het gesprek op bekers en bokalen. Onze gastheer herinnerde

zich bij dat onderhoud, dat hij nog een' bokaal bezat welke door ANNA MARIA TESSELSCHADE gegraveerd was bij gelegenheid van eenen verjaardag van den Drossaard HOOFT. Op ons verzoek werd het kunststuk te voorschijn gehaald. Al aanstonds hield ik den bokaal voor echt; hij was uit de hand met den diamant gegraveerd. Aan de eene zijde ziet men het portret van den achtbaren Drost van *Muiden;* aan zijne regterhand eene vrouwenbeeldtenis, waarschijnlijk het portret van de vervaardigster; en aan zijne linkerhand het wapenschild der stad *Amsterdam* in een ovaal, dat op een merkuriusstaf en drietand rust. Aan de andere zijde van den bokaal leest men het volgende rijmpjen.

Die uyt geen dwang
Nog zelfs belang
Syn zugt tot Vrijheid dooft,
Die drinkt ter eer
Der Braave Heer,
Den Burgervader HOOFT.

Voor 't overige was de bokaal eenvoudig, doch droeg geheel en al den stempel van de eeuw van HOOFT en TESSELSCHADE.

Een iegelijk die te *Kampen* komt, raad ik aan dien bokaal van den Heer ROMSWINCKEL te komen bezigtigen, die daartoe gaarne zijn huis openstelt.

F. F. C. STEINMETZ.

Kinderen van Passchier de Fijne. Uit een register van volkstelling te *Leyden*, A°. 1622, leert men het volgende huisgezin kennen:

»PASSCHIER DE FIJNE, de jonge, predicant geweest sijnde tot *Jaersfelt* en MAGTELT JANSd. sijne huisvrouw. PIETER, MAERTEN en JAQUEMYNA heurl. kinderen". Aan den kant staat: »Is het lant ontseijt"

Eindelijk leeren ons de Registers ter Weeskamer van *Leyden*, dato 26 Oct. 1648, dat zijne dochter JAQUEMYNE toen »innocent" was.

Over PIETER DE FIJNE, zie men het *Leven van Passchier de Fijne*, door den Hoogleeraar J. VAN VLOTEN, Aanteekening XI, bl. 33.

..ELSEVIER.

Letterverkeer. Het volgende vreemdsoortige letterverkeer, hetwelk in den geest van het bekende *Abracadabra* oudtijds als een machtig tooverwoord, was zaamgevoegd, in den vorm van een gelijkzijdigen hoek, doch hier een kwadraat uitmaakt, deel ik hier mede:

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

De auteur die dit heeft opgenomen, zegt daar van in eene noot. »Hier is mijns weetens geen beteekenis in, als alleen de aardigheid, dat het van boven naar onder, agterwaarts van onder naar boven, van boven nederwaarts en van agteren opwaarts altijd eveneens gelezen werd".

Daar ik er ook geen beteekenis in kan vinden, zoo kunnen wij die beiden welligt door DE NAVORSCHER verkrijgen. Men vindt het in *'t Vermaaklijk Lottoneel van Holland, zijnde een mengelmoes van zinrijke, keurige, geestige, snaakse, vreemde en wonderlijke Loterijspreuken, enz. Mitsgaders de zin en Loterijspreuken van Weesp. Verrijkt met figuren enz.* Te Leyden bij HENDRIK VAN DAMME, 1705, in 8°., I. Deel bl. 190.

C. KRAMM.

De grootste hoop in het l'hombre spel begrepen. In papieren van het jaar 1733 snuffelende, vind ik deze aanteekening van een mijner voorvaders.

De grootste hoop in het l'hombre spel begrepen.

N°. 1. *De Paus.* Als ick maar Troeffen en minder valsche kaarten hadde, sou ik wel spelen.

N°. 2. *De Keyzer.* Ik heb goede troeven, drie koningen en een dame maar waght tot een ander speelt.

N°. 3. *Engelandt.* Daar magh spelen wie wil, ik geeft agt dat de troeven wel verdeelt worden.

N°. 4. *Frankrijk.* Ik sal spelen als mijn koningh sal beest zijn.

N°. 5. *Pruyssen.* Ik had al langh gespeelt, maar vrees dat is mogt beest worden.

N°. 6. *Switserlandt.* Als er maar gespeelt wort, kan het mijn niet mankeren.

N°. 7. *Ruslandt.* Ik heb een spel om de partij te winnen.

N°. 8. *Spanyen.* Ik meen mijn spel bedriegt mijn niet, als het maar drie zwarte couleur etc. etc.

N°. 9. *Sweden.* Ik speel niet soo als honneurs betaalt worden.

N°. 10. *Denemarcken.* Ik speel niet sonder matadoors.

N°. 11. *Poolen.* Ik sal ligt verliesen, terwijl mijn een koningh mankeert.

N°. 12. *Het Duytse Ryck.* Wij mankeren drie kaarten, daarom ben ik bangh om Remiese te betaelen.

N°. 13. *Portugal.* Ik speel niet daar mijn spadilie niet vereijst wordt.

N°. 14. *Hollandt.* Als al de werelt past soo wil ik oock passen.

N°. 15. *Stanislaus.* Ik sal onfeijlbaar winnen als het gepermitteert is.

N°. 16. *Saxen.* Men moet meer seggen. etc.

N°. 17. *Labomwitsky.* Sans prandre encore, ik zal mijn best doen.

N°. 18. Avec permission, Messieur, ik heb te veel kaarten. Ik moet noch eens doorschieten, maar laat ons Rijcksdagh houden.

N. E. M.

Brief van Willem van Bloys. Houtvesterij. Welligt heeft het onderstaande letterlijk afschrift van eenen eigenhandigen brief van WILHELM VAN BLOYS, gezegd TRESLONG, Luitenant-Houtvester van *Holland* en *Westfriesland*, eenig belang voor de Aanteekeningen van DE NAVORSCHER.

»Eersame goede vrundt. Ick ben zeer verwondert geweest dat ghij het pergament ende andere u bij memorie gegeven met HENDRICK ABBEKERCK nyet gehouden en hebt, dan Ick denck dat ghij te laet in den haghe gecomen zijt by faute van goede peerden, voorts dient deesen om u te adverteren dat ghy gaen wilde by PHILLIPS de Valckenier, ende met hem gaen by de hoofmr. van den a om hem te adverteren hoe dat KEUIJER die patriseerder soo van Teylingen ende Noortwijck was gecomen om eenige patrijssen te vanghen deur t bevel van voors. hooffmr. (soo hy seyde), dan alsoo ick alhier omtrent nochte omtrent Teylinghen gheen hoenderen en heb laeten vanghen, ende hy vernomen hebbende datter deur dien well taemel. hoen hieromtrent was meende die om syn proffyt sonder groote cost ofte moeyten gevanghen te hebben, dan soo haest Ick sulcx hebbe vernomen heb hem bevolen van hier te trecken, ende te gaen omtrent Leyden, Bodegraven daer hoens genouch was diewyll hy hem die selfde dier genouch laet betalen, Ende dat Ick het hoen dat hieromtrent was beter coop wiste te doen vanghen ende oick beter coop besteet hadde, daer om als hij eenich ander rapport dede aen den hooffmr. dat hij daer van veradverteert mach weesen, ende dat die patriseerder dien Ick aengenomen hebbe, in deese toecomende weeck beginnen sall, alsdan sall nyet laeten den hooffmr. tot behouff van syn Exc., over te seynden datter gevanghen wert, Ick hebt coppel bestelt voor thien stv sonder eenighe ander costen, daer voor moet hy die vry leveren. Dan heb ick hem belooft Indien ick erghens een quaeden ruyn wiste te becomen dien soudemen hem leenen op syn eyghen cost om alsoo te vanghen met het levent peert alsoo hy daer ficx op is, ende dat peert daer toe terstont sall moeten toe te rechten, daerom indien dan erghens een te becomen waer van. Jacht peerden van syn Exc. mochte den hooffmr. tselfde aen my bestellen twelck ick hem altyt wederom doen hebben sall, alst patriseeren gedaen is. Ten laetsten soo schryff Ick aen den Advocaet DIMMER, dat hy u die minuten doen wilde belangende Schoorll op dat die by u getoont ende gecommuniceert mochte worden met den procur. RAEP, om te sien off hy wist daer by off aen te doen dat die saeck vordel weesen mochte. Hiermede den heer bevolen .datum Noortwyck den xxvij Novemb. anno 1593.

U goetgunstighen vrundt
WILHELM VAN BLOYS,
ghesegt TRESLONG.

Aen den Eersemen ende seer
discreten JAN VAN MUYDEN,
Secretaris van. houtfesteryen van hollt. In den
Haghe.

***.

Eene Hollandsche stijfster in Londen. Toen in het midden der XVIde eeuw de groote halskragen in *Engeland* meer en meer in de mode kwamen, en het vroeger daarvoor gebezigde Hollandsche linnen door het kamerdoek verdrongen werd, bleven echter de Hollandsche vrouwen den roem behouden de kragen het keurigste te kunnen opmaken. Zekere Jufvrouw DINGHAM(?) VAN DER PLASSE, naar ik vermoed uit *Zeeland* afkomstig, waar een geslacht van dien naam bestond, was de eerste die in de kunst om kragen op te maken onderwijs gaf, waarvoor zij van iedere leerling vijf ponden sterling ontving en nog een pond extra voor het leeren der kunst om de stijfsel naar eisch te kooken.

Ik vond het bovenstaande in de *Curiosities of Costume*, opgenomen in *Chambers Repository.*

φ^2—φ.

Gevangenen op ongezouten brood en op melk en brood (*Nav.* III.; bl. 193). Mijne herinnering over dit onderwerp, die zich tot eenige jaren vóór 1795 uitstrekt, brengt mede, dat geringer misdrijven in *Amsterdam* somtijds werden gestraft, met hetgeen men noemde: *te water of te brood leggen.* Of dit brood moest zijn *wit* en *ongezouten*, weet ik niet, maar wel, dat die bestraffing slechts weinige dagen duurde, uit hoofde dat de veroordeelden die slechts een korten tijd konden uithouden. Eene wet in dezen is mij niet bekend, zoo min als mij gebleken is dat dit elders plaats had.

POMPONIUS.

Vragen.

XL. — *Ons Volksgezang, in den Nederl. Volks-Almanak* 1849 *en* 1850. In den *Nederl. Volks-Almanak* voor 1850 las ik een stuk, getiteld: *Het Haarlemsch Watermuzyk*, en vond daarin vermeld een artikel van denzelfden schrijver, die zich dáár STUDIOSUS noemt, geplaatst in denzelfden *Almanak*, jaargang 1849, onder den titel, als opschrift voor deze vraag gekozen. Daar mij dit onderwerp meer dan oppervlakkig van aanbelang is, veroorloof ik mij de vragen:

a. Heeft de schrijver sedert gevolg gegeven aan het dáár aangeduidde voornemen, om op deze of gene wijze de vruchten van zijn onderzoek, betrekkelijk dit onderwerp, publiek te maken?

b. Zoo ja, waar zijn die te vinden?

c. Zoo neen, zoude dan STUDIOSUS misschien genegen zijn, persoonlijk nuttig te zijn aan den vrager dezes, door eenige mededeeling van wat hij op dit punt heeft nagevorscht?

Tot toelichting. Niet alle gedeelten van dit onderwerp zijn mij even belangrijk, — dit zoo oppervlakkig weg te verklaren, gaat niet; — slechts conferentie met iemand, der zake kundig, kan mij van nut zijn.

W. J. P.

XLI. — *De abbé Grégoire in de Synagoge te Amsterdam.* In N⁰. 45 van 't *Jüdisches Volksblat* 1854, leest men: „Der würdige Abbé" (GRÉGOIRE) „erzählt in seinen Memoiren, dasz eines der schönsten Ereignisse seines Lebens ein ihm in der Synagogen zu *Amsterdam* gegebenes Fest gewesen, und dasz Thränen seinen Augen entströmten, als er einen hebräischen Gesang hörte, welchen die Gemeinde vor dem Gotte Israel für sein, des christlichen Prälaten, Wohl erhob". Wie weet mij iets naders omtrent dit feest te berichten? en in welke Synagoge heeft het plaats gehad?

C—A.

XLII. — *Roetert of Rotert.* Dit woord wordt in de oude Stadsrekeningen van *Zutphen* gebezigd voor den Schepensmaaltijd die jaarlijks op Petri of den 22sten Februarij werd gehouden. „Item as COENRAIT SCHYMMELPENNINCK synen maeltyt op Sunte Peter in den jaere van LXXXI dede, hon gegeven VII ß voir den Roetert, die men doe 't synen huess at ind VII ß voir die gaste daer genoit weren, maekt XIIII ß." Overrentmeesters rekening over 1481. De Roetert werd evenzeer als drank beschouwd, als gelijk hierboven, als spijs: „Item als mann vp dingsdach nae Letare denn Roetert dranck gekocht enz." Overrentmeestersrekening over 1559.—Welke is de eigenlijke beteekenis van het woord, en waarom wordt alleen de jaarlijksche Schepensmaaltijd en geene andere maaltijd daarmede aangewezen?

R. W. T.

XLIII. — *Boëtius Epo van Roordahusum.* KOK, *Vaderlandsch Woordenboek.* VIIde Deel, zegt, dat hij Hoogleeraar te *Douay* was en zwijgt overigens van zijne werken. Op den 7den Maart 1567 schreef hij, zich toenmaals noemende „der Kon. Mat. Professor Ordinair in den rechten" uit *Douay* aan de Magistraat der stad *Zutphen*, dat hij onder handen had en begonnen was te beschrijven eene historie of kronijk van 't geheele *Friesland*, als *West-Friesland*, *Groningen en Oost-Friesland*, *Overijssel*, *Drenthe*, *Twenthe*, *het Sticht van Utrecht* en *Waterland*, en voorts van alle daaraan palende landen, dewelke onder den naam der Friezen tot aan *Nijmegen* toe begrepen waren. Hij was voornemens de eerste fundatie en oorsprong van alle steden, kloosters, vlekken, sloten, kasteelen, dorpen, godshuizen en kerken te vermelden met derzelver statuten, regten, usantiën en privilegiën, en verzocht daarom de Magistraat in de registers, acten en archieven naar dit alles onderzoek te doen, en hem van alles wat tot zijn doel dienstig was, copie te zenden. Zijn voornemen was om in het Latijn te schrijven. Het slot van den brief behelst eene breedvoerige aanmaning om te blijven volharden in het Katholieke geloof. Men weet van elders (VAN HASSELT, Stukken voor de Vaderlandsche historie, Dl. III, p. 190), dat hij een groot ijveraar voor het Katholieke geloof was en *Syntagmata Antiquitatum Ecclesiasticarum* had geschreven. Des niettegenstaande was de Hertog van *Alba* er niet opgesteld dat BOËTIUS EPO zich op het beschrijven der geschiedenis toelegde. Heeft dat hem welligt afgeschrikt om de bedoelde Kronijk uit te geven? Zijn er ook nog meer werken van hem bekend? En wat behelst het hier boven vermelde werk?

R. W. T.

XLIV. — *Goud en zilver.* De Heeren Navorschers zouden mij zeer verpligten met eene spoedige opgaaf,

1⁰. Zoo veel mogelijk van alle stukken, welke betrekking hebben op de verhouding van den gouden tot den zilveren standaard, de hermunting en afschaffing van den gouden standaard hier te lande, en de verhouding van goud tot zilver — zoowel van de stukken, welke afzonderlijk zijn verschenen, als van die, welke in tijdschriften, enz. verspreid zijn.

2⁰. Van de statistiek der jaarlijksche invoeren (of liever, der jaarlijksche productie) van goud en zilver, vooral van de laatste tien jaren — of opgave, waar die te vinden is.

LAGE.

XLV. — *Twee metalen Penningen.*

1. 2.

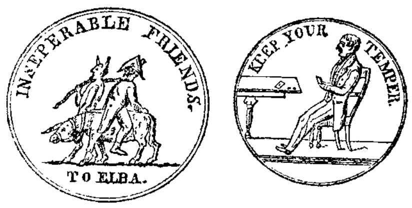

Onlangs kwamen mij twee metalen penningen ter hand, omtrent welke ik gaarne eenige nadere inlichting ontvangen zoude en waarvan de beschrijving hier volgt:

N⁰. 1 stelt voor: *Satan*, voortleidende aan een' touw een gesteekt en ruggelings op eenen ezel gezeten' manspersoon. (Zie boven N⁰. 1.)

Omschrift der bovenhelft;

INSEPERABLE FRIENDS.

Onder staat regtuit:

TO ELBA.

Keerzijde. Omschrift der bovenhelft:

WE CONQUOUR TO SET FREE.

In het vlak:

EMP.
OF RUSSIA
K. OF PRUSSIA
MARQUIS
WELLINGTON
PRINCE
SCHWARTZEN-
BERG.

Onder staat:

March 31. — 1814.

Alles met kapitale drukletters. Grootte: een gulden binnensrands.

N⁰. 2 stelt voor: Een manspersoon, op eenen stoel gezeten vóór eene tafel, waarop eene speelkaart en twee zeer kleine ronde voorwerpen (waarschijnlijk geldstukken) voor hem rusten. Hij zelf heeft speelkaarten in de opgehevene handen, en schijnt in kansberekeningen verzonken. (Zie boven N⁰. 2.)

Omschrift der bovenhelft:

KEEP YUOR TEMPER.

Keerzijde:

Portret van *Engelands* Koningin VICTORIA.

Omschrift:

VICTORIA REGINA.

Onder staat:

1848.

Alles met kapitale drukletters. Grootte: een Cent.

Wie geeft mij de bedoeling dier penningen?

G. E. J. RIJK.

XLVI. — *Koning-Spel Courant op 't jaar* 1687.

1.
Koning van Hongarijen.
Mijn vaders swaert wint nieuwe Rijken
Rebel, en Turcken voor mij wijken.
1.
Den Sultan der Ottomannen.
Mijn Hof? mijn Vrouwen, mijn Soldaten,
In oproer? Ach! ik ben verlaten.
2.
Franse en Engelse Raadsheer.
Dit spel mogt de Turcken wel rouwen
d' And'ren mogen haer hooft wel klouwen
2,
Teckely. Raetsheer.
'k Heb voor 's Lands Vrijheid, en de Leer?
Mijn rest gewaccht, wat kan ik meer?
3.
Paus: Nuncius. Rentmeester.
Voor 't Heylig Oorlog sal ik schieten.
De Beurs der Papen en Jesuiten.
3.
Jeger Pasca Muytinerende.
Sultan. Vizir wacht uwe koppen.
Wij komen op u schatkist kloppen.
4.
Hertog van Lottringen Hofmeester.
'k Heb tot Belgrado schoon doen maken.
En sal tot in 't Serail haest raken.
4
Franse Renegaed.
Rechtvaardig Loon, verdiende Lof,
Van 't een en 't ander Turksche Hof.
5.
Morosini Kamerling.
St. Marce wint den Paerden standert
En heeft de Dardanel verandert.
5.
Vizir Kamerling.
Mijn dacht, ik sou de bot vergallen,
Maer moet in strop of sabel vallen.
6.
Caraffa K: Secretaris.
Schaff op gij Seevenbergse steeden.
Die macht heeft, luystert na geen reeden.
6.
Seraskier gevangen van de K. van Beijeren.
O! Blauwe Koning 't is verbruyt
Tot Esseck hield gij 't al tot buyt.
7.
C. Denier: als Sanger.
Carcassen, Bomben en Mortieren
Die spelen best, op mijn manieren.
7.
Bassa van Berda, als Schreeuwer.
De Duyvel vond dit snaren spel.
Het kraekt en blaekt gelijk de Hel.
8.
Gunewald voor Snijder.
Wie lust een stukjen, na de swier
Van Aga, Bassa of Seraskier.
8.
Turkse Lubber.
Ach Mahon! help ons, wij vergaan
Ons Lubben komt ons dier te staen.
9.
Paus Biecht-Vader.
Op 's Keysers glorij en laurieren
Lijd ik, geen vrijheit der quartieren.
9.
Musti Turksen Opper-paep.
Help Mahomet Stambol moet buygen,
U Alcoran die raeckt in duygen.

10.
Starrenberg Medicijn.
Kraem op, gij Tarters en Cosakken
Mijn cure is, alles af te hacken.
10.
Sannielowits Muscovise Quaksalver.
De straf van mijn verraders kuuren
Moet ik met strop en rad besuuren.
11.
Bammis van Croatien Portier.
Stoelwijsenburg en Canisca,
Doet op, of niemant krijgt genâ.
11.
De Bassaes van Serien Bosnien etc.
Quartier! Quartier! 't is alles open
Laet ons maer hals en kop vrij lopen.
12.
Poolse en Littause, etc.
Hoe leutert ons dit Camin jeck
Mijn dunkt het houd, ons, voor de geck.
12.
Vrouwen van 't Serail als Sottinnen.
Wat sullen wij vol dulle minnen
Tot ons gelubden gaen beginnen.
13.
Roomse als Schenskers.
Het ketters bloet is d' offerhande
Voor 't quuaetste werk van sond of schande.
13.
Protestanten, etc.
Wij sotten sullen aan dien Beker
Ons oneens zijn, maekt and're seker.
14.
Piccolomini Bode.
Ik breng, goe tijdingen met hoopen
Het staet al voor de Keyser open.
14.
Turksen Chiaux.
Mijn soort is nul, want mijn verschijnen
Is maer, om koppen bij dozijnen.
15.
Koningsmark-Speelder.
Mijn snaren, is se er gesont
Voor Thebe, Athene en Negropont.
15.
Turken in d' Archipel.
U Noordse Balk met grove snaren,
Doet ons, geplukt ten afgrond varen.
16.
Ridder Janko Kok.
Voor sulken keuken der Morlacken
Sou self den Sultan sich bekacken.
16.
Dwerg van den Sultan Koks-krauwel.
Door haest, wend ik mijn spit in d' as
Den mag'ren droes, sit op ons Tas.

S. TANGENA *excudit cum Privilegio.*
ROMAIN DE HOOGE. *fec.*

Bij ieder tweeregelig versje is een prentje, door R. D. H. geteekend.

Daar zulk eene Courant mij ter hand gekomen is, zoo zoude ik gaarne weten of er meerdere, dergelijke Couranten op andere Jaren zijn, waarvan de prentjes geteekend zijn door ROMEIN DE HOOGE, bekend door zijne teekeningen op Staatkundige gebeurtenissen van zijnen tijd, en zoo ja, op welke Jaren?

S. W. J.

XLVII. — *Middeleeuwsche Schenkkan met dubbele tuit.* In den laatsten zomer is, volgens daarbij gevoegde opgaaf, in het *Haarlemmermeer* gevonden, en met meer andere zaken van daar afkomstig, thans in het bezit van Dr. A. VAN DER WILLIGEN, PZ., te *Haarlem* eene koperen schenkkan, waarvan wij de afteekening op $^1/_4$ van de oorspronkelijke grootte hier mededeelen, bij A op zijde, bij B het bovengedeelte met de zich in tweeën verdeelende tuit van voren gezien. Dáár waar de tuit aan den buik van de kan bevestigd is, moest het vocht door kleine gaatjes loopen, even als bij onze tegenwoordige theepotten. De kan moet dus gediend hebben tot het schenken van eenen daarin getrokken drank. Maar waartoe die dubbele tuit? Om telkens twee bekers of kroezen te gelijk te vullen, en zoo met meer spoed te kunnen bedienen? De proef met het oog op zulk eene bestemming genomen, bewees dat die bedoeling met de dubbele tuit goed bereikt werd.

Zijn kannen van dien vorm ook van elders, of is aan iemand van de lezers ook iets naders en zekerder nopens haar gebruik bekend?

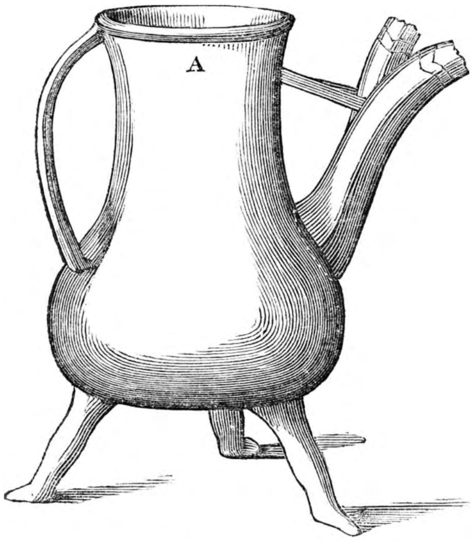

B

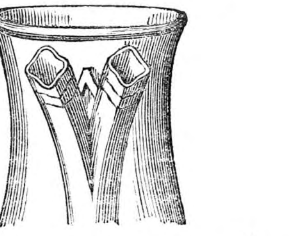

Θ.........ς.

XLVIII. — *Romulus premier Roi.* Uit mijne schooljaren herinner ik mij twee fransche dichtstukken of zoo men wil rijmen, die ik naderhand nergens weder ontmoet heb, en op welker bezit ik om eene bijzondere reden grooten prijs stel. Het eene is eene beknopte Geschiedenis van *Rome*, beginnende:

> ROMULUS premier Roi, de *Rome* fondateur
> Fut suivi de Numa, ce grand legislateur.

Ik herinner er mij nog uit:

> D'HORATIUS KOCLES le formidable bras
> Défend lui seul un pont, qui croule sous ses pas.

Het andere is eene soort van geschiedenis der Vereenigde Provincien, en begint:

> Quand le Roi PHILIPPE second
> Etablit l'inquisition, etc.

Zijn die verzen ergens gedrukt, en wie is er de maker van?

W. M. Z.

XLIX. — *Geschiedenis van Griekenland.* Welke zijn de beste bronnen der geschiedenis van *Griekenland*, sedert de troonsbeklimming van Koning OTTO, waar J. L. KLÜBER mede eindigt?

J. M.

L. — *Oude gravure met spreekwoorden.* Toevallig kwam ik onlangs in het bezit van eene oude plaat, met 21 voorstellingen van even zoo vele spreekwoorden Hiervan zijn de voornaamsten:

Dese sith tusschen twe stoelen in de assche. Dith is een oerblaser. Dese stroijt de roezen voer de verrken. Dese draget den dach met manden wth. Dese hanget de catte de belle aen. Dith is een pilaer bieter. De simme blieft een simme, al hadde sij gulden cleeder aen. Dese vanget den palinc bij den stert. Dese siet doer IX masier gaten. Dese loopt met dat hoeft tegen de muer. De den duvel geschept heft, de moet hem ouer vuerby. enz.

De verschillende figuren staan door elkander, zonder éénige orde. Hoewel er geen jaartal noch de naam van een' graveur op vermeld is, meen ik toch uit de kostumen van vele er op afgebeelde personen te moeten besluiten, dat deze plaat uit het begin of althans het midden der XVIde eeuw dagteekent.

Kan een der HH. Navorschers mij ook opgeven of er ook meer platen van deze soort bestaan? Zoo ja, waar ze te vinden zijn?

Heeft ze misschien ook eene godsdienstige of staatkundige strekking, zoo dat er *bepaalde* personen op aangeduid worden?

B—s.

LI. — *De Evangelisten.* Omtrent welken tijd zijn de werken der Evangelisten het eerst bekend geworden, en waar kan ik de geschiedenis dier schriften het best en meest onpartijdig lezen?

EEN ZOEKENDE LEEK.

LII. — *Romein de Hooge.* IMMERZEEL in zijne *Geschied. der Holl. Kunstschilders*, zegt: „Omtrent de plaats en het jaar der geboorte van dezen schilder, teekenaar en plaatetser, bestaat eenige onzekerheid. In buitenl. werken vindt men bij meer dan éénen schrijver gemeld dat hij te *'s Hage* zou geboren zijn" enz. Ik heb intusschen twee portretten van hem, het één in hout gesneden door C. VAN NOORDE, waaronder staat geb. te *Amst.* overl. te *Haarl.* $1708^6/_{10}$. Het andere is met kleuren geteekend door T. JELGERSMA, met zijn wapen en het volgend randschrift: Natus Amst., denat. Harlemi. voorzien. Beide zijn gevolgd naar het geschilderde portret van R. DE HOOGE zelven. Ik vraag nu is het waar dat hij te *Amsterdam* geboren is? Is het jaartal 1638, als dat zijner geboorte, door F. MULLER in zijnen *Beschrijv. Catalog.* aangegeven, juist? Uit het doodregister op het stadhuis te *Haarlem*, is mij met zekerheid gebleken, dat het jaar van zijn overlijden, hiervoor reeds opgegeven, juist is.

W.

LIII. — *Izaak van Ostade* wordt door IMMERZEEL opgegeven als geb. te *Lubek* 1613 en overl. te *Amst.* 1671. Ik bezit twee portretten van hem, het eene geteekend met kleuren door ADRIAAN VAN OSTADE, het andere waarschijnlijk door VAN NOORDE of JELGERSMA daarna gevolgd. Beiden naar het geschilderde portret

van A. V. OSTADE, waarbij opgegeven wordt als zijn geboortejaar 1621, als dat van zijn overlijden 1657. Ik vraag nu kan ook iemand der Navorschers met zekerheid aangeven wie hier dwaalt.

LIV. — *Geslacht Rubens.* Onder mijne verzameling lak-afdrukken van geslachtwapens, is er een, uit de laatste helft der vorige eeuw afkomstig, met het onderschrift RUBBENS te *Sluys* (*Staats-Vlaanderen*). Het ruitvormig schild komt genoegzaam overeen met het in DE NAVORSCHER beschrevene wapen van P. P. RUBENS; behalve dat het franc-quartier met den leeuw ontbreekt en de veldflesschen als rozen zijn afgebeeld. Voor ruim een halve eeuw schijnen er dus nog aanverwanten van den beroemden schilder in ons vaderland gewoond te hebben. Is dit nog tegenwoordig het geval? φ²—φ.

LV. — *Jean Léger en Jaques Brez.* De eerste, een Waldenser van geboorte, werd door de vervolgingen uit zijn vaderland verdreven, kwam hier te lande en werd Predikant bij de Waalsche Gemeente te *Leyden.* Hij gaf in 1669 een zeer belangrijk werk uit getiteld: *Histoire générale des églises évangéliques de Piémont ou Vaudoise*, in 2 boeken.

JACQUES BREZ, vroeger Predikant bij de Waldensen, woonde sedert 1796 in *Utrecht.* Hij moet ook een werk over de Waldensen hebben geschreven dat mij geheel onbekend is.

Dewijl GLASIUS beide in zijn *Godgeleerd Nederland* heeft over 't hoofd gezien (waarin zij toch nevens SAURIN en anderen eene plaats hadden verdiend) zoo zou het mij aangenaam zijn omtrent hen nadere aanwijzingen en bijzonderheden te vernemen

HENRY.

LVI. — *De Apostel Petrus als Sleuteldrager.* Dat aan de voorstelling van den Apostel PETRUS *sleutels* als symbool zijn toegevoegd, berust zeker op het begrip, dat men aan 's Heilands woord bij *Matth.* XVI: 19 heeft gehecht. Maar wie verklaart mij, waarom men in oude prentwerken den Apostel soms met één' grooten en één kleinen, soms ook maar met één' enkelen sleutel aantreft? H.

LVII. — *Hooglied.* Zou iemand mij ook naauwkeurig kunnen opgeven al de vertalingen van het Hooglied, in alle nieuwere talen en uit verschillende tijden, hetzij in proza of poëzij; behalve de in de laatste jaren in *Duitschland* uitgekomene van GUSTAV JAHN en JULIUS STURM?

Eene naauwkeurige opgave van de plaats waar iedere vertaling is uitgekomen, het jaartal en den vertaler, wordt tevens verzocht. HENRY.

Antwoorden.

Gerit Comhaer (II.; bl. 312). Welligt zou de Heer I. A. N. omtrent GERIT COMHAER eenige nadere inlichtingen kunnen erlangen van den Redacteur der *Gelderland.*

Θ......... ς.

De Dood van Iperen (III.; bl. 32). Hij dient als beeld van een mensch, akelig door zijn ongezond uiterlijk, vooral wanneer zoo iemand lang en mager tevens is. Ik heb, maar herinner mij niet waar en door wien, deze spreekwijze hooren te huis brengen op eene pestziekte, die te *Iperen* gewoed, vele inwoners ten grave gesleept, en op de herstellende nog lang de zigtbare blijken van hare woede achtergelaten had. Θ.........ς.

Maria van Malsem. Pelimao de Alfoerees (IV.; bl. 38, Vr. XXIV). Men vindt de geschiedenis van PELIMAO DEN ALFOEREES bij VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, Dl. II, bl. 176. Dat daarin een werkelijk tragisch element ligt, zal niemand, die de geschiedenis gelezen heeft, ontkennen, of zich verwonderen, dat O. Z. VAN HAREN die stof geschikt achtte voor een treurspel. Hem stonden echter ook andere bronnen ten dienste, want de de Predikant VAN DER SLUYS wordt door VALENTIJN t. a. p. niet vermeld. R. W. T.

Plaatsmerk »Leipzig" (niet »Leipzich") bij eenige dichtstukjes van Bilderdijk (IV.; bl. 64, Vr. 58). Vier der stukjes van BILDERDIJK, met het plaatsmerk »Leipzig", vindt men in den eersten bundel Gedichten, door Mr. W. en Vrouwe K. W. BILDERDIJK, verzameld en uitgegeven door NAYLER *en* C^o^., Amsterdam 1836. Deze zijn: *De Intocht der Franschen in* 1795, Leipz. 1795. *Lijkgedachtenis van Z. D. H. Prins* WILLEM GEÖRGE FREDERIK *van Oranje en Nassau enz. Overleden te Padua, op den* 6*den Januarij* 1799. Leipz. 1799. *Losse Stukken, in verzen.* Leip. 1803. en *De achtste Maart, verjaardag van Z. D. H. Prins* WILLEM *den Vijfden, in Londen* 1796. Leipz. 1797. Deze stukjes hebben, wat de typographische uitvoering en het papier, waarop ze gedrukt zijn, betreft onderling zeer veel overeenkomst. De genoemde bundel bevat, behalve deze, nog stukjes, uitgegeven bij L. HERDINGH *en Zoon*, te *Leyden*, en eindelijk: *Aan Nederland, ter gedachtenis van den dapperen Hopman* KROPFF, *na eene hardnekkige verdediging van de vesting de Klundert, doorschoten*, uitgegeven te 's Hage, bij S. P. JACOBS DE AGE, Boekverkooper in de Vlamingstraat, 1793. Dit laatste stukje heeft, wat druk en papier betreft, bijzonder veel overeenkomst met die, met het plaatsmerk »Leipzig". Zoo men kon nagaan, waar de Heer NAYLER in der tijd den eigendom dezer stukjes verkregen heeft, (*) zou men welligt op het spoor kunnen komen van den uitgever der met »Leipzig" gemerkte stukjes. Er is, zoo ik mij niet bedrieg, nog een tweede bundel van BILDERDIJK's *Gedichten*, bij NAYLER *en Comp.* uitgegeven, die welligt ook dergelijke stukjes bevat. Beide bundels werden, in der tijd, op elke der, door de uitgevers in verschillende steden gehouden, boeken-auctiës, verkocht. LAGE.

Penning van het jaar 1639 (IV.; bl. 127, Vr. 114). Deze penning behoort ongetwijfeld tot de *Fransche* medailles; het daarvan beschre-

(*) [Heeft NAYLER ooit dien eigendom bekomen?]

ven wapen, komt genoegzaam overeen met dat van het geslacht LE FERON. in *Frankrijk*, voerende een gouden (kruis en sautoir), boven een star, onder een roos, en ter wederzijde een arend, alles van goud op een veld van keel; zie PALLIOT, *La vraye Science des Armoiries*, Paris 1674, p. 584, 585; onder verscheidene anderen van dit geslacht wordt ook genoemd HIEROME LE FERON, Conseiller et President des Enquetes, ensuite Prevot des Marchans de la ville de Paris, van wien ook een portret bestaat. Zie LE LONG, *Biblioth. Hist. de la France*, T. IV, p. 184; het schip in zee op het revers van den den penning geeft aanleiding tot het vermoeden, dat hij tot dezen, als tot den handel behoorende, in verband staat, tenzij op de lijsten der *Prévôts des Marchands à Paris*, een OUDART LE FERON mogt voorkomen; gemelde lijsten zijn onder anderen te vinden in FELIBIEN, *Hist. de la Ville de Paris*, T. II, Paris 1725, in fol.

V. D. N.

Gerard Kinckhuizen (IV.; bl. 127, Vr. 112). Naardien door den schrijver van *Hollands Roem*, t. a. p. het werk van dezen wiskundige, uitgegeven te *Haarlem*, 1663, vrij breedvoerig wordt vermeld, en hij te dier gelegenheid, ook in navolging van MONTUCLA, zich beklaagt over de nalatigheid van onze letterkundige historieschrijvers, in het vermelden van wiskundigen, ja ook van onze stedebeschrijvers, blijkt het, dunkt mij, genoegzaam, dat hij over KINCKHUIZEN vele nasporingen gedaan heeft, echter zonder vrucht, waaruit het alzoo te vermoeden is, dat men niet ligtelijk iets meer van dezen zal opgeteekend vinden; de bijzonderheid nogtans dat KINCKHUIZEN, door de Duitschers KOENINGSHAUSEN genoemd wordt, gelijk schijnt te blijken uit zijne vermelding in JÖCHER's *Gelehrter Lexicon*, verdient opmerking, en geeft nog eenige hoop, dat welligt in den vreemden nog iets hem betreffende zal te vinden zijn; JÖCHER noemt hem uitdrukkelijk een Hollander; men zoude anders kunnen veronderstellen dat hij een Duitscher van afkomst ware; van waar JÖCHER zijne vermelding, die niets meer dan de aanwijzing van zijn werk over de *Algebra* bevat, ontleende, wordt niet opgegeven, zoo als veelal bij anderen door hem geschiedt; ook in het werk: *Geschiedkundig overzigt der vorderingen in de Wetenschappen*, Gorinchem 1832, heb ik hem niet vermeld gevonden. V. D. N.

Middelburgsche oudheden (IV.; bl. 160, Vr. 147). De beelden boven den toegang naar het »Schuttershof van den Edelen Handboog in het Schuttershofstraatje te *Middelburg*, die FRIDELDOMDEIN voor Romeinen gelieft aan te zien, stellen twee der vroegere boogschutters in hun kostuum, met den grooten breed geplooiden halskraag voor. Zij zijn zoo goed bewaard gebleven en kenbaar, dat men wel heel kortzigtig moet wezen, om zich ten dien opzigte te bedriegen; zoodat ik zelf geneigd ben om te gelooven dat FRIDELDOMDEIN ons een *canard à la Tartare* heeft willen verkoopen, en daarvoor moest men DE NAVORSCHER niet misbruiken. φ^2—φ.

Jacques le Long (IV.; bl. 166, Vr. LXXVIII). Deze wordt door ISAAC LE LONG genoemd zijn *naamgenoot*; zie de voorrede van zijn *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*. Het is alzoo *niet* vermoedelijk, dat zij tot elkander in betrekking stonden, ook het verschil in Godsdienstbelijdenis geeft aanleiding zulks te denken. In de 2de zeer verbeterde vermeerderde uitgave van zijne *Bibliothèque Historique de la France*, par DE FONTETTE, Paris 1768, vindt men een *Abegré de la vie du Pere* LE LONG, alsmede een lijst zijner werken, alwaar onder N°. VIII wordt vermeld zijne verbeterde uitgave van de *Bibliotheca Sacra*, Paris 1723 2 vol., in fol. en genoemd: *la meilleure et la plus complete edition de ce grand Ouvrage*; dat de uitgave van 1778—90 te *Halle* niet voltooid werd, wordt door EBERT, en ook door BRUNET bevestigd, die deze uitgave, als veel *uitgebreider* dan de vorige zijnde, een *geheel nieuw* werk noemen. JACQUES LE LONG wordt veelmalen aangehaald en ook zijne schriften beoordeeld, door PROSPER MARCHAND in de *Dict. Historique*, La Haye, 1758, alwaar ook ISAAC LE LONG wordt geprezen, wegens de uitgave van zijn *Boekzaal des Nederd. Bijbels*; het *portret* van dezen stelt hem voor op 49jarigen leeftijd, met breed loshangend hair, in eenvoudige burgerkleeding; overigens weet ik over hem niets te voegen bij hetgeen in DE NAV. IV.; bl. 339 reeds gezegd is, want in het *Bericht* vóór den *Catalogus* zijner belangrijke Boekverzameling, Amst. 1744, wordt hij niet eens genoemd. Prof. J. HERINGA, *Kerkelijke Raadvrager*, Dl. II, bl. 288 en 352, vermeldt hem. V. D. N.

Spieghel der Spaensche Tyrannye (IV.; bl. 167, Vr. LXXXVI). Dat dit werkje verschilt van den *Spaenschen en Arragoenschen Spiegel*, blijkt naar mij dunkt genoegzaam uit het aangeteekende bij een exemplaar van het laatst genoemd boek in den *Catalogus* der Biblioth. van JAC. KONING, 1833, bl. 165, N°. 179, waarheen ook reeds in DE NAV. III.; bl. 315, verwezen is. Aldaar leest men dat dit boek de wreedheden der Spanjaarden in den Westphaalschen Creyts, gedurende het laatst van 1598 en het begin van 1599, ten onderwerp heeft; terwijl de *Spiegel der Spaensche Tyrannye* of de Wreetheden in de *West-Indiën*, of die in de *Nederlanden* voorgevallen, behelst; van dit werk bestaan eene menigte onderschei-

den, maar ook *gelijktijdige* uitgaven waarover de genoemde *Catalogus* t.a.p. die er verscheidene vermeldt, belangrijk is om in te zien; zie ook DE WIND, *Biblioth. van Nederl. Geschiedschr.* bl. 577. Nog is in mijn bezit eene onvermelde uitgave, te Amst. van JACOB PIETERSZ. WACHTER, z.j. doch de *voorrede* geteekend door C. L. V. D. PLASSE, A°. 1622, 4°. Ook *Den vermeerderden Spieghel der S. T. gesch. in W. I. enz.* Amst. bij V. D. PLASSE, 1623, 4°. V. D. N.

Jan Luiken (IV.; bl. 196, Vr. CXIV). A. FOKKE, SIMONSZ. deelt in zijne *Vaderl. Hist.*, Amst. 1809, Dl. I, bl. 244, eene belangwekkende anecdote van zijne eenvoudigheid en belangeloosheid mede. WILDSCHUT beschreef zijn leven. L. D. R.

Spreekwijzen. »*Iets voor een prikje koopen*" (IV.; bl. 223, Vr. 190). BILDERDIJK, *Geslachtsl.* op *prik* zegt: »*Prik*, in de uitdrukking: *iets op een prik weten*, is Deensch, en beteekent *stip*, *tittel;* het is, de zaak *tot den minsten tittel toe* weten. *Til prikke* zegt men daar; dat is, *tot een stip toe.* Ook, *til punkt og prikke*, waarvoor wij zeggen, *op een hair.* Dat dit *prik* juist het *punctum* der Latijnen uitdrukt, ziet ieder". *Iets voor een prikje koopen* zal dus wel zijn *iets voor een prijsje*, *voor een kleinigheid bekomen.*

»*Bekend zijn als de bonte hond*". Dit is: »Hij staat overal in een kwaad gerucht. Waarschijnlijk is dit spreekwoord ontleend aan zekeren schout BONT, die zich bijzonder beijverde in de vervolging van de aanhangers van ARMINIUS, en gewoonlijk van zijn' hond vergezeld ging. De Heer VAN EYK houdt dit spreekwoord daarom verbasterd van: *Hij is bekend als* BONT *en zijn hond*". (*) Over dezen Mr. WILLEM DE BONDT, Schout der stad *Leyden*, en het begraven van zijn hond *Tyter*, op den 20sten Januarij 1634, zie men VONDEL'S *Hekeldichten, met Aanteekeningen*, te Amersfoort, bij PIETER BRAKMAN, 1707, waarin men de *Begraefenis van den Hond van Schout* BOND, *naer een echt Schilderijtje geteekent*, afgebeeld vindt.

J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. »*Iets voor een prikje koopen*". »*Moederziel alleen*". »*Bekend zijn als de bonte hond*" In de eerste spreekwijs beteekent *prikje* òf het aas, waarmede de visschers kabeljaauw vangen, òf (en dit acht ik waarschijnlijker) een speldeprik, een puntje, een kleinigheid, even als in de spreekw. *iets op een prik weten*, d. i. tot op de minste kleinigheid na, stiptelijk weten.

De tweede spreekwijs was van ouds: *moeder-een*, waarin spottenderwijs later het *ziel*, ook wel eens *zalig* is ingeschoven, 't zij »uit louter schertsende, doch onverstandige nabootsing van het bekende en begrijpelijke *moedernaakt* ontsproten", 't zij eene zinspeling op den *foetus in utero*, waarbij *moeder* in den zin van *uterus* genomen werd. Teregt geeft DE VRIES, *Aant. op Ware-nar*, bl. 199 en 200, aan de eerste verklaring de voorkeur.

De derde spreekwijs luidt in haar geheel: *als de bonte hond met de blaauwe staart* en geeft wel niets anders dan een in het oog vallend voorwerp te kennen.

CONSTANTER.

Spreekwijzen. »*Met de kous op den kop*" (IV.; bl. 224, Vr. 192). Dezelfde alliteratie als reeds dikwijls is opgemerkt heeft ook hier plaats; *met de laars op het hoofd* zou niet zoo goed klinken. 't Geeft eenvoudig te kennen, dat iemand geheel in de war, in een misselijken toestand te huis komt.

CONSTANTER.

De rok van Trier (IV.; bl. 224, Vr. 193). Zie: *Der Heilige Rock zu Trier und die Protestantische Kritik von* Dr. F. J. CLEMENT, *Privatdocenten an der Universität zu Bonn.* Coblenz, Verlag von W. BLUM, 1845. Dat is, mijns inziens, de naaste weg. Lees verder, des verkiezende: JOSEPH VON GÖRRER, *Die Wallfahrt nach Trier;* Regensburg 1845, Verlag von G. JOR. MANZ, en *der Ungenähte Rock oder König Orendil wie er den grauen Rock zu Trier brachte, gedicht der XIIten Jahrh. übers. von* KARL SIMROCK. Stuttgart u. Tübingen, COTTASCHER Verlag, 1845. JAC. GRIMM. zegt, dat dit gedicht van de XIIde Eeuw »*auf uraltem epischen Grunde ruht*".

J. A. ALB. TH.

De rok van Trier. Als bijdrage tot dit onderwerp is misschien niet onbelangrijk hetgeen men leest in »*Croone der Allerheylichste wonden* CHRISTI JESU *verclaert met XXXV bemerckinghen alles getrocken wt de H. Schrifture*, *H. H. Vaders ende Kerckelycke historie. Door Den E. P.* GUILIELMUS DE WAEL *van Vronestein*, *Priester der Societeyt* JESU. Den 2den Druck. Antwerpen, 1654. bl. 16, 17. "Tot meerder aermoede is noch den Salighmaecker ghecommen, want aenghesien het een jeder toeghelaeten is, een aerm cleetien, anders niet hebbende, achter te laeten, ende te geven aen die hem meest in sijn aermoede ende sieckte is behulpigh geweest: Dit en heeft niet moghen gebeuren aen den stervenden ende ghecruijsten Salighmaecker, die heeft moeten sien dot de soldaeten sijne cleederen onder hun ghedeylt hebben, ende met eenen teerlinck worp *scheurden ende deylden synen aermen rock*, die hij gheerne soude wederom ghestelt hebben in de handen van sijne teghenwoordighe bedruckte Moeder, van de welcke dat dien, naer het segghen van eenighe schrij-

(*) G. C. MULDER, *Nederl. Spraakl.* 1846.

vers, ghebreyt oft ghemaeckt was". Deze schrijver verschilt alzoo grootelijks met de eerwaarde vaders uit *Trier*. L. D. R.

Martinus Hamconius (IV.; bl. 224, Vr. 194). MARTINUS HAMCONIUS, eigenlijk MAARTEN HAMKEMA, geboren omstreeks 1550 te *Follega*, provincie *Friesland*, was een zoon van HAMKE HAMKEMA en N. BEELEMA. Eerst Excijsmeester te *Follega*, werd hij, op verzoek van den Grietman van *Lemsterland*, JITZARD HYNTHILMAN, die destijds *aan eene nieuwe ziekte* te bed lag, den 15den October 1574 tot diens substituut aangesteld; doch uit hoofde van zijne staatkundige gevoelens, daar hij den Koning van *Spanje* aanhing, gebannen. Na zijne terugkomst bekwam hij het Dijkgraafschap van *Zevenwouden;* daar hij evenwel ook nu niet kon stil zitten, moest hij dien post mede verlaten. Anderwerf weder in het vaderland gekomen, zag hij zich tot Grietman van *Doniawarstal* benoemen, maar ook dit ambt mogt hij niet lang behouden, want den 19den Julij 1581 bevond hij zich bij het gevecht, dat bij *Grijpskerk* in Groningerland geleverd werd en waarin SONOY en NORRITS het leger van RENNENBERG sloegen; ook werd nog in dat zelfde jaar zijn opvolger als Grietman benoemd. Den 25sten November 1601 werd den Procureur Generaal door het Hof gelast, met zijne zaak voort te gaan, aangezien hij zijn verblijf bij den vijand hield. Gedurende zijn afwezen schijnt hij zich aan het krijgswezen te hebben toegewijd, althans wij vinden opgeteekend dat hij zich viermalen in belegerde plaatsen ophield, welke achtervolgens den vrijheidsgezinden in handen vielen. Van zijne jeugd af had hij echter de letteren beoefend, en gedurende zijne menigvuldige verbanningen, had hij geenszins den lust daartoe laten varen, maar zich daarmede in zijne tusschen uren ijverig bezig gehouden.

Zijne voornaamste werken zijn: *Frisia, seu de viris rebusque Frisiae illustribus libri duo*, door WINSEMIUS, in 1620 uitgegeven; en *Certamen Catholicorum cum Calvinisties continue charactere C. conscriptum, concordiaeque coelitus concessae Christiana congratulatio*, Munster 1607. Buiten dit geschrift kunnen van zijnen bijzonderen smaak, om altijd woorden, met de letter *c* beginnende, te gebruiken, getuigen sommige dichtregelen, zoo als zijne afteekening van den Graaf VAN DER MARK:

Calvinista comes contorta cannabe crudus
Candida chordigerae constrixit colla catervae etc.

En deze:

Carmina clarisonae calvis cantate camoenae.

Hij was een van degenen, die in 1581 met OENE VAN WYTSMA, Grietman van *Dantumadeel*, den brief van eenige Friesche Edelen schreven, om zich weder onder de gehoorzaamheid van den Koning van *Spanje* te begeven. Hij was gehuwd met BENNA HOLKEMA, en overleed in 1621, in zeventigjarigen ouderdom.

Men zie over hem Mr. H. BAERT VAN SMINIA, *Nieuwe Naamlijst der Grietmannen*, bl. 345—347; *Algem. Woordenboek der Zamenleving*, in voce.

A. J. VAN DER AA.

[Een bijna gelijkluidend antwoord gaf de Heer H. VAN ROLLEMA, die een afschrift mededeelde van hetgeen men over HAMCONIUS leest in genoemden *Naamlijst* van H. BAERDT VAN SMINIA, Leeuw. 1837.]

Martinus Hamconius. Over dezen geschiedschrijver (?) en dichter (?) zie men zijn tijdgenoot SUFFRIDUS PETRUS, *De scriptoribus Frisiae*, Decas XVIII, N°. 1; FOPPENS, *Bibl. Belg.*, T. II, p. 855; PAQUOT, *Memoires*, T. III, p. 37 (of Dl. I, bl. 230 der fol. uitgave); FOCKE SJOERDS, *Algem. beschrijving van Friesland*, Dl. I, bl. 9, Inleiding; DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers*, Dl. I, bl, 348; VAN SMINIA, *Nieuwe Naamlijst der Grietmannen*, bl. 345; Mr. J. DIRKS, in de *Vrije Vries*, Dl. III, bl. 315; P. G. WITSEN GEYSBEEK, *Apollineum*, Dl. I, bl. 76(2) enz. Van wien ontleende deze laatste schrijver het berigt, dat M. HAMCONIUS den aanslag op het eiland *Schouwen*, en de belegeringen van *Steenwijk*, *Groningen*, *Lingen* en *Doetinchem* bijwoonde

J. D. / L.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO en J. C. K. gaven uitvoerige antwoorden op deze vraag, en verwezen naar het werk van DE WIND, bl. 348, en naar de aldaar aangehaalde schrijvers, de laatste tevens naar het *Aanhangsel op het algemeen Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen*, op het woord.—P.A.T. maakt de opmerking dat HAMCONIUS ten onregte ook *geschiedschrijver* wordt genoemd, daar volgens hem, zijn werkje *Frisia seu de viris rebusque Frisiae illustribus* (Fran. 1620, 4°.) geene historische waarde bezit. Hij verwijst verder naar de werken van SUFFRIDUS PETRUS, DE WIND, de Woordenboeken van J. KOK, en anderen en naar ons Tijdschrift bij de vermelding der *Acrosticha*, in den IVden Jaarg. bl. 58. — Over MARTINUS AMCONIUS zie men verder in ons Tijdschr., de belangrijke Bijdrage van J. D. / L. IVden Jaargang bl. 289.]

Garde d'honneur van Napoleon (IV.; bl. 224, Vr. 195). Het eenigste mij bekende werk, dat welligt aan de vraag kan beantwoorden, is, *Le Garde d'honneur, of episode der regering van* NAPOLEON BUONAPARTE, uit het Fransch vertaald van J. A. BOIJMANS, Zutphen 1823, in 8°. De Fransche uitgave is van veel vroeger datum, en door BOIJMANS, die zelf als Garde d'honneur voor *Utrecht* is uitgetrokken, geschreven. Hij was de eenige zoon van wijlen den bekenden kunstverzamelaar T. J. O. BOIJMANS, te *Utrecht*, die zijne rijke kunst-

nalatenschap aan de stad *Rotterdam* heeft gelegateerd. C. KRAMM.

[Ook A. J. VAN DER AA verwees ons naar het werk van J. A. BOYMANS.]

Woorden in Langendijk's »*Don Quichot*" (IV.; bl. 224, Vr. 197). Ware mij het blijspel ter hand, ik zou misschien al de opgenoemde uitdrukkingen voor R. P. verklaren; nu mogen de volgende volstaan. De vloeken *Gansbloet* en *Gansslijters* verklaart DE VRIES, *Aant. op Ware-nar*, bl. 98, door *Gods* (d. i. 's Heilands) *bloed* en *Gods gewijde kandelaren* (luchters). 't Laatste houd ik eerder voor een verbastering van *bliksem*. *Zeper* acht dezelfde teregt (t. a. p. bl. 225) eene misvorming van *zeker*, »dat bij naauwgezette lieden voor een vloek doorging", even als nu nog *warentig* voor *waarachtig*; *heden* voor *Heere*. *Bijlo* is volgens hem (bl. 127) voor het oude *bi lode* van éénen oorsprong met *sakkerloot* en misschien een vloek bij den H. LODEWIJK. *Ondiest*, d. i. zeer goed, naar behooren, lief, — leidt hij af (bl, 171 en 172) van het A. S. *ondefene*, dat dezelfde beteekenis heeft en van 't werkw. *dafan*, imp. *deof* (*dief*), d. i. passen, behooren, afstamt. Op bl. 125 kan de vrager vinden wat *sageles* is, namelijk *zaagsel*, door letterverplaatsing. Zoo gis ik dat met *klet* kladde of kliskruid bedoeld wordt, waarover zie bl. 122. Dat verder *Sint Justus* een spottende benaming van den duivel, gelijk *Symen Langdarm* van den dood is (meen ik), dat *pikken uit de hel* voor *pik* of voor *bliksem uit de hel* gezegd wordt, en dat het nu nog gebruikelijke *vrij labes* of *vrij lapis* met het oude *labaey* zamenhangt, zal geen Navorscher R. P. behoeven te zeggen. CONSTANTER,

Heksenvergadering nabij Utrecht (IV.; bl, 224, Vr. 198). Kan de bedoelde plek nabij *Utrecht* ook de bleek buiten *Amersfoort* geweest zijn? SCHELTEMA althans deelt in zijn *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, Dl. IV, St. I, bl. 265 en volg. twee vonnissen mede, ten jare 1595 door het Hof van *Utrecht* gewezen, waarbij twee personen tot den brandstapel veroordeeld werden, die bekend hadden, »op de bleycke buyten *Amersfoort*" de gedaante eener kat aangenomen te hebben, enz.

TRAJ. MOS.

Zegel met St. Annabeeld (IV.; bl. 224, Vr. 200). De vraag van Dr. RÖMER deed mij denken aan een oud en zeer verwaarloosd schilderij, dat ik voor eenige jaren in het Gemeentehuis van het afgelegene dorp *St. Annaland* (Eiland *Tholen*) gezien had. Toen ik daarover met het Gemeente-Bestuur in correspondentie trad en eene afteekening vroeg, was dit welwillend genoeg het mij ter bezigtiging te zenden, en verzocht tevens het onder mijn toezigt te doen schoonmaken en herstellen. Ik maak hiervan melding, omdat die eenvoudige landbouwers in een der afgelegenste dorpen van ons vaderland, een voorbeeld geven aan menig meer beschaafd Gemeente-Bestuur, dat belangrijke oudheden soms zoo erg verwaarloost.

Het schilderij, het jaartal 1591 dragende, stelt voor ST. ANNA, op een heuvel gezeten, in een bergachtig landschap bij het aanbreken van den dag. Op hare knie zit MARIA, en deze heeft weder het kind JEZUS op haren schoot. Boven die afbeelding staat de spreuk: *Al bet groeijēde.*

In de vier hoeken zijn wapens geschilderd. Het eerste is dat van HERMAN VAN BOURGONDIE, destijds eigenaar der heerlijkheid, welke volgens de *Tegenw. Staat van Zeeland*, haren naam kreeg van Vrouwe ANNA VAN RAVESTEIJN, gemalin van ADOLF VAN KLEEF. Deze HERMAN was de kleinzoon van BOUDEWIJN VAN BOURGONDIE, bastaard van PHILIPS *den Goeden*. Zie BUTKENS, *Troph. de Brabant*, T. III, p. 357. Het wapen is zoo als SMALLEGANGE dat mededeelt, uitgenomen den balk der bastaardij.

Het tweede wapen — écartelé, I et IV, de gueules a une main dextre au naturel ailée d'or, tenant une épée d'argent garnit d'or— II et III. d'argent au lion de pourpre, couronné, armé et lampassé d'or, — bleek mij uit de *Insign. gentil. equit. aurei velleris*. Antw. 1632, te zijn dat van DON JUAN DE MANUEL, Heer van *Belmonte* enz. BOUDEWIJN VAN BOURGONDIE bovengenoemd, was te *Madrid* gehuwd met D. MARIA DE MANUEL. Dit geslacht was, volgens HOOGSTRATEN'S *Woordenboek*, afkomstig van FERDINAND *den Heiligen*, Koning van *Castilië* en *Leon*. Het derde wapen schijnt mij toe dat van *Leon* te zijn, namelijk II en III uit het wapen van MANUEL. Het is echter eenigzins onduidelijk en kan dus ook wel dat van een ander geslacht, b. v. van BERG, d'argent au lion de gueules, wezen. Het vierde wapen, d'Azur semés de billettes d'argent au lion d'argent armé et lampassé de gueules, heb ik tot heden nog niet gevonden, en verbindt daarom aan deze mededeeling de vraag, aan wien behoort het? Tevens zal het mij aangenaam zijn, zoo mogelijk, iets meer van dit schilderij, of van de wapens die er op zijn afgebeeld, te vernemen. Ik verzuimde nog te zeggen dat het ruitvormig is, en dat op de keerzijde het wapen van HERMAN VAN BOURGONDIE is geschilderd.

φ^2—φ.

Zegel met St. Annabeeld. Ook het zegel van het voormalig klooster van ST. ANNA of *Witte Bagijnhof* te *Alkmaar*, vertoont de moeder van MARIA met twee kinderen op de knieën, zijnde op een stoel, onder eene antieke poort, gezeten, zoo als meermalen op oude zegels gevonden wordt. Aan het in 1519 geschil-

derde gewelf der Groote of St. Laurenskerk, is de H. ANNA mede voorgesteld, hare dochter en haren kleinzoon op de armen houdende; het benedendeel van haar ligchaam is als door eene tulpvormige bloem ingesloten. Deze afbeelding wijst de plaats aan waar vroeger het rijke aan haar gewijde altaar stond.

C. W. BRUINVIS.

———

»*Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet*" (IV.; bl. 224, Vr. 201). De ware zin der twee krachtige alexandrijnen, welke P. in zijne vraag aanhaalt, is te vinden in: BILDERDIJK'S *Epos; of de vijf bestaande zangen van den Ondergang der eerste wareld, uitgegeven met eene inleiding, varianten, aanteekeningen en verhandelingen, door* Mr. ISAAC DA COSTA, 1847, bl. 86. Daar deze kostbare uitgave niet in ieders bezit is, en P. er, naar 't schijnt, ook geene voorhanden heeft, zullen wij DA COSTA'S opheldering in haar geheel afschrijven:

„Wien smeek ik, die mijn oog, ten hemel opgeheven,
Die wareld weêr herbouw' en weêr herroep' in 't leven,
Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet,
14. In de eb der eeuwen met heur' afloop dreef in 't niet?"

[12. *en weêr herroep' in 't leven:* dat menschdom doe herleven, (dat volk herroep in 't leven.)]

11—14. De zamenhang, hoe recht dichterlijk ook en uit de diepte van ons taaleigen verklaarbaar, heeft evenwel eenige duisterheid, althands stroefheid. *Wien smeek ik* (is de zin) voor *mijn ten hemel opgeheven oog die wereld weêr te herbouwen en weêr in 't leven te herroepen*, die (*wat* ook *de stroom der wateren*, de algemeene zondvloed, nog *in het denkbeeld*, de geheugenis, moge hebben *achtergelaten!*) nu toch zeker *in de eb der eeuwen* te gelijk *met heur* (dier eeuwen) *afloop wegdreef* (d. i. in onzijdige beteekenis: verdween) *in het niet*. De tegenstelling tusschen de vernieling der Eerste Wereld door den *stroom* der wateren, en de verdwijning harer gedachtenisse in de *eb* der eeuwen is dichterlijk fijn en schoon, doch lijdt eenigzins bij de opgemerkte stroefheid der zamenvoeging."

Dit zegt DA COSTA er van; het moge P. bevredigen. Geen voldoender uitleg van anderen is mij bekend.

F. F. C. STEINMETZ.

[TRAJ. MOS. gaf een volmaakt gelijk antwoord.]

»*Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet*". De dichter vraagt, wien hij zal smeeken om voor zijn oog de oude wereld weer te herbouwen, dus als bestaande voor zijne verbeelding te plaatsen:

De aangehaalde plaats is een contrast met de mogelijkheid van zoodanigen herbouw.

Immers wat de water (zond) vloed van deze wereld ook voor onze verbeelding overliet, zij bestaat niet meer, maar dreef met de eb der eeuwen, even als het slijk met de wateren, in het niet. 't Is bijna onmogelijk deze wereld voor de verbeelding te roepen; zoo iemand, dan vermag zulks echter de dichtkunst: »wier hemelluister tot d' afgrond doordringt, en waarheen zij slechts een opslag der oogen rigt, daar alles in 't licht stelt.

G. P. ROOS.

———

Augustus Stellingwerf (IV.; bl. 229, Vr. CIV). Ten opzigte van dit geslacht kan ik vooreerst vermelden, dat volgens de Registers der Weeskamer te *Leiden* van den 6den December 1635, LIJSBETH CORNELISD. VAN VELSEN, gehuwd was met GERRIT ANTHONISZ. VAN STELLINGWERF, toen Predikant in de *West-Indië*.

Te Leiden zijn nog de volgende huwelijken voltrokken:

»14 Octob. 1662. CORNELIS STELLINGWERF, landmeter, met CATHARINA PALMEDES, jd. van *Delft*."

»13 Januarij 1674. SEGERUS VAN STELLINGWERF, chirurgijn, jm. van *Leyden*, vergezeld met DAVID LODESTEYN zijn oom, woont in den *Briel*; met MARIA VAN DER WIELE (WILLEMSD.) jd. van *Leyden*, vergezeld met NEELTJE GERRITSD. DE BRINK haer moeder." (Uit dit huwelijk eene dochter ANNA, die den 3den Julij 1690 nog leefde).

.. ELSEVIER.

———

Floris V van Holland en Jan I van Braband (IV.; bl. 231, Vr. CVI). De door K. F. S. bedoelde plaats van MELIS STOKE wordt door den Heer AREND, Dl. II, bl. 357, in de eerste noot aangehaald. »Over het gedrag", zegt hij aldaar, »des Hertogs van *Braband*, is BILDERDIJK het wonderlijk met zich zelven oneens. Dl. I, bl. 273 zegt hij, *geheel tegen de getuigenis van* MELIS STOKE, B. IV, vs. 734 enz., dat de Hertog van *Braband* tusschen GUI en FLORIS den *schelm speelde*. Dl. II, bl. 208 daarentegen verhaalt hij de onbegrijpelijke ontsteltenis des Hertogs (bij het gevangennemen van FLORIS), die zich tot het werktuig gemaakt zag van een verfoeijelijk verraad, en beweert bl. 210, dat de Hertog de man niet was om te bedriegen enz., een man, wiens edelmoedige aart telkens doorblinkt".

De plaats van MELIS STOKE wordt door HUYDECOPER voor onecht verklaard, doch men weet wat er van de onechtverklaring van den halven STOKE door HUYDECOPER te denken valt, en die het niet weet kan het lezen bij KLUIT, *Hist. Crit. Com. Zel.* passim.

Handelde JAN van *Braband* ter goeder trouw, toen hij FLORIS overhaalde om naar *Biervliet* te gaan? STOKE getuigt het; het bekende karakter van den Hertog is er borg voor en door latere

schrijvers wordt het dan ook, onzes inziens, te regt aangenomen. Kan de grond van verdenking tegen den Hertog ook liggen in de gedachte, die FLORIS schijnt gehad te hebben, dat Hertog JAN hem bedrogen had?

Ai mi ic ben verraden
Heer Hertoghe ik hadde deser daden
Niet belovet tot u waert.
. . . .
De Hertoghe sprac: Ghelove dys
Dat ic u soude hebben gheloghen?
Ic ben also wel bedroghen
Hierin heer Grave alse ghi syt enz.
M. S. v. 711 sqq.

BUTKENS, *Tropheés de Brabant*, is dan ook van dit gevoelen en het wordt ten volle beaamd door den Heer VAN GRIJPSKERKE, in zijn handschrift van het *Graafschap van Zeeland*; (van dit werk is een exemplaar op het Rijks-Archief. Zie BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Overzigt van het Nederl. Rijks-Archief*, bl. 114).

»Graaf FLORIS", zegt hij, »is dan op het woord van Graaf GUYE van *Vlaanderen* met den Hertog van *Brabant* naar *Biervliet* vertrokken, alwaar men lange te vergeefs van een vreede gehandelt heeft en is Graaf FLORIS gearresteert geworden door Graave GUYE van *Vlaanderen* tegen het gegeven woord ende oppositie van den Hertoge van *Brabant*, *die Graaf* FLORIS *ten onregte verdagt hield dat hem verraden hadde.* Dit verhaalt BUTKENS, *Tropheés de Brabant*, L. IV, p. 330, in de volgende woorden: »Mais notre Duc voulant empecher la guerre contre ceux qui se touchoient de si près, persuada si bien au Comte FLORENT, que par ensemble sous quelque saufconduit, sans armes ils allerent trouver le Comte de Flandres à Biervliet où l'on proposa quelques moyens d'accord, lesquels n'estant de premier abord acceptés par les parties, le Comte GUY fut si mal consulté qu'il fit garder le Comte FLORENT comme prisonnier, contre foy et parole. Le Duc en fut fort indigné et se retira subitement, *d'où le Comte de Hollande entra en soupçon qu'il avoit eté trahi*, mais la verité estoit autre, car le Duc jura qu'il ne cesserait par d'autres voyes possibles de revancher le tort qu'on lui avoit fait et de poursuivre la deliverance du Comte FLORENT par les armes, faisant a cette fin esplier en son pays, bannieres et estandarts; le Comte Flamand doutant que mal ne lui en prendroit, constitua juge de tout le different nostre Duc, qu'il y avoit entre lui et le Comte FLORENT son beaufils, et qui il remit aussi en liberté moyennant promesse qu'il fit de tenir ce que par nostre Duc serait ordonné entre eux".

Nu wordt dit getuigenis van BUTKENS wel door HUYDECOPER (M. S. II, bl. 316) verdacht gemaakt, maar deze zou, men mag het verwachten, het däár voorkomende niet geschreven hebben, indien hij de originele stukken, ten opzigte van dit geval, gekend had, die later door KLUIT in zijn *Codex Diplomaticus* zijn uitgegeven, waaronder ook voorkomt de uitspraak en arbitrage zelve van den Hertog, door BUTKENS vermeld. VAN GRIJPSKERKE, aan wien die originele stukken uit het Archief van *Rupelmonde* bekend waren, stelt het voor zeker, dat ook BUTKENS die gezien had.

Men vergelijke over de geheele toedragt der zaak KLUIT, *Hist. Crist.*, I, p. II, p. 342—360, en de daartoe betrekkelijke stukken, T. II, p. II. Ook VAN WIJN, *Aanm. op het 2de deel van* WAGENAAR, bl. 25 volg., stelt de goede trouw van Hertog JAN boven alle bedenking. L.

Het oorijzer en de kap als vrouwelijk hoofdsieraad (IV.; bl. 231, Vr. CVII). Hiervoor verwijzen wij naar G. A. STRATINGH, *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. II, St. I, bl. 256 en volg., en naar de schrijvers, hierin door den geleerden auteur aangehaald. Zie ook DE NAVORSCHER, III.; bl. 173.

J. J. WOLFS.

Inval der Oranje-Emigranten (IV.; bl. 232, Vr. CX).

[Zie het antwoord op deze vraag in ons vorig N°. *Aanteekeningen* bl. 33.]

De nog levende Mammouth (IV.; bl. 254, Vr. 202). Dat de Mammouth eene uitgestorven diersoort is, wordt door geen schrijver meer ontkend. Bij sommige Aziatische volken evenwel heerscht de overlevering, dat de mammouth nog heden ten dage, even als de mol, onder den grond leeft, en zich slechts nu en dan op de oppervlakte vertoont. Volgens Chinesche schrijvers heeft hij wegens zijne korte voeten een slechten gang; de staart is eene Chinesche el lang, de hals krom, de oogen klein. Ook enkele inlanders van *Noord-Amerika* verhalen, dat de groote mammouth thans nog in de oorspronkelijke wouden van dit gedeelte des werelddeels levend aanwezig is, eene zwarte huid, en de gedaante van een beer heeft. »Intusschen heeft geen Europeaan ofschoon toch zóó velen de tot dus verre onbekende gewesten van *Noord-Amerika* naauwkeurig onderzocht hebben, tot nog toe ooit een levend gedierte van deze soort ontdekt". Zie J. G. SOMMER, *Tafereel van het Heelal*, Dl. V, bl. 185 en 187 en D. LUBACH en W. M. LOGEMAN, *Panorama der bewoonde Aarde*. 1851, bl. 20. J. J. WOLFS.

De nog levende Mammouth, is waarschijnlijk de Tapir. Dit Olifant-zwijn is immers nog niet zeer lang bekend, en de eerste verhalen van dergelijke nieuwe ontdekkingen zijn meestal overdreven. G. P. ROOS.

Redetwistende Engelschman (IV.; bl. 254, Vr. 203). Waarschijnlijk wordt hier bedoeld, JAMES CRICHTON, geboren in 1551, in het graafschap *Perth*, gelegen in *Schotland.* Hij sprak 12 verschillende talen, en was bovendien zeer ervaren in de muzijk, het teekenen, dansen, zwemmen, paardrijden en schermen. In zijn 20ste jaar deed hij eene reis naar het vaste land, om met de geleerden, over verschillende onderwerpen, in die taal welke men verkoos, te disputeren. Te *Parijs*, onder anderen, verwierf hij de grootste bewondering en toejuiching. De vrager kan nadere bijzonderheden vinden in het *Woordenb. der Zamenleving* of in het *Christelijk Maandschrift*, I, 419. Ook bestaat er een roman van W. HARRISON AINSWORTH, getiteld: *Crichton of een paar dagen van de regering van Hendrik III*, II Deelen.

H. M.

De roos van Jericho (IV.; bl. 254, Vr. 204). BERTHA! vele, zeer vele met mij, zullen u kunnen zeggen, waar de roos van *Jericho* te vinden is; maar welligt hebt gij eene te groote verwachting van dat roosje, ik vermoed dit uit uwe blijde vraag, en weet zeker, als gij haar eens zaagt, dat zij uwe voorstelling, gegrond op onze bekende beminnelijke roosjes, tegen zal vallen, en haar nimmer onder het rozengeslacht rangschikken zoudt. Ik wil u gaarne iets er van zeggen en de plaats aanwijzen waar zij leeft.

Anastatica hierochuntica Lin: elders *Rosa hierochuntica*, gemeenlijk *Roos van Jericho* genoemd; hiervan bestaan twee soorten, als: 1. *Anastatica hierochuntica*, en 2. *A. Syriaca.* Zie Lin. clas. XIV. *Tetradynamia Siliculosa.* N°. 798.

De stam is takkig, voorzien van langwerpige blaadjes, en eindigt met witte bloemenaren; zoodra het zaad rijp is, krimpt de plant in elkander en verdroogt, maar naauwelijks is zij door de wind uit den grond gescheurd en tot op eene vochtige plaats overgevoerd, of tot den oever van eenig water voortgesleurd, of zij herneemt hare eerste gedaante, de wortels boren zich de grond in, de takjes breiden zich uit, nieuwe bladen worden geboren, nieuwe bloemen ontwikkeld en eene tweede vegetatie is volkomen volbragt.

De winden die van *Afrika* afwaaijen, scheuren haar uit de woeste en zandige gronden van *Egypte*, *Syrië* en *Palestina* los, en drijven haar naar stroomen en meeren heen, die haar opnemen en verder wegvoeren, of aan haren oever op nieuw doen herleven, al naar het toeval zulks wil.

De Anastatica werd onder de hygrometrische planten gerangschikt, want zelfs dan nog, wanneer de plant oud en verdroogd is, bezit zij de eigenschap, om zich uit te spreiden, wanneer zij vochtig is, en droogende, zich weder tot een kluwen zamen te rollen.

Andere bijzonderheden, die waarschijnlijk gedeeltelijk wel met de waarheid in strijd zullen zijn, kan men ook vinden in het *Nieuw en volkomen Woordenboek* van E. BUIS, Dl. IX, bl. 228. Zie verder MUNTING, *Aardgewassen*, in fol. bl. 196; *Dictionaire et Histoire Nat. etc.* de F. E. GUERIN, pl. 19, fig. 1; *Lum. tab. Encyclop.*, pl. 555, en vele andere nieuwe schrijvers op het woord *Anastatica.*

Ik heb de boven bedoelde *roos van Jericho* herhaalde malen in handen gehad en haar dikwerf in een kom met water gelegen, om het uitspreiden der takken aan te toonen, terwijl de kroon bij het droogen altijd hare vorige bolvormige gedaante weder aannam; de invloed van vochtige en drooge lucht werkt krachtig op haar, en waarschijnlijk is de bolvormige kroon op deze kleine plant oorzaak dat men haar den naam van *Roos van Jericho* gegeven heeft.

C. J. H.

De roos van Jericho. Prof. VAN HALL spreekt er aldus van in een der jongst verschenen nommers van het *Album der Natuur*, bl. 385. »Deze plant is algemeen in *Palestina.* Zij is bij de kruidkundigen als *Anastatica hierochuntica*, onder de *Kruisbloemen* (*cruciferae*) bekend. In het Nederduitsch en in natuurkundige verzamelingen draagt zij den naam van *Roos van Jericho*, eenen ongepasten naam, daar zij volstrekt geene overeenkomst met een roos vertoont. Het is een kleine struik of half heester (*suffrutex*) met kleine graauwachtige bladen, korte, stijve en kromme takken, welke laatste, tijdens hunnen groei, zich straalsgewijze over den grond uitbreiden. Zij heeft kleine bloemen, op die van de gewone radijs gelijkende, en sterft na de rijpwording van het zaad".

Na het merkwaardigste van dit gewas verder te hebben medegedeeld, verwijst de schrijver naar de *Botan. Zeitung*, 1851, p. 601.

RITTER (*Erdk*: Dl. II, bl. 431) teekent aan, dat een exemplaar er van, door de kruisvaarders uit het H. Land medegebragt en als relikie bewaard, nog na 700 jaren in 't water gezet, zich op nieuw opende, zoo frisch als ware zij versch geplukt.

CORN. DE BRUIN kocht er eenige te *Jeruzalem*, en heeft ze naauwkeuriger afgebeeld dan DAPPER (*Palestina*, bl. 120). Men zie 's mans *Reizen*, Delft 1698, bl. 296, en plaat 148.

Het verdient opmerking, dat in Middel-Duitsche gedichten de H. Maagd onder andere bijnamen ook dien van *Rose van Jericho* draagt.

Voorbeelden vindt men in een *Loflied auf die H. Jungfrau*, uit de XIIde eeuw, bij WACKERNAGEL.

Cedrus in Libano,
Rosa in Jericho.

Voorts in WERNHERS VON TEGERNSEE, *Maria*, te vinden in HOFFMAN'S *Fündgr.* Dl. II, bl. 106, in HAGEN'S *Minnesinger*, Dl. III, bl. 51 a. en elders.

Nog onlangs gaf HOFFMANN, in zijne *Horae Belg.*, Dl. X, bl. 49, een lied door hem uit de XVde eeuw (?) genoemd, aanvangende:

Doe die rose uan Jericho
Den soon der Gotheit soud ontfaen;
Haer luter hert dat wert haer vro,
Den hemel wert haer onderdaen.

J. M.

De roos van Jericho. Prof. H. C. VAN HALL heeft in het laatst verschenen December-nummer van het *Album der Natuur*, bl. 385, een stukje gegeven over »de roos van *Jericho*", dat dus aanvangt: »Deze plant is algemeen in *Palestina.* Zij is bij de kruidkundigen als *Anastatica hierochuntica*, onder de *kruisbloemen* (*Cruciferae*), bekend. In het Nederduitsch en in natuurkundige verzamelingen draagt zij den naam van *Roos van Jericho*, eenen ongepasten naam, daar zij volstrekt geene overeenkomst met eene roos vertoont. Het is eene kleine *struik* of half-heester (*suffrutex*) met kleine graauwachtige bladen, korte, stijve en kromme takken, welke laatste, tijdens hunnen groei, zich straalsgewijze over den grond uitbreiden. Zij heeft kleine bloemen, op die van de gewone radijs gelijkende, en sterft na de rijpwording van het zaad". Zie verder de aangehaalde bijdrage.

In het *Panorama der bewoonde aarde*, door D. LUBACH en W. M. LOGEMAN, bl. 65, leest men: »*De roos van Jericho* is een klein, veeltakkig, eenjarig kruid; de takken zijn met kleine langwerpige blaadjes bezet, en in elken hoek, welke deze met den tak maken, staat een klein, groenachtig wit bloempje. Wanneer deze plant, die op de zandige velden aan de Roodezee en bij *Jericho* overvloedig groeit, uit den grond getrokken en gedroogd wordt, dan rollen de bladeren en bloemen zich binnenwaarts te zamen; zet men ze daarna met den wortel in laauw water, dan ontvouwt zich de geheele plant weder; en deze eigenschap behoudt zij honderd en meer jaren lang. Vroeger wilde het volksgeloof, dat deze herleving der plant alleen in den Kersnacht plaats had. Ook trachtte men uit de meer of minder schoone ontwikkeling der plant in dien nacht, voorspellingen af te leiden aangaande de vruchtbaarheid van het op handen zijnde jaar".

Als antwoord op de vraag, waar de roos van *Jericho* te vinden is, moet ik, na het medegedeelde, verwijzen naar de verzamelingen van natuurvoorwerpen uit het plantenrijk. Ook Prof. H. C. VAN HALL is sedert 1820 in het bezit van een exemplaar.

J. J. WOLFS.

De roos van Jericho. JEZUS, de zoon van SIRACH, legt in zijne *Spreuken der wijsheid* onder anderen deze woorden in den mond »Verheven ben ik als de palmboom in *Engedi*, en als rozenstruiken in *Jericho*". (Hoofdstuk XXIV: 15*a*, vertaling van VAN DER PALM). Aan den voet teekende de Hoogleeraar aan: »dat er thans rondom *Jericho* geene rozen groeijen, bewijst in geenen deele, dat zij er in SIRACHS tijd niet gevonden werden." Zie hier wat een der laatste bezoekers van het H. land, E. W. SCHULZ, in zijne *Reize* daaromtrent mededeelt: »Reeds te *Jeruzalem* had ik naar haar (de roos van *Jericho*) vernomen, maar, hoewel zij daar, zoowel als te *Bethlehem* verkocht wordt, wist niemand mij iets omtrent haar mede te deelen. ROBINSON zegt: de kleine struik, die men aldus noemt, is eene soort van Thlaspi, die in het geheel niet naar eene roos gelijkt, en volgens BELON zelfs niet eens bij *Jericho* groeit, meenende hij, dat de monniken dezen naam slechts hebben uitgevonden om iets te hebben, dat geleek naar de rozen, waarvan JEZUS SIRACH spreekt. Intusschen heeft zij op haar korten, dunnen steel, en door hare ronde gedaante er wel eenige overeenkomst mede, als men niet let op de geribde bladeren. Het is eene zonderlinge plant, waaraan eene verhevene beteekenis wordt gehecht. Ik wil hier mededeelen, wat een Duitsch Tijdschrift er van zegt. »Sedert eeuwen bragten de bedevaartgangers rozen van *Jericho* uit het H. land naar hunne woonplaatsen. Aan een' dorren stengel bevinden zich vele verdroogde takjes, die zich tot een kluwen vereenigd hebben, waaraan de zaadhuisjes nog gezien worden. *Arabië* en *Palestina* is de groeiplaats van deze plant, die door de plantenkenners *Anastatica hierochuntica* genoemd wordt. Zij wast in zandige, dorre streken, waar de zon gloeijend brandt en allen groei belet. Daar ontkiemt haar zaad, als de wind het zand niet dwarrelend rondvoert. Het jonge plantje trekt de vochtigheid uit de lucht aan, maakt bladeren en takken, zuigt zich in den grond vast en bloeit met witte kruisbloemen, die door doosvruchten worden opgevolgd. Het trekt nu zijne takken en wortelen als tot een kluwen ineen en sterft nog hetzelfde jaar. Komt nu de wind in de maand Augustus en drijft die het zaad voor zich uit, dan wordt het drooge, kluwenvormige plantje gemakkelijk ontworteld en verre voortgezweept en laat het hier en daar zaden vallen, waaruit te zijner tijd weder groene plantjes voortkomen in de dorre woestijnen. Maar de wind is gaan liggen, de plant heeft de woestijn doorloopen, het rondgeslingerde plantje blijft liggen en wel, zeer bijzonder, meestal juist in vochtige streken, namentlijk aan den oever des Jordaans. Hier rust de *Anastatica* als van hare verre reize uit en herleeft zij. Stengel, takken en wortel worden weder week,

zwellen op. De sapvaten ontwaken tot een nieuw leven, een nieuw sap doordringt den stengel, zoodat zich op nieuw bloesems ontwikkelen en de plant ten tweedenmale tot rijpheid komt. Uit hoofde van deze zonderlinge eigenschap, om door de vochtigheid tot een vernieuwd leven te komen en te verjeugdigen, heeft zij van den grooten plantkundigen LINNAEUS den naam van *Anastatica*, dat is *bloem der onsterfelijkheid*, gekregen. Hij had er altijd eenige hangen, om daaraan de meerdere of mindere vochtigheid der lucht te onderkennen. Deze bijzonderheid, die zoowel aan de landlieden als aan de pelgrims bekend is, geeft eene eigenaardige aantrekkelijkheid aan de plant. Het moet immers een bijzonder verschijnsel opleveren, als zulk een dor plantje uit de voorvaderlijke kast te voorschijn gehaald en in laauw-warm water gelegd, zijne takjes begint te bewegen, deze zich uitrekken en opzwellen, zoodat het kluwen zich opent en eene andere gedaante aanneemt. Men verhaalt, dat eene dergelijke roos van *Jericho*, die niet minder dan zevenhonderd jaar oud was, zich in het water nog ontwikkelde".

Moge het bovenstaande BERTHA op het spoor brengen! Rozen van *Saron* bezit zij ongetwijfeld? Zoo niet, dat zij eerst de *Reize* van VAN SENDEN raadplege en daarna tot de bloemisten in hare buurt zich begeve, wanneer zij ongetwijfeld zal geholpen worden.

Dr. RÖMER.

De roos van Jericho. In vroeger tijden waren de gedroogde Jerichorozen in den handel; ze werden tot waarzeggerskunstjes gebezigd, en dienden soms voor een sympathetisch middel bij het genezen van ziekten (BISCHOFF, *Botanik*, T. III, p. 387. DIETRICH, *Lex. der Gärtn. u. Bot.*, T. I, p. 424.) De *Anastatica hierochontica* is, van tijd tot tijd, ook hier te lande verkrijgbaar geweest. In de prijscourant (N°. 10) van bloemzaden voor 1852—53 van de bloemisten E. H. KRELAGE *en Zoon*, te *Haarlem*, wordt het pakje zaad aangeboden voor 15 Cents.

LAGE.

[Verder verwijst LAGE naar het schrijven van Prof. H. C. VAN HALL, in het *Album der Natuur* van 1854.]

De roos van Jericho. BERTHA vraagt waar die te vinden is. Denkt zij misschien dat dit, voormaals door de kwakzalvers zoo hoog opgevijzeld artikel, als meerdere toovermiddelen, is verloren gegaan? Een togtje naar *Jericho* ter opsporing zou haar niet voldoen, wijl DE LAMARTINE zegt, dat aldaar geen rozen of palmen meer groeijen, en naar Steenachtig *Arabië*, of de oevers der Roode zee te gevaarlijk zijn. Meer zal haar de afbeelding dezer roos (welke ons klimaat wel schijnt te kunnen verdragen) met en zonder bladeren, benevens het verhaal harer voorgewende ontluiking in Kersnacht en andere wonderkrachten behagen in F. HALMA, *Geographisch Woordenboek van 't Landt Kanaan en d' omleggende Landen; uit de H. Schrift, en Josephus;* Leeuwarden 1717, bl. 419 en 420. Over hare geneeskrachten kan zij mede raadplegen: *Gazophylacium medico-physicum, of Schatkamer der Genees- en Natuur-kundige Zaaken*, door J. J. WOYT, Amst. 1741, bl. 464 en 465, alsmede *Woordenboek of algemeene verhandeling der enkele Droogerijen*, door N. LEMERY, Rotterd. 1743, bl. 605 en 606. Ter verklaring van haar wondervermogen schrijf ik het volgende af uit MORITZ SEUBERT, *De Plantenkunde algemeen bevattelijk voorgesteld*, naar het Hoogduitsch door C. A. J. A. OUDEMANS, Dl. I, bl. 165.

»Door zijne hygroscopiciteit wordt het uitgedroogde en hard gewordene plantaardige weefsel, zoo als men zulks b. v. bij de vruchtsteel van de zaaddoos der mossen, bij vele drooge vruchten, bij de kafnaalden der grassen, enz. zien kan, door vocht uitgezet, terwijl het daarentegen bij droogte ineenkrimpt, eene eigenschap, die overigens aan alle organische weefsels behoort, doch wier werking slechts in de volgende op te noemene gevallen, bijzonder duidelijk te voorschijn treedt. De zoogenaamde *Roos van Jericho* (*Anastatica hierochuntica*) is eene vertakte, kruidachtige plant, die hare takken, wanneer zij droog zijn, naar elkander toebuigt en dan wel eenige overeenkomst met eene half geslotene bloem heeft; wordt zij bevochtigd, dan spreidt zij hare deelen uit, welk verschijnsel, juist omdat het van physischen aard is, zelfs nog na vele jaren, aan doode planten, hoedanigen in vroeger dagen de pelgrims, ten teeken dat zij werkelijk in het Heilige Land geweest waren, plagten mede te brengen, kan worden waargenomen. Zijn die deelen, die uit een buitengewoon hygroscopisch weefsel bestaan, gedraaid, dan zullen zich de windingen, bij droogte, verkorten en naauwer zamentrekken, doch daarentegen, wanneer zij bevochtigd worden, verder van elkander wijken".

C. W. BRUINVIS.

De roos van Jericho. Eene roos van *Jericho*, welke BERTHA, indien zij zich die voorstelt als eene fraaije bloem, zeer zou te leur stellen, zou zij kunnen zien onder anderen te *Hoornaar*, nabij *Gorinchem*, ten huize van den Predikant dier gemeente; eene beschrijving er van zou zij kunnen lezen in een der vóór 1848 verschenen jaargangen van *de Huisvriend*, tijdschrift geredigeerd door den Heer GOUVERNEUR en uitgegeven te *Groningen*. De bloem, indien zij eene bloem mag heeten, heeft dit merkwaardige, dat zij, hoe lang ook wortelloos en op eene drooge plaats bewaard zijnde, wanneer zij in water wordt gezet, nog altijd teekenen van leven geeft, namelijk zich dan ontsluit.

V. D.

De roos van Jericho. De botanische naam van dit gewas is *Anastatica hierochuntica;* men teelt ze uit zaad in de Europische tuinen, terwijl ze oorspronkelijk op den Arabischen oever van de Roode zee in het zand groeit. Het is een jaarlijksch gewas, dat zich na het bloeijen, door de droogte zamentrekt tot een ronden bol van een of twee vuisten groot, die dan onder den oneigenaardigen naam van *Roos van Jericho* van daar wordt aangebragt. Zulk eene dusgenaamde drooge roos, ook na verloop van jaren, met het steeltje in water gezet, ontluikt als 't ware weder, zoo dat de ineengekrompen takjes en steeltjes zich weder ontwikkelen en uitbreiden. ICHNEUTES.

De roos van Jericho. Met dezen naam bestempelde mijne moeder, — ook eene dolle liefhebster van bloemen, — de *Poeonia officinalis mas*, die, volgens *Le bon Jardinier, Alm. pour* 1820, p. 530, n'a de valeur que par ses grains d'un beau rouge. Als de zaadbol ☙ losbreekt, vertoont ze niet slechts roode, maar ook zwarte korrels, op een ligtrooden grond; deze dienen bij de boerinnen in de Graafschap *Zutphen*, tot sieraad in de glazenkasten, — de etagéres van dien tijd, — en behouden jaren lang kleur en gedaante.

J. C. K.

De roos van Jericho. In het Fransch: *Rose de Jéricho, Jérose.* In het Latijn: *Anastatica.* Het is niet vreemd dat BERTHA geene hulp bij bloemisten omtrent deze bloem kan vinden. Ofschoon zij in sommige plantentuinen van *Europa* gekweekt wordt, is zij echter zeldzaam. Zij ontleent waarschijnlijk haren naam van de zandige vlakten van *Syrië* en *Arabië*, van waar zij door de pelgrims van het Oosten in het Westen is overgebragt. Eigenlijk in het geheel niet op de roos gelijkende, heeft men haar zeker aldus genoemd naar de plaats, waar zij het meest wordt overgenomen. Haar uiterlijk schoon heeft niets te beteekenen, doch zij bezit eene hygrometrische hoedanigheid, die zeer merkwaardig ie. Ofschoon geheel uitgedroogd, en zelfs na lange tijdruimte, doet het vocht haar op nieuw opengaan, en spreidt zij, op het water drijvende hare takken uit, terwijl de kelk langzaam zich ontrolt. Voorheen maakten kwakzalvers en waarzeggers veel gebruik van hare vatbaarheid voor verandering, om goed of kwaad uit hare ontluiking af te leiden, en bezigde men vooral de nacht voor Kersmis (in *Duitschland* het meest), om haar te raadplegen. Doch het is overbodig te zeggen, dat dit alleen door het bijgeloof werd volgehouden. Mijn vader bezat eene dergelijke bloem onder zijne rosieren, die, toen wij haar eens in het water legden, onder den invloed van dit vocht, zich allengskens ontsloot, zonder dat evenwel deze proeve gedurende den nacht vóór Kersmis geschiedde. Later hebben wij deze zonderlinge plant, bij toeval door mijnen vader verkregen, vermist. Ik bezit eene Fransche vertaling van eene Duitsche novelle, getiteld: *La Rose de Jéricho,* welke is versierd met eene plaat, de bloem voorstellende in alle hare mogelijke gedaanten, en die volkomen overeenkomt met degene die ik eens zelf zag ontluiken in water. Zie verder hierover: VALMONT DE BOMARE, en *Dict. d'histoire naturelle etc. etc.*

Voorschoten. V. H.

[Wij hebben gepoogd om op de 10 bovenstaande Bijdragen over de *Roos van Jericho*, ons plan om verschillende artikelen tot één te bewerken ook tot uitvoering te brengen. Wij hebben schipbreuk geleden. Elk dier bijdragen heeft zijne eigenaardigheid; zonder te kort te doen aan die eigenaardigheid, op welker behoud elk onzer medearbeiders aanspraak heeft, zagen wij geen kans van dat alles één geheel te maken. Zij die vermeenen dat dit zoo gemakkelijk is, en ons het op den omslag van N°. II vermeld verwijt deden, (*) beproeven het eens! Gelukt het, wij zullen *amende honorable* doen. Maar wij geven ons plan en onze poging daarom niet op.]

Aanm. v. h. Bestuur.

Averijtje (IV.; bl. 254, Vr. 205). *Averijtje* in de uitdrukking: »*blijf nog een averijtje zitten*", zal wel *amerijtje* moeten zijn, zoo als T. J. F. aanmerkt. Het *Navorschers Bijblad* van 1853 bl. cxviii en cxlix heeft over dit woord reeds gesproken, waarheen wij dan ook verwijzen. BILDERDIJK, in *Verkl. Geslachtl. der Naamwoord.*, II., bl. 21, zegt op het artikel *amery*: »SEWEL houdt het voor verbasterd van *ave maria*, en hij heeft recht. Men plach de kleine tijdbepalingen naar gebeden van verschillenden duur te noemen, en zoo doet men nog in *Spanje* en *Portugal.* Dus zei men een *miserere*, een *credo*, een *pater-noster*, een *ave-mary*, enz." Ook TUINMAN, *Fakkel der Nederd. Taal*, bl. 495, verklaart dit woord, als hij schrijft: »*Amerij* wordt gezegt om uit te drukken een' zeer korten tijd, een oogenblik. Dit is verkort, en t' zamengesmolten, uit *Ave Maria*, waarvan men in 't Pausdom een prevelgebedeken maakt. *In een amery*

(*) Op den omslag van N°. II, plaatsten wij het volgende: „Tot dus verre hebben Bestuurderen van het, in het hier achter (dat is op den omslag) geplaatst *Berigt voor Inzenders*, vermeld voorbehoud, om ingezondene stukken met andere te verbinden of in te korten, zeldzaam en niet dan met de hoogste omzigtigheid gebruik gemaakt. Zij meenden ook hierin het »elk het zijne" te moeten behartigen, en gaven liever schijnbaar tweemalen hetzelfde, dan soms door inkrimpen van eenig artikel eenig inzender, hoe ligt ook, te kwetsen. Dit is ons van deze en gene zijde — het is waar, beleefd en vriendschappelijk — verweten. Men meende, wij moesten sommige artikelen inkorten, sommige zamensmelten; in een woord, wij moesten van bovengemeld voorbehoud een ruimer gebruik maken. Welnu, wij zullen het eens wagen, en hiermede in ons volgend Nommer een aanvang maken, in de hoop dat dit aan onze medearbeiders en aan onze lezers even welgevallig zal zijn". —

zegt dan, in den tijd, waar binnen men een *Ave Mary* spreekt". J. J. WOLFS.

[R. P. gaf een bijna gelijk luidend antwoord; ook hij meent dat *averijtje* hetzelfde is als *Amerij*, *amerijtje*, en dat het verwant is met *ave Maria* en beteekent, in zulken korten tijd, als men een *ave Maria* bidden kan: een oogenblik.]

Averijtje. Nimmer hoorde ik dit spreekwoord hier in *Noord-Holland* als zoodanig bezigen, maar wel zeer dikwijls zeggen: wacht een *amerijtje*, blijf een *amerij*, enz. Men gebruikt dit woord schier in denzelfden zin als *ommezien*, oogenblik, een weinigje, enz.

Ik kan mij niet vereenigen met de uitlegging van *Ave Maria*. Zoude amerij niet afgeleid kunnen worden van ons *amen*, als of men zeide: wacht een *ametje*. J. BOUMAN.

[Wij houden het tot betere uitlegging met J. J. WOLFS en R. P.]

De Burggraaf van Gent (IV.; bl. 254, Vr. 207). De bedoelde persoon is ROBERT DE MELUN, derde zoon van den Prins VAN ESPINOY. Hij is ook bekend als Markies VAN RIJSBURGH of ROUBAIK. Eerst de partij der Algemeene staten toegedaan en een der bevelhebbers van het leger, verliet hij die zaak weldra en omhelsde de partij des Konings. Zijne dapperheid wordt algemeen geprezen, doch wegens zijn verraad en zijne wreedheid staat hij bij de geschiedschrijvers met eene zwarte kool aangeteekend. Hij sneuvelde in 1585 bij het springen van PARMA's schipbrug. Meer over hem vindt men bij TE WATER, Dl. III, p. 121—124, DE JONGE, *De Unie van Brussel*, bl. 85, STRADA, HOOFT en de overige geschiedschrijvers van den vrijheids-oorlog.

R. W. T.

De Burggraaf van Gent. Kan door deze benaming ook bedoeld zijn DANIEL DE BURGGRAAF, afkomstig van of geboren te *Gent*, die in de tijden van LEYCESTER naderhand meer is bekend geworden? Ik vind nog een anderen DANIEL DE BURGGRAAF, door den Prins van *Oranje* in 1580 aangesteld tot Procureur Generaal van den Raad van *Vlaanderen*, die eenige weken voor het overgeven van *Gent* aan PARMA (19 Sept. 1584), overleden was. Een dezer twee, die elkander buiten twijfel in den bloede bestonden, zal de hier bedoelde wezen. Het kan waarschijnlijk wel uit het aangeteekende in de hier genoemde *Resol. van Holl.* worden opgemaakt. Den tweeden DE BURGGRAVE vond ik in de *Vlaemsche Kronijk* van PH. DE KEMPENAERE, bl. 266, 345. v. GR.

[Wij houden het met het antwoord van R. W. T,]

Bernardus Brunius (IV.; bl. 255, Vr. 209). In den Jaargang 1838 van *de Gids*, zal de vrager *iets over* B. BRUNIUS vinden, aldaar medegedeeld door C. (W. J. C. VAN HASSELT).

C. & A.

Wakker van Zon (IV.; bl. 255, Vr. 210). Iets meer dan bij VAN KAMPEN vindt men in den *Konst- en Letterbode* van 1818, Dl. II, 436, en wel het volgende: »'*s Gravenhage* den 8sten Dec. 1818. Heden overleed alhier de Wel-Edel geb. Heer P. DE WACKER VAN ZON, Secretaris van den hoogen raad van adel. Onder de letters B. D. of onder den naam van BRUNO DAALBERG, of nameloos, heeft hij onderscheiden Romans geschreven en in 't licht gegeven, die, gelijk alle uitkomende geschriften, aan zeer onderscheidene oordeelvellingen ten doel stonden, maar aan welke door niemand de verdienste van geestigheid, en als blijken dragende van eene zeer uitgebreide lectuur en kennis der hedendaagsche letterkunde, ontzegd is. Men telt daaronder *Will. Hups*, *De 32 woorden*, *De Steenbergsche Familie*, *Jan Perfect*, enz. Ook werd hij gehouden voor den redacteur van een weekblad, waarvan onder den titel van *de Prullemand* en *Apollo* eenige N^os^. het licht zagen". Ook de ondergeteekende zou gaarne meer van hem weten. J. C. K.

Makker, *kameraad*, *karnuit* (IV.; bl. 255, Vr. 211). »Van waar moeten deze woorden worden afgeleid?" Dit leert BILDERDIJK, in zijn *Verkl. Geslachtl. der Naamw.* II.; bl. 211, 29 en 48. Hier vindt men:

»*Makker*, van 't Frankduitsch *machon* (voegen, *jungere*), waarvan ook *mag*, maag en *gimahha*, als *gezelle*, voor *gemalin*; gelijk men ook *te maal* en *gemalijk*, voor te samen, gezamendlijk, plach te zeggen, het geen zoowel *junctim* als *simul* beteekent. Het Deensch heeft *magger*, het Russisch of Yslandsch *mag*". Hij verwijst verder naar *gemaal* en *maat*, welk laatste voor medgezel, van *ma-en*, verbinden, komt.

»*Kameraad* of beter *kameraat*, als 't Fransche *camarade*, niet van *commoratus*, of *commorator*, medewoner, als sommigen meenden, waarvan 't Italiaansche *camerate*, en 't slecht Latijnsche *cameratus*, waarin *camera* voor *cubiculum* genomen wordt. *Cameratus* alicujus est quem secum *camerat*, dien hij *kamert*, dat is *huis vest*; en derhalve *gehuisde*, *huisgenoot*. Het een en ander beteekent hetzelfde als *contubernalis* in 't later Latijn. Evenzoo is veellicht *gezel* ook van *zaal*, *mede-zaalgenoot*. Wat de contubernales der Romeinsche Praetoren waren, zie men bij AVERANIUS, *Interpr. Jur. Libr.* III.; c. 1, § 7".

»*Karnuit* is *kaarnoot*, het zij dan van *carus*, waarvan men ook iemands *kaar* voor bijzonderen vriend zegt, het zij van *gader*, als *medegenoot*".

Wat TUINMAN aanmerkt, komt hiermêe goed overeen. *Kameraad* echter wil hij voor *kamerraad* aangezien hebben. »Men pleegt binnen 's kamers iets in 't geheim. *Kamerraad*

is dan een geheime raadsman, dien wij ook de verborgene zaaken van onze binnenkamer toevertrouwen, en komt in betekening overeen met *heimraad*, geheime raad". *Fakkel*, bl. 163.

TERWEN doet *kameraad* als »kamergezel, die in dezelfde kamer woont; de makker", voorkomen.

HOOFT gebruikt het woord *makker* in deftigen stijl voor deelgenoot, en heeft ook *makkerijen*, voor gezelschappen, bijeenkomsten.

Een antwoord voor de verdere vragen van P. J. v. M. laat zich uit het aangevoerde nu lichtelijk vinden. De synoniemen, in de opgegeven volgorde, geven eene meer innige beteekenis aan. J. J. WOLFS.

Makker, *kameraad*, *karnuit*. Ofschoon de beteekenis dezer woorden vrij *synoniem* is, drukken zij alle op lange na hetzelfde niet uit. Men behoort wel degelijk bij voorkomende gelegenheid, om der naauwkeurigheid wille, zich nu van het eene en dan van het andere dezer woorden bij voorkeur te bedienen. Kortheidshalve verwijzen wij P. J. v. M. naar P. WEILAND, *Beknopt Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, *in voce*, met dit onderscheid dat WEILAND niet *karnuit*, maar *kornuit* spelt. Misschien vindt hij daar genoeg.

F. F. C. STEINMETZ.

Zingende en springende leuverkens (IV.; bl. 255, Vr. 212). Het woord *leuverkens* beteekend stellig niet anders dan *lovertjes*, kleine blaadjes; men denke hierbij aan de bruidskransjes en andere sieraden, zoo als die vroeger meer, dan ook nu nog wel door de zoogenaamde *versierders* vervaardigd worden, en veelal opgeschikt met beweegbare en klinkende bijvoegsels of klatergoud, zoodat *zingende en springende lovertjes* zoo veel zou aanduiden, als klinkende of rammelende en drillende kransjes of festoenen.

ICHNEUTES.

Zingende en springende leuverkens. Dit spreekwoord kent men in *Noord-Holland* niet; maar wel noemt men hier de zingende en springende *hannekemaaijers*, *grasleeuwериken*.

J. BOUMAN.

Gellerts Fabelen (IV.; bl. 255, Vr. 214). Op de vraag van M. A. X. strekke ten antwoord, dat GELLERTS *Fabelen* te Utrecht bij A. J. VAN SCHOONHOVEN & C°. niet verschenen zijn in 1725 doch in 1775. Deze uitgave noemen de uitgevers in hun voorberigt eene schadeverhaal op P. MEIJER die (wederregtelijk) GELLERT's leven, hun toebehoorende, had gedrukt.

In 1775 gaf P. MEIJER, tegelijk van de fabelen een herdruk, en noemt die van SCHOONHOVEN, eene gebrekkelijke en van fouten krielende nadruk.

De eerste uitgave was Amsterdam, bij PIETER MEIJER, 1772, in Nederduitsche verzen overgebragt door B. DE BOSCH, J. LUTKEMAN, P. MEIJER, J. P. BROECKHOFF, H. J. ROULLAUD, J. LUBLINK DE JONGE, LUCAS PATER en anderen, 3 deelen, groot octavo met platen.

De tweede (?) in hetzelfde formaat, bij denzelfden uitgever, A°. 1781.

Vervolgens eene in duodecimo, A°. 1784, 3 deelen met platen.

Daarna eene te Dordt bij J. DE VOS & C°. in 1830 met platen.

De uitgave bij S. DE GREBBER en G. D. BOM, is dezelfde met veranderde titels.

En laatstelijk eene vrij herziene door J. SCHENKMAN, met platen, te Amsterdam, bij G. THEOD. BOM, 1854. B. G. T.

Gellerts Fabelen. De vertaling, uitgekomen in 1775 (niet 1725 zoo als er door eene drukfout staat; GELLERT was in 1725 nog slechts tien jaren oud) te *Utrecht*, bij J. VAN SCHOONHOVEN, is niet van ééne hand, maar door verschillende dichters en verzenmakers bewerkt. De voorletters staan er onder: J. L(UTKEMAN), J. L(UBLINK) D(E) J(ONGE), B(ERN.) D(E) B(OSCH), P. V(AN) W(INTER) NZ., H. J. R(OULLAUD), P. M(EIJER), A. V(AN) D(EN) B(ERG) en anderen.

Aanteekening verdient het misschien dat de aangehaalde Utrechtsche uitgave een nadruk is. PIETER MEIJER te *Amsterdam*, die de meeste werken van GELLERT in Nederduitsche vertaling heeft uitgegeven, had zulks ook gedaan met zijn *Leven* en *Nagelaten Brieven*, waarop J. VAN SCHOONHOVEN & COMP. te *Utrecht* kopijregt hadden of althans beweerden te hebben. Uit weêrwraak daarover lieten laatstgemelden de *Fabelen* bij MEIJER, in drie deelen, elk à *ƒ* 1,50, uitgegeven, herdrukken in één kl. 8°. deeltje, zelfs met de vertalingen van vele dezer *Fabelen*, enz. door P. MEIJER zelven. H. M. C. v. O.

Gellerts Fabelen. Indien ik het wel heb, dan vindt men in de Dordrechtsche uitgave van 1830, onder elk stuk den vollen naam des vertalers. L. D. R.

Spreekwijzen. »*Jan Rap en zijn maat*" (IV.; bl. 255, Vr. 215). Zie hierover het reeds aangevoerde in DE NAVORSCHER, Dl. III.; bl. 174 en *Bijblad* 1853, bl. cxviii. *Jan Rap en zijn maat* komt altijd in eene slechte beteekenis voor. Het is eene opgeraapte hoop volks, en hetzelfde met *rapalje*, bij KILIAAN, »*raepalie*, *popellus*, *sordes et faex urbis*". De bijvnw. *rap*, *rapsch*, *rasch*, *rad*, drukken hoedanigheden van *Jan Rap* uit, — en *rap*, wortel van *rapen* (het Latijnsche *rapere*) voor *rooven*, kan aan de zegwijze niet vreemd zijn. Men denke ook aan *rabauw*. J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. »*Jan Rap en zijn maat*". De nalezing uit het bosch, bijeengeraapte afval

van de boomen noemt men *rap*, dit is een opraapsel van allerlei gemeene brandstof, van daar het spreekwoord: Jan Rap en zijn maat, ligt op volkje, gemeen goedje, een rappig zoodje, rappalje, enz. J. BOUMAN.

Beker van het jaar 1664 (IV.; bl. 255, Vr. 216). De beker, in het bezit van M. A. X., kan noch door ANNA ROEMERS, noch door MARIA TESSELSCHADE gegraveerd zijn, daar de eerste in 1651 en de laatste in 1649 is overleden. J. L. A. I.

Stads Rademaker (IV.; bl. 256, Vr. 221). Mr. J. H. HOEUFFT, geeft op in *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 481: »*Radenmaker* voor *wagenmaker*". J. J. WOLFS.

[Maar hadden dan de steden *wagenmakers* in dienst? en waartoe?]

Slabbakken (IV.; bl. 256, Vr. 224). »*Slabbakken* zal verknocht zijn uit *slap* en *bachten*. *Bachten* was in de oude taal *achter*, en dus *slabbakken* slappelijk verachteren". C. TUINMAN, *Fakkel der Ned. Taale*, bl. 337.
J. J. WOLFS.

»*Stuk sta vast*" (IV.; bl. 256, Vr. 229). Deze uitdrukking is verkeerd en ontstaan door verwarring, denk ik, door hen die de eigenlijke uitdrukking *steek vast* niet verstonden. De zaak is deze. De vlasboer huurt of pacht van den bouwboer een stuk lands, om daarop lijnzaad te zaaijen, het zij *steek vast*, het zij op *St. Jan beraad*. In het eerste geval is de vlasboer verpligt het vlasgewas op het gepachte land te houden voor den bepaalden prijs, het zij het gewas naar wensch of niet goed gewassen is. In het tweede geval wordt het te veld staande vlas omstreeks *St. Jan* (25 Junij) door den vlasboer nagezien; hij kan zich dan nog beraden, en indien het gewas voldoende is, is hij verpligt de bedongen pacht te betalen: is het dat niet, hij kan het voor rekening van den boer laten liggen, of betaalt er voor wat het hem waard is.

De uitdrukking *steek vast* met den klem op de laatste lettergreep, zal dus moeten beteekenen onveranderlijk vast of bepaald. Of zij juist met den aard onzer taal overeenkomt, mag ik niet beslissen; bij de vlasboeren, waaronder zeer zeldzaam taalkundigen worden aangetroffen, kunnen wij omtrent de eigenlijke beteekenis van het woord niet te regt komen. v. GR.

[Onze medearbeider J. G. DE W. H. gaf ook een eenigzins gelijkluidend antwoord en beweert, „dat deze term bij de Zeeuwsche boeren, die hun te veld staand vlas aan de vlasboeren verkoopen, in zwang is. Zij verkoopen of „*op St. Jans beraad*", of „*op stuk sta vast*". Bij het eerste hebben de koopers tijd om zich tot *St. Jan* (24 Junij) te bedenken; bij het tweede wordt het *dadelijk* en *zonder beraad* verkocht; in het laatste geval heeft de kooper het vlas, hetzij het mislukt, hetzij het goed opkomt, voor zijne rekening.]

Het geslacht Brederode (IV.; bl. 256, Vr. 230). Dat er nog afstammelingen zijn van het geslacht van BREDERODE, is wel waarschijnlijk, maar zij zullen allen van natuurlijke afkomst zijn. In de mannelijke linie is dit geslacht uitgestorven; dit zal wel boven allen twijfel zijn. Evenwel tot op onzen tijd hebben er afstammelingen geleefd van REINOUT VAN BREDERODE, den vader van den beroemden HENDRIK. Na den dood zijner eerste vrouw, PHILIPPOTTE VAN DER MARCK, ging REINOUT een geheim huwelijk aan met KATHARINA VAN HOLTEN, waaruit hij, behalven twee dochters, SANDERINA en SARA, een zoon, REINOUT, gewon, uit wien deze tak is voortgeplant tot op de tweelingbroeders, KAREL ALEXANDER THADE REINOUT en ALEXANDER KAREL BARTHOLOMEUS LODEWIJK VAN BREDERODE, die beiden den 8sten Januarij 1766 te *'s Gravenhage* geboren zijn, en eenige jaren later aldaar zijn gestorven. Deze tak is Roomsch gebleven. Het bovenstaande is ontleend aan TE WATER, *Verbond der Edelen*, Dl. IV, bl. 140—147. In hetzelfde deel zijn nog bescheiden aangaande andere afstammelingen uit den huize van BREDERODE, alle natuurlijke, bl. 44—59. Dat er van deze nog nakomelingen over zijn is wel waarschijnlijk. Doch uit andere bronnen, mij onbekend, zal hieromtrent nog wel iets zijn op te delven. Op VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, behoef ik niet te wijzen. Of zijne berigten voldoende zijn, durf ik evenwel niet beweeren.
v. GR.

Het geslacht Brederode. Dit huis was met den dood van WOLFERT in 1679 geenszins uitgestorven. Volgens de geslachtlijst, in het laatst der vorige eeuw door den Alkmaarder J. L. VAN DER TOOREN, als bijvoegsel op WAGENAAR's *Vaderl. Hist.* uitgegeven (*), leefden toen nog de zonen van HENDRIK LODEWIJK PIETER, genaamd CAREL ALEXANDER en ALEXANDER CAREL, regtstreeks afstammende van WALRAVEN, geboren in 1456, overleden in 1531. VAN DER TOOREN heeft inzonderheid zijne onderzoekingen uitgestrekt tot de talrijke ook thans nog in *Noord-Holland* verspreide afstammelingen van DIRK WALRAVEN, bastaard van den in 1369 overledenen WALRAVEN, en met name eenige bijzonderheden medegedeeld van Jonker HENDRIK GERRITZ. op de Kwelder, die, met zijne beide broeders, bij akte van den 26sten Mei 1773, uit hoofde zijner geboorte, geregtigd is verklaard tot het uitoefenen van de jagt in de houtvesterij van *Holland* en *Westfriesland*.

(*) Geslachtboom van alle mannelijke nakomelingen uit het oud adellijk stamhuis der Heeren van BREDERODE. Amst. 1788.

In de *Voorname Kasteelen in Nederland*, van Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, zijn eenige in vroegere geslachtlijsten heerschende dwalingen verbeterd.

C. W. BRUINVIS.

Het geslacht Brederode. In *Merkwaardige Kasteelen in Nederland*, door Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, Dl. I, bl. 47—80, vindt men de beschrijving van het *Kasteel* en het *geslacht* van BREDERODE. Bij het doodberigt van WOLFAERT VAN BREDERODE zegt de schrijver: »hy stierf op den 19den Juni 1679, en met hem de laatste wettige mannelijke nazaat der BREDERODEN, uit den tak van WALRAVEN den Eerste". Hierop volgt nu de plegtige begraafwijze van den afgestorvene en van zijn adelijk wapen. Een antwoord op de vraag van φ^2—φ. geeft het einde van het belangrijke stuk, waar men leest: »Een tak van dit roemruchtig geslacht, uit een geheim, maar nooit wettig erkend huwelijk tusschen REYNOUT *den derde* en CATHARYNE VAN HOLTEN, heeft zich nog tot op onzen tijd voortgeplant, en is eerst in 1832 uitgestorven. WALRAVEN VAN BREDERODE, jongste zoon van DIEDERYK *den vijfde*, en broeder van REYNOUT *den eerste* (bl. 59—62), had bij zijn dood, in 1396, een bastaart achtergelaten, DIEDERYK WALRAVEN genoemd, wiens nakomelingen zich in *Noord-Holland* hebben verspreid, en waarvan de weinige nog levenden meest tot de arbeidersklasse behooren; zoo dat men wel met volle recht mag zeggen, dat het *geslacht* BREDERODE, even als het *huis Brederode*, nog slechts in *bouwvallen* bestaat".

J. J. WOLFS.

Dichtregels op het huwelyk van een vorst uit het huis van Oranje (IV.; bl. 259, Vr. CXV). Deze dichtregels werden vervaardigd bij gelegenheid van het huwelijk van Z. K.H. Prins FREDERIK der *Nederlanden* met H. K. H. LOUISA AUGUSTA WILHELMINA AMALIA, Prinses van *Pruissen*, in Mei 1825. C. & A.

Domesdaybook (IV.; bl. 259, Vr. CXVI). Aan den bij mij hooggeachten vrager W. W. B. te *L.* zij bekend gemaakt, dat het *Domesdaybook s. liber censualis Wilhelmi I regis Angliae inter archivos regni in domo capitulari Westmonasterii asservatus*, ten jare 1783 met hoofdtitel en Glossarium, bij JOHN NICHOLS te Londen, 2 banden in folio, in het licht verscheen. De afdruk daarvan werd begonnen in 1770 en in 1777 geeindigd. In 1818 verscheen het Register. Tot den afdruk waren bijzondere typen gegoten, welke met den brand, die in Febr. 1807, de drukkerij van den geleerden uitgever J. NICHOLS vernielde, te loor gingen. Ik herinner mij in de *Göttinger gelehrte Anzeigen* van 1818 of 1819, eene uitvoerige beschrijving van den inhoud en de waarde van het *Domesdaybook* te hebben gelezen, opgesteld, zoo ik meen, door HEEREN, bij gelegenheid van het geschenk van een prachtig ingebonden exemplaar aan de Universiteitsboekerij te *Göttingen* door de Regering van *Groot-Brittanniën*. Het zeldzaam voorkomend boek berust alzoo in genoemde boekerij.

QUIESCENDO.

Holle Penningen (IV.; bl. 259, Vr. CXVII). Denkelijk is de hier omschrevene schroefrijksdaalder bij een huwelijk uitgereikt, en zinspeelt een en ander op den aanvang en voorvallen staande het huwelijk. De blaadjes zijn gewoonlijk Moscoviesch glas, de harten zullen zeker moeten verbeelden de personen, eene uit *Fulda* en eene uit *Eisleben*, de zwaan doet aan LUTHER denken, de berg met opening, aan mijnwerken, de passer als passende de twee harten bij elkander, 't jaartal 1695 kan dat der vereeniging zijn, doch van het cijfer 3 weet ik niets te maken.

Er bestaat eene groote menigte dergelijke uitgeholde muntstukken, sommige met dergelijke plaatjes, andere weder met geschilderde portretjes, en weder anderen zonder eenigen inhoud, die er of uitgenomen is, of welke enkel als kunststukken schijnen gemaakt te zijn. Eenige sluiten met zeer goed gaande schroeven van fijne bewerking, anderen zijn minder goed sluitend, al na dat de maker handig was.

D. W. Z.

Paellanders (IV.; bl. 259, Vr. CXVIII). Paellanders kwamen niet alleen te *Arnhem* maar ook te *Zutphen* om de wallen te maken. In de Overrentmeestersrekening over 1496 leest men: »Tot vestnisse der Stat is men averkomen to maken eynen nyen wall tuissen den tween Hospittails poirten langes die have opten graven angaende van der uittersten Hospittailsporten bis op 't waterscap ind den nyen torn. Dair op hier doen hailen is meester SIMON die walmeister van den *palenderen* dair an die vorss. wall verdingt is op syne kost to maken in vurwerden dat men kon van elcken roide XVI voit lanck ende breet to maeken geven sall van viff der vurs. roiden I golden gulden tot III ℔ ende op elck hondert der vurss. roiden I^C spex III malder roggen IIII scepel erwten ind vyff vat biers". De paellanders waren dus werklieden, die de vervaardiging van groote werken, meest aardewerken, aannamen. Voor het opmetselen van de steenen muren en torens gebruikte men de werklieden uit de stad, maar voor aardewerken, kribwerken enz. liet men palenders komen, even als nu bij groote werken zoogenaamde poldergasten worden gebruikt en geen inheemsche werklieden, die voor die werken niet opgewassen zijn. Waar zij van

daan kwamen weet ik niet op te geven, evenmin als de oorsprong van den naam. Maar zoude die ook met palen in verband staan en zooveel als paalwerkers beteekenen?

R. W. T.

Paellanders. Mag ik eene gissing wagen? Ook in Aardenburger rekeningen vind ik dat de huijsluijden (landlieden) aan de werken arbeidden. Paellanders = die in de palen van *Arnhem* woonden, de huislieden van rondsom *Arnhem*. G. P. ROOS.

Dichtregels uit »de Hollandsche Praatvaar" (IV.; bl. 260, Vr. CXXI). Het in P. A. T.'s vraag opgegevene versjen is in zijn geheel onder mijne berusting. Na hem 1°. te hebben medegedeeld, dat in genoemd dichtstukjen een hoog geplaatst Engelsch personaadje bedoeld wordt, wiens naam mij evenwel onbewust is; 2°. dat mij daarvan geene overlevering bekend is; en 3°. dat het liedjen nergens anders te vinden is dan in *de Hollandsche Praatvaar*, — schrijf ik hem hieronder het stukjen in zijn geheel af, gelijk ik het bezit:

DE BEER (*).

1.

't Is veertien dagen nu geleên;
Is 't niet een lange tijd? (*bis.*)
Dat eens een beer, zoo ziek van leên,
Zoo zuchtte en zoo steunde,
Zoo kermde en zoo kreunde, —
En 't einde was de dood, dood, dood,
En 't einde was de dood!

2.

De koster en de barrebier,
Die werden er gehaald, (*bis.*)
Om te klisteren dat gortig dier:
Men gaf hem een purgatie;
Die nam hij in met gratie; —
Hij deed als of hij sliep, sliep, sliep;
Hij deed als of hij sliep!

3.

De beer die maakt zijn testament —
En weet je wel aan wie? (*bis.*)
Zijn kop was voor het Parlement;
Zijn buik was voor de Papen;
Hij sprak: „Dat zijn maar apen",
De koster kreeg den staart, staart, staart;
De koster kreeg den staart!

4.

Toen sprak hij dus zijne egade aan:
„Ach ja, mijn lieve zog! (*bis.*)
't Is met mijn leven haast gedaan.
Draag zorge voor de kindren:
Opdat zij niemand hindren:"
Toen gaf de beer den geest, geest, geest;
De beer die gaf den geest!

5.

De zog die maakte groot misbaar
Bij 't scheiden van haar echt; (*bis.*)
En al de bigjens met elkaêr,
Die riepen: „*Ah, ma mère!*
Vous êtes Douarrière:
Papaatjen die is dood, dood, dood,
Papaatjen die is dood!"

(*) Een *beer* is in ons Vaderlandsch *patois* een mannetjes-varken.

6.

De zog kleedt zich nu in de rouw —
Al met een krippen tip, (*bis.*)
Zoo netjes als een weduwvrouw,
Met een paar engachanten
En lubben zonder kanten,
Een waaijer in haar poot, poot, poot;
Een waaijer in haar poot!

7.

De gansche stad was in de rouw;
Men speelde op de trom, (*bis.*)
Ter eere van deez weduwvrouw.
In al de vier kwartieren
Zag men de wapens zwieren
Van hammen en van spek, spek, spek;
Van hammen en van spek!

8.

Toen nu zes weken waren om,
(Toen) sprak (de) zog al met fatsoen: (*bis.*)
„Laat mij *contra-visite* doen".
De koets waar ze in zou treden
Liet men met zwart bekleeden;
Daar reed de zog meê heen, heen, heen, —
Daar reed de zog meê heen!

In dit afschrift, 't welk DE NAVORSCHER wel in zijn geheel zal willen opnemen, zal de vrager gewis, in iedere stanza, verschillen aantreffen met het zijne. Voorts moet ik nog aanmerken, dat ik dit stukjen herhaalde malen met veel bijval in muzijkale kringen heb hooren zingen; bezate ik de muzijk — ik zoude de melodie hier mede afschrijven, doch ik bezit haar voor dezen oogenblik niet.

Ziedaar wat ik omtrent het gevraagde geven kan. Voor 't overige deel ik des vragers gevoelen, dat hier eenige overlevering, iets verborgens of iets staatkundigs in het spel is; en ik spoor diensvolgens hier mede alle navorschers wel ernstig aan, dat geheimzinnige te ontsluijeren — ik stel ook in die ontraadseling geen minder belang dan P. A. T. — Ik voor mij, houd »*De Beer*" voor eene ellendige vertaling van een Engelsch hekeldicht of lage satire, lang niet in den geest van JUVENALIS.

F. F. C. STEINMETZ.

[Het volgende plaatsen wij, om dat het verscheidene varianten in den tekst oplevert.]

Dichtregels uit »de Hollandsche Praatvaar". Hoewel niet in de gelegenheid zijnde, om de vragen door P. A. T. gedaan, ten aanzien van het onder bovenstaand opschrift vermelde versje, te beantwoorden, wil ik hem bij dezen echter mededeelen, dat ik in mijn bezit heb een versje, getiteld: »Het testament van 't Varken", dat ik hierachter zal laten volgen omdat, hoewel het eerste couplet met het opgegevene overeenstemt, het derde couplet geheel van het zijne verschillend is, en dat dus welligt aan P. A. T. niet ongevallig zal zijn.

Het luidt als volgt:

't Is veertien weken nu geleên,
Is 't niet een ruime tijd? (*bis.*)
Toen is er een varken zoo ziek geweest,
Het varken dat weende,
Het varken dat steende,
Het eindje was de dood. (*bis.*)

De doctor en de scharrebarbier,
Die wierden daar gehaald, (*bis.*)
Die zouden genezen dit arme dier,
Zij gaven een purgatie.
Maar ach! het was och laassie,
Het eindje was de dood. (*bis.*)

De beer sprak zijn beminde aan,
Hij zei: „Och! lieve zog, (*bis.*)
Och! och! het is met mij gedaan,
Draag zorg voor de kinderen,
Opdat zij niemand hinderen".
De beer die gaf den geest. (*bis.*)

Men kleede dat schot al in den rouw,
Men luidde op den ton, (*bis.*)
Men hing al de wapens rom en tom
Van drie maal vier quartieren,
Om het schot mêe op te sieren,
Met hammen en met spek. (*bis.*)

De zogge kleedde zich in den rouw,
Al met een krippen tip, (*bis.*)
Zoo statig als een weduwvrouw,
Met een paar rouwpendanten,
Met lubben zonder kanten,
Een waaijer in haar poot. (*bis.*)

De vrienden kwamen, 't was (van?) wijd en breed,
Elk riep, mijn lieve nicht, (*bis.*)
Uw verlies is ons van harte leed,
De zogge met meer anderen,
De biggen met malkanderen,
Die zaten op 't rouwkleed, (*bis.*)

De beer die had een testament,
En wil je weten hoe? (*bis.*
Hij had al zoo lang van de Paus konsent,
Zijn hoofd was voor de gardiaan,
Zijn billen voor den kappelaan,
De koster kreeg den staart. (*bis.*)

Toen de zes weken nu waren om,
Sprak de zogge met fatsoen, (*bis.*)
Nu moesten wij een kontra visite gaan doen,
Men maakt de koets en paard gereed,
En dat met zwarte baai bekleed,
Daar reê madame heen. (*bis.*)

Gaarne zou ik van P. A. T. vernemen of de overige coupletten ook, van het door hem bedoelde vers, verschillen; het 4de en 7de couplet schijnen mij ook eene zinspeling op de eene of andere gebeurtenis toe.

C. O.

De geslachten Nersen en de Nuersen (IV,; bl. 260, Vr. CXXII). Tot nog toe schijnt er geen antwoord op deze vraag ingekomen te zijn; bij gebrek aan iets beters neme GASTON het volgende voor lief.

In LACOMBLET'S *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, vindt men het volgende:

In het 2de deel. 16 December 1263. In de oorkonde van den zoen, waarbij de bisschoppen van *Luik* en *Munster* en de graven van *Gelre* en *Gulik* als bemiddelaars tusschen den Aartsbisschop en de stad *Keulen* optreden, leest men ..... der VAIT VAN DER NERSIN, ... die unsen heren inde des gestichtes van *Kolne* getruwen sint, die sulen sichgerin inde swerin, dat sy der stede van *Kolne* helpin svlen wieder unsen vurgenanden heren, also lange bis he die bruche gebeszerit inde diese sune heldit, na deme alse van uns hie vur bescrieuen is.

14 February 1272. HENRICUS Aduocatus DE NERSE, ridder, getuige van THEODERICUS nobilis vir de*Mielendunch*, als deze den eigendom van eenen molen te *Borvert* aan het klooster *Meer* overdraagt.

4 April 1274. Dezelfde, getuige van GERLACUS DE MILENDUNC, als deze vele zijner bezittingen aan Aartsbisschop ENGELBERT van *Keulen* verkoopt.

In het 3de deel. 1 October 1337. HENRICH Voghet VAN DE NYERSEN, ridder, getuige als CONRAD Voghet VAN WILIKE deze bezitting aan DIDERIK VIII, graaf van *Cleve*, als mansleen opdraagt.

15 Januarij 1338. HENRICUS Aduocatus DE NERSEN, ridder, getuige van HERMAN VAN DER HURST, als deze voor 200 mark *Hurst* leen en openhuis voor Aartsbisschop WALRAM van *Keulen* maakt.

30 Maart 1346. HENRICH de Voycht VAN DER NERZEN, ridder, bezegelt mede de oorkonde van de verdeeling der ouderlijke nalatenschap door FREDERIK, Graaf van *Meurs* en zijne broeders.

17 September 1377. HENRICH Vayt VAN DER NERSEN, getuige van de gebroeders ENGELBRECHT en HENRICH VAN OEFTE, als zij voor hunnen zoen met FREDERIK III, Aartsbisschop van *Keulen*, zich in onopzegbare manschap van hem en zijne opvolgers begeven, en hem *Oefte* tot openhuis maken. Gegeven te *Neuss*.

19 Augustus 1388. HENRICUS Aduocatus in NERSA, getuige van FREDERIK III, Aartsbisschop van *Keulen*, als hij WILLEM, Hertog van *Gelre*, met de Cleefsche leenen beleent.

22 November 1392. HENRICH Vaight ZU DER NERSEN, ridder, getuige van JOHAN, heer ZU REYDE, bij het renversaal dat deze aan Aartsbisschop FREDERIK geeft.

19 April 1393. FRIDERICH VAN DER NERSEN, ridder, bekent dat Aartsbisschop FREDERIK hem zijn huis zu *Nuwenbergh* met allen zijnen toebehooren bevolen heeft, dat hij het wel zal bewaken, enz. — Bezegeld door zijnen broeder HEINRICH Vaigt ZU DER NERSEN.

1397. HEINRICH Voogd VAN DER NERSEN wordt door Aartsbisschop FREDERIK tot een der vier raden benoemd, die over de mogelijke strijdpunten tusschen hem en WILLEM, Hertog van *Gelre* en *Gulik* zullen beslissen.

3 Augustus 1397. In den voorloopigen zoen, na den slag bij *Cleve*, tusschen Hertog WILLEM VAN DEN BERG aan de eene, den Graaf van *Cleef* en *Mark*, aan de andere zijde gesloten, leest men: .... Voirt sal dye hertoege quyt laten ind quyt maeken alle ondersaten ind hulper onss heren ind des lands

van de Marke, dye hie ind dye syne voir dem stryde geuangen hadden, ind dairtoe herren FREDERICHS VAN DER NYERSEN, ARND VAN DUNGELEN, PHILIPS VAN BICKEN, ind DIDERICH SCHAEDEN, ind off sye off oerre eynich den hertoegen off ymande van der geuencknisse weghen gelt gelaeft hedden, dat sal quyt wesen, ind CONRAIDE VAN HERBORN syn oiruede quyt, uytgescheiden heren EUERDS VAN LIMBURCH.

In het 4de deel van NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, leest men, dat op den 1sten Februarij 1449 HENDRIK, erfvoogd tot DER NERSEN, getuige was bij de huwelijksvoorwaarden tusschen HENDRIK, Heer tot *Meer*, en STYNE, dochter van EDUARD van *Gulik* en *Gelre*, bastaard, Voogd tot *Belle* en Heer tot *Haeps*.

L. v. H.

Huur van vrijers gedurende de kermis (IV.; bl. 261, Vr. CXXVII). De schilderij van den schrijver van *La Cour*, etc. is wat sterk gekleurd. Het is echter niet te ontkennen dat op sommige plaatsen van ons land de kermissen *ware saturnalien* zijn. Het ware te wenschen dat de hoofdsteden hiervan het voorbeeld niet gaven. Het huren van vrijers bestaat hier en daar. Maar er is geen bepaalde markt of plaats, waar men zulke gelei-jonkers kan huren. In de volkrijke steden, ten minste in *Amsterdam*, zijn er echter knapen die er op uit zijn, om gedurende de kermis met dienstmeisjes, die geen bepaalden vrijer hebben, uit te gaan, die meisjes overal te brengen, waar zij niet wel alleen kunnen komen, en zich daarvoor laten betalen, immers de meisjes het *gelag* laten vergoeden. Die het beste gekleed is, heeft natuurlijk de voorkeur. De prijscourant is meer eene aardigheid en eene speculatie van rondventers en bedelaars. Bij den aanvang van de kermis hoort men dikwerf te *Amsterdam* langs de straat zoodanige prijscourant uitventen, die dan voor de grap of uit dartelheid door de dienstmeisjes wordt gekocht.

AMSTEL.

[Volgens M***P. is het bijna even zoo te *'s Gravenhage*.]

Huur van vrijers gedurende de kermis. In *Groningen*, waar ik verscheidene jaren heb doorgebragt, heb ik hetzelfde volksgebruik waargenomen; alsmede in *Kampen*, de stad mijner tegenwoordige inwoning. Echter is hier geen vrijers-prijscourant in zwang: wanneer hier een meisje op kermis of op gewone zondagen, enz. uitgaat met een' jongen of vrijer, dan betaalt deze, wanneer herbergen worden bezocht, de gebruikt wordende anijs of andere zoete likeur, terwijl de vrijster voor brood en eijeren zorg draagt. Wie de schrijver geweest zij van : *La cour de Hollande sous le règne de* LOUIS BONAPARTE, is mij onbekend. De fondsbezitters van G. DUFOUR *en Comp.*, te *Amsterdam*, of van PEISAN, te *Parijs*, zullen het misschien kunnen zeggen.

F. F. C. STEINMETZ.

Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd (IV.; bl. 262, Vr. CXXX). CURIOSUS heeft in zijne onder dezen titel gedane vraag eene gebeurtenis bedoeld, die niet alzoo heeft plaats gehad. De zaak is deze. Een Hollandsch scheepskapitein had omstreeks het jaar 1725 aan de kust van *Guinea* een Afrikaanschen moor, een jongen van acht jaren, in *Guinéa*, als slaaf gekocht, en hem aan een Hollandschen koopman, een van de Bewindhebbers der O.I.Compagnie ten geschenke gegeven. Deze nam hem met zich mede naar *'s Gravenhage*, liet hem onderwijzen in het Nederduitsch en het teekenen, en ook in de Godsdienst, zoodat hij op belijdenis gedoopt werd en den naam ontving: JAKOB ELIZA JOHANNES KAPITEIN. Zijne aanvankelijke godsdienstige kennis wekte den lust bij hem op om te studeren in de godgeleerdheid, en daarin oefende hij zich zóó, dat hij in den jare 1742 aan de Leidsche hoogeschool, onder Prof. VAN DEN HONERT zijne akademische verhandeling: *de servitute libertati Christianae non contraria* (over de slavernij niet strijdig met de Christelijke vrijheid) openlijk en met lof verdedigde, zonder (hetgeen meer gebeurde) gelijk CURIOSUS meent ten gevolge daarvan tot Theol. Doctor gepromoveerd te worden. In vermeld jaar proponent geworden, is hij daarop voor de dienst van de gemeente te *St. George d' Elmina* ingezegend. Maar ter plaatse zijner bestemming gekomen, zocht hij weldra zijne familie op, verloochende ten haren gevalle het Christendom en werd een Heiden. Zie daar wat breeder verhaald wordt door IJPEY, *Gesch. der Christel. Kerk in de XVIIIde eeuw*, Dl. I, St. 1, bl. 63—65, en door IJPEY en DERMOUT, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. III, bl. 402, 403 en aant. 608.

E. A. P.

[Onze geachte medearbeiders H. J. S.; C. W. BRUINVIS; J. C. K. en F. M. gaven een bijna gelijkluidend antwoord. De eerste noemt den geen, die den knaap van den kapitein ter geschenke ontving eveneens een Bewindhebber der O. I. Comp. Hij beweert echter dat van het wedervaren van den bedoelden christen geworden moor, die naar het binnenland tot opsporing zijner bloedverwanten was gegaan, nooit weder eenig narigt is ontvangen, en dat het niet veel meer dan eene gissing of een onbestemd gerucht is, dat hij met vrijwillige verzaking der christelijke godsdienst, tot het heidensch bijgeloof zijner vaderen terug gebragt zou zijn, en hij voegt er bij: „In eene verzameling van Portretten van beroemde Godgeleerden, nu voor eenige jaren, bij SOETENS ET FILS te *'s Gravenhage* uitgegeven, wordt ook zijne afbeelding gevonden, het laaste wel om de vreemdheid van het negeraangezicht, in verbinding met mantel en bef en domineespruik, naar de zeden dier dagen. In onze eeuw, weet men, zijn in *Amerika* de voorbeelden niet

zoo geheel zeldzaam van negers, die eene wetenschappelijke opleiding ontvangen en kerkelijke bedieningen vervuld hebben: gelijk dit, met vermelding tevens van onzen KAPITEIN, uit de vorige eeuw, onlangs herinnerd is in het *Christelijk Maandschrift*, 1854, bl. 419."

De Heer BRUINVIS verwijst ons naar het *Woordenb. der Zamenl.*, alwaar op het woord CAPITEIN (J. E. J.) wordt gelezen: „Hij werd als een kind van 7 of 8 jaren door een' Hollandschen slavenhaalder, ARNOLD STEENHART, gekocht op de kust van *Guinea*, en geschonken aan den koopman JAKOB VAN GOCH, op *Delmina*, die hem CAPITEIN noemde, medenam op zijne terugreis naar *Nederland*, en hem in *den Hage*, toen hij het Nederduitsch genoegzaam magtig was, deed onderwijzen in het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, en vervolgens te *Leyden* in de godgeleerdheid liet studeren, zoodat hij in 1742 bekwaam geoordeeld werd om als Predikant naar *Guinea* gezonden te worden, na het openbaar verdedigen der stelling dat de slavernij niet strijdig is met de Christelijke vrijheid (*de Servitute libertati Christianae non contraria*). Ook van zijne bekwaamheid in de Latijnsche dichtkunst gaf deze neger als student reeds blijken in een' lijkzang op den Haagschen Predikant MANGER, die hem in den christelijken godsdienst onderwezen en gedoopt had. Zijne afbeelding, door PH. VAN DIJK geschilderd, is door P. TANJE zeer fraai in het koper gegraveerd geworden". — De Heer BRUINVIS voegt er bij: „Onder dit 4°. portret zijn zijne voornamen aldus gesteld: JACOBUS JOANNES ELIZA. Er bestaat een ander in folio, denkelijk in 2 formaten, aangezien er eene losse rand omgedrukt is, waarop: PHILIPPUS BONK Excudit. Naar dit laatste is de 8°. lithographie vervaardigd, verschenen bij SOETENS ET FILS. Ik meen even als de vrager, ergens gelezen te hebben, dat hij niet aan de van hem opgevatte verwachtingen heeft beantwoord en zelfs tot een zeer verkeerd leven is vervallen".

J. C. K. verhaalt dat een zijner ooms den proponent KAPITEIN in *'s Gravenhage* heeft hooren prêeken; en verwijst naar het *Beknopt Biogr. Handboek van Nederland*, door A. E. C. VAN SOMEREN, te *Zutphen* uitgegeven op het woord; en zegt mede in het bezit van een portret van dien moorschen Godgeleerden te zijn. F. M. beweert dat het portret niet vóór de dissertatie over den slavenhandel, maar vóór zijne 12 (?) preeken is te vinden.]

Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd. De hier bedoelde is JACOBUS ELISA JOANNES CAPITEIN, die den 10 Maart 1742 eene dissertatie over de slavernij verdedigde; daarvan zag eene Nederduitsche vertaling het licht, onder den titel (eenigzins verkort):

1. » Staatkundig-godgeleerd onderzoek over de slavernij, als niet strijdig tegen de Christelijke vrijheid, welk — onder J. VAN DEN HONERT, T. H. ZOON — aan eene openlijke en gematigde beproeving onderwerpt, JACOBUS ELISA JOANNES CAPITEIN, een Moor uit *Afrika*, Schrijver en Verdediger. Uit het Latijn vertaald door HIERONYMUS DE WILHEM, Leyden, P. BONK. Amst., G. DE GROOT, 1742. 4°."

Hiervoor vindt men zijn portret (geen silhouet) door F. VAN BLEYSWYCK, met een onderschrift van BRANDYN RYSER, student.

CAPITEIN, die aan de Leidsche hoogeschool had gestudeerd, was destijds beroepen predikant naar *St. George d'Elmina.*

Voorts heeft men nog van hem;

2. » Uitgewrogte predikatiën zijnde de Trouwhertige vermaaninge van de Apostel der Heydenen PAULUS. Aan zijnen zoon TIMOTHEUS, uit 2 *Timotheus* II vs. 8 te *Muiderberg* 20 Mey 1742, Alsmeede de voornaamste Goederen van de Opperste Wijsheit uit *Spreuk.* VIII vs. 18, In twee Predikatiën, in *'sGravenhage*, den 27 Mey 1742, en *t' Ouderkerk aan den Amstel*, den 6 Junij 1742 gedaan. Amst., B. MOURIK en J. HOFFMAN (1742) 4°."

3. » Afscheidsgroet van JACOBUS ELISA JOANNES CAPITEIN, Afrikaansche Moor. Aan den voortreffelijken jongeling, zijnen zeer geliefden Vriendt, Den Wel-Ed. Heere BRANDYN RYSER, Liefhebber der Dichtkunst, naar het Latyn door JOANNES MAIDEN, enz. Leyd., ABR. KALLEWIER, 1742. 4°."

Blijkt reeds uit dezen titel dat hij werkelijk is vertrokken, uit de volgende titelopgave blijkt nog dat hij op *St. George d' Elmina* het predikambt heeft bekleed:

4. » Het groote Genadeligt Gods in zijne Dienaaren onder de bediening der Genade, ontdekt in eene Intreê-Predicatie over 2 *Corinthen* IV vs. 6, door J. E. J. CAPITEIN, Afrikaansche Moor, Predicant op *St. George d'Elmina.* En op zijn Eerw. verzoek uitgegeven door HIERONYMUS DE WILHEM, Leyd., J. DE BEUNJE. Amst., JANSSOONS WAASBERGE, 1744. 4°."

Het oorspronkelijke van N°. 1 en 3 heb ik niet gezien.

J. TIDEMAN.

Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd. Van dezen Afrikaan bestaat een fraai portret in ordinair fol. formaat, met het volgende onderschrift:

JACOBUS ELIZA JOHANNES CAPITEIN,

ein Africanischer Mohr,

welcher zu *Leijden* in *Holland Theologie studiret* hat, und *Anno* 1742 zum Prediger beruffen worden in die Holländischen Festung *St. Georgio de la Mina* in *Guinea*, seinem Vatterland.

„Hier könnt ihr einem Mohren schauen,
Die Haut ist schwartz, die Seele weis
Er lebt nunmehro Gott zum Preiss,
Und wird das schwartze volck erbauen:
Er will Glaub, Lieb, und Hoffnung lehren,
Das sie auch weis gemacht, mit ihm das Lam verehren.

Secundum Exempl. Leiden, I. I. HAID excudit. *Aug. Vind.*

B—S.

Beker van H. Swaardekroon (IV.: bl. 263, Vr. CXXXII). Deze is van verguld zilver; binnen in het deksel is een opschrift van den volgenden inhoud:

»Viro nobilissimo
D. HENRICO SWAERDECROON.

Munere cum functus vario, septemq. per annos;
Praesides coâe partis honore fuit,
Et caivan et Combijcem ad Java transtulit arva,
Illud pro meritis vas datur egregius".

Boven op het deksel staat een leeuw, houdende twee schilden, op het eene een *gebroken zwaard* met een krans, op het andere VOC: verder is het deksel versierd met gedreven zinnebeelden. De beker wordt gedragen door een mansbeeld, aan wiens voet een dolfijn ligt, staande op een fraai bewerkt voetstuk, hetwelk, gelijk de beker, met schoon gedreven drijfwerk voorzien is. Het drijfwerk rondom den beker stelt voor *Venus* in een zegekar op de baren der zee, omringd door tritons. B. J. A. M.

[Onze medearbeider ..ELSEVIER, gaf ingelijks bovenstaand opschrift, en voegde er de volgende vertaling bij: „Aan den Hoog Ed. geboren Heer HENDRIK SWAERDECROON wordt, nadat hij verschillende ambten bekleed had, en gedurende zeven jaren landvoogd van *Nederl. Indië* geweest was, ook de *koffij* (?) en den *zijdeworm* naar Java's stranden gebragt had, voor zijne uitstekenden diensten deze beker geschonken". Verder zegt hij dat de beker op den Catalogus vermeld staat onder N°. 710, en niet onder N°. 745.]

Eén bonte kraai maakt geen kouden winter (IV.; bl. 286, Vr. 232). In vele streken van ons land geldt de vroege overkomst der bonte kraaijen voor een teeken van vroegen winter, en zijn er bijzonder veel, dan wordt daaruit een strenge en koude winter voorspeld. *Eén* (op dit woordje moet gedrukt worden) *bonte kraai maakt* dus *geen koude winter*, — met andere woorden: de komst van bonte kraaijen in gering aantal, is nog geen reden om tot een strengen winter te besluiten.

Het spreekwoord wordt gebezigd en strekt ter betwisting van het afdoende van een enkel aangehaald feit of voorbeeld, tot staving van eenig algemeen denkbeeld of beweren.
G. P. A.

[G. P. ROOS zegt tot antwoord op deze vraag: „*Neen zeker niet. — Eén Zwaluw maakt nog geen zomer*".]

Stokken of rottingen der Adjudant-Onderofficieren (IV.; bl, 287, Vr. 233). De invoering der stokken is geschied bij legerorde van den Commissaris-Generaal van Oorlog D'AUBREMÉ, dd. 30 December 1823, N°. 2. (te vinden in het *Recueil Militaire*, jaarg. 1823, T. II. p. 261); de aanleiding daartoe wordt niet vermeld; op mijne navraag hierover aan een oud officier, kreeg ik ten antwoord, dat er geen reden voor te geven was, daar het den adjudant-onderofficier uitdrukkelijk verboden was zijnen stok te gebruiken, zoodat men dezen alleen als een zoogenaamd sieraad heeft ingevoerd.
Mr. M. v. S.

Spreuken van Rijkswapens (IV.; bl. 287, Vr. 235). De *Almanach de Gotha* geeft o. a. in de jaargangen 1846 en 1848 zeer naauwkeurig alle Rijkswapens van *Europa* op, bij allen echter vermeldt hij de deviezen niet, doch de naauwkeurigheid van genoemde opgaven zoude m. i. met grond bewijzen, dat van die wapens geene deviezen bestaan, of ten minste sedert onheugelijken tijd in onbruik zijn geraakt. Mr. M. v. S.

Steen met opschrift te Middelburg (IV.; bl. 287, Vr. 236). Volgens de vraag staat op dien steen te lezen: »Den eersten steen van dit geheel gebouw is gelegt door Jhr. JACOB FREDERIK LANTSHEER, 13 Dec. 1739".

Tot antwoord dient: Deze steen moet afkomstig zijn uit het huis op den Korendijk te *Middelburg*, Wijk P, N°. 77, nu nog in den gevel voerende het woord *Cheribon.*

De eerste steen van dat gebouw is gelegd den 13den December 1739, door JACOB FREDRIK LANTSHEER, geboren A°. 1726 te *Macassar*, en dus toen ongeveer 13 jaren oud.

Een mij goedgunstig medegedeeld extract uit de genealogie van het geslacht LANTSHEER, luidt aldus:

JOAN LANSHEER, Doctor in de beide Regten, Resident van *Cheribon* op Java's Oostkust, treedt in den echt met Vrouwe WILHELMINA GOBIUS, A°. 1725 overleden. Repatrieert. Vestigt zich te *Middelburg*. Bouwt aldaar 't huis *Cheribon*, staande over de Londonsche Kaai, en bewoond het landgoed *Steenhove*, en overlijdt aldaar A°. 1742.

Uit welk huwelijk: JACOB FREDRIK LANTSHEER, geboren A°. 1726 te *Macassar*, overleden op *Steenhove* A°. 1789.

Dit huis *Cheribon*, nu een pakhuis, is nog uit zijn' vroegere welstand bekend als het huis van den Heer JAC. THEHOFF, en staat regt tegenover de Nieuwstraat.
W. M. Z.

Verschijning der planeten (IV.: bl. 287, Vr. 238). In antwoord op de vraag van EN LEER MIJ, naar eene jaarlijksche opgave der planeetverschijningen, dient, dat wij gedurende de laatste zeven jaren met goed gevolg gebruik maken van het *Jaarboekje voor de stad en het kanton Schiedam*, waarin, behalve andere merkwaardigheden, eene naauwkeurige opgave van alle hemelverschijnselen voorkomt, welk *Jaarboekje* wordt uitgegeven door den Heer P. J. VAN DIJK, Boekhandelaar te *Schiedam*. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Verschijning der planeten. Niet alleen de verschijning der planeten, maar alle belangrijke verschijnselen aan den sterrenhemel, worden uitvoerig en duidelijk aangewezen in het *Populair Sterrekundig Jaarboek* van den Hoogleeraar F. KAISER, dat te *Amsterdam*, bij

SULPKE wordt uitgegeven en voor betrekkelijk geringen prijs verkrijgbaar is. Ook zijn de voornaamste dier verschijnselen opgegeven in den *Kalender* van Dr. F. J. STAMKART, behoorende tot den Almanak *Holland*. Den belangstellenden zij bij voorraad medegedeeld, dat eene zeldzame en merkwaardige zamenkomst van drie planeten (*Mercurius*, *Venus* en *Mars*) zal kunnen gezien worden in de avonden van den 7den en 8sten Februarij 1855. π.

[Dit schreef π. in Sept. 1854. Sedert hebben die merkwaardige zamenstanden der planeten *Mercurius Venus* en *Mars*, op gezegde 7 en 8 Feb. jl. plaats gehad. Zie *Algemeene Konst- en Letterbode* van 3 Feb, 1855, N°. 5, bl. 33.]

Y of ei in rijm gesteld (IV.; bl. 287, Vr. 239). Deze vraag schijnt nog niet opgelost te zijn; want zoo dikwijls als er poëzij in het licht gegeven en beoordeeld wordt, worden de klanken *ij* en *ei*, wanneer die daarin als op elkander slaande rijmklanken voorkomen, door dezen kritikus als zoodanig verworpen, en door genen toegelaten. De meeste van onze Dichters, als: TOLLENS, TEN KATE, VAN LENNEP, BEETS, HASEBROEK, TER HAAR, WARNSINCK, DE BULL en meer anderen (de partij des behouds in de poëzij) keuren het rijmen van *ij* op *ei* ten sterkste af; anderen daarentegen, doch dit getal is niet zoo groot, wettigen het gebruik door leer en voorbeeld. WITHUYS doet het in zijne eerste poëtische voortbrengselen enkele malen; doch is er later van terug gekomen. VAN DEN BERGH deed het vroeger nooit; doch thans van tijd tot tijd. Toen ik ten jare 1851 ten zijnen huize, in persoon, over die zaak met hem sprak — en het vóór en tegen overwoog, voerde hij mij te gemoet: dat ik de klanken *ij* en *ei* gerust op elkander kan doen rijmen. De te vroeg ontslapen Dichter H. A. MEIJER, de schrijver van: »*De Boekanier*" en *Heemskerk*, doet het getrouw; ofschoon deze, mijns inziens weêr wat al te ver gaat bij het in praktijk brengen van de *rima assonante* der Spaansche taal.

Wat nu onze oudere Dichters betreft: VONDEL heeft het, zoover mij bewust is, slechts zeer zeldzaam gedaan in de eerste proeven zijner verheven Muze; maar later nimmer weêr: men zoekt er te vergeefs naar in zijne schoonste gewrochten. BILDERDIJK, die groote gezaghebber op onzen vaderlandschen zangberg, heeft het mede nimmer gedaan. In geene zijner talrijke dichtwerken zal men het aantreffen. En toch — toch schijnt deze groote man er toe te hebben overgeheld, gelijk men kan opmaken uit het volgende, 't welk te vinden is in de voorrede van het eerste deel zijner *Mengelpoëzij*, bl. XVII: »Met opzigt tot het Rijm ben ik nog in het oude begrip: dat dát naamlijk het beste rijm is, 't geen het minst gehoord wordt. En ik doormeng uit dien hoofde mijne verzen gaarne en bij voorkeur met die onvolkomen rijmen, die bij ons, uit goede taalgronden, gewettigd zijn, doch niet volmaakt op elkander slaan. Zoo is, bij voorbeeld, *heir* op *eer*, *arm* op *scherm*, *rots* op *los*; en, in de sleepende klanken het dubbel rijm, mits het waarlijk sleepe, als *voorbeeld* op *geoordeeld*, *ketent* op *rekent*. Ja, durfde men de *Rima assonante* der Spaansche taal invoeren, ik geloof dat onze Dichtstukken daarmeê bevoordeeld zouden zijn. Ik houde het Rijm in onze Verzen noodzakelijk."

Na deze gegevens zal ik voor 't algemeen niet beslissen, of het op elkander rijmen der *ij* en *ei* klanken gewettigd zij: ieder moge daarmede naar zijne eigene overtuiging handelen. Doch begeert men mijne bijzondere zienswijze dienaangaande te vernemen — dan verklaar ik, dat ik geene zwarigheid maak het te doen: immers B. HUYDECOPER zegt, in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, bl. 603: »Het Rijm bestaat enkel in den klank, en niet in de schrijfwijze." Ik ben het met dien taalkundige eens. Of zouden wij minder regt hebben dan onze buren, daar BYRON *alone* laat rijmen op *unknown*, en *adieu* op *view*; RACINE *cause* op *repose*, SCHILLER, *herein* op *Main* en *hain*, OEHLENSCHLAEGER, *snoede* op *tilmode*, enz.? Ik geloof het niet. De eindklanken der woorden *strijd* en *beleid*, slaan, naar mijn inzien, even goed op elkander als de genoemden. Ten slotte verklaar ik nogmaals, dat bij mij het rijm in den klank ligt en niet in *goede taalgronden* of *etymologie* van woorden. EN LEER MIJ doe met deze mijne beschouwing zijn voordeel; en gaarne roep ik hem toe: En leer mij ook, hebt ge betere gronden!

F. F. C. STEINMETZ.

Naamsoorsprong van Monster (IV.: bl. 287, Vr. 240). Het moge waar zijn dat het dorp *Monster* zijn naam heeft verkregen van *mon* of *maan*, wegens de natuurdienst onzer Heidensche voorvaderen: — hetzelfde kan echter niet gezegd worden van de Duitsche stad *Munster* en andere, waarvan de afleiding te zoeken is in het daar door KAREL *den Grooten* gestichte klooster (Lat. *Monasterium*). Deze benaming werd ook toegepast op Hoofd- en Cathedrale kerken, waarvan de geestelijken onder eenen zekeren ordesregel, even als de monniken, bijeen leefden (*Reguliere Kanunniken*). Alzoo te *Straatsburg*, *Keulen*, *Freiburg*, *St. Salvador* (*Oud Munster*), te *Utrecht*, *West- en Noord-Munster*, te *Middelburg*, te *Zierikzee*, enz. Zie *Woordenb. der Zamenleving*, bl. 1231; *Aanhangsel tot* L. SMIDS *Schatkamer*, bl. 213: *Beschrijving der stad Utrecht*, door V. J. BLONDEEL, bl. 284; waár verwezen wordt naar A. MATTHAEUS, *de Nobilitate*, Lib. II, cap. 2, en de aanteekeningen van H. VAN

RIJN, op de *Beschrijving van het Bisdom Utrecht* van VAN HEUSSEN, Dl. I, bl. 123.

C. W. BRUINVIS.

Naamsoorsprong van Monster. »*Monster* of *Munster* beteekent een kerk-gebouw, daar Schoolen en Oeffenplaatsen bijgevoegd, en die zich daar in begeven, van de weereld afgescheiden zijn".

»Zoo draagt de Hoofdstad van *Westphalen* haaren naam van 't kerkgebouw: en de groote schoone kerk van *Zierikzee* wierd *Monster* genaamt, niet van haare grootte en monstrens gevaarte, zo sommigen willen, maar van den gemeenen naam *Monster* of *Monasterium*, van 't Grieksch".

M. GARGON, *Walchersche Arkadia*, 3de druk, te *Leyden*, bij SAMUEL LUCHTMANS *en Zoon*, Ordinaris Stadsdrukkers, 1746, bl. 245 en noot (2).

A. AARSEN.

Vraagteekens.

57. — *Met spek schieten. Hij schiet met spek*, zegt men van iemand die grootspreekt of bluft. Van waar deze uitdrukking?

F. F. C. STEINMETZ.

---

58. — *Schobberdebonk.* Hij loopt of gaat op *schobberdebonk* uit, zegt men van iemand die zich alleen dan en dáár vertoont wanneer en waar wat te eten, te drinken of te smullen valt. Van waar deze zegswijze en wat beduidt zij eigenlijk?

F. F. C. STEINMETZ.

---

59. — *Sparkamassies.* Maak geene *sparkamassies*, hoort men dikwijls zeggen. Wat beteekent het woord en aan welke taal is het ontleend? Kan 't ook uit het Italiaansch of Spaansch overgenomen zijn?

F. F. C. STEINMETZ.

---

60. — *Dinks hen, duker hale.* Door eene Drentsche vrouw, uit den gegoeden burgerstand, heb ik het bovenstaande als tusschenmengsel in haar gesprek dikwijls hooren bezigen, zonder te weten wat zij daarmede bedoelde. Ik vraag alzoo Heeren Navorschers naar den oorsprong en de beteekenis van dezen zoo vreemd klinkenden volzin?

F. F. C. STEINMETZ.

---

61. — *Spreekwijzen.* Welke mag wel de zin en de afleiding zijn der spreekwijzen: *op haren en snaren; op een duvelsdoodjen af; oliedom?*

G. E. J. RIJK.

---

62. — *Urkje.* Zoo zegt men wel eens tegen een kind, gemeenlijk met de bijvoeging van *klein* of *aardig*. Doch van waar is die benaming ontleend? Zou zij op 't kleine eiland *Urk* doelen, of op deszelfs bewoners, van welke 't mij echter niet bekend is dat zij kleiner zijn dan andere van ons vaderland?

N***.

---

63. — *Huis met den gouden ketting te Amsterdam.* Bij het lezen van Vr. 294 in den vorigen Jaarg. kwam mij ook in de gedachte *het huis met den gouden ketting*, op de Keizersgracht tusschen de Ree- en Beerenstraten, niet slechts zoo van ouds bekend, maar ook werkelijk, door een' vergulden ketting aan een ijzeren stang hangende, van andere huizen onderscheiden. Ik ken echter den oorsprong van deze onderscheiding of benaming niet. Dit zelfde huis (zoo ik mij niet bedrieg) was vroeger en is misschien nog ook bekend bij den naam van het *spookhuis;* en herinner ik mij wel eens vernomen te hebben, dat voormalige bewoners, bekenden mijner familie, meermalen bonzen en slagen daarin waarnamen, waarvan men zich de oorzaak niet kon verklaren, die dan ook steeds, — ofschoon men, als te verstandig zijnde om aan zoodanige sprookjes geloof te slaan, daarnaar onderzoek deed, — in 't duister bleef. Wie der HH. Navorschers met een en ander meer bekend is, noodig ik uit het mede te deelen.

N***.

---

64. — *Spreekwijse.* »*Dat mogt je de kous*". Van waar zou de uitdrukking »dat mogt je de kous" haren oorsprong hebben? G. K.

---

65. — *Prentafbeelding van J. Punt.* Tot welken bundel feestgedichten moet ik een fraai gesneden titelprent van J. PUNT, 1745, brengen, welke het volgende voorstelt. In het midden is een echtpaar gezeten, waarachter eene vrouw, met helm, bij eene zuil staat, waarop XXV en 2 in één gelegen handen te zien zijn. De vrouw omarmt een meisje, voorzeker hare dochter, en de man neemt eene muziekrol aan. Links vooraan eene stroomgodin en 2 geniusjes, in 't verschiet een huis met geschorene hagen, daarboven eene faam. Regts, onder een weggehaald gordijn, een brandend altaar, waarop een ooijevaar gebeeldhouwd is; daarbij staat eene vrouw met hoorn van overvloed. Vooraan een Mercurius, met wiel, garenwinder en schild, waarop de letters P. V. K. tweemaal in een gevlochten zijn. Het geheel heeft op het eerste gezigt wel iets van den titel door denzelfden graveur, voor *Zijdebalen. Hofdicht*, 1740.

C. W. BRUINVIS.

---

66. — *Geboortedag van Napoleon I.* Volgens het algemeen geloof zou Keizer NAPOLEON I, den 15den Augustus 1769 te *Ajaccio* op het eiland *Corsika* geboren zijn. In de *Edinburgh Review* van October 1854, vond ik echter vermeld, dat NAPOLEON werkelijk op den 5den Februarij 1768 ter wereld was

gekomen, doch dat hij den waren datum later had veranderd, ten einde een geboren Franschman te schijnen, daar *Corsika* pas in Junij 1769 met *Frankrijk* vereenigd werd.

Ik wenschte wel eens te weten of deze omstandigheid door geldige bewijzen wordt gestaafd en waaraan de *Review* ze heeft ontleend.

φ²—φ.

67. — *Sympathetische geneeswijze.* Aangaande JACOB MULLER (geb. te *Welbsleven*; van 1737—1742 te *Osteel*, en sedert te *Groningen* pred. bij de Luthersche gemeente; gest. 12 Dec. 1771,) schrijft REERSHEMIUS (*Ostfriesl. Pred. Denkm.*): »Er verstand die sympathetische Cur, und hat solche alhier (te *Osteel* namelijk) öfters glücklich verrichtet, und vielen Elenden damit gedienet". Wat was die sympathetische geneeswijze? En zijn er blijken van, dat MULLER haar ook te *Groningen* met eenig gevolg heeft aangewend? S. J.

68. — *Pieter van Engelen.* PIETER VAN ENGELEN, Pred. bij de Lutherschen te *Purmerend*, *Monnikendam*, *Edam*, *Alkmaar* en *Zaandam*, overleden te *Alkmaar* den 14den Mei 1664, liet aan zijne dochter JUSTINA eene autobiographie na, merkwaardig door bijzonderheden uit het kerkelijke leven van zijnen tijd. Weet ook iemand der Heeren Navorschers of en waar dit Handschrift nog te vinden is? S. J.

69. — *Oud jaarlijksch gebruik op scholen.* Uit mijne jeugd is mij in de gedachten gebleven, dat op zekeren dag des jaars, dien van de verkiezing der leden van het burgerlijke bestuur in mijne geboortestad of iets dergelijks, de stadsdiender onverwacht in de school kwam, met zijnen stok tegen het planken beschot van den muur sloeg en schreeuwde: »er uit honden en katten", waarna wij hals over kop de vlugt namen en ons in eenen vacantiedag verheugden. Bestonden of bestaan er elders zulke gewoonten? Van waar zijn zij of is de bovengenoemde oorspronkelijk? X.

70. — *Gazophylace française.* Wie kan mij ter inzage bezorgen of den inhoud opgeven van een boekje van den Rotterdamschen onderwijzer V. D. EYNDE, aan Prins FREDERIK HENDRIK opgedragen, waarin de klankmethode voor het lezen ontwikkeld wordt? De titel moet zijn *Gazophylace française.*

P. H. T.

71. — *Catharina Willemsd. van der Holck.* Den 18den Maart 1648 is te *Leiden* in het schildersgild, ingeschreven CATHALIJNTJE WILLEMSD. VAN DER HOLCK, wier dood in 1651 vermeld wordt. Men vraagt of er iets van deze schilderesse bekend zij? ..R. E.

72. — *Vervaardiger van het lied: »Freut euch des Lebens".* In het laatst der voorgaande Eeuw maakte het Hoogduitsche gezelschapslied: »Freut euch des Lebens" epoque. Het werd in onderscheidene talen, ook in het Nederduitsch en Fransch overgebragt. Wie kan den naam des vervaardigers opgeven?

H.....a C......e.

73. — *Codex novus Batavus.* In 1803 verscheen bij H. GARTMAN te *Amsterdam*: »*Codex novus Batavus*, *af Alphabeth van Nederlandsche Wetten en Rechten*, *getrokken uit alle de Placaaten*, *Publicatien enz.*, *zedert* 1756 *gearresteerd, alsmede uit de plaatselijke Handvesten*, *costumen enz. gemaakt; alles met rechterlijke gewijsden en rechtspassagien opgehelderd*", II Deelen in een band, 8°. Eene uitvoerige voorrede is aan dit werk toegevoegd. Wie is de uitgever en schrijver der voorrede?

P. A. T.

74. — *Etat politique de l' Europe.* Is het werkje dat dezen titel voert, van eenig belang voor de geschiedenis van *Nederland?* De tweede uitgave, die voor mij ligt, handelt ever de jaren 1734—1742, en verscheen te *'s Hage* in 1742—1743, 10 deeltjes, kl. 8°. Is de schrijver ook bekend?

P. A. T.

75. — *Kok's Vaderlandsch Woordenboek.* Wie hebben dit werk, na den dood van JACOBUS KOK vervolgd? Meer dan 20 deelen schijnt hij zelf bewerkt te hebben.

P. A. T.

76. — *Etymologie van Dom of Domkerk.* De naam *Dom*, gegeven aan elk Roomsch kerkgebouw, waarbij aan het hoofd der geestelijken, tot die kerk behoorende, een Bisschop of Aartsbisschop gesteld is, wordt, naar ik meen, met de meeste waarschijnlijkheid afgeleid van het Latijnsche *Domus.* Intusschen heb ik die afleiding hooren bestrijden door iemand, die het woord *Dom* wilde ontleend hebben aan het opschrift *D(eo) O(ptimo) M(aximo)*, waarvan de eerste letters D. O. M. boven de ingangen der oudste Christentempels geschreven zouden geweest zijn, en waarin men dan een naam, en niet de aanvangletters van een toewijdend opschrift zou gelezen hebben.

Alhoewel onbevoegd om hierin uitspraak te doen, zou ik de laatste afleiding liever voor eene vernuftige speling willen houden op het woord *dom*, dan dat ik daarin eene etymologie zou zoeken, die mij te kunstig voorkomt, en waarvan de grond dan ook zou moeten bewezen worden. Der zake kundiger mogen hierin beslissen. §. §.

77. — *Anne Geneviève de Bourbon Condé, duchesse de Longueville in Nederland.* Deze aanzienlijke vrouw, beroemd door haar stoutmoedig gedrag, gedurende den burgeroorlog in *Frankrijk* (la Fronde), onder het bestuur van den Kardinaal DE MAZARIN, werd gedwongen om in 1650 haar vaderland met de vlugt te verlaten. Volgens de *Siecle de* LOUIS XIV, *par* ALEXANDER DUMAS, nam zij de wijk naar *Holland*, en werd aldaar als eene voortvlugtige vorstin door de stadhouderlijke familie ontvangen.

Luidens het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, 9te Auflage, Dl. IV, bl. 520, zou zij te *Rotterdam* zijn aangekomen.

Zijn nu ook bijzonderheden bekend aangaande de ontvangst en het verblijf hier te lande van voormelde hertogin, — meer dan eene vermelding, dat zij hier eene schuilplaats vond.

WAGENAAR, in zijne *Vaderlandsche Historie*, het eenige werk, dat ik daarover kan raadplegen, meen ik dat in 't geheel van hare overkomst herwaarts het stilzwijgen bewaardt. K.

---

78. — *Strijd te Zoutelande.* Kan men den tijd van den aanval en strijd der Spanjaarden onder DE BEAUVAIS, bevelhebber van *Middelburg*, op TSERAERTS en de zijnen, te *Zoutelande*, in 1572, — volgens 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuw-gedachtenis der Middelburgsche vrijheid*, bl. 249, enz.; A. P. VAN GRONINGEN, *Geschiedenis der Watergeuzen*, bl. 347: en anderen, — in de maand Julij voorgevallen, niet nader, of liever, juist bepalen? F.

---

79. — *Ooijevaars.* Ook op het eiland *Walcheren* ziet men hier en daar, meest op landbouwersschuren, nesten van ooijevaars, welke, waar zij zijn, doorgaans duurzaam blijven, maer zeldzaam vermeerderen.

Nu ziet men telkens in de maand September van elk nest 4 à 5 ooijevaars (het oude koppel met 2 à 3 jongen) vertrekken, terwijl elk voorjaar niet meer dan één koppel tot elk nest terugkeert. Waar blijven al de anderen? En welke orde is er in het telkens wederkomende koppel? Zijn het jaren achtereen dezelfde ouden, of is het elk jaar een koppel der jongen van het vorige jaar, en keeren dezelfde ooijevaars, hetzij dan ouden of jongen, tot hetzelfde nest terug? F.

---

80. — *Helmteeken en wapenspreuk van den Koning van Boheme vercierende het wapen van Koning Willem III van Engeland.* Bekend is de prentvoorstelling, waar Koning WILLEM III van *Engeland*, in de veldslag aan de *Boijne*, in *Ierland*, (den 1sten Julij 1690) is afgebeeld. Die prent onlangs beschouwende, viel mijn oog op het wapen van Koning WILLEM III, dat onder de prent in het midden der opdragt is afgedrukt. Dat wapen is écartelé; 1°. parti, *Engeland* en *Ierland*; 2°. *Frankrijk*; 3°. *Schotland*; 4°. *Nassou Oranje*. Het 1ste en 2de kwartier, beladen met eene lambel van zilver met drie pendants. Het wapenschild is gedekt met de koninklijke kroon, voerende tot cimier drie witte struisvederen, en tot devies of wapenspreuk: *Ich dien!* Dat cimier en die spreuk met dat wapen vereenigd, heb ik mij niet kunnen verklaren, omdat zij beide behooren tot het wapen van LADISLAS, Koning van *Boheme*, die aan den slag van *Crecy* (1346), ofschoon blind zijnde, deel nam, en daar een echt ridderlijken dood stierf.

Aangenaam zou het mij zijn, indien een der HH. Navorschers, bedreven in de wetenschappen van genealogie en heraldiek, den oorsprong dezer voor mij schijnbaar zonderlinge zamenvoeging zou willen verklaren. §. §.

---

81. — *Familiebetrekking tusschen den Raadsheer Willem Pauw en den Raadpensionaris.* Zoo als bekend is, is de Raadsheer WILLEM PAUW, zoon van ANTHONI PAUW,, den 10den Januarij 1712 geboren, en den 31sten Maart 1743 in den echt getreden met CORNELIA MARGARETHA, dochter van den beroemden CORNELIS VAN BIJNKERSHOEK. Ik verzoek nu HH. Navorschers mij te melden in hoeverre deze WILLEM PAUW afstamt van den Raadpensionaris PAUW. Ook zou eene opgave zijner voorouders en nakomelingen mij niet ongevallig zijn. C. M. A. H.

---

82. — *Menasse ben Israël en de Staten-Bijbel.* Uit welke bron of bronnen is de bijzonderheid geput, dat »aan de vertaling des zoogenaamden Staten- Bijbels de niet volprezene MENASSE BEN ISRAËL de hand gehad heeft?" Zie Dr. S. J. MULDER, *Verspreide Lettervruchten* (Leyden 1844), bl. 179. K. & R.

---

83. — *Entrée de Charles V à Bologne.* Connait-on des exemplaires d'un livre devenu *rarissime* et qui contient l'entrée de CHARLES V a *Bologne* en 1529, avec treize gravures sur bois du plus grand format?

Messager des Sciences Historiques etc. de Belgique,

---

84. — *Mont-Blandin à Gand.* Peut-on donner l'étymologie historique de la dénomition de *Mons Blandinum*, sous laquelle on désigne en latin la colline ou était située l'abbaye de ST. PIERRE, à Gand?

Messager des Sciences Historiques etc. de Belgique.

Aanteekeningen.

Uitrusting in de XVIIde eeuw (*).

p. *Schoonhoven.* Adi ... December, A°. 1622.

Register, van de Boecken, in een mande gepackt. Die inde voorste, ofte buijtenste Linie aengeteeckent staen, sijn ten behoefte van den Sieckentroosters, en inde binnenste Linie voor de Coopluijden, en het zeevarende Volck, als daer bij aengenotteert uit te deelen.

1. | 1 Duijtschen Bijbel.
1. | 1 Institutie Calvini.
1. | 1 Huijs Boeck Bullungeri.
1. | Catechismus Urchini.
1. | Postilla Cuperi.
1. | Martellaers Boeck.
1. | Institutie Bucanij.
1. | 1 Boetvaerdicheijt Taffijn.
1. | 6 De gebeden Fruijtiers.
| 120 Psalm Boecken } Onder 't Volck te weten, aen
1. | 9 Ditto vol noten. } een Ieder die lesen can uit te deelen.
1. | 25 Christelijcke zeevaert.
1. | 25 Arnoldi, over 't Vader onse.
1. | 25 Vaste grondt des geloofs.
1. | 25 Concientien Troost.
| 25 Spaensche tirannijen.
| 25 Conquestie van West-Indien.
| 25 Spiegel der Jeught.
| 25 Nederlantse morgen-weckers.
} Aen ijeder Backs Volck, van ijeder Boeck een uit te deelen, opdat alsoo malcanderen daardoor mogen oeffenen.
| 1 Reijs Boeck, van JAN HUYGHEN.
| 4 Ars notariatus.
| 2 Boeckhouwens.
| 7 Nieuwe Testamenten, dese onder 't zeevarende volck te verdeelen.

[Volgen Journalen, Schrijfbehoeften, „4 ℔ Int stoffe, 900 Pennen, 1000 Ouwelen, 1 ℔ Lack", papier, enz. enz.] C. W. BRUINVIS.

Register van grafschriften. Johan Pryce (†). Zijne vrouw MARGARETHA VAN RATALLER was hoogstwaarschijnlijk eene dochter van JOHAN VAN RATALLER, Raad en Rentmeester in *Friesland* en IDA VAN LOO, en de zuster van GENOVEVA VAN RATALLER, echtgenoot van WOLFERT VAN LEZAEN, Grietman van *Tretjerksteradeel.* H. VAN ROLLEMA.

Het zegel van Leycester. In de Resolutiën der Staten Generaal vindt men dienaangaande het volgende:

7 Junij 1586. »Gedelibereert wat voor *segel* ende *contra-segel* ad causas Provinciarum syn Ex. sal ghebruycken, is gheresolveert, aenghesien de Souverainiteyt is ghebleven by de Heeren Staten Generael, ende dat deselve Heeren Staten syne Ex^ie hebben ghecommitteert, Gouverneur Generael over de Geunieerde Provincien, met sulcker macht ende aucthoriteyt, als alle voorgaende Gouverneurs van den Lande wettelyck hebben ghehad ende dat deselve Gouverneurs altyt hebben ghevoert het wapen van de Heeren van den Lande. Dat syn Ex^ie oock diervolgende sal ghebruycken het wapen ende segel van de Heeren Staten Generael aen alle Commissien ende depeschen inde policie ende justitie die van weghen den gheunieerde Provintien ghesegelt sullen moeten worden."

30 Junij 1586. »Is binnen gestaen de Heer BUYS enz., heeft voorts vertoont de swarigheden die syne Ex^ie ende Raed van State vinden in de resolutie van de Heeren Staten Generael genomen op den segel, versoekende daerom dat deselve Heeren Staten willen goet vinden datter veranderinge geschiede, ende dat inde *borst van den Leeuw* werde gestelt *eenen Beer*, volgende het beworp daervan gemaeckt, ende daerop gecommuniceert, is geresolveert te persisteren bij de voorgaende resolutie daerop genomen.

Dese resolutie geresumeert synde is goet gevonden, dat syne Ex^ie de voors. veranderinge met den Beer sal mogen doen in de voors. segel, uyt oorsaken alleenlyk om syn Ex^ie te believen in synen persoon, ende om te maken differentie tusschen 't segel van syn Ex^ie ende Heeren Staten, sonder dat t' selve sal mogen getrocken werden in consequentie."

21 July 1588. »Geresolveert te breken ende casseeren het segel ende contra-segel van de Regeringe onder den Grave van LEYCESTER gebruyckt synde, en *zyn de gebroken stucken geschoncken aen den Heer Cantzelier* LEONIUS *tot eene vereering!*" .. ELSEVIER.

Boekenband uit de XVIde Eeuw. In den *Messager des Sciences Historiques des Arts et de la Bibliographie de Belgique*, Gand 1853, vindt men eene zeer fraaije afbeelding van eenen boekenband, een gezigt op de stad *Gent* voorstellende. In de de daarbij gevoegde aanteekening vestigt de Heer JULES DE SAINT-GENOIS de aandacht op dit onderwerp, en beschrijft nog eenige andere afbeeldingen op het vlak der banden van boeken in de XVde en XVIde eeuw gebonden, te vinden. Hij eindigt zijne mededeeling met deze woorden: »En publiant ces renseignemens, notre but est d'attirer l'attention des amateurs sur cette partie materielle des anciens livres, *qui on le voit, n'est point sans interêt*". Dit laatste beramende, strekke dit schrijven om de aandacht van de lezers van DE NAVORSCHER op dit onderwerp te vestigen en hen uit te noodigen, mededeelingen daaromtrent te willen doen. Als eerste stap daartoe strekke de beschrijving van den band van een exemplaar der *Historiae Miscellae* PAULI DIACONI, Basiliæ 1569, 8°. in mijn bezit. De voorzijde van den band vertoont de geschiedenis van SISERA (*Rigteren* IV vs. 21), met dit onderschrift: *Sisserae. capvt. clavo. terrae. infixvm est. a. mvliere. Jael.* De keerzijde de geschiedenis van JUDITH en HOLOPHERNES, met dit onderschrift: *Jvdith. dv-*

(*) Zie bl. 1 van dezen Jaargang.
(†) Zie op dezelfde plaats.

obvs. ictibvs. amputavit. capvt. Holophernis. Beide voorstellingen zijn besloten binnen een lijst waarin eenige bustes, het wapen van *Saksen*, dat van *Embden* en *Leeuwarden* (?) (klimmende leeuw) voorkomen. J. D.

L.

Brief van Hermanus Boerhaave aan Albertus Seba, Lid van de Keizerl. Kon. Leopoldinische Carolinische en Kon. Engelsche Societeit der Wetenschappen en van de Academie van *Bologna*, Apotheker te *Amsterdam*.

»Mijn heere.

Ik heb gehad de eere op sijn tijd, en wel, te ontvangen de aangenaame, beleevde, en verpligtende, briev, med welkers toesendinge UWEd. mij heevd gelieven te vereeren op de 28 febr. laastleeden.

Te gelijk vond ik mij verrijkt med de dierbaare beschenking van het eerste deel van UWEd. heerlijk werk (*) het welk ik heb doorgesien med aandagt, en soo bevonden, dat ik mij geensins beschaamd vinde, daar voor te hebben geset, dat in dese stoffe, tot hier toe van 's werelds begin af, geen werk soo groots is ingesteld, en uijtgevoerd. Jaa dat de eerste koningen in Europa niet gekend hebben soodaanige boeken, hoewel begonnen, uijt te voeren. Laat het niet beweegen, nog ontroeren, de regtmaatige vergenoeging, dien Gij billijk gevoeld, over de bijsondere toevoeringe door UWEd. aangebragt ter volmaakinge der kennisse van Gods schepselen, waar med sijne aanbiddelijkheid onse aardebol gestoffeerd heevd; dat hier, of daar, bij knibbelaars, en vitters, ijet werd gekald, dat schaad niet aan soo devtige toestel, dat ken nooijt geweerd werden. Venus had sig volmaakt beminnelijk opgetooijd, wierd van al de goden gepreesen, Momus vond ijet te seggen op haar pantoffeltje.

God sij geloovd, die dit door UWEd. heevd wereldkundig gemaakt! En gebeden, UWEd. in voorspoed het voleijndigd te doen overleeven!

Het gedigt, dat de beroemde, en seer geleerde, heere, GAUBIUS heevd gemaakt op het werk, is ten hoogste goed, en heevd mij gegeeven het uijterst genoegen in het leesen: ik meene, het is seer wel, dat het daar voor is gedrukt.

Mij blijvd overig, te danken voor de edelmoedige, en gantsch bij mij onverdiende, schenkaadge van soo kostbaar boek. Ik doe het med betuijging van erkentenis, en verpligting, dien ik daar voor verschuldigd ben, en blijve: desselvs vermakelijke, en leersaame, beschouwinge sal mij verblijden daar over, dat in mijn leevtijd, en Vaderland, een man heevd gehad de bequaamheid, lust, magt, en het verders vereijschte, tot het ondernemen, uijtvoeren, en uijtgeeven, van soo een gadeloos pronkstuk.

Sijt soo goed aan mij, dat gij mij wel afneemd, dat ik de vrijheid gebruijk dit boekje toe te senden aan UWEd. ten teken van agting.

Waar med ik UWEd. bevele aan Gods heijlige bescherminge, en blijve

Mijn heere

UWEDLs

onderdaanige, en verpligte, dienaar

Leyde 17⅗34. H. BOERHAAVE."

Medegedeeld door

C. W. BRUINVIS.

(*) *Locupletissimi rerum naturalium thesauri descriptio.*

Godgeleerden. GODEFROID HOTTON, geb. 1596. Hij werd in 1652 uit *Limburg* beroepen tot predikant der Waalsche gemeente te *Amsterdam*, na 30 jaren predikant te zijn geweest te *Franckendael*, *Aix*, *Bremen* en *Limburg*. In 1655 werd hij te *Amsterdam* emeritus. Hij gaf in 't Latijn een werkje uit, dat in 1648 in onze taal werd overgezet: *Een tractaet van de Christelijcke vereeniginge en bevredinge der Evangelische Kercken in Europa, oft van de middelen om onder de selve eene onderlinge verdraechsaemheijt in der liefde te bevestigen.*

THOMAS MAUROIS, geboren te *Canterbury* in 1584, stierf 1646, den 5den Augustus, oud 62 jaren, na 33 jaren predikant geweest te zijn. In 1640 gaf hij uit: *de Geestelijcke Opwecker tot rechte devotie in de Godtsdienst.* De Hoogleeraar G. J. VOSSIUS beantwoordde het boekske met dit gedicht:

Haec duo Mauroisi pulche placuere libello
Simplicitas fidei docta, diserta simul.
Vulgum argutiolae capiant, quas non capit ipse
Gratu mihi simplex, cum pietate fides.

FABRICE DE LA BASSECOUR, geboren te *Bergen* in *Henegouwen*, vroeger priester en pastoor te *St. Germain* binnen *Orleans*, stierf den den 24sten April 1650, in den ouderdom van 72 jaren, na 43 jaren het predikambt te hebben bediend, waarvan 34 te *Amsterdam*. Hij schreef in 1618: *Veele ende ghewichtighe redenen ende oorsaecken, die hem beweecht hebben het Pausdom te verlaten ende hem te vervoeghen tot de Evangelische Kercken ende Goddelicken waerheyt;* in 1649 *Pieté de l'ame fidèle, dans des pieuses meditations notamment pour l'action de la S. Cène, extraites des Ecriteurs saintes, et des anciens docteurs de l'Eglise sur notables passages dit cantique des cantiques, et quelques autres.*

JOHANNES HALSBERGIUS, geboren in *Vlaanderen*, studeerde op kosten der stad *Amsterdam* te *Genève*, werd bij zijne terugkomst te *Amsterdam* in 1589 door CUCHLINUS geëxamineerd, tot predikant aan het Gasthuis aan-

gesteld en in 1599 tot gewoon predikant, beroepen, overl. in 1606. In 1602 gaf hij eene vert. met verklaringen van het Lat. werk van PHILIPS VAN MARNIX: *Bijbel der Nature, dat is van de waerheyt der Christelijcke Religie teghens de Atheisten, Epicuren, Heydenen, Joden, Mahumedisten ende andere ongheloovighe.* Kort daarna nog een werkje: *Godsalighe betrachtinge over eenige Psalmen des Coninckltijken Propheets Davids.* Herdrukt in 1645.

JOHANNES LE MAIRE, overl. in 1642, oud 75 jaren. In 1602 werd hij predikant te *Amsterdam.* Hij schreef twee werkjes: *Vivum theatrum* en *De Leydt-star of de Heydensche duysternisse tot het Helder licht des Evangeliums.*

Bovengenoemde personen zocht ik allen te vergeefs in GLASIUS, *Godgeleerd Nederland,* en in andere biographische Woordenboeken. Van elders en grootendeels uit schriftelijke aanteekeningen en vriendelijke mededeelingen ben ik het bovenstaande te weten gekomen. Als aanvulling tevens van bovengenoemd werk mogen deze aanteekeningen in DE NAVORSCHER bewaard worden.

HENRY.

Gabriel Metzu. Uit de Registers der Schildersgilden, onlangs door de Erven VAN HALTEREN, te *Leyden*, aan de stad vermaakt, blijkt dat METZU eerst in 1648 in het gild is opgenomen. Op bl. 55 komt de volgende post voor: 18 Maert 1648. GABRIEL METZU, voor zijn inkomen betaelt Gl. 1. 10 St.

	Voor zijn jaergelt	1. 10 »
» 1649.	» »	1. 10 »
« 1650.	» »	1. 10 »

Uyt de stad vertrokken.

Ik heb te vergeefs in verschillende registers den tijd zijner geboorte gezocht, die thans in 1630 kan gesteld worden. In den *Catalogus van Portretten* van FRED. MULLER, komt ook het portret voor van zijne moeder; het is jammer dat haar naam daar niet vermeld is, omdat ik niet zeker ben of zij wel JAGQUEMINA GARNIUS heette. Zij had 16 kinderen.

In het Engelsche *Art Journal* van Januarij 1854 vindt men een artikel over G. METZU, waarin vermeld wordt, dat zich in het Museum te *Weenen* nog schilderstukken van hem bevinden met het jaartal 1667.

.. ELSEVIER.

Vragen.

LVIII. — *Boekwerken over de Beemster.* Daar ik gaarne in het bezit zou zijn van alle gedrukte werken die eenige betrekking hebben op de bedijking van de *Beemster*, worden de navolgende boekwerken door mij te koop gevraagd:

H. HUISINGIUS, *Lofbasuin over de Beemsterlants bedijking*, 1623.

Request van verscheidene outste Lidmaten der gemeente Christi in de Beemster, Amst. 1670.

S. SIMONIDES, *Heilige bedenkingen over de bedijking van de Beemster.*

A. WOLFF, *Dank- en Boetpredikatie op Beemster biddag*, 1753, *met Aanteekeningen.*

A. WOLFF, *de Bedijking van de Beemster*, in dichtmaat, 2de druk, Amst. 1773, met Aant.

G. R. VAN DER KUYP, *Leerrede op den Beemster biddag*, Hoorn bij J. BREEBAART, 1813.

Adres met prijsopgave bij den Boekhandelaar J. SCHUITEMAKER te *Purmerende.* J. BOUMAN.

[Wij noodigen den vrager uit ons den uitslag dezer vraag te melden.] *Het Bestuur.*

LXIX. — *Groot Toneel van verwarringen* (Verg. *Nav.* V, bl. 4). In mijn bezit is een boek getiteld: *Groot Toneel van verwarringen in* 1787, bevattende een berijmd verhaal met aanteekeningen over het gebeurde in dien tijd, bepaaldelijk dat bij de Goejanverwellesluis. Uit de voorrede blijkt dat het de Tweede zang is van een Monument voor *Amsterdam.* De Eerste Zang afzonderlijk uitgegeven moet ten titel dragen: *Amstels driedaags Treurtoneel*, de Derde Zang zou getiteld worden: *Praaltoneel der gezegende Omwenteling.* Bij dien derden zang zouden Bijlagen, ook betrekkelijk de twee eersten gevoegd worden. De tweede zang is uitgegeven te *Amsterdam* bij JAN PEPPELENBOS, 1791. De geest en strekking zijn zeer Orangistisch. Mogt soms iemand in de gelegenheid zijn, mij den eersten en derden zang van het Monument te bezorgen, zeer zoude hij mij daardoor verpligten.

D.

LX. — *Brieven van Grynaeus en Beza.* Zou iemand mij ook kunnen mededeelen of er afzonderlijke verzamelingen bestaan van brieven van GRYNAEUS en BEZA? Zoo ja, waar en wanneer die dan zijn uitgegeven? Zoo neen of er dan ook in andere verzamelingen brieven van hen te vinden zijn?

LORENCIUS.

LXI. — *Gedicht van D. Heinsius op Arminius.* PHIL. à LIMBORCH bezat, zoo als hij mededeelt in zijne voor- rede voor de 2de uitgave der *Epist. Eccles. et Theol.* een *autographon* van het gedicht van DANIEL HEINSIUS getiteld *In obitum reverendi D. Jacobi Arminii Summi Pontificiorum oppugnatoris.* Voor zoo ver LIMBORCH wist, was dit gedicht om niet moeijelijk te gissen redenen, niet onder zijne *poëmata* opgenomen. Het werd later door BRANDT in zijn *Vita Arminii* overgenomen. Is dit *autographon* echter ook nog bewaard gebleven? LORENCIUS.

LXII. — *Sternschwanken.* In Januarij jl, werd aan het Station van den Rijnspoorweg te *Epe*, de eigenaardige beweging der sterren „das Sternschwanken" weder waargenomen. Kan een sterrekundige Navorscher, bij eene duidelijke omschrijving van het verschijnsel, ook eene voldoende verklaring der oorzaak van hetzelve geven? V. D. W.

LXIII. — *Hertog Bernhard van Saksen Weimar te Wagram.* Dat de in onze dienst vergrijsde Hertog BERNHARD VAN SAKSEN WEIMAR, nog geen achttien jaren oud, als majoor bij een grenadiers-lijfgarde van *Saksen* in 1809 den slag van *Wagram* bijwoonde, is algemeen bekend; maar in hoeverre behelst de volgende voorstelling van het aldaar voorgevallene te zijnen aanzien de juiste waarheid, en op welken hoofdofficier van 't Nederlandsche leger wordt daarbij gedoeld? Met de beantwoording dier vragen zal men mij grootelijks verplichten.

In het *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Ge-*

schichte des Krieges van 1839, N°. 47. (H. 7, S. 59) leest men toch in de *Herinneringen van een kavallerieofficier*, 't geen hier volgt:

„Reeds in den morgen van den 5den Julij 1809 (ten dage van den slag bij *Wagram*) verloor Prins BERNHARD VAN SAKSEN WEIMAR zijn paard. Daar echter het bataillon, waartoe hij behoorde, met snelheid voortrukte, nam hij geweer en patroontasch van een gesneuvelden grenadier op, wapende zich daarmede, en sloot zich bij het dicht achter hem aanrukkende Fransche regiment (het 29ste van linie) aan. Als rechtervleugelman van dit regiment nam hij gedurende dien geheelen dag deel aan den veldslag".

En hierop laat de schrijver verder volgen:

„Toen de Prins (Hertog) mij in het afgeloopen jaar (1837) met een bezoek vereerde, kwam het gesprek op den slag van *Wagram*, en verhaalde Z. H mij, dat de kommandant der grenadier-kompagnie, bij welke hij zich te dier gelegenheid had aangesloten, thans Kolonel en Kommandant van een Hollandsch infanterie-regiment was, dat hij juist den vorigen dag te *Nijmegen* had geïnspecteerd". G. K. Hz.

LXIV. — *Voorstelling in een Almanak.* In eenen ouden Almanak uit het begin der XVIIde eeuw vond ik op de laatste bladzijde een plaatje, voorstellende een man, staande op twee visschen, boven zijn hoofd een ram en aan beide zijden door vijf schilden omgeven, die door lijnen met verschillende deelen van zijn ligchaam in verband stonden, en waarop de teekenen van den dierenriem waren afgebeeld. Het had ten opschrift:

Regieringe der Mane in des menschen lichaem.

Onder de prentverbeelding stond het volgende versje:

Aries regeert het hooft,
Taurus den hals,
Gemini de armen,
Cancer de borst,
Leo het herte,
Virgo d'Ingewant,
Libra de Lenden.
Scorp: de schamelheyt,
Sagitarius de dyen,
Capricornus de knyen,
Aquarius de schenen,
Piscer de voeten.

Gaarne wenschte ik omtrent deze voorstelling nadere inlichtingen te ontvangen. HENRY.

LXV. — *Nederduitsche Spraakleeren.* Zou ik door middel van DE NAVORSCHER een genoegzaam volledige lijst kunnen bekomen van de *Hollandsche* of *Nederduitsche Spraakleeren*, die in den loop der XVIIIde eeuw het licht zagen? K. F. S.

LXVI. — *Verwantschap tusschen Jan en Jacob van Hekeren.* In gevolge de uitnoodiging op den Omslag van DE NAVORSCHER geplaatst, ben ik zoo vrij u andermaal de lezing te geven van mijne in het *Bijblad* van 1854, bl. xcvii, geplaatste bijdrage, betrekkelijk het geslacht en kasteel van *Roderlo.*

Terwijl ik, enz. (als in het *Bijblad.*)

In welke bloedverwantschap JAN en JACOB VAN HEKEREN tot elkander stonden, is mij onbekend; gaarne zou ik het weten en aangenaam zal het mij zijn indien iemand mij daaromtrent kan inlichten. — Een JOHAN VAN HEKEREN, zoon van RUTGER, die in 1386 door den Graaf van *Cleve* met *Wissinc* beleend werd, en van *Bate....*, vroeger weduwe van ADOLF VAN WIJLAKEN, werd in 1402 met *Wissinc* beleend, en zal dezelfde als die JOHAN zijn, welke in 1401 gezet werd op een paard van 35 gl. en een pantser, en daarbij voorkomt als leenman van *Gelre* en te *Hummelo* woonachtig. Zijn zoon ROELOF werd in 1424, zijn kleinzoon HENDRIK in 1427 met *Wissinc* beleend.

Men zou dien JOHAN, die *Ruurlo* aan JACOB VAN HEKEREN verkocht, voor denzelfden kunnen houden als den met *Wissinc* beleende, ware het niet dat de eerstgemelde daarbij voorkomt met zijnen zoon HENDRIK, en de laatste geen zoon, maar wel eenen kleinzoon van dien naam had, ten minste voor zooverre zulks bekend is.

Ik geloof, mijne Heeren! nu mijne gedachten duidelijk genoeg op het papier gesteld te hebben.

L. v. H.

LXVII. — *Droit Divin.* De ondergeteekende zoude gaarne vernemen:

1°. Welke werken en schotschriften er uitgekomen zijn over het zoogenaamde Goddelijk regt van Koningen in het algemeen, als over de uit deze leerstelling ontstane partijschappen in het bijzonder.

2°. In welke geschriften men over dat regt naauwkeurige aanteekeningen vindt. C. A. C.

LXVIII. — *Philips van Marnix.* Betrekkelijk PHIL. VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, *Westsouburg* en *Touwinck*, wenscht de ondergeteekende

1°. Te vernemen: welke de geboortedag was diens grooten mans?

2°. Eene volledige opgave te ontvangen van zijne geschriften, zoowel van die, welke nog voorhanden zijn als die welke vroeger zijn verloren geraakt.

3°. Te weten aan wien zijne heerlijkheden, alsmede die zijns broeders gekomen zijn? C. A. C.

LXIX. — *Verboom, Spaansch Ingenieur.* In de *Allgemeine Militair-Zeitung*, 1854, N°. 81, 8 Julij, komt op bl. 662, onder de opgegeven namen van beroemde Spaansche Ingenieurs, VERBOOM voor; was hij een Hollander in Spaansche dienst? Wanneer heeft hij geleefd en waardoor heeft hij zijn naam beroemd gemaakt? LABORANTER.

LXX. — *Een stuk geschut te Batavia.* Wie der HH. Navorschers is in de gelegenheid mij iets mede te deelen over de herkomst van het stuk geschut liggende op het oude kasteel's plein te *Batavia* en dat zich door een bijzondere vorm van druifen lengte onderscheidt. Jaartal noch aanwijzing waar het is gegoten, heb ik er aan kunnen ontdekken, maar wel deze legende: *Ex me ipsa renata sum*, in een band, die om het bodemstuk loopt, gegrift. Bij dit stuk zag ik altijd eenige offerande, zoo als bloemen, reukwerk, enz. Men schreef het een wonderdoende kracht toe.

In welk verband staat dit stuk met dat te *Bantam*, bij *Karang hantoe* aanwezig, waarvan ROORDA VAN EYSINGA spreekt in zijn *Handboek der Land- en Volkenkunde, Geschied-, Taal, Aardrijk- en Staatkunde van Nederl. Indië*, 3de Boek, IIde Deel, bl. 297, en in zijne *Verschillende Reizen en Lotgevallen*, IVde Deel, bl. 120 en 184. Ook bij dit stuk wordt geofferd; het heeft een opschrift in Arabische karakters, die godsdienstige spreuken schijnen te bevatten, doch die uit hoofde van hunne ineenstrengeling, volgens den Heer ROORDA, niet wel te ontcijferen zijn. Van beide stukken zijn verschillende legenden in omloop. LABORANTER.

LXXI. — *Het geslacht Engelenberg* (*Nav.* IV.; bl. 190, Vr. 156; V.: bl. 44). Onder hartelijke dankzegging aan den Heer v. D. v. B., voor het mij medegedeelde omtrent het geslachtswapen der familie ENGELENBERG, geef ik mij de vrijheid

hem mede te deelen, dat A. J. VAN DER AA, in zijn *Aardrijkskundig Woordenboek*, in voce *Gansoyen*, zegt dat „het wapen der ENGELENBURGS (dus geen ENGELENBERG) is: *Een engel aan den voet van een' berg*". Nu vraag ik: hoe is dit een en ander overeen te brengen? en wat kan mij de Heer v. D. v. B. nog verder mededeelen van den door hem genoemden HENDRIK FREDRIK ENGELBERGH, vroeger Kapitein bij de infanterie, die in 1828 ongehuwd overleden is? Waar mag deze overleden en begraven zijn? — Wat kan men mij verder nog mededeelen van het geslacht ENGELENBERG, dat niet hetzelfde is met ENGELENBURG? Zijn er in vroegere eeuwen geene ENGELENBERGS in lands betrekkingen geweest? Ieder zal met de beantwoording dezer vragen verpligten

F. F. C. STEINMETZ.

LXXII. — *Eerste wetenschappelijk Tijdschrift* In welk jaar is het eerste wetenschappelijk Tijdschrift in *Nederland* uitgegeven, onder welken naam en waarover handelde het? J. SCHREUDER.

Antwoorden.

Pierre en Florens, Braconnier, Maulde dit Mansard (IV.; bl. 38, Vr. XXV). Onder de daargenoemde namen, kan ik den Heer J. H. VAN DALE eenige niet onbelangrijke mededeelingen doen, aangaande zekeren LOUIS DE MAULDE dit MANSARD, maar niet denzelfden, waarvan aanteekening is gedaan ten jare 1584, in het lidmatenboek van de gemeente te *Sluis*.

„Jhr. LOUIJS DE MAUDE DE MANSART, Capitein, wordt gecommitteerd tot serjant-majoor in 't regement van den Heere Graaf WILHEM FR. VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, in de plaats, en mids het overlijden van wijlen DIRCK HUIJGENS".

Commissie, R. van State, 4 *December* 1646. *Beëedigd* 5 *December*.

„JAN VAN BEVEREN, gecommitteerd tot Serjant-majoor in 't Walsche Regement in de plaats en vermids het avancement van LOUIJS DE MAULDE, gezeyt MAUSART, tot Luitenant-Colonel".

Commissie 30 *April* 1655. *Beëedigd op dato.*

„JOHAN DE BEVEREN, gecommitteerd tot Luitenant-Collonel van 't Walsche Regement in vervanging en vermids het overlijden van den Luitenant-Colonel LOUIJS DE MAULDE dict MANSART.

Commissie 6 *Maart* 1663. *Beëedigd op dato.*

Ik zal den Heer VAN DALE of eenig ander Navorscher verpligt zijn, indien hij mij wil opgeven de namen der ouders, datums van geboorte en overlijden en andere genealogische of historische bijzonderheden der beide hier genoemde LOUIJS DE MAULDE en JOHAN VAN BEVEREN. M.

De „zes merken" (IV.; bl. 68, Vr. XXXIV). In het *Dagblad* van *'s Gravenhage* van den 9den Februarij 1855, wordt melding gemaakt van de vertaling van den Heer STANISLAS JULIEN, van een Chineesch werk over *de vervaardiging van het porselein*, waarin het volgende gezegd wordt. In de voorrede bewijst de vertaler, dat de fabrikaadje van porselein in *China* ruim zestien eeuwen ouder is dan in *Europa*, alhoewel niet zoo oud, als men naar naar aanleiding der ontdekking van twee kleine Chineesche flacons in een graf der PHARAO's in den laatsten tijd beweerd heeft. Aardewerk werd reeds 2698 jaren voor onze tijdrekening in *China* vervaardigd, doch de eerste porseleinfabriek ontstond eerst onder de dynastie der HAN's, alzoo tusschen het jaar 185 vóór en 87 na de geboorte van CHRISTUS. Het porselein werd door de Portugezen in het jaar 1518 voor het eerst naar *Europa* gebragt, en de eerste proeven om het na te maken werden door FRANS I, in *Florence*, tegen het einde der XVIde eeuw genomen. Een der grootste kunstenaren, welken de Chinezen in dat vak bezaten, was TSCHEU, die van 1567 tot 1619 in de Keizerlijke fabriek te *Tschangtan* werkte, en vooral beroemd was door zijne voortreffelijke navolging van antieke vazen. Gedurende zijn leven golden zijne vazen dikwijls meer dan *f* 3000, en nog tegenwoordig worden zij voor onovertroffen gehouden. Onder de dynastie der MING's, van 1368—1647 hebben de porseleinfabrieken den hoogsten bloei bereikt, en ook nu nog wordt het fabrikaat uit dien tijd voor verreweg het volkomenste gehouden, zoowel uit hoofde van de zuiverheid der grondstof, als wegens de pracht der kleuren en den rijkdom der versierselen. Bijzonder gezocht en kostbaar zijn schalen met voorstellingen van sprinkhanengevechten, in het tijdvak van 1426—1435, door LO en door de gezusters SIEN vervaardigd. En wat nu de merken betreft, daarover valt het volgende op te merken. Het is bekend dat het Chineesche porselein: vazen, potten, kommen, kopjes, enz. meestal eenige figuren of merken draagt, welke men, om ze te onderscheiden, noemt: porselein met vier of zes merken. Maar minder algemeen bekend is het, dat deze merken zoo vele woorden zijn, welke den juisten tijd opgeven, waarin die voorwerpen vervaardigd zijn. Zoo bevonden zich in de verzameling van oudheden en porselein, die in 1847 te *Parijs* verkocht is, drie kleine vazen met zoodanige inscriptiën. De Heer JULIEN verklaarde de zes merken of woorden aldus: vervaardigd onder de dynastie der MING's, in het tijdvak Siouen-te (d. i. tusschen de jaren 1426—1436 onzer tijdrekening). Door middel van de verklarende lijst der Chineesche merken, in het werk van den Heer JULIEN is het voor iederen bezitter van Chineesch porselein zeer gemakkelijk den ouderdom, en gevolgelijk ook de meerdere of mindere waarde daarvan te kennen. C. M. A. H.

Helderenbosch (IV.; bl. 94, Vr. 72). De Heer VAN DER AA zal welligt in de werken van de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, van dezen redder iets kunnen vinden, indien hij ook door die Maatschappij is beloond geworden. In de geschriften der *Maatschappij tot redding van drenkelingen*, te *Amsterdam*, komt hij op het jaar 1817 niet voor.

V. D. N.

G. Kelsen (IV.; bl. 96, Vr. 96). De naam van dezen is, volgens het bedoelde portret van Prof. G. BONNET, G. KITSEN, doch ook dezen vond ik nergens vermeld.

V. D. N.

Werkzaamheden van Nederl. Ingenieurs ter droogmaking der Pontijnsche moerassen (IV.; bl. 164, Vr. LXXIII). Ik herinner mij dat ik, jaren geleden bij den Heer Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS te *Leyden*, heb gezien, een zeldzaam Italiaansch boek in fol., handelende over de droogmaking der genoemde moerassen door een Nederlandsch Ingenieur, die, zoo ik wel heb, reeds meer dan eene halve eeuw vroeger, dan de regering van Paus URBANUS VIII, 1623—1644, daaraan werkzaam was geweest.

Het volledigste en doorwrochtste werk, waarin opgegeven wordt, wat over alles deze zaak betreffende, is geschied en nog te volvoeren zou zijn, is onder de regering en op bevel van Paus CLEMEN XIII, door BOLOGNINI, die als Gouverneur met ingenieurs deze streek onderzocht had, onder den volgenden titel uitgegeven: *Memorie dell' antico e presente stato Paludi Pontine, remedi e mezzi per dissecarle.* Roma 1759, in 4°. Welligt wordt daarin het personeel bij alle de vroeger begonnen werkzaamheden gebruikt, vermeld.

C. KRAMM.

»*Haerlemmer-Meerboeck*" *van Leechwater* (IV.; bl. 167, Vr. LXXXIII). Op ééne vraag van den Heer C. W. BRUINVIS kan ik antwoorden, namelijk dat ik eene uitgave bezit van het genoemde *Meerboek*, zijnde *den vijfden druck, t' Amsterdam bij* JAN PHILIPSZ. SCHABAELJE, *in de Lange-straet*, 1654, in 4°. waarbij als gewoonlijk, *Een kleijne Chronijcke enz.* bij denzelfden uitgever op hetzelfde jaar, is gevoegd; waar echter op den titel voorkomt, *t' Amsterdam gedruckt bij* TIJMON HOUTHAECK, *voor* J. P. SCHABAELJE, enz., alsmede *Historisch verhael van het wonderlick en schrickelick opspringen van 't Magasijn-huijs binnen Delft enz.* gedrukt en uitgegeven door dezelfden in 1654. Tot bladvulling is daar achter nog bijgevoegd, het vers van VONDEL, *op het onweder van s' lants Bussekruit te Delft*, enz. In deze uitgave van het *Meerboek* is reeds het uitmuntend portretje van LEECHWATER gevoegd, naar de teekening van THEODORUS DE KEIJSER door S(ALOMON en niet SEBASTIAEN) SAVRIJ gegraveerd: of het in de vorige drukken ook voorkomt, weet ik niet. Het is hier de plaats er bij te voegen dat ik nog een paar boekjes in 12°. bezit, onder den volgenden titel: *Een korte beschrijving van de stadt Haerlem enz. Mitsgaders Een kleijn Chronijckjen, ofte eenigh notabele verhalinghen, ghedaan door* JAN ADRIAENSZ. LEEGH-WATER. Tot Haerlem bij JOHANNES THEUNISZ. CAS, enz. 1669; en: *Haarlems Wieg of Historische bedenkingen over eenige Oudheden, van dezelve stad, enz. door* JACOBUS VAN OUDENHOVEN, *alsmede eene korte beschrijving van de stad Haarlem, enz. door* JAN ADRIAANSZ. LEEGWATER, enz. Te Haarlem, bij WILLEM VAN KESSEL, 1706.

C. KRAMM.

De Parival en zijne »*Délices de la Hollande*" (IV.; bl. 167, Vr. LXXXV). Wat de uitgaven van het genoemde werk betreft, wordt die te *Leyden* 1651 in 12°. als *eerste* vermeld, daarna die van *Parys* 1665 in 12°., dezelfde vermeerderd, *Leyden* 1697 in 12°., dez., de oude uitgave gevolgd, *'s Hage* 1710, 2 vol. 12°.; allen genoemd bij LE LONG, *Dict. Hist. de la France*, T. III.; JÖCHER, *Gelehrt. Lex.* in voce, die JEAN DE PARIVAL voor denzelfden schijnt te houden als JEAN NICOLAS DE P., noemt eene uitgave van 1660. In mijn bezit is een exempl. van *Les Delices de la Hollande, Nouvelle Edition considerablement corrigée et augmentée*, Amst. 1728, bij P. MORTIER, 2 vol. kl. 8°. zonder naam van den schrijver, doch ongetwijfeld het verbeterde en vermeerderde werk van PARRIVAL, dat ook uit het daarvóór gestelde *Avertissement*, genoegzaam blijkt. De *Nederduitsche* vertaling verscheen te Amst. bij SAM. IMBRECHTS, die daarvoor eene *Aenspraecke* plaatste, doch ons niets over PARIVAL mededeelt. Dit boekske werd gedrukt te *Campen* 1661 in 12°.

V. D. N.

Terschelling als vrijplaats voor misdadigers (IV.; bl. 190; Vr. 162). Ook in andere plaatsen heeft dit beschermingsregt bestaan; als te *Vianen*, hetwelk was »eene vrije Heerlijkheit op zich zelve, buiten het gebiedt; echter op *Hollandschen* bodem: heeft souvereine magt, en vrijheit om den vluchtigen, wegens doodslag, bankbreuken enz. in te neemen en te beschermen", zie F. HALMA, *Toneel der Vereenigde Nederl.* enz. »Als volstrekte souvereinen bezaten de Heeren VAN BREDERODE deze Heerlijkheid; verklarende dat zij dezelve *alleen hielden van den Godt van Hemelrijk, Zonne en Maan.* Van hier dat REINOUT VAN BREDERODE, de gelegenheid om zijne Heerlijkheid, door Keizer KAREL V, tot een Graaf-

schap te doen verheffen, van de hand wees, omdat de voorwaarde, ten dien einde gevorderd, met zijne onafhankelijke souvereiniteit onbestaanbaar was", zegt KOK in zijn *Vaderl. Woordenboek*. »Wanneer omtrent den jaare 1525, eenige der vijanden van HENDRIK VAN BEIEREN, gekoozen Bisschop van *Utrecht*, in *Vianen* weeken en bescherming genooten, weigerde WALRAVEN VAN BREDERODE, hierover aangesproken, de vlugtelingen over te leveren". Zie *Tegenwoord. Staat van Holland*, Dl. VII, bl. 513. In het genoemd werk leest men op bl. 612, Dl. VIII, het volgende: »Voormaals hebben die van *Terschelling* beweerd, dat zij, volgens oude herkomen, een vrijplaats voor misdadigers hadden op hun eiland; doch hier op hebben 's Lands Staaten, bij gelegendheid, dat er deeze Eilanders gebruik van wilden maken, geen agt genomen".

C. KRAMM.

Een schrijver over de ontdekking van America (IV.; bl. 192, Vr. 173). Die schrijver is ook mij onbekend, maar wat BOEHM, of MARTINUS BOHEMUS of BEHAIM aangaat, zie men bij JÖCHER, *Allgem. Gelehrt Lex.* in voce *Bohemus*, alwaar hij gezegd wordt te zijn gesproten uit het oud geslacht der BEHEMI DE SCHWARTZBACH te *Neurenberg;* dat hij zich van zijne jeugd af toelegde op de beoefening der Wiskunde; zich naar *Nederland* begaf aan het Hof van Koningin ISABELLA, dat hij de *Azorische* eilanden heeft ontdekt, en volgens JOH. FRIED. STUVENIUS in zijn tractaat, *de vero novi orbis inventore*, vóór COLUMBUS reeds iets van *America*, ja zelfs de *Straat van Magellaan* (*Fretum Magellanicum*) het eerst zoude gevonden hebben, waarvan de kaart die BEHEM daarvan vervaardigde, later aan COLUMBUS in handen kwam. Keizer MAXIMILIAAN I zoude van hem gezegd hebben: »MARTINO, Bohemo neminem imperii civium majorem unquam exstitisse peregrinatorem, remotioresque orbis adiisse regiones". Ook HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, op *Behaim*, deelt eenige bijzonderheden hem betreffende mede, uit WAGENSIEL en andere schrijvers, aldaar vermeld.

V. D. N.

Levensbeschrijving van eenige voorname, meest Nederlandsche mannen en vrouwen enz. (IV.; bl. 195, Vr. LXXXIX). Hoewel ik tot nog toe geene schrijvers kan opgeven die de oudere artikels, — dan als die van JAN PUNT en TJERK HIDDE DE VRIES, welke aan SIMON STIJL worden toegekend, — in het genoemde werk hebben geleverd, meen ik hier eene bedenking in het midden te mogen brengen aangaande het leven van JAN PUNT, dat zoo als het daar voorkomt, nimmer door den beroemden STIJL kan zijn geschreven. Wel dat hij het stuk in de geschiedkundige trekken afgewerkt kan hebben ontvangen, om door hem voor stijl en taal te worden nagezien, en alzoo door zijne bekwame pen voor de uitgaaf gereed te worden gemaakt; maar dan heeft hij zulks geheel ter goeder trouw gedaan; de historische feiten toch zijn hoewel zeker met naijver en partijdig, met grond berispt en wederlegd. Daarom meen ik slechts een voorwaardelijk geloof te moeten hechten aan het algemeen gevoelen dat SIMON STIJL het leven van JAN PUNT geschreven zou hebben.

Zie hier de reden mijner twijfeling. Na het verschijnen van het *negende deel* van bovengenoemd werk, in hetwelk het leven van JAN PUNT is opgenomen, is spoedig een boek in 8°. 206 bladz. groot, bij CORNELIS HEYLIGERT, te *Leyden*, in 1786 in het licht verschenen, onder den titel: *Tooneel-Aantekeningen vervat in een omstandigen Brief, aan den schrijver van het leven van* JAN PUNT. *Geplaatst in het leven van eenige beroemde Nederlandsche mannen en vrouwen, dienende tot opheldering van verscheiden zaken daarin vervat, en waarin des schrijvers mistastingen, zoowel ten opzichten van gemelde* PUNT, *als in vele andere, in zijn werk voorkomen, op het duidelijkste en naar waarheid worden aangetoond, door* M. CORVER, *thans rustend Tooneelspeler.*

Mogen er na het lezen van dit werk bevoegde onbevooroordeelden zijn, die beslissen. Die er belang in stellen en het genoemde werk niet bij de hand hebben, wordt het ter leen aangeboden door

C. KRAMM.

Iets voor een prikje koopen enz. (IV.; bl. 223, Vr. 190). Bij de jeugd was het vroeger en welligt nog wel hier of daar in gebruik, dat kinderen er een dik boek op nahielden, waarin zij tusschen de bladen kleine prentjes plaatsten; zijnde gewoonlijk prenten van *Jan de Wasscher*, *Urbanus* en *Isabel* en andere, wier historie uit een aantal tafereelen bestond, die uitgeknipt stuksgewijze, daar in werden geplaatst. Werd er dan onder de spelende jeugd aangeboden: *wie prikt er eens voor een speld*, dan waren de bezitters van een speld geregtigd, om daarmede van boven tusschen de bladeren van het boek te steken; treft men eene prent daar, waar men de spelt gestoken had, dan was die prent gekocht of gewonnen, en zoo niet, dan was men die spelt kwijt. Dus een *koopje voor een prikje*, en van daar heeft men de geringst mogelijke koop met een kansje daar bij, genoemd: *Iets voor een prikje koopen*. Ik heb een zeer fraai schilderijtje van RENIER BRAKENBURG gezien, een kinderschool voorstelleude, alwaar op den voorgrond eenige dier lieven vrolijk met die prikjeskoop bezig zijn. Het schijnt bij de Franschen

ook wel in zwang te zijn; want onder de prenten van BOUCHER bezit ik er een, alwaar het zelfde gebruik geestig is afgebeeld. Dit is mijne meening, die het beter weet, geve het op.

C. KRAMM.

Het paardrijden en de wiskunst (IV.; bl. 232, Vr. CVIII). Het schijnt inderdaad zonderling dit onderwijs vereenigd te zien; doch men moet op een vroeger gebruik terug zien en als dan is het alleen eene opvolging van *usanse*, eener elders gevestigde instelling. Zie hier eene geschiedkundige aanwijzing die al het vreemde daarin gelegen zal opheffen. In vroegere tijden werd de mannelijke opvoeding van den adel en van aanzienlijke personen, die niet voor den tabbaart of toga bestemd waren, aan de zorg van een andere hoogeschool toevertrouwd. De noodzakelijkheid om zoodanig eene inrigting met al het noodige verder uittebreiden, werd in *Frankrijk* wel het eerst ingezien, dewijl de adellijken, hoe wel zeer bedreven in al wat tot de gymnastie als zelfverdediging behoorde, voor het overige niet in staat waren, om wetenschappelijk eenige zaak, voor hen noodzakelijk, te kunnen behandelen; zoo dat MARIA DE MEDICIS van die behoeften ten volle overtuigd, voor de toekomstige hovelingen en krijgslieden zorgde, door eene uitgebreide wetenschappelijke rijschool op te rigten, waarin aan deze behoefte werd voorzien: zij stelde daartoe aan den beroemden ANTONIUS PLUVINEL, aan wien tevens de zorg, voor de opvoeding van LODEWIJK XIII, des aangaande, werd toevertrouwd; eene inrigting die eene Europische vermaardheid heeft verkregen en wel zoo, dat onze Prins MAURITS, zijnen jeugdigen broeder FREDERIK HENDRIK een paar jaren derwaarts heeft gezonden om zijne studie aldaar te voltooijen.

De bekwame en geschikte persoon die aldaar het wis- en meetkundig onderwijs en tevens de teekenkunst zou onderwijzen, was aldaar daartoe niet te vinden en het was MAURITS die van hier onzen CRISPIJN VAN DE PAS *den Jonge* van *Utrecht*, derwaarts heeft gezonden om in die leemte te voorzien, en die aldaar een reeks van jaren met dat onderwijs aan die rijschool heeft vertoefd.

In een boekwerk hetwelk hij na zijne terugkomst in zijn vaderland heeft uitgegeven, onder den titel van, *van 't light der Teken- en Schilderkonst* enz. met Italiaanschen, Hollandschen, Franschen en Hoogduitschen text, vol met afbeeldingen die hem bij dat onderwijs gediend hebben, is uitgegeven te Amsterdam in 1643, in fol., waarin hij in de voorreden spreekt, wat hem heeft bewogen deze afbeeldingen der kunst, geheel op nieuw en op eene meetkundige wijze te hebben voorgesteld, zegt: »Tot welk ik inzonderheid door haar Koninglijke Maje: van Vranckrijcx opperstalmeester, Heer ANTONIUS PLUVINEL ben aengeport, uit oorzaak dat ik van den Doorlugtygen Vorst en Heer, den Heer MOURITZ, Prince van Oranijen, hoog lofflijker gedachtenis bij den voorsz. Heer PLUVINEL wiert gezonden, die op dien tijt binnen Parijs een Rij-School had opgeregt, waarin veel groote Heeren en voorneeme Eedelluijds zoonen in allerleij kunsten, als schermen, sterckbouwen, met spiets speelen, Musijckzingen, en schrijven wierden onderweezen, waarover hij voor goet hielt dat ik de jonge Adel in de Teekenkonst zou onderrichten, opdat zij, met der tijt in haar Koning: Majesteijts dienst tot overste verkoren zijnde en tot den oorlog wierden gebruijckt, d'ordening van een leeger of andere krijgswercken hunne sterckbouwers zouden kunnen voor oogen stellen. Naer dien den jongen Adel, en bijzonder de Françoyzen, die gemeenlijk wat haestig van hooft zijn, in onze gewoonte van leeren vrij zwaar voor quam, en daar over heel ongeduldig wierden, zoo wierd ik gedwongen om tot een mackelijker manier te treeden, door een vaste maat en voorbeeld in mijne dingen te werk te stellen, volgende daar in den wijt vermaerden ANDREAS VAN VIGUAL, doende gelijk hij in zijn boek van de vijf colonnen, enz."

Aangaande de voortreffelijkheid dezer inrigting is er een der fraaiste werken destijds verschenen; *Le Maneige de Monsieur de pluvinel premier Escuyer du Roy. Dedans lequel se void la maniere de bien dresser les Chevaux traictant de tout ce qui y est requis et necesaire pour rendre un excellent et perfaict Cavalier le tout selon l'usage de ses Academies. Eubelly de plusieurs excellentes figures* (een album van afteekeningen) *fait au naturel et graveés en taille douce par* CRISPIN DE PAS LE JEUNE. *Le tout reveu et corrigé par l'Auteur mesmie. Imprimé a Paris, au depense de* CRISPIN DE PAS *le vieux a Utrecht*, A°. 1623.

Hieruit blijkt het klaar naar welke wetenschappelijke regelen aldaar deze kunst werd onderwezen. Het aantal prenten, plano formaat, daar in voorkomende, zijn meesterstukken van kunst.

De zorg die destijds op stelselmatige gronden voor het onderwijs werd besteed, blijkt mede uit het kolossale boekdeel, met het aantal platen die als het ware overstroomen van meetkundige grondregelen, waarvan ik mede, als van de bovengemelde werken een exemplaar bezit; zie men: *Academie de l'espée de* GIRARD THIBAULT *d'Anvers, ou se demonstrent par Regles Mathematique sur le fondement d'un cercle Mysterieux la Theorie et Pratique des vrais et jusqu'a present incognus secret du Maniement des Armes à Pied et à Cheval*,

MDCCXXVIII. Aan dat werk hebben alle de beroemde Nederlandsche graveurs van dien tijd gearbeid. C. KRAMM.

IJsschuiten (IV.; bl. 255. Vr. 219). Als bijdrage tot de geschiedenis der *ijsschuiten* diene uit mijne aanteekeningen het volgende. Van OLOG, vader van OLGA, de eerste Russische vorstin welke, in de Xde eeuw, het Christendom omhelsde, verhaalt LEVÊQUE, *Histoire de Russie*, T. I., p. 98, dat hij, een inval in het Grieksche rijk doende, »arriva à ce détroit sur lequel domine la ville impériale (Constantinople). — De fortes chaines en ferment l'entrée; vain obstacle contre des barbares qui recoivent de l'espoir du pillage une nouvelle industrie. Leurs vaisseaux, ou plutôt les barques légeres qui les avaient apportés, sont tirés à terre. On construit des roues, on les adapte à ces batimens, qu'on force, dit la chronique, (de NESTOR) à parcourir *à l'aide des voiles*, une route à laquelle ils n'etaient pas destinés; on arrive sur ces chars d'une espèce nouvelle sous les murs de la ville".

In H. GROTIUS, *Parall. rerump*, c. 23, wordt ter gelegenheid van den zeilwagen van Prins MAURITS, de meening geopperd, dat de Chinezen misschien de uitvinding kennen van zeilrijtuigen. Vergelijk de *Aanteekeningen* van MEERMAN, Dl. III, bl. 237 en *Nalezingen* op Dl. IV, bl. 196.

Door reizigers uit het Oosten moet men reeds vroeg in *Europa* kennis hebben gedragen van dit gebruik.

„The barren plains
Of Sericana whore Chineses drive
With sails and wind their cany waggons light".

MILTON, *Paradise lost*. III, vs. 437.

»In the kingdom of Corea they make use of the sailing waggon, which is a very serric cable machine in the low and marshy gronds towards the Corean sea".

MEANES *Voyages*, p. 83.

Hetzelfde heb ik bevestigd gevonden in den *Atlas met teekeningen*, behoorende tot de gezantschapsreis van VAN BRAAM HOUCKGEEST, welken de Heer MEERMAN had gekocht uit de *verkooping van boeken op naam van* IRHARIM VAN DAIR, en mij met zijne gewone voorkomendheid liet bezigtigen. Van dezelfde verkooping waren, zoo ik mij wel herinner, de Chinesche schilderijen afkomstig, die uit zijne kostbare verzameling later zijn overgegaan in het K. Museum te *'s Gravenhage*.

Over den *Zandvoorder Speelwagen*, een der twee door STEVIJN vervaardigd, verwijs ik naar het *voorwoord* voor mijn *Overzigt en proeve der Nederl. Volkszangen*, bl. 10.

Tot nu toe is het mij niet gelukt uit reisbeschrijvingen tot op den tijd van DE GROOT en MILTON te ontdekken van waar dit berigt mag zijn ontleend. Het gene MARCO-PAULO verhaalt, dat kooplieden in *Tartarije* des winters met *sleden* reizen, met dieren bespannen die naar *honden* gelijken, geeft geen voldoende oplossing van de vraag die ik gaarne door meer belezen Navorschers wenschte te zien beantwoord. L. J.

Coliska (IV.; bl. 256, Vr. 227). Deze aardigheid bestaat uit 2 of 4 bakken of stoeltjes, tusschen twee stijlen hangende gelijk de gewone schommel, aan kruishouten die ze beurtelings in op- en nedergaande beweging houden. Onder het kinder poppenspeelgoed zag en ziet men ze welligt nog. Omstreeks het jaar 1780 was een zoodanige schommel op het erf van een herberg aan den Bezuidenhoutschen weg bij *'s Gravenhage*, onder den naam van *het rad van avonturen*. Omstreeks 1810 verrees er een, als nieuwe uitvinding en Russisch vermaak, onder den naam van *koliska*, in eene plaats van uitspanning bij *Amsterdam* in of nabij *Zeeburg*. De koliska is afgebeeld op de plaat, zomervermaken der St. Petersburgers voorstellende, tegenover bl. 454, en volgens bl. 467 gezien door den schrijver van *Rusland beschouwd* enz. Haarlem bij BOHN 1804, met pl. en vign. 8°. Dat die schrijver VAN WOENSEL is, kan men uit de opdragt en evenzeer uit den stijl opmaken, en is genoeg bekend.

L. J.

Nederlandsche vestiging in China (IV.; bl. 261, Vr. CXXVI). In de aanhaling moet eene fout zijn ingeslopen. Het aangehaalde heb ik nergens bij RAYNAL, édit. de la Haye, GOSSE 1774, ook niet in de *Supplemens* kunnen vinden; ook heb ik de bedoelde gebeurtenis nergens elders aangetroffen. De uitgaven Amst. 1772 en Genève (id. 1779), 1780 kan ik thans niet nazien. L. J.

Strijd tusschen een Hoogleeraar in de Regten en de Theologische Faculteit te Utrecht (IV.; bl. 262, Vr. CXXVIII). Voor mij liggen eenige geschriften betrekkelijk dien strijd, die mij in de gelegenheid stellen, daarover de volgende ophelderingen te geven.

VALENTIJN JAN BLONDEEL, een leerling van ABRAHAM WIELING, Hoogleeraar in de Regten te *Utrecht* (vroeger te *Franeker*), die zich door verscheidene werken als kundig Regtsgeleerde heeft doen kennen, verdedigde den 1sten April 1745 te *Utrecht* zijne dissertatie over de wetten (*de Legibus*), waarin hij zich vrij stout over het kerkelijk gezag, over de formulieren, over de goddelijkheid der wetgeving van MOZES, en andere punten uitliet. De Theologische Faculteit, met ALBERTUS VOGET aan het hoofd, zag er daarom bezwaar in, aan BLONDEEL den doctoralen graad toe te

kennen en de Rector Magnificus, Prof. ELSNER, mede Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, weigerde hem zijn diploma, op grond, zoo verklaarde de Theologische Faculteit, dat er in zijn dispuut »verscheide dingen tegen de aengenoome leer der Hervormde Nederlandsche kerk strijdig werden gevonden". Prof. WIELING trok natuurlijk partij voor zijn leerling en verklaarde dat hij diens gevoelens voor zijne rekening nam. Nu nam de strijd een aanvang, die van weêrszijden met bitterheid gevoerd werd. Dat de Theologische Faculteit de meening van den grooten hoop voor zich had, laat zich ligt begrijpen. »Wat", riep men, »zouden dan die vijf Theologanten niet weeten, wat al of niet met de Principes van onze Heilige Religie convenieerdt? Weeten zij dat minder als deze Jongeling, die misschien nog geen Belijdenis als Litmaet van onze Kerke zou kunnen doen, en misschien de Catechismus nog niet geleerdt heeft?(!!). Zal dit onvoorzigtig mensch zoo praeten van eene geheele Theologische Faculteit, die door bijzondere perzoonen, Consistorien, Classen, Synoden, Staeten en Magistraeten weegens Orthodoxia en Heterodoxia geconsuleerdt werden? (!) Waer wil dat heen?"

Eerlang gaf ABRAHAM WIELING een *Apologeticus* uit, waarbij een tweede druk van BLONDEEL's dissertatie gevoegd was. In een uitvoerige voorrede en nieuwe aanteekeningen, verdedigde deze zijn gedrag tegenover de Theologen, die hem o. a. van *Hattemistery*, *Socianistery* en *Spinosistery* beschuldigd hadden, een wonderlijke combinatie van epitheta, maar daar zagen de ijverende Theologen van die dagen niet op. Het geschrift van WIELING werd ook in 't Hollandsch uitgegeven, onder den titel van: *De Lasteraars ontmaskert. Met eene Voorrede van* Mr. ABRAHAM WIELING, *Hoogleeraar in de Rechten. Joh.* VIII: 39 enz. Utrecht, HERM. BESSELING, 1745, 8°. Wie meer van hun dispuut wil weten, verwijzen wij daarheen en tot de Dissertatie zelve, alsmede tot de volgende geschriften, die BLONDEEL later zonder zijn naam uitgaf: *Vera species facti; Summa Themidis orthodoxae; Themidis orthodoxae epilogus.* Men vindt ze vermeld in den *Catalogus van Regtsgeleerde Werken*, verkrijgbaar bij FREDERIK MULLER, Febr. 1855, N°. 272. Onder N°. 271 wordt een geschrift van een vriend der Theologische Faculteit opgegeven, ten titel voerende: *Zaemenspraeken tusschen een Predicant en een Advocaet, over het inaugurale dispuut* de Legibus, *waer op den Heer* V. J. BLONDEEL .... *tot Jur. Utr. Doct. gepromoveerdt is.* Uitgegeeven door STEPHANUM COLLADINUM *Palatinum.* Leyden, BERN. JONGELIJN, 1745. 8°. Daaruit zijn de woorden ontleend die ik boven aanhaalde.

WIELING stierf den 11den Januarij 1746, aan de gevolgen van een val van den kansel. Men zal niet nagelaten hebben dit als een straf van den hemel te beschouwen. Na zijn dood verscheen: ADR. WIELING, *Nubes Testium sive Apologetici pars altera. Opus posthumum. Edidit, et praefationem adjunxit* CORNELIUS VALERIUS VONCK. Traj., HERM. BESSELING, 1746, 8°. Daartegen schijnt het volgende geschrift gerigt te zijn:

MERCURII STYGII, *Iter Subterraneum, sive* ADRIANI HARDY *Somnium et alia. Cum commentariis perpetuis. Inseruntur* CORN. VAL. VONCK *elegia ad V. C.* ABRAHAMUM WIELING, *nec non Vindiciae adversus nuperi somniatoris calumnias. Oneiropoli, apud Diranydram. Sub insigni Ululae* (*) 8°. P. A. T.

Spreekwijze. Een bokking krijgen (IV.; bl. 287, Vr. 234). BILDERDIJK zegt, dat *bokking* voor eene *onbeleefdheid*, eene *stootende uitdrukking*, is van *bok*, dat eigenlijk *stoot* beteekent, en verwant is met *beuken;* hij keurt *bokking* af, en wil liever *boking* geschreven hebben. Het Engelsche *rebuke*, en het Fransche *botte*, als *stoot* in het schermen, hangt er mede te zamen. Men zegt ook voor eene *bokking* een *steek* geven. *Verkl. Geslachtlijst der Naamw.*, Dl. I, bl. 91.

TUINMAN, in zijne *Spreekwoorden*, bl. 48. geeft eene afleiding van deze spreekwijze, die wij geheel voor zijne rekening zullen laten. Hij schrijft: »Buiten twijfel ziet dit spreekwoord op de jokkerny van KLEOPATRA, die door duikers onder 't water heimelijk zulk een vischje aan den hengel van MARCUS ANTONIUS dede vast maken, om te doen lachen met die vangst, en hem voor te stellen, dat hy zich met gewigtiger zaaken behoorde bezig te houden. Zo geeft men ymand ook *een schoot onder water*", enz.

J. J. WOLFS.

Jacobus Voorda (IV.; bl. 287, Vr. 243). Is het waar, dat de Utrechtsche Hoogleeraar JACOBUS VOORDA, zijne twee zonen wel eens in een mand naar den zolder deed hijschen met niet anders dan het *Corpus Juris* bij zich, ten einde hen tot de studie van het Romeinsche regt te noodzaken? De goede N. G. VAN KAMPEN deelt die overlevering mede in de *Gesch. der Lett. en Wetensch.*, Dl. II, bl. 319, zonder voor de echtheid daarvan te willen instaan; hij mogt dit ook niet. Het gansche verhaal is een sprookje, daaruit ontstaan, dat

---

(*) Dat *insigne Ululae* is eene *aardigheid*, doelende op den Latijnschen naam, waarmede WIELING op zijne geschriften *Utrecht* aanduidde, namelijk *Trajectum Viltorum.* Waarop men zeer geestig aanmerkte: „WIELING heeft de naem vergeeten van de stad daer hy woont. Want hy noemdt ze op de Titel *Uiltrajectum*, 't welke hy niet zou gedaen hebben, zoo hy niet in zyn memorie geslaegen was".

men JACOBUS VOORDA algemeen voor een' schier afgodisch bewonderaar van het Romeinsche regt hield. Uit den mond van den erfgenaam van den laatst overleden zoon, JOANNES HENRICUS VOORDA (geb. 1732, † 1814) den met polyhistorische kennis begaafden Mr. J. H. BEUCKER ANDREAE, † 1828, heb ik, meer dan eens, hooren verzekeren, dat hem, na gedaan onderzoek, geen iota van die ophijsching is gebleken. JACOBUS VOORDA was een zorgdragende vader, gansch niet genegen om zijne kinderen te kwellen, en die daarenboven, tot aller verbazing, eene oratie heeft gehouden *tegen* het Romeinsche regt, toen hij den 28sten Maart 1755 het rectoraat nederlegde (*Oratio in Jus Justinianeum*). Groot was de ergernis onder de Regtsgeleerden. De zoon heeft de uitgave niet willen bevorderen, ofschoon zij den druk wel waardig schijnt geweest te zijn, naar het getuigenis van den Hoogleeraar GAB. DE WAL, *de cl. Fr. Jurec*, p. 386.
QUIESCENDO.

Muzyk voor de harmonika (IV.; bl. 287, Vr. 244). Steller verwijst BERTHA naar den Heer CARL KETTNER, te *Amsterdam*, in de Kalverstraat, N°. 240 woonachtig, bij wien zij vele muzykstukken voor de harmonica vinden zal, waaronder eenige compositiën door genoemden Heer zelven vervaardigd.
A. AARSEN.

[GERARD verwijst mede naar CARL KETTNER. ANTON zegt dat BERTHA ook te regt kan bij den Muzykhandelaar BRIX VAN WAHLBERG, mede in de Kalverstraat, te *Amsterdam*. De eerste deelt mede dat de fabriek van *Harmonika's* van KETTNER de eenige is in *Nederland*, en dat die Heer eenige methodes voor gezegd muzykinstrument heeft geschreven.]

Christiaan Heineke (IV.; bl. 287, Vr. 245). Hetgeen het nuttige tijdschrift *de Huisvriend*, omtrent CHRISTIAAN HEINEKE mededeelt is waar. De vrager zal best doen over dat wonderkind te raadplegen het *Biogr. Handwoordenboek* van ENGELBERTS GERRITS, Dl. I, bl. 95, en de aldaar aangehaalde Duitsche schrijvers. Het uitvoerigst over dit onderwerp handelt de onderwijzer van CHRISTIAAN HEINEKE, CHRIST VON SCHÖNEICK, in diens werk getiteld: HEINECKENS *Leben*, *Thaten*, *Reisen und Tod*, een werk, dat door des schrijvers tijdgenooten als geheel overeenkomstig de waarheid verklaard is.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het woord Laugr (IV.; bl. 288, Vr. 246). Laugr of lavgr is identisch met lögr. Het is een bloot verschil in schrijfwijze van den *umlaut* der *a*, waarover men zie GRIMM, D. Gr. I³, 439.

CHALOEDA zal *diphthong* (zie GRIMM, 473, niet 472) en *umlaut* bijeen vinden in de volgende verzen, die ik hier in verschillende spelling volgens verschillende uitgevers ăanhaal:

Full skal signa	Full skal signa
Ok viþ fári sjá, ok verpa *lauki* í *lavg*.	Ok vi⁊ fâri sia [l. siâ] ok verpa *lauki* î *lög*.
Edda Saem. ed. RASK, 195 a.	DIETRICH, Altnord. Lesebuch, 10 a.

Overigens vind ik de bewuste Rund ook lögr genoemd.
ὑπερβόρειος.

Spreekwijze. »*Bak er aan zijn*" (IV.; bl. 288. Vr. 247). Ik heb altijd gemeend dat de spreekwijze is: *hij is bakker an*, en haar voor mij zelven zoeken af te leiden van het Friesche woord *bakker* of *bakkert*, waarvan WASSENBERGH, in zijn *Idioticon Frisicum*, bl. 12, zegt: »een gebakken steenen kloot, behoorende tot het speeltuig van kinderen en jonge maats, en grooter van soort dan de *knikkers*. Elders *stuiter*, *stuitknikker;* zie HALMA. De jongen bij zijn knikkerspel weet wat *aan zijn* is, en de beteekenis der zegswijze kan hierin haar grond wel vinden, dunkt mij. Verlangend ziet eene andere afleiding te gemoet.
J. J. WOLFS.

De naam Kerkwijk (IV.; bl. 288, Vr. 250). Het is niet waarschijnlijk dat de naam van het dorp *Kerkwijk*, van het dus genoemde Zeeuwsche geslacht afkomstig is, dewijl het tot in het begin der XIIIde eeuw onder *Bruchem* behoord heeeft, en denkelijk de wijk of buurt was waar de kerk stond. In 1294 was het reeds gescheiden, en toen geen KERKWIJK, maar GERRIT DE COCK, Heer van beiden die plaatsen. Zie VAN SPAEN, *Inleiding tot de Hist. van Gelderland*, Dl. III, bl. 263. Het verdient opmerking dat SMALLEGANGE, 1696, dit geslacht niet op zijne wapenkaart noemt. Er is in *Gelderland* een geslacht van dien naam, dat vermoedelijk uit dat dorp is voortgekomen en het wapen van DE COCK met een star voert, uit welk geslacht het welligt gesproten is.

De heerlijkheid *Kerkwijk* behoort sedert 1764 aan het geslacht LENSHOEK.
A. & A.

Galjaartje (IV.; bl. 288, Vr. 252). Het woord *galjaartje*, *galjardje*, in *Noord-Holland* gebezigd voor eene jongelui's partij, waarbij gezongen en gedanst wordt, zal wel bij verbastering afkomstig zijn van het oude Fransche woord *gaillarde*, een vrolijke Fransche dans van vroeger tijd, zoo genaamd omdat *gaillard* beteekent: *lustig*, *prettig*, *vrolijk*. *Un gaillard* noemt de franschman een vrolijken, lustigen knaap, een *pretmaker*.
G. P. A.

[Zoo ook T. A. P. — F. F. C. St. wil het woord verbasterd hebben van *allegaartje*, een partijtje, waarop men zich tot een *allegaartje* zamenvoegt,

waar beurtelings kaart wordt gespeeld, op ouden trant panden verbeurd, raadsels opgegeven, gegoocheld enz.]

Het woord Rapiamus (IV.; bl. 288, Vr. 251). *Rapiamus* is *mengelmoes*, zegt MEIJER'S *Woordenschat*, 1805, bl. 143.

J. J. WOLFS.

Satyrische of Historische kaarten (IV.; bl. 288, Vr. 253). Inzender dezer regelen bezit sedert lang een spelkaarten, betrekking hebbende op den vrijheidsstrijd tegen NAPOLEON in 1813 en 1814. De Heeren zijn ALEXANDER (schoppen), FRANZ (klaveren), PRINZ REGENT (harten) en WILHELM (ruiten). De vrouwen stellen geene bepaalde personen voor, doch de boeren worden vervangen door BARCLAI DE TOLLI (schoppen), SCHWARZENBERG (klaveren), WELLINGTON (harten) en BLÜCHER (ruiten). G. P. A.

[Ook φ^2—φ. meldt ons mede in het bezit van een zoodanig spel kaarten te zijn. Hij geeft gelijke beschrijving van de *heeren* en *boeren*, en zegt dat de *azen* de gevechten van *Frankfurt*, *Hanau*, *de Katzbach*, *Brienne*, *Leipzig*, *Parys*, *Montemartre* enz. en de vrouwen naar zijne meening de gemalinnen van de Keizers van *Rusland* en *Oostenrijk* en van de Koningen van *Engeland* en *Pruissen* voorstellen. Op een der azen staat volgens zijne opgave, J. C. F. NEUBAUER *fecit. Zu finden bei* E. L. WUST *in Frankfurt a/m.*]

Satyrische of Historische kaarten. In het *Magasin Pittoresque*, jaarg. 1835, vindt men eene beschrijving en afbeelding van een spel kaarten uit den tijd der eerste Fransche revolutie, waarin de heeren door 4 revolutionaire philosophen, de vrouwen door 4 republikeinsche deugden en de boeren door 4 soldaten uit dien tijd zijn voorgesteld.

Mr. M. v. S.

Mansman (IV.; bl. 288, Vr. 255). »Leenmannen en Mansmannen, byzonderlyk van Zeeland, zaten van alle oude tyden met de Graven van den Lande ter Hooge Vyerschaar; aldaar recht doende ter maaning van den Schout der voorszr. Vyerschaar, over alle Doodslagers, Vrouw-Verkragters, en andere Misdaadigers; welke Vyerschaar nu geheel is opgehouden, alzoo dezelve, bij verscheide Privilegien van de Graven, in den boezem der Steden gevallen is, ter kalangie van de respective Bailliuwen, als mede ten platten Lande, ter Rechtvordering van de Rentmeesters van Bewesten en Beoostenschelde, ter beoordeeling van Burgemeesters en Schepenen van Middelburg en van Zierikzee, verbeeldende tegenwoordig de Hooge Vyerschaar van den Graaf, volgens de Privilegien daar van zynde".

»Dezelve Leen- en Mansmannen waren ook de persoonen, die met den Burggraaf van Zeeland, by 't afzyn van den Graaf de Hooge Vyerschaar spanden, en 't *beryd* over 's Graven schot deeden, en de Ambachtsheeren, die in gebreke bleeven, konden dwingen om dat te voldoen. Zij hadden ook de Rechtsuitspraak over alle geschillen in zaake van Leenen, Ambachten, enz. Doch na de verwarring en troebelen met Spanje is dit Collegie afgeschaft, en het Burggraafschap vernietigd; zijnde aan Leenmannen en Mansmannen alleen overig gelaaten, kennis te neemen van Ambachten, Tienden, Leenlanden, enz. die verkogt en overgebragt worden, om die te zegelen; mitsgaders het taxeeren derzelven by aflyvigheid van den Leenhouder, om daar uit het Collateraal ten voordeele van den Lande te vinden. Zij staan mede over alle arresten en beslagen, die op eenige Ambachten, Tienden, enz. gedaan worden". SMALLEGANGE, *Chron. van Zeeland*, I Dl., V Boek, XIII Hoofdst. bl. 759". Overgenomen uit het *Aanhangsel tot* LUDOLF SMIDS, *M. D. Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, Amsterd. 1778, blz. 171. C. W. BRUINVIS.

Mansman. Dit is hetzelfde als *achter-leenman*, houder van een achterleen: zie bij voorb. KLUIT, *Holl. Staatsregering*, Dl. IV, bl. 419. Bij de ontwikkeling van het leenstelsel gaven de leenmannen vaak een gedeelte hunner bezitting aan anderen ten leen; zoo ontstonden de achterleenen, en de bezitters daarvan waren achterleenmannen of mansmannen. In den tijd, toen er bijkans geen allodiale bezittingen meer waren, maar alles, tot posten en bedieningen en jaarlijksche inkomsten toe, als leen uitgegeven en naar leenregt bezeten werden, zijn de voorbeelden daarvan in menigte voorhanden. I. A. N.

Mansman. »De leenmannen werden op hunne beurt leenheeren; ofschoon bij al die splitsing en verdeeling de grootere, zoowel als de kleinere leenbezitters, te allen tijde aan den eersten leenheer hulp en onderdanigheid moesten bewijzen. Indien het een hoofdleen was noemde men den leenman bepaaldelijk *vasallus*, bij ons *man*; bij een achterleen heette hij *valvasor*, achterleenman of *mansman*". T. KNUIVERS, *Handboek voor beoefenaars van de geschiedenis des Vaderlands*, Groningen, J. OOMKENS, JZ. 1851, bl. 67.

A. AARSEN.

Mansman was de titel der Leden van den Hove en Hooge Vierschaar van *Zuid-Holland.* Oudtijds spande de Baljuw de vierschaar met *verleende mannen*, d. i. mannen die leen bezaten. Van daar is afkomstig de titel der leden van gemelden Hove en Vierschaar, die in oude Stukken ook wel *mansmannen van leenen* genoemd worden. Zie VAN DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, I, bl. 120, in not (*v*). G. P. A.

Mansman komt meermalen voor in oude stukken, voor iemand die iets uit de tweede

hand in leen heeft. KILIAEN geeft dan ook (in v. *man van leen*) de beteekenis op: *cliens clientis*, *vasallus vasalli.* P. A. T.

Huwelijksdag van Dirk van Kamphuysen (IV.; bl. 292, Vr. CXXXIV). Uit een naauwkeurig extract uit de Registers van den Burgerlijken stand te *Dordrecht* blijkt, dat getrouwd zijn op den 11den April 1613: »DIERRICK CAMPHUYSEN, jonchgeselle van *Gorcum*, ende ANNEKEN VAN ALLENDORP, GERAERTSdochter van *Dordrecht*, per schrijver VAN HOEDEKENSKERKE". J. H. PEETSOLD.

Boeren door Floris V tot ridders geslagen (IV.; bl. 292, Vr. CXXXV). Wanneer gezegd wordt dat FLORIS V boeren in den adelstand heeft verheven, zal dit wel in den geest van de XIIIde eeuw moeten verstaan worden. Het beteekent waarschijnlijk niets anders, dan dan dat hij aan sommige huislieden of onvrijen, d. i. schotbaren, eenige regten toekende, die anders slechts aan welgeborenen, d. i. edelen, toekwamen, te weten het bekleeden van ambten en het vrij zijn van schot en lot, welligt ook het dragen van wapenen, van een ijzeren spoor enz. Het verhaal van den *Klerk uit de laage Landen* (PHILIPPUS à LEYDIS?) zoo opgevat, heeft niets onwaarschijnlijks. Immers:

1°. Vóór en na FLORIS is dergelijke toekenning van eenige adelijke regten door de Graven aan onvrijen geschied. De vader van FLORIS V, WILLEM II, had als Graaf van *Holland* »eenige lieden en hunne kinderen in den ambachte van *Warmond* verklaard schotvrij en van alle andere diensten onbelast, gelijk welgeboren luiden, hoewel zij niet welgeboren waren. Iets dergelijks had later plaats onder ALBRECHT van *Beijeren*. Zie KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg*,, Dl. IV, bl. 92.

2°. Wat eene enkele maal reeds geschied was, zal door FLORIS welligt tot velen zijn uitgestrekt, en van daar, met meer andere redenen, het misnoegen van den adel. Eerst ten tijde van FLORIS schijnen, blijkens de onderteekening zijner brieven, vergeleken met die zijner voorgangers, de goede steden in den Raad van den Graaf te zijn opgenomen. Is dit niet *pari passu* gegaan met het bekwaam verklaren van velen om bedieningen te bekleeden, die slechts aan den adel toekwamen. In allen geval, volgens de eenstemmige verklaring der geschiedschrijvers, schijnt er iets niet alleen in *Zeeland*, doch ook in *Holland* te zijn voorgevallen, dat bijna den geheelen adel tegen FLORIS had ingenomen.

3°, Vooral komt hier in aanmerking, dat er later sporen gevonden worden, dat vrijdom van schot en lot onder FLORIS is toegekend aan menschen die er geen regt op hadden. Immers kort daarop vindt men bevelen der Graven, dat om vrijdom te hebben van schot en lot, men zweren moet edelgeboren te zijn, dat men zijn adel moet bewijzen, enz. Waartoe die bevelen anders dan om het misbruik tegen te gaan, dat men van vroeger verleende vrijstelling had gemaakt. Zie den brief van Graaf JAN II (14 Aug. 1303), van WILLEM III (11 Aug. 1305) enz., bij VAN MIERIS, *Charterboek*, Dl. II, bl. 33, 48. Ofschoon ik erken dat deze vordering van bewijs, als met dergelijke in *Frankrijk* bijna in denzelfden tijd vallende, op zich zelf niet veel bewijst. Overigens zie men KLUIT, loc. cit. HEENEMAN, over de Graaflijke beeden (*Acad. Verhandeling*, Dl. I, bl. 157 volg., vooral bl. 170) en inzonderheid vooral den niet genoeg gekenden JACOB VAN GRIJPSKERKE, in zijn onuitgegeven handschrift: *Het Graafschap van Zeeland.* Deze laatste gist ook nog dat de benaming van spoorjonkers voor nieuwbakken adel van die gebeurtenis onder FLORIS V afkomstig is.

PESTEL hield het verhaal voor verdacht; zie zijne *Comment. de Rep. Bat.*, T. I, p. 278 sq. (*). Zijne argumenten zijn tweeledig: 1°. dat het adelen door den Graaf met het Duitsche Staatsregt in strijd zou geweest zijn, ten minste dat er geen voorbeeld van het gebruik maken van zoodanige bevoegdheid door den Graaf bestaat; 2°, omdat er geene sporen van die zoogenaamde edelen later te vinden zijn. Beide argumenten vervallen, zoo als ieder ligt zal zien, wanneer men *nobilitering* in den boven aangegeven zin opvat. Of BILDERDIJK deze plaats van PESTEL bedoeld heeft, weet ik niet; zijne woorden schijnen veeleer op eene mondelinge voordragt op het collegie te *Leyden* te zien. L.

Boeren door Floris V tot ridders geslagen. Onder dit opschrift vraagt L. D. R.: »Is het geschiedkundig bewezen, dat alleen de Keizer in het Duitsche, en de Koning in het Fransche rijk, en geen Keurvorst, Hertog of Graaf, adel verleende?" — Hij heeft regt, deze vraag met dat opschrift te verbinden, want het antwoord moet ook opheldering geven van de bedoelde handeling, die aan Graaf FLORIS wordt toegeschreven. Dat antwoord nu zal, naar ons inzien, gevonden kunnen worden, wanneer men acht geeft op den *oorsprong van den adel.* — De Franken, de Friezen, de Saksers, de Thuringers, de Beijeren, en hoe verder de volken mogen genoemd worden, die in de eerste eeuwen onzer jaartelling van de Romeinsche provinciën bezit namen, kenden twee standen: de vrijen en de eigen-

---

(*) PHILIPPUS à LEYDIS (*de Cura Reip. et sorte Princ.*, p. 218, ed 1701) door PESTEL aangehaald, kent het regt van nobilitering aan den Graaf toe: „quod princeps aliquem nobilitare potest, faciunt jura hîc allegata. An autem inferiores hoc poterunt, sicut Duces vel Comites? Videtur quod sic". —

hoorigen of slaven. Maar op alle eigenhoorigen drukte de slavernij niet even zwaar en alle vrijen genoten niet hetzelfde aanzien. In het meeste aanzien stonden zij, die bij de verovering des lands groote grondeigendommen hadden verworven. Deze vormden de klasse der heeren, edelen, *nobiles*. Uit de geslachten van deze werden de Graven verkozen, en voor zoo ver zij niet tot die hooge waardigheid geraakten, werden zij leen- en dienstmannen van het hoofd des rijks, tot krijgs- en hofdienst jegens hem verpligt en vormden den hoogen adel, den rijksadel. Toen nu de Graven de landvorstelijke hoogheid hadden verworven, en die hoogheid zich niet alleen over hunne eigene domeinen, maar ook over den kring van hun grafelijk gebied uitstrekte, toen traden de vrije goedbezitters, welke in dien kring woonden, in krijgs- en hofdienst van den Graaf, werden zijne leen- en dienstmannen, en vormden den zoogenoemden landadel. Voor uitstekende diensten werden zij met den ridderslag beloond; die tot deze waardigheid niet opklommen, bleven welgeborenen, edelknapen, schildknapen; te zamen maakten zij, in tegenoverstelling van de oude edelen of bannerheeren, de *ridderschap* uit. In lateren tijd begrepen de Vorsten te regt, dat zij, deels om zich nieuwe bronnen van inkomsten te verschaffen, deels ter beteugeling van den overmoed der edelen, de vrijheid der gemeenten moesten bevorderen. Zij deden dit, door die in meerdere of mindere mate aan het regtsgebied hunner ambtlieden of drosten te onttrekken. Zoo ontstonden de steden. Zij vrijdden ook hunne eigenhoorigen, die ontheffende van willekeurige dienst en schatting, en tegen bepaalden jaarlijkschen erftijns in de klasse der vrije lieden overbrengende; en wanneer eigenhoorigen zich in de steden gingen nederzetten, werden zij aan de vrijheid en de regten der burgers deelachtig. In dezen zin, maar ook in dezen alleen, kan men zeggen dat Graaf FLORIS V de boeren tot ridders maakte: hij bragt zulken, die te voren slaven, hofhoorigen of eigenlieden waren, over in den stand der vrijen, en stelde hen alzoo in staat om tot aanzien en waardigheden op te klimmen. BILDERDIJK had dus volkomen regt, toen hij het adelen van huislieden, zoo als dat aan den genoemden Graaf was toegeschreven, voor een sprookje verklaarde, schoon de wijze, op welke hij zich daarbij uitlaat over den voortreffelijken arbeid van WAGENAAR, voor wien het licht, later door KLUIT en anderen over het oude staatsregt ontstoken, nog niet was opgegaan, verre is beneden de waardigheid, die den geschiedschrijver betaamt, en minder dan eene onwillekeurige dwaling te verontschuldigen. Overigens dagteekent de gewoonte om adelbrieven te verleenen in *Duitschland*, eerst van den tijd van Keizer KAREL IV. Maar het geschiedde daar alleen door het hoofd des rijks, en EICHHORN, in zijne *Staats- und Rechtsgeschichte* (4te Ausg. Gött. 1836), § 446, in not. verzekert uitdrukkelijk: »Man kann aus dieser Periode (1272—1517) kein einziges Beispiel eines vom Landesherrn ertheilten Adelsbrief aufweisen, und bekanntlich sind die, welche späterhin vorkommen, so selten, dasz man kaum eines oder das andere hat aufbringen können". — Wil men meer over dit onderwerp, men raadplege, behalve EICHHORN'S aangevoerde werk, VON RAUMER, *Geschichte der Hohenstaufen* (Reutl. 1829, B. V, S. 33—37); verder onzen KLUIT, in zijne *Historie der Hollandsche Staatsregering*, Dl. IV; VAN SPAEN, *Inleiding tot de Historie van Gelderland*, Dl. IV, bl. 238 en volgg. I. A. N.

Boeren door Floris V tot Ridders geslagen. De Geldersche geschiedenis leert ons dat Hertog WILLEM I meende het regt te hebben om eenen vrijman tot eenen welgeboren dienstman te verheffen, en dit ook werkelijk ARENT TEN VOIRDE maakte; dat hij voorts het goed *ten Voirde* van voogdije, van vrijgerecht en van alle andere rechten onthief en bepaalde dat het zoude gehouden worden als men welgeboren Dienstluiden en Thinsgoederen schuldig is te doen.

De oorkonde waarbij dit geschiedde is te vinden bij VAN SPAEN, *Inleiding tot de historie van Gelderland*, Dl. IV, *Cod. Dipl.* N°. XXXVIII, en luidt aldus:

»Wy WILLEM bider genaden goitz Hertoich van Gelre ende van Guilich ende Greue van Zutphen doen kondt allen luiden, dat wy by raide ende guetduncken onsser vrinde om mennyghen trouwen dyenst den ons ARNT VAN DEN VOIRDE gedaen heeft ende noch doin mach densseluen AREND die ons vryman te wesen placht, quit gescholden hebben, ende alentlich quit schelden van allen recht dair hem ons medt hoirden, ende hebben ARNDE voirg. weder ontfangen tot onsen dienstman voir ons, onse eruen ende naecomelinghen, soe dat hy als des rechts gebruicken zall ende hebben als anders onse welgeboren dienstluyden hebben ende gebruicken. Voirt so hebben wy dat alinge erve ende guet ten Voirde myt eggen, myt enden ende myt allen zynen toebehoiren, voirt enen camp lants . . . ., te samen van allen allsulcke vaichten, van allen vryen recht, ende voirt van allen anderen rechten, die wy hebben tot allen desen gueden en erue vorss. met allen zynen toebehoren, allentlyck quit geschulden ende quit schellen mit desen openen brieuen. Ende wy hebben alle die vurss. guet ende erue met syner toebehoeren voir ons, onse eruen ende nacomelingen gevryet, ende vryen ARNDE voirg. ende syne Eruen, op twee Pont seuen schellingen brabantsche des Jairs

quit, gheldes eenen olden groeten tornoisen voir sesthien penningen gerekent, of payement, dat dair gelicke guede voer is, alle jair erflick ende ewelick ons ofte onse naecomelingen, off onsen Rentmeister in Veluen op synte Martensdaich in den wynter in onsen Hoff toe Eep toe betailen. Ende hebben beuolen ende beuelen allen onsen amptluyden, die nu sint ende hir namaels wesen sullen, dat sy ARENDE voirss. en synen Erfgenamen en alle die voirss. guet ende Eruen, myts alle synen toebehoren, halden in allen rechten, als men welgeboren dienstluyden ende onse Tinsguede schuldig is toe halden. Alle argelist enz..... Gegeven int Jaer ons Heren duysent vierhondert ende een des donnerdaichs na synte Victors dach et Sociorum eius. Per dominum enz."

ARENT TEN VOIRDE was dus tot den dienstmansstaat, *Ministerium*, verheven. — »Van deze Dienstmanschap stamt", zegt VAN SPAEN, wien ik hier afschrijf, »het grootste deel van onzen tegenwoordigen gemeenen Adel af; men kan die dus *Land-Adel* in tegenoverstelling van den *Rijks-Adel* noemen. Dewijl de Heeren..... wegens hunne aanhoudende oorlogen zeer begeerig waren een talrijk Dienstmanschap te hebben, hebben zij velen van hunne Eigenhorigen gevrijd en in den staat van Dienstmannen opgenomen; de nakomelingen van die gevrijde personen wierden in het derde of vierde lid den anderen gelijk geacht, en hun gevrijd *Saalweer* of *Sedelhove* veranderde in eene *Havesaat*..... Men heeft veel getwist of de *Ministeriales*, de Dienstmannen tot den Adel gehoorden of niet..... Dit schijnt eigenlijk een woordenstrijd te zijn, die men zonder moeite beslissen kan door te stellen, dat volgens de oude beteekenis van 't woord, *Nobilis*, *Edel*, de Dienstluiden daaronder niet kunnen begrepen, noch gerangschikt worden; dat zij eene bijzondere classe, met aanzienlijke voorrechten, echter met minder luister, vormden; maar dat de nakomelingen van welgeboorene Dienstluden wel degelijk tot den tegenwoordigen Ouden of Stam Adel behooren".

»Van ouds vindt men alle de voornoemde aanzienlijke personen, Edelen, Krijgsluiden en Dienstluiden, onderscheiden van elkander in brieven opgeteekend. Naderhand verviel deze benoeming, men verloor het heerkomen en den oorsprong uit het oog, en de Edelen komen alleen voor onder den naam van Ridders en Knapen, dat is, van personen die den Ridderslag ontvangen hadden of daar naar dongen. Toen de territoriale hoogheid gevestigd was, hebben alle de Edelen, zonder aanzien van afstamming, de eerste de beste gelegenheid waargenomen, zich onderling en met de naburige steden te verbinden, waardoor de Landstenden ontstaan zijn. Oude en nieuwe aanzienlijke en min aanzienlijke namen, vindt men door elkander in de Verbondsbrieven opgenoemd, en men schijnt hierin niet zeer kiesch te werk te zijn gegaan; mogelijk uit overtuiging, dat hoe talrijker men was, hoe meer kracht men had".

Een paar bladzijden verder zegt hij: »Om dit algemeen tafereel op de Veluwe toe te passen, moet men vooreerst opmerken dat aldaar eigenlijk maar één Edelman, *Nobilis homo*, te weten de Graaf was...... De natuur der goederen bewijst duidelijk dat, behalve eenige uit het vorige reeds bekende geslachten, zeer weinig oude krijgsadel zich op de Veluwe bevond; dus is schier de geheele Adel aldaar van den Dienstmanschap afkomstig. ...... In 't algemeen is het zeker dat wanneer in Brieven en Landrechten de uitdrukking *onze Mannen en Dienstmannen* voorkomt, dezelve op welgeboore Dienstmannen moet toegepast worden, en gelijkluidend is met het nu gebruikt wordend woord *Ridderschap*. Gemeene Dienstluiden zijn meest bekend onder den naam van *Huisluiden*".

ARENT TEN VOERDE bezegelt met de overige ridderen en knapen en steden van Veluwe den verbondsbrief van 1418 mede. (Zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Dl. III, Oork. N°. 374). ARENT TEN VOIRDE geheten VOIRTMAN en HELMICH TEN VOIRDE, zijn zoon, dien van 1436. (NIJHOFF, Dl. IV, Oork. N°. 158). — ARNT THEN VOERDE is in 1467 tegenwoordig op de Claring der ridders en knapen en steden van Veluwe over het erfhuisrecht (VAN SPAEN, *Inleiding*, Dl. IV, *Cod. Dipl.* N°. XLII).

Het blijkt hieruit dat de Ridders en knapen en ook de steden van Veluwe, het regt van den Landsvorst, om eenen vrijman tot eenen welgeboren dienstman te verheffen, erkenden, en zulk een, onder de riddermatigen plaats kon nemen. Wenschelijk ware het te weten of het geslacht TEN VOIRDE spoedig na die verheffing zich aan riddermatige geslachten vermaagschapt heeft. Zijn er geene huwelijken van leden van dat geslacht bekend? — Even belangrijk zoude het wezen de namen van sommige dier boeren te weten, die door FLORIS I tot ridders zouden geslagen zijn. L. v. H.

Het kasteel te Lage (IV.; bl. 293, Vr. CXXXVI), Vroeger behoorde dit slot aan de Bisschoppen van *Utrecht*, die er hunne Drosten hadden. Er bestaat ergens eene lijst dier Drosten, waarop onder anderen voorkomen JOHAN VAN ITTERSUM WOLFSZ. en ADRIAEN VAN REEDE, welke laatste dit ambt bekleedde in het jaar 1518, toen dat kasteel overrompeld werd door die teugellooze bende van soldaten, die gedurende eenige jaren het Oversticht brandschatte en verwoestte. Zie

Overijsselsch. Almanak voor Oudh. en Letteren. Jaarg. 1844, bl. 210 en verv. Of nu LAGE sedert dien tijd weder hersteld is, of wel ten gevolge der latere gebeurtenissen verlaten en in verval geraakt, kan ik niet zeggen. Ik hoop intusschen den Heer STEINMETZ op den weg geholpen te hebben, SAXO SYLVIUS.

Het kasteel te Lage. In J. COMMELIJN, *Frederick Hendrick van Nassauw, zijn leeven en bedrijf*, Utrecht, bij de Wed. van SNELLAERT ende GERRIT NIEUWENHUISEN, 1652, vindt men, Dl. I, fol. 16, in een karton op de kaart van 't beleg van *Oldenzaal*, eene afbeelding van 't in de lucht vliegend »Huijs te Laach". G. P. ROOS.

Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster (IV.; bl. 293, Vr. CXXXIX). De *Beemster* was in de Xde of XIde eeuw eene rivier, in oude geschriften de *Bamestra* genoemd. Na het ontstaan der Zuiderzee vergrootte deze en werd was 8 of 9 voeten diep. De toenemende grootte, en de nabijgelegene meeren, waren oorzaak dat Graaf FLORIS, toen hij de Westfriezen met zijn kogschepen overviel, ze daar gebruikte; het diende ook tot doorvaart voor vaartuigen, die op de Schermer eilanden gemaakt werden. In 1407 was, om de afspoeling te beletten, een dijk gelegd, die aan de kerk van *Wormer* behoorde.

De hoop op vrede of de welvaart van eenige die door de zeevaart rijk waren geworden, deed hen besluiten octrooi te verzoeken tot het droogmaken van dezen aanzienlijken plas. Aan het hoofd van die ondernemers wordt DIRK VAN OS genoemd, en ook de afstammelingen van PIETER PIKMANS, schipper op *Hoorn*. Van dezen PIKMANS wordt het volgende verhaald. Eenige schepen der onverwinnelijke vloot, door FILIPS ten verderve van *Nederland* uitgerust, verongelukten op de rotsen van *Ierland*. PIKMANS bedacht in den jare 1595 of 1596 dat deze niet zoo diep gezonken konden zijn als doorgaans op onze kusten in het zand plaats heeft. Hij ondernam het om aldaar met beugels en haken te visschen. Bij de eerste reis vond hij weinig; bij de tweede haalde hij met verbeterde gereedschappen zoo veel scheepsgoederen en gereedschap op, dat hij de kosten van beide reizen dubbel vergoed zag. Bij de derde reis gelukte het hem om kisten met goud, zilver en andere kostbaarheden op te halen, hij kwam terug met eenen grooten schat, bouwde een aanzienlijk huis te *Hoorn*, en leefde vervolgens in rust.

Zoo ver het gedrukt verhaal achter de reis van JAN IJSBRANDSZ. BONTEKOE. Uit gelijktijdige aanteekeningen, vermoedelijk van de hand van JAN ADRIAANSZ. LEEGWATER, den schrijver van het *Haarlemmermeerboek*, bleek het mij dat PIKMANS waarschijnlijk het Admiraalschip heeft gevonden; dat hij twee dochters had, die aan zonen van voorname burgers te *Hoorn* huwden, en dat uit zijnen of haren rijkdom, de eerste aanzienlijke bijdragen gekomen zijn tot het fonds, 't welk noodig geoordeeld werd tot bedijking en droogmaking van de *Beemster*.

In 1608 maakte men een aanvang met dit gewigtig werk. Met den storm van den 20sten Januarij 1610 uit het N. W. geschiedden er doorbraken, waardoor de *Beemster* wederom onderliep, doch door inspanning bragt men het zoo ver, dat in 1612 dit meer droog was, hetwelk gekaveld en aan ieder eigenaar toegedeeld werd den 30sten Julij 1612.

Het geld door Koning FILIPS, ten verderve van *Nederland* bestemd, moest weinige jaren daarna dienen ter bevordering van eene der gewigtigste en gelukkigst uitgevallen ondernemingen voor het belang en den roem harer bewoners. J. SCHREUDER.

Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster. Wij kunnen mededeelen dat HANS HUNGER, geboren te *Amsterdam*...., aldaar op een koopmanskantoor zijnde, na den dood van zijn patroon getrouwd is met diens weduwe HESTER DE HERTOGE, en na haar overlijden hertrouwd is met LUCIA HEKELAARS. Dat hij een der bewindhebbers is geweest die de Oost-Indische Compagnie hebben opgerigt in den jare 1602, 1603, 1604, enz., dat hij *mede-bedijker* van de *Beemster* is geweest en gestorven is in 1616.

De vader van HANS HUNGER, (ook wel HONGER) was HANS HUNGER van *Lauffenholtz*, die in den jare 1584, den 29sten April door PAULUS MELISSUS, Comes Palatinus, als gesubstitueerde van FERRANDUS AMADI, Palz-Hofgrave en Eques auratus en erfgenaam van JOHANNES AMADI, die gequalificeert was door CAROLUS IV, Roomsch Keizer en Koning van *Bohemen*, tot het geven van Keizerlijke wapenbrieven, vereerd werd met dusdanigen brief. Hij liet vijf kinderen na, met name HANS (de medebedijker), HENDRIK, MICHIEL, HANS en MARGRIET. De vierde zoon HANS had een zoon, mede HANS genaamd, welke trouwde met LUCIA HUNGER, kleindochter van MICHIEL, en Schepen in de *Beemster* geweest is. Hij overleed in 1660, nalatende vijf kinderen, met namen FREDERIK, HILLETJE, ELORIS, LUCIA en MICHAEL. HILLETJE HUNGER, het tweede kind van HANS, geb. den 30sten September 1643, en gestorven den 5den Mei 1728, trouwde te *Velsen* met ARENT ROLLERUS, Notaris en Procureur in de *Beverwijk*, den 28sten Februarij 1666. Bij de twee laatste afstammelingen der familie ROLLERUS is thans nog aanwezig de wapenbrief van H. HUNGER. W.

Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster. Voor den aanvrager heb ik ter be-

schikking onderscheidene geschrevene resolutiën omtrent dien polder en een gedrukt gedicht van A. WOLFF, over de bedijking, met aanteekeningen. P. J. A........

[De Heer P. J. A........ is sedert overleden; wij hebben echter aan den aanvrager in der tijd van bovenstaand aanbod kennis gegeven, en verwachten dat hij van den uitslag de Navorschers berigt zal geven.] (*Het Bestuur.*)

Horatius Vopiscus Acker.—*Beronicius* (IV.; bl. 293, Vr. CXLII). Toevalliger wijze treffen hier in korte nabijheid twee mannen zich zamen, die door de natuur met voortreffelijke gaven toegerust, het grootste gedeelte van hun leven in eene treurige verdorvenheid van ziel en ligchaam hebben doorgebragt, en hun schoonen aanleg gebezigd, om zichzelven eene eeuwige schandzuil te stichten. Over BERONICIUS, den raadselachtigen schoorsteenveger van *Middelburg*, als al te wel bekend, willen wij dat bekende hier niet herhalen, alleen de opmerking makende, dat hij in kennis en vernuft boven den eerstgenoemde verre den voorrang verdient.

Wat VOPISCUS HORATIUS ACKER betreft, P. HOFMAN PEERLKAMP, in zijn werk *De poet. Lat. Nederl.* p. 563, spreekt zeer ongunstig over hem, als een zamenflanser van bijeengeraapte lappen uit oudere en nieuwere dichters, en als van eenen man, die meer naar een grooten, dan naar een goeden naam haakte. En inderdaad noch zijn gedrag, noch zijne vorming strekte, om hem den eenen of den anderen te doen verwerven; want hoezeer hij van de natuur een goeden aanleg ontvangen had; hoezeer hij eene vaardigheid bezat, om verzen te maken; hoezeer hij in zijne jeugd door beroemde leermeesters begunstigd werd en in den beginne niet zonder lof de baan der wetenschappen had ingeslagen, liet hij zich al spoedig door zijne hartstochten wegslepen, en wierp zich in een maalstroom van dwaze handelingen, die zijn geheele loopbaan tot een treurig beeld hebben gemaakt eener onbezonnen keuze op den tweesprong des levens. Omtrent zijn levensloop is PEERLKAMP zeer kort en dan nog onnaauwkeurig. Ik wil mededeelen wat ik er van weet, gedeeltelijk uit eigene herinnering, gedeeltelijk naar aanleiding van hetgene hij er zelf van zegt in een gedicht, 't welk zijn onstuimig karakter al te wel doet kennen. Daaruit dan blijkt, dat hij te *Leeuwarden* werd geboren en wel in de laatste helft der vorige eeuw; dat hij te *Franeker* studeerde, waarschijnlijk eerst onder SCHRADER, later onder VAN KOOTEN; dat hij te *Leeuwarden* terug gekeerd, zich daar al spoedig in de toen woelende partijschappen heeft gemengd, ten gevolge waarvan hij in 1785 uit die stad werd gebannen en zich te *Leyden* met der woon nederzette. Hier gaf hij, op aanbeveling van

RUHNKENIUS en VOORDA, onderwijs in de oude talen en stelde de volgende regels boven de deur zijner woning, die zijne geaardheid duidelijk genoeg aan den dag leggen:

Exigua hic habitat famosus HORATIUS aede,
Ad liquidas Rheni praetereuntis aquas:
Qui Latiae veneres linguae, veneresque Pelasgae,
Plebe magistrorum vana fremente, docet.

In het volgende jaar 1786 gaf hij daar uit: *Elegia ad Leidam. Accedunt eiusdem varia carmina et epigrammata. Apud* W. H. GRIJP. Hij droeg dit *novum poeticum Specimen* op *praeceptori suo* D. RUHNKENIO, en moet dus reeds vroeger gedichten hebben uitgegeven. Uit die Elegie nu ontleende ik bovenstaande bijzonderheden. Voorts weidt hij uit in den lof van *Leyden*, maar scheldt ook op hen, die hem hadden verbannen, en die hij door de voorletters schijnt aan te duiden, schoon ik ze niet weet aan te vullen.

Ook schijnt hij toen reeds gehuwd te zijn geweest en wel met eene vrouw van minderen rang, want in een gedicht aan den schepen V. VAN LEYDEN, waarin hij dezen dank zegt voor een geschenk van appelen, komen de volgende regels voor:

Gustatum memini meo palato;
Uxorique meae puto palato,
Non sane inlepidae, nec invenustae,
Quamvis rurigenae, nec urbe natae.

Eindelijk wist men hem het Rectoraat in het stadje *Hattem* te bezorgen. Wanneer dit plaats had en hoelang hij het bekleed heeft, kan ik niet zeggen; maar wel is hij bekend, dat hij veel gezworven heeft en zich dan hier, dan elders ophield. Er ligt voor mij eene Elegie, zijnde eene nieuwjaarsgroet, Kal. Jan. 1825, opgedragen aan zijne toenmalige begunstigers G. BENTHEM REDDINGIUS en C. FORTUIN, predikanten te *Assen* en te *Zwolle*, waaruit blijkt, dat hij toen nog leefde. Hij noemt zich daar *Poes. Prof. Hon.* Het stukje is uitgegeven: *Groningae ap.* J. OOMKENS. Volgens PEERLKAMP zijn in die stad zijne *Carmina* mede uitgeven in 1789, *quae editio est secunda, auctior et emendatior.*

Ziedaar al hetgene, wat mij van dezen man bekend is, met uitzondering van de vele karaktertrekken, die ik in zijne gedichten meen opgemerkt te hebben, en die het hier althans de plaats niet is, nader in het licht te stellen. Wat ik er in den aanvang dezer mededeeling van gezegd heb, acht ik genoegzaam, om hem te kenmerken. J. M. zal hoop ik, nu den weg gevonden hebben, om zijn onderzoek, zoo hij dit wenscht, verder voort te zetten.

SAXO SYLVIUS.

Horatius Vopiscus Acker. Het weinige, dat ik aangaande VOP. HOR. ACKER weet te berigten, is ontleend uit zijne *Poëmata Ed.* 2 *auctior et emendatior*, Groning. ap. J. OOMKENS,

1789, opgedragen aan Prins WILLEM V, R. VAN LIJNDEN, Grietman van *Opsterland*, en Prof. D. RUHNKENIUS. De laatste getuigt van hem, in een aan het hoofd van den bundel geplaatst *testimonium* (29 Nov. 1787), dat hij vroeger los had geleefd, maar, in 1785 aan de Leidsche Akakemie gekomen, zijn gedrag verbeterd had, ten gevolge der vermaningen van hem en Prof. VOORDA. Doch een paar schaamtelooze stukjes in het bundeltje, geven daarvoor waarlijk geen bevestigend bewijs. Ook schimp en smaadreden is er hier en daar niet vreemd aan, zoo op de curatoren van de School te *Meppel*, als op de gebroeders DE CRAANEN en de Regering te *Leeuwarden*. 'T schijnt dus dat RUHNKENIUS met al zijn taalgeleerdheid, hier in menschenkennis heeft gefaald; trouwens ACKER had al zeer weinig karakter, anders zou hij niet met ronde woorden hebben geschreven, dat hij een vers op CAPELLEN TOT DEN POLL gemaakt had uit armoede en om loon, schoon tegen zijne politieke gevoelens. Hij zegt dit in eene aant. misschien om aan WILLEM V te behagen.

Op een los blaadje heb ik nog gehad een Latijnsch dichtstukje van dezen man, aan nu wijlen den Eerw. FORTUYN, predikant te *Zwolle* en nog een ander predikant; het was meen ik, ongeveer van 1825, zoodat ACKER toen nog moet geleefd hebben, maar dit blaadje kan ik niet terug vinden.

H. M. C. v. O.

[Ook J. C. K. verwijst J. M. naar het werk van PEERLKAMP en naar het artikeltje in het Aanh. op het *Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen*, op het woord *Vopiscus Horatius Ackerus*. Over BERONICIUS zie J. M. hier beneden.]

Petrus Capitaneus (IV.; bl. 293, Vr. CXLIII). PETRUS CAPITANEUS (sic) stierf in 1557. Geboren te *Middelburg*, bezocht hij de Hoogescholen te *Parijs* en *Leuven*, en ontving te *Valentia* den graad van Med. Doctor. Meer bijzonderheden worden gevonden in *Freherii Theatrum virorum, etc.* p. 1238. Welk artikel ik gaarne in zijn geheel aan den Heer A. J. VAN DER AA wil mededeelen, indien hij dat werk soms niet bezit. J. C. K.

Beronicius (IV.; bl. 294, Vr. CXLV). Over BERONICIUS leze men het reeds aangevoerde in DE NAVORSCHER, Dl. I, bl. 218, 279, 303, 333; Dl. II, bl. 102, 287, en *Nav. Bijblad*, 1853, bl. ii. J. J. WOLFS.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO en C. & A. gaven ons deze herinnering, en F. F. C. STEINMETZ schreef voor ons uit het artikel over BERONICIUS, voorkomende in het *Groot Algem. Woordenboek* van HOOGSTRATEN, Dl. II, bl. 219, welk artikel later in ons *Bijblad* denkelijk wel eene plaats zal vinden. P. A. T. verwijst naar HOFFMAN's *Lexicon Universale* en JÖCHER's *Gelehrten Lexicon*. R. D. F. deelde ons mede het grafschrift op BERONICIUS, door D. BUYSEN (?), luidende:

„Hier ligt een wonderlijke geest,
Die leefde en stierf, gelijk een beest.
Hij was een wonderlijke sater,
Hij leefde in wijn en stierf in water".

H. M. C. v. O. vermeent dat de bron, waaruit al de volgende levensbijzonderheden omtrent BERONICUS, zijn geput, zou zijn hetgeen A. BORREMANS, *Var. Lect.*, L. VI, over hem, meest naar eene mededeeling van ANTONIDES. schrijft. Gezegde Heer H. M. C. v. O. biedt den Heer SCHREUDER de inzage van de *Boeren- en Overheidsstrijd*, waarvan, volgens hem, meer dan een druk bestaat, ter inzage aan.]

Casparo Vanvitelli (IV.; bl. 294, Vr. CXLVI). Daar G. K. Hz. met veel belangstelling de vraag aangaande den beroemden bouwmeester LODEWIJK VAN WITTEL heeft geopperd, zoo meld ik hier dat hij zijne weetlust geheel kan bevredigen in het werk: *La vie de L'architecte* LOUIS VAN VITELLI, *traduite de l'Italien, par* ANNE C. W. J. J. NAHUIJS. Utrecht, chez N. VAN DER MONDE, 1839, in 8°. 75 bl. groot, met portret en de afbeeldingen van den wereldberoemden *Pont aqueduc Carolino* en het Kon. paleis te *Caserta*, door VITELLI ontworpen en volvoerd. In korter bestek is zijn leven te vinden in IMMERZEEL's werk: *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, enz.* aan wien ik het met meer dan honderd anderen ten gebruike heb gegeven.

LODEWIJK VAN WITTEL is te *Napels* in den jare 1700 geboren, alwaar toen zijn vader CASPAR VAN WITTEL, gehuwd met OLIMPIA STARICH, eene Romeinsche vrouw, met er woon was gevestigd. Hij en alle zijne kinderen zijn met roem en eer overladen. Hij is te *Caserta* overleden in den jare 1773.

C. KRAMM.

Casparo Vanvitelli. LUDOVICO VAN VITELLI, zoon van KASPAR, werd niet te *Utrecht*, doch te *Napels*, in 1700 geboren. Hij overleed te *Caserta* in 1773. Meer bijzonderheden zijn te vinden in: *Biographie Universelle, ou Dictionnaire historique, etc.* Paris, chez FURNE *et C°*. 1841. VAN EMDE.

De galante Mercurius (IV.; bl. 294, Vr. CXLVII). De schrijver is mij onbekend, doch de inhoud is vrij scherp. Hierbij behoort denkelijk de *Courante Mercurius, vertellende Staatssaken, Galantery* enz. *Tot Twistburg, in het jaer van Oneenigheyt*, 1685.

Tot dat tijdvak behooren nog de volgende Couranten, of liever schotschriften:

1. *Hora novissima, tempora pessima sunt: Vigilemus. Extraordinaire nieuwigheden uit verscheidene gewesten, in het schrikkeljaar* 1684.

2. *Extraordinaris Courant in twyfelmaent*—,

3. Dezelfde *in twistmaent* 1684; hierbij behoort: *Korte aanmerkingen over de Extraord. Courant in twistmaent* 1684.

4. *De Courant tot gemeene best, door den vermaerden doctor* JAN ALLEMAN, *met den druk gemeen gemaeckt, om de hedendaeghse Partye*

te bevredigen en de Vereenighde Nederlanden bestant te maecken, dat zij de magt van Vrankrijck niet hebben te vreesen. N°. 5. A°. 1684.

5. *Extraordinaire Courant in het troubeljaer* 1684. Onder het artikel *Venetie* of *Rome* wordt vermeld, dat een Hollander, die in *Venetie* gekomen was om de oudheden der stad te bezigtigen, de letters S. P. Q. R. aldus had uitgelegd:

Straf princelijke quade raadslui.

Uit de *Resolutien van Holland*, 16 Sept. 1688, bl. 552, blijkt, dat toen verboden was het drukken van *den Mercure Historique et Politique*. ..ELSEVIER.

Prins Frederik van Oranje (IV,: bl. 294, Vr. CLI). In dienst getreden, werd hij bevorderd tot Keizerlijk Koninklijk Generaal en Veldtuigmeester. Door eene ziekte onder de troepen heerschende, die hij in de hospitalen niet naliet te bezoeken, aangetast, overleed hij aan de gevolgen den 6den Januarij 1799 te *Padua*, in den ouderdom van 24 jaren en 10 maanden , en werd aldaar in een klooster begraven.

Ik heb verzuimd aan te teekenen waar ik dit gelezen heb. J. SCHREUDER.

[C. & A. verwijst naar het Leven van dien Prins. Zie IVde Jaarg. bl. 94, Vr. 69, op welke vraag het antwoord nog wordt verwacht.]

Afstammelingen, familie en wapen van Adriaan van Bergen (IV.; bl. 295, Vr. CLII). In de *Resolutiën van Holland*; van den 16den April 1669, komt het volgende voor, ten opzigte van JACOB VAN BERGEN.

»Is ter vergadering gelesen seeckere missive van den Rade van State deser vereenighde Nederlanden, aen haer HoogMog. geschreven den 9e Feb. laetsleden, houdende ingevolge van Haer Hoog Mog. Resolutie van den 19e Maert des voorleden jaers derselver advies op de Requeste bij of van wegen JACOB VAN BERGEN, aen haer Hoogh Mog. gepresenteert, versoeckende om redenen breder daerinne gementionneert, dat seeckere *twee lijfpensioenen* hier bevorens bij Haer Hoog Mog. aen sijn suppliants Voorsaten om gedane goede diensten, vergunt aen hem suppliant ad vitam ofte tot beter avancement gecontinueert souden mogen werden. Waerop gedelibereert zijnde, is goetgevonden en verstaan dat van wegen Haer Ed. Groot Mog. ter Generaliteyt in de continuatie van t' eene lijfpensioen ter somme van *vijf en seventig* Carolus guldens jaerlijks ten behoeve van den voorz. JACOB VAN BERGEN, zijn leven langh geduyrende geconsenteert sal werden, edoch belangende het andere lijfpensioen ter somma van *twee hondert* gelijke guldens jaerlijks, dat de sake ter generaliteyt daer heen sal werden gederigeert, ten eynde t selve pensioen bij Haer Hoog Mog. gemortificeert moge werden".

Uit mijn antwoord, Dl. IV, bl. 141, leest, men dat den naam van den turfschipper was, ADRIAAN ADRIAANSZ. VAN BERGEN, en die zijner twee neven WILLEM JACOBSZ. en ADRIAAN JOOSTEN VAN BERGEN. In 1621 leefde nog WILLEM JACOBSZ., zoodat het bovenvermelde rekwest wel afkomstig kon zijn van zijn zoon of kleinzoon. Wanneer de *Staten van Oorlog* verder werden nagezien, kon men den tijd vinden waarop die pensioenen ophielden, en daardoor het jaar van overlijden dier VAN BERGEN'S bepalen.

De portretten van A. A. VAN BERGEN en zijne huisvrouw JANNEKEN KOTERMANS, zijn nog te *Breda* bij de familie VAN NAUSSEN.

..ELSEVIER.

Het geslacht van van Dijcke (IV.; bl. 324, Vr. CLVI). In vorige eeuwen heeft in der daad een aanzienlijk geslacht van dien naam gebloeid, doch of eenige van zijne leden in *Zeeland* gevestigd waren, is mij onbekend. Ofschoon ik mij dus niet in staat zie de vraag van den Heer A. J. VAN DER AA op eene allezins voldoende wijze te beantwoorden, zal ik evenwel de volgende mededeeling niet achterhouden, dewijl zij welligt eenig licht kan verspreiden voor andere Navorschers, die haar zullen weten aan te vullen.

In een oud handschrift: *Fragments d'un petit livre in* 12°. *continant des épitaphes d'une ecriture trés ancienne, les armes dessinées à la plume*, voorkomende onder de stukken door wijlen den den Heer L. A. VAN WELEVELD, Ambtenaar bij den Hoogen Raad van Adel, nagelaten en den 3den November jl. te *'s Gravenhage*, ten huize van den Boekhandelaar W. P. VAN STOCKUM verkocht (zie den Catalogus, N°. 327 van het Supplement), heb ik het volgend grafschrift gelezen: »Cy-gist Dame ANNE VAN DER TOMEN, fille de LOUYS VAN TOMEN, escuyer, Seigneur d'Oplint (?)..... (?) femme de messire JEAN DE TORNEAU..... (?) Sr. de CRUIJCKENBURCH, WAREBEKE, LOMBEKE et TERNAT (?) qui trespassa le 17de Septembre 1632". Rondom de zerk waren ter linkerzijde de wapens der geslachten VAN DER TOMEN, ROELANTS, WILRE en BOOTE, en ter regterzijde die van de geslachten VAN DEN DIJCKE, BORTEL, GENST en VAN DER ROYE. Boven de teekening stond: »*A Bruxelles* à *St. Nicolas* en marbre plat au milien du grand choeur". Onderaan stonden de volgende aanteekeningen: »JEAN VAN DIJCKE épouse MARY VAN DER SOUST (?) GUILL. VAN DIJCKE, Sr. DE S..... (?) épouse MARGAR. DE MECHEM (?) ANNE VAN DIJCK esp. MORETT (?) Comes ordin. etc." Welligt beteekent die aanteekening: dat de de genoemde personen in hetzelfde graf begraven zijn. Het wapen van VAN DEN DIJCKE

voorkomende onder de voornoemde acht kwartieren, was, voor zoo veel ik kon onderscheiden, aldus:

De leeuw van goud, de banden mede van goud op zwart veld.

Een dergelijk wapen is mij, naar ik meen, voorgekomen onder de genealogische fragmenten sub N°. 335 van den reeds vermelden Catalogus, bij de papieren van het geslacht DE BIJE, en wel boven den naam van: »PHILIP GERARDSZ VAN LANSCHOT, XL in raede te *Leyden*, 9 Nov. 1587".

Insgelijks heb ik dat wapen gezien in de: *Verzameling van bijna drie honderd afteekeningen van Wapenborden, meerendeels met opgave in welke kerken dezelve te zien waren, de Wapens uitmuntend fraai met de pen geteekend en eene alphabetische lijst der verschillende kwartieren* (N°. 167 van den meergenoemden Catalogus), en wel N°. 137, onder de kwartieren van Mevr. BEATRIX DE JEGER, huisvrouw van Jonker DIEDERIK VAN BONNIGHAUSEN, Heer van *Walbeek* en *Twistede*. Aldaar staat het wapen — indien ik mij wel herinner met den naam VAN DIJCKE er bijgevoegd — naast het wapen van het geslacht PROENINK (?) VAN DEVENTER; waarschijnlijk dus de laatste familie met het geslacht VAN DIJCKE vermaagschapt. Volgens het voorafgaande Nummer 137, was JOH. CAREL DE JEGER, Heer van *Eeckhart* en *Pas Bogaart* (in diens wapen komt een *zwaard* voor). Het onderwerpelijk wapen van het geslacht VAN DIJCKE of VAN DEN DIJCKE, heb ik reeds in 1853 aanschouwd bij den Boekhandelaar MARTINUS NIJHOFF, te *'s Hage*, op een wapenkaart, die, geloof ik, behoorde tot de verzameling van wijlen den Generaal-Majoor DE PETIT, en aldaar bij het wapen van het geslacht of van het Graafschap *Grimbergen*, eene der oudste »vicomtés" van *Braband*; tevens is mij toen gebleken, dat, in het begin der XVIIIde eeuw, eene »vicomtesse de *Grimbergem*", in den echt trad met haren »*cousin* VAN DIJCKE". Later vond ik bij de »*Liste des titres de noblesse, chevalerie et octroyées par l'empereur et roy* CHARLES VI", voorkomende op den reeds dikwerf aangehaalden Catalogus sub N°. 264, eene *Acte de permission et déclaration de pouvoir porter le nom et titre de Vicomte de* GRIMBERGHE à JEAN FRANCOIS VAN DEN DIJCKE, *Seigneur de* BORGH, TERTOMMEN, SCHIPLAECKEN, etc. etc." gedagteekend *Bruxelles* 29 Août 1722. Den 28sten Dec. 1692 werd in de Groote Kerk te *'s Hage* gedoopt LAURENS GRIMBERGEN, zoon van JOHANNES DYONISIUS GRIMBERGEN en ELISABETH VAN RAAT. Zouden deze GRIMBERGEN'S ook behooren tot het Brabandsche geslacht van dien naam?

In het bekende werk van DUMONT leest men, dat A°. 16.. (?) THOMAS DE CONINCK eene »damoiselle VAN DIJCK" huwde. Deze DE CONINCK was een afstammeling van den Brugschen poorter PIETER DE CONINCK, die A°. 1302, door de Franschen gebannen, met eenige aanhangers naar *Brugge* terugkeerde en zich van die stad wist meester te maken, bij welke gelegenheid men zegt dat 4000 Franschen gesneuveld zijn. Na den *Gouden Sporenslag* (11 Julij 1302) werd PIETER DE CONINCK op 't slagveld tot ridder geslagen.

Ten slotte voeg ik hier nog bij. dat op bl. 131 van het *Overzigt van het Nederl. Rijks-Archief*, 1ste St, 's Gravenhage, 1854, onder meer inventarissen van Charters genoemd wordt:

»Een extract inventaris van verscheyden brieven, tiltren ende munimenten, gecommen wtte Rekencamere van Brabandt, ende A°. XV^C^XL aldaar gebragt van de stadt *Grave*, bij den Rekenmeester VAN DEN DIJCKE".

De bovenstaande aanteekeningen, meerendeels genomen op een der kijkdagen voor de Charterverzameling van den Heer WELEVELD gesteld, zullen welligt verbeterd en stellig aangevuld kunnen worden door hen, die eigenaars zijn geworden der door mij aangehaalde nummers of wel eenig ander stuk op die verkooping hebben aangekocht.

Ik maak voorts van deze gelegenheid gebruik, om die zelfde Heeren, die thans in het bezit zijn van een of ander der nagelatene stukken van den Heer WELEVELD, beleefdelijk te verzoeken, mij wel te willen doen toekomen eene duidelijke afteekening van het wapen van het geslacht AIJKEMA, hetwelk ik, naar ik meen, met de pen geteekend, in *één* dier stukken gezien heb, doch wegens tijdsgebrek niet heb kunnen afteekenen.

L. C. D. v. D.

De zangwijze van Charters (IV.; bl. 318, Vr. 259). Hierover raadplege men G. D. J. SCHOTEL, *Gedachten over het oude volkslied Wilhelmus van Nassouwen en den vervaardiger van hetzelve*. Te Leyden, bij J. C. CYFVEER, 1834, bl. 9—13, en *Over het volkslied Wilhelmus van Nassouwen door* R. H. VAN SOMEREN, *met eene bijdrage door* Mr. P. A. BRUGMANS, te Utrecht bij L. E. BOSCH, 1834, bl. 14—16 en 28—34.

Verschillend wordt de wijze van het Wilhelmuslied opgegeven: de eene druk heeft *na de wijze van Chartres*, een andere *na de wijse van Charles*, een derde *stemme alst begint*. De Heer SCHOTEL geeft voor elke zijn meening op. Omtrent *Charles* zegt hij

»Ik meende reeds vroeger (*), dat dit beteekende, na de wijze van een Lied, dat met het woord *Charles* begint en welligt een toen bekend Vlaamsch Liedje was op KAREL V, die zich CHARLES teekende, en alzoo ook zeker in *Vlaanderen* dus zal zijn genoemd geworden en ik oordeelde zulks te mogen aannemen, wijl nooit bij mijn weten, de naam van den *Componist*, maar wel de zangwijze, boven een lied gezet werd. Indien *Chartres* of *Charles* ooit een persoon is geweest, komt het mij zonderling voor, dat GUICCIARDYN, noch KONING, in zijne *Geschiedenis van het slot te Muiden*, alhoewel deze wat later tijdvak beschrijft, hem vermeld hebben .... Zou men bij het lezen van de woorden: *op de wijse van Dueren*, welke boven eenige Geuzeliederen staan, niet even zoo wel aan een Componist, DUEREN genaamd, kunnen denken, als bij het lezen van *na de wijse van Charles* aan den Componist CHARLES? En echter blijkt het uit *Geuzel.* 1671, fol. 44 *b*, dat *van Dueren*, kortheidshalve staat voor *op de wijse van den slagh van Dueren.* Ik twijfel er nog niet aan, of het lied is van den beginne af op de wijze van een oud Vlaamsch Liedje, beginnende met den naam *Charles* of *Chartres* gezongen geworden; en de woorden *na de wijse van Chartres* in het *Geuze-liedeboek*, en *Stemme alst begint* in den *Gedenckclanck* schijnen mij toe genoegzaam dezelfde beteekenis te hebben, en zooveel te kennen te geven, als: gelijk het *van ouds* gezongen werd; *na* de *oude zangwijze, na die zangwijze* (namelijk van een lied, beginnende *Chartres* of *Charles*), op welke men het is *beginnen* te zingen; doch dat ons lied eene *eigene*, *bekende zangwijze* had, moet men veronderstellen uit de aanwijzing op de tafel in den *Gedenckclanck*, en doordien boven het Opwekkingslied (*Ras seventhien Provincen*) en het lied *van het innemen van Middelburg* en andd. in het *Nieuw Geuze-liedeboek* staat: *Op de wijse*, *Wilhelmus van Nassauwen.* Alleen die zangwijze was oorspronkelijk niet voor het *Wilhelmus;* maar voor een vroeger liedje vervaardigd geworden, hetwelk met het woord *Charles* begon". — De Heer R. H. VAN SOMEREN echter t. a. p. houdt *Charles* of *Chartres* voor den *componist* van het lied, en schrijft: »Welke de naam van den componist geweest zij, is bekend. Het *Geusenliedenboek* noemt hem CHARLES, en eene verzameling van Geusenliedekens (in de Koninklijke Bibliotheek te *'s Hage* voorhanden), noemt hem CHARTRES. Ik heb bij GUY GARDIN, die de namen opgeeft van de beroemdste toonkunstenaars van zijnen tijd, geenen gevonden, die naar den genoemden gelijkt; doch uit den hierboven aangehaalden *Gedenckklanck* blijkt het duidelijk, dat het woord *Chartres* of *Charles* niet eene zangwijze, maar een *persoon* beteekent: ook blijkt uit het bovenschrift, *stemme als 't begint*, dat de compositie *oorspronkelijk* en naar geene andere gevolgd is, gelijk *die* liederen, welke op de wijze staan *Studentendans*: *Sal ik nog langer met heete traenen*, enz. Dat die compositie *Nederlandsch* en dus de componist een *inlander* zij geweest, blijkt uit *de tafel der stemmen of voysen in dezen boek begrepen* en vóór den *Gedenckklanck*; men vindt daar al de liederen in vier rubrijken afgedeeld, als: 1. *Fransche*, 2. *Engelsche*, 3. *Italiaansche* en 4. *Nederlandsche* stemmen of wijzen. Onder deze laatste rubrijk vindt men ook het *Wilhelmus* op de *wijze zoo als het begint*, dat is op deszelfs eigene afzonderlijke daartoe vervaardigde wijze. Vruchteloos heb ik getracht, iets verder van dezen Nederlandschen componist *Charles* of *Chartres* op te sporen". enz.

(*) „Zie mijne uitgaaf van dit Lied, Leyden bij J. C. CIJFVEER (1830) blz. 13."

Mr. P. A. BRUGMANS deelt in het gevoelen van den Heer VAN SOMEREN, en geeft tevens belangrijke aanteekeningen over de oorspronkelijke zangwijze zelve, in den *Gedenckklanck* voorkomende, en over die van onzen tijd. Beiden worden in het boven aang. werkje gevonden.

J. J. WOLFS.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO gaf een kort antwoord, aan de bovenvermelde werkjes van SCHOTEL, VAN SOMEREN en BRUGMANS ontleend.]

Car, *Quenedij*, *Rengers* (IV.; bl. 318, Vr. 260). Deze namen zoo als die daar door den vrager worden opgegeven zijn niet te vinden. De eerste moet zijn H. en niet N. CAR, en is niemand anders dan HENDRIK CARRÉ, een middelmatig portretschilder, geboren te *'s Hage* in 1696, die D°. WILLEM VAN BRAKEL, waarschijnlijk in *crayon*, heeft afgebeeld, zoo als onder mijn exemplaar door J. HOUBRAKEN in 1742, in 4°. gegraveerd, duidelijk te lezen staat. Zoo staat onder een portret van BERNARDUS DE BOSCH, T.(IEBOUT) REGTERS en niet T. RENGERS; dit is mede door den beroemden HOUBRAKEN gesneden; onderaan leest men een vers van L. PATER.

Wat nu QUENEDY aangaat, deze behoort dunkt mij, niet in de kunstwereld 't huis, maar tot hen, die, even als met den *teekenaap* in weinig tijds, werktuigelijk een goed gelijkend afbeeldsel *en profil* maken. Zijne bewerking de *Physionotrace* genoemd, is te *Parys* in 1788 uitgevonden. Op die wijze is o. a. het portret van den staatsman R. L. BOUWENS vervaardigd. De naam QUENEDY behoort aldus bij hen die in onze dagen portretten *en daguerreotype* vervaardigen.

C. KRAMM.

[P. A. T. verwijst omtrent QUENEDEY naar den *Catalogus van Portretten* uitgegeven door F. MULLER, in het Register der Graveurs, en meent dat QUENEDEY

de *physionotrace* uitgevonden, of althans het eerst beoefend heeft.]

Hannekemaaijer (IV.; bl. 319, Vr. 262). Deze naam komt hoogst waarschijnlijk van het woord maaijer, grasmaaijer, en den voornaam HANS bij verkleining HANNEKE, in *Munsterland* en daaromtrent zeer gebruikelijk.

H. VAN ROLLEMA.

[JOHAN is de gemeenzame naam bij onze Westphaalsche en Munstersche Naburen, dien zij ook als HANS, HANNEKE gebruiken; het is dus JOHAN *de maaijer*.]

Albrecht van Loo (IV.; bl.319, Vr. 263). Hij wordt ook ALBERTUS VERLOO genoemd, ofschoon onzes inziens ten onregte. Hij was raad van 's Konings finantiën, en verscheen den 22sten Februarij 1567 met Mr. JOHANNES MESDACH van wege de landvoogdes om de Regering van *Middelburg* voor het Verbond der Edelen te waarschuwen. Hij overleed in Maart 1573. Men zie verder over hem de Brieven van VIGLIUS aan HOPPERUS, p. 392, 615, 617, 657, 669, 867. Zie A. S'GRAVENZANDE, *Tweede eeuwgedachtenis der Middelburgsche vrijheid, enz.* bl. 65. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Vauxhall (IV.; bl. 319, Vr. 265). »*Vauxhall* was in de XVIde eeuw een dorp in de nabijheid van *Londen*, en naar zijn bezitter aldus genoemd. Het is thands geheel met *Londen* vereenigd, en de naam in dien van het stadsgedeelte *Lambeth* verloren gegaan. Daar hier omstreeks het midden der XVIIIde eeuw een openbare tuin voor de voorname wereld aangelegd werd, alwaar des avonds tooneelvoorstellingen, illuminatiën, vuurwerk, soepeën, enz. plaats grepen, en dergelijke ondernemingen ook in *Parijs* en andere steden navolging vonden, zoo noemden men deze *vauxhalls*. — Deze tuin is thands verdwenen."(*Conv. Lexicon*, ed. BROCKHAUS, 9e Aufl. XIV, 590).

Volgends KRAMERS (*Algem. Kunstwoordentolk*, Gouda 1847, op het woord) was het »een groote, prachtige lusttuin bij *Londen* op het einde der XVIIIde eeuw door zekeren VAUX geopend". Vgl. zijn *Geogr. Stat. hist. Handb.* Gouda 1850, I, 365. C—A.

Vauxhall, een verblijf, of woning, of zaal, dus genoemd naar dengene die haar 't eerst invoerde. (GABRIEL PIERRE FRANÇOIS MORISON DEVAUX, gest. te *Caen* in 1802.)

P. N.

»*Vauxhall*, Eng., een lusthof, eene aangename en vrolijke verzamel- of vergaderplaats, welke, wegens hare prachtige verlichting en aangenaam muzijk, veel bezocht wordt". P. WEILAND, *Kunstwoordenboek*, bl. 484.

J. J. WOLFS.

Vauxhall. Het woord is zamengesteld uit *vaux* = *val*, dat oud-gallisch is en *vallei*, *dal* beteekend; en uit *hall*, dat in vele europesche talen de beteekenis heeft van *zaal*, *groot vertrek*. Het woord *vauxhall* zoude men alzoo kunnen vertalen door *dalvertrek* of *landzaal*.

F. F. C. STEINMETZ.

Metzu's kraambezoek (IV.; bl. 319, Vr. 269). In MARTINET's *Vereenigd Nederland*, bl. 522 lees ik, dat de »fraaije kraamkamer" van G. DOUW »door de Czarin van *Rusland* voor eenige duizenden gekogt, in het jaar 1772 in zee is vergaan" (even als de groote ossendrift van POTTER, ald. bl. 518). Is dit ook hetzelfde stuk? En vergist zich òf HOUBRAKEN, òf MARTINET welligt in den naam van den schilder? H. M. C. v. O.

Bit (IV.; bl. 319, Vr. 272). »Als een eend in vreemd *bit*. Wat beteekent hier het woord *bit*?" *Bit* Friesch voor *bijt* eene opening is het ijs gemaakt, ten einde daaruit water te kunnen halen, de eenden daarin kunnen zwemmen, enz. Zoo vindt men bij SCHOTANUS, *Vriesche Historie*, bl. 769, vermeldt, dat in 1572 de Franekers bevreesd voor de aanslagen van kolonel ROBLES, de gracht rondom hunne stad deden *bitten* en openmaken. De Raad liet het bevel daartoe omroepen door haren roeper, SIMON JANS genoemd, een kortswijlig man, zegt SCHOTANUS, welke zijn last in dezer voege uitvoerde:

Elck kome op sijn bit
Ende begiet et glad,
Soo glijdt de Cornel
Met sijn swart vel
Van boven del.

J. D.

L.

Bit. Bit = bijt, — wak of opening in het ijs gemaakt door den wind of met de bijl gehakt. Tocht of trekgat, waarin zich des winters de eenden ophouden. Ter aangehaalde plaats is de spreekwijze verzet. In Zeeuwsch Vlaanderen zegt men nog van iemand die onverwachts in gezelschap komt, of in een gesprek invalt: hij komt als een vreemde eend in de bijt (*).

G. P. ROOS.

Bit. Bit is eene gekapte opening in het ijs, ook al mede ten dienste der eenden. Het woord is in *Friesland* in dagelijksch gebruik, ofschoon het in onze streek meest als *but* wordt uitgesproken. *Bijten* is bij KILIAEN ook afzonderlijk in de spreekwijze: *bijten het ijs* (*Hollandice*), *rumpere glaciem, sive aperire glaciem*, opgegeven, alsmede *bijt, apertura glaciei*, waar hij bijvoegt: »*jegenwoordig Hollandice loeme*". Wat is de oorsprong nu van dit *loeme*? KILIAEN schijnt de algemeene beteekenis van *bijten*, namelijk die van kloppen, slaan, welke het vroeger had, niet gekend te

(*) Zeeuwsch-Vlaamsch: „as un vremden endveugel in de bite" of „as un vremde *boêle* in de bite.'

hebben. Men vindt die nog in het Engelsche *to beat* (in de uitspraak *biet*) en in het Fransch *battre*. R. P.

Bit. »Als een eend in vreemd *bit* zwom", wil zeggen: in een vreemde *bijt*, zoo als men gewoon is te noemen de openingen, die men in het ijs maakt. »Een eend in een vreemd *bit* of bijt", is: op een plaats te zijn, waar men niet behoort. *Bit* is een zachter uitspraak van *bijt*, gelijk *tied* nog dikwijls gebruikt wordt voor *tijd*, *dikwils* voor *dikwijls*.

E. A. P.

[J. SCHREUDER gaf een bijna gelijkluidend antwoord. — De oude Amsterdamsche Poortereed begon aldus: „Dat sweert gy, dat gy een goed en getrouw Poorter deser stede den Burgermeesteren en Regeerders in der tyd onderdaanig wezen zult in Waken, Byten, en andere Beschermenissen en lasten deser stede", enz. Het *Bijten* is hier eene opening in den winter in het ijs te maken.]

»*Pedant*" (IV.; bl. 319, Vr. 274).

[Deze vraag is bij vergissing ten tweeden male geplaatst: het eerst in den IIIden Jaargang, bl. 96, Vr. 92; de antwoorden hierop zijn te vinden in den IVden Jaarg., bl. 78 en 79. Wij ontvingen echter op nieuw vijf antwoorden. Eén van φ^2—φ., die den vrager naar gezegde antwoorden verwijst, één van P. N., en één van J. J. WOLFS, die de op voornoemde bl. 79 aangehaalde plaats van BILDERDIJK, *Geslachtl. van Naamwoorden*, (Dl. II, bl. 333) opgeven, één van J., die eene plaats uit het *Woordenboek* van BUIS, Dl. VIII, bl. 555, aanhaalt, welke niets nieuws behelst, en eindelijk het volgende antwoord.]

Pedant. Het Italiaansche *pedante* is niet de naam van een schoolmeester, maar beteekent *schoolmeester*. Het woord komt van het Grieksch παῖς, even als *pedagoog*.

SAXO SYLVIUS.

Berijmde vertalingen der Psalmen (IV.; bl. 319, Vr. 275). Zeer toevallig vind ik eene curieuse verzameling van Psalmboeken, vermeld in eenen Catalogus van zeldzame boeken, prenten, teekeningen, gedenkpenningen, enz. alles nagelaten door Mons. A. DE SCHINKEL, GZ. *in leven Stads-lijkdienaar* (!) *te Middelburg*, verkocht 16 Julij 1827, alwaar bl. 29—31, twee en dertig nommers voorkomen — die omtrent vijftig stuks bevatten, — van verschillende berijmingen der Psalmen, die ik hier zoo kort mogelijk afschrijf met »naam, tijd en plaats" zoo als de wensch van HENRIJ in zijn vraag te kennen geeft; ik hoop dat aan zijn verlangen om »eene uitvoerige opgave van alle berijmde vertalingen der Psalmen" te ontvangen, verder door anderen in DE NAVORSCHER zal worden voldaan.

»De Psalmen DAVIDS, door P. VAN MARNIX en P. DATHENUS, Leyden, 1517 (*); door J. CAMPENSIS, Leyden, 1537; W. VAN NIJEVELT, Antw. 1540, zijnde de oudste druk, zeer raar; J. CAMPEN, Antw. 1548, idem Leyd. 1558, raar; J. UIJTTENHOVEN VAN GENDT, Londen 1566, ongemeen raar; P. DATHENUS, waarbij gevoegd is de tekst uit den Hebreeuwschen, Frankenthal, 1571, idem Leyd. 1691, idem Dordr. 1697; P. VAN MARNIX, Antw. 1580; H. VAN NIJEVELT, Utr. 1613; A. DE HUBERT, Leyd. 1624; J. REVIUS, Deventer 1640; H. GELDORPIUS, Amst. 1644; J. DE BRUNE, Middelb. 1644; C. BOEIJ, Rotterd. 1648, idem Leyd. 1659; C. VAN HEULEN, Leyd. 1649; J. DE BRUNE, Amst. 1650; D. CAMPHUYZEN, Amst. 1652; J. WESTERBAEN, 's Hage 1655, idem 1656; H. BRUNO, Amst. 1656; A. DEUTEKOM, Utr. 1657; J. VAN VONDEL, Amst. 1657: A. VAN OVERBEKE, Amst. 1663; J. CLERCQUIUS, Amst. 1664; H. CELOSSE, Dordr. 1665; DISSELBURG, Delft, 1666; W. VAN HAECHT, Amst. 1674: J. SIX VAN CHANDELIER, Amst. 1674, idem ibid 1690; C. PIERSON, Gouda, 1679; S. VAN HULST, Amst. 1682; J. OUDAAN, Amst. 1684; J. ROLDANUS, Enkh. 1685; H. GHIJSEN, met de namen der Autheuren agter elken regel gesteld, Amst. 1686, idem, ibid, 1708; A. TROMMIUS, Amst. 1695; C. VAN EEKE, Amst. 1698; K. VAN VLEUTEN, Amst. 1699; J. VAN DUISBERG, Amst. 1703; F. HALMA, Amst. 1707; D. SMOUT, Utrecht, 1710; der Waterlandsche Doopsgezinden, Haarl. 1713; P. VAN GUNST, Utr. 1736; C. BEUDEKER, Amst. 1739; F. DUIM, Amst. 1747; J. E. VOET, 's Hage, 1764; het Genootschap *Laus Deo Salus populo*, Amst. 1760; Nieuw berijmde Psalmen, Amst. 1760.

Voor de geschiedenis der Psalmberijming zal de bovengenoemde van H. GHIJSEN, niet onbelangrijk zijn. C. KRAMM.

Berijmde vertalingen der Psalmen. Op de vraag van HENRY kan als bijdrage voor een vollediger antwoord dienen de volgende alphabetische opgave der Psalmberijmingen, mij bekend.

J. J. BAKKER (BACHER), Amst. 1684, 8°. JAN VAN BELLE, Haarl. 1733, 4°. C. BEUDEKER, Amst. 1739, 8°. H. BRUNO, Amst. 1656, 8°. D. A. V. D. B., Delft 1666, 8°. C. BOEY, Leyd. 1648, 1659, 8°. J. DE BRUNE, Amst. 1644, 1650, 8°. J. CLERQUIUS, Amst. 1664, 8°. D. R. CAMPHUIZEN, Utr. 1630, 1690, 8°. H. CELOSSE, Dordr. 1665, 8°. PETRUS DATHENUS, bij ABEL CLEMENCE, Rowaen, 1567, 8°. (*); F. DUIM, Amst. 1748; P. M. VAN DALEM, Utr. 1684, 8°. A. DEUTIKOM, Utr. 1657, 8°. J. VAN DUISBERG, Amst. 1680, 1734, 8°. DISSELBURG, 1666, 8°. C. VAN EEKE, Amst. 1698, 8°. PIETER DE GROOT, Rott. 1724, 4°. H. GHIJSEN, Amst. 1686, 8°. M. GARGON, Amst. 1722, 8°. P. VAN GUNST, Utr. 1736, 8°. H. GELDORPIUS, Amst.

(*) Dit jaartal moet 1617 zijn. Zie het volgende antwoord van T.+B., waar voor deze uitgave een 4°. formaat wordt opgegeven. Is dit niet 12°.?

(*) De eerste druk van DATHENUS is van 1566.

1644, 8°. F. HALMA, Amst. 1707, 8°. S. VAN HULS, Amst. 1682, 8°. A. DE HUBERT, Leyd. 1624, 8°. C. VAN HEULE, Leyd. 1649, 8°. J. HABERMAN, Amst. 1615, 8°. W. V. D. HAAGT, 1661, 8°. MARTINUS LUTHERUS en anderen, Wezel 1567; LAUS DEO, SALUS POPULO, Amst.; N. VAN DER MEER, Dordr. 1693, 4°. P. VAN MARNIX en P. DATHENUS, Leyd. 1617, 4°. (*); P. VAN MARNIX, Middelb. 1580, 1591, 8°. J. OUDAAN, Rott. 1680, 4°. J. OUDAAN en KAMPHUIZEN, Amst. 1684, 8°. A. VAN OVERBEEKE, Amst. 1663, 8°. C. PIERSON, Gouda, 1679, 8°. J. ROLDANUS, Enkh. 1685, 8°. J. REVIUS, Amst. 1647, 8°. D. SMOUT, Utr. 1710, 8°. J. SIX VAN CHANDELIER, Amst. 1674, 8°. T. SONNEMA, Amst. 1661, 8°. G. SMALTZINE, 's Hage, 1614; A. TROMMIUS, Amst. 1695, 8°. K. VAN VLEUTEN, Amst. 1699, 8°. J. VAN VONDEL, Amst. 1657, 8°. J. UITENHOVE, 1566; PIETER DE VLEESHOUDERE (uitleg op rijm der 150 Psalmen), Bruss. 1663, 4°. VLAKVELD, 1706, 8°. J. E. VOET, 1764, 8°. J. WESTERBAAN, 's Hage, 1655, 1656, 8°. Onbekende dichters: *a.* onder den titel: *De nieuwe vrugt des Wijnstoks*, 1624, 8°. *b.* (†) onder dien van SOUTER *Liedekens, gemaakt ter eere Godts op alle die Psalmen van* DAVID, op de wijze van straatdeunen, Antw. 1539, 1584, 8°. Campen, zonder jaartal, bij STEVEN JOESSEN; *c.* het Handboeksken, Frankf. 1565, 8°. *d.* LieveTelim (?), 8°. *e.* die Duytsce Psolter, Zwol, 1491, 8°. *f.* die Duitschen Souter, Delft, 1487, 8°. Antw. 1508, 8°. *g.* Psalterium, 1513, 8°.

Hoogst aangenaam zoude het mij zijn, deze lijst, zoo veel mogelijk door anderen te zien aangevuld. T.+B.

Berijmde vertalingen der Psalmen. Op het eerste gedeelte van deze vraag merken wij aan, dat eene lijst van alle berijmde vertalingen der Psalmen van DAVID, na de hervorming, met naam, tijd en plaats aan vele lezers van DE NAVORSCHER eene vervelende lectuur zou zijn. Wij verwijzen daarom den vrager naar den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, Dl. I, bl. 165—176, waar eene vrij volledige lijst daarvan gevonden wordt, en waar, bl. 165, bovendien nog verwezen wordt naar A. ANDRIESSEN, *Aanmerkingen op de Psalmberijming van* DATHENUS; naar den *Catalogus van de verkooping van* Mr. C. A. VAN WACHENDORFF (Utrecht 1811), en naar den *Catalogus van* J. KONING (Amst. 1833), Dl. II.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Berijmde vertalingen der Psalmen. In het 1ste Dl. bl. 84 en volgg. van JOSUA VAN IPEREN'S *Kerkel. Historie van het Psalmgezang*, kan HENRY zijne vraag, zoo niet geheel, ten minste voor het grootst gedeelte, beantwoord vinden. J. L. A. I.

[E. A. P. gaf een gelijksoortig antwoord.]

Berijmde vertalingen der Psalmen. In een folio »Sainte Bible", Genève bij J. A. CRAMER en P. PERACHON, vindt men: »Les Psaumes de DAVID, mis en Rime Françoise, par CLEMENT MAROT et THEODORE DE BEZE", zijn van MAROT:

1	tot en met	15.	86	
18	» »	19.	91	
22	» »	25.	101	
32	» »	33.	103	tot en met 104.
35	» »	38.	107	
43			110	» » 115.
45	» »	46.	128	
50	» »	51.	134	
79			137	» » 138

en 143, benevens de 10 Geboden en den Lofzang SIMEONS, de beide laatste zijn het eenige wat van Gezangen boven de Psalmen gevonden wordt. BEZA heeft dus de overige honderd Psalmen vervaardigd.

Verdere bijzonderheden zal HENRIJ vinden (hij schijnt te denken dat MAROT en BEZA ieder eene berijming vervaardigden), in JOZUA VAN IPEREN, *Kerkelijke Hist. van het Psalmgezang*, Amsterdam, Wed. LOVERINGH en ALLART, 1777. Omtrent MAROT en BEZA kan men in iedere goede Kerkgeschiedenis of Historie der Reformatie te regt.

G. P. ROOS.

Historisch kinderspel (IV.; bl. 320, Vr. 276). In antwoord op de vraag van den Heer HENRY, hebben wij het genoegen mede te deelen dat er vroeger meer dergelijke spelen zijn uitgegeven. Wij kennen b. v. ook een zoodanig spel, beginnende met de komst der Batavieren en eindigende met »Het in den eed nemen der Schutterije te Utrecht (A°. 1786)". Na »het in den eed nemen" enz., komt nog: N°. 80. »Het kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam trekt den pot", met een bijschrift waarin den speler het nut der Kweekschool wordt medegedeeld. Er komen 80 gebeurtenissen en personen, de Vaderlandsche geschiedenis betreffende, op voor. Het spel is uitgegeven te Amsterdam bij HENDRIK GARTMAN, Boekverkooper in de Kalverstraat (zonder jaartal). Er is eene afzonderlijke uitlegging bij. Onder aan staat: »De prijs is 15 stuivers, en opgeplakt 22 stuivers". De titel van het spel is: *Vaderlandsch Historiespel voor de Nederlandsche jeugd.*

Ook kennen wij nog een spel, dat ook wel betrekking heeft tot de Vaderlandsche Geschiedenis, maar toch eenigzins anders. Het heet *Bataafsch Revolutie en Alliantiespel.* Onderaan staat »te Amsterdam, bij de meeste

---

(*) De twee berijmingen zijn over elkander gedrukt.
(†) Volgens WILLEMS is de dichter Jr. W. VAN ZUYLEN VAN NIEVELD. Zie zijne *Verhandeling over de Nederd. Taal- en Letterkunde.*

Patriotsche Boekverkoopers, en verders alom", (ook zonder jaartal). Het wordt op dezelfde manier als het Ganzenbord gespeeld. Er komen echter geene doolhoven, putten, gevangenissen, enz. op voor, maar alle onheilen die iemand op een ganzenbord kunnen overkomen zijn hier vervangen door: b. v.

N°. 18, WILLEM V. Deze geeft in den pot 4, en laat zijn beurt tweemaal voorbijgaan.

N°. 20, 't Pinkjen. Die in »'t Pinkjen" komt waarmede de Ex-Stadhouder en zijn gezin gevlugt is, betaald 4 in den pot, en moet blijven zitten tot hij verlost wordt, en dan weder van voren afspeelt.

N°. 26, Een aanhanger van Oranje. Deze betaalt 4 in den pot en telt vijf terug.

N°. 43, WILLEMIJNTJE van Pruissen. Deze betaalt 6 in den pot, en moet in de pink op 20 gaan.

De voordeelen van het spel zijn:

N°. 50, Broederschap, ontvangt van ieder speler 1.

N°. 55, Gelijkheid. Deze speelt nog eens.

Dergelijke voordeelige zaken als: Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap, komen er meer op voor, en zijn natuurlijk allen zeer winstgevend.

Eindelijk N°. 72, Het Revolutie-Plein met den nieuwen Vrijheidsboom, trekt den pot.

Verder vindt men er nog een paar versjes op, waarin de Bataafsche jeugd tot liefde voor de vrijheid wordt aangemaand.

Ik bezit ook nog het nieuw vermakelijk spel genaamd *Doggersbank*. Onder aan staat: »In 's Hage bij B. VERMEULEN, Boekverkoper op de Groote Markt bij 't Boterhuis 1782".

Het schip Admiraal de Ruiter trekt den pot. Op de vlaggen van dit schip staat: »Vive la Zoutman".

Behoort dit spel ook onder de Vaderlandsche spelen door den Heer HENRY bedoeld?

F. V. & F. N.

Historisch kinderspel. Van mijne jeugd bezit ik nog dit in plano opgeplakt spel, waarbij, tot breeder onderwijs, behalve het onder elk medaillon aangewezene over het voor- en achterwaarts tellen, het inzetten en het trekken, eene (historische) *Verklaring van het spel, vertoonende de historie van Holland* behoort, die ik evenwel thans vruchteloos zoek, en waaruit misschien het jaartal der uitgave te zien is. Ik meen dat deze eene latere tot dien tijd voortgezette is.

In den Engelschen oorlog hadden wij ook het *Spel van Doggersbank*, waar zij, die op de afgebeelde Engelsche schepen kwamen, betaalden, op de Hollandsche ontvingen, en eindelijk (niet, spreekwoordelijk, tot hun nadeel) *de pot trokken.* Geestig en zedelijk was ook het *Jeu de la conversation.* Elk nommer gaf eene spreuk of les, b. v. »On sent son tort sitôt qu'on inprie" (?). Alleen de verdienstelijken kwamen aan 't einde in de »Salle de conversation".

L. J.

Historisch kinderspel. Men had *vroeger* dergelijke kinderspelen, doch onze tijd heeft die ook.

In den vorm van het Ganzenbord hebben de Franschen de Monumenten van *Parijs*, de Duitschers het Krijgsspel. De Nederlanders hebben het Schuttersspel, het Metalen Kruis, het Protocollen spel, Hollands eer, enz.

Voorts heeft men (vooral in *Duitschland*) het Spel der Dieren en dat der Volken.

Van vroeger tijd herinner ik mij de Slag op Doggersbank, een cirkel, op welks eene helft de Nederlandsche schepen, en op de andere helft de Engelsche, beide met derzelver namen gevonden worden. Van vroeger dagteekening is het spel: »Strijk weg en geef wat", aan de natuurlijke historie ontleend, waar de tamme dieren geven, de wilde trekken. En wie herinnert zich het »Uilenbord" niet?

G. P. ROOS.

Het woord dienst (IV.; bl. 320, Vr. 277). BILDERDIJK leert, dat *dienst* vrouwelijk is, als alle verbalia in *st*, en verwijst naar zijn *Verhandeling over de geslachten der Naamw.*, bl. 86, § 75—78 en bl. 275, aant. *ww*, waar dit breed uiteen gezet wordt. »Dat men 't al zeer vroeg *M* gebruikt heeft", vervolgt hij, »is uit een geheel valsch begrip, en deels uit een valsche harde en Hoogduitsche uitspraak ontstaan. Zie KLUIT op *haast.* Het saamgestelde *verdienste* is en was nooit dan *V.* in 't Gebruik. *Dienen* is onderworpen zijn. De wortel van het woord is dezelfde als in *dijven* (duiken). 't Is ook een frequentativum en eigenlijk *di-e-nen*, en hangt even zoo samen met *gedijen*, als nuttig zijn. Vergelijk *ding*". *Verklarende Geslachtl. der Naamwoorden*, Dl. I, bl. 147. Overigens moet ik vooral verwijzen naar Dr. A. DE JAGER's *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. III, bl. 184—198, waar de Tweede Klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut een verslag meêdeelt van de onderzoekingen naar het geslacht van het woord *dienst*, waaruit echter wegens de uitgebreidheid en belangrijkheid hier niets aangevoerd kan worden. Het resultaat is, dat men steeds de eerzame jonkvrouwe *Dienst* bij haar wettig verkregen en algemeen erkende rechten, waar het pas geeft, moet voor staan en handhaven. Zie ook nog: »Iets over het geslacht der woorden op *st*", in het *Magazijn voor Nederl. Taalkunde*, Dl. V, bl. 63 enz.

J. J. WOLFS.

Het woord dienst is waarschijnlijk vrouwelijk geworden, omdat alle woorden die op *st* uitgaan en van werkwoorden zijn afgeleid,

vrouwelijk zijn. Men schreef vroeger *het* school, enz. terwijl men nu *de* school gebruikt. ANTON.

Het woord dienst. FRIDELOMDEIN zal zijne vraag beandwoord vinden in de *Stukken van de tweede klasse van* (wijlen) *het Koninklijk Nederlandsch Instituut, over het geslacht van het woord* dienst, opgenomen o. a. in DE JAGERS *Archief voor Nederl. Taalk.*, Dl. III, bl. 184—198. Hij vergelijke tevens: BILDERDIJK, *Verh. over de Geslachten*, 2de dr., bl. 86—89, en *Verkl. Geslachtlijst* (2de uitg.) op *dienst*; KINKER, *Beoord. van* BILDERDIJK'S *Spraakl.*, bl. 96, en BRILL, *Holl. Spraakl.*, uitg. 1846, bl. 319, vergel. met bl. 145—150, en uitg. 1849, bl. 139. C—A.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst den vrager naar de *Verslagen van het Koninkl. Nederl. Instituut* en naar de gelijktijdige Nommers van den *Konst- en Letterbode.*]

Wibrandt Michiels van Beetghum (IV.; bl. 320, Vr. 279). Over dezen en zijn HS. schreven wij iets in den *Vrieschen Volks-Almanak* voor 1846, bl. 108—133. Het dorp *Beetgum* in Vriesland wordt bedoeld. Wie WYBRAND MICHIELS was hebben wij niet in het archief van *Menaldumadeel* of de Kerkelijke acten van het dorp *Beetgum* kunnen ontdekken.

J. D.
L.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO verwees naar den *Frieschen Volks-Almanak.*]

Vytert Sjoerds (IV.; bl. 320, Vr. 280). Over dezen en zijn stichtelijk Heldendicht schreven wij iets in den *Vrieschen Volks-Almanak* voor 1846, bl. 127—128. Het gedicht is een schimp-lijkzang op PIETER PAULUS, gest. in 1796. De schrijver was geen Vries, men zegt J. J. VAN DER DUSSEN. J. D.
L.

Onversterfelijk erfleen (IV.; bl. 320, Vr. 283). Onder den naam van *onversterfelijke erfleenen* verstaat men dezulken, welke niet anders dan op echte mansgeboorte konden overgaan. Zóó waren oorspronkelijk *alle* leenen. Krijgsdienst toch was van leenbezit onafscheidelijk, en onder voorwaarde van krijgsdienst werden goederen in leen gegeven. Eerst later werd de opvolging ook in de vrouwelijke linie toegestaan. Onbekwaam nu om wapenen te dragen, onbekwaam alzoo tot krijgsdienst, waren geestelijken, vrouwen, bastaarden, onvrijen of hoorigen en zij die onder interdict lagen. Deze konden dus geen leengoederen bezitten. Hiertoe waren alleen bekwaam: 1°. de edelen; 2°. de vrijen, de riddermatigen; 3°. na de opkomst der gemeenten ook de burgers. — Daar nu de opkomst der gemeenten van vroeger dagteekening is, dan het begin der XVde eeuw, zoo komt het mij voor, dat iemand, aan wien in dien tijd een goed werd overgedragen om het als onversterfelijk erfleen te bezitten, niet noodzakelijk tot een edel, zelfs niet tot een riddermatig geslacht behoeft gerekend te worden. Men zie over dit onderwerp onder anderen K. F. EICHHORN, *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*, (4e Ausg. Gött. 1836), bijzonder ald. § 337, 341, 349 en 446. I. A. N.

Capitein Insein (IV.; bl. 320, Vr. 284). *Insein* kan wel eene druk- of schrijffout zijn, òf voor het Fransche *enseigne*, òf voor het Engelsche *ensign*, vaandrig, vaandeldrager. Maar dan weet ik nog niet, welke verhooging of verlaging dit bijvoegsel toen in den rang van kapitein te lande te kennen gaf. Die dit beter weet dan ik, zal ook wel kunnen zeggen of mijne gissing de ware is.

R. P.

Capitein Insein. De Heer SCHARLENSKI zal waarschijnlijk vaandeldrager (*enseigne*) van zijn regiment of bataillon geweest zijn.

φ²—φ.

Christiaan Sopingius (IV.; bl. 320, Vr. 288). Ten opzigte van dezen Warmondschen Predikant weet ik alleen op te geven, dat van hem melding gemaakt wordt in KIST en ROIJAARDS, *Archief voor Kerkel. Geschiedenis, inzonderheid voor Nederland*, Dl. VII, bl. 41, doch onder den naam van CHRISTIAAN SOPHINGIUS.

J. VAN DER BAAN.

Simon van der Stel (IV.; bl. 320, Vr. 289). KOLBE, *Beschrijving van de Kaap de Goede Hoop*, zegt van hem: »Hij was een man, die, zoo als men mij hier verzekeren wil, en de omstandigheden ook schijnen te bekrachtigen, met zijne afkomst zeer gelijk leefde, want hij zoude op het eiland *Mauritius*, alwaar zijn vader voor de voortreffelijke Maatschappij in den krijg diende, van eene zwarte Heidensche slavin, bijzit van zijn vader, MAIMONICA DA COSTA genaamt, geboren zijn, zonder dat hij zelf wist in welk jaar hij 't licht van deze waereld eerst gezien had". Elders: »Zijn vader, die het leven ten dienste der voortreffelijke Maatschappij op *Ceylon* gewaagt heeft, 't gevecht verloren hebbende, is door die van *Ceylon* onthoofd, die ook 't hoofd op een staak gezet, in triomf omgedragen hebben". — De zoon »die als een klein kind zijn vader gevolgd was", moest dit aanzien, »weshalve hij nooit, zoo als hij zelf dikwijls verhaalde, een schaaps-, kalfs-, varkens- of ander hoofd op zijne tafel heeft gezien, veel min daarvan eten konde".

VALENTIJN, in de *Bijzondere Zaaken van Ceylon en het eiland Mauritius*, voorkomende in het Vde deel van *Oud en Nieuw Oost-Indië*,

vermeldt, dat in 1639 ADRIAAN VAN DER STEL Kommandeur werd van het eiland *Mauritius*, in welk jaar diens zoon SIMON aldaar geboren is. »Hij schijnt hier egter niet boven 3 of 4 jaaren gelegen te hebben, alzoo ZEd. mij in 't jaar 1645 op *Batavia* in de papieren van de E. Maatschappij weêr voorkomt, van waar Zijn Ed. na *Ceylon* gezonden, en daarbij door de Cingalezen, bij zeker ongelukkig voorval omcingelt, en 't hoofd afgeslagen is". Dit gebeurde den 19den Mei in den oorlog tegen *Raja Singa*. Zijn hoofd werd in een zijden doek aan den Landvoogd van *Ceylon*, destijds JOAN MAATSUYKER, gezonden.

Het oordeel van KOLBE en VALENTIJN, over SIMON VAN DER STEL, loopt nog al uiteen. Beide mannen hebben hem gekend, en waar de eerste een ongunstig getuigenis aflegt, wordt door den anderen met hoogen lof van hem gesproken. Wie van beiden heeft gelijk?

Stellenbosch, en niet *werf*, als C. & A. schrijft, is door hem aangelegd. H.

[*Laudatur ab his, culpatur ab illis.* De schrijffout *Stellenwerf* voor *Stellenbosch*, was reeds onder de *errata* vermeld.]

Ahasuerus en Kores (IV.; bl. 320, Vr. 290). In 1850 is te *Leeuwarden* verschenen: *Kores, Historisch Chronologisch Onderzoek naar den tijd der Babylonische Ballingschap*, door Dr. J. G. OTTEMA. Hierin, de Chronologie der Ballingschap opmakende, geeft de schrijver aan: DARIUS *de Meder* = DARIUS HYSTASPES (*Dan.* VI). AHASVEROS = XERXES (het boek van *Esther*). KORES, zoon van AHASVEROS = DARIUS (*Ezra* I) enz. Door aanmerkingen over de tijdrekenkunde wordt een en ander opgehelderd. Zie ook K. F. BECKER, *Algem. Geschiedenis*, 2de druk, Dl. I, bl. 228.

J. J. WOLFS.

Ahasuerus en Kores. Dat de AHASUEROS van het boek *Esther* dezelfde is als de XERXES der ongewijde geschiedenis, wordt als hoogst aannemelijk voorgesteld — bijna schreef ik: bewezen — door L. V. C. JUSTI, in: EICHHORN, *Repert f. Bibl. u. Morgenl. Literat*, XV, 1, *ff.* De Eerw. J. P. SPRENGER VAN EYK heeft dit betoog omgewerkt medegedeeld in *de Fakkel*, 1ste Jaarg. bl. 4, volg. en op nieuw in zijne *Tafereelen uit het boek Esther*, Bijlage I.

Wat KORES aangaat, de geschriften daarover, voor eenigen tijd door Prof. RUTGERS en Dr. OTTEMA uitgegeven, zullen aan D. M.....R bekend zijn of ligtelijk kunnen worden.

V. O.

Spreekwijze, »Gods water over Gods akker" (IV.; bl. 320, Vr. 291). Deze spreekwijze is verklaard en opgehelderd in Dr. A. DE JAGER's *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. IV, bl. 339, volgg. De Heer P. J. HARREBOMÉE gaat hier vooraf eenige schrijvers na, die de zegswijze gebruikt hebben, en de beteekenis, daaraan gegeven, en geeft daarna over haren oorsprong het volgende: »Over de afleiding van dit spreekwoord bestaat veel verschil, en dat zal niet te vereffenen zijn. Bij TUINMAN, Dl. I, bl. 172, vindt men: »»'t Spreekwoord is genomen van vloeden, die men door geen dijken of dammen zoekt te keeren"". VAN EYK, Dl. III, bl. 2, zegt: »»Men noemt wel, in navolging der Duitschers, het kerkhof, Gods-akker. Bij overstroomingen worden de rustplaatsen der dooden zoo veel mogelijk tegen 't geweld van het water verzorgd en beschut"". En terwijl VAN DUYSE, bl. 204, de afleiding van TUINMAN afkeurt, en die van VAN EYK opgeeft, zegt hij: »»het eer zoo te verstaan: onbezorgd leven, en zich aan den regen, die op 't gras van 't kerkhof valt, niet te bekreunen"". Die aan een kerkhof denken, hebben natuurlijk in het spreekwoord den *akker* opgenomen, en zoo hoort men 't thans ook meesttijds; doch vroeger sprak men van *land*, gelijk het voorbeeld van de te *Campen* in 1550 gedrukte *Verzameling van Spreekwoorden* aantoont. Ik zou het daarom met TUINMAN houden, gelijk ook MULDER, bl. 430 doet, als hij zegt: »»Het spreekwoord is genomen van iemand, die liever zijn land laat overstroomen, dan zich de moeite te geven om het door een dijk of dam te beschutten"". Ofschoon hij er op laat volgen: »»Men zegt ook: Gods-akker, en wil, dat er eigenlijk het kerkhof mede bedoeld zij"".

J. J. WOLFS.

[Ook L. *te V.* verwijst den vrager naar het *Taalk. Archief* van Dr. A DE JAGER, Dl IV, St. IV, bl. 339, *Nederl. Spreekwoorden*, door P. J. HARREBOMÉE.]

Het geslacht Geldorps (IV.; bl. 325, Vr. CLIX). DE PILES zegt in zijn *Abregé de la vie des Peintres*, dat zekere GELDORP een schilder was, die voor ervarenheid in de kunst wel geene vermelding verdient, maar alleen om de aardige wijze, waarop hij zijn brood zocht te verdienen. Hij wist de verwen wel te bereiden, maar hij verstond het teekenen zeer weinig; daarom nam hij teekeningen van andere schilders, prikte daar de hoofden, handen, voeten, en al wat hij noodig had, uit, die hij dan op zijne tafereelen sponste, en maakte zoo zijne stukjes op, waar hij zijn kost mede won.

Meer kan ik ..R. E. niet mededeelen van het geslacht GELDORP of GELDORPS. Zoude het dorp *Geldorp*, in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*, ook met deze familie in verband kunnen staan?

F. F. C. STEINMETZ.

Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland (IV.; bl. 325, Vr. CLXII). Even als bij LORENTIUS, is ook bij mij meermalen de vraag opgerezen, of de

»spotprenten", die overblijfselen van »politische of godsdienstige verhitting" bij de hevige partijschappen die in vorige eeuwen onzen staat beroerden, thans moeten beschouwd worden als nutteloos, van onwaarde of alleen dienstig voor scheurpapier. De velerlei vormen, waaronder de staats- en godsdienstpartijen hunne denkbeelden in die tijden door de teeken- en graveerstift meer of min geestig en juist, aanschouwelijk maakten, of wel de gevoelens en dwaasheden hunner tegenstanders trachtten te bestrijden en te bespotten, zijn somwijlen voor den onbevooroordeelden, aandachtigen en nadenkenden beschouwer, als kenmerken van den tijd waarin zij voortgebragt werden, allermerkwaardigst, en pleiten dunkt mij voor derzelver geschiedkundige waarde. Hoe véle toch onder die spotprenten zijn er, waarvan de bijschriften, ofschoon dan ook honderd en meer jaren oud, toch nog zóó ,waar zijn in de onze, dat men die met weinig verandering bruikbaar zou kunnen maken, indien men ook in dezen tijd in ons vaderland of elders, spotprenten zou willen maken, — en die dan ook daardoor nog een belangrijk bewijs leveren, dat veel van hetgeen men in staatkunde of theologie voor *nieuw* wil doen doorgaan, inderdaad niets is dan het *oude* in eenen *nieuwen vorm*.

Ik meen daarom het voorstel van LORENTIUS te mogen ondersteunen, hoewel ik vrees dat door den rijkdom en de uitgebreidheid der stof, de Redactie van DE NAVORSCHER er tegen zal opzien om in haar Tijdschrift de gevorderde plaats voor die mededeelingen af te staan. Bedrieg ik mij hierin echter, dan zal ik van LORENTIUS en van andere verzamelaars van spotprenten, betrekking hebbende tot de geschiedenis des vaderlands, gaarne de vereischte mededeelingen in dit Tijdschrift ontvangen, en even zoo bereidvaardig aan hen mededeelen, het betrekkelijk geringe getal spotprenten, dat in mijn bezit of ter mijner beschikking is.

Reeds dadelijk wensch ik eenige inlichtingen van hen te ontvangen.

Onder mijne spotprenten bevindt zich eene serie van een twintigtal met zorg geteekende en geëtste voorstellingen in roode afdruk, waarin de betreurenswaardige toestand van het vaderland en het openbaar bestuur in het jaar 1795 naar waarheid wordt voorgesteld. Naar de volgorde en opschriften der prenten worden daarin gehekeld, dikwerf zeer geestig: 1. Hollandia regenerata; 2. Het committé van algemeen welzijn; 3. dat van krijgszaken; 4. dat van finantie; 5 dat van rekening enz. zonder een enkel committé over te slaan.

Elk der prenten is vergezeld van een blad druks, aanvangende, na het opschrift, met een bijbelvers in 't Hollandsch en op de voorstelling toepasselijk; —eene toelichting dier voorstelling, in de Fransche taal — en ten slotte hetzelfde bijbelvers vertaald in 't Engelsch.

Een drietal dier blaadjes mogen dit ophelderen.

»N°. 6. Het Committé van Koophandel en Zeevaart.

Ezech. XXVII: 36. »De handelaers onder de volken fluyten u aan: gij zijt eenen grooten schrik geworden; ende en zult er niet meer zijn tot in eeuwigheyt". Vs. 29. »Ende alle die den riem handelen, zeelieden ende alle schippers van de zee, zullen hare stemmen over u laaten hooren, ende bitterlick schreeuwen".

Explication. Le commerce et la navigation vont grand train Il est vrai que l'échantillon des marchandises en vogue dans ce moment ne consiste qu'en allumettes - mais! laissez faire ces bons patriottes, qui rapetassent les voiles endommagées, etc. Qui redressent les ancres cassés! Bientôt les Bataves regneront sur les mers, et feront la loi à la glorieuse Albion!

Ezech. XXVII: 36. The merchants among the peuple etc."

»N°. 13. Het Committé van buitenlandsche Zaken.

Jerem. XIV: 14. »Zij propheteeren U lieden een valsch gerichte ende waarzegginghe ende nietigheyt, ende haars herten is bedriegerije".

Explication. Bien heureux sont ceux qui ont de fidèles amis, et qui meritent d'en avoir. Ces citoijens (op de prent afgebeeld) ont la vue un peu basse à force d'avoir travaillé au salut de la patrie. Ils ne voijent pas trop bien dans le lointain; mais leurs bons alliés leur prêtent des lunettes et des telescopes si bien adoptés à leurs yeux, qu'ils ont l'air de voir les étoiles en plein midi.

Jerem. XIV: 14. They prophecy unto you a false vision and, etc."

N°. 18. Eenige der representanten van het volk van *Holland*.

Deze plaat stelt voor een tot eene groote roede of gaarde zaamgebonden bos twijgen, waartusschen geplaatst zijn de afbeeldingen van eenige der toenmalige volksrepresentanten in karricatuur. Het bijschrift luidt:

»*Ezech.* VII: 12. »Het geweldt is opgereezen tot eene roede der godtloosheyt".

Explication. O peuple aveugle et endormi! tu avais oublié que jadis tu fus libre et tu portais paisiblement tes fers, La liberté te corrige de ta lacheté comme un père corrige sévèrement les défauts de ses enfants chéris. C'est la liberté qui a formé pour ton éducation cette verge salutaire, Heureux les peuples qu'on mêne ainsi à la gloire et au bonheur.

Ezech. VII: 11 (*). Violence is rizen up into a rod of wickedness.

(*) Is het waar dat in de Engelsche bijbel het 11de

Zou iemand mij kunnen zeggen, door wien die prenten zijn ontworpen en geëtst, wanneer en bij wien zij uitgegeven zijn, en wie is voorgesteld in het portret van den Generaal S. op plaat N°. 3 van het Committé militair.
§. §.

Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland. Onder het bij deze vraag bedoelde, is welligt belangrijk eene zeldzaam voorkomende reeks van spotprenten op wijlen de BataafscheRepubliek, te *Londen* vervaardigd (?) en ten titel voerende: *Hollandia Regenerata.* Het werk is in 4°. en bevat twintig fraai gegraveerde, geestige caricatuurplaten, in rood afgedrukt. Bij elke plaat is een uitleg in de Fransche taal gevoegd, vergezeld van eenen toepasselijken bijbeltekst in het Nederduitsch en Engelsch.
***.

Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland. Op de verkooping van boeken, nagelaten door wijlen Jonkh. Mr. JAN BOWIER, HZ., door de Boekhandelaars H. PALIER *en Zoon*, te *'s Hertogenbosch*, kwam onder N°. 74 der folianten voor: *Verzameling van Spotprenten over de Actiehandel in* 1720. Hetwelk alstoen is aangekocht door Jonkh. VAN DEN BOGAERDE VAN TER BRUGGE.

Misschien kan deze aanwijzing van dienst zijn.
ADRIANUS.

Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland. In het bezit van den Heer FREDERIK MULLER, te *Amsterdam*, is eene rijke verzameling dergelijke prenten, waarvan hij het plan heeft een beschrijvenden Catalogus, even als van zijne Portretten, het licht te doen zien. Wij zullen dus niet met eene vermelding van eenige dier prenten DE NAVORSCHER noodeloos vullen.
P. A. T.

De Schephiphon (IV.; bl. 325, Vr. CLXIV). Bij GEORGES, *Lat.-Deutsch Handwb.* (Leipzig 1848), lees ik s. v. *amphisbaena*: »eine Schlangenart, besonders in *Libyen*, welche vor- und rückwärts kriechen kann, der die Alten daher einen doppelten Kopf gaben, PLINII, *Hist. Nat.* 8, 23, 35. SOLINUS, 27, § 29. LUCANUS 9, 719;" en bij ROST, *Griech. Deutsches Wörterb.* (Brauschweig 1852), op ἀμφίσβαινα: »eine Schlangenart, die vor- und rückwärts gehen kann, AESCHYLUS, *Agamemno* 1234. NICANDER, *Theriaca*, 372". Of nu LINNAEUS, volgends de opgave van den heer E. GERDES, met de benaming *Amphisbaena* deze of eene andere slangsoort aangeduid hebbe, kan ik niet beslissen. Voor het eerst echter vind ik dezen naam aan den *Sj'fifoon* gegeven. Door HIERONYMUS met *cerastes* overgezet (zie ROEDIGER in GESENII *Thesaurus*, p. 1468), verstaat men schier algemeen onder dit hebreeuwsche woord den *coluber cerastes* L., *coluber cornutus* Hasselq. (zie o. a. WINER, *Bibl. Realwb.*, 3 Aufl., I, 216, II, 412; ROEDIGER, l. c.), door Prof. VETH, *Bijb. Woordenb.* art. *Basilisk*) beschreven als: »eene soort van kleine adder, 13 of 14 duim lang, en een vinger dik, van bruinachtig grijze kleur, doch op den buik wit, en op den kop van twee kleine voelhorens voorzien; hij verbergt zich gewoonlijk in het zand, waarvan hij in kleur niet veel verschilt, maar springt bij de geringste aanraking te voorschijn, en werpt zich met verbazende snelheid op zijne prooi". Vgl. o. a. ROEDIGER l. l.; WINER t. e. a. pl.; PHILIPPSON, *Israel. Bibel* I. 274; KNOBEL, *die Genesis*, S. 338. Terecht echter merkt o. i. WINER, a. w. II, 412, van deze en andere hebreeuwsche benamingen van slangen op: »Eine genaue Bestimmung der Arten, welche durch diese Benennungen bezeichnet werden, kann jedoch blos von Vermuthungen ausgehen, da die alttestam. Stellen nichts entscheidend Charakteristisches an die Hand geben". Zie mede VETH a. w. op *Adder*.

Over de grondbeteekenis van het meergenoemde hebreeuwsche woord zijn het de etymologen niet eens. Sommigen vergelijken het met het arabiesch, anderen met het syriesch, nog anderen met het arameesch. Volgends sommigen is de beteekenis van den radix *kruipen*, volgends anderen *schuifelen*, nog anderen vinden er de beteekenis van *steken*, *bijten* in, enkelen die van *kronkelen*. Zie hierover ROEDIGER l. c.; FÜRST, *Concordantiae*, p. 1200; MEIER, *Hebr. Wurzelanzeiger*, S. 314.

Hoe de heer GERDES *Openb.* IX: 19, met het door hem medegedeelde in verband heeft kunnen brengen, begrijp ik niet. Dáár immers wordt niet gezegd, dat de *staarten* der *slangen* »hoofden" hebben, waarmede zij beschadigen; maar van de *paarden* (vs. 17) wordt verhaald, dat »hare macht is in haren mont, ende in hare steerten. Want hare steerten zijn *den*" (niet: *die der*) »slangen gelijk, ende hebben hoofden, ende beschadigen met dezelve". Allerduidelijkst blijkt dit uit de fransche vertaling van dit vers in *la Sainte Bible* etc. par J. F. OSTERWALD, 3me édition, Bienne et Neuchatel 1771, luidende als volgt: »Car le pouvoir *de ces chevaux* étoit dans leurs bouches, et dans leurs queuës, qui *étoient* semblables à des serpens, et *ces queuës* avoient des têtes par lesquelles elles faisoient du mal".
M. ROEST, MZ.

De Schephiphon. In eene verzameling van amphibiën en slangen, welke ik voor eenige jaren bezeten heb, was eene slang op liquor, genaamd *Amphisbaena alba*, of *witte tweekop*,

---

vers van *Ezech.* XIII gelijkluidende zou zijn met vers 12, van hetzelfde hoofdstuk in onze Statenvertaling, — of is het slechts als eene drukfout aan te merken?

Zij bezat de lengte van $2^1/_2$ voet, was kringsgewijze geribd, en scheen van voren en van achteren een' kop te bezitten. Bij nadere beschouwing echter ontdekte ik, dat de staart geen' kop, noch angel bezat, maar alleen eene ovale afronding had, die haar aan den kop gelijkvormig maakte; zij is echter zeer giftig. Ik ben derhalve van oordeel, dat de bij MOZES *Genes.* XLIX: 17 bedoelde *Schephiphon* geene andere slang is geweest dan de *Amphisbaena alba;* en dat de in de *Openb.* IX: 19 voorkomende slang eene dichterlijke uitbreiding is van de vergelijking waarin zij gebezigd wordt — want bij niet één natuurkundige heb ik ooit eene slang vermeld gevonden, die aanspraak maakte op twee koppen, of op eenen met een' angel voorzienen staart. Daarom houd ik het berigt van den Amerikaanschen reiziger voor onjuist. Ontdek ik hieromtrent iets nader, dan zal ik niet in gebreke blijven, den Heer E. GERDES daarvan te verwittigen.

F. F. C. STEINMETZ.

Jacobus Zevecotius (IV.; bl.326, Vr.CLXX). ZEVECOTIUS overleed den 17den Maart 1642; zijne werken konden derhalve door ARNOLDUS MONTANUS, bij het opstellen van zijn werkje over den zeeoorlog van 1652 en 1653, slechts gebruikt worden, voor hetgeen vroeger was voorgevallen. Welligt had MONTANUS het oog op de *Observationes maxime politicae*, die ZEVECOTIUS, toen hij Hoogleeraar in de geschiedenis aan de Hoogeschool te *Harderwijk* was, geschreven had op SUETONIUS en FLORUS (J. ZEVECOTII *Observata politica ad* C. SUETONII *Julium Caesarem Amstel.* 1630; en LUCII ANNAEI FLORI *Rerum Romanarum libri* IV. *Accedunt* JACOBI ZEVECOTII *J. U. D. Observationes maxime politicae. Harderov.* 1633; Ed. 2*a*, Amst. 1638. »In deze staetkundige bemerkingen houdt de schrijver steeds het oog op *Belgie* geslagen en toont de valsche gronden aen waerop de ruststoorende en naer veroveringen hakende gouvernementen van *Spanje* en *Vrankrijk* ten onzen opzichte zich dorsten beroepen". Zie Jonkh. PH. BLOMMAERT, in het voorberigt van de *Gedichten van* JACOB VAN ZEVECOTE, Gent en Rotterdam, 1840; alwaar men verscheidene bijzonderheden omtrent het leven en de werken van ZEVECOTIUS vindt.

L.

Gesloten deuren in Noord-Holland (IV.; bl. 326, Vr. CLXXII). Dat deze nog steeds te *Broek* in *Waterland* en op de Zaanlandsche dorpen worden aangetroffen, zal wel ten deele, zoo als A. & A. vermoedt, uit kracht der gewoonte zijn, maar nog meer, *juist* omdat zij nu eenmaal bestaan en omdat, bij het lastige om zoo gezegd »met de deur in het huis te vallen" en het aanwezen der zijdeuren, het openen der *dooddeur* voor dagelijksch gebruik, minder noodig is. In nieuwgebouwde woningen zal de vrager die echter niet aantreffen en in de oudere zijn velen thans inderdaad *gesloten*, d. i. vastgespijkerd, van binnen betimmerd of behangen. »Het gebruik der zijdeuren", zegt Ds. B. VAN GEUNS, in zijne *Beschrijving van Zaandam*, bl. 70, »bleef echter grootendeels behouden, en het gemakkelijke van dit gebruik, in verband met de inwendige inrigting der woningen (geenzins, als ware dit voormaals wel eens het geval, eene maltentige zindelijkheid alleen), wettigt deze gewoonte". Zie voorts over de *staat- en sterfdeur:* J. SCHELTEMA, *Volksgebruiken der Nederlanders, bij het vrijen en trouwen*, Dl. IV, 3de st. bl. 133, en J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland*, Dl. III, 3de St., bl. 1846—48.

C. W. BRUINVIS.

Gesloten deuren in Noord-Holland. Nog eene andere oorzaak is er, dunkt mij, voor het sluiten dier deuren, dan de kracht der gewoonte, overdreven zindelijkheid, enz. Het is de zienswijze, dat men slechts de *hoofddeur* des huizes mag binnen treden bij *hoofdgebeurtenissen* des levens, als: bij geboorte-, doop-, huwelijks- en begrafenisdagen. Deze zienswijze heerscht niet alleen in *Noord-Holland*, maar ook in andere oorden van ons land. De rijke boerenstand in *Drenthe* denkt veelal ook zoo. Meer is mij daarvan niet bekend.

F. F. C. STEINMETZ.

Paulus Vesardus en Franciscus van den Eede (IV.; bl. 326, Vr. CLXXII). In het extract uit de Classicale Actenboeken van *Zuid-Beveland* in HS. in mijn bezit, vind ik alleen het volgende:

»De Heeren Staten bevelen de Classis Ds. FRANC. VAN EDEN te *Wolphaarsdijk* te bevestigen 27 Jan. 1665, daarover een conventus gehouden 10 Maart en de bevestiging door een brief aan de gecomm. Raden en Heeren Staten geëxcuseert 12 Maart; die aan de Classis van *Tholen* werd bevolen 30 April § 11, en *Wolphaarsdijk* met die Classis vereenigt door den Staat 2 Julij 1665 § 3, 13".

»De Classis van *Tholen* wil voortgaan met het examen en bevestiging van Ds. FR. VAN EDE. Die van *Walcheren* en *Goes* kanten zich sterk daartegen, verklarende dat de bevestiger nooit onder hen zal beroepelik zijn en de bevestigde geen wettig dienaar J. C. 7 Julij 1665".

»Ds. FR. VAN EDE, beroepen te *Ritthem* in *Walcheren*, om te verwisselen met Ds. VESARD voor *Wolphaarsdijk*, 22 Julij 1665, welke verwisseling de Classis van *Goes* eindelijk toestaat 25 Aug: § 2".

»De Ed. Mog. gecomm. Raden eischen van

de Classen de proceduren gehouden tegen Ds. VESARD, de Classis willigt zulks wel in om ligt te geven, maar expresse niet opdat de Ed. Mog. als judices daarover zouden oordeelen, 24 Sept. 1669, § 3".

Ik heb nog ingezien de extracten, die ik in der tijd zelf uit de Classicale Actenboeken van *Goes* genomen heb; doch zij behelzen niets, waardoor ik in staat ben het bovenstaande toe te lichten, als betrekking hebbende alleen op het tijdvak van 1665 tot 1690. De weg is nu aan B. aangewezen. Het Classicaal Archief van *Goes* behoeft slechts geraadpleegd te worden.

Dr. RÖMER.

Vraagteekens.

85. — *Uitgaven van Cats werken.* In welk jaar en bij wie zijn al de werken van JACOB CATS voor het eerst uitgegeven, en in welk formaat? N. E. M.

86. — *Nakomelingen van Jan Luiken.* Bestaan er nog wettige nakomelingen van den bekenden dichter JAN LUIKEN? Zoo ja, welke zijn die? M***P.

87. — *Den gebraden haan uithangen.* Welke is de ware zin en de afleiding van deze spreekwijze? G. E. J. RIJK.

88. — *Balkenbrij.* Onder de Geldersche *brijen* behoort ook de *balkenbrij*. Van waar die benaming? Van *rijstenbrij*, *gruttenbrij*, *eijerenbrij*, enz. is dit duidelijk. Wie kan mij teregt helpen?

ROMEIJN, DZ.

89. — *Slangengift.* Bij het lezen van het stuk van Dr. A. W. M. VAN HASSELT, behelzende eene *natuurhistorische schets der slangen, in het bijzonder der giftslangen*, geplaatst in het *Album der Natuur* van 1852, rees de vraag bij mij op, of de giftslangen haren doodelijken toestel alléén in werking brengen wanneer zij getergd worden, dan wel of zij dit ook doen bij het bemachtigen van hare prooi; en, zoo dit laatste geschiedt, of dan haar eigen gift, bij 't verslinden en verteren van den buit, haar geen nadeel toebrengt. Met de beantwoording dezer vraag zoude men mij zeer verplichten. MAIORNUS.

90. — *Eerste Leidsche Courant.* Het is zeer mogelijk, dat mijne opgave, dat de eerste Leydsche Courant in 1719 zou zijn uitgegeven (NAV. II.: bl. 94—96) onjuist is, gelijk J. L. A. I. meent (*Bijbl.* 1854; bl. cxv) op grond, dat in den Catalogus van J. KONING eene Leydsche Courant van 1633 voorkomt. Maar ik vraag: Was dit waarlijk eene Leydsche Courant, die van dien tijd af geregeld vervolgd is, of slechts eene proeve van zoodanige Courant, om te zien of die opgang maken zou? Ik gis dat het laatste het geval is, omdat de eerste Courant te *Parijs* is uitgegeven 19 Dec. 1631, en het naauwelijks denkbaar is, dat ruim een jaar daarna in ons Vaderland reeds eene gevestigde uitgave van een Courant zou plaats gehad hebben. De tegenwoordige bezitter van die Courant van 1633 zou hierover inlichting kunnen geven.

E. A. P.

91. — *Ronssen.* In Mr. J. VAN LENNEP'S prachtuitgave der werken van VONDEL, Dl. I, bl. 629, *Warande der Dieren*, zegt de *Haes* in de CXVde fabel tegen de *Schiltpadde*, betrekkelijk zijn sneller loopen:

Ick ben doch morghen vroegh te *Ronssen* voor de stadt,
Eer ghy ten eynde zijt het *geldeloose padt.*

Nu zegt Mr. VAN LENNEP in zijne verklarende noot over deze beide vaerzen, dat de Amsterdammers buiten een der poorten van hunne stad wel een *Geldeloos Pad* kennen; — maar hij meldt niet waar *Ronssen* ligt.

Ik vraag derhalve Heeren Navorschers, vooral hun die met *Amsterdam* en hare omstreken bekend zijn, waar het door VONDEL gebezigde *Ronssen* ligt, of wat hij daarmede bedoeld kan hebben? Mij is het duister.

F. F. C. STEINMETZ.

92. — *Vischjes.* Bij het kaartspel gebruikt men sinds jaren herwaarts *vischjes* als voorloopige speelmunt, en wel *vischjes* van vier kleuren, als: rood, groen, geel en wit. Echter is het woord *vischjes* alleen toepasselijk als benaming, geenzins op den vorm. Maar nu zag ik voor eenigen tijd *vischjes* van paarlemoer, in de gedaante van kleine vischjes, met schubben en vinnen. Daarom vraag ik den Heeren Navorschers, waarom men aan die speelmunt de benaming *vischjes*, en geene andere, gegeven heeft, en of zij oorspronkelijk den vorm van vichjes bezaten?

F. F. C. STEINMETZ.

93. — *Het ijs breken.* Men zegt van iemand die eene hagchelijke zaak ondernemen moet, *hij zal het ijs*, of *het eerst het ijs breken.* Van waar deze zegswijze en hare gevolgtrekking in vele levensomstandigheden. Zou *het ijs breken* ook *het ijzer breken* moeten zijn?

F. F. C. STEINMETZ.

94. — *Verkortingen van: und so weiter.* Waarom wordt in 't hoogduitsch in schrift *pp.* en in druk ꝛc als verkorting voor *und so*

weiter gebezigd? Wat beteekenen die teekens. Wat de letters pp, door den Heer P. E. VAN DER ZEE, NAV. IV.; bl. 178, kol. 2, reg. 15 v. b., gebezigd? —5—

95. — *Verzameling van oude Germaansche zangen.* In het bewuste werk van KLAAS KOLIJN, wordt melding gemaakt van eene verzameling van *oude Germaansche gezangen*, die in de Abdij van *Egmond* zou hebben berust. Wat is daar van bekend? ST.

96. — *Geslachtwapens verlangd.* Wie der HH. Navorschers wil mij opgeven de wapens der geslachten BIMMEN, HEESZHUSEN, HUETH, HULHUISEN, MILLINGEN, NYEL, PANNERDEN, QUALBURG, REES, RESSE of REYS, REKEN of RECHEN, RIJNDEREN en SMITHUSEN, welker stamhuizen in de nabijheid van *Cleve*, *Emmerik* en *Rees* gelegen waren? L. V. H.

97. — *Afstammelingen van A. F. M. Willich.* Bestaan er in *Engeland*, en bepaaldelijk in *Bristol* of *Bath*, ook nog afstammelingen van den Med. Doctor A. F. M. WILLICH, Duitscher van geboorte, die in het jaar 1799 een werk uitgaf, ten titel voerende: *Lectures on diet and vegimen etc.* te Londen bij LONGMAN, en zou er ook nog narigt te bekomen zijn, aangaande zijne familiebetrekkingen en afkomst? G. A. W.

98. — *Sakkerloot.* Van waar de spreekwijze *sakkerloot?*

99. — *Heiligmaker.* Zeker eene vreemde benaming van eene soort van koek, die thans wat uit de mode is, maar toch bij ouderwetsche koekebakkers nog wel te vinden is. Waaraan heeft dat gebak zijn naam te danken? LORENTIUS.

100. — *Een uilskuiken zijn.* Wat heeft het kuiken van een uil toch voor bijzonders, dat men dat woord altijd toepast op menschen als zij domme of dwaze streken begaan? LORENTIUS.

101. — *Kist van H. de Groot.* Welke echtheid bezit de teekening van BLEYSWYK, de kist van H. DE GROOT voorstellende, waarnaar de plaat gevolgd is in de *Overgebleven rijmstukken van en op* JAN, HUGO, WILLEM en PIETER DE GROOT, Delft 1732, 8°.? L. J.

102. — *Nugae Venales.* Is in een onzer openbare boekerijen ook voorhanden, een Latijnsch boekwerk getiteld: *Nugae Venales, seu thesaurus ridendi et jocandi*, 1644, *apud neminem, tamen ubique?* Onder velerlei zotternijen, ontmoet men daarin ook goede denkbeelden. Zoo onder anderen: »Si vis gaudere per unum diem, radas barbam, si per septimanem, rade ad nuptias; si per mensem, eme pulchrum equum, si per semestre, eme pulchram domum, si per annum, ducas pulchram uxorem, si per biennium fias sacerdos; si semper vis esse laetus et gaudens, sis sobrius". Is er ook iets omtrent dat boekje bekend? N°. 4.

103. — *Ridderstraat te Hasselt.* In de gemeente *Hasselt* is eene straat, die den naam draagt van *Ridderstraat.* Wie kan mij den oorsprong van die benaming mededeelen? Hij verliest zich waarschijnlijk in de middeleeuwen. F. F. C. STEINMLTZ.

104. — *Zegswijze.*

Als de sneeuw valt op de slik,
Vriest het weldra dun of dik.

Van waar deze zegswijze? A.

105. — *Oog als plaatsnaam.* De namen van eenige zeeplaatsen van ons land eindigen op *oog* (*Kalandsoog*, *Schiermonnikoog*, enz.) Wat is de beteekenis van dat *oog?* EEN ZEEMAN.

106. — *Het geslacht de Vos.* Tot welk geslacht behoorde N. DE VOS, kapitein van eene compagnie voetknechten, ten dienst dezer landen, die in het jaar 16.. te *Oudewater* in bezetting heeft gelegen? GASTON.

107. — *Jan van Middeldorp.* Wat is er bekend van den persoon en het geslacht van JAN VAN MIDDELDORP, die gehuwd was met MAGDALENA LARENS, dochter van JOHN LARENS? GASTON.

108. — *Het geslacht van der Heyden de Gouda.* Is het geslacht VAN DER HEYDEN DE GOUDA, dat te *Breda* in de regering heeft gezeten, herkomstig uit *Braband?* M°.

109. — *Het geslacht Graas of Graes.* Kan iemand mij iets mededeelen aangaande het geslacht GRAAS of GRAES, dat in de XVIIde eeuw te *Roermond* gevestigd was? GASTON.

110. — *Het geslacht Boogaard.* Bestaan er nog afstammelingen van het Dordsche geslacht BOOGAARD, en welk wapen voerde het? M°.

111. — *Wapen van het geslacht Onderwater.* Welk wapen voert het geslacht ONDERWATER uit *Dordrecht*, en bestaat er eene genealogie van deze familie? M°.

Aanteekeningen.

Jacob à Borcht (*of van der Borcht*). IMMERZEEL in zijne *Levens der Schilders*, bl. 75, zegt van dezen plaatsnijder, dat hij onderscheidene platen voor de in 1628 te *Antwerpen* in het licht gegevene *Académie de l'Espée*, sneed, op eene wijze die veel overeenkomst had met die van JACOB DE GHEYN.

Ofschoon mij van den man niet veel bekend is, zal het misschien niet ondienstig zijn te vermelden in welke betrekking hij tot DE GHEYN stond.

Den 23sten Maart 1608 is te *Leiden* het huwelijk aangeteekend van GOVERT THOMASZOON BASSON, boekverkooper, en ANNA (VAN) DE GEYN van *Antwerpen*, wed^e^. van Mr. ADRIAAN VAN DER BORCHT. Volgens een register van 1622, woonden er toen bij GOVERT BASSON en ANNA DE GEYN, nog JACOB en ANNA VAN DER BORCHT, vóórkinderen van gemelde ANNA DE GEYN, alsmede ABRAHAM DE GEYN, (zoon van STEVEN DE GEYN) haar broeders zoon.

STEVEN of ETIENNE DE GEYN of GHEYN van *Antwerpen*, kreeg den 5den Mei 1606 het poortersregt van *Leiden*, en huwde er den 16den Mei 1603. (STEVEN DE GHEYN, *verlichter* jm. van *Antwerpen*, vergeseld met JACQUES DE GHEYN zijn broeder; met GRIETJE JANSD. jd. van *Leiden*, vergeseld met LYSBETH CORNELISD. haer stiefmoeder).

.. ELSEVIER.

Eduart Colier. IMMERZEEL, *Levens der Schilders* enz., noemt hem, als te *Leiden* geboren, doch uit zijn huwelijk aldaar voltrokken, blijkt dat *Breda* zijn geboorteplaats geweest is. Hij is 4 maal gehuwd geweest:

6 Nov. 1670. EDUART COLIER, *schilder*, jm. van *Breda*, met MARIA FRANCHOIS, wed. van JOOST VAN TONGEREN.

1 Mei 1674. Met MARIA PIJPEN, wed. van PETRUS WILLEMS.

29 Oct. 1677. Met CORNELIA TIELEMAN, uit *'s Hage*.

26 Oct. 1681. Met ANNA DU BOIS, wed. van WILLEM VAN BAMBERGEN of BOMBERGEN.

..ELSEVIER.

Staatkunde van het Kerkezakje. »Een brief uyt Rotterdam gesonden aen een vrient in 's Gravenhaghe; waer van een copije op voorleden Sondach den 15 deses aldaer, in de Avont-Predikatie in een van de Diaeckens Sacxkens is gheworpen.

In Rotterdam, Adij 14 Februarij 1643.

Eersame Gunstige Vrient/ den Uwen van den 13 dito wel ontfangen / ende dier volghens antwoorde/ dat ick ghesien hebbe in handen van ARIE COENE eene Brieff/ met de welcke dát eene PIETER TRIP van Amsterdam hem toesont elf schepen / ijder groot zijnde 18 / 20 / 25 / Lasten / alle geladen met Buscruijt/ Affuijten / Kogels/ Mortiers/ van 3400 ende 3800 pont / Sware draetkogels van een half ende een heel pont/ met koperdraedt daer aen / van 3 à 4 vamen langh/ ende voorts de grouwelijckste Wapenen om veele menschen te vermoorden/ veel duijsende Spiessen/ Musquetten / Deghens/ mijn is oock bekendt dat VICKEFORT / noch veel meer sal afladen; Hiervan heeft principael bewindt/ THEOPHILIS BAIJMAN / soo ijemandt sulcks ghelieft te sien/ die komen tot Delfshaven / daer licht een groot Schip van Nieu-Casteel / die dese dinghen inneemt/ om aldaer de Malingnanten/ of om beter te seggen Godtloose Schelmen / te versterckon. Hier toe geven de Heere Staten Generael Acte aen de Coninginne een gheheel jaer langh deurende om soo veel wapenen uijt te voeren als 't haer ghelieft / welcke Acte hebbe van daghe selfs in handen ghehadt. Onderteeckent sijnde door haren Griffier MUSCH. Waermede zijt U. L. naer groetenisse Godt bevolen.

Sijn dit de wapens van ons Lant /
Den Zegen van ons Vaderlant /
Om het versoeck van eene Vrou /
Ons Broeders soo te brengen in rouw.
Waer blijft nu d' oude Bataviersche macht /
Die niet als Vrijheijt van Geloof en tracht /
Daers' nu onder een ghevoegde macht /
Die niet als staet en hovaerdij en tracht /
Haer selven nu soo gaen begeven /
Datter wijckt Godts Woort en Zegen /
Laat Staet noch Gelt u niet bekoren /
Soo gaet u Ziel noch Ligchaem niet verloren."

Het bovenstaande is gedrukt op een half vel schrijfpapier. HONIG.

Tijdig middel bij het schrijven van Prins Willem I ter opbeuring zijner Hollanders in 1573. Altijd treft en roert het iederen historielezer, zoo dikwijls hij op den godvruchtigen brief van den *Vader des Vaderlands*, den 9den Augustus 1573 aan D. SONOY, bevelhebber in *Noord-Holland*, geschreven, zijne aandacht vestigt. De aanleiding tot dit schrijven was voortgevloeid uit het verlies van *Haarlem*, hetwelk den 14den Julij in de magt der Spanjaarden was gevallen, waardoor velen in *Holland* den moed opgaven en het land verlieten. Ook 's Prinsen bevelhebber in *Noord-Holland* liet zijne moedeloosheid blijken; deze gaf in geschrifte van den 24sten Julij, uit *Medemblik*, aan ORANJE te kennen, dat men het niet meer zoude kunnen uithouden, indien de prins geen vast verbond met eenige Mogendheid maakte en eenig middel wist tot ontzet.

Tot een bemoedigend antwoord hierop stonden den Prins twee krachtige middelen ten dienste. Het eerste bezat hij in zich

zelven, in zijn godvruchtig gemoed; en als een uitvloeisel van zijn vertrouwen op den bijstand des Allerhoogsten, antwoordde hij den 9den Augustus 1573, uit *Dordrecht*, in dezen geest: »*Ik heb, vóór dat ik mij aan de spits van het verdrukte Nederlandsche volk stelde, met den Vorst aller Vorsten zulk een vast verbond gesloten, dat ik onwankelbaar vertrouw, door diens arm eenmaal gered te zullen worden*".

Het andere middel ter bemoediging kwam den Prins van buiten, uit *Zeeland*, waar de Vorst, naar zijne betuiging, »*altijd kapiteinen, soldaten en matrozen vol moeds vond*". Den 3den Augustus 1573, n. l. hadden de moedige Zeeuwen den vijand het kasteel *Zeeburg* ontrukt. De verovering van dezen dusgenoemden zeesleutel op *Walcheren* was destijds eene belangrijke aanwinst ten voordeele vooral bij het beleg van *Middelburg*; zij wekte dus in *Zeeland* den moed op, terwijl die in *Holland* begon te vallen. Regt tijdig kwam het berigt der verovering van *Zeeburg* aan den Prins, die daarvan dan ook, gelijk wij in *De geschiedenis der Watergeuzen* van A. P. VAN GRONINGEN, bl. 149, en elders lezen, in denzelfden brief van den 9den Augustus gebruik maakte, om den neergeslagen moed van SONOY en anderen op te beuren, schrijvende verder: »*dat hij niet twijfelde, of God zal den Zeeuwen voorts geluk en victorie verleenen, te meer, aangezien zij zoo vrijmoediglijk de zaken ter harte nemen, waarom ook gijlieden, alle ijdele vrees afleggende, uw mannelijk hart moet behouden, verzekerd, dat, in dat geval, ook de zegen Gods bij ulieden zijn zal, en zoo wij in Holland, even als in Zeeland, den vijand de zee benemen kunnen, zal zijn hoogmoed wel zinken*". — En wat dit schrijven (?) nu uitwerkte: den 8sten Oct. 1573 moesten de Spanjaarden het beleg van *Alkmaar* opbreken, en 3 dagen later werd hunne vloot op de *Zuiderzee* door de Noord-Hollanders verslagen.

Zie daar eene gedachtenspeling in het verledene, toen ik mij onlangs op het nog aanwezige kasteel *Zeeburg* bevond, thans wel eene stille eenzame plaats, maar welke nogtans voor geschiedkundigen zoo veel stof oplevert ter herinnering van hetgeen aldaar en in hare nabijheid in den eersten tijd van *Neerlands* verlossing uit de magt van *Spanje* is voorgevallen.

P. FRET.

Opschriften op klokken. Ter aanvulling der opgaven van opschriften op klokken en torens kunnen de navolgende dienen, die ik hier en daar mij herinner ontmoet te hebben:

Zoo staat er te *Gent* op de klok, hangende in den Belfortstoren:

„Vox mea est bombam,
Potens depellere Satan".

En aan de andere zijde der zelfde klok:

„Als ik kleppe is 't brand,
Als ik luie is 't oorloghe in Vlaenderland".

Op den toren van het dorpje *Vucht* in *Noord-Braband* staat:

„In het jaar zestienhonderd,
Is deze toren omgedonderd,
Wij bidden U o Heer,
Donder deze toren niet meer neêr".

Op den toren te *Bommel* staat:

„Iksem bliksem dommele
Sloeg in den toren te Bommele,
Heer Oom
Doe 't niet weêr om.
In het jaar zestien honderden dritte
Liet JAN VAN LUIKEN de toren te Bommele witten".

J. G. D. W. H.

Kalendernamen en derzelver beteekenis. In onzen gewonen kalender staan bij verschillende data onderscheidene namen van Heiligen, welke, behalve dat zij feestdagen aanduiden in de R. C. kerk, ter eere dier Heiligen, ook nog eenige andere beteekenis hebben. Zij staan namelijk ook in verband met de jaargetijden, het weder, bepaalde landbouwkundige werkzaamheden, kermissen, enz. en enkele dier namen worden ook nog algemeen bij het spreken over dergelijke zaken gebruikt, zoo als b. v. ST. JAN. Bij vele is dit later in onbruik geraakt, misschien wel omdat men in vele latere, vooral Protestantsche kalenders, die namen heeft weggelaten. Prof. PIPER spreekt hierover ook in zijn *Evangelisches Jahrb. fur* 1850 (2te Aufl. Einl. S. 3), en noemt enkele spreekwoordelijke uitdrukkingen, bij de Duitschers nog in zwang, waarin die namen in hunne beteekenis bewaard zijn, b. v.:

FABIAN SEBASTIAN (20 Jan.).
Läszt den safft in die Bäume gahn;
MATTHEÜ (24 Febr.).
bricht Eis,
Sindt 't er keins, so macht er eins;
ST. LORENZ (10 Aug.) *Wärm und Sonnen-*
Verspricht uns einen süszen Wein. (*schein*

Verder zegt men dat op de dagen *Pancratius*, *Liberatus* en *Servatius* (11—13 Mei) de laatste nachtvorsten plaats hebben. MARIA *boodschap* (25 Maart) duidt den ploegtijd aan. URBANUS (25 Mei) herinnert aan het einde des voorjaars. JACOBUS (25 Julij) aan het begin der roggen-oogst. BARTHOLOMEUS (24 Aug.) aan het einde van de oogst der meeste veldvruchten. *Allerheiligen* aan het einde van den winter-zaaitijd. Of hiernaar bij ons, vooral bij de boeren, nog veel gerekend wordt, zou ik niet durven verzekeren. Maar onlangs kwam mij eene oude kalender uit het begin der XVIIde eeuw in handen, waarin ik bij elke maand een vierregelig versje vond, waarin een paar der voornaamste Heiligen uit die maand ver-

meld werden, die met een of ander gebruik in verband waren gebragt. De versjes zijn deze:

JANUARIUS.
't Jaer is nieuw, als Coningen gaen
Offeren, spraeck Pontiaen.
Anthonis heeft Agniet geeert
Paulus wert van Godt bekeert.

FEBRUARIUS.
Hoe Licht was Sint Aecht omtrent,
Doe uyter haghen spranck Valent.
Cruypt weer in u kot sprack Pier,
Want Matthys maeckt noch vyer.

MEERTE.
Meert wort daer door verciert,
Dat men Sinte Gregorius viert.
Geertruyt sprack tot Benedictyn:
Marie sal ghebootschapt zyn.

APRILIS.
April sprack Ambrosius vrient,
Brenght ons 't Paesch-Ey, 't is verdient,
Want die Schutters vragen nae Joris.
Mart vraeght waer Victael is.

MAYUS.
Philips kruyst u, want Jan Latyn
Verkoopt syn Panser, drinckt de wyn,
Want dats nu in de May diere,
Urbaen vliet en maeckt een Pe.

JUNIUS.
Maeckt goet chier sprack Bonifaes,
Brenght ons hier Barnabas kaes.
Sixtus twee pont Kriecken lieter,
Daer Jan Baptist sliep en Pieter.

JULIUS.
Ons Vrou en Martyn seyden,
Sal du dan ons Margriet scheyden,
Maeyt eerst u Hooy sprack Magdaleen:
Jacob sprack: ick en heb gheen.

AUGUSTUS.
Petrus droegh den Oogst in schuer,
Dies loegh Laurents syn ghebuer.
Mari vaert opwaerts, 't was haer noot,
Want Meeus wert ghevilt, en Jan onthoot.

SEPTEMBER.
Gillis sprack: Ick ben confuys,
Vrou en hebdy munt noch cruys?
Waer was Lambert doen Theeus viel,
In den wyngaerd? daer 't zach Michiel.

OCTOBER.
Remeeus sprack: Frans haelt om Most.
Want Denys betaelt den kost.
Haelt Mutsaert Luyck, en maeckt u hout,
Severyn waeyt en Symon is kout.

NOVEMBER.
Heylich Hubrecht en Lenaert,
Hebben Sint Martens wyn niet ghespaert,
Soo heeft Lysbet groot verlies,
Want Catryn dronck mee en Dries.

DECEMBER.
Loyken en Barbel, Claes en Marie,
Riep tot Lucie, weest alle blye,
Maer sprack: ick sal
Kerst, sterff, Janskint, daer ist al.

Daar is mij nog veel duister en onverstaanbaar in die versjes, en met verlangen zie ik daarvan nadere ophelderingen te gemoet.

Ook wilde ik gaarne ieder uitnoodigen die dergelijke versjes kent, ze mede te deelen aan

HENRY.

Anagrammen. Onder verscheidene andere (en met hoe vele, voor wie geduld heeft, te vermeerderen!) vond ik het volgende anagram, dat bij zevenvoudige omzetting éénen zin vormt, en mij als zoodanig bijzonder aardig voorkwam.

Men oordeele:

Zeker geleerde, TOBIANUS, had eene twistzieke echtgenoot om hare tijdelijke goederen getrouwd, en zeven jammervolle jaren met haar doorleefd. Toen zij gestorven was, gaf hij uit overmaat van vreugde zijnen bekenden een groot feestmaal, waarop een hunner het volgende anagram op zijnen naam vervaardigde:

Obit anus, — de oude sterft,
abit onus, — de last verdwijnt;
»Tua nobis — »het Uwe ons
sunto, abi, — toebehoort, ga heen,
ubi sonat — waar klinkt
tuba Sion". — de Sions-bazuin".
Ita bonus — Zoo (sprak) de goede
TOBIANUS. — TOBIANUS.

G. E. J. RIJK.

Blaauwboekske. De reden waarom men kleine pamphletten met den naam *blaauwboekje* bestempelt was mij tot nu toe onbekend, tot dat ik onlangs toevallig daarvan eene opheldering vond in S. UYTENBOGAERTS *Kerckelycke bedieninge ende verantwoordinge.* Sprekende over zijne sententie waarbij hij uit het land werd gebannen, zegt hij dat zijn echtgenoot aan SYLLA zijne verwondering had te kennen gegeven, dat de misdaad, waarvan hij ten onregte werd beschuldigd, niet in de sententie stond uitgedrukt, en laat daarop volgen: »SYLLA antwoorde, dat de Heeren met geen blaeuwe boecxkens gedient en waren; meynende apparentelyck een boeckjen,dat daerop mochte komen tot verantwoordinge in het blaeuw genaeyt, ghelyck sulcke boecxjens ghemeenlyck ghenaeyt ende daerom blaeuwe boecxkens ghenaemt wierden". HENRY.

Casparus Barlaeus. Van dezen vermaarden Nederlandschen geleerde vindt men in de gewone levensberigten niet vermeld, welk eene bron van rijkdom zijne dichterlijke gave voor hem was, daar hoog geplaatste personen, die zijn talent vereerden, hem voor zijne verzen vorstelijk beloonden. Een tijdgenoot die van nabij met dit alles bekend was, zegt desaangaande — na over vorstelijk belooningen, aan geleerden uitgereikt, te hebben gehandeld — en »wat BARLAEUS met Rijmen, zoo van den Koning van Vranckrijck, Engeland, den Prins van Oranje, den Kardinaal RICHELIEU, ende andere Staatspersonen, heeft gewonnen, zal ik aan u niet klappen; dan dit weet ik zeer wel, dat al het mijne zoo veel niet kan uijtmaecken. Vraagje wat wij voor ons Rijmen en

lijmen genieten? hoor: zoo veel als de Koning van Spanjen van al zen in-komen, te weten: de kost. Is het geen zop, zoo is het drop. De goe Godt weet welck ons het nutst en nodigst is, derhalve zijn wij met zijn gaven, te vreden: want wat zal het de menschen baten of hij de gantze wereld won ende aen zen ziel schade dee? Dit zal dan van de verkreeghe rijckdom, op dit maal genoeg zijn". Zie *Historische Avonden of Nederl. Vertellingen, enz. Eerst uit verscheide tijd-boeken, door* JACOBUS VIVERIUS, *onder de naam van* PHILOLOGUS PHILATROS *à Ganda, vergadert en beschreven, enz.* Amst. 1665, in 12°. bl. 462.

C. KRAMM.

Vragen.

LXXIII. — *Een oud stichtelijk lied.* In mijne vroege jeugd, nu omtrent 60 jaren geleden, mij bij familie van mij te *Deventer* ophoudende, kreeg ik dáár meermalen in handen een Vraagboekje of zoogenaamd *Kort Begrip der Christelijke Religie,* waarvan ik echter den juisten titel niet meer weet op te geven, maar dat ik acht te *Deventer* gedrukt, en dáár in vroegeren tijd, in de jeugd van mijn grootvader, die toen al naar de zeventig jaren liep, op de Catechisatie bij de Nederd. Hervormden in gebruik te zijn geweest.

Achter dat Vraagboekje vond men een lied, waarvan het juiste opschrift mij sedert ook ontgaan is, maar boven welks eerste couplet de aanduiding stond: „Wijze: *Wilhelmus van Nassouwen*". Ik herinner mij niet meer den letterlijken inhoud van dat lied, maar weet wel, dat die bij uitnemendheid troostrijk en bemoedigend was, en dat het uit verscheidene, misschien 8 of 10 coupletten, bestond. Alleen het eerste couplet is in mijn geheugen bewaard gebleven en luidde als volgt:

„Hij heeft geluk en zegen,
Die altijd in Gods wet
En in sijn rechte wegen
Sijn treden vlijtig zet.
Geen tonge kan verhalen —
Geen pen beschrijven kan —
Geen konstenaer afmalen
't Geluck van sulk een man".

Ik houd mij overtuigd, dat menigeen, indien hem de inhoud van het lied bekend ware, het met mij overwaardig zou achten, dat het voor vergetelheid bewaard bleve en ook nu nog meer algemeen bekend werd. Het zou mij althans ongemeen verheugen, zoo een der Heeren Navorschers konde aanwijzen waar het bedoelde lied te vinden ware, of wel, zoo mogelijk, de goedheid had, den inhoud er van in zijn geheel in dit Tijdschrift mede te deelen, waartoe de geëerde Redactie, naar ik vastelijk vertrouw, gaarne een plaatsje in hare kolommen zou verleenen.

PHILOPATOR.

LXXIV. — *Oud uurwerk en geschiedenis er van door Odevaere.* Daar de geschiedenis van een prachtig uurwerk, dat verleden jaar in mijn bezit kwam, gedeeltelijk op *Holland* betrekking heeft, zoo hoop ik, door middel van NOTES AND QUERIES en DE NAVORSCHER, de wenschelijke inlichting daaromtrent te kunnen verkrijgen.

Vooreerst moet ik eene korte beschrijving van het uurwerk geven, om de Navorschers in staat te stellen het te herkennen. Het is van koper, rijkelijk verguld en zeer kunstig gesneden, en zonder het voetstuk, omtrent vier voet hoog. Het bestaat uit drie verdiepingen, met afgezonderde zuilen aan iederen hoek. Vooraan in de benedenste verdiepingen zijn de wijzerplaten. De bovenste verdieping toont de bewegende figuren, die de uren en de kwartieren slaan, en eenen plegtigen omgang maken, terwijl een deun door het klokkenspel gespeeld wordt. Boven op is een koepel, waarop een haan staat, die met zijne vlerken klapt en kraait, als het uur slaat. Naar het gevondene opschrift is het in 1589 door IZAAK HAHRECHT (vervaardiger van het groote uurwerk in de Domkerk te *Straatsburg*) gemaakt. Klaarblijkelijk is het een model in het klein van dat beroemde werk, daar het alle deelen daarvan weergeeft. Het zou, naar een gedrukt bescheid, voor Paus SIXTUS V vervaardigd zijn, en meer dan twee honderd jaren in het bezit van het Hof van *Rome* geweest zijn. Naderhand kwam het in het bezit van WILLEM I, Koning der *Nederlanden,* die last gaf aan den sedert overledenen oudheidkundigen ODEVAERE, om daarover navorschingen te doen, en eene beschrijving er van te maken. Gaarne zou ik weten wie die ODEVAERE was, en waar zijne beschrijving te vinden is. Ook wenschte ik wel te vernemen op welk gezag berigt wordt, dat het voor den Paus vervaardigd is, hoe en wanneer het uit het Vatikaan, en in handen van den Koning der Nederlanden kwam, wanneer en waarom het uit diens bezit is geraakt, en door welke omstandigheden het in *Engeland* gekomen is, en eindelijk waar het in 1850 ten toon gesteld is geweest?

Als de lezers van NOTES AND QUERIES of die van DE NAVORSCHER daaromtrent eenige inlichting konden geven, zouden zij mij grootelijks verpligten.

OCTAVIUS MORGAN.

LXXV. — *Houders van Tafels van Leening in de XVIde eeuw.* Bij WAGENAAR, *Beschrijv. van Amsterdam,* Dl. VII, bl. 113, vind ik het volgende: „Doch na de verandering hier ter stede, in 't jaar 1578, prees WILLEM, Prins van *Oranje,* der Stad FRANCOIS MASAZIA aan, tot het houden eener Tafel van Leeninge. Na hem, vind ik, dat JEHAN LAIYNIER, en SION LUZ Octroi, voor eenige jaaren, gehad hebben om, hier ter Stede, alleen Tafel van Leeninge te houden. De laatste trok, in 't jaar 1611, wel drie en dertig en een half ten honderd 's jaars Intrest van de panden, die hij beleende. Doch toen zijn Octroi, in 't jaar 1614, stondt ten einde te loopen, werdt bij de Vroedschap, verstaan, dat het belang der Stede vorderde, dat de Tafel van Leeninge, voor Stads rekening, werdt waargenomen. LUZ, die wel gezien was ten Hove, bewoog de Prinsesse Paltsgravinne, die met een' zusters zoon van den Prinse MAURITS gehuwd was, en den Stadhouder zelven, om bij de Regeering van *Amsterdam* te verwerven, dat hem vernieuwing van zijn Octroi, voor nog twintig jaaren, verleend werdt" enz.

Bij C. J. VAN HEEL DZ., *De Banken van Leening in Nederland,* Haarlem 1849, wordt melding gemaakt van een Tractaatje van Professor BOXHORN getiteld: *de Trapezitis vulgo Longobardis* etc., in 1640 te *Leiden* gedrukt, alwaar „als een merkwaardige, bij WAGENAAR niet gemelde bijzonderheid" verhaald wordt, „dat hier te lande een Superintendent of Commissaris-generaal het opzigt en de directie had over de zoogenoemde tafelhouders in de steden van *Holland* en *Zeeland,* met het regt om hun tot dit bedrijf de noodige penningen te verstrekken, waarvoor hij van de „„rantsoenen en pensioenen en andere"" zijn voordeel genoot. De laatste was FRANCOIS MASSAZIA, dezelfde die, ofschoon louter als houder eener tafel van leening, ook bij WAGENAAR voorkomt. Hij

werd in 1584 uit die betrekking ontslagen, nadat hij zich vooraf tot „„Zijne Princelijke Excellentie"" had gewend, uit hoofde van verschil of weigering van het genot der voorregten in die betrekking; om welke oorzaak ook tusschen hem en eenige tafelhouders proces voor den Hove van Holland gerezen was".

Is aan HH. Navorschers iets meer bekend van deze Commissarissen-generaal in het algemeen, en de drie bij WAGENAAR genoemde tafelhouders in het bijzonder?

Deze tafelhouders schenen volgens WAGENAAR, door het Hof begunstigd te worden. Is iets dergelijks ook van andere hier niet genoemde tafelhouders bekend en in welke betrekking stonden zij tot het Hof, dat zij de voorspraak van dat Hof zoo herhaaldelijk, en met vrucht, konden inroepen?

LAGE.

LXXVI. — *Topographische beschrijving van Rhijnland.* Daar de ondergeteekende zich bezig houdt met de zamenstelling eener historisch-topographische beschrijving van *Rijnland*, verzoekt hij vriendelijk ieder, welke in staat is hem eenige bijdrage ter opheldering daarvan te kunnen geven, die te willen toezenden aan zijn adres. Het meest aangenaam zullen opgaven zijn van leenvervolgen dier heerlijke goederen, welke elders te vergeefs gezocht worden, levensbijzonderheden van predikanten, welke sedert de Reformatie aldaar gestaan hebben; — bijdragen, welke kunnen strekken om een zoo veel mogelijk volledig historisch overzigt der droogmakerijen te geven, of die voor de geschiedenis der daarin gevonden wordende trafijken en fabrijken dienstig zijn, enz. enz.

J. W. REGT te *Waddinxveen.*

LXXVII. — *Ville et Province d'Utrecht.* Bij de liefhebbers der Nederlandsche geschiedenis is zeker bekend een boekje in kl. 8°., onder den volgenden titel: *Histoire abregée de la Ville et Province d'Utrecht. Avec une connoissance ébauchée de la Noblesse de cette Province, et une liste de tout les Grands Schouts, ou Chefs de Justice connus autrefois sous le nom de Vicontes ou Burgraves d'Utrecht*, (*par* FRESCHAT). A Utrecht, chez GUILLAUME MEESTER, Marchand Libraire, 1713.

Maar is hun ook bekend, dat dit zelfde werk is voortgezet en vermeerderd tot den jare 1756 door den kenner van heraldiek en genealogie, PIETER VELZEN, te *Haarlem?* Mijn vraag is of dit vervolg in druk is verschenen; zoo niet, waar dan dat manuscript is beland, het welk onder de in gemelde vakken zoo rijke nalatenschap van genoemden VELZEN, te *Haarlem*, op den 29sten November 1757 is verkocht, onder N°. 3, bl. 22 van den Catalogus, alwaar de bovengemelde titel in zijn geheel voorkomt en aldus is vervolgd: „*ou derniere suivent les Blazons des possesseurs ou proprietaires de Chateaux Militaires, qui ont été omis dans ce livre, comme aussi de ceux qui en ont acqu s, depuis l'edition; ensemble d'une nombre* 318 *Armories, par* P. VELZEN. *Manuscript. in* 8°.

C. KRAMM.

LXXVIII. — *Mathematische formule.* — In het werkje, getiteld: *Manuel d'applications Matthématiques usuelles et amusantes par* T. RICHARD. *Sec. édit.* Paris 1834, wordt op pag. 176 eene hoogst eenvoudige formule opgegeven, om te bepalen op welken dag der week van eenig jaar de eerste Maart en gevolgelijk ook de eerste November invalt of is ingevallen.

Voor HH. Navorschers, die gemeld werkje niet bezitten, en mij willen aantoonen langs welken weg men tot die formule kan geraken, of een werk opnoemen, waarin ik dien kan vinden, schrijf ik het t. a. p. dienaangaande vermelde, hier in zijn geheel af.

„Appelant M. le millisime d'une année si on le partage en deux nombres; l'un *m* formés des deux chiffres à droite: l'autre *s* des deux chiffres à gauche, on aura pour le nom du premier Mars, que nous appelons R. 1. désignant lundi et la lettre dominicale A. 2 mardi .... 7 ou 0 dimanche, on a

$$R = \left\{ \frac{m + {}^1/_4\, m + 5\,S + {}^1/_4 S + 3}{7} \right\}$$

On négligéra les fractions qui peuvent se trouver dans chaqun de nombre, $^1/_4$ m et $^1/_4$ S et R n'est ici que le reste de la division du numerateur par le dénominateur.

Cette formule est générale, mais de 1800 à 1900 elle se simplifie et devient

$$R = \left\{ \frac{m + {}^1/_4\, m - 1}{7} \right\}$$

J. KORTMAN.

LXXIX. — *Jan van Baarsdorp en M. Lunders.* In mijn bezit is een miniatuur portretje op koper, de beeltenis voorstellende van JAN VAN BAARSDORP Burgemeester van *Leyden*, door M. LUNDERS. Wie waren nu de ouders van JAN VAN BAARSDORP, wie was zijne vrouw en wie waren hare ouders? En welk was het wapen dat hij voerde? Elke bijzonderheid uit zijn leven zal mij welkom zijn. Het zelfde wenschte ik ook van M. LUNDERS te vernemen.

N. E. A.

LXXX. — *Balije van Utrecht.* Wat is het tegenwoordige doel der *Balije van Utrecht*, en wanneer kan men daar in opgenomen worden? Welke verpligtingen en voorregten zijn er aan verbonden? Door hierop een zeer uitvoerig antwoord te geven, zal men mij zeer verpligten.

N. E. A.

LXXXI. — *Nederlandsche landverhuizers.* De landverhuizing als een streven naar lotsverbetering, schijnt van de vroegste tijden af in *Nederland* niet ongewoon geweest te zijn. Reeds in de XIVde eeuw vindt men van Nederlandsche landverhuizers melding gemaakt, die zich in de woeste streken, waaruit de Hertog VAN SAXEN de *Obodrieten* verdreven had, nedergezetteden en er welvaart verkregen. In het begin der XVIde eeuw, tijdens de regering van CHRISTIAAN II hebben zich vele Nederlandsche familiën in het noorden gevestigd, wier nakomelingen er nog bestaan. In *Zuid-Afrika*, *Noord-Amerika* en elders, vindt men nog afstammelingen van Nederlandsche kolonisten, die zich altijd naauw verwant aan het moederland gevoelen, en uit DE NAVORSCHER, IVde Jaarg. bl. 35, blijkt dat er reeds in 1627 uit *Zeeland* kolonisten naar *West-Indie* vertrokken zijn.

Zoo ver ik weet, bestaat er geene geschiedenis van de Nederlandsche landverhuizingen, en men zou mij verpligten met eene opgave der bronnen die men ten dien opzigte raadplegen kan, of wel door omtrent deze zaak in dit tijdschrift een en ander mede te deelen.

$\varphi^2 - \varphi$.

LXXXII. — *Predikatie van Simon Simonides.* WAGENAAR verhaalt in zijne *Vaderl. Historie*, Dl. XIV, bl. 175, dat de Haagsche Predikant SIMON SIMONIDES den dag na den moord der DE WITTEN, in de Nieuwe Kerk te *'s Hage* eene predikatie deed, waarin hij den moord dezer staatsmannen eene wrake Gods noemde, en verzekerde dat de handdadigen niet gestraft, maar veeleer beloond zouden worden. Men wenschte te

weten of deze leerrede gedrukt is, en zoo ja, waar ergens een exemplaar berust. P. S.

LXXXIII. — *Robespierre.* Hoe mag BILDERDIJK er aan gekomen zijn, MAX. ROBESPIERRE, den beruchten volksmenner, voor een zoon te houden van DAMIENS, den sluipmoordenaar van LODEWIJK XV? (Zie *Krekelz.*, Dl. II, bl. 151.) Allerwege elders komt hij voor als de zoon van een verloopen advokaat, die te *Munchen* is gestorven. J. M.

LXXXIV. — *Zeevaartkundige werken.* Ten vervolge mijner vraag (*Nav.* III.; bl. 68, Vr.XL) neem ik de vrijheid HH. Navorschers de volgende zeevaartkundigen aan te bevelen: P. KARSSEBOOM, P. VAN DER HUIPS, GERRIT NICK van *Gouda*, ADRIAN JACOBSZ. KOPS van *Delftshaven*, JAN VAN DEN DAM, P. RUELLE, J. SIKKEMA, C. STUURMAN, J. PZ. STUURMAN, F. J. TRUMPI, L. LIEUWES, A. COLOM, DIRCK RUYTERS, JAN WILLEMSZ. SLEUTEL.

De volgende worden hier herhaald, daar er een drukfout is ingeslopen, Mr. SYBRANT HANSSEN en PIETER HERMAN MOERMAN.

Wie is de Nederduitsche vertaler van het werk van WILLIAM BOURNE, *Rules of Navigation*, dat in of omstreeks 1609 te *Amsterdam* is in het licht gekomen.

Voorloopig betuigt de ondergeteekende zijnen dank voor de reeds verstrekte mededeelingen, en houdt zich verder ook voor bijzonderheden, de opgemelde personen betreffende, aanbevolen. LABORANTER.

LXXXV. — *Tasmans reize in* 1642—44. In het werk *Circumnavigation of the Globe*, London, 1852, lees ik: „For many years the only account of TASMANS voyage was to be found in a curtailed abridgment of his journal published at *Amsterdam* in 1674". Bij wien is dit uitgegeven?

LABORANTER.

LXXXVI. — *Vreemde bloemen.* Zie hier een paar uittreksels uit het werk: *Naauwkeurige waarnemingen omtrent de seldsaamheden en uitwerkselen der Natuur*, bl. 141. „Daar is geen Plante, waarin de Natuur meer speeld, als in het Standelkruijd, anders *Satirium* genaamd. De Bloemen van ijder Specie, waarvan het getal zeer groot, vertoonen alle de gedaante van een Dier. D'een als een Vogel, een ander als een Aap, dan eens een Horsel, dan een Wespe, een Bije, een Mugge, een Vlinter, een Vlieg, een Vlo, een Spinnekop, een Sprinkhaan of eenig ander ongedierte, en het is een vermaak deze Bloemen naauwkeurig te bezigtigen. CORNELIUS GEMMA had 'er van 26 soorten; en zo ook LOBELIUS en LAURENBERGIUS, hadden nog daar en boven bijzondere, welke zij beschreven hebben".

„Maar de allerfraiste soort is die, welke men *Antropophora* noemd omdat ze........................, na de getuigenis van Vader KIRCHERUS verbeeld"; etc.

„Onder de Reijsoorten van de *Orchis* of *Saturium*, welke de geleerde van de Academie *Curiosorum Naturae* hebben doen graveeren, zijn de twee eerste die, welke de..................., en die zij noemden *Orchis Anthropophoros Mas* en *Orchis Antropophoros foemina*, A°. 1671, *Observat.* 41, pag. 73".

Nog veel wonderbaarlijker vertelt de schrijver daarop van de *Barometen* in *Tartarijen*, op het getuigenis van SCALIGER, en van „de *disteleerplant*, beschreeven door de geleerden van *Duytsland*, Act. Eruditorum, 1682. *Observ.* 145, pag. 363", en spreekt daar van HERMANNUS NICOLAUS GRIMM, die de plant gezien heeft". (!) Zijn dat alle fabelen of zijn die planten bij kruidkundigen nog als bestaande bekend?

W. J. F.

LXXXVII. — *Tulpenliefhebberij van den Kardinaal Richelieu.* Ik vind de volgende zinsnede in het werkje: *Traité des Tulipes etc.*, Paris, chez CHARLES DE SERCY, 1678, aan het slot van Chapitre II (Du nom de Tulipe en général, des noms particuliers et comme on doit les nommer).

„Et Monseigneur le Cardinal de RICHELIEU, qui après ses grandes occupations, alloit délaisser son esprit entre les fleurs et le bel émail des Jardins, ne dédaigna pas de donner le nom au JEAN SCIME, au GAGNEPAIN, et à LA CHANCELIERE".

Is aan de HH. Navorschers iets meer omtrent deze bloemen-, en inzonderheid tulpenliefhebberij van den Kardinaal RICHELIEU bekend, en waar is daarover meer te vinden?

LAGE.

LXXXVIII. — *Reali di Franza.* Onder de merkwaardigste voortbrengsels, ons uit de middeneeuwen nagelaten, bekleeden de *Reali di Franza* of *Francia* (het Koningshuis van *Frankrijk*), eene voorname plaats. Dit werk bevat niet enkel de fabelachtige heldendaden van KAREL *den Grooten* en zijne voorgangers, sedert KONSTANTIJN, maar is hoofdzakelijk de fantastieke geschiedenis van de uitbreiding des Christendoms. De eigenlijke riddergeest heerscht er niet in. Het oorspronkelijke, in de Latijnsche taal, is verloren, doch wordt rijkelijk vergoed door den Italiaanschen tekst, eene omwerking, die om hare keurigheid van taal, door QUADRIO onder de *testi di lingua* wordt gerekend. VAL. SCHMIDT (in ROLAND'S *Abentheuer*, Th. III, 1820) kende nog slechts de eerste zes boeken, in de oude uitgaven van 1491—1537 voorhanden. Later heeft LEOP. RANKE (*Zur Gesch. der Ital. Literatur*, Berl. 1837) berigt gegeven en den inhoud medegedeeld van de twee overige verloren gewaande boeken, die in een volledig handschrift van 1508—1509 in de Bibliotheek *Albani* te *Rome* zijn bewaard gebleven,

Mijne vraag is nu alleen, of die laatste boeken der *Reali* door den druk zijn gemeen gemaakt, en zoo ja, of er ook gelegenheid zou zijn er voor een korten tijd gebruik van te maken? J. M.

LXXXIX. — *Jonkvr. Katharina van Orleans.* Bij VAN AITZEMA, *Saken van Staat en Oorlogh*, Dl. V der uitgave in folio, bl. 144 en volgg., vindt men het verhaal van eene ontschaking, in den jare 1664, welke een hevig verschil verschil verwekte tusschen de Staten van *Holland* en HENDRIK WALRAET, Grave van *Waldek* en *Piermont*, Heer van *Kuilenburg*; in het kort vermeld bij VOET VAN OUDHEUSDEN, *Historische beschrijvinge van Culemborg*, bl. 302, en ons in romantischen vorm wedergegeven door Mr. J. VAN LENNEP.

HANS DIDERIK DE MORTAIGNE had midden uit den *Haag* eene Zeeuwsche Jonkvrouw KATHARINA VAN ORLEANS (bij VOET staat ORLIANS, en bij SMALLEGANGE wordt de familie ORLIENS genoemd) met geweld weggevoerd; en met haar de wijk genomen naar *Kuilenburg*. De Staten van *Holland* deden hem, benevens de Jonkvrouw, opeischen. De Graaf weigerde de uitlevering, doch door afgezondene krijgsknechten in het naauw gebragt, liet hij MORTAIGNE heimelijk ontsnappen die zich daarop in Zweedschen krijgsdienst begaf. De Jonkvrouw VAN ORLEANS werd aan de afgezondenen overgegeven, zoo als men dit alles uitvoerig bij VAN AITZEMA beschreven vindt. Van het verdere lot van Jonkvrouw KATHARINA wordt niets vermeld.

Is nu een der HH. Navorschers in staat daaromtrent eenig licht te geven?

C. P. L.

Antwoorden.

Lucretia van Trello (II.; bl. 186). Daar de vraag van N. P. BIBLIOPHILUS, om van deze, »*het Puyck der Delfsche vrouwen*", eenige levensbijzonderheden te weten, tot heden onbeantwoord gebleven is, is ook hij er van bevrijd gebleven, dat de inhoud van het aangehaalde vers van HUYGENS op hem zoude zijn toegepast. Ik wil echter eene poging aanwenden, als nog iets van haar te vernemen, en mededeelen hetgeen mij van het geslacht TRELLO of TRILLO voorkwam.

CHARLES DE TRELLO of TRILLO, wordt genoemd onder de Slotvoogden van *Loevestein*, en schijnt dit geweest te zijn in 1573. Later werd hij bevelhebber van *Herenthals*; zie *Geschiedk. Aant. betr. het Slot Loevestein*, Gorinch. 1840, bl. 20 en 28 der *Bijlagen*. KAREL VAN TRILLO, Ridder, Hoofdschout van *Utrecht*, welligt dezelfde als de voornoemde, had eene dochter SARA VAN TRILLO, die in 1606 huwde en de tweede vrouw was van FREDERIK VAN DORP, Gouverneur van *Thelen*, kolonel, gest. in 1612 oud 65 jaren, bij zijne tweede vrouw kinderen nalatende. De vrouw verschilde ongetwijfeld veel in jaren met haren man, waardoor het zeer waarschijnlijk wordt, dat SARA en LUCRETIA VAN TRILLO, zusters waren; indien bij de familie VAN DER DUIJN, thans nog in aanzien, en afkomstig uit het oud Hollandsch geslacht VAN DORP, en bepaaldelijk van genoemden FREDERIK en van SARA VAN TRILLO, aanteekeningen voorhanden waren, mogt men hopen, iets meer van LUCRETIA te kunnen vernemen. Zie voorts de *Genealogie* VAN DORP, bij FERWERDA. V. D. N.

Dr. J. A. Schasz (II.; bl. 311). Dit schijnt een aangenomen naam te zijn; ten minste ik lees bij BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*, uitgegeven door H. W. TIJDEMAN, Dl. XII, bl. 150. »Deze (REINIER 'T HOEN) heeft mij gezegd, dat de staatkundige tooneelstukken (dramaas in prosa) omstreeks 1780 onder den naam van J. A. SCHASS, Med. Doct. in het licht verschenen, en om het bijvoegsel van Med. Doct. door velen aan den beroemden geestigen Doctor VAN WOENSEL toegeschreven, van zijn vader P. 'T HOEN zijn".

Deze P. 'T HOEN in de bekende schrijver van *de Post van den Nederrhijn.*

C. P. L,

Isaac le Long (IV.; bl. 62, Vr. 34). In de Voorrede van zijn *Historisch Verhaal der Nederl. Gereform. Kerken onder 't Kruis*, Amst. Wed. S. SCHOUTEN *en Zoon*, 1751, 8°. zie ik dat hij die voorrede schreef op den 9/19 April 1750 te *Nieuw Hanau*, en dat hij kort te voren, op den 150sten verjaardag der stichting van de Nederd. Fransch Gereformeerde kerk te *Nieuw Hanau*, zijn 68ste jaar was ingetreden.

Voorts heeft hij in 1760 bij GERRIT de GROOT, te *Amsterdam*, uitgegeven, *Naleesingen en Verbeeteringen op* 1. *Hist. Verhaal der Gereformeerde Kerken onder 't Kruys;* 2. *Boekzaal des Bijbels;* 3. *Reformatie van Amsterdam;* 4. V. VELTHEM'S *Spieghel Hist.*, te zamen één boekje, 4°. 22 bladz., onderteekend: *Frankfort a. Main*, 1760; hij was dus toen 77 jaren oud.

Van vaders en moeders zijde uit overal verdrevene Protestantsche voorouders gesproten, had hij ook nergens eene blijvende plaats willen behouden, noch eenige vaste bezitting, (*Voorrede*, bl. 9 (ongenommerd)), wat welligt de reden is dat hij zijne boekerij in 1744 heeft laten verkoopen. Ook hij had zijne jeugd op vele plaatsen in vreemdelingschap doorgebragt (*loc. cit.*), doch ik meen elders gelezen te hebben, dat de moeijelijkheden hem over zijn boek *Reformatie van Amsterdam*, in den weg gelegd, hem hebben doen besluiten van hier te vertrekken. Het ware te wenschen dat men dezen werkzamen en zeer godvruchtigen man, die zich in de schoone voorrede hierboven aangehaald, zoo gunstig voordoet, meer kon leeren kennen.

Ik ben zoo vrij deze zaak nogmaals de lezers van DE NAVORSCHER aan te bevelen.

FRED. MULLER.

Heilige Geesthuizen (IV.; bl. 68, Vr. XXXI). Vóór de Kerkhervorming bestonden, zoo niet overal, dan toch op de meeste plaatsen in ons land inrigtingen, bekend onder den gewonen naam van *Heilige Geesthuis*, of *Tafel van den Heiligen Geest*, van daar *Heilige Geest armen*. Zij stonden onder geestelijk toezigt, en maakten de *algemeene armeninrigting* uit. Over de *tafels van den Heiligen Geest* zie men onder anderen G. VOETII, *Politica Ecclesiastica*, pars 2*a*, pag. 507, alwaar hij zegt: »In ecclesia Romana perdurat usque in hodiernum diem appellatio mensae spiritus sancti, hoc est elemosynariae"; terwijl hij te zelfder plaatse ook over de reden dier benaming handelt. Deze inrigtingen kwamen, hier vroeger, daar later, doch meer bepaald na den vrede van *Munster* in 1648, onder het politiek beheer, ofschoon op sommige plaatsen de oude benaming bewaard bleef. V. D. N.

Henricus de Firmaria (IV.; bl. 95, Vr. 79). Onlangs iets willende naslaan, vond ik zelf het antwoord op de door mij gedane vraag. In het *Appendix* op de *Historia Litteraria* van CAVE, Genevae, 1693, door H. WHARTON, vind ik op bl. 25 vermeld HENRICUS DE URIMARIA ook wel DE FRIMARIA.

Deze geleerde bloeide omstreeks het jaar 1340, en was afkomstig uit *Thuringen*. Hij behoorde tot de orde der Augustijnen, en was

zeer bedreven in de Heilige Schrift en de wijsbegeerte van ARISTOTELES.

Hij wordt door ANTONIUS POSSEVINUS in zijne *Apparatus sacer*, Col. 1608, I, pag. 733, zeer geprezen om zijne menschlievendheid, zorg voor de armen en uitstekende godsvrucht. Hij overleed in hoogen ouderdom, na gedurende twee jaren ondragelijke smarten te hebben verduurd. Zijne werken zijn:

Additiones ad libros Sententiarum. Col. 1513.

De quadruplici instinctu liber. Venet. 1498.

Sermones de Passioni Domini et de Sanctis. Hagenoae 1513 en Par. 1514.

In den Catalogus van FIDELIS BUTSCH te *Augsburg* 1851, wordt vermeld, H. DE FIRMATIA, *Passio Domini litteraliter et moraliter explanata*, c. figg. ligno incis. Landsh. J. WEIJSSENB. s. a. (ca. 1512) in 4°.

Ik houd mijne editie echter voor eene vroegere. C. P. L.

Johan en Emanuel van Mandeville (IV.; bl. 223, Vr. 183). Van EMANUEL V. M. vindt men melding gemaakt in de *Voorrede* van VONCK, in de *Beschr. v. Doesburg* door A. HUYGEN, bl. xc, waaruit blijkt dat de Magistraat van *Nijmegen*, den Stads Geneesheer EMANUEL V. M., benoemde tot Hoogleeraar in die Wetenschap, blijkens Raadsig. van den 9den en 17den April 1656, en dat zijne jaarwedde kwam ten afzonderlijken laste van de stad; verder verwijst VONCK naar het werk van BARBEYRAC, *Vita v. c.* GERARDI NOODT 1735, alwaar, in de voorrede het verder wedervaren dezer Hoogeschool wordt vermeld.

V. D. N.

Werken van N. W. Schroeder (IV.; bl. 223, Vr. 291). Mogelijk is het aan den achterkleinzoon van dezen niet bekend, dat eene *Levensschets* van wijlen dien Hoogleeraar voorkomt in de *Ned. Konst en Letterbode*, Dl. X, 1798, N°. 16, bl. 154, waarin ook zijne schriften worden vermeld; daar ik de bedoelde *Almanak* van 1817 niet bezit is het mij onbekend, of toen daarvan is gebruik gemaakt. Later in 1826 verscheen een Deel van het *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* door G. NIEUWENHUIS, waarin almede een vrij breedvoerig artikel over N. W. SCHROEDER is opgenomen; ook C. SAXE, in zijn *Onom. Lit.* T. VIII, p. 51, noemt vele schriften van hem, doch schijnt het jaar van zijn overlijden verkeerd in 1796 te stellen. V. D. N.

Naamsoorsprong van Monster (IV.: bl. 287, Vr. 240). 't Laat, dunkt mij, geen twijfel over of *munster* of *monster*, zoo als het hier en in *Duitschland* gebruikt werd, Eng. *minster*, Oud-Fr. *monstier*, Nieuw-Fr. *monastère* is het Latijnsche *monasterium* of liever 't Grieksche μοναστήριον (van μοναστής — μόνος — μένω), klooster. Hoe de Heer BUDDINGH er toe gekomen is om aan *monster* zulk een' gezochte oudgermaansche afleiding te geven is mij onbegrijpelijk. P. A. T.

Bijzonderheden omtrent en Portretten van Cornelisz. Symonsz. van der Veer, Johannes Lammetius, Willem Verstegen, Francois Jacobsz. Visscher, Maerten Gerritsz. de Vries en Cornelis Jansz. Coen (IV., bl. 294, Vr. CL). JOHANNES LAMMETIUS heet bij VALENTYN, JOHANNES LAMOTIUS; zie diens *Beschrijving van Molukka*, in *Oud- en Nieuw-Oost-Indië*, Dl. V, bl. 342, waar men eene omstandige beschrijving van het bestormen van *Molukka* vindt.

Aan MAERTEN GERRITSZ. DE VRIES heeft de Hoogleeraar MOLL in zijne *Verhandel.* over eenige vroegere Zeetogten, een geheel hoofdstuk (van bl. 202—214) gewijd, dat wel verdient nagelezen te worden. Ook in BENNET en VAN WIJK, *Verhand. over de Nederl. Ontdekkingen*, (bl. 131—140) vindt men hem vermeld. Naar hem is eene straat genoemd Noord-Oostwaarts van *Jesso.*

Omtrent de overige weet ik voor als nog niets op te geven. A. J. VAN DER AA.

Renatus van Oranje (IV.; bl. 294, Vr. CXLIV). De Heer C. M. A. H. wordt vriendelijk verzocht op te geven, op welken letter het door hem vermelde in HOOGSTRATEN's *Woordenboek* voorkomt, want daar iedere letter in dat werk afzonderlijk gepagineerd is, en men de letters later *ad libitum* schijnt te hebben bijeen gebonden, komt hetgeen hij in Dl. VII vermeldt, bij mij in Dl. X voor, zoo dat het op die wijze blind zoeken is. Wat evenwel de door hem gedane vraag betreft, is het buiten twijfel dat WILLEM I slechts één zoon, FREDERIK HENDRIK, in zijn huwelijk met LOUISE DE COLIGNY verwekt heeft, want hij huwde met haar den 12den April 1583. FREDERIK HENDRIK werd geboren den 19den Januarij 1583 en den 10den Julij daaraanvolgende werd WILLEM I doodgeschoten.

A. J. VAN DER AA.

Klaas Taan (IV.; bl. 326, Vr. CLXVII). OCKERSE zegt op bl. 257 van het 3de stukje van zijn *Ontwerp tot eene algemeene Charakterkunde*, Amst. 1797.

»Welke schatten bevat onder anderen de Zaan langs zijne burgerlijke boorden, en het beruchte *Broek in Waterland.* Men kent alom de naamen van eenen KLAAS TAAN, van eene NEELTJE PATER, die zegt men 80,000 guldens, anderen willen nog meer, tot den XXV penning in 1788 betaalde". φ^2—φ.

Parodie (IV.; bl. 326, Vr. CLXIX). D. vraagt den geheelen inhoud van KINKER's »*Parodie* op de *Alrik en Aspasia* van FEITH".

Hierop diene, dat deze Parodie, wat den tekst betreft, niet van KINKER, maar van BILDERDIJK is, doch de muzyk van KINKER. De eerste of echte uitgave, ofschoon volgens den titel: »Alom te bekomen", is allerzeldzaamst. Zij is in mijn bezit, en beslaat, buiten het blaadje muzyk, met inbegrip van den titel en het berigt daar tegen aan, veertien bladzijden in groot-octavo. Die alle af te schrijven, niet wetende of DE NAVORSCHER zich wel geroepen of geregtigd zal achten ze mede te deelen, is wat veel gevergd.

Voorshands stelle D. zich te vreden met de opgave van den titel:

De Alrik en Aspasia van Mr. RHIJNVIS FEITH, *Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen, en van verscheide Dichtlievende Genootschappen: zedert kort Regeerend Burgemeester der Stad Zwolle,enz. enz. Voorts IJverig Loonschryver van den Boekverkooper* ALLARD, *te Amsterdam, enz. Nieuwe uitgave, eenigzins duidelijker van zin dan de eerste; kunnende ook dienen ten gebruike van zekere Vaderlandsche Winkels in Amsterdam. Tweede Druk. Aanmerkelijk vermeerderd en op muzyk gesteld door den beroemden* BONAVENTURA MELORAUSCHI. *Alom te bekomen.* G. T. N.

L.

[Wij zullen gaarne voor D. een afschrift van het geheel ontvangen.]

Jacobus Zevecotius (IV.; bl. 326, Vr. CLXX). »Toen hy (JACOB VAN ZEVECOTE) professor der geschiedenis aen de hoogeschool te *Harderwijk* was, schreef hy staetkundige aenteekeningen op SUETONIUS en FLORUS:

J. ZEVECOTII *Observata politica ad* C. SUETONII *Julium Caesarem*, Amst. 1630, in 24°.

LUCII ANNAEI FLORI *Rerum romanarum libri IV. Accedunt* JACOBI ZEVECOTII, J. U. D. *Observationes maxime politicae.* Hardevici 1633. (In 12°. en eene tweede uitgaef,te Amsterdam, bij J. JANSSEN, 1638)".

Zie: *Gedichten van* JACOB VAN ZEVECOTE, *voor de eerste mael verzameld en uitgegeven door* Jonkh. PH. BLOMMAERT, Gent en Rotterdam, 1840, bl. xvi.

Men raadplege verder over deze geschiedkundige werken: *Euterpe*, door J. KANTELAAR en M. SIEGENBEEK, St. I, bl. 71, en de schrijvers daar in aangehaald.

J. J. WOLFS.

Het huis met de zeven hoofden (IV.; bl. 350, Vr. 293). De vrager kan, gedeeltelijk althans, inlichtingen vinden in de *Bouwkundige Bijdragen*, uitgegeven door de *Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst*, in welk werk de gevel van het bedoelde huis in fraaijen kleurdruk en met toelichtenden tekst is uitgegeven.

Θ.........ς.

[Hiermede is de eigenlijke vraag niet beantwoord.]

Nog een huis met een' bijnaam (IV.; bl. 350, Vr. 294). Aangaande de hoofden, boven den gevel van het huis RR 4, op den Singel bij den Blaauwburgwal, waarin MAURITS AUGUSTUS ROOS bijzonder belang schijnt te stellen, deel ik het volgende mede.

Men zegt dat hij, die dat huis liet bouwen, als ook diens beide zonen, rijkelijk bedeeld waren met zoogenaamde *goede gevels die het huis versieren*, waardoor de lach- en spotlust vaak werden opgewekt; dat eenige spotvogels om die buitengewone uitstekken nog eeuwen lang in aandenken te doen blijven, gemelden Heer aanboden, het lofwerk aan den gevel van zijn huis voor hunne rekening te willen nemen, mits hij vergunde dat zijne beeldtenis en die van zijne zonen er een deel van mogten uitmaken; dit voorstel werd aangenomen, en de belangstellende kan zich nog dagelijks overtuigen, dat aan beide zijden woord gehouden is.

W. BLOM.

[N. N. deelt bijna hetzelfde mede, doch wil dat de drie hoofden de beeldtenissen van dengene die het huis liet bouwen, en van diens vrouw en dochter voorstellen. Hij voegt er bij', dat uit echte bescheiden blijkt dat de bouw van den gevel met ƒ5600 is betaald, en de naam van den eigenaar in dat stuk wordt genoemd.]

Een vermomde beul (IV.; bl. 351, Vr. 296). »Il n'est pas encore tout a fait clair même de nos jours qui furent ces deux bourreaux masqués (de CHARLES I); en attendant on a prétendu dans le temps que le chaud republicain Sir HENRY VANE avait été l'un deux". Zie *Litterature-Histoire par* D. M. DE SUPERVILLE, Midd. 1855. $\varphi^2-\varphi$.

Het bikkelspel (IV.; bl. 351, Vr. 297). Het spel met deze beentjes, in *Noord-Braband* »hilten" genoemd, schijnt van zeer ouden oorsprong te zijn. Immers ARISTOTELES, in zijne *Historie der Dieren*, IIde Boek, Iste Hoofdstuk, van het *os astragalus* sprekende, noemt de namen op, die de verschillende zijden van hetzelve, in zijnen tijd, droegen, hetgeen aan een spel doet denken gelijk aan hetgeen thans nog in zwang is.

CTESIAS spreekt van een dergelijk been van eenen Indischen ezel, hetwelk vermieljoenkleurig en zeer zwaar was: waaruit men mag opmaken, dat het met dat mineraal gekleurd en tot een spel bestemd was (PHOTII *Biblioth.* Cod. 72, pag. 91). Men kan de uitlegging der namen, welke ARISTOTELES opgeeft, vinden bij CAELIUS RHODIGINUS, *Lect. antiq.* lib. XX,

cap. 27 en bij SCALIGER, *sur l'Histoire des animaux*, pag. 169 en volg. ****.

[L. verwijst over den oorsprong van het bikkelspel naar LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland*, IIIde Dl. bl. 1414 en volg.]

Spreekwijze. »*Van Teeuwis noch Meeuwis meer weten*" (IV.; bl. 351, Vr. 299). Voor verscheidene jaren teekende ik uit een der Nommers van het *Letterkundig Magazijn voor wetenschap, kunst en smaak*, het volgende, betreffende deze spreekwijze, aan: »Men zegt in de provinciën *Groningen* en *Drenthe*, en ook elders, van iemand, die zoo beschonken is, dat hij het gebruik zijner zinnen verloren heeft: *hij weet van geen Tews of Mews.* — Het is zonderling, dat het woord *Tehws* in het Lettisch *vader* beduidt; ook *Tewas* in het Oud-Pruissisch en *Tewus* in het Litthausch.

In den *Mithridates* van ADELUNG ontmoeten wij er de volgende voorbeelden van: »Oude Pruissen zeggen, *Nossen Thewes*, onze Vader; *Thewes nossen*, Vader onze". (Th. II., S. 703, 704.) In het Litthausch luidt het (S. 707) *Tewe musu*, Vader onze; en in het Lettisch (S. 713) *Muhsu Tehws*, onze Vader.

Ik ben daardoor op de gedachte gekomen, dat bovengenoemde spreekwijze vermoedelijk zooveel beduidt als: hij kent zijnen vader of zijne moeder niet; hij is zoo beschonken, dat hij zijne eigene ouders niet kent.

De overeenkomst met het Oud-Pruissisch en Lettisch schijnt in den eersten opslag wel eenigzins vreemd, maar als men in aanmerking neemt, dat het plat Duitsch zich tot daartoe uitstrekt, dan wordt de bevreemding aanmerkelijk minder. Eene soortgelijke groote overeenkomst met meer verwijderde, hoewel verwante taaltakken is in het plat Duitsch niet zeldzaam.

J. VAN DER BAAN.

»*Van Teeuwis noch Meeuwis meer weten*". T. en M. zijn twee in den minderen stand zeer gebruikelijke naamsverbasteringen, de eerste van TEUNIS (ANTONIUS), de tweede van MATTHEUS. Een dronken mensch kan kwalijk het onderscheid tusschen beide namen hooren of te kennen geven. De uitdrukking wordt dan ook doorgaans van een' beschonkene, niet zooveel ik weet van een zinnelooze, gebezigd.

H. M. C. v. O.

Spreekwijze, »*Den aap vinden*" (IV.; bl. 351, Vr. 300). In de bedoelde en andere spreekwijzen beteekent »de aap" de bezitting, de buidel, het geld. Maar waarom heet dit »aap"? SPRENGER VAN EYK, (*Spreekw: uit het Dierenrijk*, bl. 5) denkt aan »verbastering van *raap*, verkorting van zamenrapen (colligere)". Meer dan deze vrij gedwongen verklaring behaagt mij de afleiding van *hebben*, of nog beter van het Hoogd. *haben*. De »aap" is dan zooveel als »*ich hab's*". Omgekeerd zegt men ook in het Hoogduitsch van iemand die de bedoelde »apen" mist: »hij is een *habernichts*".

H. M. C. v. O.

Nagelhout (IV.; bl. 351, Vr. 301). In *Gelderland* en *Overijssel*, wordt het vleesch op *esschenhout* gerookt, en van dat hout maakt men *nagels*, pennen en schroeven. Zie o. a. BILDERDIJK'S *Geslachtlijst*.

P. N.

»*John Bull*" *en* »*Broeder Jonathan*" (IV.; bl. 351, Vr. 302). Over den laatsten bijnaam las ik eens ergens het volgende: Toen generaal WASHINGTON in den Amerikaanschen bevrijdingsoorlog naar *Massachusets* ging, om aldaar den opstand te organiseeren, vond hij niet alleen geene ammunitie, maar ook geene middelen, om ze op de plaats zelve te krijgen. Alle verdedigings-middelen ontbraken: de positie was bedenkelijk en niemand wist uitkomst. Toen zeide WASHINGTON: »Er blijft ons niets over als aan Broeder JONATHAN te vragen". Hij bedoelde met dezen den generaal JONATHAN TRUMBULL, een ervaren bevelhebber en toen Gouverneur van *Connecticut*. JONATHAN verschafte waarlijk raad en hulp! Sedert dien tijd bleef het ten spreekwoord: »wij moeten Broeder JONATHAN vragen", en deze naam werd later de bijnaam van alle N. Amerikanen.

TH. CIC.

Een »*vel*" *en een* »*blad*" *papier* (IV.; bl. 351, Vr. 303). De laatste benaming is het meest gepast, omdat het papier van plantaardigen oorsprong is en de boombladen oudtijds zelven, even als of het papier ware, beschreven werden. Een »*vel*" is meer toepasselijk op het perkament, zoo als bekend is, het fijnere leder van sommige dieren. Het is te vermoeden dat bij de vervanging van het laatste door het eerste de algemeen gebruikelijke benaming is behouden gebleven.

C. W. BRUINVIS.

[Ook onze medearbeiders F. F. C. STEINMETZ, Θ.....ς. en E. A. P. gaven een bijna gelijksoortig antwoord. De tweede wijst op *vellum*, naauw met *perkament* verwant.]

Tu-ou-Tu (IV.; bl. 351, Vr. 307). J. A. A. G. vraagt de beteekenis. Zij is eenvoudig deze: *Ou entre tu?* — *ni* (n'y) *entre pas*. — *tu entre mal.* Zij kwamen mij eenmaal voor als opschrift op een snuifdoos, die — eene zoogenaamde *surprise* — als men een *prise* wilde nemen, op eene andere dan de gewone wijze moest geopend worden.

G. T. N.
L.

[Ook M. H. *te R.* gaf gelijke beteekenis op van de aangehaalde woorden.]

Tu-ou-Tu. Tijdens mijn verblijf te *Nijmegen* 1830—1833, bevond zich in eene straat

aldaar — ik meen in de Houtstraat — in den tuin vóór zeker huis een beschot, om een onoogelijk gedeelte van den muur te bedekken. Op dat beschot was eene deur, als half geopend, geschilderd, waarboven de woorden te lezen stonden, waaromtrent J. A. A. G. opheldering vraagt, maar in eenigzins andere volgorde, n. l.

pas — ni — pas!
mal — tu — mal!
tu — ou — tu?

Die woorden stonden daar als ter waarschuwing, om zich door den schijn niet te laten bedriegen, en den geschilderden ingang voor geene wezenlijke te houden. De woordspeling met *entre* (tusschen) en *entrer* (ingaan, intreden, inkomen) valt ligt in 't oog, en de meening is:

Treed er niet in! ni entre pas!
Gij zoudt kwalijk binnenkomen! tu —— mal!
Waar zoudt gij inkomen? ou —— tu?

Of er dat beschot nog staat, en of het waar is dat gemelde woorden (zoo als men verhaalde) in *Frankrijk*, tijdens ROBESPIERRE, eens gestrekt hebben om iemand *vrijheid* en *leven* te doen behouden, kan ik niet bevestigen.

D. KROOS.

Tu-ou-Tu. Men heeft mij wel eens gezegd, dat men met een dergelijk briefje in den zevenjarigen oorlog, een Fransch generaal voor een hinderlaag heeft gewaarschuwd; het luidde:

Pas — ne — Pas
tu — car — tu
mal — tu — mal.

φ^2—φ.

Geslachtswapen van Oldenbarneveld (IV.; bl. 352, Vr. 309). Zijn wapen wordt gevonden op de *Wapenkaart van aanzienlijke geslachten van Utrecht*, bl. 6, en bestaat uit een geankerd kruis van zilver, op een veld van keel.

K. v. S.

[Ook F. F. C. STEINMETZ gaf de bovenstaande beschrijving en voegt er bij, dat het schild gedekt is door een helm, waarboven een brandende (barnende) mand en tot devies: *Nil scire tutissima fides.* N. gaf mede een antwoord, doch hetgeen minder op de vraag slaat; hij deelt ons mede dat in November 1853 bij den Boekhandelaar M. NIJHOFF, is verkocht: „Lettres autographes de J. VAN OLDENBARNEVELD, Grand Pensionnaire d'Hollande. L. S. 1606, 3 portr., 4 pl., armes, etc." voorkomende onder N°. 375 van den Catalogus van *Handschriften*, nagelaten door den Generaal-Majoor L. J. DE PETIT.]

Engel Willemsz. de Merle (IV.; bl. 352, Vr. 310). ENGEL WILLEMSZ. DE MERLE of DE MARLE, meer bekend onder den naam van MERULA, geboren in 1482, was Priester te *Heenvliet*. Hij verklaarde zich voor de Hervorming en werd gevangen genomen; vervolgens van zijn ambt ontzet, van de eene plaats naar de andere gevoerd, allerwreedst mishandeld en eindelijk tot den brandstapel verwezen; doch toen het vonnis aan hem zou worden uitgevoerd, viel de vijf en zeventig jarige grijsaard, biddende, dood ter neder.

A. J. VAN DER AA.

[Ook P. A. T., —o—, V. O. en W. T. beantwoordden deze vraag; de drie eersten verwijzen den vrager naar de *monographie* van Prof. W. MOLL, over ANGELUS MERULA, in 1851 te Amsterdam bij PORTIELJE uitgegeven. —o— noodigt den vrager uit om, indien hij omtrent ENGEL WILLEMSZ. iets mogt weten, wat in gezegde *Monographie* niet voorkomt, dit aan den schrijver mede te deelen. W. T. haalt het *Woordenboek* van KOK aan.]

J. A. Lotze (IV.; bl. 352, Vr. 311). LOTZE is te *Amsterdam*, waar hij zijne laatste levensjaren ambteloos doorbragt, overleden. Men zie over hem SIEGENBEEK'S »Aanspraak bij de opening der jaarlijksche algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*, den 21sten Junij 1833", bl. 27, en den daarin aangehaalden *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1832, Dl. II, bl. 449—461.

E. A. P.

[J. C. K. meldt dat J. A. LOTZE te *Amsterdam* den 13den December 1832 is overleden.]

Hooge ouderdom in Zeeland (IV.; bl. 352, Vr. 313). Hiervan kan ik weinig mededeelen, en dat weinige behoort niet eens geheel tot *Zeeland*. Ik zal echter geven wat mijne aanteekeningen van hoogen ouderdom in ons vaderland opleveren.

WILLEM BEUCKEL, overl. 1397, aet. 100 te *Biervliet*.

JATSEM VAN ROESSELAAR (ROUSELAERE) *Roulers*, een vlek in *Vlaanderen*), overleden 1578 te *Haarlem*, aet. 106. Zie het *Memoriael van de overkomste der Vlamingen hier binnen Haarlem*, 4°. zonder jaartal.

ELISABETH PRECIES, Wed. P. V. D. KARRE, geb. te *Oostende*, den 24sten Maart 1681, leefde nog in 1781 te *Haarlem*.

HENDRIK TILLY, geb. te *Oostende*, den 29sten September 1662, overl. den 25sten September 1767 te *Haarlem*.

In 1804 overleed den 27sten Januarij te *Amsterdam*, in het Luthersche Diaconiehuis, HENDRIK HANSEN LONDORP, oud 103 jaren, geboren te *Wankendorp*, Hertogdom *Holstein*. Hij was tweemaal gehuwd geweest, het eerst te *Vlissingen*, in 1747, de tweede maal in 1777 te *Amsterdam*.

Den 4den Februarij 1840 is te *Goes* overleden in het Gasthuis P. J. WALDERAND, ruim 102 jaren oud. Hij was geboren te *Caloo*, den 12den Augustus 1737. Zijn beroep was boeren-arbeider.

Den 11den Februarij 1848 overleed te *Kadzand*, in het Gesticht van de Hervormde Diaconie-Armen, JEAN DOMMINGIE, oud 102

jaren, geboren te *Millac*, in *Frankrijk*. Hij kwam als deserteur derwaarts en verdiende als daglooner tot 30 jaren voor zijnen dood zijn kost.

Uit mijne belangrijke vezameling portretten van Centenarissen, alsmede uit mijne aanteekeningen kunnen nog een aantal voorbeelden van hoogen ouderdom voor ons vaderland geleverd worden. W.

Geraamten van visschen in Zeeland (IV.; bl. 352, Vr. 315). Ik herinner mij niet op een der Zeeuwsche dorpen geraamten van groote visschen te hebben gezien. Wel worden er op verschillende plaatsen, zoo als te *St. Annaland*, *Domburg*, *Tholen*, en misschien nog te *Brouwershaven*, afbeeldingen van aldaar aangebragte groote visschen bewaard. Te *St. Annaland* en *Domburg* vindt men die met toepasselijke bijschriften op het Gemeentehuis. Van de schilderij te *Brouwershaven* maakt het IIde Deel van den *Tegenw. staat van Zeeland*, op bl. 370 gewag, als voorstellende een in 1606 op de *Springerplaat* gevangen zeemonster, en op de vischmarkt te *Tholen* vindt men tegen een muur de levensgroote afteekening van een aldaar voor jaren aangebragte groote visch. φ^2—φ.

Goessenaar, niet Goezenaar (IV.; bl. 352, Vr. 317). »Een inwoner van *Goes* noemt men een *Goesenaar*, niet *Goezenaar*", zegt B. Over dat *noemen* spreek ik straks; ik wil eerst onderzoeken hoe het zijn moet.

De zaak betreft hier het al of niet verdubbelen van den slot-medeklinker bij afleiding van naamwoorden, waarin de eigenlijke klanken onmiddelijk voorafgegaan, en die de afleiding der geboorte- of woonplaats van iemand aanwijzen.

Of deze afleiding met *er* of *aar* plaats hebbe, zal niets ter zake afdoen.

Ten aanzien nu der enkele vocalen heeft in den regel de verdubbeling van den slotmedeklinker plaats: *Edammer*, *Alblasser*, *Haarlemmer*, *Nesser*, *Lopikker*, *Wilnisser*, *Benschopper*, *Stroobosser*, *Sasputter*, enz. Uitzonderingen, welke op *g*, *l*, *n*, *r* en *us* eindigen: *Zaamslager*, *Bemmelaar*, *Markenaar*, *Franeker* (?), *Tyriër*, *Damascener*, enz.

Maar reeds bij de verlengde klanken houdt in den regel die verdubbeling op: *Westmazer*, *Sneeker*, *Parijzenaar*, *Boskooper*, *Tuuter*, enz.

En zoo ook, zonder verdubbeling van den slotmedeklinker, bij de gemengde of tweeklanken: *de Leur: Leurenaar*, *Luik: Luikenaar*, *Ravestein: Ravesteiner*, *Lier: Lierenaar*, *Wouw: Wouwenaar*, *Gisselauw: Gisselauwenaar*, *Hoek: Hoekenaar*; — en met *s*, welke bij de afleiding blijft, of in *z* verandert, doch geenszins verdubbelt: *Neus* (kaap *Ter*): *Neuzenaar*, even als *geus*, *geuzen*: *keus*, *keuzen*, enz., — *Sluis: Sluizenaar*, *Nuis: Nuizenaar*, even als *sluis*, *sluizen*; *muis*, *muizen*, enz. Hier echter eene uitzondering: *kruis*, *kruisen*, niet *kruizen*; daarom dan ook *St. Kruis*: *St. Kruisenaar* — *Eis: Eizenaar*, even als *reis*, *reizen*, *reiziger*. — *Gies: Giezenaar*, even als *bies*, *biezen*; *kies*, *kiezen*. — *Grosbous: Grosbousenaar*, even als *kous*, *kousen*. — *Girsterklaus: Girsterklausenaar*, even als *paus*, *pausen*; *saus*, *sausen*. — Ten aanzien van de klank *oe*, waarop het hier eigenlijk aankomt, is weder verschil, naar gelang van eene korte of zachtlange uitspraak: *Opperdoes: Opperdoesenaar*, even als *poes*, *poesen*; maar *Goes: Goezenaar*, even als *kroes*, *kroezen*; *moes*, *moezerij*. Zoo ook *Hippolitushoef: Hippolitushoevenaar*, niet *Hippolitushoefenaar*, veel minder nog *Hippolitushoeffenaar*.

Bij afleiding hier aan verdubbeling van den slot-consonant te denken, komt niet te pas, tenzij die verdubbeling reeds in den oorspronkelijken naam aanwezig zij, b. v.: *Huissen*, *Huissenaar*, enz.

B. zegt wel, dat men eenen inwoner van *Goes Goessenaar* noemt; maar dit mag betwijfeld worden. Bij soortgelijke woorden toch, waarin de verdubbeling der *s* voorkomt, hoort men in de uitspraak die verdubbeling vaak niet. Immers is in de uitspraak meer *Huisen* dan *Huissen*. Dat men nu in de uitspraak *Goesenaar* hoort, is waar; maar eveneens hoort men ook wel *Sluisenaar*. Is evenwel de uitspraak meest *Sluizenaar*, die van *Goezenaar* is evenmin ongewoon. — Maar dat *noemen* zegt weinig voor de spelling bij het *schrijven*; de uitspraak wijkt niet zelden van den regel af, zoo als ook in de vraag *Goessenaar* eene afwijking wordt genoemd.

Naar den regel dus is het *Goezenaar*, even als *Parijzenaar*, *Sluizenaar*; enz. En deze schrijfwijze van *Goezenaar* is bovendien gegrond op de afleiding van den naam der stad *Goes*, t. w.: van het verouderde woord *goezen*, thans *ganzen*, welke vogels, vóór de stichting der stad, zich op de aldaar aanwezige schorren in menigte schijnen opgehouden te hebben. Ook heeft de stad een gans in haar wapen.

De slotsom van het antwoord wordt alzoo het omgekeerde van het voorgestelde onderwerp der vraag: men schrijve *Goezenaar*, niet *Goessenaar*.

P. FRET.

Oostende of Ostende (IV.; bl. 352, Vr. 320). De uitspraak *Oostende* moet de voorkeur hebben, naar den oorsprong van dien eigen naam, dewijl het woord *Ende*, *extremitas* bepaald wordt, hier door zijne oostelijke ligging, en in de benaming *Westende*, een ander dorp aan de zee (in *Westvlaanderen*), dus door westelijke ligging. INDAGAX.

Bedijken of indijken (IV.; bl. 352, Vr. 321). Onderscheid tusschen bedijken of indijken van een' polder. Hoewel het onderscheid tusschen de beteekenis dier woorden zeer weinig is, en onze naburen het gelijkstellen en voor beiden zeggen: »entourer d'une digue", geloof ik toch met B., dat er nog eenig verschil tusschen kan aangevoerd worden. — Mij komt dan voor, dat bedijken meer als de algemeene term moet gebezigd worden, voor groote herstellingen, meer als voorbehoedmiddel dan regtstreeksche behoefte; terwijl indijken meer het denkbeeld uitdrukt van ontwoekering aan het water en onmiddellijke behoefte aan waterkeering. Het zal dan mijns inziens beter gezegd zijn: het verdronken land, bij voorbeeld, zal *ingedijkt*, dan bedijkt worden en weder omgekeerd beter: door verstuiving van duin zal men dien polder gaan *bedijken*, dan indijken. MAC.

Bedijken of indijken. Het leggen van dijken aan een land, om een eiland, of eenen polder, alleen, maar dan ook over het geheel, dit is *bedijken*. Immers *Nederland, Walcheren*, de *Bastiaan de Lange-Polder* werden *bedijkt*, niet *ingedijkt*.

Indijken, gelijk ook het tegenoverstaande *buitendijken*, staat duidelijk in betrekking tot andere aangelegene gronden, waaraan het *ingedijkte* annex — en waarvan het *buitengedijkte* afgescheiden wordt.

Doch in de voorgestelde vraag wordt het onderscheid van *bedijken* en *indijken* bepaaldelijk ten opzigte van eenen polder verlangd. Ik wil trachten zulks duidelijk te maken met de polders van het voormalige eiland *St. Joosland*.

Het leggen van dijken om den polder *Oud-St. Joosland* in 1631, had alleen betrekking op dien polder zelven, en stond in geen het minste verband met andere gronden: er ontstond een eiland: die polder werd alzoo *bedijkt*. Ook de volgende polders werden, elke polder op zich zelven en over deszelfs geheel als met dijken omgeven, *bedijkt*; maar in betrekking tot het eiland *St. Joosland*, hetwelk daarmede vergroot werd, werden die volgende polders *ingedijkt*, en telkens waren het weder *bedijkingen* van het eiland.

Die volgende polders van het voormalige eiland *St. Joosland* zijn dus, naar de bedoeling die men aan zijne woorden geeft, *bedijkt* of *ingedijkt*; alleen de polder *Oud-St. Joosland* is, gelijk ook in onzen tijd de *Bastiaan de Lange-polder*, *bedijkt*, niet *ingedijkt*.

Hoewel nu bij deze verklaring de kracht der voorvoegsels *be* en *in*, door deskundigen daaraan toegekend, wel eenigzins is in acht genomen, zoo wordt ze echter voor niets meer gegeven dan eene bloote gedachtenspeling van F.

Bedijken of indijken. Een binnenlandsche plas of meer wordt *be*dijkt, dat is: van een' ringdijk omgeven, die gegraven wordt uit de buitenwaarts liggende ringsloot, welke daarna tot boezem en uitwatering voor de poldermolens dient; zoo spreekt men van *de bedijkte Schermer*, *de bedijkte Beemster* (*), enz. Gronden of schorren vóór de zeedijken gelegen, worden daarentegen *in*gedijkt, binnen getrokken, met het oude land vereenigd, door eenen nieuwen zeedijk, welke men dus slechts naar één of twee zijden behoeft te leggen, terwijl de oude *slaper* wordt; voorbeelden hiervan zijn in Noord-Holland, *de Wieringerwaard*, *de Anna Paulowna Polder*, *Waard- en Groet*, het *Wieringer-Nieuwland*, de *Buiksloter-Ham*, enz. C. W. BRUINVIS.

[Ook F. F. C. STEINMETZ loste de vraag op bijna gelijke wijze op.]

Frascati (IV.; bl. 352, Vr. 323). »In de middeleeuwen leefden de inwoners van *Tusculum* in een gedurigen oorlog met die van *Romen*, en sloegen die eens, ten tijde van Keizer FREDERIK *den Rossen*, zodanig, dat men den slag met de nederlaag van *Cannae* vergeleek, Dog onder COELESTINUS III werd deeze vlek uitgewischt, en *Tusculum* tot op den grond verwoest. De arme inwoners maakten zig hutten van takken, waarnaar de nieuw aangelegde stad den naam van *Frascati* kreeg. Nog ten tijde van LEANDRO ALBERTI, in 't jaar 1550, was het een slegt en woest oord. Sedert een paar eeuwen hebben verscheiden Romeinsche familien hier eenige landgoederen aangelegd, en daardoor herwaards meer inwoonders getrokken". D. J. VOLKMAN, *Reisboek door Italien.* Dl. IV, bl. 368.

C. W. BRUINVIS.

[J. J. WOLFS gaf eenigzins korter gelijk antwoord, doch noemt den Keizer, onder wiens bewind *Tusculum* werd verwoest, HENDRIK VI.]

Frascati. Frascati, de stad in *Italië*, niet verre van *Rome*, ligt, zoo als bekend is, op de plaats van het oude *Tusculum* Het Italiaansche woord *Frascato* beteekent in het Fransch: *feuillée, ramée*, en: *berceau de verdure*, of in het Nederduitsch: *prieel.* Zou dus de stad *Frascati* niet haren naam ontleend hebben aan hare lommerrijke ligging? W. T.

Frascati. Frascati is het meervoud van het zelfst. naamw. *Frascato*, dat *prieel, loofhut*, met groen bedekt *lusthuis* beteekent; eigenlijk iets dat bedekt is met *frasca*, dat is *een groene tak, spruit, loot* of *scheut.*

Overigens weet men dat *Frascati* is de naam eener kleine stad in den Kerkelijken Staat, legatie *Rome*, in een zeer gezond oord, aan de helling van eenen berg, met 9000 inwoners, in de nabijheid van het oude *Tuscu-*

(*) Zoo heet ook het gedicht van den Predikant ADRIANUS WOLFF, *de Bedyking van de Beemster*, Hoorn, 1763.

lum. Zij is beroemd door hare schoone gebouwen, doch meer nog door de bekoorlijke tuinen, door de Italianen *Villa's* genaamd, welke haar omringen, en waaronder die van LUDOVISCA, BORGHESE en ALDOBRANDINE bijzonder uitmunten. S. I. MULDER.

De kroon van Madjapahit (IV.; bl. 356, Vr. CLXXV). Ter beantwoording van de vraag: op welke wijze de Keizer zich op kapitein TAK gewroken heeft, verwijs ik den vrager naar VAN KAMPEN's *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, Dl. II, bl. 261 en volgg., waar men de moord, aan kapitein TAK gepleegd, aldus verhaald vindt:

»TAK, de vijand van SOURAPATI" (*deze* SOURAPATI *was een inboorling, die uit de Hollandsche dienst naar den Keizer was overgeloopen*) »werd nu als gezant naar het hof van *Kartasoura* gezonden, om den vlugteling op te eischen. Juist deze Heer was het, op wien de Keizer nog van ouds eenen wrok had, wegens eenen kostbaren steen, uit zijne kroon vermist, en van wiens ontvreemding men dien bevelhebber niet zonder reden verdacht hield. Hij was van een' anderen gevolmagtigden der Hollandsche regering, JEREMIAS VAN VLIET, vergezeld. Men eischte op hoogen toon het hoofd en den aanhang van SOURAPATI. Doch door de geheime toelating van den Keizer vielen de Baliërs ('s mans lotgenooten in zijne ballingschap en in Hollandsche dienst), onder SOURAPATI met de wanhopige woede, aan dit volk eigen als het bedwelmd is door opium, en onder het moordgeschrei van *amok! amok!* op de Hollanders aan. Dezen, dus onverwacht aangevallen, verloren alle tegenwoordigheid van geest, en sloegen op de vlugt,doch tot hun ongeluk. De Gezant TAK, de Opperkoopman VAN VLIET, de eerste Luitenant GREVING, nog drie andere officieren en 67 gemeenen werden hier omgebragt; sommigen met tien, vijftien, ja twintig wonden door de woedende inboorlingen gegriefd", enz. DAVID.

De kroon van Madjapahit. Het gebeurde met deze kroon vindt men vermeld bij VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, Dl. IV, bl. 111 en 112, en bij DU BOIS, *Vies des Gouverneurs Généraux*, p. 221, volgens welke beide schrijvers echter een soldaat, en niet een tamboer, de kroon gevonden heeft. TAK werd in 1686, op last van den Keizer van *Java*, door een troep Baliërs wreedaardig vermoord. Zie VALENTIJN, t. a. p. bl. 125 en 126, en DU BOIS, p. 244.

A. J. VAN DER AA.

Nakomelingen van Martin Luther (IV.; bl. 356, Vr. CLXXVI). In het boekwerk, getiteld: *Goude en zilvere eergedachtenis van* Dr. M. LUTHER, *of Medallische Historie der Luthersche Reformatie, door* G. B., in 's Gravenh. 1734, vind ik de bijgaande genealogische tafel; misschien kan zij —t—. eenigzins van nut zijn. Verder vind ik daarin nog de volgende aanmerkingen.

De oudste zoon van LUTHER, JOHANNES, is bij de zonen van JOHAN FREDERIK, Keurvorst van *Saxen*, Raad en Kanselarij-Secretaris geweest, en naderhand door ALBRECHT, Markgraaf van *Brandenburg*, naar *Pruissen* beroepen: hij huwde ELISABETH, eenige dochter van Dr. CASPAR CREUZIGER, Hoogleeraar te *Wittenberg*, en had eene dochter die ongehuwd overleed.

MARTIN, de tweede zoon, studeerde in de Godgeleerdheid, huwde de dochter van JOHAN HEILIGER, Burgemeester te *Wittenberg*, en stierf kinderloos.

De derde zoon, PAULUS, studeerde in de Medicijnen, werd een bekwaam Arts en Professor te *Jena*, kort daarna te *Weimar*, en Lijfarts van twee Keurvorsten; hij huwde de dochter van eenen Swabischen Edelman, VITUS VAN WARBECH, en overleed in 1593 op zestigjarigen leeftijd. Zijn oudste zoon in leven, JOHAN ERNST, werd Kanunnik of Domheer ten Stigt te *Zeijts*, en liet na, als derde zoon, JOHAN MARTINUS, een geleerd man, Keurvorstelijk Saxisch Stigt-Regeringsraad te *Würzen*, door den Keurvorst JOHAN GEORGE met het riddergoed *Hohburg* vereerd; zijne vrouw was de dochter van Dr. WILLEM LEIJSER, Theol. Prof. te *Wittenberg*, en zijne tweede de dochter van den vermaarden Leipziger Godgeleerde Dr. JOHAN HULSEMAN, enz.

Zou een der Heeren Navorschers mij ook kunnen inlichten wie de schrijver (G. B.) van het door mij aangehaalde werk wezen kan?

ALY N.

Genealogische Tafel van Dr. MARTIN LUTHER's *stam en nakomelingen*.

HANS LUTHER en MARGARETHA LINDEMAN waren ouders van

Dr. MARTIN LUTHER, geb. 1483, overl. 1546, getr. 1525 met CATHARINA VAN BORA, overl. 1552.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. JOHANNES, geb. 1526, tr. 1554 ELISABETH CREUZIGER, waarbij eene dochter ELISABETH LUTHER, sterft kinderloos; 2. ELISABETH, geb. 1527, st. 1528; 3. MAGDALENA, geb. 1529, st. kinderloos 1542; 4. MARTINUS, geb. 1531, st. 1565, getr. met N (?) HEILIGER, st. kinderloos; 5. PAULUS volgt A; 6. MARGARETHA, geb. 1534, gehuwd aan GEORGIUS VAN CUNHEIM, waarbij DOROTHEA VAN CUNHEIM, echtgenoote van FREDERIK, Vrijheer van *Kittlits*.

A. PAULUS LUTHER voornoemd, zoon van Dr. MARTIN, geb. 1533. st. 1593, getr. 1554 met ANNA VAN WARBECK, overl. 1586.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. PAULUS; 2. JOHAN ERNST, volgt B.; 3. JOHAN FREDERIK, st. 1599; 4. JOHAN JOACHIM, st. 1600; 5. MARGARETHA, tr. 1570 SIMON GOTTSTEIG; 6. ANNA, gehuwd aan NICOLAAS MERSCHALL VAN BIBERSTEIN.

B. JOHAN ERNST LUTHER, zoon van PAULUS en kleinzoon van Dr. MARTIN, Stigtsraad te *Würzen*, en Kanunnik te *Zeijts*, tr. MARGARETHA BLUMSTENGEL, waarbij de volgende kinderen:

1. MARTIN; 2. JOHAN PAUL; 3. JOHAN MARTIJN, volgt C.; 4. JOHAN ERNST; 5. ANNA CATHARINA; 6. MAGDALENA; 7. SUSANNA CHRISTINA; 8. ELISABETH DOROTHEA.

C. JOHAN MARTIJN (zoon van JOHAN ERNST, en achterkleinzoon van Dr. MARTIN), even als zijn vader Stigtsraad te *Würzen* en Kanunnik te *Zeijts*, is tweemaal getrouwd: 1. met REGINA LEYSER, 2. met MARGARETHA SOPHIA HULSEMAN.

Hij had de volgende kinderen (waarschijnlijk uit het eerste huwelijk):

1. JOHANNES WILLEM; 2. MARTIJN FREDERIK; 3. JOHAN FREDERIK; 4. REGINA SOPHIA; 5. JOHANNES MARTINUS.

Opgemaakt 30 Maart 1706.

[Ook Dr. RÖMER gaf een antwoord op deze vraag, waarbij hij te kennen gaf, zich te herinneren voor eenige jaren in eenig werk de geslachtlijst van LUTHER te hebben aangetroffen.]

Jaartallen der echtverbindtenissen van Prins Willem I (IV.; bl. 356, Vr. CLXXX) en *Geboortedagen der kinderen van Prins Willem I* (Vr. CLXXXI).

[Op deze beide vragen ontvingen wij te zamen zeven antwoorden, van L. D. R., φ^2—φ., ADRIANUS, H. V. ROLLEMA, A. AARSEN, A. J. v. d. AA en C. M. A. H. In die antwoorden bestaat in de opgave van sommige jaartallen nog al eenig verschil; daarom kunnen wij ons niet bij een te zamen gevoegd antwoord bepalen.]

WILLEM I van *Oranje*, zoon van Graaf WILLEM van *Nassau* en JULIANA, Gravin van *Stolberg*, geboren den 14den April, oude stijl, 1533 te *Dillenburg*, overleden den 10den Julij 1584 te *Delft*.

Eerste huwelijk, den 8sten Junij 1550, volgens WAGENAAR 1551, met ANNA VAN EGMONT, oud 18 jaar, erfdochter van den Graaf van *Buren*, overleden den 24sten Maart 1558, oud 25 jaren

FILIPS WILLEM, geboren den 19den December 1554 te *Breda*, Graaf van *Buren*, huwde den 23sten November 1606 eene zuster van den Prins van *Condé*, overleden den 20sten Febr. 1618, (*Nav. Bijbl.* III, bl. cxci) te *Brussel*, en begraven in de stad *Diest*; — kinderloos.

MARIA, geboren den 7den Februarij 1556, (*Nav. Bijbl.* IV, bl. lxix) huwde den ... 1595 PHILIPS, Graaf van *Hohenlohe*, overleden den 1sten October 1616 of 1617. HOHENLOHE, overleed te *IJsselstein*, den 5den Maart 1606; — kinderloos.

Tweede huwelijk, den 25sten Aug. 1561 te *Leipzig*, met ANNA, dochter van MAURITS, Keurvorst van *Saxen*. Het huwelijksverdrag werd te *Gouda* den 2den Julij 1561 gesloten. Overleden den 18den December 1577.

MAURITS, geboren den 13den November 1567 op het huis te *Dillenburg*, overleden den 23sten April 1625 in '*s Hage*, 's namiddags tusschen 5 en 6 uren.

ANNA, huwde den 2den November 1587 WILLEM LODEWIJK van *Nassau*, overleden den 31sten Junij 1588; — kinderloos.

EMILIA, geboren den ... Augustus 1567 te *Brussel*, drie dagen na het vertrek van den Prins van *Oranje*, R. C. gedoopt, huwde den 7den November 1597 in '*s Hage* EMANUEL, Prins van *Portugal*. Zij overleed den ... 1628.

Derde huwelijk, den 12den Junij 1575 in *den Briel*, met CHARLOTTE VAN BOURBON, dochter van den Hertog VAN MONTPENSIER, overleden den 5den Mei 1582 te *Antwerpen*, begraven den 9den Mei in de Vrouwekerk aldaar.

LOUIZE JULIANA, geboren den 31sten Maart 1576, huwde den 12den Junij 1593 FREDERIK IV, Keurvorst van *den Paltz*, overleden den 15den Maart 1644.

ELISABETH, huwde HENDRIK DE LA TOUR, Hertog van *Bouillon*.

CATHARINA BELGICA, huwde PHILIPPUS LODEWIJK, Grave van *Hanau*.

CHARLOTTE BRABANTIA, huwde CLAUDE, Hertog van *Tremouille* en *Thouars*, Grave van *Laval*.

CHARLOTTE FLANDRINA, Abdisse te *St. Croix van Poitiers*.

EMILIA II, huwde FREDERIK CASIMIR, Paltzgraaf.

Vierde huwelijk, den 12den April 1583 te *Antwerpen*, met LOUISE, dochter van den Admiraal DE COLIGNY, overleden den 9den October 1620 te *Fontainebleau*, begraven te *Delft* den 24sten Mei 1621.

FREDERIK HENDRIK, geboren den 29sten Januarij 1584 te *Delft*, zondag's avonds ten acht ure, overleden den 14den Maart 1647 te '*s Gravenhage*, begraven den 10den Mei te *Delft*. L. D. R.

[A. AARSEN gaf dezelfde huwelijksdagen.]

Jaartallen der echtverbindtenissen van Prins Willem I. De eerste echtverbindtenis van dezen vorst met ANNA VAN EGMOND had plaats te *Buren* op den 7den Julij 1551. De *Chron. van Holland, enz.* zegt daarvan: »op ten 7n Julij anno voorsz. troude GUILHELMUS de prince van Orangien de dochter van MAXIMILIAEN Grave van Buren, daervan te Buren seer groote triumfe gehouden waren. Den bisschop van Ceulē was daer wel met 600 paerden, seer kostlic ter bruyloft en tot *Breda* was ook

groote feest en triumfe gehouden ter selver causen". — BRANDT stelt in zijn *Daghwijzer der geschied.* den huwelijksdag op den 8sten Junij 1550.

Het huwelijk met ANNA VAN SAXEN werd volgens BRANDT, op den 25sten Augustus 1561 te *Leipzig* voltrokken.

Het derde huwelijk met CHARLOTTE VAN BOURBON had plaats op den 11n Junij, of volgens BRANDT den 12den Junij 1575. In de *Oude Chronycke* leest men — »op ten 11 Junij heeft den prince van Orangien ghetrouwt binnen den Briele de Edele princesse CHARLOTTE DE BOURBŌ, de dochter van mijn Heere den Hertoge van *Monpensier*".

Het vierde huwelijk werd den 12den April 1583 voltrokken. VAN METEREN zegt in zijne *Historie*, fol 219. »De prince van Orangien hadde zijn vierde houwelijck aanghegaen met de weduwe van wijlen de Heere VAN TELIGNY die vermoort was tot Parys anno 1572, zijnde de dochter des admiraels VAN CHATILION, oock doen vermoord. De welcke t' schepe in Zeelandt aenquam den 8sten April en troude den 12den April", enz. φ^2—φ.

[A. J. VAN DER AA stelt het eerste huwelijk in Julij 1551, het vierde den 11den April 1583, en merkt aan dat het tweede werd gesloten aan het hof van den Keurvorst van den *Paltz*. C. M. A. H. verwijst naar het leven van WILLEM I (*'s Gravenhage* 1847), waar de dagteekening van het eerste huwelijk mede in Julij wordt gesteld, en zegt dat het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN het huwelijk met CHARLOTTE VAN BOURBON op den 10den Junij 1574 stelt. ADRIANUS deelt de geboortedagen der kinderen van Prins WILLEM I mede, zoo als die voorkomen in HUBNER's *Geslachtstafelen*, welke opgave echter niet zonder bedenkingen is. H. VAN ROLLEMA noemt den geboortedag van Prins FREDRIK HENDRIK, even als HUBNER, den 24sten Februarij 1584. Hij verwijst wegens de huwelijken naar het *Wapenboek* van FERWERDA, volgens wien het derde huwelijk te *Brielle* werd gesloten.]

Bronnen voor de geschiedenis van Staats-Vlaanderen (IV.; bl. 356, Vr. CLXXXII). Het is niet noodig ....n. te herinneren aan GRAMAIJE, *Antiquitates Belgicae*. Behalve dit werk zal de vrager kunnen raadplegen de werken over *Vlaanderen*, die de Catalogus van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te *Leyden* o. a. opgeeft (Dl. II, bl. 170 volgg.): van VREDIUS, D'OUDEGHERST, DESPARS, enz.

Dr. RÖMER.

De toovenaar Merlijn (IV.; bl. 357, Vr. CLXXXIV). JOHN DUNLOP en J. G. T. GRÄSZE, die in hunne bekende werken (*History of fiction*, en *Die groszen Sagenkreise*,) omstandig over MERLIJN handelen, gewagen niet van een handschrift als door A. A. A. bedoeld wordt.

Op de naamlijsten van de ridders der Tafelronde komt hij voor zoo ver mij bekend is, niet voor.

Als hoofdbron wordt opgegeven: *Le livre de Merlin que est le premier de la table ronde, avec les prophéties.* Par. 1528, 3 vol. 4°.; gemoderniseerd als: *Le roman de Merlin l'enchanteur remis en bon français par* M. S. BOULARD, Par. 1797, 3 vol. 12°. FRIED. SCHLEGEL gaf er eene omwerking van in zijne *Samml. romantischer Dichtungen*, Leipz. 1804. Men voege hierbij: TH. DE VILLEMARQUÉ, *Visite au tombeau de Merlin*, geplaatst in de *Revue de Paris*, 1837, *Mai*, p. 47—58.

Ofschoon ROBERT DE BORRON vrij algemeen voor de schrijver van dezen roman wordt gehouden, zoo moet hij toch naar alle waarschijnlijkheid hebben geput uit de kronijk van GEOFFREY VAN MONMOUTH, wiens *Vita Merlini* echter door WRIGHT aan een lateren schrijver uit de eerste helft der XIIIde eeuw wordt toegeschreven.

Eene biographie van MERLIJN, hoe beknopt ook gegeven, zou altijd nog te uitgebreid worden voor DE NAVORSCHER. Hij komt voor als raadgever van PENDRAGON en UTER, zonen van den Britschen koning CONSTANS, en later van koning ARTUS, den zoon van UTER. Deze beiden laatsten stond hij als raadsman ter zijde bij de instelling der Tafelronde. Zijne geboorte en dood, of liever verdwijning, waren beide even wonderbaar. Hij was gesproten uit de onreine omhelzing van een afgezant der hel en eene vrome maagd, wier ouders en beide oudere zusters reeds door dien booze waren te gronde gegaan, en na een leven vol van list en tooverij geraakte hij door de onherroepelijke tooverspreuk zijner boelin VIVIANE in een doornbosch (*la forest de Brociliarde*) zoodanig verward, dat er geene uitredding mogelijk was.

DUNLOP noemt dezen roman een der lezenswaardigste der klasse waartoe hij behoort.

Onder de apokryphe werken van SHAKSPEARE vindt men *The birth of Merlin*, een zeer verdienstelijk tooneelstuk, dat men niet moet verzuimen. TIECK gaf er in *Shakspeare's Vorschule* eene voortreffelijke vertaling van en DELIUS belooft eene uitgaaf van 't oorspronkelijke, waarvan de eerste druk tot de zeldzaamheden behoort. J. M.

De toovenaar Merlijn. MERLIN of MERLIJN, eigenlijk genaamd AMBROSIUS MERDLINEMOYS, was een man, die vele honderden jaren onder de Engelschen voor een toovenaar of groot profeet gehouden is; en wel voornamelijk bij de inwoners van *Wales*. Hij heeft omtrent het jaar 480 geleefd, en werd in de stad *Caermardhin* of daaromtrent, in 't westelijke gedeelte van *Wales* geboren. Zijne moeder heeft hem, naar men zegt, bij een Romein ter wereld gebragt, hoewel anderen, om zijne geschiedenis des te wonderlijker te maken, zeggen, dat hij van een nachtmerrie voortkwam; en daar hij zich meest in bosschen en wildernissen onthield, vindt men

hem bij sommigen MERLINUS SILVESTRIS of SYLVATICUS genaamd. Al wat men in kloosterschriften en elders van hem geschreven vindt, komt daar het meest op neêr, dat hij een profeet of toovenaar geweest is. Maar waarschijnlijk was hij iemand, die in die ongeleerde tijden boven anderen in geleerdheid uitmuntte, en mogelijk iets van de wiskunde of andere destijds weinig bekende kunsten en wetenschappen verstond, waardoor het volk gelegenheid had vele fabelen van hem te verbreiden, die naderhand bij de nakomelingen voor profecijen gehouden zijn. GALFREDUS MONMOUTH, bijgenaamd ARTHUR, een Engelsch schrijver, die in de XIIde eeuw vele onwaarheden uitstrooide, heeft onder anderen het leven van dezen MERLYN, mitsgaders aanmerkingen over zijne profecijen, geschreven. Maar men heeft dien arbeid te *Rome* onder de verbodene boeken geplaatst.

Zie: CAMBDEN *Britannia;* NENNIUS *Eulog. Brit.* c. 42 ; H. LLOYD *Comm. Brit. Descript.* p. 65; PITSEUS *de Script. Brit.* p. 101.

F. F. C. STEINMETZ.

De toovenaar Merlijn. AMBROSIUS MERLIN, bijgenaamd de Toovenaar, was volgens de volksoverleveringen, een zoon van een bovennatuurlijk wezen en van eene Engelsche koningsdochter, non in het klooster van *Vaer-Merlin.* Hij werd in de vijfde eeuw geboren te *Carmarthen* in *Schotland* (?). Sommige schrijvers spreken van hem als van eenen toovenaar, anderen hebben hem als een heiligen en een profeet beschouwd. Doch zeker gaat het dat hij in geleerdheid en kunde boven zijne tijdgenooten uitblonk. Ook moet hij, voor zijnen tijd, zeer ervaren zijn geweest in de wis- en natuurkunde. Hij was een bekwaam raadsman en vriend van vier Koningen, VORTIGERN, AMBROSIUS, UTHER-PENDRAGON en ARTHUR, den stichter van de *Ronde tafel.* Van daar dat hij in de verhalen, die tot dien fabelkring behooren, dikwijls voorkomt. Men zegt dat hij op het eiland *Bardsey* overleden is. Zie voorts over hem VAN HOOGSTRATEN, *Groot Algemeen Hist. Woordenboek, Algemeen Woordenboek der Zamenleving* en *Biogr. Univers.* in voce. A. J. VAN DER AA.

De toovenaar Merlijn. De schrijver, toovenaar, duivelsbanner, profeet, enz. AMBROSIUS MERLIN leefde omstreeks 480 tusschen de bergen van *Schotland.* De wonderen, voorspellingen en allerlei vreemde dingen, die men van hem verhaald heeft, grenzen aan het ongelooflijke. Zijne *Geschiedenis* en zijne *Profetien* verschenen te *Parijs* in 1530, in folio, en werden in 1539 en 1554 te *Venetie* in 't Italiaansch uitgegeven. De voornaamste zijner Commentatoren zijn ALLAIN DE LILLE en GEOFFROI DE MONMOUTH, die ook MERLIN'S *Leven van Koning* ARTUS bij zijne *Histoire de la Grande Bretagne* heeft ingelascht. Zijne wonderbare geboorte, waarbij o. a. de nachtmerrie een gevaarlijke rol moet gespeeld hebben, heeft menige pen en menig gemoed in beweging gebragt. Zie verder over hem *Vie de* MERLIN, *surnommé* AMBROSIUS, *avec une traduction de ses prophéties*, Londen 1641, in 4°. par TH. HEYWOOD, en een *Programma de* MERLINO BRITANNICO, Nüremb. 1737, in folio.

P. N.

De toovenaar Merlijn. In de *Dictionnaire Universel d'Histoire et de Géographie par* BOUILLET, vindt men op het woord MERLIN *surnommé* AMBROSIUS het volgende: »personnage fabuleux dans les romans de chevalerie, naquit, à ce qu'on croit, au Ve siècle, dans les montagnes de la Caledonie (Ecosse), vécut à la cour du Roi ARTHUR, et s'éleva tellement au dessus de ses contemporains par ses connaissances et son génie, qu'on le considéra comme un magicien et un enchanteur. Il mourut en Bretagne, dans le forêt de Brécheliant, victime d'un charme auquel il ne sut pas se soustraire. On lui attribue un livre de Propheties qui ont été traduit et commenté dans toutes les langues, notamment en latin par GEOFFROY DE MONMOUTH, et en français, dès 1498, par ROBERT DE BORRON. TH. HEYWOOD a donné une *Vie de* MERLIN, Londres 1641. Il existe un vieux Roman intitulé MERLIN *l'enchanteur* qui a été mis en français par BOULARD 1797". DAVID.

De toovenaar Merlijn. Over den toovenaar MERLIN is veel belangrijks in: *Kelten und Germanen. Eine historische Untersuchung von* ADOLF HOLTZMANN, Stuttgart 1855, S. 65 en 161, waar bijzonderheden uit twee ongedrukte handschriften der Heidelbergsche Bibliotheek worden medegedeeld. SL.

Arnold Bolten (IV.; bl.357, Vr. CLXXXV). Niet ter beantwoording, maar misschien tot eenige teregtwijzing, deel ik mede, dat mij in de *Tweehonderdjarige gedachtenis van het eerste Synode der Nederl. kerken*, door A. 'S GRAVEZANDE, bl. 172, alsmede in het *Kerkelijk Register* van J. H. BRANS is voorgekomen een THEODORUS BOLTEN, geboren te *Leyden*, tot Predikant te *Breda* beroepen uit *Londen* in 1703; weder naar *Londen* vertrokken in 1711, en aldaar overleden in 1739. F.

Arnold Bolten. In mijne verzameling geslachtwapens is er een van het geslacht BOLTEN of VAN BOLTEN, zijnde twee gekruiste pijlen ⤨ op een veld, waarvan de kleuren niet te onderkennen zijn. Misschien kan dit den vrager eenig licht geven. φ^2—φ.

Belegering van Sluis 1405 *of* 1406 (IV.: bl. 358, Vr. CXC). De steller dezer vraag vond de ware oplossing reeds in de Stads-Rekening van *Sluis* van 1405, waaruit hij de volgende

zinsnede mededeelt: »*Op Zondag* 24 *Mei deden de Engelschen assaut*", doch hij geraakte op een dwaalweg toen hij er bijvoegde: »dat dit de zaak twijfelachtig maakt, wijl de 24 Mei 1405 *niet* op *Zondag* maar op *Donderdag* inviel".

Dit is mis! Paschen viel in 1405 op den 19den April. Zie MEYERUS, *Ann. Flandriae*, p. 222, r., en omdat men aan geen drukfout denken zou, KLUIT, *Primae Lineae* in de Chronol. Tabellen. Dus *Vrijdag* 22 Mei de landing, en *Zondag* 24 Mei de aanval op *Sluis*.

Het gevraagde jaartal is dus stellig 1405.

W. M. Z.

Salmoniers(IV.; bl. 358, Vr. CXCI). Een zinsnede in SCHARP, *Gesch. van Axel*, I, 132 »dat Prins MAURITS de forten om Axel ingenomen hebbende, zich ook meester maakt van het oude kasteel op Zaamslag, dat voorheen eene legerplaats der *Salmoniers* was", geeft aan B. aanleiding om de vraag te opperen: Die *Salmoniers* — welk volk mag dat toch wel geweest zijn?

Wij kunnen die vraag zonder veel moeite beantwoorden.

Die Salmoniers waren al van ouds een geacht volkje. PLINIUS maakt er reeds melding van in zijne *Hist. Nat.* L. IX, c. 18. Zij bewoonden beurtelings de zee en de rivieren, waren zeer stil, spraken nooit met elkander, waarschijnlijk wijl zij geene longen hadden, maar door kieuwen adem haalden. Hunne voortteeling was ook raadselachtig. Toch zijn er nog vele afstammelingen van hen over, ook in ons Vaderland, bijzonder tusschen *Schoonhoven* en *Krimpen* op de Lek, schoon zij gestadig zeldzamer worden, hetzij dan dat de stoombooten hen hinderen, of dat het alophoopend *Engeland* ze naar zich toesleept. Dit is zeker dat zij gestadig duurder worden, wat wel jammer is, daar ze met pieterseliesaus en aardappelen gegeten, zeer lekker zijn.

In één woord de Salmoniers, *salmones*, zijn de bekende *zalmen*.

Aardig is het hoe SCHARP tot deze zonderlinge *bévue* gekomen is. In de noot op bl. 132 verwijst hij naar Bijlage Q, en daar vindt men dan ook (IIde Dl. bl. 210) zijne bron aangewezen, te weten GRAMAYE, *Antiq. Flandricar.* Part. I, p. 31. Die plaats opslaande, zal men zien dat door eene drukfeil, een *comma* achter *a Salmonibus nuncupatum* weggevallen is, waardoor nu bij eene *overhaaste* lezing de zin duister zijn kan, ofschoon eene *bedaarde* lezing van zelf doet zien dat een comma tusschen *nuncupatum* en *castro* moest geplaatst zijn.

De plaats van GRAMAYE luidt aldus: Ambactum (van *Axel*) praeter supranominatos pagos continet, praeteritu *Ellinga* sub aquis, et *Vremdica* inter Fanum Wilhelmi juxta easdem latentibus, *Notenam* PETRI VAN HOUTE Praefecti rerum maritimarum sub PHILIPPO AUDACE patria (lees: patriam,) *Geertzeam*, maritimum quid olentem, *Aendicam etiam et Saemslactum a Salmonibus ut apparet nuncupatum* (,) *castro veteri sub Philippo Duce anno* 1452 *et nuperis turbis multum laeso, spectabile.*

De onderhaalde woorden zullen door ieder die Latijn verstaat wel aldus vertaald worden:

»Ook *Aendijke* en *Saemslag* blijkbaar aldus genoemd naar de zalmen, bezienswaardig (*spectabile*) door zijn oud kasteel (*castro veteri*)." — *Castro veteri* moet niet verbonden worden met *salmonibus*, maar met *spectabile*.

GRAMAYE zinspeelt op de reeds oude maar verkeerde spelling van *Zalmslag*, in plaats van *Zaamslag*. Het zou mij niet verwonderen dat in de eerste drukken van GRAMAYE's *Antiq. Fl.* indedaad *Zalmslag* gelezen werd. In de voor mij liggende uitgave van alle zijne werken, onder den titel van *Antiquitates Belgicae* Lov. en Brux. 1708, fol. staat echter *Saemslactum.*

Op die verkeerde spelling van *Zalmslag*, is ook opmerkzaam gemaakt in het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl. van* VAN DER AA, XIIIde Dl. bl. 6 op 't woord *Zaamslag*) waar hij zegt: De eigenlijke naam zoude volgens sommigen zijn *Zalmslag*, naar de menigte *zalm*, welke hier vroeger gevangen werd. — Maar helaas ook in dat (door ons zeer hooggeschat werk) vinden wij op bl. 8, de ongelukkige plaats van SCHARP terug; ook daar lezen wij: »en in de nabijheid een sterk kasteel het welk aan de Salmoniers tot eene legerplaats heeft verstrekt",

Om nu voor te komen dat die Salmoniers voor goed hunne legerplaats in het gebied der *Ethnographie* opslaan, hebben wij het niet onnuttig geacht, de vraag van B. eenigzins uitvoerig te beantwoorden.

W. M. Z.

Zeegevecht in het Zwin in 1340 (IV.; bl. 358, Vr. CXCII). De steller der vraag toont aan dat vele der nieuwere schrijvers omtrent den juisten dag, waarop dit zeegevecht plaats had, van elkander verschillen. Maar waarom niet liever de oudere, b. v. MEIJERUS, geraadpleegd? Deze verhaalt de geheele zaak zeer uitvoerig en met de juiste opgave van tijd en plaats, op het jaar 1340, *Pascha* 16 *Aprilis* (pag. 141 volg.): *Facta est ea navalis pugna pridie natalis divi* JOANNIS BAPTISTAE. Dus 23 Juni 1340. *Locum autem quo Gallis ne descensum facerent Flandri, maxime obstiterunt*, *Asejharse* (het Hazegras) *vulgus nominat. etc. Eduardus tantâ potitus victoriâ* POSTERO DIE (dus 24 Juni) *Rotenburgum accessit supplicatum* etc. Als men nu let dat in 1340 Pascha viel op den 16den April, dan heeft men vrijdag den 23sten Junij 1340 den

zeeslag bij het Hazegras en zaturdag den 24sten Juni de dankzegging in de kerk te *Aardenburg*,

De *Annales* van MEIJERUS komen niet dagelijks voor en zijn zeker niet voor ieder toegankelijk. Bij gebreke daarvan is hoogst aanbevelenswaardig het werk van CUSTIS, *Jaarboeken der stad Brugge*, 2de druk, 1765, Dl. III, kl. 8°. Een werk, onschatbaar voor ieder die zich op de geschiedenis van het 4de district van de Provincie *Zeeland* toelegt. De steller der vraag had ook dáár reeds (Dl. I, bl. 396 en volgg.) een oordeelkundig verhaal met de juiste dagteekeningen kunnen vinden.

W. M. Z.

Anonymen, Pseudonymen (IV.; bl. 358, Vr. CXCV). Het is vrij algemeen bekend, dat de *Dissertatio historico-juridica de Burggraviatu Leidensi*, van G. MUSKETIER VERGENST, eigenlijk geschreven is door wijlen den Hoogleeraar MEINARDUS TYDEMAN, zoodat men die wel eens op Catalogussen aldus aantreft: G. MUSKETIER VERGENST (M. TYDEMAN). In den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, Dl. II, bl. 121, staat: G. MUSKETIER VERGENST (moderante M. TYDEMAN), en het komt mij voor, dat wanneer men van zoodanige naamleening zeker is, het geoorloofd is die aan den dag te brengen, even als men bij boeken, welke zonder naam van den schrijver zijn uitgekomen, dien naam, indien hij bekend is, tusschen twee haakjes mag opgeven, zoo als algemeen geschiedt. Ik heb dan ook niet geaarzeld b. v. in het *Aanhangsel* van WITSEN GEYSBEEK'S *Biogr. Woordenboek van Nederl. dichters*, Dl. II, bl. 19, te zeggen, dat A. CLUWEN, J. NP. de dichtstukken, welke op zijnen naam het licht zien, met het volste regt *de zijnen* kon noemen, omdat hij ze van den dichter ABRAHAM LOUIS BARBAZ gekocht had,

A. J. VAN DER AA.

Het testament van de Oorloghe 1608 (IV.; bl. 359, Vr. CXCVI). ..R. E. vraagt naar de beteekenis der aan het slot van dat werkje voorkomende woorden:

»Korts daernaer hoorde men eene groven *stamelde* stemme sprekende op *Gergoens*:

Al, op, al, ope, kes, tu, ton,
al, ec, al, ec, try, ona".

Men lette 1°. op, dat een *stamelaar* of *hakkelaar* spreekt.

2°. Dat *Gergoens*, *Gregeois*, (als b. v. in *le feu gregeois* (het Grieksche vuur)) Grieksch zal beteekenen.

3°. Dat de woorden dus wel zullen moeten gelezen worden:

Alopekes ton alectryona.
'Αλώπεκες τὸν ἀλεκτρυόνα.

Dat is letterlijk vertaald:

De Vossen den Haan.

En eindelijk dat deze woorden door onzen stamelaar op zijne ongelukkige wijze dus worden uitgestotterd:

Alop — alope — kes, tu ton alec — alec — tryona.

Tot dus verre meen ik *de woorden* geraden te hebben. Maar *de zin* blijft duister, even als de reden waarom de schrijver van het boek die juist door een *stamelaar* laat uitspreken. Het schijnt wel een spreekwoord te zijn, waaruit, gelijk dikwijls, het werkwoord *per ellepsin* weggelaten is. Men kan in die onderstelling de woorden bij gissing op onderscheidene wijzen aanvullen, b. v.

De Vossen { vreezen / verschalken / verjagen } den Haan.

Wie zijn de *Vossen*? Wie is de *Haan*? Prins MAURITS? of de Franschen (*Galli*)? Hier blijft alles een raadsel, welks oplossing eenen fijneren vos blijve aanbevolen.

W. M. Z.

Het testament van de Oorloghe 1608, In het *Gergoens* (van *jargon* = *langage corrompu*), aldaar opgegeven, lees ik: Αλωπεκες τυ τον αλεκτρυονα.. Maar mogelijk moest gelezen worden: αλωπεκις, en dan vertaal ik: *vosje! gij den haan!* Deze woorden kunnen nu op verschillende wijze aangevuld worden, maar altijd moet men denken aan de betrekking tusschen een *vos* en een *haan*, die bij de meeste oorlogende volken in vredesonderhandelingen weder aan den dag komt,

P. H. T.

Het testament van de oorloghe 1608. De woorden, voorkomende aan het slot van het discours van N. MULIER, geplaatst achter *Het testament van oorloghe* 1608, luidende:

Al, op, al, ope, kes, tu, ton,
al, ec, al, ec, try, ona;

zijn Grieksch. Voeg de lettergrepen aaneen, dan staat er: ἀλωπέκες τοῦτον ἀλεκτρυόνα.

(*Pakt*), *vossen, dezen haan.*

J. G. O.

[INQUIRENDO VERITAS, een gelijksoortig antwoord gevende, meent dat aan den volzin een werkwoord, dat 'τὸν ἀλεκτρυόνα in den vierden naamval doet staan, ontbreekt; en dat de „grove stem", die deze woorden stamelde, over den vredehandel, eene meening te kennen gaf, die hij niet raadzaam oordeelde uit te spreken, zoodat ieder hem begreep, maar zich daarom van eene vreemde taal bediende, ten einde ergernis en gevaren voor te komen.]

Geboorte- en sterfdag van P. 's Graeuwen (IV.: bl. 359, Vr. CXCVIII). Zijn geboortedag vind ik in BOUMAN'S *Gesch. der Geld. Hoogeschool*, Dl. II, bl. 270, niet opgegeven,

maar wel, op bl. 274, in not., dat hij te *Groningen* overleed den 11den October 1779.

J. C. K.

Brixiusnacht (IV.; bl. 359, Vr. CXCIX). Bij KLUIT, *Primae lineae* wordt de vereering van ST. BRIXIUS op 13 November gesteld. Op denzelfden dag vind ik hem in het werk *l'Art de verifier les dates*, uitgave van 1750, p. 130.

R. W. T.

Brixiusnacht is de nacht van 12 op 13 November. BRIXIUS was bisschop te *Tours* en overleed den 13den November 444.

P. N.

Brixiusnacht. De 13de November is gewijd aan den H. BRIXIUS, bisschop van *Tours*. Zie over hem RIBANDINEIRA, *Generale Legende der heyligen*, t' Antwerpen, 1629, II, 525 *b*.

ὑπερβόρειος.

Spreekwijzen. »*Mijl op zeven*" *en* »*zoo bot dat men er wel mede naar Keulen kan rijden* (IV.; bl. 382, Vr. 324). Aangezien het dorp *Meyel* in *Limburg*, in *de Peel* gelegen en vroeger geheel door moeras omgeven was, zoodat men een grooten omweg moest maken om naar het niet ver van daar gelegen *Sevenum* te komen, zeide men van iemand die, hetzij in een letterlijken, hetzij in een figuurlijken zin (in het verhalen bijv.) eenen omweg maakte, *hij gaat van Meyel op Sevenum*, hetwelk later, bij menschen die misschien nimmer die beide dorpen hadden hooren noemen, zal verbasterd zijn in, *hij gaat van mijl op zeven*.

Het tweede spreekwoord luidt volgens mijn lezing, *het mes is zoo bot dat men er wel op naar Keulen zou kunnen rijden*, en nu is dunkt mij de beteekenis niet ver te zoeken; immers wil men daar mede zeggen dat men er wel zoo lang, als de reis naar *Keulen* duurt, op zou kunnen zitten, zonder er zich aan te verwonden. De lezing van den Heer N. zal vermoedelijk eene verbastering zijn, even als men wel eens onder de mindere klasse hoort spreken van *met een paard*, *met een wagen*, in plaats van *te paard* of *op een wagen rijden*.

A. J. VAN DER AA.

Het sterrenbeeld Virgo (IV.; bl. 382, Vr. 326). Het sterrenbeeld *Virgo* ontleent zijne benaming aan de maagd ASTREA, dochter van JUPITER en THEMIS; zij verliet den hemel en kwam op aarde wonen zoo lang de gouden eeuw nog duurde, doch toen de ondeugden der menschen vermenigvuldigden, steeg zij weder ten hemel en plaatste zich in den dierenriem als het teeken van de maagd.

MAC.

Het sterrenbeeld Virgo. Den naamsoorsprong van het sterrenbeeld *Virgo* kan J. M. vinden in Ἐρατοσθένους Κυρεναίοῦ καταστέρισμός en aldaar op N°. 9: παρθένος. Gedrukt in TH. GALE *Opuscula Mythologica etc.* Amstelaedami 1688, p. 105. Die *Maagd* is Δίκη, de dochter van Ζεύς en Θέμις.

J. G. O.

Bidden (IV.; bl. 382, Vr. 327). Ik kan uit den Bijbel geene plaatsen aanwijzen die het *sluiten der oogen* en het *zamen vouwen der handen* bij het *bidden* en *danken* in de Christelijke kerk bepaaldelijk gelasten; maar kan er ook eenigermate het bevel van PAULUS aanleiding toe gegeven hebben, hetwelk wij lezen: 1 *Tim.* II: 8, »Ik wil dan dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen, zonder toorn en twisting"?

F. F. C. STEINMETZ.

Sageles (IV.; bl. 382, Vr. 328). »*Zageles* is *zaagsel*", zegt BILDERDIJK in *Aanteek. op Hoofts Ged.* bl. 152. In den tijd van HOOFT bestrooide men uit netheid den vloer er meê, gelijk men dat vroeger met biezen en later met fijn gezift zand deed. Zie WEILAND op *zageles*.

J. J. WOLFS.

[Ook P. A. T. verwijst naar het *Woordenboek* van KILIAEN op het woord *saeghel*.]

Sageles is niet anders dan *zaagsel*, hetwelk in dat gedeelte van *België*, waar men Vlaamsch spreekt nog aldus genoemd wordt. Diensvolgens vindt men in het *Nieuw Ned. en Fransch Woordenboek* van den Abt OLINGER »*Zagelis*, zie *zaagsel*."

A. J. VAN DER AA.

Tresye (IV.; bl. 383, Vr. 331). Tegenwoordig zou men zeggen: suikererwtjes en boonen en kapittelstokken. KILIAEN noemde het: *bellaria arida ex saccaro et aromatibus*. Hij spelt wel *tregie*, *tragie*, *tergie*, maar die *g* moet in die woorden als *j* uitgesproken worden.

N.

Tresye. In L. MEYER'S *Woordenschat*, Iste Dl. Bastaardwoorden, vind ik bl. 262, het woord *tregie*, met de verklaring: *nageregt*, *suikergebak*. Dus zal het woord *tregie* opgehelderd en verstaanbaar zijn. Het voorgestelde bij de inkomst van Prins FILIPS te *Brussel*, in 1549, was dan een banket, waarop het *d* .... *en b* .... *en hagelde*, *al suikergebak*.

P. FRET.

Tresye van 't oude *tresen*, drinken (bij KILIAEN: *potum tamquam per cribrum ingerere*). Of nu *tresye* eenvoudig drank beteekent of dat er een bijzondere drank door wordt aangeduid kan ik niet beslissen.

P. A. T.

Priesters getrouwd (IV.; bl. 383, Vr. 334). Daaromtrent zegt WORP VAN THABOR, Lib. I, Cap. 2, p. 7: »Insuper et id quod AENEAS SYLVIUS dicit, sacerdotes apud *Frisios*, ne aliena cubilia polluant, sine conjuge non facile admitti, eo quod vix continere hominem

et supêr naturam arbitrantur, non esse neque umquam füisse verum, audaciter dico".

Men zoude echter zeggen dat AENEAS SYLVIUS, Paus PIUS II, in dezen nog al eene bevoegde autoriteit moest wezen.

Konkelen (IV.; bl. 383, Vr. 335). »Van waar is dit woord afgeleid?" TUINMAN, *Fakkel*, bl. 184, zegt: »*Konkel* zal zyn van *kronkel*, omdat de *r* in veele woorden word afgelaten, of by gedaan. Gelyk men zegt *krinkel* en *kronkel*, zo ook *kinkel* en *konkel*. *Kinkel* word verkort tot *kink*. Een *kink* is een omrolling of omslag, Zo komt 'er wel een *kink* of kring *in de kabel*. *Konkelen* is slordig omdraayen, in een draayen. De ouden zeiden *konkel wronkel*, konkelende inéèngewrongen, gelyk *rompslomp*".

TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek*, bl. 364, heeft: »*Konkel*, Hoogd. *kunkel*, het spinrokken, is volgens ADELUNG, van *kegel*, *kogel*, met inschuiving der *n*; bij KILIAEN is *konckelen* omdraaijen, *konckel* draaikolk; het spinrokken heeft alzoo van het draaijen den naam bekomen; verder was *konkelen* spinnen, en om het gebabbel der vrouwen, die tot *eene spinning* bij elkander komen, gedurende het spinnen, is de beteekenis van *konkelen* op die van *babbelen*, *praten* overgegaan. (WEILAND) *Konkel* is meestal tegenwoordig eene praatster, knoeister, een slordig wijf; in dien zin wordt het door BILDERDIJK van *kween*, vrouw, Deensch *kone*, afgeleid, *Geslachtlijst*, Dl. II, bl. 110 en 150. Van daar het oude *konkelleen* voor vrouwenleen, in tegenstelling van *zwaardleen*".

Dr. A. DE JAGER, in *Over de werkw. van herh. en dur.*, bl. 39, teekent aan, »dat *konkelen* het frequentatief is van *konken*, d. i. *kinken*, *krinken*, draaijen, waarvan *konkel* (*spinrokken*), en bij toepassing, *eene slordige vrouw*. Zie het *Taalk. Woordenboek* op *konkel*, alsmede BILDERDIJK'S *Geslachtlijst*. Van daar *verkonkelen*, verdraaijen, in de war brengen, verstoppen, waarvan bij KILIAAN *verkonckelt* in de blaese, als bij BREDERO:

Hy sterreft schier van kouw, hy schijnt wel seer verkleumt,
Verkonckelt in zijn blaas, en knoffelt met de handen.
Moortje".

Uit het hier bijgebrachte zal nu bij toepassing de beteekenis kunnen opgemaakt worden van de zegswijzen in *Noord-Holland*; *wij konkelen*, *wij hebben gekonkeld*, *wij zullen konkelen*, bij het gebruiken van koffij, enz. Ook in *Amsterdam* wordt wel eens een klein blikken koffijketeltje een *konkeltje* genoemd: de *koffijpraatjes* liggen hierbij thuis.

J. J. WOLFS.

[F. F. C. STEINMETZ en DAVID gaven antwoorden, die in de hoofdzaak op hetzelfde neerkomen. De eerste doet opmerken dat de bijeenkomst der vrouwen ten platte lande tot gemeenschappelijk spinnen *spinning* of *spinmaol* wordt genoemd; de laatste haalt eene plaats aan uit de *Ophelderingen en bijvoegsels* op BILDERDIJK'S *Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. I, hierop neder komende: „De *leenen* bestonden grootendeels uit landen of landgoederen, die door den Oppervorst, als Leenheer, aan mindere Vorsten of adelijke *mannen* werden uitgegeven". „Maar in de veertiende eeuw", zegt die Geleerde, „begon men ook leenen uit te geven aan *vrouwen*, die dan *konkelleenen* of *spil-leenen* genoemd werden. De *konkel* is de spil, waarop het vlas gewonden werd, aan het spinnewiel, dat in die dagen door adelijke vrouwen zeer gehanteerd werd. Van daar het woord *konkelen*, toegepast op de praatjes van de spinsters, ook vrouwen van den minderen stand in lateren tijd..... (van daar ook wel het woord *konkeltje*, aan den koffijketel gegeven, bij welke zulke praatjes werden uitgelokt) en vermits onder zulke praatjes niet altijd waarheid en goede trouw werden behartigd, verstond men verder door *konkelen* ook, als men in het geheim iets door slinksche wegen trachtte te bereiken". Het konkelen schijnt alzoo van adelijke afkomst te zijn, en, schoon het leenstelsel vervallen is, zijn er echter nog vele menschen, adelijke en onadelijke, ja zelfs geheele geslachten, bij welke het konkelen, ook niet in den besten zin opgevat, eene soort van erfelijk leen schijnt te zijn.]

Konkelen. Dit woord is afgeleid van »konkel = spinrokken", en alzoo van de gewoonte om des avonds bij een te komen om te spinnen, welke zamenkomsten dikwijls aanleiding tot klappijen en snoepen geven. ***.

Oude Courantendruk (IV.; bl. 383, Vr. 336). HEYSE in de *Bildungsgeschichte der deutschen Sprache* vóór zijn *Deutsche Schulgrammatik*, S. 7, der 17de uitgaaf, zegt dat onder vele andere gebeurtenissen ook gunstig op de ontwikkeling der Duitsche taal werkten »die einflussreiche Entstehung und Vermehrung der Zeitungen von denen sich die erste Spur 1488, unter dem Titel: »Verwerkt aus dem Niederlande, von JOH. WINTERBURGER", findet".

Sl.

Een witte met een zwarte (IV.; bl. 383, Vr. 337). Een vertelling waarvan naauwelijks de helft geloof verdient. Meermalen heb ik gehoord: »Een jongen verhaalt: Vader, ik heb honderd honden gezien! — De vader: zoo, hoe zagen die er wel uit? — De jongen: er was — een witte .. met een .. zwarte".

L. J.

Op zijn elf en dertigst (IV.; bl. 383, Vr. 339). Het spreekwoord *op zijn elf en dertigst* heeft zijn ontstaan aan de Friezen te danken, wier landstreek vroeger in *Oostergo*, *Westergo* en *Zevenwolden* verdeeld was; terwijl deze drie deelen uit 30 grietenijen bestonden, die 30 gemagtigden afzonden in de vergadering der Staten, alsmede 11 afgezanten uit de 11 Friesche steden. Deze wijze van bestuur hielden de Friezen voor veel beter, dan die der overige gewesten van ons land. Wilde men iets ten algemeenen belange uitvoeren, dan moest men daarover het oordeel der grietenij-mannen; als ook der afgezanten van de steden verne-

men, en zulks ging zoo langzaam, dat er een geruime tijd verliep, eer men het voorgestelde plan kon ten uitvoer brengen: waarom dan ook iets *op zijn elf en dertigst* doen, aanduidt, dat het op zeer langzame, maar doorgaans zekere wijze verrigt wordt. Als alles in orde is, is het op zijn *elf en dertigst.*

ROMEIJN, DZ.

[Gelijksoortige antwoorden ontvingen wij van Sl., H. VAN ROLLEMA, H. J., E. A. P., A. J. V. D. AA, L. J., J. J. WOLFS en een ongenoemde. Eenige hunner haalden als getuigen aan Mevr. VAN MEERTEN geb. SCHILPEROORT (*Het Noorden van ons Vaderland*, 1840), BACHIENE *Geogr.* IVde Dl. 3de Stuk, bl. 1191 en *de Oefenschool* uitgegeven te Amsterdam bij SCHALEKAMP, VAN DE GRAMPEL & BAKKER, Dl. VII, bl. 217. — C—A eindelijk verwijst naar *'t Nav. Bijbl.* 1853, bl. xxviii en van 1854, bl. xl.]

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV.; bl. 384, Vr. 342). Ik laat het aan gelaat- en karakterkundigen over hierin uitspraak te doen; maar ik durf tot opheldering verwijzen naar *L'état de connaitre les hommes par la Physionomie, etc. par* GASPARD LAVATER. Paris, DEPÉLAFAL, (1820), 10 *volumes, avec estampes, planches et facsimiles; etc. etc.* Men zal in dat werk, dat zeer kostbaar is, veel wetenswaardigs aantreffen.

F. F. C. STEINMETZ.

Cosa fatta, capo ha (IV.; bl. 384, Vr. 343). Dit is bij de Italianen een spreekwoordelijk gezegde, om aan te duiden dat wanneer eene zaak eens ondernomen is, zij ook op den weg is haar beslag te krijgen, zoo als wij zeggen: *begonnen zaken hebben een einde.* Sommigen echter verstaan er onder *gedane dingen hebben geen keer;* in dezen zin althans vertaalt ALBERTI (in zijn *Nuovo Dizionario*): *ce qui est fait est fait; ce qui est fait n'a plus de remède.*

S. J. MULDER.

Cosa fatta, capo ha. De beteekenis van het Italiaansche spreekwoord *cosa fatta, capo hà* (*hà*, niet zonder, maar met het accent) is eenvoudig deze: Wanneer de onderneming begonnen is, vindt men de gelegenheid om haar te eindigen. De Franschen zouden zeggen: *Quand l'entreprise est commencée, on trouve à en sortir.*

F. F. C. STEINMETZ.

Cosa fatta, capo ha. De beteekenis van dit Italiaansche spreekwoord is dezelfde als die van het Fransche: »Il y a du remède à tout".

W. T.

Stakkert IV.; bl. 384, Vr. 344). *Stakker* of *stakkert*, komt volgens WEILAND van *staggeren*, d. i. op zijne voeten wankelen. Dezelfde beteekenis heeft ook het Engelsche *to stagger*, dat volgens BAILEY uit het Hollandsch is overgenomen en ook nog uitdrukt. *to waver or to be in doubt*, en volgens WALKER; *not to stand or walk steadily*, en *to hesitate*, *to fall into doubt.* *Stakkert* beteekent dus: iemand die in ligchaam en geestvermogens, door ouderdom of andere oorzaken *wankelend* is.

S. J. MULDER.

Stakkert. Stakker voor *sukkelaar* wordt door het *Taalk. Woordenb.* gebracht tot *staggeren*, het frequentatief van *staggen*, dat TEN KATE, II.; 439 en 429 tot *stijgen* of tot *staan* brengt, welke laatste afleiding de aannemelijkste is; *staggeren*, ook *staggelen*, Eng. *to stagger*, is *wankelen*, *struikelen.* A. DE JAGER, *Werkw. van herh. en dur.* bl. 161. BILDERDIJK zegt, dat »*stakkel* in een *arme stakkel*, een Deensch bijvoegelijk naamw. is, dat *arm* en *jammerlijk* beteekent. Het Hollandsche woord is *verstoken*, dat is *verstoten*, en dus *verschoveling*." *Gesl. der Naamw.* op *stakkel.*

J. J. WOLFS.

Stakkert is aan de Deensche taal ontleend, waarin het z. n. w. *stakkel*, een arme grijsaard, een bedelaar beteekent en het b. v. n. w. *stakkels*, arm, ellendig.

Regnerus de Lover (IV.; bl. 384, Vr. 346). Deze werd den 27sten October 1647, waarschijnlijk in *Vriesland*, geboren. Hij was Med. Dr. eerst te *Naarden* en vervolgens te *Amsterdam*; hij trouwde 1°. den 1sten September 1669 met MARIA DE VRIES, die den 5den Februarij 1687 overleed; 2°. den 14den November 1689 zijne nicht RACHEL WIJMA, deze stierf den 9den Februarij 1695; en 3°. den 28sten Februarij 1696 GEERTRUYDT VAN DER LIP, en had eene menigte kinderen. Hij was zeer bevriend met Ds. BALTHAZAR BEKKER, wiens verjaardag hij meermalen bezong of berijmde. Ik herinner mij van R. DE LOVER een werk in druk in handen te hebben gehad, als ik wel heb getiteld: *Stichtelijke gedachten.* Hij stierf in hoogen ouderdom. Zijn spreuk was: *Praestat otiosum esse, quam nil facere.*

C. & A.

Frans Baltensz (IV.; bl. 384, Vr. 347). Over hem en den onzin, dien hij onder den titel van *Samaritane* de wereld inzond, is reeds gehandeld in DE NAVORSCHER, Dl. I, bl. 115, 152. V. D. N. heeft aldaar de bronnen opgegeven, waar men iets over dit boekje vinden kan. De schrijver was blijkbaar, zoo als de Dordsche broeders verklaarden, »seer swack ende kranck van hersenen".

P. A. T.

Frans Baltensz. In mijn *Biograph. Woordenboek*, heb ik op het art. BALTENSZ (FRANS) al de mij bekende werken, waarin men iets over dien man en zijn werk vindt, opgegeven, zijnde: BRANDT, *Holl. en Zeel. Jubelj.*, bl. 145; DE CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, in voce; SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, Dl. I, bl. 52, DE NAVORSCHER, Dl. I, bl. 115 en 152, maar vooral een stukje van Dr. SCHOTEL, *Iets over*

de Samaritane van FRANS BALTENSZ, in het Mengelwerk der *Vaderl. Letteroefeningen* voor December 1835. A. J. VAN DER AA.

Hollandsche tuin (IV.; bl. 384, Vr. 348). Over den beweerden oorsprong van den Hollandschen tuin, leze men wat Dr. AREND zegt in zijne *Algem. Geschied. des Vaderl.* Dl. II, St. 2, bl. 352, en de schrijvers, door hem aangehaald. Het was in de onlusten met de Heeren VAN ARKEL, dat in 1405 »de Stichtschen den burg of vesting *Everstein* aan de *Lek*, de Hollanders de stede *Gasperne* en het slot *Hagestein*, niet ver van elkander en een vierendeel uurs meer landwaarts in naar *Gorinchem*, te gelijken tijde zouden belegeren. Voor elk dezer plaatsen werd een blokhuis opgerigt, en met eene sterke bezetting voorzien, terwijl de *Lek*, om den toevoer naar *Everstein* te beletten, met paalwerk werd afgesloten". Nadat het belegeren met weinig voordeel doorgezet was, werden de vestingen daarna met ernst aangetast, »doch dewijl zij sterk waren en wel bemand, oordeelden de belegeraars het weldra raadzaam, zich hoofdzakelijk bij insluiting te bepalen, en door uithongering hun doel te berijken. Tot dat einde groeven zij, niet zonder groote moeijelijkheden, om deze sterkten eene gracht, welke door eene schans of borstwering van palen, door wilgentakken verbonden en met aarde gestevigd, omringd werd, zoo dat den belegerden alle toevoer was afgesneden. Men wil, dat aan deze omheining *de Hollandsche Tuin* (het wapen en de maagd van *Holland* door eene hegge omgeven), op de grafelijke munten en zegels aangenomen, den oorsprong verschuldigd is". (WAGENAAR, Dl. III, bl. 373). Het blijkt echter, dat reeds ten tijde van Hertog ALBRECHT, ronde gouden of zilveren halssieraden, eene omtuining voorstellende, en toen *tunen* en *twnen* genaamd, door den Landsheer aan onderscheidene Edelen en aanzienlijke vreemdelingen geschonken werden. Door deze laatste omstandigheid in het bijzonder, zoowel als uit het karakter van WILLEM VI, komt ons niet zeer waarschijnlijk voor, dat dit halssieraad, gelijk men later beweerd heeft, (BILDERDIJK, Dl. IV, bl. 30) het bondteeken eener verbindtenis van onderlinge vrijwaring zou geweest zijn tusschen de steden, die Kabeljaauwschgezind zijnde, zich tegen de Hoeksche partij vereenigden, en aan wier hoofd zich de Hertog (WILLEM VI) uit staatkunde stelde".

De Aardbol, Dl. III, bl. 38, de belegering van *Hagestein* meer in bijzonderheden meêgedeeld hebbende, eindigt zijn verhaal dus: »Reeds vóór de naauwe insluiting van het Hagensteinsche kasteel, hadden Graaf WILLEM en zijne vertrouwden eenen gouden penning op de borst gedragen, waarop men eenen *tuin*, *door eene hegge omsloten*, afgebeeld zag. Waarschijnlijk legde dit toen 's graven oogmerk aan den dag. Het goed gelukken der onderneming schijnt WILLEM VI aanleiding gegeven te hebben, om sedert de *Hollandsche maagd* dusdanig af te beelden, en op deze wijze op zijne munten en zegels te doen overbrengen". J. J. WOLFS.

Hollandsche tuin. WILLEM VI, Graaf van *Holland*, JAN VAN ARKEL willende bestraffen over het verbranden der stad *Woudrichem*, trok het land van *Arkel* in en belegerde het slot *Hagestein* even buiten *Gorinchem*; hij besloot het door hongersnood tot de overgave te dwingen, en liet ten dien einde het slot door paalwerk, met wilgentakken verbonden en met aarde en rijs gevuld, afsluiten, waarna hij zich binnen deze omheining legerde; tot in de maand December hield de belegering aan, en toen de felle vorst de grachten der vesting had doen bevriezen, liet WILLEM haar bestormen, — de belegerden gaven zich op lijfsgenade over en het slot *Hagestein* werd verwoest.

Men wil dat Graaf WILLEM en eenige vertrouwde Edelen met het denkbeeld dezer insluiting zóó waren ingenomen, dat zij reeds eenigen tijd te voren een gouden penning op de borst droegen, waarop een tuin, door eene hegge omsloten, was voorgesteld, en de Graaf naderhand op zijne munten en zegels het beeld der Hollandsche Maagd, door een paalwerk omgeven, liet afbeelden, hetwelk denkelijk later door de leeuw is vervangen; zulks moet in den aanvang der XVde eeuw hebben plaats gehad, daar WILLEM VI zoo als bekend is, van 1404 tot 1417 heeft geregeerd. (Zie ENGELBERTS GERRITS, *Keur van Gedenkwaardige Tafereelen uit de Nederlandsche Geschiedenis*). J. D. H.

Hollandsche tuin. De op de Hollandsche munten voorkomende tuin of hegge, is waarschijnlijk afkomstig van een ridderlijk teeken door Hertog WILLEM en eenige zijner vertrouwde Edelen, in 1406, om den hals gedragen. Men wil dat het eene zinspeling op de belegeringen der sloten *Gasperne*, *Hagestein* en *Everstein* was. Deze eereteekenen, die van goud of zilver gemaakt waren, werden niet alleen aan inlandsche Edelen, maar ook aan aanzienlijke vreemdelingen geschonken.

***.

Hollandsche tuin. Den oorsprong van deze benaming vindt men volgender wijze door WAGENAAR in zijne *Vaderl. Hist.* (Dl III, bl. 373) opgegeven: »toen men naderhand (in het jaar 1406) *Gasperne* (vermoedelijk het tegenwoordig *Asperen*) met *Hagestein* en *Everstein* met eene hegge van vast paalwerk, verbonden door willigen takken, en met aarde en rijs gevuld, zag omringen, verstondt men, dat dit ridderteeken te kennen gaf, dat het besluit om deze vestingen, door beleg, tot de overgaave

te dwingen, reeds voor lang genomen geweest was. Men wil, dat men sedert dit teken op de Graaflijke zegels en munten gebragt heeft, op welke het wapen en de maagd van *Holland*, beslooten in eene hegge, gemeenlijk den *Hollandschen Tuin* genoemd, afgebeeld is".

A. J. VAN DER AA.

[Ook J. SCHREUDER, DAVID en C. W. BRUINVIS verwezen ons naar WAGENAAR, t. a. p. en naar de Aanteekeningen op dat Deel, bl. 77 en 78, en de Nalezingen, bl. 198.]

Pillegift (IV.; bl. 383, Vr. 340). BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtlijst*, Dl. II, bl. 344, leert, dat *pil*, voor doopheveling, nog overig in *pillegift*, bij onze ouden gebruikelijk was in den zin van het Latijnsche *pupillus*, en zeker daarvan verbasterd is.

De Heer Mr. W. C. ACKERSDIJCK geeft in het *Taalk. Magazijn* van Dr. A. DE JAGER, Dl. II, bl. 186—189, een belangrijk stuk over *pillegift*, waarnaar ik bij dezen verwijs. Hij zegt, dat het woord is *pelle-gift*, en »dat de naam afkomt van het doopkleed, 't geen men *dooppelle* genoemd heeft, en alzoo hetzij het »doopkleed" zelf, of hetgeen men anders daarbij gaf, *pellegift*". Reeds ten tijde van MELIS STOKE komt het woord *pelle* als *dekkleed* voor: meer in het bijzonder beteekent het tot onderscheiding van gewoon linnen, 't geen gebloemd of gefigureerd geweven is. Zie WEILAND'S *Taalk. Woordenboek*, dat ook *pellewever* heeft. »Maar in *Holland*", vervolgt de Heer ACKERSDIJCK, »is niet aangenomen, en schijnt zelfs naauwelijks bekend te zijn het gebruik van de benoeming van *linnen en pelle*. A. VAN DER WILLIGEN zegt toch (*Parijs in den aanvang der XIXde eeuw*, St. I, bl. 90), dat het te *Parijs* meestal ontbreekt aan dat tafelgoed, 't geen hier *pelle* heet, en dat men maar tafellakens van gewoon linnen heeft, somtijds met een rood of blaauw randje. In *Noord-Braband*, immers te *'s Hertogenbosch*, en wel in mijne jeugd, hadden deftige vrouwen de vaste gewoonte van de benoeming van *linnen en pelle*, door welk laatste verstaan werd met figuren geweven linnen, in onderscheiding van gewoon linnen; welligt was oudtijds het doopkleed van zoodanig *pelle*, en daarvan de gift van zulk een kleed, en voorts hetgeen men in plaats van dien of hetgeen men daarbij gaf, *pelle* of *pillegift* genoemd", enz.

J. J. WOLFS.

Pillegift. De etymologie van dat woord wordt verschillend opgegeven. G. VAN HASSELT, *Arnhemsche Oudheden*, Dl. III, bl. 81, zegt, dat *pil* omtrent het jaar 1500 als *peet* voorkomt, van waar dan *pillegift* zeer gemakkelijk afgeleid wordt. Een ander geleerde, die zich K. teekent, heeft in den *Algem. Konst- en Letterbode* van 1836, N°. 17, bl. 268, gezegd, dat *pillegift* zaamgetrokken is uit *pupillengift*. IJPEY schrijft in het *Vaderl. Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, Dl. III, bl. 432, dat *pillegift* eigenlijk *pellegift* is, van het Latijnsche *pellis*, en dus beteekent *de gift van het doopkleed*, hetzij dat door de doopheffers, de *peters* en *meters* het doopkleed zelf gegeven werd, of dat zij eene gift tusschen het doopkleed instaken. Het is moeijelijk tusschen deze gevoelens te kiezen, althans voor

E. A. P.

[L. verwijst den vrager naar LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist. van Holland*, Dl. III, bl. 1267.]

Een stoot aan den elleboog, weduwenaarspijn (IV.; bl. 384, Vr. 352). Ik heb deze uitdrukking dikwijls eenigzins anders gehoord, en wel aldus:

Een vrouwendood,
Een elleboogstoot.

De uitlegging is, dunkt mij, niet moeijelijk. Daar vele mannen, na den dood hunner vrouwen, over het algemeen veel spoediger hertrouwen, dan de vrouwen, na den dood harer mannen, — zoo geloof ik, dat men door dit spreekwoord te kennen wil geven, dat de rouw van eenen weduwenaar even smartelijk is, maar ook even spoedig voorbij gaat als de pijn, welke een onverwachte stoot aan den elleboog soms verwekken kan.

F. F. C. STEINMETZ.

Een stoot aan den elleboog, weduwenaarspijn. De Heer Mr. H. L. HUIJSER heeft in een treffend gedicht, getiteld: *Weduwenaarslied*, dit onderwerp zeer ernstig behandeld. Ik wil er vijf regels uit overschrijven, waarin de verklaring van de gewone spreekwijs: »het is weduwenaarspijn", ligt opgesloten.

O noemt dan niet, alsof gij weet
Hoe 't vlijmend wee door 't hart kan waren,
O noemt geen tintlend ligchaamsleed,
Dat met één polsslag kan bedaren,
Bespottend: *pijn van weduwnaren*.

DAVID.

[Ook Θ.........ς. verwees naar het gedicht van Mr. H. L. HUIJSER, *Muzen-Almanak*, 1844.]

Houten kanonnen (IV.: bl. 384, Vr. 358). Houten kanonnen voert men op de oorlogschepen niet; wel heeft men somtijds, om de symmetrie niet te verbreken, gedraaide houten trompen in de geschutpoorten, welke zich van buiten als wezenlijke stukken geschut voordoen, waardoor men het voordeel kan hebben van zich aan den vijand sterker te vertoonen dan men in de daad is. Men noemt deze houten trompen doorgaans *bangmakers*. *Enkhuizers* heb ik ze nooit hooren noemen.

Een Enkhuizer is een ronde slag die men met de ankerketting of het zware touw, nadat dit beting gelegd is, om den betingbalk heen neemt.

Z—n.

Grietje en bovengrietje (IV.; bl. 384, Vr. 359). Indien L. *te V.* eene afbeelding van een driemastschip uit de XVIIde eeuw beschouwt, zal hij zien dat de bezaans of achterste mast toen veel ligter was dan thans. Langzamerhand maakte men hem zwaarder en het tuig meer overeenkomstig met dat van den grooten en fokkemast; zoo werd ook het kruiszeil, vroeger een ligt zeil, zwaarder en in alle opzigten meer gelijkvormig aan het groot- en voormarszeil, waarvan het nu alleen verschilt door het aantal reven, drie, dat men er in kan steken, terwijl dit in de andere vier is. Alhoewel men het nu gevoegelijk achter- of bezaansmarszeil zou kunnen noemen, heeft men het echter den naam van kruiszeil, waar men eens aan gewoon was, laten behouden.

Terwijl men reeds lang bramzeilen boven het groot- en voormarszeil voerde, welke naam van *bramzeil* volgens sommigen verwant zou zijn aan het Maleitsche *branie* (zoo veel als dapper, onverschrokken, van waar nog het spreekwoord: 't is een *bram* van een kerel, volgens anderen aan zekeren kapitein ABRAHAM of BRAM, die er het eerste gebruik van zou gemaakt hebben, werd boven het kruiszeil, dat toen nog niet als marszeil was ingerigt, nog geen ander zeil gevoerd. De overlevering zegt dat GRIETJE, huisvrouw van den scheepskapitein VAN DIJK, haren echtgenoot het eerst zou aangespoord hebben om boven het kruiszeil nog een zeil te hijschen, en dat dit zeil ter harer eere den naam van *Grietje van Dijk* kreeg, thans tot *Grietje* verkort.

Dit grietje is op dit oogenblik even goed als het groot- en voorbramzeil een, hoewel natuurlijk ligter, bramzeil, en de benaming van bovenkruiszeil is wel de officieele, maar wordt aan boord nimmer gehoord. Toen men boven het grietje nog een zeil ging voeren, werd dit natuurlijk het bovengrietje, dat met het groot- en voorbovenbramzeil overeenkomt.

In het scheepsjournaal, waarin men doorgaans de namen der zeilen verkort neerschrijft, als: grootmarszeil, gm/z.; voorbramzeil, vb/z.; wordt echter het grietje nog door de letters bx/z. en het bovengrietje door bbx/z. aangeduid. Men schrijft voor het kruiszeil x/z.

Dat in vroegere tijden het kruiszeil niet tot de marszeilen gerekend werd te behooren, blijkt ook uit de Fransche benaming *perroquet de fougue*. Men schijnt het dus eenigzins gelijk gesteld te hebben met een bramzeil, *perroquet*. Nog is het bij ons gebruikelijk, te schrijven: staken het eerste rif in de marszeilen en het kruiszeil, enz.

Het zal altijd zeer moeijelijk zijn de afleiding van de namen der deelen van het schip en tuig te vinden; van waar komen b. v. de namen *bagijne-* en *kruisra?*

De zonderlingste benaming komt mij echter voor die van *lijzeil* te zijn; men zou daaruit moeten opmaken dat die zeilen aan de lijzijde gevoerd werden; daar kan men ze echter niet gebruiken, zij varen te loevert.

Voor het overige zij aangemerkt dat de namen *grietje* en *bovengrietje*, zoowel op de koopvaardij- als op de oorlogschepen gebruikt worden. Z—n.

Eenhoorn (V.; bl. 3, Vr. II). De vaerzen van VONDEL, waar POOT op doelt, zijn waarschijnlijk die, welke voorkomen in zijn *Adam in ballingschap*, IVde Bedrijf, IIde Tooneel, waar BELIAL aldus tot EVA spreekt:

Het zou den wilde eenhoren lusten,
In uwen zuivren maeghdeschoot,
Nooit van geen hant gerept, te rusten,
Gaaft gij uw aenschijn voor hem bloot.
Die snelvoet geeft zich niet gevangen
Dan aen een maeght, en smilt en schreit
Als hij u ziet, van zoet verlangen
Om zulck een schoone, hem ontzeit.
Zoo prickelt men zijn maeghdedriften.
Zijn hooren kan venynen schiften.

J. VAN LENNEP.

Eenhoorn. Ik vind in *Alle de werken van* JOOST VAN VONDEL, uitgegeven door BERNARDUS BOSCH, Luth. Pred. van *Diemen*, *Dordrecht* en *Bergen*, o/Z. Dl. IV, bl. 149.

CONCORDES.

Als d'Eenhoorn ziet de Maeght,
't Liefste dat zijn oogh behaeght,
Blijft hij in gedachten hangen,
Raest in 't endt van minnesmert,
En, die noit gevangen wert,
Geeft zich in haer schoot gevangen.

MDCLXV, den 29 in Wynmaendt.

Dr. RÖMER,

Paddestoelen, *Champignons* (V.; bl. 4, Vr. VI). Eene omstandige beschrijving der verschillende soorten dezer gewassen, hunne nuttige of nadeelige eigenschappen, en eene naamlijst der werken, welke over dit onderwerp geschreven zijn, vindt men in de *Allgemeine Naturgeschichte für alle Stände*, von Prof. OKEN, Dl. III, St, I, bl. 32 en volgg.

***.

Paddestoelen, *Champignons*. Zonder twijfel zal de vrager ruime voldoening vinden in het groote werk van wijlen Dr. A. C. J. CORDA, *Icones fungorum hucusque cognitorum*, zes deelen, in folio, uitgegeven te Praag; het laatste deel bezorgd door Dr. J. B. ZOBEL, in 1854. De prijs is *f* 85,05. J. M.

Ridders van de Friesche kroon (V.; bl. 4, Vr. VII). Zie hier wat A. SCHOONEBEEK in zijne *Hist. v. alle Ridderl. en Krijgsorders*, Dl. I., bl. 108, schrijft: »Vriesche ridderlijke krijgsorder. — Als KAREL *de Groote* of CHARLEMAGNE, de eerste Fransse Keizer, de Lom-

bardiërs, neffens haren Koning DIDIER overwonnen had, heeft hij eensdeels om zijn krijgsknechten te begiftigen, als ook om weer andere tot helden dapperheid en de bescherming der Kristenen op te wekken, den Order onder den Regel van den H. BASILIUS in 't jaar 802 ingesteld, hij wapende dese Ridders met een gordel, swaard en spooren en gaf ze voor kenteken een Keiserlijke goude kroon op een wit kleed, met dese woorden: *Coronabitur legitime certans* (die wettelijk strijd zal gekroond werden); de meeste plechtelijkheid in 't aanstellen deser Ridders was het aangorden van den degen en de slag op de slinker wang; naderhant isser het omhelsen en kussen bij gekomen. Tot dese waardigheid kwam niemant als die den Keiser op haar eigen kosten vijf jaren gedient hadden, welke hoop ook d'oorsaak was dat uit alle gewesten van Europa veel voorname krijgslieden in des Keisers dienst kwamen, onder beloften van gehoorsaamheid tot hem en zijn nakomelingen; alsmede om het Catholyke geloof met alle macht en ijver tot den laatsten snak van haar leven toe te beschermen. Andere Schrijvers versekeren dat CHARLEMAGNE als hij te *Romen* was aan de Vriesse krijgsknechten, die daar waren, vrijheid en dese Ridderschap vereerde om de voordeelen die zij onder 't geleide van haar Koning op de Saxen behaalt hadden, waar van noch een handschrift gevonden word, gegeven in 't Paleis te Lateraan 802 en willen zelfs dat hier d'instelling zijn oorsprong heeft gehad. Dit schijnt eigentlijk voor eenige Grooten geweest te zijn, 't geen naderhand machtig door 't gantsche Rijk vermeerderd is; maar met de veranderingen der Staten en 't sterven der Vorsten is deze Ridderschap in 't kort te niet gegaan, hoewel de Grootmeesterlijke opvolging wegens erffenis van bloed, aan de Fransse Koningen behoort, maar volgens 't recht van de Keiserlijke kroon soude de macht aan den Keiser wesen om Ridders van dese Order te slaan."

In BENINGA'S, *Hist. v. Oostfriesl.* bij MATTHAEUS, *Vet. Aevi Analect.* T. IV. pag. 78 sqq. ed. 2a. vindt men den afdruk van eene copie der vrijheden, die KAREL *de Groote* aan de Friezen verleend zou hebben. Daarin leest men onder meer: »voort mehr hebben Wij gesett, is dat jemand van den Freesen wil Ridder wesen, hebbende guedes genoech, dan sal de *Potestas* sin sweert umme gorden, und geven ehm mit siner rechten hand eenen halsschlag als gewohnlich is, und one also tho eenen Ridder maeken, und gebeden hem strengelicken, dat he voortan gewapent gae, na de manneer der Ridderen des Ryckes van Franckrick. Hier umme want Wij gemacket hebben, is dat de vorgeschreeven Freesen Ridderschup doen willen, na form und grotheit over lichamen, de ehm van Gade in der natur gegeven sint, allen Ridderen in der werelt mit ore starckheit und koenheit gewaepent, mit averwinninge baeven gaen, de schoelen den Schildt over Ridderschup van den *Potestaet* untfangen, in welcker Schildt schal gemaelt wesen de Keyserlicke Krone in een teeken der Freyheit, die on van uns gegeven is. Ock hebben wij gesettet, dat de Freesen de Ridder wesen willen, schoelen tho den Oren tho umme ohr hoevet beschaeren wesen, umme ore Freyheit daermede tho bewiesen, de one van Uns, woe vorgeschreven, gegeeven is."

De echtheid van het stuk wordt betwijfeld en niet zonder reden. Onder anderen is de vermelding van Paus GREGORIUS, welke men er in vindt, niet op hare plaats. Het is daarom evenwel niet onmogelijk, dat hetgeen in dit stuk gezegd wordt van den gewonen ridderslag, later zij verstaan geworden van de plegtige opneming in eene speciale orde of ook tot de instelling van zulk eene aanleiding gegeven hebbe. Ik heb echter van het laatste geene sporen gevonden. Misschien waren anderen gelukkiger dan ik geweest ben.

Dr. RÖMER.

[Ook C. P. L. en C. & A. gaven met verwijzing naar SCHOONEBEEK een gelijksoortig antwoord].

Ridders van de Friesche Kroon. Het verwarde en duistere in de opgave van SCHOONEBEEK, en de onwaarschijnlijkheid dat KAREL DE GROOTE een eigenlijk gezegde ridderorde zou hebben ingesteld, maken het geheele verhaal of de overlevering waarop het gegrond is, zeer twijfelachtig.

ET. DAMBREVILLE in een *Abrégé Chronologique de l'histoire des ordres de Chevalerie*, *Paris* chez HACQUART et la Haye chez IMMERZEEL et Comp. 1807 brengt dan ook op pag. 375 deze *Ordre de Frise ou de la Couronne royale* (France), in eene bijlage onder de *Ordres de Chevalerie régardés généralement comme supposés.* Men schrijft haar toe, zegt hij, aan KAREL *den Groote*, »qui le crea, dit on, pour recompenser les Frisons des secours qu'il en avait reçu dans ses guerres contre les Saxons. Les Chevalliers, à ce qu'on ajoute portoient sur un habit blanc une couronne en broderie d'or avec cette devise: *coronabitur legitime certans*, celui qui combat pour la bonne cause sera couronné". D. M. v. N.

[Ook L. J. deelde ons de plaats uit *Dambreville* mede.]

Girard en Cadière (V.; bl. 4, Vr. X). De heer P. A. T. vraagt, of de schuld van pater GIRARD in de beruchte zaak tusschen dezen en *la Belle* CADIÈRE wel als bewezen te beschouwen is. — Volgends A. KURTZEL, *Der Jesuit* GIRARD *und seine Heilige* (RAUMERS *Hist. Taschenb.*, 14ter Jahrg., Leipzig 1843, S. 412 ff.) — ja. »Der Zufall", schrijft hij, S. 316, »hat mich nicht allein mit den gerichtlichen Schriften, sondern auch mit einer

Menge anderer Zeugnisse über die merkwürdige Begebenheit bekannt werden lassen, die WOLF (welke in zijne *Allgem. Gesch. d. Jesuiten* naar de door hem in eene Jezuietenbibliotheek in *Zwitserland* gevonden processtukken een beknopt historiesch overzicht van die gebeurtenissen had te boek gesteld) sicherlich unbekannt waren; und ich will hier auf diesen vollständigen und weitläufigen historischen Apparat gestützt, versuchen, den Verlauf der einst so räthselhaften Geschichte nach allen Einzelkeiten zu enthüllen. Seitdem der thierische Magnetismus entdeckt und seine Erscheinungen wissenschaftlich aufgeklärt worden sind, ist die Erläuterung und die Entwickelung des Zusammenhangs dieser und ähnlicher Vorfälle nicht mehr schwierig oder unmöglich. Zum Schlusz werde ich die vorzüglichsten Quellen, aus denen ich meine Mittheilung geschöpft, nebst einer kurzen Kritik derselben mittheilen".

Het gedetalieërd verhaal, dat hierop ietwat verder volgt, doet GIRARD kennen als een doortrapten huichelaar en wreeden wellusteling, die den heilloozen invloed, welken hij op zijne jeugdige vrouwelijke biechtelingen uitoefende, misbruikte ter bereiking zijner snoode oogmerken en ter bevrediging zijner geile en vuile driften en lusten. »Es wird nun", merkt KURTZEL zelve op, S. 482, »es wird nun freilich in manchem meiner Leser immer noch die Frage entstehen, ob die Begebenheit in ihren Einzelheiten, wie ich sie erzählt, wahr, ob ich die auszerordentlichen Thatsachen auch mit Recht so zusammenstellen konnte. Hierauf musz ich erwidern, dasz der gröszte Theil der Thatsachen durch gerichtliche Zeugenaussagen in den Prozeszacten festgestellt worden ist, sodasz mir nur oblag, den natürlichen und durch die Einwirkungen der thierischen Magnetismus enklärlichen Zuzammenhang hineinzubringen, was die Zeitgenossen nicht vermochten. Ein anderer Theil von Thatsachen beruht allerdings nur auf der Anklage, die Selbstgeständnissen und den spätern Erklärungen KATHARINE's, und es wäre die Frage, in wie fern dieselben auf Wahrheit Anspruch machen dürften. Einmal hat GIRARD durch seine eigene Geständnisse direct oder indirect Vieles zugestanden, dessen ihn seine Beichttochter vor Gericht beschuldigte, und auch seine anderen Beichttöchter bezüchtigten ihn während der Untersuchung ähnlicher Handlungen, ähnlicher Mittel sogar ähnlicher Redensarten und Gaukeleien, die ihm KATHARINE schuld gibt. Ferner — es mag zugegeben werden, und KATHARINE leugnet es auch selbst nicht, dasz sie sich eine Zeit hindurch den Umgang mit GIRARD hat gefallen lassen; allein abgesehen, dasz sie diesen Umgang selbst abbrechen wollte, so wurde sie über ihr Verhältnisz zu ihrem geistlichen Vater erst völlig enttäuscht, als ihr der Pater NIKLAS darüber die Augen öffnete. Eine Betrügerin ist sie also nie gewesen, sondern bis zum letzten Augenblicke eine Betrogene, die dann ihr Unglück und vor den Augen der Welt ihre Schande mit Widerstreben enthüllt. Ihre Aussagen widersprechen, bis auf ihrem erpreszten Widerruf, weder sich selbst noch den Aussagen der Zeugen, sie werfen eher auf ihre tugend ein ungünstiges, als ein günstiges Licht; in ihren späteren Mittheilungen und weiteren Erklärungen, zu denen man sie wahrscheinlich drängte, tritt derselbe Umstand hervor: diese Memoiren klagen so gar den Pater GIRARD nicht weiter an, sondern sie berichten nur die Einzelheiten, von denen die längst vor Gericht erhärteten Thatsachen begleitet waren. Es ist also kein innerer Grund vorhanden, an der Wahrhaftigkeit der CADIÈRE zu zweifeln, vielmehr spricht die Consequenz, die natürliche Einfachheit und die Reue und der religiöse Ernst ihrer Aussagen zu Gunsten ihrer Aufrichtigkeit. Da nach den Prozesse in *Frankreich* in der Sache keine Schriften mehr gedruckt und verbreitet werden sollten, so erschienen in den *Niederlanden* zwei gedruckte Sammlungen der Prozeszschriften, von denen die eine den Titel führt: *Recueil général des pièces concernant le procès entre la Demoiselle* CADIÈRE, *de la Ville de Toulon, et le P.* GIRARD, *Jésuite, Recteur du Séminaire Royal de la Marine de la dite Ville*, 12, *à la Haye, chez* SWART, 1731. WOLF hat diese Sammlung zu seiner Erzählung benutzt; die späteren Memoiren scheint er indessen nicht gekannt zu haben. Die Quellen, welche der gegenwärtigen Darstellung zu Grunde liegen, sind bei ihrem Erscheinen einzeln, wahrscheinlich von der Hand eines deutschen Jesuiten gesammelt worden. Die franzözischen Originalen, denen oft eine deutsche zu *Köln* gedruckte Uebersetzung beigefügt ist, tragen zum Theil *Paris* als Druckort, nicht selten fehlt die Angabe desselben aus guten Gründen ganz. Folgende Stücke sind zur Feststellung der Thatsachen besonders benutzt worden: 1) das *Mémoire instructif*, vom Advocaten CHAUDON und dem Procurator AUBIN verfaszt und mit den Aussagen der Zeugen versehen. 2) Das Memoire des Pater GIRARD, von dem Advocate THOMARE zur widerlegung der Anklage eingereicht, eine sehr geschickte Arbeit, die sich über die Anschuldigung der Zauberei lustig macht, und über die Thatsachen wegschweift. 3) Die Vertheidigungsschrift der CADIÈRE, von CHAUDON mit vieler Freimüthigkeit verfaszt, und auf die erwiesenen Thatsachen gegründet. 4) *Interrogatoires, recolement et confrontation du P.* GIRARD *et de la Demoiselle* CADIÈRE, *avec des observations etc.* 5) Ein Band verschiedener Memoiren, die KATHARINE CA-

DIÈRE in Folge der Gewaltthaten, Zeugencorruptionen, die während des Prozesses von GIRARD und seinerPartei versucht wurden,bei Gericht eingereicht hat. 6) *Recueil des lettres du P.* GIRARD *et de la Demoiselle* CADIÈRE, *dont les originaux ont été produits au procès* (*). Die Sammlung ist in zwei Ausgaben vorhanden, deren eine die Jesuiten mit Noten selbst veranstalteten, um ihre Wirkung zu schwächen. 7) Das vom Parlament zu *Aix* gesprochene Urtheil, ohne Gründe jedoch. 8) *Le Jésuite* GIRARD *et sa penitente*, C. CADIÈRE, 1732. Eine nach dem Prozesse unzweifelhaft von KATHARINE selbst verfaszte Schrift, in welcher sie, in Ruhe und Sicherheit, die vor Gericht geltend gemachten Thatsachen weiter erklärt und besonders über ihren Umgang mit GIRARD Näheres berichtet. Die Schrift trägt den Charakter der Wahrheit und Aufrichtigkeit. 9) *La Sainte d'Ollioules, ou éclaircissements sur le rapport mystérieux entre le Père* GIRARD *et la Demoiselle* CADIÈRE; Paris 1732. Die Schrift gibt sich als von einem Arzte verfaszt kund und enthält besonders eine umständliche Erzählung der Thatsachen, welche sich mit KATHARINEN zu *Ollioules* zutrugen. Ihm ist das Mädchen eine hysterische und von Pater GIRARD verführte Jungfrau,die ihre Umgebungen täuscht, ohne es selbst zu wissen. Die Berichte können nur von einer der Klosterfrauen zu *Ollioules* herrühren und der Verfasser ist vielleicht ein dieser Nonne befreundeter Mann oder wol gar der Klosterarzt. Sollte dem Leser eine oder die andere dieser Schriften in die Hände fallen, zumal das mit 105 Zeugen bewahrheitete *Mémoire instructif*, so wird er sich gewisz leicht selbst von der Wahrheit und dem Zusammenhange dieser Erzählung überzeugen".

Bij vonnis van het parlement te *Aix* werd de vrijlating van de beide partijen uit de gevangenis bevolen en de overgave van pater GIRARD aan eene geestelijke rechtbank, en C. CADIÈRE tot de proceskosten veroordeeld. Voords werd bevolen, dat de stukken, welke CADIÈRE's advokaat in haar belang overgelegd had, opentlijk verscheurd moesten worden. Dit vonnis bracht eene buitengewone opschudding te *Aix*, *Toulon*, *Marseille* en in andere steden te weeg. Het volk wilde de kollegien der Jezuiten in brand steken en de paters ombrengen, zoodat de gewapende macht tusschen beiden moest komen. In *Toulon* verbrandde men vóór de woningen van GIRARDS biechtdochters diens beeltenis. Toen GIRARD uit de gevangenis kwam, spoedde hij zich

(*) We kunnen ons niet weêrhouden hier mede te deelen 't geen KURTZEL, S. 463, over deze briefwisseling zegt: „Der Briefwechsel, den der Pater GIRARD, auf die Erlaubnisz der Aebtissin (van 't klooster *St. Clara* te *Ollioules*, waarheen CADIÈRE, ondanks het verzet harer verwanten, in Juny 1730, door den pater was weggevoerd) mit KATHARINEN führte, ist besonders ein sehr merkwürdiges Zeugnisz, in welches Verfassung sich der geistliche Liebhaber befand und mit welchen abscheulichen Mitteln er die Herzen der Weiber einzunehmen und seine schändlichen Begierden zu stillen suchte. Diese Briefe sind ganz besonders seine Ankläger. Auszer den Schreiben, die er seiner Geliebten zuschickte, um dieselben als Zeugnisse seiner geistlichen Seelsorge verbreiten zu lassen, sandte er ihr in der kurzen Zeit vom Juli bis in den September durch seine vertrautesten Freundinnen wol 80 Liebesbriefe, wenn man so sagen darf; nur einer ist ganz und unverfälscht ans Tageslicht gekommen und er möge im Auszuge hier Platz finden: die Worte sind dabei die des Paters".

„„Mein liebes Kind, das ist in drei Tagen der dritte Brief. Suche doch einen Augenblick Zeit für mich zu gewinnen. Gott sei gelobt, bald werde ich nichts mehr thun können als an Dich denken und schreiben, denn so viel weisz ich, ich trage Dich in meinen Herzen und bin immer bei Dir, wenn ich auch mit anderen Personen mich umgeben musz. Ich danke dem Herrn tausend Mal für seine Barmherzigkeit; vergisz dies auch nicht zu thun, aber vergisz dich selbst und lasse Alles geschehen. Diese Worte schlieszen die allerhöchste Neigung in sich. — Sage Nichts zu dem, was der Herr Abt anbefiehlt, wir zwei wollen schon sehen, was zu thun und zu sagen ist. Er ist diesen Morgen angelangt und ich habe schon von Dir gesprochen. Ich glaube nicht, dasz er nach *Ollioules* kommen wird; ich habe ihm gesagt, dasz dies zu groszes Aufsehen machen würde. Vielleicht kann ich auch Gelegenheit finden, über die heilige Misse mit ihm zu sprechen. Der Ober-Vikar und der Pater SABATIER werden Euch den Montag vermuthlich besuchen. Der Letztere gab mir zu verstehen, er würde Dich nicht sehr ausfragen; will aber ein Anderer im Namen des Bischofs etwas von Dir wissen, so hast Du ihm keine Antwort zu geben, sondern zu behaupten, das Dir jede Auskunft verboten sei. Isz Fleisch, wie Du willst und wie ichs Dir schon geschrieben. — Ja, liebes Kind, ich habe das Vertrauen zu Dir, Du werdest mich nicht lassen. Gib doch keinen Widerstand mehr, habe keinen Willen und gehorche deinem Vater als eine gehorsame Tochter, die nicht schwer findet, was ihr Vater verlangt. Ich sehne mich von Herzen Dich zu sehen und Alles zu sehen; Du weiszt, dasz ich nichts verlange, als was mein Eigen ist, und dasz ich lange Zeit nicht als nur die Hälfte sah Ich werde Dich ermüden! nun, ermüdest Du mich nicht auch? Es ist recht, das Alles um die Hälfte geht, und ich verspreche mir, Du wirst endlich einmal klug werden; so viel Gnade und Einschläge werden doch nicht immer fruchtlos sein. Ich freue mich, dasz Du mit dem Pater Guardian zufrieden, den ich Gottes Güte empfehle. — Die Frau GUYOT hat Dich gestern sterbend angetroffen und Dein Bruder hat mir gesagt, dasz Du Dich sehr wohl befändest. Unbeständig wie immer. Ich bin begierig, ob Du wirst das Fasten aushalten können; fange die Enthaltung nur immer mit Fleisch an; es wäre schlimm, wenn Du das Kloster verlassen müsztest. Gott befohlen, meine Tochter, bete für Deinen Vater, für Deinen Bruder, Deinen Freund, Deinen Sohn, Deinen Diener. Sind das nicht Titel genug, um ein gutes Herz zu fesseln?""

„Die übrigen Briefe, obschon sie der Pater selbst von den gröbsten Anspielungen zu reinigen wuszte, eher sie ins Publicum kamen, sind in eben diesem Style gehalten. Religiöse Gesinnungen und Stoszseufzer sind mit grober Sinnlichkeit und pfiffigen Rathschlägen gepaart, die aber immer noch irgend eine Deutung und Ausflucht zulassen".

naar het Jezuieten-Kollegie, liet zich een misgewaad geven en wilde dadelijk eene mis lezen; maar de bisschop, dit vernemende, verbood het hem en deed hem staande voets uit de stad jagen. Hierop wendde hij zich naar *Avignon;* maar ook hier joeg hem de pauslijke legaat schandelijk weg. Nu moest hij de wijk nemen naar *Bourgondië*, alwaar hij geboren was, waarna men niets meer van hem hoorde. C. CADIÈRE daarentegen werd door de bevolking van *Toulon* feestlijk ingehaald; personen uit alle standen bezochten en troostten haar, en prezen haren moed en hare standvastigheid! Eenige dagen verwijlde zij bij hare vroegere geestlijke zusters te *Ollioules*, en vestigde zich vervolgends te *Nizza*, alwaar zij weldra geestlijk en lichaamlijk herstelde, en een volledig verhaal van hare ongelukkige betrekking met GIRARD te boek gesteld heeft. Zie KURTZEL, t. a. pl. S. 480 en 481. —5—

H. S. over de aanslag van Frans van Brederode (V.; bl. 4, Vr. XI). Volgens den Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*, is het bedoelde handschrift door J. KONING uitgegeven in de Nieuwe Werken dier Maatschappij, 1825—1844. Iste Dl. 2de St. bl. 141. COLLOT D'ESCURY, *Holland's Roem in Kunsten en Wetenschappen*, IVde Dl. 1ste St. bl. 62 en 63, haalt eenige regels uit dit dichtstuk aan. R. W. T.

[D. M. v. N. verwees mede naar de Werken der Nederl. Maatschappij van Letterkunde.]

Scuddekorfsdag (V.; bl. 4, Vr. XII). Over den Heiligen MARTINUS vindt men eene Verhandeling in de *Tilburgsche avondstonden* door Dr. G. D. J. SCHOTEL, die aldaar bl. 57 zegt, dat de naam van *scuddecorfsdag* ontleend is van het gebruik der kinderen, om in het St. Maartensvuur een korf met kastanjes, noten, prikken of mispelen gevuld, onder het schudden langzaam te laten verbranden, en de uitgeschudde lekkernijen grabbelende op te zamelen. Volgens Dr. SCHOTEL, t. a. p. bl. 71, noot (53) werd deze naam gegeven, zoowel aan *St. Martyn in den zomer* (*St. Martyns translatie*) op den 4den Julij, als aan *St. Martyn in den winter* op den 11den November. Men zie verder de aangehaalde schrijvers. C. P. L.

Scuddekorfsdag. Welligt is het genoeg $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ te verwijzen naar het *Nav. Bijblad*, bl. cx. Hij zal anders kunnen opslaan BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken*, Dl. II, bl. 165, waar in aant. 2, over de benaming, boven genoemd, gehandeld, en de lezer, wat ST. MAARTEN, zijne feestdagen enz. betreft, naar VOETII, *Disp. Theol.* T. III, p. 448 sqq. verwezen wordt. Dr. RÖMER.

Scuddekorfsdag is het Festum Translationis S. MARTINI dat op 4 Julij invalt. Scuddekorf kan slaan op de Translatio reliquiarum, maar meer waarschijnlijk op het aloud volksgebruik, om bij die gelegenheid door de kinderen inzamelingen te laten doen, waarvan getuigen zijn de St. Maartensliedjes in het *Nav. Bijblad* van dit jaar bl. cx. Men zie ook NAV. II, bl. 32, en het daar aangehaalde werk van den Heer SCHOTEL. R. W. T.

Vraagteekens.

112. — *Sinus.* Waarom heeft men in de trigonometrie, den naam van *sinus* gegeven aan de loodlijn, die uit het einde eener cirkelboog wordt nedergelaten op de straal die door het andere einde getrokken wordt.

MERO.

---

113. — *Licht opsteken, vuur aanmaken.* De juistheid dezer beide uitdrukkingen heb ik hooren betwijfelen. Kan men *licht* op- of ontsteken, en *vuur* aanmaken; om *licht* op te steken, en *vuur* aan te maken, zou men dan eerst *licht* en *vuur* moeten hebben waardoor het *aansteken* en *aanmaken* van beide onmogelijk en onnoodig zou worden.

Men zegt in het Fransch: »*allumer une lumière*" en deze uitdrukking is niet onlogisch, omdat hier »lumière, beteekent het werktuig waarvan het licht afstraalt, even als ons woord »luchter". »Lumière", in den hier bedoelden zin is zeer oud en wordt als zoodanig reeds gebezigd vóór het midden der XIVde eeuw. (Zie DUCANGE op het woord »lumera") »Veniens ad portam super quam erat una *lumera ferrea*", (DUCANGE). In een charter van 1338, staat: »Derechief *quatre lumères de cuivre*, c'est assavoir une grant et trois petites" (DUCANGE). In de »Chronique d'Este: Praeparaverat se ad bellum cum quingentis *lumeriis accensis*" (Muratori, T. XV, col. 346).

Kan men nu ook ten onzent op de geschiedenis wijzen, om door voorbeelden de hedendaagsche uitdrukkingen van »licht opsteken" en »vuur aanmaken" te wettigen?

CARVUS.

---

114. — *Handteekening Constanter.* Op eene menigte oude boeken over oude en nieuwe Letterkunde, meest uit de XVIIde eeuw, op Bibliotheken en in den handel voorkomende, leest men de handteekening CONSTANTER, altijd kenbaar aan het regelmatige staande schrift en de krul-C vooraan. Het is mij bekend dat dit de spreuk was van CONSTANTYN HUYGENS; ook dat deze in hoogen ouderdom stierf, en dat hij dus een groote bibliotheek

verzameld kan hebben. Maar uit het overgroote aantal boeken, waarop men die spreuk vindt, zou ik vermoeden dat men óf zijn handteekening op vele titels heeft nagemaakt óf dat een ander geleerde, die mede denzelfden spreuk droeg, dien even als HUYGENS schreef. Wie kan mij hierin opheldering geven? Is de bibliotheek van HUYGENS na zijn dood verkocht? 'Ερευνήτης.

115. — *Commentaria de regno etc.* Ik zoek den schrijver van de »*Commentariorum de regno aut quovis principatu recte et tranquille administrando libri tres*". Het is een tegenschrift van MACHIAVEL, in 1578 (zonder aanduiding van plaats) verschenen en aan ANJOU (FRANCISCO *Alenconii* duci") opgedragen. Achteraan lezen wij een »Galliae προσωποποία ad ceteras gentas" geteekend V. C. C. P. A. T.

116. — *Hebreeuwsche dichters in Nederland.* Zijn er lezers van dit Tijdschrift in staat en bereid tot het mededeelen van bijzonderheden nopens het leven, de geschriften enz. der nagenoemde Hebreeuwsche dichters?

GERARD VELTWYCK, geboren te *Ravenstein* een Israëliet, later Roomsch-Katholiek, ambassadeur van KAREL V bij de Porte, en schrijver van *Itinera Deserti*, *de Judaicis disciplinis* etc. Venet. 1539, 4°. Wat schrijft SANDER, *de Scriptoribus Flandriae*, p. 61, over hem? Vgl. *Nav. Bijbl.* 1854, p. lix.

LORENZ FRISI, Holsteiner, Predikant te *Breda*, en schrijver van *Prosodiae Hebraicae Epitome* etc. (Zie den geheelen titel in '*t Nav. Bijbl.* 1854, l. l.). Wie vergunt mij de kennismaking met dit boek, dat, volgends DELITSCH, *Zur Gesch. d. Jüd. Poësie*, S. 14, werd uitgegeven als voorloopig uittreksel uit een grooter door FRISI geschreven werk over hetzelfde onderwerp. Is dit grootere werk ook gedrukt, of misschien nog ergends in MS. aanwezig.

DRUSIUS of VAN DEN DRIESSCHE, zoon van den beroemden geleerde van dien naam. COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem*, III, A. 376, in de noot, verwijst aangaande hem naar SCALIGER, *Epistolae*, p. 605 en BAYLE, *Dict. Hist. Crit.* in voce, die ik echter niet kan raadplegen.

LAURENTIUS VAN DER MEER en GERARDUS EVERWYN hebben ieder een hebreeuwsch lofdicht in en op SOESMANS *Nomenclator*, Amst. 1744, vervaardigd, alwaar ze zich noemen: *Ling. Orient. Stud.* M. ROEST, MZ.

117. — *Spreekwijzen in de Joodsche volkstaal.* Men vraagt naar de afleiding en de ware beteekenis van het eerste der in 't joodsche jargon gebruiklijke woorden *foëtse kapoore*, gebezigd voor ons *foei!* en van *par-*, *por-* of *perjentes* in *sjmoes perjentes*, d. i. niets beduidende praatjes, uit de lucht gegrepene verhalen? —5—

118. — *Seraphin du Chambge.* Er werd mij dezer dagen door behoeftige lieden te koop aangeboden een, voor zoo ver ik het beoordeelen kon, goed uitgevoerd mansportret, naar de kleeding te oordeelen een burgerlijk persoon van een zeer belangwekkend uiterlijk, uit het begin der XVIIde eeuw, voorstellende. Er was ook een wapen bij geschilderd, zijnde een veld van zilver met een keper van keel, aan de regter en linker bovenhoek een vogel (getronkeerd) van sabel *en pointe* een klaverblad van natuurlijke kleur.

Aan de keerzijde stond geschreven SERAPHIN DU CHAMBGE, *né le* 10 *Septembre* 1560. — 1618.

Het wapen kwam mij zoo bekend voor dat ik meende door mijne verzameling geslachtwapens wel iets meer van den man te zullen kunnen weten die op het schilderij was voorgesteld. Ik werd echter te leur gesteld en vraag daarom aan DE NAVORSCHER wie SERAPHIN DU CHAMBGE was? Misschien was het wel de voorvader van een der vele lezers van ons Tijdschrift, en is het portret door bijzondere omstandigheden naar de woning van geringe lieden afgedwaald, die zeker wel genegen zouden wezen het voor weinig geld af te staan. φ²—φ.

119. — *Joodsche taal in Nederland.* Bestaat er eene handleiding om de taal te leeren kennen door de Nederlandsche joden, vooral de lagere klassen, gesproken, en waarin verscheidene stukken geschreven zijn met loopend schrift, en ook zoo men meent de Bijbel geheel of ten deele vertaald is? P.S.

120. — *Namen van kruiden, insecten, visschen, enz.* Wil een of ander Navorschers-Gezelschap allengskens de namen verzamelen, die in de verschillende oorden van ons vaderland gangbaar zijn voor inheemsche kruiden, planten, insecten, visschen, vogels en niet volwassene viervoetige dieren? Voor den volwassen leeftijd zijn de benamingen eenparig genoeg. R. O.

121. — *H. Wieringa.* Welke zijn de lotgevallen van H. WIERINGA, die in 1780 schilder te *Groningen* was? en in welk vak muntte hij uit? A. J. VAN DER AA.

122. — *Keyert.* Wie was KEYERT, die het portret van den dichter en schilder JOHANNES BUMA gegraveerd heeft? A. J. VAN DER AA.

123. — *Tetje Roen, Jan de Wasscher en Steven van der Klok.* In mijne jeugd waren onder de geliefde schoolprenten drie, die algemeen bij de jeugd gezocht waren, namelijk die van TETJE ROEN, JAN DE WASSCHER en STE-

VEN VAN DER KLOK. Bekend is het, dat TETJE ROEN een potsenmaker was uit het laatst der XVIIde eeuw, die zich eerst als hansworst bij een kwakzalver had vermaard gemaakt, doch later zelf een stellaadje hield, waarop eene ton geplaatst was, en op hetwelk hij zijne kunsten als goochelaar vertoonde of zijne kluchten uitvoerde; maar wie weet nu te zeggen of de prenten van JAN DE WASSCHER en STEVEN VAN DER KLOK eveneens werkelijk bestaan hebbende personen voorstellen?
A. J. VAN DER AA.

124. — *Johan Broekhuizen.* Op welken tuin of buiten onder *Nieuwer-Amstel* is de dichter JOHAN BROEKHUIZEN overleden?
A. J. VAN DER AA.

125. — *Schoemaker.* Welke waren de lotgevallen van SCHOEMAKER, den Bibliothecaris van PETER I, Czaar van *Rusland*, vermeld bij SCHELTEMA, *Peter de Groote*, Dl. II, bl. 105?
A. J. VAN DER AA.

126. — *Jacob van Bremen.* Weet ook een der Heeren Navorschers eenig berigt te geven aangaande JACOB VAN BREMEN, die in het begin der XVIIIde eeuw op de hofstede *Watervliet*, bij *Voorburg*, een waterwerktuig vervaardigde, en waarin bestond dat?
A. J. VAN DER AA.

127. — *de Bordes.* Wie was DE BORDES, die een of meer der Evangelische gezangen gedicht heeft?
A. J. VAN DER AA.

128 — *Angles, Berents, M. Broekman, enz.* Wie weet mij iets naders op te geven nopens de schilders ANGLES, BERENTS, M. BROEKMAN, FRANKEN, GERARD GEINING, WILLEM HENDRIK HEMERT, VAN KEUCHEM, F. KUIGER, JACOB KRUGER, N. LAURENS, PIETER SIMON-LEVINUM, GERARD LAIRESSE JR., PAS, WILLEM RAVEN en THEODORUS JUSTINUS RHEEN, ter loops vermeld door VAN EYNDEN en VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst.* Dl. I, bl. 294 en 295.
A. J. VAN DER AA.

129. — *Kapitein J......n.* Wie was kapitein J......N, loffelijk vermeld door D'AUZON DE BOISMINART, in diens *Gedenkschriften*, Dl, II, bl. 198?
A. J. VAN DER AA.

130. — *H. Langerveld.* Wie was H. LANGERVELD, naar wiens teekening de portretten van KEMPER, FANNIUS SCHOLTEN en VAN BRIENEN VAN RAMERUS in KONIJNENBURG'S, *Nationaal Gedenkboek* gegraveerd zijn?
A. J. VAN DER AA.

131. — *A. de Grebber.* Wie was A. DE GREBBER, die de beelden op eene schilderij in het Oudemannenhuis te *Amsterdam* heeft geschilderd?
A. J. VAN DER AA.

132. — *Jan van den Broeke.* Wie was JAN VAN DEN BROEKE, van wien JOHAN PIETER BOURJÉ teekenen leerde?
A. J. VAN DER AA.

133. — *J. G. Visscher.* Wie was J. G. VISSCHER, die het portret van PETRUS BROES gegraveerd heeft?
A. J. VAN DER AA.

134. — *P. Piera.* Wie was P. PIERA, te *Amsterdam*, van wien TACO SCHELTEMA het eerste onderwijs in het schilderen ontving?
A. J. VAN DER AA.

135. — *California.* Waar vindt men den naamsoorsprong van dat beruchte gewest, en op welke landkaart komt het 't eerst voor?
J. M.

136. — *Dei Gratia.* Wie was de eerste die zich aanmatigde de woorden: *door Gods genade*, tusschen zijn naam en titels in te lasschen, gelijk sinds duizend of meer jaren bij alle Christen vorsten, LOUIS PHILIPPE alleen uitgezonderd, tot op den huidigen dag gebruikelijk is?
J. M.

137. — *Namen der Nederl. Oorlogschepen enz. door de Engelschen genomen.* In het tijdschrift van JACOB SWART, *Verhandelingen en berigten betrekkelijk het Zeewezen*, enz. 1852, bl. 620—626, vindt men eene naamlijst der Hollandsche oorlogschepen, die van 1795 tot 1813 door de Engelschen zijn genomen of vernield, met opgaaf van de namen der Commandanten van elken bodem, voor zoo ver die den steller uit Engelsche en Nederlandsche bronnen zijn gebleken. Van de dertien schepen echter, den 28sten Augustus 1799, na de verovering van *den Helder* door de Engelschen in bezit genomen, worden de namen der bevelhebbers niet vermeld. Wie zoude die namen kunnen en willen opgeven aan DE NAVORSCHER?
J. M.

138. — *Almanach der kruidkunde.* Zijn er van dit jaarboekje, uitgegeven te *Amsterdam*, bij J. B. ELVE, meerdere jaargangen verschenen dan twee, namelijk die van 1800 en 1801, en zijn die in den handel of ergens verkrijgbaar?
W. J. F.

139. — *Brood in steen veranderd te Leyden.* Twee eeuwen geleden zag men te *Leyden* brood, door Goddelijke werking in steen veranderd, om de wreedheid eener vrouw te straffen, die brood aan hare uitgehongerde zuster weigerde (zie *Les Delices de la Hollande*, bl. 68). Zou iemand in staat wezen mij te berigten of dit opmerkelijk bewijsstuk nog te *Leyden* bewaard wordt, en mij meer bijzonderheden weten mede te deelen omtrent het voorval, hetwelk aanleiding tot het mirakel gaf? TIMON.

140. — *De la Fond.* Ik vind het volgende opschrift op een portret, voorstellende DE LA FOND, door F. LOMBARD vervaardigd:

„IN EFFIGIEM DE LA FOND GALLI FESTIVISSIMI, APUD BATAVOS, EPHEMERIDUM HISTO- (RICARUM SCRIPTORIS DISTICHON:
MILLE OCULIS VIDET FONDUS MILLE AURIBUS AUDIT,
PLUS AUDIT NASO, PLUS VIDET ILLE, SUO".

Wie kan mij inlichting daaromtrent geven? M. J. S.

141. — *Tinbereiding ter vervanging van zoogenaamd schulpzilver, bij het teekenen van geslachtwapens.* Bij het teekenen van wapens (blasons) met waterverw heeft men tot nu toe voor de metalen gebruikt zuiver goud en zilver, die met eenige Arabische gom vermengd in schelpen of zeer kleine aarden potjes waren uitgestreken. Het gebruik van dat zilver, al was het ook scheikundig zuiver, had het nadeel, dat de daarmede geteekende wapens, in meer of minder tijd zwart werden — hetzij door invloed der lucht, van het licht, of wel van bestanddeelen die zich in het papier bevonden. Derhalve hebben vele teekenaars van wapens geen zilver, in dat metaal, meer durven voorstellen, maar hebben zij zich sedert bepaald om dit te doen, door de witte kleur van het papier.

Onlangs werd mij echter een wapen vertoond, waarvan het schild »van zilver" was belegd met een metaal, dat mij toescheen zilver te zijn, maar op de verzekering van den teekenaar; zou bestaan hebben uit een praeparaat van *tin*, doch waarvan hij de vervaardiging aan mij niet kon opgeven, alzoo hij het metaal uit *Duitschland*, tot gebruik gereed, ontvangen had.

Daar er mij veel aan gelegen ligt om dat praeparaat te bezitten, en het ook aan andere wapenteekenaars van nut zal kunnen zijn, zoo verzoek ik HH. Chemici, lezers van DE NAVORSCHER, door zijne tusschenkomst te willen opgeven, hoe men *tin* tot het voormelde einde zou kunnen praepareeren.

K.

142. — *Teekenkundige vriend van J. F. Martinet.* Wie was de kundige vriend, die J. F. MARTINET de teekening voor de plaat der Evenredigheden en den groei van het menschelijk ligchaam, te vinden in zijne *Catechismus der Natuur*, 2de druk, Dl. I, bl. 326, bezorgde, en onder welk een titel en bij wien kwam diens werk: *Waarnemingen over de gedaante en verwisselingen dezer Evenredigheden*, zie bl. 327, in het licht? L. D. R.

143. — *Centrum naturae concentratum.* Ik bezit een klein werkje, 50 blz. groot, hetwelk tot titel heeft: *Centrum naturae concentratum, of een tractaet van het wedergeboorne sout der Nature; in 't gemeen, oneijgentlick genaemt, den Steen der Wijsen; In het Arabisch beschreven door* ALI PULI, *een Asiatische Moor: en om syne uytstekentheyd, oock in 't Nederduytsch gebracht, door een Liefhebber der Natuurkunde, en op eygen kosten uytgegeven van* N. F. G. B. Amst. 1694. Ik vind er bij aangeteekend: »den auteur wordt gesegt geweest te zijn Baron VON HELWIG, van te voren Professor tot *Heidelberg*".

Is dit juist? Zoo ja, wie kan mij dan iets over dezen schrijver mededeelen, en wie kan die liefhebber der Natuurkunde N. F. G. B. wel geweest zijn? C. P. L.

144. — *Graven von Graevenitz.* Bij VOGT, *Catalogus Librorum Rariorum* lees ik op het woord IMHOFF, in de noot, het volgende overgenomen uit KOELER *Müntz-Belustigingen*, XV, bl. 302, »Die Ungnade gegen die GRAEVENITZE erstreckte sich auch gar so weit, dass in der von mir zu *Tübingen*, 1734, herausgebenen IMHOFII *Notitia*, T. II, Lib. VIII, Cap. IV, *comitatus a Graevenitz* gantz musste vertilget werden".

Te vergeefs heb ik moeite gedaan om te weten waarmede deze familie dit ongenoegen verdiend had. Ik wend mij daarom nu tot DE NAVORSCHER, in de hoop hierover eenige inlichtingen te bekomen. C. P. L.

145. — *Francisca als voornaam.* In het *Belgisch Museum* VIII, bl. 145, vindt men een Beschrijving van den moord der Tempelieren te *Yperen* in het jaar 1307. J. F. WILLEMS twijfelde zeer aan de echtheid van dit stuk; ook omdat er onder de vermoorden voorkomt eene FRANCISKA VOLBRECHT, wafelbakster. Hij vraagt t. a. p. hoe deze FRANCISCA aan haren voornaam mag gekomen zijn, daar de heilige FRANCISCA, hare patronesse eerst stierf in 1440.

Nu wilde ik gaarne weten, indien deze twijfel gegrond is, hoe de H. FRANCISCA zelve aan haren voornaam gekomen is.

C. P. L.

Aanteekeningen.

De Martinisten of Lutherschen te Leiden in 1588. Het archief van *Leiden* bevat veel omtrent de kerkhervorming, waarvan de opsomming hier minder te pas zoude komen. Met het oog op de *Geschied. der Luthersche Gemeente te Leiden* door F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, kan echter het volgende stuk ter mededeeling niet ondienstig worden geacht. In de *Gerechts dagboeken* van den 2den Maart 1588, leest men:

»Is in de Vergaderinge van die van de Gerechte opt Raedhuys, ontboden zijnde, gecomen BARENT TITIUS VAN OOSTERHAVER, dewelken aengezeijt zijnde dat die van de Gerechte verstaen hadden, hoe dat nu eenige reysen binnen zijnen huyse openbare predicatien waren gedaen bij eenige personen, zeggende te wezen van de *Augburschsche* Confessie (*die men noemt Martinisten of Lutranen*); en over zulx belast wezende, die van de Gerechte te kennen te geven, wat van deze zaecke mocht wezen, *waer de predicant was, hoe laet haer vergaderinge viel, waer hij logeerde ende nadere ommestandichheden*, heeft ten antwoord gegeuen, dat nu ettelicke reysen binnen zijnen huyse staende in Marendorp bij de voorn. van de *Augbursche Confessie*, predicatien waren gedaen ende tot ij reysen 't avontmael gecomunieert bij eenen ZEGER of ZAER ZEGER van Woerden, wezende de comparant zijns bedunckens omtrent stare geweest de laetste reijse bij de XXV, dat ooc gewoonlicken sondags t zijnen huyse voors: vergaderinge valt van eenige personen der voors: Confessie voor denwelcken een *postille* wert gelezen, dat de voorn. ZEGER zijns bedunckens logeert in den *gouden huijf* tot JASP, NOLLENS, dat degeenen die ter voors: vergadering comen meest *Vlamingen* zijn, ooc eenige *brabanders*. Dat gelijcke predicatien voor de ij jaren binnen dezer stede zijn begonst te doen en vrij zijn gefrequenteert, dat van gelijke ooc in andere steden gebeurt; t Welc bij de voors: van de Gerechte gehoort zijnde, is hem angeseyt dat hun leet was dat hij in vougen voorseyt, tplacaet van de Heeren Staten bij dewelcke gelijcke vergadering verboden waren, hadde gecontravenieert en overzulx vervallen was in de boeten en straffen dienvolgens daertoe gestatueert, twelck zij lieten ter dispositie van den officier, ooc jegens hem ter zaecke voorseijt te procederen, hoe zij geraden zoude vinden en ten eijnde het recht van de Hoge Overheyt in dezen mocht worden bewaert, verbieden gelijcke conventiculen voors: meer te houden of toe te staen op pene van verder ooc gestraft te werden als een verstoorder van de gemeene ruste, verclaren de voors: van de gerechte dat zij niet en verstonden dat tgunt voors: es te doen jegens de gemeene vijant des vaderlants of ijegemant in zijn Conscience of gelove te recht te staen, als tzelve nu eens ijegelix vrijheyt laten(de), maer dat zij tzelve genootdrinkt (drukt?) waren te doen ter bewaringe van de gemeene ruste des lants, zonderling van dezer stede, enz.

Op twelc de voorn: BARENT TYTIUSZ ten antwoorde gaf, dat hij niet wist dat zulx ter gewille van die van de gerechte zoude zijn geweest of dat zij daaraen zouden hebben misdaen, maer van de goede meeninge der voors: van de gerechte als nu verwitticht zijnde, dat zij zulx voortaen gaerne naerlaeten en zich ter bevele van de voorn: gerechte (ge)dragen willen". ..ELSEVIER.

Eene Hollandsche uitdrukking in een Engelsch geschrift. In de »*Illustrated London-news*" van 24 Febr. ll. bl. 187, vindt men eene beschrijving van den harden winter van 1684 toen de rivier de *Theems* voor *Londen* geheel toegevroren lag en men allerlei feesten op het ijs vierde. Bij gelegenheid dat Koning KAREL II met zijne familie het ijsvermaak bezocht, werd er met eene op het ijs geplaatste pers een en ander afgedrukt. Een der afdrukken is bewaard gebleven, en op het kwart vel grof hollandsch papier, leest men binnen een rand:

CHARLES . *King.* — KATHARINE . *Queen.*
JAMES . *Duke.* — MARY . *Dutchesſ.*
GEORGE . *Prince.* — ANNE . *Princes.*
HANS IN KELDER.

London bij G. CROOM on the Ice on the river of Thames. Januarij 31, 1684.

De bekende oud Hollandsche uitdrukking »Hansje in de kelder", want hierop zal waarschijnlijk gezinspeeld worden, staat hier echter vrij origineel tusschen. Was er ook soms een der vorstelijke dames wier positie er aanleiding toe gaf? φ²—φ.

Spiegel der Spaansche tiranny. Naar aanleiding van eene vraag van ..R. E., of NIC. VAN KINSCHOT, wiens naam in een onder hem berustend exemplaar van *Den Spaenschen ende Arragoenschen Spiegel* gevonden werd, de schrijver (vertaler?) van dit werkje zou zijn (*Nav.* II, bl. 314), die door K. en V. D. N. ontkennend beantwoord werd (*Nav.* III, bl. 315), vroeg C. & A. of die *Spaensche ende Arragoensche Spiegel* dezelfde was als de *Spieghel der Spaensche tirannye*, onder zijne berusting (*Nav.* IV, bl. 167). Op deze vraag werd geen bepaald antwoord ingezonden; alleen gaf M. J. C. eene Fransche vertaling van het laatste werkje op (*Nav.* V. bl. 30). — Zie hier hoe het met die *Spiegels* in elkander zit.

BARTOLOME DE LAS CASAS, Bisschop van *Chiapa* in *Mexico*, een van de weinige Spanjaarden, die zich aan het lot der Amerikanen bij de verovering der Nieuwe Wereld lieten

gelegen liggen, en tegen de onmenschelijke en trouwelooze handelingen zijner landgenooten te velde trok, schreef een *Brevissima Relacion de las Destruycion de las Indias*, waarin hij als een warm verdediger der Indianen optrad, en de afschuwelijke wreedheden der veroveraars in een waar daglicht stelde. Dat verhaal werd het eerst in 1552 te *Sevilla* gedrukt. LAS CASAS gaf het uit als tegenschrift tegen den *Demosthenes secundus* van den bekenden geschiedschrijver SEPULVEDA, waarin deze betoogd had dat het den Spanjaarden geoorloofd was om de Indianen op alle mogelijke wijzen te dwingen, den Koning van *Spanje* voor hun Heer te erkennen en de Christelijke godsdienst te omhelzen. De oorspronkelijke uitgaaf van het *Relacion* is thans hoogst zeldzaam (zie o. a. TERNAUX, *Bibliothèque Américaine*, Paris 1837, pag. 16, en BRUNET, *Manuel du libraire* i. v.), maar het is in zoo veel talen overgezet, en vooral ten onzent zoo dikwijls herdrukt, dat men ligt in de gelegenheid is het te leeren kennen. Tot eene onpartijdige beschouwing van LAS CASAS' werk haal ik het oordeel aan van J. G. MÜLLER in zijne *Geschichte der Amerikanischen Urreligionen*, Basel 1855, p. 156. »Obschon er sehr gelehrt und der Dinge kundig war, richtete er doch sein groszes Herz zu einseitig auf dem praktischen Zweck des Wohls der Indianer, als dasz nicht die Kritik häufig darunter litt, und Manches in den Sitten der Indianer verschwiegen und geleugnet wurde das ein ungünstiges Licht auf sie hätte werfen können". Elders, bl. 445 (met betrekking tot *Mexico*): »Er war von Vielem Augenzeuge, über Vieles erkundigte er sich bei sachverständigen Männern, besonders Franziskanern, aber sein Herz steht höher als seine Kritik", etc. Dit *Relacion* nu is in 't Hollandsch vertaald onder den titel van: *Spieghel der Spaensche tyrannye in West-Indiën.*

Het verdient opmerking dat de Hollandsche vertaling de eerste is; de eerste uitgave daarvan zag het licht in 1578. Wij vinden haar vermeld onder den titel van: *Seer cort Verhaal van de destructie van d'Indien.* Z. pl. In 4°. (TERNAUX, *Biblioth. Americaine*, p. 30; vergel. *Catal.* van J. KONING, 1833, II, bl. 165). Een jaar daarna verscheen er eene Fransche, onder den titel van: *Tyrannies et Cruautez des Espagnols, perpetrées e's Indes Occidentales, qu'on dit Le Nouueau monde, Brieuement descrites en langue Castillane par l'Euesque Don Frere* BARTELEMY DE LAS CASAS *ou* CASAUS, *Espagnol, de l'ordre de S. Dominique; fidelement traduictes par* JAQUES DE MIGGRODE: *Pour seruir d'exemple et advertissement aux XVII Provinces du païs bas. A Anvers, chez* FRANCOIS DE RAVELENGHIEN *etc.* M.D.LXXIX. In kl. 8°. *XVI* en 184 pag.

In 1596 zag te *Amsterdam* (bij CORNELIS CLAESZ?) eene nieuwe(?) Hollandsche vertaling het licht, die wij vermeld vinden in den *Catalogus* van J. KONING (1833, bl. 165, N°. 179, in 4°.), onder den titel van: *Spieghel der Spaenscher tyrannye in West-Indien.* Het heeft, zoo als aldaar vermeld wordt, op den titel een kaartje van *America* »naar het schijnt vervaardigd door JODOCUS HONDIUS". Dit kaartje zal waarschijnlijk ontleend zijn aan het *Caert-Tresoor*, van LANGENES (in 8°. obl.), dat in 1598 en misschien ook vroeger bij CORNELIS CLAESZ het licht zag, en waarvan mede de kaartjes door JOD. HONDIUS en P. VAN DER KEERE gegraveerd zijn.

De eerste Engelsche uitgave van het *Relacion* van LAS CASAS, waarschijnlijk naar de bovengemelde Fransche gevolgd, verscheen te *Londen*, bij TH. DAWSON, in 1583, 4°. (TERNAUX, a. w. p. 33); de eerste Duitsche is waarschijnlijk die van 1597, 4°. (s. l. TERNAUX, a. w. p. 45).

De beroemde DE BRY'S, uitgevers o. a. der Verzameling van Reizen naar Oost- en West-Indiën, gaven in 1598 eene Latijnsche vertaling van een gedeelte van LAS CASAS' werk; het bevat slechts het 1ste en 5de deel, en voert ten titel: *Narratio regionum Indicarum per Hispanos quosdam devastatarum verissima: prius quidem per Episcopum* BARTHOLEMAEUM CASAUM, *natione Hispanum, Hispanice conscripta, et Anno* 1551 [1552] *Hispali, Hispanice, Anno vero hoc* 1598 *Latine excusa. Francofurti, sumptibus* THEODORI DE BRY *et* JOANNIS SAURII *typis. Anno* M.D.XCVIII. In 4°. VIII et 142 pp. Met titelplaat, waarop de titel is uitgesneden, en 17 fraai gegraveerde platen, waarvan de drie eerste met het inschrift: »JODO A WINGHE *in*" (venit?). De platen zijn waarschijnlijk gevolgd naar die, in de *Collectiones* van DE BRY. De opdragt: »Frederico IV, comiti Palatino ad Rhenum", is onderteekend: JOAN. THEODOR & JOAN. ISRAEL DE BRY, *Cives Francofordienses.* (Verg. BRUNET, i. v. CASAS (LAS).)

Deze uitgave vermeld ik uitvoerig, omdat daaraan de platen in de latere Hollandsche ontleend zijn. Zij werd op nieuw uitgegeven te *Oppenheim* in 1614 (4°.) en te *Heidelberg* in 1664 (4°.), maar in de laatste zijn de platen zeer afgedrukt, en de opdragt van de DE BRY'S, zoo wel als de voorrede van den schrijver weggelaten.

Met de platen van DE BRY verscheen dan in 1620 te *Amsterdam* (bij JAN EVERTSZ CLOPPENBURG) eene Hollandsche en eene Fransche uitgave van het werk van LAS CASAS; beiden met een tweede deel over de Spaansche tiranny in *Nederland;* van dit laatste werd de Hollandsche uitgave door C. & A. vermeld (*Nav.* IV, bl. 167), de Fransche door M. J. C. (*Nav.* V, bl. 30). Ik wil eerst bij de eerstgenoemde stil staan, om later op de Fransche terug te komen.

De Hollandsche uitgaaf heb ik niet voor

mij. Uit het medegedeelde door C. & A., en in den *Catalogus* van KONING (II, bl. 165, N°. 180 in 4°.), kan ik echter opmaken, dat zij even als de Fransche uit twee deelen bestaat. Het eerste, onder den titel van: *Den Spiegel der Spaensche Tyrannye geschiet in West-Indien*, is een herdruk der in 1596 verschenen Hollandsche vertaling van LAS CASAS werk, verrijkt met de platen van DE BRY, en onder ieder een toepasselijk acht- (?) regelig versje. Van het tweede deel geeft C. & A. de titelopgave, waarvoor nog zal moeten gelezen worden: »*Het tweede deel*" of »*Tweede deel*", dat misschien in 't randwerk te lezen is en den vrager ontgaan zal zijn. Voor mij ligt van dit tweede deel een herdruk, getiteld: *De Spaensche Tiranye, Gheschiet in Nederlant. Waer inne te sien is, de onmenschelicke ende wreede handelinghen der Spaengiaerden. Insonderheyt: aen de Graven van Egmont* enz. enz. *t'Amsterdam* (bij CORNELIS LODEWYCKSZ VAN DER PLASSE, 1621 (*)); de titel met een randwerk, bestaande in voorstellingen van de tiranny der Spanjaarden. Vooraf een Opdragt aan *Bewinthebberen van d'Oost-Indische Compagnie*, waarin de inhoud van het boekje wordt opgegeven en waaruit blijkt dat hij ook het eerste deel *voor desen* aan hen *gedediceert* had. Volgen: twee sonnetten, een van: »A. M. PANNEEL, *Ick laet, die haet*", en een van: JOAN. PET. B., *drucker. Veel Druck, Mijn g'luck*". In 't geheel VIII en de tekst 122 bl. Met 20 (waarbij dubbele) afbeeldingen, ieder met een 16 regelig versje. Misschien komt deze druk tamelijk wel overeen met die van C. & A., alleen uitgenomen dat hiervan VAN DER PLASSE, van de zijne CLOPPENBURCH de uitgever is.

Wat nu de historische waarde van dezen *Spiegel der Spaensche Tyrannye in Nederland* aangaat, daaromtrent verwijs ik naar DE WIND's *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, bl. 577, waar wij vinden dat het »bijna niets is dan eene verkorting van den *Oorsprong* of *Origo et historia*, waarin zelfs de *Historia Tragica de furoribus Gallicis*, hoezeer met eenige bekorting, bijna geheel overgenomen is". De door DE WIND vermelde *Origo et historia* (*Belgicorum tumultuum immanissimaeque crudelitatis per Cliviam et Westphaliam patratae*), — die in 1619 onder 't pseudoniem van *Ernestus Eremundus Frisius*, drie jaren vroeger in 't Hollandsch anoniem, maar in 1626, mede in 't Hollandsch, met den waren naam van den schrijver, JOHANNES GYSIUS, Predikant te *Streefkerk*, uitgegeven werd, — houdt, zoo als DE WIND zegt, hoewel het volstrekt niet op volledigheid aanspraak kan maken »bijzonderheden in, die elders niet voorkomen, gelijk onder anderen het geval is, met het breedvoerig verhaal der gevangenis van MONTIGNY in *Spanje*, welke nergens met zoo vele omstandigheden geboekt schijnt te zijn" (a. w. bl. 328—337, 571—577). De *Spiegel* heeft dus, buiten die bijzonderheden aan GYSIUS ontleend, geene exclusieve waarde als historisch boek maar alleen als curiositeit en om de ingevoegde plaatjes, die zeker aan een ander werk ontleend zijn, welk ik nog niet heb kunnen vinden.

De Fransche uitgaaf van den *Spiegel*, waarvan ik straks sprak, schijnt gelijk met de Hollandsche in 1620, mede bij CLOPPENBURG, in het licht gekomen te zijn. Titel en collatie van het eerste deel werden door M. J. C. (*Nav.* V, bl. 31) naauwkeurig opgegeven. Het tweede deel heeft ten titel: *Le Miroir de la Tyrannie Espagnole Perpetree aux Indes Occidentales. On verra icy la cruaute plus que inhumaine, commise par les Espagnols, auszi la description de ces terres, peuples, et leur nature. Mise en lumiere par un Evesque* BARTHOLOME DE LAS CASAS *de l'Ordre de S. Dominic. Nouvellement refaicte, avec les Figures en cuyvre. Tot Amsterdam. Ghedruckt by* JAN EVERTSZ CLOPPENBURG, *op 't Water, tegen over de Koorn-Beurs, in den vergulden Bijbel.* In 4°. 68 ff. (136 pp.) (*). Titelplaat als van Dl. I. Met 17 afbeeldingen naar die van DE BRY gecopieerd. Ook de tekst schijnt naar die van den laatsten gevolgd te zijn, hoewel van dezelfde vertaling reeds in 1604 bij denzelfden CLOPPENBURG eene uitgave zou verschenen zijn, volgens TERNAUX, in zijne *Bibliothèque Américaine*, p. 55. Maar die opgaaf komt mij wat apokrief voor.

Mij blijft thans nog over eenige herdrukken van den *Spiegel der Spaansche tiranny* te vermelden (†). Wij hebben nu opgeteekend: van het eerste deel (het verhaal van LAS CASAS), de drukken van 1578 (Hollandsch); 1579 (Fransch); 1596 (Hollandsch); 1604 (?Fransch); — van de twee deelen: 1620 (Hollandsch en Fransch, bij CLOPPENBURG); 1621 (Hollandsch, bij VAN DER PLASSE). Daarbij komen:

(*) Het boekje is zoo ver afgesneden dat de onderste regel van den titel er meê is afgegaan.

(*) Vergelijk: BRUNET, *Manvel du libraire*, 1843, T. III, p. 404, die als schrijver van den *Spiegel der Spaansche tyranny in Nederland*, den uitgever CLOPPENBURG opgeeft, zeker naar aanleiding van de voorrede of opdragt. 't Is mogelijk dat CLOPPENBURG het werkje uit de *Origo* van GYSIUS zelf heeft gecompileerd, maar wij hebben evenveel reden om VAN DER PLASSE, die er gelijktijdig mede voor den dag kwam, voor den schrijver te houden.

(†) Ik maak hier echter geen melding van de latere uitgaven der Fransche vertaling die in *Frankrijk* (te *Rouaan* en te *Lyon*) uitkwamen, daar ik niet weet of ze herdrukken zijn van de Antwerpsche of Amsterdamsche uitgave, of wel eene nieuwe vertaling behelzen. Men kan ze vinden in BRUNET's *Manuel du libraire* s. v. LAS CASAS, in TERNAUX' *Bibliothèque Americaine*, en in RICH's *Bibliotheca Americana nova*, in 't Appendix.

1°. Herdrukken van het IIde Deel van 1622 en van 1625. De eerste heeft ten titel: *De Spaensche Tiranye geschiet in Nederlant* (*Catal. der Bibl. van* J. T. NEDERMEIJER BOSCH 1848, bl. 65, N°. 1075 in 4°.), even als die van 1621 van VAN DER PLASSE; zij is dus waarschijnlijk bij dezen verschenen, zoowel als die van 1625, die bij de uitgave van 't eerste deel van 1621 gevoegd is (*Catal. van Boeken* [van JAC. KONING] 1828, bl. 69, N°. 90 in 4°.)

2°. Eene uitgave van 1627 voorkomende in den *Catalogus* van JAN SCHOUTEN onder N°. 282 in 4°. Aldaar wordt alleen de titel van 't 1ste Dl. vermeld, maar 't kan wel zijn dat dit N°. beide Deelen behelsde, want de titels zijn in dien Catalogus zeer slecht opgeschreven. 't Kan echter om die reden even goed zijn, dat de opgave van 't jaar verkeerd is.

3°. Eene herdruk van 1634 bij VAN DER PLASSE, waarvan ik alleen het 1ste Dl. voor mij heb, getiteld: *Den Vermeerderden Spieghel der Spaensche tierannye, geschiet in West-indien enz. Gedruckt tot Amsterdam bij* CORNELIS LODEWIJCKSZ VAN DER PLASSE, *inde Italiaensche Bijbel*, Anno 1634, 4°. Titelplaat en 15 (van de 16) zeer afgedrukte platen ontleend aan DE BRY. De eerste plaat, COLUMBUS op zijn schip voorstellende, door zeegoden omringd, heeft *vier-*, de andere platen *acht*regelig onderschrift. De opdragt aan de Bewindhebberen der O. I. Compagnie is dezelfde als van de druk van 1621, 't geen ik daaruit opmaak, dat daarin gesproken wordt van het »voorghenomen" tweede deel, hetwelk hij onderhanden had en »met alle vlijt vervorderen zou". Dit 2de deel nu, verscheen, zoo als wij zagen, bij denzelfden VAN DER PLASSE reeds in 1621, en een herdruk van 1633, vermeld met die van 't 1ste deel van 1634, in den *Catalogus Biblioth. Meermannianae*, II, p. 164, N°. 655, zal waarschijnlijk bij de laatste behoord hebben.

4°. Eene herdruk van de beide deelen van 1638 (het 2de deel zonder jaartal), opgegeven in den *Catalogus* van JAC. KONING, 1833, Dl. II, bl. 165 (N°. 182); in den *Catalogus Bibl. Meermann*, T. II, p. 164 (N°. 656) en elders.

5°. Eene herdruk (enkel van 't eerste deel?) van 1664, die ik alleen vermeld vind in de *Bibliotheca Americana nova, by* O. RICH, *Appendix* (*Bibl. Amer. Vetus*) *b* pag. 6.

6°. Eene volksuitgaaf van 't eerste deel, uit de XVIIIde eeuw, met houtsneden, naar de copiën van DE BRY gevolgd, en ten titel voerende: *Spiegel der Spaense tyranny in West-Indiën, het Magtig Rijk van Mexcico en het Paerel, Goud en Zilverrijk Peru. T'Amsterdam, By* ISAAC VAN DER PUTTE, *Papier en Boeckverkooper op 't Water in de Lootsman*, 68 blz. in 2 kol. met 5 houtsneden. Misschien zijn er in de rijke verzameling van den Heer J. J. NIEUWENHUYZEN nog wel meer dergelijke volksuitgaven.

Ten slotte nog een woord over eenige boekjes, wier titels aan den *Spiegel der Spaansche tyranny* eenigzins analoog zijn, en die men dus ligt daarmede zou kunnen verwarren. Daartoe behoort:

1°. *Den Spaenschen ende Arragoenschen Spiegel. In de welcke men mach claerlick ende waerachtich sien tot wat eynde ende meeninge eygentlick het voornemen is streckende van 't Spaensche Crijchsvolck, dat hem desen Winter heeft gehouden inden Westphaelschen Creyts, op den grond ende lant van den heyligen Roomschen Rijcke, ende meerder wreetheyt ende tyrannie daer heeft bedreven, dan den Turck, vyant van den Christelicken naem, oyt gedaen heeft* enz. *Eerst gedruct tot Rostock, ende tot dit bijgevoecht ('t welck gedruct is tot Franckfoort) de gehoudene vergaderingen ende Crijgesdagen, soo te Bachraden, Keulen, etc. als oock de ouer ende wedergesondene brieven enz.* 1599, 4°. 134 blz.

De titel zal C. & A. doen zien dat dit werkje geheel iets anders tot onderwerp heeft dan de *Spiegel der Spaansche tyranny.*

2°. *De Spaensche Tirannye, Dienende tot een Morghenwecker der vrye Nederlandtsche Provincien* enz. *Gedruckt na de copye tot Danswyck*, bij CRYN VERMEULEN DE JONGHE, vóór of omstreeks 1600. Herdrukt onder den titel van: *Morghenwecker* enz. in 1610. Zie den *Catalogus* van JAC. KONING, 1833, Dl. II, bl. 166, waar het als de *eerste* beschrijving van de wreedheid en trouwloosheid der Spanjaarden wordt opgegeven.

3°. *Den Spieghel van de Spaensche Tyrannie: Waerby ghevoeght is Eene vreughdighe vieringhe over het veroveren van de Stede Ryn-berck: Waer in verhaelt wordt den ondergangh van de Spaensche Tyrannie of bloedt-dorst. Cortelijck in dichte ghestelt van* JACOBUS VIVERIUS, *Medecyn. Ghedruct tot Aemstelredam, by* HERMAN DE BUCK, *voor* LAURENS JACOBSZ, *in den Vergulden Bijbel, op 't Water, Anno* 1601. In 4°. 24 blz.

Dit boekje ligt voor mij. Het heeft geene waarde als dichtstuk, alleen als curiositeit.

4°. *Spieghel der Jeucht ofte Corte Cronycke der Nederlantsche Gheschiedenissen. In dewelcke naecktelijck verhaelt..... worden de voornaemste Tyrannyen..., door het beleyt der Coningen van Hispagnien.... hier in Nederlant bedreven.* Amst. 1618. In 8°. (*Catalogus* van J. KONING, Dl. II, bl. 174.)

Uit DE WIND's *Bibliotheek* (bl. 577) zien wij dat er van dit werkje vroegere uitgaven bestaan, waarvan die te *Middelburg* 1616, hem bekend, niet de oudste is, en latere van *Amsterdam* 1635, en *Middelburg* 1663 (*Catalogus* van IS. LE LONG. 1744, N°. 908 in 4°.); voorts dat ook dit boekje mede bijna geheel overeen-

komt met de *Origo* van GYSIUS, en misschien denzelfden tot schrijver heeft.

5°. *Warachtighe beschrijvinghe ende Levendighe Afbeeldinghe van deBarbarische Tirannye, bedreven by de Spangiaerden in de Nederlanden enz.* Gedruckt 1621. 4°. obl. Met pl. Ik vind dit o. a. in den meergemelden *Catalogus* van J. KONING, Dl. II, bl. 166, en bij DE WIND, a. w. bl. 577.

Als tegenhanger tot al de vorige noem ik hier nog:

6°. *Spieghel van der Calvinisten Tyrannie ghepleecht in Oost-Vrieslandt, onder het beleyt van den Grave* VAN MANSFELT, *in dienste van de Generale Staten. Gedruckt* (te Amsterdam) *na de Copye tot Noorden in Oost-Vrieslant*, (1623) In 4°. 8 blz. P. A. T.

Deuber's werkje over de geschiedenis der Scheepvaart. Van het in DE NAVORSCHER (V.; bl. 1) vermeld werkje van DEUBER verscheen eene door K. DE VOGEL bezorgde Nederduitsche vertaling te *Rotterdam*, bij SCHUURING, 1819. L. D. R.

Vragen.

XC. — *De spreekwijze: Het is er Remeeus en Coppenhole, en een werk van Goedthals over Nederlandsche Spreekwoorden.* — De spreekwijze: *Het is er Remeeus en Coppenhole* trof ik nergens anders aan dan in de *Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden, met Taalkundige aanmerkingen uitgegeven door* G. J. MEIJER (Gron. OOMKENS, 1836), waar op bl. 97 te lezen is: *Houcks eñ Cabeliaus, Remeeus eñ Coppenhole.* Deze verzameling is uit twee andere zamengesteld, en die, waartoe dit spreekwoord behoort, getiteld: *Les Pro- verbes Anciens, Flamengs et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés par M.* FRANÇOIS GOEDTHALS (Anvers, PLANTIN, 1568). GRUTERUS putte voor de spreekwoorden uit dezelfde bron, in zijn werk getiteld: *Florilegii ethicopolitici nunquam ante hac editi Pars Tertia: Procurante* JANO GRUTERO. *Accedunt Gnomae paroemiaeque Graecorum: item Proverbia Germanica, Belgica, Gallica, Italica,* (Francof. RHODIUS, 1612). Doch daarin wordt het bedoelde spreekwoord niet gevonden. Dit geeft evenwel geen regt om te denken, dat het bij GOEDTHALS ook niet gevonden wordt; want GRUTERUS gaf in het Iste Dl. van het genoemde werk de spreekwoorden van SPIEGHEL, maar nam er 5 niet op, zonder dat ik daarvan de reden kan bevroeden.

GRUTERUS is, voor zoo verre ik hem beoordeelen kan, vrij naauwkeurig, dat mij van MEIJER niet altijd gebleken is. Menige fout is mij in de eerste helft van het genoemde werkje, waar ik het met het oorspronkelijke vergelijken kon, voorgekomen, ja niet zelden heeft MEIJER twee spreekwoorden tot één gebragt, zelfs al volgden ze niet op elkander. Om dus te beoordeelen, of in het bedoelde spreekwoord eene fout is ingeslopen, diende men GOEDTHALS te raadplegen, wat om menige andere reden voor mij van groot belang zoude zijn. Tot heden is mij dat niet mogen gelukken.

Ik heb mij in der tijd in persoon tot den bezitter gewend, en Prof. MEIJER was welwillend genoeg, mij te verzekeren, dat hij gaarne aan mijn verzoek zou voldoen, indien het werk nog in zijn bezit was. Hij had het op verzoek van zijnen oud-leerling, Prof. SERRURE te *Gent*, aan dezen geschonken. Maar Prof. SERRURE schijnt tot heden niet te begrijpen, welke dienst mij dat werkje voor onzen spreekwoordenschat kan doen, daar hij op mijne herhaalde aanvragen, waarvan ik mij kan overtuigd houden, dat ze te zijner kennis zijn gekomen, nooit eenig antwoord heeft gegeven, zoo min als andere heeren in *België*, wie ik andere werken over Nederlandsche spreekwoorden te leen heb gevraagd. Er is in *Zuid-Nederland* nog veel, dat mij zou kunnen dienen. Wat daarvan de reden is begrijpt men in *Noord-Nederland* niet, want nog onlangs wees Prof. TYDEMAN mij op eenige dier in *België* aanwezige werken. Zoo dikwijls ik uit publieke of bijzondere bibliotheken hier te lande eenig werk te leen vroeg, heb ik, als het voorhanden was, het genoegen gehad, dat het mij goedgunstig ten gebruike werd afgestaan. Ik houd mij dus overtuigd, dat ik voor GOEDTHALS zal slagen, indien er een exemplaar zijner spreekwoorden-verzameling in ons land aanwezig is, en de bezitter mijn verlangen kent.

Wat betreft het spreekwoord: *Het is er Remeeus en Coppenhole*, Prof. MEIJER teekent daarbij aan: „Deze twee laatste partijschappen zijn mij geheel onbekend; ik heb van dezelve nooit ergens eenige melding of aanteekening kunnen vinden". Nadat ik te vergeefs in vele Vaderlandsche geschiedenissen om opheldering zocht, en onder andere de werken van CERISIER, WAGENAAR, MARTINET, VAN KAMPEN, ENGELBERTS GERRITS, BILDERDIJK, AREND en VISSCHER, mij onbevredigd lieten, nam ik de toevlugt tot verschillende mij bekende geschiedvorschers en geschiedkenners; doch tot heden ben ik niet geslaagd, en daarom wend ik mij door de veelgelezen NAVORSCHER, tot allen, die zich de moeite zouden willen geven, om eenige nasporingen naar de partijnamen *Remeeus en Coppenhole* in het werk te stellen.

Eenmaal meende ik op 't spoor te zijn, en het was de dienstvaardigheid van den Heer Mr. C. B. A. MOERKERK VAN STEEL te *Gorinchem*, die mij daartoe den weg wees. Hij had de *Notre-Dame de Paris* van VICTOR HUGO, in 1844 te *Parijs* uitgegeven, gelezen, en maakte mij opmerkzaam op twee daarin voorkomende personen, die eenige overeenkomst met de partijschappen van het bedoelde spreekwoord hebben, en alzoo daarvan welligt de hoofden konden wezen. Ik bedoel GUILLAUME RYM en JACQUES COPPENOLE. VICTOR HUGO schetst, in zijn roman, RYM, die als raadsheer en pensionaris der stad *Gent* voorkomt, als een fijn en listig diplomaat, zeer beschaafd en ingewikkeld in de geheime politiek van LODEWIJK XI. COPPENOLE, een der schepenen van *Gent*, kousenwever van beroep, is in karakter en zeden in lijnregten strijd met RYM. Ook hij was in de geheime politiek van LODEWIJK XI gewikkeld, en beroemt zich bij dezen opentlijk, een oproer tegen den regerenden vorst te *Gent* te hebben verwekt. Hij had grooten invloed op het lot der heeren IMBERCOURT en HUGENET, daar het voornamelijk op zijn aansporen was (altijd volgens VICTOR HUGO), dat het verzoek om genade voor die heeren, door MARIA VAN BOURGONDIË gedaan, in den wind werd geslagen. Hij moet tevens een der voorname bewerkers van dien opstand geweest zijn. In weerwil zijner ruwheid en onbeschaafdheid was hij zeer gezien bij LODEWIJK XI, en werd hij dikwijls bij dezen toegelaten. Beide personen komen voor in de betrekking van ambassadeurs aan het hof van *Frankrijk*, om een huwelijk tusschen den Dauphin, later KAREL VIII, en MARGARETHA, dochter van MAXIMILIAAN en MARIA te bewerken. Dit gezantschap schijnt zamengesteld geweest te zijn uit regeringspersonen der steden van *België*. RYM en COPPENOLE representeren daarbij de stad *Gent*, waarvoor zij zeer ijveren, zelfs zoo, dat LODEWIJK XI, door eenige vleijerij ten aanzien van

Vlaanderen, den ruwen COPPENOLE tot beleefdheid beweegt.

In het stuk, dat in 1482 aanvangt en eindigt, en te *Parijs* speelt, treden de beide personen slechts als figuranten op, en vindt men alzoo van hunnen terugkeer en hun verder wedervaren, na afloop hunner werkzaamheden als ambassadeurs, geen gewag maakt.

Ziedaar, wat ik uit VICTOR HUGO van RYM en COPPENOLE weet. Zijn nu deze RYM en COPPENOLE historische personen, en hebben zij aanleiding gegeven tot de partijschappen, in het spreekwoord: *Het is er Remeeus en Coppenhole* bedoeld?

Daar in den roman, bij de vermelding der beide personen, hier en daar de geschiedschrijver PHILIPPE DE COMINES wordt aangehaald, en uitdrukkingen, bij dezen over hen voorkomende, worden gebezigd, zoo heb ik de beide deelen van de *Memoires de messire* PHILIPPE DE COMINES, *par* DENYS GODEFROY, (la Haye, LEERS, 1682) nagezien; maar van RYM en COPPENOLE vind ik niets.

In de 3de Aflevering van mijn *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal* moet ik het bedoelde spreekwoord opnemen. Men zal mij alzoo verpligten, zoo spoedig mogelijk den uitslag der gedane onderzoekingen mede te deelen.

P. J. HARREBOMÉE.

XCI. — *Overeenkomst van plaatsnamen bij Gouda en in Kennemerland.* In de nabijheid van *Gouda* vindt men verscheidene plaatsen bij elkander liggen, wier namen overeenkomen met die van voormalige heerlijkheden of leengoederen tusschen *Haarlem* en *Alkmaar;* b. v. *Reeuwijk, Tempel, Middelburg, Foreest, Bloemendaal, Kort-Haarlem,* enz. Wat mag ter verklaring daarvan dienen? J. W. REGT.

XCII. — *Leenvervolg van N. Waddinxveen en St. Hubrechtsgeregt.* De gemeente *Noord-Waddinxveen* bestaat uit de voormalige afzonderlijke heerlijkheden *Noord-Waddinxveen* en *St. Hubrechtsgerecht.* De geschiedenis van het leenvervolg dezer beide heerlijkheden ligt in het duister. Zou ook iemand der Navorschers in staat zijn hierover licht te verspreiden?

J. W. REGT.

XCIII. — *Jan Jansen Romeyn.* In de kerk te *Groote Lindt* vindt men eene grafzerk, waarop te lezen staat: „hier leijdt begraven JAN JANSEN ROMEIJN sterft den 22 September in 't jaar 1653", en daarop wordt van hem vermeldt: „in het jaar 1609 reijsde ik in 11 weken naar Rome ter dege". Kan ook iemand met zekerheid zeggen wie deze JAN JANSEN ROMEYN geweest is? J. W. REGT.

XCIV. — *School van J. Sartorius te Noordwijk binnen.* — De beroemde JOHANNES SARTORIUS stichtte, gedurende zijn verblijf te *Noordwijk-binnen*, aldaar eene school, waaruit, volgens het getuigenis van den geleerden HADRIANUS JUNIUS, meer geleerde mannen zijn voortgekomen, dan helden uit het Trojaansche paard. Hoe het met deze school na zijn overlijden in 1570 ging, is weinig bekend. Toch schijnt er eene soortgelijke inrigting te zijn gebleven, daar wij in RADEMAKER'S *Kabinet van Nederl. en Kleefsche oudh.*, Dl. V, pag. 296, vinden aangeteekend, dat FRANCISKUS VILLERIUS, die in 1605 door den Heer VAN KROONENBURG met geweld in de predikdienst te *Loenen* was gebragt, die gemeente in 1609 verliet „om te *Noordwijk* school te houden".

Wie zou mij omtrent de geschiedenis dezer school meerder berigt kunnen geven. J. W. REGT.

XCV. — *Jop Jaspersz.* In de kerk te *Zwijndrecht* vindt men in den bovenrand der noordzijde van het gebouw eene schilderij, waarop een schip in volle zee is voorgesteld en kampende met de woede der baren. De beide zijden zijn versierd met allerlei scheepstimmermansgereedschap. In het midden wordt gevonden eene aanhaling van *Ps.* CVII: 23—32 en *Openb.* XIV: 23, terwijl het onderschrift luidt: „Ter memorie van JOP JASPERSZ, scheepstimmerman gevaren van *Swindrecht* naer *Oost-Indien*, end' is aldaer gestorven den 3 Januarij 1630."

Zijn er van dezen JOP JASPERSZ ook verdere bijzonderheden bekend? J. W. REGT.

XCVI. *Boekwerken ovor de graansoorten.* Men verlangt zoo spoedig doenlijk eene lijst van werken over de verschillende graansoorten die tot handleiding voor mingeoefenden kunnen dienen, met vermelding van de namen der schrijvers en van den tijd der uitgave. B. T. D.

XCVII. — *Voorvaderen en nakomelingen van den admiraal Piet Hein.* Zooveel mij bewust is, spreekt de geschiedenis nergens van de afkomst van PIETER PIETERSZOON HEIN met eenige breedvoerigheid. Wij weten alleen dat hij te *Delftshaven* geboren en van geringe afkomst was, daar zijn vader met de haringvisscherij zijn brood won. De geschiedenis zegt niet eens of hij gehuwd is geweest, en of hij kinderen heeft nagelaten.

Daar 't mij nu bekend is, dat er in *Denemarken*, en wel bepaald te *Koppenhagen*, een geslacht HEIN bestaat, dat ten huidigen dage aanzienlijke staatsbetrekkingen bekleedt, zoo vraag ik of de vader van PIET HEIN ook van Deenschen oorsprong was, dan wel of de afstammelingen van den admiraal naar *Denemarken* verhuisd kunnen zijn? Tot dit vermoeden geven mij de wapens der beide geslachten ook eenigermate aanleiding, en wel door hunne onderlinge overeenkomst; zijnde het wapen van PIET HEIN een vogel op eene heining zittende, beide van sabel (zwart) op een veld van goud; terwijl het wapen der HEINS in *Denemarken* is: een schild van zilver met een groen terras, beladen aan de regterzijde met een kraanvogel van sabel (*zwart*) met sneb en pooten van keel (*rood*) die in zijn regterpoot een gouden bal houdt; en aan de linkerzijde met een gouden kandelaar, waarop mede eene gouden kaars brandt. Dit schild is gedekt met een helm van zilver, die weder met eene koninklijke kroon prijkt waarop twee helmkamvederen van sabel (zwart). Het wapen voert tot devies: *Vigila!* Voorts wenschte ik te weten, hoe PIET HEIN aan zijn hier boven omschreven wapen gekomen is; wie zijne echtgenoote en kinderen waren; zoo er nog afstammelingen van hem zijn, waar zich die dan ophouden; en al dat gene wat betrekkelijk den veroveraar der zilvervloot wetenswaardig kan worden geacht, en waaromtrent de geschiedenis het stilzwijgen bewaart?

F. F. C. STEINMETZ.

XCVIII. — *Gedenkpenning.* In mijne verzameling van Medailles bevindt zich sedert eenige jaren eene buitengewoon fraaije Gedenkpenning, waarvan ik de beteekenis, of de gelegenheid waarbij zij geslagen is, niettegenstaande alle onderzoek, niet heb kunnen ontdekken.

De gedachte kwam wel eens bij mij op dat het een werk konde wezen van den een of den anderen zilversmid of graveur als proef van bekwaamheid, om daardoor bij het gild tot het uitoefenen van zijn vak toegelaten te worden, maar deze opvatting verviel, toen mij naderhand nog twee andere exemplaren van denzelfden stempel voorkwamen.

Mijn exemplaar is van zilver en hol (de beide anderen waren niet hol), zeer keurig bewerkt, en behoort onder de grootste soort, daar zij volgens de me-

ter voorkomende in den sierlijken *Catal.* van VAN GELDER, tot 50 zoude komen.

De voorzijde vertoont: Een Vorst zittende op een met draperie versierden troon, van drie trappen hoog, met een kroon op het hoofd, en een schepter in de linkerhand, en gekleed in eene zeer fraaije, met bloemen bewerkte toga, — regts en links zitten op armstoelen, twee voorname personen, en daar achter nog een derde staande, allen eveneens prachtig in toga's gekleed, zonder dat evenwel die kleederen zoo rijk gebloemd zijn, en met tulbanden op het hoofd. — Voor den troon staat in ootmoedige, voorover gebogen, houding, een gevangene met de handen op de rug gebonden, bewaakt door twee mannen met helmen op het hoofd en pieken in de hand; de uitgang der zaal wordt bewaakt mede door twee soldaten, gekleed en gewapend als de vorigen, en door dien uitgang ziet men een plein met een aantal menschen om een schavot, waarop een man geknield ligt, en de beul met opgeheven zwaard gereed is hem het hoofd aftehouwen. Verder nog de voorzijde van een groot huis, en daarbij op eene tribune een tafel, waaraan drie personen zitten, waarschijnlijk de Regtbank uitmakende.

Aan de keerzijde dragen eveneens alle personen een Oostersch gewaad; een man met sierlijk gebloemde toga en mantel, tulband, en een tasch op de regter heup, staat in het midden, met zijne handen (zoo het schijnt) liefkozende een knaap van 10 à 12 jaren, die in gebogen houding, en gevouwen handen voor hem staat; — achter den hoofdpersoon vier hovelingen, en één achter den jongeling. — Verder een gedeelte van een forsch gebouw, dat een gevangenis schijnt te zijn, en daarvoor een galg waaraan iemand zal opgehangen worden, die reeds de eene ladder rugwaarts opklimt, terwijl de beul op de andere ladder den veroordeelde vast houdt; verder een aantal toeschouwers, en een toren in het verschiet.

Gaarne zoude ik aannemen dat de geschiedenis hier voorgesteld, in *Turkije*, *Griekenland*, of in het Heilige land te huis behoort: al was het alleen om de kleeding, maar dan stuit ik op de omschriften, die met *in*gewerkte hollandsche drukletters op de beide zijden te lezen zijn, en die op de drie door mij geziene exempl. eveneens luiden. Op de voorzijde leest men:

Secundus spreekend, dat syn moeder neer dee sygen
Straft, spyt des Keisers straf, syn wyse mond met swygen.

En op de keerzijde:

Een vondling om het geld draait voor syn heer een strop
't Recht spreekt de meester vrij, en hangt den vondling op.

Vrage: Zou ook iemand der HH. Navorschers mij aangaande de beteekenis dezer Medaille eenige inlichtingen kunnen geven? D. HN.

XCIX. — *Vertaling van Spandaw's Vogelnestje.* Gaarne zag ik mij ingelicht of van bovengenoemd gedicht, ook overzettingen bestaan in een of meerdere der nieuwere talen. Mogt dit zoo zijn, dan verzoek ik Heeren Navorschers ten vriendelijkste, mij die door middel van dit maandwerk te willen mededeelen.
H. W. K.

C. — *Henr. van Oosten.* Hij was „Bloemist en Entenier tot Leiden" en schrijver van „*de Nederlandschen Hof, beplant met bloemen, Ooft en Orangerijen, enz.*, waarvan de zesde druk te Rotterdam bij DIRK VIS in 1784 werd uitgegeven. In PRITZEL, *Thesaurus Botanicus*, vind ik Hoogduitsche, Engelsche en Fransche vertalingen van dit werkje vermeld.

Gaarne zou ik eene opgave (zoo volledig mogelijk) ontvangen, der geschriften van VAN OOSTEN, en van hunne verschillende uitgaven — alsmede mededeeling van hetgeen er van het leven en het geslacht van VAN OOSTEN bekend is; waar zijne bloemisterij was; enz. LAGE.

CI. — *Onbekend Fransch schrijver over tuinbouw.* Ik ben in het bezit der volgende anoniem uitgegeven werkjes, en zou gaarne den naam van den schrijver of de schrijvers vernemen, zoo die bij een der Heeren Navorschers bekend mogt zijn:

1°. „Nouveau traité des Oeuillets. La façon la plus utile et facile de les bien cultiver, leurs noms, leurs couleurs et leur beauté. Avec la liste des plus nouveaux. Par L. C. B. M." Paris, CHARLES DE SERCY, 1676. petit 8°. 162 pag.

2°. Traité des Tulipes avec la manière de les bien cultiver, leurs noms, leurs couleurs et leur beauté." Paris, CH. DE SERCY, Paris 1678, petit 8°. 117 pag.

Eene Nederduitsche bewerking dezer beide Traktaatjes vindt men in H. VAN OOSTEN, *de Nederlandsche Hof, enz.* Rotterdam, bij DIRK VIS, 1784, onder de titels (bl. 81): *De Nederlandsche Hof, beplant met Tulpen naa der Franssen Wijse naauwkeuriglijk behandeld*; en (bl. 111): *Behandeling der Angelieren naa der Franssen Wijse.*

Aan het einde der aangehaalde werkjes vind ik de uitgave aangekondigd: „de deux manuscrits de Jardinages qui traitent de la taille des Arbres, les anter, greffer, et cultiver, pour faire des espaliers et pour toutes les choses nécessaires pour les Jardins, comme aussi la manière d'elever toutes Sortes de fleurs, chacune selon leurs espèces, et la façon qu'il faut faire pour les bien cultiver".

Is de schrijver dier werkjes bekend, en onder welken titel en wanneer zijn zij uitgegeven?

In PRITZEL, *Thesaurus Botanicus*, vind ik geen der aangehaalde werkjes vermeld. LAGE.

CII. — *Vreemde uitwerking van geluiden.* Mag men geloof hechten aan het beweren van sommigen, dat men met den mond een geluid kan maken, waardoor het glas en porselein breekt of scheurt?

Volgens den *Catalogus* van LE LONG, N°. 3027, bestaat hierover een werkje, getiteld: *Van het in stukken roepen der glasen door de mondt, van* W. PITTER, *door* D. G. MORHOF, Amst. 1672, 8°. Indien een der Navorschers van deze kunst iets mogt weten, dan zou het mij aangenaam zijn, het van hem in dit Tijdschrift te mogen vernemen. W. B. S. B—S.

CIII. — *F. Ruysch.* Er bestaat in de levensberigten omtrent FREDERIK RUYSCH eene verschillende opgave van tijd en plaats zijner studiën. In de *Levensbeschrijving van beroemde en geleerde mannen*, Dl. IV, bl. 395, 396, wordt van hem vermeld, dat hij in *den Haag*, — de plaats zijner geboorte, – als apothekers leerling zich toelegde op de Chemie, bijzonder op de Anatomie, na volbragte proefjaren een apotheek opzette, en met de dochter van den beroemden Architect P. POST, den 4den December 1661 huwde, dat hij ruim drie jaren later zich naar *Leyden* begaf en daar, den 28sten Julij 1664, onder 't rectoraat van J. HOORNBEEK, doctoreerde met eene dissertatie *de Pleuritide*. In de *Levensbeschr. van eenige voorname meest Nederl. mannen en vrouwen*, Dl. II, bl. 79, leest men, dat hij van *Leyden* naar *Franeker* vertrok, alwaar hij de doctorale waardigheid in de genees-kunst verkreeg met eene dissertatie over het *Zijdewee*; later naar *den Haag* teruggekeerd, zich in het huwelijk begaf met bovengemelde, den 4den December 1661. Aangenaam zal het mij zijn, indien de een of ander der Navorschers dit verschil in het reine kan kan brengen. J. C. K.

CIV. — *Hypatia, een mansnaam?* Menig lezer van DE NAVORSCHER heeft, even als steller dezes, gewis ooit wel eens iets gelezen of gehoord van eene geleerde vrouw, met name HYPATIA, die in 't begin der Vde eeuw te *Alexandrië* bloeide, de dochter was van den wiskundige THEON en de vrouw van den wijsgeer ISIDORUS, en welke den beroemden SYNESIUS onder hare leerlingen telde. Maar dat *Alexandrië* ook de geboorteplaats was van een' beroemden man, die mede den naam HYPATIA droeg, en die — al zeer toevallig — den zelfden SYNESIUS tot leerling had, zullen weinigen weten. En toch is zulks duidelijk te lezen in eene door den heer dr. S. I. MULDER uit verscheidene, door hem zelven aangewezene bronnen saamgestelde en bij het genootschap *Tot Nut en Beschaving* te *Amsterdam* door hem voorgelezene bijdrage *De Joden in de Barbarijsche Staten*, geplaatst in de *Jaarboeken voor de Israëliten in Nederland*, jaarg. 1838, bl. 93—110, alwaar, bl. 99, wordt aangetroffen: „SYNESIUS, de beroemde leerling van den nog beroemder' HYPATIA uit *Alexandrië*". Het zonderlinge dezer opgave deed mij aanvanklijk de *n* van „den" en het afbrekingsteeken achter „beroemder" voor drukfouten houden. — Maar zie, gemelde bijdrage is overgedrukt in des heeren MULDERS ten jare 1844 te *Leiden* uitgegeven *Verspreide Lettervruchten*, en ook dáár, bl. 128, verneemt men, dat „SYNESIUS de beroemde leerling van den nog beroemder' HYPATIA uit *Alexandrië*" was! — Nu dacht ik het naast aan een' onveranderden, letterlijken overdruk der meergemelde bijdrage uit de *Jaarbb.* in de *Lettervruchten*, en bleef alzoo geneigd om de aangehaalde bewering als het gevolg van ettelijke drukfouten te beschouwen, tot dat mij bij eene opzetlijke vergelijking van den eersten met den tweeden druk het tegendeel bleek. Zoo heeft de heer M. b. v. „*Rizebuttel*" (*Jaarbb.* bl. 95) veranderd in „*Ritzebuttel*" (*Lttvr.* 123); „hooggeschatte" (*Jbb.* 96) in „hooggeschat" (*Lttvr.* 125); „vele lezers" der *Jaarbb.* 97, in „menige lezers" der *Lettvr.* 125; „de christelijke jaartelling" der *Jaarbb.* 97, 98 in „de gewone" en „evengemelde jaartelling" der *Lttvr.* 125, 127; „*Cyrenaica*" (*Jaarbb.* 98) in „*Cyrenacia*" (*Lttvr.* 127); „om, zoowel" (*Jaarbb.* 97) in „zoowel om" (*Lttvr.* 125) enz. enz., om maar niet van vele inlasschingen en weglatingen van komma's te gewagen. — Dewijl hier nu niet langer aan drukfouten te denken is, zal men het voorzeker in ons verschoonlijk vinden, dat we door middel van dit tijdschrift, eenige bijzonderheden wenschen te vernemen aangaande HYPATIA, den nog beroemder' leermeester van den beroemden SYNESIUS.

—E—

CV. — *Flavius Josephus en Josephus Gorionides.* Terwijl reeds RUFINUS (overl. 410) in *de excidio hierosol.* 2, 25, JOSEPHUS GORIONIDES behoorlijk onderscheidt van FLAVIUS JOSEPHUS (zie ZUNZ, *Gottesd. Vorträge der Juden*, Berlin 1832, S. 152, Note *b*), zijn beiden voor den heer dr. S. I. MULDER nog in 1846 identiesch (zie zijn *Chronol. Handboekje*, 2de dr., Amst. 1846, bl. 85). — ZEDNER (*Auswahl hist. Stücke*, Berlin 1840, S. 16, Note 1) en STEINSCHNEIDER (art. *Jüd. Literatur*, in ERSCH u. GRUBER's *Encyclopädie*, Sect. 2, Th. 27, S. 391 *b*) doen het als eene bijzonderheid uitkomen, dat zelfs nog in de 18de eeuw, de beroemde joodsche genealoog en bibliograaf J. HEILPRIN, het bedoelde onderscheid niet maakte; hoe groot zoû echter hunne bevreemding niet geweest zijn, indien zij hadden geweten of kunnen weten, dat een ten onzent gevierd geleerde als de heer MULDER, niet alleen in 1836 (eerste druk van meergenoemd *Handboekje*), maar nog in achttien-honderd-zes-en-veertig (2de dr.) van dat zelfde gevoelen is! — En toch is genoemde heer een te bekend uitmuntend zelfstandig geleerde en kritiesch geschiedvorscher, dan dat men niet wenschen zoû, dat hij de goedheid hebbe, om der wetenschap wille, welke hij door zijne talrijke geschriften zoo zeer heeft getracht te bevorderen, den lezers van DE NAVORSCHER bekend te maken met de gewis deugdelijke gronden, waarop hij zijne meening heeft gevestigd, hoewel hij met deze meening, voor zoo veel wij weten, in onzen tijd geheel alleen staat.

Bij deze gelegenheid zij 't mij tevens vergund op te merken, dat het boek van den zoogenaamden JOSIPPON, JOSEFON, JOSEEF BEN GORION of JOSEPHUS GORIONIDES het werk is van een' waarschijnlijk in de *tiende* eeuw in *Italië* geleefd hebbenden anoniemen schrijver, en niet „van een Joodsch geschiedschrijver in de *achtste* eeuw", gelijk door den hoogleeraar VAN GILSE (*Bijb. Woordenb. voor het Chr. gezin*, II, 470*b*) wordt beweerd. Vgl. ZEDNER en STEINSCHNEIDER t. a. pll.; ZUNZ, a. w. S. 150 ff.; ibid. in A. ASHER, *Itinerary of* R. BENJ. *of Tudela*, London and Berlin 1841, II, 246; DELITZSCH. *Z. Gesch. d. Jüd. Poësie*, Leipzig 1836, S. 37 ff.; JOST, *Gesch. d. Israeliten*, Berlin 1820 ff., II, S, 64 f., *Anhang*, S. 93; RAPOPORT, *Bikkoeree ha-'Ittiem* 5590 (1830), Wien 1829, p. 102, en in *Lexic. Hebr.* van IBN PARCHOON, Posonii 1844, p. x; M. SACHS, *die religiöse Poësie d. Jüden in Spanien*, Berlin 1845, S. 183; LEBRECHT in R. DAV. KIMCHII *Liber Radic.*, Berolini 1847, p. 13, Col. XXIII; S. CASSEL, *Magyarische Alterthümer*, Berlin 1848, S. 314 f., en S. MUNK, *Notice sur Abou'l-Walid Merman Ibn-Djana'h* (overdruk uit het *Journal asiatique* 1850, N°. 5), Paris 1851, p. 54. Note 2, ook vertaald door J. FÜRST, in *Der Orient.* XI en XII.

—E—

CVI. — *Bijschrift op Hennert.* Van wien is het volgende bijschrift op J. F. HENNERT, Hoogleeraar der wijsbegeerte te *Utrecht*, geb. in 1733, † 1810.

De grijze HENNERT zat aan zijn' gewone taak,
De ontwikkeling van een vraag door wiskunst voorgeschreven;
Toen hem de dood verraste en stoorde in zijn vermaak,
„Wat" zegt hij, „doet gij daar op 't eind nog van uw leven,
Daar gij toch geen figuur of letterschrift meer ziet?" (*)
Maar HENNERT graauwt hem toe: „scherminkel 't raakt u niet!
Ik zie veel meer dan gij; mijn ziel kan lezen, schrijven,
En wat zij leest of schrijft, zal eeuwig waarheid blijven!"

J. C. K.

Antwoorden.

Afbeeldingen van Joh. XX vs. 17: „Raak mij niet aan" (III.; bl. 94, Vr. 77). Van de verschijning van JEZUS aan MARIA na zijne opstanding, ken ik de drie volgende gravures.

1°. M. DE VOS, *inventor*, JOANNES SADLER *sculps.* SADLERI [?] *excud.* Op den voorgrond ziet men MARIA, den Heer te voet vallende, en MARIA, de moeder van JACOBUS en SALOME, specerijen dragende. In het verschiet (regts)

(*) Men wete dat hij in 1802, door ontsteking zijn linkeroog verloor, waardoor het regter zoo zeer verzwakte, dat hij 2 jaren later zijn ontslag moest nemen. En ook dat hij in zijn' sarcastischen luim, zich wel eens krachtig kon uitdrukken.

ligt *Jeruzalem* en (links) het graf, met de beide engelen, alsmede JOHANNES en PETRUS (*Joh.* XX : vs. 3, 4) naar het graf snellende. Bovendien bevat deze plaat het volgende onderschrift: *Illae autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Dicit ei* JESUS, *Noli me tangere (nondum enim ascendi ad patrem meum). Vade autem ad fratres meos, et dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. Mat.* 28. *Joh.* 20.

2. HANS VAN ACHEN *pinx.* HANS SADELER *sculps.* JEZUS en MARIA zijn hierop ter halve lijve afgebeeld. De eerste in het gewaad van een' tuinman, en staande onder een' boom met eene schop in de linkerhand. Op den achtergrond (links) ligt *Golgotha.* Het onderschrift luidt: MARIA — RABBONI.

3. Deze is een weinig grooter dan de vorigen. SADLER *excud.* JEZUS is wederom afgebeeld in het tuinmansgewaad met eenig gereedschap op den linker schouder, staande onder een' boom in den hof van JOZEF van *Arimathea*, terwijl MARIA hem te voet valt; onmiddelijk in de nabijheid ziet men het graf met een der engelen. Onderschrift: *Surgens autem* JESUS *mané prima Sabbathi apparuit primo* MARIE MAGDALENE *de qua jecerat septem demona. Marc. XVI.* W. B. S. BOELES.

Barend Lampe (III.; bl. 383, Vr. 375). Hij werd te *Amsterdam* geboren ten jare 1605, en had tot moeder OEDE WESSELS (*). In Januarij 1629 trouwt hij als Med. Doct. te *Amsterdam*, met MARIA VAN RAVESTEYN, geboren te *Doeveren* in 1608, die eene dochter was van JAN RAVESTEYN. ..R. E.

Beemster, *Bamestra* (IV.; bl. 254, Vr. 206). Bij HOEUFFT, *Oud Friesche Spreekwoorden*, bl. 105, over het woord *baem*, *boom* en *bamen*, *stokken*, hetzelfde als het in *Holland* gebruikelijke *boomen*, gelijk de schippers doen, voortduwen door middel van een stok of boom; mij dacht of daarom welligt *Baemster*, *Bamestra* zoude kunnen beteekenen de plaats, de rivier, het water, alwaar *geboomd* moet worden.

V. D. N.

Capitaneus, *van der Eem*, *van Leeuwen*, *van der Leeuw*, *Ketelaer*, *van der Vorm en van de Voorde* (IV.; bl. 293, Vr. CXLIII). De vier bovengenoemde zal de Heer VAN DER AA vermeld vinden bij DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, uitgave 1741.

(*) Aangeteekend te *Amsterdam*.
„27 Nov. 1593. BERNARD LAMPEN, van *Deventer*, oud 23 jaren, wonende in de Calverstraet, geass. met GRIETJE LAMPEN, zijn moeder, en Doctor RODOLPHUYS GRAPHEUS, zijn oom; en OETGEN WESSELS, van *Swolle*, oud 20 jaren, vertonende het consent van JONGE JAN VAN GOOR, haer zusters man".

PETUS CAPITANEUS, edelman, beroemd genees- en wiskundige, geboren in 1506 te *Middelburg*, gestorven in 1557 te *Koppenhagen*, oud 45 jaren.

VINCENTIUS KETELAER, arts, geboren te *Vlissingen*, Rector der Latijnsche school te *Zierikzee*; zijne schriften zijn van 1669 tot 1715 in het licht verschenen.

HOBIUS VAN DER VORM, zoon van JOHAN CARST. VAN DER VORM, Bailjuw enz. te *Brouwershaven*, geboren den 4den Augustus 1628, werd te *Utrecht* tot Doctor in de medicijnen gepromoveerd in 1651. Hij stierf als Rector der Latijnsche school te *Hoorn*, den 17den Januarij 1700, vele schriften in druk, maar meerder in handschrift nalatende; hij werd reeds in zijne jeugd door den Raadpensionaris CATS, die zijn neef was, als een uitmuntend jongeling geprezen. Zie over het geslacht VAN DER VORM: DE NAVORSCHER, inzonderheid Dl. III, bl. 144, 145, *Bijbl.* 1853, bl. cxvi.

CORNELIS VAN DE VOORDE, geboren te *Middelburg*, Stads-Geneesheer en tevens Lector der Ontleed- en Heelkunde aldaar, een man van groote bekwaamheid in zijne kunst. Van hem zijn eenige schriften in het licht gegeven: zijne Oratie, ter inwijding van zijn Lectoraat te *Middelburg*, door GRUIWARDT in 1659, en andere later, doch hij schijnt vóór 1686 overleden te zijn. Zijn portret, met een vierregelig vers van G. T. (denkelijk GRUIWARDT) werd door H. M. (HERMAN MULLER? te *Antwerpen*) gegraveerd.

VAN DER LEEUW was F. W. VAN DER LEEUW, Med. Doct., Anat. en Chir. Lector, Lid van onderscheidene Genootschappen te *Dordrecht*, in de laatste helft der vorige en het begin dezer eeuw. Hij overleed in Mei of Junij 1801 te *Dordrecht*, in den ouderdom van 38 jaren; tijdens zijne bekrooning met zilver, voor zijn antwoord op de vraag *over de vergiften*, was hij nog Student te *Groningen*; hij werd te *Stevenswaard* geboren (1763?) VAN DER EEM en VAN LEEUWEN, gelijktijdig met hem bekroond, waren alzoo zijne tijdgenooten; in den *Konst- en Letterbode*, 1801, Dl. II, bl. 2—5, vindt men een berigt over hem en zijn geleerden arbeid, door J. BODEL, Med. Doct. te *Dordrecht*, gedagteekend den 14den Junij 1801.

NICOLAUS VAN DER EEM, *Haga Batavus* en LEONARDUS VAN LEEUWEN, *Gouda Bat.*, zoo noemden zij zich in hunne Academische *Dissertatiën*, waarop zij in 1783 te *Leyden* den graad van Doctor verkregen, onder het Rectoraat van E. SANDIFORT, van welke *Verhandelingen* een zeer gunstige vermelding voorkomt in het werk van E. C. J. VON SIEBOLD, *Versuch einer Geschichte der Geburtshulfe*, B. II, Berlin 1845, p. 559, 560. V. D. N.

Laatste wilsbeschikking van Piet Hein (IV.; bl. 294, Vr. CXLIX). Ofschoon mij van dit testament niets bekend is, wil ik trachten iets bij te dragen, dat welligt de opsporing kan bevorderlijk zijn; te weten, dat te *Rotterdam*, in de Groote kerk, in N°.86 van het hoogkoor, volgens opschrift der zark van dat graf, ligt begraven Joffr. ANNA NICOLASdr. DE REUS, weduwe van den Ed. Heer PIETER PIETERSZ. HEYN, in zijn leven Luitenant-Generaal over *Holland* en *Westfriesland*; is gestorven den 10den November 1640, oud zijnde 75 jaren. Nog staat om die zelfde zark vermeld, dat aldaar begraven is NEELTJE PIETERS, wed. van JORIS CORNELISZ. STARMAN, overleden den 24sten Mei 1657; deze was welligt eene dochter van PIETER PIETERSZ. HEYN. Wij weten nu dat zijne vrouw DE REUS heette, van welken naam thans nog familiën te *Dordrecht*, en ook te *Rotterdam* aanwezig zijn. Bij deze zal men misschien iets meer van het bewuste testament kunnen vernemen; bij OCKERK, (?) te *Amsterdam*, moet echter daarvan iets met zekerheid kunnen blijken. V. D. N.

Albrecht van Loo (IV.; bl. 319, Vr. 263). De bedoelde ALBRECHT of AALBERT VAN LOO was de zoon van GERRIT, Rentmeester-Generaal van *Friesland*, en van ... HEEMSKERK, en kleinzoon van Mr. AALBERT, die Pensionaris van *Dordrecht* was; hij promoveerde tot Meester in de Regten, werd eerst Rekenmeester en later Commies van 's Konings Financiën te *Brussel*, en was Heer van *Hodenpijl*. Hij huwde MARIA, dochter van AREND VAN DER MIJLE en van CORNELIA VAN ALBLAS, uit *Dordrecht*, waarbij hij *elf* kinderen gehad heeft. Van den oudste, almede ALBERT genaamd, bestond nog voor weinige jaren een *Album*, verzameld tusschen de jaren 1570 en 1639, met vele belangrijke inschriften en fraai geteekende en gekleurde wapens, op 480 bladz., waaraan echter eenige ontbraken. Zie den *Catalogus* der verzameling van BEUCKER ANDREAE, te *Leeuwarden*, Augustus 1829, Libri MSS. bl. 437, N°. 3393, in 8°. — Mr. AALBERT VAN LOO, de vader, stierf in Maart 1573. Men zie over hem, behalve de reeds aangehaalde plaats bij 'S GRAVEZANDE, *Tweede Eeuwgedachtenis*, vooral ook de *Lijst der Leden van de Rekenkamer*, bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1461, en voorts de genealogie van VAN DER MIJLE, ald. bl. 1018; zoo ook BALEN, *Beschrijving van Dordrecht.* bl. 924, FERWERDA, *Adelijk Wapenboek*, geslacht van *Leyden*, 10de en 11de generatie; eindelijk GOUTHOEVEN, *Kronijk*, bl. 104. Het wapen van dit geslacht vindt men bij FERWERDA achter het 2de stuk van de *Friesche Familien*, Tab. XXIX, onder aan het tweede wapen.

V. D. N.

Saulus, Treurspel (IV.: bl. 319, Vr. 268). GUILIELMO VAN DEN NIEUWELANDT, geboren in 1584 te *Antwerpen*, gest. in 1635 te *Amsterdam*, heeft een *Treurspel* vervaardigd, getiteld: *Saul*, uitgegeven te Antwerpen in 1617 bij G. VAN TONGEREN, in 4°.; dit is het eenigste dat onder dien naam voorkomt op de *Naamrollen* der Nederduitsche Tooneelspelen; NIEUWELANDT die tot spreuk schijnt genomen te hebben *Dient uwen Al*, dat tevens een *letterkeer* van zijn naam blijkt te zijn, wordt door WILLEMS in zijn *Verh. over de Nederd. Taal en Letterkunde* als een verdienstelijk dichter vermeld, en ook door WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Biogr. Woordenb.* der dichters, geprezen.
V. D. N.

Johannes Mordisonius (IV.; bl. 319, Vr. 271). Ook bij MEURSIUS, *Athenae Batavae* pag. 325, en bij PAQUOT, *Memoires* op het Art: *Antoine Walaeus*, wordt hij vermeld als JOANNES MURDISONUS, van *Schotsche* afkomst, de philosophie aan de school te *Middelburg* onderwijzende, gelijktijdig met JACOBUS GRUTERUS, den Rector, die de letteren onderwees, en onder welken WALAEUS zich oefende van 1589 tot 1596: voorts wordt aldaar gezegd, dat MURDISONUS later te *Leiden* Hoogleeraar in de Philosophie werd. Het lijdt alzoo geen twijfel, of het is dezelfde persoon, gelijk hij ook bij MEURSIUS t. a. p. pag. 351 op de *Lijst der Professores Philosophiae et Eloquentiae* vermeld wordt. De reden van zijn verlaten der Hoogeschool blijkt niet, alleen weet men dat hij door JACCHAEUS in 1605 vervangen werd. Indien hij toen niet overleden is zal hij waarschijnlijk naar *Schotland*, zijn geboorteland, terug gekeerd zijn. Dat hij zich MURDISONUS schreef, blijkt mij uit zijn inschrift in het *Album* van NIC. RUYCKHAVER, pag. 49, zijnde van 3 nonas Martias 1601 te *Leiden*, alwaar hij het volgende met zijne handteekening onderschreef. *Facile contemnit omnia, qui se perpetuo cogitat esse moriturum.* V. D. N.

Heerlijkheid Aerssen (IV.; bl. 320, Vr. 281). Het Huis en de Heerlijkheid van *Aarsen* of *Aerssen*, vermeld bij HOOGSTRATEN *Woordenb.*, is gelegen in het overkwartier van *Gelderland*, benoorden de Maas, digt bij *Walbeek*; hij zegt dat men van de familie van deze heerlijkheid geen gewag vindt gemaakt. In het *Leenregister* van *Gelderland* komt voor, »dat *Huys* en *Dorp* tot *Aerssen* met den Gerichte *Lomme*, *Hasselt* en *Veldé*, als die te holden plagt Heer OTTO VAN ARSSEN ontfangen bij JOHAN VAN BUREN, Heeren JOHANS soon 1390. ALEYT Huisvr. WILLEM BRANTS VAN BREDE, transport. op ALERT VLEEKE VAN CALDENBROECKE den Hoff te *Lomme* 1401, 1402. GEERTRUID VAN CALDENBROEK erf haars vaders

ALERTS 1414. GRIETE VAN DER RECKE Huisvr. ALOFS VAN DER RECKE 1430. Ende tuchtigt haren man" (hier staat) „GRIETE VAN DER BEKE." Later schijnt dit goed van *leen* veranderd te zijn. V. D. N.

Christiaan Sopingius (IV.; bl. 320, Vr. 288). Deze SOPINGIUS die in het *Register van Zuid-Holland* door SOERMANS, vermeldt wordt als NICOLAI filius, en van wien bij BRANDT, *Hist. der Reform.* Dl. IV, bl. 479—485, het gebeurde met hem en zijne predicatiën te *Amsterdam* wordt beschreven, was hoogstwaarschijnlijk de zoon van dien NICOLAUS SOPINGIUS uit *Groningen*, die volgens PAQUOT *Memoires*, achtervolgens Predikant te *Grietzijl*, *Leeuwarden* en *Breda* zoude geweest zijn, en volgens den *Naaml. der Predik. in de Provincie van Utrecht* door H. VAN RHEENEN en A. W. K. VOET 1724, te *Utrecht* werd beroepen in 1578, — in 1588 met HELMICHIUS en DANIEL DE DIEU van wegen de Zeeuwsche kerken in gezantschap gezonden werd naar ELISABETH, de koningin van *Engeland*; doch den 10den November 1589 door de Magistraat uit de dienst werd gezet, — en in 1590 te *Breda* beroepen, aldaar overleed in 1592; hij was dan ook een broeder van GODEFRIDUS, den oudsten zoon van NICOLAUS, die in *Oost-Friesland* geboren, in 1573 [?] te *Utrecht* en na 1587 te *Franeker* studeerde, alwaar hij den 19den Maart 1592 in het *Album* van H. PONTANUS een Latijnsch gedicht schreef, en na de theologie beoefend te hebben, en in 1595 te *Tjerwerd*, en elders, predikant te zijn geweest, eindelijk in 1604 te *Bolswerd* beroepen, aldaar bleef tot aan zijnen dood in 1615; van hem zijn onderscheiden schriften bekend en beschreven door PAQUOT, *Mem.* T. I, p. 33, art. *Godefroi Sopinga ou Sopingius.* Zie ook WITTE *Diarium*, SAXE, *Onom. lit.* T. IV, ad 216 *Ann* 585, en de schrijvers aldaar genoemd. — Nog is mij voorgekomen ADOLPHUS SOPINGIUS die als Predikant te *Arnhem* beroepen werd in 1620. Zie DE JONGH *Naaml. der Geldersche Synode.* Vóór dien tijd (sedert 1612) stond hij te *Longerhouw* in *Friesland.* Zie GREVENSTEIN, *Naaml. der Predikanten van Bolswert*, enz.

V. D. N.

Huisvrouw van Prof. Henricus Bornius (IV.; bl. 325, Vr. CLVIII). Nadat deze vraag gedaan is, ben ik in de gelegenheid gesteld geworden, dien aangaande het volgende te melden.

HENRICUS BORNIUS werd te *Utrecht* geboren A°. 1620; zijne moeder heette CATHALINA .....; hij trouwde te *Amsterdam* in Maart 1648 met CATHARINA VAN CEULEN, geboren te *Amsterdam* A°. 1624, dochter van ELIAS VAN CEULEN, NICOLAASZ. van *Dordrecht* en SUSSANNA PIJNAPPELS.

Deze ELIAS VAN CEULEN NICOLAASZ. te *Dordrecht* geboren A°. 1585, was eerst gehuwd aan JANNEKEN KEMPS, en in Junij 1613 aan SUSSANNA PIJNAPPELS, geboren te *'s Hertogenbosch* A°. 1585, welk huwelijk te *Amsterdam* voltrokken is, en waarbij als getuige voorkomt zijn oom ABRAHAM VAN CEULEN.

In het *Bijblad* 1854, bl. c, is de vraag gedaan, wie ARNOLDUS BORNIUS was. Hierop kan ik antwoorden dat hij te *Utrecht* ten jare 1614 geboren werd, en te *Amsterdam*, als Predikant te *Kamerijk*, in 1639 huwde met ABIGAEL SOMERUS van *Wydenes*, waarschijnlijk eene dochter van den Amsterdamschen Predikant WILHELMUS SOMERUS.

Deze ARNOLDUS BORNIUS was later Predikant te *Delft*. Over hem is te *Utrecht* een libel uitgegeven, getiteld: *Eerlijke Vrijaedje, gepleeght bij Arnoldus Bornius Predikant der stadt Delft omtrent Juffr. Agatha Welhouc, in het licht gebracht door een liefhebber der waerheyt, tot overtuyging van die deselve tot noch halsterrighlijck hebben tegen ghesproocken*, A°. 1664. (Op de *Bibliotheca Thysiana* te *Leyden* voorhanden.)

.. R. E.

De geslachten Metius en Schelven (IV.; bl. 325, Vr. CLXI). De naam SCHELVEN is mij bij het doen van nasporingen omtrent het geslacht METIUS nimmer voorgekomen. De bekende ADRIAEN ANTHONISZ., in de indaging van den Hertog van *Alva* en elders ook wel ADRIAEN DOEDESZ. genoemd, was, volgens zijne eigene aanteekeningen, een zoon van DOEDE JANSZ. MEDENBLICK en GEERTRUIJT ANDRIESD. BRASGENS. Zijn broeder, waarmede hij te gelijk te *Leuven* in de regten studeerde en een zeer losbandig leven leidde, heette CLAES DOEDESZ. MEDENBLICK. Hij noemt den naam zijner huisvrouw niet; misschien behoorde deze tot de familie SCHELVEN en ontving dan DIERICK dien bijnaam naar zijnen grootvader?

C. W. BRUINVIS.

[Later zond de Heer BRUINVIS het volgende bijvoegsel: „Ik vind thans ook den naam van de vrouw van A. ANTHONISZ, die in 1538, oud zijnde 28 jaren, trouwde met AEF PIETERSd., eene Hoornsche vrijster, van een eerlijk en niet onaanzienlijk geslacht. Volgens COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem*, was zij herkomstig van het stamhuis van BREDERODE. Ik heb VELIUS, *Cronyck van Hoorn*, niet ter hand om na te kunnen slaan, of in de lijsten van regeringspersonen of anderen de naam SCHELVEN aangetroffen wordt."]

Mathys Helt en diens vrouw Anna du Bois (IV.; bl. 357, Vr. CLXXXVI). De vrouw van MATHIJS HELT wordt genoemd ANNA DU BOIS of DU BOYS, geb. te *Vallachienne* (*Valenciennes?*) en had uit dat huwelijk drie kinderen, MAURITS, HENDRIK en SARA. Zij vestigde zich na den dood van haren man te *Amsterdam*, alwaar zij in October 1608 een tweede huwelijk

aanging met DANIEL CAMBIER (*) van *Doornik*, weduwnaar van MARIA LE ROUX.

Zij had nog eenen broeder, NOËL DU BOIS genaamd, misschien dezelfde, die volgens de *Resol. van Holland* van 18 Maart 1611, als wachtmeester van *Niervaert of de Klundert* voorkomt, waar over de bedijking gehandeld wordt.

MAURITS HELT, schijnt in 's lands dienst geweest te zijn.

HENDRIK HELT, geb. in 1596, was diamantslijper te *Amsterdam*, en huwde in 1620 met EVA APPELMANS geb. in 1601, dochter van SIMON BALTHASAR APPELMANS.

SARA HELT, geb. in 1594, had tot voogd MARTIN DU GARDIN; en huwde in 1619 met JAN CAMBIER geb. in 1592. Zij hertrouwde in 1625 te *Amsterdam* met JACOBUS WESTVRISIUS van *Lier*, Notaris, en weduwnaar van ANNA DE MAREZ.

Uit het huwelijk van HENDRIK HELT is in 1621 geboren BALTHASAR HELT, die in 1647 huwde met MARIA CROOK geb. 1624, dochter van ABRAHAM PIETERSZ. CROOK.

.. R. E.

Eerste boekverkoopingen in Nederland (V.; bl. 3, Vr. I). Te *Gorinchem* is op den 7den April 1687 in het openbaar verkocht de Bibliotheek van Mr. JEREMIAS DE BONT ten huize van Mr. JAN VAN DER STAAL. De *Catalogus*, met de prijzen, is nog voorhanden.

C. G. B.

Goejanverwellensluis (V.; bl. 4, Vr. V). Men vindt over het aldaar in 1787 gebeurde een vrij omstandig verhaal van de Patriotsche zijde, in de *Vaderl. Historie, ten vervolge op* WAGENAAR, Dl. XV, bl. 9—13, en van de Oranjezijde in C. VAN DER AA, *Geschiedenis van den Oorlog* 1793—1802, Dl. I, bl. 208 en 209, en C. VAN DER AA, *Leven van* WILLEM V, Dl. IV, bl. 11 en 12.

A. J. VAN DER AA.

Vorming der geslachten in de taal (V.; bl. 4, Vr. VIII). Over dit onderwerp raadplege de Heer R. P. de nagenoemde werken, en ik vertrouw, dat hij zelve zich het andwoord op zijne vragen zal kunnen geven; voor eene behandeling daarvan in DE NAVORSCHER is dit tijdschrift m. i. niet geschikt. De door mij bedoelde werken zijn: L. TEN KATE, HZ. *Aenleiding tot de kennis van het Verh. Deel der Ned. Sprake* Amst. 1723, I. 396 vv.; II. 64 vv.; — KLUITS *Voorrede* van den zesden druk van HOOGSTRATEN, *Lijst der gebruikelijke Zelfst. Naamwoorden*, Amst. 1783; — BILDERDIJK, *Verh. over de geslachten d. Naamw*, 2de dr., Amst. 1818; — dez., *Nederl. Spraakleer*, 's Hage, 1826, bladz. 83 vv.; — dez., *Verklarende Geslachtlijst*, Amst. 1832, I. 33 vv.; — KINKER, *Beoordeeling van B.'s Spraakl.* 1829, bladz. 86 vv.; — BLAIR, *Lessen over de Redekunde* enz., 3e dr., I. 171 vv.; *Aanteekeningen*, bladz. 83 vv.; — LULOFS, *Nederl. Spraakk.* enz., 2de dr., Gron. 1831, bladz. 98 vv.; — dez., *Kakographie*, Gron. 1841, bladz. 133 vv.; — BRILL, *Holl. Spraakl.*, ed. 1846, bladz. 293 vv.; ed. 1849, bladz. 123 vv.; — DE JAGER, *Taalk. Magazijn*, III. 501 vv.; — dez., *Archief*, I. 89 vv.; — *Magaz. van Ned. Taalk.*, I. 278 vv.; II. 35 vv.; 203 vv.; 268 vv.; III. 138 vv.; 177 vv.; — POTT, *Etymologische Forschungen*, Lemgo 1836, II. 402 ff.; — J. GRIMM, *Deutsche Grammatik*, Göttingen 1831, III. 311 ff.; — HEYSE, *Ausführl. Lehrb. d. Deutschen Spr.*, Hannover 1838, I. 443 ff.

We besluiten deze opgave met het volgende citaat uit GRIMM's *Ursprung d. Sprache*, 3 Aufl. Berlin 1852, S. 44 f. den Heer R. P. in overweging te geven:

»Höchst natürlich und menschlich aber war, dasz die Sprachfindung jedem namen ein geschlecht ertheilte, wie es entweder an der sache selbst ersichtlich vorlag oder ihr in gedanken beigelegt werden konnte. In der flexion wurde jedoch das mannliche gewis am vollkommensten und rührigsten geprägt, das weibliche ruhiger und schwerer, so dasz jenem mehr consonanten und kurze vocale, diesem lange zusagen, ein aus beiden erzeugtes neutrum sich aber in die eigenheiten beider theilt. Durch die unterscheidung der geschlechter wird mit dem glücklichsten grif, wie durch einen ruck, in alle lagen, denen das nomen unterzogen werden musz, regel gebracht und klarheit".

—5—

Schrijver der Aanteekeningen op eene reis door Turkije (V.; bl. 5, Vr. XIV) is VAN WOENSEL, die vroeger in *Rusland* geweest is, en die een klein maar voor dat tijdvak veel wetenswaardigs bevattend boekje schreef, *De tegenwoordige staat van Rusland*, Amst. 1781, kl. 8°., 't welk hij aan CATHARINA II opdroeg en haar portret op den titel voert. Van hem is ook de bekende *Lantaarn*. Aan het smeden van nieuwe woorden is hij, meen ik, niet vreemd geweest.

L. J.

Schrijver der Aanteekeningen op eene reis naar Turkije. Deze is P. VAN WOENSEL, Med. Doctor. Die meer van hem wil weten zal met vrucht kunnen raadplegen het eerste deel der *Vruchten ingezameld door de aloude rederijk-*

(*) Aangeteekend te *Amsterdam*.

„29 Aug. 1592. DANIEL CAMBIER van *Doornik*, oud omtrent 26 jaren, wonende in de Warmoesstraat, geass. met JAN CAMBIER zijn broeder, vertoonende zijns moeders consent, wonende te *Colen*; en MARIA LE ROULX van *Wesel*, oud omtrent 23 jaren, geass. met Monsr. TAFFIN, frans predicant alhier, haer schoonvader en NEELTJE CASTELIN haer moeder, woneude bij Monsr. TAFFIN.

kamer de Wijngaardranken, *Liefde boven al*, *te Haarlem*, 1833, pag. 78 enz., alwaar een levensberigt van hem te vinden is, hetwelk afkomstig is van nu wijlen A. V. D. WILLIGEN. Het portret in Russische kleeding stelt den schrijver voor. Het is mede te vinden in den *Beschr. Catal.* van FRED. MULLER, onder N°. 6225, alwaar echter de voornaam, en de titel van Schout bij Nacht, onjuist worden aangegeven. W.

G. Vossius (V.; bl. 5, Vr. XV). Wie was hij, en waar is hij geboren? Over de familie VOSSIUS en JUNIUS handelt de Hoogleeraar J. W. DE CRANE uitvoerig genoeg in zijne *Oratio de Vossiorum Juniorumque familiâ.* (Gron. 1821, 4°.) De onzekerheid, waarin de vrager en de Heer GROEN VAN PRINSTERER verkeeren omtrent de betrekking waarin G. VOSSIUS tot onzen welbekenden GERARD JOHAN VOSSIUS gestaan heeft, kan geheel verdwijnen, bijaldien men slechts de geslachtlijst inziet, onder anderen staande voor de uitgave van de *Epistolae* GERARDI JOHANNI VOSSII *et clarorum virorum ad eum*, door P. COLOMIES bezorgd. (Aug. Vind. 1691, f°.) Daaruit blijkt, dat GERARDUS VOSSIUS, geboortig uit *Roermond*, uit de XVIde eeuw, ten huwelijk gehad heeft GERTRUDE VERHAGENS. Zijn zoon, ANTONIUS VOSSIUS, († 1608) huwde JUDITHA CALEN. Uit dezen echt is geboren JOANNES VOSSIUS (1549), later gehuwd met CORNELIA VAN BIELE van *Roermond.* Van dezen JOANNES VOSSIUS zijn vier kinderen bekend, waarvan de jongste, GERARDUS JOHANNES geheeten, als Hoogleeraar te *Amsterdam* gestorven is in 1649.

GERARDUS JOHANNES VOSSIUS heeft zich ten jare 1602 in den echt begeven met ELISABETH CORPUT († 1607); uit dit huwelijk is bekend: JOANNES VOSSIUS, eerst in *Cambridge* gevestigd, later als Advokaat-Fiskaal naar *Oost-Indië* vertrokken en aldaar † 1635. In 1607 trad hij in een tweeden echt met ELISABETH JUNIUS of DU JON, dochter van den godgeleerden FRANCISCUS JUNIUS. Uit dit huwelijk zijn

FRANCISCUS VOSSIUS, geb. 1608, † 1645, Regtsgeleerde en Advokaat in *'s Hage.*

MATTHAEUS VOSSIUS, (geb. 1610) Geschiedschrijver van de Staten van *Holland* en *Zeeland*, † 1646.

DIONYSIUS VOSSIUS, (geb. 1612, niet 1606 zoo als SAXE stelt), benoemd tot Hoogleeraar te *Dorpat*, † 1633.

CORNELIA VOSSIUS, geb. 1613, aan de gevolgen van een val door het ijs † 1638.

ISAACUS VOSSIUS, geb. 1618, de eenige, die zijn vader GERARDUS JOHANNES overleefde, † 1688, in *Engeland.*

GERARDUS VOSSIUS, geb. 1619, † 1640, vijf dagen na den dood van

JOANNES VOSSIUS, geb. 1622, overleden aan ééne en dezelfde ziekte, namelijk aan de toen zoo vreeselijk heerschende kinderpokken.

Wie nu MATTHAEUS en DIONYSIUS VOSSIUS geweest zijn, en in welke betrekking zij tot GERARDUS VOSSIUS stonden, is geen raadsel meer. QUIESCENDO.

G. Vossius. Bij JACOB VAN OUDENHOVEN'S *Out-Hollandt, nu Zuyt-Hollandt*, Dordr. 1654, 4°. komt, bl. 422, voor: »GERARDUS VOSSIUS, sone van den beroemden GERARDUS JOHANNES VOSSIUS, heeft uitgegeven *Annotatien in* M. VELLEJUM PATERCULUM". L. D. R.

De Luthersche Kerk te Leyden (V.; bl. 5, Vr. XIX). Het latijnsche versje vermeld in DE NAVORSCHER IV.; bl. 291, zal gestaan hebben op den steen boven den hoofdingang der Luthersche kerk te *Leyden* op de Hooglandsche Kerkgracht, want het hoogduitsche *Eingang zum ewigen Leben* stond in den steen aan den achteringang op den Middelweg, in 1843 verdwenen. De sporen der letters waren daarop nog zigtbaar, zonder eenig blijk, dat er een ander opschrift geweest was; maar duidelijk genoeg was het, dat die letters er gestaan hadden en vernietigd waren.

In geen geval kan men dus aannemen dat het *Eingang zum ewigen Leben* in de plaats van het »*Hic Coeli porta est*, *hic domus ecce Dei*" gekomen is.

De vraag van P. A. T. naar de *stijfkoppigheid* van de Lutherschen te *Leyden* is dus ook vervallen, voor zoo verre zijne onderstelling betreft. Wij hopen dat zij overigens eenige hulde bedoelt aan den kerkhervormer, die den bijnaam van *stijfkop* het eerst heeft ontvangen en het meest verdiend, daar hij de *rotsman* was der hervorming. D. N.

De Niezel, *de Kneuterdijk en de Neude* (V.; bl. 30, Vr. 1). Aangaande de afleiding van het woord *Niezel* schrijf ik het volgende af uit C. VAN DER VIJVER'S *Geschiedk. Beschrijv. van Amsterdam*, Dl. IV, bl. 347.

»Niezel is in de oud Nederduitsche taal Boomgaard, zoo als ook nog in sommige plaatsen, bijzonder in de Geldersche streken, aan de grenzen van Pruissen, en in dat Rijk zelf, in de streken van Rees, Anholt, enz. de naam van Niezel aan boomgaarden gegeven wordt". A. AARSEN.

De Neude. Over den naamsoorsprong van die plaats, zie men VAN DER MONDE'S *Beschr. van Utrechts pleinen*, *straten*, *stegen*, enz. II, bl. 87. Het daar opgegeven gevoelen van sommigen, als of de naam *noide* — zoo schreef men vroeger — een verkorting van *tornooiveld* zou zijn, is echter, dunkt mij, vrij onwaarschijnlijk; ook schijnt het dien naam reeds gedragen te hebben, vóór het als tornooiveld gebruikt kan zijn. P. A. T.

Misscherig (V.; bl. 30, Vr. 3). Zou dit niet eene verbastering zijn van *missierig*, in plaats van *missierd*, verl. deelw. van *missieren* door MOOK, in zijn *Nieuw Fransch-Nederduitsch Woordenboek*, vertaald: *défigurer*, *enlaidir*.

A. J. VAN DER AA.

Familiewapens (V.; bl. 30, Vr. 4). De wapens van de navolgende familiën: VAN ALDERWERELT HOUTTUYN, V. AYLVA V. PALLANT, VAN HOLTHE van *Echten* (*), GEVERS, VAN HEECKEREN van *Wassenaer*, LAMAN TRIP, DU PEYROU VAN BREUGEL, VAN REEDE van *Oudtshoorn*, VAN WELDEREN RENGERS, VAN LENNEP en STRAALMAN, zijn te vinden in het *Handboek van den Nederlandschen Adel*, door L. A. VAN WELEVELD.

Mr. P. J. ELOUT VAN SOETERWOUDE is in Julij 1854, C. W. J. STORM DE GRAVE bij besluit van 6 December 1852, in den Nederlandschen adelstand verheven, en hunne wapens dien ten gevolge bij den Hoogen Raad van Adel geregistreerd.

Het wapen van het geslacht KERVIJN is te vinden in het *Armorial du Royaume des Pays-Bas*, publié par DE NEUFFORGE.

De afteekening van al deze wapens zou te veel tijd en moeite kosten, en de omschrijving misschien te veel plaats in DE NAVORSCHER beslaan, waarom —t— mijns inziens, niet beter kan doen, dan bovengenoemd werk van L. A. VAN WELEVELD te raadplegen, of zich te wenden tot leden van genoemde geslachten, die allen nog heden ten dage in ons vaderland in wezen zijn.

GASTON.

[L. v. H. doet opmerken dat er geene *familie* VAN HEECKEREN VAN WASSENAER bestaat, dat een der leden der familie van HEECKEREN, als bezitter der heerlijkheid *Wassenaar*, dien naam achter zijnen familienaam voert, even als anderen van dat geslacht de namen *Kell*, *Enghuizen*, *Wierse*, enz. — Hij verwijst wat het wapen dier familie aangaat, den vrager mede naar het Handboek van VAN WELEVELD, bl. 64, en voegt er bij dat de aldaar niet vermelde schildhouders zijn twee griffioenen. — H. VAN ROLLEMA verwijst den vrager, met betrekking tot het wapen der familie VAN WELDEREN RENGERS, naar het IIde Dl. van het Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel van de HH. DE HAAN HETTEMA en VAN HALMAEL, en met betrekking tot die van LAMAN en van LAWICK naar het Wapenboek van FERWERDA. — L. v. H. merkt mede op dat zoo niet allen, ten minste eenige leden der familie van LAWICK VAN PABST, het gewone wapen van VAN LAWICK gebruiken.]

Traité des plus belles bibliothèques de l'Europe (V.; bl. 30, Vr. 5). Wie is daarvan de schrijver? Het bedoelde werk, waarvan twee uitgaven bekend zijn, Paris 1689 en Amsterdam 1697, (12°.), heeft tot schrijver gehad J. L. LE GALLOIS, *Sieur de Grimarest*, een weinig beteekenend scribent. NICERON schrijft er van »ouvrage dont le titre promet beaucoup mais ou l'on ne trouve rien qui y réponde". (*Mém.* VIII, 160). Nog duidelijker wordt het ten toon gesteld in *Biblioth. hist. liter. Struvio-Jugleriana*, I, 120. Is de vrager echter zeer nieuwsgierig naar dit prulwerkje, hij zal het vinden in de Koninkl. Bibliotheek in *'s Hage*.

QUIESCENDO.

Spreekwijze. De bot of baars vergallen (V.: bl. 31, Vr. 7). Tot het gallen van een bot of baars behoort veel kunst: door het kwetsen der galblaas bederft men den visch; van daar, dat men van iemand, die iets verrichten wil, waarbij men vreest, dat 't niet goed afloopen of gelukken zal, zegt: *hij zal de bot of baars vergallen*.

J. J. WOLFS.

Wapen van van Adrichem (V.; bl. 31, Vr. 10). Bij de *Namen ende Wapenen der Ed. Agtb. Heeren Veertigh Raaden der stad Delft zedert den Jaare* 1476, door W. VAN DER LELY, gegraveerd en uitgegeven door H. DE LETH, 1738, in 5 bladen, vindt men van deze familie genoemd:

	ADRIAEN CLAESZ V. A.	obiit	1559.
	CLAAS ADRIAENSZ	»	»	1607.
1607	JACOB ADRIAENSZ	»	»	1619.
	JOOST JACOBSZ	»	»	1653.

Het wapen van elk hunner is een gouden slang of adder (getongd van keel), op hare gekronkelde staart naar de linkerzijde opgerigt staande, op een blaauw veld.

C. W. BRUINVIS.

[Ook H. M. gaf hetzelfde wapen van VAN ADRICHEM op.]

Wapen van van Adrichem. Ik heb de volgende aanteekening gevonden:

»CORNELIA CONSTANTIA SASSE en GERARDUS VAN BLOCKLAND, haar eerste proclamatie na d. 19 September 1772, en is dit huwlijk niet geschied, dewijl de Bruidegom een weinig na de derde proclamatie is gestorven.

Dezelfde C. C. SASSE met J. G. CAVELLIER VAN ADRICHEM ondertrouwt 24 November 1775. Sijn wapen gequartileert, een geankert kruijs met 4 klaverbladen, en in de twee andere een boomtak, sijnde niet als die VAN ADRICHEM in Holland".

VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* geeft op het wapen van VAN ADRICHEM te zijn dat van BREDERODE, gebroken met een rad van sabel en een schildje van zilver op de borst van den leeuw.

L. v. H.

[Onze medearbeider F. F. C. STEINMETZ verwijst den vrager met betrekking tot ADRICHEM, naar de werken van VAN DER HOUVE, *Chart. Kronyk*, GOUTHOEVEN, *Kronyk van Holland*, S. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*; VAN BLEISWYCK, *Beschr. van Delft* en anderen, en voegt er bij: „Wie iets romantisch wil lezen omtrent het geslacht van VAN ADRICHEM en zijn kasteel,

---

(*) De inzender heeft zich in dezen familienaam vergist, daar het niet moet zijn VAN ECHTEN VAN HOLTHE, maar wel VAN HOLTHE van of tot *Echten*.

leze *De zwane van Adrichem* (1086), door W. J. HOFDIJK, in Dl. I van zijn *Kennemerland, Balladen*, bl. 308; ook zie men op de Wapenkaart van Kennemer-Edelen, voorkomende in Dl. II van genoemd werk, het wapen van de VAN ADRICHEMS. Bovendien is *De legende van Adrichem* (1307—1309), van denzelfden minstreel, en geplaatst in *Daphné*, Dl. I, bl. 158—200, der lezing overwaard".]

Parlevinken (V.: bl. 31, Vr. 11). Zie DE NAVORSCHER, IIIde Jaargang, bl. 62; IVde Jaarg. bl. 28. —5.—

Spreekwijzen in Zuid-Beveland gebruikelijk (V.; bl. 31, Vr. 12). Voor D. F. schrijf ik hier uit eene verklaring van het spreekwoord: *Kom je van Lillo, dat je mandje zoo druipt?* gegeven door den Heer P. J. HARREBOMMÉE, in DE JAGER'S *Archief v. Ned. Taalk.*, IV, bladz. 344 v.

»Het aan de boorden der Schelde gelegen fort *Lillo*, door de Antwerpenaars in 1583 gesticht, was menigmaal getuige van allerdapperste gevechten, die de spieren in ongewone beweging bragten. *Kom je van Lillo?* zegt dus zoo veel als: Kom je van de plaats, daar men lilt en beeft van het aanschouwen der slagtoffers van den krijg? Zij echter, die zoo spoedig lillen en beven, zijn de dappersten niet, en overdrijven de voorvallen, die op het slagveld plaats grijpen. Van daar, dat men hem, die zotte praatjes voortbrengt, zijne woonplaats te *Lillo* geeft: die zoo spoedig lilt, komt gewis van *Lillo*. Als reden van dit lillen voegt men er bij: dat je mandje zoo druipt, om daarmede aan te wijzen, dat de beving ten top is gestegen, en zoo groot is, dat ze zelf op het gedragen wordend mandje overgaat, dat mede in de stuiptrekkingen deelt.

»Het spreekwoord wordt opgegeven door VAN EYK, III. 1, waar men eene andere afleiding van hetzelve vindt. Het mandje druipt daar ten gevolge van de visch, die het bevat. »»Waarna (zegt VAN EYK) het overgebragt kan zijn op alle blijkbare bewijzen van een voordeel, 't welk men behaald heeft"". Ondertusschen meen ik dat het spreekwoord niet in ernst, maar uit jok wordt gebruikt.

»Men zegt ook: *Hij speelt voor koster van Lillo*, dat zoo veel zegt, als: hij is de koker, waardoor de zotte klap trekt".

De door D. F. mede ter sprake gebrachte spreekwijze: »Hij stinkt 7 roeden de wind in" (*) herinnert mij het joodsch-duitsche: *Eer sjtinkt tseen eile in de wind* (hij stinkt 10 ellen in den wind). Deze spreekwijze moet, naar men mij eens verhaalde, oorspronkelijk dus geluid hebben: *eer sjtinkt wie a' nweile* (נְבֵלָה — lees *n'weiloo* naar den asjknazischen tongval) *in de wind* (hij stinkt gelijk een aas in den wind). Naar sommiger' uitspraak (†) echter luidde het: *eer sjtinkt vie a nfeile*, dat schielijk uitgesproken, veranderde in *finf eile* (vijf ellen). Ten einde nu de bedoelde zaak recht hyperboliesch te kennen te geven, verdubbelde men het getal, en maakte men van de vijf ellen tien. —5—

[Ook de Heer J. J. WOLFS deelde ons de plaats uit het werk van DE JAGER mede.]

Ouders van Adriaan van Diest (V.; bl. 31, Vr. 14). Dewijl er aangaande de ouders en grootouders van dezen kunstenaar bijna niets in druk bestaat, wil ik gaarne mijne aanteekeningen hier over den vrager ten beste geven, in de hoop, dat dit weinige hem verder op den weg zal helpen.

»WILLEM VAN DIEST schilderde watertjes met schepen, en heeft een stuk van zijn werk op de kamer van *Pictura* te *'s Hage*, A°. 1657 gegeven, en schilderde ook zinnebeelden in het graauw. Hij is in eenen hoogen ouderdom aldaar overleden; nalatende eenen zoon JERONIMUS VAN DIEST". Uit een HS. van den Haagschen kunstschilder PIETER TERWESTEN. Ook vind ik hem onder de leden der gemelde kamer, die in 1656 ten getale van 47 een nieuw reglement aan den Magistraat dier stad hebben aangeboden, hetwelk dadelijk werd goedgekeurd.

»JERONIMUS VAN DIEST te *'s Hage*, heeft waarschijnlijk de kunst geleerd bij zijn vader WILLEM VAN DIEST, in wiens manier hij ook zinnebeelden in het graauw, alsmede natuurlijke watertjes met scheepjes heeft geschilderd enz. Zoo als blijkt dat van hem ter Confrerie-kamer te *'s Hage* in 1663, *een stilwater met diverse schepen*, is gebragt en bekend geweest. In 1671 en 1672 is hij Hoofdman geweest der gemelde kamer en het jaar daarop volgende overleden", enz. Uit bovengenoemd HS.

ADRIANUS VAN DIEST, geboren te *'s Hage* in 1655, overleden te *Londen* in 1704. Waarschijnlijk is hij een zoon geweest van JERONIMUS, en bij gevolg een kleinzoon van WILLEM VAN DIEST, wat men uit de opgave der jaren, plaats van geboorte, aard van schilderwerk enz. kan opmaken. Daar hij meer aanleg had en vrij wat beter zeeschilder was,

(*) In de vraag staat *ts*, een drukfout voor *in*.

(†) De joodsch-duitsche volkstaal is niet overal de zelfde, noch wordt met den zelfden tongval uitgesproken. Zelfs te onzent bestaat in het laatste opzicht gewestlijke, ja, vaak zelfs plaatslijke verscheidenheid. Terecht merkt o. i. dr. JOST op (ERSCH *u.* GRUBER, *Encyclopädie*, Sect. 2, Th. 27, S. 322): „Sie (de joodsch-duitsche volkstaal) zerfällt selbst in mehre Dialekte, welche die Juden, soweit sie jüdisch-teutsch als Muttersprache sprechen, leicht unterscheiden, und was auf ihre Gebetüberzetsungen Einflusz übt, indem z. B. die Serbier und Bosnier sich nicht leicht deren der westlichen Juden bedienen können. Deutlich geschieden sind die Dialekte der Elsasser, der südteutschen, der nordteutschen, der polnischen und der östlichern Juden im christlichen Europa".

dan de anderen van dien naam, bleef hij niet te *'s Gravenhage*, maar stak reeds op zijn 17de jaar naar *Engeland* over, om aldaar met zijne kunst beter te slagen. Dit gelukte hem eenen tijd lang, doch zoo het schijnt niet voortdurend. Immers ik vind bij FIORILLO, in zijne *Geschichte der Mahlerey in Grossbritannien*, u. s. w. Göttingen 1808, in 8°. dat hij met zijne kunst in lager spheer, dan het vroeger *Mecenaat* van den *Hertog van Bath* is afgedaald, en dat hij een zoon heeft nagelaten, die even als zijn vader reeds in zijn jeugd zich aldaar — te *Londen* — met het schilderen van portretten onledig hield. Zie ook nog: *Dictionary of Painters etc.* bij M. PILKINGTON. Londen 1829, II vol. in 8°.

C. KRAMM.

———

Speculaat voor St. Nikolaasgebak (V.; bl. 31, Vr. 15). *Speculaat* was in de vorige eeuw, misschien nog, te *Utrecht*, eene fijne soort van gebakken koekjes, allerlei figuren voorstellende, waarvan misschien de naam *speculatie*, zoo als de gewone bruine met verguld beplakte grootere poppen, die ginds en elders onder den naam *taai-taai* bekend zijn. L. J.

Speculaat voor St Nikolaasgebak. Op vele plaatsen van *Noord-Brabant* onderscheidt men het St. Nikolaasgebak in »taailap" en »speculatie". Waarom deze laatste soort dien naam draagt, weet ik evenmin als de Heer M. H. *te R.*

Ik herinner mij voords, dat, toen ik in mijne jeugd bij koek- of banketbakkers te *Amsterdam* naar *speculatie* vroeg, men mij allerlei kleine figuren van suikergoed gaf. —C—

Speculaat voor St. Nicolaasgebak. In sommige gedeelten van *Gelderland*, waar ik mijne jeugd doorbragt, o. a. de Graafschap *Zutphen*, was het woord *speculatie*, voor klein *St. Nikolaasgebak*, niet vreemd. Een bakker, in eene zekere plaats, — een alias in zijn soort, — had doorgaans, als er jonge vrijsters voor de toonbank kwamen, het *bon-mot* gereed: »Kom deerens! nou moeje moar ens goed *spikkeleren*, om een knappen vriejer uttezeuken". Ook in de *Oude Betuwe* wordt dat woord nog van allerlei lekkers of gebak gebezigd; van daar dat, als een knaap soms aan de keukenmeid vraagt: »Wat zullen wij van daag eten?" hij wel eens tot antwoord krijgt; »*Speculatie!* want dan behoef ik geene schotels te wasschen!" J. C. K.

———

Jan Thedens (V.; bl. 31, Vr. 16). Men zie over hem de *Vies des Gouverneurs généraux* van DU BOIS, in de *Hist. Gen. de Voyages*, T. XVII. THEDENS was geboortig van *Fredrikstad*, en ging in 1698 naar *Oost-Indië*, aan boord van het schip *De Unie*. Was dit een schip van de Admiraliteit van *Zeeland?*

L. J.

Graven de Witt (V.; bl. 31, Vr. 17). De vader van den bekenden schrijver J. E. DE WITTE JR., bekleedde een aanzienlijken rang in de Russische zeemagt, gelijk meerdere onzer landgenooten. Hij had er een zoon bij zich, die in Augustus 1785 verdronk op de grenzen van *Siberië*. Bij het ontvangen van die tijding schreef J. E. DE W. JR., in zijne gevangenis op de voorpoort van den Hove te *'s Gravenhage*, eenige dichtregels, de eerste misschien en beste die uit zijne pen zijn gevloeid. In Louwmaand 1786 *gedrukt voor rekening van den auteur*, 8 bladz. in 8°. L. J.

———

Herman van der Haghen (V.; bl. 32, Vr. 20). Zijne aanstelling tot stads Doctor te *Arnhem*, den 1sten Februarij 1588, wordt gevonden in de Commissieboeken op het Archief van het voormalig Hof van *Gelderland*. Men vindt daar tevens vele wetenswaardige bijzonderheden aangaande den aard en de voorwaarden zijner bediening. Zie ook *Tijdschrift der Nederl. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst*, Vde Jaarg. Amst. 1854, 2de afd. bl. 331.

P. N.

[De opgever dezer Vraag, W., berigtte ons kort na de uitgave, dat hem bovengemeld Tijdschrift in handen was gekomen, en dat hij daarin eenige bijdragen had gevonden tot de geschiedenis van de Geneeskunst en hare beoefenaren te *Arnhem*. „Onder deze worden ARNOLD en HERMAN V. D. HAGEN genoemd als stads Doctoren, en de aanstelling van den laatste, die ook tot model voor zijne opvolgers diende, wordt aldaar in zijn geheel medegedeeld. Op Dr. V. D. HAGEN volgde zijn neef JOHANNES PAS en na dezen GIJSBERT COETS".]

———

Het geslacht van Waes (V.; bl. 32, Vr. 21). In een oud M. S. Wapenboek vind ik het wapen der familie VAN WAES, aldus gesteld: van zilver met 3 macles (opene ruiten) van sabel, 2 en 1.

Een ander geslacht WAES, voert op een veld van azuur een raap of knol van zilver met groen lof. Van het geslacht zelf is mij niets bekend. H. M.

———

Het geslacht van den Wijngaarden (V.; bl. 32, Vr. 22). Om noodelooze genealogische uiteenzettingen te voorkomen, waartoe de kolommen van DE NAVORSCHER te kostbaar zijn, verwijs ik CARLOS, ten opzigte van zijne vraag, naar S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, fol. 1033 tot 1044, en M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*. Hij zal aldaar veel merkwaardigs van dat geslacht aantreffen. Maar daar 't mij niet bekend is of in de beide genoemde werken het wapen der VAN DEN WIJNGAARDENS voorkomt, zoo ben ik bereid, om dat, wanneer CARLOS het weten wil, op zijne eerste aanvrage in DE NAVORSCHER op te geven. F. F. C. STEINMETZ.

———

Rouwvoer (V.; bl. 32, Vr. 25). Dit beteekent, mijns inziens, niets anders dan »hooi"; want ik vind in eene rekening van den 3den November 1598, opgemaakt door GEURT HENDRIKSZ, waard te *Noordwijk*, het volgende:
aan haver voor 8 *paerden* . . . . . *guld.* 2. 10 *st.*
—— *ruich voer voor de paerden* . —— 1. 4 —

***.

Boddraagsters (V.; bl. 32, Vr. 26). Aldus werden deze vrouwen genaamd naar de gedaante der manden die zij op den rug droegen. KILIAEN zegt: *Bodde* j. *botte. Corbis dossuaria* [mand die men op den rug draagt] *orca*, *vas.* Ang. *butte.*

Het was een algemeen bekende naam bij het volk; van daar dat men die *dubbelde grooten*, waarop een zittende leeuw is afgebeeld met een grooten vierkanten helm en helmteeken op den kop, *boddragers* noemde. Deze muntsoort, die in de laatste helft der XIVde eeuw het eerst in *Vlaanderen* in gebruik kwam, is later in verschillende andere deelen van *Nederland* nagevolgd geworden. Zoo heeft men onder anderen *boddragers* van *Braband* (zie VAN DER CHIJS, *de Munten der Heeren en Steden van Braband en Limburg*, Haarlem 1851, pl. XIII, N°. 3 en 6; de halve dito, N°. 4 en 7); van de Geldersche noemen wij die van Hertog EDUARD, Hertogin MECHTELD, Hertogin MARIA en Hertog WILLEM. (Zie VAN DER CHIJS, *de Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, pl. V, N°. 2—7, alsmede 1 en 2, en pl. VI, N°. 2 en 3). Onder de *Geldersche Heeren* komt een boddrager voor van STEVEN, Heer van *Zuilen* (zie VAN DER CHIJS, *de Munten der Heeren* (Dynasten) *en Steden van Gelderland*, Haarl. 1853, pl. VIII, N°. 1); en eindelijk van HERMAN, Graaf van *Kuinre* (zie VAN DER CHIJS, *de Munten der Heeren en Steden van Overijssel*, Haarl. 1854, pl. XX, N°. 11).

*** ***

[P. A. T. verwees ons mede naar KILIAEN (ed. G. VAN HASSELT, p. 75) en zegt „*bodde*, *botte* kan ook, als het Engelsche *butte*, dat, meen ik, verouderd is, ton of vat beteekenen, hoewel het hier de beteekenis zal hebben van *corbis dossuaria*". Ook L. N. denkt hier aan *mand*, *draagkorf*, en gewaagt van het Hoogduitsche *butte*.]

Het familiewapen van Helena van Hulten (V.; bl. 32, Vr. 28). De familie VAN HULTEN voert: van zilver met een balk van keel, vergezeld door 3 molenijzers van keel, 2 boven, 1 onder. Zie FERWERDA, *Adellijk Wapenb.*, Dl. I, Tab. XXV. H. M.

Adriaen van de Spiegel (V.; bl. 36, Vr. XX). ADRIAEN VAN DE SPIEGEL, geboren te *Brussel* in 1579, Hoogleeraar te *Padua* in 1616 en aldaar overleden den 7den April 1625, is als Heelmeester zeer vermaard geweest. Hij zal, zoo niet de zoon, dan toch naauw vermaagschapt geweest zijn met den Heelmeester van denzelfden naam, door den Raad van State in 1588 in 't officie van *Meester Chirurgien* gecommitteerd. Al zijne werken zijn door den Franeker Hoogleeraar VAN DER LINDEN in 1645 uitgegeven (3 dln. in folio, bij JOH. BLAEU), met levensberigt en afbeeldingen. Ik raad den vrager aan, om dit werk in te zien: het zal hem vermoedelijk inlichten.

QUIESCENDO.

Adriaen van de Spiegel. Ten opzigte van dien Chirurgijn kan ik slechts het volgende melden.

In eene akte, den 30sten Augustus 1606 te *Leiden*, voor den Notaris JACOB VAN TETRODE gepasseerd, verklaren HENDRIK BREDIUS (Hoogleeraar) en BONAVENTARA ELSEVIER, oud 23 jaren, ten verzoeke van Jufvr. BARBARA GEENS, weduwe van ADRIAAN (VAN DE) SPIEGEL, Chirurgijn, dat hare twee zonen nog in leven zijn, te weten:

1. ADRIANUS (VAN DE) SPIEGEL, Med. Doct. der Duitsche natie te *Padua*.

2. GIJSBERTUS (VAN DE) SPIEGEL, Chirurgijn te *Florence*, in het hospitaal van den Hertog.

Het komt mij voor dat de weduwe, wier naam in de vraag niet genoemd wordt, en die zich aan den Raad van State wendde, niemand anders zal zijn geweest dan BARBARA GEENS.

De omstandigheid, dat wij BARBARA GEENS te *Leiden* ontmoeten, kan misschien daaruit verklaard worden, dat hare zonen er welligt hebben gestudeerd, of wel omdat zij er verblijf hield, ten gevolge van de tegenwoordigheid van PIETER GEENS, van *Brugge*, Notaris, die den 4den Julij 1591 huwde met CATHARINA HACKE, weduwe van CHRISTIAAN VAN STRAETSELE. .. ELSEVIER.

Prent, voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland (V.; bl. 36, Vr. XXI). Van deze gebeurtenis zijn mij vier afbeeldingen bekend.

1. *Aftogt der Engelschen en Russchen van de Helder, in de maand November in 't jaar* 1799. J. A. LANGENDIJK, *ad viv. delin^t.* H. ROOSING *sculp^t.* J. GROENEWOUD *excudit.* Groot binnen den rand $^{42}/_{28}$.

2. *Aftocht der Engelschen en Russen van de Helder, op den* 29 *November* 1799. DIRK LANGENDIJK *ad viv. delin.* R. VINKELES *sculp.* F. BOHN *excud.* Groot als boven $^{18}/_{15}$. (Uit VONK's *Landing.*)

3. *Aftocht en inscheping der vijandelijke Engelsche en Russische legers*, *van de stranden van Noord-Holland in November* 1799. A. BLUSSÉ & *fil. excud.* Groot als boven $^{28}/_{18}$.

4. *De Engelschen en Russen verlaten de Helder*, zonder rand, klein.

De verdeeling der opgegevene ets komt vrij naauwkeurig, wat de 4de, 3de en 2de plans

betreft, met N°. 2 overeen, maar de Russische militairen en de officieren, vrouwen en bedienden komen van de andere zijde; de toeschouwende burgers en het paard voor de herberg ontbreken. Evenzeer de »vrouw uit den deftigen stand", die eenigzins anders in het midden van N°. 1 gevonden wordt. Daarentegen hebben beide, 1 en 2, regts op den voorgrond, eene groote kist, die met ransels volgepakt wordt. Een en ander doet mij vermoeden dat de bedoelde onvoltooide ets van een der LANGENDIJK's is, waarbij zij ten deele van elkanders compositie hebben gebruik gemaakt. C. W. BRUINVIS.

Prent, voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland. De prent is geëtst door den uitmuntenden teekenaar en schilder DIRK LANGENDIJK. Zij wordt in de *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst*, door VAN EYNDEN en VAN DER WILLIGEN, onder de onvoltooide platen van dien meester opgesomd, en is sedert vrij goed door den Graveur J. BEMME afgewerkt. Geen exemplaar met merk, naam of letter is mij evenwel daarvan bekend.

B. H. Z.

Prent, voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland. Deze is van DIRK LANGENDIJK, wiens naam in potlood op mijn exemplaar aan den voet staat. Ik heb ook een proef, die echter geheel is afgewerkt. BODEL NIJENHUIS.

Portretten van Luthersche Predikanten (V.; bl. 37, Vr. XXV). Van het viertal, dat in de hieromtrent gedane bevoorregte vraag wordt genoemd, is mij tot dus verre geen portret in plaatdruk voorgekomen. Mogelijk echter bestaat er een van MUYKENS in olieverw. Vóór 25 jaren meermalen in de consistoriekamer der Luthersche gemeente te *Leiden* komende, zag ik daar namelijk 3 zoodanige portretten van predikanten, in hunne lijkwae. Wie ze voorstelden kon ik destijds niet te weten komen; maar één daarvan ging door voor dat van den oudsten predikant der gemeente. Indien *oudsten* hier voor *eersten* mag gelden, zoo als waarschijnlijk is, dan zou MUYKENS bedoeld zijn. Later bleek mij uit het Vde stuk der *Bijdragen tot de Geschiedenis der Evang. Luthersche Kerk in de Nederlanden*, bl. 39, dat het portret boven de kast dat was van F. J. MITSEN, geboortig van *Kuilenburg*, in 1720 te *Leiden* overleden. Het werd door zijne weduwe aan de Kerk ten geschenke gegeven. Bij plaatselijk onderzoek, met de lijst der predikanten (Vde st. der voorn. *Bijdr.*) in de hand, en met het oog van den kunst- en oudheidkenner gewapend, zou men welligt tusschen de beide andere portretten kunnen beslissen. SCHULTZ JACOBI.

Maria gemalin van Willem III Koning van Engeland (V.; bl. 37, Vr. XXVII). Aldaar wordt beschreven een folio plaat in zwarte kunst, voorstellende een grafteeken, toegeschreven aan MARIA, gemalin van WILLEM III Koning van *Engeland*. Ook wordt daar melding gemaakt van eene afgescheurde band waarop geschreven staat »Pastora is no more" en gevraagd »wat verband er kan bestaan tusschen Koningin MARIA en Pastora", als ook of genoemde plaat nevens kunstwaarde, ook die van zeldzaamheid bezit.

De prent zelve is evenmin om hare fraaiheid als zeldzaamheid gezocht, en hoewel niet dikwijls voorkomende zonder waarde.

Wat nu de eerste vraag betreft, geef ik als mijn gevoelen aan, dat in den tijd waarin de schilder G. KNELLER leefde, de smaak voor het idyllische algemeen was, hetgeen ook daar uit blijkt, dat de meeste voorname Engelsche dames zich in het kostuum van herderinnen of andere idyllische personen lieten afbeelden, en het als eene eeretitel gold, met de eene of andere herderin uit de vaerzen van een in dien tijd gevierden dichter vergeleken te worden, zoo dat de woorden op de boven genoemde strook geschreven mijns bedunkens moeten beteekenen: »de Herderin bij uitnemendheid is niet meer."

[DESIDERIUS schreef ons: „het verband tusschen MARIA van *Engeland* en *Pastora* komt mij gemakkelijk voor. Als regerende vorstin, (want zij was niet slechts gemalin des Konings, maar *mede-regentes*) wordt zij hier zinnebeeldig *herderin* genoemd: een titel die de genegenheid der natie, naar mij dunkt, niet oneigenaardig uitdrukt, en tevens op haar zorgvuldig bestuur doelt".]

Maarschalk Ney (V.; bl. 37, Vr. XXIX). Wat betreft de officieren die als soldaten verkleed aan zijne executie deel namen, leest men in het wel geschreven werk van den geachten Franschen schrijver CAPEFIGUE, getiteld: *Histoire de la Restauration et des causes qui ont amené la chute des Bourbons de la branche ainée*, het volgende over de *executie* van den *Maarschalk* NEY.

»Jamais exécution d'arrêt ne fut plus prompte. La cour, le parti royaliste craignaient un mouvement, car on annonçait alors des mouvements à chaque quart d'heure. — Dès trois heures du matin M. ROCHECHOUART, chargé par le Général DESPINOIS de l'exécution, prit possession du *Luxembourg*. — Environ 200 hommes, gendarmes ou vétérans environnèrent le palais. Il est cruel de le raconter; il y eut, *dit on*, des royalistes, des officiers, qui se couvrirent de cet uniforme de vétérans pour garder le maréchal et *même pour exécuter le jugement*".

Verder volgt het verhaal van den dood des Maarschalks. Men moet hierbij in het oog houden dat de schrijver een' groot voor-

stander der Restauratie is, en waarschijnlijk van de aangehaalde bijzonderheid geheel zoude gezwegen hebben, wanneer hij geen genoegzamen grond voor de vermelding had.

Ofschoon de meeste geschiedkundige werken en *Mémoires* over de laatst verloopene 65 jaren mij bekend zijn, herinner ik mij niet deze bijzonderheid elders te hebben aangetroffen.

Het geheele verhaal der Regtspleging van dien *brave des braves*, dat verscheidene bladzijden in CAPEFIGUE's werk beslaat, is bijzonder lezenswaardig; men vindt er onder anderen al de namen der pairs-regters met vermelding van elks votum. (Het staat in mijne editie in gr. 8°. Brussel, HAUMAN CATTOIR & C°. 1837, Dl. I, bl. 281 tot 296.) DESIDERIUS.

Thomas à Kempis (V.; bl. 38, Vr. XXXII). Op de eerste vraag heb ik geen antwoord; de tweede is reeds te menigmaal behandeld, om DE NAVORSCHER met eene opsomming van het voor en tegen te belasten. Ofschoon sommigen den abt GERSEN van *Vercelli*, anderen den Kanselier der Universiteit van *Parijs* GERSON voor den schrijver der *Navolging* houden, zijn de meesten voor THOMAS. Onder de veelvuldige geschriften kan de vrager met de meeste vrucht raadplegen: GREGORY, *Sur le véritable auteur de l'imitation de J. Christ, revu par le comte* LANJUINAIS, Par. 1827, Hoogd. van WEIGL., Regensb. 1832; SILBERT, *Gersen, Gerson und Kempis; welcher ist der Verfasser etc.* Weenen 1828; GENCE, *Sur l'auteur de l'imitation de J. Christ.* Par. 1832, en GREGORY, *Hist. du livre de l'imitation et de son véritable auteur*, 2 vol. Par. 1842. THOLUCK zegt: het doet er niets toe wie het boek heeft geschreven; de ware auteur is de H. Geest! J. M.

Blaauwe of geregtssteenen (V.: bl. 38, Vr. XXXIII). Hoe gaarne ik het getal dezer geregtsplaatsen, door aanwijzing, nog wenschte te vermeerderen met velen, kan ik dat slechts met eene enkele doen, als: den *Drusus-steen* of het *Drusus-kussen*, te *Bentheim* in *Hannover*, de plaats waar men zegt dat DRUSUS regt deed en den Tubantijnen (Twentenaars) wetten gaf. F. F. C. STEINMETZ.

Schoonschrijvers (V.; bl. 39, Vr. XXXVIII). Er bestaat een portret van een schoonschrijver RETUDUS, een Antwerpenaar, en een werk met schoonschriften, lang 4°. van SIMON DE VRIES van *Harlingen*, uit de XVIIde eeuw, vermeld in de Verslagen van het Vriesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalde, 1846/47/48, bl. 239 en 256. Het eerste bezit het voornoemd Genootschap, het tweede de Heer G. T. N. SURINGAR te *Leeuwarden*.

J. D.
L.

Willem en Hendrick van Egmont (V.; bl. 39, Vr. XXXIX). Volgens de geslachtlijst van EGMONT, bij HOOGSTRATEN voorkomende, liet JAN V. E. bijgenaamd JAN *met de bellen*, behalve twee wettige zonen, een basterdzoon PIETER na, die in 1477 drossaart van de Veluwe was. Misschien zijn WILLEM en HENDRICK waarvan hier sprake is, kinderen van genoemden PIETER geweest. φ^2—φ.

Een dokter snel (V,; bl. 63, Vr. 32). Wijlen J. LUBLINK *de Jonge*, geeft in het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, van Dr. A. DE JAGER, Dl. III, bl. 123, eenige uitdrukkingen met hare historische afleiding op. Van SCHLÖZERS schrijfwijze leidt hij een werkwoord *zu schlözern* af. »De bijzondere manier waarop de Heer HERING nieuwstijdingen plagt aan te kondigen of met zijne aanmerkingen te verrijken, zoude men", vervolgt de schrijver, »*te Heringen* kunnen noemen. Doch, dat het nog klaarder zal maken, als wij vóór of aan den disch elkander aansporen tot het gebruiken van een *Campertje* of *Dokter Snel*, verstaan wij er immers allen door een weinig kina op genever, of een glaasje rooden wijn, zonder dat er van die ingredienten zelven, in de gemelde woorden, eenig gewag wordt gemaakt".

Mr. J. H. HOEUFFT denkt er anders over. In zijne *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 557, leest men op het artikel *snel, snelleken*: »In de Baronie van *Breda* wordt eene herberg gevonden, met het uithangbord van *de drie snellen*, en in *'s Hertogenbosch* eene met dat van *de drie snellekens*, zoo als ook eene straat aldaar, dezelfde, naar ik meen, in welke die herberg staat, de *Snellestraat* heet.

Een *snelleken* noemt men aan de kanten der Meijerij van *'s Hertogenbosch* een klein bekertje, hetwelk men schielijk in eens kan uitdrinken. *Snelle, snelleken* is bij KILIAEN *poculi fictilis, teretis, minusculi genus, quod cito et facilè exhauritur*. Op gelijke wijze noemt men aldus een klein drinkglaasje een *wippertje*, en heeten de Neder-Saksers eene schielijk uitgedronkene teug brandewijns *ein snapps*, van het bijwoord *snapps*, ijlings, gezwind. Verkeerdelijk meenen sommigen, dat het bekende *Doctor Snelletje* afkomstig is van zekeren Doctor SNELLEN, te *Rotterdam* gewoond hebbende, die tot opscherping van den eetlust (?), gewoon zoude geweest zijn een glas wijn of eenigen anderen drank even voor den maaltijd aan te bevelen. Het is niet anders, dan het hier behandelde *snelletje*, hetwelk, met een maagprikkelend vocht gevuld, als eene voorbereiding tot den disch, voor eene gezondheidsles moet beschouwd worden". (?)

J. J. WOLFS.

Een dokter snel. De oorsprong of liever de beteekenis van deze benaming wordt in de *Algem. Vaderl. Letteroefeningen* van 1814,

Mengelwerk, bl. 198—200, dus opgegeven: »*Een dokter snel nemen* is een spreekwoord, gebruikelijk wanneer men aan een vriendenmaaltijd gaande, vooraf een glaasje drinkt. Het woord *snel* of *snelleke* wordt door KILIAEN verklaard: *poculi fictilis, teretis, minusculi genus, quod cito et facilè exhauritur.* Dus zal *een snel nemen* aanduiden, schielijk een glaasje drinken, een snapje nemen. In *'s Hertogenbosch* is nog bekend de *Snellenstraat*, alzoo genoemd naar een huis, *de drie snellen* geheeten, dewijl in den gevel drie kannetjes afgebeeld zijn, die *snellen* genoemd worden". In deze toelichting werd gezegd, dat de spreekwijze opgesierd was door de bijvoeging van het woord *dokter*, maar dat dit fabelachtig riekt. Doch J. S. N. heeft in de *Boekzaal* voor 1814, bl. 497, 498, verhaald, dat voor 60 jaren een oog- en oorgetuige hem had gezegd, meer dan eens te *Rotterdam* gegeten te hebben met een Dokter SNEL, toen hoog bejaard en zeer gezond, die gewoon was voor den maaltijd een vol glas wijn te ledigen, doch ook verder onder en na den maaltijd niets te drinken, zeggende, dat dit voor de gezondheid zeer heilzaam was. Het tafelgezelschap had daardoor de gewoonte aangenomen om voor het eten een glas wijn te drinken, en daarbij Dr. SNEL geluk te wenschen of te gedenken.

Deze ophelderingen zijn meer aannemelijk, dan die van hen, naar wier meening die spreekwijze eigenlijk zou beteekenen een glas wijn nemen tot eer van dokter's NEL of NELLETJE, waarmede des Docters keukenmeid zou bedoeld zijn, en die men alzoo dank zeide voor hare bereiding van de smakelijke spijzen. E. A. P.

[Mr. J. VAN LENNEP, H. & W. en B. H. Z. deelden ons alle de overlevering omtrent Dr. SNEL en omtrent Docters NEL, *lupis* en *tonsoribus notum*, ieder op zijne wijze mede. De Heer DE W. H. schreef voor den vrager het eerste couplet van een tafellied af: luidende:

Een dronk ter eer van *Docter* SNEL,
De man was opperbest,
Want hij gaf vrienden, dit bevel:
„Met wijn bekomt u 't eten wel,
„Het brengt de magen op haar stel,
„De wijn probatum est". (*bis*)]

Een docter snel. Ik kan de vraag van den Heer F. F. C. STEINMETZ niet regtstreeksch beantwoorden, maar wil hem gaarne mededeelen, wat ik weet. Welligt zal het hem in staat stellen, de zaak nader te onderzoeken of hem op den weg brengen, om uit de verschillende bestaande uitleggingen te kiezen, hetgeen mij steeds is mislukt. Mogt de Heer STEINMETZ daardoor, op goede gronden, tot eene beslissing komen omtrent den oorsprong van bovengenoemde zegswijze, dan zal het mij hoogst aangenaam zijn, dienaangaande op de eene of andere wijze, iets te mogen vernemen. De zaak is eenvoudig maar niet gemakkelijk, en toch zegt LE FRANCQ VAN BERKHEY, dat zij te bekend is, om te verklaren.

Een docter Snel schijnt te moeten worden verbonden met:

„Een glaasje na de graci,
De wet van BONIFACI".

en dan zou van *een docter Snel* deze verklaring het aannemelijkste zijn. Wanneer men met eene hongerige en dorstige maag aan tafel komt, geneest dit glaasje, *de docter Snel*, spoedig die ongesteldheid, en geeft het eerst bevrediging. (Deze bewering zou ik liever aannemen, dan dat men schrijven moest, des docters NEL, zijne dienstmaagd.) LE FRANCQ VAN BERKHEY schrijft: »*Docter* SNEL *en de les van* BONIFACIE, *na de gratie.* De eene dronk vóór het maal, en de andere na het maal, zijn te bekend, om die nader te verklaren, dan dat dit vriendschappelijke gebruik, luide een gulhartig middelmaat in vriendschapsdreun bedoelt".

Aangaande *Een glaasje na de graci*, enz. zeggen VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING: »Het is in *Holland*, onder persoonen van allerlei rang, een algemeen spreekwoord geworden, dat elk een, inzonderheid op eenige vrolijke maaltijden, in den mond heeft, en wel voornamelijk de huiswaard, welke tragtende zijne gasten wel te onthaalen, aan dezelve, zulks ook naa dat ze van de tafel zijn opgestaan, doorgaans een glas voordrinkt, of brengt of aanbied, een gebruik hetwelk ontstaan is uit eene, niet vrijwillige, of onverschillige keure, maar uit zekere noodzakelijkheid, en zelfs door den Roomschen Stoel vastgestelde wet, en een gebod, dat de onderhoorigen schuldig en verpligt waren te voldoen; ingevoerd tot dat einde, opdat dog de gasten, dikwils meer dan ten genoege, en boven den peil van de matigheid, met spijze en drank onthaald zijnde, niet zouden in gebreke zijn, van aan den dis te blijven, tot deze drinkvoorwaarde zou zijn ingesteld en gedronken, maar onder de spreukrijke kout:

Een glaasje na de graci,
De wet van BONIFACI.

»Te weten, de insteller van deze wet is geweest BONIFACIUS de VIII, Paus van *Rome.*

»De reden waarom hij deze gaf, is, dat hij al in zijn' tijd bemerkte, dat de monniken en kloosterluijden, uit weelde en dartelheid, gewoon waren zich zelven in veele gelegenheden ongeschiktelijk te dragen, zelfs ook in 't bijzonder aan de tafel van de gemeene kloosterlijke eetzaal; den eenen monnik naar den anderen niet willende wachten, maar, als 't hun goed dagt, van tafel opstaande; hetzij, om wel gegeten hebbende, een middagslaapje te nemen, of om eenige andere onnoodige ijdelheid te bedrijven, en dus geen geduld willende nemen, nog zoo langen verbeiden,

tot dat het gebed of de gewoone dankzegging voor de maaltijd, die zij de *gracie* noemden, openbaarlijk gelezen of uitgesproken was.

»Om welke ongeschikte baldaadigheld der Monniken dan te beteugelen, de voors. Paus is bewogen, om op eene zagte en moeijelijke wijze, door een aanlokkelijk middel, als een goedertieren Herder, zijne afdwalende schapen op den regten weg te brengen, en in te stellen zeker *glaasje*, te drinken na de *gracie*, bij zulken, die aan de taafel zouden zijn gebleven, tot dat de *gracie*, dat is de dankzegging, na den maaltijd zoude zijn gedaan.

»Zulks, dat het einde van deze instelling zij geweest, opdat de Monniken, eertijds gewoon, zonder na het doen der dankzegging te wagten, elk van tafel op te staan, en zijnen weg te gaan, de een den anderen zouden verbeiden aan den dis, tot dat de dankzegging na den eeten met orde zoude gedaan zijn in aller tegenwoordigheid.

»Naderhand heeft de goede Paus ADRIAAN de VI, de eenigste Nederlander, die de waardigheid van den Roomschen Stoel te bekleeden, genooten heeft, deze instelling goedgekeurd, bij zijne brieven bevestigd, en daar boven vergund zekere aflaat aan de Duitschers in 't algemeen, en zoowel de Nederlanders als Hoogduitschers, welke drinken zouden, als de *gratie* na de maaltijd gelezen was?"

Zie J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Oud Hollands Vriendschap*, bl. 27 en 126; D. BUDDINGH, *Over oudere en latere drinkplegtigheden*, bl. 39 en 83, alsmede K. VAN ALKEMADE en Mr. P. VAN DER SCHELLING, *Nederlands Displegtigheden*, 2de deel, bl. 296 en volg.

Mr. L. G. VERNÉE.

Te hei of te fei (V.; bl. 63, Vr. 33). In A. DE JAGER's *Taalk. Magazijn*, III, bl. 480, vindt men de spreekwijze verklaard: *het is ei of fij*. Hierbij staat aangeteekend: »Zij scheen voor het overige eene regt ordelijke, huishoudelijke en zedige Hamburgsche sloof te zijn, die, wat haar uitzien betreft, zoo wel voor het *ei* als het *fij* bewaard was; met andere woorden, niemand zou van haar zeggen: *ei, hoe mooi!* noch *fij, hoe leelijk!*" LULOFS, *Reistogtje naar Hamburg*, II, 104. De *Proverbia* van 1487 hebben het spreekwoord *beter ij dan tfij*."

J. J. WOLFS.

Te hei of te fei. In 't Oudfr. *Broekmerregt*, §. 27 en 59 en *Fivelingoër en Oldampster Landregt*, 5, 37, vindt men *hey*, in de beteekenis van gemoed, *hasta*, *hey*, drift. *Minnenloep*, I, 953, *heyde*, vreugde. *Fei* in *Friesland*: *faai*, bij KILIAEN: *veygh*, morti propinquus, ons: *veeg*.

D. H. H.

[DAVID geeft aan deze spreekwijze de volgende beteekenis: „Hij valt altijd in uitersten: hij is dan eens zoo uitgelaten vrolijk en luidruchtig, dat men hem moet aanraden bedaard te zijn: dat men *hei* (*hou op*) tegen hem zeggen moet, en dan weder haalt hij zich eene berisping op den hals wegens zijne knorrigheid en oploopendheid. Die berisping ligt opgesloten in het woord: fei! (fij! of foei!) Zoo zou men ook hei en fei als uitersten kunnen aannemen, nameijk: hei! of heissa! als uitroep vau luidruchtigheid; *te hei* is dan *te vrolijk; fei* daarentegen is het woord van kwade beteekenis, *te fei* zou dus zijn: te kwaad, te knorrig.".]

Sipperlippe (V.; bl. 63, Vr. 34). De beteekenis is wellicht uit het volgende op te maken: »*Sipperlippen* is met het voorste der lippen proeven, van 't aalouden *sippen*, slorpen, 't geen de Engelschen nog hebben. Dat *sippen* quam van *zuipen*, dat ook slorpen, proeven, betekende. 't Is dan zo veel als *slorplippen*". C. TUINMAN, *Fakkel*, bl. 336. TERWEN in het *Etymologisch Handwoordenb.* bl. 704, zegt: »*sippen*, bedr. w. w. *ik sip*, *sipte*, *heb gesipt;* met het voorste der lippen proeven; hetzelfde als *zuipen*, maar bijna verouderd; eng. *to sip;* hier van is *sipperlippen* gevormd".

J. J. WOLFS.

Echtgenoot van Mr. H. van Beusechum van der Linden (V.; bl. 63, Vr. 39). Gemelde Heer is geboren te *'s Hage*, 19 Mei 1700, getr. 9 Mei 1724 met ELISABETH HESTER VAN WINGERDEN, geb. te *Gorinchem*, 27 Febr. 1697; eerstgenoemde overl. 10 Feb. 1766 en laatstgenoemde 4 Jan. 1743. Indien de vrager er belang in stelt ben ik evenzeer in de gelegenheid, nauwkeurig op te geven de vele nakomelingen van deze echtelingen, daar van hunne vijf dochters vier gehuwd zijn geweest. De bovengenoemde Heer was mijn overgrootvader.

A. F. V. M.

Geest als plaatsnaam (V.; bl. 63, Vr. 40). Mr. W. BILDERDIJK, (*Geslachtl. der Naamw.* bl. 140) bezigt *geest* voor *dor of heideland*, als vrouwelijk. Deze schrijver verwijst ons nader op het woord *beemd*, d. i. *be-eemde*, *bewaterde*, in denzelfden zin als *geest*, *ge-eeste;* voorts zie men zijne *Geslachtleer* § 77.

In WEILAND's *Nederd. Taalkundig Woordenboek* leest men onder anderen op den naam *geest* in de onderwerpelijke beteekenis: »In onze taal heeft het woord *geest* nog eene geheel vreemde beduidenis, die, namelijk van eene zandige strook lands; zoo vindt men het bij M. STOKE: *'t land op die geest; — doesi hadden de harde geest.* STOKE gebruikt het in dien zin (even als BILDERDIJK) vrouwelijk. In *Noord-Holland* wordt nog de *zandige strook lands* bij *St. Pankras* zoo genoemd: *toen ik door de geest liep, werd ik bezweet.* Het gebruik wil dit ook vrouwelijk houden: *hij woont in de geest van Pankras.* Dit woord is ook nog over in de namen der dorpen *Uitgeest*, *Oestgeest*. DALIJN leidt dit woord, dat in *Oostfriesland*, *gaste*, in andere nedersaksische oorden

göst, *göse*, luidt. van het verouderde *göya*, *de aarde*, af, in het gr. γη, γαια. ADEL brengt het, òf tot het dithmarsche *gose*, zweed. *gist*, neders. *güst*, dat droog beteekent; of hij brengt het, met het lat. *rastus*, *woest*, tot eene bron, omdat in de middeleeuwen, *gastum* zoo wel onvruchtbaar land, als eenen braakakker te kennen gaf. Vergelijk ons nederd. *gust*, dat onvruchtbaar beteekent".

Het *Vaderlandsch Woordenboek* van J. KOK, meldt bij *Oegstgeest* (*Zuid-Holland*) niets anders, dan dat het woord *geest*, volgens meening van sommigen *hoog en droog land* beteekent; terwijl men echter in dat zelfde werk op den plaatsnaam *Rinsumageest* (*Friesland*) integendeel leest, dat waarschijnlijk de *lage broekige grond*, van ouds *geestgrond* genoemd, aanleiding tot dien naam gegeven heeft.

In *Friesland* eindigen eenige namen van dorpen met den uitgang *gaast* of *geest*; zoo als *Gaast* (*Wonseradeel*), *Gaastmeer*, vroeger ook *Gasmer* genaamd (*Wijmbritseradeel*), *Rotstergaast* of *kleine Gaast* (*Schoterland*), *Westergeest* (*Kollumerland*), het gehucht *Wijgeest* onder *Oudwoude*, *Rinsumageest* (*Dantumadeel*), het veld de *hooge geesten* bij *Bergum*, enz. Het woord *gaast*, *geest*, *gast* geeft te kennen *hoog*, *zandig bouwland*. Hiertoe behoort ook *Gaasterland*, hetwelk grootendeels uit hooge zandgronden bestaat (*Friesche Volks-Alm.* jaarg. 1840, blz. 142).

In den zelfden zin maakt Dr. M. COHEN STUART hiervan gewag in zijn vertaald werk »*Levensbeschrijving van Dr.* CLAUS HARMS" (blz. 8), alwaar gesproken wordt van het dorpje *Fahrstedt* bij *Marne* in *Suderdithmarschen* en *'t Hoogland* (*Sleeswijk-Holstein*). *Hoog en laag land.* Zoo meent hij de woorden *Geest* en *Marsch* te moeten vertalen. *Geest* is de hooge heuvelige zandgrond; *Marsch* de vlakke en lage kleigrond (alluviaal bodem). De naaste omgeving van *Friedrichstadt*, b. v., is bijna geheel klei, vette, vruchtbare grond. Maar reeds een uur Oost- en Noordwaarts begint de *geest*, het zand. Natuur, landbouw, bouw-orde, ja zelfs de inwoners zijn op beide kennelijk onderscheiden.

Wat overigens de woorden *marsch* en *geest* betreft, wij vinden ze ook terug in onze taal; het eerste is ons *moeras*, het tweede, zoo als uit het bovenstaande blijkt, in eenige eigennamen. C. HEETH LZ.

Geest als plaatsnaam. *Geest* is hooge zandgrond, in dorpsnamen als *Oestgeest*, *Poelgeest*, *Endegeest*. In het stuk uit de Xde eeuw, 't welk de opgaaf van de bezittingen der Utrechtsche kerk bevat, vindt men *Hustingest*, *Langongest*, *Ostresgest*, *Polgest*, en in een Charter van 1083 bij KLUIT, *terra super gest*. In *Friesland* ook *gast* en *gaast*, waarvan de naam Gaasterland. Zie: Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geogr.* bl. 299. — BILDERDIJK zegt, dat *geest*, voor *dor* of *heideland* is *ge-eest*, even als *beemd* van *beemd*. *Eest* verwant met *ast*, is *heester*. *Verkl. Geslachtl. der Naamw.* I, 226 en 227. — Dr. A. DE JAGER in het *Taalk. Magaz.* IV, bl. 361, teekent aan, dat er over dit woord *geest* (ook wel *gast*, *gaast*, *geist*, *gest* gespeld), 't welk in de namen van verscheidene plaatsen voorkomt, bij ons reeds zoo veel geschreven is, dat het noodeloos wordt, daarover t. a. p. uit te weiden. Hij verwijst derhalve slechts tot YPEIJ en ACKERSDIJCK, *Vervolg der taalk. Aanm. op de Staten Ov. des Bijbels*, bl. 25 en 41 en volgg., HOEUFFT, *Naamsuitgangen*, bl. 42—46, LAURMAN, *Bijdr. tot den Gron. Tongval* en WEILAND, *Taalk. Woordb.*, beide op *geest*. »Ik voeg hier nog alleen bij", vervolgt de schrijver, »dat het woord ook in verschillende verwante dialekten gebruikt wordt; zie b. v. het *Holsteinisches Idiotikon* von SCHÜTZE, II, 17; en het *Brem. Nieders. Wörterbuch*, II, 500. Dat het woord bij ons van eene hooge oudheid is, blijkt uit de plaatsen, door KLUIT in zijne *Aanteek.* op HOOGSTRATEN uit M. STOKE opgeteekend". J. J. WOLFS.

Geest als plaatsnaam. Over de afleiding en beteekenis van dit woord zijn verschillende gevoelens. Naar sommigen is het het oude *gastum*, dat onvruchtbaar land beteekent. Zie *Rec. ook der Rec.* XIII, (1820) *Mengelw.* bl. 426. Volgens anderen beteekent *geest* hoogland, dat bij overstrooming vrij van water blijft. Zie J. C. KOHL, *Reis door de Nederlanden*, II, 270. Eindelijk zijn er die *geest* verwant keuren met *gest*, *gist*, waardoor eene bewegende kracht wordt aangeduidt, en met *gast* of *gaast* dat eene uit beweging of opheffing ontstane hoogte beteekent. Dit laatste is in vele eigen namen van dorpen in *Vriesland*, en in de heuvelachtige landstreek *Gaasterland* bewaard gebleven. Zie A. RUTGERS VAN DER LOEFF in het tijdschrift: *Waarheid in Liefde*, 1841, bl. 288.

Ik herinner mij, bij deze mededeeling, dat er te *Limmen* bij *Alkmaar* een buitengoed bestaan heeft, *damp en geest* geheeten. Indien de oorsprong en beteekenis van die benaming kon opgespoord worden, zou men mogelijk tot een bepaalder meening kunnen komen.

E. A. P.

Geest als plaatsnaam. »*Geest*, een zandig, droog land, in die beteekenis hier en daar nog in gebruik; wij vinden het als uitgang van plaatsen, b. v. in *Oestgeest*, *Uitgeest*, *Lutkegast* in *Gaasterland*, enz.; hoogduitsch, *geest*; oostfriesch, *gaste*; nedersaksisch, *göst*, *göse*; de afleiding is twijfelachtig. In het Zweedsch is *gista*, celtisch *gwystu*, droog; oudfransch, *gaste*, nedersaksisch *güst*, droog; middeleeuwsch latijn, *gastum*, een onbebouwd land, braakland, dat misschien aan woest, het lat. *vastus*, kan verwant zijn". TERWEN, *Etymol. Handwoordenb.* bl. 213. A. AARSEN.

[Bovenstaande vier antwoorden hebben ieder iets bijzonders, zoo dat wij geene vrijheid hebben gevonden, ze zamen te vatten en er een enkel artikel van te maken.]

Aangroeijing van het ijs in de rivieren (V.; bl. 63, Vr. 42). Men leze hierover het stukje »*Het ijs en de ijsvorming*", door W. A. HAZEU, in het *Album der Natuur*, 1855, Vde aflev.

LAGE.

Plegtigheden in de Grieksche Kerk (V.; bl. 63, Vr. 43). Veel ter zake dienende zal de vrager vinden in het werk van JOH. GLENKING, *Gebräuche und Ceremonien der Griechische Kirche in Ruszland* (Riga, 1773).

J. M.

Genealogie der Stuarts en Bruces (V.; bl. 63, Vr. 44). Daar de bewering: dat WALTER STEWART een afstammeling van BANQUO zou zijn geweest, eigenlijk meer tot het gebied der overlevering dan tot dat der geschiedenis behoort, hetgeen ook door W. SCOTT getuigd wordt, zoo geloof ik niet dat de vrager eene geslachtlijst van FLEANCE tot W. STEWART vinden zal. Wat ik er echter nog van gelezen heb wil ik hem mededeelen.

In BOUILLET'S *Dictionnaire universel* enz., leest men op het woord *Stuart* het volgende: »Famille royale, célèbre par sa puissance et ses malheurs, régna d'abord sur l'Ecosse, puis sur toute la Grande Bretagne. Elle avait pour chef un certain WALTER, issu, dit on de BANQUO, thane ou chef de Lochaber, qui avait été assassiné par MACBETH. Accueilli vers 1060 à la cour de MALCOLM III, roi d'Ecosse, WALTER y devint sénéchal du prince, (en écossais: *Stuart*, en anglais: *Stewart*); ses descendants conservèrent depuis ce nom. Son arrière petit fils, WALTER IV, épousa MARJARIA, fille du roi d'Ecosse ROBERT I, et devint père d'un prince qui régna sur l'Ecosse sous le nom de ROBERT II (1370—1390); il fut ainsi le chef de la dynastie des STUARTS", enz. Al de afstammelingen van FLEANCE hebben dus waarschijnlijk WALTER geheeten.

DAVID.

Jan Woutersz (V.; bl. 63, Vr. 45). De Heer E. J. POTGIETER zegt in *de Gids* van 1850, Dl. I, bl. 98, »dat het SCHIMMELS doel was in JOAN WOUTERSZ ons volk te personificeren, in MARIA eene type der Nederlandsche vrouw van de XVIde eeuw te doen zien". Hieruit zal nu wel volgen, dat JAN WOUTERSZ geen historisch persoon geweest is.

J. J. WOLFS.

[DAVID gaf ons een bijna gelijksoortig antwoord en verwijst naar de voorrede van het *Drama*, waar de Heer SCHIMMEL hetzelfde zegt, als in bovenstaande aangehaalde woorden uit *de Gids*.]

Joost en Joostje (V.; bl. 64, Vr. 46). Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH schrijft in zijne *Ned. Volks-Overleveringen en Godenleer*, bl. 192: »De benaming van het booze wezen: *Joost*, is waarschijnlijk van den Chineeschen god *Josi*, dien onze zeelieden op Java leerden kennen, ontleend". Hij teekent in eene noot aan: »Deze opheldering ben ik aan den Leidschen Hoogleeraar TYDEMAN verpligt". In de *Verhandeling over het Booze wezen en het bijgeloof onzer natie*, door A. NIERMEYER, waartoe wij bij dezen verwijzen, worden, bl. 22 en volg. de meest gewone namen die de Duivel draagt, en waaronder ook die van *Joost*, aangemerkt als op den Booze overgevloeid te zijn »van de *Huisgeesten*, die vóór en na de invoering des Christendoms in ons volksbijgeloof aanwezig waren, *kaboutermannetjes*, *werkgeesten* enz., vroeger ook *goede kinderen* genoemd. In eene naauwere betrekking dan eenige andere geestensoort tot de menschen staande, ontvingen zij als gunstig gezinde geesten, met welke men een zekeren vertrouwelijken omgang had, onze gewone namen, en dikwijls met den verkleiningsuitgang. Wij denken hier aan *de Wouters*, *Wouterkens* of *Woutermannekens*, zoo als zij onder ons in het algemeen worden genoemd, en aan den *ongeboren Jan*, terwijl wij gissen, dat het in zeker wigchelformulier voorkomende *Joostje* en onze *Pieterman* ook daartoe behooren", enz.

J. J. WOLFS.

Pacheco te Vlissingen omgebragt (V.; bl. 64, Vr. 48), De ondergeteekende moet de beschuldiging van den Heer F. van zich afweeren, alsof hij, door zijn zeggen, dat de moord aan PACHECO stellig voor den 26sten April 1572 heeft plaats gehad, de juiste dagbepaling van dien moord op den 29sten April door de HH. J. DE KANTER, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS en 'S GRAVEZANDE, met eene stellige uitdrukking voor onecht verklaard heeft. De uitdrukking *onecht* komt hier niet te pas, en zou dan alleen kunnen gebruikt worden, wanneer ik beweerd had, dat deze tijdsbepaling in de geschriften van genoemde schrijvers, niet van hunne hand was, maar door eene andere er was ingevoegd. Dit in het voorbijgaan. Plegtig verklaar ik evenmin hunne geloofwaardigheid te hebben aangetast, om de eenvoudige reden, dat mij de schriften der twee eerste heeren nooit onder de oogen zijn geweest. 's GRAVEZANDE heb ik bij de bearbeiding mijner *Watergeuzen* gebruikt. Dat ik den dood van PACHECO omstreeks den 20sten April heb gesteld is, omdat TRESLONG op dien dag te *Vlissingen* kwam, volgens 's GRAVEZANDE, bl. 180, en HOOFT, *Ned. Hist. f.* 236, die den dood van PACHECO aan TRESLONG'S komst te *Vlissingen* verbindt. Maar het is mij om het even, of PACHECO op

den 29sten April, of op iederen anderen dag aan zijn einde is gekomen. Vind ik dien dag bewezen, ik zal het eerlijk erkennen. Maar de Heer F. heeft het niet bewezen, ja mij nauwelijks op den weg geholpen. Hij noemt J. DE KANTER als een der getuigen, voor den 29sten April. Welk werk van dien Heer bedoelt hij? Of is er een boek door dezen en DRESSELHUIS zamen geschreven, *de Provincie Zeeland* getiteld? In DE KANTER's *Chronijk van Zierikzee*, 2de uitg., lees ik bl. 91: »de Vlissingers — vielen op den 6den April den Spanjaard af; sterkten zig, braken het kasteel af dat ALBA aldaar had doen beginnen; hongen den Spaanschen Bouwmeester PACIECO en ontvingen versterking uit den *Briel* en uit *Engeland*". — DE KANTER schijnt het feit dus op den 6den April te stellen. Evenwel daar al wat hij hier verhaalt wel niet op *één* dag zal geschied zijn, moet hij gerekend worden de verschillende gebeurtenissen kort op te noemen; den dag echter bepaalt hij niet. Bedoelt de Heer F. een ander werk van DE KANTER, hij moge het mij opgeven. Van den Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS noemt hij diens werk, *de Provincie Zeeland*. Is dat hetzelfde met: *de Provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd.* Middelb. 1836, of een ander dat gedeeltelijk denzelfden titel voert? Ook dit toch heb ik nagezien, op de door den Heer F. aangehaalde bl. 146, en daar niets gevonden dat in de verte naar PACHECO geleek, ja het geheele boek doorloopende, niets van dien aard ontmoet. Wie zijn voorts die anderen, wier getuigenis nog wordt genoemd? Ik kom tot den naauwkeurigen 'S GRAVEZANDE. Diens naauwkeurigheid erken ik volgaarne, schoon op de aangehaalde bl. 191 een abuis is in de aanteekening (*d*), waar achter den titel van LAMBRECHTSEN's *Dissertatie*, 1573 in plaats van 1572 staat. Bl. 173 noemt 'S GRAVEZANDE, PACHECO met de voornamen PETRUS ALVAREZ. LAMBRECHTSEN, in zijne *Dissertatie*, bl. 191 aangehaald, noemt hem ook zoo, en daaraan kan 'S GRAVEZANDE zijne opgave van dien naam ontleend hebben. STRADA noemt hem ALVARUS, en MENDOCE, in zijne *Guerre de Flandres*, p. 120 *vso.* PIERRE, dus in zijn oorspronkelijk Spaansch werk, PEDRO. ALVA echter noemt hem HERMANDO (GACHARD, *Corr. de Phil.* II, T. II, in een brief van den 23sten Mei 1572): mij dunkt indien hij een bloedverwant van ALVA is geweest, zoo als STRADA zegt, dan moet deze wel het best zijnen voornaam gekend hebben. Maar dit daar gelaten, 'S GRAVEZANDE kon GACHARD niet gekend hebben. Hij noemt den 29sten April, doch geeft geene de minste gronden op, waarop deze bepaling steunt, integendeel, hij schijnt nog te twijfelen. Wat lezen wij bij hem? De vrees bestond bij de Middelburgers voor eene insluiting te water, of eene belegering te land, om verschillende redenen. En nu vervolgt 'S GRAVEZANDE: »Te meer, indien het waar is, dat men *uit weerwraak* over de verzekeringe van *Arnemuiden*, door BEAUVOIS, op den 28sten zij overgegaan, om te *Vlissingen*, den gevangenen *Don* PACHECO, door den strop, den volgenden dag, den 29sten, het leven te doen eindigen". — Slaan die woorden: *indien het waar is*, op den geheelen volzin, of alleen op de met cursieve letters gedrukte woorden: *uit weerwraak* en wat daarop volgt? In het eerste geval heeft de 29ste April ook hier geene zekerheid. Het schijnt bij 'S GRAVEZANDE niet zeker te zijn of PACHECO, uit weerwraak over de verzekering van *Arnemuiden* door BEAUVOIS, gedood is, en is dat niet zeker, dan kan de dagbepaling van den 29sten April ook wel onzeker zijn. De geschiedschrijvers van de gebeurtenissen dier dagen geven over het algemeen aan de hand, dat het vroeger is gebeurd, daar de meesten van oordeel zijn, dat PACHECO uit weerwraak over den dood van JOHAN BLOIS VAN TRESLONG, door diens broeder WILLEM is opgehangen. — In allen gevalle, ik moet die dagbepaling naauwkeuriger bewezen zien, eer ik ze als zeker aannemen kan. De zaak is der moeite niet waardig, maar naauwkeurigheid is een noodzakelijk vereischte in de geschiedenis, en ik ben volkomen gezind in de beweering van den Heer F. te berusten, mits zij op goede gronden bewezen wordt, dat is, op gronden door tijdgenooten der gebeurtenis gegeven, of door eene naauwgezette tijdrekening verkregen.

V. GR.

P. Potter (V.; bl. 64, Vr. 51). PAULUS POTTER moge in de Groote Kapel (*) te *Amsterdam* begraven zijn, maar hij heeft er geen gedenkteeken. Welligt is zijne begraafplaats op te sporen in de registers der begrafenissen van het kerkgebouw.

F. F. C. STEINMETZ.

B. Paludanus (V.; bl. 64, Vr. 53). Ik geloof wel, dat BERNARDUS PALUDANUS *Ridder van Jeruzalem* werd genoemd, omdat hij in *Azië* zijnde, ook *Palestina* bezocht; deze benaming werd immers meer uitgedeeld in vroegere eeuwen aan mannen die derwaarts een pelgrimaadje hadden ondernomen. Daar hier 't artikel te groot is om af te schrijven, verwijs ik J. C. K. naar HOOGSTRATEN's *Woordenboek*, waar hij in voce PALUDANUS het noodige omtrent hem vinden zal.

F. F. C. STEINMETZ.

(*) Wat bedoelt J. C. K. met de Groote Kapel? De Oudezijds of de Nieuwezijds Kapel?

Isaak du Puy (V.; bl. 64, Vr. 54). Waarschijnlijk was hij een bloedverwant van MEINARD SIMON DU PUI, in 1754 te *Enkhuizen* geboren, die in 1791 Hoogleeraar in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde te *Leyden* werd, en bij wiens nakomelingen men welligt inlichtingen omtrent ISAAK DU PUY zou kunnen erlangen.
C. & A.

[J. M. zal het bovenstaande inziende, ligt beseffen waarom wij zijn antwoord niet plaatsen. Niet ISAAK, maar MEINARD SIMON DU PUY, was Hoogleeraar te *Leiden*.]

Nigtevecht of Nichtevecht (V.; bl. 64, Vr. 56). *De Aardbol* III, bl. 247, verklaart *Nichtevecht* door *kromte of nijging der Vecht*. Is deze afleiding de ware, dan zal, volgens de spelling van Prof. SIEGENBEEK, — *nichte* van *nijgen* komende, — de naam van het dorp *Nigtevecht* moeten geschreven worden; maar is *nichte*, *nifte*, *nechte*, *nefte*, *neve* = *nevens*, *naast*, *aan* de Vecht, dan moet de naam *Nichtevecht* zijn.

In allen gevalle schrijve men het laatste, volgens Dr. BRILL en andere hedendaagsche taalkenners, die zich voor de spelling van *ch* in woorden als *bracht*, *mocht*, *recht* enz. verklaren.
J. J. WOLFS.

Roetert of Rotert (V.; bl. 70, Vr. XLII). Behoudens beter oordeel geef ik in bedenking of dit woord ook in betrekking staat tot het bij KILIAEN voorkomende *rote: ordo, classis, coetus, coitio, sodalitium.* — *Rote houden iemanden: comitari: addere se socium alicui.* P. N.

Twee metalen penningen (V.; bl. 70, Vr. XLV), Het eerste der beide afgebeelde penningjes komt in de kabinetten der liefhebbers dikwerf voor, en is in geel koper geslagen, bij de verbanning van NAPOLEON naar *Elba*, tot spot van hem en ter eere van de legerhoofden der geallieerden. Als pendant is eene andere spotpenning op den ex-Keizer te noemen, welke terzelfde grootte, mede van geel koper, in *Holland* is geslagen, en hem op eene klip, *St. Helena*, voorstelt, met het omschrift: »*Waar zal ik ontkomen?*". C. W. BRUINVIS.

Twee metalen penningen. De uitlegging komt mij, wat de tweede metalen penning aangaat, zeer duidelijk voor. Deze is niet anders dan eene eenvoudige marqueerpenning bij het whisten, die ook hier te lande gebruikt wordt van goud, zilver, ivoor of paarlemoer, en waarvan er vier of vijf in een doosje bijeen gevonden worden.

De spreuk: *Keep your temper*, *houdt u bedaard*, bevestigt zulks naar mijn inzien.

Dat VICTORIA'S borstbeeld op de keerzijde prijkt, bewijst slechts dat de penning onder hare regering geslagen is, en levert een nieuw bewijs van de gehechtheid der Engelschen aan hunne koningin, met wie zij, in zekeren zin, dweepen. DESIDERIUS.

[C. G. B. gaf een gelijksoortig antwoord als de beide bovenstaande, en voegde er met betrekking tot de tweede penning, bij „men vindt er met: *Keep your temper*, met een kaartspelend heer links, van 1806, en dergelijke met eene dame, regts ziende; andere met een' ruiter in galop regts; van boven *to Hanover*, onder aan 1837 en onder de afbeelding van VICTORIA 1849; ook zonder dat jaar".]

Oude gravures met spreekwoorden (V.; bl. 72, Vr. L). Ook dergelijke gravuren zijn in mijn bezit en denkelijk wel van denzelfden maker als die van B—s., want ook bij mij zijn de voorstellingen door elkander, en de stijl der bijschriften schijnt almede niet veel verschil op te leveren. B—s. meent uit de kostumen der afgebeelde personen te moeten opmaken dat de plaat van de XVIde eeuw dagteekent, en dit zoude zeer juist gezien zijn, zoo namelijk mijn vermoeden gegrond is, dat die van hem en de mijne door dezelfde hand vervaardigd zijn. Immers op *één* der platen, in mijn bezit, staat in den ondersten hoek aan de regterzijde: JOANNES a Doetinchum *Excudeb*: A°. 1577.

De voorstellingen en bijschriften bij mij zijn als volgt:

Bovenaan in een langwerpig compartiment:

De Blauwe Huijcke is dith meest ghenaemt,
Maer des Werrelts Idel sprocken hem beeter betaemt.

En verder: »Een Ider huijs zijn Cruijs; Twe Sotten in een huijs is te veel; De Such gaet daer om den heert; Dese beschitt de Galghe; Dese beraet hem met den duvel under de galghe; De eerst comt de eerst maelt; Dese heeft de hoven doer steecken; Beeter een voegel in de hant als 100 in de locht; Met vogel vangt men voegelen; Hier is een narr op eijer geset; Dese vist al achter dat neth; Dese vult de put als t Calff verdroncke es; Hij braet de haerinck om de kuidt; Desen siet op dat Aeij, en laet de henne loepen; Deen heeft de Son mede dander teegen; Dese pijnt dat de sonn int water schijnt; Oude honden sijn quaet bandich te maken; Dese staet met den eene voet op daerde, en dander int graff; De man howt dat huus, dat wijff gaet lopen; Veel honden is der haze doet; Met unwilge honde is quaet hazen vangen".

(Tweede prent.) »Dese pist tegen de mane; Dese waijt met met alle wijnden; Dese hanget de huycke na den wijnt; Dese steeckt de duvel een keerse ann; Dese wantt de pluijmen in de wijnt; Dese vint de hont in den pott; Dese climt van den oss op den essell; Hier vechten seven wijven om een mans brouck; Dese gapet tegen den hoven; Deen scheert de scaepe, dander de verrken; Dese can van dat eene broet an dat ander niet gheraeken; Dese heft den sack voll; Twee honden over een been, comen selden over een; Deen rockent dat dander spint; Dese clowt daert hem niet en jockt; Dat is een gheleert man; Dith is een pluijmstriecker; Wie weet waer ome de ganze bervoets gaen;

Dese draijt de werrelt zijn duijmken; Dese heft twe witte voeten; Dese spreckt uth twe monden; De Ecxter can haer huppelen niet laeten; Hier is de liefde op de siede daer de tasse hanget". W. D. V.

Oude gravures met spreekwoorden. Om aan het verlangen van B—s. te voldoen, deel ik hem mede, dat Dr. A. DE JAGER in het bezit is van twee dergelijke platen als de door hem vermelde, en stellig van den tijd, waarin hij de zijne plaatst. Aan het einde van mijn *Tweede twaalftal Nederlandsche spreekwoorden,* teekent Dr. DE JAGER aan (zie het *Archief voor Nederl. Taalkunde,* Dl. II, bl. 260); »Ter bevestiging van de hiervoor verdedigde opvatting van het spreekwoord: *hij springt van den os op den ezel,* dient, dat op eene onder mij berustende plaat van 't jaar 1577, verscheidene vaderlandsche spreekwoorden in afbeeldingen voorstellende, bij de woorden: *deese climt van den oss op den esell,* een *os* en niet een *paard* voorkomt".

Onder de vele belangrijke diensten, die Dr. DE JAGER mij in mijnen arbeid over de Nederlandsche spreekwoorden bewees, behoort ook deze, dat hij mij met vele andere boeken zelfs zijne belangrijke *Adversaria* toevertrouwde. Uit deze teekende ik van de beide genoemde platen aan, dat op eene derzelve staat: »JOANNES *a Doetinchem Excudeb,* A°. 1577, 12 *Nouē*". En boven de andere: »*De blauwe Huycke is dith meest ghenaemt, maer des werrelts idel sprocken hem beeter betaemt*". Zij bevatten onderstaande spreekwoorden, met zeer eigenaardige afbeeldingen.

Pl. I. 1. Deze pist tegen de mane; 2. Deze waait met alle winden; 3. Deze hangt de huyck na den wind; 4. Deze vindt den hond in den pot; 5. Deze want de pluimen in den wind; 6. Deze steekt den duivel eene kaars aan; 7. Deze klimt van den os op den ezel (*); 8. Hier vechten zeven wijven om *één* mans broek; 9. Deze gaapt tegen den oven; 10. Deze heeft den zak vol; 11. Twee honden over *één* been, komen zelden over een; 12. Deze scheert de schapen, d'ander de varkens; 13. Deze kan van het eene brood aan het ander niet geraken: 14. De een rokkent dat de ander spint; 15. Deze klouwt daar 't hem niet jukt; 16. Dat is een geleerd man (een man met een ladder); 17. Dit is een pluymstrijcker (iemand veegt een ander met een' borstel); 18. Wie weet waarom de ganzen barvoets gaan; 19. Deze draait de wereld zijn duimken; 20. Deze heeft twee witte voeten; 21. Deze spreekt uit twee monden; 22. De exter kan haar huppelen niet laten; 23. Hier is de liefde op de siede, daar de tasse hangt.

Pl. II. 1. Een ieder huis zijn kruis; 2. Twee zotten in een huis is te veel; 3. De zeug gaat daar om den haard; 4. Deze beschijt de galg; 5. Deze beraadt zich met den duivel onder de galg: 6. Die eerst komt, die eerst maalt; 7. Deze heeft den oven doorsteken; 8. De een heeft de zon mede, de ander tegen; 9. De man houdt het huis, het wijf gaat loopen; 10. Beter een vogel in de hand, dan honderd in de lucht; 11. Met vogel vangt men vogelen; 12. Deze pijnt dat de zon in 't water schijnt; 13. Veel honden is der hazen dood; 14. Hier is een nar op eijeren gezet; 15. Deze vischt al achter 't net; 16. Met onwillige honden is kwaad hazen vangen; 17. Deze vult den put als 't kalf verdronken is; 18. Hij braadt den haring om de kuit; 19. Oude honden zijn kwaad bandig te maken; 20. Deze staat met den eenen voet op de aarde en d'ander in 't graf; 21. Deze ziet op het ei en laat de hen loopen.

De bijgebragte spreekwoorden, noch die, door B—s. vermeld, doen mij vermoeden, dat hier iets achter zou schuilen. Ik denk dus niet dat er aan eene godsdienstige of staatkundige strekking kan gedacht worden, zoodat er *bepaalde* personen op deze platen zouden worden aangeduid, maar meen te mogen aannemen, dat men hier alleen heeft te denken aan de toen reeds doordringende zucht, om zich in geschrifte door spreekwoorden regt verstaanbaar te maken. Is dat zoo, dan is daarin genoegzame grond voor JOANNES *a Doetinchem* of een ander, om eenige spreekwoorden door eigenaardige afbeeldingen te verzinnelijken.

Het zou mij genoegen doen, indien B—s. ook de overige spreekwoorden zijner gravure wilde opgeven. P. J. HARREBOMÉE.

[Men ziet dat de prenten van W. D. V. eenigzins verschillen met die waarvan de Hr. HARREBOMÉE gewag maakt.]

Oude gravures met spreekwoorden. De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde is in het bezit van eene dergelijke plaat, groot een half blad folio, waarop 23 figuren bij even zoovele spreuken. Deze laatste luiden als volgt:

De trouwe is lichter als ēē pluijm; Wacht u voor de catzen, de voer lecken, en achter kratzen; Dese scheert den geck, Hier rijden de essels up mulen; Ten bijnt nz[niet] al guede Cocken, de veel messen draeghen; Dese wert met dat speet gesmeeten, en heft van dat gebraet niet ghegeeten; Iudas kusse geuen; De hoonich will eeten, moet lijden dat hem de bijen steecken; De twe schieten door een gatt: Dese clowt den aep; De kruuck wert so lāge te water gedragen, dat si eens breeckt; Den hont sitt up zijn tasse; Hier noet de voss de craene; Twill all muusen watt van Catten comt; Hier treckt de such den tap wth; Dat Bier is voer de ganzen niet ghebrouwen; Ick moet mij crommen, zal ick doer de werrelt commen; Dese will al heel up met rechtver-

(*) Ik kan voor de spelling niet instaan, en vermoed de oorzaak van 't verschil niet.

dicheit doer de werrelt comē; Dese draeget de doet in sijnen boesem; Dese draget dat fwer in deene hant, twater in dander hant; Dese siet doer de vingeren; Frowkens de geernn hier, eñ daer, den offer untfanghen, moeten haer mans de blaw huijcke ōhanghen; Dat sluijt gelijck ēē tanghe up een verrken.

Het dialect, hetzelfde als dat in DE NAVORSCHER, zweemt eenigzins naar het Geldersch van die dagen. Ook mij schijnt het toe dat deze gravure uit het midden der XVIde eeuw dagteekent. De voorstelling heeft wel wat van die van P. BREUGHEL. Ik zou wel denken dat de meer en meer veldwinnende hervorming in het kerkelijke en het iets later aangevangen verzet in het staatkundige bij onzen landaart tot dergelijke platen aanleiding gaf en men, wat men in het openbaar niet durfde zeggen, op deze wijze te kennen gaf. Waarom dan ook noch teekenaar, noch graveur zich noemde. B.

[C. G. B. herinnert ons aan de oortjes prenten uit *België* (uit *Gent, Turnhout*, enz.) van lateren tijd, waarop ook zoodanige spreuken voorkomen.]

De Evangelisten (V.; bl. 72, Vr. LI). Over de werken der Evangelisten en de geschiedenis hunner geschriften raadplege men het *Handboek tot de kennis van de H. Schriften des O. en N. Verbonds door* Dr. J. J. PRINS, te Rotterdam, bij VAN DER MEER en VERBRUGGEN, 1852, Dl. II; — *Het Leven van Jezus door* Dr. J. J. VAN OOSTERZEE, Dl. I, (de inleiding) bl. 36 en volg.; — *De oudste Vertalingen des Bijbels, door* Prof. P. J. VETH, in de *Gesch. der Christ. Kerk in tafereelen.* Te Amsterdam, bij G. PORTIELJE, 1850, Dl. I, bl. 57—72. Uit het eerstgenoemde werk vindt men een uittreksel over den Kanon des Nieuwen Verbonds in DE NAVORSCHER, Dl. III., bl. 9, door het Bestuur van dit Tijdschrift gesteld, waartoe wij ook den vrager bij dezen verwijzen. J. J. WOLFS.

Jean Leger en Jacques Brez (V.; bl. 73, Vr. LV). Over den eersten vindt HENRIJ een lezenswaardig artikel in de *Biographie Universelle par une Societé de gens de lettres*, Brux. *Ode.* Hij had de eer van bij GLASIUS vermeld te worden, wel verdiend.

JACQUES BREZ wordt ook natuurkundige genoemd, geb. in 1771 te *Middelburg*, gestorven in 1798. Behalve zijn *Histoire des Vaudois*, Utr., 1796, 2 vol., gaf hij ook uit: *Voyages interessantes pour l'instruction de la Jeunesse*, Utr. 1789, en *Flore des insectophiles*, ib. 1791. Maar is 't wel zeker, dat hij te *Utrecht* gestorven zij? P. N.

Hooglied (V.: bl. 73, Vr. LVII). J. HOOGEVEEN, *Het Hooglied van Salomon, zinnebeeldig en digtkundig uitgebreid*, Leyden, HENDRIK VAN DAMME, 1726, 4°. Uit deze dichtkundige bewerking zijn onderscheide bladzijden op het stadhuis binnen *Leiden*, door order van schepenen verbrand; gelijk van 33 bladen op mijn ex. is aangeteekend. B.

[Door deze opgave is de vraag niet beantwoord.]

Met spek schieten (V.; bl. 94, Vr. 57). »*Hij schiet met spek*". Niet onaannemelijk is hetgeen BILDERDIJK zegt, *Aant. op Huygens*, VI, bl. 136, dat *spek* voor *leugen* genomen werd, omdat men er zijn reden mede *lardeert*. Van daar ook *met spek schieten* voor *liegen*". A. DE JAGER, *Taalk. Magaz.*, Dl. III, bl. 119.
J. J. WOLFS.

Het huis met den gouden ketting (V.; bl. 94, Vr. 63). Daar ik in het bedoelde huis met den gouden ketting geboren ben, en de eerste 19 jaren mijns levens heb gewoond, geef ik gaarne aan N.***. de inlichtingen die mij omtrent dat huis bekend zijn.

De oorsprong der benaming, Huis met den gouden ketting, is met geen zekerheid op te geven. Onder vele meeningen echter is de volgende de waarschijnlijkste. Een voormalig koopvaardijkapitein op de *Oost-Indië* zou eigenaar en bewoner van dat huis zijn geweest, minstens honderd jaren geleden. Met zijne zaken ten achteren geraakt, besloot hij, dus luidt het verhaal, om zijn fortuin op nieuw te beproeven; en bezigde bij zijn vertrek naar zee, den bekenden zeemansterm: »Ik breng een gouden of een ijzeren ketting terug", dat is: Ik kom rijk of arm weder. De man had na een of meer reizen zijn fortuin hersteld, en tot aandenken aan zijn gezegde, een gouden ketting uitgehangen.

Wat den naam van spookhuis aangaat, hij zal afkomstig zijn van het ongeluk, latere bewoners van dat huis, zoo men mij wel eens heeft gezegd, overkomen, den toenmaligen Directeur-Generael der Stads gebouwen RAUWS, namelijk. Die Heer, in 1772 in de Schouwburg op de Keizersgracht zijnde, toen zij afbrandde, was een der zestien ongelukkigen, die aldaar jammerlijk omkwamen. De schrik, op het hooren van den ramp, maakte zijne vrouw krankzinnig, in welken toestand zij zich door ophanging van het leven beroofde. Natuurlijk »te dier tijd" moest het huis waar dit alles was voorgevallen, een spookhuis zijn.

In mijne kindsche jaren hoorden wij des nachts, vooral op de achterkamer waar mijne slaapplaats was, dikwijls een hevig gebons, maar wisten dat dit niets anders was dan het opstaan in het holst van den nacht en 't naar beneden komen der knechts in de belendende Suikerraffinaderij. Wij waren aan dat geraas gewoon en het stoorde mijne nachtrust geen

oogenblik, daar ik niet in het geloof aan spooken was opgevoed.

Intusschen weinig tijds na het overlijden van mijnen vader, toen het huis door ons was ontruimd, werden er door de volgende bewoners spooken gezien of gehoord. Na verkoop toch van dat huis in 1805, werd de nachtwacht tot hulp geroepen, omdat men vreemd geraas hoorde. Het een en ander en eene ontstelde verbeelding, zullen wel aanleiding tot den naam van spookhuis hebben gegeven. Sedert omstreeks vijftig jaren is het huis door verschillende familien bewoond, doch nimmer hoorde ik gedurende dien tijd van het verouderde praatje meer gewagen. D. B. C.

[CONSTANTER vermeent dat dit huis, volgens daarvan nog bestaande koopbrieven, het eigendom zou zijn geweest van een halsketenmaker, die dit sprekend-uithangbord voor zijne affaire koos.]

Geboortedag van Napoleon I (V.; bl. 94, Vr. 66). Het gevoelen der *Edinburgh Review* daaromtrent wordt ook voorgestaan in het werkje: *Kurze Lebensbeschreibung Napoleon Buonaparte's*, 2e vermehrte Auflage. Frankfurt und Leipzig, 1816, waar men leest op bl, 4: »NAPOLIONE oder NAPOLEON BUONAPARTE wurde am 5 Februar 1768 gebohren; damit er aber für einen gebohrnen Franzosen gelte, so verjüngte er sich und verlegte seinen Geburtstage auf den 13ten [moet zijn 15ten] August 1769; denn im Juny dieses Jahrs war Corsika schon unter französische Bothmässigkeit gekommen".

Daarentegen leest men in het *Conversationslexicon* [6e Auflage]. »NAPOLEON BUONAPARTE ward den 15 Aug. 1769 zu Ajaccio geboren. Die von einigen seiner blinden Hasser aufgestelltte Behauptung, er sei eigentlich schon am 5 Febr. 1768 geboren, und habe sich eigenmächtig, aus allerlei läppischen Gründen um etwa 1½ Jahr junger gemacht, widerlegt sich dadurch, dass auf diese Weise sein Bruder JOSEPH nur 4 Wochen älter sein wurde als er". (JOSEPH BUONAPARTE werd geboren den 7den Januarij 1768 en niet 1767 zoo als er in de aangehaalde editie van het *Conversations lexicon* abusivelijk staat.)

LAGE.

[Over de familiebetrekkingen van Keizer NAPOLEON I. verscheen in 1845, bij J. F. SCHLEIJER, te *Amsterdam*, een werkje, getiteld: *De familie* BONAPARTE *en* LEUCHTENBERG, door een ongenoemd, doch niet onbekend schrijver.]

Gazophylace Française (V.; bl. 95, Vr. 70). Om eenigzins met den inhoud van *Le Gazophylace de la langue francoise et flamande*; *comprenant etc.*, door CASPARUS VAN DEN ENDE, bekend te worden, raadplege men het belangrijke stuk van Dr. A. DE JAGER, in het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. II, bl. 1—36. In het bijzonder wordt ons hier in 't breede medegedeeld: »*De Klankmethode door* C. VAN DEN ENDE, *omstreeks de helft der zeventiende eeuw, in Nederland gevonden en in praktijk gebragt*". Over den schrijver zelven vindt men vele aanteekeningen in DE NAVORSCHER van 1852, en in het *Bijblad* van 1853.

J. J. WOLFS.

Gazophylace Française. De Heer P. H. T. kan het door hem bedoelde vertoog van den Rotterdamschen onderwijzer CASPARUS VAN DEN ENDE (niet EYNDE), vinden in DE JAGER'S *Archief voor Nedel. Taalkunde*, Dl. II, bl. 17—36, »waarin het is overgenomen naar den Nederduitschen tekst, zoo als die voor het tweede deel" (van den eersten druk) »des Woordenboeks" (getiteld: *Schatkamer, der Nederduytsche en Francoysche Tale* enz.) »voorkomt; de fransche, voor het eerste deel" (dat tot titel heeft: *Le Gazophylace de la langue française et flamande* etc.) »geplaatst, komt daarmede woordelijk overeen, met uitzondering van de lettertafels, die voor iedere taal afzonderlijk zijn ingerigt en derhalve eenigzins verschillen. Men vindt ze hier" (bij DE JAGER, a. w.) »beide ingevoegd". — VAN DEN ENDE heeft zijn Woordenboek opgedragen aan de regering zijner woonplaats, en niet aan Prins FREDERIK HENDRIK.

—5—

[Ook CONSTANTER verwees den vrager naar het werk van DE JAGER.]

Vervaardiger van het lied: »Freut euch des Lebens" (V.; bl. 95, Vr. 72). Als vervaardiger van het beminde »*Freut euch des Lebens*", wordt opgegeven PAUL USTERI, Staatsraad in het kanton *Zurich* in *Zwitserland*, geboren in 1761, gestorven in 1789, die in de geschiedenis van zijn vaderland als een uitstekend staatsman bekend is, en vooral ook door zijn politieke, geneeskundige en botanische geschriften (de laatsten gedeeltelijk met Dr. RÖMER uitgegeven) zich een grooten naam heeft verworven. LAGE.

Vervaardiger van het lied: »Freut euch des Lebens". In de *Nordteutsche Thalia*, Osnabrück, C. W. CRONE (zonder jaartal), vindt men VON LANGBEIN als vervaardiger van dit lied opgegeven. ***.

Etymologie van Dom of Domkerk (V.; bl. 95, Vr. 76). De Hoogleeraar A. MATTHAEUS (*de Fundat.*, bl. 1) meent, dat de naam *Dom* bij verkorting afkomstig is van *Domus* en *Dominicum*, dat is *Kerkgebouw*, of wel *het Huis des Heeren*. GOLDASTUS beweert dat de afleiding eerder van *Dominus*, dan van *Dominicum* moet geschieden (in *Thesauro Practico*, bl. 932. KILIAEN, *Etym.*, Edit. 1566, bl. 90 en 91). Van het Italiaansche *duomo* koepel is geheel niet aannemelijk, omdat niet alle koepelkerken: bisschoppelijke, maar de laatsten veelal geene koepelkerken zijn. De afleiding van de

beginletters D. O. M. zou ik eerder voor eene aardigheid houden.

C. W. BRUINVIS.

Etymologie van Dom of Domkerk. Dom is eigenlijk een hoog, rond, gewelfd dak (een koepel) of een ronde, met een rond gewelf gesloten toren. Daar men dergelijke gewelven vooral bij kerken vond, werden deze kerken zelven daarna genoemd, vooral de hoofdkerken. De naam wordt van het Grieksche δωμα (dak) afgeleid — anderen houden met minder grond het Oudduitsche woord »dammen" regt spreken, oordeel vellen (waar »verdammen" van afstamt) voor den oorsprong van dom, ofschoon deze beteekenis voor de hoofdkerken past, want bij deze was de zetel van het kerkelijke opperste geregt (volgens het *Conversation Lexicon*).

LAGE.

Etymologie van Dom of Domkerk. »*Dom*, zelfst. naamw. M. — *men; domkerk;* hoofdkerk, Oudduitsch, *tuom, tuomo:* Zweedsch IJslandsch, *dom;* Gothisch *doms;* (Middeleeuwsch Latijn, *doma*, Fransch *dôme*, koepel); Italiaansch, *domo*, *duomo*; Latijnsch, *domus*, huis; Grieksch, *doma*, *domos*; Sanskrit, *dhaman*, gebouw, huis. WACHTER en IHRE leiden het met den uitgang *dom* van het oude *doum*, gebied, geregt af. Anderen houden het voor eene zamentrekking van de drie voorletters van *Deo Optimo Maximo*, die boven de domkerken zouden gestaan hebben, hetgeen zeer onwaarschijnlijk is. In het Grieksch is *demein* bouwen, sanskrit *dhâ*, bouwen, stichten. Het woord is uit den romanischen taaltak in de duitsche talen overgegaan". J. L. TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek*, bl. 140.

Met deze afleiding stemt overeen die, welke voorkomt in *de Oefenschool*, 15de Jaargang, 1853, bl. 297. A. AARSEN.

Ooijevaars (V.; bl. 96, Vr. 79). »Voor ongeveer twintig jaren", dus verhaalt een landman in de nabijheid van *Alkmaar*, die een ooijevaarsnest op zijne woning had, »viel een jonge ooijevaar uit het nest, die zich daardoor vrij erg bezeerde. De landman nam hem op, gaf hem verblijf in het eendenhok, terwijl men niet naliet zorg voor den gekwetste te dragen. Deze gebruikte met de eenden zijn voedsel. De vreemde gast werd ongestoord door de eenden toegelaten, gelukkig herstelden zijne gebreken, en hij verliet zijn verblijf gedurende den geheelen dag, doch 's avonds keerde hij terug. Dikwijls ontving hij op een stuk land een bezoek van een of twee ooijevaars, waarmede hij, toen hij geheel hersteld was, ook wel eens uitvloog. Tegen den tijd dat de ooijevaars hun vertrek naar een ander gewest aannemen, kwamen er twee op de plaats waar de opgekweekte zich bevond; na eenigen tijd daar geweest te zijn, vertrokken zij, de opgekweekte bleef in zijn verblijf en bragt den winter bij de eenden door. Met de aankomst der vogels in het volgende voorjaar, kwamen er weder twee ooijevaars bij hem op een stuk land; na eenigen tijd daar vertoefd te hebben, vertrok het drietal, doch de opgekweekte zag men dikwijls in de nabijheid van het huis, en ook in zijn vorig verblijf. Men herkende hem aan den eenigzins misvormden hals en poot, doch in het volgend najaar en winter vertoonde hij zich niet meer. Het volgende voorjaar kwam hij weder in de nabijheid van zijne woning en voorgaand verblijf, — dit bezoek werd dien zomer een en andermaal herhaald, — doch met het einde van den zomer heeft hij zich daar niet meer laten zien".

In den zomer van 1843 heeft men te *Alphen*, in *Zuid-Holland*, aan de halzen van drie dat jaar uitgebroeide ooijevaars, bandjes bevestigd met kleine koperen plaatjes, waarop de naam der gemeente en het jaartal 1843 waren gegraveerd. Op den 10den Augustus heeft men die jonge vogels nog aldaar gezien, doch na dien tijd niet meer, terwijl het nest zeven dagen daarna ook door de oude vogels verlaten is. In de eerste dagen van September heeft de Heer Burgemeester der gemeente *Alphen* een brief uit *Rocquefort*, Departement *des Landes*, in *Frankrijk*, 25 uren benoorden de Spaansche grenzen, ontvangen, inhoudende, dat een dezer jonge ooijevaars reeds den 13den Augustus in die gemeente geschoten was geworden.

In een Courant van den 26sten Julij 1843 wordt gezegd: »Als een nieuwe bijdrage voor de *Natuurlijke Historie der Ooijevaars*, wordt door een bewoner van *Texel* het volgende medegedeeld: »Zeker landman had op zijne hofstede een ooijevaarsnest. Hij verwisselde eens de eijeren van de broeijende ooijevaar met eendeneijeren, in afwachting of het wijfje ook deze zoude uitbroeijen. Dit geschiedde naar wensch, doch hoe verwonderd waren de dieren bij de geboorte van het vreemdsoortig kroost; het mannetje klapwiekte, en was zeer ongerust. Eindelijk verwijderde hij zich, doch kwam niet lang daarna met verscheidene ooijevaars terug bij het nest, die al kleppende hunne bevreemding schenen te kennen te geven. Daarop verzamelde zich de schaar op het land, en scheen te raadplegen. Na een geruimen tijd geraasd en geklept te hebben, vloog men in massa op het nest aan, dreef de moeder er af, op het land, en viel zoo lang op haar aan tot zij bezweek".

J. SCHREUDER.

Helmteeken en Wapenspreuk (V.; bl. 96, Vr. 80). De drie struisvederen, welke de Prins VAN WALES voert, zijn afkomstig van den Zwarten Prins, oudste zoon van den Engelschen Koning EDUARD III, welke zulk eene ve-

derbos aan koning JOHAN van *Bohemen* had ontnomen, na hem eigenhandig gedood te hebben in den beroemden slag van *Crecy* in *Picardiën* op den 26sten Augustus 1346, tegen de Franschen, in welken JOHAN van *Bohemen*, PHILIPS van *Valois* te hulp was gekomen.

Deze Prins versierde er toen zijn eigen helm mede, en zij is sedert aan alle de Engelsche Kroonprinsen of Prinsen van *Wales* overgegaan.

De nieuwe troonzaal in het Parlement ten voorleden jare eerst gebruikt, bevat regts van die der Koningin, den stoel van dezen Prins, pronkende met de struisvederen boven de kroon en met de spreuk »*Ick Dien*" en de letters P. W.

Deze spreuk is echter niet afkomstig van den Boheemschen Koning, maar reeds van EDUARD I, veroveraar van *Wales* in 1272; zij is een verbastering van »Eich dyn", beteekenende in het Gaalsch: »zie daar uw man", woorden gebezigd om den toen geboren kroonprins aan het volk voor te stellen.

A. & A.

Entrée de Charles V à Bologne (V.; bl. 96, Vr. 83). Mij zijn geene exemplaren van dit zeldzame werk met 13 houtgravuren bekend. Ik wil slechts berigten dat náár die prenten van LUCAS KRANACH, 9 voorstellingen zijn gevolgd, welke in het IIde Deel van *l'Allemagne, par M.* PH. LE BAS, in het plaatwerk *l'Univers*, Paris, 1838, te vinden zijn. De autheur zegt niet van waar hij het oorspronkelijke bekomen had, ik gis van de Kon. Bibliotheek.

C. W. BRUINVIS.

Groot Toneel van Verwarringen (V.; bl. 99, Vr. LXIX). De titel is: *Monument voor Amsterdam in drie Zangen, Amsterdam in de geplunderde boekwinkels.* Zoo als vermoed werd, maakt het vermelde *groot toneel van verwarringen* daarvan de tweede zang uit.

Vraagteekens.

146. — *Spreekwijze. Van gat gaan. Wat gaat het er weêr van gat*, hoort men dikwijls zeggen als het in een kroeg wat ruw toegaat, bij een woest volksrumoer, en bij een verwarde boêl, wanneer men het niet eens is, enz. Wie der Heeren Navorschers zegt mij den waren zin en den oorsprong dier zegs- of spreekwijze?

F. F. C. STEINMETZ.

---

147. — *Spreekwijze. Bij kris en bij kras zweren. Hij zweert bij kris en bij kras;* wat beduidt deze zegswijze?

F. F. C. STEINMETZ.

---

148. — *Spreekwijze. Eên botje vangen.* Wanneer men iemand bezoeken wil, en men vindt hem niet te huis, of men krijgt belet, dan zegt men: dat men *een botjen gevangen* heeft. Van waar mag deze spreekwijze haren oorsprong ontleenen?

F. F. C. STEINMETZ.

---

149. — *Dirk van Muiden.* Al mijne nasporingen en navragen, wie DIRK VAN MUIDEN zoude zijn, waren tot heden te vergeefs. Het spreekwoord: *Het is een stukje van Dirk van Muiden*, doet mij genoegzaam belang in zijn' persoon stellen, om bij Heeren Navorschers om inlichting te vragen.

P. J. HARREBOMÉE.

---

150. — *Willem Krul.* Wie der lezers van DE NAVORSCHER is in staat mij op te geven, waar WILLEM KRUL, Heer van *Burgst*, Schout bij Nacht van *Holland* en *West-Vriesland* geboren is en wanneer; wie zijne ouders waren, met wie hij gehuwd was en of hij kinderen heeft nagelaten?

J. W.

---

151. — *Joan Krul.* Ik zou gaarne weten: 1°. Wie de ouders waren van JOAN KRUL die in 1674 Hoogschout der stad *Zwolle* was, en gehuwd met JOANNA VAN DER HEUL. 2°. Waar en wanneer hij geboren en overleden is. 3°. Welk zijn wapen was?

J. W.

---

152. — *Portret met de spreuk: Et sibi et aliis.* Ik bezit een portret, (TISCHBEIN pinxit, BAUSE sculpsit, 1766) tot onderschrift hebbende de spreuk: *Et sibi et aliis.* Kan een der HH. Navorschers mij ook opgeven van welk persoon dit een portret is?

B—S.

---

153. — *Messire Daniel de Küttschrutter.* Wie waren de voorouders van *Messire* DANIEL KÜTTSCHRUTTER (ook — RUITER en — RITTER geschreven) welke gehuwd was met ANNA DE CRANE, en in het jaar 1712 te *Gent* als kapitein in garnizoen lag, vermoedelijk later te *Nijmegen.* Hij voerde als wapen een dwarsbalk met sterren en St. Jacobsschelpen.

Br. VAN VOORST TOT VOORST.

---

154. — *Oude spreekwijze. De kraaijen de oogen uitsteken.* Welke is de zin van het spreekwoord dat ik onlangs in een oud werk las: *het geschiet selden, dat men sonder twist ende oproer den krayen de ooghen wtsteeckt!*

HENRY.

---

155. — *Hackemans ghesinneken.* Wat beteekent deze uitdrukking? Zij kwam mij voor in de volgende zinsnede: *Moghelick dit doet heromues, hackemans ghesinneken, ick en meene dat niet dat deghelycke ende gheloofweerdighe personen dit segghen?*

HENRY.

156. — *Het gebed.* Vergis ik mij niet dan wordt de zondagavond-godsdienstoefening te *Rotterdam*, *het gebed* genoemd, als overblijfsel der *avondgebeden* in de Nederl. Herv. Kerk. Is deze benaming nog bij meerdere gemeenten in gebruik? HENRY.

---

157. — *Elisabeth de Graadt.* In mijn bezit is een Handschrift inhoudende: *Minnezuchjes of geboortegift aen de seer eerbaere Dochter Juffr.* ELISABETH DE GRAADT, verjaart den xxix van Grasmaandt des jaers MDCLII.

Kan een van HH. Navorschers mij iets meer aangaande deze jonge dochter melden?

— K. —

---

158. — *Marquis de Saint-Simon.* Hij was de schrijver van het werk *des Jacinthes enz.* Amsterdam, 1768. Wat is er van zijn leven bekend? Heeft hij nog andere werken geschreven? En waar vindt men bijzonderheden van hem opgeteekend? LAGE.

---

159. — *Prikken in de pan.* Van waar toch deze zegswijze? Wat zijn hier *prikken?*

ANTON.

---

160. — *Kramerlatijn.* Van waar is dit woord afkomstig? ANTON.

---

161. — *Zoo dood als een pier.* Wat is *pier* in deze zegswijze? Q. N.

---

162. — *Een eigen geschrift Davids.* In oude en ook nog wel in eenige nieuwe Psalmboeken bij de Hervormden in gebruik, vindt men *Een eigen geschrift Davids*, op de wijs van Psalm XIX, gevoegd achter de Psalmen, enz. In een oud Psalmboek vind ik er boven gesteld, *uyt de Griecksche Bibels in Nederduytschen dichte gestelt, door* D. ABR. VAN DER MEER.

Zegge mij DE NAVORSCHER of dit eenige authenticiteit heeft. EN LEER MIJ.

---

163. — *Drukletters.* Ik weet wel dat er verschillende soorten van drukletters zijn, zoo als: *imperiaal*, *dubbele kanon*, *missaal*, *groote kanon* of *sabon*, *kleine kanon*, *dubbele augustijn*, *dubbele mediaan*, enz., maar ik kan ze in den druk niet met haar eigenaardigen naam onderscheiden. Wie wil mij een handboek aan de hand doen, waaruit ik die onderscheidene lettersoorten kan leeren kennen?

—5—

---

164. — *Idiotismen.* Men vraagt naar den zin en de afleiding der kursief gedrukte woorden in de onderstaande rijmpjes, spreekwoordelijk in gebruik in de *Meijerij* van *den Bosch.*

Hitskes en *britskes* vindt men overal;
Maar de beste koeijen staan op stal.

Hoe ouder, hoe *lotter*;
Hoe jonger, hoe zotter.

—5—

165. — *Aanmoediging der haringvisscherij.* In het Verslag over de zeevisscherijen, dezer dagen door eene daarvoor benoemde Commissie uitgebragt, leest men op bl. 159.

»Een geschrift van die dagen, het weekblad *de Koopmnn*, dat in 1768 te *Amsterdam* werd uitgegeven, beweerde zelfs dat de regering zich niet bij geldelijke ondersteuning der haringvisscherij behoorde te bepalen, maar dat men het voorbeeld moest volgen van eenige plaatsen in *Zeeland*, waar de verkiesbaarheid van sommige ambten en bedieningen afhankelijk was gesteld van de deelneming in eenige haringreederij.”

Zou men mij ook kunnen verpligten met de mededeeling, waar ergens in *Zeeland*, dergelijke, zeker nog al curieuse, bepalingen bestonden. φ^2—φ.

---

166. — *Eene verbetering aan den Telegraaf.* Reeds twee malen las ik in het *Handelsblad* van eene uitvinding om langs den telegraafdraad, twee dépèches in tegenovergestelde rigting te zenden. En nu lees ik in dat blad van den 7den April 1855, het volgende:

»*Berlijn* 4 April. De heer EDLUND, professor bij de Academie van Wetenschappen te *Stokholm*, heeft in het vorige jaar eene verbetering in de electro-magnetische toestellen gebragt, waardoor het mogelijk is langs één draad twee dépèches in tegenovorgestelde rigting te zenden. Deze verbetering verschilt geheel van de uitvinding van Dr. GRINTL te *Weenen.* De oude toestellen kunnen zonder veel kosten in nieuwe veranderd worden en de behandeling geschiedt naar de oude methode. In de maand Augustus jl. heeft de professor in tegenwoordigheid der autoriteit proeven genomen op den telegraaf tusschen *Stokholm* en *Upsal*, die met den besten uitslag zijn bekroond en sedert Kersmis zijn twee toestellen naar de nieuwe methode op deze linie met het beste gevolg in werking”.

Daar het mij onverklaarbaar is hoe twee stroomen te gelijker tijd door éénen draad kunnen gaan, zoo vraag ik of een der HH. Navorschers ook weet hoe die werking is.

B. T. D.

---

167. — *De Gravin van Avondel.* Het zoogenaamde *Hof van* SONOY of *van* BARDENS, thans het Diaconiehuis te *Alkmaar*, is lang bewoond geweest door de Gravin VAN AVONDEL (ARUNDEL?) welke voor CROMWEL uit *Engeland* was geweken en genoemd gebouw voor *f* 500 's jaars huurde. Aangenaam zal het mij zijn iets meer van haar te vernemen.

C. W. BRUINVIS.

---

168. — *Titels der werken van Pater Th. Hellinx en van Pastoor Petrus Schouten.* Pater THOMAS HELLINX, van de orde der predikhee-

ren, in 1741 tiende pastoor geworden van de St. Dominicuskerk te *Alkmaar*, schreef eene *Meditatie*, 4 deelen, in 8°., en PETRUS SCHOUTEN, in 1790 tot pastoor der St. Laurenskerk aldaar aangesteld, beantwoordde de eerste prijsvraag der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, over het bestaan van God, waarvoor hem de bekrooning ten deel viel. Ik verzoek de naauwkeurige titels van gezegde of andere werken dier beide in der tijd hoog geachte geestelijken. C. W. BRUINVIS.

---

169. — *Chique.* Wie kan mij eene goede definitie van dit woord geven, 't welk men zoo dikwerf gebruikt in verschillende gevallen, waar men 't door geen ander woord zou kunnen vervangen. B—D.

---

170. — *Dirk Schol.* Zijn er ook eenige levensbijzonderheden bekend van DIRK SCHOL, orgelist en klokspeler te *Delft*, op wiens dood H. KZ. POOT een treffend lijkdicht vervaardigde, waarin hij hem noemt: *de eeuwige roem der muzijke*, en onder anderen van hem zegt:

't Kunstkundigste gehoor werd rijkelijk voldaen,
De blijdschap leedt geen banden,
De droefheit zelf most noit dan vrolijk van hem gaen.
Zoo zong hij met zijn handen.

Gedichten, Amst. 1759, in 4°. bl. 301 en 303.
J. C. K.

---

171. — *Honey-moon.* Welke is de historisch-grammaticale oorsprong van het bekende Engelsche zamengesteld naamwoord *Honey-moon*, met ons *Wittebroodsweken* overeenkomende? P.

---

172. — *Aqua tofana.* Wat weet men van het vroeger beruchte vergiftigingsmiddel: *Aqua tofana?* P.

---

173. — *Invloed der Nederlandsche Letterkunde bij andere natiën.* Welke natiën in *Europa* hebben, wat de opkomst of aankweeking hunner letterkunde aangaat, dienaangaande iets aan de Nederlandsche litteratuur te danken? P.

---

174. — *Invloed van bosschen op de luchtsgesteldheid.* Hebben uitgestrekte bosschen ook invloed op de luchtsgesteldheid? Zoo ja, dan geve men daarvan bewijzen. P.

---

175. — *Spreekwijze. Veel vijven en zessen.* Men vraagt den oorsprong en de beteekenis van het spreekwoord: hij maakt *veel vijven en zessen.* P.

---

176. — *Het geslacht Spiering.* Is er vóór of na het jaar 1600 te *Delft* een geslacht SPIERING bekend geweest, en was dit geslacht onderscheiden van dat, gesproten uit den huize van HEUSDEN? M°.

---

177. — *Jan van Bokholt.* In welk jaar was JAN VAN BOKHOLT Schepen te *Rotterdam*, tot welk geslacht behoorde hij en welk wapen voerde hij? M°.

---

178. — *Het geslacht des Rameaux.* Was het geslacht DES RAMEAUX, dat te *Rotterdam* in de Schepensbank heeft gezeten, van Fransche afkomst? M°.

---

179. — *De geslachten Dispontein en Mortion.* Wie kan mij iets mededeelen aangaande de geslachten DISPONTEIN en MORTION? M°.

---

180. — *Het geslacht de Jonge van Baertwijk.* Was het geslacht der Heeren DE JONGE VAN BAERTWIJK gesproten uit de Graven VAN DER MARK? M°.

---

181. — *Het geslacht van Petersom Ramring.* Is het geslacht VAN PETERSOM RAMRING van Hollandschen oorsprong?

Eenige berigten rakende de afkomst en het wapen van dit geslacht, zouden mij zeer aangenaam zijn. M°.

---

182. — *Raden van Hertog Jan van Beijeren.* Zoude een der Navorschers mij kunnen opgeven de namen dergenen, die in den jare 1419 Raden waren van Hertog JAN VAN BEIJEREN, Ruwaard van *Holland?* M°.

---

183. — *Femming of Flemming.* In familieaanteekeningen vind ik genoemd: N. FEMMING of TEMMING, Raad van den Koning van *Denemarken*, resideerende binnen *Hamburg*. Hij moet geleefd hebben tusschen de jaren 1630 en 1680, en door huwelijk vermaagschapt geweest zijn aan een Hollandsch geslacht. Zoude men in plaats van FEMMING, niet moeten lezen FLEMMING? M°.

---

184. — *Ambachtsheerlijkheid Puttershoek.* Aan welke geslachten heeft, vóór den jare 1500, de ambachtsheerlijkheid van *Puttershoek* behoord? M°.

---

185. — *Johan van Driel en Maria van der Duyn.* Ik vind eenen JOHAN VAN DRIEL, KLAASZ. als schepen te *Rotterdam* genoemd. Hij was gehuwd met MARIA VAN DER DUYN, dochter van Docter JOHAN VAN DER DUYN, Raad en Vroedschap der voorsz. stad *Rotterdam.* Behoorde genoemde JOHAN tot het geslacht VAN DRIEL uit *Dordrecht*, en zijne huisvrouw tot dat van VAN DER DUYN, gesproten uit den Huize van BREDERODE? M°,

---

Aanteekeningen.

Een oud bewijs, dat Luther is de Antichrist. Ik vond dit met eene oude hand geschreven op den titel van het volgende boekje: *Prodromus oder Fürdrab des Antichrists, darinnen durch den hellen Text, vnnd waren verstande der Göttlicher heiliger Schrifft, auszfürlich angezogen vnnd erklärt wirt, ob der Bapst, oder Bapstumb zu Rom der warer rechter Antichrist sey,* LUTHER *vnd* CALUINUS, ENOCH *oder* HELIAS. *Durch* THEODORUM GRAMINAEUM *Ruremondanum.* Cölln, LUD. ALECTORIUS, 1578, 4°.

Genoemd bewijs dan berust op het gezegde in *Openbaring* (Hoofdst. XIII), dat de naam van den Antichrist vervat is in 't getal 666. Men zet namelijk voor de letters van het alphabet in de gewone orde de cyfers in de plaats, in decimale orde, van 1 tot 10, van 10 tot 100, van 100 tot 1000, als

1,	2,	3,	4,	5,	6,	7,	8,	9,
a,	*b*,	*c*,	*d*,	*e*,	*f*,	*g*,	*h*,	*i*,
10,	20,	30,	40,	50,	60,	70,	80,	90,
k,	*l*,	*m*,	*n*,	*o*,	*p*,	*q*,	*r*,	*s*,
100,	200,	300,	400,	500.				
t,	*v*,	*x*,	*y*,	*z*.				

Nu kan men op tweeërlei wijzen de uitkomst verkrijgen, maar LUTHER krijgt of den naam LAUTER of dien van LUTEER, dan dit komt er zoo juist niet op aan. Zie hier de uitrekening:

M -	30.	L -	20.	M -	30.	L -	20.
A -	1.	U -	200.	A -	1.	A -	1.
R -	80.	T -	100.	R -	80.	U -	200.
T -	100.	E -	5.	T -	100.	T -	100.
E -	5.	E -	5.	I -	9.	E -	5.
N -	40.	R -	80.	N -	40.	R -	80.
	256.		410.		260.		406.
			256.				260.
			666.				666.

Heeft men ook op eene dergelijke manier berekend, dat de Paus de Antichrist zou zijn, of is dat zoo volkomen niet bewezen?

Ἐρευνήτης.

Register van grafschriften (vgl. Dl. III, bl. 321; Dl. IV, bl. 193; Dl. V, bl. 1). Het was mij aangenaam op te merken, dat mijne aansporing om registers der grafschriften te vervaardigen, nog al eenige sympathie heeft gevonden. Ik bedoelde echter slechts de aandacht op deze zaak te vestigen, en alzoo uit te werken, dat met der tijd in iedere kerk een dergelijk register voorhanden zij. Ik betwijfel het, of eene verzameling van Nederlandsche grafschriften, een reuzenarbeid, wel de kosten der uitgave zou goedmaken. Voor eene enkele provincie kon zulks misschien nog gaan, en ik zag dezer dagen, dat men in *België* zoo iets begonnen is. Het ontbreekt mij niet aan lust, maar wel aan tijd om handen aan den ploeg te slaan, zoo als onze geachte medewerker B. mij aanraadt. Doch misschien wil een ander het werk wel op zich nemen, en doe ik hem dan geene ondienst met zijne aandacht te vestigen op de navolgende werken, die eene geschikte handleiding zouden kunnen aanbieden.

Verzameling van grafschriften in de St. Andrieskerk te Antwerpen, met aanteekeningen door P. VISSCHERS, één deel, gr. 8°, *f* 3,—

Graf- en gedenkschriften der Provincie Antwerpen.— Inscriptions funéraires et monumentales de la Province d'Anvers. Uitgegeven op last van het Gouvernement, door G. LA GRELLE. P. GÉNARD, P. VISSCHERS *en anderen.* in gr. 4°. (in afleveringen).

Collection de Tombes, épitaphes et blasons recueillis dans les églises et couvents de la Hesbaye. Avec des notes généalogiques sur plusieurs familles, par L. DE HERCKENRODE, één deel, royaal 8°., met pl. *f* 5,—

Deze werken waren, volgens advertentie in den *Konst- en Letterbode* van den 27sten Mei ll., voorhanden bij den Boekhandelaar MARTINUS NIJHOFF, te *'s Gravenhage.*

φ²—φ.

Bijzonderheden aangaande den winter van het jaar 1740. Wanneer er sprake is van eenen kouden winter, hoort men gewoonlijk dien van het jaar 1740 noemen, en als van vader op zoon blijft die winter zijne vermaardheid behouden; doch weinigen slechts zijn er te vinden, die eenige bijzonderheden weten mede te deelen, en het is daarom, dat ik vermeen den lezers van DE NAVORSCHER geene ondienst te doen met hun iets mede deelen omtrent de koude, die er in 1740 geheerscht heeft. De bron, waaruit ik mijne mededeelingen put, is een manuscript, geschreven in dat jaar, en hetwelk mij toevalligerwijze ter hand gekomen is. Het heeft tot opschrift:

»*Tot Gedagtenis van de Winter van den jaare* 1740. *Hoe elken dagh het Weer en Windt sig gedragen heeft*",

en begint met eene aanteekening van den 4den Januarij af aan tot den 6den Maart, omtrent het weder, den wind en de vorst, welke ik gaarne ter inzage van beoefenaars der meteorologie wil stellen.

De schrijver deelt ons, na zijne aanteekening van het weder op den 6den Maart, het volgende mede:

»Terwijl ik dit schryf krygе ik verscheyde berigten die Remerkabel syn. In 't gemeen volgens de tydinge der Couranten en Brieven is de swaare vorst, de eyselyke stormwinden, de ondragelijke koude en de daardoor veroorsaakte armmoede byna geheel *Uropa* door

op de eene plaats het een wat meer op den andere het ander wat min.

»Int Bysonder in Engellant op sommige plaasen is de sneeuw gevallen tot 14 voeten hoogh, soo dat de menschen door paaden moest maaken om by den anderen te koomen. Voorwaar een wonderlyk gesigt, als wy ons verbeelden de straaten met sneeuw bedekt tot boven de booven Drumbels van deuren en vensters. Te *Eykhuysen* is by gelegentheyd van een vaart op te byten om twee scheepen in een van de daaromtrent synde haavens voor de Eysgangen in vyligheyd tē brengen het Eys bevonden dick te syn 15 voeten; daar is al neegen duysent vyf hondert guldens gebooden om die vaart op te byten, maer daar waaren geen liefhebbers, om de swaarigheyt die sy daar in vonden.

»In *Selant* is weegens de harde vorst aan veel nootwendigheedens groot gebreck geweest, soo dat daar voor eyder Emmer waater 7 stuyvers en voor eydér een Turf een stuyver Betaalt is. In *Hollant* is het niet veel beeter geweest. Tot *Lyden* is volgens de berigten de armoede seer groot geweest, soo dat weegens gebreck van voorraad als van winning de Tresorie of de stadt meest het synen der by op heeft moeten setten om den armen en nootlydende niet van honger, gebreck en swaare koude te sien vergaan.

»Van het ganschen *Sugtholland* heeft men gehoort van groote arremoede in deese winter. In *Amsterdam* heeft men meede van seer veelen Elenden gehoort. By menschen geheugen heeft men de weegen soo niet vervult gesien met nootlydende als in deeze winter; de Banck van leening is opgestapelt geweest van goederen; de diaconie hebben veel aansoek gehadt en het ordinaeren moeten verdubbelen; het huyssittenhuys is al vroeg uytgegeven geweest van turff, waardoor de strenge koude voor die nootlydende nogh ondragelijker geweest is, men heeft de menschen op straat vinden doodt liggen; ons gasthuys is vervult geweest met doode lijken, namentlyk van de sulken die door koude en armoede syn vergaan, en wie weet wat Armoeden, wat elenden dat er in stilten geleeden is van de sulken die te eerlyk van herten syn om het selven Bekent te maaken, dogh de sulken wensch ik een Ryken Seegen van den Almachtigen om het geleedenen rykelyk te vergoeden. Onder de burger en vermoogender staat hebbender meeden haar deel gehadt, want veelen hebben groot gebreck gehadt aan turf, soo dat den een den ander spaarsaam heeft moeten mededeelen. Waarlyk de strenge koude was byna ondragelyk, in sonderheyt die drie daagen, ik meen den 9, 10 en 11 Jany. doe alles zoo verstyfde door de strenge koude en vorst, dat niets selfs by het vuur ontdooyt kon blyven, en dan die drie daagen van den 23. 24 en 25 Feby., hoewel soo streng niet als de voorige, ik heb op den 8 Maart by ockasie van het Eys byten op de Oude Schans het Eys nogh circa 13 duym dick gesien; op dieselve tyt gaven de menschen nogh 1 stuyver voor een Emmer water. Van de groenmarct is niet te haalen; by de Grutters is alles duur; het roggenbroot kost heeden 3 stuyvers. Op de Heere en Kysersgraft hebje inmeenigte van arrensleeden gehadt, ook een koes met twee paarden, maar Insonderheydt hebje die gehadt op den buytenamstel by honderde en duysende van menschen om te wandelen. Een heele menigte van waagens met twee paarden gelaaden met karnemelk en andere goederen quamen daagelyks over den amstel reyden, soo gerust of sy de weegen gebruykten.

»Over het Eys in de Suydersee koomen dagelyks ook bevragten wagens en sleeden, hetwelck noch geschiet is den 13 Maart sonder swarigheydt".

Hier volgt een verhaal van de weêrsgesteldheid van den 7den tot den 10den Maart, toen de dooi een einde aan de strenge koude maakte. Onze opteekenaar voegt er vervolgens dit bij:

»Den Almachtigen Godt, die de reegen en den sneeuw van den heemel doet neederdaalen, die syne stucken Eys daer heene werpt, wenschen wy dat ook eens vroegen en spaden reegen en aangenamen sonneschyn geeven sal, opdat er saat sal weesen voor den saajer en broot voor den eeter en alsoo een vrugtbaar veldt tot verquecking van menschen en van Beesten, de Heeren doe soo. Amen".

»Den 18 Maart is in de Haarlemmervaart het Eys door een schuyt daartoe klaar gemaakt en met 8 paarden doorgetrokken, aan stucken gebrooken, dat toen nogh 8 à 9 duym dick was, en den 19 dito syn de schuyten weer op haar beurdt gaan vaaren, denselve dito syn op de Keysersgraft nogh twee paarde over het Eys gegaan (die er by ongeluck op geraakt waaren) sonder dat hetselven brack, en den 21 dito is door deselve graft gevaaren.

»Het gevolg van deese harde winter is geweest een geduurige koude en meeste tyt noorde en noordooste winde, die heel schraal en guur syn geweest, soo dat alle boom en veltvrugten beslooten syn gebleeven tot ultmo mey, waardoor groote duurte in alle levensmiddelen syn veroorsaakt".

Vervolgens geeft de schrijver van dit stuk ons den stand te kennen van den thermometer van FAHRENHEIT, zoo als die is waargenomen te *Haarlem*, door NICOLAAS DUYN, en wel gedurende de maanden Januarij en Februarij, des morgens ten 8, des middags ten 12 en des avonds ten 11 ure; waaruit onder anderen blijkt, dat op den 11den Januarij 1740 (den koudsten dag) de

kwik twee graden onder het nulpunt gestaan heeft.

Nog meldt hij dit:

»Tot op den 26. Jan[y] waar het Eys soo sterk aangenoomen, dat onse gewoone Eysbreeker klyn en groot, die ten dienst van de brouwers gebruykt worden, niet machtig waren hetselve te doorbreeken, waarom door gebreck van vers water in onse stadt, hetwelk soo schaars was dat de menschen hetselve hebben moeten betaalen met een stuyver twee ja drie stuyvers den Emmer, een aanbesteeding gedaan is om het Eys te saagen en te doorbijten van het begin van den Amstel tot aan den omval en vervolgens de geheele Weespervaart tot door Weesep, voor 80 gulden wat meer en minder de twee honderd roede"

Het is mij niet bekend wie de steller van dit relaas is. W. T.

Monteringen van de gewapende sehutterijen en burgerkorpsen in Nederland. Wie de kleederdragten uit het burgerlijke leven en uit het krijgswezen in *Nederland*, gedurende de vier laatste eeuwen, uit de bronnen onzer historie, schilderijen en plaatwerken wenscht op te sporen, heeft gewis met vele moeijelijkheden te kampen. Afzonderlijke beschrijvingen en voorstellingen meen ik, heeft men daarvan in die tijden niet of schaarsch vervaardigd, en ook later geloof ik niet dat iemand daartoe zijne pen of teekenstift heeft geleend, ofschoon het onderwerp dit ten volle waardig is, en de zamenstellers van een boek en plaatwerk over Nederlandsche kleederdragten, hunne moeite wel zouden beloond zien.

Als eene bijdrage voor hen die eene poging zouden wenschen te doen tot bearbeiding dier rijke stof, voeg ik hierbij de beschrijving van eenige uniformen der schutterijen en burgercorpsen hier te lande, uit het einde der voorgaande eeuw, en zoo als die vermeld staan op een titelblad in groot folio, dat onder oud pakpapier en zoogenaamde prullen is gevonden, en mij voorkwam niet onwaardig te zijn om bewaard te worden. Ik laat hier den geheelen inhoud volgen:

»*Afbeelding der monteeringen van de gewapende schutterijen en burgerkorpsen in Nederland.* N°. 1.

Dordrecht. Kolveniers, groen, witte kraag, mouwen en panas. St Joris, blaauwe rokken, coquarde en panas. Heelhaaks, blaauw met roode coquarde en panas.

Haarlem. Schutterij, blaauwe rok, wit randje, knoopen en ondergoed, zilveren nestel.

Delft. Blaauwe rokken, witte knoopen en ondergoed, zilveren epaulette met een' zwarten band er in.

Leiden. Schutterij als de Amsterdamsche: witte knoopen, zilveren nestel; 't Genootschap onderscheiden door een zilveren epaulet met witte panas, met rood boven. 't Genootschap te paard: ligt geel. 't Studenten genootschap te voet: blaauw met rooden kraag en mouwen (opslagen?) Gouden epaulet.

Amsteldam. Schutterij, zit aan de tafel; (*) Cavallerie, staande op den voorgrond bij 't Genootschap tot N. D. S. — Artillerie, donker blaauw met gouden epaulet; om den zwarten kraag, kleppen en mouwen (†); de sabel over den schouder hangende, met halve laarsjes. Defensiewezen op den kotter de *Hector*: blaauwe rok, donker rooze-roode kraag en mouwen; witte knoopen en kamizool, zwarte broek en witte kousen; de waardgelder met een' brief in zijn hand, ongedekt.

Nieuwersluijs. Donker ligt blaauw, zilveren epaulet en nestel; op de epauletten S. T. L. of *Sic tutas libertas.*

Gouda. 't Genootschap blaauwe rokken, staande kraag met witte koorden om en op de mouwen, geele knoopen, wit ondergoed, panas wit, rood boven.

Rotterdam. Blaauwe rokken, kraag en mouwen met een koordje er om, witte knoopen, zilveren nestel, wit ondergoed, panas wit met groen boven.

Vlaardingen. Als Amsterdam, twee gouden epauletten, panas geel, blaauw wit, blaauw en geel.

Schiedam. Schutterij: geele kraag, kleppen, mouwen en knoopen; panas wit, geel, en zwart boven. 't Genootschap onderscheiden door kraag en mouwen.

Alkmaar. Als Amsterdam, panas wit, onder blaauw.

Utrecht. Defensiewezen blaauw met zwart zilveren epaulet, enz. Schutterij als de Leidsche, zilveren nestel. Artillerie: blaauw, kraag en mouwen rood. Gordon genootschap: blaauwe rok, witte kraag, zilveren epaulet en almassen. Scherpschutters, groen met zwart, twee gouden epauletten.

Deventer. Geele kraag, coquarde en panas, zwart binnen, coquarde en zwart op de panas, (†) blaauwe rok, zwart ondergoed.

Zwol. Ondergoed zwart, blaauwe rok en geene sieraden. Artillerie: blaauwe rok, witte kraag, knoopen, mouwen en ondergoed.

Campen. Scherpschutters: groen buis, twee zilveren epauletten, etc.

's Hage. Blaauwe rok, gouden nestel, geele knoopen, het wapen van Holland op den vergulden ringkraag, op d' adrappe (agrafe?) V. T. V. of *Voor 't Vaderland.*

West-Zaandam. Blaauwe rok, knoopen, kleppen, opslagen en mouwen een wit randje er om, wit kamizool en kousen, zwarte broek, zilveren epauletten, panas blaauw, wit boven.

(*) Zoo was zij op de plaat voorgesteld.

(†) Ofschoon dit onduidelijk is, heb ik er op de gis niets aan mogen veranderen.

Oost-Zaandam. Schutterij als Amsterdam, geene epaulet noch nestel; panas wit, blaauw boven. Genootschap voor de *Vrijheid*: blaauwe rok, zwart ondergoed, witte koussen, donker groene panas, wit boven.

Zaandijk. Blaauwe rok, kraag, kleppen en opslagen, ligt blaauw randje er om en dito voering; zwarte broek, witte kousen, roode panas met wit boven.

N°. 2, zal zoo ras de uitvoering toelaat, volgen.

Te Amsterdam, bij W. HOUTGRAAFF, boekverkooper in de Hartestraat (zonder jaartal)."

Naar aanleiding van het vorenstaande, vraag ik 1°. zijn deze afbeeldingen, in bijzondere of openbare boek- of prentverzamelingen voorhanden, en is ook de 2de aflevering of prent in het licht verschenen?

2°. Wie wil mij door DE NAVORSCHER opgeven, de titels van boek en prentwerken, die de beschrijving en afbeelding bevatten van Nederlandsche kleederdragten, zoowel burgerkleeding als uniform gedurende de laatste 300 jaren? BRU....

Oorlogsdeclaratie. (Uittreksel uit een Courant van den 5 April 1621, waaronder staat: »*Ghedruckt bij* BROER JANSZ. *oud Courantier int legher van Syn princelycke Excellentie woonende in S. Niclaes-straet, naest den vergulden Os*").

»Wij MAHOMET Suldan Doorluchtighe ende onverwinnelijcke machtighe keijser ende Enghel Godes Turcksche keyser, Macedonische en Babijlonische Coninck in groot en kleyn Egijpten, Regeerder van 't gantsche Christenrijck ende Europa, Coninck in Alexandria ende Judea, oock van Portugael en van alle potentaten op Eerden, oock een Heer der Heeren van alle landen, behoeder vant Heydens paradijs ende des heijlighen Grafs, soowel des grooten propheten MAHOMETS te Mecha, als des treflijcken propheten te Jerusalem, Coninc aller Coningen, Heer aller Heeren, Vorst aller Vorsten, Heere aller goden op dese Wereld, Heere van den boom des levens, der Steden ende Sloten, Heere van de groote ende kleijne zee, Heere Heere over alle vlieten en wateren, Heere van alle oeveren der gansche Werlt, de groote stadt-houder over alle stadt-houders.

»Ontbieden dij Coninck in Polen onse keijserlijcke groet, dat du in de secrete Raedt met dijn Jonge Coninxkens, teghen onse alderdoorluchtichste personen en den aldermachtichsten Coninck so oneerlyck en baetsoeckende handelst, en verwondert ons dat du niet vreesest voor onse soo groote macht, en dijn eijghen doodt met dijn Conincxken, daer du de vorige tijdt vreede en bestant van Ons begheerdest, en daerom dijn gesanten dicwils tot ons hebst afghesonden, doch hebben zij dij als een vreedelievende bij ons aanghegheven, dat du gheen inval noch eenighe teghenheijt soudest ter handen nemen.

»Dewijl du dan (sonder eenighe gheghevene oorsaeck) du onderstaen hebts, in onse keijserdom en heerschappie, als in der Moscou, ons onse onderdanen en vasallen, te overvallen, en voorghenomen dieselve ten uijterste ter verderven gelijck oock veele plaetsen zijn verwoest, ingenomen ende vernielt: So Salstu weten, dat wij aen dij en dijne Conincxken (tot diens besten du dat selve landt verovert hebst, en haer daer over tot Heeren setten wilst) niet alleene willen wreecken, maer dij opt alderheftichste vervolghen, jae gantsch dijn gedachtenisse en naeme uijtroeijen, dat du salst bekennen wat voor wrake wij aen dij gebruijcken willen, dewijl du de verbintenisse (tusschen ons opgherecht) hebst gebroken, dieselve veracht en misbruijct dat du also met dijne Conincxkens voor ons sulst gewislijck ghebracht werden, en alsoo met dijne gheranghene sien hoe wij met sulcke menichte en macht, en groot ghetal dat wij onder ons hebben tot alle plaetsen der Werlt van begin tot en eijnde aencomen willen, dij daermede in den grondt te bederven, welcke onverwinnelijcke macht dij en dijne Conincxken onder de ooghen ghebracht en lichten sal.

»Du behoefst du oock nu langher gheene hopeninge van onse ghenade en gonst in beelden van ons te verkrijgen, dan wij voor dijne vastigheden ende insonderheijt voor dijn mueren te Cracou niet verschrickt zijn, maer willen die selve stadt niet alleen, maer oock dijn Hof, Hooft-legher en gantsche landt alsoo aengrijpen ende aenvallen, dat oock van dieselve niet eenen steen op den anderen sal blijven, en alsoo dijn Coninckrijck en ghedachtennisse geheel uijtroeijen.

»Tot ghetuijgenis deses schicken wij du onsen bloedigen zabel, omdat het haestelijcke van ons volghen sal: dan de voeten, peerden en cameelen, sullen dijn Coninckrijck en landen alsoo betreden, en bedecken, als in veele jaren niet geschiet en is: opdat Godes oordeel aen dij door ons uijtgerecht worde, want Godt is een belooner des goeds, maer een straffer der genen die den vrede breken en sich alsoo betonen: Also oock wij die een God op Eerden zijn. So doen wij nu op dij oock onse woede en toorn uijtschudden, dat wij alsoo dijne antrouwe en vrede breken straffen moeten.

»Laet nu dijn Goden dij te hulpe komen so sij willen, so sal het dij doch niet helpen, dijne heijligen willen wij voorseker in den ploegh laten spannen, en met haer de woeste landen van Bulgaria en Judea ploegen en toe ackeren laten, en dieselve plaetsen also versien, dat geene daer van meer te rugghe komen sal. Ende laet dy hier mede genoegen. Onse me-

ninge als boven verhaelt, is daermede voort te vaerē, en so wij noch ijet swaerders tegen dij sullen voornemen en daer bij voughen als dy hiermede aengeseijt is: So salstij dat oock regt verstaen, maer so du sulcx niet recht verstaen wilst, soo salstu het doch haest ghewaer worden.

»Dit alles hebben wij dij tot een bericht gegeven op onse onderdanichlijke Devan te Constantinopel, int Jaer van onse Rijck, etc."

J. SCHREUDER.

Kleedingstukken, kleinodiën en spaarpot van eene bruid uit den aanzienlijken stand in het midden der XVIIde eeuw. Op bladz. 65 van dezen jaargang des NAVORSCHER's staat vermeld het huisraad eener burgervrouw in het midden der XVIIde eeuw. Ik acht het niet onbelangrijk daarbij te voegen de opgave van kleederen, kleinodiën en gouden en zilveren spaarpenningen eener bruid van goeden huize uit het midden der XVIIde eeuw.

De navolgende lijst is ontleend aan huwelijksvoorwaarden, dd. 5 November 1659. Na vermelding en omschrijving van rentebrieven constitutiën en obligatiën, luidt de inventaris als volgt:

»Aen gelde in specie van silvere ducatons ende eenen gouden ducaton met een gouden carolus van 12 gulden, samen de som van . . . . 134—2
noch een à 36 gulden. 36—0
een vierdubbelde ducaat van . . . . . 20—0
een à 10 gulden . . 10—0 —— 66—0
vier snoer paerlen om den hals te dragen.(*)
een brasalet van garnaten en peerlen.
een diamant ringetie met ses steenties.
een silver lampet met een schotel.
twee silvere poeijer doosen.
twee silvere kandelaers met een snuijter.
een silver speldebackien.
een paerlede couleurden satijnen rock met drij silvere en goude canten.
een witte satijnen rock met een silvere en goude cant rontom.
een groenen satijnen rock.
een roo scharlaken onderrock met twee silvere en goude canten rontom.
een serge rock met twee silvere canten.
een dito met sijde cordetiens.
een roo laken rock.
een swarten gebloemden satijnen tabbaert.
een graeuwen sergen tabbaert.
een swarten turcksen rou tabbaert.
een swarten poer de soijen (peau de soie?) tabbaert.
twee serge manteltiens.

(*) De waarde was achter geen der volgende artikelen vermeld.

24 hemden.
12 linde schorte cleen.
10 nacht halsdoucken.
12 neersticken.
12 sackneusdoucken.
24 slaepmutsen.
3 cornetmutsen.
22 cornetten.
6 paer machetten.
22 paer hantmouen.
12 bandonnes.
9 fleppen.
4 nachtbouketten.
6 witte cappen.
2 neusdoucken sonder cant.
3 neusdoucken met cant.
2 rabatten met cant.
5 witte borstrocken.
een witte noppe rock.
12 damaste servetten met een tafelaken.
12 pavie servetten met een tafelaken.
6 camdoucken.
een stuck van 12 ellen fijn cattoen.
een kas.
2 koffers.
een packmande.
een letterhoute cabinetie.
een spiegel met een cleerborstel.
een groepe fulpe spiegel met silvre en goude canten.
een groen camelot nachtcleet.
2 bijbels een met silvere sloten en een met koper beslaegen.
twee moffen.
twee strijckijzers.
de conterfeijtsels van mijn vader en moeder saliger.

In deze opgave is weinig onduidelijks. Evenwel zou ik, indien de vraag niet »indiscreet" is, van de lezeressen van DE NAVORSCHER, de bestemming wenschen te weten van »nachtbouketten", waarvan er een viertal op deze lijst veimeld staan: — ook zou ik wenschen eenige inlichting te bekomen omtrent het dozijn» pavie-servetten"; — wat is »pavie"?

Vijf en twintig jaren later, en wel op den 25sten September 1684, had de voormelde vrouw, wier echt maar met *ééne* dochter gezegend was, voor dat kind de navolgende gouden spaarpenningen overgelegd:

twee pistoletten yder 36 gulden, comt . . . . 72.—
veertien pistoletten yder 9 gulden 126.—
een halve pistolet 4.10
ses portegaleisen yder 17 gulden 102.—
twee heele souvereynen yder tot 15 gulden . . . . 30.—
seven halve souvereynen . . . 52.10
twee corolissen yder tot 12 gulden 24,0
twee jacobissen yder tot 12 gulden 24.0
een halve jacobus 6.0

drie heele rosenobels yder tot 12 guld	36.0
dry halve rosenobels	18.0
een ducaet van 20 gulden . . .	20.0
vier ducaten yder 10 gulden . .	40.0
derthien ducaten yder 5 gulden .	65.0
twee stucken van cromwel, weeght yder omtrent 12 gulden, dus . . .	24,0
vier halve van cromwel, als voren dus	24,0
twee seeuse ryders yder 6 gulden	12.0
een frans stuckien, weeght een ducaet	5.0
een franse croon	4.10
stucken 71. het geheel	689.10

K.

Vragen.

CVII. — *Rederijkers buiten Nederland.* Namens eenen vriend, de vraag: Zijn er bescheiden, van welken aard ook — en zoo ja, welke — die het bestaan van rederijkers in andere landen, bijv. *Frankrijk* of *Duitschland* aantoonen? W. J. F.

CVIII. — *Eloge de Mr. Noordkerk.* Wie is toch de schrijver van het *Eloge de Monsieur l'Avocat* NOORDKERK, te Amsterdam in 1771, 4°. uitgegeven? Het is door JAN WAGENAAR in 't Hollandsch vertaald (*Catalogus van Regtsgeleerde Werken, verkrijgbaar bij* FRED. MULLER te Amsterdam, N°. 3493).

Ἐρευνήτης.

CIX. — *Catalogue d'une Bibliothèque d'environ 16000 volumes.* Deze bibliotheek werd in 1793 verkocht. De Catalogus (Paris, chez Veuve TILLIARD et Fils) vermeldt alleen de voornaamste boeken, de andere werden bij pakken geveild. In het *Avertissement* zeggen de verkoopers: „La bibliothèque dont nous offrons un Catalogue abrégé au Public, n'étoit pas destinée à être dispersée. Le possesseur avoit toujours eu en vue de consacrer à l'utilité de sa Patrie ce fruit de plus de 40 ans de voyages et d'économie: il s'est vu forcé de renoncer à ce projet". Wie mag die bezitter geweest zijn? De gebeurtenissen van dien tijd schijnen hem tot den verkoop genoopt te hebben. Zijne boekerij was vooral voor geschiedenis en letterkunde belangrijk. Ἐρευνήτης.

CX. — *Trommelroep: Wie den Kooninck van Spanje en den Prince van Oranje dienen wil.* In een oud kerkelijk protocol van 1623 tot 1634, vond ik onlangs, bij de mededeeling van een gesprek over de vrijheid van religie, gehouden op 't stadhuis te *Enkhuisen*, den 26sten Augustus 1632, tusschen den Burgemeester KRIJN TAAKENS en den schrijver Mr. FREDERICUS FREDERICI TATINGHOFF — gewag gemaakt van een gedicht, getiteld: *Anspraeck an de Enchuiser Maegt over de salige reformatie, of den Trommelroep: Wie den Kooninck van Spanje en den Prince van Oranje dienen wil*, uitgegeven door een *Enkhuizer* burger in de eerste week van Augustus 1632.

Vruchteloos zijn tot nog toe al mijne nasporingen, om dit godsdienstig staatkundig dichtstuk, waarop TATINGHOFF zich beroept tot verdediging van zijne stelling, nader te leeren kennen.

Wie der Heeren Navorschers kan mij den inhoud van dit gedicht opgeven? Of mij een werk aanwijzen, waarin deze *Trommelroep* wordt aangehaald?

EVERTS.

CXI. — *Nakomelingen van Nicolaas Calf.* CLAAS CALF zich naderhand noemende NICOLAAS CALF, in 1676 geboren te *West-Zaandam*, was een zoon van CORNELIS MICHELSZ. CALF, voornaam Scheepsreeder aldaar en de groote vriend van Czaar PETER I, tijdens diens verblijf te *Zaandam*.

Men wenscht te kennen — zoo zij er zijn — de thans bestaande familieleden van dezen merkwaardigen man. Zie over hem SCHELTEMA, *Peter de Groote in Holland en te Zaandam*, Dl. II, bl. 240. DOZY.

CXII. — *van Nersen, de Nuersen.* L. v. H. wordt dank gezegd voor de ingezonden berigten (V.; bl. 89) over het geslacht VAN NERSEN. Vreemd komt het mij voor, dat van dit geslacht zoo weinig bekend is, daar het toch in vroeger tijd zeer aanzienlijk geweest is. Op mijne vraag aangaande het geslacht DE NUERSEN, is tot nu nog geen enkel antwoord ingekomen. Er moet, dunkt mij, toch wel iets daarvan bekend zijn, ten minste het wapen van eene familie, waarvan een lid kommandeur is geweest van de Duitsche orde, kommanderie *Pitsenburg* te *Mechelen*. Eene opgave van de wapens dezer geslachten zoude mij hoogst welkom zijn. GASTON.

CXIII. — *Een onbekend blazoen.* Onlangs kwam mij een door LUKAS VAN LEYDEN zelven op perkament geteekend blazoen in handen, als: Een gekwarteleerd schild: 1°. een veld van *lazuur*, beladen met eene zeshoekige ster van goud; 2°. een veld van goud, beladen met een' klimmenden leeuw van *sabel;* 3°. een veld van *keel*, beladen met drie weitasschen van *sinopel*, geplaatst 2 *en chef* en 1 *en point;* 4°. een veld van zilver, beladen met een' kruiselings over elkander liggenden zweep en schepter, beide van *keel*. Het schild is gedekt met eenen helm met open visier, en deze weder met een' gouden kroon, terwijl ter linkerzijde de helmkam met een' veder van *lazuur* prijkt. Het schild wordt aan den linkerkant vastgehouden door eenen draak of griffioen met open bek en tong van *keel*. Onder dit wapen stond: L. V. LEYDEN, 1530. Daar ik in DE NAVORSCHER (IV.; bl 375) het wapen van het geslacht VAN LEYDEN heb opgegeven, zoo kan dit blazoen aan dat geslacht niet toebehooren, schoon 't door LUKAS VAN LEYDEN eigenhandig geteekend is. Ik vraag den HH. Navorschers alzoo, aan welk geslacht het boven omschreven blazoen mag toebehooren?

F. E. C. STEINMETZ.

CXIV. — *Geslachten Warmenhuyzen en Van der Does.* Jonker ALEXANDER VAN KERVEL of KERVENHEIM, Fourier aan 't Hof van WILLEM III. is, naar ik meen, den 8sten April 1629 te *'s Hage* getrouwd met A. VAN DER DOES, en den 7den December 1631 met MARIA VAN WARMENHUYSEN en JOSINA......? In de aanteekeningen van zijn' zoon JOHANNES staat:

„Den 20 September 1677 is mijne moeder MARIA VAN WARMENHUYZEN...... zalig in den Heer ontslapen, en ligt begraven in de kerk te *Rijswijk*, regt voor den ingang van den toren, in welk graf mede begraven ligt mijn zalige vader ALEXANDER VAN KERVEL, die ontslapen is in den Heere den 10 Januarij 1674".

Zouden de Heeren Navorschers mij ook kunnen mededeelen, wie de ouders en grootouders waren van de eerste en van de tweede vrouw van ALEXANDER VAN KERVEL, met opgave hunner wapens? Welligt is het wapen van het geslacht WARMENHUYZEN uitgebeiteld op de zark in de kerk te *Rijswijk*.

A°. 1661 verscheen bij HAAK te *Leyden La véritable origine de la très ancienne maison de* SOHIER, met afbeelding van zegels en het portret van CONST. SOHIER, Heer van *Warmenhuysen*, enz. Kan dit werkje eenig licht verspreiden?

L. C. D. v. D.

CXV. — *Geslacht van Neck.* Uit mijne familiepapieren is mij 't volgende gebleken:

.... VAN NECK,

Eerst gehuwd met.......? daarna met.......?

Uit dit eerste huwelijk:

JOHANNES VAN NECK, geb. .....? Solliciteur Militair, gehuwd met

MAGDALENA DONK of DONCQ, dochter van GERRIT DONK en MAGDALENA PELS.

JOHANNES VAN NECK was A°. 1689 reeds overleden.

Uit dit huwelijk slechts één kind

MAGDALENA VAN NECK, geb. ....? gehuwd met....?

ADRIANA VAN NECK, geb. .....? gehuwd met

JOHAN VAN HARDENBROEK, Agent van de Ed. Mog. Heeren Staten van Vlaanderen en Kamerbewaarder van Ed. Mog. Heeren gecommit. in de Generaliteits Rekenkamer enz. enz.

Zoon van ANTHONY VAN HARDENBROEK en broeder van ANTHONY VAN HARDENBROEK, Commies Griffier van H. Hoog Mog.

Kinderloos overleden.

JOHAN VAN HARDENBROEK obiit, blijkens de testamenten van hem en zijne echtgenoot, tusschen 9 *Nov.* 1689 en 8 *October* 1694.

Uit dit tweede huwelijk:

MARIJA of MAAIJA VAN NECK, geb. .....? gehuwd met

JOHANN FEIJTH.

MARIJA VAN NECK, obiit tusschen 9 *Nov.* 1689 en 8 *Oct.* 1694.

GEERTRUIJ VAN NECK, geb. .....? trouwt

NICOLAES BLOTELINGH, zoon van ADRIAEN BLOTELINGH en MARIJA ONDER DE LINDEN, en gedoopt te 's Hage 9 Mei 1655.

Indien HH. Navorschers mij konden mededeelen, wie de ouders en grootouders waren van JOHANNES, ADRIANA, MARIA en GEERTRUID VAN NECK, en mij tevens konden berigten *waar* en *wanneer* die vier VAN NECKS geboren zijn, zouden zij mij eene groote dienst bewijzen.

Gaarne zal ik ook vernemen, of MAGDALENA VAN NECK gehuwd of ongehuwd overleden is.

Welligt hebben MARIJA en GEERTRUI VAN NECK nog een' broeder gehad (WILLEM VAN NECK?); want GEERTRUID VAN NECK werd *Tante* genoemd door ALETTA VAN NECK (dochter van WILLEM? VAN NECK, Commies van Finantiën en ALETTA VAN WINGAERDEN), die den 27sten Januarij 1711 getrouwd is met ABRAHAM VAN HOEIJ CASPARSZ, geboren te *Gorinchem*, 10 Julij 1684 en ambassadeur aan 't Hof van *Frankrijk*, 4 Nov. 1727—1747.

L. C. D. v. D.

CXVI.—*Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag,* In de meeste onzer noordelijke gewesten heerscht het gebruik, dat de kinderen op Palmzondag met opgeschikte krakelingen en zwaantjes van tarwebrood loopen, en daarbij verschillende rijmpjes zingen. Nu kwam onlangs de gedachte bij mij op, of dit gebruik, en wel bepaald het gebruik der zwaantjes niet uit den tijd der reformatie mogt dagteekenen, en alzoo eene bespotting der Roomsch-Katholijken op LUTHER en de zijnen zoude kunnen zijn. Zonder eenigen wettigen grond tot dit vermoeden te hebben, vraag ik den Heeren Navorschers, in hoeverre mijne gedachte met de waarheid in overeenstemming kan zijn?

F. F. C. STEINMETZ.

CXVII. — *Handschriften.* Er bestaan in ons vaderland verschillende private verzamelingen van Handschriften, die nog weinig bekend zijn. Sedert men meer in 't bijzonder de aandacht is gaan rigten op onze Vaderlandsche geschiedenis, zoowel kerkelijke als staatkundige, en men uit tot nu toe ongekende bronnen de waarheid tracht op te sporen, is het voor den geschiedschrijver zeker van het hoogste belang, al de stof te kunnen verzamelen, die nog voorhanden is. Dikwijls echter blijft hem veel onbekend, dewijl hij de bezitters van handschriften niet kent en hij in het onzekere blijft, of sommige authentieke stukken nog bestaan, voor zoo ver ze niet in publieke verzamelingen zijn opgenomen. Onder vele familiestukken berusten nog allerbelangrijkste brieven van beroemde mannen. Zeer vele documenten rusten nog achter sloten, die reeds sedert lang licht hadden kunnen verspreiden over een aantal zaken, die nog in 't duister liggen. Het is daarom, dat wij in DE NAVORSCHER gaarne door alle bezitters van HSS. zouden zien opgegeven, wat in hunne grootere of kleinere verzamelingen belangrijks aanwezig is. Ieder zou dan kunnen weten, wat ongebruikte bronnen er nog te raadplegen overig zijn: en eene uitnoodiging in denzelfden NAVORSCHER zou zeker beantwoord worden met een bereidwillig afstaan van gewenschte stukken. In DE NAVORSCHER zou men alsdan eene opgave kunnen vinden van alle nog ongekende bronnen voor de geschiedenis, en de vrucht daarvan zou voorzeker niet twijfelachtig zijn.

Het is daarom, dat wij deze vraag dringend rigten aan alle lezers van dit tijdschrift, die dergelijke HSS. bezitten en verzamelingen van anderen kennen, ten einde hen tot de openbaarmaking aan te sporen.

HENRIJ.

CXVIII. *Jacobus Goutero.* Ik ben in het bezit van eene fraai geëtste afbeelding van eenen toonkunstenaar, voorgesteld regts ten halven lijve, en houdende onder den linker arm eene cither. Het onderschrift luidt:

„JACOBO GOUTERO inter regios Magnae Britanniae orpheos et amphiones Lydiae Doriae Phrygiae testudinis fidicini et modulatorum principi Hanc e penicilli sui tabula in aes transscriptam effigiem JOANNES LAEVINI fidae amicitiae monimentum L. M. Conse cravit".

Wie der HH. lezers van DE NAVORSCHER, zou mij aangaande den hier bedoelden JACOBUS GOUTERO, eenige biographische opgaven willen doen?

§. §.

CXIX. — *Cornelis Symons, de Bijbelschipper*. Onder het groote aantal personen, door ALBA ingedaagd, en waarvan de sententiën ons door MARCUS zijn bewaard, doch die allen, wat *Leyden* betreft, ook voorkomen in de zoogenaamde *aflezingsboeken* (proclamatiën) dier stad, met vele bijzonderheden daarbij gevoegd, wordt vermeld: CORNELIS SYMONS *de Bijbelschipper*.

Men vraagt: of hij dien naam heeft gekregen ten gevolge van het vervoeren of verspreiden van bijbels?

Hij leefde nog te *Leyden* in September 1581 in het bon *Marendorp*, was gehuwd met eene weduwe, ANNA CLAASdr. van *Haarlem*, die twee kinderen had, CLAAS en ANNA.

..R. E.

CXX. — *Penning*. Op eenen koperen penning van het Passementmakersgild (te *Utrecht*?) leest men op de voorzijde rondom een kamrad (waar binnen een weversspoel en het jaargetal 1668) de woorden: *Passementiergildt*. Op de keerzijde ziet men eene kuip en daarboven en beneden twee figuren (bundels passement?) Het omschrift is aldaar: DEK. IND. TYT. MIL. V. L. CL. V. DE. Wat geven de laatste letters te kennen?

J. D.
L.

CXXI. — *Hendrik de Ruyter*. Te *Amsterdam* is den 14den Januarij 1581, het huwelijk aangeteekend van HEND. DE RUYTER en MARGARETA PIETERSd. DE BRUIJNE, beiden van *'s Hertogenbosch*; als getuigen worden genoemd WILLEM DE VRIES en CORNELIA VALKENBURCH, tante van de bruid.

Men vraagt of deze DE RUYTER een zoon is geweest van HERMAN DE RUYTER (de held van *Loevestein*)?

Is er verwantschap tusschen deze CORNELIA VALKENBURCH en ELISABETH VAN VALKENBORG of VALKENBURCH, huisvrouw van JACOB CATS?

..R. E.

CXXII. — *Geslacht Hiddinga*. Kunnen HH. Navorschers mij ook eenige bijzonderheden mededeelen omtrent het geslacht HIDDINGA? Mij zijn alleen bekend: 1°. JOHANNES HIDDINGA, gepromoveerd aan de Hooge School te *Leyden*, in Februarij of in Maart 1753, later Med. Doctor te *'s Haye*, en gehuwd den 2den September 1754 met CORNELIA VAN NAARE, dochter van JOOST VAN MAARE en van PETRONELLA DE WERDT, en 2°. HENDRIK HIDDINGA, naar ik meen de vader van den genoemden JOHANNES HIDDINGA. Wie waren de ouders en grootouders van dezen HENDRIK HIDDINGA?

Bijzonderheden nopens de geslachten VAN MAARE (of MARÉE?] en DE WERDT zullen ook welkom wezen.

L. C. D. v. D.

CXXIII. — *Dr. Jacobus Vallensis*. In de *Verzameling van Gedenkstukken in Nederland*, door P. TIMARETEN. bl. 32, wordt vermeld het grafschrift van Dr. JACOBUS VALLENSIS en zijne huisvrouw MARGARETA VAN CLOOTWIJK, hetwelk gevonden wordt in het koor van de Oude Kerk te *Delft*.

VALLENSIS wordt daarin genoemd: *eerste medicyn van zijn Exell.* MAURITS *ende zijn Hoogh.* FREDERIK HENDRICK, *Princen van Oranien etc.* (stierf den 14den Februarij 1644). Naar aanleiding van dit grafschrift vraag ik:

1°. Of er omtrent Dr. JACOBUS VALLENSIS iets meer bekend is?

2°. Of hij dezelfde is, die, als medicus van Prins MAURITS, bij diens laatste ziekte, onder den naam van VALENTIUS voorkomt bij VAN WIJN, *Aanteek. op* WAGENAAR, Dl. X, bl. 115, bij AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, B. V, fol. 377, 383, en bij Mr. VAN DER KEMP, *Maurits van Nassau*, Dl. IV, bl. 97, en zoo niet, waaraan het dan is toe te schrijven dat geen der genoemden hem vermelden, daar hij toch *eerste medicyn* genoemd wordt?

3°. Of Dr. THEODORUS VALLENSIS Burgemeester van *Delft*, Curator der Leydsche Hoogeschool (zie SIEGENBEEK, *Geschied., Toev. en Bijl.* bl. 16) en die in 1673 overleed, ook een zoon van hem kan geweest zijn, en of ANDREAS VALLENSIS, Hoogleeraar in de Wijsbegeerte te *Leuven*, tot zijn geslacht behoord heeft?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

CXXIV. — *Waar ligt of lag Chiopra?* Zoo heet of heette in den jare 1671 eene plaats in *Oost-Indië*, waar de Nederl. O. I. Comp. destijds eene logie had, en eene „Compagnie's thuyn". Althans van beide is bij mij eene nette, met kleuren uitgevoerde teekening, op een blad folio, gemaakt door zekeren N. DE GRAAFF. De logie ligt aan eene rivier, althans aan een vrij breed water, waarvan de tegenovergestelde oever niet is aangegeven. Alle pogingen om deze plaats op de registers van VALENTIJN, *O. en N. Oost-Indiën*, of bij HOOGSTRATEN, bij LUÏSCIUS, bij MORÉRI te vinden, werden te leur gesteld Evenmin staat het in J. CANTER VISSCHER, *Beschrijving van de kust van Mallabaar*, of bij D. HAVART, *Op- en ondergang van Coromandel*, waar de Nederlanders destijds nederzettingen hadden. Ook op *Siopra* is gezocht. De manier om Oostersche, vooral Maleische namen, met dien letterklank beginnende, door *Dje, Dsji* of *Tsji* uit te drukken, is niet dan van de laatste 25 jaren. Doch ook dit bragt mij in de tegenwoordige aardrijkskundige woordenboeken niet verder.

J. T. B. N.

CXXV. — *Pseudo-Lofredenen*. De letterkundige geschiedenis van de meest beschaafde volken bevat onderscheidene Pseudo-Lofredenen van personen en zaken, die meer verachtelijk dan lofwaardig schijnen. Zoo bezong HOMERUS de *Muis- en Kikvorschkrijg;* APULEJUS en LUCIANUS *den Gulden Ezel;* schreef MORUS zijn *Eutopia*, ERASMUS *de lof dér Zotheid*, ROEMER VISSCHER *het lof van een blaeuwe Scheen*, GODDAEUS *de lof van den Uil*, J. DE DECKER *de lof der Geldzucht*, D. JONCKTIJS *de strijd tusschen* MINERVA *en* VENUS, D. PZ. PERS BACCHUS *wonderwerken, de Suypstad of Dronckaers leven*, enz. In de voorrede van dit werk maakt hij gewag, — behalve van sommige bovenstaande, — ook van schrijvers, die den lof van de *Kaalheid*, van de *Luizen*, van de *Kat*, van het *Dansen*, hebben bezongen, als ook van het *Testament van 't zwijn* GRUNNIUS, van GROBIANUS en van MUNDUS *alter et idem*.

Daar van alle deze geestproducten mij de schrijvers onbekend zijn, zoo zou ik ze gaarne in dit Tijdschrift zien medegedeeld, tevens met eene vermeerderde lijst van dergelijke werken.

J. C. K.

CXXVI. — *Engelsche kerkwet*. CAROLUS TUINMAN vermeldt — de plaats wáár is mij ontschoten — „in zekere kerk vindt men op een grafsteen het *Onze Vader* en de 12 *Geloofsartikelen* gebeiteld; en tusschen het *Onze Vader* en *'t Geloof*: „„Hier ligt begraven N. N. enz." " Volgens eene oude Engelsche kerkwet mogt niemand op 't kerkhof worden begraven, die het *Onze Vader* en *'t Geloof* niet had willen van buiten leeren, wijl men zoo iemand voor geen Christen hield." Zijn er ook in ons land zulke grafschriften aan te wijzen, en bestaat er zulk eene Engelsche kerkwet?

J. C. K.

Antwoorden.

Het voormalige kasteel Steenhuizen (IV.; bl. 233, Vr. XCI). Een enkele blik is voldoende om *Steenhuizen* te houden voor 't geen het is: een vervallen heerenhuis uit het begin der vorige eeuw. Bouwtrant en metselsteen duiden dit aan; geen enkel spoor van aloud muurwerk of grachten doet aan een kasteel denken. Het zoude ook vreemd zijn, dat geen kronijk of charter met een enkel woord gewaagde van zulk een ridderslot, indien het ooit bestaan had. Ook verbiedt de tijd der indijking van *Mastenbroek* aan zoo iets te denken. Wie dan nog twijfelt, kan zich overtuigen door het stilzwijgen van den Heer F. A. EBBINGE WUBBEN, die in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1844—1847, eene volledige lijst gaf van de Havezathen in *Overijssel*. Evenmin weet de overlevering iets van »een zeer boosaardig geslacht van edelen", dat daar in de middeleeuwen zoude gehuisd hebben en op strooپen rooftogten uitgegaan zijn; maar zeker is het, dat dit huis in de vorige eeuw in 't bezit is geweest der familiën SCHRIVERIUS en QUEYSEN. Later, zegt men, hield Prof. J. D. VAN HOVEN, auteur der *Campensia* (Campen, 1766, 4°.) er zijn zomerverblijf.

J. M.

Van Leeuwen (IV.; bl. 293, Vr. CXLIII). Dr. LEONARD VAN LEEUWEN, aldaar bedoeld, is geboren te *Gouda*, den 28sten November 1759. Hij was de oudste zoon van JACOB VAN LEEUWEN, in leven Schout en Secretaris van *Boskoop* (*).

Gevestigd te *Amsterdam*, heeft eene zware ongesteldheid hem uit zijne uitgestrekte practijk gerukt, juist toen hij, bemind en geacht, de vruchten zijner studiën en kunde begon te plukken. Tot het vaderlijke huis te *Boskoop* teruggekeerd, heeft hij daar de laatste 25 jaren zijns levens doorgebragt; hij wijdde zijnen tijd tot eigen nut en dat der menschheid. Van alle zijden kwamen lijders tot hem, en geheel kosteloos gaf hij hun raad en troost.

Wie hem ook toen gekend hebben, erkenden in hem een uitstekend mensch, zoo in verstand, hart en kunde, als in geest en beschaving. Hij is te *Boskoop* den 2den September 1825 overleden.

(*) Zouden Heeren Navorschers kunnen oplossen wat aanleiding gegeven heeft, dat deze familie VAN LEEUWEN het wapen der welbekende, uitgestorven Graven VAN TOLL in onderscheidene geslachten steeds heeft gevoerd, zoo als daarvan meerdere blijken aanwezig zijn? Ook deze JACOB VAN LEEUWEN heeft van dit wapen als ambtszegel in zijne voorschreven betrekking gebruik gemaakt.

De huisvrouw van Professor Henricus Bornius (IV.; bl. 325, Vr. CLVIII). Op de vraag van ..R. E. of CATHARINA VAN CEULEN verwantschapt was aan DANIEL VAN CEULEN, geen antwoord gegeven zijnde, wil ik thans alleen de opmerking maken, dat die Hoogleeraar, even als zijn zoon en verdere afstammelingen, meestal voorkomen en bekend zijn, onder den naam van COLONIUS, en niet van VAN CEULEN; soms ook onder dien van DE COULOGNE. Men zie over DANIEL COLONIUS, zoon van PIETER COLONIUS te *Gent*, TE WATER, *Hist. der Herv. kerk te Gent*, bl. 174—177 en *Tweede Eeuwgetijde der geloofsbelijd. der Gereform. kerk*, bl. 109; voorts CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*; K. J. R. V. HARDERWIJK, *Naamlijst enz. der Predikanten te Rotterdam*, 1850, en BOUMAN, *Geld. Hoogeschool*, Dl. I, bl. 203. Het komt mij uit dien hoofde meer waarschijnlijk voor, dat de bedoelde vrouw eene afstammelinge zal geweest zijn van den Hoogleeraar LUDOLF VAN CÖLLEN, gelijk hij zich schreef, die echter veelal VAN CEULEN of KEULEN genoemd wordt. Van dezen, in 1539 te *Hildesheim* geboren, zoon van GERARD en van HESTER DE ROODE, leest men, dat hij *twee* malen is gehuwd geweest, en bij zijne vrouwen *twaalf* kinderen had; dat hij den 31sten December 1610 gestorven is, en zijne weduwe ADRIANA SYMOUS was. Hij had ook een broeder GERARD te *Antwerpen*; over wien zie WEERS, *Beschr. van Leyden*; MEURSIUS, *Ath.Bat.*; V. KAMPEN, *Bekn. Gesch. Ned. Lett.*, voorts COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem.* — CATHARINA VAN CEULEN, huisvrouw van BORNIUS, kan en zal welligt, daar zij in 1655 testeerde, eene kleindochter van LUDOLF V. C. geweest zijn.

V. D. N.

Maria van Loo huisvrouw van Professor Dominicus Baudius (IV.; bl. 325, Vr. CLX). Dat BAUDIUS tweemalen is gehuwd geweest, wordt door al zijne levensbeschrijvers vermeld. Hij zelf, in een' zijner *Brieven* dd. 10 Maart 1610, spreekt van den dood zijner vrouw, en in een' anderen dd. 21 Februarij 1613, dat hij hertrouwd is. Welligt is de naam zijner eerste vrouw, alsmede de tijd, wanneer hij haar huwde, in zijne reeds genoemde *Brieven* vermeld. Het blijkt dat deze vrouw, één' zoon en ééne dochter heeft gehad; bij BAUDIUS echter had zij geene kinderen. Hij beklaagt zich over de slechte huishoudelijkheid (economie) dier vóórdochter, en waarschijnlijk was het haar man, die als zijn schoonzoon voorkomt. Zijne beide huwelijken schijnen niet gelukkig geweest te zijn; inzonderheid de laatste vrouw met welke hij geld betrouwde, wordt een boos wijf genoemd, die hem deerlijk kwelde. Door de opgaven van ..R. E. blijkt nu dat de schrijver van zijn leven in de *Levensbeschrijvingen van*

voorn. Nederl. Mannen en Vrouwen, Dl. IV.; bl. 249, haar ten onregte SOPHIA noemde; welligt behoorde zij tot de familie VAN LOO, waarover bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* pag. 1018 en 1461. Zie ook *Naamlijst der Grietmannen in Friesland*, 1837. Voorts over BAUDIUS en zijne lotgevallen, vooral zijne *Epistolae*, sedert 1615, en later in het licht verschenen, ook PAQUOT, BAYLE en vele andere schrijvers, waarvan opgave bij CHALMOT *Biogr. Woordenb.* te vinden is.

V. D. N.

H. Niman (IV.; bl. 326, Vr. CLXVII). De Heer J. C. K. vergunne mij de opmerking, dat uit zijne aanwijzing der schrijvers over dezen kunstenaar, vergissing bij hem blijkt te bestaan; want niet HERING spreekt t. a. p. over NIMAN, zoo dat VAN WIJN daaruit geen gewag van dien persoon heeft kunnen maken. Maar VAN WIJN zegt dit ook niet; hij verwijst t. a. p. in de noot (*g*) alleen naar de *Resol. der Staten-Generaal* van 13 Sept. 1618. De aanhaling van het werk van HERING in noot (*h*) aldaar, behoort bij een geheel ander onderwerp.

Wat HARMANSZ. NIMAN en zijne kunst aangaat, zal de aangehaalde *Resolutie* waarschijnlijk wel eenige bijzonderheden, hem en zijne uitvinding betreffende, doen kennen, waar welligt ook zijn adres of aanvrage tot het verleende octroy opgenomen of vermeld is.

V. D. N.

Brunisten, *Fokletmaker*, *Calverrotten* (V.: bl. 4, Vr. IX). G. BRANDT, *Hist. der Reform.*, Dl. I.; bl. 843 verv. zegt van de *Bruinsten*: »Omtrent desen tijdt (1599), en ook vroeger, quam uit *Engelandt* een nieuwe gesintheit overdrijven, die, de Reformatie willende suiveren, sich van d' andre Gereformeerden afsonderde. Deese luiden, van de koninginne ELIZABETH verdreven, en om hunne vermeinde suiverheit of puurheit, *Puriteinen*, of naar ROBERT BROUNE, een der eerste stichteren deser secte, *Brunisten* geheten, sloegen sich ten meestendeel tot *Leyden* en t'*Amsterdam* neder. De hooftreden hunner afscheiding kan men sien uit tien artykelen die s'aen iemand, te voren ouderling hunner gemeente, maer toen ter tijdt conrector der Latijnsche schoole aen d'oude sijde der stadt en lidtmaet der openbaere kerke voorstelden, soekende hem weêr tot sich te trekken. Dit schrift met een elfde artykel en d'aenwijzing van etlijke schriftuurplaetsen vermeerdert, was, gelijk 't de schrijvers daerna in 't Engelsch uitgaven, van desen inhoudt" enz.

Deze artikelen betreffen geene afwijking van de leer der Hervormden, waarmede ze in hunne geloofsbelijdenis, ten jare 1598 gedrukt, geheel overeenstemden, maar alleen bezwaren tegen het verwaarloozen van de kerkelijke tucht, het gebruik van formuliergebeden, de inrigting van het kerkbestuur, den kerkelijken trouw (daar, volgens hen, het huwelijk eene zuiver *burgerlijke* instelling is), het vieren van bepaalde Christelijke feestdagen, het gebruik van kerkgebouwen, vroeger voor de R. K. eeredienst bestemd, enz.

CONSTANTER.

Spreekwijze. »*Ik kan je man en paard noemen*" (V.; bl. 31, Vr. 8). Dat is: niet alleen den man, die het gedaan heeft, kan ik u noemen, maar ik ken zelfs bij name het paard, waarop hij zat, — fig. zelfs alle bijkomende omstandigheden, tot in de kleinste bijzonderheden toe.

CONSTANTER.

Moord op het kasteel te Doorwerth aan Johanna de Ruyter gepleegd (V.; bl. 36, Vr. XXII). Zonder nadere berigten aangaande dien moord te kunnen mededeelen, doe ik alleen opmerken, dat SCHOEMAKER bijna letterlijk SLICHTENHORST, *Geldersse Gesch.* 1654, Dl. I, bl. 113, heeft afgeschreven: »JAN VAN VOORST Ridder, sijn leenvolgher in 't jaer 1535, in wiens tijden Juffrouw JOHANNA DE RUYTER op den Sondagh na belooken Paessen des jaers 1556, op eene deerlijke en ongehoorde wijse binnen het Huys *ten Doorweerd* is vermoord".

CONSTANTER.

Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong (V.; bl. 38, Vr. XXXIV). De Heer BUDDINGH' kent aan alle geslachtsnamen, die op *ding* of *ting* eindigen, een' regterlijken oorsprong toe, met zijn' eigen naam te beginnen. Hij houdt den uitgang voor eene verkorting (vreemd genoeg, zal ieder onpartijdige moeten erkennen) van *dingheer* of *tingheer*, en plaatst daarom gaarne een afkappingsteeken achter zijn' naam, dien hij voor *boe-regter*, d. i. boete of strafregter houdt. Zeer zeker ten onregte. Die *h*, door hem voor het laatste overblijfsel van het afgekapte *heer* aangezien, is aan niets anders toe te schrijven, dan aan de dwaling van een' zijner voorouders. Onze ouden meenden (en teregt), dat de *g* te zachten klank had, om een woord te sluiten, en schreven in plaats daarvan, overeenkomstig de uitspraak: *ch*, later *gh*, b. v. *dach* en *dagh;* dat ze echter de nasaal *ng* niet voor ééne letter hielden, maar meenden dat daarin werkelijk de *g* als *g* werd gehoord, die derhalve op gewone wijs moest overgebragt worden, was eene dwaling, waardoor de naam BUDDINGH geschreven werd, als of de verfoeijelijke uitspraak: BUDDINCH moest zijn. Teregt hebben andere familiën òf die slot-*h* aangenomen, òf later verworpen.

Maar, wat nu den uitgang zelven betreft, wij behoeven waarlijk niet die *dingheeren* en

tingheeren, om dezen te verklaren. BUDDING is niet anders dan het patronymicum van BUDDE, dus: de zoon van BUDDE; BOLDING van BOLDE of BOUDE, HARDING van HARDE of HART, SCHOLTING van SCHOLTE of SCHELTE, BENTINCK van BENTO: — patronymica, waarvan de Angelsaksische afleiding en meer voorbeelden te vinden zijn in DE NAVORSCHER, Dl. I.; bl. 312 en v. Liever, dan zich het hoofd te breken met de afleiding der monosyllaben *Boe*, *Bol*, *Har*, *Sui*, *Sme*, *Noor*, enz. waartoe de vrager ons noodigt, bevelen wij de lijsten van oude Vaderlandsche voornamen aan in DE JAGER, *Taalk. Magazijn*, Dl. IV.; bl. 565 volgg., J. F. WILLEMS, *Belg. Museum*, Dl. V.; bl. 394 volgg., C. P. SERRURE, *Vaderl. Museum*, 1855, bl. 208, — waaruit de opgenoemde patronymica voldoende verklaard worden. Nog leg ik er protest tegen in, dat het geslacht STINSTRA eigenlijk *Steenstraat* moest heeten, zoo als de Heer B. wil: ik meen NAV. Dl. I.; bl. 121, aangetoond te hebben, dat deze naam beteekenen moet: *van een stins afkomstig*, gelijk VEENSTRA *uit het veen*, enz.

CONSTANTER.

Heraldische vragen (V.; bl. 38, Vr. XXXVI). Het voeren van helmen en hunne gedaante en sieraden op de schilden schijnt in *Nederland* nooit aan vaste regelen verbonden te zijn geweest. Evenwel bestonden er enkele uitzonderingen. Zie V. D. BERGH, *Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde*, bl. 4.

De helmen, helmteekens (*cimiers*) en schildhouders (*tenants*) waren meestal willekeurig, ofschoon bij enkele huizen bepaald, gelijk de paauwenstaart der Geldersche vorsten. Zie het zoo even aangehaalde werk bl. 7, en de zegels in NIJHOFFS *Gedenkwaardigh. uit de gesch. van Gelderl.*, Dl. I.

De ridders voerden oudtijds alleen den helm, doch sedert lang werden daarbij geene vaste regelen meer in acht genomen. Maar in 1817 zijn bepaalde soorten van kroonen voor de onderscheidene adellijke titels vastgesteld geworden, en het is bepaald dat de eenvoudige edellieden met eene Nederlandsche ridderkroon hun wapen zouden dekken. (*)

De meeste geslachten dekken ook hun wapenschild met eenen helm, waarop dan dikwijls de kroon geplaatst wordt.

De plaatsing dier helmen van voren of op zijde, open of gesloten, alsmede het aantal traliën van het visier, is willekeurig. Zie het meer aangehaalde werk van V. D. BERGH, bl. 27, 38.

M°.

Huishouden van Kéa (V.; bl. 63, Vr. 35). Letterlijk: een Chineesch huishouden, waar orde, netheid en tucht doorgaans in ontbreken. De spreekwijs is door Janmaat overgebragt, die de *Maleijers* op *Java* den Chinees *orang-kee*, *orang-kéa* hoorde noemen, en daarom ook gewoon is elken Chinees met den naam *kee* aan te spreken.

CONSTANTER.

Onbekende Wapens (V.; bl. 63, Vr. 36). De daar opgegevene hebben eenige verwantschap met het wapen, dat in DE NAVORSCHER V.; bl. 158, Vr. 118, beschreven wordt. Dat onder N°. 2: van keel, met een zilveren keper, beladen met 3 meerlen, zonder bek en pooten (*merlettes*, *molettes*), is het wapen der ook in onze geschiedenis bekende Engelsche familie VERE, met dit onderscheid, dat VERE het van goud met een keper van keel voert.

CONSTANTER.

Onbekende wapens. Onder de *Wapenen der edele en aensienelyke geslachten in het Souverain Graefschap van Zeeland* achter SMALLEGANGE's *Cronyck van Zeeland*, wordt het veld van keel met een chevron van zilver en 3 merlettes (*), geplaatst 2 en 1, op het eerste blad opgegeven als het wapen van CAULIER en op het tweede blad als het wapen van OLTSENDE. Misschien is het door vermaagschapping uit het eene in het andere geslacht overgegaan.

Het andere opgegeven wapen weet ik echter niet te vinden.

A. J. VAN DER AA.

Avondmaal van Rafael (V.: bl. 63, Vr. 38). In DE NAVORSCHER wordt gevraagd: Of er ook eene plaat bestaat van het Heilig Avondmaal door RAFAEL? en waar die te verkrijgen is?

Eene dergelijke plaat bestaat er, gegraveerd door MARE ANTONIO RAIMONDI, welke bloeide in het begin der XVIde eeuw, dus een tijdgenoot was van RAFAEL.

Genoemde graveur behoort onder de vroegste en bekwaamste meesters in dat vak, en de bewuste plaat is een der voortreffelijkste en zeldzaamste van zijn werk, beschreven door den prentkundigen BARTSCH onder N°. 26. Zij is 294 streepen hoog en 43 duimen breed. Om haar van eene dergelijke voorstelling te onderscheiden, wordt zij bijgenaamd het *Heilig Avondmaal met de voeten*. Het spreekt van zelven, dat die plaat slechts bij voorkomende gelegenheden te verkrijgen is, en dat de prijs afhangt van de kwaliteit van druk, en van het aantal liefhebbers, die er zich voor opdoen; is het een voortreffelijke druk, dan zoude de prijs tot eene aanmerkelijke hoogte kunnen stijgen.

Aanwijzing van de aloude Otto-gracht (V.; bl. 64, Vr. 49). In *De vijerighe Colom klaer*

(*) Zie VAN WELEVELD, *Handb. voor den Nederl. Adel*, *bl.* 7.

(*) De merels komen in de heraldiek altijd zonder bek en pooten voor en worden *merlettes* genoemd.

vertoonende in vijftich onderscheijdene curieuse Caarten de XVII Nederlantsche Provincien, enz. Amsterdam, bij JACOB AERTZ COLOM, (zonder jaartal, maar met portretten tot den Aartshertog MATTHIAS), zijnde een Fransch werk met Nederduitschen titel, staat tegenover bl. 4: »*Belgii* veteris Tipus, ex Conatibus Geographicis AHAHAMII ORTELIJ".

Op deze (lang 4°.) kaart is de *Fossa Ottonis* aangeduid als een riviertje, ontspringende in de duinen bij »*Herculis Magusani Fanum*" (bij *Domburg?*) en uitwaterende in den »*Scaldis*". *Gandivi* en *Andoverpae* liggen ver beneden dezen stroom. Overigens komt de ligging met de Wester-Schelde overeen. G. P. ROOS.

Praalgraven (V.; bl. 64, Vr. 50). De *staande* houding duidt aan, dat hij, die wordt afgebeeld, daaronder *niet* is bijgezet of althans, bij de oprigting van het beeld, nog niet rustte, de *liggende* houding geeft het tegendeel te kennen. Dien overeenkomstig is WASSENAAR-OBDAM in staande houding op het eereteeken in de groote kerk te '*s Gvavenhage* voorgesteld.
CONSTANTER.

Boëtius Epo van Roordahuizum (V.; bl. 70, Vr. XLIII). R. W. T. vraagt: wat behelst het *Syntagma Antiquitatum Ecclesiasticarum* van dezen Frieschen Hoogleeraar te *Douai*, en zijn er ook nog meer werken van hem bekend. De titel van dit zeldzaam werkje, in de boekverzameling van het Friesch Genootschap van *Geschied-*, *Oudheid- en Taalkunde*, voorhanden, is: BOETII EPONIS *Rordahusani Frisii J. C.* II *Juris Civilis olim professoris, nunc vero primam juris Pontificii Cathedram Regio ac Ordinario munere apud Duacenos obtinentis Antiquitatum Ecclesiasticarum syntagmata V. ad S. Dn.* GREGORIUM XIII, *Pont-Max. Cum indice memorabilium. Accesserunt auctoris aliquot Epigrammata.* Duaci ex officina JOANNES BOGARDI Typogr. jurat. sub Bibliis aureis. Anno 1578. De argumenta der 5 syntagmata zijn deze: I. De *Antiquitate* Missae et unde dicatur. II. De *Idolatria* ejusque primordiis ac lue et quid in ea nobis ad imitationem serviat. III. De *Hierarchia* vel uno capite Ecclesiae in terris aspectabili. IV. De *Provocatione* à Pont. ad Concilium vel utrum Papa supra Concilium sit an contra. V. *De Jure Jubilei* et Indulgentiarum Commentarius ubi obiter de Antiquitate Reliquiarum, Peregrinationum, Libellorum a Martyribus olim dari solitorum, de Censuris Ecclesiasticis, de Clavibus Ecclesiae, de Casibus Reservatis, de Poenarum temporalium solutionibus, ac plurimis id genus rebus aliis. I. Glossemata Notaeque in Pontificum constitutiones de indulgentiis praecipuas. II. Testimonia scripturae sacrae et Antiquissimorum scriptorum Ecclesiasticorum tum Graecorum tum Latinorum de Purgationibus atque suffragiis Animorum III. Index peculiaris rerum verborumque memorabilium eo pertinentium (*).

Tot bladvulling zijn eenige weinige epigrammata »e multis" van de hand van BOËTIUS EPO achter zijne *Antiquitates Ecclesiasticae* gevoegd. De eerste getuigt, dat BOËTIUS EPO zelf niet hoog met zijne dichtkunst liep. Het draagt tot opschrift: *Auctor de suis versibus parum poeticis*, en luidt:

Juris consultum si non decet esse Poetam,
Hoc equidem invitus, fateor, servabo decorum.

Onder dit versje vindt men twee grafschriften op JOACHIM HOPPERUS. Het eerste op zijne geleerdheid en scherpzinnigheid:

Par tibi Papiniane, Plato tibi par prope abibat
Hoppêrus, Lachesis ni foret invidula;
Hispanusque viro si Rex caruisse tulisset,
Scribere dum pergit quae meditatus erat.

Het tweede op zijne vroomheid, braafheid en regtschapenheid:

Prisca fides, pietas proavita, gravissima morum
Siimplicitas, Hymenis casta pudicitia;
Haec faciut Hoppêre, tuum ut venerabile nomen
Improbiore teri sit vel ab ore nefas.

BOËTIUS EPO teekent daarbij aan dat hij deze versjes vervaardigde op den 13den Maart 1577, toen volgens besluit der Hoogeschool eene lijkdienst voor HOPPERUS, in *Spanje* (den 15den December 1576) overleden, te *Douai* gevierd werd. (HOPPERUS was de oprigter dier Hoogeschool geweest, zie DE WAL, *Oratio de claris Frisiae jureconsultis*, p. 91.)

Op WIGLE VAN AYTTA (overl. den 8sten Mei 1577) vindt men dit grafschrift:

Hic jacet ille
Viglius, alter
Papinianus,
Lumen avorum.
Non jacet ille,
Cujus in omne
Fama supertes
Pervolat aevum.

Op beiden had BOËTIUS EPO eene naauwe betrekking, daar zij hem in 1562 bij de oprigting der Hoogeschool te *Douai*, voor eene plaats als Hoogleeraar daaraan hadden aanbevolen. — R. W. T. vraagt of er ook nog

---

(*) Bij de vijf *Syntagmata* behooren nog vier andere, volgens FOPPENS in hetzelfde jaar 1578 te *Douai* gedrukt: op het schutblad vindt men ze vermeld. VI. De jure proventuum Ecclesiasticorum sive secularium sive monasticorum. VII. De legum Ecclesiasticarum, quinimo cunctarum, fontibus vel Decalogo. VIII. De Rudimentis admirabilibus vel precatione Dominica. IX. De vita S. Juonis Patroni studiosorum Juris ac praecipue Pontificii vel Ecclesiastici. De Praefatio Dedicatoria der vijf Syntagmata bevat het een en ander betrekkelijk EPO'S vroeger leven in *Frankrijk* en *Genève*, reeds door FOPPENS l. l. p. 139, opgeteekend. Vgl. DELPRAT, *Verhandeling over* G. GROOTE, p. 81.

meer werken van hem bekend zijn. Wij verwijzen naar den Catalogus daarvan bij FOPPENS, T. I, p. 140—141, DE WAL, *Oratio Laud.* p. 42, en de aldaar aangehaalde schrijvers. BOËTIUS EPO was een tijd lang (1552—1554) aan het hoofd (of althans docent) der Latijnsche school te *Zwolle*. Een Latijnsch vers van zekeren TELGIUS, »vir doctissimus atque piissimus" genoemd, getiteld: ΛΑΗΚΤΩ *sive sommium furoris bellici*, werd destijds door hem in Grieksche verzen overgebragt. Ook voor de *Sententiae Homericae*, door FOPPENS vermeld en te *Leuven* in 1555 uitgegeven, vindt men een Grieksch versje van zijne hand. Hij werd te *Toulouse* in 1558 Doctor in de Regten; in 1560, zegt DE WAL, maar dit is eene vergissing. FOPPENS zegt slechts, dat EPO in 1560, 31 jaren oud (dus geboren in 1529), naar *Leuven* terugkeerde, *na* te *Toulouse* die waardigheid verkregen te hebben. Hij opende zelfs daar reeds een Collegie voor het *Jus Civile*, bij programma van den 6 den Mei 1558. Den Toulouser Koninklijken raadsheer POTIUS PAPPUS noemt hij zijn *Hospes*. En toen deze het eerst van allen zich als *Auditor* liet inschrijven, maakte EPO daarop dit versje:

Si ridere juvat, tuus hanc FRISIUS dabit ansam.
Jurisconsultus provolat ecce novus.
Et quid ni? modo quid juris, quid non sciat; atque
Si sacra non constent haec aliter. Sed ave.

Ook nog later vroeg hij in een epigramma, overgebragt door »GARDEUS alias »DE SAIGNES", ook »Consiliarius Regius" te *Toulouse*, naar den welstand der »Pappi".

Dit een en ander leert ons de bladvulling achter de *Antiquitates Ecclesiasticae*, alwaar wij ook nog de volgende Latijnsche versjes vinden: 1. Ad. *Ricardum Vitum*, J. V. Doctorem et poetam de Cijgno sibi per ipsum carminibus adhibitis donato. Deze RICHARDUS VITUS, zegt FOPPENS, T. II, p. 1072, was van 1580 of omstreeks dat jaar Hoogleeraar in de Regten te *Douai*. EPO noemt hem dan in 1575 ook nog niet Hoogleeraar. 2. Op zijne *Jurisprudentia Ciceroniana*, niet gedrukt geworden (zie DE WAL, p. 42) als een werk zijner jeugd. De schrijver beoogde daarmede eene »mutua legum civilium atque Ciceronis conjunctio". 3. Proeven uit zijne *Disticha Divorum praecipuorum vitas breviter complectentia*, niet vermeld bij FOPPENS of DE WAL. 4. Epigramma aan PETRUS DE LOUBBENS, van *Toulouse*, »Dominus Monmoreti", vroeger zijn leerling, en 5. aan zijn' zoon EPO BOETII, d. i. YPE BOTES (= BOETIUS EPONIS d. i. BOTE YPES) geheeten, overeenkomstig de Friesche gewoonte van zoon op vader de voornaam als geslachtnaam te gebruiken. Deze YPE was toen *één* jaar oud, en was dus geboren in 1577. In 1602 werd hij J. V. Doctor, later Hoogleeraar in het kerkelijk regt. Wie kan ons helpen aan BOËTIUS EPO, *Oratio Saturnalis, seu quodlibeta de Gente Frisica habita Duaci anno* 1587?

J. D.

L.

Romulus premier Roi (V.; bl. 71, Vr. XLVIII). Ik bezit eene beknopte geschiedenis van *Rome* in manuscript, ten titel voerende: *Memorial de l'Histoire romaine depuis la fondation de Rome jusqu'à la translation de l'empire par* CONSTANTER, bevattende 150 dichtregels, meestendeels duidelijk geschreven, en beginnende:

ROMULUS fonde *Rome;* est suivi de six rois,
NUMA du nom des Dieux autorise ses loix,
TULLUS triomphe d'*Albe*, ANCUS est pacifique,
TARQUIN ambitieux, vaillant et magnifique
SERVIUS en son gendre élève un assasin
BRUTUS venge LUCRÈCE et detrône TARQUIN.
Il inspirre l'horreur du pouvoir monarchique,
Et celle de son sang la liberté publique. enz. enz.

De laatste regelen zijn:

La croix luit dans les cieux et CONSTANTIN soumis,
Triomphe par la croix de tous ses ennemis;
Et de six empereurs seul il devient le maître.
De l'église sous lui les heureux jours vont naître,
Le ciel par les tourmens, les châines, les terreurs,
La venge avec éclat de ses persécuteurs;
De ses maîtres enfin *Rome* perd la présence,
Et voit tous ses honneurs transportés à *Byzance*.

Is het dit dichtstuk, dat bedoeld en op welks bezit grooten prijs gesteld wordt, dan kan de Heer W. M. Z. er volgaarne een afschrift van krijgen.

Ook het andere, eene soort van geschiedenis der *Vereenigde Nederlanden*, heb ik bezeten en herinner er mij nog een en ander van. Zij zijn beide niet gedrukt; terwijl ik vermeen als maker te kunnen opgeven Jonkheer ONNO ZWIER VAN HAREN, door wiens zoon (WILLEM ANNE VAN HAREN) zij beide in mijn bezit zijn gekomen.

THEODOBALD.

Schobberdebonk (V.; bl. 94, Vr. 58). DE JAGER's *Taalk. Magazijn*, Dl. II, bl. 340, heeft: »*Schaverdebonk*, in de spreekwijze *op schaverdebonk loopen*, d. i. ongenood en onbeschroomd het een of ander zoeken op te doen", waarbij Dr. A. DE JAGER aanteekent: »KILIAAN: *schaeven*, impudenter et inverecunde petere parasitari; *schavernacken*, parasitari". De uitdrukking *schaverdebonk loopen* is te *Groningen* en elders gebruikelijk. Over het *schobben* zie men *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. I, bl. 192, en TERWEN, *Etymolog. Handwoordenboek*, bl. 715; *schobben*, ook in de daar verklaarde uitdrukking *schobbetjes maken*, komt op andere plaatsen voor als *schoften*, van *schoven*, *schaven*, *schuiven*, dat is wegloopen. Men denke ook aan het oude *schavendijnen* voor schaatsenrijden. *Bonk*, Eng. *bone*, is, volgens BILDERDIJK, *been*. De begeerde beteekenis laat zich nu ligtelijk verklaren.

J. J. WOLFS.

[CONSTANTER verwijst mede naar het *Taalk. Magazijn*, t. a. p.]

Dinks hen, duker hale (V.; bl. 94, Vr. 60). Niets anders dan dwaze basterdvloeken voor: *de bliksem, de duivel hale.* CONSTANTER.

Spreekwijzen (V.; bl. 94, Vr. 61). *Oliedom* zal wel eene verbastering zijn van *olik dom*, dat weêr een voorbeeld geeft, hoe ons volk door een tegenovergesteld adjectief soms een ander adjectief zocht te versterken: b. v. in *miserabel mooi, erg goed*, enz. — *Op haren en snaren zetten* = maken, dat alles gespannen staat, op 't punt van barsten of breken. — *Op een duivelsdoodje af* = bij den dood af; maar de spreekwijs wordt versterkt door een' vloek, die zich door de alliteratie 't naast aan *dood* voegt, en 't ergerlijke daarvan verminderd door het diminutief. CONSTANTER.

Urkje (V.; bl. 94, Vr. 62). Tot de aardgeesten van het dwergengeslacht behooren onder andere ook de *Urken* of *Hurken*, waarvan BILDERDIJK gewag maakt, zijnde van het vrouwelijke geslacht, terwijl de *Aardmannen* of *Kabouters* (Duitsch *Kobolden*) van het mannelijke zijn; beide zwart, klein en leelijk. BILDERDIJK, *Geslachtlijst der Naamwoorden*, op *Hurk*, beweert, dat het woord hetzelfde is als het Engelsche *Urchin*; dit beteekent echter *egel*. Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Nederl. Volksoverleveringen en Godenleer*, bl. 188. Zie ook D. BUDDINGH', *Verhandeling over het Westland*, bl. 96, waar men ook het een en ander over de »*Guurkens*, ook *Schelle-Guurkens*, door STARING, als *Uriskin* of *Urchin*, door BILDERDIJK als *Urken* of *Hurken* verklaard", gesteld vindt. Genoeg echter, om te doen zien, van waar de opgegevene benaming ontleend is. De naam van het kleine eiland in de Zuiderzee zal wel van denzelfden oorsprong zijn.

J. J. WOLFS.

[CONSTANTER, na mede van BILDERDIJK's gevoelen melding gemaakt te hebben, laat er o. i. teregt op volgen: „Het eiland *Urk* heeft er niets meê te schaffen".]

Geslacht Rubens (V.; bl. 73, Vr. LII). De echtgenoote van wijlen den Heer M. HENNEQUIN te *Sluis*, Vrouwe .... RUBENS, behoorde tot het geslacht des schilders. De beroemde »kop" van RUBENS is in 't bezit van den Heer J. C. HENNEQUIN aldaar. G. P. ROOS.

Hooglied (V.: bl. 73; Vr. LVII). Om met onze Nederlandsche navolgingen te beginnen: *Uitbreiding over Koning Salomons Lied der Lideren* (sic) *en Psalm* XLV, door TIELMAN VAN BRACHT. Te Delft, bij REINIER BOITET, 1719. CONSTANTER.

Hooglied. Als eene voorloopige bijdrage tot een andwoord op HENRY's vraag, volgen hier de titels van eenige overzettingen van het *Hooglied* of van de werken, waarin zij voorkomen, waarvan de namen der vertalers mij bekend zijn.

SAM. DE CAZERES, *la Biblia en lingua española trad. de la verdad hebrayca*, Amst. 1661. 8.

J. W. F. VON HEZEL, *das hohe Lied übersetzt und erklärt*, Breslau 1747, 8.

De zelfde, *die Bibel in Uebersetzung mit erklärenden Anmerkungen*, Lemg. 1780—1793, 10 Thle, 8.

G. F. HUFNAGEL, SALOMO's *Hohes Lied übersetzt und erläutert*, Erlangen 1784, 8.

K. W. JUSTI, SALOMO'S *Hochgesänge der Liebe, aus der hebr. Urschrift neu übersetzt.* Marburg 1808, 8.

Die heiligen Schriften des A. T's, 3ter Bd., *enthaltend die Sprüche, Prediger, das Hohelied* etc. VON BRENTANO-DERESER, Frankf. a. M. 1800; 8.

F. W. K. UMBREIT, *das Lied der Liebe, das älteste u. schönste a. d. Morgenlande*, Heidelb, 1820, 8.

Die 24 Bücher d. H. S. Nach dem Masoretischen Texte. Unter d. Redaction v. Dr. ZUNZ, *übersetzt v.* H. ARNHEIM, Dr. JUL. FÜRST u. Dr. M. SACHS, Berlin 1837, 3ter Dr. 1848, 8. De vertaling van het *Hooglied* is daarin door den laatstgenoemde geleverd.

M. LEMANS, *Vertaling en Verklaring van het Hooglied* in WITSEN GEYSBEEK, *Apollineum.*

LOSZNER, *Salomo und Sulamith*, 1851, 8.

HIRZEL, *das Lied der Lieder od. Sieg. der Treue*, Zürich, 1840, 8.

Die Schriften d. Alt. u N. Testam., übersetzt v. J. C. W. AUGUSTI *u.* W. M. L. DE WETTE, Hdlberg 1809—1814, 8.

Deutsche Volks- u. Schul-Bibel f. Israeliten auf's Neue a. d. Masoret. Texte übersetzt. Herausgegeben v. Dr. G. SALOMON. Stereotyp-Ausg. 2ter Abdr. Altona 1838, 8.

Mikwe Israel, od. die Propheten u. Hagiographen auf's Neue aus d. Original im Deutschen übersetzt u. hebr. kommentirt, m. Hinzufügung d. Commentars Jarchi u. d. Paraphrase JONATHAN'S, *nebst eine masoret. Berichtigung d. Textes. Bearbeit. v.* Dr. J. HEINEMAN. Berlin 1836, 8.

Das Hohe-Lied, in neue Reime übertragen u. erkl. v. Dr. DAN. SANDERS in *Kalender u. Jahrb. f. Israeliten* a. d. Jahr 5606. Herausgegeb. v. ISID. BUSCH; 4ter Jahrg. Wien 1845, 12. S. 113 ff.

De vijf rollen, bevattende het Hooglied, het boek Ruth enz. *Op nieuw in het Nederd. vert. door* S. I. MULDER. Amst. 1835, 8. met hebr. text, 2de dr. 1839, 16. (zonder text).

H. A. EWALD, *das Hohelied* SALOMO'S, *übersetzt m. Anmerk.* Göttingen 1826, 8.

La Bible, Traduction nouvelle avec l'hébreu en regard, accompagnée des point-voyelles et des accents toniques avec des notes philologiques, géographiques et littéraires, et les variants de la version des septante et du texte samaritain par S. COHEN. Paris 1832—1846, 18 vol. 8.

Die 24 Bücher d. Bibel in ebräisch. Texte, m. worttreuer übersetzung, fortlaufender Erklär.

u. homelitisch benutzbar. Andeutungen. Herausgegeb. v. Dr. S. HERXHEIMER. Berl. 1836—1838. 4 Bde (Bd. I, 2te Ausg. Bernb. 1854). De vertaling van het *Hooglied* is van M. ELKAN.

De vertaling van het *Hooglied* in *Gebeden d. Nederl. Israëliten voor den Sabbath d. middendagen* enz. *van het Paaschfeest. Het Hebr., bijeengebr. en nagez. d.* G. J. POLAK, *en de vertaling onder deszelfs toezigt bewerkt d.* Dr. M. S. POLAK, 2e dr. Amst. 1850. 8. bladz. 37 *b.* vv.

Das Hohelied v. SALOMO. *Uebers. u. erkl. v.* H. A. HAHN. Breslau 1832, 8.

Das Hohelied untersucht u. ausgelegt v. FRANZ DELITZSCH, Leipz. 1852.

Die Israel. Bibel. Enthalt. Den heil. Urtext, d. deutsche Uebertrag., d. allgem. ausführl. Erläuterung m. mehr als 300 *engl. Holzschnitte.* Herausgegeb. v. Dr. L. PHILIPPSON. Leipz. 1838—1854. 3 Thle, 4. (Th. III, 1854, S. 663—662).

M. MENDELSSOHN, SALOMO's *Hohe Lied in's Deutsche übers.*—Van deze vertaling bestaan eene menigte uitgaven, met en zonder de verklaring van J. LÖWE en M. WOLFSOHN, in hebr. en duitsche letterkarakters, afzonderlijk of met Bijbel- en Pentateuch-uitgave. De titels van al deze werken zoû eene geheele bladzijde van DE NAVORSCHER beslaan. De eerste uitgave is met hebr. typen. Berl. 1788, 8.

Den titel van VAN DER PALMS Bijbelvertal. mag ik als bekend onderstellen.

Het *Hooglied* is in 't joodsch-duitsch vertaald door J. WITZENHAUSEN in diens bijbelvertaling (Amst. 1679) en door J. BLITZ, in diens mede ten zelfden jare en ter zelfde plaatse in 't licht gegeven joodsch-duitsche vert. v. h. O. T.

Voorts heeft men eene portugeesche vert. v. het *Hooglied* door JOS. FRANCO. SERRANO (Amst. 1683, 8.). De titels van andere overzettingen in die taal en in het spaansch kan men vinden in den *Catalogus d. Maatsch. v. Nederl. Letterk.*

In de onderscheidene vertalingen van den *Machzor* of *Cyclus der Israël. Feestgebeden.* treft men ook zoo vele overzettingen van het *Hooglied* aan, zoo als in het hoogd. door HEIDENHEIM, LETTERIS, enz. enz.

CHALOEDA.

Menasse Ben Israël en de Staten-Bijbel (V.; bl. 96, Vr. 82). Schuilt er geene fout in de mededeeling, welke de vraag deed geboren worden? — Welligt toch geldt het hier niet de Staten-vertaling, maar de Nederduitsche Overzetting van LUTHER'S Bijbelvertaling, door den Amsterdamschen predikant ADOLF VISSCHER ADOLFSZOON, die in 1648, na slechts driejarigen arbeid, in het licht kwam. Althans ROMEYN DE HOOGE teekende op eene plaat voor de uitgave van den Lutherschen folio-Bijbel bij JACOB LINDENBERG, te *Amsterdam*, 1704, ter linkerzijde van VISSCHER'S vrij slordige, maar toch kennelijke afbeelding, een' *Rabbijn*; en R. NOREL schreef er onder:

„Heer VISSCHERS, LUTHERS Tolk, met een Hebreeu verseld,
Omhelst de Nuttigheyd van 't Werk Hem opgedraagen", enz.

Tot dus verre heb ik nergens elders iets hieromtrent gevonden. Het is bekend, dat MENASSE BEN ISRAEL, in 1604 te *Lissabon* geboren, in 1614 met zijne ouders de vervolging der Inquisitie ontvlugtte en naar *Amsterdam* kwam, waar hij in 1622 *Rabbijn* werd, en waar hij omgang had of briefwisseling hield met mannen als DIONYSIUS VOSSIUS, HUGO DE GROOT, BOCHART, CASPAR VAN BAERLE, en anderen. Na 1652 woonde hij eenige weinige jaren in *Engeland*. Hij stierf 1659 te *Middelburg*, bij zijnen broeder EPHRAIM ABARBANEL. Zijn bloeitijd valt dus in de jaren der beide bovengenoemde overzettingen, en op eene van beide kan hij, door raadpleging, invloed gehad hebben. Waar twee overleveringen, want aan meer denk ik voorshands niet, tegen over elkander staan, daar vereischt de zaak eene nadere opheldering. Intusschen acht ik het waarschijnlijker, dat VISSCHER, die te *Amsterdam* woonde, soms den Joodschen geleerde zal hebben te rade genomen, dan dat een der geleerde overzetters van den Staten-Bijbel zulks van elders ooit zou gedaan hebben.

S. J.

Brieven van Grynaeus en Beza (V.; bl. 99, Vr. LX). Eene volledige lijst der werken van den eerstgenoemde is te vinden in de *Vitae Theologorum* van MELCHIOR ADAM, en ook in de *Athenae Rauricae*, maar deze boeken zijn niet onder mijn bereik. P. N.

Sternschwanken (V.; bl. 99, Vr. LXII). Omtrent de oorzaak van dit verschijnsel verkeeren de geleerden nog in onzekerheid. Het werd ook door A. VON HUMBOLDT waargenomen. Niet onbelangrijk is hetgeen deze er in zijn *Kosmos* van mededeelt. In het IIIde Dl. van dit werk (Nederduitsche uitgave) vindt men daaromtrent het volgende:

Bladz. 75 en 76. »Het is hier de geschikte plaats, om ten minste in het voorbijgaan, van een ander gezigtkundig verschijnsel melding te maken, dat ik, bij al mijne berg-beklimmingen, slechts eenen keer, en wel vóór den opgang der zon, den 22sten Junij 1799, op de helling van de *Piek van Teneriffe*, waarnam. In het Malpays zijnde, ongeveer op eene hoogte van 10700 Par. (11070 Rijnl.) voeten boven de oppervlakte der zee, zag ik met het ongewapende oog, laag boven den horizon staande, sterren in eene schommelende beweging. Lichtende punten stegen opwaarts, bewogen zich *zijwaarts* en vielen op de vorige

plaatsen terug. Dit verschijnsel duurde slechts 7 tot 8 minuten en hield op, lang vóór het verschijnen van de zonneschijf boven den horizon van de zee. Dezelfde beweging was in eenen verrekijker zigtbaar; en er bleef geen twijfel over, dat het de sterren zelven waren, die zich bewogen. Behoorde deze plaatsverandering tot de zooveel bestredene *zijwaartsche* straalbreking? Biedt de golfvormige schommeling van de opgaande zonneschijf, hoe gering zij ook door meting bevonden werd, in de zijwaartsche verandering van den bewogen zonnerand eenige overeenkomst daarmede aan? Digt bij den horizon wordt buitendien deze beweging schijnbaar vergroot. Bijna eene halve eeuw later is hetzelfde verschijnsel van het *schommelen der sterren*, en juist op dezelfde plaats in het Malpays, wederom vóór den opgang der zon, door een goed onderrigten en zeer opmerkzamen waarnemer, den Prins ADALBERT van *Pruisen*, zoowel met bloote oogen als door den verrekijker waargenomen. Ik vond de waarneming in zijn geschreven dagboek: hij had haar daarin opgeteekend, zonder, vóór zijne terugkomst van de *Amazonen-rivier*, geweten te hebben, dat ik iets volkomen dergelijks gezien had. Op den rug der Andesketen of bij de veelvuldige luchtspiegeling (opdoeming, mirage) in de heete vlakten (slanos) van *Zuid-Amerika*, heb ik, niettegenstaande de zoo op menigerleiwijze door elkandermenging van ongelijk verwarmde luchtlagen, nooit eenig spoor van *zijwaartsche* straalbreking kunnen vinden. Daar de *Piek van Teneriffe* ons zoo nabij gelegen is en dikwerf door wetenschappelijke reizigers, welke met werktuigen zijn voorzien, kort voor zonneopgang bezocht wordt, zoo mag men hopen, dat de hier door mij vernieuwde uitnoodiging tot de waarneming van het *sterrenschommelen*, niet wederom geheel in vergetelheid gerake".

En in de *Aanmerkingen*, bl. 117 en 118 van hetzelfde deel wordt te dezer zake verwezen naar »HUMBOLDT en FR. V. ZACH'S *monatlicher Correspondenz zur Erd- und Himmelskunde*, Bd. I, p. 1800, S. 396; dezelfde in de *Voy. aux Régions équinox.* I, p. 125: » »On croyoit voir de petites fusées lancées dans l'air. Des points lumineux, élevés de 7 à 8 degrés parraissaient d'abord se mouvoir dans le sens vertical, mais puis se convertir en une véritable oscillation horizontale. Ces points lumineux étoient les images de plusieurs etoiles agrandies (en apparence) par les vapeurs et revenant au même point d'où elles etoient parties." "

Voorts wordt daar verwezen naar »Prinz ADELBERT van *Preussen*, *Aus meinem Tagebuche*, 1847, S. 213", terwijl VON HUMBOLDT er ook nog de vraag oppert, of het door hem beschreven verschijnsel veelligt in verband staat met dat,hetwelk CARLINI, bij den doorgang der poolster, en de schommelingen dezer ster van 10 tot 12 seconden, in den sterk vergrootenden meridiaankijker te *Milaan* heeft waargenomen? (Zie VON ZACH, *Correspondance astronomique et géogr.* vol. II, 1819, p. 84). Ten slotte deelt hij mede, dat BRANDES (GEHLER'S *Umgearb. phys. Wörterb.* Bd. IV, S. 549) het verschijnsel tot de luchtspiegeling (mirage) wil herleiden; en dat een voortreffelijk en geoefend waarnemer, de Kolonel BAEGER, ook het sterachtige heliotrooplicht, dikwerf in eene *horizontale rigting* zag heen en weder bewegen. A. V. D. W.

Philips van Marnix (V.; bl. 100, Vr. LXVIII). Hij werd in 1538 te *Brussel* geboren en, stierf den 15den December 1598. Zijn' juisten geboortedag zocht ik te vergeefs bij BRANDT, in diens *Hist. der Reformatie* en *Daghwijzer*. Zijne geschriften worden naauwkeurig opgeteld door JOH. PRINS, *Lofrede op* PH. VAN MARNIX, (Leyden 1782) bekroond en uitgegeven door 't Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen.* Bijvoegselen tot die lijst moeten geleverd zijn in den *Vriend des Vaderlands*, Dl. V, St. VI. Zie voorts 't werk van onzen BROES, FILIP VAN MARNIX *aan de hand van* WILLEM I.

CONSTANTER.

[Met de »*Levensbeschrijving*, door JOHANNES PRINS" enz. heeft HR. in zijn ons toegezonden berigt, waarschijnlijk de bovengenoemde *Lofrede* bedoeld. Volgens HR. wordt dáár, behalve de geschriften, ook de geboortedag van PHIL. VAN MARNIX opgegeven.]

Philips van Marnix. In *Merkw. Kasteelen in Nederland*, door Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK, Dl. I, bl. 196—198, kan men te weten komen, aan wien de heerlijkheden van PHIL. VAN MARNIX gekomen zijn. De volgende aanteekeningen zijn hieraan ontleend: »Zijn oudste zoon JACOB VAN MARNIX, een kloek krijgsman, volgde wel als Heer van *St. Aldegonde* en *Souburch*, maar betrad in die waardigheid nooit het kasteel; hij overleefde zijn vader slechts weinige weken, en stierf den 27sten Januarij 1599, mede te Leyden. Diens dochter WALBURCH VAN MARNIX, Vrouwe van *St. Aldegonde*, *Oost-* en *West-Souburch*, en Echtgenoot van WILLEM VAN OLDENBARNEVELDT, Heer van *Stoutenburgh en Cralingen*, werd den 25sten Februarij 1610 met de heerlijkheid *Souburch* verleid. De rampspoedige Vrouwe van *Stoutenburgh* verkocht het kasteel aan de stad *Middelburgh*, die het volgends TE WATER, aan bijzondere personen in huur uitgaf."

»Later kwam het in handen van den Heer DEL CORNE, naar wien het een tijd lang dien naam droeg, en werd vervolgends in vollen eigendom verheven op den Heer ISAÄCQ VAN PERE, Burgemeester van *Middelburgh*, tijdens wiens bezit, in 1636, de Heerlijkheid

West-Souburgh door de Staten van *Zeeland* tot een goed en onversterflijk leen werd verklaard.......... CORNELIS VAN PERE, die zijn broeder als eigenaar opvolgde, kocht van den Heer NOUTERS ook *Oost-Souburgh*, zoo dat de beide Heerlijkheden sints weder vereenigd werden...... In het midden der volgende eeuw werd het overgebleven gebouw, dat nog altijd met zijne twee ronde torens pronkte, merkelijk verbeterd door Mr. ADRIAEN STEENGRACHT, Vrijheer van *Wisch*, Heer van *Oost-* en *West-Souburgh*, Rentmeester generaal van *Zeeland*, en Schepen en Raad der stad *Middelburgh*; in 1780 en 1781 echter werd het slot tot den grond toe afgebroken en verdween van de lijst der Zeeuwsche kasteelen. De grond, waarop het weleer prijkte, behoort thands aan Jonkheer SCHORER van de *Souburgen*, Lid der Ridderschap van *Zeeland*".

J. J. WOLFFS.

[Van den Heer J. SCHREUDER ontvingen wij een uitvoerig levensberigt van PHIL. V. MARNIX, waarin wij o. a. melding gemaakt vinden van eene door JOHANNES HALSBERGIUS in 1602 vervaardigde Nederduitsche vertaling van een door VAN MARNIX in het Latijn geschreven werk, wier titel de Heer SCHREUDER dus opgeeft: „*Bijbel der Natuur, dat is van de waerheyt der Christelycke Religie teghens de Atheisten, Epicuren*" enz.]

Hertog Bernhard van Saksen Weimar te Wagram (V.; bl. 99, Vr. LXIII). De voorstelling van hetgeen ten aanzien van den Hertog BERNHARD VAN SAKSEN WEIMAR-EISENACH, bij den aanslag van *Wagram* in 1809, zoude zijn voorgevallen, is niet in alle opzigten juist en dient als volgt te worden gewijzigd:

Z. D. H. telde tijdens dien slag slechts 17 jaren en was toegevoegd aan den staf van den Prins van *Ponte-Corvo* (BERNADOTTE, later Koning van *Zweden*). Op den avond van den 5den Julij van dat jaar, werd hij door dien Maarschalk naar eene gedetacheerde Saksische brigade gezonden en bij die gelegenheid, de Oostenrijksche jagers te zeer genaderd zijnde, werd hem zijn paard onder het lijf doodgeschoten. Zich toen geheel alleen bevindende en geen ander paard bij de hand hebbende, sloot hij zich bij de grenadier-kompagnie van een bataillon van het 29ste Fransche regiment van linie aan, hetwelk, in de nabijheid van de plaats, alwaar hem dit ongeluk getroffen had, in het vuur stond. De toenmalige eerste luitenant van gemelde kompagnie was de thans te *Ginneken*, bij *Breda*, met der woon gevestigde gepensioneerde Generaal-Majoor MATHON, de in 1837 te *Bergen op Zoom* de voormalige 12de afdeeling, thans 1ste regiment van Linie, kommandeerde.

Weinige dagen na den slag van *Wagram* ontving de Hertog van den Keizer NAPOLEON I het Ridder-Kruis van het Legioen van Eer.

Hetgeen hier boven door den ondergeteekende wordt vermeld, berust op schriftelijke mededeeling daarvan, hem welwillend door den Hertog, ter rectificatie van het door het *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges* van 1839, N°. 47, H. 7, S. 59) aangevoerde, toegezonden.

J. DEDEL.

Voorstelling in den Almanak (V.; bl. 100, Vr. LXIV). Mag ik HENRY opmerkzaam maken op hetgeen ik mededeelde in mijn *Geschiedk. overzigt van de kloosters en abdijen in Holland en Zeeland*, Dl. II, bl. 89 volg.? Ik heb wel eeens hooren verzekeren, dat aan dergelijke Almanak-prentjes het gezegde: »JAN BIERENBROOD steekt zijn' moeder met spelden dood", zijn ontstaan te danken heeft.

Dr. RÖMER.

Droit Divin (V.; bl. 100, Vr. LXVII). De geachte vrager zal omtrent zijne tweede vraag een antwoord vinden in Dr. J. P. AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. II, St. 6, bl. 447—478. De geleerde schrijver treedt hier in eene beschouwing over de wettigheid van de afzwering van PILIPS II, en of de Nederlanders daartoe geregtigd waren. De Heer AREND geeft verscheidene werken aan, waarin men over het Goddelijke regt der vorsten gehandeld vindt.

J. J. WOLFS.

Het geslacht Engelenberg (V.; bl. 101, Vr. LXXII). Onderscheidene wapens van verschillende, naar het schijnt, Zwitsersche geslachten VAN ENGELBERG, ziet men in *Das erneuete Deutsche Wappenbuch*, Nürnberg 1657, als: Th. II. S. 148, Th. III. S. 184 en Th. V. S. 206. Welligt staan deze in verband met het geslacht ENGELENBERG, door den Heer STEINMETZ bedoeld.

V. D. N.

Uitgaven van Cats werken (V.; bl. 127, Vr. 85). CATS' »*Wercken*" verschenen, nog bij zijn leven, in 1655 bij JAN JACOBSZ. SCHIPPER, te *Amsterdam*, met platen, 2 Dln. in folio. In 1664 en 1665 gaf dezelfde eene nieuwe uitgave in kwarto, mede met afbeeldingen.

C. W. BRUINVIS.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst naar Dr. SCHOTEL, *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, bl 107 vv. alwaar over de eerste uitgaaf van CATS' werken, gehandeld wordt.]

Balkenbrij (V.; bl. 127, Vr. 88). Misschien heeft de vrager *balkenbrij* verstaan, toen de Gelderschman *boeken brij* zeide, d. i. *boekweitenbrij*.

CONSTANTER.

Slangengift (V.; bl. 127, Vr. 89). Het eerste deel zijner vraag kan MAIORNUS beantwoord vinden in het aangehaalde opstel zelf, op bl. 99; dáár leest men:

»In rust en bij het *slikken* zijn de gifthaken met de punt naar achteren gerigt en *geheel verborgen*, deels in eene soort van zak, deels door eene plooi van het tandvleesch". Zij brengen dien toestel niet in werking bij het »bemachtigen" (doorzwelgen?) van hare prooi.

Het tweede deel der vraag is daardoor mede reeds beantwoord, doch de vraag: »of het *eigen gift* der slang haar geen nadeel toebrengt?" kan insgelijks uit het opstel zelf ten deele worden toegelicht.

Immers op bl. 103 kan men herinnnerd vinden, dat het slangengift, bij dieren, en waarschijnlijk zelfs bij den mensch in de maag opgenomen, niet meer vergiftig werkt. Men heeft die proef echter bij slangen zelven, naar ik weet (doch men zou daarop FONTANA moeten nalezen, *Traité sur le venin de la vipère*), niet genomen; doch men heeft meermalen gezien, dat wanneer men ze zoo lang getergd had, dat zij zich eindelijk zelven in den staart beten, zelfs daardoor geene doodelijke gevolgen werden te weeg gebragt; althans LACÉPEDE en RUSSEL getuigen dit. Van den anderen kant evenwel zijn hier ook tegenovergestelde uitkomsten verkregen door FONTANA reeds, met *Vipera aspis*, en later door HALL, met *Cretale*, welke door haren eigen beet wel bezweken. v. H.

Slangengift. Een volledig antwoord op deze vraag kan MAIORNUS vinden in het werk van den onlangs te *Munchen* overleden Docent en Zoöloog [?], geplaatst in de *Berliner Medizinischen Zeitung von* SACHS, 1832, N°. 34, 35, 36, onder den titel: *die Schlangen des Alterthums, ihr Gift und dessen Gegenmittel.*

Overigens, hoewel de eigenlijke beantwoording der vraag aan Dr. A. W. M. VAN HASSELT overlatende, wil ik hier wel bijvoegen, dat iedere giftslang hare prooi tracht te dooden, niet door den beet zelven, maar wel door het gift, gelijk ik dit dikwijls in de diergaarde te *Amsterdam* opgemerkt heb. De *Naja tripudians* b. v. schiet plotseling op het haar tot voedsel gegeven konijn toe, maar trekt zich even zoo ras terug, om de uitwerking van het gift af te wachten en dan hare prooi te verslinden. Ik las nooit, dat eene slang aan haar eigen gift stierf. Het gift in de maag, van menschen en dieren, opgenomen, heeft geene (althans voor 't oogenblik) zigtbare uitwerking. De beet van elke giftslang moet het gift in de wonde brengen, wijl door de drukking der beet de giftklier geopend, in het kanaal der tanden geleid en dus in de wonde uitgestort wordt, zonder dat de slang in staat is dit te verhinderen. — Dit zij genoeg voor 't oogenblik. E. GERDES.

Eerste Leidsche Courant (V.; bl. 127, Vr. 90). Ten bewijze dat men te *Leiden* en in den omtrek dier stad reeds in het midden der XVIIde eeuw Couranten las, moge dienen het volgende uittreksel uit de Vroedschapsboeken, in het archief aldaar voorhanden:

»Vroutschappe gehouden den vij^e^ Septemb. van den jaere 1655".

»De Burgemeesters geven die van de Groote Vroetschappe der Stadt *Leyden* in bedencken, off, ten opsicht van de jegenwoordige sware besouckinge van dese Stadt met de heete sieckte der peste niet dienstich eñ stichtelyck soude sijn dat d'aenstaende jaermerckt, sullende beginnen met den i^en^ eñ eyndigen den x^en^ vande aenstaende maent October souden werden geschorst, waerop die vande Groote Vroetschappe goetgevonden hebben, sonder v̄minderinge van het Octroy eñ Privilegie aen dese Stadt tot het houden vande voorm̄e jaermerckt verleent, de voorn̄e jaermerckt voor desen jaere op te schorten, ende dat daer van bij publicatie eñ affixie van billetten, mitsgaders door de publijcque courantes aen eenen ijgelijcken kennisse sal werden gedaen", enz.

Ik moet hier bijvoegen, dat op den 1sten September 1636 een gelijk besluit genomen was tot opschorting der kermis, met de bepaling: »daervan alomme intyts waerschouwinge te doen", zonder vermelding van Couranten. Dr. J. D. FRENAY.

Eerste Leidsche Courant. De Heer E. A. P., die de mogelijkheid erkent, dat zijne opgave van 1719 onjuist is, betwijfelt nogtans op goede gronden het geregeld bestaan eener *Leidsche* Courant van 1633 af. Gaarne deel ik in zijn gevoelen, dat de gemelde Courant slechts eene proeve is geweest, terwijl ik met verlangen te gemoet zie, dat de tegenwoordige bezitter van die Courant aan den wensch van den Heer E. A. P. zal voldoen, om daaromtrent eenige inlichting te geven. Intusschen acht ik het niet overbodig te vermelden ,dat reeds in het begin der XVIIIde eeuw eene *Leidsche Courant* heeft bestaan, die geregeld vervolgd is.

In mijne verzameling van Nederlandsche Dag- en Weekbladen bezit ik een exemplaar van de *Opregte Leijdse Vrijdagse courant. Gedrukt tot Leijden bij* JACOB HUISDUIJNEN, *op den Rijn over de Brouwerij van de Roskam. Den* 11 *Junij* 1706. *Met Privilegie.*

Dat mijn exemplaar een geregeld vervolgnommer is van eene gevestigde uitgave, blijkt niet alleen uit het onderschrift: *Met Privilegie*, maar ook uit het merkteeken boven het stads wapenschild: N°. LXX.

EVERTS.

[Vgl. over de Nederlandsche Nieuwsbladen-Literatuur *Nav.* I.: bl. 14, 94, 291, 355; II.; bl. 29, 61, 94—97, 126, 156 v.; IV.; bl. 383; V.; bl. 149; *Bijbl.*

1854, bl. CXV. — Ook uit de mededeeling van den Heer EVERTS blijkt nu ten overvloede, dat de aanteekening van E. A. P. (*Nav.* II.; bl. 126) onjuist is. (Vgl. mede het t. l. a. pl. voorkomend berigt van .. ELSEVIER, en het daar aangewezen stuk van den Heer C. KRAMM, in de *Kronijk* van 't *Hist. Genootschap* te *Utrecht*, 1847, bl. 68.) Ditzelfde is ook het geval met zijne bewering, dat de eerste Courant den 19den December 1631 te *Parijs* zou uitgegeven zijn (*Nav.* II.; bl. 126 en V.; bl. 127). Vgl. hierboven bl. 196, de Aanteekening van den Heer J. SCHREUDER, door hem overgenomen uit eene (Amsterdamsche?) Courant van den 5den April 1621. De Heer SCHREUDER zal ons en gewis ook onze lezers verpligten met de mededeeling van eenige bijzonderheden aangaande deze Courant.]

Ronssen (V.; bl. 127, Vr. 91). Ik heb voor mij liggen: „*Vorstelijcke Warande der Dieren*", enz. door VONDEL, Amsterdam, Erven Wed. G. DE GROOT, zonder jaar, met platen van MARCUS GERARDS. Van dezen GERARDS wordt bij VAN MANDEN, *Schilderboeck* aangeteekend, dat hij een Bruggenaar (ergo een Vlaming) was. Wanneer men nu weet dat te *Sluis* een weg, *het geldelooze pad* genoemd, bestaat, en men denkt tevens aan het oude stadje *Ronsse* (*Renaix*) in *Oost-Vlaanderen*, Arrond. *Audenaerde*, dan is de zin deze, dat de haas eer van *Sluis* naar *Ronsse* zou loopen, eer de schildpad, *het geldelooze pad* ten einde zou zijn.

VONDEL woonde wel te *Amsterdam*, doch de platen zijn Vlaamsch. Het 115de zinnebeeld mijner uitgave vertoont den vos, haas en schildpad, gezeten buiten eene stad, waarmede stellig *Amsterdam* niet voorgesteld wordt.

Het 106de zinnebeeld in genoemde *Warande* is, wat de hoofdzaak betreft, hetzelfde als de afbeelding van een Vlaamsch kloosterglas in J. F. WILLEM'S uitgave van *Reinaert de Vos*, 2de druk, Gent, 1850, tegenover bl. 388, waar alleen het bijwerk van M. GERARDS ontbreekt. Ik denk dat VONDEL voor zich had een Vlaamsch plaatwerk, met Vlaamsche onderschriften of uitleggingen.

G. P. ROOS.

Ronssen. Deze stad, anders *Renesse* of *Renaix* genoemd, ligt in het zuid-oostelijk gedeelte van *Oost-Vlaanderen* en telt omstreeks 12000 inwoners. Waarom VONDEL juist deze stad noemt, blijkt niet.

CONSTANTER.

Vischjes (V.; bl. 127, Vr. 92). Men gebruikt sints jaren geene *vischjes* als speelmunt, maar wel *fiches*. 't Kan zijn dat deze overeenkomst in klank een snuggere kunstdraaijer verlokt heeft, om de daad bij het woord te voegen, en alzoo kleine visschen van paerlemoer te vervaardigen.

C. W. BRUINVIS.

Vischjes. Verbasterde uitspraak van het fransche *fiches* (mv. van *fiche*), welks beteekenis de Heer STEINMETZ in het eerste het beste fransche Woordenboek kan vinden.

—5—

Vischjes. Het staat mij voor, eens ergens (wáár kan ik mij niet herinneren) gelezen te hebben, dat de *vischjes* bij het kaartspel eigenlijk van Nederlandschen oorsprong waren, en oorspronkelijk de gedaante van visschen hadden. Ook herinner ik mij zeer goed, vroeger bij bejaarde lieden, vaak dergelijke vischjes gezien te hebben, die echter niet allen van paarlemoer waren. Het komt mij trouwens ook als ontegenzeggelijk voor, dat het fransche woord *fiche* van ons *vischje* afstamt.

A. J. VAN DER AA.

[Wij zijn het omtrent het laatste met onzen geachten medearbeider volstrekt niet eens, en meenen veeleer, dat het fransche *fiche* uit het werkwoord *ficher* is ontstaan.]

Het ijs breken (V.; bl. 127, Vr. 93). Wanneer de Amsterdamsche waterschippers, des winters bij besloten water, nieuwen voorraad van schuitwater moeten halen en aanvoeren, dan worden hunne schuiten voorafgegaan door eene andere daartoe ingerigte en van de noodige werktuigen en manschappen voorziene schuit, die het ijs breekt en voor die haar volgen den waterweg opent. Die schuit heeft den technischen naam van *ijsbreker*, doet in onze dagen niet zoo veel dienst meer als vroeger, en gaat, door ongevraagde tusschenkomst, een eervol maar niet vrijwillig emeritaat te gemoet. Het dankbare nageslacht, de goede diensten van vroeger gedachtig, moge den naam van *de ijsbreker* niet enkel als opschrift van een der huizen aan de Weesperzijde, maar ook als aandenken van hetgeen *Amsterdam* aan de ondernemingszucht van vroegere eeuw verschuldigd is, in eere houden. Of die naam ook bij andere ondernemingen om besloten kanalen en vaarten door te ijzen gebruikelijk is, weet ik niet; maar het spraakgebruik, hiervoren aangeduid, verklaart genoegzaam, waarom niet ieder, die eene hagchelijke zaak onderneemt, maar wel degene die het eerst en vóór anderen bestaande hindernissen uit den weg zoekt te ruimen en daarmede voor degenen, welke hem volgen, den weg baant, een' *ijsbreker* genoemd wordt. Inzonderheid wordt de naam gebezigd van hem, die het eerst veeljarige gewoonten, algemeene vooroordeelen en oude dwalingen trotseert, en die veeltijds daarvoor, tegenover de hozannaas van sommigen, het *kruis hem* der volksmenigte hooren moet. Wie echter roeping gevoelt en kracht heeft om het ijs te breken, weet dat er geene betere vergelding, dan die van de toejuiching der menigte is, welke haren welkomstgroet gewoonlijk niet den ijsbreker, maar hun tegenwuift, die op den door hem geopenden weg volgen. — Het *ijzer met han-*

den te breken, ter aanduiding van hetgeen niet mogelijk is, vertegenwoordigt eene geheel andere orde van denkbeelden, en mag niet in de plaats gesteld worden voor de echt vaderlandsche en zinrijke spreekwijze van het ijs te breken. H. J. S.

[De antwoorden, ons door E A. P., CONSTANTER, C. W. BRUINVIS en A J. VAN DER AA ingezonden, komen alle nagenoeg met het hier medegedeelde overeen. De eerstgenoemde berigt tevens: „dat men vroeger in voorname steden, waar veel vaart was, van stadswege het ijs liet breken, door eene daartoe ingerigte schuit, enz., waarin zich mannen bevonden, die met zware houten hamers aan lange steelen het ijs beukten en braken", en verwijst daaromtrent naar WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, folio-uitgave, II. 480.]

Het ijs breken. De walvischvaarder, die bij het zoogenaamde »boren", vooruit vaart, breekt het ijs. G. P. ROOS.

Verkortingen van »und so weiter" (V.; bl. 127, Vr. 94). *ic* komt mij voor eene verkorting van het latijnsche *et caetera* te zijn. Mij dunkt, die verklaring ligt na voor de hand. Is zij echter de regte? W. J. F.

Sakkerloot (V.; bl. 128, Vr. 98). *Sakker* is kenbaar eene verbastering van *sacra*. Maar wat is *loot?* De Heer BUDDINGH', in zijne *Verh. over het Westland*, bl. 385, meent dat *lo* of *loo* = *water* is. Zijn Ed. zegt: »veel, wat vroeger als heilig werd geacht, zonk naderhand in verachting; zoo b. v. het zinrijke *water* en *vuur* dragen, bij vroegere huwelijks-verbindtenissen op den *St. Luciendag* (het vroegere feest van *Freya*), waarover men zie SCHRADER, *Deutsche Mytholog.* 27. Wie thans met *water* in de eene, met *vuur* in de andere hand loopt, wordt als een dubbelzinnig karakter veracht. Met *vloek-* en *stopwoorden* uit het Heidendom ontsproten, drukt men misnoegen en verachting, zelfs het verworpenste uit". Als zoodanig leeren wij hier nu kennen, *bij-loo* als uitroep, *sakerloot* = *saker-lo* als vloekwoord, en andere uitdrukkingen meer. — BILDERDIJK op HUYGENS, Dl. VI.; bl. 133, spreekt van eenige eeden of uitroepingen, die men, wanneer zij op de lippen kwamen, onder 't uitspreken tot andere woorden verboog. Hij haalt o. a. aan: »*slapperloog* (naderhand *slapperloot*) voor *sla my 't weerlicht*". Hierdoor zoude *loot* in *sakerloot* eene andere beteekenis verkrijgen. J. J. WOLFS.

Sakkerloot. Ook wel uitgesproken als *sapperloot*, wat overeenkomt met het Fransche *saprelote*, een uitroep van verwondering, waarvan mij de afleiding onbekend is.

C. W. BRUINVIS.

Sakkerloot. In zijn geheel luidt de vloek: *Gans sakkerloot*, dien DE VRIES, *Aant. op* WARENAR, bl. 99, bij gissing terugbrengt op *sacra lotio*, d. i. den heiligen doop, even als b. v. *Gans sackerventen*, voor Gods sacramenten. Elders (bl. 127) denkt hij aan het verouderde *lode* (waarvan *bi lode*, *bylo*), misschien verkort voor H. LODEWIJK. CONSTANTER.

[Het laatste gevoelen wordt ook omhelsd door Q. D. B. V. — E. A. P. denkt bij gissing aan „*sacre l'eau*, heilig water, het zij dan *het water des doops*, het zij het *wijwater*, schoon dit anders *eau bénite* heet". Ook —5— verwijst den vrager naar de hierboven geciteerde plaatsen van HOOFT'S *Waarenar*, uitgave van Prof. DE VRIES; voorts naar BILDERDIJK'S *Aanteekeningen* op HOOFT'S *Gedichten*, Dl. III.; bl. 176.]

Sakkerloot. Sakkerloot, *Sakkernondeju*, *Sakkerju*, *Sakkermor*, *Sakkermair*, *Sakkerbleu* en dergelijke meer behooren als vloekwoorden, onder andere in *Zeeuwsch-Vlaanderen* te huis. 't Zijn verbasterde Fransche uitdrukkingen. *Sakkerloot* = *Sacre loi*, Heilige wet; *Sakkernondeju* = *Sacre nom de Dieu*, H. naam Gods; *Sakkerju* = *Sacre Dieu*, H. God; *Sakker mor* = *Sacre mort*, H. dood; *Sakker mair* = *Sacre mère*, H. moeder (MARIA), *Sakker bleu* = *Sacre bleu*, H. blaauw (uit de driekleur).

G. P. ROOS.

Heiligmaker (V.; bl. 128, Vr. 99).

[Tien berigten zijn ons in antwoord op deze vraag van LORENTIUS ingezonden; met name van Dr. R. C. H. RÖMER, G. P. ROOS, A. AARSEN, J. J. WOLFS, CONSTANTER, H. J. S., C. W. BRUINVIS, S. S., D. en HR. Daar de vraag reeds met eenige wijziging is gedaan in DE NAVORSCHER, II.; bl. 119, verwijst de eerstgenoemde den vrager eenvoudig naar Dl. III.; bl. 115, waar ze beantwoord is.— Onze overige negen medearbeiders stemmen allen hierin overeen, dat *heiligmaker* niets anders is dan eene verbastering van *hylik-*, *hijlick-*, *hylic-*, *hyelick-* of *hylickmaker* (gelijk wij het woord bij hen op onderling verschillende wijze geschreven vinden) = *huwelijkmaker*, en eene soort van koek of gebak. — Volgens G. P. ROOS wordt de onder dezen naam bekende koek te *Aardenburg* veel gebruikt bij ondertrouw-partijen, voorheen met „bruidstranen". Hij berigt ons verder, dat wanneer de Bruggenaars (bij zoodanige gelegenheid?) te *Sluis* komen, zij eene lange pijp (W.S.) en een „zaligmaker" moeten hebben. — A. AARSEN citeert TERWEN, *Etymolog. Handwoordenb.*, bl. 369, alwaar men leest, dat „*hylikmaker*" eene soort van koek is, die men bij het huwelijk uitdeelde, thans gewoonlijk *hijligmaker* genoemd". —Volgens H.J.S., die mede naar het aangehaalde werk van TERWEN verwijst, werd deze koek oudtijds bij verloving of uithuwelijking gebruikt. „Mij", schrijft hij ons, „mij bragt de vraag een gebruik in herinnering, waarvan ik in de *Beijerlanden* de overblijfselen nog gevonden heb, en dat ook met koek en huwelijk in verband stond. De vrijer namelijk kocht voor het meisje zijner keus een' koek, hoe grooter hoe beter, en bragt haar dien in een' doek; hij verkreeg daardoor het regt, om den eerstvolgenden zondag bij haar op koffij te komen, en van dien koek te eten. Sneed het meisje hem een stukje voor van de buitenzijde of korst, en gaf zij hem zijn' doek terug, was dit dan een ongunstig teeken en een niet al te smakelijk blaauwtje. Gaf zij hem daarentegen eene goede snede uit het midden des koeks en behield zij zijn' doek voor zich, dan was zulks eene aanmoediging, om met zijne vraag voor den dag te komen. Dit gebruik was, zoo ver ik weet, aan geene bepaalde soort van koek gebonden, maar zou reeds het spraakgebruik van *hylikmaker* voor den alzoo gegeven en gebruikten koek genoegzaam wettigen en verklaren".— C. W. BRUINVIS, die naar de *Geschiedenis van de da-*

gelijksche kost in de burgerhuishoudingen (J. SCHELTEMA. *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, Dl.IV.;St.II.; bl.234) en naar de *Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen* (hetzelfde werk, Dl IV.; St. III.; bl. 254) — het laatste mede aangehaald *Nav.* II.; bl. 114 — verwijst, deelt mede, dat „het gebruik om een peperkoek als *hylikmaker* vooral aan het meisje te zenden, waarop de vrijer het oog heeft, ook in sommige dorpen van *Noord-Braband* geenzins heeft opgehouden. Wanneer hij op den volgenden dag koffij komt drinken, dan kan hij in het al of niet opgesneden vinden van den koek zijn toekomstig lot lezen, even gelijk de vrijers voorheen uit het op straat werpen of bewaren van den bloemruiker, waarmede de deurklopper was voorzien geweest".—Van J.J.WOLFS vernamen wij, dat te *Leiden* de bedoelde soort van koek den naam van *Leidsche bul* draagt, met verwijzing naar Dr. A. DE JAGER, *Taalk. Magazijn*, Dl. II.; bl. 430, en dat „een paar jaar geleden in het *Leeskabinet* een belangrijk opstel geplaatst is over de benamingen met hare afleidingen van de gewoonten en gebruiken, zoo wel vóór als op den dag der huwelijksplegtigheid in vroegeren en lateren tijd. Ook de *heiligmaker* is hier niet vergeten". — Volgens HR. was men voorheen gewoon om aan de bruiloftsgasten zekere soort van koek, door de Zeeuwen *liefkoek* genoemd, als getuigenis van het voltrokken huwelijk uit te deelen, waaruit, volgens hem, later de gewoonte is ontstaan om op onze bruiloften en maaltijden aan de vrienden en gasten taarten mede te geven.—Eindelijk vermeent S.S. dat *hylicmaker* ontstaan zou zijn van het bij de mindere standen en vooral ten platten lande eertijds heerschende gebruik, dat de jongeling, na de eerste kennismaking met eene jonge dochter, voor welke hij genegenheid had opgevat, haar een' koek ten geschenke gaf, als bewijs dat hij haar wel tot vrouw wilde. Vgl. verder DE NAVORSCHER, t. a. p]

Een uilskuiken (V.; bl. 128, Vr. 100). Een uil gaat voor een der domste en slaperigste dieren door, maar nog dommer en onnoozeler dan de vogel zelf is het kuiken. 't Is een proeve van *kraftsprache* in onze spreekwoorden niet ongewoon. *Dom als een varken* is voor 't volk nog niet kras genoeg uitgedrukt; daarom heet het: *zoo dom als 't achterend van een varken.* CONSTANTER.

Vraagteekens.

186. — *Willem van Veldhuyzen.* In den geslachtboom van VAN NAERSSEN, bij BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, staat op bl. 1149, dat KATHARINA VAN NAERSSEN, ANTHONISdr., trouwde met WILLEM VAN VELDHUYZEN. Behoorde deze WILLEM VAN VELDHUYZEN tot het Utrechtsche geslacht van dien naam? M°.

187. — *Geslacht van Vleuten.* In de genealogie van het geslacht VAN DIEMEN, bij BALEN, fol. 1037, vinde ik het volgende: »Joffr. ADRIANA VAN NAERSSEN, Heeren IANSdr., Troude WILLEM VAN VLEUTEN".

Eenige bijzonderheden, alsmede het wapen van het geslacht VAN VLEUTEN, waartoe deze WILLEM behoorde, zouden mij aangenaam zijn. M°.

188. — *Jan van Diemen Pietersz.* Onder de Edelen en Ridders, die in *Holland* leefden, sedert het jaar 1477 tot 1500, wordt bij GOUTHOEVEN, fol. 556 vermeld, Heer JAN VAN DIEMEN PIETERSZ. te *Dordrecht*. Ik vind van hem geene melding gemaakt in de genealogie der VAN DIEMENS, bij BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, fol. 1037—1043. Kan het zijn, dat er twee geslachten van dezen naam te *Dordrecht* gevestigd zijn geweest? M°.

189. — *Geëtste plaat van Rembrandt.* In mijn bezit is eene geëtste plaat van REMBRANDT, voorstellende den dood van een' zeker aanzienlijk persoon. Aan den regterkant van het bed staan eenige priesters, links ziet men geneesheeren, oppassters en bedroefde bloedverwanten, en om de deur een groep nieuwsgierigen en praatzuchtige dienstboden. De uitvoering is voortreffelijk. Deze plaat is zeker wel bekend, en ik vraag: wiens dood daarop is voorgesteld? N. N.

190. — *Tromp's zakuurwerk.* Wie is nu in bezit van dit kunstig uurwerk? Jaren geleden was het in handen van eenen uurwerkmaker, BOOTH genoemd, te *Pontéfract*, en daarna moet het met »de schriften" in bezit van zekeren GEORGE BOOTH gekomen zijn, die naar *Amerika* vertrokken en onlangs te *Brooklyn* in de *Vereenigde Staten* gestorven is. De werken waren eens aan de wijzerplaat van eene klok van pas gemaakt, maar de horologiekast, sleutel enz. waren zorgvuldig bewaard. Wat weet men meer van dezen werktuigkundigen toestel? EBOR.

191. — *Volksbijgeloof in Indië.* Ik heb gehoord, dat de arme Indianen gelooven, dat kleine kinderen geen gevaar loopen door giftige slangen gebeten te worden, omdat de slang, als een zeer schrander dier, wel weet, dat zij aan kleine kinderen geen kwaad doen moet, dewijl zij geene zonden hebben. Is het door ondervinding bewezen, dat kinderen in *Indië* zelden of nooit door slangen aangetast worden? W. FRASER.

192. — *Vreemd gebruik.* Toen ik vóór eenigen tijd den keizer van *Frankrijk* zag, gingen hem twee soldaten met gespannene pistolen vooruit. Hetzelfde had onlangs plaats bij de komst des konings van *Portugal* te *Boulogne.* Is dit gebruik nieuw? N.N.

193. — *Kring om de maan.* Is een kring om de maan een voorteeken van slecht weêr? W. W.

---

194. — *Pasquin. Tabak rooken.* Was het niet, toen de Paus een verbod tegen het rooken liet uitgaan, dat PASQUIN de volgende woorden uit JOB, op eene rol tabak geschreven, aanhaalde: »Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris"? F. C. H.

195. — *Boekdrukkers teekens.* Wat is de oorsprong van de teekens ?, !, *, ¶, §, ‖? Zijn zij willekeurig uitgedrukt, of hebben zij eene eigenaardige beteekenis?

J. F. JEFFCOCK.

196. — *Ex quovis ligno non fit Mercurius.* Ik vond onlangs in APULEIUS de volgende zinsnede:

»Non enim ex omni ligno, ut PYTHAGORAS dicebat, debet MERCURIUS exsculpi". *De Magio Oratio.*

Men meent gewoonlijk, indien ik mij niet vergis, dat het spreekwoord: *Ex que ligno non fit Mercurius*, beteekent, dat men geen verstandig man uit eenen domoor kan maken. Uit de aangehaalde plaats echter blijkt, dat het eene geheimzinnige beteekenis heeft, van welke ik met verlangen eene verklaring te gemoet zie. W. FRASER.

197. — *Spoken.* »Geen begrip van spoken", zegt de Heer DE RUINCEY (zie Aanteekening 12 op zijne verhandeling over het *Hedendaagsche Bijgeloof*), »kon door de Heidenen verzonnen of voortgebragt worden". Bestaan er niet bij de Ouden verscheidene verhalen, welke zijne stelling wederleggen?

UNEDA.

198. — *Veelwijverij.* Bestaat de veelwijverij nog ergens bij de Joden? En zoo niet, wanneer is dit gebruik onder hen afgeschaft? Is dit gebruik ook door eenige andere godsdienstige sekte, behalve door de Christenen en misschien nu door de Joden, verboden?

STYLITES.

199. — *Houtzaagsel voor voedsel.* Er moet ergens een recept bestaan, om houtzaagsel in voedsel te veranderen. Wie kan mij zeggen, wat het is, of waar het te vinden? C. D.

200. — *Consolato del mare.* Het wetboek voor het zeewezen, door de Venetianen omtrent 1200 gebruikt, werd *Consolato del mare* genoemd. Waarom? G. H. G.

201. — *Joden bij de Ouden vermeld.* Waar kan ik eene volledige lijst vinden van plaatsen uit latijnsche en grieksche schrijvers, welke betrekking hebben op de Joden en het Joodsche land? B. H. C.

202. — *Roos van Saron.* Wie kan mij eene beschrijving geven van eene vreemde bloem, »*De roos van Saron*" of «*De ster van Bethlehem*" genoemd? Nooit heb ik er een exemplaar van gezien, maar mijn zegsman beweert, dat zij op 't eerste gezigt er als een drooge stok uitziet, maar gedompeld in kokend water, den vorm van eene witte roos aanneemt. Deze bloem wordt in het *Heilige Land* gevonden. Berigten daaromtrent zouden zeer aangenaam zijn aan

F. M. MIDDLETON.

203. — *Napoleon's Maarschalken.* Waar kan ik de namen en geboorteplaatsen van de Maarschalken van NAPOLEON, hunnen ouderdom, den tijd, de plaats en oorzaak hunner dood opgeteekend vinden, alsmede hunne titels en bijnamen, als »*De bloedige*" DAVOUST, MASSENA »*l'Enfant chéri de la Victoire*"?

204. — *Muntstuk.* Ik bezit eene kleine munt, die ik in de nabijheid van *Thrasimen* vond. Op de voorzijde is een negerhoofd, op de keerzijde een olifant; zij draagt geen opschrift. Kan iemand mij berigt geven, aangaande de afkomst dezer munt?

F. DE BERNHARDT.

205. — *Spielberg.* Wanneer en door wien werd de gevangenis te *Spielberg* gebouwd? Is zij altijd eene staatsgevangenis geweest?

M. J. S.

206. — »*Ded. Pavli*". Zou iemand mij inlichting kunnen geven omtrent een traktaatje getiteld:

»DED. PAVLI *Antiquarius*, *Theologia*, *et contra* PERCIOCAS *Theologo Romaetatis nostrae scholas* PHILIPPI MELANCHTONIS *declamativncvla. Et quaedam alia lectv dignissima*"?

F. COLEMAN.

207. — *Froxhalmi, Prolectricus, Phytacus, Tuleus, Candos, Gracianus en Tounu of Tonnu.* Kan iemand mij helpen aan de beteekenis dezer woorden, of van eenige er van? Zij worden in de nieuwe Parijsche uitgave van DU-CANGE niet gevonden. H. T. RILEY.

208. — *Het lezen in de duisternis.* J. J. SCALIGER beweerde, dat hij in de duisternis, zonder behulp van kunstlicht, lezen kon en voegde er bij, dat ook JEROEN CORDAN en zijn vader hetzelfde vermogen bezaten. Maken de tijdgenooten van SCALIGER hiervan melding? Is zulk een sterk gezigt volgens de natuur mogelijk? E. PEACOCK.

209. — *Improbus.* Hoe kan men dit woord verduitschen in »*Labor omnia vincit Improbus*":

en vindt men ergens eene andere plaats, waar het in denzelfden zin gebruikt wordt? M.

---

210. — *Aanhaling uit Augustinus.* Waar in de werken van AUGUSTINUS, worden de volgende woorden gevonden: »*Unus erat, ne desperes; unus tantum, ne praesumas*"?

E. D. R.

---

211. — »*Actis aevum implet, non segnibus annis*". Dit motto wordt door eenigen aan OVIDIUS, door anderen aan PUBLIUS SYRUS toegeschreven. Ik vind het noch bij den eenen, noch bij den anderen. Wie zegt mij, bij wien het te huis behoort? M.

---

212. — *Dans der bloemen.* Waar vind ik het beste berigt, omtrent dezen voormaligen Griekschen dans? Op welk gezag, gronden de tegenwoordige schrijvers hunne beschrijvingen? Bestonden dergelijke dansen bij andere volken? A. CHALLSTETH.

---

213. — *Heidelberg.* Een gedeelte van dit beroemde slot wordt »CLARA DETTIN's *Tuin*" genoemd. Wie was CLARA DETTIN? N.

---

214. — *Klokkengelui door verdronkenen gehoord.* Zou iemand mij kunnen heenwijzen naar zeker verhaal van eenen man, die in een Deensch meer was verdronken, doch uit zijnen schijndood hersteld, beweerde, dat hij, in het laatste oogenblik van zijn bewustzijn, het gelui van de klokken van *Koppenhagen*, onder het water gehoord had? A. GATTY.

---

215. — »*Cur mittis violas*"? Van JOVIANUS PONTANUS bestaat een klein gedicht, beginnende:

»*Cur mittis violas? nempe ut violentius uret;*
Quid violas violis me violenta tuis?"

Hij, die mij de overige regels kon verschaffen, zoude mij grootelijks verpligten, aangezien ik de werken van dezen schrijver niet bezit. Zou hij op deze wijze ook met andere bloemen schertsen?

A. CHALLSTETH.

---

216. — *Opschrift.* Tusschen de bladen van een werk van SYLVEIRA (Venetië 1728), vond ik onlangs, op een stuk papier, iets kleiner dan een visitekaartje, het volgende gedrukte opschrift; het laatste getalmerk echter was met de pen geschreven:

Anno 1734
Capax est
In Irschenberg.

Eene verklaring er van zoude mij zeer aangenaam zijn. F. A.

---

217. — *Van Lemput of Remee.* Gaarne zou ik inlichting erlangen over de kindskinderen van den schilder VAN LEMPUT. Zij voerden hier en daar den naam van REMEE, na REMIGIUS. Te *Utrecht*, zoowel als te *Antwerpen*, zal de familie wel bekend zijn.

NEWYORK.

---

218. — *Puntdicht in eenen Bijbel.* Wie is de schrijver van dit hekelend puntdicht in eenen Bijbel geschreven?

„*Hic liber est, in quo quaerit sua dogmata quisque,*
Invenit et puriter dogmata quisque sua".

A. C.

---

219. — *Het getal dertien.* »De oude Romeinen", zegt FOSBROOKE, (zie zijne *Antiquities*, Dl. II.; bl. 797) »achtten het voor een ongeluk, dertien in gezelschap te zijn". Welke oude Latijnsche schrijver maakt er melding van? G. M.

---

220. — »*Non omnia terra obruta*". De *Agra Messenger*, eene Indische Courant, haalt in een stuk over den onlangs overledenen TALFOURD, de volgende woorden aan:

»*Non omnia terra*
Obruta: vivit amor, vidit dolor".

Van waar is deze zinsnede genomen?

P. T.

---

221. — *De Heer van Vrijhouven.* In het *Gentleman's Magazine* van 1791 wordt gemeld, dat PIETER HUGETON, Heer van *Vrijhouven*, tot weldadige einden 600,000 pond sterling (meer dan zeven millioen gulden) had gegeven; en uit het verslag van: »*The Society for Promoting Christian Knowledge*", blijkt, dat in 1797 dit genootschap 66,334 pond van denzelfden Heer ontving. Waar kan een volledig berigt over dezen merkwaardigen man en zijne weldadigheid gevonden worden? H. EDWARDS.

---

222. — »*Die Heiligen nach den Volksbegriffen*, vier deelen, Leipzig, 1791. Wie is de schrijver van dat werk? J. C. R.

---

223. — *De drooge Constantius.* BACO verhaalt, dat CONSTANTIUS van zulk eene drooge ligchaamsgesteldheid was, dat als hij de koorts had, hij de handen van degenen brandde, die hem aanraakten. (Zie BACO, *Nov. Org.* 2, xiii, 8.) Op welken CONSTANTIUS doelt hij, en wie is zijn zegsman? G.W.K.

---

224. — *Gezegde van Euripides.* In *Les Frelons*, een werkje, te *Parijs* in 1849 uitgegeven, vindt men een stuk over: »*La sagesse et les bons mots*", waarin de schrijver zegt:

»GASSENDI *dit: Nihil est in intellectu quod*

non prius fuit in sensu. C'est un axiome. LEIBNITZ ajouta: *nisi ipse intellectus.* C'est une épigramme chétive, mais LEIBNITZ est plus connu par cela que par ces grands ouvrages. HEGEL, homme laborieux mais stérile, dit: *Das seyn ist nichts.* Voilà comme un mot d'EURIPIDE devient la haute métaphysique pour les Allemands".

Ofschoon hij zegt »*voilà*", haalt hij echter de plaats niet aan. Heeft EURIPIDES iets dergelijks gezegd en waar? J. E. T.

---

225. — *Folietanie.* Welke soort van menschen waren de *Folietani.* Naar de beschrijving, welke BACO van hen geeft, (*Nov. Org.* 2, xxii) schijnen zij eene secte van groenteneters geweest te zijn. G. W. K.

---

226. — *Zeemans bijgeloof.* In een' Franschen roman leest men:

»ANTOINE MORAND *était un de de ces vieux matelots, nourris dans les principes de l'ancienne école, qui sifflent pour appeler le vent, et apaisent l'orage en fouettant les mousses au pied du grand mât*".

Dat het fluiten den wind opwekt, is een geloofspunt bij alle matrozen en niet nieuw, maar nooit had ik gehoord, dat de geest des storms door het afrossen van ongelukkige scheepsjongens verzoend wordt. Bestaat dit bijgeloof bij andere matrozen behalve de Fransche? H. DE M.

---

227. — *Ferinae.* BACO noemt zijne »Eenzame voorbeelden" *Ferinae, sumpto vocabulo ab astronomis*" (*Nov. Org.* 2, xxii). Ik heb verscheidene sterrekundige werken opgeslagen, maar dit woord nergens gevonden. Wat zou de *sterrekundige* beteekenis er van zijn? G. W. K.

---

228. — *De Tollenaren.* De berigten over de Tollenaren, door de uitleggers der gewijde schriften gegeven, zijn over het geheel zeer schraal en onvoldoende. Waar zijn vollediger berigten over hunnen burgerlijken zoowel als kerkelijken toestand te vinden? Bestaan er redenen om te vermoeden dat zij alle ἀποσυνάγωγοὶ, of ten deele in den kerkban gedaan waren? De beslissing van dit punt zou veel licht over verscheidene plaatsen in het N. Testament kunnen werpen.

W. FRASER.

---

229. — *Bramarbas.* Wie was de held BRAMARBAS, van wien SCHILLER, *Wallensteins Lager*, 8ter Auftritt, en D. C. A. K. in de *Jobsiade*, Dl. I, bl. xxxvii, 17, melding maken? OHNWITZ.

---

230. — *Lichte laaije vlam.* Wat is de beteekenis van het gezegde: *Lichte laaije vlam?*

231. — *Het is eene heldere tas.* Welke is de beteekenis en de oorsprong van het spreekwoord: *Het is eene heldere tas?*

---

232. — *Amper.* Van waar komt het woord *amper*, 't welk men in den zin gebruikt: »Het kan er *amper* door". »Het is *amper* tien ellen".

---

233. — *Keuvelen, kouten.* Van waar is de oorsprong en welke is de beteekenis van de woorden *keuvelen, kouten.* »Zij zaten met elkander te *keuvelen* en te *kouten*".

---

234. — *Pantoffel.* Is het woord *pantoffel* goed Nederduitsch; welk is zijn oorsprong? HR.

---

235. — *In 't ootje nemen.* Wanneer iemand voor den gek wordt gehouden, zegt men wel eens: Ze nemen hem *in 't ootje;* of: hij laat zich *in 't ootje nemen.* Wat beteekent deze spreekwijze eigenlijk, en wat is haar oorsprong?

F. F. C. STEINMETZ.

---

236. — *Ik wil om de keur van den balk niet vallen.* Is dit de zuivere uitdrukking van dit spreekwoord? TUINMAN heeft, naar ik mij herinner, eene eenigzins andere lezing. Maar dit is zeker, dat hij er geene geregelde verklaring van geeft, dewijl hij het slechts, in verband tot een ander spreekwoord, aanhaalt. Welke is nu de regte lezing en wat de beteekenis? W. J. F.

---

237. — *Werkje over het klokkenspel.* In het antwoord, voorkomende NAV. IV.; bl. 124, op eene vraag (onder het opschrift *Klokkenspelen*) in NAV. III.; bl. 159, Vr. 152, vind ik door C. L. aangehaald, een »werkje *over het Klokkenspel* te *Utrecht* in 1789, zonder naam des schrijvers, bij HERM. EMENES uitgegeven". Ik wenschte gaarne dit werkje nader te kennen en vraag derhalve: Is het nog in den handel en tot welken prijs verkrijgbaar? Zoo niet, zoude dan C. L. mij het genoegen willen verschaffen er kennis mede te maken, door het mij voor korten tijd te leenen? Door een en ander zoude verpligt worden

W. J. F.

---

238. — *Leenrègt.* Ik heb, zoo in DE NAVORSCHER als elders, verspreide aanteekeningen over dit onderwerp gelezen, maar wenschte eene bron te kennen (in de Nederduitsche, Hoogduitsche of Fransche taal) waar ik op eene voor een' leek bevattelijke, liefst niet te wijdloopige wijze, meer met het geheel van dat stelsel kan bekend worden. Wie haar kan en wil aanwijzen zal verpligten

W. J. F.

Aanteekeningen.

Twee min bekende gedichten van Bilderdijk. De volgende bijdragen tot de gedichten van BILDERDIJK zijn, zoo ik geloof, vrij onbekend; ik vind ze althans niet vermeld op de belangrijke lijst van den Heer KLINKERT. De eerste is te vinden achter D. VAN HOGENDORP'S *Disp. hist. jur. inaug., de* GULIELMI I, *princ. araus. liberti Cultus divini, liberaeque conscientiae vindicis, juribus, in summum imperium in comitatu Hollandiae.* L. B. 1822. De laatste achter G. (W.) VAN HOGENDORP'S *Disp. hist. polit. inaug. ex jure publico promta, de* GULIELMO III, *princ. araus., libertatis Europae contra dominationem Gallicam vindice.* L. B. 1819.

E. S. W.

Aan Jonkheer D. VAN HOGENDORP, *bij zijne verdedigingsrede van het recht van Prins* WILLEM *den Eerste.*

Vaar voort, verweer den Vorst die Godsdienst en Geweten
Ten koste van zijn bloed ontrukt heeft aan 't geweld:
Geen dolheid die weêr krijscht om de eens verbroken keten,
Verbaze U in een pleit waar 't recht en waarheid geldt!
Kiez' de ingebeelde waan, voor 't wettig Staatsregeeren,
De woeste drift des Volks of 't looden Burgerjuk;
Het Vorstelijk gezag —, is Vrijheids zaak veréeren,
Wat Tuimelgeest ook thands het heiligste onderdrukk'.
Ga, volg die braven na, wier bloed U stroomt door de aderen;
Doe de ongelijkbre deugd van Neêrlands Stichter recht.
De lafaart zwijge, of plooi', en heul' met 's Lands verraderen;
Gy blijf aan Nassauws huis, aan God en de eer gehecht!

Aan Jonkheer W. VAN HOGENDORP.

Wat wilt ge, ô HOGENDORP? — Den roem des Konings staven,
Die, ongelijkbaar groot als Staats- en Oorlogsheld,
Het dubble juk verbrak dat Neêrland hield bekneld;
Dat juk, zoo toegejuicht van duizenden van slaven,
Wien 't hart nog op zijn naam van spijt en wrevel zwelt!

Ja, 't voegt u, 't voegt dat bloed dat omgolft door uwe aderen;
Ja, wees op 't voorbeeld van uw Vaderen,
De Wreker van het recht, de schrik der dwinglandy,
Doe ware grootheid hulde, ontmasker Staatsverraderen;
Denk, adem, schrijf en handel vrij!

De ontstoken Hel moge om u blaffen;
Geschichtkunst-zelve (eilaas!) haar Godgewijde stift
Bezoedlen, God ten hoon, en drenken met vergift,
Het recht verduisteren, de waarheid logenstraffen;
De Almachtige juicht toe aan deze uw eedle drift.

Vaar voort! op 't veld der eer waar THEMIS vanen zwieren
Groeit eedler groen voor 't hoofd dan MAVORS krijgslauwrieren!
't Eischt zuiverheid van hart bij onbezweken moed;
En, 't is met JEZUS-zelv' op d' afgrond zegevieren,
Wanneer men 't purpert met zijn bloed.

Zijn bloed? — wij Grijzaarts, ja, beleefden zulke dagen,
Toen pen en tong in band, een werktuig was van dwang;
De willekeur was wet; de Godheid, 't zelfbelang,
En (wee! ja driewerf wee den oogen die dit zagen!)
Het Vaderland bezweek en vond zijn ondergang.

Keer nimmer, Jammertijd! doch zoo Gods Alvermogen,
Na 't doorgestane leed met Neêrlands kroost bewogen,
Geen nieuwe worstling eischt voor Vaderland en Vorst,
Voert, Braven, eeuwig strijd met lasterzucht en logen,
En spreke een vrije ziel uit de onbevlekte borst!

Nog eens, mijn Vriend, vaar voort! thands wordt u 't perk ontsloten,
Waar 't blinkendste verschiet u gunstrijk tegenlacht,
De kroon der glorie op u wacht!
En, luister van uw stam, uw Land- en tijdgenooten,
Vereeuwig Oudrendeugd in bloeiend Nageslacht!

D. V.

Tautogrammatische verzen. Nu en dan zijn zulke verzen in DE NAVORSCHER al eens ter sprake gebragt. De Heer VAN DER AA deelt ons op bl. 76 o. a. dergelijke verzen van HAMCONIUS mede. Bekend is de *Pugna Porcorum, per P. Porcium poetam, Anno* 1648, waarvan alle woorden met *p* beginnen. Ook treft men verscheidene proeven dezer dichtkunst aan, in het zeldzame werk: *Das A. B. C. Cum Notis Variorum.* Leipz. und Dresden 1703, 2 Thle. B. v. op bl. 101—105 twee verzen, het eerste vervaardigd uit woorden die met *T*, en het tweede uit die met *C* aanvangen, en getiteld: *Martis et Artis opus. Id est Arma Christianorum contra Turcas victricia circa Festum Victoris Archangeli. A.* M.D.C.LXXXVII. *Sub Schemate Litteralis Duelli artificiose delineata.* Op bl. 107 vindt men het volgende vers van een' ongenoemde, op den dood van TURENNE, 1674.

Teutoniae Teritur Terror, Tourennia Terra,
Tormenti Tonitru; Teuto Trophaea Tenet,
Thus Triadi Tribuens, Tribuenti Texta Triumphi.
Tradentique Throno Tempora Tuta Togae.
Talia Transmittat Trinunus Tempora: Toto
Terrarum Tractu Tollere Tela Tenens.

Verder op bl. 109 het volgende dichtstukje:

Vive Vigil, Valeas Venturam Vt Vivere Vitam.
Vita Velut Ventus, Vel Velut Vmbra Volat.

In hetzelfde werk wordt ook een Curiosum in proza gevonden, waarvan alle woorden met de letter *P* aanvangen, zijnde: *Eine Künstliche Oration von den bekandten Historie des Papstes, der ein Kind zur Welt gebohren haben soll; wie sie ehmals schon gedruckt worden.*

W. B. S. B—s.

Braeckmaent. In DE NAVORSCHER, IV.; bl. 117, wordt o. a. aangehaald een *Bredasche Almanack* van 1664, mededeeling van onzen

geachten mede-arbeider A. J. VAN DER AA. 't Kan misschien anderen hier of daar dienstig zijn, uit dien Almanak, waarvan mijn exemplaar gebonden is achter J. VAN OUDENHOVENS *Beschrijving van het land van Heusden*, de Nederlandsche namen der maanden mede te deelen; ook Angelsaksische, Grieksche en andere namen worden er opgegeven. De Nederlandsche worden nog al eens in oude boeken en geschriften aangehaald, en men vindt niet overal de verklaring.

Januarij. Lauwe- Lou- Lau- Loe- Lomaend; Hard- Haerde- Herdmaend.

Februarij. Sprockel-maend, Sprockelle, Sporckelmaend, Schrickel-maend, Selle, Selmaend, Zille.

Maart. Lente-maend, Dorre-maend.

April. Grasmaend, Ooster-, d. i. Paeschmaend.

Mei. Bloey- en Bloemmaend, Wonnemaend.

Junij. Rosenmaend, Braeck- en Braemaend, Wiede- Wede- Weder- Wedder- Weed- Weijd- en Weymaend.

Julij. Hoymaend.

Augustus. Oest- Oegst- Oust- Oogst- Bouw- Aeren- Aer- Arn- Weytmaend.

September. Herfst- Gerst- Gersten- Spel- Spelt- Even- Pietmaend.

October. Wijn- Hersel- Aerssel- Saed- Saey- Roselmaend.

November. Slaght- Hore- Hoor- Loef- Smeer- Winter- Windmaend.

December. Winter- Slagh- Heren- Horen- Hoeren- Wolfs- Kerst- Christ- Heylighmaend.

De Almanak zelf is nog in vele andere opzigten zeer merkwaardig. Elders misschien wel eens meer er over. Hij is opgedragen aan den Prince van Orange, Heer van *Breda*, door zijn »Hoogheits Kramer FOBBE KORST", een »Frieske", zoo als hij zich elders noemt. De Almanak bevat allerlei voorschriften over tijdigespijzen, warmoezerij, gezondheidsregelen, enz. Onder 't geen mijne aandacht trok, behoort, dat men bij den 28sten Februarij leest van eene markt te *Rommerswael*, dat toen reeds lang niet meer bestond.

H. M. C. v. O.

Huwelijk van Christiaan Huygens. Te *Amsterdam* is zijn huwelijk aldus aangeteekend:

26 Aug. 1592. CHRISTIAEN HUYGENS, Secretaris van den Raed van Staten van de Vereenichde Provinciën, oud 40 jaren, en SUSSANNA HOEFNAGEL van *Antwerpen*, oud 26 j. woont op de N. Z. Agterburgwal, geassisteerd met Mr. JACOB SUERIUS, haer swager.

..R. E.

Huwelijk van H. C. Lonck. Deze verdienstelijke zeeheld is te *Amsterdam* getrouwd:

16 Oct. 1604. HENDRICK CORNELIS LONCK, van *Rozendael*, schipper, oud 36 j. woont op de N. Z. Agterburgwal, geass. met ADRIAEN CORNELIS LONCK, syn broeder, — en GRIETJE LENAERTS, van *Antwerpen*, oud 38 j. geassisteerd met LIJSBETH VAN DER BURGH, haer moeder.

..R. E.

Declaratiën van scherpregters uit de XVIIIde eeuw. Het stuk over de doodstraffen en de wijzen van executie in de XVIIIde eeuw (NAV. V.; bl. 26) herinnerde mij het bezit van twee copijen van declaratiën van scherpregters, waarvan de getrouwe afschriften eene plaats in DE NAVORSCHER mogen vinden.

S.

Declaratie van D. VAN GUIKAMP, *Scherprechter van de Prov. Vrieslandt, wegens het scherp Examen en Executie van de Scheeps-Krijgsraat, in* Texel *vergaderd*.

1764.

April 3.	3 Gevangen op 't oorlogschip gepijnigt, a 75 Guld. 't stuk	*f* 225.—
Mei 1.	1 dito op 't bovenstaande schip dito	» 75.—
» 3.	Wederom aan boord geweest om nog een gevangene te pijnigen, hoewel niets gedaan	» 75.—
» 8.	4 Perzonen gehangen, voor ieder 150 Guld. . .	» 600.—
	1 Perzoon gegeesseld en gebrandmerkt, met den strop om den Hals . .	» 150.—
	1 Perzoon alleen gegeesseld	« 63.—
	Op Reijs van *Leeuwaarden* na *Texel*, tot op *Workum*, aan Vragt en drinken betaald	» 10.12
	Op de wederom Reijs van *Texel* na *Leeuwarden*, te weeten, van *Staveren* tot *Leeuwaarden*, aan Wagenvragt en Verteering betaald	» 16. 4
	Somma	*f* 1214.16

Declaratie van JOHANNES KARIUS, *Scherprechter van den Hoog Ed. Gestrengen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden*.

1764. Door order van den Hoog Ed. Heer Ad^{m}. Schrijver in de Hoog Ed. Scheepskrijgsraad, logeerende int Jagt van Hoorn, liggende in 't *Nieuwediep*.

Aug. 14.	Op 't Jagt als boven ontboden, om met de Hoog Ed. Scheepskrijgsraad na 's Lands Oorlogschip te gaan en vervolgens de Tortuure gereed te maken	*f* 12.—
Aug. 15.	2 persoonen getortureert ieder 12 Guld. . . .	» 24.—
	Weerom als boven aan boord geweest . . .	» 12.—
	2 persoonen met de Tortuure gedreigd, ieder 6 Guld.	» 12.—
» 16.	Weerom als boven aan boord geweest . . .	» 12.—
	2 persoonen getortureert ieder 12 Guld. . . .	» 24.—
	2 persoonen gedreigd als boven ieder 6 Guld. .	» 12.—
» 17.	Weerom aan boord geweest als boven . .	» 12.—
	1 persoon getortureert .	» 12.—
	1 persoon gedreigd . .	» 6.—
» 18.	Weerom aan boord geweest als boven . .	» 12.—
	4 persoonen met de Tortuure gedreigd, ieder 6 Guld.	» 24.—
» 24.	Ontbooden aan 't Jagt om de Harnassen na te zien	» 12.—
» 27.	Weerom als boven ontbooden, om de kruissen en galg na te zien . . .	» 12.—
» 31.	Wederom met nog 2 andere Mr. Scherprechters als boven, aan boord gegaan, om alles in gereedheid te brengen, wat tot de Executie word vereist, ieder 12 Guld.	» 36.—
	2 persoonen van onderen op levendig gerabraakt, en daarna met de koorde gewurgt, ieder 250 Guld.	» 500.—
	5 persoonen met de koorde gestraft ter dood .	» 263.10
	Voor Harnassen van 7 persoonen, ieder 6 Guld.	» 42.—
	Voor 't afneemen van 7 persoonen	« 100.—
	Voor 2 persoonen buiten op 't radt gezet, ieder 25 Guld.	» 50.—
	Voor 5 persoonen buiten gehangen, ieder 12 Guld.	» 60.—
Sept. 1.	Weerom met nog twee andere Mr. Scherprechters als boven aan boord geweest, ieder 12 Guld.	» 36.—
	1 persoon van onder op levendig gerabraakt, en daarna met de koorden gewurgt	» 250.—
	5 persoonen met de koorde gestraft ter dood .	*f* 263.10
	Voor 't afneemen van 6 persoonen	» 90.—
	Voor 't Harnasten van 6 persoonen	» 16.—
	Voor een persoon buiten op 't Radt gezet . . .	» 25.—
	Voor 5 persoonen buiten gebragt, ieder 12 Guld.	» 60.—
	Nog heb ik JOHANNES KARIUS, de Hoog Ed. Scheeps Krijgsraad in dienst geweest 36 dag, 6 Guld. p. dag	» 216.—
	Nog heeft als boven in dienst geweest de Scherprechter KAROLUS KLIJNE, 11 d. à 6 g. p. d. . .	» 66.—
	Nog heeft als boven in dienst geweest de Scherprechter FRANS KLIJNE, 16 d. à 6 g. p. d. . . .	» 96,—
	Voor 3 Mr. Scherprechters Mijl-geldt . . .	» 80.—
	Somma	*f* 2468.—

De firma Baring Brothers. Het is algemeen bekend dat het Engelsche handelshuis BARING BROTHERS *en Comp.*, waarvan de chef WILLIAM BINGHAM BARING den titel heeft van *Lord* ASHBURTON, een der belangrijkste, zoo niet het grootste der wereld is. Minder bekend is het echter, dat de familie BARING van Nederlandsche afkomst is en afstamt van zekeren PETRUS BARING, die in het midden der XVIIde eeuw (1660—1670) in *Groningen* leefde. Een zijner kleinzonen was Luthersch Predikant te *Bremen*, en werd van daar naar *Londen* beroepen, wiens zoon JOHN in *Devonshire* een lakenfabriek oprigtte. Deze had vijf kinderen, vier zoons en eene dochter. Twee der zoons, JOHN en FRANCIS, vestigden zich te *Londen*, en werden stichters der wereldberoemde firma. In 1793 verkreeg FRANCIS, die toen reeds »the prince of merchants" genoemd werd, den titel van baronet, terwijl ALEXANDER BARING, tweede zoon van *Sir* FRANCIS, de eerste *Lord* ASHBURTON werd.

Zie *Deutschen Freihafen*, Juni 1848. ALEX. BARING, *erster Lord* ASHBURTON *und das* BARING'*sche Haus.*

φ^2—φ.

Reglement voor schoolmeesters, van het jaar 1770. Onlangs kwam mij in handen zoodanig reglement van een gemeente ten platten lande in *Zeeland*. Als eene bijdrage tot de kennis van den toestand van het onderwijs in ons vaderland, gedurende de vorige eeuw, zij het eene plaats in DE NAVORSCHER vergund.

Art. 1. Den schoolmeester zal verpligt zijn met alle vigilantie zelvs in persoon de school waar te nemen, en de jeugd na zijn vermogen te onderwijzen, en geen ondermeester in zijne plaats of nevens hem te zetten, dan met speciaal consent van de Wel Edele Heeren Ambagtsheeren en Opzienders der schole.

Art. 2. De schoolmeesters zullen ten minsten ses maanden in het jaar, beginnende den eersten October, moeten schoolhouden, en ses dagen ter weke, als mede avondschool geduerende den tijd van vier maanden in den winter, en zullen de kinderen alleen des saturdags namiddags mogen thuijs blijven, zonder dat aan haar eenige speeldagen of vacantien zullen worden gegeven.

Art. 3. De schoolmeester zal des voormiddags precijs ten Negen en 's namiddags ten Een uure zijn schoolhouding moeten beginnen, en uijt dezelve niet scheijden dan des voormiddags ten elff uuren en des nademiddag ten vier uuren; en de avondschool doen beginnen 's avonds ten 5 ueren en inhouden tot seven ueren, en zal zig wel moeten wagten, sonder drukkende nood, zig uijt de school te begeven, of te absenteren.

Art. 4. Wanneer iemand buijten de school voor zig of de zijne, na schooltijd een apart uer verkoos om aan zijn huijs des meesters onderwijs te genieten, zal hij zig daar toe gewillig betoonen, mits daarvoor naar redelikheid worde betaald, en waarover Ambagtsheeren en Schoolopzienders des noods zullen oordeelen.

Art. 5. De schoolkinderen die op hun gestelde tijd niet school zijn, zullen aangeteekend worden, en die te laat komen, en daar van geen rekenschap weten te geven, zullen ten minsten zooveel te langer moeten blijven, als zij te laat gekomen waren; maar een of meer dagen uijt de school blijvende, zullen met een Briefje van hun Ouders moeten toonen dat zulks met hunne kennis en genoegen is geschied, of anders zullen dezelve, naar bevind van saken, daar over worden gestraft.

Art. 6. Elk zal zijn bijzondere zitplaats hebben, na dat zij zijn gevordert en ook na datze vroeg ofte laat ter schoole komen en om de eerbare tugtigheid zullen knegtjes ende meijsjes ider op bijzondere banken en tafels worden geplaast.

Art. 7. Bij den aanvang van de school en ook bij het eijndigen, zal een gebedt moeten worden gedaan, hetzij door de Meester zelvs, of door een der bequaamste scholieren.

Art. 8. De Meester moet vooral agt geven dat de scholieren, in het spellen, leezen en spreeken, de Nederlandsche Taal behoorlik pronunciëeren, en daar het noodig is de aspirerende *H.* wel gebruijken; ook dezelve de kragt en het gebruijk der sinscheijdingen volgens de Regels van de nette schrijfkonst in boezemen en leeren in agt nemen.

Art. 9. Geen boeken zullen in de school geleerd worden, als die geapprobeert, regtzinnig en stigtelik zijn, als de bekende *A. B. C.* boeken, de *Catechismus, Manierlike reden*, de *Historie Davids*, de *Spiegel der Jeugd*, de *Fransche Tirannie*, de *Trap der Jeugd*, de *Letterkonst*, de *Zendbrieven*, de *Spreuken Salomons*.

Ars. 10. De schoolmeester zal de kleijnste kinderen, en die alleen leeren spellen, in de A. B. C. spelkonst behoorlik oeffenen, en tot dien eijnde haar voor en namiddag twee lessen zelvs ophooren, of in hoogdringende verhindering somtijds zulks latende doen door hare oudste en bequaamste discipelen, zonder dat de schoolmeester zal vermogen zijn huijsvrouw de schoolhouding te bevelen, ten ware in geval van eenige hoog dringende nood.

Art. 11. Die leeren lezen en schrijven zullen eenige hooger boeken en brieven leeren, en zullen de meesters haar ten minsten een maal ter maand een stigtelik voorschrift of digt ter hand stellen, en alle dage haar schriften tweemaal wel overzien en verbeteren, en daartoe haar pennen wel versniden, en haar maandeliks om Prijs doen schrijven.

Art. 12. De schoolmeester zal ook de discipelen die zulks begeren, in de cijfferkonst daagliks behoorlik oeffenen en onderwijzen.

Art. 13. Eens in de week namentlik des Woensdags namiddags zal de meester de kleijne kinderen die wat lezen konnen, de kleijne vraagkens uijt het kleijn vraagboeksken, genaamt *de weg der zaligheid*, doen van buijten leeren en opzeggen, en die verder zijn gekomen in 't leezen en leeren schrijven, zullen zij de gevoegde schriftuerplaatsen, en verdere vragen dienende tot verclaring doen leeren, ende dezelve haar door eenvoudige ondervraging doen verstaan.

Art. 14. De schoolmeesters zullen hare mindere discipelen moeten leeren het *Gebed des Heeren*, de *Twaalf Artikelen des geloofs*, en de *Tien Geboden;* de meerdere discipelen de *Gebeden vóór en na den eten*, het *Morgen- en Avondgebed*, en zullen haar daarvan op den voornoemden Woensdag namiddag rekenschap afvorderen en zijn christelike onderwijzing eijndigende met het zingen van een psalm, zullen dan de kinderen ten drij ueren uijt de de school gedemiteert worden.

Art. 15. De meester moet gestadig de kinderen aanmanen om naarstig den Publique Godsdienst bij te woonen, en zal des Maandags inquireren of dezelve iets hebben onthouden, en zoo iemand in die gevallen zig onstigtelik hadde aangesteld, zal daarover naar merite eene kastijding moeten geschieden, zoo wel of zulks in het school begaan ware.

Art. 16. Den meester zal de kinderen moeten aanmanen zig alzints ordentelik te gedragen, zoo in als buijten het school, zoo in het na school komen als in 't na huijs gaan, sonder zig te misgripen in het misbruijken van des Heeren alderheijligsten Naam, en vloeken, sweeren, lasteren, ontugtig spreken, dobbelen, kaartspelen of dergelijke; dat ze malkanderen ook niet slaan, bijnamen geven, hunne of hunne ouderen of vrinden fouten niet verwijten, met bedreijging dat, wanneer het tot zijne kennis mogte komen, dat zij buijten schooltijd aan zulke of dergelijke ongeregeltheden zig hadden schuldig gemaakt, hij haar na bevind van zaken zal corrigeren, hetzij met te laten schoolblijven, of des noods met kastijdinge.

Art. 17. Den schoolmeester zal geen Pagter of Medestander der gemeene landsmiddelen mogen zijn; ofte bij der hand nemen zoodanige affaire, waardoor de schoolendienst zoude worden verzuijmt, waaromme ook bij de thans exterende collecte van het kleijn zegel, in de schole en zoo lang de schooltijd duert, geene billetten ofte zegels zullen mogen worden gereed gemaakt oft afgegeven op poene van nader dispositie.

Art. 18. Den schoolmeester zal genieten zoodanige schoolgelden als van ouds door zijn voorzaten genooten zijn:

voor een boekleerder	£ 0-1-0	per maand.	
die schrijver is . .	» 0-1-4	»	»
dezelve 4 maal daags opzeggen is	» 0-1-0	»	»
die cijfferen, zingen en schrijven	» 0-2-8	»	»
en zingen en schrijven	» 0-2-0	»	»
die schrijven in de dagschool en voor en na de middag na schooltijd zingen . . .	» 0-2-0	»	»

Zullende de Arme kinderen hier van exempt zijn, onder welke ook zullen gerekend worden de zoodanige welkers ouders, ofschoon van den Armen geen onderhoud genietende, egter volgens het oordeel van den Ambagtsheeren of derzelver haar wel Edele Rentmeester, onvermogend zijn om schoolgeld te konnen betalen, in consideratie van welke de meester genieten zal, als hier na articul 30 vermeld. (*f* 50,—)

De volgende Artikels handelen over de, met die van schoolmeester verbondene, betrekking van Koster en Voorzanger.

Dit reglement was ingerigt voor eene gemeente, welke toen (1770) eene bevolking had van ongeveer 700 zielen.

C. P. L.

Vragen.

CXXVII. — „*At tu, quisquis eris*", *enz.* Aan het hoofd van N°. 41 van den *Idler*, over den dood zijner moeder, heeft JOHNSON de volgende niet zeer toepasselijke verzen geplaatst:

„At tu quisquis eris, miseri qui cruda poetae
Credideris fletu funera digna tuo,
Haec postrema tibi sit flendi causa, fluatque
Lenis inoffensò vitaque morsque gradu".

Waar heeft hij deze verzen gevonden? — Sommigen schrijven die aan OVIDIUS toe, doch ze zijn in de werken van dezen dichter nergens te vinden.

F. W.

CXXVIII. — *Eene zeeslang in* 1632. De volgende aanhaling is uit de *Opuscula omnia botanica* THOMAE JOHNSONI enz. 1629—1641, herdrukt te *Londen* 1847. Op bl. 24 leest men:

„.... Tum demum trajecto amni, e Tenet discedentes, *Sandwich* venimus, ingressoque hospitio, illic paululum moramur. Dein ad maris littus Sandowne Castrum versus duo amandantur, dum reliqui oppidum lustrare se accingunt: qui ductu D. SPARKES paedagogi, muros, et munimenta jam partim velustate lapsa circumambulant et hortum CASPARI NIRENII Belgae, ingrediuntur: ut etiam Officinam Pharmaceuticam CAROLI ANATI (cui postea cantuariae obvii facti sumus) quo in loco rem memoriae dignam viderunt, spolium (ut sic loquar) Serpentis quindecim pedes longi, et plus quam brachialis crassitudinis. Quantum conjectura assequi possim fuit *Serpens Marinus*, captus enim erat a duobus viris, inter arinosos tumulos ad maris littus, capite prius glandibus minoribus machina ignevoma emissis spoliatus. Ex cuniculis, qui illic magna sunt copia victum quaerebat, namque, ex ejus stomacho eorum unus et alter extracti fuerunt. Sed hi, bestiam ut dixi, vita spoliatam ad nostrum amicissimu CAROLUM ANATUM detulerunt et eam accepto premio, ei dederunt, qui carne abjecta, pellem foeno farctam secum in rei memoriam adhuc servat. Ex horto NIRENII, Maris Littore, vicinisque locis habuimus sequentia....."

Ik breng dit uittreksel onder de oogen van Navorschers, in de hoop, dat men mij zal kunnen mededeelen, of het vel van dit dier nog ergens bewaard wordt en, zoo ja, in welke verzameling. Voorts wensch ik door middel van DE NAVORSCHER aangaande deze merkwaardige zaak eenige nadere bijzonderheden te vernemen. Ontdoen wij het bovenstaande verhaal van de twee boeren, die het dier vingen, en van de overdrijving, welke in de woorden *machina ignevoma* ligt, dan is er mijns inziens niets onredelijks in het vermoeden, dat eene slang van gemelde grootte, welke als eene zeldzaamheid uit het Oosten naar *Engeland* of *Holland* werd overgevoerd, uit het schip ontsnapte; zij heeft zeer goed eenige maanden in een oord als de met konijnen wel voorziene duinen of zandbergen bij *Sandwich* kunnen leven.

Is er ook iets bekend aangaande C. ANAT, den apotheker, in wiens bezit de opgezette slang was? En wat weet men van den Hollander CASPAR NIRENIUS, of van D. SPARKES, die hen op hun kruidkundig togtje vergezelde?

W. PAMPLIN.

CXXIX. — *Systasis van Creta.* Bij BURKE, in zijn beroemd werk over de Fransche revolutie, vindt men de volgende woorden: „His circumstance was as well known as the *Systasis of Crete* or the confederation of *Poland*". WATSON, de welbekende bisschop van *Llandaff*, verhaalde eens in een gezelschap, dat ofschoon deze woorden eene, naar het schijnt, onbegrijpelijke zinspeling bevatten, hij evenwel zeker van de

naauwkeurigheid en uitgestrekte kennis van BURKE, met een' vriend eene weddingschap aangegaan en op zich genomen had om te bewijzen dat BURKE gelijk heeft. Hij bekende echter dat hij te vergeefs de *Systasis van Creta*, in vele boeken gezocht had, en verzocht derhalve aan zijne vrienden om hem daaromtrent in te lichten. Zekere Heer RAMSDEN meende toen de zaak, door BURKE bedoeld, gevonden te hebben bij ARISTOTELES, en wel in het werk *περι πολιτεια*, ter plaatse waar de uitdrukking συςταντες τινας voorkomt, maar deze woorden hebben zeker geene betrekking op eene vrij algemeen bekende zaak, zoodat wij BURKE's bedoeling nog niet begrijpen, en vragen: wat was de „*Systasis van Creta*". S. G. N.

CXXX. — *De schedelleer eene hersenschim.* Volgens deze leer hebben de bloot dierlijke neigingen voornamelijk haren zetel in de achterste kwabben van de hersens, en de verstandelijke vermogens in de voorste. Nu is het bekend dat de achterste kwabben alleen bestaan in menschelijke hersens, zoo mede in die van eenige aapsoorten; maar bij de viervoetige dieren is er geen spoor van [?]. Is nu de schedelleer waar, dan bestaat het meest karakteristieke onderscheid tusschen den mensch en de dieren hierin, dat bij deze de dierlijke neigingen in het geheel niet aanwezig zijn, terwijl zij bij gene tot het uiterste zijn ontwikkeld. (Zie *Psychological Inquiries*, bl. 223, Londen 1854.) Kan dit wederlegd worden, of is de schedelleer eene hersenschim? J. S. N.

CXXXI. — *Silke Saugen.* Eens zag ik eene prent, voorstellende eene plaats of eene gebeurtenis in *Noorwegen*, met het bovenstaande opschrift of iets dergelijks. Onmetelijke hoopen van timmerhout, eene grof gebouwde brug, een schuimende waterval en eenige menschen aan den arbeid worden daarop voorgesteld. Gaarne zou ik weten waar zoodanige prent nog te zien is, en evenzeer wenschte ik eenige inlichtingen omtrent de voorstelling zelve te verkrijgen. J. D. S.

CXXXII. — *Portret met de spreuk „Mea fata cano" en de letters L. D. G.* Deed ik vóór ruim een jaar navraag naar 5 portretten van mij onbekenden, die ik voor schilders hield, omtrent 3 daarvan werd ik in DE NAVORSCHER te regt geholpen. Weet nu óók nog een ander mij te zeggen, wie J. G. ROUBACH en GRAF SZAPARY zijn? Is voorts ook aan een kunstliefhebber bekend, wie wezen zal een heer, wiens kapsel en kleeding aanduiden dat hij in het midden der vorige eeuw geleefd moet hebben, terwijl zijn naam alleen wordt aangeduid door de letters L. D. G., en er op den rand schuins onder het portret staat „*mea fata cano*"?
S. S.

CXXXIII. — *Beroemde schaatsrijders of schaatsrijdsters.* In de *Commerce Belge* (N°. 56, 25 Fevrier 1855) leest men: „l'histoire a conservé les noms de deux jeunes héroïnes de ce turf glacé et MARIA SCHOLTUS et JUDITH JOHANNES glisseront sur des patins jusqu'à la postérité la plus reculée. Waar kan men iets over deze hardrijdsters vinden? Wie muntten in die kunst vroeger boven allen uit?
Een lid van de IJsclub te Leeuwarden.

CXXXIV. — *David Nuyts.* In mijne verzameling van portretten bevindt zich een portret van DAVID NUITS, bewindhebber der O. I. Maatschappij, hetwelk in F. MULLER's *Beschrijvenden Catalogus* op N°. 3934, beschreven staat met vermelding dat op de vroegere drukken een vers van CATS, benevens eene optelling van de legaten door NUYTS aan de armen van 19 Hollandsche steden gemaakt, gevonden wordt. Hiervan zijn op mijn exemplaar nog duidelijk de sporen aanwezig. Wie der H. H. Navorschers kan mij dit onderschrift in zijn geheel mededeelen?
Ds. F.

CXXXV. — *Enno Doedes.* Weet ook een Navorscher eenige bijzonderheden mede te deelen aangaande den Luitenant-Admiraal ENNO DOEDES, die van Friesche afkomst was, in het laatst der XVIde en het begin der XVIIde eeuw geleefd heeft? Bestaan er, voor zorveel men weet, ook nog afstammelingen van hem? Is aan eenig Heraldicus ook het Wapenschild bekend, 't welk dat zijns geslachts geweest zal zijn of nog is? S. S.

CXXXV. — *S. Jz. Fortuyn.* Zijn er ook meer bijzonderheden bekend van SIMON JANSZOON FORTUYN, gestorven te *Amsterdam* den 30sten November 1616, dan er worden medegedeeld in het volgende grafdicht, te vinden vóór de *Chronyck* van P. J. TWISK, Dl. I.?

Hier ligt in 't graf een Edelman,
Wiens wapen men stoffeeren kan,
Met veel kwartieren, vroom en goed
't Welk menig Edelman niet doet.

Vroom was hij van gemoed en zeden,
Verstandig, wijs en kloek van reden,
Groot van geheugen en onthoud.
Scherp van begrip; op waarheid stout,
Van gunst of dreigen onbeweegd;
Van eigenbaat geheel ontleegd.
Zijn kennis hij met lust besteedde
Tot andrer lieden rust en vrede.
Verwarde zaken, slim doorvlecht,
Heeft hij geredderd en beslecht,
De scheepvaart en de waterwetten
Verstond hij grondig met opletten.
Leêgtijd gebruikt hij in 't doorzoeken
Van 's vromen doen, der wijzen boeken
Geen schand of opspraak werd gedacht
Van hem, noch van zijn nageslacht.
Het vroom gewin heeft hij bezeten;
't Oneerlijk heeft hij straf versmeten.

Zijn ziele rust bij God in 't leven,
Die hem dees deugden heeft gegeven.

Is hier nu eenig man omtrent,
Die zich van betren adel kent,
Die strijk dit met den vinger door,
En hang er dan zijn wapen voor.

Ik heb de oude spelling waarin het is opgesteld, niet kunnen volgen, dewijl ik het werk van TWISK niet bij de hand had. J. C. K.

CXXXVII. — *Zwitsersche koe-rei.* In de belangrijke *Reis van een' leeraar met zijne kweekelingen uit Yverdun door eenige schilderachtige streken van Zwitserland, enz. uit het Hoogduitsch door* J. KLEIN, te Utrecht, bij S. ALTER, 1825, Dl. I.; bl. 182, las ik onlangs, o. a. dat „de Alpenbewoners, vooral de Zwitsersche gewoon zijn, bij het vertrek van hun vee, van de eene Alp of gemeente naar de andere, een soort van gezang aan te heffen, hetwelk zij de *koe-rei* noemen. Dezelve bestaat echter niet in verstaanbare klanken of duidelijk uitgedrukte woorden, maar in eenvoudige toonen, die voornamelijk in de stemspleet gevormd worden, zonder medewerking van andere gedeelten. Men zou ze dus een keelgeluid kunnen noemen, dat kunsteloos en eenvoudig is, en hetwelk beter gevoeld, dan duidelijk beschreven kan worden". Dit bragt mij eene dergelijke *koe-rei* in de gedachten, in mijne jeugd meer dan honderdmalen gehoord in de bekoorlijke omstreken van *Borculo*, en uitgegalmd door *heu-jongens*, die de koeijen langs den weg hoedden, en welke dienen moest om bij elkander

te komen; van hier dat naauwelijks een toon er van was aangegeven, of men hoorde in de verte of meer nabij het repliek. Hoe moeijelijk het ook is die klanken, door schrift uit te drukken, wil ik zulks echter beproeven, voor zoo ver ze nog in mijn geheugen liggen: „Elicleud ladé leud! La die dieut, la dé leud! La die dieut ladé, ladé!" Er zijn wel eenige *varianten* op, maar alle komen overeen in onverstaanbaarheid en wanluidendheid. Welligt zijn sommige lezers van DE NAVORSCHER, zoo gelukkig geweest de schilderachtige streken van *Zwitserland* bezocht te hebben, en de gemelde *koe-rei* te hooren, en zijn ze in staat te beoordeelen of er ook eenige overeenkomst is tusschen de Geldersche en de Zwitsersche *koe-rei*; om vervolgens het resultaat in DE NAVORSCHER mede te deelen; 't geen aanleiding kan geven tot het onderzoek, of er ook elders in ons vaderland sporen van te vinden zijn. J. C. K.

CXXXVIII. — *Glas in de Kerk van Strijen.* In de genealogie van het oud-adellijk geslacht DUYCK (*), wordt vermeld, dat GIJSBRECHT DUYCK, die gehuwd was met Vrouwe AGNES VAN NAERSSEN, in het jaar 1479 een Glas gaf in de kerk van *Strijen.* Waaruit bestond dit Glas, en is het nog in gemelde kerk aanwezig? M°.

CXXXIX. — *Joannis Raetke.* In de *Verzameling van Gedenkstukken* door P. TIMARETEN, Dl. II, bl. 217, vind ik het grafschrift op JOANNIS RAETKE, voorkomende op 's mans zerk in de Nieuwe Kerk te *'s Gravenhage*, waaruit blijkt dat hij den 24sten Mei 1661 overleden, in *Engeland* geboren is, *Pruissen, Polen, Italie, Frankrijk, Duitschland* en *Nederland* bezocht en de vrije kunsten, zeevaart, krijg en het Hof gevolgd heeft.

Is er van dezen man, *wiens mildadigheid blijkt, uit het stellen dezer grafzerk door de Armen* (†), ook iets naders bekend, en in welke betrekkingen is hij geplaatst geweest? LEGENDO ET SCRIBENDO.

CXL. — *Craan, Crane of Kranen.* Kunnen HH. Navorschers mij ook eenige bijzonderheden mededeelen aangaande dit geslacht en zijn wapen? Mij zijn slechts bekend vier kinderen van QUIRYN CRAAN en MARIE MENNEKES (?) (overleden den 3den Januarij 1699), met name:

1°. CATHARINA KRANEN, gehuwd te *Maastricht* den 4den October 1665 met PIETER WALRAVEN, later schepen of gezworen raad aldaar.

2°. QUIRIJN CRAAN, overleden den 1sten November 1688.

3°. HUBERTUS CRAAN, Secretaris van 's Lands vloot (?)

4°. MARIA CRANE, den 12den Julij 1680 getrouwd te *Maastricht* met JEAN COLLARD, geboren te *Luik.*

Blijkens eene koopakte gepasseerd voor ADAM VAN DER SMALING, Notaris voor den Ex. Hove van Holland, te *'s Hage* den 8sten April 1712, heeft de Heer RUTGER VERBRUGGE, lid van den Hoogen Raad van Holland, als procuratiehouder van de overige mede-erfgenamen van wijlen den Heer RUTGER of LUTGER HUIJGHENS TOT CLARENBEEK, ridder en extraordinair raad des Furstendoms *Gelre* en Graafschap *Zutphen*, het hooge *Ravensbosch*, gelegen in de nabijheid van *Maastricht*, verkocht aan den Heer HUBERTUS CRAAN, *Secretaris van 's lands vloot*, ten behoeve van zijn zwager JOHANNES COLLARD.

Bij de voormalige Collegiën der Admiraliteiten is dus waarschijnlijk het jaar en de plaats der geboorte van HUBERTUS CRAAN aangeteekend, en zijn zegel zal ook wel op een of ander stuk voorkomen.

In *Gelderland* zullen welligt eenige inlichtingen verkregen kunnen worden, dewijl de onderhandelingen over den verkoop van 't *Ravenbosch* aldaar gevoerd zijn, blijkens een certificaat van Burgemeesteren, schepenen en raden der stad *Arnhem*, 24 Maart 1712, een dito van Burgemeesteren, schepenen, raden der stad *Nijmegen* van dezelfde dagteekening, en een dito van richter en schepenen der stad *Zutphen.*

In *Zeeland* bestond vroeger en bestaat nog het geslacht DE CRANE: kan zulks eenig licht verspreiden? L. C. D. v. D.

CXLI. — *Een Versje van Betje.* Een versje, 't welk mij voorkomt onzin te zijn, doch gelijk ik onlangs bemerkte, vrij algemeen bekend en uit mijne jeugd door mij onthouden is, luidt:

BETJE zat in 't knekelhuis
En zei: wat is de mensch?
Die langer leeft dan hij dagen heeft,
Is een ongelukkig mensch.
Bobberdebob zei BETJE
En zij dronk er eens uit haar fleschje,
En haar fleschje was van leer
En BETJE was niet meer.

Is dit ook een gedeelte van een langer versje? Heeft het meer beteekenis dan 't lijkt? Is 't alleen van de vaders of moeders of bakers tot de kinderen overgegaan, of is 't ook ergens gedrukt? S. S.

CXLII. — *Geboortejaren der kinderen van Prins Maurits.* Volgens de geschiedenis liet MAURITS bij Jonkvrouwe MARGARETHA VAN MECHELEN, onderscheidene natuurlijke kinderen na. Daar mij van deze, behalve WILLEM en LODEWIJK, niet veel bekend is, wil ik mij gaarne te vreden stellen, als DE NAVORSCHER mij 1°. hunne namen, en 2°. hun geboorte- en sterfjaar doet kennen. A. AARSEN.

CXLIII. — *Brief van Abgarus.* ABGARUS, Koning van *Edessa*, schreef, naar men zegt, eenen brief om onzen Heer aan zijn hof te noodigen, ten einde van eene ziekte genezen te worden. Van dezen brief, dien men gewoonlijk als onecht beschouwt, geeft R. CURZON, in zijn onlangs uitgegeven *Armenia*, eene vertaling. Hierop laat hij volgen:

„Eenige jaren geleden, tijdens mijn verblijf te *Alexandrië*, vernam ik dat men in eene oude grafstede in *Boven-Egypte* eene papyrusrol ontdekt had, welke in eenen aarden vaas besloten was, en den brief bevatte door ABGARUS aan onzen Zaligmaker, met Koptische of kapitale Grieksche letters geschreven. Het antwoord van St. THOMAS was er niet bij. Men heeft mij verhaald, dat dit HS. naderhand in het bezit is gekomen van den Koning van *Holland*, doch ik ben niet in staat om de waarheid van dit berigt te onderzoeken, of de oudheid van de papyrusrol te bepalen".

Misschien weet de een of andere Navorscher er iets meer van; en kan men mij alle bijzonderheden omtrent dit HS., en als het van andere verschilt, eene vertaling er van mededeelen, hetgeen mij en gewis ook vele andere beoefenaren van de kerkelijke geschiedenis, zeer aangenaam zou zijn. R. P. D. E.

CXLIV. — *Gedenkpenningen.* Ik heb uit *Florence* drie gedenkpenningen medegebragt, die ik nergens beschreven vind. Zouden penningkundige lezers in staat zijn mij te verzekeren, of ze in de navolgende beschrijving aan de regte personen toegeëigend zijn?

(*) Zie: VAN LEEUWEN, *Batav. Illust.*, BALEN, *Dordrecht*; FERWERDA, *Wapenb.*

(†) „De armen hebben dit gesteld uit de mildadigheid des overledenen".

1. Een kop, met een monnikskap, in verheven beeldwerk.

Omschrift: „*Portio. mea. in. terra. viventium*". Keerzijde: Beneden eene stad; boven en links een arm, komende uit de wolken met eenen dolk in de hand; regts eene duif met eenen straalkrans omringd. Omschrift: „*Post. gladium. sps. doni. svp. terram*". Men zegt dat deze een zeer zeldzame penning is, geslagen ter eere van FRA GIROLAMO SAVONAROLA. Vier en tachtig gulden waren daarvoor geboden door de Curatoren der Florentijnsche verzameling, waarin geen exemplaar er van gevonden wordt.

2. Een kop, met een monnikskap, in verheven beeldwerk.

Omschrift. „*Anideotibiqvia favstonomine vocaris*". Keerzijde: Een beeld, tot de voeten uit, voorstellende het geloof, houdende in de regter hand eenen kelk en eene hostie; in de linker een kruis, *treflée fitchée* [?]; voorts: „*Fides*". Men zegt dat deze een gedenkpenning is ter gedachtenis van FRA DOMENICO DA PESCIA, den voornaamsten aanhanger van SAVONAROLA, met dezen in 1498 gevangen gezet, en naderhand verbrand. De kelk op de keerzijde doelt zeker op het aanbod, door hem en zijnen medgezel FRA SILVESTRE DA FIRENZE gedaan, om met den heiligen beker door de vlammen te wandelen, ten einde hierdoor de waarheid van de leer, door SAVONAROLA gepredikt, te bewijzen.

3. Een kop met geschoren kruin, in verheven beeldwerk.

Omschrift: *In. qvitv. est. Cor. meum. donec. reqviescat. in. ita*". Keerzijde: Het hoofd des Zaligmakers, omgeven met eenen straalkrans. Omschrift: „JESVS. CHRISTVS. *Salvator. Mundi*". Deze laatste zoude eene eerepenning van FRA BONDINELLI wezen, „Dei nuovi observante".

Van deze drie penningen heeft N°. 3 ongeveer de grootte van een voormalig drieguldenstuk, maar is buitengewoon dik. N°. 2 is ietwat grooter, maar dunner. N°. 1 is nog grooter. Zij zijn alle van koper, en de arbeid, ofschoon krachtig, is grof.

LOCCAN.

Antwoorden.

Amerikaansche predikanten in de XVIIde eeuw; Nicolaas van Renselaar (III.; bl. 131, Vr. LXVII, vgl. IV.; bl. 112). Uit de *Resolutiën* der Staten Generaal van den 16den Julij 1596, blijkt, dat kapitein JOHAN VAN RENSELAER gehuwd was met SANDRINA VAN ERP. Zij kregen een pensioen van 200 gulden, dat na hunnen dood zou overgaan op hunnen neef KILIAAN VAN RENSELAAR.

Deze KILIAAN VAN RENSELAAR zal wel dezelfde zijn, die te *Amsterdam* op de Keizersgracht woonde, en den 18den November 1627, als weduwnaar van HILLEGONDA VAN BIJLER, een tweede huwelijk aanging met ANNA VAN WEELEN, geb. 1601, wier moeder LEONORA HAEKENS, toen nog leefde,

Doch in de Actenboeken van den Kerkeraad der Nederduitsche Gemeente te *Leyden*, leest men:

10 April 1671. Ds. NICOLAUS RENSELAER, een geruymen tyt hier gewoont hebbende, en tot nu en dan hebbende gepredikt, versoekt attestatie van syn gedragh en hoe hem op den predikstoel heeft vertoont, om sich daervan te dienen, daer 't mogt te passe komen, is hem sulks toegestaen.

.. ELSEVIER.

Pierre en Florens Braconnier (IV.; bl. 38, Vr. XXV). Ofschoon mij van die twee broeders niets bekend is, doe ik opmerken dat er nog te *Utrecht* een oude Heer BRACONNIER woont, bij wien misschien eene genealogie van dat geslacht zal berusten.

Te *Amsterdam* is den 26sten Maart 1633 het volgende huwelijk aangeteekend:

»GILLES BRACONNIER, van *Sedan*, Caffawerker, oud 24 jaren, woont op de Lauriergracht, ouders dood, geass. met JAN FARSIJN, zijn neve, en TRIJN JANS VAN TETTINGCASPEL (HARINGCARSPEL?), oud 18 j. woont op de Anjeliersgracht.

.. R. E.

Bijzonderheden omtrent en portretten van Cornelis Symonsz. van der Veer enz. Cornelis Jansz. Coen (IV.; bl. 294, Vr. CL). Het is mij gebleken dat CORNELIS JANSZ. COEN te *Hoorn* is geboren. Sedert is mij nog een Luitenant COEN voorgekomen, in een brief van den Pensionaris NICOLAES STELLINGWERFF, aan het Bestuur dier stad, geschreven den 2den Maart 1653 (Archief dier stad, Paket U, N°. 30) van den volgenden inhoud:

»Bij denzelfden fiscael is mede geen goed rapport gedaen van onsen capiteyn GABRIEL Sr. Segt dat den eersten dag van 't gevecht (28 Febr. 1653) boven winds is blijven leggen, niettegenstaande bij een advijsjacht gesommeert werdt om mede op den viand af te comen, dat in haer magt was; echter verstaen hier onder de hand, dat hij den tweeden dag vant gevecht hem seer wel gequeeten heeft, *en voornamelyck zynen Lieutenant* COEN; *die seer gepresen wordt over zyne couragie, selfs nae 't ontfanghen van een dootlycke quetsure, by hem betoont*".

Daar nu deze COEN aan boord van een schip was, door het Noorder-Kwartier uitgerust, komt het vermoeden bij mij op, of beiden ook een en dezelfde persoon zoude wezen. Gaarne wenschte ik daarvan eenige zekerheid te hebben, zoo mede of ze behoorden tot de familie van den Gouverneur-Generaal JAN PIETERSZ. COEN, die insgelijks te *Hoorn* geboren werd. Ik neem de vrijheid HH. Navorschers het bovenstaande aan te bevelen.

LABORANTER.

Wapenbord (V.; bl. 31, Vr. 9). *Outtre l'éau* is de naam van een gehucht of buurt, behoorende tot de gemeente *Anvaing*, district *Ath*, Provincie *Henegouwen*; ook heeft men aldaar de buurt of 't gehucht *Outrelot*, behoorende tot de gemeente *Peruwelz*, mede in *Henegouwen*, zie J. J. GOSSELINS, *Alph. Naamlijst der*

gemeenten, enz. uitmakende het Koningrijk der Nederlanden, 1826.

Waarschijnlijk heeft het beschreven *Wapen* tot die gemeenten of gehuchten, betrekking. Ik moet echter opmerken, dat, of op het Wapenbord, of in de opgave vergissing plaats heeft gehad, dewijl het 2de en 3de kwartier, uit kleur op kleur zoude bestaan, hetgeen in strijd is met de eerste regels in de Wapenkunde. V. D. N.

Dr. Adamus Meeus (V.; bl. 32, Vr. 19). De *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden*, bezit van hem het volgende werkje in 8°.

»*Almanack van den jare* 1563, *ghecalculeert op den Meridiaen der stadt Amsterdam, duer* Mr. ADAMS MEEUS *Dr. in Med.* (met eene pronosticatie van dat jaar). *Gheprint Tantwerpen in de Rape bij* HANS LAET, *met Gratie ende Privil.*, onderteekend, J. DE PERRE. (1562). ..R. E.

Het geslacht van Amerongen (V.; bl. 32, Vr. 23). CARLOS spreekt van een *oud adellijk* geslacht van dien naam uit *Dordrecht*. Doch van waar, zoude ik willen vragen, is het hem bekend dat zoodanig geslacht aldaar bestaan heeft? BALEN, *Dordr.*, vermeldt eenige weinige personen van dien naam onder de regeringsleden van de jaren 1369 en 1421; doch van een eigenlijk *geslacht*, veel min van een *adellijk* geslacht is mij niets gebleken. Indien dit te *Dordrecht* tot het oud geslacht van BORRE VAN AMERONGEN mogt behoord hebben, dan heeft het zich omstreeks 1420 vermaagschapt met het aloud adellijk Stichtsch geslacht der TAETZEN, waarin de naam van AMERONGEN overgegaan, en tot heden nog in *Utrecht* en het *Sticht* in aanzien is. Eene geslachtlijst van dit laatste geslacht ziet men bij FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*. Dat er echter verschillende familiën van den naam AMERONGEN bestaan hebben, blijkt uit de in hetzelfde werk voorkomende drie verschillende wapens (zie Tab. VIII), waarvan het éérste is dat van TAETS VAN AMERONGEN, het derde dat van BORRE VAN AMERONGEN; zie ook *Wapenkaart van Utrecht*. V. D. N.

Stichter van het kasteel Roosenburg (V.; bl. 37, Vr. XXVI). Indien P. A. T. vermeent aan het berigt van V. D. HOUVE in zijne *Handvest of Chartre Chronyck*, I. 126, het meeste vertrouwen te moeten schenken, dan zal hij toch moeten toestemmen dat deze zijn auteur t. a. p. zich zelven weerspreekt, daar hij, zijn verhaal vervolgende, almede zegt: »dat *Roosenburgh* gefondeert is in 't jaer ons Heeren *twaelf hondert*, hetwelk bewijst een sekere steen, die in de muer van het tegenwoordighe Huys te *Roosenburgh* noch ghemesselt staet" en waarvan hij het inschrift mededeelt, hetwelk den stichter duidelijk noemt als: *Lugd. Batav. et Wassenarae herois frater natu secundus minor*, en als het ab anno MCC bezeten te hebben. De vergissing moet dus alléén bestaan in het verwisselen van den voornaam JACOB met JAN; want over den tijd der stichting is geen verschil. Dat JACOB VAN WASSENAER, die in 1271 sneuvelde, de stichter niet kan geweest zijn, is dus niet alleen duidelijk genoeg, maar het is bovendien zeer twijfelachtig of hij wel ooit in het bezit daarvan is geweest, dewijl volgens de geslachtlijst van WASSENAAR bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* p. 1148, JACOBA VAN WASSENAAR, van welke het geslacht van *Rosenburg* kwam, niet was eene dochter, maar eene zuster van dezen JACOB, beiden kinderen van DIRK, die een broederszoon was van den stichter. V. D. N.

Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts (V.; bl. 63, Vr. 31). Deze verdienstelijke schrijver werd in 1754 proponent en in 1756 predikant te *Colhorn*. Te *Hoorn* kwam hij in 1763. Hij werd *Emeritus* verklaard in 1797, en stierf in 't jaar 1807 in den ouderdom van 75 jaren. Zie over hem VAN KAMPEN, *Gesch. Ned. Lett. en Wetensch.*, ABBING, *Beschrijv. v. Hoorn*, GLASIUS, *Godgel. Nederl. Alphab. Naamrol*, 1758. V. D. N.

[Terwijl de opgever der vraag verzekert, dat Ds. E. M. ENGELBERTS in een van diens werken van zijne vroegere gemeenten, alzoo van meer dan ééne, spreekt, wordt in het hier medegedeelde berigt maar ééne standplaats vóór die te *Hoorn* genoemd. Zou onze geachte medearbeider C. W. BRUINVIS niet kunnen noemen het werk, dat tot zijne vraag aanleiding gaf? — Van onzen vriend J. VAN DER BAAN, die zijnen bronnen niet ter hand had om een gewenscht antwoord op de gedane vraag te geven, vernemen wij uit eene voorloopige mededeeling eenige bijzonderheden betreffende den vader en de geboorteplaats van den geleerden ENGELBERTS, welke, luidens die mededeeling, predikant te *Hoorn* is geweest van 1763 tot aan zijn overlijden op 25 Augustus 1807.]

W. Puppius (V.; bl. 64, Vr. 52). GUILIELMUS PUPPIUS werd in 1585 van *Doesburg* in *Gelderland*, naar *Edam* beroepen, alwaar hij omstreeks de maand December 1618 is overleden (*). Zijn zoon ROBERTUS, die in 1608 te *Midlie* en *Kwadijk* predikant was geworden, kwam te *Edam* in 1616 en overleed in 1619. Een andere zoon, GERARDUS, was insgelijks predikant, en wel in 1615 te *Wognum* en *Watwey*, in 1622 te *Breukelen*, in 1625 te *Hoorn*; hij stierf ter laastgemelde plaatse in

(*) Deze opgave is in strijd met die van den vrager, volgens wien „W. PUPPIUS Predikant te *Edam* was, toen hij in 1625 te *'s Gravenhage* een bundel *Carmina* in 't licht zond".

Aanm. v. h. Bestuur.

1665; en had 50 jaren in de dienst der Kerk doorgebragt. Nog een zoon, met name JOHANNES, werd in 1619 als proponent beroepen te *Oosthuizen* en *Warder*; in December 1620 werd hij predikant te *Enkhuizen*, en stierf aldaar in 1651.

Van GERARDUS PUPPIUS, predikant te *Wognum* wordt melding gemaakt bij BRANDT, *Reformatie*, Dl. III.; bl. 926.

Ook HOEUFFT, die in zijn *Parn. Lat. Belg.* pag. 75, gewaagt van de uitgave der *Poemata* van GUILIELMUS PUPPIUS, vereenigd met die van HENRICUS STROMBERG (Hag. Com. 1652), zegt daarvan: »infra omnem Censuram pessima".

V. D. N.

Romein de Hooge (V.; bl. 72, Vr. LII). Ik kan niet nalaten, den vrager te melden, dat te *Amsterdam* den 27sten October 1645, het huwelijk is aangeteekend van ROMEIJN DE HOOGHE van *Londen*, oud 40 jaar, zijdewinkelier, met LEVINA VAN HALEWIJN oud 28 jaar, wier moeder genoemd wordt JOSINA DE VOS.

Het is dus mogelijk dat de schilder enz., uit dat huwelijk te *Amsterdam* geboren zij, doch dan heeft zulks na 1645 plaats gehad.

Ook is te *Amsterdam* den 19den November 1633 aangeteekend JOHANNES DE HOOGHE, van *Londen*, oud 25 jaren, (zijne moeder heette JUDITH BISSCHOP) met ANNA VAN DER DOES, FRANKSdr. oud 24 jaren.

..R. E.

Prent van J. Punt (V.; bl. 94, Vr. 65). Deze prachtige gravure is gemaakt ter eere van de zilveren bruiloft van WILLEM PHILIP KOPS en JOHANNA DE VOS. Zie de uitlegging er van in LANGENDIJK's *Gedichten*, Dl. III, bl. 216, uitgaaf van 1751, 4°. bij BOSCH te Haarlem, in welk werk eene niet minder schoone plaat van denzelfden kunstenaar op de bruiloft van W. STIRLING en J. M. VAN RIJKEVORSEL wordt gevonden.

△L

Nugae Venales (V.; bl. 128, Vr. 102). Tot antwoord op deze vraag diene, dat ik in het bezit ben van het werkje, getiteld: *Nugae Venales, sive Thesaurus ridendi et jocandi ad gravissimos Severissimosque Viros, patres melancholicorum conscriptos.* Anno 1689. *Prostant, apud Neminem; sed tamen Ubique.* De *Index* er van is: I. Theses de Hasione et Hasibili qualitate. II. Cortum Versicale de Flois Swartibus. III. Disputatio Phisiologistica de jure et natura Pennalium. IV. Disputatio de Cornelio, ejusdem natura ac proprietate. V. Themata Medica, Beanorum, Archi beanorum, Beanulorum et Cornutorum quorumcunque affectibus et curatione. VI. Pugna Porcorum (waarvan elk woord met een *p* begint, hoewel het elf pagina's beslaat). VII. Crepundia Poëtica aucta.

Een dergelijk boekje, ook in mijn bezit, is getiteld: *Democritus ridens, sive campus recreationum honestarum. Cum exorcismo Melancholiae. Amstelodami. Apud* JOD. JANSONIUM, 1649.

J. G. DE W. H.

Nugae Venales. De tweede zeer vermeerderde uitgave van 't gemelde boekje, A°. 1689, *Prostant apud Neminem: sed tamen Ubique,* ligt voor mij, en bevat, wel is waar, eenige goede denkbeelden en vrolijke anekdoten, maar ook veelal zulke obsceniteiten, die het kiesch gevoel kwetsen, dat het met regt onder de verbodene boeken, inzonderheid voor jonge lieden, mag gerangschikt worden. Vele der daarin voorkomende stukken schijnen, blijkens sommige Hoogduitsche versjes, van Duitschen oorsprong te zijn; men treft er o. a. het volgende raadsel aan (bl. 6):

Der unghewisse Schutz binn ich ghenannt,
In allen Landen sehr woll bekannt.
Ich ziel dir nach d'versch, (sic!) und tref dir die Nasz
Kanstu es mir sagen, du bist ein Basz.

J. C. K.

Nugae Venales. Op de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te *Leiden*, vindt men (zie *Catal.* Dl. I.; bl. 71) als handschrift: »Aanteekeningen en uittreksels van gemengden inhoud, tusschenbeide getiteld: »*Nugae Venalis*" (Nederduitsch en Latijn, dicht en ondicht, door elkander), uit het laatst der XVIIde eeuw, omstreeks 1698—1699, 44 bl. 4°."

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Zegswijze (V.; bl. 128, Vr. 104). Te *Aardenburg* is de variante:

Een sneeuwtje op de slik,
Een vorst zekerlik.

(Wij zijn taalkundige likkers.)

't Is een winterspreekwoord; in den zomer heet het: na regen komt zonneschijn.

Sneeuw is meestal een bewijs van vorst.

G. P. ROOS.

Oog als plaatsnaam (V.; bl. 128, Vr. 105).

[Op deze vraag kregen wij antwoorden van Dr. R. C. H. RÖMER, C. W. BRUINVIS, J. H. B. A., A. AARSEN, J. J. WOLFS, CONSTANTER en A. J. VAN DER AA. De beide eersten verwijzen naar DE NAVORSCHER, III.; bl. 301 volgg., waar dit onderwerp uitvoerig behandeld is. — J. H. B. A. doet zulks ook, maar citeert tevens eene daar nog niet vermelde bron, bij name MOLHUYSEN, *de Anglen in Nederland*, in NIJHOFF'S *Bijdragen*, Dl. III.; bl. 71, de noot, en laat dan hierop volgen: „De naam van het eiland *Schiermonnikoog* zoude ook van Germaanschen oorsprong kunnen zijn. Immers het woord *koog* is in het *Sleeswijksche* nog heden zeer gebruikelijk, en verschilt van de woorden *Geest*, *Marsch* en *Hollig*; het beteekent *bedeichtes*

Land, zoo als FALCK, in *Schlesw. Holst. Privatrecht*, S. 23, aanteekent. Op S. 59 noemt hij verscheidene met dat woord zamengestelde eilanden op, zoo als *Christiërn Albrechts-koog*, *Friedrichs-koog*. Men vergelijke bovendien HOEUFFT, *Taalkundige Bijdragen*, op bl. 66, en vooral bl. 99. De woorden *Koggeheeren* en *Koggehuis* in *Medemblik*, zijn nog gebruikelijk. Zoude van het woord *koog*, ook de *decima regalis, Coogschuld* genoemd, dat in de oudste Latijnsche documenten gevonden wordt, moeten afgeleid worden?" — De overige bijdragen bevatten niets nieuws.]

Het geslacht van der Heyden de Gouda (V.; bl. 128, Vr. 108). Dit geslacht komt mij voor veeleer uit *'s Gravenhage*, en *Zuid-Holland*, dan uit *Braband* afkomstig te zijn, althans blijkt uit aanteekeningen, onder mijne berusting, dat WILLEM VAN DER HEYDEN, gehuwd met .... UYTENHOVEN, een' zoon had, CAREL VAN DER HEYDEN, Med. Doct. en Kapitein bij de Schutterij te *'s Gravenhage*. CAREL was gehuwd met MAGDALENA VAN LEEUWEN, en stierf te *'s Gravenhage* den 4den October 1670. Hun zoon Mr. JAN CAREL VAN DER HEYDEN, die, zoo het schijnt, het eerst den naam van DE GOUDA heeft gevoerd (welligt uit hoofde dat zijne moeder tot het bekende geslacht van VAN LEEUWEN DE GOUDA behoorde), huwde met GEERTRUID SCHIMMELPENNINCK, dochter van JAN ENGELEN SCHIMMELPENNINCK en van MARGARETHA BARLAAR of BARLEHAAR, en waren zij de ouders van Mr. CAREL JOHAN VAN DER HEYDEN DE GOUDA, geboren te *'s Gravenhage*, die geweest is Rentmeester van de geestelijke goederen van den Prins van Oranje te *Breda* en Burgemeester van die stad.

Wanneer deze opgaaf aan M°. aanleiding mogt geven om nog meerdere kennis van dit geslacht te verlangen, houde ik mij tot de mededeeling daarvan aanbevolen.

RETHAAN MACARÉ.

Een oud stichtelijk lied (V.; bl. 132, Vr. LXXIII). Ik vind dit lied in den *Lusthof der Zielen* door C(LAAS) S(TAPEL) 4de druk. Rotterd, bij P. TER WOUT, 1698, bl. 328 verv. — Aan het eind staat dit vierregelig versje:

In blijdschap peinst
Dat voorspoed veinst.
In tegenspoed
Wacht beter goed.

Daaronder: BORSTIUS. Waarschijnlijk is derhalve de dichter van het bedoelde lied JAKOB BORSTIUS, geb. 1612, gest. 1 Aug. 1680, predikant bij de Hervormde gemeente te *Rotterdam*, bij velen bekend om zijne predikatiën *over het lang haar*, *over het dansen*, enz. Op verlangen van PHILOPATOR laat ik het lied hier volgen — en wel, tot gemak van zetter en lezer, in onze gewone spelling, daar het voor niemand van eenig belang kan zijn te weten, hoe CLAAS STAPEL en BORSTIUS gewoon waren te spellen.

TROOST DER VROMEN.

Stem: *Wilhelmus van Nassouwen.*

Hij heeft geluk en zegen,
Die altijd in Gods wet
En in Zijn reine wegen
Zijn voeten stadig zet:
Geen tonge kan verhalen,
Geen pen beschrijven kan,
Geen kunstenaar afmalen
't Geluk van zulk een' man.

De wereld mag hem smaden
En houden voor een zot,
En zoeken te overladen
Met allen schimp en spot:
Zulks kan hem geenszins deeren,
Zulks alles schaadt hem niet, —
Dewijl hem God wil eeren
En troosten in 't verdriet.

Al wat de vromen lijden
Is 't zaad van hunne vreugd;
Groot juichen en verblijden
Spruit uit hunne ongeneugt:
Gelijk zij hier gaan zaaijen
Veel droefheid, angst en druk, —
Zoo zullen zij eens maaijen
Een' oogst van groot geluk.

Al gaat de huisman truren, (*)
Als hij zijne akkers bouwt
En 't zaad uit zijne schuren
Aan 't zwarte slijk betrouwt;
Zijn druk begint te stuiten,
Wanneer hij heuglijk ziet,
Dat God op d' eerste spruiten
Gezegend water giet.

Wanneer de zon komt schijnen,
De hemel zich ontsluit,
Zij doet zijn' angst verdwijnen;
Uit droefheid vreugde spruit.
Zoo is 't hier met de vromen
In alle tegenheid,
Zij hebben niet te schroomen:
Het einde is vrolijkheid.

Al gaanze op aarde truren, (*)
De hemel hun toelacht:
Geen kruis zal altijd duren,
De dag komt na den nacht.
Voor alle vrome harten
Is groote vreugd bereid,
En, midden in de smarten,
Toont God Zijn goedigheid.

Hij zal ze niet verlaten,
Zijn oog heeft op hen acht,
Zijn hand komt hun te bate,
Ook als men 't minst verwacht.
Hij zal haast doen opklaren
De nevels van hun smart;
Hij stilt d' onstuime baren,
En troost hun angstig hart.

Wat heeft hij ooit te vreezen,
Die God heeft aan zijn zij,
En ziet dat vriendlijk wezen
Gedurig even blij?
Wie kan hem toch beletten
Het erf, dat hij verwacht?
Wie kan hem dat ontzetten?
Waar is zoo groote kracht?

(*) treuren.

Die op den Heer betrouwen
En zullen niet vergaan;
Maar vast in al 't benaauwen
Als bergen blijven staan!
Zij hebben niet te vreezen,
Hoezeer de helhond bast;
Hun vreugd zal eeuwig wezen;
Gods gunst en woord staan vast.

CONSTANTER.

[Ook EN LEERE MIJ had de goedheid om tot stichting van PHILOPATOR en vele lezers meer, ons een afschrift van dat lied te zenden, door hem gevonden achter het *Kort Begrip der Christelijke Religie, voor die haar willen begeven tot des Heeren Heiligen Avondmaal, opgehelderd door* PETRUS NAHUIJS, *Predikant te Monnikendam. Derde druk. Vermeerderd met het Kort Begrip der Christelijke Religie, met eenige voorname Schriftuurplaatsen bevestigt. Te Deventer, bij* JAN BRINKHUIS, *Boekverkooper in de kleine Ovenstraat*, 1754. — H. MELDER meldt ons, onder toezending van een afdrukje, dat het als bladvulling, in zijn geheel en in de oorspronkelijke spelling geplaatst is achter den vierden druk van J. BUNJAN, *de Enge Poorte*, Utrecht bij de Wed. M. MELDER 1853. en dat de drie verzen, die daar mede als bladvulling vóór dat lied voorkomen, uit hetzelfde oude, ons niet genoemde werkje overgenomen zijn. Het opschrift luidt:

De Vroomen Troost.

Op de wijse van den 128*ste Psalm, ofte*

Wilhelmus van Nassouwe.

Even als in de vraag van PHILOPATOR luidt ook in de medegedeelde stukken door EN LEERE MIJ en M. MELDER, het eerste couplet eenigzins anders dan bij CONSTANTER. Bij de eerstgenoemden immers leest men: 3de en 4de regel:

En in zijn *regte* wegen
Zijn *treden vlijtig* zet.

Voorts hebben wij nog de volgende varianten opgemerkt:

2de Couplet, reg. 5, bij E. L. M. en H. M.

Sulks kan hem *gants niet* deeren,

5de Couplet, 5de reg. bij H. M.

Zoo is het met de vromen.

6de Couplet, 3de reg. bij E. L. M. en H. M.

Geen kruijs zal *eeuwig* dueren.

7de Couplet, 5de reg. bij E. L. M. en H. M.

Hij zal *haar* (hem) doen opklaren.

8ste reg. bij H. M.

En troost *het* angstig hert.

9de Couplet, 2de reg. bij E. L. M. en H. M.

Die zullen enz.

10de Couplet, 3de reg. bij H. M.

Maar vast in al benouwen,

En in plaats van *Een* (3de Couplet, 8ste regel) en *treuren* in de 1ste regel van het 4de en 6de Couplet bij H. MELDER, houden wij voor drukfouten.]

Houders van tafels van leening in de XVIde eeuw (V.; bl. 132, Vr. LXXV). Ten algemeenen nutte werd door de Staten een Superintendent of Opperhoofd, met name FRANÇOIS MASSASIA, over alle de Tafelhouders van *Holland* en *Zeeland* aangesteld, welke zoo ten Hove als bij 't algemeen in bijzondere achting schijnt te hebben gestaan, zoodat hij, toen zijn octrooi ten einde was, en hij te *Leiden* woonde, niet alleen daarmede op nieuw begunstigd werd, maar er bovendien dit loffelijk getuigenis bij kreeg: »om de goede diensten en trouwe aan de gemeene zaak bewezen, gelijk de Staaten van *Holland* en *Zeeland* te meermalen gebleeken was".

Deze Superintendent beoordeelde de persoonen, welke zich tot Tafelhouden opdeden, en stelde hen als ervaren in dien handel aan de Regeerders der Steden voor. Zij verkregen dan, op zijn geloof, Octroy om zich in een der Steden, daar zulks dienstig was, neer te zetten.

Dan het schijnt dat van tijd tot tijd de ontevredenheid tegen de meeste Tafelhouders niet verminderde, weshalve de Staten eerst in het begin van den jare 1575 ordonneerden, »dat achtervolgende de Brieven van Commissie bij zijn Excellentie en den voorn. MASSASIA, in Mey 1574 verleend, alle Tafelhouders van Leeninge, daarmede dezelve MASSASIA zal hebben geaccordeerd, op de Brieven van advyse van denzelven MASSASIA, behoorlijke brieven van Octroy geëxpedieert ende onder 't zegel van de Majesteit verleend zullen worden achtervolgende denzelven advyze, ende de Brieven van Commissie, denzelven MASSASIA daartoe verleend enz.", en nader in den jare 1578 met al de Steden van *Holland* en *Zeeland* te *Gorinchem* vergadert, onder anderen om de Gemeenten van Woekeraars te verlossen, het besluit namen: »dat in alle de Steeden derzelver Landen al zulke Christelijke Politieque ende Gereformeerde ordre en middel op 't stuk van dezelve Leeninge voortaan gezogt, gesteld en onderhouden zal mogen worden, als ten meesten gerieve, en de minste quetse van de Gemeente, met eere ende profijt derzelver Steeden zal mogen dienen; daartoe de Magistraaten van de Steeden mits dezen worden geauthoriseert, mits den Commies Generaal FRANÇOIS MASSASIA daarmede niet zal werden verkort, in alle 't gunt, ende in alle plaatsen daartoe dezelve gerechtigd zal weezen".

Het is zeer waarschijnlijk, dat uit krachte van dit Staatsbesluit, de Regeringen der Steden, in de eene stad vroeger en in de andere later, nadat mogelijk de octrooijen der toen zijnde Tafelhouders afgeloopen waren, het regt van Leenbanken te houden, aan zich getrokken hebben. Althans het blijkt dat de Leydsche Regering reeds in den jare 1588 de Leenbank heeft verpacht aan SION LUZ (*). Deze en zijne medestanders in andere Steden een bankeroet van eenige duizenden ponden Vlaams gemaakt hebbende, en dus van de Tafelhouding ontzet zijnde, en nadat door de groote Vroedschap

(*) VAN MIERIS, *Handv.*, p. 358.

het houden van een Bank van Leening nuttig en noodig was geoordeeld (*), ging deze een verdrag aan met een' Piemonteesch' koopman, JAN FRANÇOIS SUSIO, in dato 3 Sept. 1598, voor den tijd van vijftien jaren, met vrijstelling van inkwartiering, — onder verpligting om viermaal 's jaars boelhuis te houden, — niet meer te berekenen dan twaalf penningen van het pond Vlaams per week, en dat bij verkoop der panden het overschot door de eigenaars kon afgehaald worden, terwijl bij verzuim zulks geheel zou komen voor de Armen; blijvende het verlies daarentegen geheel voor rekening van de Tafelhouders; — staande het hem vrij ter zijner risico een kassier en bedienden aan te stellen en moetende ten behoeve van de Armen jaarlijks opbrengen eene somma van twaalf honderd gulden.

De tijd der laatste verpachting in 1675 afgeloopen zijnde, vond de Regering goed de Leenbank aan de stad te houden en tot dier voordeel te doen bedienen.

Deze mededeeling is grootendeels getrokken uit het *Historisch bericht en Staat van Stads Bank van Leeninge binnen Leiden*, gedrukt en uitgegeven Junij 1799.

MONTANUS.

Houders van tafels van leening in de XVIde eeuw. Onder de *Bevoorregte Vragen* op den Omslag van het April-Nommer 1855, komt voor eene omtrent de Houders van Tafels van leening in de XVIde eeuw, en worden FRANÇOIS MASSASIA, JEHAN LAYNIER en SION LUZ als zoodanig genoemd.

De laatste, van wien mede narigt verlangd wordt, is mij bekend; in mijne *Adversaria* vond ik op

1601. SION LUSCH verkrijgt een open patent voor zijn zoon ABRAHAM LUSCH, die met vijf andere personen tot directie van zijne affaires en koopmanschappen naar *Moscovië* zoude gaan.

Resol. Staten-Generaal, 26 November. Ook bij SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, komt die naam voor.

1611. SION LUZ vraagt het afschrijven van brieven aan den Senaat te *Bome* [?], ten einde vergoeding van schade te erlangen voor zijn schip en goederen, door de galeijen van den Senaat geroofd. —

Resol. Staten-Generaal, 25 November.

1617. SION LUZ, Tafelhouder te *Breda*, vraagt *Initié de corps.*

Ibidem, 8 December.

1622. IZAAK LUS, Consul of Agent van onzen Staat te *Venetië.*

WASSENAER, *Historisch Verhaal*, October 1622, pag. 38 recto.

(*) VAN MIERIS, *Handv.*, p. 361.

Jan van Baarsdorp en M. Lunders (V.; bl. 133, Vr. LXXIX). Op de *Wapenkaart*, *behelzende alle de wapens en naamen van de Edele Groot Achtbare Heeren Veertigen der stad Leyden, geschikt naar den rang, waarin dezelve verkooren zijn zedert* 21 *Julij* 1449 *tot den* 21 *Julij* 1758. *Bijeenverzameld door* GIJSBERT VAN RIJCKHUIJSEN, *Bode met de Bussche derzelver stad, geteekend en in 't koper gebragt door* ABRHAM DELFOS, *en ten gebruike van de Liefhebbers der Wapenkunde, met een Register voorzien. Te* Leyden, *bij* CORNELIS DE PECKER, MDCCLVIII, komen voor vijf van de familie VAN BAARSDORP, als:

1. JAN JANSZ. VAN BAERSDORP (van den 9den Mei 1572 tot den 14den October 1574 en van den 5den September 1580), overleden den 3den Augustus 1608.

2. JAN JANSZ. VAN BAERSDORP, *de Jonge* (van den 6den October 1608 tot den 19den Junij 1614).

3. Mr. CLEMENS JANSZ. VAN BAERSDORP, *de Jonge* (van den 23sten Julij 1614), overleden den 10den Januarij 1655.

4. Mr. SYMON JANSZ. VAN BAERSDORP (van den 19den October 1638), overleden den 10den Januarij 1658.

Hun aller wapen is drie boven elkander geplaatste baarzen, op een goud veld met zwarte stippen. Meer weet ik N. E. A. niet te melden. E. A. P.

[De *vijfde* naam schijnt E. A. P. in de pen te zijn gebleven.]

Balije van Utrecht (V.: bl. 133, Vr. LXXX). Deze orde, die haren oorsprong neemt uit de orden van ST. CATHARINA en ST. JAN VAN MALTHA, begonnen in 1119, heeft, voor zoo verre mij bewust is, geen ander doel, dan om de tot hare voordeelen geregtigde leden van riddermatige geslachten niet te doen verarmen. Men kan in die orde opgenomen worden, wanneer men zestien kwartieren toonen kan, — van weerskanten acht. De leden genieten een jaarlijksch inkomen uit de goederen der orde, dat meerder of minder is in verhouding tot den graad of rang, dien een lid bezit; zoo heeft b. v. de Kommandeur dier orde jaarlijks 5000 gulden en het huis der orde te *Utrecht* tot woonplaats, als hij wil, en een tweede Jonkheer, de laagste graad in de orde, slechts 600 gulden jaarlijks. De opklimming van rang volgt in 't overlijden voort; en men koopt zich, wanneer men de zestien kwartieren toonen kan, als ware het als surnumerair in die orde, zoodra er eene vacature is. Wenscht N. E. A. meer dan dit, hij rigte zich tot een lid der orde, dat zeker meer weet dan F. F. C. STEINMETZ.

Vreemde bloemen (V.; bl. 134, Vr. LXXXVI). Het standelkruid, vroeger *Satirium* genaamd,

de *Cynosorchis Prior* van DODONEUS, in het Fransch *testicule de chien* naar den vorm der wortels, behoort tot de klasse der *Gynandria* (*Manwijvigen*) van LINNEUS, welke zich onderscheidt door den vreemden vorm der bloemen, en wel tot de *Diandria* (*Tweemannigen*). De naam *Satirium* leidt men af van σάϑη, *membrum virile*, en *Cynosorchis* van κυνὸς *canis* en ὄρχις *testiculus*. Een 80 tal soorten vormen te zamen de natuurlijke familie der *Orchideae*, waarvan velen in ons vaderland groeijen, maar inzonderheid de wortels der Oostersche de bekende *Saleb* opleveren, waaraan vroeger eene zaadverwekkende kracht werd toegekend, van waar de toenaam *Antrophora*. De meest bekende zijn de *O. Mascula* (Manlijk=), *Morio* (Harlekijns=), *Militaris* (Krijgsmans=), *Fusca* (Bruin=), *Bifolia* (Tweebladig=), *Pyramidalis* (Pyramidaal=), *Corcophara* (Wantsdragend=), *Maculata* (gevlekt=) en *Latifolia* (Breedbladige tandelkruid). De *Morio* wordt in de wandeling ook wel *kulletjeskruid* en *volg mij na*, de *Befolia: Bulletjeskruid* en *Vossenkulletjes*, de *Militaris: Hondskulletjes* geheeten. De *Orchis Simia* wordt aldus genoemd naar de zonderlinge gedaante der witachtige, met purper gevlekte bloemen, waarvan de verdeelingen een opgehangen aap nabootsen. Met eenige verbeeldingskracht kan men ook andere, door haar honiglip en spoor, gemakkelijk voor bijen en vlinders aanzien.

C. W. BRUINVIS.

Jonkvrouw Katharina van Orleans (V.; bl. 134, Vr. LXXXIX). Behalve bij AITZEMA en VOET, vindt men nog eene verhandeling over het gebeurde met de *Jonkvrouw van Orleans*, in de *Bijv. en Aanm.* op het XIIIde Dl. van WAGENAAR's *Vaderl. Hist.* bl. 73 en volg. Van de verdere lotgevallen dezer Jonkvrouwe, vind ik nergens gewag gemaakt. Het geslacht, waartoe zij behoorde, en dat nu eens *van Orleans*, dan weder *van Orliens* en ook *d'Orliens* genoemd wordt, schijnt te *Sluis* in aanzien geweest te zijn. KAREL VAN ORLEANS, DAVIDSZOON, was *Schepen van 't Vrye tot Sluys*, en gehuwd met HELENA CATS, dochter van LEONARD CATS, Raad van *Vlaanderen*, en JAKOB MINA VAN MUYLWYK. KAREL VAN ORLEANS en HELENA CATS stierven beide in 1647 (*). Hunne dochter KATHARINA, trouwde KORNELIS POMPE MATTHIJSZ. Heer van *Dordsmonde*, *Borgermeester en Schepen 's Lands van den Vrye tot Sluys in Vlaanderen* (†). Het wapen van dit geslacht is: van keel, met een' gekroonden leeuw van zilver, waarop twee pals van hetzelfde metaal (§). M°.

(*) BALEN, bl. 1012.
(†) BALEN, bl. 967.
(§) Dit wapen is afgedrukt bij BALEN, bl. 1190.

Hebreeuwsche dichters in Nederland (V.; bl. 158, Vr. 116). Tot aanvulling van het opgegevene omtrent GERARD VELTWYCK dient: volgens anderen werd hij te *Utrecht* geboren en overleed te *Weenen* in 1555. Hij had zich eerst aan het onderwijs toegewijd, maar KAREL V stelde hem tot een zijner raden aan, in welke betrekking hij verscheidene onderhandelingen zoo gunstig wist te voeren, dat de Keizer hem tot tresorier der orde van het gulden vlies verhief. Hij was zeer ervaren in de oude talen. Zijn gedicht verscheen ook te *Bamberg*, en te *Venetie* (volgens het *Woordenb. der Zamenl.*) in 1559. In de bovengemelde vraag staat 1539.

»JOHANNES DRUSIUS JR." (geb. te *Franeker*, 6 Julij 1588) »scheen uyt door syn vroegtydige wetenschappen, oud vyf jaeren, bezat hy reets een schets van de Latynsche tael". (Hij leerde spreken in het Latijn, en toen hij 5 jaren oud was, Nederduitsch en Hebreeuwsch). »Seven jaeren geworden zynde, leydde hy den Hebreeuwschen Psalmboek uyt. Negen jaeren oud zijnde leesde hy het Hebreeuwsch zonder zinstippels en voegde er de zelve by, daer sy volgens de regels ontbraeken, in den ouderdom van twaelf jaeren maekte hy digtkundige en rymlooze werken, op den voet der Hebreeuwen, tot de seventhien" (of 16) »gekomen zijnde droeg hij aen JACOBUS den Isten Koning van *Engeland* een lofreden op, de welke het geheel Hof verwonderde en behaegde. Dit jong verstand overlydde aen den steen een-en-twintig jaeren oud zynde, in 't jaer 1609; naer begonst te hebben van uyt het Hebreuwsch in 't Latyn over te zetten het Gebedeboekje [?] van BENJAMIN van *Tudelles*, en den Jaerboek van den tweeden Tempel, die in handschrift zijn overgebleven". (De *Nomenclator* ELIAE LEVITAE is in 1652 uitgegeven). Zie *Historisch Woordenboek oft korte beschryving van alle de Mannen* &a. Amsterdam, 1786, Dl. I.; bl. 140.

C. W. BRUINVIS.

R. Keyert (V.; bl. 158, Vr. 122). R. KEYERT heeft met zijn' naam en het jaartal 1742 geteekend een schilderstuk op doek, voorstellende HOBBE BAERDT, AULUS en ARENT JOHANNES, de drie zonen van JETSE VAN SMINIA en WISKJE VAN HAERSMA, wonende te *Oostermeer*, in *Friesland*, op twaalf-, tien- en vijfjarigen leeftijd. H. VAN ROLLEMA.

[Hiermede is de vraag niet beantwoord.]

Californie (V.; bl. 159, Vr. 135). FERDINAND DENIS, Conservateur van de Bibliotheek S. Genoveva te *Parijs*, zegt in zijne beschrijving van *les Californies, l'Orégon et l'Amérique Russe*, Paris 1849, p. 1 in de noot: »Nous aurions voulu donner ici l'étymologie positive du nom que porte *la Californie;* mais

nous avons rencontré tant d'opinions diverses émises à ce sujet, et quelques-unes sont si peu admissibles, que force nous a été de dire avec M. GREENHOW: »Elles n'ont pas même le mérite d'être ingénieuses". Le savant WARDEN reproduit l'une des moins déraisonnables, et semble l'adopter. Les premiers Espagnols qui arrivèrent dans cette région, surpris, dit-on, des chaleurs extraordinaires dont ils avaient à souffrir, l'appelèrent *Calida fornax* ou fournaise ardente. MIGUEL DE VENÉGAS voit dans le mot *Californie* une appellation indienne défigurée. Quoi que l'on puisse dire, cette dénomination ne s'étendait du temps de CORTES qu'a une seule baie". — Omtrent de eerste kaarten van dit gewest, schrijf ik van dezelfde bladzijde het volgende af: »Un des génies les plus éminents du dix-septieme siècle, BACON, n'hésite pas à ranger *la Californie* parmi ces régions vouées à toutes les hypothèses géographiques et que l'on croyait suffisamment indiquées sur la carte lorsqu'on avait inscrit leur nom avec la légende fatale: *Terra incognita;* heureux de ne pas substituer une erreur aux faits réels que l'on ignorait. En effet si dès l'année 1601 l'abréviateur d'ORTELIUS traçait d'une manière à peu près satisfaisante le contour du golfe de *la Californie*, et s'il prolongeait d'après des données imaginaires les côtes du nouveau monde au delà de la mer *Vermeille*, il inscrivait sur ce vaste espace le nom d'un royaume fantastique, et l'empire de *Quivira* occupait toute la région destinée à représenter plus tard la haute *Californie*. Après les immenses travaux des VISCAÏNO, des KUNTH, des VENÉGAS; après les investigations scientifiques des GREENHOW, des MOFRAS, des FREMONT, il est permis sans doute de le supposer, nous touchons à l'époque où la géographie de ce vaste désert ne laissera plus de problèmes à résoudre; mais nous ne pouvons pas encore trop sourire de la naïveté pleine de bonne fois des vieux cosmographes. Sur la carte de MITCHELL, publiée en 1846 à *Philadelphie*, on lit encore en gros caractères et sur un vaste espace: *terres inexplorées*". Behalve vele beschrijvingen van reizen om de wereld, inzonderheid van DU PETIT-TOUARS, kan men met vrucht over *Californie* nalezen DUFLOT DE MOFRAS, *Exploration de l'Orégon, des Californies et de la mer Vermeille*, Paris, 1844, 2 vol. in 8°., atlas. — HUMBOLDT, *Essai sur la Nouvelle-Espagne*. — *Voyages, relations et mémoires originaux pour servir à l'histoire de la découverte de l'Amérique, publiés pour la première fois par* TERNAUX-COMPANS: *Relation du voyage de* CIBOLA, *par* PEDRO DE CASTAÑEDA DE NAGERA, Paris, 1838, 1 vol. in 8°. — ROBERT GREENHOW, *Oregon and California*, 1844, 1 deel, in 8°. met kaarten. — AUGUSTUS MITCHEL, *Texas, Oregon and California*, 1846. — De Abt CHAPPE D'HAUTEROCHE (overleden in 1769), *Voyage en Californie*. 1 vol. in 4°. — Voorts wijs ik op de *Carte des États-Unis du Mexique tels qu'ils ont été organisés et définis par divers actes du congrès de la dite république, la carte ayant été construite d'après les meilleurs autorités. Edition revue, et publiée à New-York en* 1847, *par* JEAN DISTURNELL. C. W. BRUINVIS.

Almanak der Kruidkunde (V.; bl. 159, Vr. 138). Van dit nuttige en fraaije Jaarboekje zijn vier jaargangen, namelijk voor 1800, 1801, 1802 en 1803 verschenen. De redacteur er van was de (naar ik meen) Amsterdamsche Hoogleeraar J. C. KRAUSS, die zich in den 4den jaargang als zoodanig bekend maakt. Dit werkje is geheel en al uit den handel verdwenen en komt slechts zelden voor. Misschien bestaat er eene nieuwe uitgaaf van onder den titel: *Eerste Beginselen der Kruidkunde*, 3 Deeltjes met gekleurde platen, 12°., 1811, Leiden, J. W. VAN LEEUWEN. Zie: *Alph. Naamlijst van Boeken, enz.*, 's Grav. en Amst. 1835, op welke lijst de Almanak zelve intusschen niet voorkomt.

TRAJ.-MOS.

Almanach der Kruidkunde. Van dit jaarboekje, geschreven door J. C. KRAUSS, in leven Hoogleeraar in de Geneeskunst te *Harderwijk*, daarna te *Leyden*, zijn 4 stukjes in mijn bezit, het laatste voor 1803. De Hoogl. schreef het tot onderrigting en vermaak voor het schoone geslacht, als ook voor die genen welke de eerste beginselen der kruidkunde beoefenen. Te Amsterdam bij J. B. ELWE (niet ELVE) met gekleurde plaatjes. Het is niet meer in den handel. J. C. K.

Namen der Nederl. Oorlogschepen enz. door de Engelschen genomen (V.; bl. 159, Vr. 137). Deze zijn te vinden in de *Verantwoording en Verdediging van* C. DE JONGH, Haarlem, bij F. BOHN, 1804, bl. 21.

Men leze de *Verdediging;* doch misschien is het beter de vraag in het geheel niet te beantwoorden.

[Wij hebben op deze vraag nog antwoorden ontvangen van C. W. BRUINVIS, MARINOMAAN, TRAJ.-MOS., A. J. VAN DER AA en J. SCHREUDER. — De eerste is te rade gegaan bij L. C. VONK, *Geschiedenis der Landing van het Engelsch-Russische Leger in Noord-Holland*, Dl. I.; bl. 53 en 54 en Dl. II der *Bijlagen*, bl. 39—58, zijnde een *Beknopt Verslag van eenige Sententiën, geslagen door den Hoogen Zee-Krijgsraad*, enz.; hij maakt ons bekend met de namen der Schepen, der officieren en met het aantal stukken, door elk schip gevoerd. — Hetzelfde vernemen wij van J. SCHREUDER, die echter even als A. J. VAN DER AA, zijne bron niet vermeldt. — MARINOMAAN en TRAJ.-MOS. doen ons daarenboven opgave van de bemanning, welke op elk schip aanwezig was, of, volgens den laatstgenoemde het niet was, maar moest zijn. Deze heeft zijne opgaven geput uit de *Verantwoording van* SAMUEL STORY, *wegens zijn gehouden gedrag als Commandant van 's Lands Esquader, voor, op, en na den* 30

Augustus 1799, enz. Amst. 1805; gene uit een ons niet genoemd Deel van Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*. Beiden merken bovendien uitdrukkelijk op, dat er 12, en niet 13 Nederl. Oorlogschepen genomen zijn. MARINOMAAN acht het echter niet onmogelijk dat MITCHELL, „nog een dertiende schip heeft meêgepakt, daar er hem buiten het eskader van DE VLIETER, nog 6 andere schepen" (J. SCHREUDER telt er 8) „in handen vielen, als: *De Broederschap* van 54 Stukken (wachtschip in den grond geboord), *Hector* van 44, *Heldin* van 32, *Minerva, Venus* en *Valk* elk van 24 stukken". — Volgens TRAJ.-MOS. heeft de bedoelde wegneming plaats gehad op den 30sten, en niet op den 28sten Aug. 1799.

Uit de berigten onzer vijf genoemde medearbeiders hebben wij de onderstaande lijst zamengesteld.]

NAMEN DER NEDERLANDSCHE OORLOGSCHEPEN ENZ. DOOR DE ENGELSCHEN GENOMEN.

Schepen.	Officieren.	Stukken.	Bemanning.
1. *Washington.*	S. STORY ([9]), Schout-bij-nacht; T. F. VAN CAPELLEN. Vlag-kapitein	74.[1]	550.
2. *Leyden.*	AEG. VAN BRAAM, Kapitein	68.[2]	450.
3. *Cerberus.*	CORN. DE JONG, Kapit.; A. WEERTS, Kapit.-Luit., J. G. REIZIG en N. DE VRIES, Luits.; R. ROELOFS, Luit. extra-ordinair, J. W. KRAFT, Luit. titulair	68.[2]	450.
4. *Admiraal de Ruyter.*	J. HUIJS, Kapit., A. A. POLKIJN, S. CORNELISSE en L. MEERTENS, Luits. . . .	68.[2]	450.
5. *Utrecht.*	D. H. KOLFF, Kapit.; G. A. DOSSET D'ALBAN, Kapit.-Luit. extraordinair; J. RUST VAN SOLINGEN, Luit.	68.[2]	450.
6. *Gelderland.*	J. H. WALDECK, Kapit.-Luit.; J. N. HUIJS, 1ste Luit.; J. F. GERHARD en J. SELS, Luits.	68.[2]	450.
7. *De Batavier.*	W. H. VAN SENDEN, Kapit.; A. ZUIJDERSTROOM, H. A. LANGAKKER, J. W. LANTSHEER en J. SONDERSMAN, Luits. . . .	56.[3]	350.
8. *De Beschermer.*	J. F. EILBRACHT [4], Kapit.; J. OELSEN, 1ste Luit.; G. HINXT en D. ANDRIESSEN, Luits.	54.[5]	350.
9. *Amphitrite.*	J. D. SCHUTTE, Kapit.; E. F. HELM, 1ste Luit.; J. DOMINICUS en A. DE SCHEIDT, Luits. .	44.	280.
10. *Mars* (*Vaisseau Rasé*).	DE BOCK, Kapitein	44.[6]	280.
11. *Embuscade.*	J. J. RIVERY, Kapit.-Luit.; J. H. SISTERMAN, Luitenant	32.[7]	230.
12. *Galathé.*	J. J. DROOP, Luitenant	16.[8]	90.
	Nog bij A. J. VAN DER AA.		
13. *De Gier.*	NICOL. CONIO, Kapit.-Luit.		

[De Heer J. SCHREUDER meldde ons nog eenige bijzonderheden aangaande deze gebeurtenis, welke echter met de vraag in geen regtstreeksch verband staan.]

1) MARINOMAAN: 70. — 2) TRAJ.-MOS. en J. SCHREUDER: 64. — 3) TRAJ.-MOS. en J. SCHREUDER: 50. — 4) MARINOMAAN: H. J. F. E — ; TRAJ.-MOS.: EYLBRECHT: A. J. V. D. AA: J. F. EILBRECHT. — 5) MARINOMAAN: 56; J. SCHREUDER en TRAJ.-MOS.: 50. — 6) TRAJ.-MOS.: 40. — 7) TRAJ.-MOS.: 36; MARINOMAAN: 34. — 8) J. SCHREUDER: 18: TRAJ.-MOS.: 12. — 9) J. SCHREUDER: J. STORY.

Brood in steen veranderd te Leiden (V.; bl. 160, Vr. 139). Waar de steen zich thans bevindt, weet ik niet te zeggen, maar eene oude schilderij, voorstellende een brood, dat in 1316 te *Leyden* in een steen veranderd is, hangt nog in het voorhuis van het gasthuis te *Middelburg*. Het vermeende versteende brood is een keisteen, uiterlijk vrij wel gelijkende naar hetgeen het, volgens de legende, zou geweest zijn.

J. J. WOLFS.

[En nu laat onze geachte medearbeider uit hetzelfde werk volgen, wat in DE NAV. III.; bl. 213 uit de *Kronijk van een Klerk uit de Laage Landen*, bl. 205 is overgenomen.]

Brood in steen veranderd te Leyden. Het in steen veranderde brood (!) te *Leyden*, geloof ik, die in gemelde stad woon, dat hier wel tijdens of kort na de Hervorming zal verdwenen zijn, maar iets diergelijks zag ik voor weinige jaren in het gasthuis (?) te *Middelburg*. Daar vertoonde men mij het wonderstuk, en ik moet bekennen, dat het een curieus stuk was; het heeft juist den vorm van een brood (*), en is een zwaar stuk. Daar ik geen Geoloog ben, kan ik den naam der steensoort niet opgeven, maar als kinderen noemden wij die soort *witte kittelsteen*.

De Middelburgsche Navorschers zullen mijn berigt wel willen aanvullen.

O sancta (?) simplicitas der middeleeuwen!

C.

(*) Zie NAV. III.; bl. 213, en de *Kronijk van een Klerk uit de Laage Landen*, bl. 205.

Teekenkundige vriend van J. F. Martinet (V.; bl. 160, Vr. 142). Daar A. VAN DEN BERG in zijne *Levensberichten van* J. F. MARTINET, onder diens werken de *Waarnemingen over de gedaante en verwisselingen der evenredigheden van het menschelijk ligchaam* niet opnoemt, houd ik mij overtuigd, dat het geschrift niet afzonderlijk is uitgekomen, maar misschien voorkomt in 's mans *Verhandelingen en Waarnemingen over de Natuurlijke historie*, 1796, 8°. met pl.

A. J. VAN DER AA.

[De vraag van L. D. R. verbeidt alzoo nog een antwoord.]

Graven van Grävenitz (V.; bl. 160, Vr. 144). Ten gerieve van C. P. L. schrijf ik voor hem het navolgende af uit SCHLOSSER's *Geschiedenis der XVIIIde eeuw*, Dl. I.; bl. 331 en 399. Hij zal daaruit wel niet zien dat de naam van GRÄVENITZ moest verdelgd worden, wel, dat het ter eere van hen, die hem droegen, wenschelijk geweest ware.

»EVERHARD LODEWIJK (Hertog van *Wurtemberg*) was in 1708 met eene zekere Jonkvrouw VON GRÄVENITZ bekend geworden, en had haar, terwijl zijne gemalin nog leefde, en zich tot den Keizer wendde, zelfs getrouwd; hij was hierop naar *Tubingen* getogen, en had, toen hij met eene keizerlijke commissie bedreigd werd, nadat hij lang in *Geneve* eene prachtige hofhouding had gehouden, zich voor den schijn van haar gescheiden, maar kort hierop zijn bijzit aan zekeren Graaf VON WÜRBEN uitgehuwelijkt, en haar onder dien naam weder tot zich genomen, en de geheele regering overgegeven. Nu werden er, waaraan nog niemand gedacht had, oppermaarschalken en hofmaarschalken, eerste ministers en ministers, kamerheeren en eigene ridderorde, ook in *Wurtemberg* ingesteld, en de Jonkvrouw GRÄVENITZ had de onbeschaamdheid met haren broeder, haren neef en nog twee anderen, het ministerie uit te maken, waarin zij zelve voorzat en alle posten verkocht. Alle mannen van verdiensten werden verdreven, de vorige opperhofmaarschalk FORSTNER, die anders niet tot de mannen van verdiensten behoort, vlood naar *Frankrijk*, waar men intusschen, zoo als wij uit eenen brief van den Hertog regent zien, te vergeefs zijne uitlevering eischte, het geheele hof werd met creaturen der Jonkvrouw GRÄVENITZ bevolkt, *Ludwigsburg* op kosten van het arme land, tot eene schoone stad gemaakt, hoewel alle crediet en het geld ontbraken. Welk eene schade het aanrigtte, kan men hieruit nagaan, dat KEYSLER ons berigt, dat een harde winter zevenduizend stuk grof wild had gedood. Speelzucht, hebzucht, lage gierigheid en gemeene wellust, verbonden met eene ongehoorde onbeschaamdheid, maakten het karakter der regenten uit. En hoe zag het er met diegenen, die den hertog omringden, uit. Men moet zich verwonderen, dat er ook nog een enkel spoor der braafheid en hartelijkheid overbleef, die den Wurtemberger kenteekent. Wij mogen echter niet vergeten dat het consistorium in *Stuttgardt* ten minste den moed had, zich standvastig tegen haar te verzetten, en dat de prelaat OSIANDER, toen zij in het kerkgebed wilde opgenomen worden, ten antwoord gaf: dat er immers altijd voor haar in het Onze Vader wierd gebeden, waarin staat: *verlos ons van de boozen.*

»De opvolger van dezen Hertog, KAREL ALEXANDER, was in keizerlijken dienst, was Roomsch geworden en dacht alleen aan vermaken, pracht en geld, waaraan het na de laatste regering ontbrak. Geld verkreeg daarop de nieuwe Hertog, door middel van den Jood JOZEF SÜSS OPPENHEIMER, die hem reeds vroeger leveranciën en geld had bezorgd, en dien hij met zich in het land bragt. Aan dezen Jood werden nu de ambten en besturen als een koopwaar overgegeven, die hij aan den meestbiedende verkocht. Men verwachtte een gestreng vonnis over de Gravin GRÄVENITZ en hare medehelpers; enz.

»Dadelijk na de aankomst van Hertog KAREL, in December 1733, werden de gewezen eerste minister en opperhofmeester, Graaf VON GRÄVENITZ, zijne twee zoonen ..... en meer anderen gevangen genomen, en tegelijk tegen de vorige maitresse, die reeds het land uitgedreven was, een proces aangevangen, en hare goederen *Bohingen* en *Freudenthal* in beslag genomen. De Gravin had geld genoeg; eerst ging zij naar *Manheim;* daar rekende zij zich niet veilig en reisde naar *Berlijn*, waar zij, even als in *Weenen*, vrienden en bescherming vond, omdat zij omtrent de middelen om zich vrienden te verschaffen, niet zeer kiesch was. De Koning van *Pruissen* schreef nadrukkelijk ten haren behoeve, de Keizer ried dringend de zaak met haar in der minne te schikken, en de Jood des Hertogs handelde in dier voege met haar. Zij deed afstand van hare goederen, maar daarvoor bewerkte de Jood SÜSS, dat haar geld genoeg betaald werd. Ook met haar broeder werd er een akkoord gesloten; hij liet aan de nieuwe bloedzuigers zijn gansche roof, en werd met 56,000 gulden heengezonden".

Tot zooverre SCHLOSSER. Tot een ongeluk voor *Wurtemberg* maakten het SÜSS en zijne helpers nog veel erger dan de GRÄVENITZEN, en verdienden met volle regt den naam van bloedzuigers. Q. X. Z.

De spreekwijze: Het is er Remeeus en Coppenhole, en een werk van Goedthals over Nederlandsche spreekwoorden (V.; bl. 165, Vr. XC). REMEEUS en COPPENOLE waren twee hoofden

van de volkspartij te *Gent*, in den oorlog door deze stad en PHILIPS van *Cleef*, met MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* gevoerd. — REMEEUS was Deken van een der Gilden, COPPENOLE, Secretaris van *Gent;* ook wordt hij wel genoemd clerc des eschevins; hij behoorde tot het gild der kousenwevers en had reeds vroeger veel invloed uitgeoefend. Beide zijn in 1491 omgebragt.

»En ce temps", verhaalt OLIVIER DE LA MARCHE in zijne *Mémoires*, Livre II, Ch. 14 (édit. d. 1567, p. 645), »se mit avec ceux de *Gand* un mécanique menant la charrue; mais bel homme estoit et eust tantost authorité à *Gand*: mais l'authorité ne luy plaisoit guères, comme bien le monstra: car entre les commissions qui luy furent baillées, en luy bailla charge, avecques cinq cens hommes, d'aller garder le pont à *Dunse* (*Deinze*) et luy, qui avoit tousjours une voulonté de quelque bien faire, quand il fut hors de la porte de *Gand*, et parla à ses gens et leur remonstra qu'on l'envoyoit et eux avecques luy, afin qu'il fut tué et de sa compagnie, car ilz n'estoyent pas puissans de faire ce qu'on leur commandoit. Si conclurent deux rentrer en la ville et de tuer tous ceux qui leur voudroyent aucune chose demander; et rentrèrent en la vile: et le premier qu'ilz rencontrèrent, fut COPPENOLLE: qui leur dist assez maistrisamment, pourquoy ils ne faisoient ce qui leur estoit commandé. Le charruyer (qui estoit grand et puissant) haussa une hache et frapa COPPENOLLE en la teste et la porta par terre: et là fut assommé des gens dudit charruyer et en y eut de tuez et les autres s'enfuirent et demourra le charruyer le maistre à *Gand* pour cette fois".

De toedragt der zaak was echter eenigzins anders; de commentator van OLIVIER DE LA MARCHE: J(EAN) L(AUTENS) D(E) G(AND) teekent bij de zoo even vermelde plaats aan:

»Ce compte se doibt faire un peu aultrement, selon que noz Mémoriaux enseignent, mesmement comme porte l'opinion commune de la vile de *Gand*: c'est à sçavoir que ARNOULT LE CLERCQ, surnommé le Charruyer, en rentrant en la vile, comme nostre Atheur recite, tua au premier rencontre un Capitaine des mestiers à *Gand*, nommé REMEEUS qu'il trouva devant la maison de la ville à l'entrée de la rue appellée *de Saeysteghe* et que en icelle foule furent aussy blessez et prins prisonniers JEAN et FRANÇOIS VAN COPPENOLE frères germains et gemeaus, lesquels le lendemain, qui fut le 5 de Juing 1491 furent decapitez".

De onthoofding van COPPENOLE wordt bevestigd door den kantteekenaar op COMMINES, *Mémoires*, L. VI (p. 406, Vol. I, ed. de 1722), die zich daarbij beroept op de *Chronijk* van MOLINET (deze is, zoo als bekend is, eerst in 1828 te *Parijs*, door BUCHON, in zijne *Collection des Chroniques Nationales Françoises*, uitgegeven).

Van COPPENOLE vindt men nog gewag gemaakt bij OLIVIER DE LA MARCHE, in het 11de Hoofdstuk van het 2de Boek zijner *Mémoires*, en ook COMMINES spreekt van hem: »COPPENOLE", zegt hij, »Clerc des eschevins, qui estoit chaussetur, ayant grand credit avec le peuple, car gens de telle taille l'y ont, quand ils sont ainsi desordonnez".

Ook van GUILLAUME RIJM wordt door COMMINES op meer dan eene plaats gewag gemaakt; hij was Pensionaris en Raadsheer van *Gent;* COMMINES noemt hem: »Sage homme et malitieux"; in de ambassade van die van *Gent* naar LODEWIJK XI, over het huwelijk van MARGARETHA van *Oostenrijk*, was hij de voornaamste persoon (of COPPENOLE daarbij geweest is, wordt door den kantteekenaar op COMMINES betwijfeld, het is echter niet onmogelijk); in de *preuves* op de *Mémoires* van COMMINES, komt de naam van RIJM meermalen voor. Zoo teekende hij met nog drie andere personen van wege *Gent*, het verdrag van *Arras*. RIJM werd in de hevige twisten, die tusschen *Gent* en MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* ontstaan waren, A°. 1485 onthoofd. Bijzonderheden daaromtrent moet men kunnen vinden in het werk van L'ESPINOY, *Récherche des Antiquitez de la Flandre.*

Met de spreekwijze *Remeeus* en *Coppenole*, zoo dit eene spreekwijze geweest is, waarvoor, mijns inziens, nog al eenige reden van twijfel bestaat, heeft RIJM niets te maken.

Ik besluit hier met de opmerking, dat de laatste schuilplaats der Hoekschen *Sluis* is geweest, dat deze stad hun door PHILIPS van *Cleef* was aangewezen, en dat PHILIPS van *Cleef* met REMEEUS en COPPENOLE de hoofden der Gentsche partij tegen MAXIMILIAAN waren. L.

De spreekwijze: Het is er Remeeus en Coppenhole, en een werk van Goedthals over Nederlandsche spreekwoorden. P. J. HARREBOMMÉE gelieve op te slaan het werk van SCHAYES *Dagboek der Gentsche Saltatie;* ik geloof dat ZEd. daar vinden zal wat hij zoekt. Immers op pag. 101 is er questie van FRANÇOIS VAN COPPENHOLE en REMEEUS HUBEERT.

PROSPER CUYPERS VAN VELTHOVEN.

Voorvaderen en nakomelingen van den Admiraal Piet Hein (V.; bl. 166, Vr. XCVII). SCHELTEMA, in het 3de deel van zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, eenige bijzonderheden mededeelende aangaande den Admiraal PIETER PIETERSZ. HEIN, en het nemen en bewaren van de zilvervloot, naar aanleiding van een handschrift van den bekenden C. VAN ALKEMADE, zegt, dat zijne vrouw ANNETJE CLAASdochter heette, hij geene kinderen had, maar wel drie broeders,

JACOB, SIMON en CORNELIS, die te *Delft* getrouwd waren. Het door SCHELTEMA bedoelde handschrift zal dat zijn, voorkomende onder N°. 290 en 290*b*. in den *Catalogus der Handschriften enz.* van ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, verkocht den 17den Januarij 1848, in het Huis met de Hoofden, te *Amsterdam*, welligt dat de kooper daarvan den vrager meerdere bijzonderheden zou kunnen mededeelen.

H—g.

Vertaling van Spandaw's vogelnestje (V.; bl, 167, Vr. XCIX). Eene vertaling van dit stukje in het Duitsch, door wijlen den Zwolschen Predikant G. H. VAN SENDEN, vindt men in: *Bato. Blumenlese holländischer Gedichte älterer und neuerer Zeit. Uebersetzt von* Dr. LUDWIG TROSZ. *Nebst einer Zugabe von* G. H. VAN SENDEN. Uitgegeven te *Siegen* en *Wiesbaden*, 1845, bl. 159. De eerste coupletten luiden:

Siehst du dort des Thales Zierde,
  Jene Eiche, breitgezweigt,
Die im Strome sich mit Würde
  Spiegelt und zum Himmel reicht?
Frühlingsathem hat ihr Leben,
Laub und Blätterkron' gegeben,
  Und ein liebend Vogelpaar
Wählt aus dem Gebüsch der Wiese
Sich zum Heirathsbette diese,
  Weihte sie zum Eh' altar.

Unter lauter Lust und Freude
  War das junge Paar getraut;
Nach der Hochzeit hatten Beide
  Bald ein kleines Nest gebaut.
Durch die Liebe, reich an Sorgen,
War's in Blättern halb verborgen,
  Nicht zu hoch, doch hoch genug,
Wohin sich kein Knabe schwinget,
Und des Habichts Blick nicht dringet,
  Wenn er geht zum Raubeflug.

Sang- und Brunstzeit war entschwunden
  Bei der Liebe heiszer Gluth,
Und in Maimonds letzten Stunden
  Sasz das Weibchen, wohlgemuth,
Auf vier Jungen wärmend nieder,
Männchen immer treu und bieder,'
  Gern und gut ihr Beistand reicht,
Und fliegt jenes aus nach Futter,
Wacht und schützt beim Nest die Mutter,
  Beide machen's so sich leicht.

Einst, wie 's Männchen ausgeflogen,
  Thürmt ein Wetter sich im Thal,
Und auf 's Nestchen angezogen
  Nahet es mit Flammenstrahl.

Wanneer blijkt, dat het vervolg verlangd wordt, zal dit gaarne voor DE NAVORSCHER afgeschreven worden door

J. J. WOLFS.

Vreemde uitwerking van geluiden (V.; bl. 167, Vr. CII). In het 2de deel der *Geschiedenis des Vaderlands*, door BILDERDIJK, leest men in zijne eigene levensgeschiedenis op bl. 173, van zijn' vader, Dr. ISAAC BILDERDIJK, het volgende: »zijne stem was sterk en buigzaam, en hij had haar op 't voorbeeld van DUIM, die in zijnen besten tijd daarin den meesten roem had, leeren leiden; zonder eenig het minste gevoel of (gelijk men het noemt) gehoor voor muziek te hebben, was hij echter volstrekt meester van zijn toon, en ik heb in mijn kindschheid hem meer dan eens *porceleinen kommen* op een ouderwetschen schoorsteenlijst, onder welke hij zat te reciteeren, te barsten zien leezen".

En in eenige aanteekeningen van H. W. T. »De beroemde geleerde D. G. MORHOF vermeldt in een afzonderlijk geschrift: *Stentor ναλοκλαστης sive de scypho vitreo percentum humanae vocis senum fracto. Ed. alt. auct. Kilon* 1682, dat een Amsterdamsch wijnkooper, die de kunst of den slag had om wijnglazen niet zoo zeer aan stuk te schreeuwen of te zingen, als wel door het lang aanhouden van een toon van stem analogisch aan den toon van het glas, te doen barsten of aan stuk springen, en beschrijft andere meer of min gelukte pogingen van hem zelven en van anderen daartoe. De beroemde CHLADNI, in zijn *Akustik*, Leipz. 1802, wil wel de mogelijkheid hiervan niet geheel ontkennen, maar gelooft toch dat er wat bedrog onder geloopen hebbe, en men eerst een fijn sneedje aan al die glazen had weten te geven. Ik heb zelf in mijne jeugd glazen karaffen in stuk zien zingen, doch dit was een eenige soort met zeer dunnen bodem, die daartoe gemaakt en geene zwaarte van vocht zou hebben kunnen dragen.

»In POUILLET, *Elements de Physique*, of in EISENLOHR, *Lehrbuch der Physik*, vind ik er niets van vermeld".

φ²—φ.

Vreemde uitwerking van geluiden. Dienaangaande kan ik den vrager niets anders mededeelen, dan hetgeen men leest in het *Nieuw vermeerdert natuurlijk tooverboek van kunst en goochelarij*, enz„ door SIMON WITGEEST, elfde verbeterde druk, Boek XIII, bl. 222.

Ten gerieve van W. B. S. B—s. wil ik die plaats hier laten volgen: »*Om een glas aan stukken te roepen*". — »Om dit te doen, zoo heeft men eenige pintroomers, laat de omstanders daar een naar hun welgevallen uitkiezen, opdat een ieder kan zien dat het alles zonder bedrog of gaauwigheid toegaat; iemand van de omstanders houdt dezelve vast, doch eerst beproeft men het geluid van den roomer, dan voegt men den mond omtrent het midden van het glas, geeft dan met uw stem een geluid, dat een octaaf of achterling hooger is als de roomer, dan zal het glas klinken, bijkans tot verguizing toe, zoodat de vasthouder des roomers eene rilling en beving in zijne hand gevoelt, welke stem met eenen langen adem zonder ophouden aanhoudt, breekt het glas aan stukken, zoodanig dat de breuk rond en dwars door den buik van den roomer, en zelfs door de

knoopen van den voet henen gaat, van dat deel af dat tegen den mond is. Iemand die zulks begeert te bewerkstelligen, die moet eene heldere en doordringende stem hebben, want eene doffe en heesche stem is niet goed".

Of dit uitvoerbaar is, kan ik niet beoordeelen, gemakkelijk zal het wel niet zijn, naar ik meen. D. F. VAN HEYST.

F. Ruysch (V.; bl. 167, Vr. CIII). WAGENAAR zegt in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, St. III.; bl. 241: »De jonge RUYSCH begaf zich vroeg tot de studie der Genees- en Ontleedkunde op de Hoogeschool te *Leyden*, onder den Professor JOANNES VAN HORNE. Hij oefende zich ook in de Kruidkennis, en toog eerlang van *Leyden* naar *Franeker*, daar hij tot Doctor in de Geneeskunde gevorderd werd".

Ook in G. NIEUWENHUIS, *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, Art. RUYSCH (FREDERIK), leest men: »Daar hij zich tot het geneeskundige vak bepaald had, zoo ging hij naar de Hoogeschool te *Leyden*, om zich in de Ontleed-, Schei-, Kruid- en Geneeskunde te oefenen, en van daar naar *Franeker*, waar hij, na het verdedigen eener dissertatie *over het zijdewee* of *de ontsteking van het borstvlies*, tot Doctor in de Geneeskunst bevorderd werd".

Het *Algemeen Woordenboek der Zamenleving* bevestigt dit gevoelen, op het Art. RUYSCH (FREDERIK), terwijl dit mede omhelsd wordt door Dr. A. VAN DER BOON, CZ. in zijne bij het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, met goud bekroonde *Geschiedenis der ontdekkingen in de ontleedkunde van den Mensch, gedaan in de Noordelijke Nederlanden*, Utrecht 1851, welke geleerde op bl. 35, noot (1), met zoo vele woorden zegt: »Na eerst geruimen tijd te *Leyden*, voornamelijk onder VAN HORNE, gestudeerd te hebben, begaf hij zich naar *Franeker*, alwaar hij de doctorale waardigheid verkreeg". A. J. VAN DER AA.

Hypatia, een mansnaam? (V.; bl. 168, Vr. CIV). In Vr. CIV wordt door — E — de ontdekking medegedeeld, dat in eene mijner bijdragen *de Joden in de Barbarijsche staten*, die meer dan tien jaren geleden in druk is verschenen, *den* in plaats van *der*, en *beroemder'* in plaats van *beroemdere* wordt aangetroffen. Ik zal hierop niets anders antwoorden, dan dat het mij spijt, dat de even schoone als geleerde HYPATIA hierdoor gevaar geloopen heeft, door min ervarene lezers, geheel miskend te worden. — Wat zulke drukfouten niet voor onheil kunnen stichten!

S. I. MULDER.

[Dit berigt maakt elk ander, zoo als dat van den Heer A. J. VAN DER AA overbodig.]

Flavius Josephus en Josephus Gorionides (V.; bl. 168, Vr. CV). Ik weet niet, hoe — E — op het denkbeeld is gekomen, dat een *uitmuntend zelfstandig geleerde en kritiesch geschiedvorscher* (gelijk hij mij uit welwillende overdrijving gelieft te noemen,) de reeds sedert zoo vele jaren algemeen als dwaling erkende meening zoude aankleven, dat namelijk de schrijver van het latere Hebreeuwsche werk, onder den naam van JOSIPHON bekend, dezelfde zoude zijn, als de beroemde FLAVIUS JOSEPHUS, die zijnen voortreffelijken arbeid 8 à 9 eeuwen vroeger in de Grieksche taal (*) heeft vervaardigd. Immers, ik heb zoo iets, op de door — E — aangehaalde plaats, ook geenszins gezegd. Desniettemin wil ik gaarne, om der wetenschap wil, gelijk de vrager zegt, mij de moeite eener nadere toelichting getroosten.

In mijn *Chron. Handb.* gedrukt 1836 en herdrukt 1846, vindt men, bl. 85:

»A. M. 3757. JOSEPH, de zoon van GORION (doorgaans FLAVIUS JOSEPHUS genaamd,) wordt geboren (*).

Noot (1). Zijn broeder NAKDIMAN was een der drie rijkste Israëliten te *Jerusalem*".

Als opheldering strekke het volgende:

FLAVIUS JOSEPHUS is de naam door den Romeinschen Keizer aan onzen beroemden geloofsgenoot gegeven; zijn joodsche naam was JOSEPH BEN MATTATJA BEN GORION, zoo noemt hem ABRAHAM ZACUTA in zijn geleerd werk *Juchasin*. Andere gezaghebbende Israëlitische geschiedschrijvers, als GANS, BENDIOR enz., noemen hem, bij verkorting, JOSEPH BEN GORION, of JOSEPH BEN GORION HA-KOHEN.

Ook zijn broeder NAKDIMAN, in Tractaat *Taänith*, Cap. 3, f°. 19, *b*, en elders vermeld, draagt den naam van NAKDIMAN BEN GORION, zonder bijvoeging van den naam des vaders.

Dat de vervaardiger van het Hebreeuwsche namaaksel der Xde eeuw, zich ook den naam van JOSEPH BEN GORION heeft aangematigd, om aan zijn werk des te meer aanzien te geven, en dat men later, om den echten schrijver van den navolger te onderscheiden, doorgaans genen FLAVIUS JOSEPHUS, en dezen JOSEPHUS GORIONIDES heeft genoemd, doet hier volstrekt niets af. S. I. MULDER.

Spreekwijze. »*Bij kris en bij kras zweren*" (V.; bl. 190, Vr. 147). De vloeken, die, zoo als BEETS zegt: »een balk in hun wapen voeren" (ten teeken van bastaardij), zijn bekend. Ook valt ligt op te merken, dat zij veelal 't blijk leveren, dat men zich onder 't spreken bedenkt, het oneerbiedige woord terug houdt

(*) Volgens sommigen schreef JOSEPHUS zijn werk eerst in het Hebreeuwsch of in het Syrisch-Chaldeeuwsch: en vervolgens in het Grieksch.

en een anderen staart geeft aan 't begonnene; b. v.: Blik — kendoosje! Donder — dagsch! God — deloos! Jes — aia! Niet anders *Kris*, dat men niet met *tus* willende aanvullen in: *en kras* eene alliteratie kreeg zoo als er honderde in de taal zijn, die ook in DE NAVORSCHER meermalen zijn herinnerd. Of men *kras* niet genomen hebbe wegens de beteekenis: *sterk?* Ligt mogelijk. V. O.

Spreekwijze: »*Bij kris en bij kras zweren*". Aangezien *kritse* volgens KILIAAN oudtijds *kaf* beteekende en *kras* nog heden ten dage voor *kloek* en *sterk* gebruikt wordt, zoo wil ik in bedenking geven of het gezegde bij *kris* (dat dan zou moeten zijn *kritse*) *en kras zweren* niet zou beteekenen, bij iets zeer gerings en bij iets van veel waarde zweren, en dus met andere woorden hetzelfde zou zijn als *bij hoog en laag*, of liever omgekeerd *bij laag en hoog zweren?* A. J. VAN DER AA.

Spreekwijze. »*Bij kris en bij kras zweren*". Dr. A. DE JAGER, *Verscheidenheden uit het gebied der Nederd. Taalk.* bl. 152, geeft bij de verklaring van *kriskrassen*, voor een krassend geluid maken, een voorbeeld, dat de werkwoorden *krissen* en *krassen* ook bijeengevoegd kunnen worden. »Van deze woorden", vervolgt genoemde taalkenner, »is onderscheiden de uitdrukking *zweren bij kris en bij kras*, HUYGENS, I.; 360:

Maer *by kris en by kras* (en daer 's gien jocke mé).

anders ook (b. v. FOKKE, *Boertige Reis*, 3de druk, I, 142) *bij krits en bij krats*. TUINMAN denkt hier aan eene verbastering van *kruis*, zie *Spreekw.* I.; 21. Aannemelijker leidt WEILAND de spreekwijs af van den naam CHRISTUS".

Vele Heidensche volken zwoeren bij het zwaard. Zweert de Javaan ook bij zijn *kris?* *Kris* = *krits* = *ponjaard*. Dit geef ik echter niet voor afleiding op, — het is slechts eene vraag. Wordt de spreekwijze reeds vóór den tijd van onze eerste betrekking met de *Oost-Indiën* in onze taal aangetroffen, zoo vervalt deze aanmerking, ten opzigte van de zegswijze, van zelve. J. J. WOLFS.

[Ook D. F. VAN HEYST gist een' Javaanschen oorsprong van het woord *kris*, terwijl hij bij *kras* denkt aan de geneigdheid onzer voorouders om zich van het stafrijm te bedienen.]

Spreekwijze. »*Een botje vangen*" (V.; bl. 190, Vr. 148). BILDERDIJK geeft er in zijne aanteekeningen op de *Gedichten van* P. C. HOOFT, Dl. III.; bl. 165, de volgende verklaring van: »*Bot* is een *stoot* in de oude taal, Fransch *botte;* een *bot* ('t geen wij nu *both* schrijven) een visch. *Een bot beloopen*, was *een blaauwe scheen krijgen*, en uit speelsche dubbelzinnigheid zei men dan, *bot vangen*". Zie ook DE JAGER's *Taalk. Magazijn*, Dl. III (1).; bl. 52 en volgg.

J. P. SPRENGER VAN EYK, in zijne *Vaderl. Spreekwoorden enz. bijzonder uit het dierenrijk ontleend*, bl. 11, heeft eene andere verklaring. »*Bot* is een vrij gemeene, slappe visch. Wie nu ter visscherij uitvaart, en niets dan *bot* vangt, slaagt in zijn oogmerk slecht, en van daar dat zoo, spreekwoordelijk, bij elk dergelijk geval, in denzelfden zin gezegd wordt, *dat men bot vangt*. Evenwel heb ik wel eens gedacht, — het is S. VAN EYK die spreekt. — of *bot vangen* niet tegen *bot vieren* overstaat, en men zich dan een touw of lijn moet voorstellen, die onder water gegrepen, in plaats van strak gespannen, slap is". Zoo kan de Heer STEINMETZ te kust en te keur gaan, om die verklaring aan te nemen, welke hem het best bevalt. En welligt heeft de Heer HARREBOMÉE, — die tot mijn groot genoegen zijn *Spreekwoordenboek* vervolgt, — nog wel meer verklaringen gereed, waaruit te kiezen valt. J. C. K,

Spreekwijze. »*Een botje vangen*". Ik meen het er voor te moeten houden, dat *een botje vangen* een geheel verkeerde lezing is van het spreekwoord *bot vangen*, hetwelk, mijns inziens, niet van de visch van dien naam afkomt, maar van de scheepsterm *bot*, ruimte, scheut van een touw, in *bot geven*, *bot vieren*, *dat touw heeft geen bot genoeg*, enz. voorkomende. En dat dit spreekwoord alzoo beteekent, dat iemand een touw of kabel nog bot wil geven, terwijl het reeds geheel uitgeloopen is. A. J. VAN DER AA.

Dirk van Muiden (V.; bl. 190, Vr. 149). De persoon onder dezen naam aangeduid, is niemand anders dan de bekende Jonker DIEDERICK SONOY, een dergenen die, in den worstelstrijd tegen *Spanje*, een belangrijke rol speelde, en, hoe de geschiedschrijvers hem ook mogen beoordeelen, zeker het vaderland ten hoogste aan zich verpligt heeft. Hij, de man van onversaagden moed en dapperen aard, die menig blijk gaf van verstandig beleid, scheen bij den door hem ondernomen aanslag op *Muiden* (den 9den Mei 1576) die hoedanigheid ten eenenmale verzaakt te hebben. Althans, na reeds meester van de stad te zijn, verlaat hij haar weder, op eene wijze, die eene vlugt genoemd kan worden en waarvoor alsnog geene noodzakelijkheid bestond. SONOY wist zich echter bij de Staten en ORANJE te verontschuldigen, en zóó te verantwoorden, dat hij van alle blaam vrijgesproken werd, maar het volksgevoelen was hem niet gunstig, »en de schimpers die alle zijne handelingen niet alleen wisten te bedillen, maer ook ten alderargsten duyden, gaven hem den naam van DIRK VAN MUYDEN, 't welk lang bleef en als verstaefde in de mond der vrijbuiteren en andere spotvogels, en *watter qualyk gelukte*, *wierd op* DIRK VAN MUYDEN *ge-*

leid". — SOETEBOOM, *De Nederlandsche Beroerten en Oorlogen omtrent het Ye en aan de Zaan*, bl. 80—81. — *Zaanlandsch Jaarboekje* 1843, bl. 117. en de *Geschiedenis der Zaanlanden*, Dl. I.; bl. 204—208. SOETEBOOM is, zoo ver ons bewust is, de eenige die uitvoerig over dezen »aliasnaam" van SONOY schrijft, even als zijne beschrijving van dien togt naar *Muiden* uit berigten van ooggetuigen geput schijnt. VELIUS, in zijne *Chronijk van Hoorn*, vermeldt op bl. 438, mede, dat SONOY's »misgunners hem daernae veel vereerden met den schampnaem DIRK VAN MUYDEN".

HONIG.

Vraagteekens.

239. — *Terestein van Halewijn.* Kan men mij iets berigten aangaande het geslacht TERESTEIN VAN HALEWIJN, waartoe behoorde Mr. KORNELIS TERESTEIN VAN HALEWIJN, Heere van *Abbenbroek*, Pensionaris van de stad *Brielle*, daarna Raadsheer in het Hof van *Holland* in '*s Hage*, Ambassadeur van H. H. Mog. aan het Hof van *Engeland*, Burgemeester van *Dordrecht*, enz. Met wie was hij gegehuwd, en welk wapen voerde hij?

M°.

240. — *Van Regenmorter.* Heeft het geslacht VAN REGENMORTER in vroeger' tijd tot den Hollandschen adel behoord? M°.

241. — *Adriaan Anssen.* Tot welk geslacht behoorde ADRIAAN ANSSEN, Schepen 1441, 1442, 1443 in *Dordrecht*? (Zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 290). M°.

242. — *Thomas de Graaff.* In welk jaar was THOMAS DE GRAAFF, Muntmeester van *Holland*; tot welk geslacht behoorde hij, en waaruit bestond zijn wapen? M°.

243. — *D. Metius.* In het Burgerweeshuis te *Alkmaar* hangen 2 Regentenstukken, van de jaren 1640 en 1650, het eene gemerkt D. M. en het andere den vollen naam, D. METIUS *f.*, doende lezen. Was ook hij een der 5 zonen van ADRIAAN ANTHONISZ. of zijn daartoe de jaartallen reeds te laat? Is er van hem ook iets bekend? C. W. BRUINVIS.

244. — *Marquis de Crespières.* Ik bezit eene fraaije gegraveerde prent door KOENIG, naar ALFR. JOHANNOT, ten onderschrift hebbende: »l'arrestation du Marquis DE CRESPIÈRES. De kleeding schijnt uit het midden der XVIIde eeuw te zijn. Kan iemand der Navorschers mij ook mededeelen wie die *Marquis* DE CRESPIÈRES was? V. H. H.

245. — *Adel en Patriciaat.* Wat is het onderscheid tusschen *Adel en Patriciaat*?

M°.

246. — *Van Slingeland.* Waarom is het geslacht VAN SLINGELAND, dat tot den oudsten Hollandschen adel behoort, in den Rijks-Adelstand verheven? Dit geslacht kon wel in den Rijks-Vrijheerenstand worden verheven, doch behoefde geene verheffing in den adelstand. M°.

247. — *J. W. Evans.* Welke levensbijzonderheden zijn er bekend van J. W. EVANS, die portretten in schaduwbeeld vervaardigd heeft? A. J. VAN DER AA.

248. — *P. Schenk.* Weet ook iemand der Navorschers iets naders op te geven omtrent P. SCHENK, dan dat hij het portret van den Deventerschen Hoogleeraar A. BYNAEUS gegraveerd heeft? A. J. VAN DER AA.

249. — *Dukdalven.* Waarom worden zekere palen *dukdalven* genoemd?

A. J. VAN DER AA.

250. — *Beschrijving der stad Bommel.* Wie was de Geldersche regtsgeleerde, die de *Beschrijving der stad Bommel* heeft geschreven, waarvan in 1774 te *Amsterdam* een tweede druk het licht zag? A. J. VAN DER AA.

251. — *Portret van Prins Willem I.* Bestaat er een portret van genoemden Prins door DELFF naar MIEREVELD? En bestaan er ook portretten van WILLEM DEN OUDE en JULIANA VAN STOLBERG, ouders van WILLEM I? Gaarne zoude ik aangaande deze punten door DE NAVORSCHER eenige inlichting ontvangen. V. H. H.

252. — *Het zoutvat omstelpen.* Waarop grondt zich de bijgeloovige meening, dat er ongeluk volgt op het omstelpen van het zoutvat? Deze meening schijnt reeds bestaan te hebben ten tijde van LEONARDO DA VINCI, welke op eene schilderij JUDAS voorstelt, het zoutvat omgekeerd hebbende, waarmede hij welligt aanduidde, dat men soms het zoutvat met opzet omwierp, ten einde geen zout te eten met iemand wiens leven men bedreigde.

T. L. N.

253. — *Uitdeelingen der O. I. Compagnie.* Zoude iemand mij ook eene zoo naauwkeurige mogelijke lijst op kunnen geven van de uitdeelingen der O. I. Maatschappij, gedurende den tijd van haar bestaan. Ds. F.

254. — *Het geslacht Ubbena.* Waren JOACHIM UBBENA (*Bijblad* 1855, bl. ii volgg.)

en WILHELM UBBENA (UBBO EMMIUS *Series Consulum de incivitate Groningana* 1605, pag. 45 seqq.) broeders en kinderen van JOHANNES WILLEMS, die de kleinzoon van TAKO OBBENA of OBBEMA en OTZEN WILLEMS CLANT VAN TER BORGH uit de *Ommelanden*? Behoorde tot die familie ook de ABBEMA's, de ALBADA's of de ABBINGA's? Welk wapen voerde het geslacht?

255. — *Geslacht Luycx.* Weet iemand iets van de familie LUYCX en haar geslachtwapen? Waren er Heeren van NIEUWE VLIET of ST. PIER onder? G. P. ROOS.

256. — *Spreekwijze: »Den dooden hond vinden"* (Vgl. NAV. IV.; bl. 351, Vr. 300). Hier (*Aardenburg*) zegt men, in plaats van »den aap" »den dooden hond vinden": van waar dit? G. P. ROOS.

257. — *Spreekwijze: »Pot doof".* Iemand die bijna onafschreeuwbaar doof is, wordt gezegd *pot-doof* te zijn; een term, waarvoor men onder het krijgsvolk *kanon-doof* bezigt. Van waar mag de spreekwijze *pot-doof* oorspronkelijk zijn? F. F. C. STEINMETZ.

258. — *Bas-bleu.* Van waar het woord *bas-bleu*, dat zooveel beteekent als *savante* of geleerde vrouw? C. D. H. S.

259. — *Het Koningschap.* Daar er in den laatsten tijd verschillende vragen over soortgelijke onderwerpen zijn gedaan, zij het mij vergund nog de volgende aan HH. Navorschers te rigten.

In welke werken vindt men juist aangeteekend den aard van het Koningschap, zoowel bij de volken der oude als de nieuwe wereld, van de vroegste tijden af aan, benevens de regten en verpligtingen er aan verbonden? A. C. C.

260. — *Slag-uurwerken in de torenklokken.* Wanneer en waar zijn in ons Vaderland voor het eerst slag-uurwerken in de torens der openbare gebouwen geplaatst geworden, en wie was de eerste vervaardiger in ons land van zoodanige toren-uurwerken? C. L.

261. — *Spreuk: »Zeven wijzen" enz.* (Vgl. NAV. III.; bl. 22). In *Overijssel* pleegt men te zeggen, dat een regt- of schepensbank moest bestaan uit zeven leden, aldus zamengesteld:

Twee wijzen,
Twee grijzen,
Twee dommen en één zot.

Is die spreuk ook elders bekend? SIMON.

262. — *Botschieten. Kitsketzen of kiskassen* (NAV. III.; bl. 247), Fransch *ricocher*, elders eenvoudig *ketsen* geheeten, noemt men in andere plaatsen zeer eigenaardig *botjes schieten*; bijv. te *Nieuw Vossemeer*, waar ruim dertig jaren geleden, iedereen nog wist te verhalen hoe men daar een jeugdig rijk paar gekend had, dat uit dartelheid en verkwisting, met *zeeuwsche rijksdaalders* (koeken van twee en twaalf) *botjes schoot* op de kreek die door het Dorp loopt, doch zeer arm gestorven was. —

Kan het spreekwoord *bot schieten* voor misloopen of het mislukken eener poging, hier aan ontleend of verwant zijn? SIMON.

263. — *Ink, Eng* (Vgl. NAV. I.; bl. 220, 312, 335). Komen deze uitgangen in sommige streken van ons vaderland niet als zelfstandige naamwoorden voor, ter aanduiding van akkers of hoog bij elkander gelegen bouwland, door slooten noch heggen gescheiden, die men elders *esch* noemt? SIMON.

264. — *Maltentig* (Vgl. NAV. I.; bl. 90, 115, 357). Wordt dit woord in *Overijssel* en bij name te *Zwolle* onder de mindere klasse niet gebezigd, voor *ontevreden zijn*, *het land hebben*, zoo als men elders zegt, of *mal content wezen?* SIMON.

265. — *St. Juniperus* (Vgl. *Bijblad* 1853, bl. 109).

Heb je niet in den Briel geweest
Barrevroels door den dauwe?
of (*Baerle door den dauwe*)
Heb je niet leeren plukken
Junipé, junipé,
of (*Juin en pee, juin en pee*)
Zeeuwsche knollen en wortelen mêe!

Dit hoorde men eertijds dikwijls zingen in de Baronnie van *Breda*, (welligt ook elders) van waar vele arbeiders naar *Zuid-Holland* en *Zeeland* plegen te gaan, doch meer heb ik er nooit van gehoord. Weet iemand der Navorschers te zeggen of er meer tot dezen deun behoort en deze een aanroep van ST. JUNIPERUS, of een schimp tegen de *Spanjaarden*, wegens de inneming van *Brielle* in 1572 is? SIMON.

266. — *Tetje Roen.* Waar kan men behalve schoolprenten, van dezen Amsterdamschen kwakzalver of wijsgeer, die even als DIOGENES in een ton gewoond heeft, bijzonderheden of een levensberigt vinden? [Vgl. hierboven bl. 159.] SIMON.

267. — *Geldelooze pad* (Vgl. NAV. III.; bl. 223). Te *'s Gravenmoer* bestaat eene lange

zeer smalle weide, waarachter oudtijds, zoo men wil, de molen plagt te staan, en welligt aldus genaamd, omdat zij geene of geringe huur in vroeger' tijd opbragt; heeft die naam ook eene andere beteekenis, en wordt hij behalve op deze plaats en te *Haarlem* [*Amsterdam* en *Sluis*] nog elders aangetroffen?

SIMON.

268. — *Kantwerken.* Te *'s Gravenmoer*, eertijds tot *Zuid-Holland*, thans onder *Noord-Brabant* behoorende, wordt sedert onheugelijke tijden door het vrouwelijk geslacht algemeen het kantwerken als kostwinning uitgeoefend, dat nergens in den omtrek plaats vindt. Is het aan iemand van de Navorschers bekend, wanneer en van waar dat bedrijf aldaar is ingevoerd?

SIMON.

269. — *Lafayette.* Deze Fransche Generaal is tijdens de omwenteling op *Buitenlust* te *Vianen* woonachtig geweest, weet iemand in die stad of der Navorschers: 1°. in welk jaar en hoe lang; 2°. of *Buitenlust* door hem is gebouwd; 3°. op welken voet hij aldaar leefde en verkeerde; en 4°. andere bijzonderheden meer omtrent het verblijf van dezen beroemden man?

SIMON.

270. — *Togt der Spanjaarden door het water naar Duiveland in* 1575. Is op oude kaarten of bij overlevering *de juiste plaats* nog bekend, waar het krijgsvolk zijn' togt door de rivier *de Zijpe* ondernam en vooral waar het voet aan wal gezet heeft?

SIMON.

271. — *Benz- of Bentsberg* is de naam van een buiten te *Vianen*; weet iemand der Navorschers, wat het woord *Benz* of *Bents*, dat elders voor een' schand- of scheldnaam wordt gehouden, beduidt?

SIMON.

272. — *Testament van Voltaire.* Bij zijn testament was bepaald dat een gedeelte van zijne woning te *Ferney*, niet eerder dan *vijftig jaren* na zijn overlijden mogt geopend of onderzocht worden. Dit tijdstip is reeds lang vervuld en wat heeft men gevonden? — Waar kan men deswegens een verslag vinden?

SIMON.

273. — *Verteekend.* Wat moet men door dat woord verstaan, zoo als het twee maal voorkomt in het synodaal besluit van den 19den Augustus 1848, zie *Boekzaal voor November* 1854, p. 596?

SIMON.

274. — *Spreekwijze: »De vier uitersten van Maashees".* Men zegt in de *Meijerij van den Bosch* van zekere soort van menschen, daar, welligt ook elders in de wijde wereld te vinden, dat zij *de vier uitersten van Maashees hebben*, dat is met minder hoffelijkheid gesproken: *lui, lekker, kaal en hoovaardig zijn.* Heeft men in de andere Gewesten van ons Rijk ook een' fatsoenlijken kunstterm voor die vier leelijke uitersten?

SIMON.

275. — *Duivelsgracht.* Zoo heet een klein besloten gedeelte der stadsgracht bewesten de Waterpoort te *Gorinchem*, waarin voor weinige jaren nog overblijfselen van het slot der Heeren VAN ARKEL gezien werden. Deze gracht zou haren naam verschuldigd zijn aan de parten die HEINTJE PIK aldaar plag te spelen. Is het nog bekend waarin die bestaan hebben? Alsmede in welken winter de beroemde Generaal MOREAU op die gracht schaatsen heeft leeren rijden?

SIMON.

276. — *Lybussa's Raadsel.*

U, sprak zij tot haar vorst en vriend
Geef ik de helft en één;
U, tot een Ridder, van de rest
Almeê de helft en één;
En U, tot de ander, zal ik geven,
De tweede helft en drie daar neven.

Wie kan de oplossing van dit raadsel, welke mij nooit is voorgekomen, mededeelen?

SIMON.

277. — *Zuwe.* Wat is de ware beteekenis van dit woord, dat men in den omtrek van *Abcoude* en ook elders in gebruik vindt?

SIMON.

278. — *Verhoefslagen.* Wat verstaat men door dit woord, dat behalve in de provincie *Utrecht*, ook elders gebruikt wordt?

SIMON.

279. — *Etymologie van »Cholera".* Is er eenigen grond voor het vermoeden van mijnen Lutherschen vriend, dat de *Cholera*, die Aziatische ziekte, welke helaas! ook tot ons werelddeel is overgekomen, haar naamsoorsprong heeft van het Hebreeuwsche חלי רע, 't welk wij *Pred.* VI: 2, aantreffen, en dáár in de Hollandsche vertaling van LUTHER'S overzetting des Bijbels door *kwade ziekten* wordt uitgedrukt? Of is deze overeenstemming van klanken alleen toevallig?

S. S.

280. — *De zoon van Karel de Moor.* Hoe was de voornaam van den zoon van den schilder KAREL DE MOOR, van wien PETRUS CAMPER teekenen leerde, en wat is er verder van hem bekend?

A. J. VAN DER AA.

Aanteekeningen.

Het Romeinsche regt in verzen (Vgl. *Nav.* II.; bl. 120; III.; bl. 116). Ik heb tot nu toe niet kunnen ontdekken, of er eene overbrenging van de *Institutiones Justiniani* in Latijnsche hexameters, onder den titel: »*Theophilus Renovatus*", bestaat. Het is echter wel mogelijk. Dit zou immers niet het eenige voorbeeld zijn, dat een dichter het Romeinsche regt tot het onderwerp zijner poëzy had gekozen.

LUPATUS, een Italiaansch regtsgeleerde uit het laatst der XIVde eeuw (overl. 1399), schreef reeds een tractaat over de wetten der XII tafelen, in Leoninische verzen; welk werk in den loop der tijden is verloren geraakt. Hooge dichterlijke waarde heeft het zeker niet gehad, te oordeelen naar een paar epigrammen, welke hij op zijn grafteeken wenschte geplaatst te hebben, en die van hem zelven afkomstig zijn. Het eene is:

Mors mortis morti mortem si morte dedisset,
Hic foret in terris, aut integer astra petisset.

Het andere:

Id quod es, ante fui. Quod sim post funera? quaeris.
Quod sum, (quidquid id est) tu quoque lector eris.
Ignea pars coelo, caesae pars ossea rupi,
Lectori cessit nomen inane Lupi.

Dit verlies is ons rijkelijk vergoed door de carmina over hetzelfde onderwerp van JOSEPH AMURELIUS DE JANUARIO (over wien men zie J. BRUCKER, *Pinacotheca Script. illustr: etc. Dec.* VIII. *Aug.* Vind. 1741—1755), te vinden in zijne *Respublica Ictorum, Neapoli* 1731, 4°. en *Lipsiae* 1733, 8°. Ik acht het niet overbodig hiervan een klein gedeelte te laten volgen:

Consensu unanimi placuit treis mittere Athenas
Delectos ex urbe viros, queis plurima cordi
Cura foret, leges Graecorum ex ore fluentes
Accipere, accepta tabulis transcribere ahenis
Bis quinis, queis dein geminas junxere Quirites;
Quae quamquam ad nostras veteris vestigia legis
Pervenere manus, quamvis non integra, quamvis
Forte suo plerisque locis difformia ab ortu;
Fas mihi, sublata veteri ferrugine, luci
Edere, Musarum dulci condita lepore.
Atque ea principio contendere jure volentis
Cura fit actoris, litem cui moverit, in jus
Compellare, reum. Is si accedere forte recuset,
Dextra recusantem rapiat colloque retorto.

— — — — — —

Cui faciat furtum furto deprensus in ipso
Verberibus caesus det poenam, addictus amaro
Servitio ejusdem, spoliatus protinus omni
Libertate sua et civili sorte minutus.

— — — — — —

Res neque praescribi poterunt, quas abstulit latro
Sest manet in domino repetendi aeterna potestas.

— — — — — —

— — Si quadrupes correptus ab ira
Pauperiem faciat, dominus vel pendere damni
Aestimiam, aut animal debebit tradere noxae.
Nunc doceam, quae sit post mortem pompa sepulcro;
Qui vanus rerum ornatus, qui luxus ademtus.

D. V.

Non ornare rogum, non ligna polire dolabra,
Dilaniare genas, largos effundere fletus,
Imbelles questus et femineos ululatus,
Edere tristitiae moestissima signa vetabant.

Dat ook de Instituten van JUSTINIANUS in dichtmaat bestaan, getuigt HOMMEL, *Litteratura Juris.* Lips. 1761, p. 63. »Habemus etiam metricas easque Latinas HONORATI et WEINRICHII Institutionum expositiones".

Verder heeft MATTHEO GRIBALDI, insgelijks een Italiaansch regtsgeleerde, eerst hoogleeraar te *Padua* en later te *Tübingen*, (men vergelijke over hem BAYLE, *Diction. Hist. et Crit.*) verschillende *Pandectarum leges et Codicis edicta* in heerlijke Latijnsche verzen wedergegeven. Deze zijn te vinden in zijn werk: *De methodo ac ratione studendi in Jure Civili libri tres*, Lugd. 1544 en insgelijks 1556. Ook is het opgenomen in NIC. REUSNERI *Cynosura Juris.*

Daarenboven heeft hij over moeijelijke plaatsen verschillende quaestien in dichtmaat opgeworpen, b. v. ad. l. 77, D. de furtis et l. 9, § 5. D. de dolo;

„Pro minimis etiam rebus datur actio furti,
Sed non pro minimo competit ulla doli,
Et tamen in furto dolus est: infamat utrumque
Judicium. Cui lex tam varie hic statuit?"

Ad l. 18 Cod. de transact.:

„Tollere cum possit transactio crimina quaeque
Publica, cui solum vitat adulterium?
Rursus, cum haud fieri privato in crimine possit,
Cur tamen in falsi crimine facta valet?"

Ook is er een gedeelte van het R. R. in Duitsche verzen overgebragt, met name JUSTINIAN'S *Institutionen, Erstes Buch, von den Personen, in zierlichen Reimlein, von* J. F. H. RECHT, J. U. D. Oldenburg 1842, kl. 8°.

Hoe »zierlich" deze »Reimlein" zijn, blijkt uit het volgende, ad proöem. tit. 2, Inst. *de Jure Natur. Gent. et Civ.*

„Das Rechte, was Mama Natur
Lehrt alle Wesen auf der Flur,
Das nennen wir natürlich Recht,
Denn nicht dem menschlichen Geschlecht
Blos eigenthümlich ist dies Recht,
Auch allen Thieren ringsumher,
Der Luft, der Erde, und im Meer.
Aus diesem Rechte es entsteht,
Das Jüngling zu der Jungfrau geht;
Und kommen kleine Kindelein,
Wie sollen sie erzogen sein?
Denn alle Wesen Knall und Fall
Gehn diesem Recht' nach überall".

En ad tit. 7 Inst. *de lege Fusia Caninia tollenda.*

„Lege Fusia Caninia
Stand eine gewisse Beschränkung da,
Wollt' man beim Testament verfassen
Auch Sclaven aus der Knechtschaft lassen
Indessen diese Vorschrift nun
Wir hiermit abzuthun geruh'n
Da sie der Freiheit entgegen geht

Und auch daraus wol Has entsteht,
Da es genug unmenschlich war,
Das Lebende allen Sclaven gar,
War nur nichts Andres zu bedenken,
Nach belieben könnten die Freiheit schenken,
Und auf dem Sterbebett dies Recht.
Nicht zu gestatten, war doch slecht".

Anderen bezongen het *leven* van verschillende regtsgeleerden, o. a. CASPAR CONRADI, Med. et Phil. Doct., in een werk, getiteld: *Prosopographiae Melicae millenaria tria, quibus virorum doctrina et virtute clarissimorum vita et fama singulis distichis delineantur, etc.*

Van JOHANNES LORICHIUS (overl. in 1569), zie ADAMI *Vitae Germ. Ictorum*), bestaat een *Catalogus Ictorum veterum carmine elegiaco expressum*, en van NIC. HENELIUS eene *Commentatio de veteribus Ictis*, zoo ik meen, ook in verzen. Men vergelijke over dit onderwerp HOMMEL, t. a. p. W. B. S. BOELES.

Elant du Bois (Vgl. *Nav.* III.; bl. 65). Schoon wat laat, wensch ik aan mijne belofte te voldoen, en deel hier een' brief mede van genoemden zeekapitein, waarin hij schrijft van zijn aandeel in den zeeslag van den 7den Junij 1673. Deze brief heeft eenige historische waarde en is van den 10den Junij, drie dagen na den slag. Hij was toen kapitein op de *Ridderschap*, van 65 stukken, onder het eskader van den Luitenant-Admiraal BANCKERT. BRANDT geeft hem eene bemanning van 230 matrozen en 115 soldaten, en zoo sterk moest zij waarschijnlijk zijn, doch het gebeurde toen meermalen, dat zij niet voltallig was. Hij zelf schrijft, dat hij slechts 200 man aan boord had. De brief, gerigt aan zijne vrouw, MARIA VAN BLEISWIJK te *Schiedam*, luidt, letterlijk gecopiëerd, als volgt:

Wijffje lief.

Naer groetenis dient desen dat wy den eersten deser, gelyck ik UE den 2 deser geschreven hebbe: de engelze en franze vloot, bestaende in 150 *seyllen, gelyck myn een frans Cap*[t] *van een brander die ick genomen heb geseyt heeft, soo kleyn als groot* [door den haast is hier *gezien hebben*, of zoo iets, uitgevallen] *dachte dat ze van dien selve dagh noch by ons soude gekomen hebbe, maer wierde seer stil, naer dien tyt heeft hert gewaeyt, soo dat sy niet gerade vonde op ons af te komen, blyve malcander aensien: tot den 7 deser, synde woonsdagh ligte beyde vloote ancker, de wint west met moeye koelte: quame omtrent ten* 10 *uere by malcander in 't geveght. Omtrent ten* 4 *uere naer de middach wende den Admirael* DE RUYTER *met het Zeeuws esquater, daer ick onder ben: de engelze van de blaeuwe vlagh daer wy tegen doende waere, met eenige franze dit siende, wende oock. doen maecte wy een scheuringh in haer. de engelze vande blaeuwe vlagh sette al haer seylle by sogte van ons ontslage te syn: de franze seylde seer konfuys. dit soo* 2 *uere duerende, wende wy met beyde esquaters naer* TROMP *weertoe: die tegen de roode vlagh wacker doende was, en had daer oock dewyl afwoei mede gewent, en komt soo uit de louf en wy onder de ly van de franze heen, soodat wy savons ten* $8\frac{1}{2}$ *ueren weer by malcander quamen / dat het soowel smorgens geweest was als avont, het liet hem aensien dat Godt ons teenemael de victory gegeve soude hebbe; want het esquater van* DE RUYTER *en de Seeuwe syn noch frisse schepen en volck soude eerst ter deegh int de viant gecomen hebbe doen die wende, maer konde niet alsoo de engelze van de blaeuwe vlagh doorgingh. Het wierde snaghs seer stil en kalm / Admirael* DE RUYTER *de* (deed) *seyn en quamen alle ten Ancker/ smorgens den* 8 *dito sien wy de engelze en franze vloot te louf waert* $1\frac{1}{2}$ *myl van ons ook ten Ancker leggen, het was moey weer den Admirael* DE RUYTER *de seyn om ancker te lichte: twyl wy doende ware om ancker te lichte begont soo harte waeye dat wy geen ancker konde kryge maer moste blyve legge met onse vloot: den* 9 *dito was mede seer onstuymigh weer, hebbe de engelze en franze vloot noch int oogh en leght mede ten ancker als t moey weer wert: sulle wy weder aen malcander raken naer ick geloof of ten minste naer haer toegaen / k hoop Godt de heer ons sal victory verleene op dat wy eenmael de vrede mooghe kryge daer seer veel menschen int vaderlant naer verlange: en hoope door Godts genade dat wyt soodanigh sullen maken dat als wy int vaderlant komen de gemeente ons sulle respecteren in plaets van met vingers naer te wysse ofte met steene te goeye: want t is beter hier voor t vaderlant te sterve als met ongeneuchte van de gemeente thuys te komen doch Godt die het alles regeert sal t voor ons ten goede wel schicken. Amen.*

De scheepen van onse twee esquaters syn weynigh ontramponeert hebbe weynigh doode ofte gequeste / den Admirael DE RUYTER *heeft maer een doode dat is* PIETERTSE *de wasters soon: den Admirael* VAN NES 2 *doode, van de Andre scheepe weet ick niet / ick heb drie doode: een doot geschote van* Schiedam, *de vrouw op de vismart haer man / eene* JAN JILLISSE *van* Rotterdam/ *en* JAN PIETERSZ *van* Hamburgh *noch* 3 *a* 4 *gequeste maer hebbe weynigh noot — — ick heb niet meer als* 200 *man daertoe* 65 *stucke: het is myn van herte leet dat ick niet meer volck heb, soude groote forze met myn schip kunnen doen.*

Soo als ick een engels schip meende aen boort te legge voerende omtrent 58 *stucke en niet verder van hem als ons huys en* PIETER VAN CLEEF *wert myn groot merseyl t eenemael aen stuck en van boven neer geschote moste hem doen verlaten alsoo hy herder seylde alhoewel dat syn voor marseyl mede wegh was / hy de lustigh zyn best om te loope en van myn ontslagen te zyn gelyck geschiet is.*

In de bataly comt ons een franze brander op

zy, die wy soodanigh verwelcomde dat zyn stenghen van boven neer vielle en teenemael reddeloos / meende te vlughten met zyn saloup maer heb hem met 17 *man gecrege en binnen scheepsboort / ondertusschen dat ick de saloup kreegh soo is er een amsterd. sloup die kryght de brander, soo dat ick de Cap*^{t} *met het volck heb en een ander het brantschip.*

Sende ul hiernevens èen oorlogie dat de frans Cap^{tn} *myn ten eerste langhde soodra hy opquam en bad myn om quartier het is een edelman die in* Vranckryck *een compangi paerde heeft soo hy seyt / heb oock een brave silvere degen en iets anders van hem breecke af met de groetenis aen moeder en dandre vriende en soent onse* CNELIA *van heur vader / naer ick van daegh hoor soo is den gilljootschipper* DIRCK FRANZE *genomen soo al* (als) *hy naerde vloot meende te comen: maer het gilljoot is weer genomen en in* Zeelant *in soo men seght: ik heb Ul. myn gelt gestuert k hoop dat ul. het sal gecregen hebbe met den gilljootschipper* DE KAT *van* Noorthollant *die tot* Schiedam *water most halen.*

Ick had drie schoote onder water, soodat ick met 4 *pompe soo veel heb omlens te maken continuelyck, maer den* 10 *deser seer stil en mistigh weer zynde heb ick gekrenght en al de gaten gestopt soodat het schip nu teenemael dicht is en niet manqueert als volck — — men kan de engelze en franze vloot niet meer sien ick geloof dat ze op haer kust zyn.*

den 10 *Juny op Schoonevelt met haest.* *U d W man* ELANT DU BOIS.

Behalve deze bestaan er nog verscheidene andere brieven van kapitein DU BOIS, alle, op een enkelen na, aan zijne gade geschreven, en verre de meeste gedurende zijn' togt met den Luitenant-Admiraal TROMP naar de kusten van *Frankrijk*, naar *Spanje* en de Middellandsche zee in 1674. Hij zeilde met zijn schip *Groot Holland* of *Hollandia* onder het eskader van den Luitenant-Admiraal VAN NES. Deze brieven zijn van minder belang, met uitzondering van een paar, waarin hij van de landing der Hollanders op de eilanden *Boulin* en *Noirmoutiers*, aan de Fransche kust gelegen, verhaalt. Volgens een' brief van den 25sten Julij 1674, waren de Hollanders den 27sten Junij op *Boulin* geland, en daar alles voor hen vlugtte en zich redde op het kasteel, »daer wij geen forze op hebben gedaen", schrijft hij, maakten zij zich van een deel vee meester en vertrokken den 2den Julij. Den dag daarna zeilden zij in de baai van *Bourgneuf* en landden den 4den Julij. Hier op het eiland *Noirmoutiers* vonden zij tegenstand van 400 à 500 Fransche boeren, die achter eene hoogte lagen, »daer wij met de boot", volgens zijne eigene woorden, »aan lant quaemen, schoote fel, maer duerde niet langh / ick wierde met een mosquet kougel door myn rock geschoote, maer t lyf niet geraeckt / noch 2 man gequest, maer zyn weer genesen een soldaet doot / soodat ick de leste niet was maer wel de eerste die aen lant roeyde". Al de bewoners vlugtten naar den vasten wal, en de overwinnaars hadden overvloed van allerlei versch vleesch, koeijen, schapen en hoenders. Opmerkelijk is het, hoe hij den toestand van het eiland *Noirmoustiers*, gedurende het verblijf der Nederlanders aldaar, vergelijkt met dien van *Nederland*, bij den inval der Franschen in 1672. »Het gaet hier toe even als int jaer 1672 met ons, maer wij brande geen huysse noch daer wert alles niet geplontert, t geen wel gedaen soude kunnen werden". Mij dunkt, het blijkt uit deze woorden, dat ook DU BOIS zulk een oorlog voeren tegen de borst stuitte, gelijk wij weten dat zulks ook met de Admiralen ALMONDE en SCHEPERS het geval was: een eerlijk gevecht tegen de vijanden, maar niet het benadeelen van weerloozen.

Toen de Luitenant-Admiralen VAN NES en BANCKERT met hunne eskaders op de hoogte van *St. Sebastiaan* huiswaarts zeilden, moest DU BOIS, schoon tot de terugzeilende eskaders behoorende, met de kapiteinen J. VAN NES, ALMONDE en PANHUIS, met hunne schepen bij TROMP blijven, die zeer goed wist, welke mannen hem het best pasten. Bijzonder veel verwachting had DU BOIS van dezen togt niet, en de uitslag heeft geleerd, dat hij gelijk had. Volgens zijn schrijven van den 28sten September 1674, vóór *Barcelona*, moesten de soldaten, die op de vloot waren, en waarvan hij een groot deel aan boord had (hij had toen 140 man), in de baai van *Rosas* aan land worden gezet, waarna de vloot zelve een' aanval op *Toulon* zou doen. Een latere brief van den 9den October meldt ons echter, dat DU BOIS met vijf andere schepen nog 14 dagen voor het fort *Rosa*, »een onnosel schansje", moest blijven liggen om de soldaten, die hier de Franschen afbreuk moesten doen, en die ten getale van 1200 geland waren, na voleindigden strijd, weder in te nemen. Van den aanval op *Toulon* is niets geworden. Den 11den Novemder was hij in de baai van *Cadix* onder zeil naar het vaderland, waar hij in December 1674 behouden aankwam.

Uit een paar andere brieven, tot deze verzameling behoorende, blijkt, hoe moeijelijk het in die dagen viel voor de zeekapiteinen om hunne betaling te krijgen. Eerst twee jaren na hunne tehuiskomst, den 12den December 1676, werden DU BOIS en ADRIAAN POORT, een onzer moedigste kapiteinen, een bijzondere vriend en stadgenoot van DU BOIS, verzocht naar *den Haag* te komen tot het ontvangen hunner achterstallige bezoldiging. Op deze reis vertoonden zich bij DU BOIS de teekenen eener hevige en pijnlijke krankheid

in de nieren, welke in een'brief van Dr. SYTMUS aan des patienten broeder GOVERT DU BOIS met naauwkeurigheid beschreven wordt. Aan deze ziekte overleed hij den 26sten December 1676, en na de opening van zijn lijk, welke de oorzaak van zijnen dood duidelijk aanwees, werd hij den 31sten December van hetzelfde jaar begraven. Waar zijn graf is, wordt niet gemeld, doch het schijnt ontwijfelbaar, dat hij te *Schiedam*, de plaats zijner woning, ter ruste is gelegd. Ver in jaren was hij niet gevorderd; hij was slechts zeven jaren gehuwd en liet bij zijne gade waarschijnlijk twee kinderen na, eene dochter CORNELIA, doch het blijkt uit zijne brieven, dat zijne huisvrouw, gedurende zijn' laatsten togt in 1674, nog een kind wachtte; of het een zoon of dochter was, blijkt niet; hij zelf, daaromtrent onzeker, kon het niet weten, voor hij in het vaderland was teruggekeerd. Hij vond denkelijk een kind bij zijne tehuiskomst. Hoogstwaarschijnlijk was dit kind MARIA DU BOIS, over welke zie NAV. III.; bl. 233, die den 3den Mei 1699 huwde aan Ds. REGNERUS VAN STAVEREN, predikant te *Edam*. MARIA wordt daar genoemd eene dochter van MARIA VAN BLEYSWIJCK, laatst weduwe van Ds. SWALMIUS. Deze MARIA VAN BLEYSWIJCK is buiten twijfel dezelfde als de gade van ELANT DU BOIS, gelijk in de aanteekening t. a. p. te regt wordt aangemerkt.

De brieven van DU BOIS laten zich met genoegen lezen, en boezemen ons hooge achting in voor zijn karakter. Eenvoudig en godvreezend, krijgshaftig en stout, zonder zich iets te laten voorstaan, een hartelijk echtgenoot en vader. Enkele zijner brieven drukken op eene zeer naïve wijze het verlangen naar zijne gade uit. Hij was de eenige niet van die gezindheden in dat merkwaardig tijdvak van *Neêrlands* zegepralen; met hem hadden zich meerderen naar het voorbeeld van DE RUYTER gevormd. Met bijzonder welgevallen heb ik al de papieren, tot deze verzameling behoorende, doorloopen. Daar zijn papieren bij, orderbrieven van zijne bevelhebbers, die in de kajuit van DU BOIS moeten gelegen hebben, toen het kasteel van *Upnor*, toen *Londen* daverde van het gedreun zijner kanonnen; papieren, waarop de vlam der Engelsche linieschepen weerkaatste toen *Nederland* op de rivier van *Rochester* overwon. En de overige zijn blijvende gedenkteekenen van de braafheid, kloekheid, trouw en godsvrucht der helden van een vroeger tijdperk.

v. GR.

Jan Pietersz. Coen. In den *Beschrijvende Catalogus van Nederlandsche portretten*, door F. MULLER, is op bl. 63 zeker eene drukfout ingeslopen, vermits aldaar gezegd wordt, dat JAN PIETERSZ. COEN, Gouverneur van *Oost-Indië*, in 1645 is overleden, terwijl men van elders weet, o. a. bij VALENTIJN, dat hij den 20sten September 1629, in den ouderdom van 42 jaren, 6 maanden en 12 dagen, op *Java* gestorven is.

Hij is te *Amsterdam* op den 25sten Februarij 1625 aangeteekend, wonende in de Warmoesstraat, met EVA MENTEN, geboren in 1606, wier moeder genoemd wordt SOPHIA BENNINX. Na den dood van COEN, hertrouwde EVA in Februarij 1632 te *Amsterdam*, met MARINUS LOWYSSEN, geboren te *Middelburg* in 1598.

Deze MARINUS overleden zijnde, ging zij in Julij 1646 een derde huwelijk aan met ISAAC BUIJS, geboren te *Arnemuiden* in 1617.

..R. E.

Thomas Maurois. De aanteekening van zijn huwelijk te *Amsterdam* luidt aldus:

10 Oct. 1614. THOMAS MAUROIS, van *Cantelberg* (*), predikant der Fransche gemeente te *Amsterdam*, oud 28 jaren (†), wonende op de Oost-Indische Kaai, geassisteerd met MARIA FOURMENT, zijne moeder, en REBECCA DU POND, oud 23 jaren, geassisteerd met PIETER DU POND en MARIA ......, hare ouders.

..R. E.

Uit de Anecdota Alcmariana. »De Heer Burgemeester BAERT, die in het drokste van de algemeene vreugde" (bij de verheffing van Prins WILLEM IV) »uijt de stad was, heeft egter op desselfs retour niet minder uijtgeblonken, en zijne aanklevinge aan den Prins willen betuijgen; alzoo hij niet alleen een orange vlagh met de woorden »*vivat Oranje*" van het toorentje van zijn huijs heeft laten waeijen, maar daar en boven zijn gansche huijs *orange*, *blanche*, *bleu*, doen schilderen, namentlijk de vensters en deuren oranje couleur, de posten en cousijnen wit, en de hengsels en 't ijserwerk blaeuw; zoodat het scheijnt, off 't huijs een prince vlag wil nabootsen, hetwelk mijns weetens door niemand meer, tot nog toe, is geinventeert off geimiteert". Uit de *Anecdota Alcmariana* van den jare 1747, M. S. van Mr. THEODORUS SASKERUS, Advokaat van den Hove Provinciaal, Leenman der Hooge Vierschaar en Baljuwschappen van der *Neyenburg*, der Heerlijkheid *Warmenhuizen*, *Schoorl* en *Krabbedam*, Raad in de Vroedschap te *Alkmaar*, Curator der Latijnsche Scholen, eerder Regent van het Burger-Wees- en Huisarmenhuis.

C. W. BRUINVIS.

(*) *Canterbury.*

(†) Hij moet dus in 1585 of 1586 geboren zijn, en niet in 1584, zoo als door HENRY hierboven, bl. 98, en door den Heer F. MULLER, in den *Beschrijv. Catal.*, bl. 167, wordt opgegeven. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Amelie Andorpie, Gravin van Nassau. Hiervoren, bl. 143, alsmede in de genealogische tabellen van HUBNER en van VOIGTEL, wordt de jongste dochter van Prins WILLEM, die gehuwd was met FREDERIK CASIMIR, Paltzgraaf van *Tweebruggen* (*Zweybrücken* in *Landsberg*), EMILIA genoemd. Intusschen ben ik in het bezit van eene origineele procuratie of volmagt, door haar zelve afgegeven op den Heere ROELAND ZWEERTS, gedagteekend: *Amberg*, den 25sten April 1597, waarin zij genoemd wordt: AMELIE ANDORPIE. De aanhef der volmagt luidt:

»NOUS AMELIE ANDORPIE, PAR LA GRACE DE DIEU NÉE PRINCESSE D'ORANGE, CONTESSE DE NASSAU, CATZENELNBOGEN, Scavoir faisons a tous ceux qui ces presentes lettres verront. Comme ainsy soit que pour diuerses occurren ces suruenues par l'Iniure du temps nous n'aurions par cy deuant eu la commodité d'ordonner quelque personnage capable, pour en nostre nom se representer en l'assemblee de la maison mortuaire de feu Monseigneur le Prince d'*Orange*/ nostre treshonnoré Seigneur et père de tresheureuse memoire/ et y demander les droitz et pretentions qui nous y pourroyent estre escheux et appartenir/ Et recognoissant que la retardation d'vn oeuure si necessaire ne peut produire que plusieurs inconueniens à l'aduenir. Nous pour ces causes et autres considerations/ et par l'aduis conseil et authorité du Treshaut et tresillustre Prince, Monseigneur l'Electeur FREDERIC Conte Palatin du *Rhin* duc en *Bauieres*, nostre treshonnoré Seigneur/ Et pour la confiance que nous auons en la fidelité et preudhomie du Sr. ROLAND DE ZWEERTS docteur es droitz à present en *Holande*/ auons etc." (Volgt verder de gewone formule eener procuratie.) Het document, geschreven op francijn, is geteekend: AMELIA DE NASSAU en FRIDERIC ELECTEUR PALATIN. De zegels, hangende aan witte en blaauwe zijden snoeren, zijn ten deele slecht behouden.

Op geene naamlijst van eigennamen en personen, die ik heb kunnen raadplegen, vind ik den naam ANDORPIE, hetgeen mij op de gedachte heeft gebragt, of deze naam ook een plaatsnaam zou kunnen wezen, even als die van »Flandrine, Brabantia en Belgica", welke aan de zusters van princes AMELIA werden gegeven.

Wie zou mij daaromtrent willen inlichten en tevens opgeven, wie ROELAND DE ZWEERTS is geweest? §. §.

Kalendernamen en hunne beteekenis (Vgl. bl. 130). De *Bredasche Almanak* voor het jaar 1664, waarvan ik op bl. 218 van dezen jaargang met een enkel woord gesproken heb, beslaat 32 bladz. in 4°. De titel ontbreekt, maar blijkens eene opdragt aan »Siin Hoogheit den Prince van Orange, Heer van *Breda*, etc." is hij uitgegeven door of bij zijn »Hoogheits Kraemer FOBBE KORST", die zich aan het slot van de achteraan gevoegde »Bredaesche Chroniick" noemt een »Frieske Kraemer". De almanak is om de taal en om eenige bijzonderheden vrij opmerkelijk. De kalender bevat: R.C. feestdagen, ook met bijvoegingen; b. v.: 24 Febr. »MATTHIJS werpt de steen in 't ijs"; alsmede jaarmarkten, waarvan sommige niet veel vertrouwen zullen verdienen, zoo vind ik, als reeds t. a. p. is opgemerkt, op 28 Febr. eene markt te *Romerswaal*, dat toen reeds jaren lang in 't geheel niet meer bestond. Voorts: van elke maand de benaming in onderscheidene talen; een vierregelig Latijnsch versje onder eene op de maand toepasselijke spreuk; eenige gezondheidsregelen in oud-Nederlandsch (merkwaardig zoo om de taal als om den inhoud), en eindelijk eenige dichtregelen. Ten proeve schrijf ik af:

JUNIUS.

Rosenmaend, Braeck- en Brac-maend, Wiede-, Wede-, Weder-, Wedder-, Weed-, Weijd- en Weij-maend. Brachmonet. Kar. Mag. Sere — ⁊ midsomarmonað, Ærrliða, Lida Bedẹ. Εκατομβαιὼ, Κρόνιος, Δέσιος.

MIHI PRATUM.

Potio quae gentes turbat, ceru medo, bibentes,
Junius ut suadet, fugitur tibi, te quia tardet.
Ne noceat cholera, valet ista refectio vera;
Lactucae frondes ede jejunus; bibe fontes.

Vermanet JUNIUS, nature spreket aldus. Drinc vastende den coelen born, zoo wert din bloet gut eñ dunne. Et den Ladic eñ busloc. De kerse is di ok gut. Slape luttel eñ bade alle tiit vro. Aldus holdestu din herte. Nie bier eñ nie mede, sie maken di dat ride, eñ dat faver: it maket di ok de longen siec, dat magh di werden leit. Du ne salt ok eten der melck niet, si ne si gesoden (mit) gode weit.

Dat sich de Mey voor mij beschaem,
Die van de *Rosen* voor mijn naem,
Die schenck aen d' Aerd den *langhsten dagh*,
En al wat dat men wenschen magh,
Die met mijn vruchten, reuck en smaeck
De Winckels vol, en 't hert vermaeck;
En dat men van geen hitte claegh,
Koel ick met versse frupt de maegh;
Aerbesien, of van de *braem*,
Of uyt 't *Bos* zijn hiertoe bequaem:
Oock lever ick van dagh op dagh
Mijn *kers* van allerhande slagh,
Maer datje niet te gulsigh leeft,
Wacht u voor 't nijpen van de *Kreeft*.
Soo ghij nu langhs den acker gaet,
Hoor hoe de jonge *Quackel* slaet;
Of zijt ghij in het *jaegen* baes,
Soeckt 't spoor van een halfwassen *haes*;
Doch soo wie dat niet doen en derf,
Neem *jonge hoendren* van de werf.

Is yemand meer op **Vis** geset,
Eet *Nieuwen Haeringh* blanck en vet.
Koop *Tongen, Schol, Post, Vooren, Baers*;
Grijp *Carper* uyt een versse maers,
Hael, *Molenaer* van Siegricks-ee,
Of die gecingelt werdt aen See.
Den *Herder* nu sijn *Schaepkens scheert;*
Den **Hof** geeft *Moes* wat ghij begeert:
De **Bijen** swermen even dol
En planten nieuwe corven vol.
Dus oordeelt, of het niet is waer,
Dat ick het *Roosje* ben van 't Jaer?

Mogt HENRY, die mededeeling verzocht van almanakversjes, de mijne alle willen kennen— liever dan ze voor hem af te schrijven, bied ik hem ter leen mijn' OUDENHOVEN, *'s Hertogenbosch, de Meijerij* en *Heusden*, aan, met welke de bedoelde almanak in één band is gebonden. H. M. C. v. O.

Kalendernamen en hunne beteekenis. Omtrent het dichtstukje, opgenomen in dit deel van DE NAVORSCHER, bl. 181, kan ik de gevraagde opheldering geven. Het is eene vrije navolging van het Latijnsche, dat ik uit zekeren almanak van 1593 heb afgeschreven, en hier volgt:

Jan. *Cisio Janus* **Epiphani** *die dona Magorum*
Vincit ovans **Agne** *Nova* **Paulum** *lumina vertunt.*
Febr. *Et purgata Parens ad Templum ducit Jesum*
Sede aores sacra cum **Petro Matthia** *gentes.*
Maart. *Evocat ad Studium puerile* **Gregorius** *agmen*
Aeterni Patris Gnatum **Mariae** *tenet, alvus.*
April. *Praesulis Ambrosii laudes imitare Sacerdos,*
Et pellant Equites **Georgi** *moro Tyrannos.*
Mei. *Laeta Crucis Helenae reperit pia cura trophaea*
Vinea cum floret Plebs urbanum celebrabit.
Junij. *Ardua solis egaos trahis ad fastigia Vile*
Agni monstrat onus sed **Baptistes** *tibi* **Petre**.
Julij. *Jam* **Mariae** *sobolem Baptista salutat in alvo*
Afficit Heròdes nece **Jacobum** *Zebedeum.*
Aug. **Vincula** *post Petri patitur* **Laurentius** *ignes*
Impia nece dabas Meretrici colla **Johannes**.
Sept. *Aegidius celebrat* **Mariae** *Virginis ortum*
Quo combusta die solymorum moenia narrant.
Oct. *Christe tuas leges celtis Dionysius affect*
Scriptis **Luca** *tuis frumur. Docuit* **Simo** *Persas.*
Nov. *Pannonius docuit Gallorum* **Martius** *oras*
Fertilis **Elisabeth** *cantat Thuringia laudes.*
Dec. *Post casti Sacra* **Nicolaï** *longissima nox est*
Fausta dies celebrat tibi **Christum** *Virgine natum.*

In een' almanak van 1651 vond ik eene Nederduitsche navolging van dit gedicht(?), welke ik, omdat zij in sommige opzigten afwijkt van de door HENRY medegedeelde vertaling, hier laat volgen:

Jan. **t'Jaar** *is nieuw als de* **Koningen** *gaan*
Offeren sprak Pontiaan,
Anthonis *heeft* **Agniet** *geëerd,*
Paulus *werd van God bekeerd.*
Febr. *Hoe* **licht** *was sint* **Aecht** *omtrent,*
Doe uyt der hagen spranck **Valent**,
Cruypt weer in u kot sprak **Pier**,
Want **Matthys** *maeckt noch vyer.*
Maart. *Meerten wordt daardoor verciert,*
Dat men Sinte **Gregorius** *viert.*
Geertruid *sprack tot* **Benedictyn**
Marie *zal geboodschapt zijn.*
April. *April sprack Ambrosius vrient,*
Brengt ons t'Paesch Ey t'is verdient,
Want die Schutters vragen nae **Joris**,
Marck *vraagt waar Victaal is.*
Mei. **Philips** *kruyst u want* **Jan** *Latijn*
Verkoopt zijn Panser, drinckt de wijn,
Want dat 's nu in de May dieze.
Urbaan vliet en maeckt een Pe.
Junij. *Maeckt goey chier sprack* **Bonifaes**,
Brenght ons hier **Barnabas** *kaes,*
Vitus twee pont kriecken liet er
Daar **Jan** *Baptist sliep en* **Pieter**.
Julij. *Ons* **Vrou** *en* **Martyn** *seyden*
Sal aldus van ons **Margriet** *scheijden*
Maeyt eerst u hooy sprack **Magdaleen**;
Jacob *sprack ick en heb gheen.*
Aug. **Pieter** *droegh den oogst in schuer,*
Dies loegh **Laurens** *zyn ghebuer,*
Marie *vaert opwaerts, 't was haer noot*
Want **Meeus** *wert ghevilt en* **Jan** *onthoot.*
Sept. **Gilles** *sprack: ick ben confuijs*
Vrou *en hebdij munt noch* **cruys**?
Waer was **Lambertus** *doen Theeus viel?*
In den wyngaerd, daer 't zach **Michiel**.
Oct. *Remeeus sprack:* **Frans** *haelt ons most*
Want Denys betaelt den kost,
Haelt Mutsaert **Luyck**, *en maeckt u hout,*
Severeyn waeijt en **Symon** *is kout.*
Nov. **Heylich Huybert** *en Lenaert*
Hebben Sint **Martens** *wijn niet gespaert,*
Soo heeft **Lysbet** *groot verlies,*
Want **Catryn** *dronck mee en* **Dries**.
Dec. **Loyken** *en* **Barbel**, **Claes** *en* **Marye**
Riep tot **Lucie** *weest nu allen blye,*
Maes *sprack ick sall*
Kerst. Steef Jans Kint *daer ist al.*

In beide stukjes komt het aantal lettergrepen overeen met dat van de dagen der betrekkelijke maand. In het door HENRY medegedeelde ontbreken eenige lettergrepen. De eerste lettergrepen van sommige der daarin voorkomende, en deswege met eene andere letter gedrukte woorden en namen, duiden aan den naam van den Heilige of van eenig ander feest, door de R. C. kerk in de betrekkelijke maand gevierd. DE R.

Vragen.

CXLV. — *Johannes Mackintosch.* Wie kan mij zeggen, of er van zekeren blinden poëet, met name JOHANNES MACKINTOSCH, van wiens werk ik een handschrift bezit, iets gedrukt is? Voor *Curiosa* zou 't aardig zijn.

's Mans handschrift is getiteld: *Geestelijke Digten en Liederen, door* JOHS. MAKKINTOS, *binnen Aardenb. gedicteert zoo over, en op zigh zelfs als bij, en op andere gelegentheden.*

Een der stukken heeft aan 't hoofd: *Veriarings Jubel Kroon, of, lauweriers Zege Krans, met Zions Rosen en Lelien, door weven, en met Silvre, Strikken Doorvlogten, zijnde met gulde banden behangen, om door dezelve gestrikt te worden, ront het hooft, van mijn waarde en veel geëerde vriendin* HESTER VAN NIFTRIK, *geliefde egtgenoot van Mons.* DAVID MAKIN, *ter gelegentheyd dat genoemde vrou, tans bereijkt heeft, den ouderdom van volle* 50 *jaren, zijnde juijst een halve Eeu dat zij allereerst het dagligt aanschoude op dezen* 29 *Maart* 1751, — *te zingen op de wijse van de tien geboden.*

Het bestaat uit 27 verzen (coupletten). Vers 26 en 27 luiden:

Vs. 26.

Dan woont gij in zijn (JEZUS) glori zalen,
Daar smaakt gij dan het zoedste zoed,
Met glans en luijster zegepralen,
Gewis het ondermaansche goed.

Vs 27.

Is Enkel verkensdraf en zemel,
God maakt u van de waereld los,
En breng uw namaals in den Hemel,
Dit wenscht JOHANNIS MAKINTOS.

Amen.

Onderscheidene stukken, getiteld: „Pinkster in de winter", verheffen de bekende dweeperij te *Nijkerk* (*op de Veluwe*). G. P. ROOS.

CXLVI. — *Dominus Nicolaus van der Borcht.* Ik ben in het bezit van een mansportret, ten voeten uit, naar de schilderij van ANTONIE VAN DIJCK, gegraveerd door C. VERMEULEN in 1703, met de bovenstaande woorden tot onderschrift. Onder eene draperie aan de regter bovenzijde der plaat bevindt zich een familiewapen, bestaande, zoo ik mij niet vergis, in een keper van azuur, beladen met drie gebroken ruiten (*macles*) van goud op een schild van zilver, terwijl zich in 't verschiet eene zeestad en haven met schepen vertoont. Wie is de voorgestelde persoon geweest, en heeft hij in eenige betrekking tot ons vaderland gestaan? Ik vermoed dit laatste, daar het portret uit een atlas van platen tot de vaderlandsche geschiedenis betrekking hebbende, afkomstig is, schoon ik bij geen der schrijvers, welke onder mijn bereik zijn, van hem vind gewag gemaakt.
TRAJ.-MOS.

CXLVII. — *Arkel.* Omstreeks 1831 heeft de sloopzucht, onzen tijd eigen, de nog geringe overblijfsels van het slot der Heeren VAN ARKEL in de Duivelsgracht te *Gorinchem*, onder ik weet niet welk voorwendsel, weggenomen.

Met een vandalismus, dat men zich naauwelijks kan verbeelden, is eenige jaren later, volgens het gevoelen van deskundigen en vele Gorcummers, buiten noodzakelijkheid, in allen geval zeer ontijdig, vóór dat men de middelen bijeen had om een nieuwe te stichten, de groote kerk aldaar gesloopt en zijn al de graven omgewoeld. Veel dat eerwaardig was, is toen vernietigd of verdwenen, zoo als de groote merkwaardige kroon, het prachtige koperen koorhek, en het praalgraf der Heeren VAN ARKEL, enz.; althans in de nieuwe tot geen stijl of orde behoorende kerk, een mislukt gebouw, is niets meer te vinden. — Zou een Navorscher mij kunnen zeggen, waar het gebeente en de graftombe der Heeren VAN ARKEL gebleven zijn? SIMON.

CXLVIII. — *Suatiesluizen.* Dit woord vindt men dikwijls gebruikt voor uitwaterende sluizen, b. v.: „deze polders sueren door drie suatiesluizen". Zie o. a. *Statistiek Tableau der polders in Noord-Braband*, 's Bosch, PALIER, 1843.

Te vergeefs heb ik eenige woordenboeken nageslagen om het woord *suatie* te vinden. Is het, zoo als vermoed wordt, afgeleid van het Fransch *suer* (zweeten), dan gebruikt men een zeer verkeerd woord, daar toch eene zweetende of zweetingssluis zoodanig eene zou moeten zijn, die overal door kleine gaatjes of poriën water ontlast, derhalve eene zeer slechte sluis. Wanneer en door wien is het woord *sueren* en *suatiesluis* ingevoerd? SIMON.

CXLIX. — *Open water gedurende de strengste vorst.* In de buitengracht der vesting *Gorinchem*, strekkende langs den *Waaldijk*, weinige roeden ten westen van den steenen beer, welke de Duivelsgracht afsluit, merkte ik gedurende de felle koude in de maand Februarij 1855, toen men bijna niets anders zag dan sneeuw en ijs, blank water, even als ik dit in vroegere jaren ter zelfde plaats had gezien. Is het waarheid, dat die plaats nimmer toevriest? en zoo ja, waar aan meent men dit verschijnsel te moeten toeschrijven? Is deswege ooit een gezet onderzoek gedaan naar de eigenschap en den graad van warmte van dat water? of het opwelt? Hebben de grondslagen van het slot des Heeren VAN ARKEL zich tot zoo ver uitgestrekt? Eindelijk wordt nog gevraagd, wat het bijgeloof of de legende aan den invloed van een' boozen geest, die in de Duivelsgracht plagt te heerschen, toeschrijft? SIMON.

CL. — *Weglating der letter S tusschen R en T.* Te *'s Graven-* of *'s Grevelduin Capelle*, in *de Langstraat*, plagt men eertijds vrij algemeen de letter *s*, wanneer die tusschen *r* en *t* voorkwam, niet uit te spreken. Bij oude en eenvoudige lieden vindt dit gebruik nog stand, en men hoort hen, in plaats van *eerst, borst, korst, worst, borstelen*, enz. *eert, bort, kort, wort, bortelen*, enz. zeggen; *een eindje worst* noemt men *een been wort.* Waaraan mag dit toe te schrijven zijn, en wordt het elders in ons vaderlandsch spraakgebruik opgemerkt? Is de *s*, welke in deze en vele andere woorden van dien aard zeer goed kan gemist worden [?] een later invoegsel, en te *Capelle* de oorspronkelijke [?] taal bewaard gebleven? of heeft men aldaar de *s* als overtollig willen verwerpen?
SIMON.

CLI. — *Koddige droom.* Eene halve eeuw geleden hoorde men te *Breda* een liedje zingen, *De koddige droom* geheeten, en beginnende met deze woorden of dit couplet:

Laatstmaal toen ik lag en sliep,
Dacht ik dat mij iemand riep,
Ik moest naar de keuken komen,
Daar ik haastig henen liep.
Ik liep zonder mijden,
Naar de keuken zoo met een,
Daar vind ik aan alle zijden
Pot en pannen op de been.
Die mij zeiden wellekom,
Dans met ons eens rond om dom,
Want wij moeten vrolijk wezen,
Onze kok is bruidegom.

Meer weet ik mij niet geregeld er van te herinneren; al het keukengereedschap wordt achtervolgens spelende of dansende ten tooneele gevoerd. Kan iemand dit liedje in zijn geheel opgeven, en tevens of het werkelijk van CROYZÉ is? SIMON.

CLII. — *W. F. Del Campo, genaamd Camp.* De *Utrechtsche Courant* van den 12den April 1855 berigt, dat deze, in een' zeer hoogen ouderdom overleden officier, in 1794 *Sluis* verdedigde tegen de Franschen. Blijkens dat berigt zal hij toen geen' hoogeren rang dan van 2den of 1sten Luitenant bekleed hebben. Het is echter niet geloofbaar, dat de verdediging van eene destijds nog al belangrijke vesting aan een' Luitenant zal overgelaten zijn, en vermoedelijk is onze goede, onnadenkende *Utrechtsche* weder in de boonen geweest. Kan een der HH. Navorschers haar en het geëerd publiek er uit helpen, door op te geven, wie in 1794 *Sluis* verdedigde? En verder: waar men de uitkomsten kan vinden van de driehoeksmeting, die de Heer DEL CAMPO in *Oostfriesland* zou gedaan hebben?
SIMON.

CLIII. — *P. Paludanus, Ridder van Jeruzalem.* Wil de Heer STEINMETZ zoo goed zijn mede te deelen, wat ZEd. door *Ridder van Jeruzalem* (zie bl. 184 en vgl. bl. 64) verstaat?

Dat het geene orde is zou men denken, omdat zij in de onderscheidene opgaven van ridderorden niet voorkomt, en gewis niet is die van ST. JAN van *Jeruzalem* of *Maltha*, noch die van het *H. Graf.*

Is het toekennen van dien titel aan verscheidene personen in de XVIde eeuw, alleenlijk toe te schrijven aan de reis derwaarts ondernomen? Dit althans zoude men uit HOOGSTRATEN opmaken, dewijl PALUDANUS wel zóó in opschriften van brieven, maar niet in zijn grafschrift genoemd wordt.

Zoude er alzoo geen grond zijn te vermoeden, dat aan de pelgrims, te *Jeruzalem* komende, een diploma werd uitgereikt, even als aan de ridders van het H. Graf, en dat zij diensvolgens een zeker teeken gedragen hebben?

Elke opheldering door den Heer STEINMETZ of een' ander' Navorscher, zal eene dienst betoond zijn aan

V. D. V. B.

CLIV. — *Laurens van Zanten.* Ik bezit een boekje door bovengenoemden persoon zamengesteld en den titel voerende: *Spiegel der gedenkweerdigste wonderen onses tijds*, enz. *sedert het jaer* 1600 *tot den jaere* 1660. Te Amsterdam, bij JOHANNES VAN DEN BERGH, bezijden 't Stadshuys, Anno 1661.

In de voorafspraak aan den „Gunstige leser", zegt hij, dat indien dit werk gunstig mogt ontvangen worden, hij een tweede deel in druk zou doen verschijnen. Nu vraag ik:

1°. Zijn er bijzonderheden bekend omtrent LAURENS VAN ZANTEN, 2°. Is er een tweede deel van den *Spiegel* enz. verschenen, en, zoo ja, in welk jaar?

Ds. F.

CLV. — *Johannes Baptista Howard.* Wie der HH. Navorschers kan mij inlichting geven omtrent den bovengenoemden persoon, wiens portret zich in mijne verzameling bevindt? Het is in den trant van GOLTZIUS gegraveerd, en stelt een geharnast man voor. Onder het borstbeeld staat: „Obijt 1586", en daaronder: „Hout middelmate", misschien 's mans spreuk. Het verdere bijwerk schijnt aan te duiden, dat HOWART een wiskunstenaar was.

Ds. F.

CLVI. — *Een Paaschlied.* Ik herinner mij, dat ik, nu ruim dertig jaren geleden, bij eene familie, aan wier huis ik veel verkeerde, dikwijls heb meêgezongen een Paaschlied, waarvan mij echter slechts het eerste vers is bijgebleven. Het bevat, meen ik, slechts weinige coupletten. Het eerste luidt:

„Hoe groot de vruchten zijn
Door CHRISTUS dood verworven,
Toen Hij, met bittre pijn,
Aan 't kruishout was gestorven.
Hoe troostbre zielestut
Zijn dierbaar bloed moog' wezen,
't Was ijdel en onnut,
Was CHRISTUS niet verrezen".

Het tweede vers begint:

„De zware zondenschuld
Stond, onverzoend, nog open".

Een der Navorschers geve mij het overige van dit Paaschlied.

EN LEERE MIJ.

CLVII. — *Portretten zonder den naam der personen, die daarop worden voorgesteld.* Wie is afgebeeld in het portret, waarvan het onderschrift luidt:

Lusit aurs ZEVXIS, ZEVXIM PARRHASIVS, at tu
Pictorem, et qui te sculpsit in aere virum.
Exprimit iste stylo, depingit et is penicillo
Effigiem, neuter cum genio ingenium.
Laus vtrique tamen, qui quod tractabile tanguut,
Quod non hoc linqunt, Judicio inuidiae.

BER. FONTANUS.

M. D.

en in den linker bovenhoek: A°. 1634; — in den regter: Aetatis suae 32.

Op een ander portret, in eene buste regts, gekleed met een met bont gevoerd kleed en gedekt door eene pelsmuts, luidt het onderschrift: „Vitam impendere vero. De LA TOUR pinx. R. VINKELES Sc. 1764."

Wie kan mij de namen der afgebeelde personen mededeelen?

K.

CLVIII. — *Joannes Duvius.* Voor mij ligt een portret van JOANNES DUVIUS, Amstelo-Batavus Medicus, Obiit 17 Oct. A°. 1618. Aetatis Suae 75. In den hoek [welken?] van het portret bevindt zich een wapen, zijnde een klimmend paard met de wapenspreuk: Ατενως. Het onderschrift luidt:

„Si quis homo mortis potuisset frangere legem
Hanc medica DUVIUS arte tulisset opeus
At vetuit candore mori mutaqē trilingui
Auri auraeque fuga vivere quod potuit".

Alle bijzonderheden, welke men mij aangaande dezen Amsterdamschen geneesheer wil mededeelen door DE NAVORSCHER, zullen mij zeer welkom zijn.

K.

CLIX. — *Aanslag op de schepen voor de stad Grave in* 1640. Waar kan ik over het volgende eenige bijzonderheden vinden.

„Den viant heeft voorleden Zaturdagh 's avonts een aenslagh gehadt, omme bij de stadt *Grave* alle onse schepen in brandt te steecken, deur eenige *nieuwe inventie van Granaten*, dan haer voornemen ontdekt zijnde (dat andersints goede apparentie hadde) is mislukt, en zijn deselve granaten in onse handen vervallen".

Uit eene missive, geschreven aan het Bestuur der stad *Medemblik*, door den Pensionaris NICOLAES STELLINGWERFF, den 21sten September 1640. *Archief* dier stad, Paket V, N°. 55.

LABORANTER.

CLX. — *Waterberoering in de Noordzee.* In de *Kronijk van de stad Medemblik*, bl. 255, wordt twee malen van eene waterberoering in de Noordzee melding gemaakt, en schijnt daar als niets vreemds voor te komen, dewijl men zegt, dat het verschijnsel alle zeven jaren eens voorvalt en *Zeemoer* genoemd wordt.

Ik herinner mij niet elders iets van dit verschijnsel, onder dien naam, meer gelezen te hebben, toch is het zeer mogelijk, dat het hier of daar beschreven staat.

Intusschen moet ik, wat het verschijnsel zelve aangaat, betuigen, meermalen van zeelieden te hebben gehoord, dat, wanneer zij met onstuimige zee hadden te worstelen, zij wel eens onder water geluiden en geraas hebben waargenomen, als of er in de diepte orkanen waaiden, en de wind uit de zee opkwam, vergezeld van een geraas als van den donder; — menschen, die zulks waargenomen hebben, zijn te *Egmond aan Zee* nog wel te vinden.

Het is zeker te verwonderen, dat men bepaaldelijk omtrent waarnemingen van dat verschijnsel in de Noordzee zoo weinig aangeteekend vindt.—Immers van vele plaatsen, waar vulkanische uitbarstingen voorvallen, vindt men in de meeste natuurkundige werken iets vermeld en eene opheldering er van gegeven. Maar van dit verschijnsel in de Noordzee voor de kust van *Holland*, en zich maar zoo ver uitstrekkende, dat onze visschers er de waarneming en ondervinding van hebben, weet ik niet, dat er eenige waarnemingen, die bekend gemaakt zijn, bestaan.

Daar ik er belang in stel iets meer desaangaande te weten, wend ik mij tot mijne medelezers met het beleefde verzoek, mij zoodanige opgaven en mededeelingen te doen, als welke uit particuliere aanteekeningen of op eenige andere wijze te hunner kennisse zijn gekomen.

Wij koesteren de stille hoop, dat de maatregel, bij het zeewezen onlangs ingevoerd, om kundige en bekwame mannen uit te noodigen, tot het observeren der verschillende natuurverschijnselen en tot het inzenden van de verslagen hunner waarnemingen, ook voor deze zaak gewenschte vruchten dragen en de wetenschap verrijken moge.

C. J. H.

CLXI. — *Lord en geslacht Mahon.* Lord MAHON, de beroemde geschiedschrijver, behoort tot de partij van wijlen *Sir* ROBERT PEEL; ten minste als lid van die partij is hij in 1852 niet voor het parlement herkozen. Is zijn Lordschap, gelijk vele zijner partijgenooten, als de Heer GLADSTONE, de Hertog VAN NEWCASTLE en anderen, de godsdienstige gevoelens van Dr. PUSEY *c. s.* toegedaan?

Sedert wanneer is het geslacht van Lord MAHON tot den adelstand verheven?

Wanneer is de tegenwoordige Lord MAHON geboren, welke openbare betrekkingen werden door hem vervuld, en met wie is hij getrouwd?

Met de beantwoording dezer vragen zal men ten zeerste verpligten C. C. A.

CLXII. — *Legaat van Gillis Blasius Stern.* Dezer dagen viel mij het boekje, onder bovenstaanden titel, met de bijvoeging: (Niet vertaald) en het motto: „*Un homme, qui rit, ne sera jamais dangereux.* STERNE", in handen. Vroeger was het mij alleen bij naam bekend, en wel uit de *Nieuwe Nederduitsche Chrestomatie*, enz. uitgegeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, 1823, waarin op bl. 59, onder de rubriek: *Boertige Stijl*, een uittreksel uit dit werkje voorkomt. Dit komt grootendeels overeen met het hoofdstuk, getiteld: *De Roef van de Trekschuit*, doch wijkt er op sommige plaatsen aanmerkelijk van af. Bestaat er nu meer dan éene uitgave van dit boekje (de mijne is van 1784, zonder plaats of naam van uitgever), of heeft de verzamelaar van bovengemelde *Bloemlezing* er eenige willekeurige veranderingen in gemaakt? Wie is daarenboven de schrijver van dit werkje, dat, mijns inziens, door echte geestigheid uitmunt?

TRAJ.-MOS.

CLXIII. — *Albums uit de XVIIde eeuw.* Ongeveer dertig jaren geleden, zag ik in het bezit van zekeren Heer GEISTMANN te *Grave*, sedert, naar ik vernomen heb, te *Cuyck* overleden, twee albums, waarvan een op de Synode te *Dordrecht* was verzameld, en inschriften bevatte van de meeste, zoo niet van al de leden dier kerkvergadering. Dat van BOGERMAN staat mij, onder anderen, duidelijk voor. Van het andere herinner ik mij alleen, dat er een Latijnsch vers van A. M. VAN SCHURMAN in voorkwam, waarbij zij haar portret gevoegd had. Zijn er ook onder de lezers van DE NAVORSCHER, die kennis dragen wat er van deze niet onbelangrijke stukken geworden is, of zich de moeite zouden willen geven er onderzoek naar te doen. TRAJ.-MOS.

Antwoorden.

Van Ulft, geheeten Matelanck of Matelong (III.; bl. 130, Vr. LXV). Daar ik tot heden in antwoord op deze vraag weinig belangrijks heb aangetroffen, wil ik, na de herinnering van L. v. H. in 't *Bijbl.* 1854, bl. cxviii, mededeelen wat mij daaromtrent is voorgekomen. Met het goed te *Broekhuysen*, in het kerspel van *Weel* gelegen, werd beleend GIJSBERT VAN ULFT, genaamd MATELANCK, de erfgenaam zijns ooms GIJSBERT VAN BROECKHUYSEN, 1535, 1538, 1544 en 1556. GIJSBERT VAN BROEKHUYSEN GERDINKSZOON, had daarmede getugtigd [?] zijne vrouw SOPHIA VAN OVERHAGEN in 1533, welke in 1535 weduwe werd. Voorts werd daarmede beleend GIJSBERTA ULFT, de minderjarige erve haars vaders GIJSBERT in 1564, door JOHAN VAN MEKEREN, Landdrost des Graafschaps *Zutphen*, ook in 1596 als huisvrouw van JOHAN GRUTERS. Zij verpandde *Klein Broekhuysen* aan HENRIK SLANIET GERRITSZOON, en aan WILLEM VAN ULFT (1602).

Met het goed te *Bevermeer* (onder *Angerlo*), werd beleend: GIJSBERT VAN BROEKHUYSEN, als erfgenaam zijns broeders HENDRIK (1533). Zij waren zonen van GERDINKS VAN BROEKHUYSEN en van EVERTGEN of EVERDA VAN TRIER. — Voorts: GIJSBERT VAN ULFT, geheeten MATELANCK, de erfgenaam zijns ooms GIJSBERT (1535); — SOPHIA VAN OVERHAGEN, weduwe van GIJSBERT VAN BROEKHUYSEN, door REYNER VAN BROEKHUYSEN (1544); — WILHELMA VAN ULFT, bij transport van GIJSBERT VAN ULFT voor de helft van het goed, en door haar: COENRAAD VAN MEKEREN (1560); — EVERARDA VAN ULFT, huisvrouw van OTT CLOEX, bij transport van GIJSBERT voor de andere helft (1560); — GIJSBERTA VAN ULFT, huisvrouw van JOHAN GRUTERS, erve haars vaders GIJSBERT (1600). Zij vermaakt dit aan hare twee voordochters van EVERT VAN BROEKHUYSEN, en drie nadochters van JOHAN GRUTER, na haar dood, gelijkelijk te deelen, elk voor een vijfde (1620). Eindelijk werd daarmede in 1625 beleend GIJSBERTA VAN BROEKHUYSEN, weduwe van VAN ROUWENOORT, erve harer moeder GIJSBERTA.

Volgens opgave van L. v. H. werd het Huis en Slot *ter Swanenborgh* onder *Gendringen*, in 1411 verkocht aan REYNOLD VAN AESWIJN, uit welk geslacht het waarschijnlijk later door verwantschap in dat van VAN RAESFELT zal gekomen zijn, zoo dat zich deze opgave genoegzaam aansluit aan die, welke door mij is gedaan (*Bijblad* 1854, bl. lv).

Onder *Gendringen* was almede gelegen het *Huis te Ulft*, waarmede werd beleend FREDRIK VAN ULFT, knape (1311), EVERT VAN ULFT (1326) en FREDRIK VAN ULFT als erfgenaam zijns vaders EVERT (1411, 1424).

Nog *den Hof tot Brugge*, waarmede beleend werd FREDRIK VAN ULFT (1424), diens zoon en erfgenaam EVERT (1484). Van dezen ging het leen over aan zijnen zoon EVERT (1504) en in 1519 aan des laatstgenoemden dochter AGNES VAN ULFT, huisvrouw van REYNERS VAN AESWIJN enz.

Met het goed *ten Grotenhuys*, waarmede REINKEN VAN AESWIJN door zijn' vader REINKEN beleend was, werd ook BITTER VAN RAESFELT in 1462 beleend, even als met het Huis en Slot *ter Swanenborgh*.

Ten dienste van L. v. H. zij hierbij opgeteekend, dat tot de Geldersche Leenen behoorde de *Spaanschweerdt*, denkelijk gelegen onder *Brummen*, waarmede werd beleend JAN SPAAN (1326), WILLEM SPAAN (1378), ALEYT SPAANS, huisvrouw van GADERT CLOECX (1400), RYCQUYN CLOEK (1415), CRACHT CLOEK, als erfgenaam zijns vaders RYCQUYN (1476, 1481), tugtigt [?] zijne vrouw BELIA VAN HEKEREN (of MEKEREN?) (1493).

GIJSBERT CLOEK, de erfgenaam zijns vaders CRACHT, erft het leen over van zijne moeder BELIA VAN MEKEREN 1515, enz. enz.

V. D. N.

»*Lettres Hollandoises*" *etc.* (III.; bl. 260, Vr. CXLII). Er wordt gevraagd, wie de schrijver daarvan mag zijn geweest.

Waarschijnlijk zal hij wel niet bij name bekend zijn. Maar men zal niet ver behoeven te zoeken om te weten, aan welke partij men ze moet toeschrijven. Zij maken 8 deeltjes in kl. 8°. uit, en loopen van het jaar 1779 tot 1781.

In REINIER VRIJAART'S (E. LUSAC) *Openhartige Brieven*, Dl. I.; bl. 6, vind ik het navolgende: »Weet ge niet, mijn vriend, hebt ge niet gezien, en ziet ge niet dagelijks, dat alle de geschriften en boekjes, welke in 't licht gebragt worden, niet beoordeeld worden op hunne eigentlijke waarde, maar slechts op de meer of mindere overeenstemming, welke de lezer er tusschen zijne gevoelens en die van den schrijver in vind? . . . .
. . . . . . Hoe worden, om er slechts maar een uit de hedendaagsche te noemen, hoe worden de *Lettres Hollandoises*, een boek, dat den tijd niet waardig is, welke tot doorloopen van eenige bladzijden vereischt wordt, en alleen gerugt verwekt om den schampere en lasterende inhoud, niet getrokken?" enz. — In het *Leven van den Hertog van Brunswijk*, door AUG. LUDW. SCHLÖZER (Nederd. Vert. Amst. bij ARENDS), bl. 83, ter plaatse waar de schrijver handelt over de lasterlijke paskwillen en pamfletten, waarmede de tegenstanders van den stadhouder het volk ophitsten en opruidden, vind ik ook nog het navolgende: »Onder anderen bediende men zich daartoe van de pen van een ouden gepensioneerden Franschen officier, die door het schrijven van blaauwboekjes' leven moest, en zich ten dien einde te *Leuven* had nedergezet, alwaar hij een handdrukkerij aanleidde, en een periodiek geschrift, onder den titel van *Lettres Hollandoises* uitgaf. Dit blad, waartoe hem de stoffe uit *Amsterdam*, *den Haag*, enz. geleverd wierd, en 't welk, zoodra een vel in 't Fransch uitkwam, te *Amsterdam* in 't Hollandsch overgezet en verspreid wierd, was hoofdzakelijk tegen den stadhouder ingericht, en hoe broddelachtig werk het ook dikwijls was, zoo kreeg het evenwel in *Holland* crediet en opgang" enz.

Het is bekend, dat het in die fel bewogene dagen van 1780 tot 1787 pamfletten en blaauwboekjes regende. Bekend is het tevens, dat de Fransche gezant DE LA VAUGUYON geene middelen ontzag, om den Staat der *Nederlanden* te verbinden aan de belangen van *Frankrijk*, terwijl de staatkunde van *Frankrijk* medebragt, dat de invloed van den Stadhouder, hinderlijk voor zijne oogmerken zoowel als voor die van de patriottische partij, op eene afdoende wijze gefnuikt werd. Onder de middelen, welke door den Franschen gezant, en niet minder door de bewegingsgezinde partijen in ons vaderland aangewend werden, behoorde ook het periodiek uitkomende werkje *Lettres Hollandoises*; en juist daarom zal het ten hoogste moeijelijk zijn, den waren schrijver uit te vorschen. Welligt waren het onbeduidende lieden, die echter eene zekere behendigheid bezaten, om met de *données*, welke zij ontvingen, eenige leesbare artikelen op te stellen.

Tot opheldering mag verder dienen, hetgeen ik in een zeer verdienstelijk geschrift, getiteld: »*An introduction to the history of the dutch republic for the ten years, reckoning from the year* 1777" (London, KEARSLEY, 1787) p. 204, § 9 aangeteekend vind: »These emissaries of *France* were of all ranks, from the CHEVALIER DE LUXEMBURG and the MARQUIS DE LOUVOIS (kleinzoon van den bekenden Minister van denzelfden naam onder LODEWIJK XIV) down to the editor of the *Leyden Gazette* and that wretch, so well known at the *Hague* by the appellation of DON QUIXOTTE, and so remarkable for his noisy contest in coffee houses with those whom he thought were attached to the Britisch interest" etc., en in de noot op den naam van dezen laatsten »this man is a pensioner of *France* and one of those who was suspected of dispersing and composing libels against the Prince and Princess of Orange. His head quarters, from whence

he retailed his abuse was *opdenhoff's coffee house* in the plain at the *Hague*." Wie hij geweest mag zijn, die onder dat sobriquet bekend was, is mij niet mogelijk geweest te weten te komen. Behalven deze wordt nog vermeld een zekere MARCHAND, geheim secretaris van den Franschen gezant, die niet verward moet worden met den secretaire d'ambassade MARCHAND DE ST. HILAIRE. — In eene Fransche vertaling van dit werk, wordt de *Leyden Gazette* (door den Engelschen schrijver welligt verward met de *Delftsche Courant*, onder redactie van WYBO FYNJE) niet vermeld, maar alleen gesproken van de *editeurs de gazettes*, terwijl het *opdenhoff's coffee house* genoemd wordt *le caffé français*.

Dit weinige zal genoeg zijn, om met grond te mogen veronderstellen, dat de schrijver of schrijvers der *Lettres Hollandoises* eenige dier bezoldigde agenten waren, welke der Fransche regering hunne pen leenden, om het volk tot de Fransche belangen over te halen, maar wier namen, als zeker onbeduidend, niet waardig waren, der vergetelheid te ontrukken. L. ED. L.

De Jonkvrouwe van Mechelen (IV.; bl. 350, Vr. 292). De vermelding door A. A. A. in DE NAV. IV.; bl. 205, van een huwelijk van FRANÇOISE VAN AERSSEN met HENDRIK VAN NASSAU, Heer van *Ouderkerk*, moet eene vergissing zijn, welke door genoemden Heer zelven het best zal opgehelderd kunnen worden. In alle mij bekende geslachtlijsten der familie VAN AERSEN, wordt ISABELLE VAN AERSSEN, dochter van CORNELIS en van LUCIA VAN WALTA, zijnde hun 4de kind, gezegd gehuwd te zijn met HENDRIK, Graaf van *Nassau*, Heer van *Ouderkerk*, Veldmaarschalk der legers van den Staat, bij wien zij zes kinderen gehad heeft. Maar wat meer is: in de geheele geslachtlijst van VAN AERSEN komt geene FRANÇOISE VAN AERSEN voor, alleen FRANÇOISE ZOETE DE LAEKE, geb. 1674.

V. D. N.

Paats van Troostwijk (V.; bl. 30, Vr. 6). A. PAETS VAN TROOSTWIJK, koopman te *Amsterdam*, werd in 1784 Lid van het Bataafsch Genootschap te *Rotterdam*. Ook was hij Lid der Hollandsche Maatschappij te *Haarlem*, alsmede van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap. Waarschijnlijk zal in de *Verslagen* dier wetenschappelijke vereenigingen, bij gelegenheid van zijn overlijden, hiervan gewag gemaakt, en zullen welligt andere bijzonderheden of levensberigten, hem betreffende, vermeld zijn; het ware te onderzoeken.

V. D. N.

Koning-Spel Courant op het jaar 1687 (V.; bl. 71, Vr. XLVI). Ook bij mij is een exemplaar van deze courant van 1687. In de *Naamlijst van den Atlas* van H. BUSSERUS, Amst. 1782, Dl. II.; bl. 153, wordt eene zoodanige courant van het jaar 1689 vermeld. Ook in de *Catalogue de Livres* etc., *de feu* H. COLLOT D'ESCURY, La Haye 1846, pag. 105, N°. 752, wordt er een van datzelfde jaar genoemd. Daarbij was gevoegd het *Vorstelijk Ravenspel*, met 64 kleine figuren, waarschijnlijk door BOUTTATS gegraveerd. Dat de prentjes door ROMEIN DE HOOGE geteekend zijn, is op mijn exemplaar niet te lezen; alleen ziet men: J. TANGENA, *met Privilegio;* er bestaan alzoo onderscheidene drukken van die courant.

Ook in den tekst vind ik eenig verschil, welk ik wil opgeven, ofschoon veelal schrijf- en drukfouten bij de overname door S. W. J. er de oorzaak van zullen zijn. Mijn exemplaar heeft: N°. 7. *Venier*, en niet *Denier; Buda*, in plaats van *Berda;* N°. 8. *Dunewald*, in plaats van *Gunewald;* N°. 11. *Bammis*, en niet *Bamnis*. Onder het laatste versje, 2de kolom, staat: »voor 15 jaren", dat zeker op *Privilegio* moet volgen, hetwelk onder de 1ste kolom geplaatst is. Wie geeft ons nu van een en ander den sleutel of den uitleg, welke daaraan ontbreekt? V. D. N.

Sparkamassies (V.; bl. 94, Vr. 59). Zal dit niet hetzelfde bedoelen als *Grimasssies*, zoo als ik veelmalen hoorde, en ook mij wel eens, in mijne jeugd, werd toegevoegd: »maak geene *grimassies*", d. i.: trek geen leelijk gezigt, greins niet, van het Fransche woord *grimace*, *grimacer*, hetzelfde als *simagrée, faire des simagrées*, wonderlijke gebaarden maken?

V. D. N.

Sinus (V.; bl. 157, Vr. 112). »Le sinus est, comme vous le savez, la moitié de la corde d'un cercle, et n'a par conséquent aucun rapport avec le mot latin, *sinus, golfo*, d'où est venu le français *sinuosité*. La corde s'appelant autrefois *inscripta*, ligne inscrite, le *sinus* s'appela d'abord *semi-inscripta*, puis par abréviation *s. inscripta*, *s. ins*, et enfin *sins*, l'usage ayant fait disparaître les points, pour la rapidité de l'écriture: la même transformation se fit peu à peu dans le langage parlé; seulement par euphonie naturelle et par affinité avec les terminaisons les plus habituelles de la langue scolastique, il s'intercala bientôt un *u*, qui forma *sinus*". *L'Illustration* de 19 Mars 1853, p. 183, col. 2.

Handteekening Constanter (V.; bl. 157, Vr. 114). Schrijver dezes heeft insgelijks de bewuste spreuk van CONSTANTIJN HUYGENS meermalen op boeken aangetroffen, en zelfs is hij in het bezit van werken, waarop zij gevonden wordt. Nooit heeft hij er aan getwijfeld, of het waren boeken, die in het bezit van

HUYGENS geweest zijn. Er is geen de minste reden, dit in twijfel te trekken. Dit zou dan alleen zijn, wanneer de vrager werken kon aantoonen, met de genoemde spreuk op den titel, welke na HUYGENS' dood het licht hebben gezien. Ik bezit een exemplaar van de *Poëmata et Effigies trium fratr. Belg.* NICOLAI GRUDII *etc. Lugd. Bat. apud* ELZEVIRIUM, 1612, 8°., alwaar op den titel het eigenaardig geschreven CONSTANTER voorkomt, met de bijvoeging: »*Hag.* 1627", van dezelfde hand. Op het schutblad daartegenover staat: »*Ex Bibliotheca* CONSTANTINI HUGENII", insgelijks met eene fraaije hand geschreven. En HUYGENS schreef fraai, volgens verzekering van den Heer A. D. SCHINKEL te *'s Hage* (die welligt het best in staat is deze zaak te beslissen), in zijne *Nadere bijzonderheden betrekkelijk* CONSTANTIJN HUYGENS *en zijne familie*, 1851, (niet in den handel) bl. 35. Verder kan ik den vrager berigten, dat in mijne uitgegevene verzameling *Zinspreuken van beroemde mannen en vrouwen*, geen geleerde voorkomt, welke de spreuk *Constanter* gevoerd heeft. De boekerij van HUYGENS is zeker niet meer in haar geheel, maar na zijn dood toch ook niet verkocht: immers dit zou in strijd zijn met HUYGENS' testament (ons door den Heer SCHINKEL insgelijks medegedeeld t. a. p. bl. 35—44), waar wij bl. 43 lezen: »*Mijn Bibliotheque, Instrumenten, Printkonste ende dergelycke, sulle myne dry sonen onder haer deelen by lotinge enz.*"

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Joodsche taal in Nederland (V.; bl. 158, Vr. 119). P. S. vraagt: »Bestaat er eene handleiding om de taal te leeren kennen, door de Nederlandsche Joden, vooral de lagere klassen, gesproken" enz. — Wij antwoorden met de eenigzins verkorte overneming van eenige bladzijden uit de volgende, niet in veler bereik zijnde werken, als: ZUNZ, *Gottesdienstliche Vorträge der Juden*, Berlin 1832, S. 438 ff.; ERSCH *u.* GRÜBER, *Encyclopädie d. Wissenschaften und Künste*, Leipzig 1850, Sect. 2, Th. XXVII, S. 322, en DELITZSCH, *Zur Geschichte d. jüdischen Poesie*, Leipzig 1836, S. 80 ff., waar gehandeld wordt deels over het ontstaan, den aart, de verbreiding en de literatuur der Joodsche volkstaal, deels over de hulpmiddelen om haar te leeren kennen.

Hooren wij het eerst dr. L. ZUNZ:

»In den früheren Jahrhunderten hatten die Juden in Deutschland keine andere Sprache als die ihrer christlichen Landsleute geredet, welche durch die zahlreichen Auswanderungen nach Polen, vornehmlich seit den 14. Säculum, auch in diesem Lande unter den Juden heimisch wurde, die daselbst noch vor 300 Jahren ziemlich richtiges Deutsch sprachen (1). Allen bis gegen den Schluss des Mittelalters verfassten Documenten zufolge, standen die deutschen Juden in der Sprache — bis auf einzelne Redeweisen und hier und da die Aussprache — den deutschen Christen gleich (2). Aber schon im 16. und noch stärker in den beiden folgenden Jahrhunderten bildete sich der Dialect der Juden zu einem eigenen sogenannten Jüdisch-Deutschen aus, in welchem hebräische, eigene jüdische und veraltete deutsche Ausdrücke in gleicher Menge vorhanden waren. Da alle Gemeinschaft im Leben und in der Wissenschaft abgebrochen, und aus der frühern Zeit keine Cultur vererbt war, so artete die Sprache der deutschen, und mehr noch der polnischen Juden zu einem, das Fehlende theils aus dem Hebräischen, theils aus nach eigener — bald hebräischer, bald nur verderbter und veralteter — Flexionsweise gebildeten Worten ergänzenden, Dialecte aus, der durch Bücher und schlecht redende Eltern und Lehrer verewigt, und durch die allmählige Vermischung mit fremdartigen, z. B. polnischen, französischen und holländischen Worten, nicht selten ein ganz unkenntliches Deutsch wurde. So wurden vier Elemente Bestandtheile der bei den Juden üblichen deutschen Sprache: 1) das Hebräische und zwar für Gegenstände aus dem Kreise des Judenthums (3) und des jüdischen Lebens (3), bei Begriffsformen, mit denen die jüdischen Studien vertraut machten (3), verschiedenen Ausdrücken aus der Sprache des täglichen Lebens (3) und einigen anderen Gegenständen, die man absichtlich nicht mit dem deutschen Worte benannte (3); 2) Compositionen des Hebräischen und der Landessprache in vierfacher Weise (4); 3) un-

---

(1) Vgl. Actenstücke aus *Wilna* vom Jahre 1556 bei *R.* SALOMO LURIA, *Rechtsgutachten*, N°. 4 und 20; sogar die Dativ-Endung *en* bei Eigennamen wurde beobachtet.

(2) Vgl. die deutschen Worte bei RASCHI, *R.* ELIESER BEN NATHAN, dem *Commentar der Chronik*, dem *Commentator des* ALFASI, *R.* MEIR ROTHENBURG, dem ältern *Nizzachon*, dem Buche *Chassidim*, den *Rechtsgutachten* van *R.* JACOB LEVI, *R.* JACOB WEIL, *R.* MOSES MINZ, *R.* ISAAK STEIN (*). Schon im 14. Säculum wurden hebräisch-deutsche Wörterbücher angelegt. (Vgl. *Cod. Vatic.* N°. 417 und ערוך גרן im OPPENHEIM, *Catalog.* p. 688). —

(3) Hiervan worden door ZUNZ in eene noot eene groote menigte voorbeelden aangevoerd, welke wij echter weggelaten hebben, omdat zij deels uit bijbelsche en nieuw-hebreeuwsche, deels uit arameesche woorden bestaan, die eene nadere verklaring vereischen, waarvoor het hier echter de plaats niet is.

C—A.

(4) Nämlich 1) das deutsche Hülfsverbum *seyn* zu dem hebräischen Participium; 2) deutsche Flexionen hebräischer Wörter, z. B. Verba durch die Endsilben *en* oder *n* und die Vorsilbe *ver*; Adjectiva

---

(*) Schrijvers en werken uit de XI., XII., XIII., XIV. en XVde eeuw. — C—A.

gebräuchliches, oder fehlerhaftes Deutsch, theils in Anwendungen für die jüdischen Gebräuche (5), und in Judaismen aller Art (6), theils in einer beträchtlichen Anzahl von alten, veralteten oder provincialen Ausdrücken bestehend (7); 4) aus der Fremde stammende Aussprache und Wörter (8)". —

Wij gaan thans over tot het mededeelen van hetgeen door den bekenden schrijver van de *Geschichte der Israeliten*, dr. J. M. JOST, nopends het joodsche patois gezegd wordt.

»*Judenteutsch*, *jüdisch-teutsch*, ein Jargon (Gemisch aus teutscher Grundlage mit sehr vielen hebräischen, der Form nach germanisirten Stämmen und manchen Corruptionen aus slawischen und andern Mundarten), der den teutschen Juden sowol in *Teutschland* als auch im östlichen *Frankreich*, in den *Nielanden*, in den teutschen Gemeinden *Londons*, in *Dänemark* und *Schweden*, im ganzen russischen *Polen* und in *Neuruszland*, in *der Moldau* und *Walachei*, *Serbien* und *Bosnien*, in *Ungarn*, im nördlichen *Italien* und in *der Schweiz*, bis ins gegenwärtige Jahrhundert herein eigenthümlich war, und ungeachtet der überall jetzt obsiegenden Muttersprachen noch immer nicht gänzlich gewichen ist. Das teusche Element ist in demselben durch Aussprache, Betonung, Construction, Wortbedeutung, vielfältige Abkürzungen und Aenderungen (theils Folge der Abgeschiedenheit der Juden, theils der Lebhaftigkeit und Eile, theils der Absicht, nicht immer von Jedem verstanden zu werden), sowie insbesondere durch die fremdartigen Einflüsse dermaszen getrübt und oft entstellt, dasz man diese Sprache als eine eigene ansehen kann. Sie zerfällt selbst in mehre Dialekte, welche die Juden, soweit sie jüdisch-teutsch als Muttersprache sprechen, leicht unterscheiden, und was auf ihre Gebetübersetzungen Einflusz übt, indem z. B. die Serbier und Bosnier sich nicht leicht derer der westlichen Juden bedienen können. Deutlich geschieden sind die Dialekte der elsasser, der südteutschen Juden", u. s. w. (9).

»Dasz die jüdische Sprache öfters von jüdischen und christlichen Gaunern benutzt ward, ist sehr natürlich, und diesem Umstande mögen allerdings manche Ausdrücke ihren Ursprung verdanken, wie denn die meisten Wörter (Kunstausdrücke) der einschlägigen Lexika (10) fast durchweg hebräischer Abkunft sind, doch ist dies nur der aus jeder falsche Politik entstehende Misbrauch. Die Eingeschlossenen blieben verschlossen und suchten sich mit denen, welche die Welt zu scheuen hatten, im Einverständnisse zur Ueberlistung Anderer zu unterhalten. Der Ehrenhaftere flieht die Gemeinschaft der Schelme. — In den jüdischen Gemeinden ward die teutsche Sprache die allgemein

---

u. s. w.; 3) Zusammensetzungen; 4) Zu Wörtern erhobene Abbreviaturen, z. B. רט (R *a* T) Reichs-Thaler. —

(5) z. B. *aufrufen* (zur Thora); *lernen* (als religiöses Studium); *Sagen* (Kaddisch u. dgl.); *geben* (den Seder) (*).

(6) Dazu gehören: unrichtige Aussprache und Schreibung (*au* für *o*, *achpern* für *achtbaren*, *gel* für *gelb*); eigene Flexionen und Constructionen (*heit* statt *keit*, *mir* statt *wir*, *neiert* statt *nur*); besonderer Gebrauch der Wörter (z. B. einen Schüler *ausstellen; zwicken; Schule; sich kriegen* statt *streiten; gerecht seyn* statt *recht haben*); Redensarten und Sprichwörter; willkührliche Bildungen, z. B. *jüdischen* (beschneiden), *tätschen* (auf dem Schofar (†) blasen, vgl. טוט).

(7) z. B. *as* (dass, siehe HEBELS *allem. Lieder*), *Beem* (Bäume, vgl. Böme bei GRIMM, *deutsche Grammatik* I, (§) S. 653), *Befelch* (schweizerisch), *bitzel* (wenig, siehe HEBEL), *Breiluft* (Hochzeit, schon bei OTTFRIED und im *Schwabenspiegel*, vgl. WACHTER *Spec. gloss.* p. 163, GRIMM II. S. 195), *bucken* (älteres Deutsch), *derheim* (deheime, *Nibelungen* 2116), *enk* (ihr, s. GRIMM I. S. 340), *eppes* (etwas, schweizerisch *öbbes*), *Ette* (Vater, s. HEBEL l.l., WACHTER l. l. p. 70), *forchten* (s. *Nibel.* 9181, GRIMM II. S. 207), *Gegitter* (s. LUTHER *Prov* 7, 6), *Gewinnerin* (Kindbetterin), *gleich* (witzig) *reden* (Vgl. HEYNATZ *Antibarbarus* II. S. 64), *Gebird* (Geflügel, ist angelsächsisch, s. GRIMM II. S. 236, vgl. englisch *bird*), *greinen* (schreien, ist mittelhochdeutsch, S. GRIMM, l. l. S. 13) u. s. w., u. s. w.

(8) z. B. *Almemor* (Schon bei Raschi (**) zu *Succa* f°. 516, *Sota* f°. 41*a*, siehe MARGARITHA, *der jüdische Glaube*, S. 261, der es falsch von *memoria* herleitet, vgl. CONDE *Geschichte der Mauren* Th. 2 c. 49), *babbeln* (babiller), *benschen* (benedire), *Breitel* (baretta), *chodsche* (obgleisch, polnisch *chociaz, choc*), *entspausen* (*R.* JACOB LEVI *Rechtsgutachten* N°. 101; vgl. Sposare), u. s. w., u. s. w.

(*) Termen, betrekking hebbende op religieuse en liturgische gebruiken, die zonder eene breede omschrijving niet te verklaren zijn. C—A.

(†) Bazuin. C—A.

(§) Hier en verder is steeds bedoeld de eerste uitgave van dit deel. C—A.

(**) Overleden in 1105. C—A.

---

(9) Vgl. bl. 175, kol. 2, de noot. Zoo zullen vele van de hierboven uit ZUNZ aangevoerde voorbeelden hier te lande niet gehoord worden, b. v. in plaats van *bitzel* (noot 7), wordt hier gezegd *pitsie;* de uitdrukking *breiluft* wordt in ons land in 't joodsch-duitsch nooit gebezigd, wel *gassene*, verdorven uitspraak van het hebreeuwsche חֲתֻנָּה. C—A.

(10) Uit den *Catalogus der bibliotheek van de Maatsch. d. Ned. Letterk. te Leiden*, zijn mij de twee volgende woordenboeken bij name alleen bekend: 1°. F. L. A. VON GROLMAN, *Wörterbuch der in Teutschland üblichen Spitzbuben-Sprachen, die Gauner und Zigeuner Sprache enthaltend.* 1r. Bd. *Die Teutsche Gauner-Jenische oder Kochemer Sprache, mit besonderer Rücksicht auf die Ebräisch-Teutsche Judensprache.* Giessen, 1822, 8°. — 2°. J. K. VON TRAIN, *Chochemer Loschen. Wörterbuch d. Gauner- u. Diebs-, vulgo Jenische Sprache, nach Criminalacten und den vorzüglichsten Hülfsquellen* u. s. w. Löwenberg und Pesth, 1833, 8°. — Ook onze landgenoot S. SUSAN heeft in een der nommers van den *Konst- en Letterbode* 1844, eene *Proeve van vergelijking tusschen het Bargoens en het Patois-Hebreeuwsch* geleverd. —
C—A.

herrschende, man kannte sich durch sie in vielen Ländern leicht durchbringen, weil die meisten europäischen Juden aus den allemannischen Provinzen *Frankreichs* und aus dem südlichen *Teutschland* sich ausgebreitet haben. Man hat hier vorzüglich die Auswanderungen aus *Frankreich* zwischen 1280 bis 1306 und wiederum öfters im 14. Jahrhundert, dann die aus *Teutschland* erfolgten Zerstreuungen seit dem 15. Jahrhundert ins Auge zu fassen". —

»Die Sprache der Juden ist die Hochteutsche; vom Platteutschen ist fast keine Spur, vom Althochteutsch ebenso wenig, einige mittelhochteutsche Reste sind noch vorhanden (11). — Sichtbar und bedeutsam ist die französische Farbung der jüdisch-teutschen Construction. Eine Grammatik kann es nicht geben; es sind alle Formen der Grammatik auf die nachlässigste Weise durch einander geworfen. Die Hilfsbücher zum Erlernen der jüdisch-teutschen Sprache von WAGENSEIL's Bericht, wie das Juden-teutsch zu lesen (*Belehrung der jüdisch-teutschen Red- und Schreibart*, Königsberg, 1699, 4°. — Frankfurt a. M. 1715) bis auf GOTTFR. SELIG's *Lehrbuch zur gründlichen* (?) *Erlernung der jüdisch-teutschen Sprache*, *mit einem vollständigen* (?) *Wörterbuche* (1792) und LEWY's *Unterricht* u. s. w. (1799) (12) sind weder gründlich noch vollständig, noch irgendwie zureichend".

»Die jüdisch-teutsche Sprache ist aber eine sehr reiche Fundgrube fur teutsche Sprachforschung, indem sich in ihr Manches lebend erhalten hat, was sonst gänzlich ausgestorben ist. (Mit Ausbeutung dieser volksthümlichen Forschungen ist ABRAHAM TENDLAU, Verfasser der »*Sagen und Legenden*" beschäftigt (13).) Andererseits erklären sich aus ihr viele gänzlich unteutsche Ausdrücke und Redensarten, welche in *Südteutschland* gäng und gäbe sind, z. B. *uzen* (foppen), *maschugge* (verrückt), *Schote* (Narr), *Schlimmasel* (14) (Unglück), *Schlemihl* (Unglücksmensch) u. s. w., sowie die noch verbreiteteren: *Schächten, Schachern, Kauscher* u. s. w. (15). Weit wichtiger aber ist, sowol für die Geschichte der Juden als der Geistesentwickelung überhaupt, die bereits sehr bedeutende jüdisch-teutsche Literatur, welche noch jetzt in polnischen Ländern nicht ganz entbehrlich ist. Sie hat sich seit der Mitte des 16. Jahrhunderts immer mehr ausgebildet, und in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts durch die Verbreitung der (1648—1654) in Polen schrecklich verfolgten, nach allen Richtungen zersprengten Juden ihren Culminationspunkt erreicht; bis zu MENDELSSOHN ist sie dann wieder völlig gesunken. Sie begann mit Uebersetzungen oder Erläuterungen einzelner Bücher oder Wörter und Stellen der heiligen Schrift (16), alles mit he-

(11) Wij hopen elders de onjuistheid dezer bewering van JOST door eene menigte voorbeelden aan te toonen. C—A.

(12) Het hier door JOST bedoelde werk is eigenlijk geschreven door H. LEWY en L. MATTHIEU, en heet: *Gründlicher Unterricht der jüdisch-deutschen Schreibart*, Bernburg, 1799, 8°. — Voorts herinneren wij ons den titel van een in 1805 te *Hamburg* bij VOLLMER in 8°. formaat uitgegeven *Vollständiges jüdisch-deutsch-und deutsch-jüd. Wörterbuch, ein unentbehrliches Handb. f. alle die mit Israeliten in Geschäften oder Verbindung stehen.* — C—A.

(13) Als proeve van dat werk, hetwelk heeten zoû: *Sprüchwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit. Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und Sprüchworterkunde. Zum erstenmale aufgezeichnet und erläutert von* A. TENDLAU, en waarvan eene spoedige uitgave werd beloofd, heeft TENDLAU in KLEINS *Jahrbuch d. Nützlichen und Unterhältenden für Israeliten*, Jahrg. X, Stuttgart, 1851, S. 86—95, een 16tal Spreekwoorden en Spreekwijzen verklaard. Het is, naar luid eener op S. 86 voorkomende noot verdeeld: 1) „in solche Sprüchwörter und Redensarten, welche sich an biblische und talmudische Persönlichkeiten anlehnen; 2) in solche, welche dem Leben entnommen sind, je nach dem Inhalte verschiedenartig rubricirt; 3) in Klugheitsregelen und Erfahrungen; 4) in solche Sprüchwörter und Redensarten welche auf Mythen, Sagen, Legenden und Anekdoten beruhen. — Worterklärung sowohl (bei welcher es sich oft zeigt, dasz gar Manches, was von dem Unkundigen in Form und Wendung für Mauschelei gehalten wird, bei näherer Untersuchung sich als altdeutsch oder auch als noch jetzt lebender Provincialismus ergibt), als Parallelen aus den rabbinischen und neutestamentlichen Schriften, aus altdeutschen und altenglischen Sprüchwortersammlungen sind dem Texte beigefügt". — C—A.

(14) Dat SCHMELLER, *Bayerisches Wörterb.* welke schlámássel schrijft, dit woord ten onrechte afleidt van het Italiaansche *schiamazzo*, is reeds door TENDLAU, a. w. S. 86 f. opgemerkt. — C—A.

(15) Vgl. M. STEINSCHNEIDER, *Die fremdsprachliche Elemente im Neuhebräischen und ihre Benutzung für die Linguistik*, Prag, 1845, S. 29. — Ook in onze platte volkstaal zijn vele van deze uitdrukkingen doorgedrongen. — Bij de spreekwijze b. v.: „Gij zult vergeefs *smoesjes* maken" of: „maak maar geene *smoesjes*" denken wij eerder aan een' joodsch-duitschen oorsprong van *smoesjes*, dan aan eene afleiding, welke de geleerde HALBERTSMA er in de *Inleiding tot de Aanteekeningen op het IVde deel van* MAERLANTS *Spiegel Hist.*, bl. 96, van geeft. C—A.

(16) Das erste davon ist wahrscheinlich ELIA LEVITA's *Uebersetzung* der 5 *Megillot* (Rollen t. w.: *Hooglied*, *Prediker*, enz.) (Venedig 1544), worauf *Psalmen*, 1545. — Doch war schon 1542 seine Uebersetzung (*) des *Sittenbuches* in *Isny* erschienen. — Von einzelnen biblischen Büchern, Uebersetzungen neben dem Texte, ist die Zahl Legion. Eine Gesammtausgabe der teutschen Bibel *allein* erschien zuerst Amsterdam 1677, und eine bessere daselbst

(*) Volgends STEINSCHNEIDER in het artikel *Jüdische Typographie und jüd. Buchhandel* (ERSCH u. GRUBER, *Encyclopadie*, Sect. 2, Th. XXVIII, S. 50 en Note 62) is dit boek door LEVITA oorspronkelijk in het joodsch-duitsch geschreven. Later werd het in het hebreeuwsch vertaald en onder een' anderen titel uitgegeven, welke hebreeuwsche vertaling weêr den grondslag uitmaakte van eene nieuwe joodsch-duitsche overzetting. C—A.

bräischen Lettern gedruckt, die jedoch eine eigenthümliche Cursivschrift bilden. Bald auch erklärte man die oft sehr dunkeln Gebetbücher und übersetzte den grözten Theil, auch wurden für das weibliche Geschlecht neue Gebete verfaszt und umfangreiche Erbauungsbücher geschrieben (17). Letztere sind vorzüglich Sammlungen biblischer Erläuterungen mit alten Fabeln, Legenden, Sagen und Sinnsprüchen aller Art. Man übersetzte ferner die meisten moralischen Schriften berühmter Rabbinen oder von sonst starker Verbreitung (z. B. BACHJA's *Herzenspflichten*; so auch die *Zuchtruthe*, der *Zuchtspiegel* und andere). Der Sinn für Belletristik der jüdischen Frauen und Mädchen ward befriedigt durch Uebertragung interessanter Bücher aus der profanen Welt, als des »Josippon", der »1001 Nacht", der teutschen »Ritter- und Heldensagen", der morgenländischen Sagen und Fabeln, soweit man sie kannte, endlich auch durch Uebersetzungen hebräischer, auf Ereignisse verfaszter Gedichte und Balladen, ja sogar durch eigends gedichtete Fastnachtsspiele, worin eine den Juden sonst nicht vorzuwerfende Frivolität herrscht, die deutlich zeigt, wie gern man am Purimfeste dem Carnaval nachahmte. Als Thema nahm man zu solchen Dichtungen Scenen aus der Bibel: die Verkaufung JOSEPH's, besonders aber AHASVERUS (18). Mehre Verfolgungsgeschichten sind ebenfalls in diesem Dialekte vorhanden, besonders der FETTMILCH'schen (1614—1616) von *Frankfurt am Main*, der OPPENHEIMER'schen (1708) in *Wien*, des groszen Blutbades in *Polen* (1648), des Aufstandes in *Hamburg* (1730) u. s. w. — Man hat gegen 100 solcher selbständiger jüdisch-teutscher schriften".

»Noch sei bemerkt, dasz, wie die teutschen Juden ihren Dialekt überall hintrugen, auch die Abkömmlinge der pyrenäischen Halbinsel ihren spanischen (und zum Theil portugiesischen) Jargon nach *Hamburg*, *Amsterdam*, *London* und *Südfrankreich* (wo er jedoch längst schon fast erloschen ist und nur noch in der Synagoge sich bei einzelnen Uebungen geltend macht), insbesondere aber ins türkische Reich und in die *Berberei* mitnahmen. Der spanische Dialekt ist der unter dem Namen Ladino bekannte, und war sehr lange und ist in *der Türkei* bei den betreffenden Gemeinden noch jetzt Muttersprache. Auch dieser Dialekt hat seine Literatur und noch sind viele Documente der Volkssprache in der ungeheuern Masse von Rechtsgutachten türkischer Rabbinate aus dem 15. bis 17. Jahrhundert mit wörtlichen Protokollen der Klagen, Repliken, Zeugenaussagen u. s. w. vorhanden, sodasz auch hier manche Entdeckung eine genauere Forschung belohnen würde."

Eenigzins meer gedetailleerd is 't geen DELITSCH schrijft over de Joodsch-duitsche literatur, bepaaldlijk over die van het laatst der XVIde, van de XVIIde en het begin der XVIIIde eeuw. Na gewag gemaakt te hebben van den invloed van LUTHERS geschriften op de ontwikkeling en beschaving der Duitsche taal, gaat hij dus voort:

»Das neuerwachte deutsche Schrifthum blieb auf die Exulanten im Reich nicht ohne Kraftäusserung".

»Es bildete sich eine *jüdisch-deutsche Volksliteratur*, die freilich nicht reines Deutsch, sondern jenes chaotische Gemengsel der jüdischen Umgangssprache redete, die aus *hebräischen*, *maurischen*, *romanischen* und *nordeuropäischen* Grundstoffen zu einem wunderlichen Gebilde zusammengeschmolzen ist. Als jüdisch-deutsche Volksleseschriften waren damals gäng und gäbe die abendländischen Schwank-, Mährchen- und Sagenbücher, zum theil mit närrischen Holzschniten: *Artus Hof*, *Till Eulenspiegel*, *Ritter Widuwilt*, *Amadis*, *sieben weise Meister von Rom* (les sept sages de Rome), *die getreue Pariserin*, *Ritter Siegmund und Magdalena*, *Spanische Heyden*, das *Sefer ha-Baba*, die Geschichte eines abenteuerlichen Herumzüglers, und das nationale *Maasebuch* in Reimen (1602) (19); die Sittenschriften: das *Kuh-buch* (1555), *Rosengarten* (1609); *Zuchtspiegel* (1610), *Brandspiegel*, und die zugleich hebräischen: Sprüche oder *Centiloquium* ALI's Sohn ABU-THALEB's (des vierten Chalifen), nebst einem Stücke aus ABU-ISMAEL TOGRAI (1643), *Sefer Meshalim* (1687), *Mishle Chakamin* (oder die Sprüche der 70 Weisen, in hebräischen und deutschen Versen (1657), *Buch der Verzeichnung*, ein jüdisch-deutsches Niçahon (1693), und eine

1679 (§), mit königl. poln. Privilegium ziemlich rein hochteutsch, aber mit höchst inconsequenten grammatischen Formen.

(17) Diese sind besonders im Volksdialekte verfaszt, wahrend manches andere, besonders Uebersetzungen, mehr nach Reinheit strebt. Noch 1786 erschien zu *Amsterdam* ein sehr umfängliches jüdisch-teutsches Gebetbuch in sechster Auflage, und mehre sogar später. Unter den Erbauungsschriften steht obenan das seit 1600 verbreitete, sehr oft aufgelegte *Zeënna u-Reënna* von JACOB BEN IZCHAK. Uebrigens hat man auch Schulbücher in diesem Dialekte, hebräische Grammatiken, Wörterbücher, Katechismen, oder vielmehr Sammlungen religiöser Vorschriften.

(18) Mehre ganze Stücke findet man bij WAGENSEIL, SCHUDT und Anderen abgedruckt.

(§) Diensvolgends leze men bl. 207, kol. 1, reg. 28 en 29 v. o., (Amst. 1677) en door J. BLITZ in diens ten jare 1679: in plaats van: (Amst. 1679) en door J. BLITZ, in diens mede ten zelfden jare. C—A.

(19) Zie STEINSCHNEIDER, art. *Jüdische Literatur* in ERSCH u. GRUBER *Encyclopädie*, Sect. 2, Th. XXVII, S. 463, Note 89). C—A.

Mänge von *Kräuter-*, *Cur-*, *Traum-* und *Loosbüchern*".

»Auch die Schrift wurde in dieser Mischsprache commentirt, theils im Prosa, nach Art des Commentars *Zena u-r'ena* zum Gebrauch der Frauen, von JAKOB BEN ISAAK, theils in Reimen umschrieben, wie z. B. die Psalmen in mehreren Versuchen, die Bücher SAMUEL. Ja die biblische Geschichte wurde schon zu umgrenzten Gedichten verarbeitet, wie in der jüdisch-deutschen *Davidide* (WOLF IV.p.201) und andern Versuchen jüdischer Nibelungen. In Kriegs- und Verfolgungsnöthen entstanden das *Vinz-lied* (1614) in 103 achtzeiligen Strophen, *Schwedisch-Lied* (bei der Belagerung *Prags* durch die Schweden) u. s. w.; zum Behuf der Erbauung: das *Thora-Lied*, das *Targum-Sheni-Lied*, *jüdischer Stamm* (Berlin 1717), und das einem deutschen Volksliede nachgeahmte aramäische *Ghad Gadja*, welches der Pesah-Hagadah eingefügt, und nicht allein von HERMAN VAN DER HARDT, sondern auch von Juden allegorisch gedeutet worden ist. In dieser Zeit entstanden auch die possenhaften Faschings-Comödien für die Purim-Lustbarkeiten: *Ahasver-Spiel* das n o c h j e t z t am Hamans-Fest auf Familienbühnen in *Polen* aufgeführt wird, *Mekirat Josef* (Frankfurt a. M. 1712) in Reimversen, und die Fratzengeschichten: *Action von König David und Goliat*, *Acta Ester mit Ahasverus; Sikaron-Purim*, Erzählung von HAMANS Testament und Tod (gedruckt 1736)".

Vgl. voorts STEINSCHNEIDER t. l. a. pl. S. 463, maar inzonderheid diens belangrijk artikel: *Jüdisch-Deutsche Literatur* in *Serapeum* 1848, N^is^. 20—24 en 1849, N^is^. 1, 2, 3, 5, 6 en 7, dat zich echter niet verder uitstrekt dan tot ongeveer 1740.

Toen vóór en tijdens het laatst der vorige en het begin der tegenwoordige eeuw de leden der zoogenaamde Hoogduitsche gemeente te *Amsterdam* in twee partijen verdeeld waren, verschenen er eene menigte pamfletten of blaauwboekjes in dit dialekt, in den vorm van zamenspraken, welke thans zeer zeldzaam zijn en schier niet meer kompleet gevonden worden.— Ten einde het gebruik van dit patois te hekelen, schreef ISAAK EUCHEL († 1804) een blijspel onder den titel: *Reb* HENOCH *oder Was thutt mer der mit.* Het gedrukte komt echter, volgends JOST, niet met het handschrift overeen. Eene tweede uitgave met Duitsche karakters zag in 1846 te *Berlijn* het licht. — Bekend is het in 1834 bij H. MOLENIJZER te *Amsterdam* uitgekomen boekje: *Gedichten*, *Parabelen en Sjnoekes, of poëtische Paarlensnoer voor de Kalle. Eene rariteit van* ITZIG FEITEL STERN. *Het Joodsch-Duitsch vrij gevolgd door* W. S. *Naar den derden druk*, *met Aanteekeningen verrijkt, en een Aanhangsel of Verklaring der Loosjekoudische woorden daarin voorkomende.* Met platen. Dit werkje krioelt echter zoodanig van fouten, en de vertaler of bewerker heeft zich zóó slecht van zijne taak gekweten, dat het, onzes oordeels, voor een wetenschappelijk gebruik volstrekt ongeschikt is.

Voor de kennis van het Joodsch-duitsch is voorts belangrijk te lezen de verschillende Hoogduitsche Israëlitische Jaarboekjes, zoo als die van KLEIN, BUSCH, BRESLAUER, LIEBERMANN, PASCHELES, WERTHEIMER en anderen. Ook de 18 deelen van de *Allgem. Zeitung des Judenthums* bevatten talrijke novelles en andere stukken, waarin vele in de joodsche volkstaal gebezigde uitdrukkingen en spreekwijzen voorkomen; inzonderheid komen hier in aanmerking ruim een vijftigtal *Deutsch-Jüdische Spruchwörter aus Hamburg*, die humoristiesch vertaald en verklaard worden in de nommers 24—26, 28—31, 33, 34 en 36 der genoemde *Zeitung* voor 1854. Wijders verdienen hier genoemd te worden de *Sippurim, eine Sammlung jüdischer Volkssagen, Erzählungen, Mythen, Chroniken, Denkwürdigkeiten und Biographen berümter Juden aller Jahrhunderten, insbesondere des Mittelalters. Unter Mitwirkung rühmlichst bekannter Schriftsteller herausgegeben von* WOLF PASCHELES. Prag en Leipzig. Hiervan komt thans reeds de vierde *Sammlung*, bij afleveringen van 32 bladzijden uit. Voorts: de novellen en romans van L. KOMPERT; als: *Aus dem Ghetto*, *Böhmische Juden, am Pflug*; *die letzte Juden* van TAUBER; *Das Lied vom Lokschen. Parodie uf Schiller sein lied von der Glock. In jidisch-deitschem Dialekt, un mit Erklärungen für Nichtjidden. Von* MAUSCHE WORSCHT (20), Hamburg 1853. Bij den uitgever van het laatstgenoemde boekje zag tevens ten vorige jare het licht: KOPPELCHE *und* LIEBETCHE, *nach* SCHILLERCHE *sein Kabale und Liebe verarbeitet von* MAUSCHE WORSCHT. — Het jargon is in al de hier opgenoemde boekjes en tijdschriften met de duitsche letter gedrukt.

Dat het joodsche patois ook werd en wordt gebezigd tot verspreiding van het Christendom onder de Joden, daarvan maken de hierboven door ons aangevoerde schrijvers geen gewag. Intusschen is niet alleen het bekende werk *N'tibôt Olâm* van den voorzitter van het Engelsche genootschap ter verspreiding van het Christendom onder de Joden, ALEX. M'CAUL, in dit dialekt overgebragt en met de eigenaardige typen daarvan gedrukt, maar ook het Nieuwe Testament. Zelfs is het LUCAS-*Evangelie* in deze taal gekommentariëerd door H. C. J. FROMMAN. Sommige dezer met gemeld doel geschreven en uitgegeven werkjes, bestaande in traktaatjes en gefingeerde za-

(20) Een nadruk daarvan zag ten vorigen jare te *Amsterdam* het licht, onder den titel: *Das Lied von die Kuggel* enz.

menspraken, zijn in ons bezit, maar, met uitzondering van een enkel thans voor ons liggend boekje, oogenblikkelijk niet binnen ons bereik, om er de titels naauwkeurig van op te geven.

Het voor ons liggende boekje is de Joodsch-duitsche overzetting van eene, door een' neofiet vervaardigde en onder den titel van אור לעת ערב voor het eerst te *Halle* 1728 uitgegeven vertaling van een door den Lutherschen predikant te *Gotha*, JOHANNES MÜLLER, oorspronkelijk in het Hoogduitsch geschreven werkje.

Het titelblad bevat eerst den Hebreeuwschen titel, vervolgends de Joodsch-duitsche overzetting hiervan, en dan nog eenige regels Hebreeuwsch. Deze geven te kennen, dat het boekje is gevonden onder de geschriften van „*Rabbi* (*sic*) JOCHANAN KIMCHI" (= JOHANNES MÜLLER), „en handelt over de verlossing en bekeering volgens onze heilige leer en overeenkomstig de woorden onzer (*sic*) wijzen zaliger gedachtenis" (dat zijn de talmoedische en andere Joodsche geleerden (21); wijders, dat het de derde onveranderde druk is (Londen 1820).

In den hierboven aangehaalden *Catalogus* der Leidsche maatschappij vind ik een boekje, getiteld: *Khootje, waar binje? hof Conferensje hop de vertrekkie van de Colleesje, hin de Poortoegeesche koffy'uyssie, hover de gemasquerde bal ontmasquert.* Amst. 17.., waarbij de vervaardigers van den Catalogus hebben aangeteekend: „Joodsche tongval". Doch de titel verraadt reeds voor ieder' deskundige, dat het boekje evenmin in den Joodschen tongval geschreven is, als de voor eenigen tijd met zoo vele graagte verslonden *would-be* geestige brieven van en aan Amsterdamsche Joden en Jodinnen (22).

De onbeschaafdste Jood zal zóó onze taal niet spreken. C—A.

[J. K. deelt ons in antwoord op deze vraag mede, dat hij het in de bovenstaande bijdrage genoemde boekje *Gedichten, Parabelen en Sjnoekes* enz. eens voor een appel en een ei op een boekenstalletje te *Amsterdam* gekocht heeft. Hij vermoedt, doch ten onregte, dat onze medewerker F. F. C. STEINMETZ daar het woord *mischerig* (vgl. bl. 30, Vr. 3) zal aantreffen. Wij gelooven niet, dat *mischerig* van Joodsche afkomst is.]

Tetje Roen, Jan de Wasscher en Steven van der Klok (V.; bl. 158, Vr. 123). Deze STEVEN zal wel geen werkelijk bestaande persoon geweest zijn; wel is het mogelijk, dat met dezen naam op het een of ander voorval gedoeld werd.

Onder oude papieren vond ik een geschreven *Lijk-Sermoen*, naar schrift en papier te oordeelen wel een eeuw oud, afkomstig uit de Provincie *Overijssel*. Om het zonderlinge wil ik den titel afschrijven:

Lijk-Sermoen,
over het ontijdig en droevig
omkomen van STEVEN VAN DER KLOK
in syn leven Schoolmeester, en
Dootgraver tot Slagvoort
op 't klinkende Eilant.
Den 24 *Febr.* 1714 *seer Eloquentelyk*
uytgesproken door den Eerw. Vader
BARTHOLOMEUS ORTELS *Pastor*
der gemeinte aldaar.
Den agsten Druk.
Tot Schellenberg bij FREDRIK en
STEVEN VAN DER KLOK, Erfgenamen
van den overledenen.
Text. *Omnis homo mortalis.*

Het geheel komt neêr op het omkomen van STEVEN VAN DER KLOK, bij het storen van een eksternest om eene weddingschap, waarbij onze STEVEN, die schoolmeester, klokkeluider, doodgraver, voorzanger enz. op het dorp was, door het breken der takken den hals brak.

Het geheele sermoen beslaat acht zijden in 4°. Het mag destijds voor geestig doorgegaan hebben. Of het in druk verschenen is, weet ik niet. L. D. R.

Angles, Berents, M. Broekman, enz. (V.; bl. 159, Vr. 128). Ik bezit een door ANGLES geteekend portret, waaronder staat MATHEUS DES ANGLES, schilder en beeldhouwer, geb. 1667, overl. te *Amsterdam* 1741. W.

---

(21) Onder de middelen, welke de zendelingen in *Polen, Gollicië, Hongarije* en aangrenzende landen bezigen ter verbreiding van het Christendom onder de Joden, behoort ook het verspreiden van dit en andere in den Joodschen tongval of in 't Hebreeuwsch geschrevene traktaatjes, almede van vertalingen van het N. T. in dit dialekt of in een ellendig Hebreeuwsch, vermids de massa slechts de daarin geschrevene boeken leest. En daar men weet, dat zij zeer aan den *Talmud, Zohar* en kabbalistische schrijvers gehecht is, maakt men, ter betere misleiding, van een predikant een' *Rabbi*, giet zijn' naam in een' Hebreeuwschen vorm, en, ten einde de metamorfoze zoo volkomen mooglijk te maken, laat men den Christen predikant talmoedisten, kabbalisten en andere Joodsche schrijvers *onze* wijzen of geleerden noemen. Er wordt dan ook in het bedoelde en andere dergelijke traktaatjes met een' eerbied voor *Talmoed, Zohar,* enz. gesproken, dien de meest orthodoxe Jood zoû benijden. Op deze of diergelijke wijze en met zoodanige eerlijke? middelen, trachten vele, zoo niet de meeste daartoe bezoldigde Jodenbekeerders, zoo hier als elders, het Christendom bij de Joden binnen te smokkelen!

(22) Een dezer brieven begint b. v. met het woord *memmele* (moeder). Dit woord kent het Joodsche jargon niet. Het heeft wel een bijna gelijkluidend woord in de beteekenis van tante, zoowel van vaders- als moederszijde, herinnerende het Middelhoogduitsche *muemel*, dat echter, zoo we ons niet vergissen, en naar wij bij GRIMM, *Deutsche Grammatik*, meenen gelezen te hebben, alleen de beteekenis van *amita* had, terwijl het Oudhoogd. *muome* in den zin van *matertera* voorkomt.

P. Piera (V.; bl. 159, Vr. 134). P. PIERA was porseleinschilder aan de voormalige Amstelfabriek. Onder zijne leerlingen behoort ook A. BLOEMERS. Er is nog eene dochter van hem in leven, die te *Amsterdam* woont. Genoeg tot aanwijzing van wegen om meer te weten te komen, dan ik zou kunnen opgeven. S. J.

Dei Gratia (V.; bl. 159, Vr. 136). Het was oorspronkelijk geene aanmatiging, welke den wereldlijken en geestelijken vorsten de formule *door Gods genade* bij hunnen titel deed voegen; in latere tijden eerst mengden zich bijdenkbeelden daarbij.

Prof. H. COCK, in zijn *Natuur-*, *Staats- en Volkenregt* . . . . 1837, bl. 108 in de noot, zegt, dat de *eerste* vorst, die zich van deze spreekwijs bediende, PEPYN DE KORTE was, welke zich echter juist op de volkskeus alleen beriep, toen hij zich op den troon van CHILDERIK plaatste. Vroeger luidde het begin der door hem uitgevaardigde stukken: PEPYN *de roemrijke* (PIPINUS *vir inclytus*) enz.; doch opmerkzaam geworden op den hoogmoed daarin doorstralende, besloot hij, als een bewijs van nederigheid en ootmoed, zich *koning door Gods genade* (*Dei Gratia Rex*) te noemen, van welke uitdrukking zich ook de bisschoppen bedienden sedert de kerkvergadering van *Ephese* in 431, waar zij die aannamen in navolging van den Apostel PAULUS.

Dit voorbeeld van nederigheid, door PEPYN gegeven, vond naderhand algemeenen bijval onder de vorsten van *Europa*.

KAREL MARTEL, PEPYN'S vader, noemde zich »*Ego in Dei nomine illuster vir* CAROLUS." Zie *Kronijk van Holland van den klerk uit de laage landen bij der Zee, met aant. van* P. SCRIVERIUS en FR. VAN MIERIS, Leyden, 1740, bl. 19, noot 3, in welk werk wij bl. 26 en 29 zien, hoe de Karolingsche vorsten, »*bij der genade Gods koning*" schreven.

KAREL *de groote* was onder deze vorsten de *eerste*, die het *Gratia Dei Rex* op de munt stelde. Zie *Gesch. van* KAREL *den grooten door den Heere* GAILLARD, 's Gravenhage, 1786, Dl. III.; bl. 250.

ARNOLD, abt van *Egmond*, schreef: »*Ik* ARNOLD *door Gods gehenging abt van Egmond*". Zie Dr. M. J. NOORDEWIER, *Nederd. Regtsoudheden*, Utrecht, 1853, bl. 154.

Een ATTILLA schreef zich insgelijks »*door Gods genade koning der Hunnen*". Zie »*Antiq. Belg. of Nederl. Oudheden*" Amst. 1701, bl. 60. Of deze het uit nederigheid deed, mag men betwijfelen.

De Hoogleeraar P. O. VAN DER CHIJS toonde mede in het *Tijdschrift voor de algem. Munt- en Penningkunde*, Leiden, 1841, Dl. II.; bl. 126 aan, dat het een vooroordeel uit onkunde is, de formule »*door Gods genade*" in den titel van koningen en vorsten op te vatten, als wilde deze eenig bijzonder regt en eene meer onmiddellijke aanstelling van Gods wege te kennen geven. Dit vooroordeel wordt door grondige geschiedkunde, bijzonder ook door de muntkunde der middeleeuwen, verdreven en door genoemden Hoogleeraar met vele voorbeelden gestaafd.

Om alle bijdenkbeelden bij deze uitdrukking voor te komen, stelde de Fransche staatsregeling van 1791 daarvoor in de plaats: »*par la Grace de Dieu et par la loi constitutionelle*" etc., 't geen door NAPOLEON en de door hem gemaakte koningen gevolgd werd. Onze LODEWIJK NAPOLEON schreef dan ook boven zijne staatsstukken »*Door de gratie Gods en de constitutie des koningrijks Koning van Holland*" enz.

Na de omwenteling van 1830 viel in *Frankrijk* het eene met het andere weg.

Koning WILLEM I bediende zich als souverein vorst weder van die formulen, zich noemende: »*Wij* WILLEM, *bij de gratie Gods, Prince van Oranje-Nassau, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden*, enz. enz. enz."

In de Tweede Kamer (den juisten dag wanneer teekende ik niet aan, ofschoon ik dien gaarne wist,) werd voor ettelijke jaren afkeurender wijze over de woorden »*Gods genade*" gesproken. In *de Nederlander* van 13 Mei 1853 werd er ook over gehandeld.

Andere bijzonderheden, onze graven, geestelijken (over welke laatste men de *Batavia Sacra* Dl. II. raadplegen kan), heeren, enz. betreffende, ga ik voorbij, daar het hier de plaats niet is, eene geschiedenis dezer Formule te leveren. L. D. R.

Centrum naturae concentratum (V.; bl. 160, Vr. 143). In antwoord op deze vraag, schrijf ik hier af het volgende artikel, voorkomende in de *Biographie Universelle*, T. IX, p. 248.

»HELMIG (JEAN OTHON) médecin, né en *Thuringe* en 1654, se rendit à *Amsterdam* après avoir étudié son art à *Erfurt*, et passa ensuite à *Batavia*, ou il séjourna plusieurs années. De retour en *Europe*, il en visita successivement les principaux etats, fut créé baronnet par le roi d'*Angleterre* CHARLES II, consulteur de cour par le roi de *Danemark*; se fixa ensuite à *Bireuth*, et mouroit en 1698. On a de lui (hier volgen de titels van eenige zijner werken, waaronder:) *Centrum naturae concentratum*, Dantzig 1682".

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Hiermede is de vraag maar gedeeltelijk beantwoord.]

Willem Krul (V.; bl. 190, Vr. 150). De Schout-bij-Nacht WILLEM CRULL (niet KRUL) was geboren te *Haarlem* den 28sten November 1721, en liet bij zijn overlijden eene doch-

ter na, JOHANNA ELISABETH CRULL, welke, door haar huwelijk met Mr. CORNELIS JAN WOUTER NAHUYS, de heerlijkheid *Burgst* op dezen Heer overbragt; na wiens overlijden in 1835 zij zich met der woon vestigde te *'s Prinsenhage*, waar zij voor weinige jaren is overleden. A. J. VAN DER AA.

[Aan den Heer J. SCHREUDER danken wij een beknopt levensberigt van WILLEM CRULL, ontleend aan *Nederlands Heldendaden ter zee.*, bl. 852 volgg. en C. DE KONING, LZN. *Tafereel der stad Haarlem*, Dl. IV.; bl. 121—126. Volgens dezen medearbeider zou CRULL den 25sten November 1721 geboren zijn, en heette diens vrouw SARA ELIZABETH BLAAUKAMER. „Hoogstwaarschijnlijk", dus besluit onze geachte berigtgever, „is het lijk van dezen dapperen Nederlander te *St. Eustatius* begraven, welk eiland toen in het bezit der Engelschen was, en zij het veroverde schip *Mars* derwaarts heengevoerd hebben".]

Het gebed (V.; bl. 191, Vr. 156). Alleen de *Zomer*-Zondagavonddienst heet te *Rotterdam* »het gebed", en is dan ook hoofdzakelijk daaraan, voorafgegaan door eene kortere dan de gewone leerrede, toegewijd. Hetzelfde is het geval te *Vlissingen*. v. O.

Marquis de Saint Simon (V.; bl. 191, Vr. 158). In eene geschiedkundige bijdrage, door den Heer Mr. B. G. A. PABST, geplaatst in den *Utrechtschen Volks-Almanak voor het jaar* 1841, en handelende over de riddermatige hofstede *Oud en Nieuw Ameliswaard*, gelegen op een half uur afstands van *Utrecht*, aan de bogt van den *Krommen Rijn*, worden de onderscheidene, zelfs de vroegste bezitters van deze hofstede genoemd. Genaderd tot aan den jare 1745, vermeldt de schrijver, dat Jonkheer HENDRIK VAN UTENHOVEN, Heer van *Heeswijk*, er toen bezitter was, en dat diens weduwe, Vrouwe MARIA JACOBA CORNELIA, geb. Gravin VAN EFFEREN, in 1767 met de heerlijkheid werd beleend. 't Geen nu verder volgt en door mij uit den genoemden *Almanak* uitgeschreven is, zal de vraag van LAGE wel volkomen beantwoorden.

»Nadat nu de heerlijkheid *Ameliswaard* met de hofstede *Groenewoude* bijna eene eeuw in het bezit der familie UTENHOVE was geweest, bragt de genoemde gravin VAN EFFEREN, door het aangaan van een tweede huwelijk, dezelve aan een anderen naam. Zij hertrouwde namelijk (in welk jaar is ons niet gebleken [1758?]) met den Marquis DE ST. SIMON, een man, die weinig bekend is, maar die in alle opzigte verdient, dat zijne nagedachtenis op *Ameliswaard* voortdurend blijve leven.

»MAXIMILIEN HENRI *Marquis* DE ST. SIMON, was te *Parijs*, uit een aanzienlijk geslacht, ten jare 1720, geboren. Reeds als jongeling trad hij in dienst, en klom door zijne kundigheden spoedig op tot den rang van aide-de-camp van den dapperen Prins DE CONTI. Hij begon zijne krijgskundige loopbaan in de oorlogzuchtige jaren van den Oostenrijkschen successie-krijg, die door bijna alle Europische mogendheden gevoerd werd, en waar in LODEWIJK XV zich tegen MARIA THERESIA had verklaard. Ook *Opper-Italië* werd een der hoofdtooneelen van dezen oorlog, en het was daar, dat ST. SIMON den beslissenden slag bij *Coni* in 1744 bijwoonde.

»Toen nu de vrede van *Aken*, ten jare 1748 gesloten, aan *Europa* eene lang gewenschte rust teruggaf, legde ST. SIMON de wapenen neder, om aan zijne zucht tot het vermeerderen zijner kundigheden des te beter te kunnen voldoen. Hij begaf zich op reis, en leerde landen en menschen kennen. Ook *Nederland* bezocht hij met dit oogmerk. Maar hier verwisselde hij van levenswijze. In *Utrecht* vertoevende, had hij Mevrouw de Douairière VAN UTENHOVEN leeren kennen. Zij gaf den beschaafden en kundigen Marquis hare hand, die nu op het bekoorlijk *Ameliswaard* de stille genoegens van het land aan de zijde eener echtgenoot mogt smaken. *Ameliswaard* ontving nu eenen nieuwen luister en werd een tempel van wetenschap en letteren.

»Niet dan met hooge achting kan men aan den man denken, die als krijgsman, als wijsgeer en geschiedschrijver, als dichter en natuurkundige, in de edelste bezigheden hier zijne dagen doorbragt. Zijne uitgegevene werken zijn er de bewijzen van. Zoo vervaardigde hij twee hoogst belangrijke geschiedkundige schriften, waarvan het eerste den veldtogt ten onderwerp had, dien hij zelf in *Italië* had bijgewoond. Dit werk, in het Fransch geschreven, gelijk ook zijne overige werken, is getiteld: *Histoire de la guerre des Alpes, où Campagne de* 1744, *par les armées combinées d'Espagne et de France, commandées par l'Infant Don* PHILIPPE *et le Prince de Conti*, (Amst. 1769, fol.) (*). Dit geschrift, waarin de geleerde ST. SIMON zich zoowel een groot tacticus als een bekwaam historieschrijver heeft getoond, wordt door krijgskundigen hoog gewaardeerd, en is tevens bij de oudheidkundigen zeer beroemd wegens een bijvoegsel, hetwelk een grondig onderzoek bevat van den togt van HANNIBAL over de *Alpen*.

»Het tweede historische geschrift van ST. SIMON, getiteld; *Histoire de la guerre des Bataves et des Romains* (Amst. 1770, fol.), behandelt het eerste tijdvak der geschiedenis van ons vaderland, en is met voortreffelijke kaarten opgehelderd. Bij alle beoefenaars der vaderlandsche geschiedenis staat dit prachtwerk in hooge achting. Ook van zijne wijsgeerige studiën heeft ST. SIMON de vruchten achtergelaten in twee geschriften: *Les Mythologues de Platon* (Utrecht 1784, in 4°.) en

(*) 1770, 4°.

Absurdités Spéculatives getiteld. Het eerste behelst zeven dialogen of nachtgesprekken, op welke het laatstgenoemde werk ten vervolge strekt, terwijl in beide de belangrijkste philosophische onderwerpen in de manier van PLATO worden behandeld. Dat ST. SIMON tevens een bevallig dichter was, bewijzen twee andere geschriften; het eene, getiteld: *Essai de traduction literale et énergique* (Haarlem 1771, herdrukt te Amsterdam 1793) is eene vertaling van *Pope's essay on man*, waarin ST. SIMON de vertaling van MARMONTEL heeft overtroffen. In het andere: *Temora, poëme d'ossian* (Amst. 1777), heeft hij het schoone lied van den Schotschen Bard uit het Engelsch van MACPHERSON gelukkig overgebragt.

»Maar deze wijsgeerige, historische en dichterlijke studien hadden den Marquis DE ST. SIMON op het bevallige *Ameliswaard* niet ongevoelig gemaakt voor de schoone natuur. Integendeel, meer dan anderen had hij voor de wonderen der schepping oog en hart. Hij was een uitstekend kenner en beoefenaar der natuur-, vooral der plantkunde, en bekleedt in dit opzigt eenen eersten rang. Getuige daarvan zijne grondige verhandeling: *Des Jacinthes, de leur anatomie, reproduction et culture*. (Amst. 1768, in 4°.). DE ST. SIMON was inzonderheid een liefhebber van bloemen, bovenal van hiacinthen, van welke hij een overgroot aantal der schoonste rarieteiten op *Ameliswaard* kweekte. Zijne zorg had dit landgoed zoo zeer met de fraaiste bloemsoorten versierd, dat het inderdaad het gebied van Flora zelve scheen te zijn. — Was het te verwonderen, dat *Ameliswaard* in dien tijd, toen de Marquis DE ST. SIMON er de gelukkige bewoner van was, het geliefkoosde verblijf werd van allen in de nabuurschap, die prijs stelden op wetenschap en beschaving?

»DE ST. SIMON overleed ten jare 1794. Hoezeer hij het verblijf in *Nederland* en het Nederlandsche volk hoogschatte, blijkt ten duidelijkste uit de volgende regelen, welke wij lezen in de opdragt van zijn werk *sur les Jacinthes* aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te *Berlijn:* » »Conduit par les vicissitudes du sort dans un pays, ou la liberté n'inspire point l'orgueil de l'indépendance, ou des peuples heureux, redoutables par leur union et par les chefs, qui l'ont cimentée, ne craignent point de sourire aux couronnes, qu'ils leurs voyent porter, — qui laborieux et industrieux ne blament que l'inaction et l'oisiveté, qui s'occupent alternativement du bien public et de leur intérêt, qui respectent les malheurs, estiment les talens et chérissent ceux, qui suivent leur exemple, je n'ai pu me défendre de les imiter." "

C. KRAMM.

[Naar dezelfde bron verwijst ook onze medearbeider H. M. C. v. O. Voorts ontvingen wij nog berigten van LEGENDO ET SCRIBENDO, van A. J. VAN DER AA en van J. J. WOLFS. Naar ons toeschijnt heeft de tweede, die zijne bron niet noemt, even als de Heer J. J. WOLFS, met het *Algemeen Woordenboek der Zamenleving*, Dl. III ; bl. 2597, geraadpleegd, welks artikel misschien wel ontleend is aan de *Biographie Universelle*, Tom XVII, p. 235, waarheen LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst; daar alle drie het jaar 1799 als het sterfjaar van den Marquis DE SAINT SIMON opgeven, terwijl zulks, luidens het ons door den Heer KRAMM medegedeelde, 1794 moet zijn. Wij kunnen echter niet beslissen, bij wien de fout ligt. Behalve de in bovenstaande bijdragen genoemde werken van den Marquis DE SAINT SIMON, vinden wij bij onze correspondenten VAN DER AA en WOLFS er nog twee opgesomd: *Mémoire, ou l'observateur véridique sur les troubles actuels de la France*, Londres, 1788, 8°.; en *Essais sur le despotisme et les révolutions de la Russie* (zonder plaats?) 1794, 8°. De bij beiden voorkomende foutieve titelopgave, *Nyctologues*, in plaats van *Mythologues*, zal wel hunne bron aangerekend moeten worden.]

Prikken in de pan (V.; bl. 191, Vr. 159). Ongetwijfeld zijn de hier bedoelde *prikken*, de visch *prik*, *lamprei* of *negenoog* (*petromyzon*), waarmede men kabeljaauw vangt. Daar dit nu een zeer klein vischje is, zal men door *prikken in de pan* iets willen aanduiden, dat van weinig beteekenis is.

A. J. VAN DER AA.

Prikken in de pan. Mij dunkt, dat dit eenvoudig beduidt: *prikken, die in de pan worden gebakken*. Het is ook bekend, dat men aan nieuwsgierige kinderen op hunne vraag: *wat zullen wij eten?* wel eens antwoordt: *prikken*, waarschijnlijk omdat zulks eene zeer geringe soort van visch is. Σ.

Prikken in de pan. Een *prik* of, volgens BILDERDIJK, een *prikke*, is hetzelfde met lamprei, een visch. »Mogelijk heeft een *prik* dien naam, om dat haar hoofd als met verscheide gaten geprikt is." TUINMAN, *Fakkel*, bl. 287.

J. J. WOLFS.

Kramerlatijn (V.; bl. 191, Vr. 160). Het komt mij voor, dat dit woord zijn' oorsprong heeft in de gebrekkige wijze, waarop vroeger op missen of kermissen de kooplieden in boeken, toen meerendeels Latijnsche, de titels dier boeken, bij het te koop bieden, vermeldden.

A. A. D. MLz.

Zoo dood als een pier (V.; bl. 191, Vr. 161). Zou *pier* in deze spreekwijze niet te houden zijn voor eene verbastering van het Fransche woord *pierre?*

A. A. D. MLz.

Drukletters (V.; bl. 191, Vr. 163). Wij meenen geen beter boek hier voor te kunnen aanwijzen, dan het keurig uitgevoerde werk: *Proef van Letteren, welke gegoten worden in de Nieuwe Haarlemsche Lettergieterij van* J. ENSCHEDÉ, 1768.

J. SCHREUDER.

[Nog beter dunkt ons de *Proeve van Drukletteren. Lettergieterij van* JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN, Haarlem 1841, en de *Vervolgen* van 1850 en 1853.]

Drukletters. Ofschoon het boekje niet in den handel is, meen ik toch te moeten aangeven: (A. D. SCHINKEL,) *Handleiding tot het corrigeren van drukproeven, benevens eene aanwijzing der meest gebruikelijke lettersoorten, met derzelver Hollandsche benamingen*, 's Gravenhage, ter drukkerij van A. D. SCHINKEL, 1838, 8°. Zonder twijfel bestaan er meer dergelijke aanwijzingen van lettersoorten. Deze mogen anderen er bijvoegen.

J. C. D.

Idiotismen (V.; bl. 191, Vr. 164). *Lot* wordt in *Breda* gebruikt voor nalatig, veronachtzamend. Men noemt daar *een lot vrouw mensch*, eene vrouw die haar huishouden slecht waarneemt; *een lotte kerel*, een' man, die zijne zaken veronachtzaamt. *Hoe ouder, hoe lotter*, is dus: *hoe ouder, hoe nalatiger.* A. J. VAN DER AA.

[De vraag is maar gedeeltelijk beantwoord. — En wat beteekenen de gevraagde woorden *hitskes* en *britskes*?]

Eene verbetering aan den Telegraaf (V.; bl 191, Vr. 166). Omtrent het zenden van twee dépêches in tegenover gestelde rigting langs één' telegraafdraad, merkt de *Alg. Konst- en Letterbode* voor 1854, N°. 43, bl. 341, op, dat deze zaak niet zoo geheel nieuw is. — Reeds in de vergadering van het hier te lande gevestigd Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 8 November 1853, is deze belangrijke uitvinding door den Secretaris ter sprake gebragt, en men vindt eene uitvoerige beschrijving met eene afbeelding van den toestel in de later uitgegevene Notulen van die Vergadering 1853—1854, bl. 23, bijlage XVI en plaat II.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Titels der werken van Pater Th. Hellinx en Pastoor P. Schouten (V.; bl.192, Vr.168). Pater HELLINX heeft, voor zoo ver ik weet, niets anders geschreven dan *Meditatiën op het lijden van* JEZUS CHRISTUS. Amst, 1779, IV Deelen, 8°. Van PETRUS SCHOUTEN bestaan, behalve zijne *Prijsverhandeling over het bestaan van God*, 1786: 1°. *Het heilig verlangen naar den Messias*, Amst. 1793, 8°.; 2°. *De ware Godsdienst*, waarvan eene nieuwe uitgave door M. A. VAN STEENWIJK, in 1828 te Rotterdam verscheen; 3°. *Beantwoording der vraag: welke bewijzen leveren natuur en rede op, voor het bestaan van de Godsdienst? en welke bewijzen zijn er voor het bestaan eener onfeilbare kerk*, enz. Amst. 1802, 8°.; 4°. *Godvruchtige bedenkingen over het Onze Vader*, Amst. 1803, 8°.; 5°. *Uitbreiding van het onderwijs der Roomsch Katholijke jeugd wegens het Heilige Sacrament*, Rotterdam, 12°. A. J. VAN DER AA.

Chique (V.; bl. 192, Vr. 169). KRAMER'S *Algemeene Kunstwoordentolk*, 2de druk, bl. 164, teekent aan, dat *chic*, een term in de *pictura*, eene gemakkelijke, vlugge en krachtige behandeling van het penseel is, en in 't algemeen *geschiktheid, slag* beteekent.

BOISTE, *Dictionnaire*, T. I. p. 318, heeft *chic* of *chique*, bij welk laatste hij een * en *populair* aanteekent. Hij omschrijft het door *subtilité, finesse*. »Les * indiquent les augmentations et les variantes de définition de l'orthographe". Gaat men nu in het woordenboek de verschillende beteekenissen na, die de Franschman aan *subtilité* en *finesse* geeft, dan ziet men, dat *chic* of *chique* ook elders een' uitgebreiden zin heeft.

J. J. WOLFS.

Chique. Het woord *chic*, niet *chique*, is een van die vele, welke de Parijsche bevolking van zekere klasse zich onophoudelijk tot eigen gebruik fabriceert. Met name zijn *étudiant artiste* en *gamin*, *lorette* en *grisette* daarin zeer ver, en het *enquestion* heeft *étudiant* en *lorette* tot vader en moeder.

Chic, substantif, beteekent:

1°. de gemakkelijkheid van zich in 't openbaar te bewegen met iets nieuws, iets fraais, dat algemeen opzien baart; 2°. de wijze om iets moeijelijks of zeldzaams, behendig en vlug, schijnbaar al spelende uit te voeren; 3°. het uiterlijk aanzien, waardoor een persoon, meubel- of kleedingstuk voldoet aan zekere voorwaarden, om het even, of ze die zijn van den goeden smaak, of van de laatste mode, van den stijl van FRANÇOIS I, of van dien van LOUIS XV.

1ste *beteekenis.* De *acteur*, de *actrice*, de *lorette*, de *lion*, de *incroyable* hebben het monopolie van den *chic*. *Avoir le chic*, of wel *ne pas avoir le chic*, is voor dezen het kookpunt of 't vriespunt op den thermometer van maatschappelijke waarde, en de wijze, waarop eene lorette hare *rivale* uit de *beau monde* den doodsteek toebrengt, is met te zeggen, zoo als men het haar moet hooren zeggen: *Une toilette fort coûteuse, une mise bien soignée, mais que veux-tu mon cher, elle n'a pas le chic!* De Parisiennes, in 't algemeen, zeggen zulks, en niet geheel te onregte, van alle *étrangères*.

2de *beteekenis. Avoir du chic* wordt gebruikt van den *dentiste ambulant*, den *charlatan*, den *prestidigitateur*, en zelfs *terme de peinture* van den kunstenaar, die oppervlakkig werkt zonder de natuur te raadplegen.

3de *beteekenis. Avoir un chic.* Synoniem met *type*, *caractère*, *cachet*, *coupe*. — *Terme d'ébénisterie, de costumier, de tailleur.*

Chic, *chicard*, adjectif, en *chicocanaud*, *augmentatif*. De beteekenis is uit de drie voorgaande definities gemakkelijk af te leiden. Om in den geest van de uitdrukking te spreken: *Il n'y a de chic que ce qui a le chic.*

De *chic* is de hefboom der Parijsche indus-

triëlen, 't is de grootspraak in hunne courantenartikels, 't is de pracht van hunne *étalages*, 't is de *élégance* van hunne programma's en adreskaarten, 't is het eenige en zekere middel van den aldaar nieuw aangekomenen om bekend te worden.

Het woord zelf echter is te *Parijs* nooit in de *beau-monde* verstaan, noch in den fatsoenlijken kring gehoord, zoo niet misschien GAVAIND het er heeft doen kennen. Het is alleen *reçu* in den kring waar het is geboren. — Een industriëel, welke daarmede zijne artikelen in *the high life* wilde aanprijzen, zoo als hier (te *Amsterdam*) eens zeker bekend magazijn deed, zou zich compromitteren. Het is *ebenbürtig* met uitdrukkingen als de volgende: *Rigolo* voor *drôle*, *robin* voor *pepin*, *riflard* voor *parapluie; homard* voor Engelschman (wegens het roode haar, *terme des plus lorettes*), *calicot* voor winkelbediende; *pekin* voor ploert; *binette* voor aangezigt; *chameau* voor *grisette; pipelet* voor *concierge*, — alle welke dagelijks gebruikt worden, doch alleen *quartier Breda* en *quartier Latin*. Het wordt nu reeds in sommige opvattingen verdrongen door het nieuw opgekomen *chouette*(adjectif), synoniem met ons *puik*, *patent*.

De oorsprong van het woord is deze. Wie *Parijs* eenigzins kent, kent ook de *rendez-vous* der *lorettes*, of, zoo als de affiches met meer bluf dan waarheid beweren, der *élite de la société Parissienne*, Ik bedoel *Asnières*, *Ranclagh*, *Mabille*, *Chateau des Fleurs*, *Valentine*, *St. Cecile*, *Closerie des Lilas*. — *Prado. Pour monter l'élan*, *l'entrain*, *l'éclat de la fête*, zoeken de ondernemers te lokken de *célébrités chorégraphiques du jour*, de *farceurs*, de *beaux-esprits en vogue*. Ze geven hun *entrées de faveur*, en niet zelden honorarium. Een der eersten onder deze was Monsieur CHICARD, welke door zijn talent eenen originelen *cavalier seul en danse de caractère* wist te improviseren (zoogenaamd *cancan*), op al die plaatsen *fureur* had gemaakt en steeds een' digten kring van bewonderaars om zich had. Steller dezes heeft hem meermalen in zijne glorie aanschouwd, ofschoon de man nu aan 't afnemen is en grijs wordt. Hij had en heeft nog steeds een massa navolgers, over welke men kan nalezen: *Les bals de Paris; La chasse aux Anglais; Les moeurs des lorettes*, en eene menigte dergelijke werkjes, dagelijks te *Parijs* verschijnende. Van dezen CHICARD is het woord *chic* afgeleid. CERCANDO.

Chique. Chique beteekent niets anders dan eene pruim tabak. Het oorspronkelijke woord is *chicard*, een zelfstandig naamwoord, dat, ten gevolge van menigvuldig gebruik, tot bijvoegelijk, ja, tot wat niet al is vergoocheld, en toont door zijne verbastering bij eene soort van lieden te zijn geraakt, welke het niet verstaan en ook niet moesten gebruiken. *Chicard* behoort tot het kunstenaars- en ateliers-*argot* en pleegt (of plagt, want ik zou vreezen dat, terwijl het hier nog goed voor ploerten is, het te *Parijs* al sedert lang op het stinkbankje zit) gebezigd te worden voor alles wat *in zekeren zin* aardig staat. Hoe is het woord populair geworden? De volgende passage, welke ik afschrijf, moge ter opheldering strekken: J'y vis aussi (au théâtre de bal de la Renaissance) le fameux CHICARD, le grand faiseur de charges et de bouffonneries. *Chicard* est un nom de guerre. En plein jour il est tout bonnement marchand de cuirs. Il n'en fait pas alors, mais il en confectionne; aux bougies je ne jurerais de rien. C'est une des plus joyeuses imaginations de Paris etc. Met dit alles is de eigenlijke vraag niet beantwoord. Ik zou mij dus nu in etymologische onderzoekingen, welligt bespiegelingen, moeten begeven. Maar ik ben zeer beducht, dat *chicard* gelijk staat met de hedendaagsche visschen en kippetjes.

Honey-Moon (V.; bl. 192, Vr. 171). Omtrent den historisch-grammatischen oorsprong van bovengemeld zamengesteld naamwoord, deel ik het volgende mede, dat ik in het Engelsche werk: *Salad for the Solitary*, *by an Epicure* vond: »De Teutonen, een oud Germaansch volk, waren gewoon, gedurende dertig dagen, na een gesloten huwelijk, een' drank te drinken, *Mead* of *Metheglin* genaamd; zijnde een drank met *honig* gemengd." Ik voeg hierbij: Wanneer men op het hoofdbestanddeel des dranks, zoowel als op den tijd let, gedurende welken het gedronken werd, dan is daaruit zeer goed de beteekenis van *Honey-moon* af te leiden. Over het historisch verband tusschen Teutonen, Angelsaksen en Engelschen zal ik niet behoeven uit te weiden. Ik ruil echter gaarne deze derivatie voor eene betere. J. H. P.

Honey-Moon (the first month after marriage) is zamengesteld uit *honey* en *moon*, en letterlijk vertaald *honigmaand*. Deze benaming, op den eersten tijd na het huwelijk toegepast wordende, zal wel terstond verstaanbaar zijn, zonder juist eene historisch-grammatische afleiding te eischen, die toch aan het woord zelf zigtbaar is.

J. J. WOLFS.

Honey-Moon. Eene historische afleiding van dit zamengestelde naamwoord is mij niet bekend. De grammatische ligt voor de hand, wanneer men de volgende phrase uit Dr. S. JOHNSON'S *Dictionnary* in voce *honey* leest: »Of honey, the first and finest kind is virgin honey, obtained by draining the combs without pressing". Het verband is ligt op te maken. A. A. D. MLz.

Aqua tofana (V.; bl. 192, Vr. 172). *Aqua tofana* is een vergift, dus genoemd naar de

uitvindster er van, eene Siciliaansche vrouw, met name TOFFANIA. Nadat deze nieuwe MEDEA daarmede onderscheidene menschen van kant had geholpen, moet zij in 1730 den arm der geregtigheid in een klooster te *Napels* ontweken zijn. Men heeft allerlei fabelen van dit vergift verhaald, en zelfs het vermogen daaraan toegeschreven, om op eenen lang vooruit bepaalden tijd zijne werking te doen. Men beschrijft het als een smakeloos water, waarvan eenige weinige droppels genoegzaam zijn om eenen langzamen dood te veroorzaken, zonder eenige pijn, ontstekingen, stuipen of koorts; op het gebruik volgde slechts een langzaam verval van krachten, eene uitputting der levensgeesten en een zeer zachten dood. Eene oplossing van gekristalliseerd arsenicum schijnt het hoofdbestanddeel van dit vergift te zijn, hetwelk in de vorige eeuw het meest in zwang was, doch waarvan men thans niet veel meer hoort.

Met deze opgave, grootendeels aan het *Algemeen Woordenboek der Zamenleving* ontleend, komt die in het *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, door G. NIEUWENHUIS, zeer goed overeen.

A. J. VAN DER AA.

[Ook onze medearbeider J. C. K. verwijst naar het bovengenoemde *Woordenboek* van NIEUWENHUIS, Dl. I.; bl. 136 i. v.]

Aqua tofana. Ik neem de vrijheid, P. te verwijzen naar hetgeen ik over het »poudre de succession" heb geschreven in het Tijdschrift *Lektuur voor de Huiskamer*, 1854, bl. 198 volg.

v. O.

[Onze begunstiger D. F. VAN HEYST, na ons mede op het aangehaalde artikel in *Lektuur voor de Huiskamer* opmerkzaam gemaakt te hebben, deelt ons daaruit het volgende mede.]

Aqua tofana. Dit vergift werd dus genoemd naar zekere Napolitaansche vrouw, TOFANA geheeten, die in het geheim door vele vrouwen bezocht werd, welke zich van hare mannen wilden ontdoen. Naar TOFANA'S woonplaats werd dit vergift ook »aquetta de Napoli" genoemd. Zij verzond het in kleine glazen fleschjes met het opschrift: *Manna van St. Nicolaas aan Bari.* Men verhaalde namelijk, dat er uit het graf van dien Heilige eene zekere mirakuleuze olie vloeide, waardoor men vele kwalen kon genezen. TOFANA ontging hierdoor alle moeijelijkheden met de tolbedienden enz. Toch bleven hare misdaden niet ongestraft. Vervolgd zijnde, vlugtte zij van klooster tot klooster, maar geraakte weldra in handen der justitie, en op de pijnbank hare wandaden beleden hebbende, werd zij ter dood gebragt.

D. F. VAN HEYST.

[Volgens een artikel in het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, Dl. I, in voce, droeg dit vergift, behalve de reeds medegedeelde namen, ook die van *aqua toffana, acquetta di Perugia, della Toffa.* Daar wordt ook opgemerkt, dat men het, gelijk mede uit de hier voorkomende bijdragen blijkt, niet eens is over het uiteinde der uitvindster van dezen giftdrank: volgens sommigen werd zij in 1709 ter dood gebragt, terwijl weêr anderen verzekeren, dat zij zich nog in 1730 in den kerker bevond. Voorts wordt in het aangewezen artikel melding gemaakt van de verschillende gevoelens nopens de bestanddeelen van dit vocht, van de fabeltjes omtrent de bereiding en uitwerking daarvan verspreid. Wij gelooven dat er teregt beweerd wordt, dat de geschiedenis dezer zaak nog zeer in het duister gehuld is.]

Invloed der Nederlandsche Letterkunde bij andere natien (V.; bl. 192, Vr. 173). De geleerde WILLEM DE CLERCQ heeft ons eene Verhandeling geschonken over den invloed, welken de vreemde letterkunde op de Nederlandsche taal- en letterkunde sinds het begin der XVde eeuw uitgeoefend heeft; in hoeverre deze op gene heeft gewerkt, is, voor zoo veel ik weet, nog door niemand bepaald aangetoond geworden. Tot de natiën in *Europa*, wier taal- en letterkunde der onze veel verschuldigd is, behooren voornamelijk de Duitschers. MARTIN OPITZ VAN BOBERFELD, »der Vater und Wiederhersteller der Deutschen Dichtkunst", die aan het hoofd van het tijdvak staat, dat met KLOPSTOCK eindigt (1625—1751), was de vriend van DANIEL HEINSIUS, »van wien hij de kunst afzag, en op Duitschen bodem overbragt". De geleerde JÖRDENS erkent, dat het de vriendschap van den grooten D. HEINSIUS was, welke OPITZ voornamelijk tot zinrijk en vernuftig dichter gevormd heeft. Dr. SCHOTEL, in BECKER'S *Algemeene Geschiedenis*, Dl. VI.; bl. 79, over het tijdperk der Duitsche letterkunde sprekende, dat met M. OPITZ aanving, teekent in eene noot aan: »Dit nieuwe tijdvak hadden de Duitschers aan de groote vorderingen te danken, welke onze Nederlandsche letterkunde in die dagen reeds gemaakt had; want OPITZ vormde zich gedeeltelijk te *Leyden*, werd daar met onze dichters — schoon ongelukkig nog niet met de beste voortbrengselen van VONDEL, die later in het licht verschenen — bekend, en verbeterde den smaak in zijn vaderland, door hen na te volgen en vertalingen van hunne werken te leveren. Zoo bragt hij onder anderen den *Lofzang op* JEZUS CHRISTUS, van D. HEINSIUS, in het Duitsch over, en later het *Bewijs voor de ware godsdienst*, van H. DE GROOT, wiens huisvriend hij in 1630 te *Parijs* geworden was. Vergel. N. G. VAN KAMPEN, *Handboek der Hoogduitsche Letterkunde*, St. I.; bl. 33 en 34, en BOUTERWECK, *Gesch. der Poesie u. Beredsamkeit*, Th. 10.; S. 83 fg." Ook PAUL FLEMMING, die zijn tijdgenoot OPITZ in rijkdom van verbeelding en innigheid van gevoel overtrof, ging bij de Hollanders ter school. VAN KAMPEN, a. w. bl. 47.

J. J. WOLFS.

[Het antwoord van A. J. VAN DER AA komt in de hoofdzaak met het bovenstaande overeen. Behalve

naar VAN KAMPEN, a. w. verwijst deze onze medearbeider ook naar VAN CAPELLE, *Bijdragen tot de geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland*, bl. 169—198, en naar WITSEN GEYSBEEK, *Biographisch Woordenboek der Nederd. dichters*, i. v. HEINSIUS.]

Invloed van bosschen op de luchtsgesteldheid (V.; bl. 192, Vr. 174). In antwoord op de vraag van P.: Hebben uitgestrekte bosschen ook invloed op de luchtsgesteldheid? dient, dat hij daaromtrent, zoo ik meen, voldoende zal worden ingelicht door het artikel van den Luitenant ter zee, 1ste klasse, J. H. G. JORDENS, geplaatst in het Tijdschrift: *Verhandelingen en berigten betrekkelijk het Zeewezen*, Jaargang 1855, N°. 1.

Voor het geval, dat hij soms niet in het bezit van dat Tijdschrift mogt zijn, en ook voor andere Navorschers (daarin belang stellende), neem ik het volgende van den genoemden schrijver over:

»In de huishouding der natuur is aan de bosschen eene voorname werking gegeven, namelijk, het evenwigt van warmte en vochtigheid in de luchtsgesteldheid te behouden, de rivieren met water te voeden, bescherming tegen verschroeijende zonnehitte te verschaffen, stormen en zware winden te breken, zandverstuivingen en sneeuwvallen op te houden en onschadelijk te maken".

Terwijl de aanvankelijke dunningen der groote bosschen voordeelig gewerkt hebben, wordt het uitroeijen en vernietigen der bosschen schadelijk; alle schrijvers van vroegeren en lateren tijd stemmen hierin overeen.

Hieromtrent kan men raadplegen: DU HAMEL DU MONCEU, *de l'Exploitation des Bois, etc.* Paris 1764; DE LA BERGÈRE, *Histoire de l'Agriculture*, Paris 1815; RAUCH, *Régénération de la nature végétale*, Paris 1818; CASTELLANE, *Del'immediata influenza delle selve sul corso dell'aqua*, Torino 1819; LINZ, *die Gränze zwischen der Feld- und Wald-cultur*, Bonn 1821; *Hesperus*, N°. 224, 1825; KASTHOFER, *Betrachtungen über die Veränderungen in dem Klima des Alpengebirges;* MOREAU DE TONNÉS, *Recherches sur les changemens produits dans l'état physique des contrées par la destruction des forêts*, Bruxelles 1825; COMTE, *Traité de la propriété*, 1834; Dr. W. PHEIL, *Forst-Technologie*, 1845; en *Waldbau*, 1849; *die Gegenwart*, 1849; Dr. G. L. HARTIG en Dr. TH. HARTIG, *Luft-, Boden und Pflanzenkunde*, 1851; Dr. HERMANN SCHACHT, *der Baum*, 1853; G. W. FREIHERRN VON WEDEKIND, *Forstkunde*, 1853: Dr. CARL HEGER, *Encyclopädie der gesammten Forstwissenschaft*, 1854, enz.

De gevolgen van de uitroeijing van bosschen opgevende, zegt de schrijver: »Met het cederhout verdween *Palestina's* vruchtbaarheid, hare rivieren droogden op en rijke streken zijn in woestijnen herschapen; sedert de vernietiging van deszelfs bosschen is de gelijkheid van temperatuur van het eiland *Korfu* veranderlijk geworden. *Klein-Azië* en *Syrië* zijn arm aan water geworden, omdat de kale bergen de wolken niet zoo aantrekken, als de boschrijke. Zoo lang als de bosschen daar bestonden, waren de onmetelijke steppen van *Wolga* en *Don* vruchtbare oorden; de rivieren van *Griekenland* en *Spanje* zijn gedurende het grootste gedeelte van het jaar opgedroogd, doch veranderen soms in ontembare, de vlakten overstroomde vloeden. Door onvoorzigtig uitroeijen der bosschen is *Italië* kouder geworden, men heeft daar meer stormen en hagelbuijen. In het zuiden van *Frankrijk* is de koude en vorst menigvuldiger geworden en heeft eenen nadeeligen invloed op den wijn- en oliebouw; dezelfde overstroomingen der rivieren heeft men daar en in *Duitschland* opgemerkt, sedert de bosschen van de bergen beginnen te verdwijnen. In ons vaderland waren uitgestrekte vlakten, in *Groningen*, *Drenthe*, *Twenthe* en *de Veluwe*, vroeger geheel of gedeeltelijk met bosschen bedekt; sedert het verdwijnen der bosschen zijn daar zandverstuivingen ontstaan, welke de bronnen en springen verloren deden gaan, en deze voorheen zoo boschrijke streken zijn thans in schrale heidevelden en zandverstuivingen veranderd. Onder anderen levert het Engelander zand, op *de Veluwe*, hiervan een treffend bewijs.

Sommige streken van *Rusland*, *Noorwegen*, *Zweden* en geheel *IJsland* zijn sedert de vernietiging van bosschen droog en onvruchtbaar geworden.

Op *Ceylon* en *Mauritius* heeft men hetzelfde kunnen opmerken. De hooge vlakten van *Mexico*, *Trinidad*, *Martinique*, *Porto-Rico*, *Santa Cruz*, *Haïti*, geheele streken van *Noord-Amerika* zijn arm aan water geworden; een meer in de binnenlanden van *Venezuela* droogde op, doch sedert de naburige bergen en vlakten weder met bosschen bedekt zijn, komt er meer water; *Curaçao* en *Amboina* werden roekeloos van al het kostbare verfhout beroofd, niet alleen ging deze rijke bron van inkomsten bijna geheel verloren door het verwaarloozen der aanplanting, maar deze vroeger zoo vruchtbare eilandjes zijn thans in dorre klippen herschapen, alwaar talrijke kudden vee niet zelden uit gebrek aan water omkomen. Behoudens allen eerbied voor de godsdienst, zoude het doelmatiger zijn de gestoorde natuur te hulp te komen, door de aanplanting van houtgewassen op de bergen te bevorderen en de bosschen te beschermen, dan, onder de godsdienstoefening in de kerken, der Godheid af te smeken om de regens, welke op de boschrijke stranden van *Venezuela* en *Coro* nedervallen, op deze naakte eilanden af te leiden". L. *te* V.

Invloed van bosschen op de luchtsgesteldheid.

In de *Wetenschappelijke Blaadjes*, 6de Aflev., bl. 267, staat een artikel over den *invloed van bosschen op de vruchtbaarheid eener landstreek*, dat tevens een en ander over het bedoelde onderwerp bevat.

Raden van Hertog Jan van Beijeren (V.; bl. 192, Vr. 182). Één jaar later dan 1419, met name in 1420, bij de inneming van *Leyden*, was de Hertog vergezeld van de volgende Raden: JAN, Heer van *Egmond* en *IJsselstein;* HUBRECHT, Heer van *Kuilenburg*, *ter Lekke* en *Akkooi;* GERRIT VAN HEEMSKERK, Heer van *Oosthuizen;* GILLES VAN KRALINGEN; AREND VAN HEUKELOM, Heer van *Leijenberg;* FLORIS VAN BORSELEN, Heer van *Zuilen* en *St. Maartensdijk;* FILIPS VAN BORSELEN; JACOB, Heer van *Gaasbeek, Abcoude, Putten* en *Strijen;* HENDRIK VAN WASSENAAR; JAN VAN BROEKHUIZEN, Heer van *Werdenburg;* HENDRIK HERMANSZ, Secretaris des Hertogs; benevens zijne drie Thesauriers, tevens Raden, welke, in de maand Mei, FLORIS VAN BORSELEN in die betrekking waren opgevolgd. Zie *Ophelderingen omtrent den intogt van Hertog* JAN VAN BEIJEREN *in Leyden*, uitgegeven door de Commissie tot regeling der maskerade in 1850. C. W. BRUINVIS.

Ambachtsheerlijkheid Puttershoek (V.; bl. 192, Vr. 184). Van deze heerlijkheid was in het jaar 1401 voor de helft Ambachtsheer JAN VAN NAERSEN, Burgemeester van *Dordrecht*, welke heerlijkheid hem was aangekomen van zekeren JAN VAN BUUREN. Deze JAN VAN NAERSSEN liet de halve heerlijkheid na aan zijne dochter HADEWEN VAN NAERSSEN, getrouwd met DIRCK VAN SLINGELAND, mede Burgemeester van *Dordrecht*, die bij haar acht kinderen won, van welke het oudste, Mr. JAN VAN SLINGELAND, na zijns vaders overlijden deze heerlijkheid verkreeg. Vervolgens is de halve heerlijkheid, na tusschenbeiden eenige andere eigenaars gehad te hebben, in het jaar 1537 verkocht aan JAN VAN DRENEWAERT, Schout van *Dordrecht*, als Dijkgraaf van *Mijnsheerenland van Moerkerken*, ten behoeve van de gemeene Ingelanden van denzelfden polder. Zie het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.* in voce *Puttershoek*.
A. J. VAN DER AA.

Geslachten Warmenhuyzen en van der Does (V.; bl. 198, Vr. CXIV). Denkelijk zal hierop wel een antwoord door iemand uit het geslacht van VAN KERVEL gegeven worden of daarbij te verkrijgen zijn; doch als bijdrage tot de VAN WARMENHUYSENS diene: dat J. A. VAN WARMENHUYSEN, in de eerste helft der XVIIde eeuw, Notaris te *'s Gravenhage* was, blijkens eene door hem gecollationeerde copij van den 31sten Julij 1634. Zoo als toen meer gebruikelijk was, stelde hij in dat jaar vóór zijne naamteekening het getal 46, dat vermoedelijk op zijnen ouderdom ziet. Diensvolgens zou hij in 1588 geboren zijn, en is mogelijk wel de vader geweest van MARIA VAN WARMENHUYSEN, in de vraag genoemd. De copij is echter van geen' afdruk van zijn wapen voorzien. ——d.

Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag (V.; bl. 199, Vr. CXVI). Ik betwijfel, of de Heer F. F. C. STEINMETZ wel met regt den oorsprong van die krakelingen in den tijd der Reformatie zoeke. Vooreerst zijn het geen zwaantjes, maar kennelijk misvormde afbeeldsels, die op stokjes worden rondgedragen, soms met een even onduidelijk gevormd mannetje of popje er boven. Ten tweede is het gebruik niet aan den Palmzondag als zoodanig eigen: te *Zierikzee* vindt men ze op de halfvasten paardenmarkt. Beiden helpen ons op den weg. Ik houd het er voor, dat de zwaantjes oorspronkelijk paardjes waren (soms met den ruiter er op), en, gelijk de kinderen in hunne spelen en voorstellingen veelal volgen 't geen zij bij de „groote menschen" om zich zien, zoo schijnt mij dat gebak toe te zinspelen op de paardenmarkt, welke op vele plaatsen kort vóór Paschen — men denke aan de beroemde Utrechtsche palmmarkt — plagt gehouden te worden. Het is eene gissing, die ik om beter geef. H. M. C. v. O.

Haantjes (*niet „Zwaantjes"*) *van tarwemeel op Palmzondag.* De *Palmpaschen*, waarmede men te *Amsterdam* sommige kinderen op den Zondag vóór Paschen ziet loopen, zijn gebrekkige nabootsels van *palmtakken*. De beteekenis zal wel niemand duister zijn. Zij helpen evenwel niets tot beantwoording van de vraag. De *Krakelingen*, waarmede te *Zutphen*, en welligt elders, de kinderen zich, van dien dag af, gedurende een paar dagen verheugen, geven betere oplossing. 't Zijn gevlochten *kransen* van gewoon, maar korstig gebakken brooddeeg, waarin een *kruis* ligt besloten, dat op kruiswijze smalle plankjes rust, die aan een' versierden stok zijn gestoken. In de vier opene vakken tusschen kruis en krans zijn *haantjes* gebakken; terwijl gewoonlijk boven op den stok een *groote haan*, en op den krakeling nog eenige *kleine haantjes* prijken, die met *palm* zijn versierd. Een en ander is blijkbaar beeld uit den lijdenstijd des Heilands. De *palm*, de *doornenkroon*, het *kruis*, — ze behoeven geene opheldering. En de *haan* — waarschuwt hij niet nog tegen ergernis aan den lijdenden CHRISTUS? wekt hij niet nog tot berouw over menige verloochening?

Christelijke ouders! weigert uwen kinderen op den zoogenoemden Palmzondag geen *Krakeling*, maar leert er hun de beteekenis van kennen. S. J.

Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag. Dat deze zwaantjes haren oorsprong zouden vinden in eene bespotting der Roomsch-Katholieken op LUTHER en de zijnen, is, dunkt mij, eene geheel onhoudbare gissing. Immers, volgens den Heer STEINMETZ zelven, heerscht het gebruik vooral in onze Noordelijke gewesten, en waar schoot de Hervorming dieper wortelen dan juist dáár? Σ.

Geslacht Hiddinga (V.; bl. 200, Vr. CXXII). In 1635 werd *Leuven* door een vereenigd Nederlandsch-Fransch leger belegerd. De *Triumphus Lovaniensium ob solutam urbis suae obsidionem per recessum duorum potentissimorum exercituum Christianissimi Franciae Regis et Foederatorum Belgii Ordinum stylo* NIC. VERNULAEI *adornatus*, Lovanii 1635, 4°., bevat verschillende aanspraken en lofdichten, gerigt aan den »Magnifico Rectori, Senatui Academico, Studiosis et *Suppositis*." De Rector Magnificus ANTONIUS D'AVE had, ter verdediging der stad, de studenten der Hoogeschool te wapen geroepen. JOANNES FRANC. DE ROBLES, Graaf van *Annappe*, voerde het bevel over deze krijgsbende. Onder hem voerden mede het bevel KAREL WIGNACOURT en HERMAN HIDDINGA, hetgeen het boven aangehaalde werk aldus vermeldt: »Adjuvebant ejus imperium Vir. Clar. CAROLUS WIGNACOURTIUS J. V. D. et HERMANNUS HIDDINGA *armorum usu ipso peritus: ille studiosorum, hic suppositorum ut vocant, Ductor.*"

Nadere inlichtingen over dat geslacht, zal de vrager L. C. D. v. D. welligt kunnen bekomen bij de in *Friesland* gevestigde familie HIDDINGA, b. v. bij Mr. HARMEN HIDDINGA, Procureur bij de Arrondissements-Regtbank te *Sneek*. Hij zie ook het register op het *Stamboek van den Frieschen Adel* in, sub HIDDINGA. J. D. L.

Geslacht Hiddinga. Omstreeks het midden der XVIde eeuw is zekere JOHAN HIDDINGA in de *Ommelanden* gehuwd met TEETKE CLANT, dochter van OTTO CLANT TOT SCARMER en HILLE JENSEMA. Het is mij echter niet bekend, welke betrekking er bestaat tusschen dezen JOHAN HIDDINGA en den door L. C. D. v. D. bedoelden.

Bij FERWERDA (generatie ANDRINGA) wordt melding gemaakt van eene FRERICKJEN HIDDINGA, gehuwd met TEIJE SAEKES. C. T.

Chiopra (V.; bl. 200, Vr. CXXIV). In VAN WIJK's *Algemeen Aardrijksk. Woordenb.* vind ik: »*Chiopera*, *Chanpore*, O. I. stad in *Bengalen* bij *Patna*, met salpeter-raffinaderijen", en dit is ook de eenige naam, welke met den opgegevenen eenige overeenkomst heeft. A. J. VAN DER AA.

Chiopra. Soëpra, Chiopera of *Sjoppera*, zoo als het op de kaart voorkomt, was het laatste Kantoor, dat de *Oost-Indische* Comp. op den linkeroever van den *Ganges* bezat.

Het kantoor diende tot het inkoopen van opium en salpeter, welke daar veel voorkwamen. Het gebouw beantwoordde door zijne grootte aan het gewigt van dien handel. Het was langwerpig vierkant, lag aan den *Ganges*, had op iederen hoek een' toren en bestond, als het ware, uit drie gebouwen, waarvan een eenen fraaijen tuin had, het middelste bevatte het pakhuis en zeer fraaije woningen voor de hoofden, het derde was het werkhuis, alwaar de salpeter gestookt en gezuiverd werd.

Reize van NICOLAAS DE GRAEFF *naar en op den Ganges*, in *Hist. Beschr. der Reizen*, Dl. XV.; bl. 48—62.

VAN DE GRAEFF kwam ten derdemale in *Indië*, met het schip *de Jonge Prins* voor de Kamer *Hoorn* in 1669, als wondheeler. Hij bleef aldaar omstreeks twee jaren op verschillende kantoren en vertrok toen naar *Ceilon*.

Van hem zijn bekend de *Reizen na de vier gedeeltens des werelds.* Hierbij is gevoegd: *d' Oost-Indische Spiegel*, zijnde eene beschrijving van geheel *Oost-Indië*, Hoorn 1701, 4°. met pl. en kaart; ook afzond., Hoorn 1703, 4°. Voorts: *voyages aux Indes Orientales et en d'autres lieux de l'Asie avec une relation cur. de la ville de Batavia* etc., Amsterdam 1719, gr. 8°., avec cartes.

Zie ook VALENTYN, Dl. V., St. 1.; bl. 164—165. LABORANTER.

Pseudo-Lofredenen (V.: bl. 200, Vr. CXXV). De *Lof der Jenever* van ROBERT HENNEBO, zal hier wel geen vermelding behoeven. Tot de nieuwere pseudo-lofredenen moet gebragt worden E. W. VAN DAM VAN ISSELT, *Zendbrief aan mijne medebroeders in het gilde van flerecijn*, 's Gravenh. 1855, mede voorkomende in de *Vaderl. Letteroefeningen* van April 1853. C. W. BRUINVIS.

Pseudo-Lofredenen. Ten behoeve van J. C. K. schrijf ik de volgende plaats over uit het *Encomium Galli gallinaeci* van P. FRANCIUS (PETRI FRANCII *trationes in unum collectae*, Amstelod., apud HENR. WETSTENIUM, CIƆIƆCXCII, p. 56), dat wel geen volledig antwoord op de vraag bevat, maar toch het een en ander aan de hand geeft: »Ut Ranarum ac Murium pugnam, ab Homero olim elegantissime disertissimique descriptam: ut Maronis Culicam, Casulli Passerem, Ovidii Psittaeum, Luciani Museam, Synesii Calvisium non attingam: nonne praestantissimi huius ac superioris saeculi viri in eiusmodi levibus ac ludicris argumentis operam ac studium suum collocarunt, et e re tenui non tenuem gloriam conscensi sunt? Alius Quartanae, alius Podagrae, alius Caecitatis, alius ipsius stultitiae; hic Umbrae, hic Ovi, hic Lusi en-

comium ingeniosa oratione conscripsit. Quod si Anseris laudes, patri Scaligero; Elephanti, Lipsio; Formicae, Melanthoni; Pediculi, Heinsio; Pulicis, Calcagnino; Asini, Passeratio; Ululae, Gonrado Goddaco; licuit praedicare: quae tandem erit invidia, si Galli Gallinacei laudes eodem mihi exemplo extollendas praedicandasque suscepi?" Nevens de *Laus Asini* door PASSERATIUS, heeft men ook eene *Laus Asini* van D. HEINSIUS (ad Senatum *Populumque eorum, qui, ignari omnium, scientias hac tempore contemnunt*), met de door FRANCIUS vermelde *Laus Pediculi* (*ad Conscriptas Mendicorum Patres*) en andere werkjes uitgegeven in (D. HEINSII) *Laus Asini tertia parte auctior: cum aliis festivis opusculis.*—Lugd. Bat., ex officina Elzeviriana. Anno CIƆIƆCXXIX, 12°.

J. C. D.

Vreemd gebruik (V.; bl. 213, Vr. 192). Niet alleen in *Frankrijk*, maar ook in andere naburige rijken, alsmede bij ons, is bij optogten, promenades en garnizoensverwisselingen, de voorwacht der ruiterij, in plaats van met de kling of met de karabijn, met het pistool in overgehaalde actie gewapend. N.N. kan zich daarvan bij de eerstvolgende parade onzer dragonders (wieruitrusting overigens gaandeweg pacifiker wordt) vergewissen. —De *twee* soldaten (!), welke hij voor NAPOLEON III en den Koning van *Portugal* zag vooruit rijden, zal hij ook hier kunnen zien, met dat onderscheid denkelijk, dat men zich over den inhoud der pistolen zoo zeer niet behoeft te verontrusten, als zulks met die der wachten van den Franschen alleenheerscher wel het geval zou kunnen zijn. THOR.

[Het berigt van den Heer L. E. G. M. HALBERMA komt in de hoofdzaak hiermede overeen.]

Kring om de maan (V.; bl. 213, Vr. 193). W. W. doet de vraag, of een kring om de maan een voorteeken van slecht weder is?

In den regel duidt een kring om de maan regen en wind aan. Wanneer er een kring om de maan is met ooste- of noordewind, heeft men stormachtig weder te wachten, vooral wanneer die kring van grooten omvang is; met andere winden doorgaans regen; zoo ook regen, wanneer de kring klein, en de maan als in een' nevel gehuld is. Wanneer de wolken dezen nazakken, de maan na zonsondergang opkomt en kort daarop een kring zich om de maan vertoont, gaat de regenvoorspelling niet door.

In den winter bij vriezend weêr vervangt de sneeuw den regen.

Het volgende spreukje is hier (*Kuik*) bij het volk bekend.

Een kring om de maan,
Die kan vergaan,
Maar een kring om de zon
Geeft water in de ton.

W. A. HMBG.

Kring om de maan. Een kring om de maan voorspelt *storm;* een kring om de zon een *orkaan;* — van daar het gezegde der zeelieden :

Een kring om de maan,
Dat kan nog gaan; —
Maar een kring om de zon,
Daar huilen vrouw en kind'ren om.

C. G. B.

Pasquin. Tabak rooken (V.; bl. 214, Vr. 194). De vrager vergelijke SPITTLER, *Geschichte der Päpste* (van GURLITH en PAULUS) S. 315, en WACHSMUTH, *Sittengesch.* Th. V. S. 191, aldus aangehaald door Dr. SCHOTEL, in zijne *Letterkundige Bijdragen tot de geschiedenis van den tabak, enz.* bl. 102.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Boekdrukkers teekens (V.; bl. 215, Vr. 195). J. F. JEFFCOCK vindt zijne vraag aannemelijk beantwoord door BILDERDIJK, *Over het letterschrift.* Deze houdt het vraagteeken voor de eerste en laatste letter van het Latijnsche woord *quaestio* (eene vraag); t. w. de gekrulde *Q* met de *o* er onder, welke later in eene stip is overgegaan; het uitroepteeken voor het Latijnsche *Iô* (uitroeping van vreugde) op gelijke wijze geschreven; het § teeken verklaart hij, als ontstaan uit het in twee trekken ∫∫ schrijven van de Grieksche, π eerste letter van het woord παραγραφος. Het verouderde paragraaf-teeken ¶ (of ¶, gelijk de vrager het opgeeft) is volgens BILDERDIJK de Latijnsche P, »doch ter onderscheiding zoodanig geteekend, dat hetgeen in die letter wit is, zwart wierd gemaakt, en wit, wat er zwart in is". Het sterretje houd ik voor een geheel willekeurig verwijzingsteeken, zoo als men vele plagt te gebruiken, †, §, ⁜, b. o. enz. waar voor men thans, eenvoudiger, nommers of de letters van het alphabeth bezigt. Het teeken // is mij niet bekend.

Terwijl ik dit opteeken, valt mij te binnen, dat eene vraag naar de *leesteekens*, door DOLFJE, Dl. III.; bl. 163, gedaan, onbeantwoord gebleven is. Zoo men het niet *post festum* acht, laat ik de verklaring er van, insgelijks uit het bovengenoemde werk van BILDERDIJK, (bl. 203) volgen:

»De *komma* was zeker eerst het merk van eene *snede*, hetgeen haar naam meêbrengt; en nog is zij in de Duitsche letter een streepjen. Het tegenwoordig teeken , is een omgekeerde *c*; die de voorletter van den naam, en omgekeerd is ter onderscheiding van de letter zelve, waar deze als letter moet gelden. Het stip is eén *punctum*, dat is een steek van de schrijfstift; en uit deze twee, komma en punt, worden de andere saamgesteld".

H. M. C. v. O.

Ex quovis ligno non fit Mercurius (V.: bl. 214, Vr. 196). De aangehaalde plaats van APU-

LEIUS wordt besproken bij ERASMUS, in proverb. *ex quovis ligno Mercurius fiat*, waar men eene, naar mij voorkomt, juiste verklaring vindt. J. C. D.

Spoken (V.; bl. 214, Vr. 197). In NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidk. Verlustigingen*, vindt men eenige aanmerkingen over de mogelijkheid van het bestaan der spoken, Dl. I.; Hoofdst. XLIII, en wel ten opzigte der vraag van UNEDA het volgende:

»Het was bij de ouden een bijzondere tak van bezigheid om spooken te verdrijven, waartoe zich zekere oude vrouwen van gemeener slach, lieten gebruiken, men hadt daartoe bijzondere formulieren van bezweering, gelijk men bij de oude schrijvers dezelve ontmoet. EPIMENIDES was althans onder de opstellers van dezelven. SUIDAS leert ons dat hij de verborgentheden van de spookzuiveringen in versen heeft nagelaten. Zie hem in Ἐπιμενίδης en VOSSIUS, *de Poëtis Graec.* C.3.p.13. — — Behalve al dit gezegde is er bij de ouden nog een bijzonder soort van wijsgeerige dweeperij geweest, dat namelijk de honden een bijzonder vermogen hadden om de spooken te ontdekken en door hun gebas te verdrijven. HORAPOLLO, *Hieroglyph.* L. I, C. 39, meldt dat de honden boven alle andere dieren het oog houden op de beeltenissen der godheden, namelijk niet op de houten, gouden of zilveren beelden, maar op de uitvloeisels der Goden, welke die honden door de scherpte van hunnen reuk ontwaar wierden. T'is eene aanmerking van TZETZES ad *Lycophronis Cassandram*, vs. 77. De bassende hond verstoort de spooken, even als het kloppen op koperen bekkens; de honden waren deswege aan HECATÉ gewijd en men oordeelde, dat hun sterk bassen eene geweldige beweging in de lucht veroorzaakte, welke bekwaam was de luchtige verschijnsels te verdrijven. Men kan PHILO DE JOOD, *de Decalogo*, op p. m. 755 naslaan en daar uit leeren hoe de ouden in de honden iets bovennatuurlijks meenden te konnen vinden enz."

φ²—φ.

Veelwijverij. (V.; bl. 214. Vr. 198). Ik geloof niet, dat de veelwijverij thans onder de Joden bestaat. In de Christelijke Maatschappij, waarin zij leven, zou zij ook niet toegelaten worden. MICHAËLIS zegt in zijn *Mos. recht*, §. 95. Ned. uitg. II. 176. »Dat de veelwijverij, na de wederkeering der Joden uit de Babijlonische gevangenis, eindelijk geheel en al buiten gebruik geraakt zij, is wel aan geene twijfeling onderhevig." EZRA heeft daarop grooten invloed gehad (zie EZRA IX, X.). HERODES had echter, volgens JOSEFUS' *Joodsche Oudh.* XVII. 1, negen vrouwen. Doch hij was een Idumeër. In het N. T. vindt men geene sporen van veelwijverij bij de Joden.

E. A. P.

Veelwijverij. De eerste der twaalf vragen, welke den 29sten Julij 1806 werden voorgelegd aan het te *Parijs* door NAPOLEON bijeengeroepene groote Sanhedrin luidde: »Is het den Joden geoorloofd meer dan eene vrouw te huwen"?

Het antwoord was: »Het is den Joden geenszins geoorloofd meer vrouwen dan ééne te huwen; zij schikken zich over het algemeen in alle staten van *Europa* naar het gebruik van slechts ééne vrouw te hebben.

»MOZES gebiedt niet uitdrukkelijk meer dan ééne vrouw te nemen, doch hij verbiedt het geenszins; hij schijnt zelfs dit gebruik als gevestigd stilzwijgend aan te nemen, daar hij het erfdeel van kinderen, uit verschillende vrouwen gesproten, regelt. Hoewel dit gebruik in het geheele Oosten bestaat, gebieden toch hunne oude leeraars niet meer dan ééne vrouw te nemen, dan voor zoo verre hunne middelen hen in staat stellen in alle hare behoeften te voorzien.

»Aldus was het niet in het Westen; de wensch om zich te schikken naar de gewoonten van de volken in dit gedeelte van *Europa*, waaronder zij verspreid waren, had hen doen besluiten om de polygamie af te schaffen; doch daar sommigen hieraan geen gehoor gaven, besliste in de elfde eeuw deze zaak eene vergadering te *Worms*, zamengesteld uit honderd Rabbijnen, onder R. GERSCHON als Voorzitter (*). Deze vergadering sprak den ban uit over elken Israëliet, die zich in het vervolg zoude veroorloven meer dan ééne vrouw te huwen.

»Ofschoon deze vergadering dit verbod niet voor altijd heeft vastgesteld, bleven echter overal de Europesche zeden de overhand behouden." Mr. S. KEIZER, *Palaestina*, bl. 34. volg. Vgl. SAALSCHÜTZ, *das Mosaische Recht*, S. 746. ff. C—A.

[Vgl. NAV. III.; bl. 36.]

Houtzaagsel voor voedsel (V.; bl. 214, Vr. 199). Vóór eenige jaren las ik, dat een schip in zee gebrek aan voedsel had. Door de windstilte belet het land te bereiken, en aangezien er geene schepen in de nabijheid waren, om het schip van levensmiddelen te voorzien, liet de kapitein zekere houtsoort zagen, het zaagsel ziften en onder meel mengen. Toen dit mengsel gekookt was, bevond men dat het eene niet onsmaklijke, ja, zelfs voedende

(*) R. GERSCHON HAZZAKEN (d. i. de Oude) uit *Metz* (1070), heeft daardoor voornamelijk de veelwijverij met den wortel uitgeroeid, dat hij zelfs in de gevallen, waarin zij door de wet geboden wordt, 5 Moz. 25 : 5, tot andere middelen zijn toevlugt nam, 5 Moz. 25 : 7.

spijs was. In *Zweden*, in de provincie *Herjedalen*, bakken de boeren brood van ongepelde garst. In schrale jaren mengen zij er den schors van berkenboomen onder; somtijds gebruiken zij niet anders dan dezen schors. In *Finland* bakt men twee derden stroo en een derde meel, welk baksel daar te lande met smaak gegeten wordt. Zie ACERBIUS, *Reis naar Zweden*, Dl.; III, bl. 213. Zie mede *Vaderlandsche Bibliotheek*, 1796, bl. 662—665.

J. SCHREUDER.

Houtzaagsel voor voedsel. Een »recept" om houtzaagsel in »voedsel" te veranderen bestaat er, naar ik meen, niet. Wel is men door scheikundige bewerking in staat, het om te zetten in *druivensuiker* (het zoete, witte beslag van gedroogde pruimen en druiven en het niet vloeibare, maar korrelige bestanddeel van den honig), welke, door hare mindere smakelijkheid, voor huisselijk gebruik weinig geschikt is. Men moet dus bij het woord »voedsel", vooral aan geen surrogaat denken bij misgewas van granen en aardappelen. En toch zoude het deze producten kunnen vervangen, voor zoo verre zij in de brandewijnstokerijen gebezigd worden, daar druivensuiker een onmisbaar vereischte voor elke alcoholische gisting is, en ook het zetmeel der granen, door werking der *diastase* van het gerstenmout, eerst tot gom (*dextrine*) en eindelijk tot suiker overgaat.

Het zetmeel (*amylum*) kan op verschillende wijzen dezelfde omzetting ondergaan: door verhitting onder omroering (in koffijbranders), — door behandeling met een weinig salpeterzuur, drooging en verwarming. Door behandeling met zwavelzuur, zwakke verhitting, verwijdering van het zuur en indrooging, wordt gom, en door de laatstgenoemde bewerking met sterker verhitting suiker verkregen. BRACONNOT nu heeft ontdekt, dat ook het hout, of liever alle planten cellenstof, zoo als zaagsel, stroo, lompen van lijnwaad, fijngestoten schors, dezelfde geschiktheid bezitten. Volgens zijn voorschrift, neemt men 12 deelen linnen lappen of papier, zeer klein gesneden, en mengt die, onder gedurig omroeren, langzamerhand met 17 deelen zaâmgedrongen zwavelzuur (of, wat volgens VOGEL nog beter is, met 5 deelen zwavelzuur en 1 deel water), zorg dragende om elke verhooging van warmtegraad te vermijden. Na 24 uren rust, verdunt men de gelijkvormige, taaije, weinig gekleurde massa met veel water en doet dit 10 uren koken, waarna men het zuur met potasch of krijt verontzijdigt, doorzijgt, tot stroopdikte uitdampt en ter kristalschieting wegzet, kunnende de suiker door wederoplossing, koking met koolpoeder en hernieuwde kristallisatie, zuiver en kleurloos bekomen worden. BRACONNOT zegt alzoo van 100 deelen linnen lappen, 114 deelen druivensuiker te verkrijgen, GUÉRIN zelfs 115,70; 100 deelen zetmeel geven volgens DE SAUSSURE 100 en naar BRUNNER 104 à 106 deelen suiker.

C. D. kan hierover nalezen J. J. BERZELIUS, *Leerboek der Scheikunde*, Dl. IV.; bl. 203, en vooral JUSTUS LIEBIG, *Traité de Chimie Organique*, Bruxelles 1843, bl. 240.

C. W. BRUINVIS.

[C. G. B., die nooit van zoodanig voedsel heeft gehoord, meldt ons: „In mijne jeugd is mij wel verhaald, dat zelfs zeemlederen lappen tot spijs zouden zijn toe te bereiden, mits tot reepjes gesneden en dan gebraden, onder bijvoeging van de noodige apparaten".]

De roos van Saron (V.; bl. 214, Vr. 202). Vermoedelijk bedoelt de Heer F. M. MIDDLETON hier *de roos van Jericho* of de *bloem der onsterfelijkheid*, de *Anastatica hierochuntica* van LINNEUS, waarvan reeds JEZUS SIRACH sprak (*Sir*. XXIV : 14). Men vindt er eene zeer bevallige en uitvoerige beschrijving van, onder den naam van *Roos van Jericho*, in het voortreffelijke, onlangs in het licht verschenen werk, *Reize in het beloofde land, gedaan in* 1851 *door* E. W. SCHÜLZ (Wijk bij Duurstede, W. F. STRAMROOD, 1854). De vrager zie ald. bl. 228 en 229 en de beeldspraak dier bloem der onsterfelijkheid (*Anastatica*) op bl. 230, en wij twijfelen geen oogenblik, of de lectuur zal hem boeijen, en misschien aanleiding geven om dit geheele voortreffelijke werk te lezen. (Zie vooral ook NAV. V.; bl. 80—83). VAN SENDEN, dien wij er op nazagen, spreekt in zijne reize, *het Heilige land* enz. Dl. II.; bl. 8 enz., over het heerlijke land der *Sefala*, en zegt ten slotte: »de uitnemendste onder de bloemen van deze streek is de *Anemone*, van ouds reeds als *roos van Saron* door het lied van ISRAEL's dichters verheerlijkt" (*Hoogl*. II : 1.). De roos van *Saron* en de roos van *Jericho*, eene soort van *Thlaspi*, zijn dus verschillende bloemen. Alleen van de laatste wordt gezegd, wat de vrager er in zijne vraag van aangeeft. D. BUDDINGH'.

[Ook aan den Heer F. F. C. STEINMETZ danken wij de verwijzing naar het aangevoerde werk van VAN SENDEN.]

Improbus (V.; bl. 214, Vr. 209). Hoe men dat woord verduitschen kan in: *Labor improbus omnia vincit?* Mijns achtens, door: *stalen vlijt* of *aanhoudende ingespannen arbeid overwint alles.*

Improbus beteekent ook iets, dat de maat te boven gaat. Zie het *Lexicon* van SCHILLER in voce. E. A. P.

Improbus. Improbus beteekent zoo wel *boven* als *beneden* het middelmatige. Zie vele voorbeelden in beide beteekenissen, in het eerste het beste, slechts dragelijk Latijnsch Woordenboek. Σ.

Improbus. Dit is een arbeid, dat de naden kraken, een paardenarbeid, als zij te *Amsterdam* tegen eene hooge sluis op moeten met eene zwaar beladene slede, en nog appeltaart toe krijgen. C. G. B.

Actis aevum implet, non segnibus amnis (V.; bl. 215, Vr. 211). In de *Consolatio ad Liviam de Morte Drusi Neronis*, welke onder de gedichten van OVIDIUS is opgenomen, doch veelal voor onecht gehouden en aan C. PEDO ALBINOVANUS toegeschreven wordt, leest men vs. 447—450:

Quid numeras annos? Vixi maturior annis.
Acta senem faciunt: haec numeranda tibi.
His aevum fuit implendum, non segnibus annis
Hostibus eveniat longa senecta meis.

Dit zal wel de door M. gezochte plaats zijn.
W. M. Z.

Klokkengelui door verdronkenen gehoord (V.; bl. 215, Vr. 214). Physiologen kunnen beoordeelen, of waar is 't geen ik wel eens hoorde, dat het gehoor bij stervenden dikwijls, zoo niet doorgaans, veel scherper wordt, en dat de gehoorwerktuigen meestal het laatste sterven. Daar nu bovendien het water een zeer sterk geleider van het geluid is, zou zich de zaak uit dit een en ander kunnen verklaren. H. M. C. v. O.

Vraagteekens.

281. — *Willem Utenhove.* Is er na den brief van WILLEMS, van den 6den Januarij 1838 (zie *Reinaert de Vos*, 2de druk, bl. 370, Gent, F. en E. GIJSELINCK, 1850), nog iets geschreven over WILLEM UTENHOVE?

Het zij mij tevens vergund mede te deelen — of 't een zandje aan de hoop is? — dat te *Aardenburg*, op de gewezen kraanplaats, nog een huis staat, *Malperdu* genaamd. Ook het kasteel van REINAERT heette *Malperdu* (*Maupertuis*). G. P. ROOS.

---

282. — *Eerwaarde.* Volgens de meening van vele Heeren studenten, geeft het Candidaatschap in de Theologie regt op het predicaat van *Eerwaarde*. Daar echter een *Candidatus* (woordelijk vertaald in *het wit gekleede*) of ambtbeöoger alleen regt of aanspraak heeft, naar eene zekere waardigheid of rang te dingen, wordt, zoo het schijnt, niet zonder grond beweerd, dat de titulatuur, verbonden aan de betrekking, waarop hij slechts uitzigt (exspectantie) heeft, nog niet door hem mag gevoerd worden. Bij wien of waar moet men beslissing van dit punt zoeken? SIMON.

---

283. — *Jan van Muersen.* In WAGENAAR'S *Vaderl. Hist.*, Dl. III., Boek XI.; bl. 279, Aant. (4), Amst. bij ALLART 1791, staat, dat in het jaar 1350 aan JAN VAN MUERSEN gegeven werden VIII oude schilden om kruid te koopen, hetwelk dienen moest voor de bestorming van het slot *Roozenburg* te *Voorschoten.* Welk ambt bekleedde genoemde JAN VAN MUERSEN, en tot welk geslacht behoorde hij?
M°.

---

284. — *Geslacht van der Burch.* Waarom is het geslacht VAN DER BURCH, dat, blijkens eene acte, gegeven in den jare 1621, door de Ridderschap en Edelen van *Holland* en *West-Friesland* voor een edel geslacht erkend is, in het jaar 1816 op nieuw in den adelstand verheven in den persoon van DIDERIK VAN DER BURCH van *Spieringshoek?* M°.

---

285. — *Wapentuyr.* In JOH. VAN BEVERWIJK'S *Begin van Hollant in Dordrecht*, vind ik op bl. 86 (geslachtboom van BOOT), dat JAN BOOT bij N. VAN ALMONDE verwekte vier zonen, waaronder: »WILLEM BOOT, Wapentuyr van die van *Dordrecht* in 't besitte Hertoge IANS VAN BEYEREN voor *Leyden* 1420".

Is de benaming *Wapentuyr* hier in een' algemeenen zin genomen voor krijgsman, of is het, even als schildknaap, eene benaming, die alleen aan lieden van adel gegeven werd?
M°.

---

286. — *Petrus Janssen, Gerhardus Masman, Barend Taaij, Bernardus van Weemen, Gerardus Smit en Theodorus Lubbers.* Bijzonder zou men mij verpligten met de mededeeling der tijden en plaatsen van geboorte en overlijden, zoo mede van den kortelijk geschetsten kerkelijken levensloop der predikanten, welke behoord hebben tot de Commissie voor de vervaardiging van een Evang. Gezangboek ten behoeve der Nederl. Herv. kerk, en wel het liefst van: PETRUS JANSSEN, GERHARDUS MASMAN, BAREND TAAIJ, BERNARDUS VAN WEEMEN, GERARDUS SMIT en THEODORUS LUBBERS. B.

---

287. — *Verschillende spelling.* Op welken grond toch schrijven de taalkundigen *spiën* en *kniën* niet overeenkomstig met *drieën?*
B.

---

288. — *Afreis van Heer Joost van Ghistele.* In *Cadsandria, Zeeuwsch-Vlaamsch Jaarboekje* voor 1855, lees ik, bl. 137, dat Heer JOOST VAN GHISTELE, zijne reis naar het H. land ondernemende, van zijn kasteel te *Zuiddorpe* vertrok op den 15den September 1481. In de *Historie van Belgis, of Kronijk der Nederl. Oudheid* van Mr. MARCUS VAN VAERNEWIJCK, Dl. II, van de vernieuwde uitgaaf, vind ik daarentegen in de levensschets van dien ver-

maarden Gentenaar, die afreis bepaald op den 15den November 1481. Aan welk van die beide data zou ik nu mijn vertrouwen kunnen schenken? B.

289. — *Een gelegenheidsversje.* Bij de hermunting van de Nederlandsche geldspeciën verscheen een versje, waarin de oude stempel betreurd werd, en waarin o. a. de volgende regels voorkwamen:

Wij weten 't immers allemaal,
De Koning heeft een kop!

Van wien is dit versje? Waar is het te vinden? en welke zijn alle de regels er van? 1×1^2.

290. — *G. Ogier.* Wie was G. OGIER, onder wiens portret geschreven staat:

Op het affbeeldsel van G. OGIER.
Dit's t Wesen sonder Siel
Van aerde mijns gelijck
De Siel behoort aen't Rijck
Van Waer's in 't lichaem viel.

PEETER TIJS, pinxit A°. 1660; GARP. BOUTTATS fec. aqua fort. 1682. K.

291. — *Spreekwijze.* »*Hij zit op zwart zaad*". Wanneer iemand met schulden overladen is, alles heeft doorgebragt, of niets meer te verwachten heeft, wat hem in hagchelijke omstandigheden kan bijstaan of uit netelige zaken kan redden, dan zegt men, dat zoodanig iemand op *zwart zaad zit*, of, kort weg: *hij zit op zwart zaad.* Wie der Navorschers kan mij den oorsprong en de juiste beteekenis dezer spreekwijze opgeven?

F. F. C. STEINMETZ.

292. — *Zegswijze.* »*Voor spek en boonen mede spelen*". Iemand, die in 't een of ander spel niet op de hoogte der zaak is en toch mede speelt, wordt gezegd voor spek en boonen mede te spelen. Vanwaar deze zegswijze en hare oorsprong? F. F. C. STEINMETZ.

293. — *Dirk Jansze van Oirschott.* In mijne verzameling bevindt zich een fraai portret van bovengenoemden persoon door (R. *à* PERSIJN?). Zie MULLER, *Catalogus van portretten, enz.* N°. 3956. Wie kan mij iets omtrent hem mededeelen? Ds. F.

294. — *Th. Ernsthuys.* Wien der HH. Navorschers is iets bekend omtrent TH. ERNSTHUYS, Directeur-Generaal van *Guinea*, obiit 1684, van wien ik een fraai portret in zwarte kunst door A. BLOOTELINGH bezit? Ds. F.

295. — *Samuel Ampzing.* Wie kan mij eenige bijzonderheden van den schrijver der *Beschrijving van Haarlem* mededeelen, buiten die, welke KOK, in zijn *Vaderlandsch Woordenboek*, vermeldt? Ds. F.

296. — *De ouders van Isaak Valckenaer, predikant te 's Hertogenbosch.* In het vóór eenige jaren uitgekomen werk, getiteld: *Het slot Loevestein*, vindt men eene genealogie der familien PROUNING VAN DEVENTER, HERMAN DE RUYTER en ISAAK VALCKENAER. Daar nu de ouders van dien ISAAK VALCKENAER, in het midden der XVIIde eeuw predikant te *'s Hertogenbosch*, niet in gemeld werk genoemd worden, vraagt men, of die ook van elders bekend zijn? V.

297. — *Rederijkerskamers.* Zou een der Heeren Navorschers mij ook eene, zoo mogelijk volledige lijst kunnen opgeven van de vroegere en hedendaagsche Kamers van Rhetorika of Rederijkerskamers? MONTOROS.

298. — *Z. Dz. de Pot.* Weet iemand ook iets naders van ZEGERT DIRKZ. DE POT, op wien J. VAN HOOGSTRATEN (*Mengelpoezij*, Dl. II, bl. 76), het volgende grafschrift vervaardigde:

Wat meent gij wandelaar, dat onder dezen steen
Begraven legt; of welkers lighaam hier verrot?
Een weerloos preker, in het oproer best te vreen?
't Zijn niet dan scherven van een rammelende pot.

J. C. K.

299. — *J. Scharp.* Wie der Navorschers kan mij mededeelen het grafschrift, dat J. SCHARP vervaardigde, terwijl hij Predikant was te *Axel*, op JOH. VAN DER WALLE, R. Kat. Pastoor te *Bosch-Kapelle*, en waartegen een supra regtzinnige smid van *Zaamslag* in een kreupel rijmsel zoo zeer ijverde? J. C. K.

300. — *Joh. Petsch.* Wie was JOH. PETSCH, van wiens twist met Y. VAN HAMELSVELD, A. YPEIJ, in zijne *Gesch. van de Krist. kerk in de XVIIIde eeuw*, VII, 454, melding maakt, en van wien eenige werken worden opgeteld in 't *Naamregister van Nederd. boeken, verzam: door* J. VAN ABKOUDE *en* R. ARRENBERG, bl. 338, die echter door GLASIUS in zijn *Godgel. Nederland* niet geboekt is? J. C. K.

301. — *Jan Snel.* Zijn er ook eenige levenbijzonderheden bekend van den zeeheld JAN SNEL, op wien J. VAN HOOGSTRATEN het volgende bij- of grafschrift vervaardigde:

Hoe SNEL gebleven? welk een donder komt onze ooren
Verbazen? welk een schrik vald Neerland op de leen!
Nu treur ô vader MARS, gij hebt uw staf verloren;
De dood weet ook uw magt's grootheijt te vertreen.
De groote RUITER liet, op 't zinken van zijn leven,
Den waterblixem hem bevolen als een god.
Nu legt hij me' ter neergeslagen van het lot.
Die zoo veel vijanden de neerlaag heeft gegeven.
Wat zugt ge Batavier op 't heldengraf met smart,
Zijn naam alleen brengt nog een schrik in 's vijands hart.

J. C. K.

302. — *Echtscheiding van Prins Willem I met Anna van Saxen.* Waar kan ik bijzonderheden vinden omtrent de echtscheiding van PRINS WILLEM I met ANNA VAN SAXEN, waarom ze geschiedde, hoe ze een openlijk wettig karakter verkreeg,en welke stukken daarvan bekend zijn? CERCANDO.

303. — *Joannos de Watijn.* Ik ben in het bezit van een gedicht door JOANNOS DE WATIJN, getiteld *Carmen de mundi exordio.* Nu wenschte ik gaarne te vernemen, wie WATIJN was? GR. V. L. S.

304. — *Gladdekker.* Is de afleiding bekend van dat woord, hetwelk op onze oorlogschepen in gebruik is?

Heeft het de beteekenis van sukkelaar, luije, vuile kerel, ongelukkige borst, of welke andere? J. BRAKEL.

305. — *Naamsveranderingen.* Wat is er van de bewering: dat in de 16de en 17de eeuw, ter oorzake van Godsdienst-geschillen, in de laatst genoemde eeuw voornamelijk die der Remonstranten en Contra-remonstranten, geheele familiën zijn gescheiden; en dat de *dissenters*, door verandering in hunnen familie-naam, zich geheel afsneden van den ouden stam?

Werd tot zoodanige naamsverminking eene hoogere magtiging vereischt; werd daarvan eene acte verleden; of hing alles af van *le bon plaisir* onzer voorvaderen?

J. BRAKEL.

306.—*Hendrik van Wilsum.* Men wenschte het wapen, zoo mogelijk eenige bijzonderheden, als mede den naam van de eerste vrouw te weten van HENDRIK VAN WILSUM, die in 1656 Burgemeester te *Zwolle* moet geweest zijn en in tweede huwelijk verbonden was met GEERTRUI NAGTGLAS.

♀²—♀.

307. —*Loterij.* Indien er zoo iets bestaat, wie heeft dan de goedheid aanwijzing te doen van eenig werk of verhandeling, waarin het *Lot* en de *Loterij*, zoowel uit een wijsgeerig, als uit eene geschied-, zede- en staathuishoudkundig oogpunt worden beschouwd.

J. M.

308. — *Geslachtlijst der Bonapartes en der Beauharnais.* Waar vindt men eene volledige geslachtslijst der familiën BONAPARTE en DE BEAUHARNAIS, bijzonder in de nederdalende lijn, sedert den val des Keizers? Die, door Gebr. DIEDERICHS uitgegeven, gaat niet verder dan 1848 en wemelt van misstellingen in namen en cijfers. J. M.

309. — *Spotten met beffen.* Er bestaat een vers, door mij vóór jaren gelezen, en waarvan de geest, zoo veel ik mij herinner, deze is: spot vrijelijk met al wat gij wilt, zelfs met deugd, eeuwig leven, Godsdienst enz.; maar wee! (aldus luidt nu de laatste regel).

» Maar wee! wie spotten durft met... *beffen!*" Gaarne laze ik dat vers nog eens in zijn geheel. — Kan DE NAVORSCHER mij daartoe ook de gelegenheid verschaffen?

JAN LICHTVRIEND.

310. — *Watermerk in het papier.* Weet ook een der HH. Navorschers mij den juisten tijd op te geven, waarop in *Nederland* het *watermerk in het papier* in gebruik kwam?

311. — *Hollandsche Vertaling der Ars Poëtica.* Welk Hollandsch schrijver geeft eene volledige vertaling der »*Ars Poëtica*" van HORATIUS?

312. — *Zegswijzen.* Kan de NAVORSCHER mij ook de afleiding of den oorsprong der volgende spreekwijzen geven: *Heutebeuten*, *Pierlejunten*, *Knipperdol*, *Ronsebons*, *Olipoot*, *Bolleboos*, *In zijn nopjes*, *Voor den draad halen?*

313. — *Koekoek.* Waarom noemt men het middel om donkere vertrekken te verlichten een *Koekoek?* J. G. DE W. H.

314. — *Geslacht Hartigveldt.* Wie der Navorschers kan en wil mij de volgende vragen beantwoorden?

1°. Is het geslacht HARTIGVELDT, dat in de XVII de eeuw te *Rotterdam* gevestigd was, van Hollandschen oorsprong?

2°. Behoorde dit geslacht tot den adel, zoo als bij SCHELTEMA gemeld wordt, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk.* Dl. I.; bl. 127.?

3°. Welk wapen heeft het gevoerd?

4°. Is het uitgestorven?

M

315. — *Alanus Varenius.* Wie was ALANUS VARENIUS, de schrijver van: *Homiliae in Cantica Canticorum et in Psalmos*, uitgegeven te *Parys* bij STEPHANUS 1512, in 4°.?

Ἐρευνήτης.

316. — *Glossarium eroticum linguae latinae.* Wie is de Schrijver van dat boek, hetwelk in 1826 te *Parijs* uitkwam? Hij houdt zich schuil onder de initialen R. P.

Ἐρευνήτης.

Aanteekeningen.

Menno Baron van Coehoorn (*). In de finale scheiding, d. d. *Leeuwarden* 17 Julij 1710, »tusschen de erfgenamen van Zijne Excellentie den Heere Generaal MENNO, Baron VAN COEHOORN Cum Uxore, namelijk MARTINUS VAN SCHELTINGA, Grietman van *Schoterland* etc., als vader en legitimus tutor over zijne kinders, bij wijlen zijne huisvrouw AMELIA, Baronnesse VAN COEHOORN in echt verwekt, als erfgenamen van dezelve, de Fraulijn GEERTRUID ALEGONDE, Baronnesse VAN COEHOORN en HENDRICK CASIMIR, Baron VAN COEHOORN, requiranten ter eenre, ende GOSAIN THEODOOR, Baron VAN COEHOORN, Gecommitteerde in de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en woonachtig te *Sloten*, ter andere zijde," vinde ik onder anderen bepaald:

»Voorts is geaccordeert tusschen partijen dividenten, dat de tombe in de kerke tot *Wykel*, van nu af aen door de Requier[rd]e tot luister van de familie sal worden onderhouden, dogh sullen de kosten over 't maken van de Tombe veroorsaakt en voor soo veel nog onbetaalt syn tot gemeene laste van Partyen Dividenten komen en verrekend worden".

»De requiranten dragen aen de Requier[rd]e in volle eygendom over 't Huis tot *Wykel* staende, met Hovinge en plantagie, sampt meubelen en huisgeraden met de stukken *canon*, clok en wagens, benevens 't gestoelte in de kerk" enz., enz., enz.

Betrekkelijk deze nalatenschap, vind ik nog in een ander stuk, waarop staat: *Notule van 't Schilderij van Namen, Pourtraiten, Juweelen en kleinodien onder de erven verkogt:*

»Een groot schilderij, verbeeldende 't beleg van *Namen*, en op de voorgrond koning WILLIAM, Keurvorsten van *Ceulen* en *Beyeren*, Prins EUGENIUS, en de Generaal Baron VAN COEHOORN en andere Generaals getauxeerd door de schilder ACAMA op . . . . 150 —.—. Raatsh[r]. LYCLAMA gekogt voor 250 —.—.

»Pourtrait van de Gen. L. M. B[n]. v. COEHOORN en vrou 50—.—. dezelve gekogt voor *f* 75.—.—

»Van Mevrou AMELIA Baronnes v. COEHOORN 25—.—. dezelve uit —50—.—.

»Juweelen 1 ring met een extra groote Roossteen, voormaals door de Keurvorst van *Ceulen* of *Beyeren* aan de Heer Gen[rl]. L. v. COEHOORN tot present gegeven door de juwelier DOISTMAN, die dezelve naar waarde niet konde pryseeren op 1000 gls. geschat gekogt door Grietman SCHELTINGA voor 1150—.—."

Ik bezit tevens de originele aanstelling van MENNO VAN COEHOORN als Majoor-Generaal van de Infanterie, op perkament en luidende aldus:

»De Staten Generael der Vereenigde Nederlanden allen dengeenen die desen jegenwoordigen sullen sien ofte hooren lesen salut doen te weeten, alsoo tot dienste van den lande ende onderhoudinge van goede ordre ende discipline militair, noodig gevonden is dat een goet bequaam ende gequalificeert persoon werde gecommitteert ende geauthoriseert omme als Sergeant Major ofte Wagtmeester Generaal over alle de Infanterye, in dienst van de voors. vereenigde Nederlanden wezende te commanderen, soo ist, dat wij, op de serieuse ende ernstige recommandatie van Syne Majesteit den Coning van *Groot-Brittannien*, als Capitein Generaal van den Staat ende om de goede kennisse die wy hebben van de vromicheyt ende ervarentheit van den persoon van MENNO VAN COEHOORN, Colonel van een regiment Infanterye, ons betrouwende syner kloecheyt ende dapperheyt denzelve MENNO VAN COEHOORN gestelt ende gecommitteert hebben, stellen ende committeren hem by desen tot den staat ende officie van Sergeant Major off Wagtmeester Generaal over alle de Infanterye ofte heirs en van oorloge te voet in dienst van de *Vereenigde Nederlanden* weesende ende als nog aan te nemen, gevende hem volkomen last, magt ende sonderling bevel, denselven staat te bedienen ende diens volgende goet regard ende toesigt te nemen dat de togten ende wagten, daer het noodig is, tot verseekeringe van 't velt Leger by de voors. Infanterye ofte het volk van oorloge te voet wel voorsien ende volbragt worden ende tot dien eynde het woort ofte leuse te geven ter regter tyt aan den geenen dien het behoort, ende weder af te eysschen, wel neerstig sorge dragende dat by versuymnisse van goede wagt geene inconvenienten den leger overcomen, ende voorts alles te doen, dat een goet ende getrouw Sergeant Major ofte Wagtmeester Generaal over de voorsh. Infanterye ofte volk van oorloge te voet schuldig is ende behoort te doen, des wert den voorn. MENNO VAN COEHOORN gehouden van hem in desen wel ende getrouwelyck te quyten te doen den behoorlycken Eed in onsen handen, ofte van den geenen, die wy daertoe sullen committeeren, het welk gedaan ende dese in de Secretarie van den Raad van State geregistreert synde, ontbieden ende bevelen wy allen Oversten, Colonellen, Lieutenant Colonellen, Sergeanten Major, Ritmeesters, Capiteynen, Bevelhebberen en gemene Soldaten, soo te peert als te voet, den meergemelden MENNO VAN COEHOORN aan te nemen ende over sulks hem respecteren, ende obedieren, in het geen hy, tot volbrenginge van desen synen last ende commissie, hen sal bevelen, alles by provisie en tot onsen kennelycken weder seggen, waar wy sulks ten dienste van den Lande bevonden hebben te behoo-

(*) Vgl. NAV. IV.; bl. 222; V.; bl. 55, 56.

ren; Gegeven in *den Hage*, onder het Contre zegel van den Staat, de paraphure van den heer praesiderende in onse vergaderinge ende de signature van onsen Griffier op den (26) XXVI July XVI^{C} twee en 't negentigh."

Onder stond:

W. DE NASSAU.

In margine:

»WOLFSWINKEL.

Geregistreert ter Secretarie van D. D. mog.... Raden van State der Vereenigde Nederlanden int Commissieboeck f°.39, actum den 4den Augusti 1692.

in absentie van Secretaris

get. M. ISSAC (?)

Ter ordonnantie van de Hooggemelde Heeren Staten Generaal.

get. F. FAGEL".

Op de keerzijde staat:

»Op huyden den tweeden Augusti XVI^{C} twee ent negentigh heeft MENNO VAN COEHOORN, aen handen van Heer ter vergaderinge van hare H. M. presideerende als Major Generaal van Infanterye gepresteerd den behoorlijken Eedt, in 'twitte deses breder vermelt. My present,

get. F. FAGEL".

THEOBALD.

De Nederlandsche Doodendans. De oude penterprent van de Wed. MASIER, waarvan ik gesproken heb NAV. III.; bl. 353 en 354, beleeft eene nieuwe uitgave, en is dus weder te bekomen. Zij werd mij onlangs door dezelfde vriendelijke hand toegezonden, die mij vroeger N°. XVIII (bl. 354) deed geworden. Het *bovenschrift* luidt thans:

„Zie kindren hier vorsten van allerlei staten,
En kooplui, en boeren en vreemde soldaten;
En meer nog de pintertjes van klein en van groot,
Maar let er op jongens! ... het slot is! ... de dood".

De prent is genommerd: N°. 23. Het *onderschrift* luidt: *Drukkerij Landbouwkundig Gesticht te Montfoort.*

Dat de *pintertjes van klein en van groot* niet begrepen zijn, behoeft geene aanwijzing.

S. J.

Oorkonde in het Stads-Archief van Aardenburg (*). »Bourghmeestere ende Scepene van de Stede van *Ardenborgh*, Doen te wetene allen lieden Die dese wen sullen sien dat voor ons commen es in persone dheer ALEXANDERE VAN REYNGHERSVLIETE priester. Dewelke aldaer alze willende zuveren zine constiencie die ontlasten ende hem zelven quiten Jeghens thof ende hospitael van zente JANS huus gestaen in *Ardenborgh* voornoemt / hebbende voor oghen gehad ende over ghemerct, also hy zeyde den goeden langhen tyd ende termyn van Jaren overleden. In al denwelken hy zine leeftochten voetsel ghemack ende Ruste alze tafelen In 't zelve hof ende hospitael van zente JANS huus ten koste van denselven hove ghenomen ende ghehad hadde. Daer jeghens *ghewegh*en de cleene Somme van penninghen die hy den vorseyden hospitaele daer voren betaelt hadde, Daer toe 't consent in 't coopen van zinen broode en leeftuchte in 't selve hospitael 't hebbene, by hem gedaen dat In also bevren als bi den ghenade gods, by menschen leven gebruuck zolanghe dat by dien tvorseide hospitael van hem ghelast ende bezwaert wesen zoude dat hy alze dies niet willende dlast an zine constientie trecken die of denzelven hospitaele ghenough dan zoude zyn vorsene broode van nieus weder coepende of anders me daer of vuldoende alzoo bevre als Redene bewysen zoude. Ende omme dat te vulcommene in ontlastinghe ziere constiencie en bewaernessen de salicheit ziere ziele dezelve dheer ALEXANDER beseffende de cranckede zyner lichamen. De bevre overledene tyd zyns menschelicks levens de zekerhede van den verstervene van dezer wareld ende onzekerhede van den tyd ende wile. Omme te vulcommene thgene dat vorseides in rusten ziere constiencie. In vormen van wederlone ende Restore van verledenen tiden ende in vergheldene ende wederlone van zinen leeftinghen voetsele woenste ende Rusten die hem de voegheden meesters ende meesterynghe van den vorseiden hospitaele van Sinte JANS huus By consente van ons als voegheden van denselven hospitaele gheconsenteert ghegheven ende ghewillekuert hebben zyn leven langh ghedurende thebbene vridene in 't selve hospitael Reden ende tameln zonder eenich wederzegghen alzoo den staet van eenen priester ende eerliken persoon betaemd ten coste van denzelven hospitaele ghelyc ende in der maniere dat de ltren die daer of heeft deselve dheer ALEXANDERE besegheld uuthangende met onsen zeghele van saken bed te vullen bevr laersen (?). Drough up aldaer by ghoeder voorsienichheden ende met gewillicheden heer den voeghden meester ende meesterynghe van den voornoomden hospitaele van Sinte JANS huus in *Ardenborgh* selfs hospitaele voufts men upper eigen dome, ende als zyn proper eeghen goed / Alle zine goeden hoe ghedaen zy zyn husen cour Remen Catheylen alze goud zelveren Juweelen of in penninghen huushalamen sculden ende In 't ghemeene alrande goeden waer zy ghestaen of gheleghen zyn ende namaels bevonden sullen worden binnen den vorseiden hospitaele, binnen der stede ende scependomme van *Ardenborch* vornoomd of elders waert zy den binen. Ende ter selver stede ende ten wedde

(*) *Oud Archief*, N°. 61 (Oud N°. 17).

ende gheloofde de voornoomde dheer ALEXANDER VAN REINGHERSVLIETE priester den vornoemden voeghden meester ende meestringhe van den vorseiden hospitaele selfs hospitaelsvouf, de vorseide goederen te warandeerne also men van ende In gheliken Sculdich es te warandeerne, metal sulken lasten ende comōēn als zy belast zyn, Als zonder eeneghe fraude of arghelist, Ende omme dat dese dinghen in der maniere hiervoren besteedden voor ons ghedaen ende gheleden zijn So hebben wy Borchmeesters ende scepenen vorengenoomd dese lr̄en In kennesse der wareden ghedaen zeghelen metten zeghele van saken der voornoomden stede van *Ardenborgh* omhaghen̄de dit was gedaen, In t jaer ons hēen dusentich vier hondert ende twintigh den zevensten dach in spurckele".

G. P. ROOS.

———

Afwisseling van dure en goedkoope tijden. In oude aanteekeningen lees ik:

»Anno 1547 koft men tot *Amsterdam* een last Rogge voor 92 Carolus guldens en 8 stuivers.

Anno 1548 koft men tot *Amsterdam* van de voorsz. penningen, alle dese navolgende partijen:

			gul.	st.	p.
Een	Last Tarwe	voor	21		
	Last Rogge		12	12	
	Last Garst.		11	14	
	Last Haver		8	8	
	Half vat Boter.		9		
	Schippont Kasen . . .		4		
	Ton Haringh		3		
	Ton Labberdaan . . .		3		
	Vat Jopenbier.		5		
	Tonne Zout			16	
	Ton Azijn		1	10	
	Korf Rosijnen		1	12	
	Korf Vijgen			18	
	Kan Olye			6	
	Ham.			10	
	Vet Schaep		1	5	
	Vette Gans			4	
	Paar vette Capoenen .			10	
	Paer Conijnen.			2	8
	Paer vette Vogelen . .			3	8
	Stoop Rinsche Wijn. .			5	
	Nieuwe Bonet.			16	
	Nieuwe Wambuis. . .		2	2	
	Paer nieuwe Koussen .		2	10	
	Paer nieuwe Schoenen			6	
	Nieuwe Tasch.			7	
		Somma	91	17	0

Dit heeft men soo ghekoft, gelijck toen is ghebleken,
Elf stuyvers overschoot, om in de Tasch te steecken.

D. F.

———

Bijdrage tot de spreekwoorden-literatuur. Ik bezit eene koperdruk plaat van »JEAN GALLE, excd. *Antwerpiae*", (zonder jaartal).

Deze bevat, door elkander gedrukt, eene menigte voorstellingen van spreekwoorden met Vlaamschen en Franschen tekst. Soms dient *één* afbeelding voor verscheidene spreekwoorden, b. v.: »Dese beraijt hem met den duijvel onder eene galge en dese besch... een galge", waar de galg voor beide spreekwoorden dient.

Boven aan de plaat staat:

LE VRAY, POURTRAICT DES ABUS DV MONDE RENVERSE.

Onder aan:

DESE WTBEELDINGHE WORT DIE BLAUW HUYCK GENAEMT,
MAER DES WERELTS ABVYSEN HAER BETER BETAEMT.

Er zijn verscheidene hoofdfiguren; de onderste is eene vrouw, welke eenen man de huik omhangt, met bijschrift: »Celley couvre son mary de ses plisson. Deze hangt haren man de blaeu huycke om". — Waarom de blaauwe huik?

G. P. ROOS.

———

Spreekwoorden. Naar aanleiding van de uitnoodiging, door den Heer HARREBOMÉE onlangs in DE NAVORSCHER gedaan aan allen, die min bekende spreekwoorden wisten, neemt men de vrijheid de onderstaande aan te bieden.

Pefroen met het schaapshoofd; zij zullen het niet weer willen nemen. Dit zegt men van iemand, die niets durft ondernemen en overal zwarigheden in ziet. Het is uit een oud blijspel ontleend.

Noorman. Hij kan niet loven en houden; hij slagt den Noorman, dat is de inwoners van *Normandië*.

Utrecht. Lui, lekker en licht
Zijn de meisjes van het *Sticht*.

's Gravenhage. Kaal en roijaal, Haagsche mode. —

De juffers van *den Haag*
Dragen haar beste kleeren alle daag. —

Een Hagenaar heeft niet te deugen, als hij niet wil.

X. X. X.

———

Groote koude in 1617. »Gedenckwaerdigh is oock de koude, welcke dit jaer gheweest is, die deur vel en vleesch passeerde, en begon met den achtsten December en duurde ontrent 14 weeken tot den 18 Maart, als de Rivieren ende Wateren met ijs beslooten waren, men liep op de *Zuyder-zee* met paerden en sleden, groote benaeuwtheyt veroorsaeckte haer langduurigheyt, om dat 'er geen Granen, noch Garst, Hop noch Boekweyt waren, ja dat meer is, Turf, Hout en Kolen ghebrack 'er oock om bier te koken: sôo dat in 't Noorder-quartier, steden ende vlekken op de platte

landen deur gebreck van Bier, de lieden genootsaeckt waren water te drincken".

Uit een oud Aanteekenboek. Ds. F.

Opschriften van kerkklokken. Meermalen heeft DE NAVORSCHER opschriften van kerkklokken medegedeeld. Een oud opteekenboek doorbladerende, vind ik daarin op twee snippertjes papier de navolgende, welke men zou vinden op de klokken te *Nijbroek*, een dorp, thans behoorende tot de gemeente *Voorst*, en digt aan den *IJssel* gelegen.

Op de groote klok staat:

Neempt waer u tidt,
Wie dat ghy syt
Doer cloockx geslach,
Gedenckt up stervens dag.

WILM WEGEWART, me fecit Anno 1610.

Op de kleine klok staat:

»GUERT GERITS, ende FRANCISCUS MAGIRUS, Kerkmeesters te *Nyebroek*, PETER DIE BRUYN, vice-Regter, ende *D.* JOANNES COTIUS, Predicant, hebben dese klok doen maaken, door PETER en HENRIK V. TRIER, gebroeders, Anno 1658".

Opschrift boven de deur van het voormalige huis te Marsch. Boven de deur van dit, volgens de *Tegenwoordige Staat van Gelderland*, prachtige en in de tweede helft der XVIIIde eeuw gesloopte kasteel, dat gelegen was aan den linker IJsseloever, in het schependom van *Zutphen*, las men het volgende opschrift:

„Duc D'ALBA's felle crieg wierp mi onder den voet,
Men siet hoewel ik swieg wat Godes segen doet.
EVERD VAN LINTELO vrouw ARNOLDA VAN HOEMEN
Zal men in vridom vroo (*sic*) mine herstigters noemen".

EVERT VAN LINTELO, Heer van *de Marsch* en *Ehze*, was in 1594 gehuwd met ARNOLDA VAN HOEMEN.

Opschrift in den gevel der pastorij te Hattem. Op een beschreven stuk papier, tot opschrift voerende: *Aantekenynge van het merkweerdige, gevonden in de kerken onder het ressort des E. Classis van Nederveluwe, ter occasie van de kerkevisitatie*, 1748, welke aanteekeningen echter niets te beduiden hebben, lees ik:

»Te *Hattem* leest men op een lange steen geplaatst in de gevel van het pastorye huys met ouderwetse letteren, die zwart gemaakt zijn, gelijk de steen wit geverwt is, dit volgende:

Wee . den . Narre . propheet . die . hare . eigne . geist . naa . folgen. Ezech. 13 . 4.

Q. X. Z.

Eenige aanteekeningen over het woord Brocardicum. In KRAMERS' *Kunstwoordentolk* leest men ad voc. *Brocardicum* of *Brocardium:* »mid. Lat. Jur., korte leerspreuk, regtsregel, aldus geheeten naar den beroemden Jurist BROCARDUS, uit de XIVde eeuw. In 't algemeen een regtsspreukje der middeleeuwen, dat niet in de bronnen staat, maar dikwijls door de leeraars valschelijk gemaakt en voor echt uitgegeven is". — In FABRI *Thes.* edente GESNERO, in v. *Brocardicum*, vox in scholis Ictorum hodie obvia. Originem refert Gravina, de orig. Jur. Civ. 1. 149 ad Pyleum, Ictum Bononiensem, Sec. XII scriptorem. Sunt autem, ut idem definit *Brocardica enunciata illa, quae usum habent ancipitem, et in utramque partem flectunt*, peculiari libro ab illo comprehensa. Ita paullo post sub initium saeculi XI scripto magno canonum volumine, ex iisdem, at inquinatioribus aliquanto fontibus, jus ecclesiasticum derivavit BURCHARDUS, Wormatiensis episcopus. Sigeb. Gembl. de Script. eccles. cap. 141 sqq. et in Chron. ad Ann. MVIII. Chron. Wormat. cap. XIII, apud illust. de Ludewig Relique MSSC. Tom. II, p. 55. Prodiit hoc opus Col. anno 1548 et Paris 1550 fol. tantanque sensim auctoritatem obtinuit, ut non modo Sigeb. Gemblac. d. cap. 14, »ex eo adhuc (suo tempore) omnium conciliorum decreta auctoritari", scribat, sed et apud vulgus canonistarum merito post hos invaluerit, ut regulas juris, omni exceptione majores, et usu fori probatas, *Brocardica*, quasi *Burchardica* appellarent.

Not. Talia Brocardica primus scripsit DAMASUS, vetus Juris canonici Doctor, quae deinde recognita, et ex MStis exemplaribus edita sunt Colon. 1564. Ex praefatione haec decerpsit Strauch Amoenit. Jur. Can. ecl. VI, cap. VI, p. 112. »*Burchardica* inscribuntur a BURCHARDO Episcopo Wormatiensi, qui primus ea tempestate coepit jus pontificium ad generales quasdam theses revocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte *Brocardum* et *Brocardicum* appellant". Nescio ergo, quid sibi velit Alciat. ad l. 99, D. de verb. oblig. scribens *Brocardica* dici materiam, quae sit contrariarum opinionum rationibus involuta.

Ex HEINECCII *Historia Juris Romani, c. observ.* RITTER. Lib. II, § 50.

Heumanni, Via ad Hist. Lit. c. IV, § 33, p. 116, ad BURCARDUS Wormatiensis habet notam.

»Sive *Brocardus.* In de *Brocardica* hodieque dicuntur proverbio. Vid. Fabr. Bibl. Lat. IV, 10. p. 844, et Bibl. Gr. 279. Gravina, Lib. I, de orig. jur. Civ. p. 179; Thomasius, Disput. de praesumtione bonitatis, § 2".

WALTER, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, p. 147: »Eine ähnliche (Canonensammlung), aber gröszere ist die von BURCHARD, Bischof von *Worms* († 1025)".

Burchardi Wormaciensis Decretorum Libri XX, Colon. 1548, Paris 1549, Colon. 1560.

LERMINIER, *Introduction à l'hist. du droit*, p. 387.

»Un mot sur la méthode des jurisconsultes (Seculi XII) dans leurs cours. Ils donnaient d'abord une vue générale sur le titre tout entier (*summa*); ensuite ils lisaient le texte tel que l'avait arrêté leur critique; puis éclaircissaient les difficultés, les contradictions et les espèces (*casus*); résumaient les règles générales (*brocarda*); enfin discutaient les points douteux (*quaestiones*). Idem p. 388: Après les gloses, la littérature juridique comprend la *somme*, les *espèces*, les *brocards*, règles formulées par les glossateurs, les *quaestiones*, etc.

SAXE, *Onom.* II; p. 166, quem vide.

Burchardus s. Brocardus eiscopus Wormatiensis D. 1026.

T. C. HARLES, *Notitia Litteraturae Romanae.* p. 784.

»*Burchardus* S. *Brocardus*, Hassurs ab a 1008 Episcopus Wormatiensis, Conditor juris ecclesiastici, mort. a 1626 Instituit collectionem conciliorum, cuius XX libri supersunt; eaque inscribitur: *Magnum canonum volumen*, aut *Brocardica* et *Brocardicorum opus* unde ejusmodi brevia juris praecepta, sententiae atque adagia *Brocardica* dici solent. Vid. HAMBERGERI *Zuv. Nach.* III, p. 722, sqq."

FABRICII *Bibliotheca Latina*, p. m. 289, »ante GRATIANUM — — *Burchardus* Wormatiensis — aliique collectiones ejusmodi confecerant, de quibus vide JOH. DOUGATICUM, Libro III, praenotionum Canonicarum, Natalem Alexandrum, Sec. 1, parte 2, p. 242 sqq. GERH. THEODORUM MEYERUM in relatione historica de collectione canonum et GERHARDUM van *Mastricht* in Historia juris ecclesiastici".

P. H. T.

Vragen.

CLXIV. — *Begraafplaats van het hart van Karel Hertog van Gelder.* In de „*Kronijk van Arnhem*", bl. 272, leest men:

„De Kerckmeesteren verkogt hebbende zekere ongetekende groeve op 't Choor in de Broere Kerk, die zij meenden de Kerk toe te behoren, heeft de doodgraver, in het openen derzelver groeve op den 7 Martii (1630), daar in gevonden een gemaakt kelderken en 't zelve doorslaande, daar in een houten kistgen, staande op een iseren roosterken, zijnde het houten kistgen genoegzaam vergaan, in het welke lag een loode langwerpig vierkant kistgen, rontsom toegesoldeert, daar boven op stonde gesneden het wapen van den Hartog, en daaronder dese inscriptie met groote letteren:

COR ILLVSTRISSIMI KAROLI DVCIS GELRIAE ANNO 1538. HIC SEPVLTVM EST. (*)

Ende soo de Coster, daarbij sijnde, eijgener auctoriteit het voorsz. kistgen opsneede, is daarin gevonden een kleijner vierkant kistgen offte doose van silver, hebbende het wapen, en deselve inscriptie als boven, met een sleuteltje daarbij, daarmede het geopent konde worden; 't welk tot kennisse des Magistraets gecomen, ende de kistgens op den Raadhuise gebragt en 't selve kistgen daar geopent sijnde, heeft men daar in het harte des Hertogs nog genoegsaam in het geheel met eenige balsemeringe bevonden ende nae dat de Heeren van de Collegien en andere hier van de bezigtingen gehadt hadden, is bij advijs van de Heeren van den Hove en Rekencamer door den Raadsheer BENTINCK daar van kennisse gegeven zijnde, geresolveert, alsoo de Landschap, ditmaal hier wesende, de voorn: begraefnisse van 't harte des Hertogs, sulx als boven, geordonneert heeft gehad dat ter eeren van den Hertog het kelderken vernieuwt, 't silvere kistgen wederom in de lode versoldeert, een nieuw houten kistgen wederom daertoe gemaakt, en alles wederom op d'oude plaatse, met een teken- of merk-steen daarop, in vorige staat sol gebragt worden, *quod factum est;* en dat een en ander bij de Rekenkamer bekostigt. Ondertusschen was er zo veel tijd over, dat van dat kistje eene afteekening kon vervaardigt worden, welke nog (1790) voorhanden is."

Sedert 1630 schijnt men aan die begraafplaats niet meer geroerd te hebben, ten minste is dit mij niet gebleken; maar sedert eenige jaren bestaat de Broeren-kerk niet meer, en ter plaatse waar zij stond, heeft men zien verrijzen eene school van de Maatschappij „tot nut van 't algemeen".

Als Geldersman en als Arnhemmer, maar vooral door gehechtheid aan gedenkstukken, waarmede onze historie naauw is verbonden, stel ik er grooten prijs op te weten, of men bij het slechten of verbouwen der „Broeren-kerk" te *Arnhem*, is gedachtig geweest aan den „teeken of merksteen" waaronder het hart van den Gelderschen hertog bewaard werd, en of die thans nog bekend is en kan aangewezen worden; — dan wel: of die begraafplaats, ongeacht de bekendheid harer ligging, thans spoorloos is verdwenen, en alzoo even als vele andere monumenten in *Nederland*, door zorgeloosheid of onverschilligheid is te niet gedaan?

§. §.

(*) In dezelfde kronijk leest men op bladz. 92.

„Den 13 Julij 1569 getuigde AUGUSTIN PANNEKOEK voormaels Diener ind Secretaris des Hoech'gebaren fursten ind here CHARLES Hartoch van *Gelre*, dat hoochstgedachte Furst ind Heer in den jare XVC acht ind dartich den lezten dach Junii omtrent elff vhren des nachts van deesen eerdtrick bij unen *Arnhem* in Godt den Heer gestorven was."

Dit getuigenis werd dus gegeven 31 jaren na het overlijden des Hertogs.

§. §.

CLXV. — *Huis of Kasteel Spangen.* In het open veld, tusschen *Delftshaven* en *Schiedam*, vindt men de overblijfsels van een gebouw, volgens den massieven bouwtrant te oordeelen, afkomstig uit het tijdperk der Grafelijke regering of vroeger; zeer waarschijnlijk is dit het huis of kasteel *Spangen* of *te Spangen*. (*)

(*) Aan hen, die niet in *Rotterdam* en de omstreken bekend zijn, zal het misschien niet ongevallig wezen, eene beschrijving der Ruïne te ontvangen, zoo als zij op 2 Junij ll. door mij bevonden is. — Zij ligt aan de westzijde der *Delftshavensche Schie*, omtrent 1/4 uur landwaarts in, nagenoeg in het midden tusschen *Schiedam*, *Overschie* en *Delftshaven*; eene laan van oude wilgeboomen voert er heen in de rigting van het oosten naar het westen. De laan is vrij smal, maar wordt in het midden afgebroken, door eene breedere, doch korte dwarslaan van het noorden naar het zuiden loopende, aan wier einde men eene steenen fundering aantreft (waarschijnlijk van eene poort, welke naar het buitenplein toegang verleende); dan komt men op eene middelmatig groote, met eene sloot omringde vlakte, in wier midden men de bouwval-

Wij lezen in VAN SPAAN, *Beschrijving van Rotterdam*, dat in eene handveste van 1343 aan PHILIPS VAN SPANGEN gelast wordt, toestemming te geven tot, en vergoeding te ontvangen voor het delven van eene vaart tusschen *Rotterdam* en de *Schie* (de zoogenaamde *Delftshavensche Schie*). — Die vaart is dus gegraven door het land aan genoemden VAN SPANGEN toebehoorende; wij mogen alzoo op goeden grond aannemen, dat de overblijfselen, die wij digt aan de *Delftshavensche Schie* aantreffen, van het huis van *Spangen* afkomstig zijn; te meer, daar genoemde VAN SPAAN dit huis vermeldt, als liggende „tusschen de *Delftshavensche Schie* en den nieuwen (tegenwoordigen *Schiedamschen*) dijk". — Ik wenschte te weten, 1°. of het *zeker* is, dat genoemde ruïne, die van het huis *Spangen* is; 2°. of iemand in staat is, den tijd alsmede den naam des stichters op te geven; 3°. door welke gebeurtenis het huis verwoest en verlaten is; 4°. Wie de laatste bewoner er van was; op wien zijne regten zijn overgegaan; en wie de tegenwoordige eigenaar er van is? C. L.

CLXVI. — *De Van Veens.* Het onderstaande is ontleend aan het *Album der Natuur*, doch behoort evenzeer bij DE NAVORSCHER te huis.

In eene aanteekening over de veldmuis, gewaagt LE FRANCQ VAN BERKHEY van twee teekeningen van ROCHUS VAN VEEN, de eene voorstellende eene hoog kastanjebruine, de andere eene geelachtige veldmuis. Hij voegt er bij, dat de evengenoemde teekenaar met zijne twee broeders JAN en SIMON VAN VEEN, Noord-Hollandsche Edellieden, er zich optoeleiden om allerlei Noord-Hollandsche dieren en planten af te teekenen, welke teekeningen om hunne bijzondere uitvoerigheid nog onder de kunstkenners beroemd, doch zeldzaam zijn. Deze broeders leefden in 1660—1670.

Het ware belangrijk te weten, wat er nog van de VAN VEENS bestaat. Bijzonderheden van hun leven en kunstvoortbrengselen zullen welkom zijn ook in DE NAVORSCHER; te meer, daar wij geen overvloed van uitstekende teekenaars van voorwerpen der natuur hebben aan te wijzen. J. M.

CLXVII. — *Het Kasteel Riemsdijk.* Waar heeft dit gebouw, waaraan eene nog bestaande, aanzienlijke familie den naam ontleent, gelegen? Men heeft mij wel eens verzekerd, dat het, tusschen de dorpen *Escharen* en *Gassel*, in het land van *Cuyck*, in de nabijheid van *Grave*, gestaan heeft; maar noch in PARINGET, *Beschrijving van de stad Grave en den Lande van Cuyck*, 2 Dln. Utr. 1752, noch in de werken van BACHIENE en VAN DER AA vind ik hiervan de minste aanwijzing. Aangenaam zal het mij zijn hieromtrent eenige inlichting te ontvangen.

TRAJ.-MOS.

CLXVIII. — *Steven van der Klok.* In den *Ned. Muzen-Almanak voor* 1831, komt op bladz. 193 een dichtstuk voor onder dezen titel, zonder den naam des vervaardigers. In de inhoudslijst is er bijgevoegd: „1 Aug. 1830. *Geldig misschien in het volgende jaar tegen dezelfde dagteekening*". De bedoeling van dit vers is mij niet regt duidelijk, en het zou mij dus aangenaam zijn, hieromtrent eenige inlichtingen te ontvangen. Ook wenschte ik wel den naam des vervaardigers te weten. 't Heeft, dunkt mij, veel van den dichttrant van STARING. TRAJ.-MOS.

CLXIX. — *Beschrijving van de stad Vlissingen.* Dezer dagen is mij een M. S. ter lezing gegeven van het jaar 1754, getiteld: *Beschrijving van de stad Vlissingen.* Die beschrijving (ruim 700 bladzijden in 4°.) is zeer uitgebreid en naauwkeurig; intusschen vind ik daarin:

„Het stadts wapen is eene witte flessche op een *groen* veldt."

Nu wordt het stads wapen gewoonlijk afgebeeld op een *rood* veld, en de stadsvlag is eene *roode* met eene witte flesch daarop.

Zou de schrijver van dat M. S., overigens zoo naauwkeurig, zich daarin vergist hebben? Of weet ook een der heeren Navorschers mij daaromtrent iets ter opheldering mede te deelen?

W. *te* V.

CLXX. — *De verlichte Bramin.* Onlangs kwam ons een boekske ter hand, getiteld:

„*De verlichte Bramin, of de Huishouding van het Menschelijk leven. Overgezet in het Engelsch uit een Indiaensch Handschrift van een ouden Bramin. Benevens een Verhael wegens de ontdekking van hetzelve in een brief uit China, aen den Grave van* ************. *Naar den zesden druk uit het Engelsch vertaalt door* PIETER ADRIAEN VERWER. *Derde druk. Uitgegeven te Amsterdam, bij* ALBERT VAN DER KROE, *op den Dam* 1770."

Op bladz. 3—6 vinden wij een: „Opdragt voor de Fransche vertaling van 't eerste deel, aan H D. H. Mevr. de Princesse CAROLINA van *Oranje* en *Nassau*, enz. enz. enz." Op bladz. 7 en 8, geeft een ongenoemde een „Berigt aan den Lezer". Hij noemt daarin het werkje: „een stukje der aloutheid, behelzende een Oostersch onderwijs;" en zegt verder, dat de mededeeler daarvan, een oogmerk schijnt te kennen te geven om eene volkomene vertaling van de geheele reize van CAO-TSOU (een staatsdienaar door den Keizer van *China*, omstreeks 1749 gezonden aan den grooten *Lama*, om de archieven van de Pagode op den berg *Poutala* te lezen en te onderzoeken) in het licht te willen geven.

Van bladz. 9—19, lezen wij een' brief van *Peking*, dd. 12 Mei 1749, geschreven door hem, welke het, oorspronkelijk in de taal der oude Braminnen opgestelde handschrift overbragt in de Engelsche taal.

Daarop volgt: „den inhoud des eersten deels" van het eigenlijke werkje: „*de Huishouding des menschelijken levens*". Dit is in zeven boeken verdeeld en loopt tot bladz. 106. — Op bladz. 109 vinden wij weder eenen brief van den Engelschen vertaler, uit „*Peking* 10 Januarij 1749—1750," gevolgd door:

len van het huis aantreft, mede door eene gracht, (thans echter smalle sloot) omgeven. Men heeft hier eenige steenen ingeworpen, zoodat men over de sloot heen gaan en zich in den bouwval begeven kan. — Over de sloot gekomen, vindt men, dat aan de zuidzijde des gebouws een stuk van eenen regten (zoo ik meen, 2½ steen dikken) muur is overgebleven, in welks midden men onduidelijk de sporen van een gewelf ziet; aan de noordzijde is een stuk van eenen regten muur, aan welks westhoek men de overblijfselen eens torens of eenig ander rond gebouw bemerkt; een daartegen aangegroeide boom, schraagt dit gedeelte der ruïne, die overigens geheel met onkruid en klein struikgewas begroeid is. Doordien het puin zich binnen de ruïne en ook tegen den buitenmuur opgestapeld heeft, zijn alleen de hoogere gedeelten zigtbaar, en was het mij niet mogelijk te bepalen, of het Kasteel op de vlakte, dan wel op eenen heuvel gebouwd is, ook niet, of er aan de west- en oostzijde iets van de muren overgebleven is. Het geheel levert een schilderachtig tafereel. In den omtrek bevinden zich diverse lanen, alle met wilgenboomen beplant: misschien overblijfselen van het park of slottuin. (Zoo als men weet, bevindt zich digt onder *Schiedam* nog eene ruïne, bekend onder den naam van Reuzengebouw).

„Inhoud van het tweede deel". Dit bevat nog vijf boeken, en eindigt bladz. 208.

De zedeleer in dit boekje verkondigd, komt ons zoo schoon voor, dat wij, hoewel de stijl zeer bloemrijk *i. e.* Oostersch is, nogthans — op grond van de gedachten-verwantschap, die wij meenen te bespeuren met de Psalmen en de Spreuken SALOMO'S, — het denkbeeld niet kunnen verwijderen, dat de „verlichte Bramin" zijnen oorsprong dankt aan het heldere hoofd en edele hart van een' Europeaan, die, zoo hij Christen geweest is, zeker CHRISTUS in zijn' wandel zal verheerlijkt hebben, al blijkt ook uit zijn werkje niet, dat hij tot Zijne belijders behoorde.

Deze menschenkenner zou dan eene zwakke zijde van zijne tijdgenooten en nakomelingen — de zucht voor het vreemde en wonderbare — op eene meesterlijke wijze benuttigd hebben, om, voor zoover hij dat kon, vreemd blijvende aan het N. Test., hun de verhevenste waarheden der Godsdienst en zedekunde voor te houden.

Is het boekje een oud, Oostersch voortbrengsel van een' Bramin, dan is deze te regt „de verlichte" geheeten.

HH. Navorschers zullen ons genoegen doen, — om plaatselijke redenen, liefst met zoo weinig verwijzing naar andere werken, als door citaten mogelijk wordt — met ons op te geven:

1°. Komt de „*Verlichte Bramin*" menigvuldig voor, en welke is de laatste Nederduitsche uitgave?

2°. Wat is het heerschende gevoelen nopens den oorsprong en de aesthtische waarde van het boekske, den naam en de betrekking van schrijver en vertaler?

3°. Is er werkelijk eene Engelsche vertaling van „de reize van COA-TSOU" in het licht gekomen; zoo ja, wanneer en waar?

4°. Heeft de Heer VERWER of een ander liefhebber, die ook in de Nederlandsche taal overgebragt?

J. BRAKEL.

CLXXI. — *Een der helden van Chattam.* Hoe moet de naam van dien koenen zeeman geschreven worden: VAN BRAKEL of: BRAKEL? Voor de laatste spelling zouden o. a. zijn grafschrift te *Rotterdam* en VONDEL'S *Zegevier op den Theems* pleiten; tenzij dat daarin de uitlating om der wille van het *metrum* geschied ware.

2°. Wáár zijn de volledigste berigten nopens het leven van dien zeeleeuw te vinden, wiens „Naam en krijgsdeugd siert zijn graf en vaderland?"

3°. Bestaan er nog afstammelingen van dezen VAN BRAKEL; en zijn die in het bezit eener genealogie?

4°. Was ook WILHELMUS à BRAKEL, de schrijver van de onlangs, als klassiek, herdrukte *Redelijke Godsdienst*, een zijner nakomelingen?

5°. In vorige eeuwen was men zeer liberaal, volgens anderen, achteloos in het spellen der eigennamen: is er ook eenig licht te erlangen nopens de variërende schrijfwijzen, als: *van, à, de* en ook zonder eenig voorvoegsel?

JOHANNES.

CLXXII. — *Taalkundige vragen.* In het voor ons liggend werk: *Over Nederlandsche spraakkunst, stijl en letterkennis, als voorbereiding voor de redekunst of welsprekendheidsleer, in hare hoogere beteekenis,* door Mr. B. H. LULOFS, Hoogleeraar enz. te *Groningen*, bij J. OOMKENS, 1831, komt eene schat van vragen voor, betrekking hebbende op daarin behandelde onderwerpen, en aan het slot der paragrafen geplaatst. Een bijvoegsel, bl. 475—482, bevat alleen 44 zulke vragen. Vele zijn van eenvoudigen, andere van meer ingewikkelden aard. Sommige zouden wij voor DE NAVORSCHER niet onwaardig achten; doch wij gelooven, dat zijn bestek daartoe te beperkt zou wezen. Wij wenschen echter gaarne te weten:

1°. Zijn de bedoelde vragen alle beantwoord en geheel of ten deele in druk gegeven; zoo ja, wanneer en waar?

2°. Is door wijlen den Hoogleeraar LULOFS eene volledige beantwoording in MS. nagelaten; en zijn *copijen* daarvan onder berusting der HH. oud-Studenten van de Groningsche Akademie? Er is geen oud-Student op 90 mijlen in den omtrek onzes verblijfs te vinden, anders zouden wij ons eerst tot hen gewend hebben; nu zij de zaak der welwillendheid van de ijverige HH. Navorschers aanbevolen.

Nog iets: Behoort men te schrijven, zoo als J. C. BEIJER in zijne *Handleiding tot den Nederlandschen stijl* enz. leeraart (bl. 126, § 350), van den Koning sprekende: „Zijne Majesteit gaf te kennen, dat *hij* verlangde"; of, zoo als gewoonlijk geschreven wordt: „dat *zij* verlangde"?

JOHANNES.

CLXXIII. — *Cornelis de Witt.* In de *Revue de deux mondes*, 1 *Mai* 1855, zegt J. J. AMPÈRE, ter gelegenheid van een overzigt over de *Histoire de* WASHINGTON *et de la fondation de la république des États-Unis*, par CORNELIS DE WITT. „M. DE WITT est de la famille de ce généreux citoyen qui tomba victime d'une multitude qu'aveuglait sa passion pour un prince; de ce JEAN DE WITT, qui trainé par des furieux dans les rues d'*Amsterdam* répétait d'une voix ferme ces vers d'HORACE:

> Justum et tenacem propositi virum
> Non civium ardor prava jubentium.

De verwisseling onzer hofstad met de hoofdstad voor rekening van den geleerden schrijver overlatende, wenschte ik wel eens te weten, of de schrijver van het zeer geprezen werk een Nederlander of van Hollandsche afkomst is en werkelijk afstamt van het beroemde broederpaar. φ^2—φ.

CLXXIV. — *Hollands rijkdom.* Onder dezen titel zag in 1780 te *Leyden* een werk het licht in 4 deelen 8°., met den naam van E. LUZAC als schrijver. Intusschen vindt men in de *Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes* van BARBIER, Paris 1822, onder N°. 16624, *La Richesse de la Hollande*, (par MICH OU MIGT) Lond. 1778, 2 vol. en 8°. nouv. edition, *revue et augmentée* par EL. LUZAC et BERNARD, Lond. (Hollande) 1778, 5 vol. in 12°. Anderen, zich beroepende op het getuigenis der nog levende leden van het geslacht LUZAC, schrijven dit werk toe aan ACCARIAS DE PÉRIONEN. Zie SANDELIN, *Répert. génér. d'économie politique*, Dl. IV.; bl. 405. Wat is waarheid? J. M.

CLXXV. — *Handschriften van Arminius.* Het is waarschijnlijk, dat er nog zeer vele HSS. van ARMINIUS bestaan, welke tot nog toe onuitgegeven, en waarschijnlijk voor een groot gedeelte nooit gebruikt zijn. In de verzamelingen der Remonstrantsche Broederschap te *Amsterdam* en *Rotterdam*, zijn dergelijke HSS. niet aanwezig; en op de Leidsche bibliotheek worden slechts enkele brieven gevonden.

Mij met een onderzoek over ARMINIUS bezig houdende, zou het mij hoogst aangenaam zijn, indien de bezitters van dergelijke handschriften, mij die voor korten tijd wilden afstaan, of ten minste de inzage daarvan vergunnen. Bepaaldelijk wenschte ik te weten, waar de HSS. gebleven zijn, die CASPAR BRANDT gebruikt heeft bij het schrijven van zijn *Vita Arminii*. Meermalen maakt hij daar gewag van, en bepaaldelijk spreekt hij (ald. bl. 17) van *carmina* en *epigrammata*, eigenhandig door ARMINIUS geschreven. Ten jare 1744 werd er te *Amsterdam* bij SALOMON SCHOUTEN

eene allerbelangrijkste verkooping van boeken en HSS. gehouden. Op bl. 37 van den Catalogus der HSS. verzameling, komt aldaar onder N°. 89 voor: „*een boekje met handschriften van* JACOBUS ARMINIUS, *in veerssen en prosa*". Zou dat ook uit de nalatenschap van BRANDT afkomstig geweest zijn? En waar is dat boekje sedert gebleven?

Ten laatste zoude ik wel eens willen weten, waar al de brieven zijn gebleven, die ARMINIUS tijdens zijn leven heeft ontvangen. Onder de *Epist. eccl. et theol.*, door LIMBORCH in 1704 uitgegeven, komen een aantal brieven van ARMINIUS voor, maar geen' enkelen aan hem van allen aan wien hij schreef.

Met verlangen zie ik alle antwoorden te gemoet van zoovelen, die mij welligt belangrijke inlichtingen voor mijn onderzoek kunnen geven. H. C. R.

CLXXVI.— *Portretten van Studenten aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam.* De ondergeteekende wenscht eene volledige opgave te erlangen van de portretten der Heeren, die sedert het jaar 1802 aan het *Athenaeum Illustre* te *Amsterdam* hebben gestudeerd; inzonderheid-van hen, die leden zijn geweest van de gezelschappen: *Ingenium Acerunt Artis Amicitiam Alunt; Musis Studiisque Dicatum; Industriae et Concordiae* en *Musis et Concordiae.* Een, zoo mogelijk, spoedig antwoord wordt dringend verzocht.

A. M. J. C. A.

CLXVII. — *P. T. L. Thronus Cupidinis, Editio tertia; prioribus emendatior, et multo auctior. Amsterodami, apud* WILHELMUM JANSONIUM, 1620, *formâ oblongâ.* Wie mag verzamelaar van dit boekje zijn? Het bevat Latijnsche, Fransche en Nederduitsche gedichten, van onderscheidene hand.

De tijd der eerste uitgaaf is mij onbekend. Die der tweede is bij denzelfden, twee jaren vroeger (1618), zoo als uit den geplaatdrukten titel, bij dit exemplaar bijgebleven, blijkt. De eerste zal niet veel vroeger zijn. — Het bevat eene Fransche opdragt aan LOUYS DE MONGOMMERIJ, Chevalier, Seigneur de *Dusse* (is dit ons dorp *Dussen?* en is DE MONGOMMERIJ dezelfde, welke door MORÉRI, in zijn *Dictionn.* Tom. VI, (edit. 1740) p. 389, vermeld wordt?). Het is ongepagineerd, behalve 34 Emblemata amatoria, waarover straks. De Latijnsche en Fransche gedichtjes zijn niet onderteekend; de Nederduitsche wel. Na de opdragt volgen eenige gedichten, als: Le trophée de l'amour. Aen de Jonckvrouwen van Nederlandt. Aux dames de France. Aux Dames. De jacht van CUPIDO, en Sonnetten. Hierop volgen de gemelde Emblemata; de 34 plaatjes zijn lief, doch (daar het de 3de druk is, of ook wijl ze elders reeds gebruikt zijn) wat afgedrukt. Tegenover elk daarvan is een Latijnsch, een Nederduitsch en een Fransch vers. Daarop volgen: Sommighe Epithalamiën, Elegiën en Sonnetten, in het Fransch en Hollandsch. Aan het slot bevindt zich het bekende *Sterfhuis van* CUPIDO, in het Fransch.

Bovengemelde gedichten: *Aen de Jonckvrouwen van Nederlandt* en *De jacht van Cupido,* zijn van J. VAN VONDELEN; onder de Epithalamiën komen voor: een *Bruylofts-gift, 't Gastmael Platonis naeghebootst* en een *Bruylofts-Ghedicht,* beide door G. A. BREDERO, mede in zijn *Boertich Lied-boeck,* 1622, bl. 65 en 83, opgenomen. — Ik herhaal de vraag: Wie is P. T. L.? WILH. JANSONIUS schijnt de Amsterdamsche Boekdrukker W. J. BLAEUW te zijn. Ik heb dit boekje nergens vermeld gevonden. BODEL NIJENHUIS.

CLXXVIII. — *Jan Lievenszoon Rogge.* Uit de antwoorden op mijne vraag over JOHANNES ROGGIUS, is mij gebleken, dat deze niet dezelfde was als JAN LIEVENSZ. ROGGE, over wien ik in het *Repertorium op de actaboeken der Noord- en Zuid-Hollandsche Synode* had aangeteekend gevonden: „J. L. ROGGE in Synodo overlangende secer geschrift van klachte tegen eenige personen, waarover hij versocht, dat de Synodus oordeelen soude, is hij teruggesonden na zyn kerkenraad, ende des noods tot syn classis, voor 't welke hy nooyt was geweest, ende met eenen vermaant tot vreede syn: Harl. 1639, Art. 1." In welke betrekking staat nu deze ROGGE tot dien ROGGIUS? Kan men mij ook enkele hunner nakomelingen mede deelen tot op de helft der voorgaande eeuw? Want ik heb er elders nog meer van dien naam ontmoet, welke in onze vaderlandsche kerk nog al belangrijke zaken hadden verrigt. Ik kan echter op dit oogenblik de aanteekeningen daarvan niet vinden.

LORENCIUS.

CLXXIX, — *Adriaen Blok Maertsz.* Kan ook een der HH. Navorschers mij opgeven, de namen van de bevelhebbers der schepen, die, onder bevel van ADRIAEN BLOK MAERTSZ., op hunne reize naar *Oost-Indië* in het jaar 1612, op de hoogte der *Zoute Eilanden,* tegen zeventien Spaansche een gevecht leverden, waarvan de uitslag was, dat slechts vier der laatsten konden ontkomen? Zoo mede den naam van den Spaanschen vlootvoogd en den datum, waarop het gevecht heeft plaats gehad.

Zie hierover WILHELM en MAURITS van *Nassau,* Prinsen van *Orangien, Haer leven en bedrijf,* bl. 342, en *Begin en voortgang van de vereenigde geoctr. O. I. Compagnie* en de *Inleiding tot de O. I. Compagnie.*

LABORANTER.

CLXXX. — *Stellingwerff.* De volgende opgave van kapiteinen, die in den zeeslag op den 10 Augustus 1653, door de Engelschen gevangen genomen werden, komt voor in een' brief van den Pensionaris NICOLAES STELLINGWERFF, aan het bestuur der stad *Medemblik,* op den 12den September 1653 geschreven. (Paket Lt. U, N°. 40, Archief dier stad.)

„Dat van de onzen te *Ipswich* gevangen zijn 9 Capiteynen, als: CORNELIS EVERTSZ., ADRYAEN BLANCKERT, CLAES JANSZ., ANDRIES FORTUYN, GERBRANT SCHATTER, JAN JANSZ. DE HAES, CORNELIS TAENEMAN, ... SCHAEFF en ..... STELLINGWERFF.

Kan dit ANDRIES of wel AUCKE STELLINGWERFF geweest zijn, en waren deze verwant aan den hiervoren genoemden Pensionnaris en Burgemeester van *Medemblik?* LABORANTER.

CLXXXI. — *Een Nederlandsch stoomschip het eerst den Oceaan overgestoken.* Was het niet een Nederlandsch stoomschip, dat het eerst den *Oceaan* van *Europa* naar *Amerika* overstak?

Men beweert doorgaans, dat het de Engelschen geweest zijn, die het eerst zich met een stoomschip op den *Oceaaan* gewaagd hebben. Het staat ons echter voor gelezen te hebben, dat hun die eere niet toekomt, en, zijn wij op dit oogenblik met onze transatlantische stoomvaart op een zeer laag standpunt, het evenwel Z. M. stoomschip *Curaçao*, toen onder het bevel van den Luitenant ter zee, 1ste klasse, J. W. MOLL, was, dat het eerst den *Oceaan* overstak en den 24sten Mei 1827 te *Paramaribo* aankwam. Het heldere verstand van Koning WILLEM I had, toen de stoomvaart nog in hare kindschheid was, reeds ingezien, welk eene belangrijkheid zij eenmaal verkrijgen zou, en hij was het, welke dat middel van gemeenschap reeds in 1827 op onze West-Indische Koloniën wenschte toegepast te zien.

Het zou belangrijk zijn tegen over onze naburen, die zoo geneigd zijn de eer van alles aan zich zelven te geven, dit punt uit te maken.

Q. X. Z.

Antwoorden.

Opleiding van Prins Willem III (IV.; bl. 38, Vr. XXI). Voorzeker is er groot bezwaar in gelegen, de beide zoo dikwerf gebezigde beweringen te *bewijzen*, en is dit welligt de oorzaak, dat er op deze vraag nog geen antwoord is ingekomen. Echter vermeen ik niet te mogen terug houden, wat daartoe eenigzins zou kunnen dienen.

Met de besturing van 's Prinsen studiën werd, door de Prinses Douairière van *Oranje*, belast HENRICUS BORNIUS, vroeger Ordinaris Professor in de wijsbegeerte aan de Illustre school te *Breda*, en later in dezelfde faculteit extraordinair Professor aan de Hoogeschool te *Leyden*. Ongetwijfeld heeft diens karakter een' diepen indruk op den Prins gemaakt, en zijn zijne staatkundige beginselen van zeer veel invloed geweest op des Prinsen opleiding, welke dan ook wel de sporen daarvan op hem zal hebben achtergelaten. Uit den geest zijner geschriften zoude men, zoo ik mij wel herinner, de gevolgtrekking mogen afleiden van zijne ijverige gehechtheid aan het huis van *Oranje*; en dat hij bij de Princes in blakende gunst stond, blijkt daaruit, dat zij het voor de studiën van Z. H. nadeelig vond, daartoe iemand anders te gebruiken. Aan de Hoogeschool had men met zijn' persoon en zijne geleerdheid minder op, want, na zijn ontslag als des Prinsen Mentor, werd op zijn in 1670 gedaan verzoek, om weder aan de Hoogeschool geplaatst te worden, en wel na de vacantie, daar hij om eigene zaken afwezig moest zijn, eenvoudig weg besloten, dat hij »zoo lang kon uitblijven als hij goed vond", en dat over zijne aanstelling eene vrije overlegging zou gehouden worden; waarna hij niet meer in aanmerking schijnt gekomen te zijn. Verder geeft ons Mr. G. GROEN PRINSTERER in zijn *Handboek der geschiedenis van het vaderland* te lezen, dat de Prins *aan zijne opvoeding, die verwaarloosd geworden was, weinig te danken had*, (waaronder ik *opleiding* versta, uit hoofde er onmiddelijk op volgt en daarmede in verband wordt gebragt), *meer aan de gesprekken met* DE WITT. Onder het bestuur van dezen staatsman namen dan ook de staten van *Holland*, den 9den April 1667, de Resolutie, den Prins op te leiden »in de goede, heilzame regten, privilegiën en maximen van den staat, om in tijd en wijle tot dienst en luister van den staat te worden geëmployeerd"; maar, of deze opleiding nu van dien aard was, dat zij hem binnen twee jaren vormde tot den vorst, welke reeds in twee-entwintigjarigen ouderdom geheel *Europa* over zijn krijgs- en staatsbeleid deed opgetogen staan, laat ik over te beslissen aan het oordeel van de in de geschiedenis doorknede, waarheidlievende en onpartijdige critici.

J. L. A. I.

Echtgenoote van Ds. Johannes Kuchlinus (IV.; bl. 62, Vr. 44). Ik heb reeds op het artikel FESTUS HOMMIUS, (zie NAV. IV.; bl. 61), over haar gesproken, toen de vraag in hetzelfde nummer gedaan werd; doch zie hier het huwelijk van KUCHLINUS zoo als dit te *Amsterdam* is aangeteekend.

»27 Februarij 1587. JOHANNES KUCHLINUS, Predicant alhier, wedr. van ANNA JACOBS, geassisteerd met JOHANNES AMBROSIUS, mede Predicant alhier; — met HESTER HERMANSdr., weduwe van GERRIT ALBERTZ., wonende in de Ruchsteeg".

Hij hertrouwde te *Leyden*, als weduwenaar, met GEERTJE JACOBSdr. op den 10 Dec. 1596. De geslachtsnamen der vrouwen zijn er niet bij vermeld, terwijl het mij onbekend is, of hij een vierde huwelijk heeft aangegaan.

..ELSEVIER.

Spreekwijze: »Een cent met een gat, geeft altijd wat" (IV.; bl. 319, Vr. 263). Dit ziet op de bijgeloovigheid van vele spelers, die gaarne (ook wel eens ongaarne) met vischjes of munten spelen, welke eenigzins geschonden zijn. Al naar mate dat hunne bijgeloovigheid hen drijft, noemen zij zoodanig muntstuk, b. v. een cent, een geluks- of een ongeluks-cent.

Σ.

Journaal van een der reizen van Abel Tasman, bij D. Rsz. van Nierop (IV.; bl. 356, Vr. CLXXVII). In het voorberigt van de tweejarige reizen rondom de wereld (1720—1722), te *Dordrecht* 1728, leest men:

» . . . . gelijk men dus het verhaal van de reijze door ABEL TASMAN, in 't jaar 1642, naar het onbekende Zuijdland gedaan, aan den nijvren DIRK REMBRANTSZ. VAN NIEROP verschuldigt is".

LABORANTER.

Tabak een voorbehoedmiddel tegen de Cholera (V.; bl. 4, Vr. IV). Naar aanleiding van de hierboven aangewezen vraag, ben ik zoo vrij den Heer L. te *V.* mede te deelen, dat ik in de tweede Editie van het *Algemeen Handelsblad* van den 2den Augustus 1852, reeds getracht heb aan te toonen, dat de tabak een bederfwerend middel is; en zulks geheel in overeenstemming met het verslag van de geneeskundige Faculiteit te *Parijs*, waarbij de opmerking wordt gemaakt, dat, tijdens de verschrikkelijke ziekte aldaar zoo talrijke offers eischte, allen, zonder onderscheid, welke op de Fransche Regie werkzaam geweest waren, daarvan zijn bevrijd gebleven. Vandaar dat ik de stellige gewoonte heb aangenomen om, zoo lang deze ziekte of andere epidemische onheilen plaats hebben, de slaapkamers van mijn gezin van dertien kinderen, 's morgens en 's avonds, met plus minus twee lood goeden tabak te berooken, aan welk

luchtzuiverend middel, ik vermeen, het te moeten toeschrijven, dat ik, door alle tijden heen, in mijn talrijk huisgezin nog nooit van die ziekte iets bespeurd heb; eene bijzonderheid, welke, naar mijn oordeel, wel verdient in aanmerking te worden genomen, al mogt er dan ook de gedane vraag niet volkomen door opgelost zijn. WILLEM STAP.

D. Nuyts (V.; bl. 5, Vr. XVI). Over dezen DAVID NUYTS heb ik, behalve het vermelde door COLLOT D'ESCURY en F. MULLER, t. a. p. nog aangeteekend gevonden bij F. FABRICIUS, in de aanteekeningen achter zijne *Oratio in Natalem tertium Academiae Lugd. Bat.* pag. (7) op pag. 14: »NUYTZIOS, *Hic legavit* 16 *Augusti* A°. 1613, *duodecim mille florenos*", met het doel, dat, van de inkomsten van dit kapitaal, een zeker getal jonge lieden aan de Academie zouden onderhouden of ondersteund worden. Zie ook de vertaling dezer *Oratie*, door D. SMOUT, bl. 21, insgelijks aangehaald in de *Illust. Amstelod. Athen. Memorabilia in Annotatio* LENNEPII *ad Orationem d'*ORVILLE, pag. 104, alwaar tevens nog bijzonderheden hem betreffende zijn medegedeeld. In SIEGENBEEK, *Hoogeschool*, schijnt hij niet vermeld te worden. V. D. N.

Wapenbord (V.; bl. 31, Vr. 9). Het vermelde wapenbord moet waarschijnlijk worden toegekend aan LOUIS D'OUTRELEAU, eersten Franschen of Waalschen Predikant te *Middelburg*, wiens beroep derwaarts evenwel niet bekend is, omdat zulks zal hebben plaats gehad vóór de bevrijding van het Spaansche juk. Hij teekende in die betrekking de confessie en het Synode van *Emden* in 1571 en die van *Dordt* in 1574, waarbij de Waalsche kerk te *Middelburg* onder de Classis van *Walcheren*, als daartoe in dien tijd behoorende, werd gesteld. Hij onderschreef zich bij laatstgemelde gelegenheid: »LUDOVICUS TRANSAQUANUS, Verbi dei Minister Middelburgi in ecclesia gallicana".

Hij werd opgevolgd in 1585 door LIEVIN MASSYS. RETHAAN MACARÉ.

[Onder het afdrukken ontvingen wij van onzen vlijtigen medearbeider V. D. N. een berigt, behelzende eenige bijzonderheden nopens den bovengenoemden Predikant, onder verwijzing naar de *Naamlijst der HH. Predikanten*, enz. Middelb. 1767, en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Waalsche Gemeente in Zeeland*, bl. 5. Wij hopen daarvan voor het *Bijblad* gebruik te maken.]

Anne Geneviève de Bourbon Condé, duchesse de Longueville in Nederland (V.; bl. 96, Vr. 77). Op deze vraag is alleen het navolgende te antwoorden hetgeen in den *Hollandsche Mercurius* van Februarij 1650, onder de maandelijksche berigten voorkomt:

»De Hertogin VAN LONGEVILLE vluchtte van *Parijs* na *Rouaen*, en versocht aldaer onder des selfs Parlements beschermingh haer te moghen onthouden, maer te vergeefs, alsoo gants *Normandyen* den koninck ghetrou bleef, sij begaf haer voorts op *Diepe*, daer sij (alsoo men op haer toe-leijde) by duijster Nacht als de zee geheel onghestuijmigh was, haer op een Hollants schip dat aldaer lagh salveerde, benevens den Prince MARSILLAC, den Marquis SILLERY ende andere, den schipper brocht hun te *Rotterdam*, alwaar zijn Hooght. Prins WILHELMUS hooghl: mem: hun quam vinden, met wiens Jacht zij na ettelijcke daegen vertrock de *Mase* op tot *Maestricht*, van daer vorders gaende tot het leger van TURENNE, daer sij stracks den tijtel kreegh van Generalissima over 't legher der ghevanghen Princen, en nam *Stenaij* tot haere verblijf plaets".

Het is hier de plaats, aangaande deze, om hare deugden en ongewone schoonheid beroemde vrouw, welke tegen het bewind van MAZARIN den *slinger* DAVIDS voerde, van waar de benaming *Frondeurs* is ontstaan, nog mede te deelen, dat zij reeds vóór dien tijd meer op haar gemak in ons land is geweest.

Zij was de eenige vrouw, die haren gemaal HENDRIK II VAN ORLEANS, Hertog van *Longueville* bij de vredehandeling te *Munster* vergezelde.

Het is mij gebleken, dat deze LONGUEVILLE in bijzondere vriendschap verkeerde met onzen beroemden diplomaat GODART, *Baron* VAN REEDE VAN NEDERHORST, één onzer gezanten bij den gemelden vredehandel, bij wien hij zelfs als gast met zijne gemalinne toen eenigen tijd op het kasteel *Zuylen* te *Zuylen* heeft vertoefd. Aldaar wordt nog het portret van de dochter van GODART, levensgroot ten voeten uit geschilderd, bewaard, hebbende een buitengewoon kostbaar kleed aan, haar door de gemelde ANNE GENEVIÈVE *de Longeville* uit *Frankrijk* als een aandenken vereerd. Het was ook tijdens dat verblijf, dat de Fransche schoone ANNA, onze ANNA, de beroemdste aller vrouwen, te *Utrecht* heeft bezocht en onder de bezoekers van de Fransche salons van ANNA MARIA SCHURMAN, zoo veel talent en geleerdheid heeft kunnen bewonderen. Wat zoude dit bezoek een belangrijk historisch tafereel geven, indien het door een talent, meesterlijk geschetst en naar waarheid voorgesteld werd!

ANNE GENEVIÈVE is ook de eenige vrouw, wier afbeelding met die van haren gemaal onder de *Pronkbeelden der vorsten en vredehandelaars enz.* Rotterdam 1697, in fol., voorkomt. Dit portret is ook gelijk alle de andere door ANSELMUS VAN HULLE geschilderd. Het origineel van dat van haren gemaal is door mij onder een aantal portretten op het kasteel *Zuylen* ontdekt en wordt aldaar nog bewaard. Alleen onder haar fraai gegraveerd portret in het genoemde werk, bestaande uit 131 stuks portretten, waarvan ik een' eersten druk bezit, vindt men een vers, aldus:

Ces heros assemblez dedans la Westfalie
Et de France et du Nord; d'Espagne, et d'Italie,
Ravis de mes beautés et de mes doux attrais,
Crurent en voiant mon visage,
Que j'estois la vivante image
De la concorde et de la Paix,
Qui descendoit des cieux pour appaiser l'orage.

Voorts hare zinspreuk: *Vicit Iter durum pietas.* C. KRAMM.

Het geslacht Graas of Graes (V.; bl. 128, Vr. 109). Welligt was dit hetzelfde als GRASS of DE GRASS, waaarvan vrij breedvoerig melding wordt gemaakt in *Le Nobiliaire des Pays-Bas*, 1760, p. 150, 348 en 404. LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, enz. heeft DE GRAS en DE GRAAS. V. D. N.

Wapen van het geslacht Onderwater (V.; bl. 128, Vr. 111). Ofschoon men mogt vooronderstellen, dat het wapen van dit geslacht, hetwelk, naar ik meen, thans in de hoofdlinie is uitgestorven, doch nog in de zijlinie bestaat, genoegzaam bekend zou zijn, zij nogtans M°. in antwoord verwezen naar de *Wapenkaart der HH. Oud-Raden en Vroedschappen der stad Dordrecht*, door HENDRIK DELETH. Aldaar is het wapen van BOUDEWIJN ONDERWATER, JOHANSZ., (1648) en van de latere Regeringsleden uit dat geslacht te vinden, zijn de gevierendeeld, 1 en 4 van sabel, doorsneden met eene vaas, waarbij drie merletten, boven 2 en onder 1, allen van zilver; — 2 en 3 van zilver, het hoofd (*chef*) van keel, beladen met drie burgten van goud. Eene geslachtlijst zal waarschijnlijk te *Dordrecht* nog wel, bij een of ander lid der aanverwante familiën te vinden zijn.

V. D. N.

Zeevaartkundige werken (V.; bl. 134, Vr. LXXXIV). A. COLOM, waarschijnlijk AERT COLOM, die vader was van JACOB COLOM, geboren 1599, en uitgever der *Vyerighe Colom of de kaarten der XVII Nederl. Provincien*, Amst., langwerpig formaat, zonder jaartal; latere uitgaven zijn ook in het Fransch, getiteld: *La flamboyante colonne* etc., van 1636, 1650 en 1656. Zie *Catalogus* van HULTHEM, Gend 1836, T. IV, p. 263. Voorts heeft JACOB in 1647 uitgegeven de *Kaart van Amsterdam*, van BALTHASAR FLORISZ. Zie BODEL NIJENHUIS, *Liste de Portraits* etc. 1848. N°. IV, bl. 6, alwaar echter verkeerdelijk JAN, in plaats van JACOB, genoemd wordt. Zijn portret, uitmuntend door TH. MATHAM gegraveerd, behoort bij een zijner (zeevaartkundige?) werken, daar men op een der daarbij, op de tafel liggende, afgebeelde boeken leest: *Met privilege voor* XVIII *jaren.*

JAN VAN DEN DAM. Deze moet niet worden verward, gelijk door sommigen is geschied, met JAN ALBERTSZOON VAN DAM, den leermeester van CZAAR PETER in de wis- en natuurkunde.

Over JAN VAN DEN DAM vindt men vermelding bij onderscheidene schrijvers, zoodat het mij onnoodig schijnt, eene opgave zijner schriften te doen. Men zie ARRENBERG, *Naamregister*, bl. 136; *Boekzaal* 1744; KOK, *Vad. Woordenb., Bijvoegsel*, Dl. II, in voce; *Vaderl. Historie, onmiddelijk Vervolg*, Dl. XXII, bl. 173; CHALMOT, *Woordenboek*; NIEUWENHUIS, *Algem. Woordenboek*, bl. 269. Over de door hem in 1738 vervaardigde, en sedert veel verbeterde *Sphaera perfecta*, zie men het Schutblad van N°. 1 van DE NAVORSCHER, Dl. I.; als ook Dl. II.; bl. 76 en 77, alwaar vermeld wordt, dat een exemplaar daarvan voorhanden is bij den Heer J. VAN WESSEM, *Amsterdam*, Rokin N°. 149, en in de Instrumentkamer van *Felix Meritis.*

De naam van DIERCK RUYTER komt voor in een extract uit de *Resolutiën der Generale Staten* van den 23sten Augustus 1619, alwaar hij wordt genoemd *Schipper op Middelburch*, »en aan hem benevens FRANCHOIS DU CHESNE te *Leyden* geconsenteerd het depescheren van de verzochte Commissie, te dienen in *West-Indiën*, mits dat niet worde gedaan tegen het Bestand". Zie DODT VAN FLENSBURG, *Archief voor Kerk- en Wereldgeschiedenis van Utrecht*, Dl. VII.; bl. 82.

GOVERT WILLEMSEN. Van dezen is in druk verschenen *Vaart van de Oost- en Westzee*, te Harlingen 1587, in 4°. met afgezette figuren. Zie *Catalogus*, IS. LE LONG, 1744, N°. 1146, in 4°. V. D. N.

De la Fond (V.; bl. 160, Vr. 140). Over den persoon, door dit portret voorgesteld, heb ik tot heden weinig of niets bepaalds gevonden. Dat hij Courantier was, valt ook op te maken uit het blad papier, dat hij in de linker hand, en de pen, welke hij in de regter hand houdende is. Op het papier leest men, tusschen het oude en nieuwe wapen der stad *Amsterdam*: »*La Gazette Ordinaire d'Amsterdam. Du Lundi* 5 *Decembre* 1667, *De Madrid* 10 *Nov.*" In de *Bibliothèque de la France* van LE LONG, Tom. IV, p. 186, *Liste de portraits*, wordt dit portret beschreven als van »N. DE LA FOND, *fameux Gazetier de Hollande, François.* H. GASCAR *pinx.* LOMBART *Sc.* 1680, *avec un Distique de* SANTEUIL. Onder het portret staat: GASCARD, P. LOMBART en SANTOLIUS VICTORINUS. In den *Catalogus* van H. BUSSERUS, Amst. 1782, Dl. I.; bl. 139, wordt hij genoemd D. LA FOND, *Fransche Courantier;* en in den *Catalogus* van VAN HULTHEM, 1846. p. 727, N°. 4433, wordt dit portret vermeld onder die door PIERRE LOMBART, »Graveur né a *Paris* 1613, mort dans la même ville 1682", vervaardigd.

Hierbij moet ik alleen nog opmerken, dat de *interpunctie* van het *onderschrift*, zoo als dit

in DE NAVORSCHER wordt opgegeven, verre van juist is; doch zulks zal hier ter zake niets afdoen. V. D. N.

Dirk Schol (V.; bl. 122, Vr. 170). In het *Hist. Biogr. Lexicon von* E. L. GERBER, (Leipz. 1792) vindt men:

»SCHOLL (DIRK) war ein Kunstreicher und erfahrner Organist und Componist zu *Arnhem*, um die Mitte des vorigen Jahrhunderts und nach der Zeit im Jahr 1665 zu *Delft*. Am letztern Orte hat er im Jahre 1669 in 4°. drucken lassen: *Den Spelende (n) Kus-Hemel, bestaende in een getal van over de* 200 *Speelstukken, zijnde met drie Instrumenten en een Grondtgeluid, seer nut en dienstigh voor alle Liefhebbers, die haer selven op de Viol en Bas gelieven te exerceren, gecomponeert overal met heele en halve Toonen*".

Bij de *Caecilia*, *Nederl. Muz. Tijdschrift*, (Utrecht bij KEMINK) is met het N°. van den 15den November 1844 een gesteendrukt portret uitgegeven, waarop deze kunstenaar is voorgesteld als een man van een deftig uiterlijk. Het onderschrift is: DIRK SCHOLL, *Organist en Klokkenist voor dezen tot Arnhem, en nu, zedert den Jare* 1665 *tot Delft.* Daaronder het volgende vierregelig vers:

Dit beeld dien Phenix uit, die,Orgels, Klokken, Snaaren
Bezield met Hemelgalm. Sijn vrugtbre Geest en Vlijt
Verbeeld zig zelf alom, door groots Muzijk te baaren:
Dies sal sijn naam en Loff verduuren nijd en tijd.
Anno 1699. T. VAN DER WELT, pinxit.

Een exemplaar van dezen steendruk zoude, tegen eene zeer geringe vergoeding, den vrager des verkiezende te verschaffen zijn.

Zoude CARL SCHOLL, die in het *Musik. Convers. Handlexicon* van Dr. G. SCHILLING (Mergentheim 1842) wordt vermeld, nog een afstammeling van den bovengemelden vaderlandschen kunstenaar zijn? Men vindt daar:

»SCHOLL (CARL) geb. den 8 Jan. 1778 zu *Quolkiew* in *Polen*, besass grosse Fertigkeit auf der Flöte, für welche er auch Vieles Componirte. Am 1 Mai 1797 wurde er beim Hofftheater-Orchester zu *Wien* angestellt".

Zou de »Speelende Kus-Hemel" nog hier of daar voorhanden zijn?

W. J. F.

Dirk Schol. F. MULLER maakt van DIRK SCHOL melding in zijn' *Catalogus van Portretten*, onder N°. 4809, en zegt, dat hij eerst te *Arnhem*, en sedert 1665 te *Delft* organist en klokkenist was. Dat portret van 1699, door T. VAN DER WILT, in zwarte kunst, heeft een vierregelig vers tot bijschrift. In eene verzameling van grafschriften te *Delft*, vond ik aangeteekend, dat DIRCK SCHOLL, na 62 jaren klokkenist geweest te zijn, den 21sten Maart 1727 gestorven en begraven is te *Delft*, in de Oude Kerk, in den westzijdelijken uitgang, en dat zijn zoon, CORNELIS SCHOLL, ook klokkenist, in 1741 overleden is. V. D. N.

Het geslacht Spiering (V.; bl. 192, Vr. 176). Dat een geslacht van dien naam, vóór en na 1600 te *Delft* bestaan heeft, valt niet te betwijfelen; in de geslachtlijsten der Delftsche familiën V. D. BURG, V. D. DUSSEN, V. D. GOES en MEERMAN, komt die naam meermalen voor. In de genealogie van VAN LOON, 3de generatie, wordt genoemd ADRIAAN SPIERING CORNELISZOON, welke omstreeks 1600 Schepen en Raad der stad *Delft* zou geweest zijn, doch op de gedrukte Lijsten door mij niet gevonden is. Later echter komen voor CORNELIS WILLEMSZ. SPIERING, Heer van *Spieringhoek*, geb. 1663, Schepen 1696, Burgemeester 1717 en gest. 1745, zoo mede WILLEM WILLEMSZ. SPIERING, Ontvanger 1695, Commies Fiskaal ter Admiraliteit op de *Maze*, gest. 1733. Hun wapen was van azuur met drie visschen van zilver. Tot een ander, aldaar gelijktijdig levend geslacht van dien naam, behoorde Mr. ISAAK ISAAKSZ. SPIERINGH, van wien ik vind aangeteekend, dat hij geboren was te *Elbing* in *Pruissen*, in 1672 Raad der Veertigen was geworden en den 14den Febr. 1674 overleden is. Zijn wapen, waaromtrent zie *Wapenkaart van Delft*, was verschillend van dat van het geslacht van HEUSDEN; het laatste was van sabel met een rad van goud. V. D. N.

Het geslacht des Rameaux (V.; bl. 192, Vr. 178). CORNELIS DE RAMOUS of DE RAMAUS, die van 1687 tot 1700 onderscheidene betrekkingen te *Rotterdam* bekleedde, alsmede Lid der Vroedschap was, de eenigste van dien naam, welke mij op de Registers is voorgekomen, voerde tot wapen een veld van goud, met een' boom van sinopel, (zijnde gefatsoeneerd en daarom welligt een *lindeboom*?), staande op een' grond van sinopel. — Dat zijn geslacht van Fransche afkomst was, laat zich op den naam afgaande veronderstellen; doch welligt stond hij zelf in betrekking tot JOHANNES DERRAMOUTIUS, van 1619 tot 1656 Predikant bij de Gereformeerde gemeente te *Leyden*, waaromtrent ons welligt iets uit de Registers aldaar, door den ijverigen medearbeider van DE NAVORSCHER, den Heer ELSEVIER, kan worden medegedeeld. V. D. N.

Het geslacht de Jonge van Baertwijk (V.; bl. 192, Vr. 180). Op de vraag van M°., of het geslacht DE JONGE VAN BAERTWYCK afkomstig is van de Graven VAN DER MARK, kan ik antwoorden, dat geheel het geslacht DE JONGE uit die familie deszelfs oorsprong haalt. Dit kan ik bewijzen met een onder mijne papieren berustend certificaat van WILLEM, Graaf VAN DER MARK. M°. zal, in geval hij zijn verlangen daartoe in DE NAVOR-

SCHER te kennen geeft, dit certificaat in diens kolommen opgenomen kunnen vinden.

GENEALOGICUS.

Johan van Driel en Maria van der Duyn (V.; bl. 192, Vr. 185). Tot de leden der Vroedschap te *Rotterdam* behoorde reeds in 1573 CLAAS CORNELISZ. VAN DRIEL en in 1604 CORNELIS CLAASZ. VAN DRIEL. Hun wapen was van goud met eenen dubbelden arend van keel, met een St. Andries kruis van goud op de borst. Waarschijnlijk was JOHAN VAN DRIEL een afstammeling van hen. Zijne huisvrouw, was eene dochter van JOHAN VAN DER DUYN, waarschijnlijk van denzelfden, welke in 1622 de nominatie had tot Schepen, doch toen is doorgevallen, insgelijks in 1623, maar in 1625 daartoe werd benoemd, en in 1626 voorkomt onder de Leden van de Vroedschap. Diens wapen was doorsneden van goud en zilver, de eerste helft met een' liggenden leeuw van keel, de tweede met drie rozen van keel 2 en 1 beladen; en verschilde alzoo geheel van het wapen van het oude uit BREDERODE ontsproten geslacht.

V. D. N.

Jacobus Gouterus (V.; bl.199, Vr.CXVIII). Van dezen toonkunstenaar lees ik in het *Hist. Biogr. Lexicon der Tonkünstler von* E. L. GERBER, 1r. Th., Leipz. 1790, het volgende: »GOUTER oder GAUTER (JACQUES) war ein berühmter Lautenist aus *Lydh* und lebte um das Jahr 1678. Mehrere Nachrichten findet man von ihm in GRANGERS *Historischen Lebensbeschreibungen*, B. I.; S. 538. Auch WALTHER führt ihn unter den Namen GAUTIER an". Misschien zal de bezitter van zijn portret door deze opgave in staat gesteld zijn, om meer aangaande hem op te sporen.

W. B. S. BOELES.

Napoleon's Maarschalken (V.; bl. 214, Vr. 203). De antwoorden op de hierbij gedane vragen zijn te vinden in de menigvuldige *Biographies des Contemporains;* doch hetgeen men daarin niet vindt, dat zijn de afbeeldingen en de beschrijvingen der wapenschilden, waarmede zij als Prinsen en Hertogen onder het Keizerrijk begiftigd waren. Die beschrijving en afbeelding treft men aan in een werkje van J. F. JULES PAUTET DU PAROIS, *Nouveau manuel complet du blason ou Code Héraldique, archéologique et historique, avec un armorial de l'empire etc. Paris, à la librairie encyclopédique de* RORET, 1854. Het is in 12⁰. en kost slechts 3 Fr. 40 Cent., maar bevat een aantal merkwaardige bijzonderheden, vooral wegens de regelen van heraldie, tijdens de regering van NAPOLEON I in acht genomen, hetgeen dus als bijdrage tot de kennis der monarchale inzigten van dien tijd niet onbelangrijk is; te meer, daar zij thans wel weder in het leven geroepen zullen zijn of worden. De schrijver is hoog met die dynastie ingenomen, en geeft daaromtrent veel op; doch hij bepaalt zich hier niet bij, en in vele opzigten mag het boekje wel *Manuel complet* genoemd worden.

——d.

[Naar hetzelfde werk verwijst onze medearbeider φ^2—φ. — A. J. VAN DER AA noemt de *Biographie Universelle*, Bruxelles 1843—1847, als het werk, dat men slechts van het begin tot het einde behoeft na te slaan, om eene volledige lijst van NAPOLEON'S Maarschalken enz. te verkrijgen, waartoe het hem echter aan tijd ontbrak. — Volgens C. G. B. kan men veel van het verlangde vinden in de *Galerie des Contemporaines*, Bruxelles 1817—1820, VIII Tômes gr. 8⁰. — Van H. VAN ROLLEMA ontvingen wij een lijstje van onderscheidene Maarschalken, tot welks zamenstelling hem eigene aanteekeningen en de *Levensbijzonderheden van eenigen der meest vermaarde mannen van den tegenwoordigen tijd door* KAREL STEIN, Haarlem 1811, de bouwstoffen hadden verstrekt. Wij hebben daarvan gebruik gemaakt ter aanvulling van het onderstaande berigt van THOR.]

Napoleon's Maarschalken. Deze vraag zal volledig en met warmte beantwoord gevonden worden in alle mogelijke Fransche »Dictionnaires historiques" en »Biographies universelles et Contemporaines"; met de meesten gloed evenwel en met onverdeeld Bonapartisch enthusiasme in de *Biographie nouvelle des Contemporains* van ARNAULT JOUY *c. s.*

Om den vrager het zoeken wat gemakkelijk te maken, volgt hier het even bloedige als roemrijke lijstje der Luitenants van den vergoden vechter.

1. ALEXANDRE BERTHIER, Prins van *Neufchatel* en van *Wagram*, opperjagermeester, Vice-Connetable, Minister van oorlog, Majoor-Generaal van het leger te velde en in alles BONAPARTE'S regterhand, geboren den 20sten November 1753 te *Versailles*, sprong van het balcon van het slot te *Bamberg* den 1sten Junij 1815.

2. JOACHIM MURAT, geboren te *Bastide* bij *Cahors* den 25sten Maart 1771, Groot-Admiraal van het Keizerrijk, Groot-Hertog van *Berg en Kleef* (sloeg als zoodanig munt), Koning van *Napels*. Hij werd den 13den October 1815 te *Pizzo* dood geschoten.

3. BON ADRIEN JUNOT MONCEY, Hertog van *Conegliano*, geboren te *Besançon* den 31sten Julij 1754, door vriend en vijand geëerbiedigd. Hij overleed den 20sten April 1842.

4. JEAN BEAPTISTE JOURDAN, geboren te *Limoges* den 29sten April 1762,

5. GUILLAUME MARIE ANNE BRUNE, geb. te *Brives-la-Gaillarde*, 13 Maart 1763,

6. DOMINIQUE CATHERINE PERIGNON, geb. te *Grenada* in het Departement *Garn et Garonne* den 31sten Mei 1754,

7. SERRURIER,

In adelijke titels hebben deze vier Maarschalken het niet verder kunnen brengen dan tot het woord Graaf. BRUNE is in Augustus

1815 door het graauw te *Avignon* vermoord; de drie overigen zijn op hun bed gestorven: JOURDAN den 23sten November 1833, PERIGNON te *Parijs* den 25sten December 1818 en SERRURIER in 1819.

8. ANDRÉ MASSENA, Prins van *Esslingen*, Hertog van *Rivoli*, geboren te *Nizza*, den 6den Mei 1758. Deze was buiten BONAPARTE om reeds Generalissimus der Fransche Republiek geweest; hij won den slag van *Zurich* toen BRUNE te *Castricum* de Anglo-Russen sloeg en BONAPARTE zich gereed maakte om uit *Egypte* te repatriëren. Hij overleed den 4den April 1817.

9. PIERRE FRANÇOIS CHARLES AUGEREAU, geboren te *Parijs* den 11den November 1757, Hertog van *Castiglione*, overleden den 11den Junij 1816 op zijn landgoed *La Houssaye*.

10. JEAN BEAPTISTE JULIEN BERNADOTTE, geboren te *Pau* op den 26sten Januarij 1764, Prins van *Pontecorvo*, Koning van *Zweden*; als zoodanig heette hij KAREL XIV. Hij is overleden den 8sten Maart 1844.

11. NICOLAS JEAN DE DIEU SOULT, Hertog van *Dalmatië*, geboren te *St. Amaus-la-Bastide* den 29sten Maart 1769, Kolonel-Generaal van de Jagers te voet, Majoor-Generaal van het leger te velde, Minister van oorlog. SOULT hield veel van de schilderijen van MURILLO, en bragt er ook enkele meê uit *Spanje*. Hij overleed den 26sten November 1851.

12. JEAN LANNES, geboren te *Lectoure*, den 11den April 1769, Hertog van *Montebello*, Ambassadeur in *Portugal*, overleed te *Weenen* den 31sten Mei 1809 aan eene op het slagveld ontvangene wonde.

13. EDUARD ADOLPH CASIMIR JOSEPH MORTIER, Hertog van *Treviso*, geboren in 1768 te *Chatteau Cambrésis*, door het helsche werktuig van FIESCHI gedood op den 28sten Julij 1835.

14. EMANUEL, of, zoo als anderen zeggen, MICHEL NEY, geb. den 10den Januarij 1764 te *Sarré Louis*, Hertog van *Elchingen*, Prins van de *Moscowa*, bijgenaamd de *onvermoeide*, de *dapperste der dapperen*, *le grand Capitaine*, werd den 7den December 1815 te *Parijs* gefusilleerd.

15. LOUIS NICOLAS DAVOUST, geboren te *Arnoux*, den 10den Mei 1770, Hertog van *Auerstadt*, Prins van *Eckmühl*, een man naar BONAPARTE's hart, geheel in zijn' stijl, kort aangebonden en op geen beetje bloed ziende. Hij stierf den 1sten Junij 1823.

16. JEAN BAPTISTE BESSIÈRES, Hertog van *Istria*, hoog achtenswaardig als mensch en als soldaat, sneuvelde den 2den Mei 1813 bij *Lützen*.

17. FRANÇOIS CHRISTOPHE KELLERMANN, Hertog van *Valmy*, geboren te *Wolfsbuchweiler* den 28sten Mei 1735, overleden den 12den September 1820.

18. FRANÇOIS JOSEPH LEFEBVRE, Hertog van *Dantzig*, geboren te *Ruffach* den 25sten October 1755. Hij overleed te *Parijs* den 14den September 1820.

19. CLAUDE VICTOR PERRIN, Hertog van *Belluno*, geboren te *Lamarche* den 7den December 1764, gestorven te *Parijs* den 1sten Maart 1841. De Hertogin van *Belluno* was een Friesch kapje.

20. ETIENNE JACQUES JOSEPH ALEXANDRE MACDONALD, Hertog van *Tarente*, geboren te *Sedan* den 17den November 1765, overleed op zijn kasteel *Courcelles* bij *Guise*, den 24sten September 1840.

21. LOUIS GABRIEL SUCHET, Hertog van *Albufera*, geboren te *Lyon* den 2den Maart 1772. Van dezen even als van SOULT, maakte BONAPARTE veel werk als kundige legeraanvoerders. Hij overleed nabij *Marseille* den 3den Januarij 1826.

22. CHARLES NICOLAS OUDINOT, Hertog van *Reggio*, geb. te *Bar-le-Duc* den 26sten April 1767, overleden te *Parijs* den 13den September 1847, als Gouverneur van het Hotel der Invaliden.

23. AUGUSTE FRÉDÉRIC LOUIS VIESSE DE MARMONT, Hertog van *Ragusa*, geb. te *Chatillon-sur-Seine* den 20sten Julij 1714, overleden te *Venetië* den 2den Maart 1852.

24. GOUVION ST.-CYR (Graaf), Kolonel-Generaal der Kurassiers, geb. 1764, overl. 1830.

25. EMANUEL, Marquis de GROUCHEY, geboren te *Parijs* den 23sten October 1766, Maarschalk in de honderd dagen.

Is het niet merkwaardig, dat van zoo vele Fransche Maarschalken in een der bloedigste tijdperken der geschiedenis, slechts *twee* hunner op het zoogenaamde bed van eer gestorven zijn (LANNES en BESSIÈRES), terwijl er vier een' geweldigen dood buiten het slagveld ondergingen: BERTHIER (*Bamberg*), MURAT (*Calabrië*), BRUNE (*Avignon*), MORTIER (*Parijs*).

THOR.

[Het lijstje van J. M., door hem ontleend aan de bovengemelde *Gallerie des Contemporains*, bereikte ons te laat om er gebruik van te kunnen maken.]

Het lezen in de duisternis (V.: bl. 214, Vr. 208). In P. NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidk. Verlustigingen*, Dl. I, Hoofdst. XV, § II, vindt men eenige aanmerkingen over het zien bij nacht. Hij zegt: »Sommige geleerden hebben het voorrecht gehad van bij nacht te kunnen zien; van de SCALIGERS is dit eene bekende zaak, dat ze hadden oculos caesios, katte oogen, zoo uitgestrekt, dat ze een uur lang alle de voorwerpen als in schemerlicht beschouwen konden; hoewel dit slechts tot hun 23ste jaar geduurt heeft, zoo als JULIUS CAESAR SCALIGER van zich zelven verhaalt, en JOSEPHUS SCALIGER niet minder; de eerste in *Comm. ad L. I de Hist. Anim.*, de twee-

de in *Vita Patris*. SUETONIUS meldt het mede van TIBERIUS, C. 68, hoewel dit maar eenige korte poosen des nachts duurde. Zie PLINIUS L. II, C. 37, *Hist. Nat.* ASCLEPIODORUS hadt ook het voorregt, naar het verhaal van PHOTIUS, in *Biblioth.*, p. m. 1055, dat hij in het stikdonker lezen en onderkennen konde wie bij hem stondt. SOLINUS, *Polyhist.* C. 15, verhaalt dit van de Albanen in 't gemeen, alwaar de beroemde SALMASIUS in *Lect. Plinian*, p. m. 134, moet worden vergeleken; de oude geneesheeren spreken van zeker toeval, t'welk medebrengt om bij nacht alles en bij dag niets te zien. Zie CASAUBON. ad L. 3, SUETONII, p. m. 374, daar hij uit GALENUS doet zien, dat deze nachtverlichtingen gemeener zijn dan men denkt, en dat hij CASAUBONUS dit dikwerf in zijne jeugd, ja, zelfs nu, toen hij dit schreef, over de 50 jaren oud zijnde, ondervonden had".

Tot dus verre NIEUWLAND, welke vervolgens van het scherpe gezigt der Zahuris in *Spanje* gewag maakt en het wonderlijk vermogen, waarover ik, naar aanleiding van ZSCHOKKE, eene vraag in DE NAVORSCHER deed (Dl. IV.; bl. 191; vergel. Dl. V.; bl. 47, 48), aan hun scherp gezigt toeschrijft.

In weerwil van het bovenstaande, blijf ik de mogelijkheid betwijfelen om in het duister te lezen. Ik kan zulks op geenerlei wijze met de zamenstelling van het oog in verband brengen; en zoo sommige dieren in het duister kunnen zien, is zulks vooreerst misschien nog wel geen duidelijk zien, en bovendien waarschijnlijk wel een gevolg van de sterkte hunner overige zintuigen, die het gezigtsvermogen te hulp komen.

φ²—φ.

Opschrift (V.; bl. 215, Vr. 216). Het stukje papier, iets kleiner dan een visitekaartje, waarop gedrukt staat:

Anno 1734
Capax est
In Irschenberg,

maar waarop de 4 met de pen was geschreven, komt mij voor de volgende oplossing toe te laten:

Irschenberg zal wel zijn: *Hirschberg*, in *Silezië*, vroeger eene badplaats. Zie VOSGIËN, *Dict. Geogr.*

Het formaat en vooral de invulling van het eindcijfer met de pen, doet mij denken aan gewone *Annonce-kaartjes*. Denkt men zich *Capax* als den badarts, die er jaarlijks in het badsaisoen de gasten te woord kwam staan, dan zoude het eenvoudig kunnen beteekenen: »Dr. CAPAX is te *Hirschberg* aangekomen". Of er ooit zulk een arts bestaan hebbe, weet ik niet, maar 't kan ook even goed een ander, 't zij bankier of kunstenaar, geweest zijn. W. M. Z.

Puntdicht in eenen Bijbel (V.; bl. 215, Vr. 218). Tot antwoord op deze vraag dient: De vervaardiger van dat puntdicht was de verlichte godgeleerde S. WERENFELS, die in het begin der vorige eeuw Hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Basel* was. In zijne *Opuscula* etc. te *Leyden* en *Leeuwarden* in 1772, in twee quarto deelen uitgegeven, vindt men achter het tweede deel der verzameling zijner *Puntdichten*. Het in de vraag medegedeelde is daaronder het negen en vijftigste met het opschrift: *S. Scripturae abusus*. Het *Puriter* in de vraag, moet in *pariter* veranderd worden. Dat *Puntdicht* staat vooraan in een' bijbel op zijne plaats, als eene waarschuwing tegen alle bibliolatrie, waarop de schrijvers van dat boek voorzeker nooit aanspraak gemaakt hebben; eene bibliolatrie, welke thans op verre na nog niet opgehouden heeft en in wezen niets dan eene vermomde autolatrie is. R. P.

[Ook van E. A. P. vernamen wij, dat het gevraagde *Puntdicht* van S. WERENFELS is, te vinden in de *Opuscula*, II, p. 509.]

De Heer van Vrijhouven (V.; bl. 215, Vr. 221). De Heer van *Vrijhoeven*, PIETER HUGUETAN (niet HUGETON), heeft bij testament van den 10den September 1780 gelegateerd, o.a., één honderd pond sterling, ten behoeve van iedere stads-school der Gereformeerde Protestantsche Religie in de stad *Leyden*, begeerende en ordinerende de testateur, dat geen deel van dit legaat te eeniger tijd zoude worden aangelegd of besteed tot bouwen, tot het doen van reparatiën of tot het aanbrengen van versierselen, maar dat het geheel en alleen zal worden aangewend ten voordeele en onmiddellijk gebruik en benefitiën van de kinderen der voornoemde scholen. Dat legaat werd door tusschenkomst van de Heeren KOPS en KOUSEMAKER, te *Londen*, uitgekeerd in Januarij 1793.

Blijkens dat testament was de Heer HUGUETAN (Heer van *Vrijhoeven* in *Zuid-Holland*), toen woonachtig in *Kingstreet Covent Garden*, in het Graafschap *Middle-Sex*.

De executeurs waren: BERNARD JOOST VERSTEGE, Burgemeester van *Zutphen;* CORNELIS CLANT, Baljuw, Schout en Secretaris der Heerlijkheid *Vrijhoeven;* JOHN NEWMAN COUSMAKER, van *Warmford*, koopman.

De Heer HUGUETAN is overleden te *Londen*, den 10den Junij 1791. Zijn testament berust onder de minuten van den Notaris JOHN SCHABRARGE, te *Londen*.

Men heeft te *Leyden* ook een ruim gebruik gemaakt van des testateurs begeerte, voor een tiental scholen, welke nog ten huidigen dage de vruchten van het belegd kapitaal trekken. MONTANUS.

De Heer van Vrijhouven. PIETER HUGUETAN was in het midden van de vorige eeuw

Heer van *Vrijhoeven*, eene Heerlijkheid in *Zuid-Holland*, welke thans in eigendom bezeten wordt door Jhr. D. VAN LOCKHORST, te *Rotterdam*. Of in eenig boekwerk een berigt omtrent dezen weldadigen millionair gevonden wordt, is mij onbekend, doch het bovenstaande, ontleend aan VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden*, Dl. XI.; bl. 935, in v. *Vrijhoeven*, kan op het spoor helpen om iets meer omtrent PIETER HUGUETAN na te vorschen.

W. M. Z.

Tollenaren (V.; bl. 216, Vr. 228). Wij verwijzen den Heer FRASER naar het artikel *Zoll, Zöllner*, in WINER, *Biblischer Realwörterbuch*, 3e Aufl. Leipz. 1847—1848, II.; 739 f. Hij vergelijke daarbij aangaande enkele punten, waarin WINER dwaalt of onjuist is, o. a. FRANKEL, *der gerichtliche Beweis nach mosaisch-talmudischen Rechte*, Berlin 1846, S. 279 f., en S. CASSEL, *Geschichte der Juden in* ERSCH *und* GRUBER, *Encyclopädie*, Sect. 2, Th. XXVII. S. 3 en de daar voorkomende noten 23—30.

—A.

[Van het berigt des Heeren J. SCHREUDER konden wij geen gebruik maken, omdat het de eigenlijke vraagpunten onaangeroerd laat.]

Bramarbas (V.; bl. 216, Vr. 229). Men gelooft, dat de dichter STOLBERG ons 't eerst met zijnen, hoewel verdichten held BRAMARBAS bekend gemaakt heeft. Hij stelt hem voor als een' man, die van groote daden spreekt, welke hij nooit verrigt heeft en niet verrigten kan, van zoodanig een, die anderen vrees aanjaagt en zelf bang is; als een wezel, een zwetser, een grootspreker. Andere schrijvers hebben met dit karakter hun voordeel gedaan, vooral Dr. C. A. K(ORTÜM), in zijn *Jobsiade*.

P. N.

Bramarbas. Iedereen, behalve OHNWITZ, weet, dat BRAMARBAS evenmin een heldennaam is als *snoeshaan*.

J. M.

Lichte laaije vlam (V.; bl. 216, Vr. 230). *Laaye* beteekent vlam. Zie KILIAAN op *laeye*; TUINMAN, *Fakkel*, Dl. I.; bl. 199 in voce; TERWEN, *Etymol. Handwoordenboek*, bl. 425; BILDERDIJK, *Verklar. Geslachtlijst*, Dl. II.; bl. 157; OUDEMANS, in 't *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, Dl. I.; bl. 160—162, en in het Proefnommer van het niet verschenen Weekblad *De Telegraaf;* als ook DE VRIES, *Woordenlijst* op *Der Lekenspieghel*, bl. 490, op *laye*. Vgl. PLANTIJN, *Thesaurus Theutonicae linguae* op *lochene:* en LEENDERTS, in de *Woordenlijst* op *Der minnen loep*. — *Lichte laaije vlam* is een pleonasme.

——A.

[Sommige dezer werken worden ook geciteerd door onze medearbeiders A. J. VAN DER AA, F. F. C. STEINMETZ en J. J. WOLFS. De laatstgenoemde verwijst daarenboven naar A. DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 132. Uit BILDERDIJK'S *Mengelingen*. Dl. II.; bl. 138 (uitg. in kl. 8°. formaat, bl. 212), deelden ons de beide eerstgenoemden het volgende mede:

„*Lichterlaaie* is geen *adjectivum* en heeft dus geen *casus obliquus*. Het is een *genitivus absolutus* als er vele zijn, die altijd voor *adverbia* gebruikt worden, gelijk *staandevoets*, *'smorgens*, *'s avonds*, *grootendeels*, *wederzijds*, enz. *Lichterlaaie* is *lichtervlamme*, dat is, *met lichte vlamme*".]

Het is eene heldere tas (V.; bl. 216, Vr. 231). Daar *tasch* (niet *tas*) vroeger ook wel eens in den gemeenzamen stijl gebruikt werd voor *meisje* of *vrouw*, zoo is *het is eene heldere tasch* niets anders, dan het is eene helder vrouwspersoon. Zoo lezen wij bij VONDEL, in zijn *Jeruzalem verwoest* (VONDEL'S *Werken*, uitgave van WESTERMAN, Dl. IV.; bl. 127):

„Op schaf op du looze *tasch*".

OLINGER'S, *Nieuw Nederduitsch en Fransch Woordenboek*, hetwelk door den Hoogleeraar SIEGENBEEK is nagezien, heeft: *Het is eene looze tasch, C'est une fine pièce, une fine mouche*, welke uitdrukking ook letterlijk is overgenomen door VAN MOOCK, in diens *Nieuw Fransch-Nederduitsch en Nederduitsch-Fransch Woordenboek*. Deze laatste schijnt het woord evenwel verkeerdelijk voor synoniem te houden met *feeks*, hetgeen evenwel het geval niet is, want een *heldere feeks* zal wel niemand zeggen, en *heldere tasch* is toch zeer gebruikelijk.

A. J. VAN DER AA.

[Het antwoord van C. G. B. komt in de hoofdzaak op hetzelfde neêr.]

Het is eene heldere tas. De tas was vroeger een sieraad van de burgervrouwen. Naar mate die fraaijer was, wat het werk betrof, en het zilver zuiverder en schooner blonk, achtte men haar ook in alle zaken knapper, netter. Een heldere tas zal dus zoo veel zijn als: *een knap wijf*. Zoo gist

E. A. P.

Het is eene heldere tas. *Tas* is een *meisje* of *jonge vrouw*, en wordt niet alleen met *helder*, maar ook met *braaf*, *lustig*, *wakker*, enz. verbonden. Ten bewijze alleen de volgende plaatsen:

Thirsis Minnewit, I.; 65.

Aldaer ontmoete mij een brave *Tas*:
't Was een dienstmeijsje zoo ik kon bespeuren,
Maar als een Juffrouw was zij opgedaen.

VAN PAFFENRODE, bl. 72.

... wat segje nou, is 't niet een wakkere *tas*?

Bij CATS en HUYGENS, zoo 'k meen, is *tas* nog zeer gebruikelijk.

Of *tas* overdragtelijk voor *tasdraagster* staat, durf ik niet beslissen, ofschoon blijkbaar het woord in zwang was in dagen, toen men den stand en de bekwaamheid van menig meisje en menige vrouw reeds eenigzins kon afmeten naar de gewoonlijk door haar zelve gestikte of geborduurde beugeltas of beugeltasch.

S. J.

Amper (V.; bl. 216, Vr. 232). *Amper* is waarschijnlijk afkomstig van het Maleische *hampir*, nabij, digt bij, naast enz.; de Maleijers laten deze *h* vooraan of in het midden van een woord veelal weg, en spreken dus *ampir*.

Ik neem de vrijheid bij deze, voor L. J. (*Nav.'s Bijbl.* 1854, bl. xlvii) op te merken, dat hem door den zeeofficier, die de Maleische taal kent, geen goede beteekenis van de aldaar gebezigde woorden is gegeven.

Hoetang of oetang is schuld, berhoetang, schuldig zijn; hoetan of oetan, wildernis, bosch; ôrang-hoetan of oetan bosch-mensch of man; bara is kool, gloeijende kool; ôrang-bara is dus onzin; bhâroe, nieuw, ôrang-bâhroe nieuweling. Zie ROORDA VAN EYSINGA, *Maleisch-Nederduitsch Woordenboek*.

LABORANTER.

Amper. Het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. II.; bl. 154, zegt: »*Amper*, bijw. *Maar even, even*. KILIAAN geeft eenigzins verschillend de beteekenis op; want hij verklaart het door »*accerus, immaturus, austerus, asper, amarus*". VERHUELL, in het *Taalk. Magazijn*, Dl. II.; bl. 448: »*Amper*. Dit woord, dat *bijna* of *ter naauwernood* beteekent, en in onze taal veelmalen in het gemeene leven gebezigd wordt, heeft dezelfde beteekenis in het Maleisch. In het *Taalk. Magazijn*, Dl. III.; bl. 57, vindt men voorbeelden uit CATS, dat het vroeger *zuur* beteekende. SIEGENBEEK leidt het af van het Latijnsche *asper*. Zie aldaar Dl. III.; bl. 298. Zie verder *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, Dl. I.; bl. 33", alwaar de Heer A. C. OUDEMANS *ampir*, *hampir* = *amper* onder de Maleische woorden opgeeft. — »Te *St. Truien* beteekent het woord nog *zuerachtig*, gewoonlijk *aengenaem zuer*, slechts van vruchten en spijzen" (*Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. II.; bl. 362), en in Brabant is »*amper* (Fr. *âpre*) *scherp van smaak*, *bitsig*, *knapaf*, en *nauweliks*, *ter nauwer nood* (a. w. Dl. III.; bl. 84). — Ook te *Maastricht* gebruikt men *amper* en *amperig* in dezelfde beteekenis voor *zuur*, *scherp*, *bijtend van smaak*. BILDERDIJK, die vaak verouderde woorden trachtte te doen herleven, bezigde het ook meermalen, b. v.:

'tGehemelt' wordt geblaard door bijtende amperzuren.

Z. der Gel. I, vs. 165.

Zie *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. III.; bl. 345. — Mr. HOEUFFT, *Pr. v. Bred. Taaleigen*, p. 18, heeft: »*amper* voor *naauwelijks*, *ter naauwernood*. In de *Taalk. Mengelingen*, bl. 436, wordt dit woord met het Laplandsche *ampes*, *difficilis* vergeleken. Dan in onze oude taal beteekende het *onrijp*, *zuur*, *scherp*". — Zie ook MEIJER'S *Woordenschat*, bl. 401.

J. J. WOLFS.

Amper. J. OLIVIER, *Land- en Zeetogten in Indië*, Dl. II.; bl. 71, meent, dat *amper* het Maleisch *hampir* is, dat de zeelieden overgenomen hebben, en dat »het is *amper*" beteekent: het is bijna 12 ure.

E. A. P.

[Ook onze medearbeider P. N. is der meening toegedaan, dat *amper* een Oud-Hollandsch woord is met de beteekenissen van *bitter*, *ontijdig*, *moeijelijk*. — Naar KILIAAN worden wij insgelijks door den Heer A. J. VAN DER AA verwezen.]

Keuvelen en kouten (V.; bl. 216, Vr. 233). *Keuvelen* is zachtjes en half binnens monds praten. Het luidt ook *kevelen* en komt van een aan *kieuw* verwant *kevel*, kaak met het tandvleesch, maar zonder de tanden mede te rekenen, of zonder dat die daarin nog aanwezig zijn. Die *kevels* roert men, als men *kevelt* of *keuvelt*. Zie BRUININGS, *Nederduitsche Synoniemen*, Dl. II.; bl. 256. *Kouten* beteekent zoetelijk (vertrouwelijk) praten en is eenigzins verouderd, en nog meer het zelfstandig naamwoord *kout*, hetwelk naauwelijks meer bekend is, dan in het zamengestelde *herderskout*. Zie WEILAND, *Woordenb. der Nederd. Synoniemen*, Dl. I.; bl. 190.

A. J. VAN DER AA.

[Dezelfde verklaring en afleiding van *keuvelen* ontvingen wij mede van onzen geachten medearbeider J. J. WOLFS, die er ter opheldering de uitdrukking: „*Zoet zaten zij bij elkander te keuvelen*", bijvoegt, en er dan op laat volgen:]

»*Kouten* schijnt ons van *kout* af te stammen, dat het deelwoord van een gansch verouderd werkwoord zijn kan; zie voorts het *Taalk. Woordenb.*" G. BRUINING, *Nederd. Synonymen*, II.; bl. 256. — BILDERDIJK leidt ook van *kevel* of *kieuw*, het tandeloos tandvleesch in jonge kinderen of oude lieden, het verbum *keuvelen* of *kevelen* af, d. i. als een tandelooze onnoozele of suffende spreken, en *kouten* hetzelfde met *kallen*, nog in *Gelderland* gebruikelijk. *Verkl. Geslachtl.* II.; bl. 65 en 123. Zie mede Dr. A. DE JAGER, *Werkw. van herh. en dur.* bl. 35. TERWEN doet beide woorden verwant zijn aan *kozen* en noemt *keuvelen*, *keuzelen*, vleijend spreken, terwijl *kouten*, *koeteren*, *kuijeren* (KILIAAN) praten, babbelen is. *Etymol. Handwbk.* 400. — »*Kouten*, voor praaten, is van 't aloude *quethan*, zeggen, spreken, bij de Engelschen in dien zin noch gebruikt. WILLERAMUS: *also hiz quyt*, alzo hij zegt. Dus heeft hij *quath* en *quathen*, voor *zeide* en *zeiden*. De Engelschen hebben *quoth*, waarvan onze *kout* weinig verschilt enz." TUINMAN, *Fakkel*, 189. — SARA BURGERHART (II.; bl. 495) spreekt van een paar zoete *keuvelkousjes*. *Archief voor Ned. Taalk.* II.; bl. 190,

J. J. WOLFS.

[Ook de Heer A. AARSEN heeft ons op de bovenaangehaalde plaats van TERWEN'S *Etym. Handwb.* opmerkzaam gemaakt en die voor ons uitgeschreven.]

Pantoffel (V.; bl. 216, Vr. 234). De afleiding van dit woord wordt verschillend opgegeven. BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtlijst*, Dl. II.; bl. 323, heeft: »*Pantoffel*, verbasterd van *bandtafel*, naar een hoog aannemelijke afleiding, die ECCARD heeft opgebracht, en die te aanneemlijker is, als men met de Deenen *taffel* voor *tafel* schrijft, en *toffel* uitspreekt. Het kon echter *band-hobbel* zijn. *Hobben* is *schuiven*, *schaven*, waarvan het Hoogduitsch *hobel* voor schaaf zegt, en 't oud Fransch heeft *hober*, 't Engelsch *to hob* (met ons *huppen* verwant), voor sloffen of schuivend gaan". Tot zoo verre BILDERDIJK, die ook door TERWEN, *Etymol. Handwoordenboek*, bl. 598, aangehaald wordt. De Heer TERWEN zegt voorts t. a. pl., dat het woord, volgens KILIAAN, van het Grieksche *pantophellos* is, vermits de zool der pantoffels meestal uit *phellos*, kurk, bestond; volgens KALTSCHMIDT zou het verwant zijn aan *stampen*, *stappen;* Zwitsersch *stämpfelen*, met korte schreden voortslenteren, en van den wortel *tap*, welke beweging uitdrukt. De uitgang *el* duidt het werktuig aan, en het voorgevoegde *pan* schijnt uit *been* of *voet*, door eene ingevoegde *n*, ontstaan te zijn; — derhalve de *voettoffel*, zekere soort van muil. J. KRAMERS, *Algem. Kunstwoordentolk*, 1855, bl. 695, heeft de afleidingen van BILDERDIJK en KILIAAN te zamen gevoegd. Zie aldaar op het woord.

J. J. WOLFS.

Pantoffel. Ofschoon het woord *pantoffel* reeds ten tijde van KILIAAN, en dus al in de XVIde eeuw in onze taal bekend was, blijkens zijn *Dictionnarum Teutonicae linguae*, op het woord, komt het mij echter voor, dat het overgenomen is uit het Fransch, waar het *pantoufle* heet, even als de Franschen ons *muil,* in *mule* veranderd, zich hebben toegeeigend.

A. J. VAN DER AA.

In 't ootje nemen (V.; bl. 216, Vr. 235). *In 't ootje nemen* verklaar ik op de volgende wijze: »Bij verschillende spelen wordt door de spelers een kring gevormd, in het midden waarvan één hunner wordt geplaatst, of dikwijls tegen wil en dank wordt getrokken of geduwd. Deze moet dan het eene of andere verrigten, dat het gezelschap vermaakt, maar dat, averegts of onhandig uitgevoerd, natuurlijk tot allerlei spotternijen aanleiding geeft; weshalve vaak met opzet zoodanig iemand in den kring wordt gebragt, die zich niet weet te redden en met zich zelven verlegen is. Wil men dus met iemand den draak steken, met hem spotten, dan neemt men hem in den kring of — daar eene *o* den vorm van eenen kring heeft — in de *o*, in het *ootje* (als verkleinwoord van *o*).

L. E. G. H. HALBERTSMA.

Ik wil om de keur van den balk niet vallen (V.; bl. 216, Vr. 236). In de meeste schuren en in vele huizen vindt men zoogenaamde hanebalken, zijnde op eenigen afstand van elkander geplaatste balken, waarover geene zoldering gelegd is, en waarbij men dus van den eenen op den anderen overstappen of overspringen moet, en ligtelijk een ongeluk krijgen kan. *Om de keur* is hetzelfde als *bij verkiezing. Ik wil om de keur van den balk niet vallen* beteekent dus: *bij verkiezing, als ik het voor het zeggen heb, wil ik niet vallen met gevaar van een ongeluk te krijgen.*

L. E. G. H. HALBERTSMA.

Leenregt (V.; bl. 216, Vr. 238). Omdat ik niet geloof, dat men W. J. F. gemakkelijk ééne bron zal aanwijzen die »niet wijdloopig is en tevens voor een leek bevattelijk", zal ik hem er eenige aan de hand doen, na eenige aanmerkingen te hebben laten vooraf gaan.

Het *leenstelsel* was gegrond op de uitgifte van landerijen in leen, doorgaans in een erfelijk bezit gegeven, schoon in het begin niet erfelijk.

»Het *Leen* of *feudum* is een goed, door zijnen bezitter aan een ander gegeven, onder verpligting van *hulde*, *trouw* en *manschap* en tegen verpligting van bescherming" (*).

De Leenheer gaf aan den Leenman: *bescherming.*

De Leenman was den Leenheer verschuldigd:

hulde; waardoor hij een uiterlijk bewijs gaf, dat hij de verpligtingen jegens zijn' Leenheer erkende.

trouw; die hij betoonde door de eer van zijn' Leenheer overal ten alle tijde op te houden, hem niet te bestrijden, geen getuige tegen hem te zijn of kwaad van hem te verspreiden, maar hem met raad en daad bij te staan, tegen verbeurte van het leen, zoo hij dit niet nakwam.

manschap; d. i. zelf dienen en het leveren van een bepaald aantal mannen voor den strijd.

De leengoederen waren oorspronkelijk vrij, eigen goed (*allodiaal*), de Leenheer gaf het leen uit tegen zekere verpligtingen (*feudum datum*); dikwijls ook droegen de bezitters van vrij goed het aan vorsten op (*feudum oblatum*) om het als leen terug te ontvangen, en waarborgden zich daardoor de bescherming des magtigen Leenheers.

Ook geven de Leenmannen zelven dikwijls het leen weêr uit als onder- of achter-leen (*arrière-fiefs*).

Bij het leen komt vooreerst in aanmerking: de *investituur.* Hierdoor werd de Leenman in het bezit gesteld van het leen. Dit had

---

(*) Zie BILDERDIJK, *Vaderl. Gesch.*, Dl. I, Bijv.

met groote plegtigheid plaats. De Leenman knielde voor den Leenheer met ontbloot hoofd, zonder zwaard en sporen en deed een' plegtigen eed (*hominium*). Hierop sloot de Leenheer de hand van den Leenman tusschen zijne handen en verhief deze drie handen ten hemel. Dit werd de *handtast* genaamd.

Het *verhef* was eene minder plegtige vernieuwing van het leen; dàn alleen plaats hebbende als een nieuwe Leenman kwam. De nieuwe Leenman moest echter in de *investituur* begrepen, namelijk een zoon of erfgenaam van den vorigen Leenman zijn. Was hij dit niet, dan had er eene investituur plaats.

Ook het verheergewaden (*praestare laudemium*) komt in aanmerking. Dit geschiedde bij eene verandering in de dienende hand; doch niet, in geval deze verandering plaats had, door natuurlijke opvolging. Bij de hooge personen geschiedde deze verheergewading met een' sperwer, dien men den magtigen Leenheer gaf; bij minder aanzienlijken met een' valk; bij ridders met een paar ijzeren handschoenen. Later gaf men eene som gelds; de Leenman namelijk was verpligt de inkomsten van het eerste jaar te geven (*).

Zoo vindt men nog verval van het leen. Dit heeft plaats met of zonder verbeurte van het leen. Zonder verbeurte vervalt het leen, wanneer het tijdelijk is, of als alle erven van den Leenman gestorven zijn; of als hij nooit erfgenamen gehad heeft, of die vóór hem gestorven zijn.

Met verbeurte vervalt het door *felonie*.

Felonie is schending der leentrouw, niet des leeneeds (†). De straf daaraan verbonden is verbeurte van het leen, uit te spreken door het Leenhof, op eisch van den Leenheer zelven, niet van zijne erfgenamen.

Felonie is tweederlei:

1°. Ware *felonie*, wanneer de leentrouw geschonden wordt, doordien de Leenman de uit het leenstelsel voortvloeijende verpligtingen schendt.

2°. *Quasi-felonie*, als de Leenman jegens andere Leenmannen van denzelfden Leenheer zijne trouw schendt. Hier verliezen de descendenten hun regt niet op het leen, zoo als bij de ware *felonie*, als wanneer het slechts op de *agnaten* kan overgaan.

Het Leenhof (*Curia feudalis*) bestond uit den Leenheer en de mede-Leenmannen, die met den schuldige denzelfden eed gedaan hadden, en in dezelfde betrekking stonden tot den Leenheer; deze waren oordeelaars; de Leenheer was voorzitter en regter. Er bestonden verschillende soorten van leenen. Ik zal er eenige opnoemen. Het *zonneleen*: wie dit had erkende geen' Leenheer boven zich dan de zon; eigenlijk was dit geen leen, maar een *allodiaal* goed.

(*) Vandaar bestaat nog het gebruik, dat de geestelijken de inkomsten van het eerste jaar den Paus moeten geven.

(†) Want er kan geen schending van eed plaats hebben bij leenen van handtasting zonder den eed.

Men had voorts *Vaan-* en *Scepterleenen*. Deze werden gegeven door het overleveren van een vaan of scepter.

De *Vaanleenen* werden gegeven aan geestelijke, de *Scepterleenen* aan wereldlijke vorsten. Vorsten en Hertogen ontvingen alleen deze beide soorten van leenen. Het eerste komt voor in 1122.

Burgleenen (*feudum castrensi*, *chatelanie*, *kastellany*) werden gegeven onder verpligting van een kasteel te bewaren en te verdedigen; doch niet ieder kastelein (*castellaneus*) bezat een burgleen.

Hofleenen werden gegeven onder verpligting om hofdiensten te bewijzen.

Alzoo had men onderscheidene soorten van leenen, waarvan wij echter niet meer zullen spreken. Wij verwijzen desaangaande naar de beste bronnen. Men vindt geschreven over het leenregt en de leenen in BILDERDIJK, *Vaderl. Geschiedenis*. Dl. I, voornamelijk *Bijvoegsel*; ROBERTSON, *Hist. of Charles V*, Introd.; G. VON WEBER, *Handb. des Lehnrechts*, Leipz. 1807—1811, 4 dn.; POTT, *Lehrbuch des Lehnrechts*, Gött. 1819; CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, enz. enz. D'ERMIJN.

Portret met de spreuk »mea fata cano" en de letters L. D. G. (V.; bl. 222, Vr. CXXXII). Dit portret is van LOUIS DE GEER, Heer van *Finspong*, geboren te *'s Gravenhage* den 21sten Julij 1705, gestorven te *Finspong* (nabij *Stockholm*) den 7den Junij 1758. Hij heeft zijn leven beschreven in Latijnsche hexameters. De woorden *»meo fata cano"* zijn de aanhef van dit gedicht. D. G. v. R.

[De gissing van den Heer A. J. VAN DER AA blijkt dus eene onjuiste geweest te zijn.]

Enno Doedes (V.; bl. 222, Vr. CXXXV). De bedoelde Luitenant-Admiraal was niet ENNO DOEDES, maar ENNO DOEDES STAR geheeten. Over zijne verrigtingen, zie men o. a. BRANDT, *Het leven van de Ruiter*, bl. 590 en volg. Van hem vindt men nog vele afstammelingen in de Provincie *Groningen*, met name het geslacht LICHTENVOORT, eene oude en aanzienlijke familie in dat gewest. Ik herinner mij nog levendig, vóór 3 of 4 jaren in de *Gron. Courant* gelezen te hebben, dat er nog belangrijke bescheiden betrekkelijk E. D. STAR, berusten onder den Heer E. D. STAR LICHTENVOORT, te *Onderdendam*. Onder deze stukken bevonden zich o. a. eigenhandige brieven van Prins WILLEM III aan genoemden Admiraal. Ik twijfel niet, of men zal van den Heer LICHTENVOORT de gewenschte inlichtingen wel kunnen verkrijgen. B—s.

Enno Doedes. Mij is niets bekend van eenen Luitenant-Admiraal ENNO DOEDES, maar wel van den Vice-Admiraal ENNO DOEDES STAR, die, volgens HARKENROHT's *Oostfriesche Oorsprongkelijkheden*, Dl.I.; bl. 181, te *Oosterhuusen* geboren is. Genoemde schrijver zegt t. a. p. het volgende:

»**Edog deeze plaatse is** heden **voor** honderd en agtien jaaren **in de Vaderlandze Geschiedenissen nog roemrugtiger geworden door het bekende** OOSTERHUIZER AKKOORD, **in den jaare** 1611 **den** 21 **May, tussen den Graave** ENNO **van Oostfriesland ende de Standen deezes Lands/ ten overstaan van de Gekommitteerden van de Hoogmoogende** Heeren Staaten Generaal, **aldaar gesloten; in welken tijd de Hr.** Enno Doedens Star, **Vice Admiraal van de Provincie van Groningen en Ommelanden/ in dat** Akkoord Huis, **tot zijnen toekoomenden voorspoed/ aldaar ook is geboren/ en te** Hinta **gedoopt/ zijnde de Gekommitteerden van de Hoogmoogende Heeren Staaten Generaal zijne** Peters, **hem den Naame gevende van den** Grave, **en den** Præsident **van den Ridderschap/ in Oostfriesland/ alzoo** Enno Doedo, **op zijn Goed bij Wirdum in de Ommelanden overleden in 't jaar** 1705".

Of er nog afstammelingen van hem bestaan, is mij onbekend, doch zijn naam is bewaard gebleven in de familie LICHTENVOORT, en wordt thans gevoerd door den Heer ENNO DOEDES STAR LICHTENVOORT, Ontvanger der Registratie, enz. te *Onderdendam*, Provincie *Groningen*, die ook in het bezit is van een aantal brieven en papieren, gemelden Vice-Admiraal betreffende. M°.

Enno Doedes. Over dezen verwijzen wij den vrager naar Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, Dl.II.; St. 1.; bl. 296, St. 2.; bl. 380, 403, Dl. III.; St. 1.; bl. 290, 417, St. 2.; bl. 233 en Dl. IV.; St. 1.; bl. 274. LEGENDO ET SCRIBENDO.

S. Jz. Fortuijn (V.; bl. 222, Vr. CXXXVI). Over dezen kan ik slechts het volgende mededeelen. FORTUIN moet een aanzienlijk koopman geweest zijn. Immers, hij wordt door WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, onder het achttal kooplieden genoemd, welke eene maatschappij voor den handel op de *Indiën* opgerigt hadden, welke zich in 1598 met de maatschappij *van Verre* vereenigde. Zulks wordt door TWISCK in zijne *Cronijk* mede vermeld. In het onderschrift van het in de vraag medegedeelde »Graffdicht" noemt TWISCK hem »mijn bijsondere vriendt en broeder int gheloove SYMON JANSZ. FORTUIJN". Hieruit blijkt dus, dat FORTUIJN tot de Doopsgezinden behoorde, en TWISCK gaf van zijne vriendschap bewijs, door het bezorgen eener uitgave van S. J. FORTUIJN, *Geestelijk Lietboeck, genaemt de Bazuijn*, Amst. J. A. COLOM, 1626, 16°. Zie *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Letterkunde*, Dl.I.; bl. 237. Ik vond dit boekje mede vermeld in de bijvoegingen in mijn exemplaar van de *Naamlijst der Doopsgezinde schrijvers en schriften*, met de eigen hand van den zamensteller, den geleerden MARTEN SCHAGEN. FORTUYN tokkelde dus mede de lier, en ik vind van hem in een ander »lietboeck", uitgegeven door SOETEBOOM, en *Klein Lusthofjen* genoemd, nog een paar bruiloftsliederen, die welligt in *de Bazuyn* voorkomen, daar het *Lusthofjen* uit liederen en zangen van verschillende dichters zamengesteld is. De kenspreuk van FORTUIJN was: »'t Mist wel meer".

Het medegedeelde grafdicht met dat bij TWISCK te vinden, vergelijkende, merkte ik eene verschillende lezing op. Zoo heeft TWISCK in den vierden regel o. a.:

	Met viermael vier kwartieren goet.
18den regel.	Der Vroomer leven en de Boecken.
21sten „	Eerlijck ghewin heeft hij beseten.
laatsten „	Of hanghter eelder wapen veur.

HONIG.

Zwitsersche koe-rei (V.; bl. 222, Vr. CXXXVII). Zonder juist de vraag van J. C. K. eenigzins te kunnen beantwoorden, meen ik mij eene aanmerking te mogen veroorloven, en wel die, dat de *Zwitsersche koe-reijen* in het Fransch *Ranz de vaches* geheeten, niet enkel uit onverstaanbare klanken bestaan; want ik herinner mij zeer goed, tijdens mijn verblijf in *Frankrijk*, in 1815, een werkje te hebben in handen gehad, waarin de woorden van een of meer *Ranz de vaches* in de Zwitsersche landtaal voorkwamen. Doch hetgeen vreemdelingen enkel als keelgeluiden voorkomt, schijnt bij de Zwitsers uit sommige kantons, wel degelijk voor hen verstaanbare woorden te zijn, want het staat mij zeer goed voor, de Zwitsers van het regement van JENNER, naar ik meen uit *Bern* afkomstig, tijdens de ontbinding van die regementen, te *Antwerpen* in garnizoen, elkander dikwijls te hebben hooren toeroepen, met klanken, die voor ons Hollanders even onverstaanbaar waren als het balken van eenen ezel en somtijds ook veel daarnaar geleken, maar kennelijk door hunne kameraden verstaan, en ook door dezen beantwoord werden. Dit spreken en antwoorden geschiedde dan op een' zangerigen toon.

A. J. VAN DER AA.

[Wij vinden onder onze aanteekeningen den volgenden titel: *Sammlung von Schweizer. Kuhreien und Volksliederen. Recueil de ranz de vaches et chansos nation. de la Suise*, 4*te vermehrte und verb. Auflage. Bern*, BURGDORFER, 1826. *Quer* 4. *Mit Text*. — Dat boekje, hetwelk vermoedelijk nog wel in den handel voorkomt, kan de Heer J. C. K. misschien eenige opheldering van het door hem gevraagde geven.]

Glas in de kerk van Strijen (V.; bl. 223, Vr. CXXXVIII). Aangezien de vroegere beschilderde glazen in de kerk van *Strijen* vervangen zijn door geheel nieuwe groote glazen, in ijzeren ramen gevat, is ongetwijfeld het glas, door GIJSBERT DUIJCK aan die kerk geschonken, ook verdwenen. Wat op dit glas was afgebeeld, vind ik nergens opgeteekend.

A. J. VAN DER AA.

Craan, Crane of Kranen (V.; bl. 223, Vr. CXL). Onder het portret van den Leydschen Hoogleeraar THEODORUS CRAANEN, in folio door A. BLOOTELING, staat zijn wapen, voorstellende 3 kraanvogels, waarvan de 2 voorste den derden kruisgewijze bedekken, aldus ⚹, het veld is blaauw geblasonneerd, de kleur der vogels zal de natuurlijke zijn.

C. W. BRUINVIS.

Craan, Crane of Kranen. Ik ben misschien in staat de gevraagde inlichtingen te geven, door het bezit van wapenkaarten van zeer ouden datum, welke bij mij gezien kunnen worden, door een ieder, die er belang in stelt. Het geslacht DE CRANE, welke te *Gend* woonde, en waarvan welligt nog leden bestaan, heeft een sprekend wapen.

VAN VOORST,
Oud-Luit.-Kolonel ten huize van DE PASSE in de Pooten te *'s Hage.*

Een versje van Betje (V.; bl. 223, Vr. CXLI). Ik heb in mijn jeugd dit versje ook wel eens gehoord, maar dan heette het:

BESJE zat in 't knekelhuis, enz.

en dan rijmt ook beter

Bobberdebob zei BESJE
En zij dronk eens uit haar fleschje.

waarom ik mijne lezing voor de ware houd.

Ik heb er nooit meer van gehoord dan de door S.S. opgegeven regels; doch ik geloof niet, dat het een verborgen zin heeft, ten zij men er soms de vergankelijkheid van den mensch door heeft willen aanduiden.

A. J. VAN DER AA.

Een versje van Betje. Het versje van BETJE is ook te *Groenlo* bekend. Voor BETJE zegt men echter daar ter plaatse *Besje*, waardoor het rijm van den 6den regel juister wordt. De 7de en 8ste regel waren mij onbekend.

Men bezigt dit liedje als pandspel. Eerst wordt het in zijn geheel gezongen; vervolgens zingt een van het gezelschap het nogmaals voor, doch houdt plotseling, b. v. bij de woorden *is een ongelukkig* ...... op. Hij of zij, die vervolgens ook niet daarbij ophoudt, maar het daaropvolgend woord *mensch* hooren laat, verbeurt een pand.

Σ.

Een versje van Betje. Of het hier bedoelde liedje gedrukt is, weet ik niet, maar wel dat het tot de klasse der drinkliedjes behoort en als zoodanig roem op hoogen ouderdom draagt. Juffr. BETJE wordt daarin echter met den naam BESJE bestempeld. De aardigheid, als men wil, van het liedje bestaat in het »mensch" in den 2den en 4den regel, en het »meer" van den laatsten. Dat »mensch" moet een der aanwezigen bij beurten doen hooren, terwijl de overigen alsdan bij dat woord plotseling ophouden; even zoo is dit het geval met het »meer" van den laatsten regel, waarbij tevens het glas uitgedronken moet worden. Zij, welke verzuimen dezen regel van het liedje te volgen, of die woorden in het vuur van den zang of der vrolijkheid doorzongen, als het hunne beurt niet was, moesten die zonde met een glas *poenitent* boeten. Zóó heb ik het liedje menigmaal hooren zingen — en van harte medegedaan. 't Is mogelijk, gelijk de vrager zegt, dat het liedje door menige baker en meid in de kinderkamer tot stichting of stilling der jonge jeugd gezongen is — en wordt; — maar zal het zoo blijven, nu men de beteekenis weet? Moet het nu, met zooveel wat de vrolijkheid der vaderen en hunne gezellige bijeenkomsten herinnert, verbannen worden?

GEEN AFSCHAFFER.

Geboortejaren der kinderen van Prins Maurits (V.; bl. 223, Vr. CXLII). Met deze vraag dient vergeleken te worden het reeds medegedeelde in DE NAVORSCHER, Dl. IV.; bl. 203—205. Over WILLEM VAN NASSAU en zijn dapper gedrag bij het beleg van *Bergen op Zoom*, zie BAUDARTIUS, *Memoryen*, Boek XIV, bl. 159. AITZEMA, I.; 325.

Over LODEWIJK VAN NASSAU, zie DE NAVORSCHER, Dl. IV.; bl. 205, kolom 1.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Brief van Abgarus (V.; bl. 233, Vr. CXLIII). Ik herinner mij, vóór eenige jaren eene verhandeling over dien brief gevonden te hebben in ILLGEN'S *Zeitschrift für historische Theologie.* Welligt vindt de vrager ook daar gewag gemaakt van dat reeds zoo dikwijls besproken handschrift. Ook de 10de uitgave van het *Conversations-Lexicon* wijdt een artikel aan dat onderwerp.

P. N.

Brief van Abgarus. Over den brief van CHRISTUS aan ABGARUS, vorst van *Edessa*, zie onder anderen: J. J. VAN OOSTERZEE, *het leven van Jezus*, Dl. I.; St. I, Inleiding. Vrij algemeen wordt dit stuk voor verdicht gehouden, hoewel nog onlangs de echtheid daarvan in het tijdschrift *de Katholiek* werd verdedigd.

Σ.

Brief van Abgarus. Ons komt 't geen door Dr. G. D. J. SCHOTEL in zijn werkje *Over de uitwendige gedaante van* JEZUS CHRISTUS bl. 76—79, wordt aangevoerd, ten betoge, van de onechtheid der brieven, welke tusschen JEZUS

en ABGARUS zouden gewisseld zijn, belangrijk genoeg voor, om het hier over te nemen.

De Heer SCHOTEL geeft eerst eene vertaling dezer brieven, en laat dan volgen: »Dus luiden de beide brieven, die door EUSEBIUS in het archief van *Edessa* uit het Syrisch overgezet en in zijne kerkelijke geschiedenis medegedeeld zijn (*), en wier echtheid met regt betwijfeld wordt, in weerwil van den ouderdom, het aantal en de persoonlijke hoedanigheden van de schrijvers, die ze hebben medegedeeld, schoon ook CEDRENUS, EPHRAÏM SYRUS, PROCOPIUS, JOHANNES DAMASCENUS, EVAGRIUS, THEODORUS STUDITES er van gesproken hebben, — DARIUS aan AUGUSTINUS verzocht, hem eenige zijner werken te zenden, in navolging van den Heiland, die, schreef hij, zich verwaardigd had met eigen hand aan ABGARUS te schrijven, — schoon ook paus ADRIAAN, blijkens zijnen brief aan KAREL den Groote, ze voor echt hield. Het is zoo, toen regeerden er kleine vorsten over *Edessa*, die, gelijk de koningen van *Egypte* dien van PHARAÖ, den naam van AGBARUS of ABGARUS voerden, en nog worden er penningen gevonden, waarop hunne hoofden met tiaren gelijk die der koningen van *Perzië* gedekt zijn (†).

Het is niet minder zeker, dat het gerucht van JEZUS' wonderen door *Syrië* verspreid was, en EUSEBIUS verzekert, dat THOMAS na de verheerlijking van zijn' Meester, THADDEUS, een der zeventigen, naar *Edessa* zond, die den koning genas en den inwoners het Evangelie verkondigde; — doch de brief van CHRISTUS is Hem niet waardig. Hoe zou Hij, die altijd gereed was ongelukkigen te helpen, zijne hulp jaren hebben uitgesteld? Draagt hij niet alle kenmerken uit verschillende plaatsen der Evangeliën zamengevoegd te zijn? Die van ABGARUS mist den vorm der gewone Oostersche brieven. Zoude zulke brieven tot de IVde eeuw onbekend gebleven zijn? niet in den Canon zijn opgenomen? Indien zij echt waren, zou dan paus GELASIUS in een Concilie van zeventig bisschoppen (494) te *Rome* gehouden, ze onder de apocryphen gerangschikt hebben? Zouden ORIGENES en AUGUSTINUS hebben beweerd, dat JEZUS geen eigen schrift heeft nagelaten, indien het archief van *Edessa* zulk eenen brief kon aantoonen?

»CASAUBONUS was onder de latere schrijvers een der eersten, die de geheele geschiedenis van de brieven en het portret verdacht maakte. Hem volgden DU PIN, ALEXANDER NATALIS, ITTIGIUS, FABRICIUS, BASNAGE, BEAUSOBRE, de geleerde DAVID BLONDEL, die de brieven voor ondergeschoven hield, THOMASIUS, DE COLONIA, DE CLERC, de abt HAUTEVILLE, SEMLER, MÖLLER, die ze fabelen noemden, terwijl GRETSER, DE TILLEMONT, GRABIUS en ADDISON voor hunne echtheid streden. In den tegenwoordigen tijd heeft de *Tübinger* hoogleeraar WELTE, vooral met terugwijzing op het berigt van eenen Armenischen geschiedschrijver (*), de bedenkingen tegen hunne authenticiteit getracht te wederleggen, doch Dr. JOSEPH ASCHBACH, hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis te *Bonn*, die de brieven onecht verklaart, niet kunnen overtuigen (†)." M².

(*) *Hist. eccles.* c. 1. 13. Men leze vooral de belangrijke aanteekening van HEINICHEN op dat Hoofdstuk. Men vindt die brieven ook bij NICEPHORUS, *Hist. Eccl.*, t. 1. VII.; pag. 144; doch de tekst komt niet geheel overeen met dien bij EUSEBIUS. Over het verdere lot van dezen brief leze men PEIGNOT, *Recherches historiques sur la personne de* JEZUS CHRIST, p. 45.

(†) MONTFAUCON, *Antiquités*, Tom. III., Part I. p. 180.

(*) Deze Armenische patriarch, die in de Vde eeuw leefde, beweert, dat CHRISTUS zelf niet geschreven heeft, maar heeft laten schrijven. Zie MOISE DE KHORÈNE, *Histoire d'Armenie, texte armen. et trad. franç. par* P. E. LE VAILLANT DE FLORIVAL, Venise 1821, 2 vol.

(†) ASCHBACH, *Algem. Kirchen-Lexicon*, i. v. *Christusbilder*. Vergel. R. HOFFMAN, *Leben Jesu, nach den Apokryphen*, die S. 309, 310 nog andere geschriften van JEZUS opnoemt, ADDISON, *la religion Chrétienne*, T. II.; p. 37 et suiv.

Vraagteekens.

317. — *Geslachts- als doopnamen.* In hoeverre is het bij de wet geoorloofd, aan kinderen, bij de aangifte voor de registers van den burgerlijken stand en den doop, familienamen te geven als doop- of voornamen? Men heeft b. v. in de Provincie *Zuid-Holland* de familienamen: NAT VAN TREUREN, NAAKTGEBOREN, SCHIP AAN BOORD: drie getuigen van den zonderlingen smaak, welke vroeger gevolgd is bij het geven van namen aan hen, die waarschijnlijk, vondelingen waren. Welke wettelijke of andere bepalingen bestaan er op dat stuk? JOHANNES.

318. — *Verwantschap tusschen Arminius en Joannes Kuchlinus.* Het antwoord van den Heer STEINMETZ (zie *Nav.* IV.; bl. 340) heeft mij nog niet geheel voldaan. BRANDT zegt (*Hist. der Reformatie*, Dl. II.; bl. 57) dat hij de oom van ARMINIUS is geweest. De *Epp. eccl. et theol. in Ep.* 19 (edit. 1704) geven mij geene nadere opheldering. Hoe bestond dan die verwantschap tusschen ARMINIUS en KUCHLINUS? LORENTIUS.

319. — *Voorst.* Men kent het dorp *Voorst* op de *Veluwe*; het huis *de Voorst* bij *Zutphen*; de steen te *Voorst* bij *Zwolle*; *Voorst*, buurschap onder de gemeente *Gendringen*; *Voorst*

tusschen *Zevenaar* en *Woldenburg*. Duidt dat woord *Voorst* een' boschrijken streek aan, of moet men er eene andere beteekenis aan hechten? Q. X. Z.

320. — *Alexander Walraad Diederik van Hugenpoth*. Gaarne zoude ik eenige narigten bekomen omtrent ALEXANDER WALRAAD DIDERIK VAN HUGENPOTH, Heer tot *Aert*, die getrouwd was met MARIA CONSTANTIA VAN CAMSTRA, en wel: 1°. zijn geboorte- en sterfjaar; 2°. waar hij geboren en gestorven is; 3°. even zoo van zijne vrouw; 4°. welke ambten hij heeft bekleed; 5°. hoeveel kinderen hij heeft nagelaten en of daarvan nog in leven zijn; en 6°. verdere bijzonderheden hem of zijne echtgenoot betreffende, zoo als de namen van zijn' vader en moeder enz.

H. VAN ROLLEMA.

321. — *Het »Pater noster" op een register van kerkgoederen*. In een register van de kerkgoederen van een dorp in mijne nabijheid, zijn de onderscheidene stukken op den kant, als gewoonlijk, met de letters van het alphabeth aangewezen; doch als het aan de *Z* toe is, worden de woorden van het *Onze Vader* daarvoor in de plaats gebruikt, b. v.: »*Pater*. noch zekere zoenregister: *Noster*. Een koopbrief. *Qui:* noch een instrument". Komt zoo iets meer voor? H. VAN ROLLEMA.

322. — *Tombola*. Welke is de afleiding van dat woord? C—R.

323. — *Spreekwoord: »Daar ligt een muzijkant begraven"*. Als iemand struikelt, zegt men: »*Daar ligt een muzijkant begraven*". Waarom? C—R.

324. — *'t Welk doende enz*. Bij het lezen van verzoekschriften, heeft bovengemelde aan het slot voorkomende uitdrukking altijd mijne aandacht getrokken, daar ik niet weet wat zij moet beteekenen. Wel lees ik in S. STIJL, *Opkomst en bloei der Nederlanden*, dat men, ten tijde van KAREL V, gewoon was de nederigste verzoekschriften met deze en dergelijke uitdrukkingen te besluiten, b. v.: »zoo doende zal uwe Keizerlijke Majesteit wel doen". Ik wenschte echter wel den oorsprong der meergemelde uitdrukking en den zin, welken zij thans heeft, te weten, en hoop, dat een Navorscher dit zal mededeelen aan

A.

325. — *Overzicht*. Waar lag in de *Kromme Schagerlaan*, *Overzicht*, de lustplaats van den Heer HENDRIK HERMANSZ., waarvan twee afbeeldingen bestaan, in den trant der stellen, bij L. SCHENK te *Amsterdam* uitgegeven, als: *Spiegel van Amsterdams Zomervreugd*, *Hollands Tempe verhérelijkt*, *Rhynlands fraaiste gezichten*, *Hollands Arcadia*, *de Vechtstroom*, e. d. g. C. W. BRUINVIS.

326. — *Renenquin Sualem*. In het *Tableau de Paris par* EDMOND TEXIER, Paris 1853, Tome Second p. 391, lees ik, dat de beroemde waterwerken van *Marly-le-Roi* waren aangelegd door »RENENQUIN SUALEM, originaire de *Hollande*, dont le tombeau se trouve dans l'église de *Bougival*", van wien nog deze bijzonderheid wordt verhaald: »Qu'il ne savait pas lire". De naam is waarschijnlijk zeer verbasterd, wijl hij allen Hollandschen klank mist. 't Is ongetwijfeld van veel belang, iets meer omtrent dezen man op te sporen.

C. W. BRUINVIS.

327. — *Gezegde van Jacob Cats*. Vader CATS zegt, dat bij een ei een dronk en bij een' appel een sprong voegt. Waarom dit laatste?

ALIDA.

328. — *Fragment uit een oud gedicht*. Ik vond op een stukje papier de volgende woorden, geschreven door eene hand van deze eeuw:

„Hi wert Coninc daer naer
Ouer al Spaengen lant
Ende was OLIVIER ghenant
Van Spaengen dte ridder coene
Ende woende metten Coninc RIOENE.
Die weten wille sine auenture
Beide dat zoete ende dat zure
En hoe hi irst quam te hove
Hi ga met minen orloue
Ten boeke die van hem algader".

Is er meer van dit gedicht bekend? — Waar had mijn kopiïst het van daan? — De woorden hebben betrekking tot OLIVIER VAN CASTILIËN. C. & A.

329. — *Acht is meer dan duizend*. Ik heb dikwijls hooren verhalen, dat te *Amersfoort*, boven de deur van een publiek huis, geschilderd staat; 8 *is meer als duizend*, en wel eens hooren beweren, dat de schilder waarschijnlijk eene fout gemaakt heeft, en er had moeten staan: ∞ *is meer dan duizend*. ∞ beteekent, zoo als men weet, *oneindig*. Het opschrift zou dan moeten beteekenen: *Oneindig is meer dan duizend*.

Onlangs zag ik echter onder eenige Oostfriesche spreekwoorden ook opgegeven: *Acht is meer dan duizend*, zoodat het beweren, dat de schilder eene fout zou gemaakt hebben, waaraan ik trouwens nooit veel heb gehecht, vervalt.

Kan een der HH. Navorschers mij den oorsprong en de beteekenis van het spreekwoord verklaren? L. E. G. H. HALBERTSMA.

330. — *Onbekend portret.* Voor mij ligt een portret *en medaillon* van een' man met een' zwaren ringbaard en knevels, dragende een kleed met ruime mouwen en een barret tot hoofddeksel. Vruchteloos zijn tot nu toe mijne pogingen geweest om te ontdekken van welken persoon dit het portret is. Misschien zal een der HH. Navorschers, door de opgave van het volgende onderschrift, in staat zijn mij zulks op te geven: »H. HOLBEIN *pinxit,* W. HOLLAR *fecit, ex Collectione Arundeliana,* A°. 1647".

B—S.

331. — *Familiewapens.* Kan ook een der lezers van DE NAVORSCHER mij opgeven, welke de wapens zijn der navolgende geslachten: BRUNTINK, ABBENSETS, BANDSEMA, SYWERSMA, VAN BREEVOORT, RUARUS en BUEDINGH.

A. J. E.

332. — *Hopman Escheda.* Is er ook onder de lezers van dit Tijdschrift iemand, die weet op te geven eenige bijzonderheden nopens de familie en afstammelingen van Hopman ESCHEDA? Bij HOOFT komt hij voor in het jaar 1578, als dienende in het leger van RENNENBERG, voor *Groningen;* in het jaar 1580 als bevelhebber van het leger voor *Groningen,* later als Hopman in het leger van HOHENLOO, eindelijk meldt die schrijver, dat hij overvallen en gevangen genomen werd.

A. J. E.

333. — *De grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen.* Wie mag de schrijver geweest zijn van het niet onbelangrijke werk: *De grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen* (Amsterdam bij JOH. ALLART, 1785), waartegen KLUIT zijne »*de Souverainiteit der Staten van Holland verdedigd*", geschreven heeft?

L. ED. L.

334. — *Schrijver van het onmiddellijk vervolg en van het vervolg op Wagenaar's Vaderl. geschiedenis.* Wie staat bekend als de schrijver van het *Onmiddellijk vervolg op* WAGENAAR, en van het *Vervolg* op denzelfden schrijver onzer vaderlandsche geschiedenis?

L. ED. L.

335. — *Gilbert of Gijsbert Leoninus.* Kapitein GILBERT of GIJSBERT LEONINUS was de zoon van den beroemden Kanselier ELBERTUS LEONINUS en van BARBE DE HAZE, dochter van JOHANNES HARIUS, Prof. Juris te *Leuven.* Hij sneuvelde bij den ongelukkigen aanslag van MARNIX VAN ST. ALDEGONDE op *Lier,* en bij de treurmaar daarvan, gaf zijn vader het bekende en bij HOOFT en anderen vermelde, naar de Spartaansche koelheid zweemende antwoord.

Ik vraag: is er van dezen LEONINUS ook iets meer bekend?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

336. — *Weekblaadje of politieke Spectator in* 4°. Dankbaar voor de antwoorden omtrent de *Familieverbindtenissen voor de regeringsposten in Holland* (*Nav.* IV.; bl. 331, 332), blijf ik echter nog verlangen naar het antwoord op mijne daarbij gevoegde vraag naar het *Weekblaadje* of *de Politieke Spectator* in 4°. (*Nav.* IV.; bl. 31), waarin ik mij herinner zoodanige verbindtenis te hebben gelezen, nu 20 à 25 jaren geleden. Het kwam destijds gelijktijdig uit met *de Noordstar*, en nog een ander blaadje in 4°., waarvan de titel mij mede ontschoten is.

C. & A.

337. — *Geslachten Blankenheim en Manderscheidt.* Waar vind ik eene genealogie van het geslacht BLANKENHEIM of van dat van MANDERSCHEIDT, welke FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht,* vermeldt? Te vergeefs zocht ik er naar in de mij ten dienste staande genealogische werken. Wel vind ik den oorsprong van het geslacht, en dan latere vermeldingen, maar geene berigten tijdens het leven van onzen Bisschop.

L. D. R.

338. — *Papieren van het geslacht de Bye.* Sprekende over het geslacht van VAN DIJCKE, (NAV. Dl. V.; bl. 116) maakt de Heer L. C. D. v. D. melding van papieren van het geslacht DE BYE, die hem zijn voorgekomen onder de genealogische fragmenten, N°. 335 van den Catalogus van eene verkooping van stukken, nagelaten door den Heer VAN WELEVELD (zie NAV. Dl. V.; bl. 115). Weet iemand, in wiens handen die papieren, tot het geslacht DE BYE behoorende, gekomen zijn?

D'ERMIJN.

339. — *Willem Janszoon van Amsterdam.* Waar kan ik eenig geschiedkundig bewijs vinden, dat WILLEM JANSZOON van *Amsterdam*, in 1606 van de ontdekking van het eigenlijke *Zuidland,* op *Amboina* is terug gekomen? Zie LAUTS, *Geschiedenis van de vestiging* enz. *van de magt der Nederlanders in Indië,* 1852, bl, 166.

LABORANTER.

340. — *Vierschaar.* Wat is *Vierschaar* en *Vierschaar spannen?* Welke afleiding en taal- en oudheidkundige opheldering van dat woord en uitdrukking kan door taaloefenaars gegeven worden?

BH'.

Aanteekeningen.

Joden, voorheen en thans. In 1443 was hun te *Venetië* verboden: »tenere scolas alicujus ludi, vel artis, vel doctrinae, vel bullandi, vel casotandi, vel sonandi, vel docere similiter in civitate Venetiarum, sub poena Ducatorum 500, et standi sex mensis in carceribus. Licet tamen illis mederi secundum formam captam in Magno Cons. 11 April 1443."— GRIFFI *Statuta Veneta*, fol. 280 vso et 281.

Een Jood te *Venetië* met eene Christen vrouw vleeschelijke gemeenschap gehad hebbende, moest, volgens hetzelfde statuut van 1443, verbeuren 500 ducaten en twee jaren gevangen zitten. GRIFFI, t. a. p. fol. 281 recto.

In 1632 mogt geen Jood te *Amsterdam* eenigerlei poorters neringe doen, schoon hij tot burger was aangenomen; volgens *Resolutie* van den 29sten Maart 1635.

In *'s Gravenhage* werden voorheen de Joden in de gilden niet toegelaten, dan alleen in dat der oude kleerkoopers. Zoo werd op den 6den Februarij 1703 aan ABRAM BOAS geweigerd om in het wijnkoopers gilde te komen.

Evenwel werd aldaar aan de Portugesche Joden, bij *Resolutie* van de Stedelijke Regering van den 10den Augustus 1694, vrijdom van de schutterij toegestaan.

ICHNEUTES.

Watersnood in 1624. »In Loumaent deses jaers, bleef de mist en nevel stadigh op het clima, eenighsins met regen,'t welck duystere daghen ghevende, een teecken was dat 'er boven in *Duytslandt* veel sneeuw viel, als bleeck, dat soo haest 'er reghen by quam, het water soo sterck nederwaerts sackte, dat 'et ys een stoppinge in *de Lek* maeckte, en al het vallende water ghestut synde, een half myl boven *de vaert*, alias *Vrees-wyck*, in *de Waal* overstorte, en een gat maeckte van twintigh roeden langh, en acht vademen diep; de schollen schilden een Morgen-Boomgaert; de Heer VAN BREDERODE en syn Luytenant, deden groote teghenstant, om alles voor te komen, maer aen d'andere zyde, weert 'et versuymt dit gewelt van water heeft so hoogh ghestaen als in hondert en twintigh jaren niet is geschiet. Binnen *Venlo* is een gedicht:

In 't Jaar 't seventigh een
Stont het water op dees steen.

En nu was 'et boven dat teecken gheresen; *Papemuts* leed groote schade. Binnen *Bommel* stont 'et in de stadt; de schepen dreven op de dycken aen stucken: maer als het deurborst, verloren die van *Vianen* drie mans lenghde waters in vier uren tydts, alle opjecten wierden daardoor weggevoert en spreyde zich door alle die contreyen die Noord en Noord-west waart lagen; tot *Utrecht* stont 'et in de poort en meest alle de kelders, voorts na *Schoonhoven*: *ter Goude*: maer ontrent *Copers kay*, by *Alphen* en *Koudekerk* en *Woerden* wiert 't afgedamt, so dat 'er groote ellende was, met vluchten als anders: waer door 't met 'er tyt mede na Amsterlant, en de veenen settede: so dat men binnen de stad van *Amsterdam*, de sluysen ontsluyst zag, en sonder slot, buyten en binnen even hoogh en boven de peyl. De landen buyten lagen, alle onder; so dat sy ons haar vertoonden, als voor dyckagie, doen *Holland* met de zee noch gemeen was; men bevont als doen, hoe wysselyck onse voorouderen ghedaan hebben, die de landen bedyckt en daar studieuse Heemraden toe ghestelt hebben, welcker ooghen gestadigh op de behoudenisse van die waakt, die daar niet op en let verliest syn naam: den ses en twintighsten dito en soo voort aan, begost het water te vallen, alsoo de windt Zuydoost waayde: er gheleghentheydt ghevonden wiert het gat te stoppen: als daar na in Lentemaendt d'algemeene dooy quam, is 't selfde weder door 't hooge opwater: als ook die dyken by *Buren* en 't landt van *Culenborgh* doorgebroken: waer deur weer een algemeene watervloet over de binnenlanden gekomen is, maar met de aflandige wint is 't alles uytgeset. Die van *Utrecht* ware besig om middelen te vinden, om dese schade door haer lant of de geinteresseerden te repareren".

Uit oude aanteekeningen. D. F.

Cisio-Janus. De 9de Jaarg. van het tijdschrift *Serapeum, Zeitschrift für Bibliothekwissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur* (Leipz. 1848) S. 36 ff. bevat een artikel van den uitgever, Dr. R. NAUMANN, met welks overneming wij, naar aanleiding van hetgeen door HENRY (bl. 131) en DE R. (bl. 246) betreffende de *Cisio-Janus*-literatuur is medegedeeld, hun en anderen geene ondienst gelooven te doen.

Het bedoelde artikel voert ten opschrift: »Ein *Cisio-Janus* in einer Handschrift der Stadtbibliothek zu Leipzig," en volgt hier met eenige geringe weglatingen;

»Bevor man eigentliche ordentlich eingerichtete Kalender hatte und ehe namentlich die gedruckten Kalender in allgemeinen Volksgebrauch kamen, was bekanntlich spät genug geschah, gab man das Datum nach den Wochentagen vor, an, oder nach einem kirchlichen Feste oder durch die Namen der Kalenderheiligen, nach welchen die betreffende Tagen benannt waren. Um nun diese Tage leichter merken zu können, brachte man die Namen der Heiligen und der unbeweglichen Feste in lateinische Hexameter, und zwar so, dass man dabei Abkürzungen, meistens die Anfangssylben der Namen, gebrauchte. So entstanden bekanntlich die er-

bärmlichen Verse des sogenannten *Cisio-Janus* (Cisio-Circumcisio, d.h. festum circumcisionis CHRISTI, Janus bezeichnete den Monat Januar), den man auch Cisianus oder Cisivianus nannte. Jene Verse, die freilich für den Nichtgeistlichen sehr der Erklärung bedurften, waren eine Plage der Jugend, die man fleissig im Auswendiglernen und Erklären derselben übte, was denn auch für etwas galt. MATHESIUS in seinen »*Historien oder Predigten von des Sel. Dokt.* MARTEN LUTHERS *Anfang*, *Lehre*, *Leben und Sterben*" meldet daher ausdrücklich von LUTHER, »dass diess Knäblein in der lateinischen Schul zu *Mansfeld* seine zehen Gebote, Kinderglauben, Vater Unser, neben dem Donat, Kindergrammatica und christlichen Gesängen fein fleissig und schleunig auswendig gelernet habe." Und dem »*Betbüchlein mit eym Calender und Passional hübsch zugericht.* MART. LUTHER. Wittenberg MDXXX," fehlt deswegen auch der *Cisio-Janus* nicht, auch findet sich vor demselben ausdrücklich die Bemerkung: »Auf das die junge Kinder der Kalender auswendig an den Fingern lernen, haben wir hiebei den *Cisio-Janus* in feinen Versen gesetzt".

»Ein *Cisio-Janus* wurde bereits von C. G. HALTAUS in seinem *Calendarium medii aevi praecipue Germanicum* (Lips. 1729. *App*. pag. 153 sq.) aus einer Pergamenthandschrift des 14. Jahrhunderts mitgetheilt. Es sind dort zugleich die Glossen mit abgedruckt, welche sich, wie diess gewöhnlich geschah, zwischen den Zeilen zur Erklärung befinden. Ein anderer befindet sich in DAV. CHYTRAEI *Chronologia Historiae* HERODOTI *et* THUCYDIDIS, Helmst. 1586. 4. und Rostock 1592. 8.; ein dritter in: *Enchiridion piarum precationum cum Passionali*, *ut vocant*, *quibus accessit novum Calendarium cum Cisiojano vetere et novo*, *atque aliis quibusdam*, Wittenbergae, *D*. MART. LUTHER. Anno M. D. XLIII. 8 (Der *Cisio-Janus novus*, der auf den Titel des letztern Buches erwähnt wird, ist der von MELANCHTON verbesserte, welcher sich bemühte, das Ganze in ordentliche und lesbare Verze zu bringen). Ebenso gehört hierher noch: LUCAE LOSSII *Cisio-Janus*, *h. e. Calendarium Syllabicum*, Wittenb. 1551. 4. (wiederholt in dessen *Cathechismus*, Fcft. 1563. pag. 176 sq.).

»Der älteste bekannte in Druck erschienene *Cicio-Janus* führt den Titel: **Diss ist der Cisianus tzu tutsch und ēin yeglich wort gibt ainen Tag.** Am Schlusse steht; **Diss hat gedrukt Ginterus tzainer von Reutlingen tzu Augspurg.** Nach dem letzten Tagen des Wintermonates steht: M. CCCCLXX Jar. (fol.). Dieser Druck wurde von dem Hofbibliothekar STEIGENBERGER zu *München* entdeckt und Nachricht darüber gegeben in dessen: *Historisch-literarischem Versuch von Entstehung und Aufnahme der Kurfürstlichen Bibliothek in München* 1784. 4°. S. 44—45. Er gab als Probe den Herbstmonat (wiederholt in ZAPF's *Buchdruckergeschichte Augsburgs*, Th. 1. S. 9).

»Der *Cisio-Janus*, welchen ich hier mittheile, und der zu den bereits gedruckten älteren manche Varianten bietet, befindet sich zu Anfange einer Pergamenthandschrift aus dem 14. Jahrhundert, welche eine deutsche Uebersetzung des Psalteriums enthält und die Unterschrift hat: Sub anno incarnacionis domini M°CCC°octuagesimo sexto in vigilia Assumpcionis marie hora vesperarum Conpletus est iste liber Per manus henrici vorster tytulum et cetera. Vgl. den Katalog der *Handschriften der Leipziger Stadtbibliothek*, S. 40. Num. CXXIX.

»In einer Handschrift der »Summa Reimundi", in 12. auf der Münchener Bibliothek findet sich (nach dem *Neuen litt. Anz.* 1807. N°. 4. S. 59. Anm. 4.) ein hier und da von dem durch HALTAUS (a. O.) mitgetheilter abweichender *Cisio-Janus*. Der Text des unsrigen lautet so:

Cisio ianus ephy sibri vendicat oc feli mar an
Prisca fab ag vincen thy pau po nobile lumen
Bri pur blasus ag cor februo scolastica valen
Juli coniunge tunc petrum mathiam inde
Marcius adria per decoratur gregorio cir
Gertrud alba bene uincta maria genitrice
April in Ambrosii festis ouat atque tyburti
Pet valer sancti que geor marcique vitalis
Phillip crux god flo iohan latin epi ne ser et soph
Maius in hac serie tenet vrban bede max fe pe
Nic marcelle bone dat Jun primi bar cirini
Viteque mar prothas al sancti iohan io dor le pe pau
Jul proces vdal oct.... fra bene margar apost al
Arnolfus prax mag ap cris iacobi pau fel ab don
Pe steph steph broch os six af ci ro lau tybur yp eus
Sumpcio gap mag bernhar tymo bartholo ruf au col
Egidium sep habet nat gorgon prothi que crux inc auct
Eu lampertique math mauricius et dami mich Je
Be leo francisci marci dij ger androque calix
Galle lucas vel vn se seue crispini symonis quin
Omne nouembre le wil quatuor martin briictique
Post hec eliza ce cle cris katherina sat an
December barba nyco concep et alma lucia
Sanctus abinde thomas modo nat steph io pu tho me sil
Sillaba queque diem duo versus dant tibi mensem.

»Wir fügen zu diesem Texte die Interlinearglossen, welche sich in unserer Handschrift befinden, hinzu, so weit sie sich lesen lassen; denn an einigen Stellen ist das lesen durch Flecken erschwert oder vielmehr ganz unmöglich gemacht.

Vs. 1. *Cisio*] circumcisio domini. — *ianus*] mensis Januarius. — *ephy*] epiphania domini.

Vs. 2. *Prisca*] virginis. — *Fab*] fabianus et sebastianus. — *ag*] virginis. — *vincen*] martyrem (?). — *thy*] timothei apostoli. — *pau*] conversio pauli.

Vs. 3. *pur*] purificatione. — *scolastica*] virginis. — *valen*] episcopi martyris.

Vs. 4. *Juli*] Juliane. — *petrum*] apostoli. — *mathiam*] apostoli.

Vs. 5. *Marcius*] mensis. — *gregorio*] doctoris. — *cir*] Cyriaci martyris.

Vs. 6. *Gerdrud*] virginis. — *bene*] abbatis. — *maria genitrice*] annunciatio virginis.

Vr. 7. *April*] mensis. — *tyburti*] et valeriani martyris.

Vs. 8. *Pet*] Petri diocani et episcopi. — *valer*] valeriani. — *geor*] martyris. — *marcique*] marci evangelistae. — *vitalis*] martyris.

Vs. 9. *Phillip*] et jacobi apostoli. — *crux*] crucis inventio. — *god*] gothardi. — *flo*] floriani. — *iohan*] an̄ portā latinā (?). — *soph*] sophie virginis. —

Vs. 10. *Maius*] mensis. — *vrban*] episcopi.

Vs. 11. *Nic*] Nyccomedis . . . (?). — *bone*] bonifacii pape. — *Jun*] mensis. — *bar*] barnabae apostoli. —

Vs. 12. *Viteque*] et modesti ..... *prothas*] prothasii martyris. — *iohan*] baptiste. — *dor*] dorotheae virginis. — *pe pau*] petri et pauli apostoli. —

Vs. 13. *Jul*] mensis. — *proces*] processi..... *vdal*] udalrici. — *oct*] octava apostolorum. — *bene*] benedicti.... *margar*] margarete virginis. — *apost*] divisio apostolorum. — *al*] allexii confessoris.

Vs. 14. *Arnolfus*] confessoris. — *mog*] virginis marie.... *cris*] christine virginis. — *iacobi*] apostoli. — *pau*].... (?). pantaleonis (?). —

Vs. 15. *Pe*] vincla Petri. — *steph*] pp̄a qn̄o. — *os*] oswaldus. — *six*] sixtus. — *ci*] cyriacus. — *lau*] laurencius. — *tybur*] tiburcii martyris.

Vs. 16. *Sumpcio*] marie virginis. — *mag*] magni martyris. — *bernhar*] confessoris. — *tymo*] tymotey martiris. — *bartholo*] apostoli. — *ruf*] rufi martyrus. — *an*] felicis et andacti. — *col*] decollatio iohannis.

Vs. 17. *Egidium*] albat (sic). — *sep*] september mensis. — *nat*] nativitatis marie. — *gorgon*] martyris. — *prothi*] et iacincti (i. e. Hyacinthi). — *crux*] exaltatio. — *nic*] nycomedis.

Vs. 18. *Eu*] eufemi virginis.— *lampertique*] episcopi. — *mach* (sic)] mathei apostoli ewangeliste. — *mauricius*] et sociorum. — *dami*] cosme et damiani. — *mich*] michelis. — *Je*] Jeronimi presbyteri.

Vs. 19. *Be* (sic)] remigii. — *leo*] confessoris. — *dy*] dionisii. — *calix*[calixti pape.

Vs. 20. *Galle*] confessoris. — *lucas*] luce ewangeliste. — *vn*] vndecim militum virginum. — *seue*] severini episcopi et crispiani.— *Symonis*] et iude apostoli.

Vs. 21. *Omne*] omnium sanctorum. — *nouẽmbre*] nouembris mensis. — *martin*] martini episcopi. — *brictiique*] episcopi.

Vs. 22. *eliza*] elizabet lantgrauia. — *cle*] clementis episcopi. — *Katherina*] virginis. — *sat*] saturni martyris. — *an*] andreas apostoli (sic).

Vs. 23. *barba*] virginis. — *concep*] concepcio maria virginis. — *lucia*] virginis.

Vs. 24. *thomas*] apostoli. — *nat*] natiuitatis domini. — *steph*] stephani. — *io*] iohannis apostoli. — *tho*] thome. — *sil*] siluester (*).

M².

Honderdjarigen. Als toevoegsel aan het ten dezen door 'Ερευνητής in dezen Jaargang, bl. 35, medegedeelde, moge dienen eene gelijksoortige aanteekening in een onder mij berustend oud familieboekje betreffende het geslacht VAN LIMBORCH, waarin, aangaande den oudst bekenden stamvader van dat geslacht, het navolgende staat opgeteekend:

»Gheslacht Register van FRANS VANN LIMBORCH, die welcke was in synen levenn tot synder doot toe, Stadthelder unde Scheepen tho *Sint Peter* bij *Maestricht*, vann wegen den Bisschop van *Luyck*. Desen FRANS VAN LIMBORCH was een soon van CLAES VANN LIMBORCH DEN OLDEN, welcke CLAES VANN LIMBORCH noch een soon hadde oock CLAES VAN LIMBORCH genaemt, een junger halff broeder van den voorschreuen FRANS VAN LIMBORCH. Ik hebbe verstaen dath den voorschr. CLAES VAN LIMBORCH DENN OLDEN. olt was doen hij starf 115 jaer".

Deze aanteekening is van de hand van FRANS VAN LIMBORCH (overl. in 1609), achterkleinzoon van gemelden CLAES DEN OLDEN, en grootvader van Professor PHILIPPUS VAN LIMBORCH, schrijver o.-a. van de *Historia inquisitionis*.

Als niet zeldzame voorbeelden van honderdjarigen ouderdom in de laatste 40 jaren in *'s Gravenhage*, door mij aangeteekend, kan ik nog de navolgende gevallen opgeven:

1821. Sept. WILHELMINA LABEE, weduwe van CORNELIS DE BIE, op 't Spui, 103 jaren.

1822. Febr. MACHIEL HARTOG DE JONG, op de Gevolde gracht, 101 jaren.

1828. Julij. FRANÇOISE TIERNEY, weduwe

(*) Van onzen geachten Correspondent, den Heer C. KRAMM, ontvingen wij den Latijnschen tekst van een *Cisio-Janus*, met eene Nederduitsche navolging daarvan, door hem ontleend aan het *Journael ofte Daeghlijcxsche Tijdtrekeninghe, inhoudende vele ghedenckweerdige Saken, die soo voor als nae* CHRISTI *geboorte, tot onsen tijde toe, geschiet zijn. Wt verscheyden, gheloofwaerdige Historie-schrijvers vergadert, door* ZEGERUM CONINCXBERGEN, (lang na diens overlijden door zijn' zoon uitgegeven) *te Haarlem, bij* GILLES ROOMAN, 1602, kl. 8⁰. Het Latijnsche gedicht telt 44 regels, of 2 voor elke maand, het Nederduitsche, 48 regels of 4 voor elke maand. De teksten wijken echter af van die, welke ons door HENRY (bl. 130 v.), DE R. (bl. 246) en M². zijn medegedeeld.

Aanm. v. h. Bestuur.

van PIERRE ANDRÉ CAVIET, achter de Kloosterkerk, omtrent 113 jaren.

1829. Nov. HENDRIJNTJE HARTOG, weduwe van JACOB LEVY, Gevolde gracht, 102 jaren.

1832. Junij. GEORGE BADER, Molenstraat, 100 jaren en 2 maanden.

1834. Febr. SAMUEL HIJMANS LEBEN, Gevolde gracht, 101 jaren.

1835. Febr. JOHANNES HOOLBOOM, Hofspui, 102 jaren.

1839. April. ANNA MARIA ESLINGER, weduwe van JOHANNES MEIJER, Doubletstraat, 108 jaren.

1840. Junij. VROUWTJE MARCUS VISSER, weduwe van SALOMON ISRAËL, Gevolde gracht, 103 jaren.

1852. Febr. JANNEKE VAN MEES, weduwe van GERRIT BERGWERFF, Hooge Zand, 101 jaren.

ICHNEUTES.

Keervers. Op een doopvont te *Constantinopel* zou gestaan hebben:

Νιψον ανομημα μη μοναν οψιν.

Spoel de zonden af, niet enkel het gelaat.

Ik vond dit ergens — waar, is mij ontdacht — en vind het aardig genoeg om mede te deelen.

H. M. C. v. O.

Nederlandsche volkplanting in de Krim. In het door ROBERT PRUTZ uitgegeven *Deutsches Museum* van den 8sten Februarij 1852, leest men in de *Skizzen aus der Krim*, bl. 211. »Ook nog aan den tegenovergestelden oever (genaamd *In-kermen*) der bogt, ontdekten wij fraai aangelegde tuinen met kiosks en wandeldreven, welke aanleg, ik weet niet quo titulo, *Hollandia* heet, en de wandeling der *beau monde* van *Sewastopol* is".

Toen ik dit las herinnerde ik mij, zonder het verband te kunnen of te willen bepalen, de volgende passage uit H. DE GROOT, *Vergelijking der Gemeenebesten*, uitgegeven door Mr. JOHAN MEERMAN, Haarl. 1802, Dl. III.; bl. 92:

»Door de Gezantschappen weet men, dat bij de bewoners der Crim volmaakt de taal en zindelijkheid der Hollanders bespeurd wordt, en tevens derzelver met eenvoudigheid gepaarde schranderheid: 't geen ik voor geen twijfelachtig bewijs houde eener derwaards heengevoerde volkplanting".

Dat hier geen sprake zijn kan van bekende overblijfselen van een' Gothischen volksstam, is duidelijk.

L. D. R.

Zeeslag voor Livorno. — Couranten 1653.

Mijne Heeren!

...... tijdinghen ontfanghen uyt *Livorno* weghen de Bataglie ge......... schepen van desen Staet met een brander ter eenre en .... *Engelsse* schepen met een brander, onder de *Engelse* admirael BODLAY ter andere syde, *die gedreygt hadden haer handen te sullen wasschen in 't Hollandts bloedt.* Welcken strydt Godt de Heere soodanigh heeft gelyeft te beleyden, dat van de Engelsse, drye bij de onsen ghenoomen ende drye in brandt gheschooten off ghesoncken syn met haeren brander. Ende datte Admirael mette rest aentloopen en̄ onse acht scheepen hem volghende, door den nacht en snelheyt van seylen ende contrarien windt ontsnapt is, om de tydinghe in *Enghelandt* te brenghen. Daer syn wedersydts vrij wat dooden en gequetsten gevonden, de onse worden beghroot op 100, doch de haere op over de 300. Het eerste *Engelsse* schip dat in den brandt geschooten wierde syn maer vyff van gesalveert ende gebergt, haeren brander, die men VAN GALEN aen boordt meende te brenghen is by denselven, eer hy coste aencomen in de grondt geschooten. JAN VAN GALEN wierde in 't begin van 't gevecht syn been affgeschooten, heeft hem efter couragieus ghetoont, en̄ selffs noch tottet laetste den viant vervolght; en̄ daernae weeder te rug gekeert synde, doet hem tot *Livorno* cureren; de wonde stondt heel wel, twyffelen nyet off sal ten beste comen, soo gheen coorssen daertoe slaen. Hy doet alle scheepen weder reparen omme in corte gereedt te syn, houden haer voor meesters van̄ *Middelandse Zee.* Den Groot-Hartogh van *Toscanen* heeft hem over de victorie doen congratuleren, prijst hem seer, houdt de *Engelschen* voor *Poltrons*, heeft datelycken den Consul VAN STRATEN, die hy deede detineeren ende bewaeren, neffens de aengehouden twee Capiteynen en̄ 80 matrosen ontslaeghen uyt haere bewaeringhe ende detentie, ende JAN VAN GALEN aenghebooden alle dienst ende assistentie van doctoren ende chirurgyns. *Ick sal nyet verder particulariseren, om dat buyten twyffel uytte Couranten ende gedructe brieven van alles particulierlycken sult worden bericht.* Wij disputeren hier op 't scheyden van̄ vergaderinghe off 't selve op morghen sal geschieden ofte nyet, de uytcompste is onseecker. Wij sullen hier mede eyndighen en hier intusschen uwe E.

Erntfeste, wyze, voorsienighe, seer discreete Heeren, Gode in genaede beveelen.

Actum Haghe den 4 Aprilis A°. 1653.

Uwe E. dienstw. Confraters

(*Eig. get.*) N. STELLINGWERFF

(*Opschrift.*) DIRCK THOMASZ. PUYNER.

Eersaemen ende vromen JAN JACOBSZ LANSMAN, Coopman, woonachtigh tusschen de twee Haerlemmer Sluysen, tot

Port. *Amsterdam.*

Omme voorts te bestellen aen̄ Heeren Burghemrn ende Regheerders der stadt

Archief dier stad, Paket *Medemblick.*
L. U, N°. 30.

De in dezen brief vermelde zeeslag had plaats voor *Livorno*, op den 15den Maart 1653. De *Hollanders* waren sterk 16 schepen en 1 brander, de *Engelschen* 14 schepen en 1 brander. Zie verder over dezen zeeslag den brief van den kapitein PIETER JANSZ. DE VRIES, van de *Susanna*, voorkomende in het *Tijdschrift over het Zeewezen* van PILAAR en OBREEN, Dl. X.; St. 3, bl. 186, 1850, en de schrijvers aldaar aangehaald. Het is te bejammeren, dat in bovenstaanden brief niet is opgegeven, in welke Couranten het relaas zoude opgenomen worden.

LABORANTER.

Kleinodiën enz. van eene vrouw uit den aanzienlijken stand, in het midden der XVIIde eeuw. Als bijdrage tot de aanteekening van K., opgenomen in dezen Jaargang van DE NAVORSCHER, bl. 197, kan ik mededeelen, dat in het onder mijne familiepapieren aanwezige en eigenhandig geschreven aanteekenboekje van den Heer GILLIS MEUNICX PIETERSZOON, Burgemeester der stad *Middelburg* in de jaren 1668, 1670 en 1673, staat vermeld:

»Den 19 Meert int jaer 1653 ben ick ghetreden inden houwelijcken staet met Juffrouw JOSINA LEMOINE, mijne tegenwoordige huisvrouwe.

Hebbe haer ghegeven tot Juwelen.

Een snoer peerlen om den hals van 39 peerlen, waervan het stuck kost 21 pont en weegt 11 à 12 grein . . . . . . £ 819.—

Item Een Boote van 400 pont Vls.

Noch Twee snoer peerlen om de handen van 340 peerlen 't samen, waarvan het stuck kost 6 Guld. en een quart . . . » 354.3.4.

Noch Een Rinck van twee duisent Gulden . . . . . » 333.6.8.

Mijn huisvrouwe heeft van haer Moeder gehadt dese navolgende Juwelen.

Een Rinck van 5 a 6 grein . » 40.—

Een Boote waervan een naelt naderhant ghemaeckt is . . » 100.—

Twee Pandanten
Twee kleinder Pandanten } . » 25.—

Een dobbel snoer Peerlen om den hals van 94 peerlen, à £ 6 . . . . » 564.—

Twee snoer Peerlen van om de handen, begripende 't samen 408 peerlen welcke tegenwoordich gebruickt worden tot stricken op het hoofd, à ß 10 't stuck . . . . » 204.—

Noch soo heeft sij 425 peerlen die sij gebruickt op het hooft, à ß 10 het stuck . . . » 212.10.

Vorder heeft mijn vrou gehadt een bedde met sijn peule en kussens en een casse van palesantenhout . . . . . £ 20.—

Dit navolgende heeft sij nu en dan gecregen.

Een damaste behangsel, een silver tailloortje, een half dosijn silvere lepels, een silvere canne, sijnde haer pillegift, en een candeelcroes, 't samen . . . » 130.—

De Juwelen die ick mijn vrou hebbe gegeven hiervoor gespecificeert hebben gecost . » 1906.10.

De Juwelen en meubels, die mijn vrou hiervoor en boven heeft gehadt costen . . . . » 1295.10".

Voorts staat nog aangeteekend:

»Mijn vrou JOSYNA LEMOYNE is van haer Moeder Zal^r. bij Testamente gemaeckt dit navolgende.

Eerstelijck de somme van enz.
Item een dosijn Ammelakens.
12 dosijn Servetten.
12 paer Lakens.
12 paer Fluwijnen.
12 Hantdoecken.

Haer testatrices klederen van sijde, linnen en wollen, juwelen en alles andersints tot haren lijve behoorende.

Item Een damaste behanchsel van een ledicant met een bedde en oorpeule.

Item 5 silvere tailloren.
2 silvere confoiren.
24 silvere lepels.
2 silvere schotels.
1 vergulde coppe.
1 kanne.
2 potkens om olie en asijn in te doen.
2 silvere schalen.
1 silvere kruitdose.
1 posteleyne kanne met een silver vergult dexel.
1 mostertpot.
1 candeelcroes.
en 1 silvere kelcxken".

RETHAAN MACARÉ.

Guillotine. Het is overbekend, dat deze achtingswaardige geneeskundige niet de vinder is van het ook aldus genoemde strafwerktuig, waarmede met helsche woede in 1792 tallooze Fransche burgers van het leven beroofd werden, ofschoon zijn naam ten onregte aan dit werktuig onafscheidelijk is verbonden. Door hem is alleen opgemerkt, dat deze wijze van regtsplegen, in vroegere tijden bij onderscheidene volken uitgeoefend, eene minder folterende doodstraf is. Het was alzoo met eene menschlievende bedoeling, dat hij in de Nationale vergadering van 1789 voorstelde om het later naar hem genoemde werktuig

tot uitoefening der doodstraf in te voeren. Minder is het algemeen bekend, dat deze wijze van regtsplegen van vroegere tijden reeds is afgebeeld, met name door den beroemden vriend van den Keurvorst JOHAN FREDERIK en van LUTHER, den schilder LUCAS CRANACH. Zoo meldt FIORILLO, *Geschichte der Mahlerei in Deutschland*, u. s. w. B. II, bl. 375, het volgende: »In einem Seltnen Büchelchen: *Hortulus animae, Lustgarten der Seelen: Mit schönen lieblichen figuren*, 1547, *Gedruckt zu Wittenberg, durch* GEORGE NHAN (1 Alphab. 7 Bog. 4.) befinden sich 52 holzschnitte, theils grössere, theils kleinere u. s. w. Bei dem XII Artikel dieses Buches — S. MATTHIAS — befindet sich zur Seite gleichfalls ein Holzschnitt, welcher diesen Apostel vorstellt, wie er seinen Nacken beugt, damit sein Haupt durch das Falleisen (*Guillotine*) vom übrigen Körper getrennt wurde. Ein Henkerknecht zieht an dem Seile, und ist im Begriff das Mordeisen herabfallen zu lassen. Zur Seite der sogenannten *Guillotine* liegt das Oberkleid des Apostels; vor und hinter derselben sieht man Kriegsleute zu Fuss und zu Pferd, nebst mehrern Zuschauern, u. s. w."

Op de titelplaat voor de *Historie der Martelaren enz.* Dordrecht 1657, in fol., door SAVERY vervaardigd, ziet men een hand-Guillotine, door een' Persiaan gedreven, als uitvoerder van de straf. Daar het oorspronkelijke werktuig aan die volken wordt toegekend, zoo is zulks door SAVERY goed begrepen.

C. KRAMM.

Instructie voor den schoolmeester te Sassenheim.

Instructie voor den SchoolMr. tot Sassenheim, Gegeven ende gestelt by den E. Welgebooren heer mijnheer VAN HEENVLIET, houtvester van de Graeflicheyt van hollant ende westfrieslant, Ruywaert Baljou ende Dijckgraef des Lants van Putten Ambachts heere van Sassenhem. Onsen seer gebiedenden Heere.

1.

De Schoolmr. sal generalycken goede acht nemen ende sorge dragen om de kinderen stichtelijken te onderwijsen soo int Lesen als schrijven tot welcken eynde hij niet sal vermogen sonder consent van den E. Schout ofte Kerkmrs. hem selven Apsenteren ende alle veerthien dagen eenen dagh oorlof ende niet meer, ofte te ware met consent van Kerkmrs.

2.

Sal mede volgen in de Kerkendienst het advijs van den E. predicant, soo int voorlesen als voorsingen, Oock wel letten op het stellen vant uijrwerck ende alle dage luijen ten elff ueren naer ouder gewoonte.

3.

Waer voor den SchoolMr. sal genieten uit handen van de Kerkmrs. jaerlijckx voor tractement de somma van .... ende dat alle vierendeel Jaers den gerechte vierdepaert ende noch daerenboven vrij huishuijr ende alles vrij soo van onderhoudinghe van taffelen bancken int school als oock mede bequame onderhoudinge int woonhuys voor hem ende zijne gantsche familie.

4.

De schrijvers sullen geven alle vierendeeljaers negen stuyvers ende die niet en schrijven ses stuyvers, ende oft gebeurde dat sij niet veel en quamen int vierendeel jaers Jae alwaert maer eenen dagh after dat zy aengheteyckent syn, sullen evenwel het volle gelt moeten betaelen.

5.

De gene die geen tijt en hebben om te comen bij het vierendeeljaers ende begheeren by de week te eomen sullen betalen de schrijvers twee blancken eñ d'andere een stuyver: eñ al quamen sy maer eenen dagh in de weeck school sullen even wel die weeck ten vollen moeten betalen.

6.

Die nu begheeren te leerẽ cyfferen ofte Italijaens boeckhouden, als oock mede die buyten de ordinaris tijt school willen comen, tzij smergens, smiddags ofte s'savonts, sullen met den meester accordeeren voor eenen Redelijcken prijs.

7.

De SchoolMr. sal mede vermoghen kostkinderen te houden mits dese conditie dat de inwooñde kinderen daerdoor niet en worden verachtert ofte verscoven.

8.

De SchoolMr. sal mede de kerck schoon ende reijn houden, soo van Ragen, vagen, witte en schrobbe Als oock mede het pat van de kerck eñ om het kerckhoff schoon ende Reyn houden, ende wanneer daer een doot-lijck beghraven wort met het Armen beursken omgaen, opt graf. ende wel letten datter geen ombequaemheyt ofte ongheregheltheyt om en gaet int graeff maken Waer voor de SchoolMeester sal genieten boven syn ordinaris tractement Jaerlijcx de somma van .... ende noch daer en boven het weijen van het Kerckhof ende de proffijten vañ Vlucht opte tooren.

9.

Item soo en sal niemant van dit voorsz. schoolloon vrij wesen dan die van den armen ofte H. geest leven.

10.

Zal oock mede belet worden datter niemant eenige School ofte maniere van Schoolen houden binnen dese onse heerlyckheyt, het sy int openbaer ofte heymelyck Vrouwe persoons ofte mans alles opte boete van
ten proffyte van den Schout.

11.

In cas van vertreck salmen ghehouden wesen malcanderen een vierendeel Jaers te vooren te waerschouwen.

Egheven onder onse namen ende
ondertekening by onse E. E.
Schout ende KerckMrs.

(*Letterlijk afschrift van een Concept-Reglement.*) ***.

Reisverhaal van J. de Gorter, van Petersburg naar Amsterdam. De Hoogleeraar JOHANNES DE GORTER, lijfmedicus van het Russische hof, verliet het in 1758. In eene aanteekening van een zijner kinderen leest men:

„A°. 1758. *Donderdag* den 4 Augusti met mijn' vader, en broeder H(ERMANUS) DE GORTER, van *Petersburg* gereden na *Oranjeboom*, in geselschap van broeder D(AVID) DE GORTER en zijne vrouw, Mad^{me}. TALEN, Mad^{m}. RIJNHOLT, de Juffrouwen LIMBURG, BROMMÉ, ROUCHERT en POT en de Heer VAN CLEEF; onderweg gegeten op de buytenplaats van de Vice-Cantzelier bij de Graaf CZERNICHEF; na den middag overgevaren na *Croonstad*, daar in t jagt van de Vice-Admiraal KEIJSER gelogeert.

Zondag morgen om 9 uuren uyt *Croonstad* gezeylt met schipper GOSSEL, geaccordeert voor 100 Roebels.

Zaturdag den 9 September om 8 uuren in *Travenmunde* aan land gekomen, een koets gehuurt op *Lubeck*, daar om 12 uuren gearriveert, gelogeert in de vergulde Engel, daar besien het Wapenhuys, Marienkerk, Domkerk, daarin gevonden een grafschrift:

Wonder boven wonder,
Hier ligt begraven onder,
Vader en moeder,
Zuster en broeder,
Man en wijf,
Twee zielen in een lijf.

Van *Lubeck* vertrocken Dingsdag morgen te 6 uuren; gegeten te *Schönberg;* des avonds te 6 uuren in *Hamburg* aangekomen, in de Zwarte Adelaar gelogeert.

Woensdag gegeten bij den Conzul MAURICIUS.

Donderdag Bededag, na de middag in de kerk geweest bij D^{s}. SOERMANS; daarna een visite gegeven aan de Russische afgesant SOLTIKOW; des avonds bij MAURICIUS gegeten.

Vrijdag namiddag na *Altona* gereden bij de Koopman RUTGERS, daarna den avond bij D^{s}. SOERMANS gepasseert.

Zaturdag, met de jonge MAURICIUS, de Secretaris en Gouverneur, de Bibliotheec besien, dáár schrift gevonden *met de mond geschreven;* daarna buyten de stad voorbij de Tuynen gereden, vervolgens SOLTIKOW gefiliciteert wegens de naamdag van de Keizerin.

Zondagavond gegeten bij MAURICIUS.

Maandag. Vader onpasselijk, bleven wij thuis.

Dingsdagsmorgen. D^{s}. SOERMAMS van ons afscheid genomen; namiddag te 3 uuren van *Hamburg* gereden na *Altona*, van daar met een Ever, met een koets en tien paarden, geset over de *Elve*; te 6 uuren aangekomen te *Haarburg*.

Woensdag om half 6 afgereden; des avonds te 8 uuren te *Arenswood* aangekomen.

Donderdag te half 6 afgereden; te *Ottersberg* gegeten: des avonds 6 uuren in *Bremen* gekomen in het logement de Garekeuken.

Vrijdag besien de Domkerk, de blijkelder waarin de Lijken zonder bederf 300 jaren goed bleven; vervolgens de Wapenkamer, daar een nagemaakte schildwagt het pistool afschiet, als men van de trappen komt.

Den 30 Sept. 1758 in *Amsterdam* gekomen." ..ELSEVIER.

Vragen.

CLXXXII. — *Gedichten van Jacob Westerbaen.* Onlangs ben ik toevallig eigenaar geworden van een exemplaar der *Gedichten* van JACOB WESTERBAEN, waaraan de tand des tijds, alias mot, met vernielenden ijver geknaagd heeft. Indien het der moeite waardig is, zou het, met behulp van een ander exemplaar, gedeeltelijk te herstellen zijn. De titel luidt: *Gedichten van* JACOB WESTERBAEN, *Ridder, Heer van Brandwijck en Gijbland etc. verdeylt in vijf boeken. I. Minne-dichten.* II. *Helden-dichten.* III. *Mengel-dichten.* IV. *Ockenburgh.* V. *Farrago Latina.* In 's Gravenhage, bij ANTHONIJ, JOHANNES ende PIETER TONGERLOO, Boekverkoopers, 1657.

Nu volgt: „Toe-eijgening aan den Hoog-Edelen, Wel-ghebooren Heer, Heer ADRIAEN VAN DER MIJLE enz." Daarna een: „Aen den Leser", waarin de dichter vele opmerkingen maakt over den „opgangh en wasdom welke de Nederduytsche Dicht-kunst, zedert een halve eeuw herwaerts heeft gekregen"; en den lezer mededeelt, dat hij ook „vermaeck genomen heeft, in het dichten der Konincklijke Psalmen, als mede in het berijmen van zijne woonstede *Ockenburgh*", door hem afzonderlijk in druk gegeven.

Het eerste bock wordt nog voorafgegaan door versjes, waarin eene dame en verscheidene heeren den dichter of zijne verzen bewierooken.

Onder dezelve is deze „*Waerschovwingh*":

„Dit 's Brandwijcks vollen hof, daaruijt zij zijn genomen,
De Bloemkens, daer 't nae riekt door alle stadt en straet:
Plukt, lezer; dan siet toe; daer is goet in te komen;
Maer, gaet het U als mij, tot uijt en gaen is geen raet.
CONSTANTER".

Zou een Navorscher de beleefdheid willen hebben, de onderstaande vragen te beantwoorden. Ons verblijf op het eiland, dat den naam van den H. patroon van 't broodbakkers-gild te *Parijs* draagt, stelt ons buiten staat zelf te onderzoeken.

1°. Is er meer dan eene uitgave geweest van deze „gedichten"; welke was de laatste?

2°. Komt het werk nog al in boekerijen en op aucties voor, of is het „zeer raar"?

3°. Bestaat er ook eene levensbeschrijving van den dichter? J. BRAKEL.

CLXXXIII. — *Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong en geslachtswapens.* Hoezeer de Heer CONSTANTER het, blijkens zijn antwoord, bl. 202, op mijne vraag (bl. 38, Vr. XXXIV) betreffende geslachtsnamen van *regterlijken* oorsprong, niet eens met mij is, waag ik toch andermaal de aandacht van HH. Navorschers op dat taal- en oudheidkundig onderzoek, op de monosyllaben *At, Boe, Bol, Beef, Bruns, Ben*, enz. te vestigen, en hen vriendelijk uit te noodigen mij die lijst te helpen aanvullen en verklaren, zoo mogelijk ook mij met de *geslachtswapens* dier vroeger genoemde familiën bekend te maken.

Ik ken alleen dat van BUDDINGH' en HATTINGH, niet van de navolgende:

ATTING(H), BOLDINGH, BENTINCK(H), BEEFTINGH, BRUNSTINGH, HARDINGH, HATTINGH, HEFTINGH, HEYTING(H), HYDDINCK(H), LIEFTINCK(H), LENTINGH, MUNTINGH, NOORDINGH, ODDINGH, RADINC (RADINGH), SCHULTINGH, SCHOLTINGH, SMEDINGH, SASSENDINGH, STRATINGH, SUIDINGH, WOLTINGH, — waarin, onzes erachtens, de voorgevoegde monosyllaben de beteekenis van *ding* en *ting* wijzigen en bepalen. — Door aanvulling dezer lijst en opgave der *geslachtswapens* zal men ons zeer verpligten. D. BUDDINGH'.

CLXXXIV. — *De Pol.* Men vindt in *Gelderland* en ook in naburige gewesten eene menigte plaatsen, welke den naam van *Pol* voeren, of met dat woord zijn zamengesteld. Zoo heeft men de *Pol* bij *Bemmel*, in de *Over-Betuwe*, de *Pol* in de Graafschap *Zutphen*, aan de *Dortsche beek*, tusschen *Zutphen* en *Lochem*; de *Pol*, mede in de Graafschap, in de hoogheid *Wisch*; de *Pol*, nog eens in de Graafschap, aan *den Rijn*, tusschen de *Pley* en *Westervoort*; de *Pol* op de *Veluwe*, bij het dorp *Voorst*; de *Plekkenpol*, bij *Bredevoort*; de *Hanenpol* op de *Veluwe*, tusschen *Harslo* en *Veldhuis*, en meer andere dergelijke.

Welke is de beteekenis van het woord *Pol*; zou het gelijkbeteekenend met *poel* zijn? Q. X. Z.

CLXXXV. — *Jacobus Zaffius.* In mijne verzameling van portretten bevindt zich ook eene afbeelding van bovengenoemden persoon. Het stelt eenen man voor in eene met bont gevoerde toga, in zittende houding, rustende met de linkerhand op een doodshoofd. Op de tafel, waarop dit ligt, leest men: „En Quid". Boven in de plaat ziet men zijn wapen, bestaande in een' bok met hetzelfde helmteeken, benevens: Aetatis 84. Volgens het onderschrift stelt deze plaat JACOBUS ZAFFIUS voor, Aartsdeken te *Haarlem*, enz., obiit anno 1618. Dan volgt een zesregelig Latijnsch vers, geteekend: „Memento Aeternitatis". T. HALS, pinxit. J. V. VELDE, sculpsit 1630. J. J. PROOST excudit. folio.

Wie weet mij iets omtrent dezen persoon te berigten? D. F.

CLXXXVI. — *Eerste Boekdrukkerij te Batavia.* Volgens VALENTIJN, in zijne *Beschrijving van Batavia*, Dl. V.; St. I, bl. 413, werd aldaar in het jaar 1659 het eerste boek in druk gebragt door KORNELIS PIJL.

Het onderstaande werk werd er, blijkens den titel, in 1638 gedrukt: *Generale Beschrijvinghe van Indiën, ende in 't besonder van 't Coninckrijck van Guseratte, enz. door* JOHAN VAN TWIST, *ghewesen Overhooft van de Nederl. Comptoiren Amadabath, Cambaye, Brodera ende Brotchia, naer de copye ghedruckt tot Batavia, in de druckerye van de Gouden pers* (Anno 1638).

Wie der HH. Navorschers kan mij den naam des drukkers opgeven, zoo mede of er soms nog vroeger werken zijn gedrukt? LABORANTER.

CLXXXVII. — *Zilveren kroon of armluchter.* In 't jaar 1659 zonden de Staten-Generaal, om de vriendschap met den Czaar van *Muscoviën* te bevestigen, aanzienlijke geschenken van uitnemende tapijten, eene overkostelijke karos en gemaakt zilverwerk derwaarts, waaronder eene overgroote *zilveren kroon* uitmuntte, welke zes omgangen, ieder van twaalf armen boven elkander had, alle met fijne zilveren dompers voorzien, en op vele plaatsen met zwaar goud overtogen, waar verguld zilveren loveren en bloemwerk, aan zilveren kettingen zamengevoegd, doorspeelden. Deze kroon had met het fatsoen 1,500,000 gulden gekost, en werd op de groote Burgerzaal van het Stadhuis (te *Amsterdam*) zamengevoegd, alwaar zij door duizenden menschen is bezigtigd geworden.

Het bovenstaande, hetwelk ik in eene oude Kronijk aangeteekend vond, bragt mij op het denkbeeld om in DE NAVORSCHER te vragen: Is die *kroon* nog in wezen, of wat is daarvan geworden? ICHNEUTES.

CLXXXVIII. — *De pool- en middagcirkels op wereldkaarten.* Waarom worden op de wereldkaarten de poolcirkels sterk en de daarop volgende cirkels minder gebogen getrokken, daar zij toch alle evenwijdig van den evenaar zijn? Vreest men door regte lijnen den bolvorm te zeer te schaden, dan moesten zij alle naar dezelfde zijde gekromd zijn. Nu heeft het veel van de vaten, die men van boven en van onder te gelijk ziet, op de geestige prent van HOGARTH. Wat nog meer tegen de regelen der teekenkunst zondigt is, dat de middagcirkels des te verder van elkander staan, hoe meer zij de kanten van het afgebeelde halfrond naderen. Waren alle, om de zijden niet te zeer in de verkorting te zien, even ver verwijderd, 't kon nog gaan; maar neen, tusschen de middelste is de minste ruimte, waardoor de aardstreken in het midden zamengedrukt en die aan de zijden bovenmate vergroot worden. Om aan alle vereischten te voldoen, zoude men in plaats van een oostelijk en westelijk halfrond, daarenboven Atlantische en Zuidzee-halfronden moeten voorstellen.

C. W. BRUINVIS.

CLXXXIX. — *Johannes Tzâla.* JOHANNES TZÂLA, te *Amboina*, heeft in Handschrift nagelaten (Maleisch met Arabische karakters) de geschiedenis van den Gouverneur NICOLAES SCHAGEN, aldaar overleden den 7den Julij 1696. „Hhikâjat mahâ-râdja NIKLES ISKAGEN, deri tânah *Ambon*". De schrijver noemt zich een' leerling van den beroemden Predikant PETRUS VAN DER VORM, „Moeried deri pâda ôrang jang mâha moelieja, dan ter-lâloe âmat hârif bidja khsâna-nja, jang ter-masjhoer, nâma-nja PETRUS FAN DER FORM, pandita besâr di negeri *Ambon*". Kan men ook opgeven:

1°. Of dit Handschrift nog in wezen is?

2°. Of er mogelijkheid bestaat om het tegen een copie, in mijn bezit, te vergelijken? en

3°. Of er ook eenige bijzonderheden van den schrijver bekend zijn? LABORANTER.

CXC. — *Gravure, waarop portret van D. Heinsius enz.* In mijne verzameling van historische prenten bevindt zich eene zeer fraaije gravure, in zeer breed 12°., door J. VAN MEURS, voorstellende negen personen aan eene tafel zittende, doch zoodanig, dat deze van voren niet bezet is.

Van de linkerzijde beginnende, ziet men de personen als volgt:

1. DANIEL HEINSIUS (Prof. Hist. etc.), regts, copie van het folio portret door SUYDERHOEFF (MULLER'S *Catalogus*, 2269 c.), in een boek schrijvende.
2. FRANC. GOMARUS (Theol. Prof.), borstbeeld regts, als in BRANDT, *Reformatie* (MULLER'S *Catalogus*, 1900 *f.*).
3. FRED. SPANHEIM (Theol. Prof.), borstbeeld links, copie van het folio portret door C. VAN DALEN, (MULLER'S *Catalogus*, 5041 *o.*) eenigzins achteraf.
4. *Onbekend*, borstbeeld van voren met langen baard, grooten platten kraag en tabbaard met bont omzoomd.
5. J. BOGERMAN (?), borstbeeld links, met zeer langen baard, opstaanden geplooiden kraag en wijden tabbaard.
6. *Onbekend*, borstbeeld eenigzins regts, met lang haar en knevels, grooten geborduurden kraag en mantel.
7. L. DE DIEU (Prof. Ling. Orient.), copie van het folio portret door J. SUYDERHOEFF (MULLER'S *Catalogus*, 1318), eenigzins achteraf.
8. *Onbekend*, borstbeeld regts, met korten baard, baret op, mantel met opstaanden kraag en eenvoudig onderkleed.
9. H. DE GROOT, links, copie van het portret door MIEREVELD (MULLER'S *Catalogus*, 2015 *c.*).

Op de tafel liggen verscheidene boeken, ook drie inktkokers, benevens een kokertje voor schrijfgereedschap. Onder de gravure leest men, met eene oude hand geschreven: „Affini suo charissimo. Rev. D. MICHAËLI EVERSDIJCK, hunc librum dono dedit BALD. WALAEUS, Editor A°. 1667".

Op welke gebeurtenis kan deze plaat doelen, die bijzonder uitmunt door de volmaakte gelijkenis der personen, niettegenstaande de portretten nagenoeg 2 Nederl. duimen groot zijn; en in welk boek kan zij te huis behooren?

D. F.

CXCI. — *Opstel over de Veemgerigten in Gelderland en binnen Arnhem.* In de *Kronijk van Arnhem* leest men bl. 309:

„1763. den 1 Octob. werdt aan HENR. CANNEGIETER, bezich zijnde met het maken van een opstel, rakende de Vehmgerichten, voor zoo verre die tot *Gelderland* en specialijk dese stad (*Arnhem*) hadden gespecteert, daarvoor visie, en, zo nodig, Copie der stukken uit lade XIX, XX, XXI en XXII van de Brandkamer toegestaan".

Is dit opstel ook gedrukt? — Zoo ja, onder welken titel is het dan bekend? en, zoo neen, zou men dan ook eenig berigt aangaande het lot van dit opstel kunnen geven?

§. §.

CXCII. — *De karos van staat.* De Heer P. SCHELTEMA deelt in zijn *Oud en Nieuw*, Amst. 1844, het rapport mede, door zijn' bloedverwant, Mr. J. SCHELTEMA, in 1796 over den bouwval van de karos van staat uitgebragt.

Dit geestige stuk is echter uit den aard der zaak nog al oppervlakkig, en gaarne wenschte ik iets meer van de karossen van staat te weten, niet zoo zeer om de voertuigen zelven, als wel om den luister, welken de staten in het schitterendste tijdperk der republiek, bij het ontvangen van vreemde gezanten ten toon spreidden. Uit den titel van *Bewaarder der Karossen van staat*, in 1748 verleend (wat gaf aanleiding tot die benoeming en wie werd met dien post begunstigd?), zou ik afleiden, dat er meer dergelijke rijtuigen in gebruik zijn geweest.

Bij het stellen van het rapport in 1796 schijnt er nog al veel onzekers ten opzigte der geschiedenis van de karossen te hebben bestaan, zoo als ook aangaande den persoon voor wien en den tijd wanneer het toen nog overig zijnde rijtuig vervaardigd was. Een en ander kan misschien nu wel worden opgelost, nu er zoo veel, wat lang verborgen was, door DE NAVORSCHER in het licht kwam. Het is daarom, dat ik deze zaak ook nog eens hier ter sprake breng.

φ²—φ.

CXCIII. — *De Moffeschans.* Gaarne vernam ik eenige bijzonderheden betreffende *de Moffeschans*, oorspronkelijk eene sterkte, in 1583, digt bij *Neuzen*, tegen de Spanjaarden aangelegd, later in een heerlijk buitengoed herschapen en thans zich als eene gewone landhoeve voordoende, — althans meer dan hieromtrent door VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, en P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, is medegedeeld. De Predikant PETRUS HONDIUS, die in zijn merkwaardig werk *de Mouffeschans*, dit landgoed beschreven heeft, moet een zeer ervaren kruidkundige geweest zijn, en stond in betrekking met onderscheidene geleerden, gedeeltelijk in de aangehaalde schriften van VROLIKHERT en DE LA RUE vermeld, — gaarne vernam ik de namen van allen. Welkom zouden mij mede zijn eenige levensbijzonderheden van Ds. P. HONDIUS, onder anderen de datum zijner geboorte te *Vlissingen*, en die van zijn overlijden te *Neuzen*. Zou van Ds. HONDIUS nog bestaan zijn *Herbaricus Indicus*? Was het landgoed *de Moffeschans*, de eigendom van JOHAN SERLIPPENS, Burgemeester te *Neuzen*, of wel van HONDIUS, daar deze in zijne dichtkundige beschrijving het *zijne* buitenplaats noemt; en aan wien is dit landgoed achtervolgens in eigendom overgegaan? En wat is er nog bijzonders te melden van het *legaat* en het zoogenaamde *Classis-Land*, onder *Neuzen*, hetwelk, volgens VROLIKHERT, door Ds. HONDIUS aan de Classis van *Walcheren* vermaakt is?

B.

CXCIV. — *Anna Richardina Cronenberg.* Van deze weinig bekende dichteres, overleden te *'s Gravenhage*, den 18den Maart 1808, waar zij ook, vermoedelijk in 1735, geboren was, bestaat een dichtstukje: *Diefstal* (door musschen) *in haren tuin gepleegd*, waarvan mij alleen bekend zijn de regels:

> Graauwe rokjes hadden ze aan,
> Rondom digtjes toegedaan.

Weet ook een der Heeren Navorschers mij dit dichtstukje in zijn geheel mede te deelen, dan zullen zij mij bijzonder verpligten, door dit spoedig te doen.

A. J. VAN DER AA.

CXCV. — *De geschiedenis van Nederland op rijm.* In mijne jeugd heb ik eene zeer korte geschiedenis der *Nederlanden* op rijm gelezen, misschien plus minus 100 regels lang. Zij begon, zoo ik mij wel herinner, met het verbond der Edelen, en eindigde met den vrede van *Utrecht*, zoodat de laatste woorden nagenoeg deze waren:

> toen Utrecht 't vreeverdrag
> Dat 't langste stand hield in zijne muren sluiten zag.

Weet ook iemand mij te zeggen, of die beschrijving in druk bestaat en nog te bekomen is; of weet er mij ook iemand een afschrift van te bezorgen?

A. J. VAN DER AA.

CXCVI. — *De Belijdenis van de backer aan 't hof van Pharao.* In mijne adversaria betrekkelijk de stad *Amsterdam*, vind ik het volgende stukje, op een octavo blaadje gedrukt, dat ik hier letterlijk afschrijf:

DE BELIJDENIS

van de

BACKER

aan 't Hof van PHARAO.

'k Bely voor God en elk en zweer by myn Geweeten,
Dat ik door 't Volk ten stoel ter eere ben gezeeten;
Dat ik zachtmoedig ben en heel gedwee van aart;
Dat Deugd en Godvrucht zelf in my te zaamen paart,
En dat Ik door myn' Vrou my schand'lyk laat regeeren;
Dat coo de PAPEGAAY, eerst alles my doet leeren;
Dat 'k niets verrichten kan ten zy 'k *te Muyden*, van
De zaak bericht geef, als een Onderdaan en Man,
Dat ik den Burger haatte om dat ik wierd gedwongen,
Te dansen naar de toon die my wierd voorgezongen;
'k Ben deerelyk misleid; Ik haat de slaaverny
En acht den mensch alleen, in spyt van slaaven, vry;
Ik schroom myn Vriendental, en beef als Ik hoor plonderen,
Uit vrees dat het Gemeen myn' glaazen in zal donderen;
'k Belet het nergens niet schoon ik 't beletten kan,
En 't myne plicht vereist als Braaf en eerlyk man;
Ik durf onmooglijk niets; wat dat ik zal beginnen?
'k Heb wel niet veel verstand maar ben toch by myn zinnen;
Geef, die my raaden kan, toch eenen zeek'ren raad,
Tot redding van my zelf in spyt van Eigenbaat;
Dat ik dit waarlyk meen, trouwhartig heb beleden,
Betuyg ik voor myn God en zweer het elk met eeden.

Gedrukt aan 't Hof van PHARAO.
En nu herdrukt, a 2 st.

Weet ook iemand der Heeren Navorschers mij de bedoeling van deze regels op te geven?

A. J. VAN DER AA.

CXCVII. — *Penningen.* Zou iemand mij inlichting kunnen geven omtrent de hieronder beschreven penningen, inzonderheid door wien en bij welke gelegenheid zij geslagen zijn?

1. Een gouden penning ter grootte van een' Dukaat. Aan de eene zijde vindt men de letters I. H. S., waarboven het alziend oog met stralen omgeven, en daaronder een arend. Het omschrift: „*Helf du heijlige Dreijfaltigkeit* 1606." Aan de keerzijde, twee gekruiste zwaarden met de letters *F. L.* in elkander geslingerd en een' keurvorstelijken hoed. Het omschrift: „*Wol dem der Freud an sein kind erlebt*".

2. Een gouden penning, ter grootte van een' gulden. Aan de eene zijde is de doop van JEZUS door JOHANNES voorgesteld, met het omschrift: „*Hic est filius meus dilectus*". Aan de keerzijde ziet men een lam, met het omschrift: „*Sihe das ist Gottes Lamb welches der Sunde tregt* JOHANNES I".

3. Een gouden penning, ter grootte van een' daalder. Aan de eene zijde, een driemast schip met het jaartal 1742; en daaronder: „B[k] Vet". Op de andere zijde, het wapen van *Westfriesland* met twee gekruiste ankers en de letters P. P. P.

D. F.

CXCVIII. — *Knipperdolling, Rotmijn, enz.* In een oud boekske, getiteld: *Kronijk-Register van de voornaamste Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenissen van 't begin der wereld tot* 1784, door ISAAK ABRAHAMSEN, lees ik bl. 45: „In 1536 leefden de ketters KNIPPERDOLLING, ROTMIJN, JAN MATTHIJSEN, DAVID JORIS, HENDRIK NICOLAAS HUIS DER LIEFDE".

Nu is mijne vraag: Wie waren deze ketters en wat was hun bedrijf, en heeft de naamsoorsprong van den laatstgenoemden ook eenige historische bekendheid? Bl. 48 van ditzelfde boekske bevat op het jaartal 1584: „BROER CORNELIS, een vuil en ongeschikt paap, Leeraar te *Brugge*, leefde in deze tijd". Wie is die BROER CORNELIS geweest?

L. D. F.

CXCIX. — *Portretten van Petrus Camper.* Het is bekend, dat PETRUS CAMPER als kind reeds kleine plaatjes geëtst heeft, en dat hij naderhand ook zijne talenten beproefde om te werken in de zwartekunst-manier. Vier platen: een vrolijke drinker, een kinderhoofd en twee portretten van geleerden, zijn van deze laatste manier nog overig. Het laatste portret moet onder opzigt van eenen kundigen meester in *Londen*, in den jare 1748 vervaardigd zijn. — Weet nu ook iemand mij op te geven, wie die kundige meester geweest is, en welke geleerden het zijn, van wie P. CAMPER de portretten vervaardigde?

W. *te H.*

CC. — *Admiraal Assenberg.* Eenigen tijd geleden, vond ik onder mijne aanteekeningen: „ASSENBERG, *Admiraal, in arrest te Weenen*, 1699", zonder opgave, waaruit ik dit had opgeteekend. Nu lees ik in VALENTIJN, Dl. V.; St. 2, bl. 136 (Zaken van de *Kaap de Goede Hoop*): „In dat zelfde jaar (1708) verscheen hier als *Gouverneur* de Heer LOUIS VAN ASSENBURG, die bevoorens *Zeevoogt van den Keizer op den Donauw geweest, en van denzelven niet tot zijn meeste genoegen afgeraakt zijnde*, in *Holland* bij zijne broeders tot *Amsterdam* aangekomen en door de Heeren XVII aangenomen was, om den jongen Heer VAN DER STEL te vervangen, gelijk hij den 24 Januarij 1708, met het schip *de Generale Vreede*, hierook, en wel zoo laat aangeland is om dat hij in *Brazyl* vervallen, en genoodzaakt geweest was, daar eenigen tijd te blijven".

Gaarne zoude ik wenschen te vernemen:

1. Of hier dezelfde persoon bedoeld wordt? Mijns inziens, ja.
2. Of hij een Nederlander was? Zoo ja, waar en wanneer geboren?
3. Welke betrekking hij in Oostenrijksche dienst heeft bekleed?
4. Wanneer hij derwaarts is vertrokken?
5. Hoelang hij aldaar is verbleven?
6. De reden waarom hij deze dienst heeft verlaten?
7. Of hij ook vroeger in dienst der O. I. Compagnie is geweest?
8. In welke betrekking zijne broeders te *Amsterdam* waren?

Volgens VALENTIJN, overleed de Gouverneur LOUIS VAN ASSENBURG aan *de Kaap*, den 27sten December 1711, en werd hij in de Groote Kerk aldaar begraven. Hij voerde een burgt met vijf torens in zijn wapen (a. w. bl. 15).

LABORANTER.

Antwoorden.

„*Lettres Hollandoises*" *etc.* (III.; bl. 260, Vr. CXLII, vgl. V.; bl. 250). Weinige dagen geleden, kwam mij een pamflet in handen, waarin de vraag, wie de schrijver der *Lettres Hollandoises* was, wordt beantwoord. Het bedoelde pamflet heeft tot titel: *Première lettre d'un Citoyen de la Haye, au prétendu Citoyen d'Amsterdam, en reponse à ses observations sur la mémoire présentée aux Etats Généraux, par M. l'Ambassadeur d'Angleterre le*

22 *Juillet dernier* 1779, zonder den naam der plaats, waar het gedrukt is.

Reeds op de eerste bladzijde, alwaar de brief begint: »Si Mr. l'Ambassadeur *d'Angleterre* avoit temoigné de la mauvaise volonté pour nôtre Republique, si — s'il — s'il avoit à ses ordres un faiseur de libelles, comme l'auteur des *Lettres Hollandoises* (a) pour noircir les intentions d'un Prince" etc. etc., — vindt men dat antwoord in de bij (a) gevoegde noot, luidende aldus:

»Il est bon que cet infame calomniateur soit connu. Son nom est DERIVAL DE GOMICOURT, son reduit est à *Louvain*, et son bureau de correspondance à *la Haye*, à l'Hôtel de......

ICHNEUTES.

Edele steenen (III.; bl. 318, Vr. 290; vgl. V.; bl. 39). Hoezeer ik mij niet vermeet, aan J. M. eene geheel voldoende oplossing te geven der vraag ter verklaring van al de tien door hem uit den *Parzival* aangehaalde edele steenen, neme hij voor lief hetgeen ik hem dienaangaande als meest waarschijnlijk meen te mogen aanbieden.

Balax. De *Gemma Rubinas* LINN., bepaaldelijk de *bleeke* robijn, ook wel genaamd *Balassus*, in 't Fransch *Rubin balais* of *balaix*.

Gagatromes. De *Bitumen Gagas* LINN. of gitsteen, het bijvoegsel *atromes*, van 't Grieksche ἄτρομος, *intripidue*, onversaagd, schijnt te duiden op de kracht, welke men dezen steen toeschreef, ten bate van hem, die hem droeg. BARTHOLOMEUS VAN GLANVILLA zegt er van in zijn boek *van den proprieteyten der dinghen*, Haerlem 1485, Boek 16, cap. 48: »*Hi is den viandē cōtrari*".

Panthers. Dezelfde als welke bij evengemelden BARTHOLOMEUS, cap. 79, onder den naam *Panthon* beschreven wordt als »een steen vā veel verwē oversprēkelt eñ te gader onderdeilt, want hi is zwart eñ roet gruen eñ bleke eñ purpur eñ als een rode rose. dese stene maect enē man kuen eñ onverwinlic in dien daghe als hi gesien wort des morgēs als die sōne op gaet". Hij is eene varieteit van den *Silex Jaspis* LINN., *Panther Jaspis* genaamd.

Antrodragma. Waarschijnlijk het *Spathum Speculari* LINN. of Spiegelspaath, bij PLINIUS *Androdamus* genaamd.

Ematithes. De welbekende *lapis haematites* of *Bloedsteen*, *Ferrum haematites* LINN.

Dionisia. Meergemelde BARTHOLOMEUS zegt van dezen, cap. 34: »Dyonisius is een swart dōcker stēē ouersprenkelt mit rodē aderen. Eñ heit daarom also want waer hi ghewreuen eñ mit water ghemenget so doet hi dē wyn wel ruken, eñ dat nochtās wōder in dien is, hij wederstaat dronckenscap".

Crisolecter. De *Gemma Topazius* LINN. Zie HOUTTUIJN, *Natuurlijke Historie*, Dl. III.; St. 3, bl. 476, alwaar deze steen onder den naam van *Chryselectron* vermeld wordt.

Hîennîâ. BARTHOLOMEUS zegt, cap. 55: »*Hyena* is een geme die in dē oghē eenre beeste die men hyena heit ghevōden wordt. Eñ waert dat yemant desen steen onder sijn tonghe hielde hi soude veel toecomende dinghen te segghen weten".

Paleise. Is eene varieteit van den *Balaspis* of bleeken robijn, aldus genoemd naar het Latijnsch adjectivum *pallidus* of *pallens*.

Sardine. Is de *Silex Carneolus* LINN., of kornalijnsteen, bij de Grieken Σάεδίον genoemd, en onder den naam van *Sardis*, reeds vermeld *Exod*. XXVIII: 17, als bevat in den borstlap des hoogepriesters.

Wanneer J. M. later in DE NAV. V.; bl. 39, zegt, dat het hem niet onaannemelijk voorkomt dat, even als men fabelachtige dieren enz. had, ook de ter boven aangehaalde plaats aangeduide edele steenen voor een deel tot het rijk der fabelen behooren, zoo geloof ik daarentegen dat het fabuleuse meer tot de eigenschappen aan die steenen toegeschreven, dan tot hun wezenlijk bestaan behoort.

Zoo is het ook gelegen met den steen *Galactides*, door BARTHOLOMEUS, Cap. 49, beschreven als »vā asschiger verwē eñ zuet in dē smake. Eñ als hy geureeuen wordt so geeft hi wt oft melc waer", enz. Deze is de *Calx marmorea* LINN., *Maanmelk* en ook wel *minerale zwam* genoemd. Hij is niet dezelfde als de *Galazia* in den *Lanzelot*, maar deze is dezelfde met dien, welke bij BARTHOLOMEUS, cap. 50, onder den naam van *Gelaria* beschreven wordt »als eene witte Geme, hebbende een ghedaēte des hagels, in der figuren, ende is van also groter coutheit, dat hy nemermeer van den vier warmen wordt".

Deze *Galazia* of *Gelaria*, bij PLINIUS *Galaxia* en ook wel *Galactites* genoemd, is eene verscheidenheid van den *Silex Jaspis* LINN.

ICHNEUTES.

Order van de zon (III.; bl. 320, Vr. 312). In de *Dictionnaire Historique des orders de Chevalerie*, par HENRI GOURDEN DE GENOUILLAE, Paris 1854, lees ik: »Soleil de Perse et du Lion créé en 1808 par le Shah de *Perse*, TETH-ALY, dans le dessein de récompenser les étrangers qui rendent des services importants à *la Perse* et afin de donner une marque de satisfaction aux ambassadeurs et aux personnes de leur suite. Il est exclusivement réservé aux étrangers et les musulmans ne peuvent y être admis". Δ.

»*Korte beschryvinge van Parijs*" (III.; bl. 352, Vr. 356). BERTHAUD en SCARRON hebben, in 1664, in 12°., te *Parijs* een hekelschrift uitgegeven, onder den titel van: *La ville de*

Paris, en vers burlesques. Welligt is de *Korte beschryvinge van Parijs* eene vertaling daarvan. J. L. A. I.

Verval der Nederlandsche zeemagt (III.; bl. 384, Vr. 387). Dat in het jaar 1768 een *vijftal* schepen de beschikbare zeemagt was, vermeldt Mr. GROEN VAN PRINSTERER in zijn *Handboek der geschiedenis van het Vaderland.* J. L. A. I.

[Hiermede is de door φ^2—φ. aangehaalde plaats uit MARTINET, *Vereenigd Nederland,* niet opgehelderd, en blijft alzoo de aangewezene vraag nog onopgelost.]

Het werk: »De Antiquitate Britanicae Ecclesiae" (IV.; bl. 263, Vr. CXXXIII). Indien ik in aanmerking neem, dat aan RICHARDUS VERSTEGEN, gezegd ROWLANDS, van Gelderschen oorsprong, doch in *Engeland* geboren, het anoniem uitgegeven merkwaardig werkje: *Theatrum Crudelitatum Haereticorum nostri temporis,* te Antwerpen in 1587 en 1592, in 4°., met platen, gedrukt en in 1588 in het Fransch vertaald, wordt toegeschreven, dan acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat hij ook de schrijver kan wezen van: »*De Antiquitate Britanicae Ecclesiae*", en de werkjes, getiteld: *Of the Antiquities of England,* Antw. 1605, in 4°., en de *Brittannische Oudheden,* Antw. 1606, in 12°., zijn de vertalingen daarvan. Met zekerheid heeft hij de *Nederl. Antiquityten, met de Bekeeringe der selve Landen, door den H.* WILLIBRORDUS, Antw. 1613, in 12°., met pl., geschreven. J. L. A. I.

Stukken over Nederlandsche historie (V.; bl. 3, Vr. I). Mr. J. DIRKS, President van het *Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden,* deed in de 81ste vergadering van dit Genootschap, den 12den Julij jl., eene voorlezing: *Over het belang der pamfletten-literatuur voor de geschiedenis des volks en de verzameling van Blaauwboekjes, onder den naam van Bibliotheca Duncaniana op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.* De Catalogus der Bibliotheek van DUNCAN is te *'s Hage* in 1754, in 8°. gedrukt, doch geeft geene stuksgewijze beschrijving dier verzameling; en of daarvan een zorgvuldig bewerkte Catalogus in HS. bestaat, even als van de verzameling van *Blaauwboekjes,* herkomstig uit de Bibliotheek der familie FAGEL, en thans berustende in die der Hoogeschool te *Dublin,* is mij even onbekend. Evenmin weet ik, waar het HS. mijner stuksgewijze beschrijving der rijke verzameling van den Heer JAN SCHOUTEN, na diens dood, is gebleven. Behalve de Catalogussen van G. J. DE SERVAIS en JAC. KONING, kan mede met vrucht worden geraadpleegd de zeer belangrijke *Description bibliographique de la bibliothèque de* J. ERMENS, 2 T. 3 vol. in 8°. Genoemde ERMENS was een zeer kundig Belgisch Bibliograaf en Boekhandelaar. J. L. A. I.

Paats van Troostwijk (V.; bl. 30, Vr. 6, vgl. bl. 251). A. PAETS VAN TROOSTWIJK, een beroemd schei- en natuurkundige, behoorde tot hen, die onder den naam van *Amsterdamsche* of *Hollandsche Scheikundigen,* in de wetenschap grooten roem verworven en het *Gas oleificum* ontdekt hebben. Bij zijn overlijden te *Breukelen*, den 3den April 1837, was hij rustend Lid van het Koninklijk Nederl. Instituut. Zie VERWOERT, *Vaderl. Woordenboek,* in voce. C. A. B.

Oud uurwerk en geschiedenis er van door Odevaere (V.; bl. 132, Vr. LXXIV). De bedoelde oudheidkundige ODEVAERE zal waarschijnlijk de Belgische kunstschilder van dien naam zijn, over wien men raadplege de *Levens en werken der Hollandsche Kunstschilders, enz.* door IMMERZEEL.

J. L. A. I.

Handteekening Constanter (V.; bl. 157, Vr. 114, vgl. bl. 251 verv.). CONSTANTIJN HUYGENS had de gewoonte om op de titels der hem toebehoorende boeken zijne zinspreuk: »*Constanter*" te schrijven. Waarschijnlijk deed hij zulks om zijne boeken te onderscheiden van die der Prinsen van *Oranje,* over wier bibliotheek hij het beheer als Bibliothecaris had, ten einde hierdoor alle vergissing te voorkomen, en het schijnt, dat hem dit zoo zeer tot gewoonte was geworden, dat hij, zelfs wanneer het niet noodig was, zijn eigendom door zijne zinspreuk te constateren, evenwel die zinspreuk op den titel der boeken schreef, blijkens een in mijn bezit zijnde exemplaar van P. C. HOOFT's werken, op welks titel, met de hand van HOOFT's zoon, staat geschreven: »*Aen de heer* CONSTANTIJN HUYGENS, *Ridder, heere van Zuylichem* etc. *Raedt en geheimschryver van zyn Hoogheydt den Prins van Oranje, zendt deeze zyne vader zal*r *werken, tot betuiging van vrientschap.*

Zyn Ed. Gestrenge, onderdaenigsten dienstwilligste,

ARNOUT HOOFT".

CONSTANTIJN HUYGENS zegt in zijn, in mijn bezit zijnde, eigenhandig testament, ten aanzien zijner bibliotheek, het volgende: »*Myn Bibliotheque, Instrumenten, Print-konst ende dergelycke, sullen myne dry Sonen onder haer deelen by lotinge soo als hier voren vande voordere verdeelinge myner Goederen hebbe geordonneert, zonder nochtans te scheyden soodaenige Boeken ende Papieren, als ick uyt het Cabinet van* LIPSIUS *hebbe bekomen, maer alle deselve voor eerst laeten in de possessie van mynen Soon* CONSTANTIN, *ende naer hem successivelyck by syne oudste*

Broeders ende haere oudste Sonen". LEGENDO ET SBRIBENDO (bl. 252) meent hier uit te moeten opmaken, dat HUYGENS' bibliotheek niet na zijn' dood is verkocht. Die verkoop heeft evenwel, circa twaalf maanden na HUYGENS' dood, plaats gehad, blijkens den daarvan bestaanden Catalogus, berustende in het Museum Meermanno-Westreenianum, welks titel aldus luidt: »*Catalogus Variorum et Insignium omni Facultate et Lingua Librorum, Bibliothecae Nob. Amplissimique Viri* CONSTANTINI HUGENII ZULICHEMII *etc. Toparchae et dum viveret, Serenissimi Arausionensi Principis Concilii Praesidi. Quorum auctio habebitur Hagae-Comitis in officina* ABRAHAMI TROYEL, *Bibliopolae op de groote Zael van 't Hof. Ad diem Lunae* 15 *Martius* 1688". Wat tot dien verkoop aanleiding heeft gegeven, of wat de oorzaak is geweest, dat HUYGENS' zonen den wil huns vaders niet hebben nageleefd, heb ik uit de vele geschreven oorkonden, welke ik van de familie HUYGENS bezit, niet kunnen ontdekken. Het lijdt evenwel geen' twijfel, dat er gegronde redenen hebben bestaan tot het verkoopen der bibliotheek, aangezien HUYGENS' zonen den uitersten wil huns vaders, ten opzigte van andere daarin beschreven bepalingen, met naauwgezetheid volvoerd hebben.

De zinspreuk »*Constanter*" is ook gevoerd geworden door A. J. ROYER, waarschijnlijk afstammende van den bekenden predikant van dien naam bij de Waalsche gemeente te '*s Hage*. Ook hij schreef die zinspreuk in de hem toebehoorende boeken, doch voegde er meestal zijn' naam bij; maar ROYER's inschriften zijn veel minder sierlijk dan die van HUYGENS, wiens schrift zeer fraai is. A. J. ROYER was bezitter van eene zeer belangrijke boekverzameling, waaronder ook handschriften, die op den 4den Februarij 1811 en volgende dagen, te '*s Gravenhage* is verkocht.

A. D. S.

F. Ruysch (V.; bl. 167, Vr. CIII.; vgl. bl. 236). In de levensbeschrijving van FREDERIK RUYSCH door JOAN FRED. SCHREIBER (Amst. 1732) veelal te vinden vóór de uitgave zijner *Opera omnia*, *Amstelodami* 1721, 4°., wordt niets vermeld van eene door F. RUYSCH opgerigte Apotheek in '*s Hage* en daarop gevolgd huwelijk; maar wel, dat hij na volbragte studiën te *Leyden* en te *Franeker*, alwaar hij doctoreerde, te '*s Hage* 4 Dec. 1661, nog geen 24 jaren oud zijnde, in het huwelijk is getreden met MARIA POST, dochter van PETRUS POST, Architect van Zijn D. H. Prins FREDERIK HENDRIK (zie bl. 3); voorts dat hij den 22sten Februarij 1731 te *Amsterdam* is overleden (zie bl. 79).

ALB. VON MULLER, die het door zijn verblijf in *Leyden* ook wel kon weten, zegt in zijne *Biblioth. Anat.* Lug. Bat. 1774, Tom I, p. 529. »Ex Pharmacopolio prodiit (apud Vylhoorn)."

Dat hij den 4den Dec. 1661 gehuwd is, hierin komen allen, welke over hem geschreven hebben, overeen. Minder gelijkluidend zijn de berigten, betreffende den juisten tijd zijner Promotie te *Franeker*; A. VAN DER BOON »*Geschied. der Ontd. in de Ontl. v. d. Mensch, enz.* Utrecht 1851, bl. 34, aant. 1, noemt noch jaartal noch datum; evenmin J. F. SCHREIBER.

Te vergeefs zocht ik naar zijne Dissertatie *De Pleuritide*, ten einde het jaartal zijner Promotie te vinden. Ergens teekende ik 1664 aan, met welk regt weet ik niet. — Misschien zou dit te vinden zijn onder de 60 Dissert. inaug. de Pleuritide in 4°. voorkomende onder N°. 8727 en N°. 8728. p. 1159 van den *Catal. Bibl. medicae* CORN. HEINR. à ROY (Amst. 1830).

L. D. R.

Raden van den Hertog Jan van Beijeren (V.; bl. 192, Vr. 182.; vgl. bl. 265). In het jaar 1419 worden als Raden van den Hertog JAN VAN BEIJEREN genoemd: GERRIT VAN EEMSKERK, Ridder, Heer van *Oosthuijzen*, JAN VAN NAERSSEN, Burgemeester van *Dordrecht*, BOUDYN VAN SWETEN, JAN VAN VLIET, WILLEM Heer van *Buren*, en GIJSBERT PIEK. Zie VAN LEEUWEN, *Genealogie van* EEMSKERK.

D'ERMIJN.

De Schedelleer eene hersenschim (V.; bl. 222, Vr. CXXX). Ja, zij is dit; de schijn heeft hier verblind, het onderzoek heeft dezen weggevaagd. *De Laconieke*, uit het Engelsch Rotterdam 1825, 1ste Stukje, heeft, bl. 51: »Onder de nieuwere theoristen zijn GALL en SPURTZHEIM te bespottelijk zelfs om bespot te worden. Ook wordt »die Gallsche Phrenologie und Carusche Cranioscopie das Urtheil gesprochen" in CARL VOGT" *Physiologische Briefe* 1846. S. 206, 208. Zie voorts het oordeel van Prof. JOS. HYRTL in zijn »*Lehrbuch der Anatomie*." Hollandsche uitgave door Dr. P. PEELEN, Tiel 1850, bl. 212 en bl. 313, waar wij lezen: »dat eene leer, die zich aanmatigt, door het betasten van den schedel den geestelijken aanleg van eenen mensch te willen vinden, slechts door dwazen voor dwazen uitgevonden kon zijn" en »de gelaatkunde is in allen gevalle op meer wetenschappelijke grondslagen gebouwd, dan de bespottelijke schedelleer."

L. D. R.

De Schedelleer eene hersenschim. Op deze vraag acht ik genoeg geantwoord, wanneer ik aanvoer, dat de dierlijke neigingen, welke bij den mensch voornamelijk in de achterste kwabben van de hersens zetelen, bij de dieren door het geheele hersenstelsel zijn heen geweven; weshalve het ten hoogste ongerijmd is te veronderstellen, dat de dieren, welke de

achterste hersenkwabben missen, ook die neigingen niet zouden bezitten, welke men onder den naam van *dierlijke*, den mensch toeëigent. F. F. C. STEINMETZ.

[*Phrenologie* (schedel- of hersenleer) mag niet verward worden met *Physionomie* (gelaatkunde); weshalve wij ons veroorloofd hebben, hetgeen in het berigt van den Heer STEINMETZ verder volgt weg te laten.]

De Schedelleer eene hersenschim. De leer van GALL, werd door een' doorslepen paardendief, met het beste gevolg beproefd, op den schedel van een' herbergier en van zekeren MONJET. Het verhaal daarvan komt voor in een der hoofdstukken van *de Steenbergsche familie, door* BRUNO DAALBERG, *M. D.* (P. DE WACKER VAN ZON). J. L. A. I.

Beroemde Schaatsrijders of Schaatsrijdsters (V.; bl. 222, Vr. CXXXIII). COLLOT D'ESCURY zegt in *Holland's roem in kunsten en wetenschappen* Dl. I, 2de druk, 1825, bl. 241 der *Aant. en Bijdrag.*, dat de kunst (schaatsenrijden) bij ons nog verre is van te zijn afgenomen, hebben KLAAS en WILLEM OOSTINDIE, te *Koog aan de Zaan*, nog in den laatsten harden winter, getoond, door op éénen dag twaalf steden op hunne schaatsen te bezoeken; zijnde het alleen aan een toevallig oponthoud te wijten geweest, dat zij er acht uren langer aan besteed hebben dan CLAES CAESKOPER in 1676; vindende men hieromtrent een belangrijk berigt in den *Letterbode van Januarij* 1823.

Q. D. B. V.

Beroemde Schaatsrijders of Schaatsrijdsters. Onder hen behoorde gewis CORNELIS FLEUR, beroemd Leydsche schaatsrijder, ter wiens nagedachtenis J. LE FRANCQ VAN BERKHEIJ een lijkzang in heldendicht heeft vervaardigd, te vinden in zijne *Gedichten* I, 291, Amst. 1776, doch te lang om hier mede te deelen. Later werd nog te *Leyden* het buitenbeens rijden *fleuren* genoemd. J. C. K.

Gedenkpenningen (V.; bl. 223, Vr. CXLIV). Ik heb vele moeite aangewend om eenige opheldering te geven nopens de drie gevraagde medailles, doch ben alleen daarin geslaagd voor zooveel N°. 1 betreft. Afbeeldingen en beschrijvingen van N°. 2 en 3 zijn mij, tot dus verre, nog niet voorgekomen.

N°. 1 dan, de kop met de monnikskap, stelt ongetwijfeld SAVONAROLA voor, want dezelfde figuren der keerzijde: *Beneden eene stad* enz., enz., alsmede een dergelijk opschrift (niet volkomen hetzelfde) komen voor op de keerzijde zijner medaille in het *Museum Mazzuchellianum* (te *Venetie* in 1761 uitgegeven, 2 deelen folio) Tab. XXXIII onder N°. 1. Daar vindt men ook eene penningplaat (éénzijdige penning) ter eere van SAVONAROLA geslagen, waarop hij *propheta et martijn* genoemd wordt.

Eene medaille van SAVONAROLA met eene eenigzins afwijkende keerzijde doch bijna dezelfde spreuk, komt voor bij VAN MIERIS, *Geschiedenis der Ned. Vorsten* Dl. I.; bl. 299, alsmede in het *Museum Mazzuchellianum*, pl. XXXIII, N°. 3; verder in den *Trésor de Numismatique et de Glyptique* (Paris 1834 folio) pl. XV, N°. 1.

Ook VAN MIERIS beeldt op bl. 299 voornoemd de vermelde Penningplaat af.

Merkwaardig is het Levensberigt van SAVONAROLA, in het door eenen Katholijk geschreven *Museum Mazzuchellianum.* C.

Terestein van Halewijn (V.; bl. 238, Vr. 239). Het geslacht HALEUWIN, HALUIN of HALEWIN, naar de burgt van dien naam, gelegen in de kastelenije van *Rijssel*, op twee uren afstands van *Kortrijk*, en waar, in 1054, FRANÇOIS, Gouverneur van *Vlaanderen*, naar benoemd werd, voerde een wapen van zilver, met drie klimmende leeuwen van sabel, gekroond en getongd van goud. Zie J. LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, etc. 1664, inzonderheid bl. 640—642, en meer andere plaatsen; alsmede *Le Nobiliaire des Pays-Bas*, T. I, p. 3, alwaar vermeld wordt de benoeming van GUILAIN VAN HALEWIJN tot Ridder in 1421, door PHILIPS *den Goede*, van *Bourgondiën*, bij den slag van *Mons* en *Vimeu;* en in het *Supplement*, pag. 4, JEAN DE HALEWIJN, die met anderen, bij den slag van *Zierikzee*, in 1425, door denzelfden tot Ridder geslagen werd. Nog leest men, dat FRANÇOIS VAN HALEWIJN, bij brieven van PHILIPS II van den 20sten Februarij 1595, tot Ridder benoemd werd; hij voerde het hierboven beschreven wapen. Zie *Nobiliaire*, T. I.: p. 96.

Mr. JAN VAN HALEWIJN, Heer van *Zweverselen* of *Zwevegem*, uit *Vlaanderen*, werd in 1463 Raad. Hij was ook Ridder en, van 1475 tot 1477, President van het Hof van *Holland*, en gehuwd met BEATRIX VAN DEN RIJNE, volgens het *Recueil généalogique des familles originaires des Pays-Bas*, Rott. 1775, en *Fragmens Généalogiques*, Tom. III.; p. 111, 112 en 174. Ter laatst aangehaalde plaatse wordt gezegd: »JEAN DE HALEWIJN, etc. *étoit d'une branche batarde*, portant trois Lions de sable avec une barre de sable sur le tout". Zie ook GOUDHOEVEN, *Kronijk en Lijst der Presidenten van het Hof;* insgelijks bij VAN LEEUWEN, *Bat. ill.* Als President werd hij in 1477 gedeporteerd, volgens privilegie van Vrouwe MARIA, dat de vreemdelingen niet meer regeren zouden; GOUDHOEVEN voegt daarbij, gevonden te hebben, dat hij later zoude zijn geëxecuteerd.

Dat Mr. CORNELIS TERESTEIN VAN HALEWIJN tot het geslacht van den laatstgenoemden behoorde, is wel waarschijnlijk. Hij voerde echter het wapen van HALEWIJN als vrij kwartier (*en franc quartier*), zoo als in de Wapenkaart van *Dordrecht* kan gezien worden;

terwijl het overige gedeelte van zijn wapen vermoedelijk tot het geslacht TERESTEIN behoorde. Ook hij was Raad in het Hof van *Holland*, enz. den 21sten Maart 1670, en deed afstand van die betrekking den 27sten April 1691, wanneer hij wegens *Dordrecht* gedeputeerd werd in de vergadering van H. H.Mog.; sedert 1689 was hij oud Raad te *Dordrecht* geweest. Zie voorts BALEN, *Beschrijving van Dordrecht;* VAN DE WALL, *Privilegien van Dordrecht;* inzonderheid SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, Dl. I.; bl. 416 en volg.

Het geslacht VAN HALEWIJN was sedert 1624 in de Regering van *Dordrecht*. De eerste was FRANÇOIS VAN HALEWIJN ALEWIJNSZ., daarna ALEWIJN VAN HALEWIJN FRANÇOISZ. in 1634. Deze huwde ARNOUDINA VAN BEAUMONT, en verwekte bij haar SIMON en Mr. CORNELIS VAN HALEWIJN. De eerste stierf buitenslands ongehuwd. Mr. CORNELIS was gehuwd met JOHANNA VAN HARTIGSVELD, dochter van Mr. CORNELIS VAN HARTIGSVELD, Burgemeester van *Rotterdam*, en had bij haar onderscheidene kinderen. Zie BALEN, t. a. p. bl. 936, alwaar ook genoemd wordt FRANÇOIS, die Heer van *Abbenbroek*, en in 1723 Pensionaris van *Dordrecht* werd; hij stierf in 1751. Zie *Jaarboeken* 1751, bl. 561, en SCHELTEMA, a. w. Dl. I.; bl. 419. V. D. N.

Van Regemorter (V.; bl. 238, Vr. 240). Dat dit geslacht tot den Hollandschen adel zoude behoord hebben, is mij niet gebleken. Op de *Wapenkaart der Raden van de stad Dordrecht*, ziet men het wapen van PIETER REGENMORTER PIETERSZ. Raad, in 1672, overleden in 1679. In het leven van P. CUNAEUS, beschreven door MEURSIUS, in *Ath. Bat.*, p. 286, leest men van zijn' oom PIETER REGEMORTER, dat deze, een man van ridderlijke waardigheid en tevens een schrander staatsman, CUNAEUS onophoudelijk had aangemaand tot het beoefenen der Grieksche en Hebreeuwsche talen; voorts dat hij ook een' neef had, AMBROSIUS REGEMORTER, een' jongeling, met wien hij naar *Engeland* reisde, aldaar eenigen tijd verbleef, en dien eindlijk achterliet als predikant bij de Duitsche gemeente te *Londen*. Deze bijzonderheden schijnen getrokken te zijn uit de *Oratie* van VORSTIUS over CUNAEUS, vanwaar ook JÖCHER, *Gelehrt. Lexicon*, in voce: REGEMORTER (PETRUS), dezen noemt »ein Holländischer Ritter, florirte inn 1600 um Leuwarden". — Nog wordt vermeld PETRUS REGEMORTERUS, predikant te *Aardenburg* in de XVIIde eeuw en gehuwd met CORNELIA HONDIUS. Zie VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 62. V. D. N.

Adel en Patriciaat (V.; bl. 238, Vr. 245). Adellijken zijn dezulken, welke, wegens hunne deugden of verdiensten, door daartoe magten regthebbenden, geadeld zijn en als zoodanig titels van adeldom kunnen toonen. Patriciërs zijn de zoodanigen, welke, hoewel zij geene titels van adeldom kunnen aanwijzen, nogtans van hoogeren en ouderen oorsprong zijn dan de adel, en dus, wel beschouwd, nog van hoogere afkomst zijn, dan zij, die zich op hunnen ouden adel verheffen. Dit is, mijns inziens, het eenige onderscheid.

F. F. C. STEINMETZ.

[Onder het afdrukken ontvingen wij een antwoord van EEN PLEBEJER, dat, hoe uitvoerig ook, zich, onzes oordeels, evenmin door duidelijkheid onderscheidt als het bovenstaande.]

P. Schenk (V.; bl. 238, Vr. 248). PETRUS SCHENK of SCHENCK was te *Elberfeld* geboren in 1655. Hij hield zijn verblijf te *Amsterdam*, was kunsthandelaar, graveur, teekenaar en schilder, gelijk blijkt uit het portret van den Hollandschen geneesheer D. VAN HOOGSTRATEN. Hij vervaardigde meest portretten in zwartekunst-manier, waarvan eenige alleen met P. S. gemerkt zijn. Sommigen zijn zuiver en wel geschraapt. Hij leefde nog in 1710. Zijne huisvrouw was AGATHA VALCK. Mij zijn van hem bekend zes verschillende portretten, één van zijne vrouw. Men zie verder IMMERZEEL en anderen. W. *te H.*

P. Schenk. Deze graveur werd te *Elberfeld* geboren en vestigde zich te *Amsterdam*, waar hij zich voornamelijk bezig hield met het schrapen van zwartekunstplaten. Onder zijne voornaamste prenten telt men afbeeldsels van den Graaf VAN ATLHONE, DE HERTOGIN VAN CLEVELAND en vele copiën naar schilderijen van KNELLEN. Er bestaan van hem twee door hem zelven geschraapte portretten. D. F.

Dukdalven (V.; bl. 238). »*Dukdalven*, zwaar aaneen geklonken paalwerk, dat ter vastlegging van de schepen op verschillende punten der havens en rivieren is ingeheid; volgens BILDERDIJK moest het heeten dokdolf, doktolp, d. i., dokpaal, paal in het dok, en zou dat woord moedwillig verbasterd zijn in den naam des bekenden Hertogs". J. KRAMERS JZ. *Algem. Kunstwoordentolk* 1855, bl. 309. — Het is WINSCHOOTEN, die in zijn *Seeman*, bl. 54, gist, dat de palen, *dukdalven* geheeten, hun' naam hebben van *Duk d'Alba*, zonder er echter eenigen genoegzamen grond voor bij te brengen. Zie aldaar, als ook *Taalk. Magazijn*, Dl. III.; bl. 126 en BILDERDIJK, *Verkl. Gesl. der Naamw.* Dl. I.; bl. 172, die *tolp* in *doktolp* verwant doet zijn aan het Hoogd. *Tolpel*.

J. J. WOLFS.

[Onze medearbeider P. N. beroept zich insgelijks op BILDERDIJK ter bestrijding van de meening, dat de palen, *dukdalven* geheeten, aldus naar den Hertog van ALBA genoemd worden.]

Dukdalven. Aan LOOSJES, *Maurits Lijnslager*, ontleen ik de volgende etymologie van Dukdalven: »om hem (ALVA) te vernederen, noemt men ook de groote palen Dukdalven, die, door vier of zes anderen ondersteund, in diepe wateren staan, geschikt, om groote scheepstouwen om vast te slaan, en, op een afstand gezien, eenigzins de gedaante hebben van een mager menschenhoofd, dat uit een' Spaanschen mantel steekt; terwijl dit ondertusschen voorwerpen zijn, die met geene achting behandeld en geheel niet ontzien worden." A. AARSEN.

Dukdalven. De *Dukdalven* ontleenen hunnen naam van den Hertog van *Alba* of *Alva* (*Duc d'Albe*), onder wiens bestuur deze palen, in onze zeegaten, riviermonden, kanalen, enz. in gebruik zijn geraakt [?].

F. F. C. STEINMETZ.

Beschrijving der stad Bommel (V.; bl. 238, Vr. 250). De vervaardiger van het MS., waarvan in de voorrede dezer beschrijving gesproken wordt, is JACOB VAN OUDENHOVEN. De bijeenbrenger is JOH. JAC. VAN HASSELT, gelijk vermeld staat in het *Geschiedkundig Mengelwerk van Noord-Braband*, van Dr. C. R. HERMANS Dl. II.; bl. 380, en in de *Geschiedenis der voormalige Geldersche Hoogeschool*, door Prof. BOUMAN, Dl. II.; bl. xii, noot 1,

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[De Heer J. C. K. meldt ons, dat in eene aanteekening in zijn exemplaar van 1765 de bewuste *Beschrijving* aan Mr. (JOHAN) JACOB VAN HASSELT wordt toegekend. Ook P. H. T. houdt dezen Arnhemschen regtsgeleerde voor den vervaardiger dezer *Beschrijving*, terwijl wij van J. L. A. I. vernemen. dat zij aan Mr. G. VAN HASSELT (door wien ?) wordt toegeschreven. De aanteekening van Prof. BONDAM op het schutblad van het vroeger hem toebehoord hebbende exemplaar van 1765. thans in het bezit van den Heer J. L. C. JACOB, te *'sHage*, stelt het echter boven allen twijfel, dat meergenoemde *Beschrijving* grootendeels is vervaardigd door JACOB VAN OUDENHOVEN, en uitgegeven door Mr. J. J. VAN HASSELT. Zie deze aanteekening in het door LEGENDO ET SCRIBENDO aangehaalde *Mengelwerk* van Dr. HERMANS t. a. p.]

Portret van Prins Willem I (V.; bl. 238, Vr. 251). Een portret van dezen Prins naar MIEREVELD, door DELFF, is mij niet bekend, — wel eene afbeelding naar C. VISSCHER, door DELFF, folio, vermeld bij MULLER, *Catalogus van Portretten*, N°. 59 *s*, blz. 4. D. F.

[J. L. A. I. noemt ons W. DELFF als graveur van het portret van Prins WILLEM I, naar A. VAN DER VEMNE, dat onder den naam van *de Prins met den hoed* bekend is en zeer zeldzaam voorkomt. Het door den vrager bedoelde portret zou door J. W. DELFF gegraveerd zijn. Onze berigtgever schijnt echter vergeten te hebben, ons met zijne bewijzen of bronnen voor het medegedeelde bekend te maken.]

Het zoutvat omstelpen (V.; bl. 238, Vr. 252). Zout en brood met iemand eten, is een bewijs van trouwe vriendschap bij de Arabieren en bij andere volken. Het zoutvat omstelpen of omverwerpen is dus het blijk, dat men de vriendschap breekt. Menigeen ziet nog het storten van zout of het omwerpen van het zoutvat als een voorbode van geschil en twist aan. Daarom mag men een'ander' het zoutvat niet aanbieden, uit vreeze dat men zout zou storten, en daardoor een ongunstige indruk zou gegeven worden.

E. A. P.

Uitdeelingen der O. I. Compagnie (V.; bl. 238, Vr. 253). In *De Republiek der Vereenigde Nederlanden*, door F. M. JANIÇON, 's Gravenhage 1731, Dl. I.; bl. 120 enz., komt eene opgave voor van deze uitdeelingen der Maatschappij van den jare 1605 tot het jaar 1728.

L. D. R.

Uitdeelingen der O. I. Compagnie. S. STIJL geeft in zijne *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, uitgave van 1778, bl. 275 — 213, een belangrijk verslag over de O. en W. I. Compagnie, waarin hij omtrent de *Uitdeelingen der O. I. Comp.* zegt: »dat de Maatschappij, die vier jaren na haare oprichting vijfenzeventig ten honderd uitdeelde, vervolgens 't eene jaar door het ander, weinig meer dan twintig heeft gedaan".

J. L. A. I.

[U. D. verwijst den vrager naar het *Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje* voor 1855, bl. 238. D. F. VAN HEYST heeft ons medegedeeld wat hij in antwoord op deze vraag uit VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, heeft bijeengezocht, bij name Dl. I.; bl. 276; Dl. II.; bl. 431; Dl. III.; St. 1; bl. 1. 2, 224. Door VAN KAMPEN waren daarbij geraadpleegd: *Koophandel van Amsterdam*; LUZAC, *Hollands Rijkdom*; SAVARY, *Dict. du Commerce*; SYLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, en VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*.]

Het geslacht Ubbena (V.; bl. 239, Vr. 254). Het geslacht UBBENA heeft tot wapen een' staanden leeuw enz., voorkomende bij het geslacht GRAMAIJE en is verwant aan CLANT VAN SCHERMER en aan schrijver dezes. Tot het geven van meerdere inlichtingen verklaart zich bereid. VAN VOORST,

's Hage. Oud Luit.-Kolonel.

Geslacht Luycx (V.; bl. 239, Vr. 255). De familie LUYCKS wordt bij SMALLEGANGE in zijne *Beschrijving van den Zeelandschen adel*, aan 't einde zijner *Kronijk*, genoemd onder de *goede geslachten* in *Middelburg*. Het wapen, van sabel, in 't midden doorsneden met eene golvende baar van zilver, beladen met drie zespuntige sterren van goud, 2 boven, 1 beneden, wordt gevonden op de achtergeplaatste wapenkaart, met den eveneens gespelden naam er onder. Deze spelling is intusschen evenzeer foutief als de kort daarop volgende van *Macquaré*, welke *Macaré* moet zijn. In mijne verzameling van geteekende wapens

vind ik hetzelfde wapen van LUYCX, zoo als die naam door den vrager gespeld wordt.

ICHNEUTES.

Geslacht Luycx. Den naam van dit geslacht vinde ik bij den baron VAN HERCKENRODE, *Collection de Tombes, etc.*, verscheidenlijk geschreven *Loicxs*, *Loix*, *Loyx*, *Luykx*. Het was volgens dezen schrijver door huwelijk verbonden met de geslachten van LANGENACKER, BERDEN, CHINEYE, KEMPENERS, enz.

Verder zegt genoemde schrijver, bl. 492. (2): »*Loix* ou *Luykx* porte: d'argent à l'arbre de sinople, terrassé de même".

M^{o}.

Geslacht Luycx. Ik bezit, zoo al niet eene volledige geslachtlijst, dan toch volledige opgaven en aanteekeningen betrekkelijk dit geslacht, vooral in de onder mijne berusting zijnde nagelaten genealogische schifturen van den bekenden Zeeuwschen schrijver Ds. ADRIANUS 'S GRAVEZANDE en in het HS. van de wapenborden, welke in de kerken van *Zeeland* gehangen hebben. Ik ben bereid daaruit de verlangde inlichtingen aan den Heer G. P. ROOS mede te deelen. Het wapen is op de kaart van SMALLEGANGE bekend als dat van LUYCKS.

Heeren van NIEUWVLIET of van ST. PIER heb ik onder de leden van dit geslacht niet aangetroffen. RETHAAN MACARÉ.

Spreekwijze: »Potdoof" (V.; bl. 239, Vr. 257). Over deze spreekwijze is reeds gesproken bij gelegenheid van het behandelen der spreekwijze *stokdoof*. Zie *Nav.* III.; bl. 48. *Potdoof*, of *zoo doof als een pot*, is iemand, die wel ooren heeft, maar daarom echter niet kan hooren. Zie daar eene eenvoudige, maar tevens duidelijke en o. i. voldoende verklaring dezer spreekwijze, waarvan de oorsprong niet verder zal behoeven aangetoond te worden. Wij vleijen ons, dat de Heer STEINMETZ zich met het geleverde ter oplossing zal kunnen tevreden houden.

V. D. N.

[Onze medearbeider A. J. VAN DER AA omhelst dezelfde meening. „Ook komt het mij niet onwaarschijnlijk voor", schrijft hij verder, „dat men hier met het woord *pot* eenen *doofpot* bedoelt; te eerder, daar men wel eens van iemand, die weinig spreekt, en als het ware gedachteloos daar nederzit, zoodat het schijnt, dat hij niet eens hoort wat er gesproken wordt, zegt: *het is een doofpot*, waarvan men misschien door klankverwantschap *een doove pot*, en later *zoo doof als een pot, potdoof*, gemaakt heeft". — Wij gelooven, dat de verklaring door V. D. N. en A. J. VAN DER AA van deze spreekwijze zoo eenvoudig en duidelijk is, dat men zijne toevlugt niet behoeft te nemen tot de volgende, ons door L. E. G. H. HALBERMA medegedeeld: „Van iets, dat zoo gesloten is, dat er niets in of uit kan, zegt men: „het is *potdigt*. Vandaar zegt men op dezelfde wijze van iemand, die zoo doof is, dat hij niets kan hooren, dat zijn oor niets ingaat: „hij is *potdoof*".]

Bas bleu (V.; bl. 239, Vr. 258). Eng. *blue stockings*, holl. *blaauwkous*, gewoonlijk een titel van waanwijze vrouwen, welke hare zoogenaamde geleerdheid wel van de daken zouden wenschen te prediken, en daarbij hare hoogere, huiselijke pligten vergeten. In 1780 bestond te *Londen* een gezelschap, aan vernuft en smaak gewijd, waarbij vrouwen natuurlijk den boventoon voerden. Eene van haar, miss. STILLINGFLEET, droeg blaauwe kousen. Haar invloed was zoo groot, dat hare zusteren haar zelfs in de dragt navolgden, en waar onze vrouwen zich thans zorgvuldig voor zoeken te wachten, werd toen zeer op prijs gesteld.

P. N.

[L. E. G. H. HALBERMA en A. J. VAN DER AA gaven ons dezelfde verklaring dezer benaming.]

Het Koningschap (V.; bl. 239, Vr. 259). Mr. S. J. Z. WISELIUS heeft eene verhandeling geschreven, getiteld: »*Proeve over de verschillende Regeringsvormen en derzelver betrekking tot het Maatschappelijk Geluk*," waarin de »monarchie" ook afzonderlijk, doch niet zeer uitvoerig behandeld wordt.

D. F. VAN HEYST.

Slag-uurwerken in de torenklokken (V.; bl. 239, Vr. 260). Dewijl er ongetwijfeld weinig of geen verschil tusschen dezen en de raderuurwerken bestaat, zal men C. L. kunnen verwijzen naar hetgeen over de laatsten, in DE NAVORSCHER, Dl. I.; bl, 78, 101, 137 en 199, gezegd is. Ter laatstgemelde plaatse is ook reeds vermeld hetgeen door DODT VAN FLENSBURG, in het *Tijdschrift voor Geschieden Oudheidkunde van Utrecht*, 1841, bl. 96—100, over de slag-horologiën te *Utrecht* in de XIVde eeuw, is geleverd. Dat een en ander mag ook bij deze gelegenheid ter nalezing worden aanbevolen aan W. J. F., welke in *'s Nav. Bijblad* 1855, bl. xlii, belang schijnt te stellen in alles wat de klokken betreft. Over het klokinwijden leze men *Batavia Sacra*, Dl. II.; bl. 527, welk gebruik, volgens MENARDUS, veel ouder dan van A^{o}. 968 zoude zijn. Het luiden met oningewijde klokken werd in 1614 verboden. V. D. N.

Slag-uurwerken in de torenklokken. Als bijdrage tot de beantwoording dezer vraag diene het volgende:

In de *Utrechtsche Jaarboeken van de XVde eeuw*, door K. BURMAN (Utrecht bij H. BESSELIUS, 1758), vindt men op bl. 96 van het 3de deel: »Van oude tijden af is de Buurkerk voorzien geweest van een uur-klok, en dewijl het bijwerk tot dezelve behoorende zeer oudt en versleten was, en niet dan met groote kosten konde vernieuwt worden, en ook van weinig nut was, wegends deszelfs nabijheit aan den Domstoorn, is ze afgenomen". Ald. bl. 286: »Het werk van de uurklok des Buur-

kerks out en versleten, en daarom in het jaar 1473 ter vermijding van kosten, dewijl dezelve kon gemist worden, ter neder geleit, is in dit jaar (*) hersteld, en zo gemaakt, dat door het behoorlijk slaan, de uren des daags en des nachts aan de inwooneren wierden aangekondicht".

Omtrent de uitvinding en verbetering der uurwerken vindt men vele aanwijzingen in de *Inleiding* van het *Horologie- en Uurwerkmakers Handboek*, door J. L. SMIT (Nijmegen 1826).

Op de halfuurs klok van den toren der ST. BAVO's kerk te *Haarlem*, staat een versje, waaruit blijkt, dat die klok reeds in 1471 is gegoten: dus zal daar nog vroeger een uurwerk geweest zijn.

De toren te *Hoorn* van 1530—1551 gebouwd zijnde, is aldaar den 1sten Mei van het laatstgemelde jaar de klok opgehaald, welke het heele uur sloeg, en dus door een uurwerk geregeerd moest worden. W. J. F.

———

Spreuk; »Zeven wijzen" enz. (V.; bl. 239, Vr. 261). In *Gelderland* zegt men wel eens, dat een goed bestuur moet bestaan uit: *»Drie allen, drie mallen en drie niemendallen"*. Σ.

———

Botschieten (V.; bl. 239, Vr. 292).

[Het berigt, ons door den Heer J. J. WOLFS gezonden, betreft de verklaring der niet gevraagde woorden *kitsketsen* en *kiskassen*, waaromtrent hij verwijst naar A. DE JAGER, *Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde*, bl. 147—149, en de daar aangehaalde *Geschiedenis van het Zeewezen*, door Mr. J. C. DE JONGE, Dl. IV.; St. 1, bl. 355.]

———

Ink, Eng (V.; bl. 239, Vr. 263). »*Eng.* Dit woord beteekent veld; zoo zegt men nog *de Naarder Eng*, de *Hilversummer Eng*. Vandaar *Enghuizen*, *den Eng*, misschien ook *Enkhuizen* in *Noord-Holland*." Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie*, bl. 298. Hieruit blijkt, dat *Eng* ook als zelfstandig naamwoord voorkomt.

J. J. WOLFS.

Ink, Eng. De uitgang *Eng* komt als zelfstandig naamwoord, onder anderen, voor: onder *Asperen* en onder *Heukelum*, ter aanduiding van een door slooten omringd vierkant stuk, hoog bouwland van eenige bunders uitgestrektheid; terwijl onder *Kedichem*, buitendijks, een stuk *weiland* ligt, *de Eng* genaamd. De *Engen* te *Heukelum* en te *Kedichem* komen met name voor op de *kaart van den Alblasserwaard en de vijf Heeren Landen*, door de landmeters HAUSUM *en* GLIMMERVEEN 1840. D. B. — A.

Ink, Eng. Wij antwoorden op deze vraag: Ja! In het zuidwestelijke gedeelte van de Graafschap *Zutphen* zegt men meest *Enk*, in het noordoostelijke gedeelte, alsmede in de Provincie *Drenthe* daarentegen *Esch*. De Veluwenaars zeggen *Eng*. Vergelijk verder PAN, *Drentsche woorden*, in DE JAGER'S *Arch.v.Ned. Taalk.* Dl. I.; bl. 262, en de daar aangehaalde schrijvers. In het Deensch beduit *Eng* geen bouwland, maar eene weide. Σ.

Ink, Eng. De uitgang *Eng* komt als zelfstandig naamwoord veelvuldig voor, als: *den Eng* of *Engh*, heerlijkheid bij *Linschoten*; *den Eng* of *Engh*, ridderhofstad bij *Vleuten*; *de Eng*, landhoeve bij *Driebergen*; *de Blaricummer Eng*, een heideveld bij *Blaricum*, uit welk laatste voorbeeld blijkt, dat het de beteekenis van *veld* zal hebben, welke er ook aan gegeven wordt door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH (*over den oorsprong en de beteekenis der plaatsnamen in Gelderland*, in NIJHOFF'S *Bijdragen. voor Vaderl. Geschied. en Oudheidk.* Dl. V.; bl. 237). Daar nu oudtijds de *e* weleens met de *i* en de *g* met de *k* verwisseld werd, komt het mij voor, dat *ink* hetzelfde zal beteekenen, hoewel ik niet weet, of het ergens als zelfstandig naamwoord voorkomt, wel *ing* in de *Uitwijksche ing*, zijnde een polder bij *Uitwijk*, hetwelk dan ook het *Uitwijksche Veld* zou kunnen beteekenen. Dat *ing* en *eng* hetzelde of althans van gelijke beteekenis zijn, schijnt ook het gevoelen van bovengenoemden Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH te wezen, als hij t. a. pl. bl. 253, op *Ingen*, zegt: »De naam kan veld beteekenen." Men kan voorts daarover nalezen HOEUFFT, *Taalk. Bijdr. tot de naams-uitgangen van eenige meest Nederl. plaatsen, bl.* 61—66.

A. J. VAN DER AA.

———

Maltentig (V.; bl. 239, Vr. 264). HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 378, zegt, dat *maltentig* in de stad en den lande van *Breda* gebruikt wordt voor *gemelijk*, *ontevreden*, en gist, dat het zooveel is als *malcontentig*, 't geen dus overeen zoude komen met de beteekenis, te *Zwolle* aan dit woord gegeven. Men zie echter *Taalk. Magaz.*, Dl. II.; bl. 510 en het aangevoerde door CONSTANTER in DE NAVORSCHER, Dl. I.; bl. 114, die ons op de belangrijke aanteekening wijst in Dr. A. DE JAGER'S *Verscheidenh. uit het gebied der Nederd. Taalk.*, bl. 171 enz.

J. J. WOLFS.

Maltentig. Naar het mij is voorgekomen, wordt in *Overijssel* het woord *maltentig* niet zoozeer gebezigd voor *ontevreden zijn, het land hebben*, maar wel of veeleer voor *gemelijk zijn, vele lastigheden hebben, vitterig zijn op kleinigheden, vele noten op zijn zangen hebben.*

F. F. C. STEINMETZ.

Maltentig. Dit woord wordt in *Overijssel* gebruikt voor *moeijelijk* te voldoen, *kieskeurig*. J. M.

[Verg. voorts NAV. Dl. I.; bl. 90, 115, 357.]

———

(*) 1478.

Tetje Roen (V.; bl. 239, Vr. 266). Voor SIMON schrijf ik gaarne over TETJE ROEN uit mijne aanteekeningen af, wat ik hier laat volgen:

TETJE ROEN leefde voor en na 1767. Zie over hem als komiek en Amsterdamsch orakel: *Amsterdamsch Letterl. Maandschrift* van 1835, in het *Mengelwerk;* vooral ook Mr. JAC. SCHELTEMA, *Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen* (Utrecht 1832), bl. 170, 224, 225, 226, en het oude kluchtspel: *de Schermhornsche Vrijstermarkt*, onder de zinspreuk: *Suum cuique vitium est*, Amsterdam bij ISAAC DUIM, 1734, 1741, 1743; wijders C. ALEX. VAN RAY, eene *Hollandsche Vrijstermarkt in* 1696 *of* TETJE ROEN, 's Gravenhage 1834. D. BUDDINGH'.

[J. M. en H. VAN ROLLEMA verwijzen insgelijks naar het *Letterlievend Maandschrift.*]

Tetje Roen. Over hem vindt men bij Mr. J. SCHELTEMA (PETER DE GROOTE, *Keizer van Rusland in Holland en te Zaandam*, Dl. I.; bl. 199) het volgende: »De Czaar vertoefde eens op de Botermarkt bij den potsenmaker TETJE ROEN, aan ons alleen uit de oude schoolprinten bekend. Deze had zich als pekelharing of hansworst bij een kwakzalver, vermaard gemaakt, doch hield nu zelf een stellaadje, waarop een ton geplaatst was. Hier vertoonde hij zijne kunsten als goochelaar, of voerde zijne kluchten uit, die doorgaans ingerigt waren naar den smaak van de laagste klasse des volks. PETER zoude echter een welgevallen in dezelve getoond hebben, en ook getracht, om dien man naar *Rusland* mede te nemen, dan, de spreeuw had het in *Amsterdam* te wèl, om naar verandering te haken".

Dit is alles wat ik van den man weet of vinden kan. Ik hoop, dat anderen in staat zullen zijn meer nopens hem mede te deelen, want ik wenschte ook wel wat meer van dien snaak te weten. A. J. VAN DER AA,

---

Lafayette (V.; bl. 240, Vr. 269). Ik vind, dat LAFAYETTE zich eenigen tijd op *Buitenlust* bij *Vianen* heeft opgehouden, *kort na zijne bevrijding uit Olmütz.* Daar nu deze bevrijding een gevolg was van den vrede van *Leoben*, welke in 1797 gesloten werd, zoo zal zijn verblijf aldaar vermoedelijk in dat jaar hebben plaats gehad. *Buitenlust* is niet door hem gebouwd, maar door Mr. JACOB CAMBIER in 1770, door wiens afstammeling, de Heer J. J. CAMBIER, het thans nog in eigendom bezeten en bewoond wordt. Daar nu die heer, even als diens zoon JACOB JAN CAMBIER, welke later onder Koning LODEWIJK Minister was, de partij der Patriotten was toegedaan, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat LAFAYETTE er eenvoudig als gast gelogeerd is geweest. Vermoedelijk zal de voornoemde Heer J. J. CAMBIER in staat en zeker ook wel genegen zijn, daaromtrent nadere inlichtingen te geven. A. J. VAN DER AA.

[MARS is mede van oordeel, dat LAFAYETTE's verblijf op het zeker door hem niet gebouwde *Buitenlust* gesteld moet worden tusschen 1798 en 1799. Hij raadt SIMON . de Gedenkschriften van den genoemden Generaal, door diens zoon GEORGE bezorgd, te raadplegen.]

Lafayette. In eene aanteekening op BILDERDIJK's *Geschiedenis des Vaderlands*, Dl. XII.; bl. 327, lees ik omtrent LAFAYETTE, dat hij »het jaar 1799 tot na den 18 Brumaire (9 November) in *Holland* doorbracht. — — Zijne brieven van dien tijd, en uit dit land (meest uit *Vianen*, alwaar hij zich nedergezet had en zeer afgezonderd leefde) beslaan in de *Memoires du Général* LAFAYETTE *publieés par sa famille*, Paris *et* Londres 6 vol. gr. 8°., de eerste 147 bladzijden van het Vde Deel."
D. B. — A.

Togt der Spanjaarden door het water naar Duiveland in 1575 (V.; bl. 240, Vr. 270). In P. C. HOOFT's *Nederlandsche Historiën*, 4de druk, Dl. I, Amst. 1703, komt eene plaat voor, voorstellende den »Toght der Spanjaerden door 't waater naa *Duyvelandt* en *Schouwen*", waarop *Duyvelandt* en *Sierixzee* duidelijk worden aangewezen. Misschien kan deze plaat met hetgeen door HOOFT van den togt breedvoerig verhaald wordt, van dienst zijn. L. E. G. H. HALBERMA.

Benz- of Beutsberg (V.; bl. 240, Vr. 271). Dit klein op zijn Engelsch aangelegd buiten, nabij *Vianen*, en *Vijverlust* genoemd, voert dien naam naar de eerste huisvrouw van wijlen den Notaris F. VAN DEN BERG, PZ. aldaar, welke de familienaam van BENSBERG voerde, en ter wier nagedachtenis hij daaraan dien naam gaf. C. G. B.

[Hiermede stemt het berigt van V. D. N. overeen.]

Duivelsgracht (V.; bl. 240, Vr. 275). Deze gracht is een gedeelte van den grondslag van het oude kasteel, aan de zuidzijde van *Gorinchem*, nabij de rivier *de Merwede*, waarvan de laatste overblijfselen, als buiten-gaanderij en brouwerij in 1831 zijn weggeruimd.

Een oud sprookje verhaalde, dat wie er inviel, door den duivel naar omlaag werd getrokken; — en diende eigenlijk alleen ten schrikbeeld voor de kinderen, om niet te digt aan den kant te komen, wegens de vermelde steile steenen ruïnen.

De naam van Duivelsgracht zal ontstaan zijn tijdens het verwoesten van dit kasteel, en als eene uitvaart aan den goeden naam der Heeren VAN ARKEL, die verre van gemakkelijk waren en bij de naburen als halve broeders van den duivel werden aangezien en gevreesd.

De Generaal MOREAU, een zeer joviaal

mensch, logeerde in 1795 in het gewezene tolhuis, rakende aan die Duivelsgracht, nam aan alle uitspanningen deel, en overreedde zelfs een' Procureur om van zijn werk in zijn sitsen kamerjapon op een aangerigt bal te verschijnen, zeker om:

Weet je, wat er aan schort?
Er kwamen Heertjes te kort!

Geen wonder, dat de Generaal MOREAU ook trek gevoelde om te leeren schaatsen rijden, een vermaak dat ook behoorde en behoort tot de geliefkoosde uitspanningen der Gorinchemsche schoonen, die gaarne »op het ijs" zijn, terwijl de Fransche militairen ook niet vijandig waren van »mooi ELSJE".

C. G. B.

Duivelsgracht. Indien MOREAU te *Gorinchem* op de Duivelsgracht schaatsen gereden heeft, mag SIMON het er voor houden, dat het niet anders kan geweest zijn dan in den winter van 1794/95, toen immers was MOREAU (naauwelijks 31 jaren oud) als Divisie-generaal en Secundus van PICHEGRU, in *Holland* gevallen, en bezette hij *Gorinchem* met den linkervleugel van het invasieleger.

Over de schaatsenrijdpartij zou SIMON mogelijk wel iets wedervinden in de *Mémoires d'une contemporaire*, een werk, dat voor twintig jaren nog al sensatie maakte, ook in ons land, om dat de schrijfster (een vrij dubbelzinnig vrouwtje) eene Hollandaise was en wel, even als de vrouw van VICTOR PERRIN, een Vriesch kapje. — Zoo veel is zeker, dat de »contemporaire" het hoofdkwartier van MOREAU volgde, en met dien veldheer in termen van zeer goede vriendschap leefde. — Welligt zijn er nu te *Gorinchem* nog ouden van dagen met een gelukkig geheugen begaafd, die zich herinneren gezien te hebben, dat MOREAU zich in het gezelschap eener, toen zeker zeer jonge dame op de baan der Duivelsgracht op schaatsen op en neêr bewoog.

MARS.

Lybussa's Raadsel (V.; bl. 240, Vr. 276). Wanneer dit raadsel tot de eenvoudige algebra terug gebragt wordt, dan kan men onderstellen, dat LYBUSSA iets te verdeelen had, b. v. eene somme gelds.

Stel die som gelijk x, alsdan krijgt de koning $\frac{1}{2}x + 1$, de ridder $\frac{1}{2}(\frac{1}{2}x - 1) + 1$ en de andere $\frac{1}{4}(\frac{1}{2}x - 3) + 3$.

Zij heeft dus achtervolgens uitgegeven $\frac{1}{2}(x+2)$, $\frac{1}{4}(x+2)$ en $\frac{1}{8}(x+18)$.

Aan het raadsel of voorstel ontbreekt dus nog éene onafhankelijke voorwaarde; doch men ziet reeds, dat de koning tweemaal zoo veel als de ridder bekomt.

Stelt men $x = 0$, dan verkrijgt men de uitdeelingen die zij doet, te weten: $1, \frac{1}{2}, \frac{9}{4}$, enz.

Voor het geval dat zij na de derde verdeeling niets overhoudt, verkrijgt men de vergelijking $\frac{1}{2}(x+2) + \frac{1}{4}(x+2) + \frac{1}{8}(x+18) = x$.

Waaruit gemakkelijk gevonden wordt

$$x = 30.$$

De uitdeeling is dus 16, 8 en 6.

MONTANUS.

[Dezelfde oplossingen ontvingen wij van DE NEEF VAN ICHNEUTES en π. De laatste voegt er bij: „Men vindt dit gemakkelijk, ook zonder algebra, door de rekening van achteren te beginnen, aldus: De helft der laatste rest moet gelijk zijn aan 3, dus heeft de laatste ridder 6 ontvangen enz. enz."]

Verhoefslagen (V.; bl. 240, Vr. 278). *Hoefslag*, het gedeelte van een' dijk of weg, met welks onderhoud eene *hoeve* lands is *aangeslagen*; vandaar *gehoefslaagd* zijn, en ook *hoefslagen*, met hoefslag belast zijn en in hoefslagen verdeelen. Zie WEILAND, *Woordenb.*, in voce *hoefslag*. *Verhoefslagen* schijnt aan dezen en evenmin aan SIEGENBEEK (zie *Verslag en Aanteek. op het Woordenboek van* WEILAND en *Konst- en Letterbode* 1803, Dl. II en 1812, Dl. I bekend geweest te zijn. SIMON zegt echter, dat dit woord in de provincie *Utrecht* en *elders* gebruikt wordt, doch voegt er niet bij, in welken zin; hij zal alzoo best doen, almede WEILAND te raadplegen, doch op het voorzetsel *ver*, en daaruit te kiezen eene der vele beteekenissen van dat voorzetsel, aldaar aangewezen, welke hem het meest aannemelijk schijnt.

V. D. N.

Verhoefslagen. SIMON leze wat door B. HUYDECOPER op dit woord is aangeteekend in de *Rijmkronijk* van MELIS STOKE 1772, Dl. II.; bl. 603—606, alsmede in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, uitgave van F. VAN LELYVELD, Dl. I.; bl. 1—5.

Σ.

Verhoefslagen. »Voor het onderhoud van den rijweg zorgen in den regel de gebruikers der landerijen, die daar langs hunnen uitweg hebben; wie het voordeel heeft, moet ook de lasten dragen, die daarmede verbonden zijn. Daarom zijn de »»hoefslagen"" grooter of kleiner, naarmate van het aantal der morgen lands, waarvoor iedere hoeve aangeslagen en verongeldende is. Anders is het met het onderhoud van het voetpad; want vermits dit niet voor den landbouw, maar uitsluitend voor het gemak der bewoners is ingerigt, kunnen daarbij geene morgentalen in aanmerking komen: het ligt, zoo ver iedere woning met hare aanhoorigheid zich in de breedte uitstrekt, ten laste van de bewoners" (*).

(*) »Van dit oude regt getuigt o. a. de keur van het Hoogheemraadschap van *Delfland* van den 5den Mei 1735 en die van den 4den December 1823, in zake van den Woudschen weg, waarbij gezegd wordt, dat het voetpad langs dien weg „van ouds werd onderhouden door particulieren buiten de gehoefslaagden, en niet onder de schouw der weg is begrepen geweest." Op den Rotterdamschen weg is, volgens

Een Hollandsch dorp in de XIVde eeuw, door Mr. H. A. A. VAN BERKEL (*De Dietsche Warande*, N°. 3, bl. 211).

Etymologie van Cholera (V.; bl. 240, Vr. 279). De inval om in het Hebreeuwsche חלי רע de cholera te willen vinden, is te dwaas om hem voor meer dan eene aardigheid te houden, en verdient verder geene aandacht. Wat ik zeggen wilde is daarom eenvoudig, dat ik *geene enkele* Luthersche Bijbeluitgave ken, waarin de beide woorden חלי רע *Prediker* VI: 2 door *kwade ziekten* zouden worden uitgedrukt. De Hoogduitsche tekst heeft: »das ist eitel, und eine böse Plage," en in de onderscheidene Nederduitsche vertalingen, die ik daarvan in handen heb, vind ik overal of *booze* of *kwade plaag*. Ten bewijze beroep ik mij op de oude *Liesveldsche* en *Biestkens* Bijbels, beide naar de overzetting van LUTHER gevolgd; en voorts op de uitgaven der vertaling door en naar ADOLPH VISSCHER van de jaren 1648, 1702, 1748, 1750, 1780, 1823 en 1852. In den Bijbel bij WILLEM VORSTERMAN, te *Antwerpen*, die slechts ten deele, en wel bepaaldelijk wat het N. Testament aangaat, naar LUTHER is gevolgd, en waarvan ik de folio-uitgave van 1542 bezit, vind ik daarentegen: »*eene groote kattivicheyt*," dat blijkbaar vertaling is van het *miseria magna* van de VULGATA. Toch heeft ook daar het randschrift: *the* (dat is: 't Hebreeuwsch:) *plaghe*. De zoogenaamde *Luthersche* vriend van S. S. is dus wel aan alle kanten in de boonen. S. J.

Etymologie van Cholera. »Sommigen willen het woord (*Cholĕra*) niet van *cholē*, gal, maar van *cholás*, darm, afgeleid hebben; anderen hebben aan *choléra*, dakpan, dakgoot gedacht." J. KRAMERS, JZ. *Algem. Kunstwoordentolk*, 1855, bl. 167. J. J. WOLFS.

Etymologie van »Cholera." »Cholera, zelfstandig naamwoord, v. Grieksch woord. Van cholä, gal." J. L. TERWEN, *Etymolog. Handwoordenb.* bl. 105. A. AARSEN.

De zoon van Karel de Moor (V.; bl. 240, Vr. 280). Indien de Heer VAN DER AA gelieft in te zien mijne opgave in *'s Navorscher's Bijblad* 1855, bl. xxiii, kol. 1, zal hem daaruit, zoo ik vertrouw, genoegzaam blijken, dat KAREL DE MOOR, vermaard schilder, twee [?] kinderen heeft gehad, één zoon en ééne dochter; dat de zoon, op wien het graf in de groote kerk te *Rotterdam*, met consent van zijnen zwager DANIËL VAN ALPHEN, zijnde met zijne zuster gehuwd, werd overgeboekt, even als zijn vader, den naam van KAREL DE MOOR voerde: deze moet alzoo de leermeester van P. CAMPER geweest zijn. V. D. N.

De zoon van Karel de Moor. De zoon van KAREL DE MOOR wordt bij VAN EYNDEN en VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst*, Aanhangsel, bl. 155, K. J. DE MOOR genoemd. Onder het portret van den beroemden B. S. ALBINUS, door J. HOUBRAKEN gegraveerd, heet hij CAR(OLUS) DE MOOR CAR(OLI) FIL(IUS), KAREL DE MOOR, KARELSZ. J. C. D.

De zoon van Karel de Moor. Er zijn omtrent den schilder KAREL DE MOOR eenige vragen in de vorige nommers van dit blad gedaan. Ik kan niet beter doen, dan eene korte genealogie van dien schilder hier leveren.

KAREL DE MOOR, gehuwd met ANNA DE VINERON, liet twee kinderen na: 1. GERARD DE MOOR, gehuwd, doch zonder kinderen overleden; 2. KAREL DE MOOR, gehuwd met ANNEKE ROBBAERTS, laat na drie kinderen: 1. MARIE DE MOOR, gehuwd met JEREMIAS LE FÈBER; 2. JAN BAPTIST DE MOOR, gehuwd, laat na één kind; 3. KAREL DE MOOR, geboren te *Leyden* in 1624, trouwt MAGDALENA DE RIDDER, dochter van JACQUES DE RIDDER, schipper op *Zeeland*, en van ANNA SASIER of CASIER. Hij was ebbenhoutwerker te *Leyden*; had uit dat huwelijk tien kinderen, van welke zeven jong zijn overleden. Uit dit huwelijk is gesproten de schilder KAREL DE MOOR, welke twee malen is gehuwd geweest: 1. met HILLEGONDA DE WAEL; 2. met JOHANNA LOUISA MOLENSCHOT. Uit het eerste huwelijk had die schilder zes kinderen, te weten: 1. ANNA MAGDALENA; 2. KAREL ISAAK; 3. MARIA MAGDALENA; 4. MAGDALENA HILLEGONDA; 5. SARA; 6. MAGDALENA. En uit zijn tweede huwelijk ANNA DE MOOR, gehuwd met JAN VAN SOEST.

De bedoelde zoon is dus geweest KAREL ISAAK. ..ELSEVIER.

---

de keur van 1797, het voetpad zoo ver het over de kade loopt, ten laste van de gehoefslaagden, maar waar het langs den weg gaat, ten koste van de daar langs gelegen woningen, landen en tuinen, „zoo verre die strekkende zijn". Vandaar, dat toen het bestraten in zwang kwam, de klinkerstraat of de zoogenaamde kleine steentjes in de dorpen en steden „vóór of nevens de huizen en de erven" door de eigenaars werden onderhouden. *Leyden*, Keur 1658; *Uitgeest*, 1655, bij LAMS, *Handvesten van Kennemerland*, bl. 525. Dat daarentegen oudtijds de rijweg, zelfs binnen de kom van 't dorp, onderhouden werd door „de regte eigenaars der weeren lands bij hoefslagen", blijkt uit een Schepenbrief van *de Wormer* van 1595, bij LAMS, bl. 572, waarbij die last of schikking op de huizen werd overgebragt."

Op dit laatste moeten wij deze aanmerking maken, dat door het dorp *Wormer*, evenmin als door *Oostzanen*, een rijweg ligt. Te *Westzanen* en *Assendelft* zijn zoodanige wegen eerst voor korte jaren aangelegd. Onder „mijns Heeren straet" in voornoemden Schepenbrief is dus het voetpad begrepen. Wij willen hierdoor geenszins te kort doen aan de voortreffelijkheid der verhandeling, waaraan het bovenstaande ontleend is.

Dominus Nicolaas van der Borcht (V.; bl. 247, Vr. CXLVI). Het portret t. a. p. beschreven, komt voor op den *Catalogus van Portretten*, door den Heer FREDERIK MULLER, bl. 42, met bijvoeging: »Handelaar en kunstliefhebber? te *Antwerpen* (1640?)".

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Dominus Nicolaas van der Borcht. De bedoelde persoon zal vermoedelijk zijn NICOLAAS VAN DER BURCH of VAN DER BORCHT, meest onder den naam van NICOLAUS DE CASTRO bekend, welke door FILIPS II, Koning van *Spanje*, tot Bisschop van *Middelburg* werd aangesteld, en deze waardigheid in 1560 aanvaardde. Hij overleed te *Middelburg*, den 5den Julij 1574.

Meer nopens hem kan men vinden bij KOK, *Vaderl. Woordenboek;* DE CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, op het woord CASTRO (NICOLAAS DE); bij V(AN H(EUSSEN) en V(AN R(HIJN), *Kerkel. Hist. en Outh. der Ver. Nederlanden*, Dl. IV.; St. III, bl. 22 en 23; TE WATER, *Kort verhaal der Reformatie van Zeeland*, bl. 363—388; dezelfde, *Hist. van het Verbond der Edelen*. St. I, bl. 218—222.

A. J. VAN DER AA.

Arkel (V.; bl. 247, Vr. CXLVII). Wat het eerste gedeelte der vraag betreft, antwoord ik: ja! Eenige geheel nietige en uiterst geringe overblijfselen der grondslagen (niets meer) van het slot der Heeren VAN ARKEL, in de Duivelsgracht te *Gorinchem*, zijn weggeruimd in 1831, ten einde deze gracht, tegen de opgestane Belgen, op te ruimen en haar buitenboords in eene regte lijn te brengen, opdat zij meer water zou kunnen bevatten.

Deze wegruiming geschiedde op hoog bevel en was noodzakelijk, terwijl die ruïne, schier geheel in den binnenloop des rivierdijks verscholen en niet noemenswaardig was. Deze steenklompen waren immers niets anders dan een overblijfsel der bierbrouwerij van het kasteel.

De juiste afbeelding van het geheele kasteel, omtrent 1650 door JACOB VAN ULFT geteekend en in koper gebragt, is behouden, en, om hare zeldzaamheid, met mijne vergunning, op nieuw in druk uitgegeven.

Die oude plaat vermeldde reeds: *In 't jaer* 1600 *tot den gront vernielt*", een bewijs, hoe gering de overblijfselen van 1831 zijn konden, en dat het *Vandalismus* $2^1/_2$ eeuw vroeger is gepleegd.

En nu tot het tweede gedeelte der vraag.

De, ten gevolge van het zware bombardement van 1814, geheel bouwvallige en zeer overhangende oude groote kerk, is te dier oorzake door het hoofd van het plaatselijk Bestuur in 1841 afgekeurd en gesloten, na een door hem daartoe ingesteld bepaald onderzoek van deskundigen, welke eenparig van oordeel waren, dat de toestand van het besproken kerkgebouw als hoogst gevaarlijk te achten was, vermits de muren sterk naar buiten overhingen, en dien ten gevolge de kapgebindten niet meer op de muren rusten, ook wegens de vele scheuren in de muren zelven.

Aan een mogelijk herstel viel alzoo niet te denken. Buiten dat vertoonde het gebouw geen indrukwekkend geheel, noch bouwwordelijk schoons; drie schepen of panden, daarentegen slechts twee kooren naast elkander, benevens later aangebragte bijhangselen. Ook was het inwendig somber door het in 1814 onvermijdelijke toemetselen van vele lichtramen, als ook door het veel vroeger plaats gehad hebbende ophoogen van den binnenvloer of grondslag en de verhoogde plaatsing dier lichtramen.

a. Eene *afbeelding dier oude kerk* van buiten is bewaard in C. VAN ZOMEREN, *Beschrijving van Gorinchem*, bl. 12, alwaar echter de ingang veel te hoog en verkeerdelijk in spitsbogen stijl is geteekend.

b. Eene gekleurde *afbeelding van het praalgraf van de Heeren* VAN ARKEL, boven de tombe, door den teekenmeester J. VAARSON MOREL geteekend, is behouden; zoo mede

c. afbeeldingen van de bij het afbreken ontdekte *muurschilderingen*, door den teekenmeester E. E. DE BOER; — terwijl

d. een tafereel hiervan in originali is opgezonden voor het kabinet in 't Prins Mauritshuis te *'s Hage*, en aldaar nog berustende; eindelijk

e. de *oude predikstoel*, met de blijken der beeldstorming, is behouden, doch gemetamorphoseerd in eene antieke Archievenkast voor den Kerkeraad.

Tot den verkoop voor afbraak der oude kerk werd besloten en een nood-kerkgebouw opgerigt. Het orgel, de kroonen en koperen hekken werden op huurzolders geborgen.

De nieuwe kerk, den 15den Junij 1849 aanbesteed, en den 4den Mei 1851 ingewijd, is een ruim, luchtig, licht en eenvoudig schoon gebouw. Haar orgel werd den 18den September 1853 ingewijd.

De brokstukken der tombe van de Heeren VAN ARKEL, ofschoon verre van fraai, zijn op eene vaste plaats bewaard, of zich immer eene gelegenheid ter plaatsing nader mogt opdoen; — en de koperen koorhekken waren niet ouder dan van 1720, en zijn zeer gemakkelijk na te gieten.

De Heer SIMON stelle zich gerust, en late zich niet medeslepen door denkbeeldige vandalistische verwoestingen van oudheden, welke hier ten minste niet plaats hebben, zoolang er mogelijkheid bestaat, die oudheden zonder levensgevaar te kunnen en mogen behouden.

C. G. B.

Arkel. Het gebeente en de graftombe der

Heeren VAN ARKEL zijn, als ik wel onderrigt ben, onder de kerk in den grond bedolven, omdat deze tombe, naar het oordeel van deskundigen, volstrekt geene kunstwaarde had.

A. J. VAN DER AA.

Vraagteekens.

341. — *Trijn van Hamburg.* Men hoort dikwerf zeggen: »hij komt er beter af dan TRIJN VAN HAMBURG, want die verloor er een oor bij." — Kan een der HH. Navorschers iets omtrent deze dame of den oorsprong dezer spreekwijze opgeven? ***.

342. — *C. van Eck.* Van C. VAN ECK wordt verhaald, dat hij tot zijn tiende jaar niets wilde leeren, hetgeen zijne moeder zeer veel kommer baarde, doch dat hij zich daarna zoodanig op de studie toelegde, dat hij met zijn negentiende jaar reeds Hoogleeraar te *Franeker* was. Kan iemand mij inlichting geven of een werk aanwijzen, waarin een en ander van hem gezegd wordt? J. SCHREUDER.

343. — *Spreekwijze: »'t Is een regte hittepetit;" of »'t is net zoo'n hittepetit".* Deze spreekwijze heb ik meermalen hooren gebruiken, doch nooit in eenig woordenboek het woord *hittepetit* kunnen vinden. Wie der HH. Navorschers wil mij er de beteekenis en de afleiding van mededeelen? C. S. ROOS.

344. — *Pater Abraham à Sancta Clara.* Wie is de vertaler in het Hollandsch van de werken van *Pater* ABRAHAM à SANCTA CLARA, en waar is de oorspronkelijke Hoogduitsche tekst thans verkrijgbaar?

NB. Men bedoelt hier de *Bloemlezingen* van Prof. N. G. VAN KAMPEN, of in het Tijdschrift *de Huisvriend* niet. CANTABILE.

345. — *Berijmde Geschiedenis van Nederland.* THEODOBALD deelt in DE NAVORSCHER, Dl. V.; bl. 205 mede, dat hij eene soort van berijmde geschiedenis der *Vereenigde Nederlanden heeft* bezeten, welke door ONNO ZWIER VAN HAREN vervaardigd, maar niet gedrukt was. Zou THEODOBALD of iemand anders die ook nog kunnen verschaffen? J. D. L.

346. — *Spreekwijze: »Hij is Katterig".* Van iemand welke zich aan drank te buiten is gegaan, en zich uit dien hoofde den volgenden dag onwel gevoelt, zegt men: *hij is Katterig.* Welke is de oorsprong van deze spreekwijze? L. E. G. H. HALBERMA.

347. — *Geslacht van Adrichem en wapen van A. Gorssen.* Dankzeggende voor de mededeeling van het wapen van VAN ADRICHEM, (bl. 174) herhaal ik, wat van mijne vraag (bl. 31, Vr. 10) onbeantwoord is gebleven:

1°. Hoe staat JACOB ADRIAENSZ. VAN VREDENBURG VAN ADRICHEM, met het Delftsche geslacht VAN ADRICHEM in betrekking?

2°. Wat is het wapen van ABRAHAM GORSSEN, Schepen van *Goes*, A°. 1657? K—S.

348. — *Wapen van het geslacht Pous.* Het wapen van het geslacht POUS, is een veld van lazuur, beladen met een' zilveren balk, waarop 3 merletten nevens elkander van sabel. Weet iemand ook, zoo het aanwezig is, het helmteeken en de tenants of schildhouders op te geven? GENEALOGICUS.

349. — *Nakomelingen van Nicolaas en Cornelis Steengracht.* Met eene genealogische opgave der nakomelingen van Mr. NICOLAAS STEENGRACHT, Heer van *Oosterland, Sir Jansland* en *Oosterstein,* Raad en Advocaat fiscaal ter Admiraliteit in *Zeeland,* JOHANSZOON ex JACOBA MAGDALENA OCKERSSE, en Vrouwe JOHANNA PETRONELLA VAN DER POORT, als ook van CORNELIS STEENGRACHT, Raad der stad *Vlissingen* en bewindhebber der West-Indische Compagnie, JOHANSZOON ex ANNA CATHARINE VAN PERE *van de Souburgen,* en Vrouwe JACOBA PETRONELLA VAN HOORN, zoo mogelijk met opgave der heerlijkhedenen ambten, zoude een der Heeren Navorscheren zeer verpligten GENEALOGICUS.

350. — *Ponto.* Algemeen wordt aan het Hombre-spel een' Spaanschen oorsprong toegeschreven. De kunstwoorden *Spadilje, Manilje, Matador, Codilje* laten zich dan ook gereedelijk uit die taal verklaren. Maar van waar heeft de *Ponto* zijn' naam ontleend? Σ.

351. — *Petrus Suaven.* Waar is PETRUS SUAVEN, de medestander van LUTHER, later werkzaam geweest; welk is het jaar van zijne geboorte en zijn' dood; en is het ook bekend, dat hij een wapen of eene wapenspreuk heeft gevoerd, en, zoo ja, waarin hebben die bestaan? —9—

352. — *Penning, betreffende Dirk van Bronkhorst.* Bij TE WATER, *Verbond der Edelen,* Dl. IV.; bl. 433 leest men: »Eenigen tijd geleden (vóór 1796) is aan den Hoog Geleerden Heer H. CANNEGIETER (Hoogl. te *Franeker*) vertoond een koperen penning, gevonden in den tuin van den Predikant te *Aikhem,* waarop DIRK VAN BRONKHORST genoemd wordt *Stadhouder van Friesland.* Van dezen penning, welke de grootte van een schelling heeft, make ik te liever gewag, omdat VAN LIER er van zwijgt." Men vraagt, of iemand dezen penning bezit? J. D. L.

353. — *Schrijver van »Iets over oud Nijmegen voor de verpanding aan Gelderland.*" Wie is de schrijver van het lezenswaardig werkje »*Iets over oud Nijmegen vóór de verpanding aan Gelderland benevens eene Chronologische lijst der burggraven en richters*, Nijmegen bij C. A. VIEWEG, 1840? J. D. L.

354. — *Forseel.* In de meijerij van *'s Bosch*, in het land van *Kuik* en welligt ook elders, noemt men gekloofd dennenhout van eene bepaalde lengte, omstreeks 1 el, »*forseel.*" Men vraagt naar den oorsprong en de beteekenis van dat woord? W. A. HMBG.

355. — *Spreekwoord: »Om 't poen is 't al te doen.*" Bekend is dit spreekwoord; doch van waar heeft het woord *poen* hier de beteekenis van geld? A. J. VAN DER AA.

356 — *Scheldnamen gegeven aan de waardgelders.* In de *Verhooren van* OLDEBARNEVELT uitgegeven door het Historisch Genootschap te *Utrecht* (*Berigten* II. 2, 1849) bl. 194 leest men, dat men gewoon was, »de gegageerde gewapende mannen (*of waardgelders*) *quade namen te geven*, gelijck in *Hollandt*, *Utrecht* en andere van *stoepen*, in *Groningen* eertijds *nienvogels*, ten *Bosch*, *hannekens*, in *Vlaenderen keurlingen.*" Men vraagt, van waar deze namen? J. D. L.

357. — »*Van volle Sibbe.*" Bij HUBER, *Vriesche Regtskunde* Iste Boek, XIX Cap. vs. 8 leest men: »Geen ouders of kinderen zijnde, worden de volle broeders en susters tot de pligt van onderhoud gehouden, ja ook half broeders en susters, *als er geen zijn van vol* SIB." Desgelijks in het *Selwerder Landregt* van 1529, uitgegeven door Mr. H. O. FEITH, Groningen 1846, bl. 7; »*Van vulle sibbe. Vulle sibbe* vervanget half *sibbe*, in den datt halff *sibbe* nicht *sibben* is." Men vraagt welk grondbeeld duidt het woord *sibbe* aan, dat van *bloed?* en van waar dit woord? J. D. L.

358 — *Vertaling van Spandaw's Vogelnestje* (vgl. bl. 235). De Heer J. J. WOLFFS zal met mij gewis vele lezers van DE NAVORSCHER zeer verpligten, door de verdere afschrijving van gemeld gedicht.

W. A. HMBG.

359 — *Zegswijzen.* »Een Dronkemansgebed doen. — Vloeken als een Ketellapper. — Zwijgen als een Mof." Van waar deze zegswijzen? G. E. J. RIJK.

360. — *Wapens van Duval de Beaulieu en Duval de Blarignies.* Zoude een der Navorschers mij het wapen kunnen opgeven, dat gevoerd werd door den Graaf Baron DUVAL DE BEAULIEU en den Baron DUVAL DE BLARIGNIES, die beiden voorkomen op de *Eerste lijst van de personen of geslachten, wier titels en adeldom op de registers van den Hoogen Raad van Adel zijn ingeschreven.* (*Staatsblad* 1825, N°. 61)? M°.

361. — *Geslacht Boone.* Is het geslacht BOONE, dat in de XVIIde eeuw te *Middelburg* in *Zeeland* gevestigd was, nog in wezen; en zoude men mij eenige berigten rakende de afkomst en het wapen van dit geslacht kunnen mededeelen? M°.

362. — *Joden in Spanje.* In den jare 1795 was in de meeste steden van *Holland* het volgend gedrukt stukje verspreid en aangeplakt:

WAARSCHOUWINGE.

Die alles wil ten beste geven,
Gehaat, in Ballingschap wil leven,
Nog slimmer dan een jood in Spanje,
Die vegt in Nederland voor Oranje.

Ofschoon dit versje (naar mijne wijze van zien) veel waarheids bevat, zou het mij aangenaam zijn te vernemen, of *slimmer dan een jood in Spanje*, toen een spreekwoord geweest zij, door de geschiedenis bevestigd.

.. ELSEVIER.

363. — *Spreekwoord: »Het kan den blaauwen niet trekken.*" Van waar kan het spreekwoord ontleend zijn: »*het kan den blaauwen niet trekken*", gebezigd wordende, als men een' gekoesterden kooplust niet kan vervullen? L. D. F.

364. — *Don Carlos, Prins van Spanje, zoon van Philips II.* HH. Navorschers worden beleefdelijk uitgenoodigd aan den ondergeteekende op te geven of, en zoo ja, welke boeken of geschriften de geschiedenis behandelen van Don CARLOS, Prins van *Spanje*, in 1568 overleden; speciaal van zijn leven, zijne huishouding, de personen, die aan zijn hof verkeerden, enz. HISPANUS.

365. — *François van Pradelis en Dirk Bartten.* Het is mij gebleken, dat de Regering van *Leyden* op den 10den Januarij 1577 een verdrag heeft gemaakt met FRANÇOIS VAN PRADELIS en DIRK BARTTEN, afgezanten of hoofdlieden der Vlamingers, die zich sedert 1577 te *Leyden* hebben gevestigd ter uitoefening hunner neringen, en die niet weinig hebben toegebragt tot den bloei en roem dier stad.

Men vraagt, of dat verdrag nog ergens voorhanden of bekend zij, en ook, of men eenige bijzonderheden weet van dien PRADELIS en BARTTEN? ..R.E.

Aanteekeningen.

Tarok. In DE NAVORSCHER van 1853, bl. 356, schreef ik onder anderen: »De *kaartspelen*, na 't ontzet van *Leyden* in de schans te *Leyderdorp* gevonden, worden gewoonlijk *Tarokspelen* genoemd. — Ten onregte. 't Waren niets dan gewone Spaansche kaartspelen. Het *Tarok* is geheel iets anders". Bij deze bewering moest ik het dáár laten berusten. Ik wil evenwel het bewijs leveren, en doe zulks met thans mede te deelen mijne opvatting van het *Tarok.* Als ik van BREITKOPF spreek, bedoel ik: JOH. GOTTL. IMMAN. BREITKOPF, *Versuch, den Ursprung der Spielkarten — zu erforschen.* 1er Th. Leipzig 1784, 4°.; en COURT DE GEBELIN vermeldende, heb ik het oog op zijne verhandeling: *Du jeu des Tarots, où l'on traite de son origine, où on explique ses allégories, et où l'on fait voir qu'il est la source de nos cartes modernes à jouer;* te vinden in COURT DE GEBELIN, *Monde primitif, analysé et comparé avec le monde moderne.* Tome 1er. Paris 1781, 4°., pag. 365 sqq. Op bovenbedoelde verhandeling volgen daar nog: *Recherches sur les Tarots, et sur la divination par les cartes des Tarots, par M.* LE C. DE M...., pag. 395—410.

Volgens BREITKOPF, bl. 11, komen de speelkaarten het eerst in 1299 met eenige zekerheid in *Italië* voor. Wij vinden de toenmaals gebruikelijke beelden in het *Tarokspel*, dat nog de namen heeft bewaard, al zijn in de spelen, die men tegenwoordig daarvoor verkoopt, de beelden door niets beteekenende voorstellingen van personen, gebeurtenissen. landschappen, vogels en diergelijke vervangen, ten bewijze dat men van den geest van het spel zoo wat niets meer begrijpt. Evenwel ligt er een diepe zin in, wel waardig om op te merken.

Het *Tarokspel* telt 78 kaarten; of liever 77+1. Daarvan zijn 22, of wederom liever 21+1, want slechts 21 zijn genommerd, van *beelden* voorzien. Mijne opmerking in de *Nederlandsche Doodendans*, bl. 8. dat het getal 7 er eene groote rol in speelde, is dus bewaarheid. Overigens was mijne opvatting toenmaals nog onjuist; ik had nog geen begrip van het spel, en kon dat ook, bij de geheel willekeurig gefigureerde kaarten van STEINBERGER, die ik voor mij had, niet verkrijgen; ja er ontbrak zelfs eene kaart; ik moet dus de geheele noot (2) aldaar herroepen. Bij de 22 gefigureerde kaarten komen nu nog de 56 (d. i. 8 maal 7), die het Spaansche kaartspel bevat, maar die *thans* niet meer de Spaansche, maar de Fransche kleuren dragen. Zij vertoonen ons dus niet meer den *Beker*, het *Zwaard*, den *Knods* en den *Penning*, maar *Harten*, *Schoppen*, *Klaveren* en *Ruiten.* Alleen de *Ruiter* is behouden. De opvolging is derhalve 1—10, *Voetknecht*, *Ridder*, *Koningin*, *Koning.* Genoeg hiermede van deze; ik heb mij verder alleen bij de 22 beelden te bepalen, welke de volgende namen dragen:

Volgens BREITKOPF.	Volg. C. DE GEBELIN.
1. Le Bateleur . . .	Le Joueur de gobelets, ou Bateleur.
2. Junon	La Grande-Prêtresse.
3. l'Impératrice . .	La Reine.
4. l'Empereur . . .	Le Roi.
5. Jupiter	Le Grand-Prêtre.
6. l'Amoureux . . .	Le Mariage.
7. Le Chariot . . .	Osiris triomphant.
8. La Justice . . .	La Justice.
9. l'Hermite	Le Sage.
10. La roue de Fortune	La Roue de Fortune.
11. La Force	La Force.
12. Le Pendu	La Prudence.
13. La Mort	La Mort.
14. La Tempérance .	La Tempérance.
15. Le Diable	Typhon.
16. La Maison Dieu.	Maison Dieu, ou Château de Plutus.
17. l'Etoile	La Canicule.
18. La Lune.	La Lune.
19. Le Soleil	Le Soleil.
20. Le Jugement . .	Le Jugement dernier.
21. Le Monde	Le Tems (mal nommé Le Monde).
0. Le Fol	Le Fou.

Wij vinden in deze vergelijkende opgave eenig verschil van namen, gewis naar 't verschil van landstreek of diergelijke; maar dezelfde beelden, gelijk ook de afbeeldingen bij COURT DE GEBELIN en bij BREITKOPF (Tab. I.) aantoonen.

Oogenschijnlijk heerscht er in die beelden weinig meer dan willekeur. COURT DE GEBELIN dacht er evenwel reeds eenigzins anders over; hij zag er namelijk *allegoriën* in, betrekking hebbende op het *menschelijk leven.* Hij spreekt van de wereldlijke en geestelijke hoofden der maatschappij; de beschermers van den landbouw; de vier hoofddeugden; den echt; den dood en de opstanding (of de schepping); het spel van het lot; den wijze en den zot; den tijd, die alles rooft; enz. enz.

Wij zullen zien wat er van zijne opvatting waar zij.

Hij beweert, dat het spel een' Egyptischen oorsprong heeft. Hij beschouwt het als een boek, dat aan den brand der Egyptische boekerijen is ontkomen. De Hierophanten, de Hondster, Typhon, Osiris, la Maison Dieu, le Monde, les Chiens qui designent le Tropique, — zijn hem *Egyptische beelden.* En *Taro*, *Mat* en *Pagad* zijn hem zelfs *Egyptische namen.* *Taro* acht hij zamengesteld uit *Tar* = *weg*, en *Ro* of *Ros* = *koning*, *koninklijk*, zoodat

de naam van het spel den *koninklijken levensweg* zou aanduiden.

Mat, de gewone naam van den *Zot*, zou zijn = *gebersten*, *felé*. *Pagod*, de naam van den *Goochelaar*, zou zamengesteld zijn uit *Pag* = *meester*, en *Cad* = fortuin. Vermits ik van het Koptisch naauwelijks iets meer dan het letterschrift ken, laat ik die woordverklaring voorshands voor zijne rekening.

COURT DE GEBELIN verhaalt, dat hij eenige jaren vóór het schrijven van zijne verhandeling in een gezelschap kwam, waar het *Tarok* werd gespeeld. In zijne jeugd had hij 't wel gezien, maar er geen begrip van gehad. Thans evenwel bragt hem 't zien van de meest ingewikkelde kaart, gelijk hij haar noemt, *Le Monde*, op het oogenblik tot herkenning van de allegorie; en de eene kaart voor, en de andere na, deed nu zien, wat niemand van het gezelschap nog ooit had gezien of vermoed. Een kwartier later was, in zijn oog, 't geheele spel verklaard, en het Egyptische er in terug gevonden. Het beuzelachtig en wispelturig voorkomen van dit Egyptisch werk is, in zijne schatting, bij de onbekendheid van deszelfs beteekenis en bedoeling, juist een gelukkig middel geweest, om het ongeschonden tot ons over te brengen.

Al die beweringen kwamen mij reeds bij de eerste lezing van zijne verhandeling vreemd en verdacht voor. Ik kon er mij te minder mede vereenigen, naarmate ik de beelden naauwkeuriger gadesloeg. Ik twijfelde geen oogenblik aan den *Christelijken* zin, die het geheele spel bezielt. En 't werd mij hoe langer zoo duidelijker, dat wij slechts een spel der middeleeuwen voor ons hebben, waarin den ons onbekenden uitvinder een bepaald denkbeeld voor den geest heeft gezweefd.

Beschouwen wij achtervolgens de beelden, gelijk zij genommerd zijn.

N°. 1. *Le Joueur de Gobelets, Le Batteleur, Goochelaar*, laat ons niet lang in verlegenheid. Wij herkennen hem gemakkelijk aan zijne tafel met dobbelsteenen, bekers, messen, ballen, goochelstokje, goocheltas, enz. enz.

N°. 2. *La Grande Prêtresse*, *Junon*, zou, volgens COURT DE GEBELIN, eene gehoornde dubbele *Isiskroon* dragen, en alzoo uit *Egypte* afstammen; terwijl zij en door die kroon, en door het geopende boek op hare knieën, zich als Hoogepriesteres zou doen kennen. Tegenover N°. 5. evenwel zie ik in haar geheel iets anders. Daarover straks nader.

N°. 3. *La Reine*, *l'Impératrice*. Ongetwijfeld heeft BREITKOPF den juisten naam opgegeven. Zij is geene *Koningin*, maar eene *Keizerin*, kennelijk aan den *Arend* op het schild, dat zij, ten blijke van oppermagt, met den linkerarm omvat: en vervolgens aan den keizerlijken rijksstaf, met wereldkloot en kruis. Ik weet wel, dat naar sommiger meening op den *arend* niet veel valt te bouwen. Zoo vind ik bij CAESAR RIPA, in zijne *Iconologia of Uytbeeldinghe des Verstants, uyt het Italiaens vertaelt door* D. PIETERSZ. PERS, Amst. 1644, 4°., bl. 256, de *Koninklijke Hoogheyt* voorgesteld als »Een sittende gekroonde Vrouwe, vertoonende een statigh weesen, houdende in de rechter hand een Scepter, en op de slinckerborst een Adelaer. De Scepter, Kroone en het sitten bediet een Koninghlycke Doorluchtigheyt. En door den Adelaer druckten de Egyptische Priesters de Koninghlycke macht uyt, want JUPITER gaf aen desen alleen de Heerschappye over alle Vogelen, wesende onder allen van dapperheyt en sterckheyt de uytnemenste die, welcke uyter natuere begaeft is met Koninghlycke manieren, naevolgende geheel in alle dingen een Koninglycke waerdigheyt" (*). Maar het beeldje in het Tarok draagt zeer duidelijk den *keizerlijken* rijksstaf en de *keizerlijke* kroon. En het kan bovendien geene *Koningin* uitdrukken, daar wij deze in de reijen der vier onderscheidene kleuren aantreffen.

N°. 4. Om al dezelfde redenen is dit beeld niet *Le Roi*, maar *l'Empereur*, *de Keizer*. Beide de genoemde staatsmagten, *Keizer* en *Keizerin*, zijn voorgesteld, zittende op eenen troon, ten teeken van waardigheid en gezag.

N°. 5 komt voor onder de namen van JUPITER en *Grand-prêtre*. Ware de eerste naam juist, we zouden dan juist hier den *Arend* wel niet mogen missen. COURT DE GEBELIN ziet den *Egyptischen* Hoogepriester in den driedubbelen mijter en den driekruisstaf, welken laatsten hij noemt den drievoudigen *phallus*, als beeld der herleving van de natuur, dien men ronddroeg op het feest der herleving van OSIRIS. Waarlijk, fijn bedacht! Zonder zulk eene verklaring zal niet ligt iemand iets anders in het beeld opmerken dan den oppersten Kerkvoogd te *Rome*, *den Paus*, en wel hier niet als wereldlijk vorst, maar in zijn oorspronkelijk karakter, als den *geestelijken vader*, die zijne kinderen leert en vermaant, en naar wiens lessen en vermaningen die kinderen, geknield en met gevouwen handen, eerbiedig luisteren. Die opvatting komt ook geheel overeen met de verzekering, dat in het oudste kaartspel *Paus* en *Keizer* waren vertegenwoordigd. Maar zoo is dan ook N°. 2, die, even als de *Keizerin* tegenover den *Keizer*, zoo tegenover den *Paus* staat, niet anders dan de *Papissa*, de *Pausin*, de *geestelijke Moeder*, die het heilig Evangelie voor zich heeft geopend, en de bron aanwijst, waaruit onderrigt en vermaning moeten voortvloeijen. Dat men haren naam en hare waardig-

(*) In de *Iconologie*, *tirée des Recherches et des Figures de* CESAR RIPA, *moralisées par* J. BAUDOIN. Paris. 1644. folio, komt het beeld niet voor.

heid in het spel verloochend, en eene JUNO van haar gemaakt heeft, is geen wonder. Immers HILDEBRAND, die in 1073 tot Paus werd gekozen, als GREGORIUS VII regeerde, en in 1085 te *Salerno*, bij *Napels*, in ballingschap stierf, had den geestelijken het huwelijk verboden. 't Ging er, misschien reeds spoedig, mede als met de *Bisschopsvrouw* in de latere *Floskaartjes*, die immers ook haren naam met die van *Bisschopsmeid* of van *Abdisse* heeft verwisseld. Tegenover eene JUNO moest de *Paus* ook wel een JUPITER worden.

N°. 6. *Le Mariage, l'Amoureux*, vereischt niet minder onze aandacht. COURT DE GEBELIN, op deze kaart het beeld ziende van het *Huwelijk*, meent, dat de *Liefde* met boog en pijlen een bijgevoegd beeld is van lateren tijd; en doet opmerken, dat in de Oudheden van BOISSARD (Tom. III, Pl. 36) een gedenkteeken van denzelfden aard voorkomt, uit drie personen bestaande, namelijk de *Verloofden* met den huwelijkskrans, en de *Liefde* tusschen beiden, als *Getuige* en *Priester* te gelijk. Mijns bedunkens is dit zinnebeeld volstrekt verkeerd begrepen. Immers het middelste beeldje heeft geen het minste teeken van priesterlijke waardigheid, en vereenigt ook de beide anderen niet in den echt. Die beide anderen zijn bovendien beiden *vrouwelijke* beeldjes. Er is hier niets, dat aan het huwelijk doet denken. Maar ik vind hier eene uitmuntende voorstelling van de *Verzoeking*. De middelpersoon is blijkbaar nog jongeling, aan alle kanten aangerand door de verlokselen van de *eerzucht* (het beeld met den lauwerkrans), van den *wijn* (het beeld met den krans van wijngaardbladeren), en van de *liefde* (de boven hem zwevende AMOR met gespannen boog). Ik weet niet, hoe de verlokselen der jeugd beter zouden kunnen worden uitgedrukt. En in die opvatting word ik nog bevestigd door het thans volgende beeld.

N°. 7. *Osiris triomphant, Le Chariot*. COURT DE GEBELIN, den eersten naam noemende, acht den Egyptischen God kennelijk aan koninklijken dosch en zegewagen, en vooral aan de witte paarden, die den laatsten trekken. Hij denkt bij dit alles aan het doorbreken van de Lentezon. Mijns bedunkens zien wij ook hier wederom, hoe hij zich wringen moet om er het Egyptische in te dragen, en zijne opvatting vol te houden. De eenvoudiger naam van *Le Chariot* blijft beter bij de waarheid. Ik zie hier niets dan de *zegekar*, en het beeldje in zijn geheel teekent mij niets anders dan de *Overwinning*. Zoo staat het ook hoogst eenvoudig en natuurlijk tegenover de *Verzoeking* op de vorige kaart. Geene overwinning zonder strijd, gelijk elke strijd door *Overwinning* behoort gevolgd te worden.

N°. 8. *La Justice*, kennelijk aan weegschaal en zwaard, is te duidelijk, dan dat wij dit gewone beeld der *Regtvaardigheid* zouden behoeven op te helderen.

N°. 9. *Le Sage, l' Hermite*, stelt ons een' grijsaard voor, in een' langen mantel gehuld, met eene kap op de schouders, geleund op zijnen staf, eene lantaarn in de hand houdende, en zoekende, zoo als COURT DE GEBELIN oordeelt, naar regt en deugd; een halve DIOGENES alzoo, die midden op den dag met eene brandende lantaarn op de markt naar een verstandig man zocht. Volgens zijn oordeel heeft een later kaartteekenaar er een *Eremiet* van gemaakt. Ik voor mij zie in dit beeld noch den *Eremiet*, noch den *Wijze* (in concreto) maar de *Wijsheid* (in abstracto), welke niet zoekt, maar die haar licht wil laten schijnen voor de wereld, en daarom dat licht van onder den mantel te voorschijn brengt en omhoog heft om, zoo gij die woorden wilt opnemen, regt en deugd te doen vinden.

N°. 10. *La Roue de Fortune*, *het rad van Avonturen*, gelijk onze voorouders zeiden, vereischt wel geene toelichting. Want ook zonder dat wij nog begrijpen, waarom de teekenaar menschen- en beestengestalten heeft vereenigd tot wangedrochten, hij heeft genoeg aangeduid, dat het in de wereld met het zoogenaamd *Geluk* niet anders dan gedurig wentelen is, en dat hij, die boven is, *Koning* meent te wezen.

N°. 11. *La Force* is wederom ligt te herkennen aan de gemakkelijkheid, waarmede het vrouwelijke beeld den muil des leeuws opent. Misschien zelfs doet zij meer. Misschien bedoelt zij hem de tong uit te rukken. Of de teekenaar daarbij gedacht hebbe aan LYSIMACHUS, welke, door ALEXANDER *den Grooten* veroordeeld om door eenen leeuw te worden verscheurd, moeds genoeg had om hem de hand in den muil te steken en hem de tong uitwrong, moeten wij onbeslist laten.

N°. 12. *La Prudence* is uitgedrukt door eenen man, die, met den linkervoet in een' aan een paaltje gehechten strik geraakt, den regtervoet terug trekt. COURT DE GEBELIN doet daarbij opmerken, dat een later teekenaar, het *pede suspenso* niet begrijpende, het beeld heeft omgekeerd en alzoo misteekend. In waarheid staan dan ook de van takken beroofde boomen, waartusschen de man geplaatst is, verkeerd. En brengen wij die nu, omgekeerd, tot hunnen juisten stand, dan hangt het beeldje in den strik, en is het, wat de door BREITKOPF vermelde naam te kennen geeft, *Le Pendu*. Ik houd het evenwel, trots die boomen, bij de *Voorzigtigheid*.

N°. 13. *La Mort* stelt ons den *Dood* voor als rif. COURT DE GEBELIN, overal wat *Egyptisch* vindende, merkt aan, dat de Egyptenaren op hunne feesten of bij hunne gastmalen een *skelet* vertoonden onder den naam van *Maneros*. Iets dergelijks vind ik ook in F.

NAUMANN, *Der Tod in allen seinen Beziehungen, ein Warner, Tröster und Lustigmacher.* Dresden, 1844, S. 5. Maar in het *Tarok* is de *Dood* meer dan skelet alleen. Hij is tevens *der Sensenmann*, de *maaijer*, *de θεριστής*, die *Matth.* XIII: 30, 39; *Openb.* XIV: 15, 16; en ook in het *Apokryphe geschrift*: *de Draak te Babel*, vs. 32 voorkomt, het leven aller menschen afmaait, en evenmin den Koning als ieder ander' ontziet. Hij is dus, als *maaijer*, veelmeer een eigenlijk christelijk of althans bijbelsch beeld.

N°. 14. *La Tempérance*, voorgesteld als eene gevleugelde vrouw, die, van de eene kan in de andere overschenkende, water in den wijn doet, is wederom ligt te herkennen.

N°. 15. *Typhon*, *Le Diable*, stelt het booze beginsel voor met vleêrmuisvlerken, harpijenklaauwen, hertenhorens en rijksstaf. Aan het voetstuk, waarop de Vorst der duisternis staat, zijn nog een paar kleine duiveltjes met lange staarten vastgekluisterd.

N°. 16. *La Maison Dieu*, *la Maison par excellence*, *le chateau de Plutus*, schijnt mij toe wederom geheel niet te zijn begrepen. COURT DE GEBELIN vindt er eene les in tegen de gierigheid. Volgens hem stort het kasteel, dat vol goud is, in, en vallen de bewonderaars van den schat te pletter. Hij noemt dat geheel Egyptisch, en verwijst naar HERODOTUS II: 121 etc., bij zijne historie van den Egyptischen Koning RHAMPSINIT, die zooveel schats bezat, als na hem geen ander meer heeft verzameld. Ik voor mij zie in deze kaart het zinnebeeld der *Vertwijfeling*. De booze geest ontvlugt boven uit het kasteel, waarvan hij dak en kanteelen afwerpt; en die hem gediend hebben, van hunne kwalijk verworvene schatten beroofd, werpen zich in hunne wanhoop van boven neder. Het is de *Gewetenswroeging*, de *Vertwijfeling*, de *hel* in hare vreesselijkheid.

N°. 17. *La Canicule*, *l' Etoile*, *de Hondster*, de ster bij uitnemendheid, door een zevental andere omgeven. Eene vrouw ligt op den voorgrond op de regter knie. Zij houdt in elke hand eene vaas, waaruit stroomen water vlieten. Ter zijde vliegt een vogel naar een' boom. COURT DE GEBELIN ziet in de zeven kleinere sterren de *Planeten*, in de vrouw eene ISIS, in de waterstroomen den *Nijl*, in den vogel een' *Vlinder*, als beeld der lente.

N°. 18. *La Lune*, zoo als COURT DE GEBELIN meent, omgeven van gouden tranen en paarlen. Onder aan kruipt een Schorpioen. In 't midden ziet men twee torens, elk door een' hond bewaakt.

N°. 19. *Le Soleil*, op gelijke wijze door tranen of paarlen omgeven. Daar onder zien wij een paar jongelingen, staande voor een' steenen muur.

In deze drie voorstellingen zijn de bijgevoegde symbolen mij nog duister. Dat *Zon*, *Maan en Sterren* de hoofdvoorwerpen uitmaken, lijdt wel geene tegenspraak. En wat het bijwerk betreft, zie ik in N°. 17 *onder* den Sterrenhemel, of het *Firmament*, de *Aarde*, omgeven van *Water en Lucht*; in N°. 18 het najaar door het teeken van den *Schorpioen*; in N°. 19 het voorjaar door het teeken van de *Tweelingen* uitgedrukt; terwijl in N°. 18 en 19 de tranen of paarlen mij eer voorkomen *vlammen* te zijn, die aan den alle sfeeren omringenden *vurigen hemel*, de woonstede Gods en de verblijfplaats der zaligen doen denken. In één woord, al weet ik het *Vuur* der aarde, en al weet ik die beide *torens* en *honden*, en dien *steenen muur* nog niet te verklaren, zoo geloof ik toch, dat de teekenaar niet onbekend is geweest met het wereldstelsel van PTOLEMAEUS. Op deze niet onverschillige zaak zal ik later terugkomen.

N°. 20. *Le Jugement*, *het laatste oordeel.* COURT DE GEBELIN meent dat het beeld de *Schepping* moet uitdrukken. Hij heeft alzoo geheel niet gedacht aan den aartsengel, welke de bazuin blaast, en het graf over het hoofd gezien, waaruit de dooden oprijzen. Ik zie in dit beeld in waarheid de *Opstanding*, en wel bepaaldelijk de Opstanding *ten leven.* Er is geen enkel schrikbeeld bij.

N°. 21. *Le Monde*, of, wat COURT DE GEBELIN beter oordeelt, *Le Temps*, stelt naar zijne meening de godinne des tijds voor, in loopende houding, met wapperend *peplum*, omgeven door een ovaal, dat de wentelingen des tijds zou aanduiden, en weder omgeven zou zijn door de zinnebeelden der vier jaargetijden, met name den *Arend*, als beeld der *Lente*, den *Leeuw*, als beeld des *Zomers*, den *Os*, als beeld van den *Herfst*, en den *Jongman*, als beeld des *Winters*, „où l'on," zegt hij, „se réunit en société". In dit beeld vond hij het eerst, gelijk vroeger reeds gemeld is, het Egyptisch karakter. Doch juist dit beeld is een dergenen, die zijne opvatting onderstboven werpt. Hoe het aan den naam van *Le Monde* zij gekomen, begrijp ik niet. Maar evenmin begrijp ik, hoe *Le Temps* er in gevonden zou kunnen worden. Zien wij in de eerste plaats op de vier symbolen, die aan de hoeken geplaatst zijn. Met het oog op de vier dieren in de *Openbaring* van JOHANNES (IV: 7), *Leeuw*, *Kalf*, *Mensch* en *Arend*, heeft men reeds in de middeleeuwen de vier Evangelisten uitgedrukt door de beelden van *Mensch* (later in een' *Engel* veranderd), *Leeuw*, *Os* en *Arend*. Eene menigte getuigenissen ware daarvoor bij te brengen. Ik bepaal mij tot de bloote herinnering van een Latijnsch kerklied uit de XIVde eeuw: „Jucundare plebs fidelis," onder anderen te vinden in H. A. DANIEL, *Hymnologischer Bluthenstrauss.* 1840. S. 61; tot eene schilderij van 1424 in de Nicolaïkerk te *Göttingen*, beschreven door G. HEIDER, in zijn ge-

schrift: *über Thier-Symbolik, und das Symbol des Löwen in der christlichen Kunst. Wien.*1849. S. 8, 9; en tot het bekende Epigram van onzen JEREMIAS DE DECKER:

De schilders in 't gemeen die malen of versinnen
Een *Engel* bij MATTHIJS, of Seraphijnschen man;
Bij MARCUS eenen *Leeuw*, verhit op overwinnen;
Bij LUCAS eenen *Os*, een *Arend* bij Sint JAN.

En 't is niet vreemd gemaelt, 't is (dunckt mij) wel versonnen;
Want JEZUS, 't Opperhoofd der *Serafijnsche* schaer,
Wierd als een *Os* geslacht, heeft als een *Leeuw* verwonnen,
En voer ten Hemel op gelyck een *Adelaer*.

Genoeg om ons alreeds te doen vermoeden, dat wij hier niet minder dan elders een beeld voor ons hebben, dat zijnen Christelijken oorsprong verraadt. De krans kan ook onmogelijk de wentelingen des tijds voorstellen; hij zou dan toch wel rond, en niet ovaal zijn. Maar bovendien is hij een krans van lauwerbladen, en drukt alzoo de overwinnende kracht uit van het beeld, dat hij omgeeft. En wat is nu dat beeld? Het lijdt, dunkt mij, geen twijfel, of het is de *Waarheid*, als altijd, zoo ook hier *naakt* voorgesteld, en in de handen houdende twee volmaakt gelijke staven. Bij BASILIUS M. lees ik, *de Martyre Manante*; *Nuda* est veritas, absque patrocinio ipsa se ipsam declarans. Ergo veritatem verborum ornatu non obvelemus. En vatten wij nu al het symbolische te zamen, dan heb ik dubbelen eerbied voor dit beeld, want ik zie er in: de waarheid naar het Evangelie, de waarheid in hare hoogste en heiligste opvatting, de Goddelijke, de vrijmakende waarheid, welke de wereld eenmaal zal overwinnen.

N°. 0, of eigenlijk de ongenommerde kaart, die voor 0 geldt. *Le Fol* of *Le Fou*, het laatste beeld, is wederom kennelijk genoeg aan zotskap en bellenrok. Of de zak, dien hij aan een stok over den schouder draagt, zijne eigene gebreken aanduiden, en de tijger, die tegen hem opspringt, het beeld zij van gewetenswroeging, gelijk COURT DE GEBELIN wil, laat ik voor zijne rekening. Mij komt het voor, dat die gewaande tijger, veel te klein voor een' *tijger*, niets meer is dan een *kater*. Bij PALLADIUS, een Latijnsch schrijver uit de IIde eeuw, die *de re rustica* geschreven heeft, geldt *catus* voor *kat* of *kater*. Bij CICERO, HORATIUS, en anderen is *catus* = *voorzigtig*, *schrander*, *loos*, *snedig*. Niet te onregte koos de teekenaar alzoo den kater voor het symbool van den zot, om zijne scherpzinnigheid en snedigheid uit te drukken. Ja, ge moogt zelfs mijnentwege nog vrij een stapje verder gaan, en zeggen, dat, gelijk poesje niet altijd met zich laat spelen, maar wel eens een' gevoeligen tik met hare scherpgewapende pootjes geeft, zoo ook de zot niet altijd met zich laat narren, maar wel eens met al de scherpte van zijn vernuft van zich afslaat. Voor den *Zot* (in concreto) neme men wederom misschien de *Zotternij* (in abstracto.)

Of die beelden oudtijds en oorspronkelijk zijn genommerd geweest, meen ik te mogen betwijfelen. 't Zal welligt algemeen zijn geweest als ook nu nog met den *Zot*, of, gelijk hij wordt voorgesteld in de tegenwoordig verkrijgbare Tarokspelen, met den *Troubadour*, die geen nommer voert, en met de overige groote magten, van *Koning* tot *Lansknecht*, die immers ook geen getalmerk dragen. En welligt is juist daardoor eenige verwarring in de opvolging ontstaan. Zoo dit laatste niet het geval is geweest, dan heeft de uitvinder zelf, het zij uit eenig vooroordeel, het zij uit zekere loosheid, het zij zelfs uit beide oorzaken te gelijk, het denkbeeld losgelaten, dat hem bij de vervaardiging van zijn spel blijkbaar voor den geest zweefde.

Of heerscht er dan waarlijk die wispelturigheid in, welke COURT DE GEBELIN er in meende te vinden, en die oogenschijnlijk er in bestaat, vooral wanneer wij niet verder gaan dan zijne wijze van opvatten en verklaren? De reeds vroeger door mij gemaakte opmerking, dat het getal 7 er eene belangrijke rol in speelt, heeft mij, toen ik door de vriendelijkheid van Dr. A. DE JAGER de beelden zelven mogt leeren kennen, tot geheel andere gedachten gebragt. Herstellen wij slechts de stoorenissen, die zich aan ons zullen voordoen; en er zal ons eene orde blijken, die het gansche plan des vinders onthult, en hem als een' man van vernuft doet kennen.

Verdeelen wij daartoe de 21 genommerde kaarten in drie orden van 7 kaarten, en brengen wij deze tegelijk onder hare verbeterde namen, dan verkrijgen wij:

In de *eerste orde*: 1. den Goochelaar, 2. de Pausin, 3. de Keizerin, 4. den Keizer, 5. den Paus, 6. de Verzoeking, 7. de Overwinning;

In de *tweede orde*: 8. de Regtvaardigheid, 9. de Wijsheid, 10. het Geluk, 11. de Kracht, 12. de Voorzigtigheid, 13. den Dood, 14. de Matigheid;

En in de *derde orde*: 15. den Duivel, 16. de Vertwijfeling, 17. de Sterren, 18. de Maan, 19. de Zon, 20. de Opstanding ten leven, 21. de Waarheid.

Vergelijken wij nu die drie orden met elkander en in zich zelve, dan valt het ons in de oogen, dat

1°. de *eerste* geheel en al in het ondermaansche leven te huis behoort; de *derde* daarentegen het boven- of onderaardsche aangaat; de *tweede* ons eene reeks van goede hoedanigheden of deugden opsomt;

2°. dat de inbreuk, die daarop door enkele nommers gemaakt wordt, zich herstellen laat;

3°. dat elke herstelde orde drie paar beel-

den telt, die zuiver nevens of tegenover elkander staan; en

4°. dat er in de gezamenlijke orden, en even zoo in iedere orde afzonderlijk, een middelpunt is, waarom zich, even als in het wereldstelsel, alles heen beweegt.

Laat mij dit mogen aantoonen.

Beschouwen wij eerst de middelste of *tweède* orde, zoo is er niets, dat ons in de aanneming van het bovengeschrevene zou kunnen hinderen, dan de *Dood*, op N°. 13. Maar juist ditzelfde, dat hij op N°. 13 staat, en alzoo op een nommer, dat van oude tijden afaanstoot heeft geleden, doet ons vermoeden, dat hij daar met zeker opzet kan zijn ingeschoven, en dus eigenlijk, tot hervinding van het oorspronkelijke denkbeeld, verplaatst behoort te worden. Welnu, wij willen hem dan uitligten en verplaatsen. Maar werwaarts? Verwisselen wij hem eenvoudig met de *Waarheid*, die, als deugd, niet in de *derde*, maar in de *tweede* orde behoort, en brengen wij deze van N°. 21 naar N°. 13 terug; en wij verkrijgen nu in deze orde: de *Kracht*, omgeven door de *Voorzigtigheid* en het *Geluk*, door de *Waarheid* en de *Wijsheid*, door de *Matigheid* en de *Regtvaardigheid*; — voorwaar eene schoone reeks van voortreffelijke hoedanigheden. Wel hem, die ze bezitten mag, en wiens leven er door geleid wordt!

Wij hebben den *Dood* opgeschoven naar de *derde* orde; wij willen daarom terstond zien, wat er geworden is van zijne verwisseling met de *Waarheid*. In het midden staan *Zon*, *Maan* en *Sterren*, als de magten des hemels, als de symbolen eener hoogere wereldorde. Zij worden omringd door de *Opstanding ten leven* en de *Vertwijfeling* (als symbolen van *Hemel* en *Hel*), en door *Dood* en *Duivel*. Al wederom een gesloten geheel; waarin wij bovendien opmerken, dat, even als de *Duivel* der *Hel* ter zijde staat, zoo de *Dood* naast de *Opstanding ten leven* geplaatst, ons in een vriendelijk licht verschijnt. Hij is de *maaijer*, die niets liever heeft dan goede tarwe te snijden, en die zich verheugt als de schure daarvan vol wordt.

En nu naar de *eerste* orde terug! Daar staat voor alsnog de *Keizer*, op N°. 4, in het midden, — een blijk, dat de vervaardiger van het spel eerbied had voor de Overheid, door God ingesteld. En toch behoort hij daar niet in het denkbeeld, dat den vinder voor den geest stond. Immers de *Keizer* heeft eene *Keizerin* tegenover zich, en kan dus, als de teekenaar op gelijke wijze als in de beide andere orden heeft gedacht, geen middelpunt hebben uitgemaakt. Maar gelijk de *Keizerin* reeds ter *ééne* zijde van dat middelpunt is geplaatst, zoo behoort de *Keizer* ter andere zijde, en dus op N°. 5. Evenzoo moet de *Paus* van dat N°. 5 verplaatst worden tegenover de *Pausin* en dus naar N°. 6. De daar staande *Verzoeking* moet hare plaats vinden tegenover de *Overwinning*, en alzoo naar N°. 1. Het middelpunt blijft over voor den *Goochelaar*, die niemand tegenover of naast zich heeft. En vat nu hem op niet als *Goochelaar*, maar als zinnebeeld van *Zinsbedrog*, als zinnebeeld van het *bedriegelijke der wereld*, — dan is ook deze orde niet alleen uitmuntend geregeld, maar dan ligt en daarin, en in het geheel, diepte van zin genoeg, om ons achting te doen opvatten voor den vinder.

Zie toch slechts, wat wij nu hebben verkregen.

In de *eerste orde*: 1. de Verzoeking, 2. de Pausin, 3. de Keizerin, 4. het Zinsbedrog, 5. de Keizer, 6. de Paus, 7. de Overwinning;

In de *tweede orde*: 8. de Regtvaardigheid, 9. de Wijsheid, 10. het Geluk, 11. de Kracht, 12. de Voorzigtigheid, 13. de Waarheid, 14. de Matigheid;

In de *derde orde*: 15. de Duivel, 16. de Vertwijfeling, 17. de Sterren, 18. de Maan, 19. de Zon, 20. de Opstanding ten leven, 21. de Dood.

Wat denkbeeld ligt dan in dat alles, en wat gedachten loopen door die groeperingen?

Maar ik wil u niet ontijdig berooven van het genoegen van eigen nadenken en eigene vinding, en noodig u daarom uit, om eerst zelf te beproeven, wat taal de daar voor u geplaatste beelden spreken. Ook heb ik, alvorens ik mijne opvatting kan mededeelen, nog een woordje over den vindingrijken man te spreken, die het spel heeft bedacht.

Wie is hij geweest? En wat waardigheid heeft hij bekleed? En waar heeft hij geleefd? En wanneer? —

Wij weten 't niet; het is ons voorshands alles raadsel. En toch geloof ik, dat hij in het spel zelf een spoor heeft achtergelaten, waarlangs wij welligt eenmaal tot beantwoording van al die vragen zullen kunen komen. Of is die gissing al te vermetel? Wie weet niet, dat menig schilder in zijne tafereelen den tijd verraadt, waarin hij geleefd, en den kring, waarin hij verkeerd heeft? Wie weet niet, dat zelfs menig schilder zijne eigene beeldtenis in zijne kunstvoortbrengselen heeft opgenomen en zoo doende bewaard? Zoo, vermoed ik, heeft ook de vinder van het Tarok gedaan. Hij heeft, opdat ik mijne meening onverholen uitspreke, hij heeft zich zelven bij het spel gevoegd in het beeld van den *Zot*, van den *Hofnar*, van den man, die voor *nul* gold, en die toch zooveel vermogt; die den grooten der aarde tot vermaak diende, maar die ook, in schijn van zotternij, menigen goeden wenk kon geven, menige waarheid verkondigde, menige bestraffing deed hooren, die niemand anders zou gewaagd hebben uit te spreken. Ook in het spel staat de *Zot* als

nul, of liever *ongenommerd*, op zijne plaats; en in 't spelen bezit hij eene vrijheid, welke bijna aan bandeloosheid grenst. Wie begeerig is het spel te leeren kennen, raadplege de *Beknopte handleiding tot het Tarok-spel. Amsterdam, bij* P. ROOS, 1846, ook in het *Verkoophuis* verkrijgbaar. Ons gaat dat hier niet aan. Maar toch merken wij op, dat de *Zot*, hier *Troubadour* genoemd, onder den naam van *Excuse* overal binnen dringt. De *Excuse* maakt troef; de *Excuse* neemt niet en wordt niet genomen; de *Excuse* neemt alle kleuren aan. De *Excuse* vult de plaats, waar een vierde Heer, Vrouw, Ruiter of Boer ontbreekt. De *Excuse* verdubbelt de waarde van het genoemde viertal, wanneer het volledig is. Heeft men 9 Taroks, de *Excuse* voegt er zich als 10de bij. In *één* woord, ook in 't spel is de *Zot* nog een overal invallende kaart, aan geene andere wet gebonden, dan dat hij zich slechts *één*maal, en wel *vóór* de twee laatste slagen, vertoonen mag. Wacht hij langer, dan verliest hij alle waarde, en kan door elke andere kaart worden genomen. Hij kan daarom ook niet als de hoogste der troeven worden aangemerkt, gelijk MENSINGA meende (*Boekzaal* voor Augustus 1849. bl. 161), die zich bovendien vergist met den *Dood* de *Excuse* te noemen.

Nog een ander spoor meen ik van den vinder van het spel te ontdekken. Ik heb doen opmerken, dat hij niet onbekend blijkt geweest te zijn met het wereldstelsel van PTOLEMAEUS, en verklaard, dit voor geene onverschillige zaak te houden. Het is toch juist zijne bekendheid met dat stelsel, die ons aanleiding geeft om naar zijnen leeftijd te gissen. Omstreeks het jaar 150 moet CLAUDIUS PTOLEMAEUS, van *Pelusium* in *Egypte* geboortig, zijne μέγαλη Σύνταξις hebben geschreven, die ons naar den naam der Arabische overzetting, meer bekend is onder den titel van *Almagestum*. Uit deze Arabische overzetting, omstreeks 827 op bevel van den Bagdadschen Chaliph ALMAMOM vervaardigd, vloeide de Latijnsche vertaling voort, die in 1230 op bevel van Keizer FREDERIK II werd geschreven. Tot zoolang dus was de μεγάλη σύνταξις, waarvan eerst in de XIVde eeuw een Grieksch handschrift werd teruggevonden, in *Europa* een gesloten boek. Hebben wij nu in het Tarok bewijs, dat de vinder van het spel het stelsel van PTOLEMAEUS moet gekend hebben, dan moeten wij ook zijnen leeftijd na het jaar 1230 stellen. En vermits reeds in 1299 van de speelkaarten wordt gewag gemaakt, zien wij ons de grenzen van zijn leven of van zijnen bloeitijd tusschen de beide genoemde jaren aangewezen; wij staan tusschen 1230 en 1299.

Nog een derde spoor geloof ik te zien in den eerbied des vervaardigers voor de overheid, door God ingesteld, in de hulde, welke hij aan den *Keizer* doet, door dezen tot middelpunt te kiezen van de eerste orde, met opoffering zelfs van het denkbeeld, dat hem voor den geest stond. Het is daarom dat ik aan eenen *keizerlijken* Hofnar denk. Dat beperkt al wederom de gedachte tot keizer FREDERIK II, bovengenoemd, die van 1214—1250, en RUDOLPH I *van Habsburg*, die van 1273—1291 regeerde; want het tijdvak van regeringloosheid tusschen deze beiden komt in geene aanmerking, en de regering van ADOLPH *van Nassau*, van 1291—1298, was te kort, en door den ongelukkigen strijd tegen de *Thuringers* weinig geschikt voor de vermaken van het hofleven. Nemen wij nu in aanmerking, dat keizer RUDOLPH, bijgenaamd de *Regtvaardige*, zich weinig om *Italie* bekreunde; dat daarentegen Keizer FREDERIK II, na reeds eenmaal, in 1223, door den Paus in den ban te zijn gedaan, in 1239, als overwinnaar van den Paus, andermaal met den ban werd geslagen, en er dus eene gedurige spanning tusschen het wereldlijk en kerkelijk gebied bestond, dan was het juist FREDERIK's hof, waar de *Zot* of *Nar* zich wel het eerst en gemakkelijkst kon verstouten om eene *Pausin* in het spel te brengen. En ware niet die *Pausin* te veel de *geestelijke moeder*, het zou dan zelfs den schijn kunnen hebben, als of de Hofnar schalksch genoeg ware geweest om de legende van Paus JUTTE of JOHANNA op te nemen. In allen gevalle stemt de waarheid, welke in het Tarok ligt uitgedrukt, wel het meest met het leven van FREDERIK II overeen.

En wat waarheid is het dan, welke de vernuftige vinder van het Tarok, onder het beeld van den Zot, aan de Grooten der aarde, aan de geheele wereld, aan ieder onzer nog, voorhoudt?

Zonder voor waarheid te willen uitgeven wat misschien meer spel mijner verbeelding is, meen ik evenwel deze te hooren:

Wat zijn wereldlijke en kerkelijke grootheid en magt, met alle verzoeking van zinnenlust en alle glorie, anders dan begoocheling der zinnen? Van hooger beteekenis is de kracht, welke van voorzigtigheid en geluk, van waarheid en wijsheid, van matigheid en regtvaardigheid vergezeld gaat. Deze deugden toch verheffen boven de tegenwoordige wereld, en wijzen derwaarts henen, waar zon, maan en sterren dag en nacht regeren. Wie ze veroekeloost, dien werpt de duivel in den afgrond der vertwijfeling, wie ze betracht, dien voert de dood tot de opstanding des levens.

Welligt heb ik hiermede te veel ruimte gegeven aan het spel mijner verbeelding. Welligt was de gedachte des vinders eenvoudiger. Ik begreep evenwel, dat elk zijner beelden waarde heeft, en dat geen er van bij eene proeve tot verklaring mag worden losgelaten.

Ten slotte een paar vragen, die ik niet weet te beantwoorden, en wier beantwoording toch noodig is tot het bepalen van de waarde of onwaarde mijner vermoedens omtrent den vervaardiger van het Tarok. Vermeldt de geschiedenis ook iets van den *hofnar* van Keizer FREDERIK II? En bestaan er ook Rekeningen of andere bescheiden van 's Keizers huis, waaruit blijkt, dat aan den eenen of anderen schilder betaling geschied is voor het *schilderen van speelkaarten?*

SCHULTZ JACOBI.

Jacob van der Borcht. Sedert over dien plaatsnijder eene aanteekening is geleverd (NAV. V.; bl. 129), ben ik in de gelegenheid gesteld geworden, nog het volgende mede te deelen.

Zijn vader, Mr. ADRIAAN VAN DER BORCHT, is te *Amsterdam* den 4den December 1593 aangeteekend met ANNA DE GHEIJN, van *Antwerpen*, oud 25 jaren. Als getuige verschijnt daarbij haar broeder JACQUES DE GHEIJN. Verder blijkt het, dat Mr. ADRIAAN VAN DER BORCHT te *Brussel* geboren is, en te *Amsterdam* als Chirurgijn gewoond heeft, eene omstandigheid, die onderstellen doet, dat zijn zoon JACOB te *Amsterdam* omstreeks 1594 zal geboren zijn.

Uit het huwelijk van STEVEN of ETIENNE DE GHEIJN, is in 1604 geboren ABRAHAM DE GHEIJN, die in Januarij 1639 te *Amsterdam* huwde met CATHARINA VAN VOLLEHOVEN, van *Nieuwe Nierop*, oud 22 jaren.

Door het huwelijk van ABRAHAM DE GHEIJN werd deze een neef van den schilder JAN STEEN (*) (wiens geboorte niet in 1636, maar zeker in 1626 te *Leyden* plaats had).

..R. E.

Christophorus Mondragon. Toen ik, nu ruim drie en twintig jaren geleden, op de Citadel van *Antwerpen* in bezetting lag, bood de gelegenheid zich aan, om de kapel, waarin zoo veel aanzienlijke mannen begraven waren, dagelijks te bezoeken. Onder de vele praalgraven en kunstig gebeitelde lijksteenen, die men däär met eene kwistige hand heeft doen verrijzen boven de asch van beroemde en misschien beruchte Spanjaarden — minder door zielenadel, maar te eerder verworven door de ijdelheid van den Kastiljaanschen adeltrots — was er één die bijzonder mijne aandacht boeide, omdat het betrof de nagedachtenis van eenen man, die hoewel behoorende in de gelederen van onze magtige tegenstanders in den 80jarigen vrijheidskamp, nogtans »om zijne deugden als een edel vijand erkend is" (SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*).

(*) In de MSS. van RIJCKHUIZEN, op de *Akademische Bibliotheek* te *Leyden* voorhanden, is eene vrij naauwkeurige genealogie van dien schilder (Hij was *Roomsch*).

Bij het bekende beleg door de Franschen in 1832, is de kapel door het bombardement tot een' puinhoop geschoten, en alhoewel ik dat gebouw in zijnen hoogst bouwvalligen toestand niet meer heb bezocht, en ik ook later niet meer op de Citadel ben terug gekeerd, zoo vermoed ik, zonder nader onderzoek, met goeden grond, dat dit gedenkstuk, met zoo vele andere, destijds zal vernietigd zijn.

Het opschrift op dien lijksteen, in gulden letteren op eenen breeden zwarten toetssteen in den muur gemetseld, nabij het altaar, luidde:

D. O. M.

CHRISTOPHORO DE MONDRAGON, Antverp. arcis. praef. Regii. exerc. Cons. Duci. militum fortiss. hoc Sacello a fundamentis erecto anniversarium III Non. Januar. Sacrum, nec non in menses singulos solenne; privatum vero, omnibus juvis dieb. venerab. Sacramento Virginique matri VI Non. Sept. perpet. addita etiam quotannis in XL ejusdem arcis pauperes Eleemosyna Civit. Antverp. Eleemos. IIII viris. instrumento publico. latius Commendata GUILIELMA DU CHASTELET, nobiliss. Lotharinga. opt. Conjugi. opt. Conjux sibi posterisque de suo statuit, dicavitque. Kal. Mart. Anno CIↃ.IↃ.XCVI.

(*NB.* Het geheel was vervat in kapitale Romeinsche letters: er werd geen *u* in gevonden, maar overal *v*.)

Voorts op den steen voor den grafkelder.

D. O. M.

CHRISTOPHORO MONDRAGONIO, Heroi fortiss. ab ineunte aetate per gradus gloriosiss. militiae sub Imperio CAROLI V. Caes. imp. et PHILIPPI F. ejus nominis II. ad haec culmina evecto praef. turmae et cohor. XXIII Walonum bellicis Consiliis adlecto, Transmos. Provinciae et Zeelandiae gubernat. design. Hisp. Leg. Coh. XXVII arcis Gandavensis dein arcis Antv. praef. qui pace vel bello dum Nestoream etiam senectutem ageret expeditione unquam vacuus fuit: adeo carus Deo, ut cum acie, praelio, excursione toties conflexerit, quamvis hostica manu ac telo saepe actus fuerit nunquam (mirabile dictu) vulnus acceperit ob memoriam sempiternae gloriae

Haeredes B. M. F. C.

Obiit an. CIↃ.IↃ.XCVI die III Januarii.

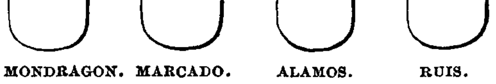

MONDRAGON. MARCADO. ALAMOS. RUIS.

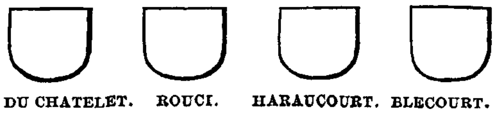

DU CHATELET. ROUCI. HARAUCOURT. BLECOURT.

§. §.

Vrijmetselarij. Als curiositeit deel ik mede, dat er een perkamenten brevet, met afhangend zegel, bestaat, aan den Graaf en de Gravin CAGLIOSTRO, op den 29sten Maart 1778, door de officieren van de loge van het *Groot Oosten* te *'s Gravenhage*, afgegeven, waarbij deze verklaren, dat genoemde *Gravin* toegelaten is geworden deze loge als *Vrijmetselaars meesteresse* te visiteren (bezoeken), en dat zij in dezelve zich van den vereerenden last als afgevaardigde, met veel onderscheiding, heeft gekweten.

Onder het schrijven dezer aanteekening, maakt mij een vrijmetselaar opmerkzaam de vraag te doen, van welke loge deze *meesteresse* is afgevaardigd geweest, of daar ter plaatse eene loge, waarin vrouwen werkzaam zijn, bestaat, en wel op die wijze zoo als in Meesters loges door Broeders vrijmetselaren gearbeid wordt; en schieten mij oningewijde (vrijmetselaars bewoording *profane*) onwillekeurig de regelen van den fabeldichter DE LA FONTAINE te binnen.

Rien ne pêse tant qu' un Secret;
Le garder bien est difficile aux dames,
Et j'ai vu même sur ce fait
Nombre d' hommes qui sont femmes.

J. L. A. I.

Vragen.

CCI. — *Mierop.* In het jaar 1354 is overleden JOHAN VAN CUIJK, Heer van *Mierop*, gehuwd met MARIA VAN BERLAAR. In de groote kerk te *Gouda* ziet men op het zestiende glas afgebeeld CORNELIS VAN MIEROP, prijkende met het wapen van *Cuyk* (*Cuyck*, *Kuik*, *Kuijk*, *Cuik*).

Blijkens het werkje in 1785 uitgegeven bij JOHANNES VAN DER KLOS, Stads-Boekdrukker te *Gouda*, getiteld: *Beschreibung der Weltberühmten und Künstlich Gemahlten Gläsern in der St. Johannis Kirche zu Gouda*, is dat zestiende glas gegeven door CORNELIS VAN MIEROP, Praepositus en Archidiaconus te *Utrecht* en Canonicus Sancti Salvatoris aldaar, 1556.

Weten HH. Navorschers mij ook op te geven, waar *Mierop* gelegen was, wanneer het heeft opgehouden te bestaan of van naam veranderd is. Alle ophelderingen en mededeelingen deswege zullen mij hoogst aangenaam zijn. W. A. HAMELBERG.

CCII. — *De acht kwartieren van Karel Hertog van Gelder.* Op de tombe, die in de St. Eusebius kerk te *Arnhem* is opgerigt, boven het graf van KAREL, Hertog van *Gelder*, worden ter wederzijde van het beeld, dat op de tombe in wit marmer is uitgehouwen, vertoond acht wapens, die mij toeschijnen de acht kwartieren van dien vorst te moeten voorstellen. Met name zijn zij volgenderwijze gerangschikt:

Gelder.	*Berry.*
Cleef.	*Bourgondië.*
Bourgondië.	*Henegouwen* (gekwartierd
Bourbon.	*Arkel.* met *Holland.*)

Volgens de *Genealogische Tabellen zur Erläuterung der Europäischen Staatengeschichte, etc.* van T. G. VOIGTEL, Halle 1811, lang 4°., zou de kwartierstaat van Hertog KAREL daarentegen de volgende geslachten moeten bevatten.

KAREL, Hertog van *Gelder*.	ADOLF van *Gelder* . . .	ARNOLD van *Gelder* . .	MARIA, Hertogin van *Gelder*. JAN, Graaf van *Egmond*.
		CATHARINA van *Cleef*. .	ADOLF, eerste Hertog van *Cleef*. Tweede huwelijk. CLAUDIA van *Bourgondië*.
	CATHARINA van *Bourbon*.	KAREL van *Bourbon* . . .	JAN, Hertog van *Bourbon*. MARIA, Hertogin van *Berry*.
		AGNES van *Bourgondië*. .	JAN, Hertog van *Bourgondië*. MARGARETHA van *Holland* (Graaf ALBERTS dochter).

Derhalve zouden de voormelde kwartieren gewijzigd worden als volgt:

Egmond.	*Bourbon.*
Gelder.	*Berry*
Cleef.	*Bourgondië.*
Bourgondië.	*Holland.*

Indien men daarentegen uit de acht kwartieren, zoo als die op de tombe worden voorgesteld, tot de afstamming van Hertog KAREL van *Gelder*, zou willen besluiten, dan zou men tot een resultaat komen, dat geheel valsch is en strijdig met de geschiedkundige en genealogische waarheid.

Men vraagt daarom: op welken grond op de tombe van Hertog KAREL van *Gelder*, onder de vier kwartieren van vaderszijde is weggelaten het wapen van zijn grootvaders vader, JAN VAN EGMOND; — en waarom in de vier kwartieren van moederszijde, als moeder van zijne grootmoeder wordt vertoond het wapen van *Arkel*, hetwelk tot nu toe mij toeschijnt, geheel willekeurig en met de waarheid strijdig geschied te zijn? §. §.

CCIII. — *Eene plaats in de Memoires de la Belle Gabrielle.* In de *Memoires de la Belle Gabrielle* lezen wij Chap. 1, de volgende passage: „Hier, à la nuit close, je (c'est le chévalier DE BELLEGARDE qui parle) demandai un gite dans un couvent de Jacobins, et je me donnai pour Ligueur afin d'être mieux traité.

Le père BOURGOING prieur des Jacobins de *Paris*, voyageant avec un frère du dit ordre, était festoyé par les beaux pères. — Je m'excusai de les déranger en leurs offices, conciliabules et festins: Je me couchai sans débotter, dans la cellule voisine de la chapelle, et dormis peu, car ce fut dans l'église un tumulte de diables déchainés. — Vers l'après minuit, le calme revenu, je descendis pour m'enquerir des bruits et des cris qui m'avaient éveillé. Les moines étaient a cuver leur vin, car dans la nef. encore tapissée de noir et illuminée de cierges, je ne rencontrai personne, sinon un gros ivrogne frappart étendu tout au long sur les degrées du maitre autel.

„Mais je me signai à rebours, lorsque sur ce même autel profané, je distinguai une image de cire magique sous les traits de nôtre bon roi (HENRY III.)...... Je dérobai cet image etc." — Dit *image* wordt door hem vertoond aan de schoone GABRIELLE, die er van zegt: „Je pris des mains de BELLEGARDE cette piteuse figure, pâle comme si elle fut dans le cercueil, et rendant du sang par la blessure".

Wij hebben hier een verhaal voor ons, dat betrek-

king heeft op eene tooverplegtigheid, bij name: het toewijden van een' persoon aan den dood of het verderf.

Kan iemand der Heeren Navorschers mij eene volledige beschrijving van zulk eene plegtigheid geven en mij zeggen, waarom DE BELLEGARDE het teeken des kruises, *à rebours* (d. i. verkeerd, het onderst boven) maakte? Het schijnt mij toe, dat wanneer hij er zich mede had willen beveiligen, of de bescherming van God over zich had willen inroepen, het teeken des kruises niet verkeerd (*à rebours*), maar in den gewonen vorm had behooren gemaakt te worden.

C. L.

CCIV. — *Twee schilderijen van het voormalige stadhuis te Amsterdam.* In de *Beschrijving over de schilderijen op het stadhuis te Amsterdam, door* JAN VAN DIJK, te Amsterdam, bij PIETER IJVER, 1758, staat op bl. 9, N°. 2, vermeld eene schilderij boven de deur van de krijgsraadkamer, geschilderd door CORNELIS TEUNISSE of CORNELIS ANTONISSE, met zestien schutters; achter op dit schilderij staat met olieverf penceelschrift geschreven:

„De perzoon met het kelkje in zyn hand, is CLAAS GAAF, over-overgrootvader van den Heer Burgermeester N. WITZEN".

En achter op eene schilderij met negentien schutters, door DIRK CORNELISSEN, hangende in de kleine krijgsraadskamer, staat even als op N°. 2. geschreven (ald. bl 21):

„De persoon met de bonte Mantel aan, is CORNELIS LAMBERTZEN OPREI, over-overgrootvader van den Heer Burgermeester CORNELIS WITZEN, gestorven in 't jaar 1591."

Deze schilderijen op het tegenwoordige raadhuis niet te vinden zijnde, wordt gevraagd, of aan de Heeren Navorschers ook bekend is, waar die geplaatst zijn geworden, toen het voormalige raadhuis tot paleis werd ingerigt.

De aanleiding tot deze vraag is, dat uit eene Geslachtlijst, opgemaakt in 't begin der vorige eeuw, blijkt, dat CLAAS GAAF geweest is de over-overgrootvader van den Burgemeester N. WITSEN, en ook dat deze laatste aan het geslacht OPREI verwant is geweest. In hetzelfde Geslachtboek vind men ook PIETER CORNELISZOON HOOFT, doch van zijn zwagerschap met VONDEL, waarvan in DE NAVORSCHER (IV.; bl. 69, 365) gewag gemaakt is, en dat in het *Bijblad* (1855, bl. lx) besproken wordt, blijkt uit dit Geslachtboek niet het minste.

W. *te H.*

CCV. — *Verwantschap tusschen Balduinus van der Aa en Pieter en Hendrik van der Aa.* Bekend is het, dat BALDUINUS VAN DER AA, eerst Predikant bij de Luthersche gemeente te *Zwolle*, daarna te *Enkhuizen* en eindelijk te *Leiden*, ter laatstgemelde plaatse geboren is, en verwant was aan de beroemde drukkers PIETER en HENDRIK VAN DER AA, maar nu wenschte men te weten, in welken graad van verwantschap hij tot dezen stond, alsmede den datum zijner geboorte en wie zijne ouders geweest zijn. Ook zou eene opgave zoo mogelijk zijner afstamming uit FILIPS VAN DER AA, een der teekenaars van het verbond der Edelen, die in 1575 tot Bevelhebber van *Gorinchem* werd aangesteld, den vrager zeer welkom wezen.

PRESENS EST IMPERFECTUM.

CCVI. — *Koperplaatdruk van het wapen van het geslacht de Ruuk.* Uit zeker boekdeel in gr. 8°. formaat is losgeraakt, en mij vervolgens in handen gekomen een koperen plaat-afdruk van het geslachtswapen der familie DE RUUK, met het bijschrift: *de Hr. Elias de Ruuk.* De persoon van dien naam was in 1698 regerend Burgemeester van *Rotterdam*, en liet bij zijn overlijden eene dochter na, met name HERMINA, gehuwd met een Zeeuwsch Heer HENDRIK VAN ROZEVELD.

Kan ook een van de HH. Navorschers opgeven, in welk boekwerk de boven bedoelde plaat-afdruk voorkomt, zoo mede of er nog afstammelingen van gemelden HENDRIK VAN ROZEVELD in leven zijn?

DE R.

CCVII. — *Het geslacht van der Heyden de Gouda* (Vgl. bl. 227). Na dankbetuiging voor de mededeeling aangaande dit geslacht, en, ingevolge de vriendelijke uitnoodiging van den Heer RETHAAN MACARÉ, veroorloof ik mij, ZEd. nog de volgende vragen te doen.

1°. Is dit geslacht in de XVde en XVIde eeuw in *Holland* bekend geweest?

2°. Zoo het niet uit *Braband* afkomstig is, behoort het dan ook tot dat geslacht van VAN DER HEYDEN, dat, volgens SMALLEGANGE, *Wapenk. van Zeeland*, uit den Huize van *Wassenaer* afstamde?

3°. Bestaan er nog afstammelingen van Mr. CAREL JOHAN VAN DER HEYDEN DE GOUDA?

4°. Welk wapen is door dit geslacht gevoerd?

M^{o}.

CCVIII. — *Johan Kandio.* JOHAN KANDIO, een kundig priester der Grieksche kerk, had bezwaren tegen de leer dier kerk, en maakte dit aan de Hollandsche en Engelsche Ambassade te *Konstantinopel* bekend, waar men, na hem de werken van CALVYN bezorgd te hebben, aanraadde zich naar de Hoogeschool te *Leyden* te begeven, ten einde in de leer der Protestantsche kerk onderwezen te worden. Hij kwam in 1709 te *Leyden*, ontving onderwijs, deed belijdenis des geloofs en vertrok van het noodige reisgeld en getuigschrift voorzien naar *Rusland*, met het voornemen om den Bijbel in het Russisch en andere Oostersche talen te vertolken, en dáár het volk met de leer der Protestanten bekend te maken. Volgens belofte zou hij spoedig iets van zich doen hooren, doch dit niet plaats gehad hebbende, vermoedt men, dat hij door de Jesuïten of hunne handlangers zal zijn vermoord.

Men vraagt intusschen, of men omtrent de verrigtingen van dezen man, die 18 talen spreken kon, iets naders weet te zeggen, na zijn vertrek uit *Leyden*.

..R. E.

CCIX. — *Poëzij van Jan van Hout.* Er is eene copie van een octrooi zonder datum voorhanden, waarbij aan JAN VAN HOUT, Secretaris der stad *Leyden*, vergund wordt zijne *Poëzij* voor den tijd van 15 jaren uit te geven. Uit dat stuk leest men tevens, dat die Poëzij door den bekenden en geleerden JANUS DOUSA was nagezien.

Het is bekend, dat JAN VAN HOUT vele gedichten gemaakt heeft, men zie o. a., bij OLLERS, *Beschrijving van Leyden.* Men vraagt, of die poëzij of gedichten afzonderlijk zijn uitgegeven.

In de *Kroonregisters* dier stad, vindt men van hem een gedicht, getiteld: *De Geest van Teylingen.* Bovendien getuigt menig register dat hij een liefhebber van rijmen was.

..R. E.

CCX. — *Tentoonstelling in de Louvre te Parijs, in* 1787. Ik ben in het bezit eener prent, voorstellende eene zaal in de *Louvre* te *Parijs* in 1787, waar zeer vele schilderijen, als ten toon gesteld te zijn, worden afgebeeld. Het onderschrift der prent luidt:

„Lauda Conatum
Exposition au salon du Louvre en 1787.
A *Paris* chez BORNET peintre, rue Guénégaud, N. 24 et à *Londres* N. 7, St. Georges Row, Hijde-Park."

De voornaamste van die schilderijen, daar afgebeeld,

dragen nummers, eenige van minder beduidenis zijn ongenummerd. — Onder de zeer talrijke toeschouwers, bevinden zich op den voorgrond drie vrouwen, uit den eersten stand, die elk op de linkerhelft harer halsdoek gemerkt zijn met eene kapitale schrijfletter. Die aan de linkerzijde der prent is gemerkt met eene *V*, eene andere, geplaatst een weinig meer naar het midden, met eene *M*, en die aan de regterzijde der prent met eene P.

Ik vermoed daarom, dat bij de prent behoort eene aanwijzing dier nummers en letters, waardoor men de beteekenis der schilderijen, de namen der schilders benevens die der aanzienlijke dames zou kunnen leeren kennen.

Indien iemand mij de voormelde aanwijzing wilde mededeelen, zou ik hem daarvoor zeer verpligt zijn.

§. §.

CCXI. — *De moeder van Don Jan van Oostenrijk.* Algemeen wordt Don JAN VAN OOSTENRIJK, Landvoogd der *Nederlanden*, voor eenen natuurlijken zoon van Keizer KAREL V gehouden; doch in een handschrift getiteld: *Kort verhaal der onderhandelingen tusschen Don* JAN VAN OOSTENRIJK *en de Staten-Generaal*, wordt in het begin gezegd, dat de roep ging, dat hij een bastaard zoon was van Keizer KAREL den Vden; dat echter zijne moeder, in 1577 nog te *Brussel* wonende, op vele plaatsen verteld had, dat deze JAN *geen zoon was van Keizer* KAREL, *maar wel van eenen fourier des Keizers.*

Is in dè geschiedenis van ons Vaderland zoo iets bekend? Kan zulks worden bevestigd, en hoe heette de moeder van dezen JAN?

..R. E.

CCXII. — *G. Marggrafe de Liebstad.* Er zijn nog eenige Latijnsche en Portugeesche brieven voorhanden, in 1638 door GUILLAUME MARGGRAFE DE LIEBSTAD uit *St. Salvador* in *Brazilië*, aan JAN DE LAET (den bekenden Reisbeschrijver) geschreven, en handelende over Sterrekundige waarnemingen, op last van JOAN MAURITS, bevelhebber in *Brazilië* gedaan.

Ook van eenen JACOB ABRAHAMSEN aan genoemden MAURITS.

Men vraagt, of er iets van G. MARGGRAFE DE LIEBSTAD en JACOB ABRAHAMSEN *bekend* zij.

De eerste had tot spreuk: *Moyennant l'aide Dieu*, of *Constamment et patiemment.*

..R. E.

CCXIII. — *Trommius, Concordantie des Bijbels.* Weet ook iemand der lezers van DE NAVORSCHER, eenige opheldering te geven, of het waarheid dan wel een sprookje geweest is, wat mij zoo menigmalen voor waarheid is verhaald, bij name, dat de geachte schrijver der *Concordantie des Bijbels*, 3 deelen in folio, de Gron. Predikant TROMMIUS, over dien arbeid 10 jaren gewerkt had, dat zijne huisvrouw, daarover zeer verbitterd, omdat de huiselijke gezelligheid daaraan opgeofferd werd, in eene vlaag van woede, tijdens het afzijn haars mans, het manuscript vernietigde en verbrandde en hij zijn Jobsgeduld ten krachtigste betoonde door dezen 10 jarigen arbeid op nieuw aan te vangen, dien hij echter niet mogt voltooijen, daar na zijn' dood dit werk door zijnen zoon opgevat en voltooid werd?

L. D. F.

CCXIV. — *Penning op de overdragt van Friesland.* Men vraagt of nog voorhanden is een penning (legpenning?) van het jaar 1514 (of welligt 1515) op de overdragt van *Friesland*, door GEORGE, Hertog van *Saksen*, aan KAREL, Erfprins van *Spanje*. De voorzijde van dezen penning bevatte deze woorden:

Frisia tandem virescit. De keerzijde deze: *Frigore dempto.* Deze penning wordt vermeld in een (MS.) *Chronologie Numismatique Courte et Briefve tirée de plusieurs et diverses sortes de pièces d'or, d'argent, de cuyvre et en papier forgées en dernières cent années en tous les Pays-Bas, par diverses Princes, Seigneurs et Republique. Recueilliez et exposées par* JEAN FRANÇOIS *le Petit, Griffier de Bethune, Escript à* Londres, A°. 1604, zijnde een tractaat, opgedragen aan de Hoog Mog. Heeren Staten-Generaal der Vereenigde *Nederlanden*, behelzende penningen, die van het jaar 1300 tot het jaar 1600 geslagen zijn in de *Nederlanden*, bijzonder legpenningen.

J. D.

Uit eene aanteekening van Mr A. D. L. *'s G.*

CCXV. — *Lijfrenten aan den Aartshertog Mathias verleend.* Den 31sten Julij 1581, gaven de Staten-Generaal aan den Aartshertog MATHIAS eene lijfrente van *f* 50000 jaarlijks, benevens een schoon getuigschrift van zijne diensten den lande bewezen. Tot die lijfrenten moesten opbrengen:

Braband	*f* 13000
Gelderland	„ 5000
Vlaanderen	„ 17000
Holland	„ 6000
Zeeland	„ 2000
Utrecht	„ 1000
Mechelen	„ 400
Vriesland	„ 3000
Overijssel	„ 1100
Doornik	„ 600
Totaal	*f* 49100

Volgens die verdeeling ontbreekt er *f* 900; wie moest die rest betalen, of heeft men 1⅘ pCt. wegens onkosten gekort?

Heeft MATHIAS ooit iets van dezen lijfrente getrokken? Volgens WAGENAAR is dat niet geschied.

..R. E.

CCXVI. — *Stoel met gebeeldhouwd wapen en versierselen.* Dezer dagen vond ik een' stoel met matten zitting, die waarschijnlijk vroeger aan een of ander gild heeft toebehoord. Op de voorzijde des rugs staat een dubbele gekroonde adelaar met lambrequins, welke in de vier hoeken op eene roos uitloopen. Daarboven de woorden MARLEHN ZEIENS en onder het wapen ANNO 1775. Aan de achterzijde des rugs bevindt zich een bloemkrans waarin een passer, een winkelhaak, een hamer en twee bijlen van verschillenden vorm, waarboven een kroon is geplaatst. Al het opgegevene is op den stoel gebeeldhouwd. Zou mij een der HH. Navorschers ook iets naders omtrent dien stoel kunnen zeggen?

MAURITS.

CCXVII. — *Willem de Zwijger.* Eerst sedert het begin dezer eeuw schijnt men de gewoonte te hebben aangenomen, om Prins WILLEM I met gemelden toenaam meer bepaald aan te duiden. Vroeger van hem sprekende, zeide men wel, „ja, *men noemde hem den Zwijger*"; maar als eigenlijke bijnaam werd hem dat toevoegsel niet zoo zeer gegeven. Van waar en van wanneer dagteekent die *bijnaam*, zoodat men zelfs met weglating van 's Prinsen eigen naam al spreekt en schrijft van *den zwijger*, *den grooten*, *den doorluchtigen Zwijger?* Is het naauwkeurig gesproken wanneer de Franschen hem noemen *le Taciturne?* Waaruit blijkt het toch dat WILLEM I was *de tempérament et d'humeur à parler peu?*

ICHNEUTES.

CCXVIII. — *Theodore, Baron de Neuhoff* In de *Revue Brittannique* van Junij 1855 in het artikel *les gloires historiques de la Corse* wordt de geschiedenis van THEODORE *Baron de* NEUHOFF, voor zoo verre *Corsica*, waarvan hij gedurende eenigen tijd Koning

is geweest omstreeks het jaar 1736, daarbij betrokken was, verhaald.

Deze THEODOOR *Baron van Neuhoff* in gemeld geschrift, *un des aventuriers les plus extraordinaires du* XVIII*me siècle*, genoemd, was een Westphaalsche edelman, aan verschillende Geldersche familiën vermaagschapt, en heeft, volgens overlevering, na zijne verbanning van het eiland *Corsica*, gedurende eenigen tijd in de graafschap *Zutphen* rondgezworven en onder anderen op het huis te *Ruurlo* vertoefd. Bestaan er ook eenige aanteekeningen in boeken of geschriften omtrent zijn verblijf aldaar, den tijd daarvan, alsmede zijn gedrag en handelingen, gedurende deze omzwerving hier te lande? H. K.

CCXIX. — *Où peut-on être mieux, qu'au sein de sa famille.* Kan iemand mij ook mededeelen, waar het lied, waarvan dit de eerste regel is, in zijn geheel gevonden wordt? Hoe zonderling het ook schijnen moge, aan zeer velen heb ik sedert vele jaren die vraag gerigt, en niemand heeft mij den tweeden en volgende regels van dat lied, waarvan de wijs algemeen bekend is, en omstreeks 1812 op sommige scholen gezongen werd, kunnen opgeven; zelfs dezulken niet, welke anders met vele populaire zangwijzen van vroegeren en lateren tijd bekend waren. Werd het in DE NAVORSCHER opgenomen, dan zoude misschien daardoor ook aan anderen, die vruchtelooze moeite hebben gedaan om het lied te vinden, dienst worden bewezen. Onderscheidene Hollandsche liedjes worden op de wijze: Où peut-on être mieux, gezongen; onder anderen:

Waar kan men beter zijn (*bis*)
Als bij zijn beste vrinden?

F. v. O.

CCXX. — *Adriana van den Brouke.* Deze dichteres schijnt aan 't naauwziend oog van W. GIJSBEEK, A. J. VAN DER AA en anderen te zijn ontsnapt, want ik vind haar als zoodanig nergens anders vermeld, dan in de *Gedichten van* J. SPEX, bl. 312:

Op de dichtoeffeningen der weledelgeboren Jonkvrouwe ADRIANA VAN DEN BROUKE.

Wie 't vrouwelijk verstant te dwaeslijk durft versmaên;
Voor mannen, kloek van geest, die sexe wil doen zwichten,
Lees ADRIANES dicht, dat uitblinkt als de maen,
In 't ongemeten ruim, bij 's hemels mindre lichten.
Het Lesbisch meiske zwijg': 't vernuft, bestiert door deugt,
Wekt eedler driften hier, op even fixe snaeren.
Zoo queekt een stil gemoet de zoetste boezemvreugt.
Zoo pronkt de lauwer schoonst op Jofferlijke haeren.

Ofschoon er op deze dichterlijke lofspaak wel iets, misschien veel zal af te dingen vallen, wenschten wij toch met hare levensomstandigheden en gedichten nader bekend te worden, indien soms een of meer der lezers van DE NAVORSCHER, daartoe mogten in staat zijn. J. C. K.

CCXXI. — *Daniel Pigeaud.* Van dezen kunstenaar heb ik te vergeefs berigten trachten in te winnen. In hoop dat DE NAVORSCHER gelukkiger mag slagen, deel ik hier de *Eerkroon* mede *voor den kunstrijken jongeling* D. PIGEAUD. *Materiam superabat opus;* te vinden in de *Dichtlievende Oeffeningen* van 't Rotterd. genootschap *Natura et arte* V.; 248 enz. welke misschien iemand op 't spoor kan brengen.

„'t Wordt nu gemeen op doeken en panneelen,
Door kunst, natuur te steken naer de kroon,
En alles, wat natuur nu stelt ten toon,
Door 't fijn penseel, of 't levend was, te telen,

Nu schijnt de kunst der schilderkunstenaren,
Zoo kunstig niet, schoon zij de gouden zon,
Paleis en bos en beek en frissche bron
En bloemen maelt, of 't waerlijk bloemen waren,

Waerom? zij heeft verscheidenheit van kleuren,
Zij hoogt, zij diept, zij schaduwt, zij verlicht;
Dus doet ze ons 't een nabij en voor 't gezicht,
En 't ander flaeuw en verder af bespeuren.

Maer wit papier in schepen, huizen, velden
En beelden te veranderen, alleen
Door 't puntig mes, is waerlijk ongemeen,
En iets waervan de aloudheit niets kan melden.

Dat doet PIGEAUD, belust op wetenschappen,
Waardoor de naem voor eeuwig blijft bekent;
Dat toont hij ons in buigzaem perkament,
Daer 't hem behaegt het kunstspoor in te stappen.

Daer lust het hem JOHANNA (*) na te streven,
JOHANNA, daer het *Y* zijn' roem op draegt:
En Nederlandt met eerbied van gewaegt;
Terwijl haer lof onsterffelijk blijft leven.

Hoe geestig snijdt hij 't loof der steile boomen,
Waeronder 't vee in koele schaduw weidt;
Hoe aengenaem, en vol bekoorlijkheit,
Toont hij in 't kleen de schepen op de stroomen.

Hoe nederig de maelkunst werd geboren,
't Gevleugelt paerdt, den zuivren waterval,
Den zangberg en het heilig negental,
Stelt zijn tafreel ons, zonder verf', te voren.

Dus weet zijn kunst ook kunstig af te malen,
't Geen door natuur en kunst werd voorgeteelt,
Daer hij natuur de alvoedster bij verbeeldt,
En FEBUS met zijn lier en gouden stralen.

Festoen en lijst- en loofwerk, schoone bloemen,
De voorgrondt en het keurige verschiet,
En alles wat ons oog hier meêr beziet,
Is niet dan kunst, en waerdig dat wij 't roemen.

PRAXITELES zou hier zijn oog mistrouwen,
En zien verbaest dit geestig snijwerk aen:
Een FIDIAS zou zelf verwondert staen,
Indien hij hier dit kunstwerk mogt beschouwen.

APELLES stond' verbaest en opgetogen,
Zag hij dit werk, van zoo gering een stof;
En ZEUXIS werd hier door verrukt, als of
PARRHASIUS hem weder had bedrogen.

PIGEAUD, die ons genootschap woudt vereeren
Met uwe kunst, daer gij zijn' naem in vlecht,
En aen dien naem alle onze namen hecht:
Vaer voort! vaer voort! zoo moet uw roem vermeeren.

Wij offren u, om uwe vlijt te danken,
Dees eerkroon, dus erkennen wij uw gunst;
Zoo blijve uw naem in 't leven door uw kunst,
En, kan het zijn, door onze lage klanken."

Dat genootschap bestond in 1730 uit de dichters: D. SMITS, W. VAN DER POT, N. VERSTEEG, F. DE HAES en A. VAN DER VLIET JR. Door het vertrek van D. SMITS naar *Hellevoetsluis* in 1747, nam het een einde. J. C. K.

CCXXII. — *Groningsche woorden.* Wie der Heeren Navorschers wil zoo goed zijn, mij de herkomst der volgende Groningsche woorden mede te deelen?

Aisk = walgelijk; *astrant* = bits, scherp; *bes* = grootvader; *bep* = grootmoeder; *betuun* = schaarsch; *brasems* = hersenen; *brug*, *brögg* = boterham; *eelsch*, *eelsk* = aanhalig (van kinderen); *emelen* = talmen; *gralen* = glimlagchen; *gniffelen* = glim-

(*) JOHANNA KOERTEN.

lagchen; *hieze*, *nagelholt* = gerookte ham; *inschunen* = aandrijven, aansporen tot eene daad (behoort in de kinderwereld te huis); *keuveren* = geld winnen, in 't finantiële vooruitgaan; *laks* = onverschillig in bepaalde gevallen; *laten*, *lieken* = gelijken; *'t let of 't liekt goed* ook = 't staat goed; *lijp* = ziekelijk; *meert*, *bunsel* = bunsing; *mikken* = roggebroodjes; *nums* = niemand; *nuver* = lief, aardig; ook = vreemd, wonderlijk; *onzuun* = onzindelijk; *pienappel* voor 't hoofd als zetel van 't verstand, ook voor den koepel van een' toren; *piep* = steenen brug; *roodhond* = roodvonk, roodgrond; *sangen* = paars (pers); *schampeljoun* = patroon, model; *sibbe* = naauwe bloedverwantschap; *siepels* = uijen; *soor* = verwelkt, verdord; *swat* = opschik; *swil* = eelt; *tails*, *havertails* = haver-aren; *teiber* = hoog en rank (van een gebouw); *vust* = veel; *weer* = hamel. Gaarne zou ik nog meer vragen, als niet het lijstje al lang ware. Anders nog o. a. van waar *Mussel-A* (in *Westerwolde*)? In *Zwitserland* vindt men den *Schwarzen Mussel-Horn*, aan wier helling een der Rijn-armen ontspringt. *M. te F.*

CCXXIII. — *Rijmen aan Vondel toegeschreven.* Op pag. 293, Dl. IV van DE NAVORSCHER deelt de Heer A. J. VAN DER AA een versje mede, dat in het laatst der vorige eeuw te *Amsterdam* in de collecte werd gevonden. Ik herinner mij, dat ik dit versje, alsook eenigzins gevariëerd, zoo dikwijls op rekening van VONDEL heb hooren stellen. VONDEL zou dit ex tempore gedicht hebben, toen hij door kerkgangers, die een bidstond gingen bijwonen, in beschonken toestand in eene goot werd aangetroffen. Eene menigte van extemporé's worden aan VONDEL toegeschreven en van ouderen aan jongeren overgeleverd. Men verhaalt ze, als bewijs van zijne groote dichterlijke talenten en tot staving van het spreekwoord: „hoe grooter geest, hoe grooter beest," dat er dan als in een' adem door verteller of hoorder als slot aan wordt toegevoegd. Daardoor is het niet te verwonderen, dat zij, die VONDEL niet anders kennen, dan uit deze relletjes, onzen grooten dichter wel willen bewonderen, doch weinig achting voor zijne nagedachtenis koesteren. Hierom waag ik het, de Heeren Navorschers opmerkzaam te maken, of het niet eene goede daad zou zijn, het volk omtrent onzen VONDEL beter in te lichten, door aan te wijzen, wie de makers zijn der versjes, die ten onregte aan VONDEL worden toegeschreven, en daarmede zijn zedelijk karakter minstens in een twijfelachtig licht plaatsen. Daartoe behooren, b. v.:

Twee goden in een glas,
Wie zou daar niet naar haken!
'k Steek PLUTO in mijn zak
En BACCHUS in mijn kaken.

Ben je hier aan 't veersen maken,
Zonder blad en zonder groen?
Dan zou 't land vol veersen raken
En men was geen bol van doen.

Zulke doen veeleer aan P. BODDAERT denken.
M. te F.

CCXXIV. — *Wapen van Jan van Loon.* Inzage wordt vriendelijk verzocht van de genealogie der familie VAN VELTHUYSEN of wel geteekende wapens; ingevolge vergunning, kenbaar gemaakt in den 4den Jaargang, bl. 44 van DE NAVORSCHER, geteekend NN., ten einde door den belanghebbende moge gekend worden het wapen, in der tijd gevoerd door JAN VAN LOON, gehuwd geweest met METJA CORNELIA VAN VELTHUYSEN. A. S. VAN LOON.

CCXXV. — *Munt van Graaf Bruno III.* Onder de munten, door BRUNO III (zoon van LUDOLF, Graaf van *Brunswijk*), als Graaf van *Stavoren*, *Oostergo*, *Westergo*, en *Islego* tusschen de jaren 1038—1051 geslagen, vindt men er een' (afgebeeld in de *Vrije Fries* Dl. IV.; N°. 21, beschreven bl. 349) voorhanden in het Koninklijk muntkabinet te *Koppenhagen*, waarop de letters voorkomen NAW boven en DLIM beneden. Men weet, hoe zonderling op munten uit de middeleeuwen de letters soms geplaatst zijn. Is er nu ook eene plaats in het oude *Islegoo*, dat is bij of langs den oevers van den beneden *IJssel*, die zoo oud is, dat zij, als reeds in de XIde eeuw bestaan hebbende, deze munt zich zoude kunnen toeëigenen. Men kan uit de letters maken: *Mildnvm* hetgeen aan het oude dorp *Midlum* bij *Harlingen* doet denken. Doch men kan er ook uit lezen *Mildnaw*, *Dlimnaw*, *Nawmild*, *Nawdlim* enz. J. D. L.

CCXXVI. — *Munt van Graaf Egbert I.* Onder de munten van EGBERT I, den opvolger van den zoo even genoemden Graaf BRUNO III, geslagen tusschen de jaren 1051—1068, hebben wij een' in de *Vrije Fries*, Dl. VI., onder N°. 1 (zie bl. 14), zich in de verzameling der Keizerlijke Eremitage te *St. Petersburg* bevindende, laten afbeelden, waarop men beneden SEL en boven NROM leest. Men heeft ons verzekerd, dat het overoude *Selwerd* als *Selrum* of iets dergelijks ergens voorkomt. Wie zoude ons die plaats kunnen aanwijzen? J. D. L.

CCXXVII. — *Munt van Graaf Egbert II.* Onder de munten van EGBERT II, den opvolger van EGBERT I, geslagen tusschen de jaren 1068 tot 1090, is er een (zie de *Vrije Fries* Dl. VI.; bl. 30) met het opschrift: VLFAV-NURG, volgens de lezing van Ds. B. VON KÖHNE te *St. Petersburg* Welke plaats in *Friesland*, *Groningen* of *Overijssel* kan daardoor aangeduid worden? J. D. L.

CCXXVIII. — *Penning van Cornelis van Scheltinga.* In de penningverzameling van den Heer A. P. H. K......, te *L*........, bevindt zich een ons nog nimmer elders voorgekomene penning. De grootte is, volgens den muntmeter, bij VAN GELDER, 33; het metaal, koper verguld.

De voorzijde vertoont een fraai nog vrij jeugdig borstbeeld, regts gewend. Lange, golvende lokken spreiden zich over de toga of het opperkleed, waarin het borstbeeld gehuld is, uit. Het bovenste gedeelte van den geknotten regterarm geeft eenig vermoeden, dat het een opperkleed over een harnas kan zijn, en dus het borstbeeld een krijgsman kan voorstellen, maar het *ensemble* van het beeld duidt dit niet, maar veeleer een hoogleeraar, een geleerde of staatsman aan.

Omschrift: CORNELIS VAN SCHELTINGA.

De graveur van den penning vindt men door de lettecs C. N. of G. M. (dit is niet regt duidelijk) onder den geknotten arm geplaatst, aangewezen.

De keerzijde vertoont een landschap, waarin op den voorgrond een rozenboom.

Omschrift: *Spina Comite* (Niet zonder doorn.). Waarschijnlijk de zinspreuk van C. VAN SCHELTINGA.

Wij vragen: welke aanleiding bestond er tot het vervaardigen van zulk eenen fraaijen penning voor CORNELIS VAN SCHELTINGA, omstreeks het einde der XVIIde of het begin der XVIIIde eeuw, gelijk de stijl van den penning aanduidt?

In het stamboek van *den Frieschen Adel* van Mr. A. VAN HALMAEL en Jonkh. Mr. M. DE HAAN HETTEMA, vindt men twee personen met den naam CORNELIS VAN

SCHELTINGA, die hier in aanmerking kunnen komen: ten opzigte van den tweeden komt ons echter de stijl van den penning te oud voor.

De eerste is CORNELIS VAN SCHELTINGA, kolonel bij de infanterie, geboren den 10den Januarij 1655, gestorven den 16den November 1732, driemalen gehuwd met: *a.* MAGDALENA VAN HAREN, gedoopt 1655, overleden den 8sten November 1691; *b.* DOEDTJE ROSEMA, overleden den 6den Augustus 1697; en *c.* HOUCKJE VAN HAERSMA, geboren den 21sten Augustus 1676.

De tweede is CORNELIS VAN SCHELTINGA, volmagt ten landsdage van *Friesland*, geboren den 1sten Februarij 1718, gestorven den 2den December 1775, gehuwd den 3den Junij 1742 met CECILIA VAN EYSINGA, geboren den 17den Februarij 1719.

De letters C. M. of G. M. zouden den graveur MULLER kunnen aanduiden, van wien penningen bij VAN LOON, Dl. II.; bl. 376, 3. bl. 383, 1. bl. 399, 3. bl. 542, bl. 549, bl. 550, Dl. IV.; bl. 51, bl. 376, volgens de *Notice sur le graveur* MULLER van ALEX. PINCHART, in de *Revue de la Numismatique Belge*, 2de Serie, T. III.; p. 52—62, voorkomen. Volgens dezen zijn er penningen van MULLER van 1653 tot 1688. De stijl van deze penningen komt echter weinig met dien, ter eere van CORNELIS VAN SCHELTINGA geslagen, overeen. De graveur GERRIT MASTHOVEN, leefde, meenen wij, later dan de leeftijd van den kolonel VAN SCHELTINGA. Ophelderingen zullen zeer welkom zijn aan den bezitter en J. D. / L.

CCXXIX. — *Het laatste oordeel door Lucas van Leyden.* Algemeen houdt men het *laatste oordeel*, dat zich op het stadhuis te *Leyden* bevindt, voor het werk van LUCAS VAN LEYDEN.

Men weet, dat LUCAS VAN LEYDEN geboren werd in 1494, en in 1533 overleed.

Doch in de *Thes. Rekening* dier stad, van den jare 1463, leest men o. a.

„Bij beuele van de Burgermeesteren JACOB CLEMENTSZ. voirseyt betaelt van dat hy gestoffeert ende verlymt heeft dat tauereel *van de oirdeel*, hangende in de Vierschaar en oic van dat verhemelte te stofferen dat staet in die schoersteen op t stede nye camer, tsamen gegeuen xviij *ß*.

Indien dus hiermede het *laatste oordeel* bedoeld is, dan is het niet van LUCAS VAN LEYDEN, tenzij gemeld schilderstuk later door een ander van LUCAS is vervangen.

Men vraagt: wie deze zaak kan beslissen?

..R. E.

CCXXX. — *Nassau-Zuylesteyn.* Bestaat er vermoeden voor de waarheid van het navolgende verhaal, dat ik aldus opgeteekend vind:

„Dese Heer van ZUYLESTEIN is vermoedelyk deselve, waar van my door de Heer Landrost BENTINCK, een anecdote in 1777 is verhaalt, welke door Syn HWG. schoonmoeder, de Vrouwe VAN HERREVELT, met omstandigheit selfs had hooren vertellen: dat prins FREDERIK HENDRIK groote inclinatie voor een dogter van de Heer VAN EGMONDT VAN DER NYENBURG, Burgemr. te *Rotterdam*, had gehad, maar nooit syn oogmerk konde bereiken: inmiddels gebeurde het, dat prins MAURITS haar vader, de Burgemeester deed gevangen setten; prins FREDERIK HENDRIK dese occasie waarnemende, laat haar van ter zijde aankondigen, dat wanneer zy Syn Hoogh. om ontslag voor haar vader versogt, dat wel soude lukken: door een kinderlijke liefde gaat by Hoogst deselve, en deed dat versoek, dat belooft word by Prins MAURITS te sullen versoeken".

De voorwaarde, die Z. H. stelde en waarin zij bewilligde, had ten gevolge dat zij bij hem moeder werd van een' zoon, die later Heer van *Zuilestein* is geworden. „Dit bleef bedekt, en 't kind wierd in *'s Hage* heimelijk besteed, bij een vrouw van een' Procureur of Notaris; niemand daar van wetende, uytgesondert seer weinige; een dame met Juff. VAN EGMOND in geselschap zijnde, staat met anderen aan de glazen, die de schoonheit van een kind, juist haar zoontje, daar voorbij gedragen wordende, hoog opheften, waar over zij schaamrood was geworden, blijvende een geheim." Q. X. Z.

Antwoorden.

Boeken van berkenschors (III.; bl. 31, Vr. 14). Alvorens deze vraag te beantwoorden, moet ik eerst het volgende melden.

De Dordrechtsche predikant DAVID FLUD VAN GIFFEN, liet bij zijn overlijden eene rijke verzameling na van charters en andere handschriften. Deze verzameling, waarvan de Catalogus in het jaar 1702 het licht zag, was naar *Leyden* gezonden, onder bewaring van den Hoogleeraar SALOMON VAN TIL.

De Staten van *Holland* enz. echter vernomen hebbende, dat zich in deze verzameling eenige statuten bevonden, belangrijk voor de geschiedenis van ons vaderland, verzochten aan de Leydsche regering, bij missive van den 22sten December 1702, hiernaar onderzoek te doen, met last tevens, om die verzameling in beslag te houden, opdat die niet buiten 's lands zoude geraken. Hieraan werd bij raadsbesluit voldaan.

Intusschen had de Koning van *Pruissen*. door zijnen agent CRAMER, te *Maagdenburg*, die collectie onder de hand van de erfgenamen in massa gekocht voor 1000 dukaten, waarvan de aflevering aan gemelden CRAMER, wegens zijne afwezigheid en ziekte nog niet had plaats gehad.

De Koning van *Pruisen* gaf toen door zijnen Ambassadeur te *'s Hage*, zijne verwondering te kennen, dat de Staten beslag hadden gelegd op handschriften, die publiek te koop waren gesteld, en waarvan hij thans eigenaar was, en wel ter verrijking zijner bibliotheek.

De Staten lieten daarop een onderzoek omtrent dien koop doen, waarover de Heer MARCUS, pensionaris van *Leyden*, een gunstig advys uitbragt voor den Koning van *Pruissen*.

Eene briefwisseling over deze zaak, hier in het kort vermeld, bevindt zich op het Archief van *Leyden*, alsmede de bedoelde Catalogus.

Het blijkt echter niet, dat de Staten uit die verzameling eenige handschriften hadden bekomen, zoodat die nu wel in haar geheel op de Koninklijke bibliotheek te *Berlijn* voorhanden zal zijn. Op bl. 39 van gemelden Catalogus komt o. a. voor:

Het Evangelium van MATHEUS *in het Malabaars, op Basten van Boomen* (geschreven).

..ELSEVIER.

Engelsche uitgewekenen op 't Huis IJpestein (III.; bl. 324, Vr. CLXVIII). Op de vraag naar nadere bijzonderheden omtrent eene bij overlevering verhaalde opligting en inscheping eener geëmigreerde familie door eene gewapende bende Puriteinen is tot nog toe geen antwoord ingekomen. Een daarmede in sommige opzigten verschillend, maar waarschijnlijk tot dezelfde gebeurtenis betrekking hebbend verhaal is, ten jare 1704, door den ijverigen EIKELENBERG, opgeteekend, uit den mond van DIRK REIJERSZ., hovenier, »volgens zijn geheugenis, uyt de vertellinge van zijn vader REIJER DIRKSZ.," en luidt aldus:

»Zekeren NOBEL, Burger, en van goet geslagt, tot *Alkmaar*, vergeefs na een bevelhebberschap van een oorlogschip, gestaan hebbende, was zoo gevoelig, van zig in zijn verwagting bedrogen te zien, dat hij sederd voornam, den vaderlander 't voorgewend ongelijk betaalt te zetten. onderwijl eens ten huijse van RAIJER DIRXZ in 't bijsijn van een stads bode en deses RAIJERS broeder, van deze zaak sprekende, ontstak, bij NOBEL zoo geweldig in gramschap dat hij d'agterdogt verliesende uijtvoer. hij zoude zijn verhaal daarvan wel bekomen, en zoo haast hij de gelegenheijt had, het eerste schip der Staten aan boord klampen, en den scheepelingen de voeten spoelen. Dit eerlang door den Bode, 't geregt aangebragt hielp NOBEL in hegtenis: maar, hoewel de zaak, door twee getuijgen bevestigt, niet ontkent kon worden, voorspraak, gunst en insigt van braven afkomst, hielpen hem aan vergiffenis en op vrije voeten. en geschiede dit in 't jaar 1625, 26 of 27."

»Hij maakte zig 't zoek, na zijn ontslaging en zig bij de Duijnkerkers geloof hebbende verkreegen, bragt daar te weeg op de hoop van den volgenden aanslag, het bevel over een oorlogschip, te verkrijgen. Daar mee in zee gestooken zeijlt hij na zijn vaderlantse kust, en zet het agter *Kastricum* ten anker: en bevel aan het scheepsvolk hebbende gegeven waar na zig in zijn afwesen te schikken, vaart, na het vallen van den avont, met de boot na 't strant. wagt bij de boot latende begeeft hij zig met agt of tien van de wakkerste bootsluij door de duijnen, na *Heyloo*. De landstreek hem, door dat hij een weijdman was, dubbeld wel bekend zijnde. Buijten *Heyloo* op de Hofstede *IJpestein* genaamt, onthield zig te dien tijde zekeren BARDENS, een Heer bij de welke zelf NOBEL niet vreemt was. Deze had de gewoonte alle avonden, op zeker uur met zijn koets van *Alkmaar* derwaarts te rijden: en men meende hem derhalven, op den weg aan te treffen; met zijn eijgen koets na de zeekant te brengen, en een magtig losgelt te bedingen. Dog dit mislukte omdat BARDENS na *den Haag* was: maar zulx was de waaghalsen onbekent, des gaande terug na *IJpesteijn*. NOBEL zelf klopt aan: en eijscht het nederlaten van de valbrug: onder voorwending van den Heer noodig te moeten spreken: maar door de meijt berigt, dat men er bij nagt noijt op deed, en den heer van huijs was: 't geen hij geloofde omdat men hem niet op de gewone tijt ontmoet had: scheijt misnoegt van daar. Om evenwel geen vergeefze landtogt gedaan te willen hebben besluijt hij dat men na de *Nieuwepoort* (*) zal keeren en daar een rijken boer DOP genaamt, van den bedde ligten. Dit wert in 't werk gestelt, en men bind DOP de handen op den rug, en dwingt hem mede te gaan. Ondertusschen slaat het wijf op de ketel, en maakt al de buurt overend. de boeren zetten de wijkenden na, in zulker voegen, dat ze tèn lesten den gevangen verlieten, en hen maar poogden te redden. aan strant gekomen vonden niet alleen geen boot; maar ook het schip was zeewaard in en den aanbrekenden dag ontdekten hen hier en daar hoopen volx, door 't gerugt dezer landing bij een geschoolt. Doe ontsonk hen de moet: en afgemat van den weg, vonden best zig ter veijliger plaats te rust te begeven. Op een eensame streek, tusschen *Kasterkom* en de Duijnen stond een Huijs, derwaarts begeven ze zig. twee wierd de wagt op de werf betrouwt, de anderen begaven zig tot slapen. onderwijl zend de boerin voor gevaar, door de vreemdelingen bekommert, haar dogtertje van 7 of agt jaren na den Akker, waar henen haar man al voor d' aankomst, deser bende was gereden. zelf had hij dezelve ontmoet, en hen met verdagtheijt aangesien: en, nu door 't kind van 's moeders vrees verwittigt, besluijt hij, in zijn veijligheijt te versorgen. hij wend dan de wagen na *Kasterkom* daar hij de Schout, de zaak ontdekt, en terstont met enige uijtgelese mannen te hulp krijgt. Met dezen aan de werf gekomen vind hij de wagt van sluijmering bevangen. Die werd dan eerst aangetast, en tot swijgen geparst: doe wierden de andere die in huijs en in slaap waren sonder moeijte gevangen. NOBEL alleen had zig op de dorsch gelegt, en te laat ontwaakt ontfeijnsde vergeefs zijn verbaastheijt. hij wierd gevangen en gebonden en met zijn geselschap na *Haarlem* gebragt."

»Die van *Haarlem* besorgt dat de Duijnkerkers, hun burgers, bij gelegentheijt betaald zouden zetten, 't geen desen mogt wedervaren, schreven derhalven na 't Hoff: en verkregen dat men hen na *den Hage* zoude voeren. Daar zittende wilde BARDENS NOBEL in de gevangenis besoeken. hij deed het: maar geen taal van hem krijgende, verlaat hem met deernis. En korts daarna betaalde hij

(*) *De Nieuwpoort*, een gehucht, een kwart uur gaans ten zuiden van *Alkmaar*.

met zijn togtgenooten, zijne reukeloosheijt met den Hals."

Men ziet: even als in de vraag, een schip voor de kust, een togt dwars door de duinen en eene (poging tot) opligting op *IJpesteyn*. Dit huis behoorde toen aan Jonkheer ARNOUD VAN BARDENS (*), Ridder, Heer van *Warmenhuizen*, zoon van WILLEM, overleden te *Alkmaar* den 8sten Mei 1619, en CORNELIA VAN LOO, overleden den 16den September 1607, en kleinzoon van den vermaarden Amsterdamschen Burgemeester. Hij bewoonde te dezer stede het voormalig *Hof van Sonoy*, thans het Gereformeerde Diaconiehuis, hetwelk hij den 20sten April 1644 verkocht aan Jonkh. ENGBERT RAMP en eenige anderen. Hetzelfde gebouw is jaren in huur bewoond geweest door de Gravin van AVONDEL (ARUNDEL?) uitgeweken voor CROMWEL. Zie NAV. V.; bl. 191, Vr. 167. Ware KAREL I niet eerst in 1649 onthoofd, dan konde zij met BARDENS bekend, op zijne hofstede gelogeerd en het begeerde voorwerp van den voormelden strooptogt geweest zijn, of heeft zij om eene andere reden *Engeland*, reeds vroeger, verlaten? Is *Duinkerken*, hoezeer als roofnest genoeg berucht, in de overlevering ook verward met *Duins* in *Engeland* en zijn de jaartallen wel naauwkeurig? — gissingen, die zich bij het bovenstaande voordoen en een nader onderzoek schijnen te vorderen.

C. W. BRUINVIS.

Geneeskundige Courant in 1767 (III.; bl. 350, Vr. 326, vgl. IV; bl. 274). Het exemplaar van ICHNEUTES is niet het eenige. Er is ook een in de Bibliotheek van de *Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst*, te *Amsterdam*, E. G. LING.

G. Kelsen (IV.; bl. 96, Vr. 96; V.; bl. 102). Indien ik mij wel herinner, heeft wijlen de Dordrechtsche graveur J. C. BENDORP, mij mondeling berigt, dat G. KITSEN een Rotterdamsch graveur en leerling is geweest van DIRK LANGENDIJK en M. DE SALLIETH.

J. L. A. I.

Willem Verstege (IV.; bl. 294, Vr. CL). In de Naamlijst der opperhoofden van *Japan*, sedert 1610, die te *Decima* wordt aangehouden en waarvan een afschrift is geplaatst in het *Indisch Archief*, 1ste Jaargang, Dl. II, Batavia 1850, vindt men:

1646. REINIER VAN 'T ZWIN. In dit jaar 7 schepen nangekomen.

1647. WILLEM VERSTEEGEN. In dat jaar 5 schepen aangekomen.

1648. FREDERIK COYETT. In dat jaar 4 schepen aangekomen.

PHILO-INDICUS.

Portret van Reynier de Klerk (IV.; bl. 295, Vr. CLIII). Dit is te vinden op het Gouvernementshuis in *Weltevreden*, nabij *Batavia*, in de vergaderzaal der Hooge Regering.

De Heer H. M. C. VAN OOSTERZEE zal hiervan het best eene kopij kunnen verkrijgen, door een zijner bekenden te *Batavia* te verzoeken, daarvan eene daguerreotype of photographische afbeelding te laten nemen, hetgeen voor ongeveer *f* 25,— te *Batavia* wel te doen is.

Inzender dezes wil gaarne daartoe behulpzaam zijn. Indien de Heer v. O. hiermede gediend is, schrijve hij zulks slechts aan PHILO-INDICUS, door tusschenkomst van den Boekhandelaar H. M. VAN DORP, te *Batavia*.

PHILO-INDICUS.

Warnasari (IV.; bl. 319, Vr. 261). *Warna* en *Sari* zijn twee *Kawi*-woorden, die echter in het hedendaagsch Javaansch, Soendaasch en Maleisch nog leven. *Warna* beteekent kleur, *Sari* beteekent bloem. De uitgever van het *Jaarboekje* heeft door die verbinding van namen willen te kennen geven: »*verscheidenheid van bloemen*," of »*veelkleurige bloemen*".

Dit *Jaarboekje* is wel waard meer algemeen gekend te worden. Men vindt eene recensie van den eersten jaargang in *de Gids* voor September 1848. PHILO-INDICUS.

Legende van het Kasteel Graasfort (IV.; bl. 358, Vr. CXCIV). Deze vraag is tot heden nog onbeantwoord gebleven, en echter vertrouw ik, dat de Heer P. NIJHOFF die zal kunnen beantwoorden, daar hij, terwijl hij de geschiedkundige berigten dit slot betreffende medegedeeld en tevens eene afbeelding daarvan geleverd heeft in de *Geldersche Volks-Almanak* voor 1853, daarbij ook blijken geeft, dat de bedoelde *Legende* hem niet onbekend was, ofschoon hij niet zegt, waar hij die gevonden heeft. V. D. N.

Geboorte- en sterfdag van P. 's Graeuwen. (IV.; bl. 359, Vr. CXCVIII, vgl. V.; bl. 147). PAULUS 'S GRAEUWEN werd geboren den 3den December 1715 (gedoopt den 8sten daarna, zie de vraag) te *Seerooskerke* op *Walcheren*, waar zijn vader, later naar *IJsselstein* vertrokken en aldaar overleden, destijds predikant was. PAULUS 'S GRAEUWEN zette zich eerst als Med. Doct. neder te *'s Gravenhage* en werd vervolgens stadsgeneesheer te *Zutphen*. Later werd hij tot Hoogleeraar benoemd, eerst te *Harderwijk*, daarna te *Groningen*, waar hij den 11den October 1779 overleed. Bij zijne huisvrouw JUDITH SCHLUITER (overleden den 14den April 1800), had hij zes

---

(*) Jonkheer ALBRECHT VAN BARDENS, Ritmeester ten dienste des Konings van *Bohemen*, alhier begraven, was waarschijnlijk zijn broeder.

kinderen, t. w. vijf dochters en eenen zoon, ABRAHAM JACOB, welke den 22sten December 1747 te *Zutphen* geboren werd, in de medicijnen promoveerde en tot drie maal toe zijne geleerde prijsverhandelingen (eens door het genootschap *Servandis civibus*) met goud zag bekroonen. Hij was een der drie candidaten, die voor lijfmedicus aan het Russische Hof in aanmerking kwamen. Hij bleef echter tot zijn dood toe (1796) te *Zierikzee* wonen, waar hij als geneesheer zich had nedergezet en tot de waardigheid van Burgemeester opklom.

De Redactie dankt deze uitvoerige en naauwkeurige opgave aan de bijzondere welwillendheid van den Heer P. 's GRAEUWEN, zoon van Dr. ABRAHAM JACOB, te *Middelburg*.

Tagerijn of Taggherijn (IV.; bl. 383, Vr. 341). Kan dit ook afgeleid worden van het oude *tagghen, taggheren*, kibbelen, twisten over kleinigheden, zoo als bij de hanteerders van oud roest nog al eens voorvalt? C. G. B.

Handteekening als toetsteen van het karakter (IV.; bl. 384, Vr. 342, vgl. bl. 150 en *Bijblad* 1855, bl. lxxxviii). De vraag: »in hoeverre kan men uit de handteekening tot iemands karakter besluiten?" is niet maar zoo in enkele regels te beantwoorden. Omtrent deze kunst, *Cheirogrammatomantie* genaamd, komen zeer lezenswaardige opstellen voor in de *Illustrirte Zeitung* van de jaren 1849 of 1850, en proeven daarvan vindt men in bijna alle latere nummers van dit Tijdschrift.

E. G. LING.

Eerste Boekverkoopingen (V.; bl. 3, 172, Vr. III). Alle de handschriften, boeken, enz., betrekkelijk de boekdrukkunst, vervat in het IIde Dl. der *Letterkundige Nalatenschap* van JAC. KONING zijn in 1833 niet publiek, maar uit de hand verkocht geworden aan de stad *Haarlem*. Het Handschrift, dat belangrijke aanteekeningen bevat omtrent de eerste Boekverkoopingen in ons land, berust dus aldaar op het Stadhuis of in de Stads-Bibliotheek.

J. L. A. I.

Tabak een voorbehoedmiddel tegen de Cholera (V.; bl. 4, Vr. IV; vgl. bl. 281). De onjuistheid dier meening is voldoende gebleken.

E. G. LING.

Geslacht van Honnepel (V.; bl. 63, Vr. 37). De huwelijksverbindtenissen van dit geslacht met die van STEENHUIS, VAN WILSUM, VAN WILICH, VAN AMSTEL, VAN PRÖBSTING, VAN ALDENBOCKUM, VAN VOORST, VAN PALLANT, VAN LOE, VAN WITTENHORST, QUAD, VAN DIEPENBROEK, VAN HETTERSCHEID, DUCKER, VAN DER CAPELLEN, VAN GUTTERSWICK, VAN EFFERN, zijn mij voorgekomen in VON STEINEN'S *Westph. Gesch.* Ofschoon de dagteekening dezer huwelijken meest van later tijd zijn dan door L. v. H. wordt bedoeld, ben ik evenwel bereid, indien hij zulks mogt verlangen, hem daarvan opgave te doen. M°.

Aangroeijing van het ijs in de Rivieren (V.; bl. 63, Vr. 42, vgl. bl. 183 en *Bijblad* 1855, bl. xciii). Omtrent ijsvorming kan MAC een zeer lezenswaardig opstel vinden in *de Gids* van 1849 of 1850. E. G. LING.

Praalgraven (V.; bl. 64, Vr. 50, vgl. bl. 204). CONSTANTER zegt, dat de *staande* houding te kennen geeft, dat de voorgestelde persoon daaronder niet is begraven en de *liggende* het tegendeel, zich daarbij beroepende op de tombe van WASSENAAR OBDAM, te '*s Gravenhage*. Maar hoe is hiermede overeen te brengen het liggende beeld van den Admiraal van KINSBERGEN, in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, die toch te *Apeldoorn* begraven is? Of is men in later tijd van den vroeger gevolgden regel afgeweken? C. W. BRUINVIS.

Philips van Marnix (V.; bl. 100, Vr. LXVIII, vgl. bl. 208). Wat betreft de *derde* vraag van C. A. C.: aan wien de heerlijkheden van VAN MARNIX gekomen zijn? — moge met het te dien aanzien door den Heer J. J. WOLFS medegedeelde vergeleken worden: JOH. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Geschied- en Oudheidkundige Wandelingen door het eiland Walcheren*, Midd. 1842, bl. 76—82. De geboortedag van MARNIX is in de *Levensbeschrijving* door PRINS niet vermeld en evenmin in de *Verhandeling* over MARNIX *beschouwd als Godgeleerde enz.*, door DRESSELHUIS, geplaatst in de *Vriend des Vaderlands*, Dl. VI.; 1832, St. I. In genoemd *Tijdschrift* komen almede geleerde bijdragen voor van DODT VAN FLENSBURG, meestal VAN MARNIX en zijne *Schriften* betreffende, en waarop denkelijk door CONSTANTER wordt gedoeld; men vindt die in Dl. V.; St. VI, 1831 en Dl. VI.; St. III, 1832. DODT vermeent aldaar, dat de volledigste berigten over VAN MARNIX te vinden zijn bij TE WATER, *Verb. der Edelen*, Dl. III.; bl. 29 en verv.; later leerde hij het werk van PRINS kennen. V. D. N.

Nakomelingen van Jan Luiken (V.; bl. 127, Vr. 86). J. G. LUIKEN, in 1795, Advocaat Fiscaal van H. Gr. Mog. bij het Collegie van Gecommitteerde Raden, werd gehouden voor een afstammeling van den dichter en graveur JAN LUIKEN. Eene der grafzerken, te *Sloterdijk*, geeft te lezen:

Vrouwe ENGELTJE WESTERBORGH,
Weduwe van den Heere GERRIT LUYKEN,
geboren, 27 *October* 1722.
Overleden, 23 *Mei* 1792.

J. L. A. I.

Balkenbrij (V.; bl. 127. Vr. 88, vgl. bl. 209). De gissing van CONSTANTER in antwoord op deze vraag, heeft mij niet voldaan. Liever zoude ik voor *Balkenbrij* willen lezen *Balgenbrij*, daar immers *balg* of *balgh*, *venter*, den *buik* beteekent; vandaar *blaasbalg*, en dat men zegt, *den balg vullen*, voor *den buik vullen*. Zie KILIAEN (uitgave van VAN HASSELT) op het woord *Balgh*, als ook WEILAND, *Taalk. Woordenboek* op *balg*, op grond waarvan ik door *Balgenbrij* verstaan zoude *brij*, *die den buik vult*, hetgeen mij zeer aannemelijk voorkomt.

V. D. N.

Eerste Leijdsche Courant (V.; bl. 127, Vr. 90; bl. 210, slot der *Noot* van het Bestuur). Onder den genoemden titel is door E. A. P. gesteld: »dat de eerste Courant te *Parijs* is uitgegeven den 19den December 1731, en het naauwelijks denkbaar is, dat ruim een jaar daarna in ons vaderland reeds een gevestigde uitgave van een Courant zou plaats gehad hebben."

Daar dit niet omtrent *Leyden* alleen, maar in het algemeen gezegd wordt, en het *Bestuur* van DE NAVORSCHER belang stelt in de verdere mededeeling van den Heer J. SCHREUDER, aangaande eene Courant van April 1621, heb ik het ook van belang geacht melding te maken van een *vliegend Courantje*, bevattende het treurig verhaal van het gebeurde op den 13den Mei 1619, en waaruit tevens op eene afdoende wijze blijkt, dat er ten dien tijde reeds eene gevestigde Courant — welligt *Leydsche* — heeft bestaan, waardoor het verschil over alle latere datums zou vervallen, en alleen nog de vraag ter Navorsching overblijft: welk gebruik men in den eersten tijd van die zoogenaamde *Loopmare* of *Looptijdingen*, gemaakt heeft. Zie hier het letterlijk afschrift der genoemde *Courant*, welke met een aantal zeldzame stukken betrekkelijk dien tijd gebonden is in juchtlederen band met sluitkrabben, en daardoor bewaard gebleven. Zij is thans in mijn bezit.

»*Verhael van den doodt des Advocaats van Hollandt*, JOHAN VAN OLDEN-BARNEVELT, *hoe hy op den* 13 *Mey* 1619, *in den Haghe onthooft is, alsoo ick 't selve ghesien hebben.*

»Naer dat de uytspraecke tot Dordrecht van 't Synodo Nationael over de vyf Remonstrantsche Artykelen uytgesproken was, daer in 't selve Synode eenighe vande Ed. Heeren Examinateurs en de Rechters over de ghevanghenen by de Politiquen geseten hadden, hebben de E. Heeren Examinateurs in den Haghe vergadert, terstont hun daer by ontboden; 't ghetal nu vol zynde, hebben de sake te samen ten principalen beghinne af te handelen, zynde deselve Heeren dese verleden weke daer mede kloeck doende gheweest. Daer op gevolght is, dat den Advocaat BARNEVELT Sondach verleden den 12 Mey 1619, aengheseydt is, dat hy des anderen daechs souden sterven, daer op twee predicanten by hem ghestiert zyn, te weten, ANTHONIUS WALESIUS ende JOANNES LA MOTIUS. Des Maendaechs smorghens heel vroech werter een schavot ghemaeckt op 't Binnen-hof voor de trappen van de sale, ende werden de vensters tot een deur-gang gemaeckt om ghevoechlycker daer op te komen, ende is het sandt met een kiste smorghens heel vroech daer op ghebracht.

Ten drie uren begonnen op de trommels te slaen om de soldaten te vergaren. Terwylen dit gheschiede voor vier uren quamen beyde de soons van den Advocaet by den Ed. Heere VOOCHT, zynde een van de Heeren Examinateurs, daer sy terstont weder uyt quamen ende naer huys ginghen. De soldaten by een zynde, quamen in seer schoone ordre aentrecken, elck op zyn plaetse daer hy bescheyden was, daar zy smorghens voor ses uren al stonden. Op het binnenhof stont de guarde van den Doorluch. Prince van Orangien, de Compaignie van den Ed. Heere van Brederode, ende Hopman Wevers Compaignie. Voor het Hof op de groote plaets stont de Guarde van den ouden Prince Saligher H. L. M. Syn Ghenade Graef ERNST Guarden, ende de Colonels Compaignie van de Engelschen, altsamen cloecke uytghelesene soldaten. Ondertusschen quamen de E. Heeren Examinateurs al te samen boven. Voor ses uren mochter qualick yemant op 't Binnenhof comen of hy moester bescheyden zyn, maer naer seven uren werter een yegelyc diet geliefde te sien, by troupen voor by de soldaten ingelaten, so dat ik gisse datter int binnen Hof waren wel drie of vier duysent menschen.

Tusschen acht ende neghen uren wert den Advocaet ghebracht voor de E. Heeren Examinateurs en de Rechters op de Rolle daer d'advocaten pleyten, daer hem int bywesen van groote menichte zyn bekentenissen in Artyckels voor ghelesen werdt, ende hem ghevraecht in presentie van alle de omstanders oft soo niet waer en was, daer op hij antwoorde, ja. Hy sat op een dry-stal terwyle dit voorlesen gheschiede.

Dit gedaen zynde, gingh tusschen syn Dienaar, JOANNES LA MOTIUS ende andere met het stocxken in syn handen over de sale naer 't schavot, daer hy opquam omtrent neghen uren, hadde aen een swarten satynen tabbaert, ende was voort al int swart ghecleet.

Op 't schavot comende, hoorde ick hem spreken int corte op dus danighe manieren: Ick ben geen Landt-verrader, maer een Patriot, knielende terstont metten Predicant, LA MOTIUS ende degene die op 't schavot waren, neder, daer LA MOTIUS een heerlick ghebedt in Neder-duytsch dede, daer nae het

Vader onse, ende vervolghende het Christelycke gheloove, (syn knecht hielt hem terwylen hy op syn knien lagh ende badt in syn rechter arm.)

Dit ghedaen zynde, trock selver syn tabbert uyt, maeckte de knoopen van syn wambays haestelyck los, dat hy terstont van syn knecht liet uythalen: sette selver een mutsken op syn hooft, dat hy over syn oogen trock, hier sach ik dat syn handen beefden, hy werdt vanden selven knecht voor 't sant geleyt, daer hy terstont knielende, syn knecht hem voor 't leste 'themt van de schouderen dede, het laetste ick hem hoorde spreken was op dusdaniger manieren: Heer in uwen handen bevele ick mynen Gheest. Terstont haelde de Beul van Utrecht het sweert uyt, ende hieu hem metten eersten slach het hooft af, soo dat de Justitie al ghedaen was smorgens voor half thienen.

Dit is 't eynde gheweest van den Advocaet van Hollandt, zynde een Man van 73 jaeren, van ouderdom voor over buckende, gaende met een stocxken, zijnde magherachtigh van lichaam. Het lichaem met het hooft met kleeren ende al werdt in de kiste gheleyt, en losselyck toe-ghespyckert, ende gebracht in de kercke op 't binnen Hof. Syn Dienaer hadden hy ghemaeckt (soo my gheseydt werdt) alle jaren drie hondert gulden, een onvertsaecht Jongh-man, die in 't eynde met syn Meester te werck ginck, als of hy hem ter Tafel diende, sonder dat ick syn Meester of hem een traen hebbe sien laten. Naer dat de Excutie ghedaen was, soude den Dienaer by den Doorluchtigen Prince ontboden zijn.

De belydenisse ende sententie daer over hy dese straffe lydet soude ghedruckt werden, ende werdt van dese weke noch verwacht, zynde ghedeelt in verscheyden Artijckelen. Nae dat d'executie ghedaen was stont het Hof een kleyn half ure ghesloten, dat doen open ghedaen wert, ende ghinghen drie Beuls met haer knechts eerst uijt.

Terwylen men besich was met d'executie, quamender by duijsenden menschen van Delff ende die quartieren.

Hoe het voort met d'andere ghevanghene Heeren af loopen sal, verwacht men met eenen, want men seyde dat de Heeren Rechters dese weke niet sullen scheyden, voor de saeke ten principalen zyn afghehandelt.

Over het doode lichaem van LEDENBERGH souden eerst-daechs oock sententie ghesproken werden.

Den Bisschop van Enghelandt met meest de uytheemsche Professoren ende Predicanten die tot Dordrecht op het Synode Nationael gheweest zyn, waren in den Haghe, wat daer noch te doen is, was onbekent, maer men meynt dat elc weder corts naer Pinxteren vertrecken sal. Godt gheve dat alles ten besten come, ende ons lief vaderlant in ruste, vrede, ende eendracht florere.

Daer werdt mede gheseydt dat syn Ghenade Graef HENDRIK voor Pinxteren uyten Hage soude vertrecken, om de Ruyterije in alle plaetsen te monsteren.

Wat voorders passeert sal ick U. E. toekomende *Vrydaghe* in de *Courante* mede deelen".

C. KRAMM.

Ridderstraat te Hasselt (V.; bl. 128, Vr. 103). Deze vraag nog niet beantwoord zijnde, wil ik den Heer STEINMETZ ter nasporing aanbevelen: of ook eene der voormalige geestelijke ridderschappen aldaar bezittingen heeft gehad. Hier, te *Alkmaar*, is mede eene *Ridderstraat*, alsmede eene *Hof-* en *S. Jans* (of *Hekel*) *straat*, alle gelegen nabij vroegere eigendommen der St. Jansheeren van *Haarlem*, die ook betrekking hadden op de Kapel van O. L. V. en St. JAN BAPTIST.

C. W. BRUINVIS.

Aqua tofana (V.; bl. 192, Vr. 172; vgl. bl. 263). *Aqua Toffana*, *Tufana* of *Aquetta di Neapoli* is een langzaam werkend, maar sterk vergif. Het ontleent, naar men zegt, zijn' naam van de uitvindster TOFANA of TOFFAGNA. Tegen het einde der XVIIde eeuw zijn daarmede eenige honderden personen vergiftigd, voornamelijk mannen door hunne vrouwen. Vijf of zes droppels zouden voldoende geweest zijn om den dood langzaam te weeg te brengen. Dat men, zoo als sommigen verhalen, den dag des doods te voren zou hebben kunnen bepalen, is ongeloofelijk, de gevoeligheid van verschillende personen voor eenig vergif is te zeer verschillend.

Het is zeer waarschijnlijk dat het rattenkruid bevatte.

E. G. LING.

Invloed van bosschen op de luchtgesteldheid (V.; bl. 192, Vr. 174, vgl. bl. 264). »Dichte Wälder äussern an sich und auf ihre unmittelbare Umgebung keinen günstigen Einfluss, schon wegen der damit gegebenen Feuchtigkeit, wegen der häufigen Nebel und Regengüsse; ausserdem weil dadurch die Einwirkung der Sonne, von Licht und Wärme, auch der gehörige Luftwechsel mehr oder weniger erschwert ist. Dagegen können Waldungen in mancher Hinsicht und in einiger Entfernung vom Wohnort oft als eine gute Nachbarschaft gelten, z. B. vermöge des Schutzes, welchen sie gegen gewisze Winde gegen den Zutritt von sog. Sumpfmiasmen wie gegen zu grosse Hitze des Sommers gewähren mögen, ganz abgesehen von ihrem Einflusze auf Quellenbildung, auf den Reichthum der Bewässerung überhaupt, von ihrer Bedeutung als Bau- und Brennmaterial, als Ausfuhrartikel" etc. F.

OESTERLEN, *Handbuch der Hygieine*, Tübingen, 1851, p. 158.

»Les arbres réunis en forêts refroidissent l'atmosphère: 1°. en protégeant la terre contre l'irradiation solaire; 2°. en entretenant par la transpiration cutanée des feuilles, une forte évaporation des liquides agueux, 3°. en multipliant, par l'expansion de ces lames foliacées, les surfaces qui sont surceptibles de se refroidir par rayonnement...... La rareté ou l'absence des forêts augmente la chaleur et la sécheresse de l'atmosphère" etc. M. LEVY, *Traité d'Hygiène*, 2e ed. Paris 1850, Vol. I. p. 505.

Zie ook A. FARDIEU, *Dictionaire d'Hygiène publique et de salubrité*, Paris 1852—1854, Vol. II.; p. 290, III.; p. 121.

E. G. LING.

Het geslacht de Jonge van Baertwijck (V.; bl. 192, Vr. 180). Met verwondering las ik het op deze vraag ingekomen antwoord van GENEALOGICUS (*). Dit antwoord is geheel strijdig met de *aanmerkingen van den Heere* J. VERHEIJE VAN CITTERS, *belangende eene verklaringe van den Graave* VAN DER MARCK, te vinden bij TE WATER, *Verbond en Smeekschriften der Nederl. Edelen*, IVde Stuk, Bijlage XX.

De Heer VAN CITTERS verklaart t. a. pl., 1°. dat het geslacht der Heeren DE JONGE te *Zierikzee* zich ten onregte zekere verklaring (†) van Graaf WILLEM VAN DER MARCK, gegeven 3 November 1571, heeft toegeëigend; 2°. dat de oude geslachtlijsten der DE JONGE's niets van deze afkomst melden; 3°. dat dit geslacht afstamt van JAN ANTHONISSE, die zich ter onderscheiding van zijn' vader JAN ANTHONISSE *de Oude*, bijgenaamd LAKERMAN of LAKEMAN, JAN ANTHONISSE *de Jonge* genoemd heeft. Onder deze benaming van LAKEMAN (LAECKEMAN), komt hij voor in de XVde *Reken.* a. 1553. *Jeron Zandelin Rentmr. B.W.S. van de Bede Extraord. vander uitgeeven van Lijffrenten, fol.* 46 *Vo.*, »denkelijk," zegt de schrijver verder, »uit hoofde hij een Lakenwinkel in het huis *de Kat* op *de Breede brug* deed." Het wapen, door JAN ANTHONISSE *de Jonge* en zijne nakomelingen eerst gevoerd, was tiercé en fasce, het eerste van keel met twee vegers; het tweede met twee fasces ondées van zilver en azuur; het derde van goud met een okernotentak van sinopel. Later voerden eenige zijner nakomelingen van goud met eene fasce ondée van azuur. De Heer VAN CITTERS merkt aan, dat het eerstvermelde wapen van JAN ANTHONISSE *de Jonge* zamengesteld was »uit de wapenschilden van zijne moeder — vaders moeder — en de laatste haar moeders moeder. En alzo niets daar in van het wapen van zijn vader aangewezen wordt hetwelk in alle andere, uit voorouderlijke wapens te zamengestelde wapenschilden te regt, de eerste plaats bekleedt, zo zoude men daaruit, op geen losse gronden, kunnen afleiden, dat het vaderlijk geslagt van J. A. DE JONGE wel verre van uit de Graven VAN DER MARCK afkomstig te zijn, op dien tijd, nog niet onder zulke geslagten behoorde, die een wapen voerden, en dus niet van de eerste in rang was."

»Welligt vraagt men nu," — staat verder in bovengenoemde Bijlagen, — »aan welk geslagt behoort dan de Acte? Zulks is mij onbekend; maar mag men in dezen op de regels der Heraldie te werk gaan, zo is het geslagt der Heeren DE JONGE VAN BAARTWIJK (bij BEVERWIJK, *Dord.* bl. 47 en VAN BALEN, bl. 1095 vermeld) daar toe het naaste; deze voeren op een blaauw veld eenen van rood en zilver geschakeerden balk. Het Huis *van der Marck* voerde een' gelijken balk op een goud veld (*Jurisprud. Heroica sedec. Stemm.* N°. 1 *d' Aremberg*). Eene verandering nu van kleuren in de wapens is een Breuk van jonger Zoonen, zie LE CARPENTIER, *Hist. de Cambraij tom.* III. *p.* 72—74."

»Wel verre, dat dit uit eenige afgunst gezegd wordt, zoo dient, dat des schrijvers kinderen, op twaalf differente wijzen, afstammelingen van JAN ANTHONISSE *de Jonge* zijn, en dus geen gering deel in het aanzien en den roem van dit geslacht hebben, ten minsten voor zooverre dezelve op waare en onbetwistbaare gronden zijn steunende."

Het geslacht DE JONGE te *Zierikzee* wordt dus blijkbaar onderscheiden van dat van DE JONGE van *Baertwijck*, dat onder de oudste en aanzienlijkste behoorde. Onder de geslachten waarmeê het vermaagschapt was, behoorden de volgende: QUECKEL, PALLAES, OEM, BOOT, SANDELIN, STALPERT, VAN DER WIELE, PERSIJN, VAN DER MERWEDE, BOSHUYSEN, SUIJS, VAN DER DUIJN, DRENCKWAERT, PIJNSSEN VAN DER AA, VAN HEERMALE, DE BRUXELLES, VAN PARIJS VAN ZUYD-OORD, VAN BEVEREN, VAN NAERSSEN, VAN BEAUMONT, VAN WESEL, HOYNCK, DE VOOGD en anderen.

Indien *geheel* het geslacht DE JONGE uit de Graven VAN DER MARCK deszelfs oorsprong haalt, zoo als GENEALOGICUS beweert, en zulks door authentieke bewijzen kan staven, komt het mij hoogst onregtvaardig voor, dat dit geslacht, in plaats van in den Nederlandschen Adelstand erkend of ingelijfd te zijn geworden, slechts daartoe is verheven bij Diplomata van den 9den Januarij 1821 en den 1sten October 1825.

D'ERMYN.

(*) Zie *Nav.* V.; bl. 284.

(†) *Verklaring van Graaf* WILLEM VAN DER MARK *betreffende de afkomste der Heeren* DE JONGE *te Zierikzee uit een jonger zoon van 't Geslacht* VAN DER MARK, *gegeven den 3den November* 1571. TE WATER, *Verb.* enz., IVde *Stuk, Bijlage* II.

Ambachtsheerlijkheid Puttershoek (V.; bl. 192, Vr. 184, vgl. bl. 265). *Puttershoek*, oudtijds ook *de Houck* genoemd, was eene heerlijkheid, welke vroeger gehalveerd geweest is, en aan verschillende geslachten heeft toebehoord. De jurisdictie werd in 1585 geschat groot te zijn 200 morgen. Van de eene helft waren Ambachtsheeren en vrouwen: 1400. JAN VAN BUREN; 1401. JAN VAN NAERSEN; 1430. HADEWEIJ VAN NAERSSEN, gehuwd met DIRK VAN SLINGELANDT; 1454. JAN VAN SLINGELANDT; 1460. PIETER VAN SLINGELANDT; deze verkocht 1485 de heerlijkheid aan ELISABETH VAN LOON weduwe van VRANCK VAN PRAET, Ridder, Heer van *Moerkerken*; 1514. LODEWIJK VAN PRAET; 1537. LODEWIJK VAN PRAET, zijn zoon; van hem ging de heerlijkheid in 1537 bij verkoop over op JAN VAN DRENCKWAERT; 1620. JOHAN VAN DEN STEEN; 1630. PIETER BOELEN.

Van de andere helft: 1490. CLAES VAN MEERDERVOORT; 1523. ADRIAEN VAN MEERDERVOORT; 1526. CUNERA VAN MEERDERVOORT; 1639. PIETER BOELEN; 1748. Mr. BOUDEWIJN ONDERWATER, oud Raad der stad *Dordrecht*; 1793. Mr. BOUDEWIJN ONDERWATER, Burgemeester van *Dordrecht*; 1837. Mr. HENDRIK ONDERWATER; 1848. MARGARETHA ELISABETH VAN DE WAL, weduwe Mr. BOUDEWIJN ONDERWATER van *Brandwijk*.

Zie VAN OLLEFEN, *Nederl. Stad- en Dorp-Beschrijver*; REGT, *Geschied, en Aardrijkskundige Beschrijving van den Hoekschen-Waard*.

Ik vermoed, dat deze heerlijkheid dezelfde was als die, bekend onder den naam van den *Hoec van der Zytwinde*, waarvan gesproken wordt in de *Vaderl. Chronyk*, *of Jaarb. van Holl., Zeeland en Friesland*, Leyden 1784.

Op bl. 639 vind ik het volgende aangeteekend: »Nog beleende Hij (Hertog ALBRECHT *van Beijeren*) bij opdragte van JAN VAN BUEREN, tenzelfden dage (8 Augustus 1403) JAN VAN NAERSSEN HENRIKSZOON, het Ambacht van *den Hoec van der Zytwinde*, met den dagelijkschen Gerechte; als ook met alle Visscherijen, Vloterijen, Korfstekinge; Vogelrijen, en mede het Zoetveld, de Riethuuren, de Koren- en Smaltienden, met den Wind en de Veren, en alle toebehoren, binnen en buitendijks gelegen; tot een onversterflijk Erfleen, onder voorwaarde, dat het voorschreven erfleen altijd vervallen zal op de Nakomelingen van JAN VAN NAERSEN van wettige geboorte; en, bij gebrek van dezelven, op den oudsten en naasten navraag van zijn's vaders zijde, die schuldig is erfleen te nemen; en dus altijd zal voort erven, *als erfleen sculdich is te gaen.* (*)

Opmerkelijk is het evenwel, dat, volgens eerstgenoemde schrijvers, de beleening plaats vond in 1401, en volgens genoemde Kronijk of Jaarboek in 1403.

D'ERMYN.

[Onze medewerker V. D. N. deed ons eene gelijksoortige opgave toekomen, waaruit wij het volgende nog ter aanvulling van het bovenstaande ontleenen.

JAN VAN NAERSEN (1401) en DIRK VAN SLINGELANDT (1430) waren Burgemeesters van *Dordrecht.* PIETER VAN SLINGELANDT (1460), naar wien men wil dat de heerlijkheid, die van ouds *de Houck* heette, later *Pietershoek* of *Puttershoek* werd genoemd, was de broeder van zijn' voorganger Mr. JAN VAN SLINGELANDT. ELISABETH VAN LOON (1485), Vrouwe van *Carnis* en *Kijfhoek*, werd begraven te *Mijnsheerenland.*

CLAES VAN MEERDERVOORT (1490), die de eerste als ambachtsheer van de andere helft wordt genoemd, trouwde met CUNERA VAN DRENCKWAERT, dochter van WILLEM VAN DRENCKWAERT, Burgemeester van *Dordrecht* (1475) en van MARIA VAN HEENVLIET.

In 1748 was Mr. BOUDEWIJN ONDERWATER eigenaar der geheele Ambachtsheerlijkheid. In zijn geslacht bleef ze tot op den laatsten tijd. Omtrent de oudste Ambachtsheeren (vóór 1500) zie men de lijst in de *Corte Beschrijvinghe mitsgaders Hantvesten enz. van den Lande van Zuyt-Hollandt* (door Mr. JACOB VAN DER EYK HENDRIKSZ.), *Dordr.* 1628, bl. 40. Over het geslacht van NAERSSEN, zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1147 vv.; over VAN LOON en PRAET VAN MOERKERKEN, zie VAN LEEUWEN, *Batav. Illustr.*, p. 1008 en 1009, waar ook op p. 937 de genealogie van DRENCKWAERT voorkomt.]

Hendrik de Ruyter (V.; bl. 200, Vr. CXXI). Op de vraag, of deze een zoon is geweest van HERMAN, den held van *Loevestein*, moge tot eenig antwoord verstrekken, dat van HERMAN voornoemd alleen wordt vermeld *één* zoon, JOB HERMANSE DE RUYTER, terwijl in de van hem bekende *Geslachtlijst* de naam van HENDRIK niet voorkomt. Zie *Geschiedkundige Aanteekeningen betrekkelijk het slot Loevestein*, Gorinchem 1840. V. D. N.

Dr. Jacobus Vallensis (V.; bl. 200, Vr. CXXIII). Van dezen heb ik niets kunnen opsporen dan hetgeen zijn grafschrift bij TIMARETEN vermeldt. Dat hij dezelfde is, die onder den naam van VALENTIUS voorkomt en Medicus van de Prinsen van *Oranje* was, mag als zeer waarschijnlijk worden gehouden, daar de namen te dier tijd soms zeer onderscheiden werden genoemd; gelijk mede het geval was met dien van den gelijktijdigen Medicus van Prins MAURITS, Doctor ROMFIUS, ook ROMPSIUS geheeten, wiens eigenlijke naam RUMPH was; zie behalve de aangehaalde plaatsen, ook WILHELM en MAURITS VAN NASSAU *haer Leven en Bedrijf*, Amst. 1651, bl. 416, kol. 2. Dat Dr. THEODORUS VALLENSIS, Burgemeester te *Delft*, enz. zijn zoon was, is meer dan waarschijnlijk, dewijl deze in de gedrukte Regeringslijsten en elders, THEODORUS JACOBSZ. VALLENSIS genoemd wordt; hij werd Veertiger in 1647 en Schepen in 1648, en had een' zoon JACOB DIRKZ.

(*) MS. getrokken uit het *Perkamente-Register* Hertog ALBRECHT 1401—1404. Cas E. pag. 30, berustende onder den Heere Griffier VAN ALPHEN.

VALLENSIS, die in 1676 Ordinaris-Raad in den Hove van *Holland* werd.

ANDREAS VALLENSIS, Hoogleeraar te *Leuven*, ook DELVAUX genoemd, geboren te *Andennes* bij *Namen*, die tot spreuk voerde: *Purpuram Sapientia perficit*, zal denkelijk tot een ander geslacht hebben behoord.

V. D. N.

Pseudo Lofredenen (V.; bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266). Een boekje of bundeltje, thans zeer zeldzaam voorkomende en daardoor welligt aan J. C. K. onbekend, moge echter bij de behandeling van dit onderwerp worden genoemd; het heeft tot algemeenen titel: *Veeler Wonderens wonderbaarelijck Lof, behelsende: Het Lof van het hatelick Podagra. Het lijfbergende zwemmen. Dat Gruwelick groot Beest den Oliphant. Dat verachtelicke Slijck. Die menschlievende Luys. Dat moeijelicke Zwijgen. Dat hert-kittelende Lachen. Die plaeghlicke Derdendaeghse Koorts. De Stantreckelicke Bruiloft. De nijverige Mier. Dien aldertreffelickslen Uyl. Dien alder-zedestichtelicksten Ezel.* Te Amsterdam, bij SAMUEL IMBRECHTS, Boekverkooper, Raemsteegh, A°. 1664 (12°.).

In den bundel zelven vindt men: »*Apologie, of verantwoordingh van 't Podagra*, door den wijtberoemden H. Ed. Heer BILIBALDUS PIRCKHAIMERUS, Ridder en Raedt van MAXIMILIAAN I"; daarna *Lof voor 't Podagra*, door HIERONYMUS CARDANUS vertaelt; voorts *'t Lof des Vloos*, door CAELIUS CALCAGNINUS; *Lof van 't Slijck*, door Mr. ANTHONIUS MAJORAGGIUS; *'t Lof der Luysen*, door Dr. DANIEL HEYNSIUS, Prof. te *Leyden*; nog: *het ware Lof des Uyls*, door KOERTJE JUYLE, en *het waare Lof des Ezels*, door JOHANNES PASSERAAT. GUILJELMUS MENAPIUS, INSULANUS, *Lof van den Derden daegse Koortse*. *Der Mieren Lof*, door PHILIP MELANTHON. MARKUS ZUERIUS BOXHORNS *Bruylofts-Praatje*, en meer andere zaken, alles te zamen 680 bladzijden bevattende.

V. D. N.

[Nog meldt ons de Heer E. G. LING, dat een gelijksoortig onderwerp, als HEYNSIUS bezong, de stof leverde tot een komisch heldendicht, de *Lousiade*, aan zekeren Engelschen poëet, wiens naam hem ontgaan is.]

Vraagteekens.

366. — *Tiribus*. Wat is de afleiding van het woord *Tiribus*? Uit de onderstaande voorbeelden blijkt, dat het een dwaashoofd een' gek beteekent.

„Wat is narren een drollig tuyg! wie heef syn leven
sulken *tiribus* gesien?"

J. VAN PAFFENRODE, *Hopman Ulrich*, bl. 68.

„Prijst dat aan een *Tyribus*".

A. VAN OVERBEKE, *Rymwercken*, bl. 117.

„Denck niet, dat HANS COENRAET dan oock een
slecht Soldaet is:
Want RINTELEN sagh my *Poëta laureatus*.
Of wel al mijn geest bestaet in 't Latijn;
Die niet kan van alles, moet *Tiribus* zijn."

A. VAN OVERBEKE. *Rymwercken*, bl. 139.

Σ.

---

367. — *Scheepsbouwkundige termen*. Ik ben geen scheepsbouwkundige, en al ware dit het geval, dan zou ik welligt toch niet weten hetgeen ik wel wenschte, en daarom vraag ik: kan een der Heeren Navorschers mij ook zeggen, waaraan de volgende gedeelten van een schip den naam ontleend hebben, als: de kiel, de hek- of wulfbalk, de judasvorm, de kluiverhouten, het zaadhout, de binnenkimmen, de weger, de zet-, strijk- en balkweger, de waterklos of het lijfhout, de rahouten, de breegang, de barghouten, de palstijl en bedings, de regeling of het potdeksel, de slapers, enz.?

Mr. L. G. VERNÉE.

---

368. — *Het gedicht: van den negen besten*. In het werkje: *Iets over oud Nijmegen vóór de verpanding aan Gelderland* (Nijmegen 1840), vindt men, bl. 10, de vier volgende regels uit een, zoo leest men aldaar, onuitgegeven gedicht der XIIIde of XIVde eeuw, getiteld: *Van den negen besten*.

Te Nyemeghen quam hi (JUL. CAESAR) *ghevaren.*
Ende stichte eene veste sekerlike
Teenen pale van den roemschen rike,
Als of hi zeide, als man gome (?)
Dus verre gaet de markt van Rome.

Men vraagt aan den onbekenden bezitter van dit HS. of dit gedicht ook historische waarde, vooral voor latere, meer den tijd der vervaardiging nabij komende, eeuwen heeft.

J. D.
L.

---

369. — *Voorgenomen vertrek van Prins Willem I uit deze landen*. Is het waar, dat Prins WILLEM I aan REINIER KANT zoude hebben gelast om in de vergadering der Generale Staten te zeggen, dat hij vast besloten had het land te verlaten, indien de Provincie *Holland* niet toestond in het verhoogde quotum van *f* 106,000 ter maand, waarin de meeste Provinciën hadden toegestemd, en dat het aan *Holland* zoude te wijten zijn, indien de *Nederlanden* weder in de magt der Spanjaarden vervielen; en dat er toen besloten is dit quotum van de overige Provinciën te heffen voor den tijd van drie maanden, behalve van *Holland*?

.. R. E.

---

370. — *Eenhorens in 't gareel*, TASSO laat in zijn *Jeruzalem verlost*, de schoone tooveres

ARMIDA een vierspan van eenhorens rijden (Canto XVII: 34.):

Somiglia il carro a quel che porta il giorno,
Lucido die piropi e die giacinti:
E frena il dotto auriga al giogo adorno
Quattio unicorni, a coppia a coppia aovinti.

TEN KATE geeft deze regelen minder getrouw, dan hij anders gewoon is, aldus terug:

Heur wagen blinkt gelijk de dagkaros
Van hyacinth en de eêlste paarlemoeren
Heur maarschalk ment, op zulke rossen trotsch,
't Éénhoornig span aan gouden teugelsnoeren.

Mijne vraag is, of in eenig heldendicht, legende of ridderroman een ander voorbeeld van voor wagens gespannen eenhorens voorkomt? J. M.

---

371. — *Romeijn de Hooghe.* Deze zich noemende Commissaris van Z. Kon. Maj. van *Brittanniën* (WILLEM III), schijnt, in het jaar 1690, met eenige Regenten van *Amsterdam* niet op den besten voet te hebben gestaan. Wat gaf daartoe aanleiding en hoe was zijn levenswandel?

Met vlugge stift heeft hij een aantal Bijbelsche, Galante en Historiële platen geëtst en gegraveerd. In welk werk over de schoone kunsten worden zijne gravures vermeld, en onder welken *algemeenen titel* zijn zijne op LODEWIJK den XIVden toepasselijke spotprenten verschenen?

J. L. A. I.

---

372. — *P. Sluiter.* Weet ook iemand der HH. Navorschers iets meer omtrent dezen Utrechtschen graveur op te geven, dan hetgeen er bij IMMERZEEL (*Levens en werken der kunstschilders*) van hem vermeld wordt, te weten, dat hij alleen door zijne boekprenten bekend is?

A. J. VAN DER AA.

---

373. — *Spreekwijze.* »*Ik behoor tot de tamme Filistijnen*". Waar vindt het gezegde zijnen oorsprong, dat men wel eens hoort uit den mond van iemand, die niet meer zoo vlug is als vroeger: *Ik behoor tot de tamme Filistijnen.* A. J. VAN DER AA.

---

374. — *De stede Grootebroek.* Waarom wordt het dorp *Grootebroek*, bij *Enkhuizen*, door WAGENAAR, *Vaderl. Geschiedenis*, op onderscheidene plaatsen de *stede Grootebroek* genoemd, o. a. Dl. III.; bl. 483, waar het gezegd wordt in 1436 in het verbeurde *Stederegt* hersteld te zijn; Dl. VII,; bl. 9, waar wij lezen: »dat *Grootebroek*, eene *open stede* bij *Enkhuizen*, plaats ter algemeener Dagvaart van alle de Hollandsche steden vergund werd", enz. Zoo ook worden *Sijbekarspel* en *Benningbroek*, Dl. IV.; bl. 56, de *stede* genoemd. Zijn die plaatsen vroeger wezenlijk *steden* geweest, of welke beteekenis moet men aan dat woord hechten?

C. A. B.

---

375. — *Daniel van Santbeek.* Zijn er van dezen Nijmegenaar ook meer berigten geboekt dan die, welke A. VAN SLICHTENHORST van hem mededeelt in zijn *Tooneel des lands van Gelder*, bl. 37, die hem noemt een »wiskonstenaer, die door 7 boeken, vervaetende verscheyde vraegh-stucken van de sterrekijkerij en landmeeterschap, sijn naem allenthalven luijdbaer heeft gemaekt?"

J. C. K.

---

376. — *Matthaeus Soetens.* Zijn er meer levensbijzonderheden van dezen Lector in de wis- en sterrekunde aan het Athenaeum te *Amsterdam* in 1711 bekend, dan vermeld staan in de *Ill. Amstelod. Ath. Memorabilia*, van D. J. VAN LENNEP, pag. 168?

J. C. K.

---

377. — *Rutgerus Ouwens.* RUTGERUS OUWENS was rector der Lat. school in *'s Hage*, verrijkte met POOT het *groot Natuur en Zedekundig Wereldtooneel* enz. met zijne aanmerkingen en ophelderingen. Dit is alles wat ik van hem heb kunnen opsporen, van wien ik gaarne meer wilde weten. Op zijne afbeelding vervaardigde J. SPEX, het volgende bijschrift:

De wijsheid, die weleer, te *Memfis* en *Athenen*,
Zich schuil hield voor 't gemeen, in HERMES raedzelschrift,
Aanschouwt in OUWENS beelt, van haeren glans omscheenen,
Een' andren Edipus en tolk der tekenstift.
Wie sloeg ooit meer dan hij den loop der zaeken gade,
Die Klioos goude pen niet zonder vrucht ontvouwt;
Der taelen fraeisten zwier, en al wat, vroeg of spade,
Den geest der jongkheit vormt, aen zijne zorg betrouwt?
Dat 's naar den roem gestreeft der Scaligers en Heinzen,
Men kent in 's mans gelaet den aert van zijn gepeinzen.

J. SPEX *Gedichten*, bl. 233.

J. C. K.

---

378. — *Ludovicus Timon Pielat.* Zijn er ook levensbijzonderheden en schriften van dezen leeraar bekend, op wiens afbeelding JAC. SPEX dit bijschrift maakte:

Waer godtgeleertheit ooit en godtsvrucht zich doen merken.
Haer ziet, haer kent men dus, als in PIELAT vereent,
Wiens ijver CHRISTUS kerk met woorden sticht en werken,
Waervan d'eerwaerdigheit haer' luister hier ontleent.
Dit 's *Belkum*, *Assendelf* en *Nijmegen* gebleken;
Ook mij, roept *'s Gravenhaeg*, van heil dus minst versteken.

J. C. K.

---

379. — »*Vie de Michiel de Ruijter*". In 1677, het jaar waarin de Admiraal sneuvelde, en *tien jaren vóór* dat BRANDT'S *Leven van* DE RUIJTER het licht zag, verscheen bij de ELZEVIERS een lijvig boekdeeltje: *La vie et les actions memorables du Sr.* MICHIEL DE RUIJTER.

Deze Fransche levensbeschrijving, zoowel als de Fransche vertaling naar die van BRANDT, in 1698 gedruckt, wordt toegeschreven aan AUBIN. Doch, op welken grond? Wat is er van hem bekend, en *uit welke bronnen heeft hij zijne bouwstoffen geput?*

J. L. A. I.

380. — *René van Chalons' Levenskronijk.* Men weet, dat in de oorlogen van KAREL V tegen FRANS I, RENÉ VAN CHALONS, Prins van Oranje, in de loopgraven voor *St. Disier*, het bed van eere vond, waarop hij het leven liet.

In welke publieke of particuliere Bibliotheek berust een exemplaar der *destijds* te Antwerpen, in 12°. formaat gedrukte *Rouclachte, inhoudende de Chronijcke van alle sijn leven?*

J. L. A. I.

381. — *Het Slot Moyland by Calcar.* Bij een verblijf van eenige dagen te *Cleve*, bezocht ik het hierbovengenoemde kasteel, toebehoorende aan de familie STEENGRACHT VAN WESTKAPELLE, die het weder in den oud-Gothischen stijl laat opbouwen. Geene oirkonden kennende, waarin van dit riddermatige gebouw eenige melding wordt gemaakt, en op de burgt zelve geene geschiedkundige bescheiden dienaangaande kunnende vinden, zoo vraag ik den Heeren Navorschers om geschiedkundige bijzonderheden omtrent genoemde Heerlijkheid. Wie is de stichter geweest van dit slot, in welk jaar werd het gebouwd en tot welk doel werd het gezet?

F. F. C. STEINMETZ.

382. — *Spreekwijze: »het is alles in de pee".* Op bl. 383, Dl. III van DE NAVORSCHER wordt gevraagd naar de beteekenis van de spreekwijze: *het is in de es.* In de Provincie *Groningen* hoort men het wel daarmede overkomende: *Alles is in de pee* (of *pé*). Zou iemand der Heeren Navorschers mij ook eenige opheldering omtrent het laatste dier woorden kunnen geven?

M. *te F.*

383. — *Spreekwijze: »als knijpert aan boord komt".* Vanwaar de spreekwijze: »*Als knijpert aan boord komt*" = als 't op 't uiterste loopt, de nood dringt?

M. *te F.*

384. — *Spreekwijze: »Het vel over den neus halen".* Van iemand, welke in den handel, of bij koop of verkoop te veel geeft, of eischt, wordt gezegd, dat hem *het vel over den neus gehaald wordt*, of dat hij *het vel over den neus haalt.* Wie kan mij den oorsprong van deze spreekwijze mededeelen?

F. F. C. STEINMETZ.

385. — *Abraham Titsingh.* De bezitter van een portret van ABRAHAM TITSINGH, Chirurgijn te *Amsterdam*, geschilderd in 1742 door J. M. QUINKHARDT en in plaat gebragt door J. HOUBRAKEN, bij wien tevens een cachet met het wapen van TITSINGH berust, wenschte omtrent dien beroemden heelkundige wel iets naders te vernemen, bepaaldelijk omtrent zijn vermoeden, dat de naam TITSINGH vroeger TITSINGA geweest is, en dit geslacht van Frieschen oorsprong zoude zijn.

J. D.
L.

386 — *Lof van Amsterdam door Voltaire.* Men verhaalt, dat VOLTAIRE, afscheid van de *Nederlanden* genomen zoude hebben, met de woorden: *Adieu! canaux, canards et canaille;* doch in mijn jeugd heb ik een vers geleerd, hetwelk door VOLTAIRE zoude zijn gemaakt, en waarin hij *Amsterdam* aldus beschrijft:

Sur les bords de *l'Amstel* s'élève une cité,
Le temple du commerce et de la liberté,
Où d'un peuple opulent, l'économie austère
De l'or du monde entier semble dépositaire.
PIERRE (czar) y porte ses pas, etc.

Het vers ben ik in zijn geheel vergeten; wie helpt mij aan de rest, of waar is het gedrukt te vinden?

..R. E.

387. — *Antony de Hoogh.* Wat weet men van ANTONY DE HOOGH, die in 1617 aan de Staten van *Holland* octrooi verzocht om het *Haarlemmermeer* droog te maken?

.. R. E.

388. — *Tractaatje van Frederik Sloep.* Er zijn twee brieven voorhanden van den 15den October 1726 en den 10den April 1727, geschreven door FREDERIK SLOEP, *Beeldhouwer* te *Hoorn*, aan den Burgemeester van *Leyden*, waarin hij zich beklaagt, geen antwoord te hebben ontvangen van de Hoog-Heemraden van *Rijnland* op zijn vroeger schrijven, en nog minder op een *tractaatje* aan die Heeren van *Rijnland* gezonden, betreffende het droogmaken van het *Haarlemmermeer*, dat hij door den druk in het licht wenschte te geven, enz.

Men vraagt, of gemeld tractaatje gedrukt is.

.. R. E.

389. — *Mr. Pieter van der Linden.* Wat is er bekend van den Advocaat Mr. PIETER VAN DER LINDEN, die in 1626 een allerbelangrijkst rekwest aan de Leidsche Regering inzond, betreffende het droogmaken van het *Haarlemmermeer?*

..R. E.

BLADWIJZER.

A.

A., De Niezel, de Kneuterdijk, de Neude, 30.
—— „Floreant artis liberales", 30.
—— Goejanverwellens sluis, 4.
—— 't Welk doende enz., 295.
—— Zegswijze, 128.
——A., Lichte laaije vlam, 288.
—— Tollenaren, 288.
A. (A. &), De naam Kerkwijk, 107.
—— Helmteeken en Wapenspreuk, 189.
A. (A. M. J. C.), Portretten van Studenten van het Athenaeum te Amsterdam, 280.
A. (C. C.), Lord en geslacht Mahon, 249.
A. (C &), Bernardus Brunius, 84.
—— Dichtregels op het huwelijk van een Vorst uit het huis van Oranje, 87.
—— Factieteekens, 56.
—— Fragment uit een oud gedicht, 295.
—— Isaak du Puy, 185.
—— Regnerus de Lover, 150.
—— Weekblaadje of politieke Spectator, 296.
—— A. (D. B.), Ink, Eng., 314.
—— Lafayette, 315.
A. (F.), Opschrift, 215.
A. (G. P), „Eene bonte kraai maakt geen kouden winter", 92.
—— Galjaartje, 107.
—— Mansman, 108.
—— Satyrische of Historische kaarten, 108.
A. (N. E.), Balije van Utrecht, 133.
—— Jan van Baarsdorp en M. Lunders, 133.
A... (P. J.), Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster, 112.
Aa (Verwantschap tusschen Baldius van der Aa en Pieter en Hendrik van der), 330.
Aa (A. J. v. d.), A. de Grebber, 159.
—— Ambachtsheerlijkheid Puttershoek, 265.
—— Angles, Berents, M. Broekman enz., 159.
—— Anna Richardina Cronenberg, 305.
—— Anonymen, Pseudonymen, 147.
—— Aqua tofana, 262.
—— Arkel, 318.
—— Begraafplaats van Willem Barents, 47.
—— Beschrijving der stad Bommel, 238.
Aa (A. J. v. d.), „Bij kris en bij kras zweren", 237.
—— Catharina Rose, 25.
—— Chiopra, 266.
—— De belijdenis van de backer aan 't hof van Pharaö, 306.
—— De Bordes, 159.
—— De geschiedenis van Nederland op rijm, 305.
—— De kroon van Madjapahit, 142.
—— De naam „Groningen", 44.
—— De Ridderhofstad Holy, 20.
—— De toovenaar Merlijn, 145.
—— De zoon van Karel de Moor, 240.
—— Derrijdelving, 58.
—— Dominus Nicolaas van der Borcht, 318.
—— Dukdalven, 238.
—— „Een botje vangen", 237.
—— Een versje van Betje, 293.
—— Engel Willemsz. de Merle, 139.
—— F. Ruysch, 236.
—— Frans Baltensz., 150.
—— Glas in de kerk van Strijen, 293.
—— Goejanverwellens sluis, 172.
—— H. Langerveld, 159.
—— Heer Anssem tot Vueer, 47.
—— Herman Willem Daendels, 24.
—— Het geslacht Ploos van Amstel, 15.
—— Het is eene heldere tas, 288.
—— Hollandsche tuin, 151.
—— Hondennamen, 43.
—— Idiotismen, 261.
—— Ink, Eng., 314.
—— J. G. Visscher, 159.
—— J. W. Evans, 238.
—— Jacob van Bremen, 159.
—— Jan van den Broeke, 159.
—— Johan Broekhuizen, 159.
—— Kapitein J...n, 159.
—— Keuvelen en kouten, 289.
—— Keyert, 158.
—— Kogel, waarmede J. van Heemskerk doodelijk getroffen werd, 17.
—— Lafayette, 315.
—— Luilekkerland, 24.
—— Lijcklama-Stins te Wolvega, 56.
—— Martinus Hamconius, 76.
—— Menno Baron van Coehoorn, 55.
—— Misscherig, 174.
—— „Mijl op zeven", 148.
—— Om 't poen is 't al te doen, 320.
—— Onbekende wapens, 203.
—— P. Piera, 159.
—— P. Schenk, 238.
Aa (A. J. v. d.), Pantoffel, 290.
—— Plaatsnamen met „angel", „engel" enz. zamengesteld, 20.
—— Portretten van Maerten Gerritsz. de Vries, 136.
—— Prikken in de pan, 260.
—— Renatus van Oranje, 136.
—— Sageles, 148.
—— Schilderen, 47.
—— Schoemaker, 159.
—— Schuine toren te Farnsum, 62.
—— Teekenkundige vriend van J. F. Martinet, 233.
—— Tetje Roen, 158, 315.
—— Titels der werken van Pater Th. Hellinx en Pastoor P. Schouten, 261.
—— Tweede naamval van sommige woorden, 14.
—— Vischjes, 211.
—— W. Wieringa, 158.
—— Willem Krul, 258.
—— Zekere eindlettergrepen van plaatsnamen, 44.
—— Zwitsersche koe-rei, 292.
Aanhalingen. „Actis aevum implet, non segnibus annis", 215, 270.
—— „At tu, quisquis eris" etc., 221.
—— „Cur mittis violas", 215.
—— „Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet", 78.
—— „Ex quovis ligno non fit Mercurius, 214, 267.
—— „Non omnia terra obruta", 215.
—— „Où peut-on être mieux, qu'au sein de sa famille, 332.
—— „Spotten met beffen", 272.
—— „Zij komen bij paren" enz., 1.
—— uit Augustinus, 215.
Aanslag op de schepen voor de stad Grave in 1640, 248.
Aanteekeningen op eene reis naar Turkije (Schrijver van), 5, 172.
Aap („Den) vinden", 138.
Aardenburg (Oorkonde in het Stads-Archief van), 274.
Aarsen (A.), Ary Scheffer een Schiedammer, 9.
—— Begraafplaatsen van Willem Barents, 47.
—— De Niezel, 173.
—— Dukdalven, 312.
—— Etymologie van Cholera, 317.
—— Etymologie van Dom of Domkerk, 189.
—— Geboortedag der kinderen van Prins Maurits, 223.
—— Geest als plaatsnaam, 182.
—— Mansman, 108.
—— Muzijk voor de harmonika, 107.

Aarsen (A.), Naamsoorsprong van Monster, 94.
Abgarus (Brief van), 223, 293.
Abraham (Pater) à Sancta Clara, 319.
Acht is meer dan duizend, 295.
Acker (Horatius Vopiscus), 113.
„Actis aevum implet, non segnibus annis", 215, 270.
Adel en Patriciaat, 238, 311.
Adjudant-Onderofficieren (Stokken of rottingen der), 92.
Adrianus, Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons Vaderland, 125.
Adrichem (Geslacht van) en wapen van A. Gorssen, 319.
Adrichem (Wapen van van) en Gorsen, 31, 174.
Aerssen (Heerlijkheid), 170.
Afrikaan, in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, 90, 91.
Afschaffer (Geen), Een versje van Betje, 293.
Afwisseling van dure en goedkoope tijden, 275.
Ahasuerus en Kores, 123.
Albertina Agnes van Oranje (Portret van), 54, 55.
Albums uit de XVIIde eeuw, 249.
Alcmariana (Uit de Anecdota), 244.
Alfocrees (Pelimao de), Maria van Malsem, 73.
Alida, Gezegde van Jacob Cats, 295.
Almanach der Kruidkunde, 159, 231.
Al-Teppe (De) in Palestina, 52.
America vóór Columbus ontdekt, 1.
Amerikaansche Predikanten in de XVIIde eeuw; Nicolaas van Renselaar, 224.
Amerongen (Het geslacht van), 32, 225.
Amper, 216, 289.
Ampzing (Samuël), 271.
Amstel, Huur van vrijers gedurende de Kermis, 90.
Amsterdam (Willem Janszoon van), 296.
Anagrammen, 131.
Andorpie (Amelie), Gravin van Nassau, 245.
Andreae (J. H. Beucker), Plaatsnamen met „angel", „engel" enz. zamengesteld, 20.
„Angel", „engel" enz. (Plaatsnamen met) zamengesteld, 20.
Angles, 159, 257.
Annabeeld (Zegel met St.), 77.
Anonymen, Pseudonymen, 147.
Anssem (Heer) tot Vueer, 47.
Anssen (Adriaan), 238.
Antichrist (Een oud bewijs, dat Luther is de), 193.
Anton, Het woord dienst, 121.
—— Kramerlatijn, 191.
—— Prikken in de pan, 191.
Aqua tofana, 192, 262, 263.
Arkel, 247, 318.
Arminius en Joannes Kuchlinus (Verwantschap tusschen), 294.
Arminius (Gedicht van D. Heinsius op), 99.
Arminius (Handschriften van), 279.
Ars Poetica (Hollandsche vertaling der), 272.
Assenberg (Admiraal), 306.
„At tu, quisquis eris" enz., 221.
Augustinus (Aanhaling uit), 215.
Averijtje, 83, 84.
Avondel (De Gravin van), 191.

B.

B., Afreis van Heer Joost van Ghistele, 270.
—— De Moffeschans, 305.
—— Hooglied, 187.
—— Oude gravures met spreekwoorden, 186.
—— Petrus Janssen enz., 270.
—— Verschillende spelling, 270.
B. (C. A.), Paats van Troostwijk, 308.
B. (C. G.), Arkel, 318.
—— Benz of Bentsberg, 315.
—— Duivelsgracht, 315.
—— Eerste boekverkoopingen in Nederland, 172.
—— Improbus, 270.
—— Kring om de maan, 267.
—— Legpenning van 1639, 14.
—— Pieter de Groot, Heer van Vlooswijk, 19.
B. (G. W.) Lzn., Dirk Jesaias Boot, 31.
B. (K.), Petrus Camper, 3.
B—s., Afrikaan, in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, 91.
—— Enno Doedes, 291.
—— Onbekend portret, 296.
—— Oude gravure met spreekwoorden, 72.
—— Portret met de spreuk: Et sibi et aliis, 190.
B—s. (W. B. S.), Tautogrammatische verzen, 217.
—— Vreemde uitwerking van geluiden, 167.
B. (v. D. v.), De Ridderhofstad Holy, 21.
—— Het geslacht Engelenburg, 44.
—— P. Paludanus, Ridder van Jeruzalem, 248.
Baan (J. v. d.), Christiaan Sopingius, 122.
—— Tapijtwerk te Middelburg, 57.
—— Van Teeuwis noch Meeuwis meer weten", 138.
Baarsdorp (Jan van) en M. Lunders, 133, 229.
Baertwijk (Het geslacht de Jonge van), 192, 284.
„Bak er aan zijn", 107.
Balkenbrij, 127, 209.
Baltensz. (Frans), 150.
Balije van Utrecht, 133, 229.
Bamestra, Beemster, 169.
Bardzangen (Germaansche), 55.
Barents (Begraafplaats van Willem), 47.
Baring Brothers (De firma), 219.
Barlaeus (Casparus), 131.
Bartten (Dirk) en François van Pradelis, 320.
Bas-bleu, 239, 313.
Batavia (Eerste boekdrukkerij te), 304.
Beauharnais (Geslachtlijst der Bonapartes en der), 272.
Beaulieu (Wapens van Duval de), 320.
Bedijken of indijken, 141.
Beemster (Geschiedenis van de droogmaking van de), 112.
Beemster (Boekwerken over de), 99.
Beemster, Bamestra, 169.
„Bekend zijn als de bonte hond", 75.
Beker van het jaar 1664, 86.
Belegering van Sluis 1405 of 1406, 145.
Belijdenis (De) van de backer aan 't hof van Pharao, 306.
Bents- of Benzberg, 240, 315.
Benz- of Bentsberg, 240, 315.
Berents, 159.
Bergen (Afstammelingen, familie en wapen van Adriaan van), 115.
Berkenschors (Boeken van), 334.
Bernard (Hertog) van Saksen Weimar te Wagram, 99, 209.
Bernhardt (F. de), Muntstuk, 214.
Beronicius, 113, 114.
Berthold. „De kat scheren", 25.
Betje (Een versje van), 223, 293.
Beul (Een vermomde), 137.
Beusechum van der Linden (Echtgenoot van Mr. H.), 63, 181.
Beijeren (Raden van Hertog Jan van), 192, 265, 309.
Beza en Grynaeus (Brieven van), 99, 207.
Bibliothèque (Catalogue d'une) d'environ 16000 volumes, 198.
Bidden, 148.
Bikkelspel (Het), 137.
Bilderdijk en het geslacht de Bye, 38.
Bilderdijk (Plaatsmerk „Leipzig" bij eenige dichtstukjes van), 73.
Bilderdijk (Twee min bekende gedichten van), 217.
Bit, 118, 119.
Bh' (D.), Blaauwe of Geregtssteenen, 38.
—— Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong, 38.
—— Thomas à Kempis, 38.
—— Vierschaar, 296.
Blaauwboekske, 131.
Blaauwe of geregtssteenen, 38, 179.
„Blad" (Een) en een „vel" papier, 138.
Blandin (Mont-) a Gand, 96.
Blankenheim en Manderscheidt (Geslachten), 296.
Blariguies (Wapens van Duval de), 320.
Blazoen (Een onbekend), 198.
Bloemen (Vreemde), 134, 229.
Blok (Adriaan) Maertsz., 280.
Blom (W.), Nog een huis met een bijnaam, 137.
Bloys (Brief van Willem van). Houtvesterij, 69.
Boddraagsters, 32, 177.
Boekdrukkers teekens, 214, 267.
Boekdrukkerij (Eerste) te Batavia, 304.

Boekenband uit de XVIde eeuw, 97.
Boekverkoopingen (Eerste), 3, 172.
Boeles (P.) Jr. »Klagte der Groninger Maagdt", 21.
Boeles (W. B. S.), Afbeeldingen van Joh. XX vs. 17 : »Raak mij niet aan", 168.
—— Het Romeinsche regt in verzen, 241.
—— Jacobus Gouterus, 285.
—— Boeren door Floris V tot ridders geslagen, 109, 110.
Boerhaave (Brief van Hermanus) aan Albertus Seba, 98.
Boheme (Helmteeken en wapenspreuk van den Koning van) vercierende het wapen van Willem III, van Engeland, 96, 189.
Bois (Elant du), 242.
Bois (Mathys Helt en diens vrouw Anna du), 171.
Bokking (Een) krijgen, 106.
Bokholt (Jan van), 192.
Bolten (Arnold), 145.
Bommel (Beschrijving der stad), 238, 312.
Bonapartes (Geslachtlijst der) en der Beauharnais, 272.
Boogaard (Het geslacht), 128.
Boone (Geslacht), 320.
Boot (Dirk Jesaias), 31.
Borcht (Dominus Nicolaus van der), 247, 318.
Borcht (Jacob à) 129, 328.
Bordes (—de), 159.
Bornius (Huisvrouw van Prof. Henricus), 171, 201.
Bot of baars (»De) vergallen", 31, 174.
Botje (Een) vangen, 190, 237.
Botschieten, Kitsketzen of Kiskassen, 239, 314.
Boudin (Een geschrift van), 25.
Bouman (J.), Averijtje, 84.
—— Boekwerken over de Beemster, 99.
—— Jan Luiken, 53.
—— »Jan Rap en zijn maat", 85.
—— Zingende en springende leuverkens, 85.
Bourbon Condé (Anne Geneviève de) in Nederland, 96, 282.
Braconnier (Pierre en Florens) enz., 6, 101, 224.
Braeckmaent, 217.
Brakel (J.), De verlichte Bramin, 278.
—— Gedichten van Jacob Westerbaen, 303.
—— Gladdekker, 272.
—— Naamsveranderingen, 272.
Bramarbas, 216, 288.
Bramin (De verlichte), 278.
Brederode (Het geslacht), 86, 87.
Brederode (HS. over de aanslag van Frans van) 4, 157.
Bremen (Jacob van), 159.
Brez (Jacques) en Jean Léger, 73, 187.
Brixiusnacht, 148.
Brocardicum (Eenige aanteekeningen over het woord), 276.
Broeke (Jan van den), 159.
Broekhuizen (Johan), 159.
Broekman (M.) 159.
Bronkhorst (Penning, betreffende Dirk van), 319.
Brood in steen veranderd te Leyden, 160, 232.
Brouke (Adriana van den), 332.
Bru... Monteringen van de gew. schutterijen en burgerkorpsen in Nederland, 195.
Bruce's en Stuarts (Genealogie der) 63, 183.
Bruinvis (C.W.), A. Scheerboom, 22.
—— Ary Scheffer een Schiedammer, 9.
—— Bedijken of indijken, 141.
—— Brief van Hermanus Boerhaave aan Albertus Seba, 98.
—— Californie, 230.
—— Craan, Crane of Kranen, 293.
—— D. Metius, 238.
—— De geslachten Metius en Schelven, 171.
—— De Gravin van Avondel, 191.
—— De pool- en middagcirkels op wereldkaarten, 304.
—— De roos van Jericho, 82.
—— Een opmerkelijk stuk geschut, 17.
—— Een »vel" en een „blad" papier, 138.
—— Engelsche uitgewekenen op 't Huis IJpestein, 335.
—— Entrée de Charles V à Bologne, 190.
—— Etymologie van Dom of Domkerk, 188.
—— Frascatie, 141.
—— Hebreeuwsche dichters in Nederland, 230.
—— Het geslacht Brederode, 86.
—— Gesloten deuren in Noord-Holland, 126
—— Houtzaagsel voor voedsel, 269.
—— Mansman, 108.
—— Naamsoorsprong van Monster, 93.
—— Overzicht, 295.
—— Pieter Marin, 49.
—— Prent voorstellende : Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland, 177.
—— Prentafbeelding van J. Punt, 94.
—— Pseudo-Lofredenen, 266.
—— Raden van Hertog Jan van Beijeren, 265.
—— Renequin Sualem, 295.
—— Sakkerloot, 212.
—— Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts, 63.
—— Titels der werken van Pater Th. Hellinx en van Pastoor Petrus Schouten, 191.
—— Twee metalen penningen, 185.
—— Uit de Anecdota Alcmariana, 244.
—— Uitgaven van Cats werken, 209.
—— Uitrusting in de XVIIde eeuw, 97.
—— Vischjes, 211.
—— Vreemde bloemen, 229.
—— Wapen van van Adrichem, 174.
—— Zegel met St. Annabeeld, 77.
Brunisten, Fokletmaker, Calverrotten, 202.
Brunius (Bernardus), 84.
Bruno III (Munt van Graaf), 333.
Buddingh' (D.), De roos van Saron, 269.
—— Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong en geslachtswapens, 304.
—— Knickerbockers, 11.
—— Tetje Roen, 315.
Bull" (John) en „Broeder Jonathan", 138.
Burch (Geslacht van der), 270.
Burggraaf (De) van Gent, 84.
Bijbelschipper (Cornelis Symons, de), 200.
Bijgeloof (Zeemans), 216.
Bye (Bilderdijk en het geslacht de), 38.
Bye (P. J. van der Does de), Ouders van Lieve de Stoppelaer, 55.
Bye (Papieren van het geslacht de), 296.

C.

C., Brood in steen veranderd te Leiden, 232.
—— Gedenkpenningen, 310.
—C—, Speculaat voor St. Nikolaasgebak, 176.
C. (A.), Puntdicht in eenen Bijbel, 215.
C—a. De abbé Grégoire in de Synagoge te Amsterdam, 70.
—— Het woord dienst, 122.
—— Joodsche taal in Nederland, 252.
—— Vauxhall, 118.
—— Veelwijverij, 268.
C. (A. C.), Het Koningschap, 239.
C. (B. H.), Joden bij de ouden vermeld, 214.
C. (C. A.), Droit divin, 100.
C. (C. &), Philips van Marnix, 100.
C. (D. B.), Huis met den gouden ketting te Amsterdam, 187.
C...e (H...a), vervaardiger van het lied „Freut euch des Lebens", 95.
C. (M. J.), „Spieghel der Spaensche Tyrannye", 30.
C—r, Daar ligt een muzijkant begraven, 295.
—— Tombola, 295.
—— Geslacht Hiddinga, 266.
„Ça ira" (Oorsprong van het), 2.
Cadière en Girard, 4, 154.
Calf (Nakomelingen van Nicolaas), 198.
California, 159, 230.
Calverrotten, Brunisten, Fokletmaker, 4, 202.
Camper (Petrus), 2, 3.
Camper (Portret van Petrus), 306.
Campo (W. F. Del) genaamd Camp, 247.
Cantabile, Pater Abraham à Sancta Clara, 319.
Capitaneus (Petrus), 114, 169.
Car, Quenedij, Rengers, 117.
Carlos, Het geslacht van Amerongen, 32.
—— Het geslacht van Waes, 32.
—— Het geslacht van den Wijngaarden, 32.

Carlos (Don), Prins van Spanje, zoon van Philips II, 320.
Carvus, Licht opsteken, vuur aanmaken, 157.
Cats (Gezegde van Jacob), 295.
Cats werken (Uitgaven van), 127, 209.
Cent met een gat (»Een), geeft altijd wat", 281.
Centrum naturae concentratum, 160, 258.
Cercando, Chique, 261.
—— Echtscheiding van Prins Willem I met Anna van Saxen, 272.
Challsteth (A.), Cur mittis violas, 215.
—— Dans der bloemen, 215.
Chaloeda, Hooglied, 206.
—— Mof, Moffen, 46.
—— Regter- en linkerhand, 60.
—— Schilderen, 47.
Champignons, Paddestoelen, 4, 153.
Chambge (Seraphin du), 158.
Charles V (Entrée de) à Bologne, 96, 190.
Charters (De zangwijze van), 116.
Chattam (Een der helden van), 279.
Chiopra, 200, 266.
Chique, 192, 261, 262.
»Cholera" (Etymologie van), 240, 317.
Cholera (Tabak een voorbehoedmiddel tegen de), 4, 281.
Cic (Th.), Généalogie der Stuarts en Bruce's, 63.
—— »John Bull" en »Broeder Jonathan", 138.
Cisio-Janus, 297.
Clara (Pater Abraham à Sancta), 319.
Clercq (Extemporés van Mr. W. de), 51.
Codex novus Batavus, 95.
Coehoorn (Howerda van) en de Mielet van Coehoorn, 52.
Coehoorn (Menno Baron van), 55.
Coen (Bijzonderheden omtrent en portret van Cornelis Jansz.), 224.
Coen (Jan Pietersz.), 244.
Coen (Portret van Cornelis Jansz.), 136.
Coleman (F.), »Ded. Pavli", 214.
Colier (Eduart), 129.
Coliska, 105.
Columbus (America vóór) ontdekt, 1.
Comhaer (Gerit), 73.
Commentaria de regno etc. 158.
Concordantie des Bijbels. Trommius, 331.
Consolato del mare, 214.
Constanter, Balkenbrij, 209.
—— »Bekend zijn als de bonte hond", 75.
—— Brunisten, Fokletmaker, Calverrotten, 202.
—— De naam »Groningen", 45.
—— Dever, 43.
—— Een oud stichtelijk lied, 227.
—— Een Uilskuiken, 213.
—— Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong, 202.
—— (Handteekening), 157, 251, 308.
Constanter, Hebreeuwsch opschrift te Oude Schilde, 57.
—— Heer Anssem tot Vueer, 47.
—— Hooglied, 206.
—— Huishouden van Kéa, 203.
—— »Iets voor een prikje koopen", 75.
—— »Ik kan je man en paard noemen", 202.
—— »Met de kous op den kop", 75.
—— »Moederziel alleen", 75.
—— Moord op het kasteel te Doorwerth aan Johanna de Ruyter gepleegd, 202.
—— Onbekende wapens, 203.
—— Philips van Marnix, 208.
—— Plaatsnamen met »angel", »engel" enz. zamengesteld, 20.
—— Praalgraven, 204.
—— Ronssen, 211.
—— Sakkerloot, 212.
—— Schilderen, 47.
—— Spreekwijzen, 206.
—— Struisch, 51.
—— Woorden in Langendijk's »Don Quichot", 77.
—— Zekere eindlettergrepen van plaatsnamen, 44.
Constantius (De drooge), 215.
Coppenhole" (»Het is er Remeeus en), 165, 233, 234.
Cosa fatta, capo ha", 150.
Courantendruk (Oude), 149.
Craan, Crane of Kranen, 223, 293.
Crane, Craan of Kranen, 223, 293.
Crespières (Marquis de), 238.
Cronenberg (Anna Richardina), 305.
Cruquius (Grafschrift op N. S.) te Spaarndam, 35, 65.
»Cur mittis violas"? 215.

D.

D., Groot Tooneel van verwarringen, 99.
Δ., Order van de zon, 307.
—d., Geslachten Warmenhuyzen en van der Does, 265.
—— Napoléon's Maarschalken, 285.
D. (A. A.) MLz., Honey-Moon, 262.
—— Kramerlatijn, 260.
—— Zoo dood als een pier, 260.
—D. (B.), Chique, 192.
D. (B. t.), Boekwerken over de graansoorten, 166.
—— Eene verbetering aan den Telegraaf, 191.
D. (C.), Houtzaagsel voor voedsel, 214.
D. (J.) / L., Berijmde geschiedenis van Nederland, 319.
—— Bit, 118.
—— Boekenband uit de XVIde eeuw, 97.
—— Boëtius Epo van Roordahuizum, 204.
—— Geslacht Hiddinga, 266.
—— H. S. over den aanslag van Frans van Brederode, 4.
—— Hans Vredeman de Vriese, 49.
D. (J.) / L., Het geslacht Wijntgens, 6.
—— Jan Henrich Jarichs van der Ley, 40.
—— Legpenning van Vianen, 4.
—— Martinus Hamconius, 76.
—— Munt van Graaf Bruno III, 333.
—— Munt van Graaf Egbert I, 333.
—— Munt van Graaf Egbert II, 333.
—— Penning, 200.
—— Penning op de overdragt van Friesland, 331.
—— Penning van Cornelis van Scheltinga, 333.
—— Penning, betreffende Dirk van Bronkhorst, 319.
—— Scheldnamen gegeven aan de waardgelders, 320.
—— Schoonschrijvers, 179.
—— Schrijver van Aanteekeningen op eene reis naar Turkije, 5.
—— Schrijver van „Iets over oud-Nijmegen voor de verpanding van Gelderland", 320.
—— Scuddekorfsdag, 4.
—— „Van volle Sibbe", 320.
—— Vijtert Sjoerds, 122.
—— Wibrandt Michiels van Beetghum, 122.
D. (J. C.), De zoon van Karel de Moor, 317.
—— Drukletters, 261.
—— Ex quovis ligno non fit Mercurius, 267.
—— Pseudo-Lofredenen, 266.
D. (L. C. D. v.), Craan, Crane of Kranen, 223.
—— Geslacht Hiddinga, 200.
—— Geslacht van Neck, 199.
—— Geslachten Warmenhuysen en van der Does, 198.
—— Het geslacht van van Dijcke, 115.
D. (v.), De roos van Jericho, 82.
Daar ligt een muzijkant begraven, 295.
Daendels (Herman Willem), 24, 25.
Dans der bloemen, 215.
Dat mogt je de kous, 94.
David, De kroon van Madjapahit, 142.
—— De toovenaar Merlijn, 145.
—— Dever, 43.
—— Een stoot aan den elleboog, weduwenaarspijn, 152.
—— Genealogie der Stuarts en Bruce's, 183.
Davids (Een eigen geschrift), 191.
„De Antiquitate Britannicae Ecclesiae", 308.
„De vier uitersten van Maashees", 240.
»Ded. Pavli", 214.
Dedel (J.), Hertog Bernard van Saksen Weimar te Wagram, 209.
Dei Gratia, 159, 258.
»Delices de la Hollande" (De Parival en zijne), 102.
»Denkbeelden uit het vrouwelijk karakter", 10.
Derrijdelving, 57, 58, 59.
Dertien (Het getal), 215.

Desiderius, Ary Scheffer een Schiedammer, 9.
—— Maarschalk Ney, 178.
—— Twee metalen penningen, 185.
Deuber's werkje over de geschienis der scheepvaart, 165.
Deure (Pieter van der) en Pieter Straat, 21.
Deuren (Gesloten) in Noord-Holland, 126.
Dever, 42, 43.
Dichtregels op het huwelijk van een Vorst uit het Huis van Oranje, 87.
Dichters (Hebreeuwsche) in Nederland, 158, 230.
»Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet", 78.
Diemen (Jan van) Pietersz., 213.
Dienst (Het woord), 121, 122.
Dienstmaagden (Zeven duivelen regerende en verwerende de hedendaagsche), 59.
Diest (W. A. van), Ouders van Adriaan van Diest, 31, 175.
—— F. van Diest, 5.
Diest (F. van), 5.
Dinks hen, duker hale, 94, 205.
Dispontein en Mortion (De geslachten), 192.
Doedes (Enno), 222, 291, 292.
Does (Geslachten Warmenhuyzen en van der), 198, 265.
Dokter snel (Een), 63, 179, 180.
Dom of Domkerk (Etymologie van), 95, 188, 189.
Domesdaybook, 87.
»Don Quichot" (Woorden in Langendijks), 77.
Dood (De) van Iperen, 73.
Doodendans (De Nederlandsche), 274.
Doodstraf in de XVIIIde eeuw, 26.
Doopnamen (Geslachts- als), 294.
Dovtrelav op een wapenbord, 31.
Dozij, Nakomelingen van Nicolaas Calf, 198.
Draad (Voor den) halen, 272.
Driel (Johan van) en Maria van der Duyn, 192, 285.
Droit divin, 100, 209.
Droogmaking der Pontijnsche moerassen (Werkzaamheden van Nederl. Ingenieurs ter), 102.
Droogmaking van de Beemster (Geschiedenis van de), 112.
Droom (Koddige), 247.
„Droom of 't schuytien van de liefde", 6.
Drukletters, 161, 260, 261.
Duisternis (Het lezen in de), 214, 286.
Duiveland (Togt der Spanjaarden door het water naar) in 1575, 240, 315.
Duivelsgracht, 240, 315, 316.
Dukdalven, 238, 311, 312.
Duval (Wapens van) de Beaulieu en Duval van Blarignies, 320.
Duvius (Johannes), 248.
Duyn (Maria van der) en Johan Driel, 192, 285.
Dijcke (Het geslacht van van), 115.

E.

—E—, Flavius Josephus en Josephus Gorionides, 168.
—— Hypatia, een mansnaam, 168.
E. (A. J.), Familiewapens, 296.
—— Hopman Escheda, 296.
E. (..R.) Barend Lampe, 169.
—— Catharina Willemsd. van der Holck, 95.
—— Cornelis Symons, de Bijbelschipper, 200.
—— De moeder van Don Jan van Oostenrijk, 331.
—— Dr. Adamus Meeus, 225.
—— François van Pradelis en Dirk Bartten, 320.
—— G. Marggrafe de Liebstad, 331.
—— Hendrik de Ruyter, 200.
—— Het laatste oordeel door Lucas van Leyden, 334.
—— Huisvrouw van Prof. Henricus Bornius, 171.
—— Huwelijk van Christiaan Huygens, 218.
—— Huwelijk van H. C. Lonck, 218.
—— Jacob van der Borcht, 328.
—— Jan Pietersz. Coen, 244.
—— Johan Kandio, 330.
—— Lijfrenten, aan den Aartshertog Matthias verleend, 331.
—— Mathijs Helt en diens vrouw Anna du Bois, 171.
—— Pierre en Florens Braconnier, 224.
—— Poëzij van Jan van Hout, 330.
—— Romein de Hooge, 226.
—— Thomas Maurois, 244.
E. (R. P. D.), Brief van Abgarus, 223.
E—L. (W.), Lijcklama-Stins te Wolvega, 56.
—— Menno Baron van Coehoorn, 55.
Ebor, Tromps zaknurwerk, 213.
Ech (C. van), 319.
Edele steenen, 39, 307.
Edwards (H.), De Heer van Vrijhoven, 215.
Eede (Franciscus van den) en Paulus Vesardus, 126.
Eem (van der), 169.
»Eén bonte kraai maakt geen kouden winter", 92.
Eenhoorn, 153.
Eerwaarde, 270.
Egbert I (Munt van Graaf), 333.
Egbert II (Munt van Graaf), 333.
Egmont (Willem en Hendrik van), 39, 179.
Ei of ij in rijm gesteld, 93.
Eindlettergrepen (Zekere) van plaatsnamen, 44.
Elleboog (Een stoot aan den), weduwenaarspijn, 152.
..Elsevier, Adriaen van Spiegel, 177.
—— Afstammelingen, familie en wapen van Adriaan van Bergen, 115.
—— Amerikaansche Predikanten in de XVIIde eeuw: Nicolaas van Renselaar, 224.
—— Augustus Stellingwerf, 78.
..Elsevier, Boeken van Berkenschors, 334.
—— De galante Mercurius, 114.
—— De zoon van Karel de Moor, 317.
—— Echtgenoote van Ds. Johannes Kuchlinus, 281.
—— Eduart Colier, 129.
—— Gabriël Metzu, 99.
—— Het geslacht Wijntgens, 7.
—— Het zegel van Leycester, 97.
—— Jacob à Borcht, 129.
—— Jan Henrich Jarichs van der Ley, 42.
—— Joan van Hasselt, 29.
—— Joden in Spanje, 320.
—— Kinderen van Passchier de Fijne, 68.
—— Martinisten of Lutherschen te Leiden in 1588, 161.
—— Reisverhaal van J. de Gorter van Petersburg naar Amsterdam, 303.
Emde (van), Casparo Vanvitelli, 114.
En leer mij, Een eigen geschrift Davids, 191.
Een Paaschlied, 248.
Eng, Ink, 239, 314.
»Engel", »angel" enz. (Plaatsnamen met) zamengesteld, 20.
Engelberts (Standplaatsen van Ds. E. M.), 63, 225.
Engelen (Pieter van), 95.
Engelenburg (Het geslacht), 44, 100, 209.
Epo (Boëtius) van Roordahusum, 70, 204.
Erfleen (Onversterfelijk), 122.
'Ερευνήτης, Alanus Varenius, 272.
—— Catalogue d'une Bibliothèque d'environ 16000 volumes, 198.
—— Een oud bewijs, dat Luther is de Antichrist, 193.
—— Eloge de Mr. Noordkerk, 198.
—— Glossarium eroticum linguae latinae, 272.
—— Groote Vorst in 't jaar 1608, 1.
—— Handteekening Constanter, 157.
—— Honderdjarigen, 35.
Ermijn (D'), Leenregt, 290.
—— Papieren van het geslacht de Bye, 296.
—— Raden van Hertog Jan van Beijeren, 309.
Ernsthuys (Th.), 271.
Escheda (Hopman), 296.
État politique de l'Europe, 95.
Etmaal, 14, 15.
Euripides (Gezegde van), 215.
Evangelisten (De), 72, 187.
Evans (J. W.), 238.
Everts, Eerste Leidsche Courant, 210.
—— Trommelroep, 198.
»Ex quovis Ligno non fit Mercurius", 214, 267.
Ezel van Avignon, 21.

F.

F., Aanwijzing van de aloude Ottogracht, 64.
—— Arnold Bolten, 145.

F., Bedijken of indijken, 141.
—— Ooijevaars, 96.
—— Pacheco te Vlissingen omgebragt, 64.
—— Praalgraven, 64.
—— Strijd te Zoutelande, 96.
F. (D.), Afwisseling van dure en goedkoope tijden, 275.
—— Gravure, waarop portret van D. Heinsius enz., 305.
—— Jacobus Zaffius, 304.
—— P. Schenk, 311.
—— Portret van Prins Willem I, 312.
—— Spreekwijzen in Zuid-Beveland gebruikelijk, 31.
—— Watersnood in 1624, 297.
F. (Ds.), David Nuyts, 222.
—— Dirk Jansze van Oirschott, 271.
—— Groote koude in 1617, 275.
—— Johannes Baptista Howard, 248.
—— Laurens van Zanten, 248.
—— Samuël Ampzing, 271.
—— Th. Ernsthuys, 271.
—— Uitdeelingen der O. I. Compagnie, 238.
φ^2—φ, Aanmoediging der haringvisscherij, 191.
—— Arnold Bolten, 145.
—— Capitein Insein, 122.
—— Cornelis de Witt, 279.
—— De firma Baring Brothers, 219.
—— De karos van staat, 305.
—— Derrijdelving, 58.
—— Een opmerkelijk stuk geschut, 17.
—— Een vermomde beul, 137.
—— Eene Hollandsche stijfster in Londen, 69.
—— Geboortedag van Napoleon I, 94.
—— Geraamten van visschen in Zeeland, 140.
—— Geslacht Rubens, 73.
—— Graven de Witt, 31.
—— Hans in Kelder, 161.
—— Hendrik van Wilsum, 272.
—— Het lezen in de duisternis, 286.
—— Jaartallen der echtverbindtenissen van Prins Willem I, 143.
—— Jan Thedens, 31.
—— Klaas Taan, 136.
—— Middelburgsche oudheden, 74.
—— Nederlandsche landverhuizers, 133.
—— Oorsprong van het „Ça ira”, 2.
—— Register van grafschriften, 193.
—— Schilderen, 47.
—— Seraphin du Chambge, 158.
—— Spoken, 268.
—— Tapijtwerk te Middelburg, 57.
—— Tu-ou-Tu, 139.
—— Twisten te Naarden in het begin der XVIIIde eeuw, 31.
—— Vreemde uitwerking van geluiden, 235.
—— Willem en Hendrick van Egmont, 179.
—— IJzeren zwaarden te Sloten, 56.
—— Zegel met St. Annabeeld, 77.
F. (L. d.), Het kan den blaauwen niet trekken, 320.
—— Knipperdolling, Rotmijn enz. 306.
—— Trommius, Concordantie des Bijbels, 331.
F. (T. J.), Voorspelling, 67.
F. (W. J.), Almanach der kruidkunde, 159.
—— Dirk Schol, 284.
—— Ik wil om de keur van den balk niet vallen, 216.
—— Leenregt, 216.
—— Rederijkers buiten Nederland, 198.
—— Slag-uurwerken in de torenklokken, 313.
—— Und so weiter, 212.
—— Vreemde bloemen, 134.
—— Werkje over het klokkenspel, 216.
Factieteekens, 56.
Familiewapens, 30, 174, 296.
Farncombe (A. C. W.), Knickerbockers, 11.
Farnsum (Schuine toren te), 62.
Femming of Flemming, 192.
Ferinae, 216.
Firmaria (Henricus de), 135.
Flemming of Femming, 192.
„Floreant artes liberales”, 30.
Floris V van Holland en Jan I van Braband, 78.
Floris V (Boeren door) tot ridders geslagen, 109, 110.
Fokletmaker, Calverrotten, Brunisten, 4, 202.
Folietanie, 216.
Fond (De la), 160, 283.
Forseel, 320.
Fortuyn (S. Jz.), 222, 292.
Francisca als voornaam, 160.
Franken, 159.
Franza (Reali di), 134.
Frascati, 141.
Fraser (W.), De Tollenaren, 216.
—— Ex quo ligno non fit Mercurius, 214.
—— Volksbijgeloof in Indië, 213.
Frederik (Prins) van Oranje, 115.
Freiligrath (Ferdinand), 22.
Frenay (Dr. J. D.), Eerste Leidsche Courant, 210.
Fret (P.), Goessenaar niet Goezenaar, 140.
—— Grondslag van een monument voor Keizer Napoleon I te Vlissingen, 36.
—— Tresye, 148.
—— Tijdig middel bij het schrijven van Prins Willem I, ter opbeuring zijner Hollanders in 1573, 129.
—— Zwanenburg, 48.
„Freut euch des Lebens” (Vervaardiger van het lied), 95, 188.
Friesche kroon (Ridders van de), 4, 153, 154.
Friesse of de Vries (Meinert), 47.
Froxhalmi, 214.
Fijne (Kinderen van Passchier de), 68.

G.

G. (G. H.), Consolato del mare, 214.
Gabrielle (Eene plaats in de Memoires de la Belle), 329.
Galante („De) Mercurius”, 114.
Galjaartje, 107.
Garde d'honneur van Napoleon, 76.
Gaston, Familiewapens, 174.
—— Het geslacht de Vos, 128.
—— Het geslacht Graas of Graes, 128.
—— Jan van Middeldorp, 128.
—— Van Nersen, de Nuersen, 198.
Gat” („Van) gaan. „Wat gaat het er weêr van gat”, 190.
Gatty (A.), Klokkenspel door verdronkenen gehoord, 215.
Gazophylace française, 95, 188.
Gebed (Het), 191, 259.
Gebruik (Oud jaarlijksch) op scholen, 95.
Gebruik (Vreemde), 213, 267.
Gedenkpenning, 166, 223, 310.
Gedicht (Fragment uit een oud), 295.
Geest als plaatsnaam, 63, 181, 182.
Geining (Gerard), 155.
Geldelooze pad, 239.
Gelder (De acht kwartieren van Karel Hertog van), 329.
Geldorps (Het geslacht), 123.
Geleerde kaarten, 28.
Gelegenheidsversje (Een), 271.
Gellert's Fabelen, 85.
Geluiden (Vreemde uitwerking van), 167, 235.
Geneeskundige Courant in 1767, 336.
Genealogicus, Het geslacht de jonge van Baertwijk, 284.
—— Nakomelingen van Nicolaas en Cornelis Steengracht, 319.
—— Wapen van het geslacht Pous, 319.
Gent (De Burggraaf van), 84.
Geraamten van visschen in Zeeland, 140.
Gerdes (E.), Slangengift, 210.
Geregtssteenen of blaauwe steenen, 38, 179.
Geschiedenis (De) van Nederland op rijm, 305, 319.
„Geschiedenissen” beginnende van 1595 (Van Meteren's), 43.
Geschut (Een stuk) te Batavia, 100.
Geslachten (Vorming der) in de taal, 4, 172.
Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong, 38, 202, 304.
Geslachtwapens verlangd, 128.
Geslachts- als doopnamen, 294.
Gesloten deuren in Noord-Holland, 126.
Gevangenen op ongezouten brood en op melk en brood, 69.
Ghistele (Afreis van Heer Joost van), 270.
Girard en Cadière, 4, 154.
Gladdekker, 272.
Glas in de kerk van Strijen, 223, 293.
Glossarium eroticum linguae latinae, 272.

Godgeleerden, 98.
Gods water over Gods akker, 123.
Goedthals (Een werk van) over Nederlandsche spreekwoorden, 165, 233, 234.
Goejanverwellens sluis, 4, 172.
Goessenaar niet Goezenaar, 140.
Gorionides (Flavius Josephus en Josephus), 168, 236.
Gorssen (Geslacht van Adrichem en wapen van A.) 319.
Gorsen (Wapen van), 31.
Gorter (Reisverhaal van J. de), van Petersburg naar Amsterdam, 303.
Goud en zilver, 70.
Gouda en in Kennemerland (Overeenkomst van plaatsnamen bij), 166.
Gouda (Het geslacht van der Heijden de), 128, 227, 330.
Goutero (Jacobus), 199, 285.
Gr. (v.), De Burggraaf van Gent, 84.
—— Elant du Bois, 242.
—— Het geslacht Brederode, 86.
—— Jan Luiken, 52.
—— Meinert Friesse of de Vries, 47.
—— Pacheco te Vlissingen omgebracht, 183.
—— Stuk sta vast", 86.
Gravure (Oude) met spreekwoorden, 72, 185, 186.
Graadt (Elisabeth de), 191.
Graaff (Thomas de), 238.
Graansoorten (Boekwerken over de), 166.
Graas of Graes (Het geslacht), 128, 283.
Graevenitz (Graven von), 160, 233.
Graeuwen (Geboorte- en sterfdag van P. 's), 147, 336.
Grafschriften (Register van). Johan Pryce, 1, 97, 193.
Grave (Aanslag op de schepen voor de stad) in 1640, 248.
Grebber (A. de), 159.
Grégoire (De abbé) in de Synagoge te Amsterdam, 70.
Griekenland (Geschiedenis van), 72.
Grieksche kerk (Plegtigheden in de), 63, 183.
Grietje en bovengrietje, 153.
Grondwettige herstelling (De) van Nederlands Staatswezen, 296.
„Groningen" (De naam), 44, 45.
Groningsche woorden, 332.
Groot (Kist van H. de), 128.
Groot (Pieter de), Heer van Vlooswijk, 19.
Groot tooneel van verwarringen, 99, 190.
Grunsfort (Legende van het kasteel), 336.
Grynaeus (Brieven van) en Beza, 99, 207.
Guillotine, 301.

H.

H., De Apostel Petrus als sleuteldrager, 73.
—— Simon van der Stel, 122.
H. (C. J.), De roos van Jericho, 80.
—— Waterberoering in de Noordzee, 248.
H. (C. M. A.), De »zes merken", 101.
—— Familiebetrekking tusschen den Raadsheer Willem Pauw en den Raadpensionaris, 96.
H. (d. H.), Jan Henrich Jarichs van der Ley, 42.
—— Te hei of te fei, 181.
H. (F. C.), Pasquin, 214.
H—g, Jan de Witt als dichter, 18.
—— Pieter Straat en Pieter van der Deure, 21.
—— Voorvaderen en nakomelingen van den Admiraal Piet Hein, 234.
H. (J. d.), Hollandsche tuin, 151.
H. (J. G. de W.) Koekoek, 272.
—— Nugae Venales, 226.
—— Opschriften op klokken, 130.
H. (L. v.), Boeren door Floris V tot ridders geslagen, 110.
—— De geslachten Nersen en de Neursen, 89.
—— Het weggeven van den helm, 39.
—— Moord op het kasteel te Doorwerth aan Johanna de Ruyter gepleegd, 36.
—— Geslacht van Honnepel, 63.
—— Geslachtwapens verlangd, 128.
—— Heraldische vragen, 38.
—— Verwantschap tusschen Jan en Jacob van Hekeren, 100.
—— Willem en Hendrick van Egmont, 39.
—— Wapen van van Adrichem, 174.
H. (M.) te R., Speculaat voor St. Nikolaasgebak, 31.
HR., Pantoffel, 216.
H. S., Over den aanslag van Frans van Brederode, 4, 157.
H. (v.), De roos van Jericho, 83.
—— Dever, 42.
—— Extemporés van Mr. W. de Clercq, 51.
—— Slangengift, 210.
H. (v. H.), Marquis de Crespières, 238.
—— Portret van Prins Willem I, 238.
H (W. te), Portret van Petrus Camper, 206.
Haan („Den gebraden) uithangen", 127.
Hackemans ghesinneken, 190.
»Haerlemmer-Meerboecck" van Leechwater, 102.
Haghen (Herman van der), 32, 176.
Halberma (L. E. G. H.), Acht is meer dan duizend, 295.
—— Hij is katterig, 319.
—— Ik wil om de keur van den balk niet vallen, 290.
—— in 't ootje nemen, 290.
—— Togt der Spanjaarden door het water naar Duiveland, 315.
Halewijn (Terestein van), 238, 310.
Hamelberg (W. A.), Mieron, 329.
Hamconius (Martinus), 76.
Handschriften, 199.
Handteekening als toetssteen van het karakter, 150.
Hannekemaaijer, 118.
Hans in de kelder, 161.
Haringvisscherij (Aanmoediging der), 191.
Harmonika (Muzijk voor de), 107.
Harrebomée (P. J.), Dirk van Muiden, 190.
—— »Het is er Remeeus en Coppenhole", en een werk van Goedthals over Nederl. Spreekwoorden, 165.
—— Oude gravures met spreekwoorden, 186.
Hartigveldt, 272.
Hasselt (Joan van), 29.
Hastings (Warren) en van Imhoff, 28.
Hattem (Opschrift in den gevel der pastorij te), 276.
Hebreeuwsch opschrift te Oude Schilde op Texel, 57.
Hebreeuwsche dichters in Nederland, 158, 230.
Heemskerk (De echtgenoote van den Admiraal Jacob), 16.
Heemskerk (Kogel waarmede J. van) doodelijk getroffen werd, 17.
Heeth (C.) Lz., Geest als plaatsnaam, 181.
Hei (»Te) en te fei", 63, 181.
Heidelberg, 215.
Heilige Geesthuizen, 135.
Heiligen (Die) nach den Volksbegriffen, 215.
Heiligmaker, 128, 212.
Hein (Laatste wilsbeschikking van Piet), 170.
Hein (Voorvaderen en nakomelingen van den Admiraal Piet), 166, 234.
Heineke (Christiaan), 107.
Heinsius (Gedicht van D.) op Arminius, 99.
Heinsius (Gravure, waarop portret van D.) enz., 305.
Hekeren (Verwantschap tusschen Jan en Jacob van), 100.
Heksenvergadering nabij Utrecht, 77.
Helderenbosch, 102.
Hellinx (Titels der werken van Pater Th.) en van Pastoor Petrus Schouten, 191, 261.
Helm (Het weggeven van den), 39.
Helmteeken en Wapenspreuk, 96, 189.
Helt (Mathijs) en diens vrouw Anna du Bois, 171.
Henert (Willem Hendrik), 159.
Hennert (Bijschrift op), 168.
Henry, Blaauwboekske, 131.
—— G. Vossius, 5.
—— Godgeleerden, 98.
—— Het gebed, 191.
—— Hackemans ghesinneken, 190.
—— Handschriften, 199.
—— Hooglied, 73.
—— Jean Léger en Jacques Brez, 73.
—— Kalendernamen en derzelver beteekenis, 130.
—— Oude spreekwijze: De kraaijen de oogen uitsteken, 190.

Henry, Voorstelling in een Almanak, 100.
Heraldische vragen, 38, 203.
Het is eene heldere tas, 216, 288.
Het kan den blaauwen niet trekken, 320.
Heyden de Gouda (Het geslacht van der), 128, 227, 330.
Heyst (D. F. van), Aqua tofana, 263.
—— Het Koningschap, 313.
—— Vreemde uitwerking van geluiden, 235.
Hiddinga (Geslacht), 200, 266.
Hispanus, Don Carlos, Prins van Spanje, zoon van Philips II, 320.
Hmbg (W. A.), Forseel, 320.
—— Kring om de maan, 267.
—— Vertaling van Spandaw's vogelnestje, 320.
Holck (Catharina Willemsd. van der), 95.
Hollands rijkdom, 279.
Hollandsche tuin, 151.
Hollandsche uitdrukking (Eene) in een Engelsch geschrift, 161.
Holy (De Ridderhofstad), 20, 21.
Hom (Om), Het geslacht van Wijck of van Wijk, 32.
Hombre spel (De grootste hoop in het l') begrepen, 68.
Hond („Den dooden) vinden", 239.
Hondennamen, 43.
Honderdjarigen, 35, 299.
Honey-moon, 192, 262.
Honig, Dirk van Muiden, 237.
—— S. Jz. Fortuyn, 292.
—— Staatkunde van het kerkezakje, 129.
Honnepel (Geslacht van), 63.
Hoofden (Het huis met de zeven), 137.
Hooge (Romein de), 72, 226.
Hooglied, 73, 187, 206.
Hout (Poëzij van Jan van), 330.
Houten kanonnen, 152.
Houtvesterij. Brief van Willem van Bloys, 69.
Houtzaagsel voor voedsel, 214, 268, 269.
Howard (Johannes Baptista), 248.
Hn. (D.), Gedenkpenning, 166.
Hubrechtsgeregt (Leenvervolg van N. Waddinxveen en St.), 166.
Hugenpoth (Alexander Walraad Diederik van), 295.
Huiberts-Genootschappen (St.), 15.
Huis met den gouden ketting te Amsterdam, 94, 187.
Huis (Nog een) met een bijnaam, 137.
Huisraad eener Burgervrouw ter helfte der xvii eeuw, 75.
Hulten (Het familiewapen van Helena van), 32, 177.
Huygens (Huwelijk van Christiaan), 218.
„Hij zit op zwart zaad", 271.
Hypatia, een mansnaam?, 168, 236.

I.

I. (J. L. A.), Ary Scheffer een Schiedammer, 9.
I. (J. L. A.), Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt, 90.
—— Beker van het jaar 1664, 86.
—— Berijmde vertalingen der Psalmen, 120.
—— „De antiquitate Brittanicae Ecclesiae", 308.
—— De schedelleer eene hersenschim, 310.
—— „Den wolf in den staart hebben", 23.
—— G. Kelsen, 336.
—— Herman Willem Daendels. 25.
—— Het geslacht Ploos van Amstel, 16.
—— Jan Henrich Jarichs van der Ley, 41.
—— Korte beschryvinge van Parijs, 307.
—— Opleiding van Prins Willem III, 281.
—— Oud uurwerk en geschiedenis er van door Odevaere, 308.
—— Plaatsmerk „Leipzich" bij eenige dichtstukjes van Bilderdijk, 5.
—— Stukken over Nederlandsche historie, 308.
—— Uitdeelingen der O. I. Compagnie, 312.
—— Van Meterens „Geschiedenissen" beginnende van 1595, 43.
—— Verval der Nederlandsche zeemagt, 308.
—— Vrijmetselarij, 329.
Ichneutes, De roos van Jericho, 83.
—— Derrijdelving, 57.
—— Edele steenen, 307.
—— Geleerde kaarten, 28.
—— Geslacht Luycx, 312.
—— Honderdjarigen, 299.
—— Joden, voorheen en thans, 297.
—— „Lettres Hollandoises" etc., 306.
—— Portret van Albertina Agnes, 54.
—— Willem de Zwijger, 331.
—— Zilveren kroon of armluchter, 304.
—— Zingende en springende leuverkens, 85.
Idiotismen, 191, 261.
„Iets voor een prikje koopen", 75, 103.
„Ik kan je man en paard noemen", 4, 202.
Ik wil om de keur van den balk niet vallen, 216, 290.
Imhoff (Van) en Warren Hastings, 28.
Improbus, 214, 269, 270.
In 't ootje nemen, 216, 290.
Indagax, Oostende of Ostende, 140.
Indijken of bedijken, 141.
Ink, Eng, 239, 314.
Insein (Capitein), 122.
Iperen (De dood van), 73.
't Is een regte hittepetit, 319.

J.

J. (L.), Coliska, 105.
—— Een witte met een zwarte, 149.
J. (L.), Graven de Witt, 176.
—— Historisch kinderspel, 121.
—— Jan Thedens, 176.
—— Kist van H. de Groot, 128.
—— Nederlandsche vestiging in China, 105.
—— Schrijver der Aanteekeningen op eene reis door Turkije, 172.
—— Speculaat voor St. Nikolaasgebak, 176.
—— IJsschuiten, 105.
J....n (Kapitein), 159.
J. (S.), De Nederlandsche Doodendans, 274.
—— Etymologie van Cholera, 317.
—— Het is eene heldere tas, 288.
—— Het geslacht Wijntgens, 6.
—— Huisraad eener burgervrouw ter helfte der XVIIde eeuw, 65.
—— Menasse Ben Israël en de Staten-Bijbel, 207.
—— P. Piera, 258.
—— Pieter van Engelen, 95.
—— Sympathetische geneeswijze, 95.
—— Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag, 265.
J. (S. W.), Koning-spel Courant op 't jaar 1687, 71.
Jacobi (Schultz), Portretten van Luthersche Predikanten, 178.
—— Tarok, 321.
Jagd-weide, 5.
Jan I van Braband en Floris V van Holland, 78.
„Jan Rap en zijn maat", 85.
Jan van Oostenrijk (De moeder van Don), 331.
Janssen (Petrus), 270.
Janszoon (Willem) van Amsterdam, 296.
Jarichs (Jan Henrich) van der Ley, 40, 41, 42.
Jaspersz. (Jop), 166.
Jeffcock (J. F.), Boekdrukkers teekens, 214.
Jericho (De roos van), 80, 81, 82, 83.
Jeruzalem (P. Paludanus, Ridder van), 248.
Joden bij de Ouden vermeld, 214.
Joden in Spanje, 320.
Joden, voorheen en thans, 297.
Johannes, Een der helden van Chattam, 279.
—— Geslachts- als doopnamen, 294.
—— Taalkundige vragen, 267.
Jonathan" („John Bull" en „Broeder), 138.
Jonge van Baertwijk (Het geslacht de), 192.
Jongen (Een kwade), Nigtevecht of Nichtevecht, 64.
Joodsche taal in Nederland, 158, 252.
Joodsche Volkstaal (Spreekwijzen in de), 158.
Joost en Joostje, 64, 183.
Joost van Ghistele (Afreis van Heer), 270.
Josephus (Flavius) en Josephus Gorionides, 168, 236.
Juniperus (St.), 239.

K.

K., Anne Geneviève de Bourbon Condé, duchesse de Longueville in Nederland, 96.
—— G. Ogier, 271.
—— Johannes Duvius, 248.
—— Kleedingstukken enz. van eene bruid in het midden der XVIIde eeuw, 197.
—— Portretten zonder den naam der personen, die daarop worden voorgesteld, 248.
—— Tinbereiding ter vervanging van zoogenaamd schulpzilver, bij het teekenen van geslachtwapens, 160.
—K.—, Elisabeth de Graadt, 191.
K. (G.), Dat mogt je de kous, 94.
—— Hz., Hertog Bernard van Saksen Weimar te Wagram, 99.
K. (G. W.), De drooge Constantius, 215.
—— Ferinae, 216.
—— Folietanie, 216.
K. (H.), Theodore, Baron de Neuhoff, 331.
K. (H. W.), Vertaling van Spandaw's vogelnestje, 167.
K. (J. C.), Adriana van den Brouke, 332.
—— Albertina Agnes, 55.
—— Almanach der kruidkunde, 231.
—— B. Paludanus, 64.
—— Beroemde schaatsrijders of schaatsrijdsters, 310.
—— Bijschrift op Hennert, 168.
—— D. Nuyts, 5.
—— Daniël Pigeaud, 332.
—— De roos van Jericho, 83.
—— Dirk Schol, 122.
—— Engelsche Kerkwet, 200.
—— „Een botje vangen", 237.
—— T. Ruysch, 167.
—— Geboorte- en sterfdag van P. 'sGraeuwen, 147.
—— Isaak du Puy, 64.
—— J. Scharp, 271.
—— Jan Snel, 271.
—— Joh. Petsch, 271.
—— Niets nieuws onder de zon, 35.
—— Nugae Venales, 226.
—— Paats van Troostwijk, 30.
—— Petrus Capitaneus, 114.
—— P. Potter, 64.
—— Pseudo-Lofredenen, 200.
—— W. Puppius, 64.
—— S. Jz. Fortuyn, 222.
—— Speculaat voor St. Nikolaasgebak, 176.
—— Wakker van Zon, 84.
—— Z. Dz. de Pot, 271.
—— Zwitsersche koe-rei, 222.
K. (P.), Wapenbord, 31.
K—S., Geslacht van Adrichem en wapen van A. Gorssen, 319.
—— Wapen van van Adrichem en Gorsen, 31.
K. (v. d.), Portretten van Luthersche Predikanten, 37.
Kaarten (Geleerde), 28.
Kaarten (Satyrische of historische), 108.
Kalendernamen en hunne beteekenis, 130, 245, 246.
Kameraad, karnuit, makker, 84, 85.
Kamphuysen (Huwelijksdag van Dirk van), 109.
Kandio (Johan), 330.
Kanonnen (Houten), 152.
Kantwerken, 240.
Karel de Moor (De zoon van), 240, 317.
Karel Hertog van Gelder (De acht kwartieren van), 329.
Karel Hertog van Gelder (Begraafplaats van het hart van), 277.
Karnuit, makker, kameraad, 84, 85.
Karos (De) van staat, 305.
Kat („De) scheren", 25, 26.
Katterig (Hij is), 319.
Kéa (Huishouden van), 63, 203.
Keerellaken, 36.
Keervers, 300.
Kelsen (G.), 102, 336.
Kempis (Thomas à), 38, 179.
Kennemerland (Overeenkomst van plaatsnamen bij Gouda en in), 166.
Kerckhooven (Sijmon van den), 12, 14.
Kerkezakje (Staatkunde van het), 129.
Kerkklokken (Opschriften van), 276.
Kerkwet (Engelsche), 300.
Kerkwijk (De naam), 107.
Ketelaer, 160.
Keuchem (Van), 159.
Keuvelen, kouten, 216, 289.
Keijert (R.), 158, 230.
Kinckhuizen (Gerard), 74.
Kinderspel (Historisch), 120, 121.
Kiskassen of kitsketzen, botschieten, 239, 314.
Kist van H. de Groot, 128.
Kitsketzen of kiskassen, botschieten, 239, 314.
„Klagte der Groninger Maagdt, 21.
Kleedingstukken enz. van eene bruid in het midden der XVIIde eeuw, 301.
Kleinodiën van eene vrouw in het midden der XVIIde eeuw, 301.
Klerk (Portret van Regnier de), 336.
Klok (Steven van der), 158, 257, 278.
Klokken (Opschriften op), 130, 276.
Klokkengelui door verdronkenen gehoord, 215, 270.
Klokkenspel (Werkje over het), 216.
Kneuterdijk (De) te 's Hage, 30, 173.
Knickerbockers, 11.
Knipperdolling, Rotmijn enz., 306.
Koe-rei (Zwitsersche), 222, 292.
Koekoek, 272.
Kogel, waarmede J. van Heemskerk doodelijk getroffen werd, 17.
Kok's Vaderlandsch Woordenboek, 95.
Koning-spel Courant op 't jaar 1687, 71, 251.
Koningschap (Het), 239, 313.
Konkelen, 149.
Kores en Ahasuerus, 123.
Kortman (J.), Mathematische formule, 133.
Koude (Groote) in 1617, 275.
Kouten, keuvelen, 216, 289.
Kraaijen (De) de oogen uitsteken, 190.
Kramm (C.), Anne Geneviève de Bourbon Condé, duchesse de Longueville in Nederland, 282.
—— Ary Scheffer een Schiedammer, 10.
—— Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt, 19.
—— Berijmde vertalingen der Psalmen, 119.
—— Car, Quenedij, Rengers, 117.
—— Casparo Vanvitelli, 114.
—— Casparus Barlaeus, 131.
—— Garde d'honneur van Napoleon, 76.
—— Guillotine, 301.
—— Haerlemmer-Meerboeck van Leechwater, 102.
—— Hans Vredeman de Vriese, 50.
—— Het paardrijden en de wiskunst, 104.
—— „Iets voor een prikje koopen", 103.
—— Keerellaken, 36.
—— Letterverkeer, 68.
—— Levensbeschrijving van eenige voorname, meest Nederlandsche mannen en vrouwen enz., 103.
—— Marquis de Saint-Simon, 259.
—— Monsterdaalder, 2.
—— Ouders van Adriaan van Diest, 175.
—— Terschelling als vrijplaats van misdadigers, 102.
—— Ville et Province d'Utrecht 133.
—— Werkzaamheden van Nederlandsche Ingenieurs ter droogmaking der Pontijnsche moerassen, 102.
—— „Zij komen bij paren" enz., 1.
Kraambezoek (Metzu's), 118.
Kramerlatijn, 191, 260.
Kranen, Craan of Crane, 223, 293.
Krim (Nederlandsche volkplanting in de), 300.
Kring om de maan, 213, 267.
Kroos (D.), Tu-ou-Tu, 138.
Kruger (Jacob), 159.
Kruidkunde (Almanach der), 159, 231.
Krul (Willem), 190, 258.
Kuchlinus (Echtgenoote van Ds. Johannes), 281.
Kuchlinus (Verwantschap tusschen Joannes) en Arminius, 294.
Küttschrutter (Messire Daniël de), 190.
Kuiger (F.), 159.

L.

L., Boeren door Floris V tot ridders geslagen, 109.
—— De echtgenoote van den Admiraal Jacob Heemskerk, 16.
—— Doodstraf in de XVIIde eeuw, 26.
—— Floris V van Holland en Jan I van Braband, 78.
—— Jacobus Zevecotius, 126.

L., Remeeus en Coppenhole, Goedthals over Nederlandsche spreekwoorden, 233.
△L, Prent van J. Punt, 226.
L. (C.), Eene plaats in de Mémoires de la Belle Gabriëlle, 329.
—— Huis of kasteel Spangen, 277.
—— Slag-uurwerken in de torenklokken, 239.
L. (C. P.), Centrum naturae concentratum, 160.
—— Dr. J. A. Schasz, 135.
—— Francisca als voornaam, 160.
—— Graven von Graevenitz, 160.
—— Henricus de Firmaria, 135.
—— Jonkvrouw Katharina van Orleans, 134.
—— Reglement voor schoolmeesters van het jaar 1770, 219.
—— Scuddekorfsdag, 157.
L. (L. Ed.), De grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen, 296.
—— „Lettres Hollandoises" etc., 250.
—— Schrijver van het vervolg op Wagenaars Vaderlandsche geschiedenis, 296.
L. te V., Avondmaal van Rafaël, 63.
—— Invloed van bosschen op de luchtgesteldheid, 264.
—— Maarschalk Ney, 37.
—— Tabak een voorbehoedmiddel tegen de cholera, 4.
—— Zinnebeeldige voorstelling der werelddeelen, 37.
Laboranter, Aanslag op de schepen voor de stad Grave in 1640, 248.
—— Admiraal Assenberg, 306.
—— Adriaan Blok Maertsz, 280.
—— Amper, 289.
—— Bijzonderheden omtrent en portretten van Cornelis Symonsz. van der Veer enz.: Cornelis Jansz Coen, 224.
—— Chiopra, 266.
—— Een stuk geschut te Batavia, 100.
—— Eerste boekdrukkerij te Batavia, 304.
—— Jan Heinrich Jarichs van der Ley, 42.
—— Johannes Tzâla, 304.
—— Journaal van een der reizen van Abel Tasman, bij Rsz. van Nierop, 281.
—— Kogel, waarmede J. van Heemskerk doodelijk getroffen werd, 17.
—— St. Huiberts - Genootschappen, 15.
—— Stellingwerf, 280.
—— Sijmon van den Kerckhooven, 12.
—— Tasman's reise in 1642—44, 134.
—— Van Imhoff en Warren Hastings, 28.
—— Verboom, Spaansch Ingenieur, 100.
—— Willem Janszoon van Amsterdam, 296.
Laboranter, Zeeslag voor Livorno, 300.
—— Zeevaartkundige werken, 134.
Lafayette, 240, 315.
Lage, Aangroeijing van het ijs in de rivieren, 183.
—— De roos van Jericho, 82.
—— Etymologie van Dom of Domkerk, 189.
—— Geboortedag van Napoleon I, 188.
—— Goud en zilver, 70.
—— Henr. van Oosten, 167.
—— Houders van tafels van leening in de XVIde eeuw, 132.
—— Marquis de Saint-Simon, 191.
—— Onbekend Fransch schrijver over tuinbouw, 167.
—— Plaatsmerk „Leipzich" bij eenige dichtstukjes van Bilderdijk, 73.
—— Tulpenliefhebberij van den Kardinaal Richelieu, 134.
—— Vervaardiger van het lied: „Freut euch des Lebens", 188.
Lage (Het kasteel te), 111, 112.
Lairesse Jr. (Gerard), 159.
Lammetius (Portret van Johannes), 136.
Lampe (Barend), 169.
Landverhuizers (Nederlandsche), 133.
Langendijk's „Don Quichot" (Woorden in), 77.
Langerveld (H.), 159.
Lastpenning (Engel), 64.
Laugr (Het woord), 107.
Laurens (N.), 159.
Leechwater („Haerlemmer-Meerboeck" van), 102.
Leek (Een zoekende), De Evangelisten, 72.
Leening (Houders van tafels van) in de XVIde eeuw, 132, 228, 229.
Leenregt, 216, 290.
Leeuwen (Van), van der Leeuw, 160, 201.
Legendo & Scribendo, Albrecht van Loo, 118.
—— Beschrijving der stad Bommel, 312.
—— Berijmde vertalingen der Psalmen, 120.
—— Centrum naturae concentratum, 258.
—— Christiaan Heineke, 107.
—— Dominus Nicolaas van der Borcht, 318.
—— Dr. Jacobus Vallensis, 200.
—— Eene verbetering aan den telegraaf, 261.
—— Enno Doedes, 292.
—— Geboortejaren der kinderen van Prins Maurits, 293.
—— Gilbert of Gijsbert Leoninus, 296.
—— Handteekening Constanter, 251.
—— Het geslacht Wijntgens, 7.
—— Johannis Raetke, 223.
—— Nugae Venales, 226.
—— Pasquin, Tabaksrooken, 267.
—— Register van grafschriften Johan Pryce, 1.
Legendo & Scribendo, Samuel van de Putte, 38.
—— St. Huiberts - Genootschappen, 15.
—— Tapijtwerk te Middelburg, 57.
—— Verschijning der planeten, 92.
Léger (Jean) en Jacques Brez, 73, 187.
Legerworm (De), 5.
Legpenning van 1639, 14.
Legpenning van Vianen, 4.
Leidsche Courant (Eerste), 127, 210.
„Leipzich" (Plaatsmerk) bij eenige dichtstukjes van Bilderdijk, 6, 73.
Lemput (Van) of Remee, 215.
Leoninus (Gilbert of Gijsbert), 296.
Lennep (J. van), Eenhoorn, 153.
Letterverkeer, 68.
„Lettres Hollandoises" etc., 250, 306.
Leuverkens (Zingende en springende), 85.
Levensbeschrijving van eenige voorname, meest Nederlandsche mannen en vrouwen enz., 103.
Levinum (Pieter Simon), 159.
Ley (Jan Henrich Jarichs van der), 40, 41, 42.
Leycester (Het zegel van), 97.
Leyden (Het laatste oordeel door Lucas van), 334.
Lezen (Het) in de duisternis, 214, 286.
Licht opsteken, vuur aanmaken, 157.
Lichte laaije vlam, 216, 288.
Lichtvriend (Jan), Spotten met beffen, 272.
Lid (Een) van de ijsclub te Leeuwarden, Beroemde schaatsrijders of schaatsrijdsters, 222.
Liebstad (G. Marggrafe de), 331.
Lied (Een oud stichtelijk), 132, 227.
Linden (Echtgenoot van Mr. H. Beusechum van der), 63, 181.
Ling (E. G.), Een geschrift van Boudin, 25.
—— Een verrekijker met vier buizen, 20.
—— Geneeskundige Courant in 1767, 336.
Loccan, Gedenkpenningen, 223.
Lofredenen (Pseudo-), 200, 266.
Lonck (Huwelijk van H. C.), 218.
Long (Isaac le), 135.
Long (Jacques le), 42, 74.
Longueville (Anne Geneviève de Bourbon, duchesse de) in Nederland, 96, 282.
Loo (Maria van), huisvrouw van Prof. Dominicus Baudius, 201.
Loo (Albrecht van), 118, 170.
Loon (A. S. van), Wapen van Jan van Loon, 333.
Loon (Wapen van Jan van), 333.
Lorencius, Brieven van Grynaeus en Beza, 99.
—— Een uilskuiken zijn, 128.
—— Gedicht van D. Heinsius op Arminius, 99.
—— Heiligmaker, 198.
—— Jan Lievenszoon Rogge, 280.

Lorencius, Verwantschap tusschen Arminius en Joannes Kuchlinus, 294.
Loterij, 272.
Lotze (J. A.), 139.
Louvre te Parijs (Tentoonstelling in de) in 1787, 330.
Lover (Regnerus de), 150.
Lubbers (Theodorus), 270.
Luchtklanken of nachtgeluiden (Ceylonsche), 17.
Luchtsgesteldheid (Invloed van bosschen op de), 192, 264.
Luiken (Jan), 52, 53, 75.
Luiken (Nakomelingen van Jan), 127.
Luilekkerland, 23, 24.
Luitjes, 22.
Lunders (M.) en Jan van Baersdorp, 133, 229.
Luther (Een oud bewijs, dat) is de Antichrist, 193.
Luther (Nakomelingen van Martin), 142.
Luthersche kerk (De) te Leyden, 5, 173.
Luthersche Predikanten (Portretten van), 37, 178.
Lutherschen of Martinisten te Leiden in 1588, 161.
Luycx (Geslacht), 239, 312, 313.
Lybussa's Raadsel, 240, 316.
Lycklama-Stins te Wolvega, 56.
Lijfrenten aan den Aartshertog Matthias verleend, 331.

M.

M., Actis aevum implet, non segnibus annis, 215.
—— Geslacht Hartigveldt, 272.
—— Improbus, 214.
—— Maulde dit Mansard, 101.
M. (A.F. V.), Echtgenoot van Mr. H. van Beusechum van der Linden, 181.
M. (B.J.A.), Beker van H.Swaardekroon, 91.
—— Een spiegeltje van de Ruiter, 8.
M. (G.), Het getal dertien, 215.
M. (H.), Het familiewapen van Helena van Hulten, 177.
—— Het geslacht van Waes, 176.
—— Redetwistende Engelschman, 80.
M. (H.de), Zeemans bijgeloof, 216.
M. (J.), Bramarbas, 288.
—— California, 159.
—— De Legerworm, 5.'
—— De naam „Groningen", 45.
—— De roos van Jericho, 80.
—— De toovenaar Merlijn, 144.
—— De van Veens, 278.
—— Dei Gratia, 159.
—— Edele steenen, 39.
—— Geschiedenis van Griekenland, 72.
—— Geslachtlijst der Bonapartes en der Beauharnais, 272.
—— Het voormalige kasteel Steenhuizen, 201.
—— Hollands rijkdom, 279.
—— Loterij, 272.
—— Luilekkerland, 23.
M. (J.), Maltentig, 314.
—— Namen der oorlogschepen enz. door de Engelschen genomen, 159.
—— Paddestoelen, Champignons 153.
—— Reali di Franza, 134.
—— Robespierre, 134.
—— Thomas à Kempis, 179.
—— Verzen van Vondel, 3.
M. (N. E.), De grootste hoop in het l'ombrespel begrepen, 68.
—— Uitgaven van Cats werken, 127.
M^{o}., Adel en Patriciaat, 238.
—— Adriaan Anssen, 238.
—— Ambachtsheerlijkheid Puttershoek, 192.
—— De geslachten Dispontein en Mortion, 192.
—— Enno Doedes, 292.
—— Femming of Flemming, 192.
—— Geslacht Boone, 320.
—— Geslacht van der Burch, 270.
—— Geslacht Luycx, 313.
—— Geslacht van Vleuten, 213.
—— Glas in de kerk van Strijen, 223.
—— Heraldische vragen, 203.
—— Het geslacht Boogaard, 128.
—— Het geslacht van der Heyden de Gouda, 128, 330.
—— Het geslacht de Jonge van Baertwijk, 192.
—— Het geslacht van Petersom Ramring, 192.
—— Het geslacht des Rameaux, 192.
—— Het geslacht Spiering, 192.
—— Jan van Bokholt, 192.
—— Jan van Diemen Pietersz., 213.
—— Johan van Driel en Maria van der Duyn, 192.
—— Jan van Muersen, 270.
—— Jonkvrouw Katharina van Orleans, 230.
—— Raden van Hertog Jan van Beijeren, 192.
—— Terestein van Halewijn, 238.
—— Thomas de Graaff, 238.
—— Van Regenmorter, 238.
—— Van Slingeland, 238.
—— Wapen van het geslacht Onderwater, 128.
—— Wapens van Duval de Beaulieu en Duval de Blarignies, 320.
—— Wapentuyr, 270.
—— Willem van Veldhuysen, 213.
M^{2}., Brief van Abgarus, 293.
—— Cisio-Janus, 297.
M. (P. J. v.), Etmaal, 14.
M. te F., Groningsche woorden, 332.
—— Rijmen aan Vondel toegeschreven, 333.
Maan (Kring om de), 213, 267.
Maarschalken (Napoleon's), 214, 285.
Mac, Aangroeijing van het ijs in de rivieren, 63.
—— Bedijken of indijken, 141.
—— Het sterrebeeld Virgo, 148.
—— Plegtigheden in de Grieksche Kerk, 63.
Macaré (Rethaan), Geslacht Luycx, 313.
—— Het geslacht van der Heyden de Gouda, 227.
—— Kleinodiën van eene vrouw in het midden der XVIIde eeuw, 301.
—— Wapenkoord, 282.
Mackintosch (Johannes), 246.
Madjapahit (De kroon van), 142.
Maeus (D. Adamus), 32, 225.
Mahon (Lord en geslacht), 249.
Maiornus, Slangengift, 127.
Makker, kameraad, karnuit, 84, 85.
Malsem (Maria van), Pelimao de Alfoerees, 73.
Maltentig, 239, 314.
Mammouth (De nog levende), 79.
Man en paard („Ik kan je) noemen", 31, 202.
Manderscheidt en Blankenheim (Geslachten), 296.
Mandeville (Johan en Emanuel van), 136.
Mansard (Maulde dit), 101.
Mansman, 108.
Maria, gemalin van Willem III, Koning van Engeland, 37, 178.
Marin (Pieter), 49.
Marken, 20.
Marnix (Philips van), 100, 208.
Mars, Duivelsgracht, 316
Marsch (Opschrift boven de deur van het voormalige huis te), 276.
Marseillaanschen marsch (De maker van den), 2.
Martinet (Teekenkundige vriend van J. F.), 160, 233.
Martinisten of Lutherschen te Leiden in 1588, 161.
Masman (Gerhardus), 270.
Matelanck of Matelong (Van Ulft, geheeten), 249.
Mathematische formule, 133.
Matthias (Lijfrenten aan den Aartshertog) verleend, 331.
Maulde dit Mansard, 101.
Maurits (Geboortedag der kinderen van Prins), 223, 293.
Maurits, Stoel met gebeeldhouwd wapen en versierselen, 331.
Maurois (Thomas), 244.
„Mea fata cano" (Portret met de spreuk), 222, 291.
Mechelen (De Jonkvrouwe van), 251.
Meeuwis („Van Teeuwis noch) meer weten", 138.
Mémoires de la Belle Gabriëlle (Eene plaats in de), 329.
Menasse ben Israël en de Staten-Bijbel, 96, 207.
Menno Baron van Coehoorn, 273.
Meppele (Nicolaes van), 45.
Mercurius" („De galante), 114.
Merle (Engel Willemsz. de), 139.
Merlijn (De toovenaar), 144, 145.
Mero, Sinus, 157.
„Met de kous op den kop", 75.
Meteren's (Van) „Geschiedenissen" beginnende van 1595, 43.
Metius (D.), 238.
Metius en Schelven (De geslachten), 171.
Metzu (Gabriël), 99.

Metzu's kraambezoek, 118.
Michiels (Wibrandt) van Beetghum, 122.
Middelburg (Steen met opschrift te), 92
Middelburgsche oudheden, 74.
Middeldorp (Jan van), 128.
Middleton (F. M.), Roos van Saron, 214.
Mieron, 329.
Misscherig, 30, 174.
„Moederziel alleen", 75.
Mof, Moffen, 46.
Moffeschans (De), 305.
Mondragon (Christophorus), 328.
Monster (Naamsoorsprong van), 93, 94, 136.
Monsterdaalder, 2.
Mont-Blandin à Gand, 96.
Montanus, De Heer van Vrijhouven, 287.
—— Lybussa's raadsel, 316.
—— Houders van tafels van leening in de XVIde eeuw, 228.
Monteringen van de gewapende schutterijen en burgerkorpsen in Nederland, 195.
Montoros, Rederijkerkamers, 271.
Mordisonius (Johannes), 170.
Morgan (Octavius), Oud uurwerk en geschiedenis er van door Odevaere, 132.
Mortion en Dispontein (De geslachten), 192.
Muersen (Jan van), 270.
Muiden (Dirk van), 190, 237.
Mulder (S. I.), „Cosa fatta, capo ha", 150.
—— Flavius Josephus en Josephus Gorionides, 236.
—— Frascati, 141.
—— Hypatia, een mansnaam?, 236.
—— Stakkert, 150.
Muller (Fred.), Isaac le Long, 135
Muntstuk, 214.
„Mijl op zeven", 148.

N.

N., Heidelberg, 215.
—— Tresye, 148.
N. (Aly), Het geslacht Wijntgens, 8.
—— Nakomelingen van Martin Luther, 142.
N. (D.), Luthersche Kerk te Leyden, 173.
N. (d. M. v.), Ridders van de Friesche kroon, 154.
N. (F. V. & F.), Historisch kinderspel, 120.
—— Jan Woutersz., 63.
—— Joost en Joostje, 64.
—— Ritmeester en Wachtmeester, 64.
N. (G. T.) / L., Parodie, 136.
—— Tu-ou-Tu, 138.
N. (I. A.), Al dan niet uitgestorvene geslachten, 16.
—— Boeren door Floris V tot ridders geslagen, 109.
—— Het geslacht Ploos van Amstel, 15.
—— Mansman, 108.
—— Onversterfelijk erfleen, 122.
N. (J. S.), De schedelleer eene hersenschim, 222.
N. (J. T. B.), Waar ligt of lag Chiopra?, 200.
N. (N.), Geëtste plaat van Rembrandt, 213.
—— Vreemd gebruik, 213.
N°. 4, Nugae Venales, 128.
N. (P.), Bas bleu, 313.
—— Boddraagsters, 32.
—— Bramarbas, 288.
—— Brief van Abgarus, 293.
—— Brieven van Grynaeus en Beza, 207.
—— Brixiusnacht, 148.
—— De toovenaar Merlijn, 145.
—— Herman van der Haghen, 176.
—— Jean Léger en Jacques Brez, 187.
—— Nagelhout, 138.
—— Roetert of Rotert, 185.
—— Rouwvoer, 32.
—— Vauxhall, 118
N. (Q.), Zoo dood als een pier, 191.
N. (S. G.), Systasis van Creta, 221.
N. (T. L.), Het zoutvat omstelpen, 238.
N. (V. D.), Albrecht van Loo, 170.
—— Beemster, Bamestra, 169.
—— Capitaneus, van der Eem, van Leeuwen, van der Leeuw, Ketelaer, van der Vorm, en van de Voorde, 169.
—— Christiaan Sopingius, 171.
—— D. Nuyts, 282.
—— De huisvrouw van Professor H. Bornius, 201.
—— De Jonkvrouwe van Mechelen, 251.
—— De la Fond, 283.
—— De Parival en zijne „Délices de la Hollande", 102.
—— De zoon van Karel de Moor, 317.
—— Dirk Schol, 284.
—— Een schrijver over de ontdekking van America, 103.
—— G. Kelsen, 102.
—— Gerard Kinckhuizen, 74.
—— H. Niman, 202.
—— Heerlijkheid Aerssen, 170.
—— Heilige Geesthuizen, 135.
—— Helderenbosch, 102.
—— Het geslacht van Amerongen, 225.
—— Het geslacht Engelenberg, 209.
—— Het geslacht Graas of Graes, 283.
—— Het geslacht des Rameaux, 284.
—— Het geslacht Spiering, 284.
—— Jacques le Long, 74.
—— Johan en Emanuel van Mandeville, 136.
—— Johan van Driel en Maria van der Duyn, 285.
—— Johannes Mordisonius, 170.
—— Koning-spel Courant op het jaar 1687, 251.
—— Laatste wilsbeschikking van Piet Hein, 170.
—— Leeven en bedrijf van J. H. Willem Hendrik III 1675, 5.
N. (V. D.), Legende van het kasteel Grunsfort, 336.
—— Lucretia van Trello, 135.
—— Maria van Loo, huisvrouw van Prof. D. Baudius, 201.
—— Paats van Troostwijk, 251.
—— Penning van het jaar 1639, 73.
—— Pierre en Florens Braconnier enz., 6.
—— „Potdoof", 313.
—— Saulus, Treurspel, 170.
—— Slag-uurwerken in de torenklokken, 313.
—— Sparkamassies, 251.
—— Spieghel der Spaensche Tyrannye, 74.
—— Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts, 223.
—— Stichter van het kasteel Roosenburg, 225.
—— Terestein van Halewijn, 310.
—— Van Ulft, geheeten Matelanck of Matelong, 249.
—— Van Regemorter, 311.
—— Verhoefslagen, 316.
—— W. Puppius, 225.
—— Wapen van het geslacht Onderwater, 283.
—— Wapenbord, 224.
—— Werken van N. W. Schreuder, 136.
—— Zeevaartkundige werken, 283.
N***, Huis met den gouden ketting te Amsterdam, 94.
—— Urkje, 94.
Naamsveranderingen, 272.
Naamval (Tweede) van sommige woorden, 14.
Naarden (Twisten te) in het begin der XVIIIde eeuw, 31.
Nagelhout, 138.
Namen van kruiden, insecten, visschen enz., 158.
Napoleon (Garde d'honneur van), 76.
Napoleon I (Geboortedag van), 94, 188.
Napoleon I (Grondslag van een monument voor Keizer) te Vlissingen, 36.
Napoleon's Maarschalken, 214, 285.
Nassau-Zuylesteyn, 334.
Neck (Geslacht van), 199.
Nederlandsch (Een) stoomschip het eerst den Oceaan overgestoken, 280.
Nederlandsche historie (Stukken over), 3, 308.
Nederlandsche letterkunde (Invloed der) bij andere natiën, 192, 263.
Nersen en de Neursen (De geslachten), 89, 198.
Neude (De) te Utrecht, 30, 173.
Neuhoff (Theodore, Baron de), 331.
Neursen (De geslachten Nersen en de), 89.
Ney (Maarschalk), 37, 178.
New-York, Van Lemput of Remee, 215.
Nichtevecht of Nigtevecht, 64, 185.
Nierop (Journal van een der reizen van Abel Tasman, bij Rsz. van), 281.
Niets nieuws onder de zon, 35.

Niezel (De) te Amsterdam, 30, 317.
Nigtevecht of Nichtevecht, 64, 185.
Niman (H.), 202.
Nobel (Mr. C.), Herman Willem Daendels, 24.
„Non omnia terra obruta", 215.
Noordkerk (Eloge de Mr.), 198.
Nopjes (In zijn), 272.
Nuersen (De), van Nersen, 198.
Nugae Venales, 128, 226.
Nuyts (D.), 5, 282.
Nuyts (David), 222.
Nijenhuis (Bodel), P. T. L. Thronus Cupidinis, 280.
—— Prent, voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland, 178.
Nijmegen (Schrijver van »Iets over oud-) voor de verpanding aan Gelderland", 320.

O.

O., Het geslacht Wijntgens, 8.
O. (C.), Dichtregels uit »de Hollandsche Praatvaar", 88.
O. (F. v.), Où peut-on être mieux, qu'au sein de sa famille, 332.
O. (H. M. C. v.), Boekdrukkers teekens, 267.
—— Braeckmaent, 217.
—— Den aap vinden, 138.
—— Denkbeelden uit het vrouwelijk karakter, 10.
—— Derrijdelving, 58.
—— Gellert's Fabelen, 85.
—— Horatius Vopiscus Acker, 113.
—— Kalendernamen en hunne beteekenis, 245.
—— Keervers, 300.
—— Klokkengelui door verdronkenen gehoord, 270.
—— Metzu's kraambezoek, 118.
—— Opgaven van zons- en maansop- en ondergang, 16.
—— Tapijtwerk te Middelburg, 56.
—— „Van Teeuwis noch Meeuwis meer weten", 138.
—— Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag, 265.
O. I. Compagnie (Uitdeelingen der), 238, 312.
O. (J. G.), Het sterrebeeld Virgo, 148.
—— „Het testament van de oorloghe 1608", 147.
O. (R.), Namen van kruiden, insecten, visschen enz., 158.
O. (v.), Ahasuerus en Kores, 123.
—— Aqua tofana, 263.
—— „Bij kris en bij kras zweren", 236.
—— Het gebed, 259.
Odevaere (Oud uurwerk en geschiedenis er van door), 132, 308.
Ogier (G.), 271.
Ohnwitz, Bramarbas, 216.
Oirschott (Dirk Jansze van), 271.
Oiseleur (Pierre l') de Villiers, 20.
Oldenbarneveld (Geslachtswapen van), 139.
Oliedom, 94, 205.
Om 't poen is 't al te doen, 320.
Ontdekking van Amerika (Een schrijver over de), 49, 103.
Onversterfelijk erfleen, 122.
Oog als plaatsnaam, 128, 226.
Ooijevaars, 96, 189.
Oordeel (Het laatste) door Lucas van Leyden, 334.
Oorloghe („Het testament van de) 1608", 147.
Oorlogsdeclaratie, 196.
Oorlogschepen (Namen der Nederlandsche) enz. door de Engelschen genomen, 159, 231.
Oorijzer (Het) en de kap als vrouwelijk hoofdsieraad, 79.
Oosten (Henr. van), 167.
Oostende of Ostende, 140.
Op een duvelsdoodje af, 94, 205.
Op haren en snaren, 94, 205.
» Op zijn elf en dertigst", 149.
Open water gedurende de strengste vorst, 247.
Opmerkelijk stuk geschut (Een), 17.
Opschrift, 215, 287.
Opschrift (Steen met) te Middelburg, 92.
Opschriften, 276.
Opschriften op klokken, 130.
Oranje (Dichtregels op het huwelijk van een Vorst uit het huis van), 87.
Oranje-Emigranten (Inval der) in Overijssel, 33, 79.
Oranje (Prins Frederik van), 115.
Oranje (Renatus van), 136.
Orleans (Jonkvr. Katharina van), 134, 230.
Ostade (Izaak van), 72.
Ottogracht (Aanwijzing van de aloude), 64, 203.
Où peut-on être mieux, qu'au sein de sa famille, 332.
Oude Schilde op Texel (Hebreeuwsch opschrift te), 57.
Ouderdom (Hooge) in Zeeland, 139.
Onderwater (Wapen van het geslacht), 128, 283.
Oudheden (Middelburgsche), 74.
Overzicht, 295.

P.

P., Aqua tofana, 192.
—— Honey-Moon, 192.
—— Invloed der Nederlandsche Letterkunde bij andere natiën, 192.
—— Invloed van bosschen op de luchtsgesteldheid, 192.
—— Veel vijven en zessen, 192.
π., Rhabdomanten, 47.
—— Verschijning der planeten, 92.
P......d, Ary Scheffer een Schiedammer, 9.
P. (E. A.), J. A. Lotze, 139.
—— Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, 90.
—— Amper, 289.
—— Bit, 119.
—— Een dokter snel, 179.
—— Eerste Leidsche Courant, 127.
—— Geest als plaatsnaam, 182.
—— Het is eene heldere tas, 288.
—— Het zoutvat omstelpen, 312.
—— Improbus, 269.
P. (E. A.), Jan van Baarsdorp en M. Lunders, 229.
—— Pillegift, 152.
—— Veelwijverij, 268.
P. (J. H.), Honey-Moon, 262.
P. (M*.*), Nakomelingen van Jan Luiken, 127.
P. (R.), Bit, 118.
—— Brunisten, Fokletmaker, Calverrotten, 4.
—— Capitein Insein, 122.
—— Puntdicht in een Bijbel, 287.
—— Vorming der geslachten in de taal, 4.
P—t (R. v.), Paddestoelen, Champignons, 4.
P. (W. J.), Ons Volksgezang in den Nederlandschen Volks-Almanak 1849 en 1850, 69.
Paardrijden (Het) en de wiskunst, 104.
Paaschlied (Een), 248.
Paats van Troostwijk, 30, 251.
Pacheco te Vlissingen omgebragt, 64, 183.
Paddestoelen, Champignons, 4, 153.
Paellanders, 87, 88.
Paludanus (B.), 64, 184.
Paludanus (P.), Ridder van Jeruzalem, 248.
Pamplin (W.), Eene zeeslang in 1632, 221.
Pan (Prikken in de), 191, 260.
Pantoffel, 215, 290.
Parival (De) en zijne „Délices de la Hollande", 102.
Parlevinken, 31, 175.
Parodie, 136.
Parijs" („Korte beschrijvinge van), 307.
Pas, 159.
Pasquin, Tabakrooken, 214, 267.
Passchier de Fijne (De kinderen van), 68.
» Paternoster" (Het) op een register van kerkgoederen, 295.
Patriciaat en Adel, 238, 311.
Pauw (Familiebetrekking tusschen den Raadsheer Willem) en den Raadpensionaris, 96.
Peacock (E.), Het lezen in de duisternis, 214.
Pedant, 119.
Peetsold (J. H.), Huwelijksdag van Dirk van Kamphuysen, 109.
Penning, 37, 200.
Penning op de overdragt van Friesland, 331.
Penning van het jaar 1639, 73.
Penningen, 306.
Penningen (Holle), 87.
Penningen (Twee metalen), 70, 185.
Petrus (De Apostel) als sleuteldrager, 73.
Petsch (Joh.), 271.
Philo-Indicus, Portret van Regnier de Klerk, 336.
—— Warnasari, 336.
—— Willem Verstege, 336.
Philopator, Een oud stichtelijk lied, 132.
Piera (P.), 159, 258.
Pigéaud (Daniël), 332.

Pillegift, 152.
Planeten (Verschijning der), 92.
Ploos van Amstel (Het geslacht), 15, 16.
Pol (De), 304.
Pomponius, Gevangenen op ongezouten brood en op melk en brood, 69.
Ponto, 319.
Pontijnsche moerassen (Werkzaamheden van Nederl. Ingenieurs ter droogmaking der), 102.
Portret met de spreuk: Et sibi et aliis, 190.
Portret met de spreuk: „Mea fata cano", 222, 291.
Portret (Onbekend), 296.
Portret van Prins Willem I, 238, 312.
Portretten van en bijzonderheden omtrent Cornelis Symons van der Veer enz., Cornelis Jansz. Coen, 224.
Portretten van Studenten aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam, 280.
Portretten zonder den naam der personen, die daarop worden voorgesteld, 248.
„Potdoof", 239, 313.
Pot (Z. Dz. de), 271.
Potter (P.), 64, 184.
Pous (Wapen van het geslacht), 319.
Praalgraven, 64, 204.
Praatvaar" (Dichtregels uit „de Hollandsche), 88.
Pradelis (François van) en Dirk Bartten, 320.
Prent voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland, 36, 177, 178.
Presens est inperfectum, Verwantschap tusschen Balduinus van der Aa en Pieter en Hendrik van der Aa, 330.
Priesters getrouwd, 148.
Prikken in de pan, 191, 260.
Pryce (Johan), Register van Grafschriften, 1, 97.
Psalmen (Berijmde vertalingen der), 119, 120.
Pseudo-Lofredenen, 200, 266.
Pseudonymen, Anonymen, 147.
Punt (Prentafbeelding van J.), 94, 226.
Puntdicht in eenen Bijbel, 215, 287.
Puppius (W.), 64, 225.
Putte (Samuel van de), 38.
Puttershoek (Ambachtsheerlijkheid), 192, 265.
Puy (Isaak du), 64, 185.

Q.

Quenedy, Rengers, Car, 117.
Quichot" (Woorden in Langendijk's „Don), 77.
Quiescendo, Domesdaybook, 87.
—— Adriaen van Spiegel, 177.
—— G. Vossius, 173.
—— Jacobus Voorda, 106.
—— Traité des plus belles bibliothèques de l'Europe, 174.

R.

R. (D. G. v.), Portret met de spreuk „Mea fata cano", 291.
R. (De), Koperplaatdruk van het geslacht de Ruuk, 330.
—— Kalendernamen en hunne beteekenis, 246.
R. (E. D.), Aanhaling uit Augustinus, 215.
R. (H. C.), Handschriften van Arminius, 279.
R. (J. C.), Die Heiligen nach den Volksbegriffen, 215.
R. (K. &), Menasse ben Israël en de Staten-Bijbel, 96.
R. (L. D.), De Rok van Trier, 75.
—— De schedelleer eene hersenschim, 309.
—— Dei Gratia, 258.
—— Deuber's werkje over de geschiedenis der scheepvaart, 165.
—— F. Ruysch, 309.
—— G. Vossius, 173.
—— Gellert's Fabelen, 85.
—— Geslachten Blankenheim en Manderscheidt, 296.
—— Jaartallen der echtverbindtenissen van Prins Willem I, 143.
—— Jan Luiken, 75.
—— Nederlandsche volkplanting in de Krim, 300.
—— Teekenkundige vriend van J. F. Martinet, 160.
—— Tetje Roen, Jan de Wasscher en Steven van der Klok, 257.
—— Uitdeelingen der O. I. Compagnie, 312.
r. (n.), Penningen, 306.
Raadsel (Lybussa's), 240, 316.
„Raak mij niet aan" (Afbeeldingen van Joh. XX: vs. 17), 168.
Rademaker (Stads), 86.
Raetke (Johannis), 223.
Rafaël (Avondmaal van), 63, 203.
Rameaux (Het geslacht des), 192, 284.
Ramring (Het geslacht van Petersom), 192.
Rap („Jan) en zijn maat", 85.
Rapiamus (Het woord), 108.
Raven (Willem), 159.
Reali di Franza, 134.
Rederijkerkamers, 271.
Rederijkers buiten Nederland, 198.
Redetwistende Engelschman, 80.
Regenmorter (van), 238, 311.
Regt (J.W.), Jan Jansen Romeyn, 166.
—— Job Jaspersz., 166.
—— Leenvervolg van N. Waddinxveen en St. Hubrechtsgeregt, 166.
—— Overeenkomst van plaatsnamen bij Gouda en in Kennemerland, 166.
—— School van J. Sartorius te Noordwijk, 166.
—— te Waddinxveen, Topographische beschrijving van Rhijnland, 133.
Reisverhaal van J. de Gorter van Petersburg naar Amsterdam, 303.
Regnier de Klerk (Portret van), 336.
Regter- en linkerhand, 60.
Rembrandt (Geëtste plaat van), 213.
Remee of van Lemput, 215.
Remeeus („Het is er) en Coppenhole", 165, 233, 234.
Renatus van Oranje, 136.
Rengers, Car, Quenedy, 117.
Renselaar (Nicolaas van), 224.
Rhabdomanten, 47, 48.
Rheen (Theodorus Justinus), 159.
Rhijnland (Topographische beschrijving van), 133.
Richelieu (Tulpenliefhebberij van den Kardinaal), 134.
Ridder van Jeruzalem, P. Paludanus, 248.
Ridderstraat te Hasselt, 128.
Riemsdijk (Het kasteel), 278.
Riley (H. T), Froxhalmi, 214.
Ritmeester en wachtmeester, 64.
Robespierre, 134.
Roen (Tetje), 158, 257, 315.
Roest Mz. (M.), Hebreeuwsche dichters in Nederland, 158.
—— Schephiphon, 125.
Roetert of Rotert, 70, 185.
Rogge (Jan Lievenszoon), 280.
Rok (De) van Trier, 75.
Rollema (H. v.), Alexander Walraad Diederik van Hugenpoth, 295.
—— Factieteekens, 56.
—— Hannekemaaijer, 118.
—— Het „Pater noster" op een register van kerkgoederen, 295.
—— Howerda van Coehoorn en de Mielet van Coehoorn, 52.
—— R. Keyert, 230.
—— Register van grafschriften. Johan Pryce, 97.
—— Versierselen uit de XVde eeuw, 36.
Romein de Hooge, 72, 226.
Romeinsche regt (Het) in verzen, 241.
Römer (Dr.), Bronnen voor de geschiedenis van Staats-Vlaanderen, 144.
—— De roos van Jericho, 81.
—— Eenhoorn, 153.
—— Paulus Vesardus en Franciscus van den Eede, 126.
—— Ridders van de Friesche kroon, 153.
—— Scuddekorfsdag, 157.
—— Voorstelling in den Almanak, 209.
Romeyn (Jan Jansen), 166.
Romeyn Dz., Balkenbrij, 127.
—— „Op zijn elf en dertigst", 149.
Romulus premier roi, 72, 205.
Ronssen, 127, 211.
Roordahusum (Boëtius Epo van), 70, 204.
Roos (De) van Jericho, 80, 81, 82, 83.
Roos (De) van Saron, 214, 269.
Roos (C. S.), 't Is een regte hittepetit, 319.
Roos (G. P.), Aanwijzing van de aloude Ottogracht, 203.

Roos (G.P.), Berijmde vertalingen der Psalmen, 120.
—— Bit, 118.
—— Bijdrage tot de spreekwoorden-literatuur, 275.
—— Ceylonsche nachtgeluiden of luchtklanken, 17.
—— De nog levende Mammouth, 79.
—— „Den dooden hond vinden", 239.
—— „Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet", 78.
—— Een Venetiaansch lied, 51.
—— Ezel van Avignon, 21.
—— Geslacht Luycx, 239.
—— Geslacht Rubens, 206.
—— Het kasteel te Lage, 112.
—— Het ijs breken, 212.
—— Historisch kinderspel, 121.
—— Johannes Mackintosch, 246.
—— Oorkonde in 't Stads-Archief van Aardenburg, 274.
—— Paellanders, 88.
—— Ronssen, 211.
—— Sakkerloot, 212.
—— Willem Utenhove, 270.
—— Zegswijze, 226.
Roozenburg (Stichter van het kasteel), 37, 225.
Roze (Catharina), 25.
Rotert of Roetert, 70, 185.
Rouwvoer, 32, 177.
Rubens (Geslacht), 73, 206.
Ruiter (Een spiegeltje van de), 8.
Ruuk (Koperplaatdruk van het wapen van het geslacht de), 330.
Ruysch (F.), 167, 236, 309.
Ruyter (Hendrik de), 200.
Ruyter (Moord op het kasteel te Doorwerth aan Johanna de) gepleegd, 36, 202.
Rijk (G.E. J.), Anagrammen, 131.
—— „Den gebraden haan uithangen", 127.
—— Op haren en snaren enz., 94.
—— Twee metalen penningen, 70.
—— Zegswijzen, 320.
Rijkswapens (Spreuken van), 92.

S.

S., Declaratiën van scherpregters uit de XVIIIde eeuw, 218.
S (Weglating der letter) tusschen R en T, 247.
Σ., Brief van Abgarus, 293.
—— „Een cent met een gat, geeft altijd wat", 281.
—— Een versje van Betje, 293.
—— Improbus, 269.
—— Ink, Eng, 314.
—— Ponto, 319.
—— Prikken in de pan, 260.
—— Verhoefslagen, 316.
—— „Zeven wijzen" enz., 314.
—— Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag, 266.
S. (A. D.), Handteekening Constanter, 308.
S. (A. R.), Bilderdijk en het geslacht de Bye, 38.
—— Echtgenoot van Mr. H. van Beusechum van der Linden, 63.
S. (B. J.), Het tecken :,:, 49.
S. (C. D. H.), Bas-bleu, 239.
S. (Gr. v. L.), Joannes de Watijn, 272.
S. (H. J.), Het ijs breken, 211.
S. (J. D.), Silke Saugen, 222.
S. (K. F.), Nederlandsche spraakleeren, 100.
S. (K. v.), Penning, 37.
S. (M. J.), De la Fond, 160.
—— Spielberg, 214.
S. (Mr. M. v.), Satyrische of historische kaarten, 108.
—— Stokken of rottingen der Adjudant-Onderofficieren, 92.
—— Spreuken van Rijkswapens, 92.
S. (P.), Joodsche taal in Nederland, 158.
—— Predikatie van Simon Simonides, 133.
S. (S.), Een versje van Betje, 223.
—— Enno Doedes, 222.
—— Etymologie van „cholera", 240.
—— Portret met de spreuk „Mea fata cano", 222.
Sageles, 148.
Saint-Simon (Marquis de), 191, 259.
Sakkerloot, 128, 212.
Salmoniers, 146.
Saron (De roos van), 214, 269.
Sartorius (School van J.) te Noordwijk, 166.
Sassenheim (Instructie voor den schoolmeester te), 302.
Satyrische of historische kaarten, 108.
Saulus, Treurspel, 170.
Savornin (De Ridder St.), 32.
Schaatsrijders of schaatsrijdsters (Beroemde), 222, 310.
Scharp (J.), 271.
Schasz (Dr. J. A.), 135.
Schedelleer (De) eene hersenschim, 222, 309, 310.
Scheepvaart (Deuber's werkje over de geschiedenis der), 165.
Scheerboom (A.), 22.
Scheffer (Ary) een Schiedammer, 9, 10.
Scheldnamen gegeven aan de waardgelders, 320.
Scheltinga (Penning van Cornelis van), 333.
Schelven (De geslachten Metius en), 171.
Schenk (P.), 238, 311.
Schenkkan (Middeleeuwsche) met dubbele tuit, 72.
Schephiphon, 125.
Scherpregters (Declaratiën van) uit de XVIIIde eeuw, 218.
Schilde (Hebreeuwsch opschrift te Oude), 57.
Schilderen, 46, 47.
Schilderijen (Twee) van het voormalige stadhuis te Amsterdam, 330.
Schobberdebonk, 94, 205.
Schoemaker, 159.
Schol (Dirk), 192, 284.
Schoolmeesters (Reglement voor) van het jaar 1770, 219.
Schoonschrijvers, 39, 179.
Schouten (Titels der werken van Pater Th. Hellinx en van Pastoor Petrus), 191, 261.
Schreuder (J.), C. van Eck, 319.
—— Drukletters, 260.
—— De maker van den Marseillaanschen marsch, 2.
—— Derrijdelving, 59.
—— Eerste wetenschappelijk Tijdschrift, 101.
—— Engel Lastpenning, 64.
—— Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster, 112.
—— Houtzaagsel voor voedsel, 268.
—— Jan Luiken, 53.
—— Oorlogsdeclaratie, 196.
—— Ooijevaars, 189.
—— Prins Frederik van Oranje, 115.
—— Rhabdomanten, 48.
Schreuder (Werken van N. W.), 136.
Scuddekorfsdag, 4, 157.
Schuine toren te Farnsum, 62.
Seba (Brief van Hermanus Boerhaave aan Albertus), 98.
Sibbe" („Van volle), 320.
Silke Saugen, 222.
Simon, Arkel, 247.
—— Benz- of Bentsberg, 240.
—— Botschieten, kitsketzen of kiskassen, 239.
—— „De vier uitersten van Maashees", 240.
—— Duivelsgracht, 240.
—— Eerwaarde, 270.
—— Geldelooze pad, 239.
—— Ink, Eng, 239.
—— Kantwerken, 240.
—— Koddige droom, 247.
—— Lafayette, 240.
—— Lybussa's raadsel, 240.
—— Maltentig, 239.
—— Open water gedurende de strengste vorst, 247.
—— St. Juniperus, 239.
—— Suatiesluizen, 247.
—— Testament van Voltaire, 240.
—— Tetje Roen, 239.
—— Togt der Spanjaarden door het water naar Duiveland in 1575, 240.
—— Verhoefslagen, 240.
—— Verteekend, 240.
—— W. F. Del Campo genaamd Camp, 247.
—— Weglating der letter S tusschen R en T, 247.
—— „Zeven Wijzen" enz., 239.
—— Zuwe, 240.
Simonides (Predikatie van Simon), 133.
Sinus, 157, 251.
Sipperlippe, 63, 181.
Sjoerds (Vijtert), 122.
Sl., De toovenaar Merlijn, 145.
—— Oude Courantendruk, 149.
Slabakken, 86.
Slag-uurwerken in de Torenklokken, 239, 313.
Slangengift, 127, 210.
Sleuteldrager (Petrus de Apostel als), 73.
Slingeland (van), 238.

Sluis (Belegering van) 1405 of 1406, 145.
Smit (Gerardus), 270.
Snel (Een dokter), 63, 179, 180.
Snel (Jan), 271.
Sopingius, (Christiaan), 122, 171.
Spaensche Tyrannye (Spiegel der), 30, 74, 161.
Spandaw's Vogelnestje (Vertaling van), 167, 235, 320.
Spangen (Huis of Kasteel), 277.
Spanjaarden (Togt der) door het water naar Duiveland in 1575, 240, 315.
Sparkamassies, 94, 251.
„Speculaat" voor St. Nikolaasgebak, 31, 176.
Spectator (Weekblaadje of politieke) 296.
Spek en boonen („Voor) mede spelen", 271.
Spek (Met) schieten, 94, 187.
Spelling (verschillende), 270.
Spiegel (Adriaan van de), 36, 177.
Spiegeltje (Een) van de Ruiter, 8.
„Spieghel der Spaensche Tyrannye", 30, 74, 161.
Spielberg, 214.
Spiering (Het geslacht), 192, 284.
Spoken, 214, 268.
Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons Vaderland, 123, 125.
Spotten met beffen, 272.
Spraakleeren (Nederduitsche), 100.
Spreekwoorden (Een werk van Goedhals over Nederlandsche), 165, 233, 234.
Spreekwoorden, 275.
Spreekwoorden-literatuur (Bijdrage tot de), 275.
Spreekwoorden (Oude gravure met), 72, 185, 186.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Acht is meer dan duizend, 295.
—— Als de sneeuw valt op de slik, Vriest het weldra dun of dik, 128.
—— Bak er aan zijn, 107.
—— Bekend zijn als de bonte hond, 75.
—— Bolleboos, 272.
—— Bij kris en kras zweren, 190, 236, 237.
—— Cosa fatta, capo ha, 150.
—— Daar ligt een muzijkant begraven, 295.
—— Dat mogt je de kous, 94.
—— De bot of baars vergallen, 31, 174.
—— De kat scheren, 25, 26.
—— De kraaijen de oogen uitsteken, 190.
—— De vier uitersten van Maashees, 240.
—— Den aap vinden, 138.
—— Den dooden hond vinden, 239.
—— Den gebraden haan uithangen, 127.
—— Den wolf in den staart hebben, 22, 23.
—— Dinks hen, duker hale, 94, 205.
—— Een bokking krijgen, 106.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Een bonte kraai maakt geen kouden winter, 92.
—— Een botje vangen, 190, 237.
—— Een cent met een gat, geeft altijd wat, 281.
—— Een dronkemansgebed doen, 320,
—— Een uilskuiken zijn, 128, 213.
—— Een witte met een zwarte, 149.
—— Gods water over Gods akker, 123.
—— Hackermans ghesinneken, 190.
—— Het is eene heldere tas, 216, 288.
—— Het is er Remeeus en Coppenhole, 165, 233, 234.
—— Het kan den blaauwen niet trekken, 320.
—— Het ijs breken, 127.
—— Hentebeuten, 272.
—— Hij is katterig, 319.
—— Hij zit op zwart zaad, 271.
—— Iets voor een prikje koopen, 75, 103.
—— Ik kan je man en paard noemen, 31, 202.
—— Ik wil om de keur van den balk niet vallen, 216, 220.
—— In 't ootje nemen, 216, 290.
—— In zijn nopjes, 272.
—— 't Is een regte hittepetit, 319.
—— Jan Rap en zijn maat, 85.
—— Knipperdol, 272.
—— Lichtelaaije vlam, 216, 288.
—— Met den kous op den kop, 75.
—— Met spek schieten, 94, 187.
—— Moederziel alleen, 75.
—— Mijl op zeven, 148.
—— Oliedom, 94, 205.
—— Olipoot, 272.
—— Om 't poen is 't al te doen, 320.
—— Op een duvelsdoodje af, 94, 205.
—— Op haren en snaren, 94, 205.
—— Op zijn elf en dertigst, 149.
—— Pierlejunten, 272.
—— Potdoof, 239, 313.
—— Prikken in de pan, 191, 260.
—— Ronsebons, 272.
—— Sakkerloot, 128.
—— Schobberdebonk, 94, 305.
—— Sparkamassies, 94, 251.
—— Stuk sta vast, 86.
—— Te hei of te fei, 63, 181.
—— Trijn van Hamburg, 319.
—— Van gat gaan, Wat gaat het er weêr van gat, 190.
—— Van Teeuwis noch Meeuwis meer weten, 138.
—— Veel vijven en zessen, 192.
—— Vloeken als een ketellapper, 320.
—— Voor den draad halen, 272.
—— Voor spek en boonen mede spelen, 271.
—— Zeven wijzen enz., 239, 314.
—— Zoo bot dat men er wel mede naar Keulen kan rijden. 148.
—— Zoo dood als een pier, 191, 260.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Zwijgen als een mof, 320.
Spreekwijzen in de Joodsche volkstaal, 158.
—— in Zuid-Beveland gebruikelijk, 31, 175.
Spreuk: „Zeven wijzen" enz., 239, 314.
Spreuken van Rijkswapens, 92.
St., Verzameling van oude Germaansche zangen, 128.
Staatkunde van het kerkezakje, 129.
Staats-Vlaanderen (Bronnen voor de geschiedenis van), 146.
Stakkert, 150.
Stap (Willem), Tabak een voorbehoedsmiddel tegen de Cholera, 281.
Staten-Bijbel (De) en Menasse ben Israël, 96.
Steen met opschrift te Middelburg, 92.
Steenen (Edele), 39, 307.
—— Blaauwe of Geregts-) 38.
Steengracht (Nakomelingen van Nicolaas en Cornelis), 319.
Steenhuizen (Het voormalige kasteel), 201.
Steinmetz (F. F. C.), Adel en Patriciaat, 311.
—— Ary Scheffer een Schiedammer, 10.
—— B. Paludanus, 114.
—— Balije van Utrecht, 229.
—— Bidden, 148.
—— Blaauwe of geregtssteenen, 179
—— Bij kris en bij kras zweren, 190.
—— „Cosa fatta, capo ha", 150.
—— „De bot of baars vergallen", 31.
—— De schedelleer eene hersenschim, 309.
—— De toovenaar Merlijn, 144.
—— „Den wolf in den staart hebben", 22.
—— Dichtregels uit „de Hollandsche Praatvaar", 88.
—— „Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet", 78.
—— Dinks hen, duker hale, 94.
—— Dukdalven, 312.
—— Een bokaal van A. M. Tesselschade Visser, 67,
—— Een botje vangen, 190.
—— Een dokter Snel, 63.
—— Een onbekend blazoen, 198.
—— Een stoot aan den elleboog, weduwenaarspijn, 152.
—— Ferdinand Freiligrath, 22.
—— Gesloten deuren in Noord-Holland, 126.
—— Handteekening als toetssteen van het karakter, 150.
—— Het geslacht Engelenberg, 100.
—— Het geslacht Geldorps, 123.
—— Het geslacht van den Wijngaarden, 176.
—— Het ijs breken, 127.
—— Huishouden van Kéa, 63.
—— Huur van Vrijers gedurende de kermis, 90.

Steinmetz (F. F. C.), „Hij zit op zwart zaad", 271.
—— „Ik kan je man en paard noemen", 31.
—— In 't ootje nemen, 216.
—— Jagdweide, 5.
—— Luilekkerland, 24.
—— Makker, kameraad, karnuit, 85.
—— Maltentig, 314.
—— Met spek schieten, 94.
—— Misscherig, 30.
—— Onbekende wapens, 63.
—— P. Potter, 184.
—— Parlevinken, 31.
—— „Potdoof", 239.
—— Ridderstraat te Hasselt, 128.
—— Ronssen, 127.
—— Schephiphon, 125.
—— Schobberdebonk, 94.
—— Sipperlippe, 63.
—— Sparkamassies, 94.
—— Te hei of te fei, 63.
—— Van gat gaan. Wat gaat het er weêr van gat, 190.
—— Vauxhall, 118.
—— Vischjes, 127.
—— „Voor spek en boonen spelen", 271
—— Voorvaderen en nakomelingen van den Admiraal Piet Hein, 166.
—— IJ of ei in rijm gesteld, 90.
—— Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag, 199.
Stel (Simon van der), 122.
Stellingwerf, 280.
—— (Augustus), 78.
Stern (Legaat van Gillis Blasius), 249.
Sternschwanken, 99, 207.
Stoel met gebeeldhouwd wapen en versierselen, 331.
Stokken of rottingen der Adjudant-Onderofficieren, 92.
Stoppelaer (Ouders van Lieve de), 55.
Straat (Pieter) en Pieter van der Deure, 21.
Struisch, 50, 51.
Strijd tusschen een Hoogleeraar in de Regten en de Theologische Faculteit te Utrecht, 105.
Strijen (Glas in de kerk van), 223, 293.
Stuarts en Bruce's (Genealogie der), 63, 183.
„Stuk sta vast", 86.
Stylites, Veelwijverij, 214.
Stijfster (Eene Hollandsche) in Londen, 69.
Sualem, (Renenquin), 295.
Suatiesluizen, 247.
Suaven (Petrus), 319.
Sylvius (Saxo), America vóór Columbus ontdekt, 1.
—— Het kasteel te Lage, 111.
—— Horatius Vopiscus Acker, Beronicius, 113.
—— Pedant, 119.
Symons (Cornelis) de Bijbelschipper, 200.
Sympathetische geneeswijze, 95.
Systasis van Creta, 221.
Swaardekroon (Beker van H.), 91.

T.

—t—, Familiewapens, 30.
T+B, Berijmde vertalingen der Psalmen, 119.
T. (B. G.), Gellert's Fabelen, 85.
T. (H. O.), Klagte der Groninger Maagdt, 21.
T. (J. E.) Gezegde van Euripides, 215.
T. (P.), Non omnia terra obruta, 215.
T. (Π.), De Al-Teppe in Palestina, 52.
—— „Traité des Biblioth. de l'Europe", 30.
T. (P. A.), Codex novus Batavus, 95.
—— Commentaria de regno etc., 158.
—— De Luthersche kerk te Leyden, 5.
—— De Neude, 173.
—— „Droom of 't Schuytien van de Liefde", 6.
—— Eerste Boekverkoopingen, 3.
—— Etat politique de l'Europe, 95.
—— Frans Baltensz, 150.
—— Germaansche Bardzangen, 55,
—— Girard en Cadière, 4.
—— Jacques le Long, 42.
—— Kok's Vaderlandsch Woordenboek, 95.
—— Mansman, 108.
—— Naamsoorsprong van Monster, 136.
—— Spiegel der Spaansche tyranny, 161.
—— Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons Vaderland, 125.
—— Stichter van het kasteel Roozenburg, 37.
—— Strijd tusschen een Hoogleeraar in de Regten en de Theologische Faculteit te Utrecht, 105.
—— Stukken over Nederlansche historie, 3.
—— Sijmon van der Kerckhooven, 14.
—— Tresye, 148.
—— Uitrusting in de XVIIde eeuw, 1.
T. (P. H.), Eenige aanteekeningen over het woord Brocardicum, 276.
—— Gazophylace Française, 95.
—— „Het Testament van de Oorloghe, 1608", 147.
T. (R. W.), Boëtius Epo van Roordahusum, 70.
—— Brixiusnacht, 148.
—— De Burggraaf van Gent, 84.
—— H. S. over den aanslag van Frans van Brederode, 157.
—— Roetert of Rotert, 70.
—— Scuddekorfsdag, 157.
Θ.......ς, De Dood van Iperen, 73.
—— Gerit Comhaer, 73.
—— Het huis met de zeven hoofden, 137.
—— Middeleeuwsche Schenkkan met dubbele tuit, 72.
—— Zeven duivelen regerende en verwerende de hedendaagsche Dienstmaagden, 59.

T. (W. R.), Maria van Malsem, Pelimao de Alfocrees, 73.
—— Paellanders, 87.
T. (W.), Bijzonderheden aangaande den winter van het jaar 1748, 193.
—— „Cosa fatta, capo ha", 150.
—— Frascati, 141.
Taalkundige vragen, 279.
Taan (Klaas), 136.
Taaij (Barend), 270.
Tabak een voorbehoedmiddel tegen de Cholera, 4, 281.
Tabakrooken, Pasquin, 214, 267.
Tafels van Leening (Houders van) in de XVIde eeuw, 132, 228, 229.
Tapijtwerk te Middelburg, 56, 57.
Tarok, 321.
Tasman (Journaal van een der reizen van Abel), bij D. Rsz. van Nierop, 281.
Tasman's reise in 1642—44, 134.
Tautogrammatische verzen, 217.
Teeuwis („Van) noch Meeuwis meer weten", 138.
Telegraaf (Eene verbetering aan den), 191, 261.
Tentoonstelling in de Louvre te Parijs, in 1787, 330.
Terschelling als vrijplaats voor misdadigers, 102.
Tesselschade Visser (Een bokaal van Anna Maria), 67.
Testament („Het) van de oorloghe", 1608, 147.
Th. (J. A. Alb.), De Rok van Trier, 75.
Thedens (Jan), 31, 176.
Themmen (C. J.). Petrus Camper, 2.
Theobald, Menno Baron van Coehoorn, 273.
Theodobald, Romulus premier Roi, 205.
Theodorik, Een schrijver over de ontdekking van Amerika, 49.
—— Pierre l'Oiseleur de Villiers, 20.
Thor, Napoleon's Maarschalken, 285.
—— Vreemd gebruik, 267.
Thronus Cupidinis (P. T. L.), 280.
Tideman (J.), Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, 91.
Timon, Brood in steen veranderd te Leyden, 160.
Tinbereiding ter vervanging van zoogenaamd schulpzilver, bij het teekenen van geslachtwapens, 160.
Tollenaren, 216, 288.
Tombola, 295.
Toneel (Groot) van verwarringen, 99, 190.
„Traité des Biblioth. de l'Europe", 30, 174.
Traj-Mos., Albums uit de XVIIde eeuw, 249.
—— Almanach der kruidkunde, 231.
—— Dominus Nicolaus van der Borcht, 247.
—— Factieteekens, 56.

Traj-Mos., Heksenvergadering nabij Utrecht, 77.
—— Het kasteel Riemsdijk, 278.
—— Het teeken :/:, 49.
—— Legaat van Gillis Blasius Stern, 249.
—— Mof, Moffen, 46.
—— Rhabdomanten, 48.
—— Steven van der Klok, 278.
Trello (Lucretia van), 135.
Tresye, 148.
Trier (De rok van), 75.
Trommelroep: Wie den Koninck enz., 198.
Trommius, Concordantie des Bijbels, 331.
Tromp's zakuurwerk, 213.
Troostwijk (Paats van), 30, 251, 308.
Trijn van Hamburg, 319.
Tu-ou-Tu, 138, 139.
Tuin (Hollandsche), 151.
Tuinbouw (Onbekend Fransch schrijver over), 167.
Tulpenliefhebberij van den Kardinaal Richelieu, 134.
Tijdschrift (Eerste wetenschappelijk), 101.
Tzâla (Johannes), 304.

U.

Ubbena (Het geslacht), 238, 312.
Uilskuiken (»Een) zijn", 128, 213.
Uitgewekenen (Engelsche) op 't Huis IJpestein, 335.
Uitrusting in de XVIIde eeuw, 1, 97.
Ulft (Van) geheeten Matelanck of Matelong, 249.
Uneda, Spoken, 214.
Und so weiter (Verkortingen van), 127, 212.
ὑπερβόρειος, Brixiusnacht, 148.
—— Het woord Laugr, 107.
Urkje, 94, 206.
Utenhove (Willem), 270.
Utrecht (Balije van), 133, 229.
Utrecht (Ville et Province d'), 133.
Uurwerk (Oud) en geschiedenis er van door Odevaere, 132, 308.

V.

V., De ouders van Isaak Valckenaer, 271.
V. (Q. D. B.), Beroemde schaatsrijders en schaatsrijdsters, 310.
V. (W. D.), Oude gravures met spreekwoorden, 185.
Valckenaer (De ouders van Isaak), predikant te 's Hertogenbosch, 271.
Vallensis (Dr. Jacobus), 200.
Vanvitelli (Casparo), 114.
Varenius (Alanus), 272.
Vauxhall, 118.
Veel vijven en zessen, 192.
Veelwijverij, 214, 268.
Veemgerigten (Opstel over de) in Gelderland en binnen Arnhem, 305.
Veens (De van), 278.
Veer (Portret van Cornelisz. Symonsz. van der), 136.
»Vel" (Een) en een „blad" papier, 138.
Veldhuysen (Willem van), 213.
Velthoven (Prosper Cuypers van), Het is er Remeeus en Coppenhole, 234.
Venetiaansch lied (Een), 51.
Verboom, Spaansch Ingenieur, 100.
Verdronkenen (Klokkengelui door) gehoord, 215, 270.
Verhoefslagen, 240, 316.
Vermomde beul (Een), 137.
Vernée (Mr. L. G.), Een dokter Snel, 180.
Verrekijker (Een) met vier buizen, 20.
Verschijning der planeten, 92.
Versierselen uit de XVde eeuw, 36.
Verstege (Willem), 336.
Verstege (Portret van Willem), 136.
Verteekend, 240.
Vesardus (Paulus) en Franciscus van den Eede, 126.
Vestiging (Nederlandsche) in China, 105.
Vierschaar, 296.
Villiers (Pierre l'Oiseleur de), 20.
Virgo (Het sterrenbeeld), 148.
Visscher (J. G.), 159.
Visscher (Portret van François Jacobsz.), 136.
Vischjes, 127, 211.
Visser (Een bokaal van Anna Maria Tesselschade), 67.
Vleuten (Geslacht van), 213.
Vlissingen (Beschrijving van de stad), 278.
Vlooswijk (Pieter de Groot, Heer van), 19.
Vogelnestje (Vertaling van Spandaw's), 167, 235, 320.
Volksbijgeloof in Indië, 213.
Volksgezang (Ons) in den Nederl. Volks-Almanak 1849 en 1850, 69.
Voltaire (Testament van), 240.
Vondel (Rijmen aan) toegeschreven, 333.
Vondel (Verzen van), 3.
Voorda (Jacobus), 106.
Voorde (Van de), 169.
Voorspelling, 67.
Voorst, 294.
Voorst (Br. van Voorst tot), Messire Daniël de Kruttschutter, 190.
Voorst (Van), Craan, Crane of Kranen, 293.
—— Het geslacht Ubbena, 312.
Voorstelling in een Almanak, 100, 209.
Vorm (Van der), 169.
Vorst (Groote) in 't jaar 1608, 1.
Vorst (Open water gedurende de strengste), 247.
Vos (Het geslacht de), 128.
Vossius (G.), 5, 173.
Vredeman (Hans) de Vriese, 49, 50.
Vreemde bloemen, 134, 229.
Vreemd gebruik, 213, 267.
Vries (Meinert Friesse of de), 47.
Vries (Portret van Maerten Gerritsz. de), 136.
Vriese (Hans Vredeman de), 49, 50.
Vrijers (Huur van) gedurende de kermis, 90.
Vrijhouven (De Heer van), 215, 287.
Vrijmetselarij, 329.
Vueer (Heer Anssem tot), 47.

W.

W., Angles, 257.
—— D. Adamus Maeus, 32.
—— Geschiedenis van de droogmaking van de Beemster, 112.
—— Herman van der Haghen, 32.
—— Hooge ouderdom in Zeeland, 139.
—— Mof, Moffen, 46.
—— Romein de Hooge, 72.
—— Schoonschrijvers, 39.
—— Schrijver der Aanteekeningen op eene reis door Turkije, 172.
W. (A. v. d.), Sternschwanken, 207.
W. (E. S.), Twee min bekende gedichten van Bilderdijk, 217.
W. (F.), »At tu, quisquis eris" enz., 221.
W. (G. A.), Afstammelingen van A. F. M. Willich, 128.
W. (J.), Joan Krul, 190.
—— Willem Krul, 190.
W. te H., P. Schenk, 311.
—— Twee schilderijen van het voormalige stadhuis te Amsterdam, 330.
W. te V., Beschrijving van de stad Vlissingen, 278.
W. (v. d.), Sternschwanken, 99.
W. (W.), Kring om de maan, 213.
Waardgelders (Scheldnamen gegeven aan de), 320.
Wachtmeester en Ritmeester, 64.
Waddinxveen (Leenvervolg van N.) en St. Hubrechtsgeregt, 166.
Waes (Het geslacht van), 32, 176.
Wagenaar's Vaderl. geschiedenis (Schrijver van het vervolg op), 296.
Wakker van Zon, 84.
Walraven (Thomas), 16.
Wapen (Een onbekend), 32.
Wapenbord, 31, 224, 282.
Wapens (Onbekende), 63, 203.
Wapentuyr, 270.
Warmenhuyzen en van der Does (Geslachten), 198, 265.
Warnasari, 336.
Wasscher (Jan de), 158, 257.
Waterberoering in de Noordzee, 248.
Watermerk in het papier, 272.
Watersnood in 1624, 297.
Watijn (Joannes de), 272.
Weck (Het wapen der familie van), 32.
Weduwenaarspijn (Een stoot aan den elleboog), 152.
Weemen (Bernardus van), 270.
't Welk doende enz., 295.
Wereldkaarten (De pool- en middagcirkels op), 304.
Westerbaen (Gedichten van Jacob), 303.
Wieringa (W.), 158.
Willem de Zwijger, 331.
Willem Hendrik III (Leeven en bedrijf van S. H.), 5.

Willem I (Jaartallen der echtverbindtenissen van Prins), 143.
Willem I(Echtscheiding van Prins) met Anna van Saxen, 272.
Willem I (Portret van Prins), 238, 312.
Willem I (Tijdig middel bij het schrijven van Prins) ter opbeuring zijner Hollanders in 1573, 129.
Willem III (Opleiding van Prins), 281.
Willem III van Engeland (Helmteeken en wapenspreuk van den Koning van Boheme, vercierende het wapen van), 96.
Willich (Afstammelingen van A. F. M.), 128.
Wilsum (Hendrik van), 272.
Winter van het jaar 1740 (Bijzonderheden aangaande den), 193.
Witt (Authentieke stukken betrekkelijk Jan de), 19, 20.
Witt (Cornelis de), 279.
Witt (Graven de), 31, 176.
Witt (Jan de) als dichter, 18.
Witte (Een) met een zwarte, 149.
Wolfs (J. J.), Ahasuerus en Kores, 123.
—— Amper, 289.
—— Averijtje, 83.
—— „Bak er aan zijn", 107.
—— „Bekend zijn als de bonte hond", 75.
—— Beronicius, 114.
—— Brood in steen veranderd te Leyden, 232.
—— „Bij kris en bij kras zweeren", 237.
—— Chique, 261.
—— De bot of baars vergallen, 174.
—— De Evangelisten, 187.
—— De naam „Groningen", 45.
—— De nog levende Mammouth, 79.
—— De roos van Jericho, 81.
—— De zangwijze van Charters, 116.
—— Droit Divin, 209.
—— Dukdalven, 311.
—— „Een bokking krijgen", 106.
—— Een dokter snel, 179.
—— Etymologie van Cholera, 317.
—— Gazophylace française, 188.
—— Geest als plaatsnaam, 182.
—— „Gods water over Gods akker", 123.
—— Herman Willem Daendels, 25.
—— Het geslacht Brederode, 87.
—— Het oorijzer en de kap als vrouwelijk hoofdsieraad, 79.
—— Het woord dienst, 121.
—— Het woord Rapiamus, 108.
—— Hollandsche tuin, 151.
—— Honey Moon, 262.
—— „Iets voor een prikje koopen", 75.
—— Ink, Eng, 314.
—— Invloed der Nederlandsche Letterkunde bij andere natiën, 263.
—— Jacobus Zevecotius, 137.
—— „Jan Rap en zijn maat", 85.
—— Jan Woutersz., 183.
—— Jelle Adriaansz. Wijns, 21.
Wolffs (J. J.), Joost en Joostje, 183.
—— Kameraad, Makker, Karnuit, 84.
—— Keuvelen en kouten, 289.
—— Konkelen, 149.
—— Luilekkerland, 24.
—— Luitjes, 22.
—— Maltentig, 314.
—— Met spek schieten, 187.
—— Mof, Moffen, 46.
—— Nicolaes van Meppele, 45.
—— Nigtevecht of Nichtevecht, 185.
—— Pantoffel, 290.
—— Pillegift, 152.
—— Philips van Marnix, 208.
—— Prikken in de pan, 260.
—— Sageles, 148.
—— Sakkerloot, 212.
—— Schilderen, 46.
—— Schobberdebonk, 205.
—— Schuine Toren te Farnsum, 62.
—— Sipperlippe, 181.
—— Slabakken, 86.
—— Stads Rademaker, 86.
—— Stakkert, 150.
—— Struisch, 50.
—— Te hei of te fei, 181.
—— Urkje, 206.
—— Vauxhall, 118.
—— Vertaling van Spandaw's vogelnestje, 235.
Wolf („Den) in den staart hebben, 22, 23.
Woutersz. (Jan), 63, 183.
Wttewaal (B. W.), Grafschrift op N.S.Cruquius te Spaarndam, 65.
Wulverhorst (Wapen van het geslacht van), 63.
Wijck of van Wijk (Het geslacht van), 32.
Wijngaarden (Het geslacht van den), 32, 176.
Wijns (Jelle Adriaansz.), 21.
Wijntgens, (Het geslacht), 6, 7, 8.

X.

X., Oud jaarlijksch gebruik op scholen, 95.
X. (M. A.), Tapijtwerk te Middelburg, 57.
X. (X. X.), Spreekwoorden, 275.

Y.

IJ of ei in rijm gesteld, 93.
IJpestein (Engelsche uitgewekenen op 't Huis), 335.
IJs (Aangroeijing van het) in de Rivieren, 63, 183.
IJs (Het) breken, 127, 211, 212.
IJsschuiten, 105.
IJske (A. A.), Inval der Oranje-Emigranten in Overijssel, 33.

Z.

Z. (B. H.), Prent voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland, 178.
Z. (D. W.), Holle penningen, 87.
Z. (Q. X.), De pol, 304.
—— Een Nederlandsch stoomschip het eerst den Oceaan overgestoken, 280.
—— Graven van Graevenitz, 233.
—— Nassau-Zuylesteyn, 334.
—— Opschrift in den gevel der pastorij te Hattem, 276.
—— Voorst, 294.
Z. (W. M.), „Actis aevum implet, non segnibus annis", 270.
—— Belegering van Sluis 1405 of 1406, 145.
—— De Heer van Vrijhouven, 287.
—— „Het Testament van de oorloghe 1608", 147.
—— Opschrift, 287.
—— Romulus premier roi, 72.
—— Salmoniers, 146.
—— Steen met opschrift te Middeldelburg, 92.
—— Zeegevecht in het Zwin in 1340, 146.
Z. (X. Θ.), De Ridder St. Savornin, 32.
—— Een onbekend wapen, 32.
—— Het familiewapen van Helena van Hulten, 32.
—— Luilekkerland, 24.
Zaffius (Jacobus), 304.
Zakuurwerk (Tromp's), 213.
Zangen (Verzameling van oude Germaansche), 128.
Zangwijze (De) van Charters, 116.
Zanten (Laurens van), 248.
Zee (P. E. v. d.), Etmaal, 15.
—— St.Huiberts-Genootschappen, 15.
Zeemagt (Verval der Nederlandsche), 308.
Zeeman (Een), Oog als plaatsnaam, 128.
Zeemans bijgeloof, 216.
Zeeslag voor Livorno. Couranten 1653, 300.
Zeeslang (Eene) in 1632, 221.
Zeevaartkundige werken, 134, 283.
Zegel met St. Annabeeld, 77.
Zegel (Het) van Leycester, 97.
Zegswijze, 128, 226.
Zegswijzen, 271, 272, 320.
Zes (De) merken, 101.
Zevecotius (Jacobus), 126, 137.
„Zeven wijzen" enz., 239, 314.
Zilveren kroon of armluchter, 304.
Zingende en springende leeuwerkens, 85.
Zinnebeeldige voorstelling der werelddeelen, 37.
Zon (Order van de), 307.
Zon (Wakker van), 84.
Zons- en Maans- op- en ondergang (Opgaven van), 16.
„Zoo bot dat men er wel mede naar Keulen kan rijden", 148.
Zoo dood als een pier, 191, 260.
Zoutelande (Strijd te), 96.
Zoutvat (Het) omstelpen, 238, 312.
Z—n, „De kat scheren", 25.
—— Grietje en bovengrietje, 153.
—— Houten kanonnen, 152.
Zuwe, 240.
Zwaantjes van tarwemeel op Palmzondag, 199, 265, 266.
Zwaarden (IJzeren) te Sloten, 56.

Zwanenburg, 48.
Zwin (Zeegevecht in het) in 1340, 146.
Zwitsersche koe-rei, 222, 292.
Zwijger (Willem de), 331.
„Zij komen bij paren" enz., 1.

1×1^2.

1×1^2, Een gelegenheidsversje, 271.

—5—.

—5—, Drukletters, 191.
—— Gazophylace Française, 188.
—— Girard en Cadière, 154.
—— Idiotismen, 191.
—— Parlevinken, 175.
—— Spreekwijzen in de Joodsche volkstaal, 158.
—— Spreekwijzen in Zuid-Beveland gebruikelijk, 175.
—— Verkortingen van: Und so weiter, 127.
—— Vischjes, 211.
—— Vorming der geslachten in de taal, 172.

—9—.

—9—, Petrus Suaven, 319.

§§.

§§, Adriaan van de Spiegel, 36.
—— Amelie Andorpie, Gravin van Nassau, 245.
—— Begraafplaats van het hart van Karel Hertog van Gelder, 277.
—— Christophorus Mondragon, 328.
—— De acht kwartieren van Karel Hertog van Gelder, 329.
—— Etymologie van Dom of Domkerk, 95.
—— Helmteeken en wapenspreuk van den Koning van Boheme, vercierende het wapen van Willem III van Engeland, 96.
—— Jacobus Goutero, 199.
—— Maria, gemalin van Willem III, Koning van Engeland, 37.
—— Opstel over de veemgerigten in Gelderland en binnen Arnhem, 305.
—— Prent voorstellende: Het vertrek der Engelschen en Russen uit Noord-Holland, 36, 177, 178.
—— Ridders van de Friesche kroon, 4.
—— Spotprenten, doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland, 123.
—— Tentoonstellling in de Louvre te Parijs in 1783, 330.

:/:.

:/: (Het teeken), 49.

***.

*** ***, Boddraagsters, 177.
***, Het bikkelspel, 137.
—— Brief van Willem van Bloys, Houtvesterij, 69.
—— Geest als plaatsnaam, 63.
—— Hollandsche tuin, 151.
—— Instructie voor den schoolmeester te Sassenheim, 302.
—— Konkelen, 149.
—— Paddestoelen, Champignons, 153.
—— Rouwvoer, 177.
—— Spotprenten doelende op en van belang voor de geschiedenis van ons vaderland, 125.
—— Trijn van Hamburg, 319.
—— Vervaardiger van het lied: „Freut euch des Lebens", 188.
—— Wapen van het geslacht van Wulverhorst, 63.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Dr. J. P. AREND; J. VAN DER BAAN; Mr. A. BACKER; J. BADON GHIJBEN; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Ds. G. DOEDES; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERF; Dr. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG, JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAELS; L. J. F. JANSSEN; O. KEER; J. PH. VAN DER KELLEN; G. L. KEPPER; S. F. KLYNSMA; Ds. J. C. KOBUS; Mr. J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; G. KUYPER, HZN.; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WSZ.; Mr. J. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; Ds. H. MENSINGA; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. MOULIN; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R. C. H. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Jhr. H. B. VAN SMINIA; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUë; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNEE; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; Ds. P. E. VAN DER ZEE; *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

BIJBLAD TOT DEN VIJFDEN JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1855.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

NAVORSCHER'S BIJBLAD.

Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Bayer (*Nav.* II.; bl. 344; III.; bl. 342; *Bijbl.* 1854, bl. lxxxvi). In de Groote kerk, achter het koor, te *Nijmegen*, hing nog in 1765 het wapen met de zestien kwartieren van ADRIAAN VAN BEMMEL, overleden den 28sten Maart 1663. Van dit wapen berust bij mij eene fraaije afteekening en de authentieke copie der certificaten, daarbij overgelegd en afgegeven, zoo door Burgemeesters, Schepens en Raden van *Nijmegen*, als door Burgemeesters, Schepens en Raden der stad *Leuven*, in den jare 1765 en 1786, waarvan afschrift verleend en eigenhandig onderteekend is door den *Greffier patenté par* S. M. l'Empereur et Roi, *Vienne* 13 Mars 1805. Het wapen van VAN BEMMEL heeft drie zwarte zuilen (*rocs*) 2 en 1, op een veld van zilver, tot helmdeksel een zittenden hasewind van zilver; de kwartieren zijn: *Bemmel*, *Ruyter*, *Mekeren*, *Doornynck*, *Overrijn*, *Renes van den A*, *Nulandt* en *Wijk van Hernen*. — *Domselaer*, *Hackfort*, *Broeckhuysen*, *Randwijk*, *Delen*, *Mekeren*, *Gent* en *Lijnden*.

In een boek, verzameld door C. J. Bar. VAN ZUYLEN VAN NIEVELT, 1755, werd voor den naam van *Nulandt* in deze kwartieren gelezen *Mulert*; in dat zelfde boek vindt men opgeteekend de kwartieren van *Bemmel* (waar die te vinden waren wordt niet vermeld). Zij zijn slechts acht: *Bemmel*, *Hell*, *Merten*, *Wijnbergen*, *Wassenaer*, *Hinisse*, *Scherpenzeel* en *Almonde*. Wat de verlangde geslachtlijst van BAYER betreft, zal dit niet BEYER moeten zijn?

V. D. N.

Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Bayer. Ofschoon wij V. D. N. dankbaar zijn voor zijne opgave, blijven wij toch nog wenschen naar eene geslachtslijst der Utrechtsche, *niet* der Geldersche familie VAN BEMMEL.

C. & A.

Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Bayer. Gaarne wil ik mededeelen, wat ik, hoe onvolkomen het ook zij, over de familie VAN BEMMEL in twee handschriften gevonden heb; het eene aanteekeningen bevattende van GERRIT SCHOEMAKER, over de steden en oud-adellijke gebouwen van *Gelre* en *Zutphen*; het andere van de hand, welke hier en daar het werk van SCHOEMAKER vervolgd heeft, over eenige meest adellijke Geldersche geslachten.

In het eerste handschrift, waar men ook het wapen, »d'argent à trois rocs d'echuiquier de sable", vindt overgenomen, lees ik het volgende:

»*Bemmel* in *Gelderland*, eerste quartier, in de *Overbetuwe*, tusschen de *Linge* en de *Waal*. Zie hiervan *Groot Woordenboek*.

Omtrent A°. 1160 vind ik, dat dit goed meede ten houwelijk gegeeven (is, door) GODEFRIDUS VAN RHEENEN, aan sijn dogter HEILWIGIS, 't geen haar broeder GODEFRIDUS VAN RHEENEN, getuygd in sijn opdragt brief van het huys *Horst*, aan het bisdom van *Uytregt*, met deese woorden: »alle andre goederen heeft hij gegeeven aan mijn broeder HUGO, aan mij GODEFRIDUS, en aan mijne suster HELEWIGIS, deese mijne suster wierd ten huwelijk gegeeven, en heeft voor haar huwelijks goed van haar vader gekreegen *Bemmel* bij *Nimwegen*, etc." *Uytregtse Oudh.*, Dl. III, p. 110.

A°. 1354 wierd dit slot in de Hekerense en Bronkhorstense burgertwist ter neder geworpen, door EDUARD, Hertog van *Gelder*, Hoofd der BRONKHORSTEN. SLIGTENHORST, p. 140.

Omtrent A°. 1400 vinde JAN VAN BEMMEL, getroud met AGNES VAN LYNDEN, dogter van GOSWYN VAN LYNDEN en AGNES VAN GRONTSTEYN. *Geneal. de Lynde*, p. 365.

A°. 1465 vinde JAN VAN BEMMEL, heere van *Bemmel*, getroud met HILDEGOND VAN LYNDEN. d°. p. 169. (Zij was de dochter van DERK, Heer van *Hemmen* en zijne vierde vrouw, ALIX VAN WENSSEN.)

A°. 1480 vinde genoemd ALLARD VAN BEMMEL, bloedvrind van DIRK en STEVEN VAN LYNDEN. d°. p. 186.

A°. 1524. ARNOUD VAN BEMMEL, als gesteld dingsman weegens het verschil tusschen JAN JASPER en DIRK VAN LYNDEN. d°. p. 223, 241, 323".

De tweede hand heeft hier nog bijgevoegd: »Vid. SLIGTENH. 1 B. p. 28, col. 2.

Door de HWGeb. HH. BALTHASAR VAN DER CLOOSTER, generael-major enz. en ALARD JOHAN GANSNEB, gend. TENGNAGEL TOT DEN BONKENHAVE, ordinaris Gedeputeerden der Staten van *Overijssel*, is de collatie van *Bemmel* begeven enz. *Boekzaal* Sept. 1756, p. 397".

In het andere handschrift lees ik:

»Het edele geslagt VAN BEMMEL heeft het erf beseten waarop 't slot te *Wageningen* is gesticht. SLIGTENH., 1 B. p. 103.

GOOSSEN VAN BEMMEL, overste Landrentmeester. SL. 1 B. p. 113, col. 2.

OTHO VAN BEMMEL, 1273, heeft ten behoeve van het klooster te *Bethlehem* afgestaan al sijn regt op sijn erve te *Angerlo*, *Beynem* en *Enghuysen*, als mede op 't Doesburger gelt, in de wandeling Kaet-penningen genoemd, waarop geslaagen stond de kerk van *Doesburg*. SLIGTENH. p. 100.

JAN en ALBERT VAN BEMMEL, 1436, onder

de Ridders en knapen van 't Quartier van *Nijmegen.* SLIGTENH. p. 230.

BEMMEL, neef van RUTGER VAN RANDWIJK, 1482. SLIGTENH. p. 286.

Heer EILHARD VAN BEMMEL, 149 3SLIGTENH. p. 305. col. 2.

THOMAS VAN BEMMEL, 1529, dienende onder de nieuwe bende van Ordinantie uyt den Adel opgerigt, en gesteld op vier paerden. SLIGTENH. p. 411, col. 2.

JOOST VAN BEMMEL, 1540, mede als riddermatige uyt de *Overbetuwe.* SLIGTENH. p. 451, col. 2, en

JAN VAN BEMMEL, uyt de Ridderschap van *Nederbetuwe. ibid.*

THOMAS VAN BEMMEL, 1543, wegens de stad *Arnhem*, etc. SLIGTENH. p. 465, col 2.

JOOST VAN BEMMEL, 1544, wegens *Gelderland*, uyt de Ridderschap mede geteekent en beseegult de concordaeten met den hertog van *Cleeff* opgerigt. SLIGTENH. p. 477.

GOOSEN VAN BEMMEL, 1487. SCHRASSERT, *Cod. Gel. Zutph.* p. 147.

GOSWINUS DE BEMMEL, magister coquinae 1496. *ibid.* 2 Dl. II, p. 228.

JOHAN VAN BEMMEL, 1692. *ibid* p. 180.

...... VAN BEMMEL ende Jouffrouw CORNELIA DE ROUCK, haar wapens en sepulture is te vinden in 't choor van de groote kercke tot *Berghem.* DE ROUCK, *Ned. Herauld.*, Dl. II, p. 46".

In de oorkonden uitgegeven door NIJHOFF vindt men, behalve de hier boven onder A°. 1436 reeds genoemden:

ALBERT VAN BEMMELL, 1471. Een dergenen, welke medegewerkt hebben om Hertog ARNOUD VAN GELRE gevangen te nemen; bij de opdragt, welke deze van zijne landen aan den Hertog van *Bourgondië* doet, behoudt hij zich de beschikking over hem en eenige anderen voor.

A°. 1480. GOESWINUS DE BEMMELL, comes in *Dornick*, tegenwoordig bij het verdrag tusschen LODEWIJK, Koning van *Frankrijk* ter eenre, en HENDRIK VAN ZWARTSENBORCH, Bisschop van *Munster*, nevens KATHARINA, dochter tot *Gelre*, voorts Bannerheeren, Ridderschap en Steden des lands van *Gelre*, ter andere zijde, tot onderlinge hulp tegen *Oostenrijk* en *Cleve.*

Bij FERWERDA zijn de navolgende huwelijken aangeteekend:

EVERT VAN DELEN, zoon van BRAND en TRUDA GUSEN, in 1416 met *Huiscamp* beleend. Gehuwd met ELISABETH VAN BEMMEL.

Zijn broeder STEVEN VAN DELEN, amptman van *St. Marie*, 1439; gehuwd met BARTOLOMEA VAN BEMMEL, maar kinderloos gestorven.

In 1452 hebben zij in de kerk te *Otterlo* eene vicary gesticht ter eere Gods, de heilige maagd en ST. ANTHONIE.

JOHAN VAN ARNHEM TOT KERNHEIM, zoon van WIJNAND en van SOPHIA VAN RECHTEREN, in 1484 getrouwd met ALEYD VAN BEMMEL, ALBERTS dochter, naauwelijks veertien jaren oud.

JOHAN VAN BEMMEL tot *Bemmel* en *Beukelaar*, in *Overbetuwe*, volgens huwelijks-voorwaarden van den 4den November 1659 getrouwd met MARIA ANNA MACHTELT VAN HEEMSKERK VAN BEKESTEIN, dochter van BOUDEWIJN, Heer van *Persijn* en van MARIA VAN DER WERVE". L. v. H.

Volksliedjes. »*Daar komt Pauwel Jonas* (*Prins Eneas*) *aan*" (*Nav.* III.; bl. 38). Het kluchtspel of de parodie: *Eneas in zijn zondagspak*, is niet van KINKER, maar van den Heer LIJNSLAGER, destijds loontrekkend Commissaris van den Schouwburg te *Amsterdam.* Ik heb de vertooning daar van, zoo ik mij niet vergis, in 1789 bijgewoond. ENEAS verscheen op klompen, in Romeinsch heldencostuum; en werd op een kinderwagentje het tooneel rondgereden. POMPONIUS.

Volksliedjes. »*Daar komt Pauwel Jonas* (*Prins Eneas*) *aan*".

Daar komt POUWEL JONAS aan,
't Is zoo'n aardig ventje,
Hij kan dansen als een lier,
't Lijkt wel een studentje.

C. G. B.

Het geslacht de Gouda van Swindrecht (*Nav.* III.; bl. 63; *Bijbl.* 1854, bl. xcv). Ter aanvulling en bevestiging van het berigt, medegedeeld in DE NAVORSCHER, Jaargang IV. bl. 42, dat voor JEAN DE GOUDA, Syndicus van *Groningen*, op den 12den December 1584 uit *Madrid* lettres patentes de chevalerie zijn afgezonden, kan ik mededeelen, dat, blijkens het voorloopige *Register van Charters der Provincie Groningen* van den Heer A. J. DE SITTER (*Groningen* 1789), door Burgemeesteren en Raad der stad *Groningen* op den 1sten September 1575 is gearresteerd de Commissie tot Syndicus voor Dr. JOHAN GOUDA; en dat in een geschreven Register der Stads Ambtenaren onder de rubriek *Stads Syndiquen* 1576 voorkomt JOHAN DE GOUDA, obiit 1586.

In het onder mij berustende Stads *Ordellboek* (een Register van vonnissen en van politike stukken) vind ik onder de *Varia ante obsidionem* 1594 eene instructie voor »den Burgemeester JOACHIM UBBENA en den hooggeleerden Doctor JOHAN DE GOUDA, onzen Syndico, als afgezanten naar Konink FILIPS, gearresteerd bij Burgemeesteren en Raad en verdere Stadsregering op den 18den November 1581, ten einde den droevigen staat, waarin de stad en hare jurisdictien door den oorlog en hare trouw aan Zijne Majesteit gekomen waren, open te leggen, en om hulp, bijstand en schadeloosstelling te bekomen."

Daar dit stuk, naar mij voorkomt, eene ge-

schiedkundige waarde bezit, volge het hier in afschrift.

»Instructie ende bevel, an Con^r. Maj^t. unsz aller genedichste Heren, by Borgemesteren ende Raedt, old end nye sampt Taelmans (*) Swoerne Meente end Boumestre van de ghilde der Stadt *Groeningen*, den Erentfesten Erb. end vromen JOACHIM UBBENA, Borgermester in der Tydt, sampt den hoech geleerden Doct. JOHAN DE GOUDA unsz Syndico mit ghegeven sich daerna tho richtende.

Inden ersten sullen onsz voershr. gesanten, na se favorable eud gunstige voerschryften au hoegst gedachte Con^er. Ma^t. van syne Altese desselfs vrouw moeder end anderer Heren becoemen end daerop onderdaenichlich hoeren affscheydt genoemen, sich in aller deligentie transporteren na Lissbonne ofte elders daer syn Maj^t. selfs an tho treffen, end na overleveringe unsz Cred^t. in oetmoediger onderdanigheyt remonstreren de totale Ruine, grundlieken bedarff end ueterste armoedt daer deze Stadt (de sich steedts an syne mat. in geboerlieke end guedhertige obedientie end gehoersaemheit, boeven alle naber end ombliggende Provincien geholden) ende lands ingesaeten, durch de overhoete foule, conbussie, pillerie end roeven van zyner Mat. kriegsvolck, woe insgelycken van den vyandt up den armen huesman, alsoo dat het merendeell van deese omlanden heell verwoestet end van menschen vehe, have end goederen gants gebloetet end desolaet geworden, deswegen then oetmoedichsten an hoegst gedachter Con^e. mat tho versoecken (daer wy allene negest Godt op eerden unsz refugium ende thovlucht in tegenwoerdige onvermydlicke hoech dringender noot tho genoemen als unsz natuerlicke Prince end heren, dat in de foulen end desordren gehoerliken geremedieert, guede kriegsordinantie end veldtucht geholden end de soldaeten tydtlicks met behoerlicke provisie van geld, 't sy tot leninge of te betaling versehen end de presse van den oerloghe niet meer in deze *omlanden*, de vast heell uetgeteert, dan lever in naber gerevolteerde vyanden landen genoemen moegen worden.

Item in demoediger onderdanicheit by syne Mat. tho bevorderen Remboursement van oever 100,000 keysers gulden by desz Stadt tot denst van syne Mat. verschoeten end op swaere interest tot mercklicke belastinge deser Stadt ende derzelver borgerie van verscheyden personen upgenoemen, boeven de inestimable foulen gewalden ende overloep op den huesman geperpetreert, onder denwelcken deser Stadt trouwhertige Borgeren haer meeste walvaert, soe in hueren, renten crediten dagelicksche neringe end anders staende hebben, daer se durch verdarff des landes merendeel van ontsettet geworden end in wyderen verloep entlick geraeken sellen, ingevalle hyr inne niet met t'erster versehen ende remedieert en wordt.

End oeck then oetmoedichsten tho versueken, dat by hoechst ged. Con. Mat. de ordinantie van den stapel ende andere, de syne Altese by provisie guedichlicke gedeereteert, bestediget ende perpetuell verclaert ende geratificeert moegen worden.

En als unsz vorschr. affgeveerdigte Heren end Vrunde het verdarff deser stadt gehoersame Borger selfs gesehen end vernoemen, daer se inne geraethen ter cause van hoeren oprechte obedientie end getrouwicheit an syne Mat. tegen desselfs Rebellen, mit onbespaerter lyff, goedt end bloet bewesen, sollen derhalven unsze gesanten der Borger geleden schaden in 't affbreken van alle voersteden hoffen end andere, beloepende etlicke styge (*) Du senden int particulier an syne Mat. then onderdanichsten remonstreren end daerup met alle Reverens anholden oever behoerlycken recompenss, 't sy met vermeerderinge van privilegien offte anders, syner Altese genedige thosage nach tho genieten. Mede tho sollicitteren dat der landschap Drente leenswyze van der Stadt berichtigt end de judicature met den anhanck end vervalle van dien deser stadt (wie de olde ampten) anhengich gemaekt moege worden; offte dat de van Drente sullen geholden wesen haer koern end alle andere landes gewass binnen dese stadt end nergendts anders tho marckede tho brengen.

Item dat syne mat. gelieve de Revieren stroemen end wateren genedichliken tho zuvren, de der vyandt itlicke jaeren continuelick met schepen belecht gehadt end alnoch, waer durch dan de Victualiën end andere in comende waeren end goederen tot een hogen prijs gestegen, neet sonder marckliken belastinge van de gemene Borger, de dorch dese langduurige kriegsbeswaringe geldeloos gemaeckt sind.

Item dat deser stadt Borger met hoere inbrengende end uithvoerende waeren, koopmanschappen, guederen end waeren up alle syner mat. tollen nu rhede gelecht end verordineert end noch kumpsticlick tho leggen end tho verordineren axcyss vry in alle syner vorschr. mat. Landen passeren end repasseren moegen, beyde tho waeter end tho Lande.

Ende sellen sich unsz vorschr gesanten ferners regeleren, richten end holden, na inholdt der instructie soe wy hem bevoerens an syne altese wegen hoegst gedachter Con.mat. gouverneur g'ral mit gegeven.

End voert aelles doen remonstreren, suppliceren end beneerstigen by syne mat. wes se tot meesten nut oerbaer end walfaert deser

(*) Sprcker, Voorzitter.

(*) Stijge beteekent een twintigtal.

stadt end onderdaner Borgerie, nae gelegentheit bevinden sellen raedtsambst endbesttho syn.

Tho oerkhunde der Stadt *Groeningen* hyr onder opgeduckten Signete.

Ghe'gen den18denNovembrisXV^C^Eenend Tachentich (1581)."

De benoeming van den Syndicus JOHAN DE GOUDA tot Ridder, schijnt een gevolg geweest te zijn van het gezantschap naar *Lissabon* of *Madrid*. Aangenaam zal het mij zijn te vernemen, of die onderscheiding ook aan den Heer Burgemeester JOACHIM UBBENA is ten deel gevallen, hetgeen denkelijk uit het *Recueil de la Noblesse de Bourgogne*, van LE ROUX, zal kunnen blijken.

Nog heb ik in gemeld Ordell boek gevonden een vonnis, den 18den Augustus 1596 in appel door Burgemeesteren en Raad van *Groningen* gewezen, »in der Schelinge tusschen de deuchsame Juffer MAGDALENA DE GOUDA, aensprekersche eens ende IDA ENSINGE de weduwe anderdeels, questieus umb eenige vensteren, streckende na de mande ganck".

Deze Juffer MAGDALENA DE GOUDA zal denkelijk tot de bloedverwanten van den Syndicus JOHAN DE GOUDA behoord hebben.

Mr. R. DE SITTER.

Speelrijmen (*Nav.* II.; bl. 150, 347; III.; bl. 125, 345; *Bijbl.* 1854, bl. iv). Eene ampliatie op het rijmpje (*Nav.* III.; bl. 127), zoo als men het vroeger in het graafschap *Zutphen* zong, voor zoo ver het in mijne herinnering leeft:

Kroene krane,
Witte zwane,
Wie wil meê naar *Engeland* varen?
Engeland is gesloten,
De sleutel is gebroken.
In *Engeland*,
Daar stuift het zand,
Daar gaan de klokjes bingel-de-bang,
Bingel-de-bange de boeze.
Achter onzen hoese (huis)
Stond een grooten nooteboom,
Die wist niet wat hij eten wou.
Karnemelk met garstenbrood?
Slaat den luijen wever dood!
Laat hem nog wat leven,
Hij zal wel beter weven.

J. C. K.

Zilveren schaal voor den muntmeester van Nispen (*Nav.* III.; bl. 133; IV.: bl. 120). Er bevindt zich eene bijzondere fraaije zilveren schaal van den genoemden muntmeester, bij den Heer T. KUIPERS, koopman te *Dordrecht*, vereerd door of aan eene Gravin, en al de gereedschappen voorstellende, benoodigd tot het munten van geldspecien.

EEN LEZER VAN DE NAVORSCHER.

Kind met drie hoofden (*Nav.* III.: bl. 133; IV.; bl. 129). Daar ik in het mij, op mijn verzoek door het Bestuur medegedeelde berigt van den Heer G. P. ROOS, geen bepaald antwoord vond op mijne hierboven aangehaalde vraag, wendde ik mij tot een' vriend te *Haarlem* om, zoo mogelijk, over die zaak eenige inlichting in te winnen. Hij had de goedheid mij te berichten: »Aan den Burgerlijken stand weet men van niets. De Burgemeester heeft ook nimmer van iets zoodanigs gehoord. De *Geneeskundige Commissie* evenmin. Echter is het waarheid, dat een geacht verloskundige alhier zich herinnert jaren geleden, welligt omstreeks 1829, eene *dubbel* geboorte, echter dadelijk dood, in zijne praktijk te hebben gehad, zonder dit immer te hebben verspreid, om het met het hier bedoelde in verband te kunnen brengen".

CHALOEDA.

Abraham Titsingh (*Nav.* III.; bl. 158; IV.; bl. 121). Den 27sten September 1776 is ABRAHAM TITSINGH te *Amsterdam* in den ouderdom van 97 jaren overleden, en den 1sten October in de Oosterkerk aldaar begraven.

ADRIAAN AREND en Mr. GUILLELMUS TITSINGH waren zonen van ABRAHAM TITSINGH, en beide gehuwd met de gezusters DU COUP. Mr. G. TITSINGH is mede oprigter van de Kweekschool voor de Zeevaart te *Amsterdam* geweest.

Melchior Justus van Effen (*Nav.* III.; bl. 159; IV.; bl. 137). Volgens het levensberigt van JUSTUS VAN EFFEN in het 2de stukje van de *Nieuwe werken der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, heeft de schrijver van *de Spectator twee* kinderen nagelaten; en naar de *Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederlandsche mannen en vrouwen*, Dl. VII, bl. 145, liet hij eene weduwe met *twee* kinderen achter, waarvan het oudste een zoon was. Dat deze zoon MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN geweest is, later Protestantsch Leeraar bij de Nederduitsche gemeente te *Londen*, blijkt ten klaarste uit het breedvoerig levensberigt van Mr. JUSTUS VAN EFFEN, geplaatst voor het 1ste deel van den 2den druk van de *Hollandsche Spectator* (te Amsterdam bij K. VAN TONGERLO en F. HOUTMAN 1756), door MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN den 2den December 1755 uit *Harderwijk*, opgedragen aan den WelEd. Heere ANTHONI HUISMAN, Heer van *Hille*, als blijk zijner achting voor de nagedachtenis van diens vader Mr. MARTEN JACOB HUISMAN, aan wien zijn *vader* JUSTUS VAN EFFEN *zeer veel verpligt was geweest*. In welk jaar JUSTUS VAN EFFEN met mejufvrouw ELISABETH MARIA ANDRIESSEN gehuwd is, of wanneer zijn zoon MELCHIOR JUSTUS geboren werd is mij niet gebleken. De schrijver van *de Spectator* overleed in den ouderdom van ruim 51 jaren te *'s Hertogenbosch*, alwaar

hij den post van Commies van 's Lands magazijnen van oorlog bekleedde, terwijl zijn zoon MELCHIOR JUSTUS, zoo als uit de onderteekening van bovengemelde opdragt blijkt, te *Harderwijk* studeerde; waaromtrent, als ook ten opzigte van den tijd, op welken hij deze stad verlaten heeft, uit de thans, naar ik meen, te *Leiden* berustende *Acta* der voormalige Harderwijksche Hoogeschool, nadere inlichting zou kunnen worden verkregen. De levensloop van MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN, nadat hij deze Akademie had verlaten, is mij geheel onbekend; zoo ook in welk jaar hij als Protestantsch Leeraar naar *London* is beroepen, alwaar hij zich nog in 't jaar 1765 bevond. Hij leefde *in otio erudito* nog in het jaar 1793—94, tijdens mijn verblijf in *London*, als *Emeritus Predikant* in het niet ver van daar gelegen alleraangenaamst dorp *Hockney*, alwaar ik bijna elken Zondag bij hem doorbragt. Hij was een zeer gezond, helderdenkend en opgeruimd man, toen, naar gissing, ruim 70 jaren, in wiens leerrijk bijzijn men zich gaarne bevond. Of hij ooit gehuwd is geweest, waaraan ik evenwel meen te mogen twijfelen, is mij niet gebleken. Hij leefde toen te zamen met zijne zuster, zeker het bovengemelde tweede nagelaten kind van JUSTUS VAN EFFEN, weduwe van den Heer DESCOTE, en hare twee huwbare dochters, zeer lieve, huiselijk opgevoede meisjes, maar die echter van haar oom MELCHIOR JUSTUS eene meer dan gewone wetenschappelijke opleiding hadden ontvangen, zoodat zij zelfs vele Latijnsche schrijvers met gemak lazen en verstonden, en ook in het Grieksch geheel geene vreemdelingen waren. P. J. v. M.

De familie Ravensberg (*Nav.* III.; bl. 160; IV.; bl. 138). Uit de *Resolutiën van Holland* van den 23sten Augustus 1577, blijkt, dat Mr. GERARD VAN RAVENSBERGE, wonende te *Haarlem*, eenen rentebrief op het land had, waarvan hij de interessen verzocht. Hij en andere Roomschgezinden uit *Haarlem*, dienden den 26sten Mei 1581 een verzoek in bij de Staten, om vrije uitoefening van hunne godsdienst.

Het bleek weldra, dat VAN RAVENSBERG de steller van het rekwest was, en hij werd den 10den Junij 1581 op de Voorpoort te *'s Hage* in hechtenis gezet. Den 12den Junij 1581 werd hij met VAN ZUYREN en KOORNHART geconfronteerd enz. .. ELSEVIER.

Muzijkinstrument van Hollandsche vinding (*Nav.* III.; bl. 160; IV.; bl. 139). Zulk een instrument is onder anderen het *Componium*. hetwelk ook *Muzykale improvisator* genoemd wordt. Het is een buffet-orgel van twaalf voet hoogte, vijf voet breedte en twee voet dikte, dat door een zeer kunstig te zamengesteld mechanismus een zeer groot aantal variatiën als van zelf uitvoert. Dit zonderlinge en door den hoogen prijs zeer zeldzame instrument, is in *Amsterdam*, omtrent veertig jaren geleden, door zekeren WINKEL uitgevonden. Men wil, dat het jaren achtereen variatiën kan doen hooren, zonder ooit dezelfde tweemaal uit te voeren; zoodat het voor het oor gelijke resultaten oplevert, als de kaleidoscoop voor het oog. G. E. J. RIJK.

Van Bergen, de turfschipper van Breda (*Nav.* III.; bl. 162; IV.; bl. 141). Uit hetgeen door mij in DE NAVORSCHER, IV, bl. 141, 142 is medegedeeld, en uit de *Histoire memorable de la reprise de la ville et chasteau de Breda du pays de Brabant, au mois de Mars* 1590, Middelb. chez RICHARD SCHILDERS, *Imprimeur des Estats de Zelande*, 1590, — waarvan een exemplaar op de *Bibliotheca Thysiana* berust, en waarin alleen gesproken wordt van den schipper ADRIAAN VAN BERGHEN, zou men kunnen afleiden, dat A. A. VAN BERGEN, als eigenaar van het schip, wel het zijne tot dien togt heeft bijgedragen, maar bij de inneming van het kasteel niet, zoo als de beide neven WILLEM JACOBS en ADRIAAN JOOSTEN (VAN BERGEN), tegenwoordig is geweest, en dat zijne vorige diensten in aanmerking genomen zijn, om hem boven zijne neven of knechts te bevoordeelen.

De Staten beloonden den kapitein BRUGES met *f* 200, dewijl hij het eerst de tijding van deze gelukkig geslaagde onderneming had overgebragt.

Men zal zich dus, wat den naam betreft, moeten houden aan de *Resolutiën van Holland*, omdat het mandaat van betaling wel op de daarin vermelde namen zal zijn afgegeven.

Een afstammeling, met name JACOB VAN BERGEN, verzocht aan de Staten van *Holland*, dat het jaargeld, aan zijne voorouders verleend, levenslang op hem mogt overgaan. Dat verzoek werd den 16den April 1669 toegestaan onder bepaling, dat het jaargeld *f* 75,— zou bedragen.

Te *Breda* moet nog ergens een portret in olieverw van een' der BERGEN'S en zijne vrouw aanwezig zijn. .. ELSEVIER.

Van Bergen. WILLEM VAN BERGEN, voorkomende op den bedoelden *Staat*, zal denkelijk geweest zijn: WILLEM JOOSTZOON VAN BERGEN, die met zijn broeder ADRIAAN VAN BERGEN, beide neven van ADRIAAN JANSZ. op het turfschip als knechts dienden, en ieder met *f* 200 in gereed geld en eene lijfrente van *f* 150 's jaars, hun leven lang, door de Algemeene Staten beschonken werden, bij Resolutie van 16 Maart 1590. Zie de bijzonderheden bij VAN LOON, *Ned. Historiepenn.* Dl. I, bl. 409, en CHALMOT, *Biogr. Woordenb.* Art. *Adriaan Jansz.* V. D. N.

Leesteekens. (*Nav.* III.; bl. 163). DOLFJE zal naast de vernuftige verhandeling van BILDERDIJK *Over de Romeinsche cijfers*, in het IVde deel der *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, kunnen leggen het werkje van den beroemden man: *Over het Letterschrift.* Te *Rotterdam*, bij IMMERZEEL, 1820.

Hierin vindt men het begeerde over de leesteekens: »De *komma* was zeker eerst het merk van een snede, hetgeen haar naam meêbrengt; en nog is zij in de Duitsche letter een streepjen. Het tegenwoordig teeken, is een omgekeerde *C.;* die de voorletter van den naam *Comma*) en omgekeerd is ter onderscheiding van de letter zelve, waar deze als letter moet gelden.

Het *stip* is een *punctum*, dat is een steek van de schrijfstift; en uit deze twee *komma* en *punt*, worden de andere saamgesteld."

Wat de *figuur* van het vraagteeken (?) betreft, BILDERDIJK zegt: »het schijnt de *Q*, van *Quaestio*, met de *o* daaronder, nu in een stip verandert."

De oorsprong van het uitroepteeken (!) is, wat zijne *figuur* aangaat, van *Iö*, de *I* met de *o* daaronder, thans in een stip veranderd. Ook over den Griekschen oorsprong van het afdeelingsteeken (§) spreekt hij wijdloopig in zijn aangehaald *Letterschrift*, waarnaar wij dan ook verder verwijzen.

J. J. WOLFS.

Leesteekens. Te *Amsterdam* verscheen in 1819: *Verhandeling over de interpunctie* enz. *naar het Fransch van* E. A. LEQUIEN; *tweede uitgaaf, ten gebruike voor den Nederlander geschikt door* J. J. PERK, in 8°.

Een exemplaar van dat werk bevindt zich op de Bibliotheek *van de M. van Nederl. Letterk. te Leiden.* ..R. E.

Geen drenkelingen zonder overheid op te halen (*Nav.* III.; bl. 184). Het onderstaande heb ik uit eene *Drentsche Cour.* van Januarij 1854.

»Het is mede ten gevolge van de Crimineele jurisdictie, in de heerlijkheid *Almelo* (*Overijssel*), dat wanneer ijmant in het Buijten-Gezigt, de stadt of in Vriesenveen komt te verongelukken, het doode ligchaam door niemant mag worden aangetast, voor en aleer den Rechter in het Buiten-Gezigt, alleen, en in de Stadt nevens de Burgemeester, of in het Vriesenveen den Scholtis aldaar, daar over gehaalt zijn, en 't selve hebben gevisiteert, om reden, dat het aantasten of verbrengen van een ligchaam, dat niet natuurlijker wijze van 't leven ter dood is gekoomen, voor de *primus gradus jurisdictionis* werd gehouden. Waarom in *Holland*, door privilegie van vrouwe MARGARETHE alnog in gebruik is, dat men een drenkeling, die bevonden werd dood te zijn, met de voeten in 't water moet blijven laaten leggen, na 't gebruik van GROENEWEGEN, *de Legib. Abrog. ad. l.* 1. *l.* 2. *C. de Bon. cor. qui sub. mort. consiv. n. g.*" J. M.

P. van Ray, J. van Gorkum, de heerlijkheid Bruchem (*Nav.* III.; bl. 187). In hetgeen over P. VAN RAY te aangehaalder plaatse gezegd wordt, komen onnaauwkeurigheden voor. Dat het kasteel *Batavia* op den 12den van Lentemaand 1619 dien naam ontving op last van Bewindhebbers, leest men in G. LAUTS, *Geschiedenis der Nederlanders in Indië*, Dl. I, bl. 182. Op bl. 178 aldaar staat, dat P. VAN RAY aan P. VAN DEN BROECKE in het bevel over die sterkte opvolgde, toen deze laatste zoo verraderlijk te *Jakatra* gevangen genomen werd. De ligging en schetsteekening van het oude of eerste kasteel *Batavia*, kan men vinden in de *Korte Historiael ende Journaelsche Aenteyckeninghe van* P. VAN DEN BROECKE, Haerlem, 1634, bl. 156. L.

Judas Iscariot met rood haar (*Nav.* III.; bl. 190; IV.; bl. 150). Ik herinnerde mij bij het lezen der aangehaalde plaatsen in DE NAVORSCHER, het snedige antwoord van een leerling, die rood haar had, op zekere school van de orde der Jezuiten. Door zijn leermeester met de niet malsche woorden aangesproken: »Et tu, rufe JUDA!" antwoordde hij terstond: »Non quidem constat, reverende pater, rufum fuisse JUDAM; at vero constat eum fuisse e societate JESU". M.

Ph. de l'Espinoy, Recherches des antiquités de Flandres (III.; bl. 190; IV.; bl. 148). Het bedoelde *register*, bij sommige exemplaren van dat werk gevoegd, schijnt later gedrukt te zijn te *Doornik* 1759 bij JOUENAU, en bevat 20 bl. in fol. Zie den *Catalogus* van VAN HULTHEM, Gend 1836, Tom IV, p. 405, N°. 27516. Dit Register is mij nog nimmer voorgekomen. Het ware echter te wenschen, dat het verkrijgbaar kon worden gesteld, dewijl als dan van ESPINOY's belangrijk werk meer gebruik zou te maken zijn. V. D. N.

Kraamvrouw (*Nav.* III.: bl. 190; IV.; bl. 148). Onder de verschillende meeningen over den oorsprong van dit woord, mag welligt ook de volgende in aanmerking komen. De Roomsche Kerk eischt, gelijk men weet, een vasten van zes weken (*Quadragesima*) vóór Paschen, gedurende welken tijd de geloovigen zich van alle vleeschspijzen onthouden moeten. De Franschen — uit wier taal men zoo menig woord in de onze heeft opgenomen — noemen die vasten *carême*, en de uitspraak van dit woord behoeft maar weinig te verloopen, om in onze taal *kraam* te worden. Vergelijkt men nu den toestand, waarin de geloovigen, ten gevolge dezer kerkelijke verordening verkeeren, met dien eener moeder in het kinderbed,

dan vindt men, dat de natuur ook aan deze laatste een vasten voorschrijft, waaraan zij zich noch kan noch mag onttrekken, en alzoo van haar kan gezegd worden: zij ligt in *carème. Face de carème* zegt men voorts van iemand met bleek gelaat, en ook dit is toepasselijk op eene kraamvrouw.

De *klopper*, die te *Haarlem* de woning eener kraamvrouw aanduidt, wordt door de fatsoenlijke klasse gedurende zes weken, dus even lang als de *quadragesimale* of *veertigdagige vasten*, op de deur gelaten.

Gaarne verneem ik, aangaande deze verklaring, de meening van CONSTANTER en andere Navorschers, W. VAN DEN HULL.

[Wat dien wensch betreft, verwijzen wij den Heer VAN DEN HULL naar DE NAVORSCHER, IV, bl. 148. — Over den oorsprong van het besproken woord, heeft ons de Heer V. D. N. het gevoelen van TUINMAN en WEILAND, en de Heer J. J. WOLFS, dat van BILDERDIJK medegedeeld.]

Dat gaat van sassen bloede. Onder de Roos (*Nav.* III,; bl. 190).

[Het is overbodig de verklaringen, door de Heeren V. D. N. en J. J. WOLFS over deze spreekwijzen sedert ingezonden, optenemen, na hetgeen daaromtrent is medegedeeld in NAV. IV, bl. 148, 149, 150.]

Moermannetje (*Nav.* III.; bl. 190; IV.; bl. 150). »*Moer* is saamgetrokken, hetzij van *moeder*, hetzij van *moêr*", zegt BILDERDIJK, en verwijst naar het artikel *modder*. In het oude rijmpje:

> Gelukkig is het land,
> Daar 't kind zijn *moêr* verbrandt.

heeft *moêr* de beteekenis van *moeder* voor *aarde* (veen). In zoo verre dus hier *moêr* en *aarde* als synoniem voorkomen, zal *moermannekijns* en *aardmannetjes* wel hetzelfde zijn.

J. J. WOLFS.

Brief van Paulus aan de Laodicensen (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 151). Van dezen brief, op welken PAULUS zelf verwijst in *Col.* IV. 16, zou zich, volgens SENENSIS, een afschrift bevinden in de bibliotheek der *Sorbonne* te *Parijs*, een ander in de bibliotheek van JOHANNES A VIRIDARIO te *Padua*, en, volgens HONE, eene copie daarvan in het Museum te *Londen*. (*Bibl. van* HARLEY. MSS. *Cod.* 1212).

Dit stuk wordt gezegd uit een kapittel, verdeeld in negentien verzen, te bestaan, en buiten de gewone Apostolische groete, slechts zeer algemeene vermaningen te bevatten.

In 1851 verscheen te *Heilbronn* en *Leipzig* bij JOHANN ULRICH LANDHERR, een curieus geschrift onder den titel: *Brief des Apostels* PAULUS *an die Gemeinde in Laodicea*, bestaande uit drie vrij groote kapittels, welke brief, zoo als in het voorberigt in vollen ernst verzekerd wordt, in den jare 1840 aan een eenvoudig man woordelijk en hoorbaar, als ten tijde der Aartsvaderen, was geopenbaard.

De geest, welke in dit stuk ademt, is sterk anti-ceremonieel. De bedoeling des uitgevers moge goed geweest zijn, dit schijnt uit alles te blijken, maar verreweg het grootste aantal der Christenen, ook van hen, die het hevigste tegen de ceremoniën gekant zijn, zal wel met ons uitroepen: *Non tali auxilio, non defensoribus istis.* Σ.

't Huis te Stomp te Waardenburg (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 153). Niet een *Huis te*, maar het *Slot* of kasteel *Waardenburg* draagt den naam van *Stomp*, zegt Mr. W. VAN DE POLL in zijne *Beschrijving van dat kasteel*, in het *Tijdschrift Gelderland*, 1853, waarbij hij al hetgeen tot heden van die legende bekend is heeft verzameld en medegedeeld, inzonderheid uit hetgeen daaromtrent vermeld wordt door den Heer HELDRING, in de *Bredasche Courant*, 1839, over de dichterlijke bewerking van die overlevering in de *Geldersche Almanak*, 1842. V. D. N.

God save the King (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 153). Dit volkslied werd opgesteld voor KAREL II door SHIRLEY, tooneeldichter tijdens de regering van dien Koning, en gunsteling van LAUDERDALE en ROCHESTER. Het werd het eerst gezongen op een concert, door den Adel ter eere van den Koning gegeven; doch niet van het tooneel gehoord, dan verscheidene jaren later. Het lied was destijds in het Latijn geschreven, en luidde als volgt:

> O! vivus omnibus,
> Salvus ab hostibus,
> Carolus Rex.
> Tibi victoriam,
> Deus et gloriam,
> Det et memoriam,
> Optime Rex.
> Praebe coelipotens,
> Deus omnipotens,
> Solus armipotens,
> Auxilia.

Overgenomen uit de *Times* van den 5den Februarij 1827, in de *Euphonia* van April 1827. N°. 14, bl. 220.

V. D. N.

Spreekwijzen. »*Valiekant*" (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 154). In de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen tongval door* E. V. WASSCHENBERGH, 1ste Stuk, bl. 30, vind ik op het artikel *falikant* het volgende aangeteekend:

»*Falikant.* Dit woord ontbreekt bij HOOGSTRATEN, waarom wij meenden, aan hetzelve plaats te moeten geven. Men treft het ook, dus geschreven aan bij SEWEL en HALMA; waarvan de eerste het, als een *zelfstandignaamwoord*, verklaart door *hapering*, en de laatstgemelde het schijnt te houden voor *bijvoeglijk*, daar hij het opheldert door de bijgevoegde *ontrouw*, *valsch*, *trouwloos*. KILIAAN

heeft *faeliekant*, dat bij hem verklaard wordt *Angulus non aequalis, non quadratus aut rectus*, d. i. een hoek, die noch gelijk, noch vierkant, noch recht is. Hij leidde het, derhalven, af van *faalen*, *feilen*, en *kant*; en wij meenen, dat het eigenlijk wierd gezegd van lappen *linnen*, of *doeken*, niet *rechtkantig* zijnde; maar die, omdat ze *geeren*, niet recht, noch goed gezoomd kunnen worden. Overdrachtelijk is het, vervolgens, gebruikt van alles, wat *scheef*, *gebrekkig*, *onregelmaatig*, of *valsch* was. SEWEL heeft de spreekwijze: »Ik heb hem meer als eens *falikant* bevonden". HALMA geeft op: »Iemand ergens *falikant*, of trouwloos in vinden". In *Friesland*, waar dit woord nog zeer gemeen is, zegt men: »zonder *falikant*", d. i. zonder *fout*, zonder *missen*, of: »daar zal geen *falikant* aan weezen", er zal niets aan *feilen*, of *ontbreeken*. Er zal geen *mis* op zijn".

TUINMAN, *Fakkel der Ned. Taal*, bl. 90, heeft: »*faliekant* is *feilkant*, als de kant feilt, en de kant niet recht in den haak is: 't geen dan bij gelijkenis tot andere dingen wordt overgebragt". J. J. WOLFS.

[TUINMAN'S gevoelen is insgelijks medegedeeld door V. D. N.]

»Zoet Fiane" en »'t Lieve Lodderaitje" (*Nav.* III.; bl. 191.) In de *Bloemlezing uit Nederl. Dichtwerken, uitgegeven door de Maatschappij tot N. v. 't A.* vindt men bl. 57—59: *Vondels Uitvaart van mijn dochterken* met eenige aanteekeningen. Bij »*Zoet Fiane*," is aangeteekend: »Misschien het begin van een liedje, bij de pop gezongen," en bij »*'t lieve lodder-eitje*:" »beweegbaar, van plaats veranderend eitje, d. i. het eitje, hetwelk men in een kring deed rondgaan, en dat dan een der spelenden moest trachten te betrappen; of wel het eitje, rondom hetwelk men danste." Het kan zijn, dat dit een spel der 17de eeuw was: misschien nog wel ergens in ons Vaderland in gebruik, doch mij onbekend.

Ga ik evenwel bij de verzen

En huppelde in het reitje,
Om 't *lieue lodder-eitje*,

op den *zin*, de *zamenstelling* en het *bijvnw. lieve* van *lodder-eitje* af, zoo denk ik veeleer aan een huppelend dansen, waarbij een *lief lodder-eitje* een *lief, aanvallig oogje*, voor *meisje*, in het midden geplaatst was. *Lodderen* voor *bewegen* komt mij toch wat vreemd voor. Dr. A. DE JAGER, *Over de werkwoorden van herhaling en during*, bl. 138 heeft *lodderen* als frequentativum van *loden*, d. i. *branden*, *vlammen*, *gloeijen*, enz. en bij BILDERDIJK *Geslachtl.* op *lodder*, is *lodder* (gloed) als wortel van *loderen* en werken van *loden*, *lo-en*, *lojen*, en *lajen* of *laien*, branden. Waarvan *lodderig*, *lodderoogen* en *lodderlijk*, in den zin van *aantrekkelijk*, hetzij van louter bevalligheid, hetzij van weelderigheid. Zie ook *Uitlegk. Woordenboek op de Werken van* P. K. HOOFT. D. II. bl. 215.

Ei is, volgens BILDERDIJK, *Geslachtl.* op *eiland*, ook *oog*. (Men denke aan het eng. *eye*— oog.)

VONDEL spreekt in het lieve stukje: *kinderlijk*, mede opgegeven in het eerstgemelde werkje bl. 56, van *lodderoog*, dat hier verklaard wordt door »*lonkend*, *lagchend* oog."

Zoude nu *lodder-eitje* en *lodder-oogje* niet in dezelfde beteekenis kunnen voorkomen? Aangenaam zal het mij zijn, als ik dwaal, terecht gewezen te worden. J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. »Iemand in de mot hebben" (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 154). Reeds in het *Taalkundig Magazijn* van Dr. A. DE JAGER, Dl. I bl. 318, werd door den Heer H. J. SWAVING van de spreekwijzen *iets* of *iemand in den mot hebben*, eene nadere uitlegging begeerd, waarop Dr. A. DE JAGER aanteekende.

»Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat dit woord *mot*, in de opgenoemde spreekwijzen, hetzelfde is met *mou* of *mouw*, in uitdrukkingen, als: *in den mouw hebben*, *achter den mouw houden*, die men elders hoort, en waarin het woord *mouw* hetzelfde schijnt met *muite*, d. i. *hol*, *nest*, *gevangenis*, en ook *schuilhoek* (BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl.*), waarvan de spreekwijze *uitter muite komen*, b. v. *Constth. Juweel*, 197:

Mer wat doet ghy weer hier, wat jaeght u noch eens uit,
Dat ghy *comt uytter muyt*, wilt mij dit openbaren.

Zoo verklaart ook BILDERDIJK dit *in de mouw*, van HUYGENS door *in de muite*:

— Doe mijn gebuerstadt brandden,
En baedden in haer bloed haer' moordenaeren handen,
Ontswom ick (*t. w. de stad Gouda*) hun geweld, en duyckten in mijn Gouw',
En kroop mijn' IJssel-diept' ten hals toe *in de mouw*."
Korenbl. I. 182 en V. 141.

J. J. WOLFS.

Spreekwijzen. Iemand in de mot hebben. Zou dit niet moeten zijn, *iemand in het snotje hebben*, voor *in den neus hebben*, iemands bedoeling bemerken, als door het reukorgaan ontdekt hebben? Het woord *mot* zou echter ook kunnen beteekenen, iemands kwade bedoelingen, gelijk aan die van *de mot*, welke zich in de kleederen verschuilt, hebben leeren kennen. Zie voorts over het woord TUINMAN, *de Fakkel*, Dl. I, bl. 245, Dl. II, bl. 138. V. D. N.

Johan Wickleff (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 156). Indien HENRY de menigte schrijvers over dezen Engelschen Godgeleerde en Hervormer, door C. SAXE in zijn *Onomast.*, Tom. II, p. 376 et Anal. p. 571 genoemd, zal hebben opgeslagen, mag men vertrouwen, dat zijne weetgierigheid zal bevredigd zijn. Hij raadplege vooral POPE BLOUNT en FABRICIUS, *Bibl. Lat. Med. et Inf. aet*; en ook G. C.

HAMBERGER, *Kurze Nachrichten von den Schriftstellern vor dem 16en Jahrhundert*, waarbij kan gevoegd worden FREHERI, *Theat. Viror. clarorum.* Uit al deze schrijvers blijkt, dat vele schriften van WICKLEFF in druk zijn uitgegeven, maar dat er nog meerdere in *handschrift* gebleven zijn. V. D. N.

[JOHAN WICKLEFF'S *Dialogorum Libri IV, Excusum Anno a Christo Nato.* 1525, in 4⁰. Deze uitgave wordt door J. L. A. J. als de oorspronkelijke, en voor uiterst zeldzaam gehouden.]

Theodoliet (*Nav.* III.; bl. 191; IV.; bl. 156). »*Theodolithe*, *s. m.* instrument pour arpenter. R. T. *Theaô*, je considère, *dolichos*, long. *gr.*" P. C. V. BOISTE, *Dictionnaire universel de la langue Française avec le latin et les etymologies*, Tom. II, p. 423. J. J. WOLFS.

Rembertus Dodonaeus (*Nav.* III.; bl. 192; IV.; bl. 197).

[Na een beknopt levensberigt van dezen beroemden kruidkenner, deelt de Heer J. J. WOLFFS het volgende mede uit *Prof.* L. G. VISSCHER. *Bekn. Geschied. der Nederl. Letterk.* D. II, bl. 19. „Merk intusschen op, dat de thans nog in gebruik zijnde uitgaven van DODONAEUS CRUYDEBOECK geene herdrukken zijn van zijne eerste editie des jaars 1554, maar de latere vertaling bevatten, die naar de laatste bewerking van 1583 gemaakt is."]

Het Damspel. (III.; bl. 192. IV.; bl. 171.) »Dit spel, genoegzaam bij alle volken van Europa en Azië bekend en in gebruik, wordt door eenigen voor hetzelfde gehouden als het *Ludus trunculorum* der Romeinen, door wie de Germanen dit spel leerden kennen, en dewijl zij de spelers dikwijls de woorden *damno*, *damnum*, *damnare*, enz. daarbij hoorden bezigen, hebben zij welligt den naam *Dam* daaraan gegeven, dien de Franschen naderhand in *Dames* verbasterd hebben." *Noodwend. Woordenb. der Zamenleving.* bl. 414.

BILDERDIJK meent dat het damspel oorspronkelijk uit het schaakspel ontstaan is. »'t Schaakspel bestaat in *den koning te vangen* (waarvan 't *schaken* genoemd is) en tegen dat *vangen* te verdedigen.

Het Damspel daarentegen bestaat in een Dame (Dam bij ons) of koningin te *verkrijgen* en deze, verkregen zijnde, loopt dan ook het geheele veld over als de koningin in het Schaakspel, alleen met dit onderscheid dat hier geene andere dan schuinsche beweging is toegelaten. — Het werd ook van ouds op het schaakbord gespeeld (en dus nog bij de Franschen) met slechts twaalf schijven voor ieder speler. Eerst in de 17de eeuw is op 't Dambord het getal van ruiten en schijven vermeerderd, en het spel daardoor kunstiger en belangrijker geworden. De Duitschers noemden het ook voorheen *der Zwölfstein*". BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl. der naamw.* D. I. bl. 139. J. J. WOLFS.

Nachtwachtliederen (*Nav.* III.; bl. 194; IV.; bl. 172). »Als vor einiger Zeit in einem sächs. Dorfe ein neuer Nachtwächter angestellt wurde, welcher gut singen konnte, so bat derselbe den Einsender dieses, ihm einige *Stundenrufe* zu besorgen. Dies geschah und der »*Würtembergische Christenbote*, Jahrgang 1833", leitete dabei gute Dienste. Hier stehen diese *Stundenrufe*;

Zum Antritt:	Herr, durch deine Huld und Macht Gieb uns eine gute Nacht!
Um *zehn* Uhr:	*Zehn* Gebote schärft Gott ein; Ach, laszt uns gehorsam sein.
Um *elf* Uhr:	Nur *elf* Jünger blieben treu, Gott gieb, dasz kein Abfall sei!
Um *zwölf* Uhr:	*Zwölf* lehrt uns das Ziel der Zeit, Mensch, bedenk die Sterblichkeit.
Um *ein* Uhr:	*Eins* ist Noth, Herr JESU CHRIST! Lasz dich finden, wo du bist!
Um *zwei* Uhr:	*Zwei* weg' hat der Mensch vor sich, Herr, den schmalen führe mich!
Um *drei* Uhr:	*Drei* Mal heilig, heilig heiszt Gott der Vater, Sohn und Geist!
Um *vier* Uhr:	*Vierfach* ist das Ackerfeld. Mensch, wie ist dein Herz bestellt?
Zum *Abdanken*:	Gott sei Dank, der uns die Nacht Hat so väterlich bewacht!

Morgengruss am Sonntage.

Auf, ermuntert euch, ihr Brüder!
Feiert euern Sabbath wieder;
Auf, und lobet euern Herrn,
Wie der helle Morgenstern!

Vor jedem Stundenrufe werden die Worte: »Höret All' und laszt euch sagen; uns're Uhr hat — geslagen" — gesungen; worauf, nach erfolgtem Stundenrufe, noch ein passender Liedervers angestimmt wird". *Der Pilger aus Sachsen*, Achtz. Jahrg., N⁰. 47, S. 191.

L.

Gealltereerde woorden en zegswijzen (*Nav.* III.; bl. 196; IV.; bl. 172). Eene lijst van gealltereerde woorden en zegswijzen te vervaardigen, zal niet moeijelijk vallen, wanneer men zich tot de bronnen begeeft, die hiertoe reeds bestaan.

Dr. A. DE JAGER gaf in 1844 in zijne *Verscheidenheden uit het gebied der Nederd. Taalkunde* een belangrijk stuk over de *verwisseling van den I en A klank in het Nederduitsch.* Na eene inleiding, bl. 129—134, gaat hij tot de behandeling over van ruim honderd uitdrukkingen, die herhalingen zijn van hetzelfde woord, doch de genoemde klankwisseling toonen.

Als woorden, die dezelfde voorletter hebben, worden genoemd, bl. 129 (inl.): *dik en dun*, *man en maag*, *stuk noch stol*, *huis en hof*, *lief en leed*, *blikken noch bloozen*, *ruiten en rooven*, *rijden en rossen;* als stafrijm: *pak en zak*, *houw en trouw*, *slecht en recht*, *raad en daad*, *drinken en klinken*, *schrijven en wrijven;* verder wordt melding gemaakt, bl. 131, van: *piefpafpoef*, *tintentig*, *dit en dat*, *ditjes*, *datjes*; bl. 132, *die dit en datsche jongen*, *hierom en*

daarom, *vrij en vrank*, *kisten en kasten*, *giften en gaven*, *listen en lagen*, *kiezen of kavelen*, *schieten en schampen*, *pitje tot paaltje* ; verder : *kieskaauwen*, *lichtelaaije*, voorheen *lichterlage*, bij HOOFT *lichte loogh*, *glibberglad*, *glinsterglans*, *slingerslang*, *ginnegabben* of *ginnegappen*, *lieflagchen*, anders *lieflokken*.

Tot de lijst zelve, die nu volgt bl. 135—194, moeten wij voorts verwijzen: de belangrijkste aanteekeningen en verklaringen worden den taalminnaars hier door den geleerden schrijver aangeboden. Men zie ook de *Nalezing*, bl. 333—336.

De Heer J. H. VAN DALE schonk ons in het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. III, bl. 207—212, eene opgave van *Zamenstellingen van gelijke, alleen van klank verwisselende woorden*, ontleend aan de spreektaal in het 4de district der Provincie *Zeeland*, die als bijvoegsel kunnen beschouwd worden tot het boven aangehaalde stuk van Dr. A. DE JAGER, en de verklaringen bevatten van vijf en twintig uitdrukkingen, waarvan echter enkele ook bij laatstgemelden schrijver gevonden worden.

Het *Leeskabinet* voor 1846, N°. 11, bevat *Twee taalkundige aardigheden*, door S. DE BRUIN. Men heeft hier twee opstellen : I. *Klagt van een' ongehuwd' grijsaard op zijn zestigsten verjaardag*, waarin de schrijver verschillende uitdrukkingen, bestaande uit twee woorden, die met één en soms met meer zelfde letters aanvangen, tot één geheel heeft trachten te maken; en II. *Alleenspraak van eenen verliefden torenwachter*, waarin op gelijke wijze verschillende voorbeelden van stafrijm voorkomen.

In I. heeft men: *minder of meer*, *doornen en distelen*, *geld en goed*, *leven en liefde*, *blank en blozend*, *mollig en malsch*, *slag of stoot*, *buigen of barsten*, *koetjes en kalfjes*, *teemen en talmen*, *hand en hart*, *zoo gezegd*, *zoo gedaan*, *taal noch teeken*, *op of onder*, *vuur en vlam*, *koel en koud*, *verstomd en versteend*, *klok en klepel*, *schimpen en schieten*, *gigchelen en ginnegappen*, *verblikken of verblozen*, *wikken en wegen*, *man en muis*, *rep en roer*, *touw- en takelwerk*, *kort en klein*, *klagen en kermen*, *kind noch kraai*, *lijf en leven*, *ziel en zaligheid*, *vuilaardig en valsch*, *listen en lagen*, *giften en gaven*, *Pieter en Paulus*, *grof en groot*, *kracht en klem*, *stel en sprong*, *schurken en schelmen*, *pronk en praal*, *stug en stijf*, *zuipen en zwelgen en zwieren*, *los en liber*, *vieren en vijven*, *long en lever*, *kerk noch kluis*, *fabelen en fratsen*, *visch of vleesch*, *kust en keur*, *kakelen en kijven*, *willens en wetens*, *lui en liederlijk*, *vellen en vliezen*, *wild en woest*, *potten en pannen*, *builen en bulten*, *God noch goed mensch*, *gretig en graag*, *schutje schieten*, *kaal en knapjes*, *dubbel en dwars*, *vodden en vellen*, *kisten en koffers*, *huid en haar*, *stokje steken*, *kaf en koren*, *schade en schande*, *kant en klaar*, *vlug en vlot*, *glad en gaaf*, *klaar is Kees*, *geteut en getalm*, *geeuwen en gapen*, *flink en frisch*, *log en loom*, *lui en lekker*, *stram en stroef*, *kris en kras*, *steegjes en straatjes*, *sus en zoo*, *wis en waarachtig*, *bloothoofds en barrevoets*, *blond en blaauw*, *top tot teen*, *dik en dun*, *godganschen dag*, *wurmen en wroeten*, *zwoegen en zweeten*, *ziekte en zeer*, *weer en wind*, *moe en mat*, *warm en wel*, *gebrand en geblakerd*, *hen of haan*, *paal en perk*, *zuur en zoet*, *neven en nichten*, *jubelen en juichen*, *vergeten en vergeven*, *zacht en zalig*.

Als voorbeelden van *alliteratie* vindt men in II: *iet of niet*, *heg en steg*, *hudje met mudje*, *reilt en zeilt*, *hoog en droog*, *steen en been*, *goed en bloed*, *zingen en springen*, *gissen kan missen*, *heug en meug*, *hol over bol*, *strikjes en kwikjes*, *wijd en zijd*, *naam en faam*, *hoeren en snoeren*, *handel en wandel*, *kracht en macht*, *lomp en plomp*, *snaauwen en graauwen*, *Jan en alleman*, *klein maar rein*, *eer en kleêr*, *ligt en digt*, *kaal en roijaal*, *liegen en bedriegen*, *wasschen en plassen*, *ploegen en zwoegen*, *grommen en brommen*, *rukken en plukken*, *luizen en pluizen*, *gehouw en getrouw*, *nood en dood*, *schonken en bonken*, *schot en lot*, *duur en zuur*, *gaat en staat*, *van den hak op den tak*, *elk huis heeft zijn kruis*, *één is geen*, *haren en snaren*, *hand en tand*, *handvol landvol*, *traag maar graag*.

BILDERDIJK maakt in de Voorrede van zijne *Mengel-Poëzy*, Amst. 1799, bl. ix, eene zeer juiste aanmerking wegens de welluidendheid, te weeg gebragt door het bijeenplaatsen van woorden, die met dezelfde voorletters beginnen, b. v. HUYGENS, *Kostelick Mal.*, bl. 85.

Die *ploy*, die *pluys*, die *planek*, die *snoer*, die *sné*, die
Dien *tuyt*, dien *tip*, dien *top*. (*snebb'*,

Onze vroegere dichters maakten veel werks van deze letterspelingen, die somtijds aanleiding gaven tot gelukkige antithesen; b. v. J. DE DECKER, *Rijmoef.*, Dl. I, bl. 231.

Daer al uw *staven stof*, uw *rijcken roock* bij zijn.

F. DE HAAS. *Stichtelijke Gedichten*, bl. 108.

Daer zult ge *lust* voor *last*, en *kroon* voor *kruis* erlangen.

Andere voorbeelden zijn er, zelfs bij latere dichters, nog in menigte voorhanden". *Noodwendig Woordenb. der Zamenleving*, Dl. I, bl. 39.

In N°. 1 van den tweeden jaargang van het *Nieuw Nederl. Taalmagazijn*, verzameld door L. A. TE WINKEL, bl. 31—45, ontvingen wij eene *Voorlezing in de Maatschappij van Nederl. Letterkunde; iets over Alliteratie*, door Mr. C. J. VAN ASSEN, voorzeker het volledigste stuk (wat de opgaven betreft), dat tot hiertoe over de *alliteratie*, zoo wel in de beperktste beteekenis van het woord als in den uitgebreidsten zin, in het licht gekomen is, en waarvan ons het vervolg in een volgend N°. toegezegd wordt. Naar deze belangrijke verhandeling, waarin wij met de verschillende gealliteréerde woorden en zegswijzen, on-

der verscheidene klassen gerangschikt, bekend gemaakt worden, moet ik ten laatste verwijzen. J. J. WOLFS.

Geallitereerde woorden en zegswijzen. Hetgeen in DE NAVORSCHER, Dl. III, bl. 196, en Dl. IV, bl. 172, 173, 174, hierover voorkomt, kan door de volgende woorden en spreekwijzen aangevuld worden.

Rijden en rossen, *zwoegen en zweeten*, *paal noch perk*, *zoo groen als gras*, *voor weer en wind*, *lui en lam*, *wikken en wegen*, *moe en mat*, *wel goed maar niet gek*, *boven zijn bier* = *boven zijn thee* (*dronken*) *zijn*, *blaken en branden*, *spik splendernieuw*, *droog en dor*, *kant en klaar*, *al zoetjes en zachtjes*, *kisten en kasten* (*openbreken*), *zoo dom als dik*, *schoon schip maken* (*purgeren*), *nu is Leiden in last*, *hij zit met de handen in 't haar*, *gansch en gaar*, *te kust en te keur*, *hij weet van blikken noch blozen*, *lamlendig*, *luilak*, *raroof*, *kwikkwak*, *kakkerlak*, *wiewauwen*, *meesmuilen*, *schietschouw*, *regelregt*, *wielewaal*, *bombast*, *melkmuil*, *schijnschoon*, *breekebeen*, *koekkoek*.

Misschien kunnen de onderstaande woorden ook als geallitereerde aangemerkt worden: *beboeten*, *bebouwen*, *gegoed*, *gegeeuw*, *gegil*, *herhalen*, *dadelijk*, *vervalschen*, *vervrolijken*, *vervullen*, nevens eene menigte soortgelijke zelfst. en bijv. naam- en werkwoorden, in elk taalkundig Woordenboek te vinden.

In DE NAVORSCHER, Dl. IV, bl. 172, twijfelt Dr. RÖMER, of *alle bakten en brouwten zijn niet eender*, niet een *provincialisme* zij; en, naar mijn oordeel, te regt, aangezien de zegswijze, *niet alle baksels en brouwsels zijn één*, meer gewoon is. Daar iedere Provincie waarschijnlijk hare eigene geallitereerde zegswijzen heeft, en ook dezelfde zegswijzen, hoezeer onderling niet verschillende, echter in onderscheidene gewesten niet geheel eensluidend zijn, zoo zou het wenschelijk kunnen geacht worden, wanneer men eenmaal mogt trachten eene zoo veel mogelijk volledige lijst van alle geallitereerde woorden en zegswijzen op te maken, de zuiver provinciale althans niet te vergeten, en die woorden, welke hetzelfde denkbeeld uitdrukten, doch niet volkomen eensluidend waren, nevens elkander te plaatsen. P. J. v. M.

Mistelbloem, *Marentak* (*Viscum album* L.) (*Nav.* II.; bl. 26; III.; bl. 197). Deze woekerplant groeit voornamelijk op appel- en peerenboomen.

In ons vaderland (in de laatste tijden) enkel aangetroffen bij *Eijsden* en *Wolder* (*Limburg*), alsmede bij *Maastricht*. (Zie *Prodromus Florae Batavae*, T. I, p. 106.) B.

Vaak (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 178). »*Vaake*, *vaecke*, *vaaken*, *vake*, *vaaker* en *vaakst*. Naar deze onderscheidene spelling, en met deze vermeerderingstrappen, voor een deel niet meer in gebruik, (*vaak* en *vaker* zegt nog de Geldersman in het gemeene leven, *vaak* ook de Hollanders, doch alleen in deftige rede en schrift) is dit woord bij HOOFT doorgaans te vinden. Zie er over KILIAAN en WEILAND, benevens de aanmerking van den laatste en LANDRÉ in het *Woordenboek der N. Synonimen*, volgens welke *vaak*, even als *dikmaals* en *dikwerf*, betrekking heeft tot eene *veelheid van zaken*, in onderscheiding van *dikwijls*, dat naast behoort tot *herhaalde keeren*". *Uitlegk. Woordenboek op de Werken van* HOOFT, Dl. IV, bl. 172.

G. BRUINING, in zijne *Nederd. Synonymen*, Dl. II, bl. 195, zegt, met verwijzing naar het *Taalk. Woordenb.* dat *vaak* ongetwijfeld verwant is aan het Hoogd. *fach* in *zweyfach*, en dat men de oorspronkelijke beteekenis in eene verdubbeling schijnt te moeten zoeken.

J. J. WOLFS.

Vaak. C. TUINMAN, *Fakkel der Ned. taal*, bl. 392, zegt: *Vaak* voor *dikwijls*, is van 't Grieksch *puka*. V. D. N.

»*De*" *of* »*het*" *Graafschap* (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 178, 179). »Het woord *graafschap* is onz., dus »*het*" graafschap; doch oudtijds was het vrouwelijk, van daar dat in sommige streken nog »*de*" graafschap overgebleven is. Bij M. STOKE, Dl. I, bl. 631, leest men:

„KAREL DE CALEWE, die hier te voren stoet,
Daer *de graefscap* van *Hollant* of quam."

Bij *graafschap* en zijne composita *burg-*, *dijk-*, *land-* en *markgraafschap*, die eigenlijk de magt en waardigheid, waarmede een *graaf*, *burggraaf*, *dijkgraaf* enz. bekleed is, beteekenen, heeft, — *dijkgraafschap* uitgezonderd, — dezelfde overdragt plaats, die bij *hertogdom*, *vorstendom*, enz. waargenomen wordt, welke eigenlijk de eigenaardige bezigheid van eenen *hertog*, *vorst*, enz. uitdrukken, en op het door hem bestuurde land zijn overgegaan".

Over de woorden met den uitgang schap, door L. A. TE WINKEL, in het *Archief voor Nederl. Taalk.*, Dl. II, bl. 293 en 320.

J. J. WOLFS.

Glimlach, *grimlach*, *en glimplach*. (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 179). Op bladz. 305 des 2den jaargangs van 't *Mag. van Nederl. Taalk.* werd door den heer BOMHOFF, in diens *Blikken in* P. WEILANDS *Handwb. v. d. Spelling*, op »*Glimlach*, *glimplach*, *grimlach* o. a. aangeteekend: *Glimlach* en *glimplach* worden door de meesten afgekeurd en, zoo wij meenen, te regt." Tegen deze afkeuring, wat het gebruik van *glimlach* betreft, protesteerde de heer Mr. J. VAN LENNEP in den derden jaargang van gen. tijdschrift, bl. 132, »Intusschen", verklaart de heer VAN LENNEP, »is er naar mijn gevoel een

groot verschil tusschen *glimlach* en *grimlach*. 't Eerste, met de zachte *l*, brengt mij iets liefelijks, iets bevalligs voor den geest; 't laatste, met de ratelende *r*, iets hoogst onaangenaams. De *grimlach* van een *lief meisjen* — zie daar een kombinatie van denkbeelden, die er bij mij niet in wil. Een *grimlach* doet mij aan *grimmen*, aan *grimmigheid*, aan *gramschap* en *grijnzen* denken. Ik heb het dan ook nooit gebezigd, ten zij waar ik van een bitsen, boosaardigen of verraderlijken lach sprak. Doch in *glimlach* ligt iets liefs. Ik wil niet beslissen of het een afzonderlijk woord zij en met *glimmen*, vermaagschapt, (*un brillant sourire* zegt de Franschman), dan of een gevoel van welluidendheid reeds tijdig bij onze voorvaders de *r* in *l* heeft doen veranderen, maar, wat hiervan zij, ik protesteer tegen de verbanning van het woord, welke verbanning, mijns inziens, de taal nutteloos ontcieren en verarmen zou."

Een paar bladzijden verder (bl. 136—139), treedt de Heer MIDDELBEEK, te *Voorst*, als kloek verdediger en beschermer der aangevallen woorden *glimlach* en *glimplach* op »ten einde," gelijk hij zegt, »een paar schoone parels aan de rijke kroon onzer moedertaal niet onverdedigd te laten ontrooven." »*Glimlach*, *glimplach* en *grimlach* hebben toch," zoo vervolgt hij een paar regels lager, »naar onze wijze van zien, wel degelijk eene onderling verschillende beteekenis. Om dit gevoelen nader toe te lichten, merken wij in de eerste plaats aan, dat de woorden *glans*, *glimmen*, en het frequentatief *glinsteren*, onloochenbaar spruiten zijn van denzelfden stam, en wordt o. a. deze hunne verwantschap in de volgende uitdrukkingen: — *Een glans van genoegen lag op zijn gelaat*, en *zijn oog glom of glinsterde van vreugde op het hooren dezer heugelijke tijding*, ten duidelijkste zigtbaar.... En is nu het gelaat de spiegel van de ziel; wij beweren, dat mond en oog daaraan de voornaamste uitdrukking geven. Zoowel, nu, als het genoegen door het glimmen van het oog kan worden ontwaard, geeft ook (schoon misschien vaak op eene meer willekeurige wijze) de mond dezelfde aandoeningen te kennen door eenen *glimlach*.

»Ook glimplach zouden wij gaarne behouden zien. *Glimp* is synoniem met *schijn*, zoo het in vele opzigten al niet hetzelfde beteekent. *Glimplach* is dus wat een lach *schijnt*, dikwijls een onderdrukte lach. En in zooverre drukt het wel reeds de meer concrete denkbeelden van *glimlach* en *grimlach* uit. Maar er is meer. — De onbeschaamde spotter zal wel onverholen lagchen om hetgeen anderen heilig noemen, maar soms ook speelt een medelijdende *glimplach* om zijne lippen om den godsdienstigen ijver der vrome ziel. Zoo zou dit woord in het algemeen een spottenden, of wel spottend medelijdenden, maar altijd min of meer onderdrukten lach te kennen geven, en als zoodanig werkelijk een afzonderlijk gemoedsbestaan uitdrukken.

»En nu: wat beteekent *grimlach*? — Kan het gebezigd worden voor den vergenoegden *glimlach*? Of voor den spottenden *glimplach* — Wij gelooven het niet. *Grimmen* is weder naauw verwant met grijnzen; alzoo: *grimlach* of *grijnslach*. De *grimlach*, naar de beteekenis van *grimmen*, is het kenmerk van boosaardigheid, nijdigheid, of welke andere gemoedstoestanden almede door dit verband worden aangeduid. Nu wordt *grijnzen* bij voorkeur gebezigd om daardoor valschheid uit te drukken, en VONDEL heeft welligt hetzelfde op het oog gehad, als hij den lasteraar van HUGO DE GROOT toeriep:

„O Farizeeuwsche *grijns*, met schijngeloof vernist,
Die 't groote lijk vervolgt, ook in zijn tweede kist;"

schoon hij hier een substantivum gebruikt.

»Wij mogen hieruit besluiten, dat *grimlach* een boosaardigen, valschen lach aanduidt, zeer verschillend van *glimlach* en *glimplach*.

»En hiermede meenen wij het onze gedaan te hebben, om de eer van een paar beteekenisvolle woorden onzer rijke en schoone moedertaal op te houden. Wel is waar hebben andere talen voor de drie bedoelde woorden slechts een enkel aan te wijzen; doch men zal het toegeven, dit pleit juist niet voor hare meerdere voortreffelijkheid. En zoo late men regt wedervaren aan *glimlach* en *glimplach*, en behoude ze nevens *grimlach*."

Op bladz. 227 van 't a. w. verklaart dan ook de Heer BOMHOFF, dat hij voor de vroeger door hem afgekeurde woorden, geenszins het harnas zal aantrekken. Hij blijft echter *grimlagchen* als het meest gebruiklijke aanbevelen.
CHALOEDA.

Glimlach, *grimlach*, en *glimplach*. Het woord is *grimlach*, een *lach*, waarbij men den mond vertrekt, als of men lagchen wil; te zamen gesteld uit *grim*, van *grinnen*, *grijnen*, *grijnzen*, en *lach* van *lagchen*.

In G. BRUINING, *Nederd. Synonymen*, Dl. II, bl. 197, leest men: »Op een ondier, dat, zijnen muil een weinig openende, zijne tanden aan weerskanten laat zien, past eigenlijk het werkw. *grimmen*, dat bij het gezegde nog het uiten van een geluid aanduidt, uit welks klank het woord gesproten schijnt. Van deze beteekenis gaat het woord over tot zulk een vertrekken van den mond, als waardoor zich de apen onderscheiden, en tot derzelver gebaren, die hierom *grimmassen* heeten; tot het lagchen met een weinig geopenden mond, dat men *grimlagchen* noemt".

Door de gewone letterverwisseling van *l* en *r* wordt *grimlach*, *glimlach*; zoo als men ook heeft: *vondel* en *vonder*, *nikkel* en *nikker*, *sta-*

meren en *stamelen*, enz. Dr. W. G. BRILL, *Hollandsche Spraakleer* (1846), bl. 72 en 73, en *Hollandsche Spraakleer ten gebruike bij inrichtingen van Hooger onderwijs* (1849) van denzelfden schrijver, bl. 36.

Bij *glimplach* is de *p* slechts eene euphonische letter, achter de *m* aangenomen, even als in *strompelen* van *strom* of *stromp*, *rampzalig* (met ingeschoven *p*) voor *armzalig* van *arman* (medelijden hebben) enz. Dr. W. G. BRILL, t. a. pl. bl. 83 en 54.

Tusschen *grimlach*, *glimlach* en *glimplach*, is dus geen verschil in beteekenis.

J. J. WOLFS.

Glimlach, *grimlach*, *en glimplach. Glimp* is van *glimmen*; de *p* is een aanlasch, als in *glomp* van *glomus*. *Grim*, grimmen komt van *gram* of gram van grim. Zie TUINMAN, *Fakkel*, bl. 117 en 122.

Glimlach is onderscheiden van *grimlach*; het eerste duidt eene aanminnige trekking van het aangezicht tot een vriendelijk lachje aan; het andere, een lach gemengd met een grimmige grijnzing; zie TUINMAN, *Vervolg van den Fakkel*, bl. 66. Hieruit blijkt genoegzaam het onderscheid tusschen *glim* en *grim*, maar tevens, dat *glimlach* en *glimplach* een en dezelfde beteekenis hebben, en ook als zoodanig gebezigd worden. Zie ook WEILAND, *Taalk. Woordenb.* op *glimp* en *grimlach*. V. D. N.

Grafschrift op Teunis met zijn wijf (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 181; V.; bl. 35). Deze personen waren waarschijnlijk dezelfde als: ANTHONIS CORNELISSE en MEIJNSGEN HUYGHEN; hij oud 101, zij 99 jaren; hij van *Lis*, zij van *Hillegom* geboren; te zamen gehuwd 75 jaren, beide gelijktijdig gestorven, en begraven den 22sten Januarij 1605 in de Nieuwe kerk te *Delft*. Het *inschrift* op de zark, die hun graf bedekt, is opgenomen in de *Verzameling van Gedenkstukken* door P. TIMARETEN, Dl. I, *Delft*. 's Hage 1777.

V. D. N.

Spreekwijzen. »*Loop naar St. Velten*" (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 183).

[Na hetgeen over deze spreekwijze door CONSTANTER en anderen in DE NAVORSCHER, Dl. IV, bl. 183 is gezegd geworden, zullen de Heeren WOLFS en V. D. N. ligtelijk bevroeden, dat het plaatsen hunner bijdragen overbodig zou zijn. Ditzelfde is ook van toepassing op beider mededeelingen over de spreekwijze: *Daar loopt wat van St. Anna onder* (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 184, 185). De eerstgenoemde heeft over deze zegswijze eene plaats uit SPRENGER VAN EYK, *Naschrift op de Spreekw.* bl. IX—XII, en de laatstgenoemde eene uit TUINMAN, *Ned. Spreekw.* bl. 61, afgeschreven en ingezonden.]

Hervormde gemeente te Ritthem (*Nav.* III.; bl. 223; *Bijbl.* 1854, bl. xvi, xxxvi, xlvii). Te WATER, *Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland*, bl, 197, zegt, dat, toen in 1574 met de overgave van *Middelburg*, het geheele eiland *Walcheren* van de Spaansche heerschappij verlost was, de Reformatie kon worden hervat, gelijk ook gelukkig geschied is, maar dat echter sommige dorpen geen eigen leeraars gehad hebben vóór het jaar 1600, het zij wegens bekrompenheid der geldmiddelen, of het klein getal der inwoners. Onder deze dorpen noemt hij ook *Ritthem*, en verwijst tevens naar HUNNIUS, *Zeeuwsche Buize*, bl. 130—131, volgens wien de eerst bekende *vaste* predikant aldaar schijnt geweest te zijn PETRUS BUISSON in 1646, ofschoon die gemeente te voren door de naburen is bediend geworden, daar zij reeds in 1628 als eene gemeente op zich zelve voorkomt. V. D. N.

Jan Salie (*Nav.* III.; bl. 223; IV.; bl. 187). *Jan-Salie*, spotnaam, is *Jan Sally*, (*Sal*= *Sally* for *Sarah*), dat is *Jan Saartjen*, gelijk wij ook *Jan Trijntjen* plachten te zeggen, maar van de Engelschen overgenomen. BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl. der naamw.* op *Salie.* J. J. WOLFS.

Schorren of Uiterwaarden (*Nav.* III.; bl. 224; IV.; bl. 189). *Schorre*, ook *schoore* genaamd, hetzelfde als *gorsen*, *uiterwaard*, onbedijkt land, aanwas, voorland. Het woord *schoor* of *schorre* is volgens VAN DE WALL, *Handv. van Dordt*, Dl. I, bl. 48, en na hem WEILAND, *Woordenboek* in v., afkomstig van het Angelsaks. *score*, in het Engelsch *shore*, iets dat boven het water uitsteekt, in het algemeen, land dat boven water ligt. Zie ook VAN MIERIS, *Charterboek*, Dl. I, bl. 249; KILIAEN, *Dict. Etym.* i. v., *schoore* of *schorre*. De benaming van *uiterwaard*, in *Friesland*, ook in *Gelderland* gebezigd, beteekent: *onbedijkt land*, gelegen *buiten de waard*, b. v. buiten de *Thieler-* of *Bommelerwaard*. Ook *gors* of *uitgorr*, meest in *Zeeland* en *Over-Flakkee* en daar omstreeks in gebruik, schijnt afkomstig van *gars* of *gras*, *gramen*, *garse*. Zie KILIAAN en WEILAND, t. a. p.

V. D. N.

Schorren of Uiterwaarden. TUINMAN teekent aan in zijn *Fakkel der Ned. Taale*, bl. 330, op het artikel »*Schorre*, een onbedijkt land, is van 't Grieksche *scheros*, de strand, of *cherros*, verlaten, driest land. Voor *schorren* zegt men ook *scheeren*. Anders, *schorre*, *schoore*, kan zijn *scheure*, *gescheurt land*, dat onbedijkt is". Bij gebrek aan eene betere afleiding, die ik minder gezocht wenschte, deel ik ze echter mede.

Uiterwaarden. Het woord *waard* werd in vroeger' tijd genomen voor *eiland*, ook voor *burcht*, *sterkte*, *verschansing*, en bij overdracht voor *bescherming*. Bij KILIAAN vindt men: »*Weerd*, *weert*, *wert*, *weerder*, vetus. *Insula: insula amnica & Propugnaculum.* Hinc *Key-*

sers-weert, *Bommels-weert* q. d. *Caesaris insula*, *Bomeli insula;*" — en »*Waerde*, *warde*. vetus. *Custodia & Vigilia*", verder »*Waerden*. vetus. *j. waeren*, *Custodire*". BILDERDIJK, *Verhandel. over de Gesl. der Naamw.* bl. 370, wil, dat *oord* en *waard*, voor *landstreek*, hetzelfde is: »de *w* in *waard* is eene zeer vluchtige letter, die men in de uitsprake lichtlijk aanneemt en verliest. Zoo is de Alblasser*waard* het Alblasser *oord*". J. J. WOLFS.

H. Stromberg (*Nav.* III.; bl. 224; IV.; bl. 187). HENRICUS STROMBERG wordt als Latijnsch dichter (?) vermeld bij J. C. HOEUFFT, *Parnasus Lat. Belg.* pag. 75 in de noot. Hij schijnt met ED. PUPPIUS Latijnsche gedichten te hebben uitgegeven te *'s Hage* in 1652, »infra omnem censuram pessima", volgens den Heer HOEUFFT, die vermeent, dat hij van Duitschen oorsprong was. JOCHER, *Gelehrten Lexicon*, noemt hem een Theologant te *Kampen*, doch op de lijst der Predikanten te *Kampen* wordt hij niet genoemd. Hij schreef nog *Hebdomaden piarum meditationum; meletema epicum de Synodis.* V. D. N.

Kruisjes op de straatsteenen (*Nav.* III.; bl. 224; IV.; bl. 189). Te *Schagen* werden tot in het laatst der vorige eeuw van regeringswege, gedurende de kermis, aan verschillende gebouwen houten kruizen vastgehecht, als wanneer men niemand om verschuldigde gelden mogt aanmanen, zonder zijn regt op de vordering te verliezen. Te *Zwolle* werd nog voor weinige jaren, bij den aanvang der jaarmarkt, een groot zwart kruis opgerigt.
C. W. BRUINVIS.

Robert Robertsz (*Nav.* III.: bl. 228; IV.; bl. 201). ROBERT ROBERTSZ. LE CANU werd geboren te *Amersfoort*, den 27sten November 1563. Hij woonde eerst te *Amsterdam*, daarna te *Hoorn*, alwaar hij het beroep van »School-meester van de konste der grooter Zee-vaert" uitoefende. Hij schijnt tot de Doopsgezinden behoord te hebben, doch werd omstreeks 1591 door hen, wegens zijne godsdienstige denkwijze, in den ban gedaan. Hij was gehuwd en had kinderen. De kerkelijke twisten in het begin der XVIIde eeuw gaven hem aanleiding, vele »boekskens" te schrijven, doormengd met rijmen en liedekens. Bij al zijne vreemde en mystieke gevoelens, was hij zeer liberaal en noemt zich zelven »een onpartijdigh Neutralist".

Ik bezit van hem de volgende geschriften, waaraan bovenstaande levensbijzonderheden ontleend zijn:

1. Een herdruk van het door C. & A. vermelde werkje, uitgegeven: »Tot *Franeker*, voor JACOBUS HORREUS, Boek-verkooper in 't jaar M.D.C.XCII", in 8°. Het is door den uitgever opgedragen aan JOHANNES VAN DER WAEYEN, Hoogleeraar te *Franeker*.

2. »Rechte aen-wijsinghe tot die ware sichtbare Kercke Gods, ende totten waren Godsdienst, ende wat het Merck-teycken is daer aen men de ware sichtbare Kercke Godts sal bekennen, 't welck onses wetens, sint der Apostelen tijden, tot op dese tijdt toe, noch noyt soo recht aengewesen en is, noch oock onses wetens, behalven de Apostelen, van niemandt soo klaer bewesen en is als nu in desen ghedaen wort, door een onpartijdigh Neutralist, geboren binnen *Amersfoort*.

Waer in hij protesteert tegen alle hooghgeleerde Doctoren, Theologanten, Leeraers, ende Predicanten, die haer in de Christenheyt te samen rotten, secten, twist, tweedracht, scheuringe, deylinge, ende groote erghernissen aen-richten.

Jesaia 58. Roept haest, ende en spaert niet, verheft dijn stemme ghelijck als een Basuyne, ende verkondight mijnen volcke haer overtredinge, ende den huyse Jacobs haer sonde.

o Godt breeckt die steenen herten met u Godlijcke woort,
En drijft doch geluckigh uwe *Hamers-foort*.

Gedruckt voor ARENT SJOERSZ, Konst- ende Boeckverkooper tot *Statum*".

In hetzelfde bandje bevindt zich:

3. »*Gravamina* ofte Swaerigheden, van ROBBERT ROBBERTSZ, die hij uyt begeerte van sommige waerheydts lief-hebbers tot *Hoorn* (den 6den October 1618) selfs eerst over-gegeven heeft, in eygen handen van den Hooghgeboren Vorst ende Heer MAURITIUS, bij der gratien Godts, Prince van *Orangien*, Grave van *Nassau*, etc.

Om over-ghelevert ende voorgestelt te worden, op 't toe-komende eerste Synodus Nationael, ende van de Eerweerdighe, Hooghgheleerde Heeren, Vaders ende Broeders in CHRISTO, die daer vergaderen sullen, beproeft te worden, nae der Schrift die daer seydt, Proeft het al ende wat goedt is, dat behoudt. 1 *Thess.* 5, vers 21.

De tweede Editie, ofte uytgift veel fauten verbetert bij den Autheur selven".

N°. 2 en 3 zijn in 8°. en beide zonder jaartal, doch waarschijnlijk in 1646 gedrukt. Het eerste werkje was reeds geschreven in 1598; maar om verscheidene vervalschte nadrukken te weren, is deze uitgave bezorgd door HARKE GIJSBERTSZ. DE LEEUW. In beide bevinden zich eenige liederen.

4. »Onder verbeteringh. Sommighe Buerpraetgens, van de Resolutie der Ed. Heeren Staten van *Hollandt ende West-vrieslandt*, ende de Magistraten der Stadt *Hoorn*. Alles dienende tot opbouwinghe van de ware Ghereformeerde Kercke, ende tot rust ende vreede van de vrije vereenichde *Nederlanden* t'samen

gheset. Door ROBERT ROBERTSZ. LE CANU. Met een ghemeen Schoolmeester der grooter Zee-vaert. Proverb. 18, vs. 1, 2, 3. Tot *Hoorn*, Ghedruckt bij WILLEM ANDRIESSZ, Boeck-vercooper, woonende op *het Noordt*, in 't Schrijfboeck, Anno 1614". in 4°.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Robert Robertsz. Van het door C. & A. beschreven werk verscheen eene uitgave 100 jaren later te *Franeker*, 1693, in 8°, waarvan een exemplaar bij mij voorhanden is; en nog eene uitgave aldaar in 1720, naar opgave in sommige catalogi. Op den titel van de 2de uitgave leest men, hetgeen in de eerste niet voorkomt, den naam van ROBBERT ROBBERTSZ LE CANU, *in leven geauctoriseerde en geadmitteerde schoolmeester van de konste der groote zeevaart tot Hoorn.* Het schijnt, dat dit thans zeldzaam geworden werk, vroeger veel aftrek gehad heeft. Het wordt vermeld bij BAUER, *Bibl. Libr. Rar. Supplem.* III, p. 125. Voorts leze men over LE CANU, PAQUOT, *Memoires*, RABUS, *Boekzaal*, ook CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, en VAN DER AA, *Aanhangsel op* WITSEN GEYSBEEK. ROBBERT ROBBERTSZ heeft zeer tegen het genoegen der Generale Staten, uitgegeven *verscheyde fameuse libellen* door hem vervaardigd, waarvoor hij zwaar beboet en het tractement, hetwelk hij van den Lande trok, ingehouden is geworden. De bedoelde *libellen* of *bouxkens* schijnen te gunste van de Arminianen of Remonstranten gestrekt te hebben, en er is over geschreven aan het Collegie der Admiraliteit te *Hoorn* of *Enkhuizen.* Zie *Archief voor Kerkel. en Wereldl. geschied.* Utr., Dl. VII, bl. 76, 83, enz.

V. D. N.

Is Hugo de Groot Roomsch gestorven? (*Nav.* II.; bl. 217). VAN DER VYNCKT zegt in zijne *Troubles des Pays-Bas* dienaangaande het volgende:

»De Jezuiten SIRMOND en PETAU (PETAVIUS), de Heeren ARNAULT, DUPUY en andere zijner Parijsche vrienden zeiden, dat hij als Roomsch-Katholiek gestorven was; anderen maakten hem echter tot een Sociniaan. Niettegenstaande zijne grondige geleerdheid, had hij zich gedurende zijn leven zelden duidelijk over zijne godsdienst verklaard".

Een weinig vroeger zegt VAN DER VYNCKT: »Hier (te *Rostock*) stortte hij (DE GROOT) in eene gevaarlijke ziekte, en toen de geestelijken van alle godsdienstige partijen (sic) zich tot hem spoedden, beschaamde hij ze meest allen wegens de tot hem gerichte vermaningen, en zeide eindelijk, om zich van hen te ontslaan: »*Sum* GROTIUS", waarop er een antwoordde: »*Tu, magnus ille* GROTIUS!"

Overigens zal het met het Katholicisme van GROTIUS even zoo gelegen zijn als met dat van BILDERDIJK. Zie ALB. THIJM's rijm: *Het Voorgeborchte*, en al wat daarover geschreven is. (*)

AUGUSTUS.

Aegidius of Gillis van Rijckegens (*Nav.* III.; bl. 222). Hij kwam den 11den Julij 1688 als Predikant te *Ritthem.* Volgens de lijst bij SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*, bl. 770, bevond hij zich aldaar nog in 1693, en schijnt er den 13den Mei 1703 vervangen te zijn door GELLIUS AITEMA. Zie HUNNIUS, *Zeeuwsche Buize.*

V. D. N.

Naamsverandering van straten in Utrecht (*Nav.* III.; bl. 223). Al wat betrekking tot de bedoelde naamsverandering heeft zal ongetwijfeld zijn opgeteekend in het werk van N. VAN DER MONDE, *Geschied- en Oudheidkund. Beschrijv. van de pleinen, straten, enz. der stad Utrecht*, Utrecht, 1844. Dit onderwerp wordt daar in de meest mogelijke bijzonderheden behandeld; onder anderen Dl. I, bl. 257, over de benaming van *Heerestraat*, later in *Winssensteeg* en eindelijk weder in *Heerestraat* veranderd. De tusschenbenaming schijnt aan het geslacht WINSSEN, dat in 1445 die straat bewoonde, ontleend te zijn, terwijl die van *Heerestraat* haren oorsprong in de *Heeren* of *Kanonnikken* van *Oud-Munster*, wier tinsgoederen aldaar gelegen waren, gevonden heeft.

V. D. N.

Onuitgegeven werken van Vettius Valens Petosiris (*Nav.* III.; bl. 224). Van PETOSIRIS, een oud Egyptisch philosoof en medicus, die in den tijd van koning NECHEPSI bloeide en de artsenijkunst met de astrologie zeer naauw heeft verbonden, wordt melding gemaakt bij JÖCHER, *Gelehrt. Lexicon* in voce, die tevens verwijst naar SUIDAE *Lexicon*, FABRICIUS, *Biblioth.* en KESTNER, *Med. Gel. Lexicon.* Hij heeft geschreven over de astrologie, *de ratione praedicendi morborum*, een Grieksch HS. dat nog in de Keizerlijke bibliotheek te *Weenen* moet voorhanden zijn. FABRICIUS, *Biblioth.* en JÖCHER t. a. p. melden, dat hij geschreven heeft *Anthologias* of *Florida astrologicae*, hetwelk in HS. voorkomt en waarvan JO. CAMERARIUS, in de te *Neurenberg* (1532) gedrukte Astrologici, iets in het Latijn heeft uitgegeven.

V. D. N.

Catharina Brouwer (*Nav.* III.; bl. 224). COLLOT D'ESCURY, *Hollandsch Roem*, Dl. IV, A, 447 in de noot (*a*), gewaagt van deze vrouw en haar heerlijk gezang, waarbij wordt aangehaald, HAUG, *Brieven over het Nat. Tooneel.*

V. D. N.

(*) Het tijdschrift *de Katholiek* voor 1854 heeft eene uitvoerige en geleerde verhandeling over het punt in geschil, in eenige zijner nummers opgenomen.

Aanmerk. v. h. Bestuur

H. C. Cras (*Nav.* III.; bl. 63; IV.; bl. 42). Tot toelichting van het medegedeelde in DE NAVORSCHER, Dl. IV, bl. 42, strekke, dat de drie volgende huwelijken in *Leiden* hebben plaats gehad:

19 Aug. 1733. Mr. JACOBUS CRAS, jm. van *Batavia*, wonende op het Steenschuur, vergeseld met Mr. PHILIPS DES TOMBE, Secretaris der Weeskamer; met juffr. GEERTRUYD BOS, jd. van *'s Hage*, woont aan de vischmarckt, vergeseld met WENDELINA VAN ALPHEN, haar moeder, huisvrouw van Mr. DAVID BOS, Capt. deser Stede-binnenwagt en Schout van *Leyerdorp*.

18 Febr. 1734. SAMUEL CRAS, jm. van *Batavia*, woont in de Nieuwsteeg, vergeseld met Mr. ISAAC VISSCHER, Secretaris van *Oost-Poelgeest*, zijn oom; met MARIA MUSQUETTIER, jd. van *Leyden*, vergeseld met SARA RES PIE (?), wed. van JOHANNES MUSQUETTIER, haer moeder.

14 Oct. 1734. Mr. CONSTANTIJN CRAS, jm. van *Batavia*, met ABIGAEL WILHELMINA BOSCH, jd. van *'s Hage*, vergeseld met WENDELINA VAN ALPHEN, haar moeder.

.. ELSEVIER.

[Dat HENDRIK CONSTANTIJN CRAS een zoon van eerstgenoemden geweest is, blijkt uit de aanteekening van M. J. Z. in DE NAVORSCHER, Dl. IV, bl. 42.]

Utrechtsche St. Antonies- en St. Huberts-Varkens (*Nav.* III.; bl. 226; IV.; bl. 199). De H. ANTONIUS was bekend wegens zijne menschen- en beestenliefde; alleen ketters waren daarvan uitgesloten. Hij wordt afgebeeld met een varken aan zijne voeten, en ook RUBBENS, op zijne beroemde schilderij, voorstellende den dood van den H. ANTONIUS, plaatst een groot varken onder zijne legerstede. Bisschop PATRICK vermoedt, dat de Heilige van God het vermogen had ontvangen, niet alleen bij menschen, maar ook bij de dieren het zoogenaamde *Antonisvuur* te genezen, en dat, ter gedachtenis daarvan, de aan hem gewijde varkens een schelletje aan den hals droegen. De ware oorzaak van deze gewoonte schijnt echter nog dieper te liggen. Zekere STOWE meent zich te herinneren, dat wanneer de opzieners der markten bevonden, dat een vermagerd en uitgehongerd varken verkocht zou worden, zij gemagtigd waren het te benaderen in naam van ST. ANTONIUS, het de ooren te doorsteken, en alzoo hun regt van eigendom te doen gelden. Daarop werden deze heilige Antonius-varkens zooveel als publieke kostgangers; zij mogten naar eigen keus en goedvinden rondloopen, en ieder naar hartelust beknorren, zelfs die hun verkoos te eten te geven. Van daar het oude spreekwoord: »iemand naloopen als een Antonisvarken", en »snuffelen als een Antonisvarken". Vooral in *Engeland*, *Frankrijk*, en ook in ons vaderland waren de aan ANTONIUS gewijde varkens in groote eer en, althans een langen tijd van hun leven, onschendbaar. Zij mogten nergens verjaagd worden, en genoten, behalve van de vrome voorbijgangers, hun onderhoud uit bijzondere fondsen. »Les porceaux de l'Abbaye de SAINT ANTOINE *de Viennois*", zoo leest men in TRISTAN, *le Voyageur*, »peuvent paître où bon leur semble, et ont toute liberté d'entrer dans les maisons où chacun leur donne à manger, en consideration du grand SAINT ANTOINE". P. N.

Openbare Bibliotheken in Nederland (*Nav.* III.; bl. 229; IV.; bl. 202). Te *Enkhuizen* bezit de Hervormde Gemeente in een gedeelte van een gebouw aan de St. Gomarus of Westerkerk eene Bibliotheek, welke haren oorsprong verschuldigd is aan Ds. GERARDUS VESTERMAN, Predikant bij de voornoemde gemeente van den jare 1582 tot 1591, en Rector der Latijnsche scholen, die bij zijn overlijden zijne geheele boekerij aan zijne gemeente had vermaakt.

Zij is in de XVIIde eeuw aanmerkelijk vergroot en in waarde toegenomen, niet alleen door aankoop van belangrijke werken, maar ook door kostbare boekgeschenken van vele geleerde en aanzienlijke ingezetenen. Hare grootste uitbreiding echter is zij aan JACOB MEIJNERTSZ BROUWER verpligt, welke bij testament den 19den December 1652 (hetwelk nog bij den ondergeteekende aanwezig is) het grootste gedeelte zijner boekerij aan de Gereformeerde Kerk te *Enkhuizen* ten behoeve harer bibliotheek had gelegateerd, en welk legaat haar, bij zijn overlijden in den jare 1661, is ter hand gesteld.

De koperen kettingen, met welke de boeken sedert den jare 1657 voorzien waren, zijn er in 1839 afgenomen, en sinds dien tijd is voor ieder de gelegenheid geopend, om bij aanvrage aan den Bibliothecaris en tegen afgifte van bewijs, boeken ter lezing en gebruik te bekomen. De Catalogus in 1693 gedrukt, is thans in orde gebragt en met een appendix voorzien. Op de bibliotheek zijn de volgende zeer zeldzaam voorkomende werken aanwezig.

1°. *Biblia Sacra des Ouden en Nieuwen Testaments ofte de gantsche Heilige Schrift, vervattende het beschrevene woorts Godts nae de Hebreeuwsche ende Griekshe waerheyt getrouwelijck verduytschet, ende met verbeteringen ende annotatien van* EMANUEL TREMELLIUS, FRANCISCUS JUNIUS, THEODORUS BEZA *en* JOANNES PISCATOR, *ende nu in onse Nederlantsche tale overgheset door* ABRAHAMUS A DORESLAER, *Bedienaer des H. Evangelie* (te *Enkhuyzen*). De Apocryphe boeken zijn achter het nieuwe Testament geplaatst en getiteld: *De Boecken ghenaemt Apocryphe ofte een aanhangsel des Ouden Testaments, ghevoecht bij de Ca-*

nons der oude Kercke, verrijkt met corte aenteekeningen die allereerst in de Latijnsche tale sijn ghestelt door FRANCISCUS JUNIUS, *ende nu in onse Nederlantsche tale sijn overgheset ende ghepast op onse gewoonlycke Bijbelsche Translatie, door* ABRAHAM VAN DORESLAER.

Beide zijn in 1614 in folio gedrukt te *Amsterdam* bij JAN EVERTSE CLOPPENBURGH, met privilegie voor acht jaren. In den *Naamrol der Batavische en Hollandsche Schrijvers*, uitgegeven door ADRIAAN PARS in 1701, wordt van deze Bijbelvertaling geene melding gemaakt.

2°. *Verklaringhe der Scheppenissen an v myne beminde kinderen unde Ghebroeders Liefhebberen Christi alleen verschreuen*".

Dit zonderlinge werk in 1553 zonder naam van schrijver of drukker in folio uitgegeven, is in *margine* voorzien van meer dan 500 gedrukte afbeeldingen van *handen*, met verschillende vingerwijzingen en versieringen, alsmede van 34 onderscheidene figuren, zeer veel overeenkomst hebbende met afschietende lichtstralen, welke uit een langwerpig rond hun oorsprong ontleenen.

Het zal den ondergeteekende zeer aangenaam zijn, wanneer door een der Heeren Navorschers eenige opheldering kan worden gegeven, aangaande den oorsprong en de beteekenis der voorschreven figuren.

3°. *Chronicq Tytboeck en Geschietbibel van den begin der Werelt tot den jare* 1536, *verlengt door* SEBASTIAEN FRANCK, gedrukt in folio in den jare 1583.

4°. *Passionael of Gulden Legende*, beide het *winter en somerstuck*, gedrukt te *Antwerpen* in 1516.

5°. *Den Wijngaert van Sinte* FRANCISCUS, mede gedrukt te *Antwerpen* in 1518.

6°. *De Nederlandtsche Bijecorf.* Dit werk bestaat uit eene verzameling van meer dan 70 vlug- en spotschriften, welke in quarto zijn bijeengebonden en voor het grootste gedeelte betrekking hebben op het 12jarig bestand.

7°. *Biblia Polyglotta*, 5 deelen in folio, Antwerpen, 1569, en

8°. *Bibliotheca Patrum;* 12 deelen in folio, Parijs, 1563.

Voorts zijn nog op de Bibliotheek aanwezig eenige zeer oude uitgaven van de belangrijkste werken der Kerkvaders AMBROSIUS, ATHANASIUS, AUGUSTINUS, CHRYSOSTHOMUS, HIERONYMUS, ORIGENES, enz.

VAN DER MEER.

Gooiland (*Nav.* III.; bl. 256; IV.; bl. 209). Volgens M. ALTING, *Notit. German. Infer.*, zoude het *Goy* of *Gooiland* alzoo genaamd zijn naar het Duitsche woord *aw*, *ge-aw:* Nederd. *ow*, *ge-ow*. Ook IJPEY, *Geschiedenis der Nederlandsche Tale*, Dl. I, bl. 104, op het woord *gaauw*, *gouwe* stelt, dat *go*, *gey*, *goy* slechts eene verandering daarvan is. Men zie ook Mr. J. H. HOEUFFT, *Taalk. Bijdragen*, op *gouw*, en WASSENBERGH, *Over de eigen naamen der Friezen.*

Indien de meening gegrond is, dat *gou*, *go* en *goy* oorspronkelijk een *landschap* beteekent, mag men het er voor houden, dat *Gooiland* eene herhaling is, en *land* alzoo eene overtolligheid kan genoemd worden. V. D. N.

Meijer, *Meijerij* (*Nav.* III.; bl. 256; IV.; bl. 210). Over de beteekenis dezer woorden, waaromtrent uiteenloopende gevoelens bestaan, leze men STEPH. HANEWINKEL, H. C. FIL., *Geschied- en Aardrijksk. Beschrijving der Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, bl. 4, in de noot (*e*), alwaar het gevoelen van wijlen Mr. W. C. ACKERSDIJCK wordt medegedeeld. Volgens dien geleerde, beteekent *Meijer* eenvoudig *Schout*, en kan niet wel anders dan van dien naam zijnen oorsprong hebben. Derhalve is *Meijerij* ook *Schoutsambt.* Maar *Maijer* of *Meijer* beteekent in het Hoogduitsch een *boer*, een *landman;* van daar mogelijk, zoo als C. & A. zegt, de voornaam van *Meijer* bij de Joden (Hoogduitsche?), waarmede oorspronkelijk welligt iemand van het *platte land* bedoeld werd. V. D. N.

De moord steken (*Nav.* III.; bl. 256; IV. bl. 213). TUINMAN zegt in zijne *Spreekwoorden*, Dl. I, bl. 349, dat dit kromtaal is; en in zijnen *Fakkel*, Dl. I, bl. 243, dat *moord* van het Latijnsche *mors* afkomt, gesproten uit het Grieksche *moros*. Van daar zegt men *mors dood*, en tot een verwenschìng, *dat u de moord steke.* Derhalve zal, *hij is de moord gestoken*, zoo veel beteekenen als: *hij is dood.* Zie ook WEILANDS *Woordenboek* op het woord *moord*, hetwelk, zegt hij, eertijds eenen lijdelijken zin had; van daar dat, zoo als bij VONDEL, *van den moord gestoken* hetzelfde zal zijn als: *van den dood gestoken.* V. D. N.

Roomeester (*Nav.* III.; bl. 256; IV.; bl. 213). Zal dit niet hetzelfde zijn als *Rooimeester:* iemand die *regelt*, *schikt*, van *rooijen*, ook *roeijen* (zie KILIAAN, op het woord, en ook WEILAND, *Woordenboek*)? De *Roomeester* of geneesheer te *Sluis* was de persoon, die alles, wat de zieken betrof, regelde. Mij dunkt, dat deze verklaring veel waarschijnlijkheid heeft. V. D. N.

Mediis tranquillus in undis (*Nav.* III.; bl. 256; IV.; bl. 213). VAN LOON, *Nederl. Hist. Penningen*, Dl. I, bl, 346, op het jaar 1584, de spreuk van Prins WILLEM I, *Saevis tranquillus in undis* (zie VAN METEREN, *Nederl. Hist.*, fol. uitgave, bl. 228, 1°. en 8°. uitgave, Dl. IV, bl. 176) vermeldende, verwijst naar

OVIDIUS, *Metam.*, Lib. XI, vs. 730 etc., PLINIUS, Lib. X, Cap. 32, AELIANUS, Lib. I, Cap. 37, en ALCIATUS, *Emblemata*, bl. 178. Het *Mediis etc.* vindt men bij J. D. KOHLER, *Munz Belustigung*, vermeld; en J. H. LOCHNER, Th. II, p. 353, vertoont ons twee medailles op JO. BENED. CARPZOVIUS, met 's mans wapen, voorstellende een visch, liggende in het water, en de spreuk: *Mediis tranquillus in undis.*

V. D. N.

Admiraal (*Nav.* III.; bl. 287; IV.: bl. 221). Over deze benaming vind ik aangeteekend: *Amiraal*, niet *Admiraal*, stamt af, niet van het Latijnsche *admirari* (zich verwonderen), maar van het Arabische *Amara* of *Emira*. *Amara* beteekent *spreken*, bijzonderlijk *gebieden*, van daar *Emir*, een *Overste*. Het woord behoort onder die, welke men, hetzij door tusschenkomst van de kruistogten, hetzij door die der Spaansch-Sarraceensche oorlogen, in onze Westersche talen heeft overgenomen, gelijk *Alkove*, *Almanak*, en dergelijke. Zie de *Recensent ook der Recensenten*, 1818, Dl. XI, N°. 8; BURMAN, *Aanmerk. Ned. Taal* enz. Dl. I en II; NIEUWLAND, *Lett. en Oudh. Verlustig.*, Dl. III, bl. 355; die alle geraadpleegd hebben DU CANGE, *Gloss. Lat.*, ad vocem. V. D. N.

Admiraal. »Omtrent de afleiding van dit woord bestaan twee gissingen. Sommigen meenen, dat het van het oude Italiaansche woord *Miraglio* afkomstig is, terwijl anderen het weder van het Arabische *Amir* of *Emir* willen hebben afgeleid, dat *Heer* of *Bevelhebber* beteekent.

Zoo veel is zeker, dat dit woord het eerst in *Italië* gebruikt is. Echter geeft men veelal aan de eerste afleiding de voorkeur, dewijl *Miraglio* spiegel van het schip beteekent, dat voorheen de plaats des bevelhebbers was, van waar hij zijne bevelen *al miraglio* gaf. Voor het behoud der *d* pleit geen andere reden, dan dat de Spanjaarden *Admirante* schrijven. HOOFT schreef *Ammirael*". *De Oefenschool, Tijdschrift voor jeugdige Onderwijzers*, Dl. XIII, bl. 284. Ook VONDEL heeft *Ammirael*. BILDERDIJK, die *Admiraal* voor *Amiraal* kwalijk geschreven noemt, houdt het woord: »verbasterd uit *Emir Almumenin*, d. i. Vorst der Geloovigen", *Verkl. Geslachtlijst*, Dl. I, bl. 22; en de geleerde BOISTE schrijft naar *Restaut*: »*Amiral* (*Améras*, seigneur, *gr.*; *Amir*, *arab.*) *Dictionn.* T. I, p. 96.

Met het aangevoerde zal dus wel meest overeenstemmen, dat men *Amiraal* schrijft.

Mr. J. VAN LENNEP heeft in zijne *Voorn. Geschiedenissen van Noord-Nederland*, Afd. II, 3de St. een hoofdstuk gewijd aan de »beschrijving van den staat van het Zeewezen hier te lande, ten tijde van FREDERIK HENDRIK". Op bl. 126 over *Amiraal* sprekende, zegt hij: »*Amir-al-Mā* is *Arabisch*, en een tytel, die zoo veel beteekent als: »Bevelhebber te water". Dit uitheemsche woord, tot *Amir-al* verkort, kwam uit *Spanje*, waar de Arabieren eeuwen achtereen meester waren, en alzoo grooten invloed op instellingen en benamingen hebben uitgeoefend, ook by de overige Christennatiën in zwang. Daar nu het oorspronkelijke *Amir* en niet *Admir* luidt, behoort, dunkt my, ook het afgeleide zonder *d* geschreven te worden". J. J. WOLFS.

Gagelland (*Nav.* III.; bl. 286; IV.; bl. 220). *Gaghel* is een heester of boom, door KILIAEN *pseudomyrtus*, *eleagnos* genoemd, en, naar het schijnt, eene soort van *hoppe*. *Gagelland* zal zijn: *land met gaghel bezet*, in tegenstelling van *heideland*, met *heide*, *ericas* begroeid.

V. D. N.

Sterfhuisgebruiken (*Nav.* II.; bl. 24, 371—373, *Bijblad* 1853, bl. xiii, cix[a]). In *'s Hertogenbosch* worden, ik meen door bezorging van een der weeshuizen, voor de woning, waarin zich een lijk bevindt, tot aan de begrafenis bundels stroo met *rood geverwde plankjes* geplaatst, doch bij het vallen van den avond weder weg geborgen. Deze kenteekenen worden gewijzigd naar gelang de overledene gehuwd of ongehuwd, man, vrouw of kind is. De stukjes plank stellen pot- of dakpanscherven voor, en wijzen, even als het stroo, op de broosheid van het leven. Elders in ons vaderland duidt een lantaarn met eene niet brandende kaars, aan den ingang der woning opgehangen, de aanwezigheid van een lijk aan. Θ.........ς.

Kaarslicht bij veilingen (*Nav. Bijbl.* 1853, bl. xxi*b*. enz.). Ook thans nog wordt op vele plaatsen in de *Meijerij* bij verkoopingen kaarslicht gebruikt; kleine waskaarsjes worden ontstoken, en zoo lang zij branden, of gedurende een bepaalden tijd, terwijl zij branden nog biedingen aangenomen. In vele koopakten vindt men van het volbrengen dier formaliteit gewag gemaakt. Θ.........ς.

Spreekwijzen Een riem onder het hart steken (*Nav.* III., bl. 287; IV.; bl. 222). C. TUINMAN, *Nederd. Spreekwoorden*, Dl. I.; bl. 283, geeft de voorkeur aan *een hart onder den riem steken*, en noemt *een riem onder het hart steken* verkeerd, doch geeft geene gronden aan, dan alleen, dat door den riem, de *krijgsgordel* verstaan wordt, die voortijds in gebruik was. Ook WEILAND, *Woordenboek* op het woord *gordel*, stemt daarmede in. De zaak komt mij echter nog niet als bewezen voor, want daar de gordel of riem toch altijd, naar ik meen, *onder* het hart zal gedragen worden, dunkt mij, dat het denkbeeld, daardoor steun aan het hart te geven of den moed op te houden,

en alzoo *een riem onder het hart steken*, meer eigenaardig en aannemelijker is.

V. D. N.

Hans von Landebach (*Nav.* III.; bl. 290; IV.; bl. 239). Nergens heb ik een boekdrukker van dien naam te *Rome* vermeld gevonden. Bekend is het, dat in 1467 CONRAD SWEYNHEYM en ARNOLD PANNARTZ zich van *Subiaco*, waar zij eenige werken gedrukt hadden, naar *Rome* begaven, en dat in hetzelfde jaar ULRICH HAHN zich als boekdrukker te *Rome* vestigde. Daarom kan de gedenksteen te *Heidelberg* nog wel waarheid behelsd hebben. De bewuste HANS VON LANDEBACH zal misschien een werkman van SWEYNHEYM en PANNARTZ geweest zijn, die zich kon beroemen, de eerste boeken te *Rome* eigenhandig *gedrukt* te hebben.

P. A. T.

Het land hebben (*Nav.* III.; bl. 319; IV.; bl. 253). Dit beteekent, zoover mij bekend is, *tegenzin in iets hebben*, *zich vervelen.* Ik gis, dat deze zegswijze ontstaan is uit de eerste syllabe van het verouderde *lantsaem*, nu *langzaam*, door KILIAEN opgeteekend. Dit *lant*, *land*, *d* en *t* zijn toch wisselletters, wijst ons naar een ook in onbruik geraakt znw. *lant*, één of verwant met het Latijnsche *lentus;* het verouderde *lenteren*, langzaam en traag zijn in den arbeid, talmen, ook bij KILIAEN; *lanter*, in het nog gebruikte *lanterfanten*, omdrentelen, omslingeren uit verveling, het Fransche *lanterner*, besluiteloos in zijne zaken zijn, den tijd met nietigheden verbeuzelen, enz. Langzaamheid en traagheid in het handelen baart verveling.

R. P.

De kist van Hugo de Groot (*Nav.* III.; bl. 320; IV.; bl. 265). Om aan het verlangen van S. v. W. met de meest mogelijke juistheid en tevens geloofwaardigheid te kunnen voldoen, heeft men mij in staat gesteld, het volgende mede te deelen: »De *kist*, waarmede H. DE GROOT uit *Loevestein* ontkwam, is tot heden de eigendom der familie GRASWINCKEL DES VILLATES te *Delft*, en aldaar ter bewaring gesteld op het *Hofje* genaamd *van Gratie.* Naar luid van uiterste wilsbeschikking, is die kist achtereenvolgens gekomen van Mr. WILLEM DE GROOT, broeder van HUGO, gehuwd in 1623 met ALIDA GRASWINCKEL, bij wie hij 8 kinderen verwekte, op hun oudsten zoon JAN DE GROOT, gehuwd met MARIA VAN LEEUWEN; van dezen op hunne oudste dochter MARIA, gehuwd met FRANC. FRED. WOLPH. VAN OVERSCHIE; van deze op den oudsten zoon Mr. FRANC. JACOB, Veertig Raad der stad *Delft*, gehuwd in 1710 met JOHANNA MAGDALENA INGELBIJ, van welke de oudste dochter ANNA MARIA in 1733 huwde met Mr. BARTHOUT VAN SLINGELAND. De oudste dochter van deze, ELISABETH CHRISTINA V. S. huwde in 1752 DAVID GRASWINCKEL, Burgemeester en Bewindhebber der O. I. C. te *Delft*, wier oudste zoon Mr. JOHAN WILLEM weder ANNA PETRONELLA DES VILLATES huwde. Hun oudste zoon, WILLEM GRASWINCKEL DES VILLATES, huwde in 1820 MARGARETHA JOHANNA SAS, waarvan een eenig overgebleven zoon GIJSBERTUS JACOBUS. Ten aanzien van de alhier vermelde opvolgende bezitting der kist, heeft nimmer eenige twijfel bij de afstammelingen bestaan, en zij wordt ook door de nog voorhanden boeken, papieren en bescheiden bevestigd.

Wat nu de kist van den Heer KLINKHAMER betreft, afgebeeld en beschreven in het werkje: *Het leven van Hugo de Groot*, uitgegeven te *Amsterdam* in 1785, en ten tweedenmale in 1790 zonder naam van uitgever of plaats, de echtheid daarvan is te allen tijde betwijfeld; zie de *Vaderl. Letteroef.* aangehaald in DE NAVORSCHER, III.; bl. 18, maar ook in het genoemde *Leven van de Groot* wordt de zaak genoegzaam in het midden en aan het oordeel van den lezer overgelaten.

Het schijnt echter buiten kijf, dat er *twee* gelijksoortige kisten hebben bestaan, doch of men daarbij moet denken aan eene *namaking*, dan wel, gelijk sommigen meenen, dat er op *Loevestein* twee kisten in gebruik geweest zijn, ééne voor de komende, en ééne voor de weggaande boeken, wie zal het beslissen? Doch dat de kist, welke eenmaal *Loevestein* den *Huig* heeft geligt, die is, welke thans nog te *Delft* voorhanden en te zien is, mag met alle reden voor waar worden gehouden. Men zie verder het reeds vroeger medegedeelde over de kist te *Delft*, alsmede *de Konst- en Letter-Bode*, 1836, Dl. II, bl. 396; ook *Geschiedk. Aanteeken. betrekkelijk het fort Loevestein*, Gorinchem, 1840, bl. 99, 100 en de *Bijlage*, bl. 44—46.

V. D. N.

Grafschrift op J. A. Streso (*Nav.* III.; bl. 322). Als ik mij niet bedrieg, heeft M. den laatsten regel vergeten, die, gelijk ik het altijd hoorde aanhalen, aldus luidt:

„Dan komt gij eens bij STRESO".

Wie kan den dichter (?) noemen? Is het niet HERINGA?

Q—*$_*$*—X.

Grafschrift op J. A. Streso. Indien het door M. *te Maastricht* medegedeelde in de daad een grafschrift is, waaraan ik zeer twijfel, daar ik het voor eene soort van rijmelarij houde en als zoodanig in mijne jeugd dikwijls heb hooren voordragen, is het in alle gevallen niet vervaardigd op J. A. STRESO, die nooit te *Leyden* Predikant geweest is, maar als Emeritus-Predikant van *Kampen* voor eenige jaren is overleden. Het zou dus moeten doelen *of* op ZACHARIAS JACOBUS STRESO, die in 1725 te *Leyden* Predikant is geworden en

veertig jaren daarna overleden is, *of* op CLEMENS STRESO, zijn neef, die in 1748 aldaar het Leeraarsambt aanvaardde, en in 1800 overleed. E. A. P.

Grafschrift op J. A. Streso. In HUYGENS *Korenbloemen*, Dl. II, Boek XXI, bl. 312, uitg. in 4°. van 1672, leest men een

Graffschrift van C. STRESO.

Gebroeders, hier light STRESO,
Die niet en sprack, of dé soo;
En, doe sijn draetje brack,
Stierf soo hij dé en sprack.
Gaet henen en doet mé soo.

Omtrent C. STRESO wenschte ik wel eenig berigt. J. C. K.

Amstelredams eer ende opcomen (*Nav.* II.; bl. 88; III.; bl. 85; *Bijblad* 1853, bl. lxxx; 1854, bl. iv, li, lxxii). »*Amstelredams eer ende opcomen door de denkwaerdige Mirakelen aldaer geschied*, is geschreven door den godvruchtigen en geleerden Heer LEONARDUS MARINUS (MARIUS), Pastoor van het Begijnhof te *Amsterdam*, en aldaar overleden den 18den October 1652, een schrijver waarop *Amsterdam* mag roemen. Zijne zinspreuk was: *Fortiter*, *sed Suaviter*; men kan zijn afbeeldsel vinden in een werk, den geleerden wel bekend, *Bibl. Belg. Auctor* FOPPENS".

Beknopt Geschiedk. verhaal van het beroemd Mirakel, waarmede God de stad Amsterdam heeft vereerd en verheven. Tweede druk. *Amsterdam*, bij C. L. VAN LANGENHUIJSEN, 1845.
A. AARSEN.

Gapers voor de winkels van droogisten (*Nav.* I.; bl. 59, 111, 149; II.; bl. 63, 128, 189). Behalve de reeds opgegeven redenen, hoorde ik wel eens eene andere, die mij niet waarschijnlijk voorkomt. De droogisten hadden het voorregt van den verkoop der zoogenaamde slaapbollen, welke, even als de snuit van den zwaardvisch, nog zoo lang niet geleden als sprekend wapen van den droogist, voor menigen winkel in onze binnensteden hier en daar gezien werden. Die slaapbollen ontving men, of heette men te ontvangen, uit de *Levant*, of van de noordkust van *Afrika*; en nu wees de *gapende Turk* (want het zijn dikwerf *Turken*-, in plaats van *Narren*-koppen) aan, dat de Oostersche waar aldaar te verkrijgen was.
Θ.......ς.

IJzers in het Huis te Britten gevonden (*Nav.* II.; bl. 220; III.; bl. 235). PARS haalt in zijne *Katwijksche Oudheden*, 1745, bl. 78, de kaart van het huis te *Britten* aan, »gedrukt ende gemaakt door JOH. VAN DEUTEKOM, tot *Haarlem*, in 't jaar 1588 — waarin weder alle de oudheden seer net sijn gesneden en een dat niet weet ergens meer vertoond te sijn; nam. een swaar ijser voetstuk (*pedale*) lang wesende de vijv voeten, breed een voet, wegende 450 pond, nevens nog drie diergelijke en meer vremdigheden aldaar gevonden in desselvs grondvesten, den eersten van Louwmaand desselven jaars".

Het ijzer is dus gevonden in 1588, en waarschijnlijk heeft toen de bedoelde storm gewoed. De vier ijzers, waarvan er een bij PARS op de plaat tegenover bl. 103 afgebeeld, op bl. 105 in den tekst aangehaald wordt, hadden, naar de afbeelding te oordeelen, wel wat van aanbeelden. Waar zij gebleven zijn is mij onbekend, en men wist er mij ook te *Katwijk* niets van te zeggen. Θ.......ς.

Nederlandsche Volksoverleveringen (*Nav.* I.; bl. 354; II.; bl. 272, 273, 291, 326, 355; *Bijbl.* 1853, bl. ix, x, xi, xxii, xlviii, lxvii, lxviii, lxxi, lxxii, xciii, cvii). De windwijzer op den prachtigen kerktoren te *Nuland* in *Noord-Braband* is geen haan, zoo als gewoonlijk, maar een schip. Men verhaalt, dat een rijke schipper, op zee door storm beloopen en in gevaar van schipbreuk, de gelofte deed, om ter plaatse, waar hij behouden zoude aanlanden, eene kerk te stichten. Gelukkig dreef de wind zijn schip tot *Nuland* voort. Hij deed zijne gelofte gestand; en tot herinnering daarvan, strekt het schip tot vaan.

Zoo als ik vroeger opmerkte, was de Admiraal CORNELIS TROMP in het dorp *Nuland* woonachtig tot 1672 (NAV. III.; bl. 340). Zoude hij welligt de middellijke of onmiddellijke oorzaak zijn, dat de windwijzer een schip vertoont? A. & A.

Nederlandsche Volksoverleveringen. Vreemde (*sympathetische*) *geneesmiddelen.* LUDOLPH *te V.* kan ik verzekeren, dat in *Noord-Braband*, althans nog zeer kort geleden, zelfs bij lieden uit den beschaafden stand, geloof werd gehecht aan de genezende kracht van den zoogenoemden *pintspot* der oude vrouw te (?), in de heide. Een mijner vrienden, in den omtrek woonachtig door den vrager aangeduid, verklaarde mij, dat hij, na het mislukken van alles wat de kunst aan de hand gaf, bij eene hevige kiespijn zijne redding bij den *pintspot* gezocht en gevonden had. Een stukje linnen, doortrokken van het bloed uit of bij den tand, werd aan de vrouw ter hand gesteld, door haar, onder het uitspreken van de vereischte formulieren, in den pintspot, en deze in de asch bij den haard weggeborgen. Of het middel blijvende hulp heeft aangebragt, en welligt nog zijne werking toont, weet ik niet. Θ.......ς.

Buyldragers (*Nav.* II.; bl. 311; III.; bl. 311). Het kan welligt den vrager op den weg helpen, dat in enkele plaatsen van ons vaderland, b. v. te *Zalt-Bommel*, een *Zakkendragers*

Gilde bestond, en nu nog de lieden, welke aardappelen, turf, enz. uit de schepen lossen en bij de ingezetenen binnendragen, onder den naam van *Zakkendragers* bekend staan. *Buil*, in de beteekenis van *zak*, is in het lage gedeelte van *Gelderland* zeer gewoon.

Θ.......ς.

Samoureusen (*Nav.* II.; bl. 343; III.; bl. 337). *Samoereuse* kan wel eene verbastering zijn van *Sambreuse* (*Sambre et Meuse*), eene soort van vaartuigen, die zoowel op de *Sambre* en *Maas*, als op den *Rijn* gebruikt, of aan de boorden dier rivieren vervaardigd worden. In mijne kindsheid hoorde ik te *Zalt-Bommel* wel eens eenen persoon beschrijven: hij heeft een' neus als een' *Samoereus*, eene lip als een oorlogschip. Θ.......ς.

Escuriaalsche HSS. (*Nav.* II.; bl. 27; III.; bl. 15, 16; *Bijbl.* 1853, bl. xl, liv). Bij het doorbladeren van eenige nummers der *Indépendance Belge*, vind ik in N°. 312 van 9 November 1853, het volgende aangeteekend, hetgeen tot aanvulling of bevestiging strekken kan van hetgeen over dit onderwerp reeds is medegedeeld, en tevens tot een wegwijzer voor hen, welke later dit onderwerp uitvoeriger wenschten te behandelen.

»Academie Royale de Belgique, Classe des lettres. Séance du 7 Novembre 1853.

M. GACHARD lit une notice étendue et très intéressante sur la bibliothèque de *l'Escurial*. On croit généralement que le monastère de *l'Escurial* dut sa fondation à un voeu qu'aurait fait PHILIPPE II à l'occasion de la bataille de *St. Quentin*. C'est une erreur (*). PHILIPPE II ordonna la construction de cet édifice, qui devint l'une des merveilles du monde, au dire des historiens espagnols, pour y réunir les dépouilles mortelles des Souverains de *l'Espagne* qui étaient dispersés dans différentes villes: à *Grenade*, à *Fordesilas*, à *Valladolid*, etc. Le fils de CHARLES QUINT voulut doter le monastère de *l'Escurial* d'une bibliothèque ou fussent reunies les principales recherches littéraires de son royaume. Il commença par lui faire don de sa riche collection de livres et de manuscrits, puis il chargea ses ambassadeurs près des puissances étrangères de faire des acquisitions de bons ouvrages, et donna à plusieurs savants la mission de parcourir l'Europe dans le méme bût.

Le docte ARIAS MONTANO, qui avait été envoyé à *Anvers* pour surveiller l'impression de la fameuse Bible polyglotte, travailla activement à l'accroissement de la Bibliothèque de *l'Escurial* en faisant de nombreux achats dans les provinces belges. M. GACHARD réfute l'allégation du bibliographe HAENEL qui prétend que les bibliothèques des monastères des *Pays-Bas* auraient été dépouillées par l'ordre de PHILIPPE II de leurs manuscrits les plus précieux. Des documents authentiques, trouvés par M. GACHARD aux archives de *Simancas*, établissent d'une façon irrécusable, que si l'on rencontre à la Bibliothèque de *l'Escurial* des manuscrits portant une marque originaire de nos abbayes, c'est qu'ils furent vendus par les religieux eux mêmes à l'agent du Roi *d'Espagne*. ARIAS MONTANO dit formellement dans sa correspondance, qu'il achète une grande quantité de ces manuscrits qu'on vient lui offrir, et qu'il fait relier avant de les expédier en *Espagne*, parce qu'on relie bien et à bon marché dans les *Pays-Bas*.

Diverses circonstances contribuerent à enrichir la bibliothèque de *l'Escurial*. Plusieurs personnages considérables lui firent don de leurs collections. Un batiment espagnol captura sous PHILIPPE III un navire, sur lequel se trouvaient beaucoup de manuscrits arabes appartenant au roi de *Maroc*. Il voulut en opérer l'échange contre des esclaves chrétiens; mais l'affaire ne se put conclure et les manuscrits furent déposés à la bibliothèque de *l'Escurial*. Malheureusement un incendie, qui éclata en 1671 dans la partie du monastère ou se trouvait la bibliothèque, detruisit un nombre assez considérable d'ouvrages précieux. M. GACHARD termine sa notice par l'indication des travaux, qui ont été faits à differentes époques pour dresser l'inventaire des richesses littéraires de la bibliothèque de *l'Escurial*".

Vermoedelijk zal deze verhandeling in de werken van de Koninklijke Belgische Akademie opgenomen zijn. §. §.

(*) Zoo? Dit verdiende wel eenig nader bewijs. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Twent van Raaphorst (*Nav.* III.; bl. 340). Op de aangehaalde plaats wordt gesproken over het geslacht VAN RAAPHORST, waartoe de echtgenoot van CORNELIS TROMP behoorde; en de schrijver (A. & A.) voegt er bij: »men kan ook denken aan TWENT VAN RAAPHORST". Ik meen hem te moeten doen opmerken, dat VAN RAAPHORST achter TWENT geen familienaam, maar een *nom de terre* uitdrukt. Wijlen de Heer A. P. TWENT, Minister van Binnenlandsche Zaken onder Koning LODEWIJK in 1809, was eigenaar van het buitengoed *Raaphorst* bij *Wassenaar*, thans eene bezitting van Z. K. H. Prins FREDERIK, en noemde zich daarom TWENT van *Raaphorst*. C. & A.

Simon de Vries en zijn boek »de zeven duivelen, regerende en vervoerende de hedendaagsche Dienstmaagden (*Nav.* III.; bl. 350; IV.; bl. 223, 275; V.; bl. 59). De geheele curieuse titel van dit werk is reeds door J. C. K. in DE NAV. IV.; bl. 275 opgegeven. In den *Almanak*

voor Blijgeestigen 1829, bl. 80—98, komen breede uittreksels uit dat boek voor, onder den titel van: »*Hoe was het omtrent den jare* 1682 *met de dienstboden gesteld?*" J. D.
L.

Het geslacht Revius (*Nav.* III.; bl. 352; IV.; bl. 281). Indien bedoeld wordt het geslacht waartoe JACOBUS REVIUS behoorde, die onlangs door den Heer K. J. R. VAN HARDERWIJK, in den *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1854, is herdacht geworden, is het te vermoeden, dat daarvan weinig meer bekend is dan dat het een deftig *Deventersch* (*Overijsselsch*) geslacht geweest is, welk aldaar tot de voormalige Regeringsleden behoorde. De reeds genoemde godgeleerde, geschiedschrijver en dichter schijnt geene mannelijke afstammelingen nagelaten te hebben. Zijn geslacht is derhalve alleen in de vrouwelijke linie tot heden voortgezet.
V. D. N.

Spreekwijze. Smik als een uil (*Nav.* III.; bl. 352; IV.; bl. 282). Bij OVERBEKE leest men t. a. p.: »*Dus songen vier Gesellen*, dees van liefde blindt, die *smick* als een uyl, de derde kreet luyde, enz." Het woord *smick* doet alzoo, dunkt mij, aan eene soort van geluidgeving denken. Bij TUINMAN, in *de Fakkel*, vindt men *smekken*, geluid met de kaken; zoo ook *smikkel* en *smikkelbrok*, een en ander van *smaken* afgeleid wordende, van daar welligt *smakken*, *dentes coelidere*, *met de tanden knarssen;* zoodat *smick*, *smek* en *smak* verwant zijnde, daarmede het *knarssen* van den uil zal bedoeld zijn. Ik geef dit om beter; de reeds geleverde antwoorden konden mij niet bevredigen. V. D. N.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (*Nav.* III.; bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii). *Eerst eten, zeggen die van Oosterhout.* Aanleiding tot dit spreekwoord moet de volgende gebeurtenis gegeven hebben. Te *Oosterhout* zoude iemand geregt worden, maar dewijl men minder vlug dan gewoonlijk daar mede te werk ging, was het etensuur geslagen, waarom men besloot de teregtstelling tot na den middag op te schorten. Toen men echter tot de uitvoering van het vonnis wilde overgaan, was de schuldige verdwenen en werd te vergeefs gezocht. Van daar wordt dit spreekwoord toegepast op iemand, die, meenende nog iets eerder te kunnen verrigten, voor eene andere zaak te laat komt.
J. G. DE S.

Eerste bestrating van wegen in Zeeland (*Nav.* III.; bl. 383; IV.; bl. 301). In de *Staats-Courant* van Dingsdag den 21sten Februarij 1843, vindt men eene opgave der bestrating van onderscheidene wegen in *Nederland*. Daaronder komt voor die van *Breskens* naar *Sluis* (1810—1813); van *Middelburg* naar *Vlissingen* en *Vere* in het begin der XVIIIde eeuw; van *'s Heeren Arendskerke* over *Goes* tot *Kapelle* in 1650; van *Zierikzee* naar *Nieuwerkerk* in 1673; van *Tholen* naar *Poortvliet* in de XVIIde eeuw. Ook wordt de weg van de *Willemstad* naar *Steenbergen* genoemd, doch de tijd der bestrating niet opgegeven.
V. D. N.

Windhoutzaagmolen (*Nav.* III.; bl. 388; IV.; bl. 305). Op de laatstgenoemde plaats wordt vermeld, dat de eerste houtzaagmolen te *Zaandam* in 1596 opgerigt is. Op de achterstijlen in den molen echter is gebijteld: »1592 ben ik hier gebouwd", »1596 ben ik hier geplaast". In mijne verzameling van platen en portretten is eene plaat, welke den molen op een vlot voorstelt, zoo als hij in 1592 gebouwd, en aan de regterzijde, zoo als hij in 1596 geplaatst of opgerigt is. Onder aan leest men:

Ik was d'Eerst die het Hout, met sagen stukken saeghde,
Dat menigh wonder was, en wonder wel behaechde,
Waar door gekoomen is, ten nutte voor den dagh,
Hoe dat men 't hout op 't Best, en spoedichst sagen mach.
H. J. SOET.

Op een ander blad heeft men een lauwerkrans voor CORNELIS CORNELISZ, van dezen inhoud:

Lauwre Crans voor
CORNELIS CORNELISSZ VAN *Vijtgeest*,
Eerste Vinder van de Houtzagherij Moolens.

't Geen TALUS nooit en vont, en DEDALUS ghenaeckte,
Of d'een de zagen eerst Raders en Boren maeckte,
En d'ander ook den Bijl, en Dissel bracht in 't Licht,
Al dingen die daar sijn aen Moolens vast verplicht:
't Geen noijt de schrand're Griek of Arabier kond vinden,
(Hoe wel sij konsten veel te soecken onderwinden)
† 't Uijtgeest gevonden is, t Sardam in 't werck ghestelt,
Dat men door Moolens met haer wiecken snel ghedreven,
En Raders wentelingh, dan neer dan opgeheven,
Aen zaghen vast verknocht, soo veele saghen kan,
Als eertijts voor de handt deed vijf en twintigh man.
Uw moet de eer en Loff ô ghij CORNELIS wesen,
Die ons met moeijten socht dees Conste hoogh ghepresen
En brachtse voor den dach, ten nutte voor t ghemeen,
Ja tot een groot gherieff ook van een ijeder een,
Soo datter is veel goets uijt uwe vond ghesproten,
Soo datter noch veel goets voor ons hier word genooten,
t Getuijghen ons de Zaan: de Amstel-stroom en Meer
Vertoonende met lust de teijckens van u eer,
Lang moet dees Conste in ons Vaderlant staan bloeijen
En uwe heijlsaam werk: noch daghelijcx aengroeijen,
Die nu ghekomen is soo helder aen den dach,
Dat hier bijnae een kindt een Man verstrecken mach.
Deught maeckt Edel. (*)

† (*aan den kant*) Anno 1592.

(*) De spreuk van HENDRIK SOET of SOETEBOOM, dezelfde dichter als van 't bovenstaande bijschrift.

Dat deze molen ook voor eenen tabaksmolen is ingerigt geworden, blijkt uit eene notarieele acte den 18den December 1718, gepasseerd door PHILIP VAN STENG, Notaris te *Zaandam.*

J. SCHREUDER.

't Geslacht de Moor (*Nav.* I.; bl. 377; II.; bl. 19; *Bijbl.* 1853, bl. xix, xxxv, xciv). Tot eene bijdrage moge dienen, dat in de quohieren van de graven in de Groote kerk te *Rotterdam* voorkomt onder N°. 320 in het Noorderpand, als eigenaar op 5 Januarij 1668 »Capteyn GOOSSEN WOELEN; nu de Heer CAREL DE MOOR als in huwelijk hebbende Jufvrouw HILLEGONDA WOELL; MARIA en MAGDALENA WOEL, drie kinderen van Capteyn GOOSEN WOELL, p°. Julij 1716. Nu de Heer CAREL DE MOOR, en Jufvrouw ANNA MAGDALENA DE MOOR, kinderen en erfgenaam van gemelde Heer CAREL DE MOOR; nu de Heer CAREL DE MOOR wordt tot de overboeking geconsenteerd door den Heer DANIEL VAN ALPHEN SIMONSZ. als in huwelijk hebbende Jufvrouw ANNA MAGDALENA DE MOOR 20 Aug. 1740". — Ongetwijfeld was de oudste van hen, de *Ridder* KAREL DE MOOR, vermaard schilder, die in Febr. 1738 te *Warmond* stierf, nalatende, volgens WEYERMAN, *Leven der Schilders*, een zoon en eene dochter, want deze is *aldaar* begraven den 21sten Februarij 1738.

V. D. N.

Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. gezangdichters (*Nav.* III.; bl. 68; IV.; bl. 54). GOTTFRIED ARNOLD, gestorven 30 Mei 1714; zijn *portret* is in 1716 te *Berlijn* uitgegeven, geteekend en gegraveerd door G. P. BUSCH. Hij wordt vermeld bij JÖCHER en SAXE, *Onom.* — CLAUSNITZER, geb. te *Thurn* bij *Annaberg* in *Meissen*, gest. te *Weiden.* — CRAMER, geb. te *Göstad*, zie *Kunst en Lett. Bode*, Dl. III, 1789, en SAXE, *Onom.* — HERMANA of HEERMANN, gestorven in 1581, zie JÖCHER. — JOH. AUG. HERMES; zijn portret C. BUCHARDI, del. MALVIEUX sculp., ook te *Amst.* uitgegeven in 1789, zie *Kunst en Lett. Bode*, Dl. II, III en VIII, 1788, 1789, 1794. — MUNTER, overl. te *Koppenhagen* den 5den Oct. 1793, in zijn 60ste levensjaar, zie *Kunst en Lett. Bode* 1794. — NEUMARK, geb. 16 Maart, gest. 8 Julij (17..?). — SCHLEGEL, zie SAXE, *Onom.* T. VIII. — SCHUBART, zie *Konst en Letterbode* 1792. — SPERATUS of VON SPRETTEN, geb. 13 Dec. 1484, gest. 17 Sept. 1554. — WEISSE, geb. 28 Jan., gest. 16 Nov. 1804, oud 78 jaren; zie uittreksel uit zijn eigen levensbeschrijving, *Kunst en Letterbode*, 1810, I. 281, SAXE, *Onom.* T. VIII.

V. D. N.

Napoleon te Amsterdam (*Nav.* I.; bl. 229; II.; bl. 321; *Bijbl.* 1853, bl. iii; *Bijbl.* 1854, bl. xxxiv, lxix, ciii, clii, cliii, clxxxiii). Als eene teregtwijzing der gezwollen beschrijving van de illuminatie en het vuurwerk op *den Amstel* dient, dat de pijl, door den Maire den Keizer aangeboden, het gansche gevaarte (dat echter met veel bekwaamheid was vervaardigd) niet in vlam zette.

De Keizer ontving den pijl, of wel de lont, om daarmede eene nagemaakte duif aan te steken, die door de kracht van het kruid, langs een gespannen metalen draad naar den tempel voortgedreven, het vuurwerk moest doen ontbranden. Eerst wilde de duif geen vuur vatten; toen dit eindelijk gelukte, vloog zij voort, doch na hare ontploffing bleef alles duister, en de eer der afsteking, »voor den Keizer bestemd", bleef bespaard voor een der werklieden, die zich in de onmiddellijke nabijheid van het kunstwerk bevond.

C. C. C.

Napoleon te Amsterdam. Den Heer M. J. Z. betuig ik hiermede mijnen dank voor de teregtwijzing (*Bijbl*, 1853, bl. cliii) van hetgeen ik, bl. ciii, omtrent NAPOLEON'S bezoek te *Amsterdam* mededeelde. Ook daarom vooral heb ik datgeen, wat ik wel eens had hooren verhalen, in het *Navorscher's Bijblad* bekend gemaakt, om van de nog levende ooggetuigen te kunnen vernemen, of het waarheid bevatte of niet. Omtrent de »in geboorte zijnde fabuleuse historie van NAPOLEON I" kan M. J. Z., geloof ik, nog al gerust zijn.

A. A. C. H.

Amerikaansche Predikanten (*Nav.* III.; bl. 131; IV.; bl. 112). Ofschoon de namen van BACHERUS, NIEUWENHUIJSEN, SCHAETS en BLOM veelmalen voorkomen op de *Naamlijsten van Predikanten in Nederland*, is echter aldaar van de bij deze vraag genoemde personen niets te vinden. Alleen zoude in aanmerking kunnen komen HERMANNUS BLOM, die in 1671 te *Woubrugge* kwam, en in 1682 overleden is. CASPARUS VAN ZUREN kwam in 1685 of 1686 te *Gouderak*, en stierf in 1708, wordende aldaar opgevolgd door zijn zoon JOHANNES, die in 1739 overleed. Op de *Lijst van Predikanten* in de *Wieringerwaard*, komt er geen van dien naam voor.

V. D. N.

G. Downing (*Nav.* III.; bl. 230). Mij is geene biographie van hem bekend. WITSEN GEYSBEEK, *Schoonheden enz. uit de Nederl. Geschiedenis*, Dl. VI, bl. 216 Noot, Amst. 1828, zegt hem aangaande: »Eertijds Predikant, een verachtelijke schurk, gelijk BURNET hem noemt, en CROMWELL'S President bij de Staten, na wiens dood hij van partij wisselde, de opgaande zon aanbad, en KAREL II liet hem zijne hoedanigheid behouden". Ook

HUME, *Hist. v. G. B.*, Dl. VII, bl. 538, noemt hem »een man van een verwaenden en trotschen aart". Zoodat VAN WIJN, in de *Bijvoegsels en Aanmerkingen* op de *Vaderl. Historie* van WAGENAAR, St. XIII, bl. 4—8, teregt opmerkt, dat »DOWNING bij zijn eigen landgenooten voor eenen verwaanden en bedriegelijken huichelaar te boek stond". Over zijne verdere handelingen kan men, behalve de genoemde *Bijvoegselen*, t. a. p. ook nog raadplegen AITZEMA, de *Brieven* van DE WITT, en WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* V. D. N.

Klotarius IV en Childerik III (*Nav.* III.; bl. 162; IV.; bl. 141). Naar HOOGSTRATEN, *Woordenboek* in voc. CHILDERIK, CHILPERIK en CLOTARIUS, en de schrijvers aldaar aangehaald, schijnt de vraag geen stellig en bepaald antwoord te kunnen verwachten, dewijl zoo wel het een als het ander in het onzekere zoude zijn. KLOTARIUS IV wordt door sommigen gehouden voor den zoon van DIEDERIK II; door anderen voor den zoon van DAGOBERT II, door KAREL MARTEL tot Koning verklaard, en tegenover CHILDERIK II gesteld. CHILDERIK III wordt door sommigen gezegd een zoon van THEODORIK III (of IV), bij anderen van CHILPERIK II, en nog anderen van KLOTARIUS IV te zijn; zoodat van CHILDERIK II geen sprake schijnt te zijn en het denkelijk CHILPERIK had moeten wezen, zoodat de bedoelde Fransche schrijver de waarheid zal gezegd hebben. V. D. N.

De staatkunde van het kerkezakje (*Nav.* III.: bl. 164; IV.; bl. 146). Ds. JOHANNES MUNNIKENMOLEN, THEOD. FIL. ADR. FRAT, kwam in 1745 van *Edam* te *'s Gravenhage*. De geschiedenis van 1746 en verv. kan bij WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, Dl. XX, worden nagelezen. Welligt zal het bedoelde versje in het *Dichtkundig Praaltooneel van Neerlands Wonderen*, of soortgelijke verzameling te vinden zijn.
V. D. N.

W. A. J. Abbema (*Nav.* III.; bl. 164; IV.; bl. 146). Of deze tot de familie van YDDE of EDO ABBEMA, een der Verbonden Edelen, behoorde, zal moeilijk uit te wijzen zijn, dewijl het onbekend schijnt, tot welk geslacht YDDE of EDO zelf behoorde. Zie over hem TE WATER, *Verbond der Edelen*, Dl. II, bl. 139—142. Sommigen leden van het geslacht ABBEMA hebben den naam van HARINCMA aangenomen, gelijk blijkt uit de genealogie daarvan bij FERWERDA *Wapenboek*, waarin echter YDDE niet voorkomt. Zijn wapen zal derhalve evenmin bekend zijn; doch daar hij te *Sneek* in 1566 Burgemeester was, is het mogelijk, dat aldaar nog iets hem betreffende is op te sporen.

Mr. A. J. ABBEMA, denkelijk dezelfde als A. S. ABBEMA, die in 1798 benoemd werd tot Lid der Nationale Vergadering, was waarschijnlijk verwant aan Mr. B. E. ABBEMA, welke in de geschiedenis van het laatst der vorige eeuw menigmalen voorkomt (zie *Vervolg op* WAGENAAR, *Vad. Hist.*), en van wien nog betrekkingen zullen in leven zijn te *Haarlem*, *Amsterdam*, of elders. V. D. N.

Godgeleerde Tijdschriften (*Nav.* III.; bl. 165; IV.; bl. 147). In den *Catalogus* van IS. LE LONG, Amst. 1744, vindt men een schat van *Godgeleerde Tractaten* vermeld. Onder die in 4°. bl. 64, N°. 184, komt voor: *Bericht vom Colloquia in diesen* 1546 *Jahr zu Regenspurg der Religion halben gehalten*, *enz.* Welligt dat het door MARTINUS eerst genoemde geschrift van 1547, eene vertaling daarvan zijn zal. Ook in den *Catalog.* van J. KONING, Amst. 1833, komen eenige dier geschriften voor; zie N°. 914 en verv. In het werk van IJPEY en DERMOUT, *Geschied. der Nederd. Herv. Kerk*, inzonderheid in de *Aanteekeningen* van het Iste Dl. bl. 427 en verv. zal mede over soortgelijke schriften wel iets vermeld zijn.
V. D. N.

A. Arondeaux (*Nav.* III.; bl. 196, IV.; bl. 175). Hij is denkelijk dezelfde als ARUNDEUS, Mr. DAVID ARUNDEUS, of ARUNDEAUX, die in 1584 Predikant te *Vlissingen* werd. Men meent, dat hij van *Gent* gekomen is. Hij overleed in 1585. Zijne weduwe hertrouwde met JAN DE PRINSSE in 1599; hij kan alzoo bij zijn overlijden geen hoogen ouderdom hebben bereikt. Welligt was hij een broeder van ISAAC ARONDEAUX, die volgens J. V. LANSBERGHE, *Beschr. der stad Hulst*, bl. 161, van 1591 tot 1595 het Griffierschap aldaar bekleede. Beide waren dan kinderen van A. ARONDEAUX, door THEODORIK bedoeld. Mr. DAVID A. had, onder meer andere kinderen, ook DAVID en HENRICUS, beide studenten in de Godgeleerdheid 1610 en 1614, en LEONORA, welke de zeekapitein BANKERT huwde. Zie VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 30—35; en TE WATER, *Hervormde Kerk te Gent*, bl. 68.
V. D. N.

Mr. F. J. van Overschie enz. (*Nav.* III.; bl. 228, IV.; bl. 262). Hij was Raad en Schepen der Stad *Delft* volgens den titel van een Brief aan dien »Edelen Achtbaren Heere" op de verschijning van zijn *Ouwt Nüws*, *enz.* in dichtmaat uitgegeven door het kunstgenootschap *Natura et Arte*, gedagteekend »uit onze vergadering te *Rotterdam* den 11den der Zomermaende des jaers 1735", ook ten zelfden jare in 't licht gekomen te *Rotterdam* bij PHIL. LOSEL, en te vinden achter een exemplaar van het *Ouwd Nüws* in 4°. Hij behoorde voorts tot de leden van het bekende geslacht der

OVERSCHIE's, waaruit ook de moeder van HUGO en van WILLEM DE GROOT gesproten was. Dat het voorbeeld, door hem gegeven, navolging gevonden heeft, laat zich niet denken, wanneer men in het aangehaalde vers van een kunstgenootschap dier tijden, zijn werk aan de kaak ziet gesteld, en aldaar onder anderen gezegd wordt:

„En slaat op kunst, noch zin, noch taal, noch spelling acht.
Ja gij verkiest, door een gansch wondre drift gedreven,
FRANS BALTES, KOSTER MAAS en VISVLIET na te streven".

Of ook:

„'t Oud Niiws, mijn Heer, dat gij der weereld op komt dragen,
Kan outheidkunde, noch nieuwsgierigheit behagen,
Geleert noch ongeleert kan uw geschrijf verstaan".

Een ander vers in handschrift, in hetzelfde exemplaar voorhanden, kent hem voorwaar hoogen lof toe, daar men ten slotte leest:

„Voert zulk een wijs en wakker man
Alhier 't gebied, hoe wijs moet dan
De *Delfsche* burgerij wel wesen".

V. D. N.

De Jonkvrouw van Mechelen (*Nav.* III.; bl. 229; IV.; bl. 203). Bijzonderheden, betreffende de natuurlijke kinderen van Prins MAURITS bij MARGARETHA VAN MECHELEN, zijn medegedeeld in de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 1854, 2de Serie, bl. 21—27. Aldaar wordt tevens van een *codicil* van 's Prinsen testament melding gemaakt, waarbij hij »vermits de goede genegentheyd ende affectie, die wij dragen tot onse *twee* natuurlycke zoonen, WILLEM ende LOUYS VAN NASSAU", te gunste van deze beschikt. Daar hij van geene andere kinderen spreekt, zoo blijkt hieruit genoegzaam, dat hij toen (5 April 1625) ook geene andere, en zeker niet bij de Jonkvrouw VAN MECHELEN, zal gehad hebben. Indien nu de *echtheid* van dit *codicil*, waarvan slechts een gelijktijdig *afschrift* schijnt voorhanden te zijn, niet te betwijfelen is, zoo zal L. M. den Heer W. J. A. GROTHE, voor zijne mededeeling daarvan, erkentelijk mogen zijn.

V. D. N.

Joannes Jacobus Aerts enz. (*Nav.* III.; bl. 258; IV.; bl. 214). Behalve de eerstgenoemde persoon, worden de overige *zes* in bijna alle bekende Woordenboeken vermeld, als: FRANCISCUS AGUILLON, bij JÖCHER, SWEERTIUS en WITTE; — GABRIEL en BALTHAZAR AJALO of AIJALA, bij JÖCHER en PAQUOT; — PHILIPPUS ALEGAMBE, bij BAYLE, NICERON, SAXE, WITTE en JÖCHER; — ALGERUS of ADELGERUS, ook ADELHERUS genoemd, bij SAXE, SWEERTIUS en FABRICIUS; — en JOZEF ATHIAS, bij JÖCHER en LE LONG, *Biblioth. de France*. Na deze aanwijzing vertrouw ik, dat het overbodig zal zijn nadere inlichtingen over hen of hunne geschriften te geven, waartoe ik mij echter, des verlangd, bereid verklaar.

V. D. N.

Journaal van A. Duyck (*Nav.* III.; bl. 259; IV.; bl. 218). Mr. ADRIAAN (ANTHONIS?) DUYCK, Heer van *Oudkarspel*, zoon van ADRIAAN DUYCK en ALYD VAN THOL, was Secretaris der Staten van *Holland*. VAN WIJN, *Bijvoegsels* op WAGENAAR, Dl. X, bl. 369, zegt: »dat hij de gewoonte had, zijne wenschen of gedagten in zijn *Memoriael* aan te teekenen". Hij was een man van gematigden aard; en SCHELTEMA, in zijn *Staatk. Nederland*, spreekt van zijne groote bekwaamheid en bedrijven. Zijne gematigdheid betoonde hij in vele opzigten. Hij voegde zijne aanteekeningen bij dat gedeelte der *Notulen*, welk niet gedrukt werd.

In den *Catalogus* der *Bibliotheek* van JOAN DE WITT, Dordr. 1702, N°. 124 der *Handschriften* in 4°. vindt men het *Journaal*, door MARTINUS vermeld, echter zonder den naam van DUYCK er bij. Deze zal alzoo aan hem uit het HS. zelf gebleken zijn, hetwelk toen voor eene som van *f* 10,10 werd verkocht.

V. D. N.

Het »Te Deum" (*Nav.* III.; bl. 260; IV.; bl. 219). Indien het A. A. C. H. ernst is, zijne vraag *zoo veel mogelijk juist* beantwoord te zien, dan zal het noodig zijn, dat hij de drie werken raadplege, welke breedvoerig over AMBROSIUS en AUGUSTINUS hebben uitgeweid. In de eerste en wel voornaamste plaats, sla hij op de *Levensbeschrijvingen* van AMBROSIUS, te vinden aan het hoofd der uitgave zijner schriften, eerst door PAULINUS, op verzoek van AUGUSTINUS, en later ook door BARONIUS geleverd. Bij MORERI, HOOGSTRATEN en anderen vindt men eene menigte schrijvers opgenoemd, welke hen vermeld hebben. Onder deze behoort mede DUPIN, die in zijne *Biblioth. Ecclesiast.* (uitgave in 4°. Tom. II, pag. 438—515) AMBROSIUS breedvoerig behandelt. G. C. HAMBERGER, *Kurze Nachrichten von den vornehmsten Schriftstellern, etc.* 1766, pag. 789 en verv. geeft vele bijzonderheden over hem en zijne schriften. De Rotterdamsche Kerkleeraar W. FRANCKEN, AZ. heeft van een en ander een goed gebruik gemaakt in het Tijdschrift *Licht, Liefde, Leven*, Rott. 1854, Dl. I, Aflev. 1, bij de *Geschiedk. Bijzonderheden omtrent het derde der Evangelische Gezangen, bij de Nederd. Hervormden in gebruik.* Wie zal, na dit alles, ons thans iets meer *met zekerheid* daarvan kunnen zeggen?

V. D. N.

Verzameling van Spreekwoorden (*Nav.* II.; bl. 28; III.; bl. 22; *Bijbl.* bl. xxxii, lvi, xcvi, cxli). De titel, ter laatst genoemde plaats opgegeven van 2e *Lijst van koddige Rariteyten en grappige Spreekwoorden door* ANNA FOLIE, is niet juist. Hij luidt: *Lijste van Rariteiten, Die verkocht zullen werden op den 33 van Haringmaand, in den jare dat driemaal twee zo veel doet als twemaal drie, — ten Huyze van* ANNA FOLIE — *Alwaar dezelve Rariteiten acht dagen na de verkoping van niemand konnen gezien worden.*

Gedrukt in Arabien, midden op de Zandzee, in 't vervalle kasteel van den Razenden Roeland.

ROOS.

Het schaakspel. In de *Nav.* III.; *Bijbl.* cli, wordt, bij de mededeeling van eenen merkwaardigen schaakstrijd te *Parijs* tusschen den Heer DE LA BOURDONNAIS en de Heeren BONFIL en LÉCRIVAIN, gezegd: »dat eerstgenoemde, met den rug naar het spel gekeerd, *beide* partijen zou gewonnen hebben." Deze partijen zijn in de *Palamède*, Dl. II, 1837, op pag. 7, 8 en 9, van zet tot zet beschreven, en daaruit blijkt wel, dat de Heer DE LA BOURDONNAIS de eerste dier partijen van den Heer LÉCRIVAIN heeft gewonnen, maar dat de tweede, tegen den Heer BONFIL, remise is geweest. De roem van den Heer DE LA BOURDONNAIS, als schaakspeler, is alom verspreid en kan zeer wel iedere onjuiste en overdrevene voorstelling missen, welke de strekking heeft, dien roem nog te vergrooten.

Het mannetje in de Maan (*Nav.* II.; bl. 206; III.; bl. 240; *Bijbl.* bl. clxi). Als eene nadere bijdrage tot het reeds behandelde, kan ik mededeelen, dat ik in mijne jeugd te *Groningen*, ook van een *man in de maan* heb hooren gewagen, die echter een *groenteverkooper* moest verbeelden, welke wegens eene onwaarheid, ten opzigte zijner koopwaar gesproken en de daarbij geuitte verwensching, dat hij met juk en groentemanden naar de maan mogt varen, indien hij geen waarheid gesproken had, dadelijk naar de maan was verplaatst. Ik herinner mij nog zeer goed, dat wij als jongens uit de avondschool komende, bij helder maanlicht ons verbeeldden dien man met zijn juk en manden duidelijk te zien. W. H. C.

Eegenisse (*Nav.* III.; bl. 356; IV.; bl. 296). Dit woord *Eegenisse*, of *Eeghenisse*, ook *Enghenisse*, doch veelal *Eechenisse* gespeld, bij PLANTIJN, KILIAEN, HOOGSTRATEN en MEIJER voorkomende, beteekent *les aines*, *inguen*, *délies*. Anderen nemen het voor *de schaamte*. Ook VONDEL en ANTONIDES, zie KLUIT, *Zelfstand. Naamwoorden*, hebben dit woord gebezigd. In geene *Bijbelvertaling* is het mij nog voorgekomen; meest leest men, *in den buik*, doch ook, *in sin dunne van den lijve*, zie *Bijbel te Keulen* van 1480: en *in sijn gemechte*, in den *Liesveldschen Bijbel*, Antw. 1528. Van waar het woord is ontleend, is mij niet gebleken. V. D. N.

Poot aan Poot, Louw is dood (*Nav.* I.: bl. 222, II.; bl. 41; *Bijbl.* 1853; bl. clxxxi). Ook mij heugt, in mijn kindsche jaren het liedje *Poot aan Poot* met mijne kameraadjes te hebben gezongen, hand aan hand, al dansende in de rondte. Maar de woorden, die ik onthouden heb, verschillen eenigzins met die van RIKA; wij zongen:

Poot aan Poot!
LOUW is dood!
Leg hem in een kistje,
Zet den boer een klapmuts op,
Dan lijkt hij wel een *Mennistje*.

Ik weet niet, of RIKA een *Mennistje* is. Maar het is haar zeker wel bekend, dat men meisjes, die er fijn, bedeesd of preutsch uit zien, of een stemmig mutsje op het hoofd hebben, gewoon is, en vroeger meer dan nu, een *mennist zusje* te noemen. Welnu, een boer met eene *klap-* of *flapmuts* op, ziet er in den regel stemmig uit, en *lijkt dus wel een mennistje*. C. G. B. verwart, naar het mij toeschijnt, ons kinderlijk *Louw is dood*, met den kermisdeun, die voor weinige jaren aan de orde was:

LOT is dood!
LOT is dood!
LIJSJE ligt op sterven,
Dat is goed!
Dat is goed!
Dan komen wij aan 't erven.

C. & A.

Poot aan Poot, Louw is dood. Ik hoorde in mijne kindschheid het versje aldus voordragen:

Er waren zeven kikkertjes
Al in een boerensloot;
Zij zouden zamen kermis houden
En dansten poot aan poot.
Poot aan Poot,
LOUW is dood,
Legt hem in een kistje,
Doet hem een wit hemdje aan,
Dan lijkt hij wel een mennistje.

De zeven kikkers, zoo hoorde ik het geschiedkundig spotdichtje uitleggen, zijn de *Zeven Provinciën*, en LOUW is LODEWIJK XIV, bij wiens dood de kikkers wel eenige reden van blijdschap mogten hebben.

Θ..........ς

Poot aan Poot, Louw is dood. Zou dit niet een rijmpje zijn, gemaakt bij den dood van een hond? Het *Poot aan Poot* schijnt het waarschijnlijk te maken. Het zal beteekenen, dat men den eenen poot aan den anderen vast bond. Hoe het *Mennistje* daarbij te pas komt, vraagt RIKA. Mij dunkt, dat er gedoeld wordt

op de eenvoudige trekmuts, waardoor de vrouwen van de Mennisten zich zullen onderscheiden hebben. Eene trekmuts is toch eene eenvoudige linnen muts, die van achteren met banden toegetrokken werd, hoedanige nog door de vrouwen in *Overijssel* gedragen worden.

E. A. P.

Bacchus in de spreekwoordentaal (*Nav.* II.; bl. 186; III.; bl. 285; *Bijbl.* 1854; bl. clxxxv). Wil men nog deze kleinigheid als bijdrage, niet tot de algemeene, maar tot de hier en daar gebruikelijke terminologie?

Een' schuttersofficier hoorde ik in 1831 zeer dikwijls spreken van iemand, die *mobiel* was; en onlangs een' ambtenaar van de belastingen van iemand, die *onïnbaar* was — beide tot aanduiding, dat de bedoelden »hun glas te hoog hadden geligt".

v. O.

De Fransche slag (*Nav.* I.; bl. 347; II.; bl. 283; *Bijbl.* 1853, bl. v, xxxv, cxci). Dezen heeft men ook in het damspel. Men is er aan blootgesteld, als men zijn spel te veel opent, bijzonder op de achterste rei. Dit wordt de *Fransche slag* genoemd, om de geduchte verwoestingen, welke er in 's vijands gelederen door worden aangerigt.

C. G. B.

Het Pinksterbloemzingen (*Nav.* II.: bl. 186; *Bijbl.* 1853, bl. clxxxiv: *Bijbl.* 1854, bl. xxv). In DE NAVORSCHER, *Bijblad* 1853, bl. clxxxiv, herinnert zich H. L. J. de woorden niet van een liedje, dat in *Gelderland* door de met bloemen versierde jonge meisjes al bedelende gezongen werd. Welligt stelt hij cenig belang in de navolgende mededeeling.

Ik heb bij mijn laatste verblijf in mijne geboortestad *Zalt-Bommel*, de woorden en zangwijsjes van hetgeen uit de oude Pinksterliedjes däár nog aanwezig was, zoo naauwkeurig mogelijk opgeschreven uit den mond van twee vrouwen, de eenige kunstenaressen, die het stadje voor het Pinksterbloemzingen nog bezit. Bij hare voordragt bleek mij, dat zij van den inhoud der liedjes zelven niets of bijna niets begrepen; het was haar onmogelijk, mij de woorden anders dan zingende mede te deelen; liet ik haar een gedeelte herhalen, dan gelukten hare pogingen, om aan mijn verzoek te voldoen, bijna niet anders, dan als zij het geheel weder van voren af begonnen. Het was duidelijk, dat zij enkel op den klank af het gezang van hare voorgangsters hadden overgenomen met alle leemten, bedorven lezingen en gedeeltelijke invullingen, zoo als die in den loop der tijden (enkele blijkbaar in een laat tijdperk) ontstaan waren.

N°. 1.

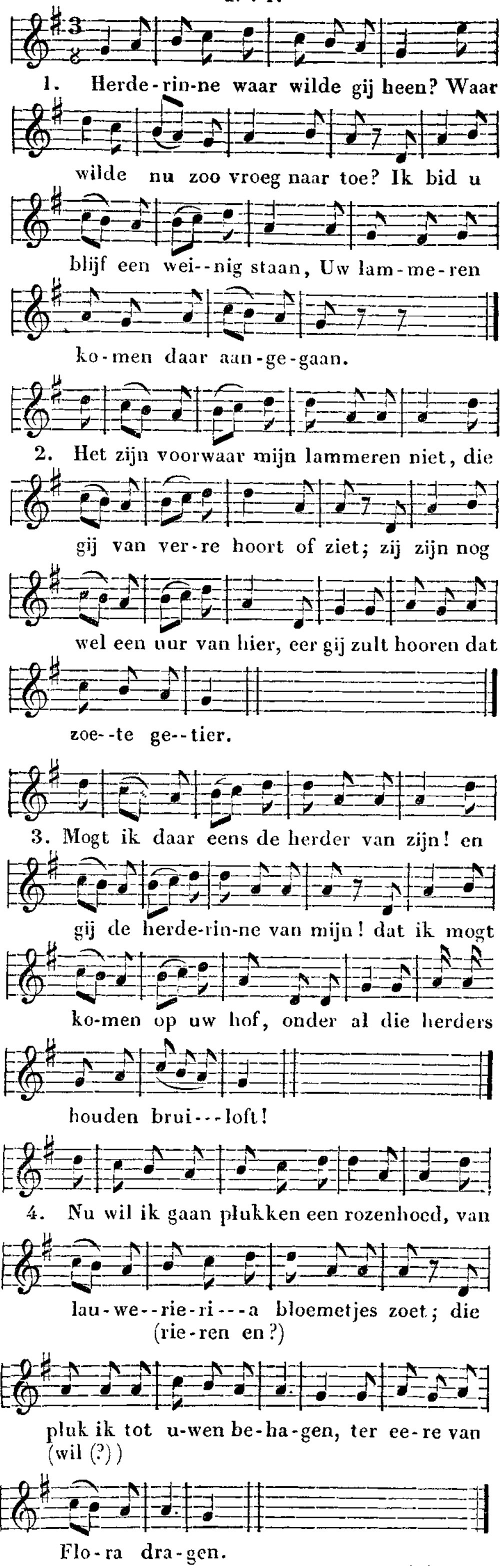

Het Pinksterbloemzingen.

N⁰. 2.

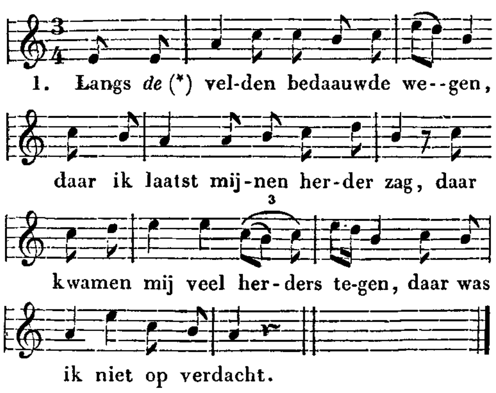

2. Ik zei *God groet u* (†) wel herderinne
verlaat er van mijne schaapjes niet;
wij zullen op het hof gaan wonen,
daar men geen verdriet en ziet.

3. Maar op het hof van veel schoon vrouwen,
wij zullen zamen uwe dienst toestaan (§).
Is dat niet beter als Konings vrouwe,
als alle dagen in het veld te gaan?

4. Heer Koning 'k wil uw hof niet laten,
al voor geen herderinne zoet;
maar voor den herder met zijn schapen,
daar ben ik voor opgevoed.

5. Maar voor den herder met zijn schapen,
daar ben ik voor ingesteld,
Hoe zou ik bij u kunnen slapen,
als ik op mijnen herder denk?

6. Nu wil ik weer naar huis toe drijven,
't is naar het veld, of na den stal,
Och was ik weêr bij mijnen herder,
die mij nog vreugd bedrijven zal.

7. Och was ik weêr bij mijnen herder,
die mij laatst zijne trouwe bood!
En hij nam zijne schaapjes nader,
En is er meê naar huis gedoold.

N⁰. 3.

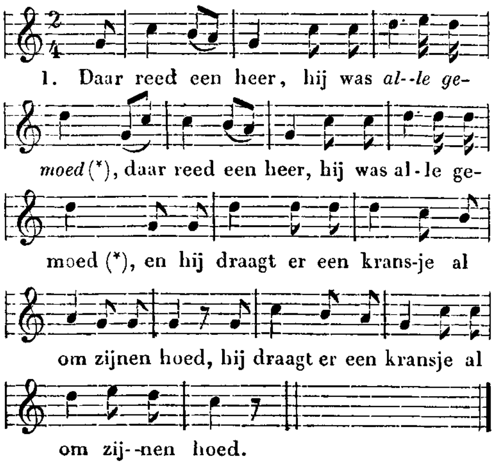

(*) *de*, misschien, *der*.
(†) *Godgroet u*, misschien, *God hoede u* of *gegroet gij*.
(§) *Wij zullen — staan*, misschien, *Zij zullen zamen u te dienste staan*.
(*) *Allegemoed*, misschien, *welgemoed*.

2. Hij draagt er een wandelstok in zijne hand, (*bis.*)
hij reist er al meê door het morgenland. (*bis.*)

3. Het morgenland. Wat staat voor mijn deur, (*bis.*)
Daar staan twee hupsche mooije meisjes veur. (*bis.*)

4. De eene die was hupsch en de andere fijn (*bis.*)
en de derde *slaapt* (†) mij er een kransje alleen. (*bis.*)

5. Een kransje alleen van blaauw bloemetjes zoet, (*bis.*)
En hij werpt het meisje al in zijnen schoot. (*bis.*)

6. Wat bood hij het meisje? ja 't was twaalf pond, (*bis.*)
Kom slaap er bij mij eenen korten stond. (*bis.*)

7. Een' korten stond, ja dat duurde niet lang, (*bis.*)
Kom slaap er bij mij uw leven lang. (*bis.*)

N⁰. 4.

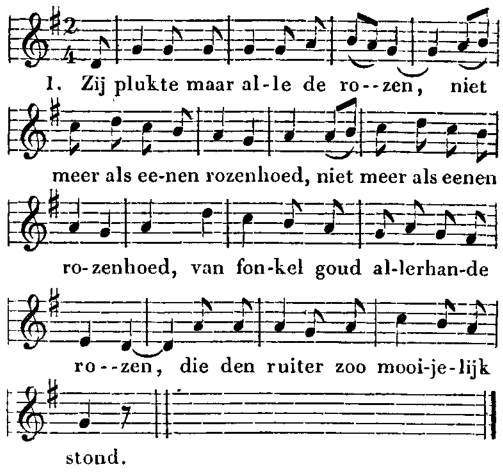

1. Op eenen pinksteren *mariedag* (*)
. . . . (*bis.*)
Zoo veeng (†) in alle vreemde landen,
't mooi meisje al in de kraam lag.

2. Wat vond zij in haren *wegen* (§)
in haar *wegen* (§), *wegen* (§) staat? (*bis*)
een maagd van zijden zijden kleeren
roode roosjes te plukken zou gaan.

3. Zij plukte maar alle de rozen
niet meer als eenen rozenhoed, (*bis.*)
van *finkel* (**) goud *anderhande* (**) rozen
die den ruiter zoo mooijelijk stond.

4. Van goud zoo was er het duifje,
van zijde zoo was er de snoer (*bis.*)
dat zijn er maar *ligtelijke vrouwen* (††)
die de dochter sprak tegen de *moer*.

AANTEEKENINGEN.

N⁰. 1. *Herderinne waar wilde gij heen?* schijnt vrij volledig en is het meest algemeen bekende. Het bestaat uit vier coupletjes, elk van vier regels, en behelst een beurtzang tusschen eenen herder en eene herderin. Het eerste en derde couplet bevat de woor-

(†) *Slaapt*, lees misschien, *slaat*.
(*) *Mariedag*, lees. *maandag*.
(†) *Veeng*, lees *veel?* of *veeg*, d. i. *benaauwd*.
(§) *Wegen*, lees, *vegen*, d. i. *benaauwde*, doch misschien aldus te lezen: *Wat vond zij op hare wegen; op hare wegen, wegen staan* (*bis*), eene maagd *in zijden zijden kleeren* enz,
(**) *Finkel — anderhande*, lees, *fonkel— allerhande*.
(††) *Ligtelijke vrouwen*, lees misschien, *ligtelijke woorden*.

den van den herder, het tweede en vierde die van de herderin. De *lauwerieria-bloemetjes*, uit het vierde couplet, tweede regel, en *Flora*, uit regel vier van hetzelfde couplet, rieken wel een weinig naar lateren tijd.

N°. 2. *Langs de (der?) velden bedaauwde wegen* bestaat uit zeven vierregelige coupletjes, en is het eenige der vier liedjes, dat in eenen mineurtoon gezongen wordt. Er moeten eenige coupletjes ontbreken, of vele verkeerde lezingen in de thans nog overgeblevene ingeslopen zijn. De gang van het geheel is thans niet goed meer te volgen, doch de hoofdinhoud schijnt te loopen over eene herderin, die aan het voorstel van een' aanzienlijk heer of koning, om hem naar het hof te volgen, geen gehoor geeft, maar haren herder getrouw blijft. Na het eerste couplet, komt mij voor, dat er een ontbreekt, waarin de koning spreekt. Is dit zoo, dan zou het tweede couplet met *Hij zei,* in plaats van *Ik zei,* moeten aanvangen, en hebben wij in couplet twee en drie de rede des konings, in vier en vijf het antwoord der herderin.

N°. 3. *Daar reed een heer* bestaat uit zeven tweeregelige coupletjes, doch waarvan elke regel tweemalen gezongen wordt. De tweede regel in het vierde couplet is niet duidelijk, een *kransje slapen* heeft geenen zin, een *kransje slaan,* voor een *kransje maken, vlechten,* zou er misschien nog door kunnen, doch er schijnt tusschen vier en vijf nog een deel van het verhaal te ontbreken. Misschien is couplet vier uit fragmenten van twee andere zamengesteld. Het is zonderling, dat de twee meisjes van couplet drie vervangen worden door een derde meisje in couplet vier, zonder dat er van de twee eerstgenoemde meer eenige melding wordt gemaakt.

N°. 4. *Op eenen Pinksteren Mariedag* bestaat thans nog uit vier vierregelige coupletten. Ik heb de muzyk bij het derde couplet, als blijkbaar het best bewaarde en tevens het meest verstaanbare, geplaatst; ook omdat in couplet éen een regel ontbreekt, die geene mijner zegs- of zingvrouwen mij wist weder te geven. Overigens is het liedje wel het minst bewaarde van de vier, die ik opzamelde; misschien bevat het wel de fragmenten van onderscheidene andere. Het eerste en vierde couplet bevat thans niet dan onzin; de laatste regel van couplet vier schijnt alleen om het rijmwoord, en nadat het oorspronkelijk verloren was geraakt, er bij gelapt.

Ik heb de liedjes met de zangwijzen aan den bekenden verzamelaar en uitgever van Nederlandsche middeleeuwsche liederen, Dr. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, te *Weimar,* medegedeeld. Welligt gelukt het dien geleerde uit zijne andere bouwstoffen de Zalt-Bommelsche Pinksterliedjes aan te vullen, of in hunnen oorspronkelijken toestand te herstellen. Misschien kan daartoe ook bijgedragen worden door de lezers van DE NAVORSCHER, wier medewerking ingeroepen en wier mededeelingen dankbaar te gemoet gezien worden. , Θ.........ς.

Spreekwijzen. »Een riem onder het hart" (*Nav.* III.; bl. 287; IV.; bl. 222). Zw. Zw. vraagt t. a. pl., welke spreekwijze de gewettigde is: *Een riem onder het hart*, of: *Een hart onder den riem steken.* Dat de laatste uitdrukking te bezigen zij, is door Dr. DE JAGER in zijne opheldering van deze spreekwijze (*Taalk. Mag.* III.; 497, volgg.) zóó overtuigend betoogd en door voorbeelden uit andere schrijvers gestaafd, dat, mijns oordeels, alle twijfel daaromtrent, na de lezing dezer opheldering, moet ophouden. V. BR., die de eerste uitdrukking verkieslijker acht, noch de andere Heeren, die *Nav.* IV.; bl. 222, op de bovengemelde vraag geantwoord hebben, gewagen van den door ons bedoelden arbeid des Heeren DE JAGER, welke hun alzoo onbekend schijnt geweest te zijn; zoodat het niet ongepast zal zijn, die hier over te nemen.

»Deze spreekwijs (*een hart onder den riem steken*) beteekent *moed geven*, en is ontleend van den krijgsman, die een' lederen riem of gordel om zijn middel droeg. Eene dergelijke beteekenis heeft het woord *hart*, als wij zeggen *hij heeft het hart niet om dit of dat te doen*, *het hart zinkt hem in de schoenen*, *iemand een hart in het lijf spreken* en dergelijke. De genoemde uitdrukking treft men onder anderen reeds aan bij HOOFT', *Nederl. Hist.* fol. 103: *zulx de verbolgentheit hem* 't hart onder den riem stak. Fol. 231: LUMEY, *laatende door deze en dusdaane woorden zich* 't hart onder den gordel steeken, enz. Fol. 457: *Eenighen meenden*, *dat de Raadt van Brabandt den Hooghbaljuw dit* hart onder den riem gesteeken had. Dus ook VAN EFFEN, *Holl. Spectator*, I, 84: *De vrouwen* staaken *niet alleen den mannen* een hart onder den riem. VONDEL heeft *een hart in den boezem steeken*, *Samson*, bl. 28.

Men dient hem door belofte, en allerhande laegen
Een hart te steeken in den boezem, *op dat hy*
Gewilliger den hove en ons te wille zy.

Het werd reeds door TUINMAN, I, 283, opgemerkt, dat men vaak, doch verkeerdelijk, zegt *een riem onder het hart steken.* Ik vond desaangaande in den *Rec. ook der Rec.* (1839, n°. 6, bl. 247 van het Meng.) het volgende: » »Ik spreek hier van *iemand een' riem onder het hart steken*, niettegenstaande voorname taalkundigen (WEILAND op *hart*) van gedachte zijn, dat men zeggen moet: *iemand een hart onder den riem steken*, en dat de spreekwijze zal ontleend zijn van den krijgsman, die, ten strijd uitgetogen, den oorlogsriem om de middel draagt, terwijl hij van binnen vol angst is. Doch het zij mij vergund hier op te merken, dat althans onze vaderlandsche geschiedschrijver HOOFT de spreekwijs van den krijgsman zelven bezigt, omtrent wien zij ook vrijelijk kon gebezigd worden, hoedanig gebruik echter voor het algemeen van minder aanprijzenswaardige toepassing schijnt te zijn." " — Deze bedenking komt mij niet zeer gegrond voor. Het zij zoo, dat HOOFT de uitdrukking bezigt ten aanzien van krijgslieden, die dus in den eigenlijken zin gezegd konden worden, een' riem of gordel te dragen; de spreekwijs *een hart onder den riem steken* is toch altijd figuurlijk; en al ware het, dat zij ten aanzien der krijgslieden geheel letterlijk opgevat konde worden, dan zoude er niets ongewoons in zijn, dat zij ook, bij overdragt, op andere personen werd toegepast. Onder veel voorbeelden van dien aard denke men slechts aan het gezegde: *zijne piek schuren*, voor *de*

vlugt nemen, het hazenpad kiezen, hetwelk ontleend is van die krijgslieden, welke bij het vlugten hunne piek langs den grond achter aan lieten slepen, en in de vermelde beteekenis ook overdragtig op anderen wordt toegepast. Daarenboven meen ik, dat de uitdrukking *een riem onder het hart steken* bezwaarlijk door den voorgang onzer oudste en beste schrijvers kan worden gestaafd".

Tot dus verre DE JAGER. — Wij voegen er nog bij, dat ook de Heer A. C. OUDEMANS in diens beoordeeling van Prof. SIEGENBEEKS *Lijst van woorden* enz., *met het Nederl. taaleigen strijdende*, de uitdrukking *iemand een riem onder het hart steken* afkeurt en schrijft: »Dat zulks moet zijn *iemand een hart onder den riem steken*, d. i. *hem moed in het lijf spreken* (zoo als men zegt), is te over bekend, om er lang bij stil te staan; wij gewaagden er van ter herinnering." *Mag. v. Nederl. Taalk.* II, 236.

C—A.

Spreekwijze. »*Een riem onder het hart*". Ik heb de spreekwijze *een riem onder het hart steken* altijd als verbasterd aangezien en gemeend, dat het zijn moest: *een riem onder het hart binden*, en haar alzoo in verband gebragt met eene andere: *het hart in de schoenen laten zakken.* Op deze wijs is zij, mijns inziens, gemakkelijk te verklaren, en houd ik mij verzekerd, dat de lezers van DE NAVORSCHER geen nadere uitlegging zullen behoeven.

TRAJ.-MOS.

Spreekwijzen. »'*k Ben in de boonen*" (*Nav.* III.; bl. 357; IV.; bl. 277). Van het woord *boonen* in deze spreekwijze, geeft de Heer J. H. HALBERTSMA twee afleidingen; de eene in zijn' *Letterk. Naoogst* (Deventer 1840), bl. 217, de andere in zijne *Aant.* op het IVde Deel van MAERLANT, *Sp. Hist.* (ald. 1851), bl. 139. T. a. p. schrijft hij: »Maar (het Friesche) *boun* heeft ook nog de beteekenis van een knoop, die in de war is. *It jern iz yn 'e boun*, het garen is in de war. *De bisten binne yn 'e boun*, de runders loopen in de war, in het wilde. Van dit laatste *boun* hebben de Stad-Friezen, zot genog, *boonen* gemaakt. *Ik ben geheel in de boonen*, ik ben de plank geheel en al mis". Hier houdt hij dus deze spreekwijze voor eene eigenlijk Stad-Friesche. Ter laatstgemelde plaats vergelijkt hij »*boonen*" met het »Goth. *bonja*, πλήγη, vulnus, slag, wonde; Scand. *bana*, mors violenta, *ben* vulnus lethale; Angelsax. en Oudd. *bana*, φόνευς, homicida, Eng. *bane* mischief, ruin, poison; met vergroofde *a*, *bone*, moordenaar; dimin. Nederl. *boonke*, duivel, zoo als van *Hein* is *Heinke*, *Heintje-pik; Boontje koomt om het loontje* (*), de duivel koomt den booswicht, door hem verVoerd, ten laatste het geregte loon afeischen; de nemesis koomt eindelijk. *Hij is in de boonen*, zwijmt".

(*) Bij BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl.* (Amst. 1832) I. 96, luidt deze spreekwijze: — minder juist — *loontjen koomt om zijn boontjen.* Ook zijne verklaring bevalt mij niet.

CHALOEDA.

Spreekwijzen. »'*k Ben in de boonen*". Bij 't geen ik in de vorige bijdrage over deze spreekwijze uit HALBERTSMA, *Naoogst en Aant.* op MAERLANT'S *Sp. Hist.* overgenomen heb, voege men nog het volgende, dat bij DE JAGER, *Taalk. Magazijn*, Dl. III, bl. 483 volgg. gevonden wordt. »*In de boonen*". — »Wanneer de bewoners van *Neder-Duitschland* iemand willen aanwijzen, die zwak van hersenen, of wiens verstand ontroerd en hij alzoo krankzinnig is, en die door zijne reden, gebaren, woorden en daden, ja, in den geheelen omgang, aan een dwaas gelijk is, dan zeggen zij van hem: *hij is in de boonen*, zoodat het tot een spreekwoord geworden is: *de boonen bloeijen, hij dwaalt in de boonen rond*, hetwelk pleeg toegepast te worden op menschen van zwakke hersenen, die het oordeel des verstands en der rede missen. Immers wij zien in de lentemaanden, wanneer de boonenbloesems bloeijen, velen hun verstand verliezen, en veel ongerijmde en belagchelijke dingen voortbrengen, hetgeen bij sommigen zoo ver gaat, dat zij aan banden moeten vastgelegd worden. Want in het begin der lente loopen de vochten over, en doen het hersengestel door dikken damp en rook aan, die door de sterkriekende boonenbloesems worden aangeprikkeld, waardoor het gemoed door krankzinnigheid en razernij wordt beroerd. Want hoewel uit de bloesems der boonen een genoegelijke en aangename reuk uitwasemt, zoo doet hij toch de hersens aan en besproeit die, zelfs op verren afstand, met een zwaren damp, vooral op dezulken werkende, die een zwak hersengestel hebben, en met een galachtig, zwartbloedig vocht zijn vervuld, waardoor sommigen angstig en onrustig, daarna schreeuwende en bij uitstek praatziek, anderen in tegendeel stilzwijgend worden". Vertaald door Ds. GREEVEN uit LEVINI LEMNII, *Medici Zirizaei Occulta naturae miracula, etc.* Antwerpiae, 1564". De Heer DE JAGER verwijst aan het slot ter vergelijking naar C. VAN ENGELEN, in MICHAELIS, *Prijsverhandeling over den invloed der begrippen, enz.* bl. 7.

C—A.

Spreekwoorden, Spreuken en Spreekwijzen (*Nav.* III.; bl. 352; IV.; bl. 282). Over het onderscheid dezer drie uitdrukkingen handelt J. LUBLINK DE JONGE, in zijne *Verhandeling over de Spreekwoorden* (*Verhandelingen*, Rott. 1823, Dl. I, bl. 233 en verv.); voorts de Heer P. J. HARREBOMMÉE in DE JAGER'S *Archief*, Dl. I, bl. 377 en verv., die mede de pas genoemde *Verhandeling* citeert en eene plaats uit Prof. OPZOOMER'S voorlezing: *Eenheid in het*

noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde overneemt, alwaar de Hoogleeraar het onderscheid tusschen *Spreekwoord* en *Spreuk* doet uitkomen.

Wij nemen bij deze gelegenheid de vrijheid, den Heer HARREBOMMÉE en andere vrienden van spreekwoorden-literatuur, langs dezen weg opmerkzaam te maken op eenige zeer belangrijke, tot dit gebied behoorende verhandelingen van den ook hier te lande zeer gunstig bekenden Joodschen geleerde L. DUKELS, als: *Rabbinische Blumenlese*, enthaltend: Eine *Sammlung, Uebersetzung und Erläuterung der hebr. u. chald. Sprüche des Sirach, talmud, Sprichwörter, Sentenzen u. Maximen*, etc. Leipz. 1841; — *Zur rabbinischen Spruchkunde. Eine Samml. rabbinischer Sentenzen, Sprichwörter und Sprichwörtliche Redensarten*, Wien, 1851; — en: *Ueber einige Sentenzen, Sprichw. u. Sprichwörtl. Redensarten des Talmuds, nebst Parallelen zu den talm. Sprichwörtern*, voorkomende in *Der Orient. von* Dr. FÜRST, 12ter Band, 2te Abth., 1stes Heft, S. 431 ff. (Leipz. 1851). Men zou daar, zoo als dit in de werken van Joodsche schrijvers wel meer het geval is, misschien meer vinden dan men op den blooten titel af vermoeden zou. C—A.

Model van Salomo's tempel (*Nav.* IV.; bl. 381). Of het model, door JACOB JEHUDA LEON van den tempel, van SALOMO gemaakt, nog aanwezig is, kan ik den Heer VAN DER AA niet berigten, maar wel, dat er van dat model eene curieuse afbeelding te vinden is in de *Afbeeldinge van den tempel Salomonis, in de welcke cortelijck beschreven is de forme van 't ghebou des Tempels, ende van alle de vaten ende instrumenten waer mede denselven bedient wierdt: Welckers Model den Autheur is hebbende, als een yder by den selven sien can. Door* JAACOB JEHUDA LEON EBREO. Middelburgh, Wed. en Erffgen. van SYMON MOULERT, 1642, 4°. — LEON berigt in zijne *Voorreden*, dat hij dat model zelf gemaakt heeft; dat het »tien voeten lanck is van Oosten na Westen, twintich voeten breet van Suyden na Noorden, ende seven voeten hooch, ghemaeckt op soo een mate de welcke comt te wesen een dryhondertste deel van de grootte als den Tempel gheweest is". De »vaten en instrumenten" welke, volgens die maat, te klein zouden uitvallen, had hij bovendien op een tiende van de grootte vervaardigd. Voorts deelt hij mede, dat dit *tractaetken* niet anders behelsde dan een »corte descriptie van al 't gene hy wytloopelyck verhandelt in een Boeck 't welck ick (zegt hij) verhope met Godts hulpe in corten te voltrecken" enz.

Is dit boek ooit verschenen, en is er — ik herhaal de vraag van den Heer V. D. AA — niets meer van dat model met zijn toebehooren overgebleven? P. A. T.

Model van Salomo's tempel. Den Heer VAN DER BAAN zij herinnerd, dat de Heer L. SCHOUTEN geen model van SALOMO's tempel heeft vervaardigd, maar van den *tabernakel*, zoo als die vroeger bestond. Een naauwkeurig berigt daarvan is gegeven in de *Jaarboeken van Wetenschappelijke Theologie*, Deel IX, bl. 593—596. E. A. P.

Geslacht Middelhoven (*Nav.* II.; bl. 154; III.; bl. 155, 156; *Bijblad* 1854, bl. cxxxii, clx, clxxix). Onder de kinderen van MICHIEL JANSZ. MIDDELHOVEN wordt wel genoemd SAMUEL, doch niet met wie hij gehuwd was. De aanteekening van zijn huwelijk te *Leyden* luidt aldus:

18 Decemb. 1631. SAMUEL MIDDELHOVEN, *Stud. Theol.* vergeselschapt met MICHIEL JOHAN zijn vader te *Voorschoten;* met LYSBETH VAN HOUCKE, jd. van *Leyden*, vergeselschapt met GILLIS VAN HOUCKE haar vader en CHRISTINE COORTEYN haer nicht. ..ELSEVIER.

Het wapen van Macassar (*Nav.* III.; bl. 131, IV.; bl. 112). De stad *Vlaardingen*, door LABORANTER bedoeld, ligt niet in de Provincie *Zuid-Holland*, maar op het eiland *Celebes*, en is meer onder den naam van *Macassar* bekend. Ik heb er in Maart 1854 het bedoelde wapen, de klapperboom door een zwaard doorstoken, nog boven eene der poorten zien staan. Het was vóór ettelijke jaren de gewoonte, de poorten der stad, die geheel door eenen muur omringd was, hetgeen aan de Noord- en Oostzijde nog goed merkbaar is, elken avond te sluiten, gelijk men dit te voren, dewijl men den trouweloozen aard der Macassaren kende, altijd plagt te doen. Om dezelfde reden heeft men in de stad de vensters van zware staven voorzien, ten einde het binnendringen bij nacht en ontijde te voorkomen. Thans, nu aan de Zuidzijde der stad eene geheele reeks huizen bij het zoogenaamde *Hooge pad*, de gewone avondwandeling der ingezetenen, verrezen is, die buiten den stadsmuur liggen; nu er zelfs aan den overkant van het uitgestrekte plein, waaraan het fort *Rotterdam* ligt, in de *Kampong Bahroe* (*Nieuwe wijk*) Europeanen wonen, is het sluiten der poorten noodeloos geworden, te meer, daar men de inlanders niet meer, als te voren, te vreezen heeft.

In de *Revue des deux mondes* van Februarij 1853 deelt de Fransche Kapitein ter zee JURIEN DE LA GRAVIÈRE eenige bijzonderheden over *Macassar* mede, en ook de door LABORANTER aangehaalde anecdote, den Admiraal SPEELMAN betreffende. L. v. H.

[Over de stad *Vlaardingen* op *Celebes* verwijst de Heer A. J. V. D. AA naar het *Aardr. Woordenb. der Nederl.* bl. 732 en 734.]

Staart over schoêr (*Nav.* III.; bl. 160, IV.; bl. 139). Ieder handelaar, die op de veemarkt, vooral op de paardemarkt, geen vreemdeling is, weet dat *staart over schoer* ruilen beteekent, zonder dat de een den ander geld toegeeft, of, zoo als de Heer J. BOUMAN in de vraag te regt zegt, »met een digten buidel". De landman, die in zijn paard gebreken vindt, waarom hij voor het dier een ander hebben wil, gaat ter markt, maar de buidel met wat geld er in moet mede; er mogt wat bijgepast of toegegeven moeten worden, zoo hij met een paardenkooper aan het handelen kwam. In vroeger tijd vertrouwde men niet altijd het geld in den eenvoudigen rokzak of den dijzak (diezak). Uit vrees voor verliezen of voor zakkerolders, hadden velen het geld in een' langen dunnen linnenzak over den regterschouder op den rug hangen, en hielden dan met de linkerhand op de regterborst den staart van den zak, of den daaraán gehechten band vast. Ik houd het er voor, dat het bod van *staart over schoêr* eenvoudig dit beteekent: ik wil ruilen, maar de staart van den zak moet over schoêr (schouder) blijven; ik wil niets toegeven, en verlang ook niets toe te hebben.

G. VAN SANDWIJK.

Boffen (*Nav.* III.; bl. 160; IV.; bl. 139). *Boffen* is geheel iets anders dan *bluffen*. Het laatste woord komt overeen met *zwetsen*, *grootspreken*; de beteekenis er van is duidelijk in zeker kaartspel, *bluffen* geheeten, waarbij ieder speler twee kaarten heeft. Is het *bluffen*, zwetsen of grootspreken zoo sterk, dat men daardoor anderen tot zwijgen brengt, dan heet het *overbluffen*. *Boffen* is een gesloten koop of verkoop verbreken, — een regt, dat men vroeger had, om een' koop of verkoop, den eenen dag in dronkenschap of in overijling gedaan, den anderen dag weder te vernietigen. Het woord zelf is eene zuivere klanknabootsing van het gebruik, dat oudtijds daarbij plaats had; de boffer, namelijk, zeide den volgenden dag vóór het middaguur den gesloten koop van den vorigen dag weder op, maar moest dan tot straf dit op eene bespottelijke wijze bekrachtigen, door in het bijzijn van getuigen, zich met zijn' rug tegen de kerkdeur te plaatsen, met zijn achterste, zoo hoorbaar mogelijk, tot driemaal toe, tegen de kerkdeur te bonzen, en daarbij ook tot driemaal toe te zeggen: *ik bof!* Niet zelden gebeurde het, dat iemand te veel eergevoel had, om op deze wijze den koop te verbreken en hij, zoo zijn partij hem niet gewillig ontsloeg, den koop liever liet doorgaan. In de *Beemster Keur* wordt dit gebruik niet genoemd, welligt omdat het als eene bekende zaak in het *boffen* lag opgesloten. Het is ook mogelijk, dat men destijds zoo ver in beschaving gevorderd was, dat men den *boffer* niet aan die vernedering wilde prijs geven, dewijl het verbreken van den koop voor hem vernederend genoeg was. In het eenvoudige *Oude Niedorp*, waar ik mijne eerste kindsche jaren doorbragt, kenden de ouden dit gebruik van vroeger dagen zeer goed, en in onze kinderspelen, nu meer dan vijftig jaren geleden, moesten de verbrekers in onzen kleinen koopruilhandel, zich nog aan het *boffen* tegen de kerkdeur onderwerpen.

G. VAN SANDWIJK.

Loo (*Nav.* II.; bl. 87; III.; bl. 71; *Bijbl.* 1853, bl. lxxv; 1854, bl. lxxi). *Uitnoodiging aan* CHALOEDA. — Toen ik verleden jaar in het *Nav. Bijblad*, bl. lxxv, de Heeren VAN DER ZEE en BRUINVIS eene andere *Loo*-verklaring aanwees dan de door velen gevolgde, die daarbij nog *locus* en *lucus* te baat nemen, voegde ik er bij, dat zoo beide zich met de opgegevene niet konden vereenigen: »ik dan gaarne ook nog hunne *argumenten* wilde vernemen, om te zien, wat er nog tot meerdere opheldering en weerlegging is overgebleven". De laatste bedenkingen. welke mij waren ter kennis gekomen, die van Prof. SIMROCK, in de *Jahrb. des Vereins für Rheinl. Alterthumsfreunde*, Th. XI, S. 225 enz., meende ik in DE JAGER'S *Archief* enz. voldoende te hebben opgelost. Maar zie, daar treedt mij, terwijl bovengenoemde Heeren zwijgen, een man des *wouds*, van achter heg of struik te gemoet, van top tot teen in ijzeren ridder-harnas gestoken, zoo als ik mij dien *zwarten* roover ELEGAST voorstel, die KAREL zoo onverhoeds te lijf viel; — ik zie hem met den knods van een of een paar reuzen-geleerden, als GRIMM en GRAFF gewapend, grimmiger dan de eerste zelfs, mij met den *doodslag* bedreigen. Ik beef voor zijnen hoogen, onvriendelijken toon over al mijne leden. Zal ik hem trachten te ontloopen?..... Neen, dacht ik, achter die ijzeren wapenrusting. achter dat masker of gesloten vizier steekt misschien een oude bekende of nieuwe kennis, die wel een end wegs met mij wil mede stappen: ik zal mijnen *draf*, waarvan hij spreekt, een weinig vertragen, en hem uitnoodigen, zijn masker en ruwe harnas af te leggen, zich als een *gentleman* te vertoonen, wiens aangezigt ik ten minste ongeharnast en ontmaskerd, gelijk ik ben, *zien* mag, om met mij het voor en tegen mijner *water*-etymologie, en zijner *bosch*- of *struik*-etymologie te overwegen. Ik vertrouw, dat wij er beide nut van kunnen hebben, althans onzen weg door eene niet onbelangrijke discussie er door kunnen verkorten. — En als wij dan slotte iets nuttigs van elkander geleerd hebben, zullen wij — ik twijfel er niet aan, ook gaarne de *resultaten* daarvan aan de HH. Navorschers mededeelen.

Zoo gedacht, zoo gedaan: bij dezen noodig ik den Heer CHALOEDA vriendelijk en dringend uit, mij zijn naam en adres te melden, en dan schriftelijk te willen vernemen, waarom zijne rijk gestoffeerde *bosch-* of *struik-*verklaring van *lo*, *laus*, *la* enz. niet eenige de minste verandering in *mijne* opvatting van *water*, bron, kolk, enz. heeft te weeg gebragt, die ik in een tijdsverloop van *tien* jaren, van 1844—1854, veelvuldig heb kunnen toetsen. Zoo verlang ik dan ook zijne tegenbedenkingen terug te ontvangen.

Later zullen wij dan gezamenlijk het resultaat aan het *Nav. Bijblad* kunnen mededeelen. D. BUDDINGH'.

Spreekwijze. »*Ik zal hem troef geven*" (*Nav.* III.; bl. 383; IV.; bl. 301). Over deze spreekwijze moge nog worden opgeslagen WEILAND, *Nederl. Taalk. Woordenboek*, op de woorden *troef* en *troeven*, welke er *slaan*, maar geen *smyten* door verstaat.

V. D. N.

Spreekwijze. »*Te hooi en te gras*" (*Nav.* III.; bl. 62). In de *Handleiding tot de kennis van onze vaderlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen, bijzonder aan het Landleven ontleend*, door J. P. SPRENGER VAN EYK, vindt men bl. 44, op het artikel *hooi*, aangaande de opgegevene spreekwijze het volgende: »*Te hooi en te gras, voortdurend zomer en winter, een geheel jaar*". Zoo zegt men van eene boerenplaats met wei- en hooiland: *hij kan er te hooi en te gras eene koe per morgen houden*, d. i. hij kan er zoo vele koeijen weiden en melken, als er morgentalen lands zijn, dewijl de landerijen voor dat getal jaarlijks het benoodigde hooi en gras kunnen opleveren.

Te hooi en te gras beteekent echter ook wel *nu en dan*, of ook wel *zelden*. Zoo zegt men van *een stuursch mensch: Hij lacht te hooi en te gras*, ontleend aan beesten, die hooi of gras eten, om aan te duiden, dat hij *zeldzaam* lacht".

Mr. J. H. HOEUFFT, in zijne *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 256, haalt het plat-Duitsche *By Hau un by Stroh* (*bij hooi en stroo*) aan, voor *bij beetjes*, *stuksgewijze*, en stemt overigens met TUINMAN, *Spreekwoorden*, bl. 351, overeen, die de spreekwijze ook van het hooi of gras eten der dieren afleidende, er nog bij voegt: »Zo word het gansche jaar in twee tijden verdeelt. Dus zegt men van een zuurmuil: *Hij lacht te hooi en te gras*, d. i. *goelijkjes tweemaal 's jaars*".

J. J. WOLFS.

Robert Robertsz le Canu (*Nav.* III.; bl. 228; IV.; bl. 201). Wij komen nog eens op ROBERTS terug, 1°. om op hetgeen door BRANDT, *Hist. der Reformatie*, Dl. III, bl. 836, 837, hem betreffende medegedeeld wordt, en 2°. om op eene onnaauwkeurigheid in het antwoord van den Heer ELSEVIER opmerkzaam te maken.

BRANDT, van de geschillen tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten te *Hoorn* sprekende, verhaalt: »Te deser tijdt meenden sommigen, dat eenen ROBBERT ROBBERTSEN, een Leermeester van 't stuurmanschap en de zeevaertkunde, eertijdts uit *Amsterdam* gewesen (?), en nu (1619) tot *Hoorn* brandewijn verkopende, de twist, die er was, stookte; en soude ik 't der moeite niet waerdigh achten van hem gewag te maeken, ten waere dat het den Heeren Gecommitteerde Raeden noodigh hadden gevonden, aen den Schout van *Hoorn* te schrijven, *dat hij ondersoek sou doen op sijn persoon, aengaende sijne propoosten tot naedeel van de Religie en Regeering, en, deselve bevindende, hem straffen naer rechten en naer de plakkaeten.* Dan ik vinde niet dat daer iet op is gevolgt. 'T was anders een vremde, losse en hollebolge geest, een schemper en een schieter op allerley gesintheden; en met naemen hadt hij 't op het mengelmoes van al de verdeelde Doopsgesinden, en de Gereformeerden gelaeden. Ook wierdt hij veeltijdts van hun getergt en gesart; maer altijdt lietense van hunne veeren: want hij spaerde niemandt". Hierop volgt 't verhaal eener ontmoeting van ROBERTS met twee Dordtschgezinde predikanten, die hem polsten, wie hij dacht, dat wel de oorzaak van de zonde was. »Toen de sonde eerst gedaen was", antwoordde hij, »sey de man, dat het de vrouw hadt gedaen; de vrouw sey: De slang heeft het gedaen; dan de slang was toen nog jong en dom, en sweeg stil, maer nu isse oudt en stout geworden, en komt op de Synode van *Dort*, en seit, dat het Godt heeft gedaen". »T is wel gelooffelijk (voegt BRANDT er bij) dat sulke en diergelijke spreekwoorden hem seer in 't oog hebben gebragt; dan hij wist sich gemeenlijk met eenige uitvluchten te behelpen en te redden".

Naar aanleiding van ROBERTS, spreekt de Heer ELSEVIER over GERRIT DE VEER en zijn verhaal van den beroemden togt naar *Nova-Zembla* in 1596—1597. Hij deelt daarbij eenige vertalingen dier reisbeschrijving mede, o. a. eene nieuwe Engelsche van 1853. Dit is geene *nieuwe vertaling*, maar eene nieuwe uitgave der oude van WILLIAM PHILLIP, die in 1609 te *Londen* het licht zag. De bekende reiziger CH. T. BEKE, ijverig lid van de *Hakluyt-Society*, die, zoo als men weet, zich de uitgave van zeldzame en tot heden onuitgegeven reizen ten doel stelt, heeft den ouden druk letterlijk weêrgegeven, maar er aanteekeningen en eene uitvoerige inleiding bijgevoegd. Daarin geeft hij eene lijst van alle uitgaven en vertalingen, welke hij van DE VEER'S verhaal heeft kunnen vinden. Wij deelen die hier in het kort mede.

Hollandsch. Amst. bij CORNELIS CLAESZ, 1598, 4°. oblong; Amst. bij denzelfden, 1605, 4°. oblong; Amst. bij MICH. COLYN, 1619, 4°. oblong.

Latijn. Amst. bij CORN. CLAESZ, 1598, fol.

Fransch. Amst. bij denzelfden, 1598, fol.

Italiaansch. Venetia, JERON. PORRO. 1599, 4°. (*).

Engelsch. Londen, T. PAUIER, 1609, 4°.

Verkortingen.

Duitsch. (door LEV. HULSIUS) Norimb. 1598, 4°. Hiervan verschenen herdrukken in 1602, 1612, 1660. (3de deel van HULSIUS *Verzameling.*)

Duitsch. (door J. T. en J. I. DE BRY) Franckf. 1599, fol. (herdrukt in 1628, 1629, 3de deel van hunne *India Orientalis.*)

Latijn. (door dezelfden) Franckf. 1601, fol. (herdrukt in 1629, als 't voorgaande.)

Engelsch. In het 3de deel van PURCHAS' *Collection*, bl. 473—518.

Uittreksels.

Latijn. In LINSCHOTEN'S *Descriptio totius Guineae tractus* etc. Hag. 1599, fol.

Hollandsch. In de *Begin en Voortgangh der O. I. Compagnie*, Amst. 1616, 1648, 4°. oblong; met de reis van HUDSON, in 1609, te Amst. bij G. J. SAEGHMAN, 1663, 4°.; en in den *Atlas* van BLAEU. (Voorts in PONTANUS, *Beschrijv. van Amsterdam*, en vele andere door BEKE niet opgegeven).

Duitsch. In de *Vorstellungen des Norden*, van RUD. CAPEL, Hamb. 1675 en 1678, 4°. en in ADELUNG'S *Geschichte der Schiffahrten*, Halle 1768.

Fransch. In CONST. DE RENNEVILLE'S *Recueil de Voyages.* Amst. 1702—1725; 6 vol. 1754, 6 vol. 12°.

Engelsch. Eene vertaling van het Extract van DE RENNEVILLE (1703), en een kort uittreksel in HARRIS, *Navigant. et Itinerant. Bibliotheca*, p. 550—564 (Lond. 1705, fol.).

P. A. T.

Robert Robertsz le Canu. Van de *Korte Inleiding der feesten Israels* enz. door genoemden schrijver, bestaan meer uitgaven dan de vermelde (*Nav.* III, bl. 228) van 1593. Ik bezit ten minste een vierden druk, bij J. en F. HORRENS te *Franeker*, met eene opdragt van den eersten, JACOB, aan den Heer HOBBE BAARD VAN SMINIA, *praesiderende Raad van 't Hoff van Friesland*, van den 10den Julij 1720. Deze vierde uitgave komt voor 't overige met die van 1593 overeen, doch is gepagineerd; zij heeft 177 bladzijden. Het boek schijnt nog al lezers te hebben gevonden. V. GR.

Rembertus Dodonaeus (*Nav.* III.; bl. 192; IV.; bl. 167; *Bijbl.* 1855, bl. ix). Bij het verschil van meening omtrent den tijd van geboorte en overlijden van dezen kruidkundige, wordt herinnerd aan eene medaille, op welker voorzijde 's mans borstbeeld, en op de keerzijde: *Natus Mechliniae an MDXVIII, obiit an MDLXXXV.* gevonden wordt. Zie *Catalogus van het Penning- en Muntkabinet*, nagelaten door P. SMIDT VAN GELDER te *Zaandam.* Amst. bij FREDERIK MULLER, 1846, Dl. II, bl. 368, sub N°. 6984.) C. J. THEMMEN.

(*) Herdrukt in RAMUSIO'S *Navigationi et Viaggi*, vol. III, (1606).

De leer van David Joris (*Nav.* III.; bl. 291; IV.; bl. 239). Het bedoelde boekje van UBBO EMMEN is ook aangehaald door G. D. J. SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, Dl. I, bl. 357 in de noot (2), alwaar het een even belangrijk als zeldzaam geschrift wordt genoemd; voorts door IJPEY, *Geschied. der System. Godgel.*, Dl. III, bl. 64. In het *Nederl. Archief voor Kerkel. Geschied.*, Dl. VI, bl. 318, wordt getuigd, dat men uit de vermelde tegenschriften van EMMEN de leer van DAVID JORIS het volledigst leert kennen. De titel van het boekje is door den Heer EILERS KOCH naauwkeurig afgeschreven; alleen lees ik in mijn exemplaar voor *Christgeloufgen*, *Christgelovigen*.

V. D. N.

De leer van David Joris. Hierbij dient vermeld te worden de *Procedure over de werken van* DAVID JORIS, door den oudheidkundigen P. C. MOLHUIJSEN geplaatst in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, Dl. IX. L. D. R.

Uitvindingen van Cornelis Drebbel (*Nav.* III.; bl. 196; IV.; bl. 174). Ja, wel doet het mij met CONSTANTER genoegen, dat de naam van DREBBEL in onzen NAVORSCHER is ter sprake gebragt! Maar, hoe gaarne ik hier iets meer omstandigs zou willen bijvoegen betrekkelijk 's mans werken, kan ik dit evenmin als de verschillende schrijvers, welke van hem en zijne uitvindingen gewagen. Echter zal ik, met voorbijgaan van des kunstenaars bijzondere lotgevallen, welke door meer dan één zijner levensbeschrijvers verhaald, genoegzaam bekend zijn, eenige uitvindingen van hem opnoemen, waarvan in de *Kronijk van Alkmaar* van VAN DER WOUDE gewag wordt gemaakt (*).

DREBBEL vereerde, bij zijn verblijf in *Engeland* in 1620, aan den Koning, in erkentenis voor bewezene weldaden, een glazen bol, waarin hij »uyt de kracht der vier elementen troek, ende maeckte een eeuwige beweginge". Want al wat er in den omloop van een jaar op den aardbodem, uit krachte der elementen geschiedt, geschiedde al te zamen in dezen glazen kloot, binnen het tijds-

(*) Wij hebben het volgende naar de *Kronijk* verbeterd, uit welke het met veranderingen overgenomen is. *Aanm. v. h. Bestuur.*

bestek van 24 uren, zoodat men daarin zien kon alle jaren, maanden, dagen en uren, den loop der zon, maan, planeten en sterren, enz. Hierdoor kon men verstaan »wat de koude is, wat de oorsaeck van 't *primum mobile*, wat de oorsaeck van de sonne is, hoe die beweecht den hemel, alle sterren, de maen, de zee en den aerdbodem; wat de oorseck van ebbe, van vloedt, van donder, van bliksem, van regen, van windt, ende hoe alle dingen wassen en vermeerderen". Zie zijn werkje, genaamd *Eeuwige beweging*. Voorts maakte hij een schip, waarmede men onder water kon door roeijen, en van *Westminster* naar *Greenwich* varen, welke twee Duitsche mijlen van elkander verwijderd liggen, ja, tot vijf of zes Duitsche mijlen ver. Was men in dit schip, dan kon men er onder water in lezen, en alles duidelijk zien, zonder dat men kaars- of lamplicht noodig had. Dit schip kon men nog vele jaren daarna op de *Theems*, buiten *Londen*, zien liggen. Ten derde kon hij maken eenige gereedschappen en toestellen, waarmede hij, naar willekeur, regende, bliksemde en donderde, zoo natuurlijk, dat onkundigen er mede bedrogen werden. Ten vierde wist hij door zekere daartoe vervaardigde werktuigen het vertrek, waarin men was, midden in den zomer, zoo koud te maken, dat men zich in den winter verplaatst waande, hetgeen hij op verzoek van den Koning van *Engeland* eens in het werk stelde in de groote zaal te *Westminster*, waar hij het op zekeren dag zoo koud maakte, dat de Koning en zijn gevolg het er niet meer uit konden houden. Ten vijfde kon hij door zeker werktuig ongelooflijk veel water doen optrekken. Ten zesde kon hij op eene zonderlinge wijze in alle tijden des jaars, zelfs midden in den winter, eenden- en hoendereijeren knnstmatig doen uitbroeijen. Ten zevende vervaardigde hij gereedschappen, door welker werking men schilderijen kon zien, als afbeeldsels van landschappen en van allerlei personen uit andere landen, hoewel er nogtans geene schilderij of schildersgereedschap in de nabijheid was: zoodat er eene schilderij in schijn, niet in der daad was. Ten achtste kon hij een glas maken, dat 's nachts bij hem of een ander gezet, het licht van eene kaars, die op het andere einde van eene lange zaal stond, zoo geweldig naar zich trok, dat het glas, 't welk bij hem stond, het licht zoo weerkaatste, dat men daarbij volkomen kon zien te lezen. Ten negende kon hij een plat glas vervaardigen, zonder geslepen kanten, waarin men zijn aangezigt tot zevenmalen toe terug kon zien, zoodat één aangezigt, in zulk een' spiegel ziende, zeven gezigten zag.

Bovendien verhaalt de *Kronijk van Alkmaar*, dat DREBBEL een man was van deftigen en eerlijken huize; en zijn broeder Lid der Staten-Generaal te *'s Gravenhage*. Ook zegt zij, dat hij van jongs af vlijtig de wijsbegeerte en vele andere hoogere wetenschappen beoefende, en vele reizen door *Engeland* en *Midden-Europa* deed. Wie van DREBBELS levenslot als Raadsheer des Duitschen Keizers en van zijne ongelukken, die hem na de inneming van *Praag*, door Paltsgraaf FREDERIK, toen Koning van *Bohemen*, in 1620, wedervoeren, eene schoone geschiedkundige en romantische mededeeling wil lezen, leze *à tête reposée*, de nouvelle van onze begaafde *Romanciera* Mevr. A. L. G. BOSBOOM — TOUSSAINT, getiteld: *Een Alkmaarder te Praag*, geplaatst in: *Vergeet-mij-niet; Muzen-Almanak voor* 1850, bl. 17. De begaafde schrijfster heeft ons daarin het karakter van DREBBEL levendig, helder en geschiedkundig waar teruggegeven.

F. F. C. STEINMETZ.

Uitvindingen van Cornelis Drebbel. Het zal niet ondienstig zijn, het onderstaande octrooi mede te deelen, aan DREBBEL den 21sten Junij 1598 door de Staten-Generaal verleend.

»Die Staten-Generael enz. Allen den ghenen enz. doen te weeten dat wij ontfangen hebben de supplicatie aen ons gepresenteert bij CORNELIS JACOBSZ. DREBBEL, poorter tot *Alckmaer*, inhoudende hoe dat hij suppliant, na lange en veelvoudige ondersoekinge eyntelijk gevonden ende gepractiseert hadde, *twee nutte ende dienstige nieuwe inventien*, wesende t' *eene* een middel ofte instrument omme 't versch water in groote quantiteyt bij maniere van eene fonteyne vuyt het laech in der hoochte van XXX, XL, L, ofte meer voeten deur looden pijpen te leyden ende opwaert te brengen op verscheijden manieren ende ter plaetse daer men tselve sal begeeren gestadelijck te doen loopen ende springen sonder ophouden".

»Ende t'*ander* een *horologie* ofte *vuyrwijser* (uurwijzer), twelken men den tijt van vijftich, LX. ja *hondert* ofte meer jaeren achter den anderen sal mogen gebruycken sonder opwinden ofte yet anders daertoe te doen, soo lange de Raden oft t'ander gaende werck niet ver sleten en sijn, versouckende ende oodtmoelijck biddende, aengesien de voors. twee inventien niet alleen voor den steden, landen ende plaetsen van dese *Vereenichde Provincien* int gemeen, maer oyck voor den ingesetenen derselver int particulier seer dienstich souden sijn ende dat deselve bij hem suppliant niet sonder langhdurige aerbeyt, moeyten en groote costen sijn geinventeert, dat ons soude believen in aensieninge ende recompense van dien hem te verleenen octroy om voor den tijt van XXV jaeren eerstcomende, de voors. zijne inventien alleene in de voors. *Vereenichde Landen* te mogen maken ende doen maken ende eyntelijck te verbieden deselve binnen den voors. tijt na te maken oft int werck te stellen", enz.

Nadat de patronen of modellen hierbij waren gevoegd, verkreeg DREBBEL het bewuste

octrooi voor den tijd van 12 of 18 jaren (*).

Eenige jaren later verkreeg hij octrooi »om rook te verdrijven" (†).

Ik hoop op DREBBEL terug te komen, mij slechts van die stukken bedienende, welke in de verschillende Archieven gevonden worden, ten einde niet op eenen dwaalweg te geraken bij het nazien van zoo vele bronnen, die mij te dienste staan. ..ELSEVIER.

De Papenbril (*Nav.* III.; bl. 383; IV.; bl. 300). Mr. J. H. VAN HEURN, *Historie der Stad en Meijerye van 's Hertogenbosch*, Dl. II, bl. 497, zegt: »ik gisse, dat die sterkte den *Papenbril*, uit eenen ouden haat tegen de Roomschgezinden, die toen algemeener dan thans was, genaamd zal zijn. In de openbare geschriften en 's Lands Resolutien komt zij onder den naam van de *Willems* en *Maria* schans voor. Wat de reden dezer benaming zij, is mij onbekend".

Ook HANEWINCKEL, in zijn teregt *volledig* genoemd werk, *Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving der Stad en Meijerij, enz.* bl. 137, die tevens aanhaalt W. A. BACHIENE, *Beschr. der Vereen. Nederlanden*, Dl. IV, laat ons in het onzekere, doch denkt, gelijk reeds is opgeteekend, van eene navolging van den *Geuzenbril* bij *Hulst*. De Franschen noemden haar in 1794 *la Citadelle* (het kasteel).

V. D. N.

Christoffel van Zwol of Swol (*Nav.* III.; bl. 292; IV.; bl. 242). Het werk van DU BOIS was aan A. & A., blijkens zijne opgave, bekend; doch hij verlangt meerdere bijzonderheden dan aldaar voorkomen. Dezen wensch kan ik wel niet bevredigen, maar alleen melden, dat ik meen dienzelfden naam in vroeger jaren te *Delft* gevonden te hebben van iemand, welke Architect of Fabriek bij de stad of bij *Delfland* was, en een bekwaam man in zijn vak moet geweest zijn; welligt alzoo, dat nog daar ter plaatse iets van den Gouverneur-Generaal of zijne afstammelingen te vernemen is. Het jaartal 1763, in de vraag gesteld, zal ongetwijfeld 1663 moeten zijn.

V. D. N.

Het Patrimonium van St. Petrus (*Nav.* III.; bl. 356; IV.; bl. 286). Dat de zwarigheid door het antwoord van den Heer C. W. BRUINVIS niet is opgelost, blijkt daaruit, dat KONSTANTIJN *de Groote* († 337) de schenking van zijn opvolger in de VIIIste eeuw niet heeft kunnen bevestigen. En neemt men voor KONSTANTIJN, KAREL *den Groote*, zoo blijven de regelen van DANTE nog even duister.

J. M.

Zonderling Latijnsch vers (*Nav.* I.; bl. 263). Aldaar worden door L*. twee regels opgegeven van een Latijnsch vers, beginnende:

> Laus tua, non tua fraus, virtus non copia rerum,
> Scandere etc.

In »*L'Histoire des Papes par......* wordt het vers geheel vermeld. Het werd vervaardigd vóór en tegen Paus CLEMENS XIV.

> Laus tua non tua fraus, virtus non copia rerum
> Scandere tibi fecit hoc decus eximium.
> Pauperibus tua das, nunquam stat janua clausa
> Fundere res quaeris nec tua multiplicas.
> Conditio tua sit stabilis non tempore parvo,
> Vivere te faciat hic Deus omnipotens.

Dit vers werd gevolgd door een verzoek aan den H. Vader, waarop echter niet gunstig werd beschikt. Den dag daaraanvolgende ontving hij eenen brief, waarin hem werd medegedeeld, dat hij nu de versregelen van achter naar voren moest lezen, als een tegenhanger van den toegezwaaiden lof, in dezer voege:

> Omnipotens Deus hic faciat te vivere parvo
> Tempore, non stabilis sit tua conditio.
> Multiplicas tua, nec quaeris res fundere clausa
> Janua stat nunquam das tua pauperibus,
> Eximium decus hoc fecit tibi scandere rerum
> Copia, non virtus; fraus tua non tua laus.

K. V. F.

Schout-bij-nacht (*Nav.* I.; bl. 283; II.; bl. 74, 110). In de Commissieboeken van den Raad van State vindt men eenen lastbrief, verleend aan THOMAS CHESTON, dd. 1 Julij 1586, waarbij hij wordt gecommitteerd tot »Capitaine et chief d'escoutte, dit en anglais schoutmr. pour conduire et poser les corps de gardes et sentinelles eiloignées tant hors les trenchées que en aultres lieux, etc." Zou men nu, door overeenkomst van het Fransche woord *escoutte*, *escout* met het Engelsche woord *scout* (*éclaireur*, *vedette*) niet mogen aannemen, dat dit laatste van het eerste afkomstig is, en daarna bij ons zeewezen in gebruik is gekomen? BARDIN: *Dictionnaire de l'armée de terre*, zegt op het woord *écoute* onder anderen: »qu'il est provenu de l'Italien *ascolta*, qui signifiait lieu d'où l'on écoute et par catachrèse, *avant-garde* et *faction*".

Een »*schoutmaster*" in *Engeland* was dus een »*chef d'avantgarde et du guet*", die in last had, de wachten en verwijderde schildwachten uit te zetten, zoo wel buiten de loopgraven als elders.

(*) Ten opzigte van uurwerken, dient vermeld te worden, dat de *Staten-Generaal* op den 12den Junij 1591 een octrooi verleenden aan WILEM DIRK HUYSMAN, te *Voorschoten*, die een „*horlogie* en een *posityf* van *hout* had gemaakt, sulx als het uur verloopen is, t'voorwerk van zelfs *blaest, speelt* en *slaet*".

(†) Den 29sten Julij 1596 verleenden de Staten van *Holland* aan EUSTACIUS ROGGE, Med. Doctor van *Nivelle* in *Braband*, octrooi voor een middel, om rook te verdrijven. Hij woonde naderhand te *Leyden*.

Ik geef daarom aan de HH. Etymologen in overweging, of men ons woord *schout* in dien zin niet zou mogen afleiden van *escoutte*, *ascolta*, en of men dan onder het woord *schout-by-nacht* iets anders te verstaan hebbe, dan »het opperhoofd eener voorhoede, bestemd om des nachts eene vloot te bewaken?"

De Jode (*Nav.* II.; bl. 275, 329; *Bijbl.* 1853, bl. li, cxl). Na al hetgeen er aangaande het geslacht der DE JODE'S in DE NAVORSCHER gezegd is, schijnt het nog eene onuitgemaakte zaak te zijn, of dat geslacht al dan niet van Israëlitischen oorsprong is. Het komt mij voor, dat men, bij de beantwoording der vragen, door v. B. gedaan in het *Bijblad* van 1852, bl. li, alleen dat punt ter behandeling gekozen heeft, en zijne overige niet onbelangrijke vragen heeft over het hoofd gezien. Gaarne deel ik mede, wat door mij is opgespoord, in de hoop, andere Navorschers daardoor op den weg te brengen, om het ontbrekende te kunnen vinden.

Noch bij IMMERZEEL, noch bij andere reeds genoemde schrijvers vond ik, betreffende de familiebetrekkingen van de bekende graveurs DE JODE, iets meer opgeteekend dan hetgeen algemeen bekend is. Het *Album der St. Lukas Gilde* maakt op bl. 61 gewag van zekere ISABELLA DE JODE, huisvrouw van JAN BREUGHEL *den fluweelen*, en noemt haar de dochter van GERRIT (GEERAERD) den plaatsnijder, die te *Antwerpen* in 1541 geboren werd. Volgens gezegd *Album* was zij zuster van

1. PIETER, *de Oude* bijgenaamd, plaatsnijder, geboren te *Antwerpen* in 1570, en gehuwd in 1602 met SUSANNA VERHULST.

2. GERTRUDIS, in 1588 gehuwd met JAN DE WAEL, CORNELISZ. Zij overleed den 21sten October 1612, zoo als bleek uit het grafteeken, haar en haren echtgenoot ter eere, in de St. Andrieskerk te *Antwerpen* opgerigt, doch dat door de allesvernielende hand des tijds der vergetelheid ten prooi gegeven is.

3. JACOB, gehuwd met ANNA PEETERS. Hij stierf als koopman te *Antwerpen*, den 3den September 1652.

Bij ISABELLA's huwelijk, hetwelk te *Antwerpen* den 23sten Januarij 1600 plaats had, waren getuigen HANS SCHELLINCK, de schilder, en CORNELIS DE JODE, de plaatsnijder.

Hieruit blijkt, zoo ik vermeen, dat GERRIT (GEERAERD) DE JODE, de oudste bij IMMERZEEL bekende graveur van dien naam, behalve PIETER, bijgenaamd *de Oude*, nog drie kinderen gehad heeft, waaronder een zoon, met name JACOB, door wiens huwelijk de naam van DE JODE waarschijnlijk niet verloren gegaan is. Tevens blijkt nog, dat er ten jare 1600 zekere CORNELIS DE JODE, mede plaatsnijder, geleefd heeft; maar dat deze de zoon van GERRIT, en dus broeder van PIETER *de Oude* en van ISABELLA geweest zou zijn, trek ik in twijfel, daar dan de broeder getuige zou geweest zijn bij het huwelijk zijner zuster; het komt mij dus waarschijnlijker voor, dat de broeder van den vader der bruid die taak op zich nam. Men zou alzoo, mijns inziens, kunnen aannemen, dat CORNELIS DE JODE is geweest de broeder van GERRIT of GERARDUS, en niet de zoon, zoo als V. D. N. (zie *Nav.* II, bl. 275) aanneemt. Indien evenwel die Heer gegronde redenen bijbrengt voor zijn gevoelen, dan wil ik gaarne het mijne opgeven.

Ik zou v. B. de bijzonderheden kunnen opnoemen, welke in het straksgenoemde *Album der St. Lukas Gilde* aangaande het leven der vermelde DE JODE'S staat aangeteekend, doch kortheidshalve verwijs ik hem naar gezegd werk.

Voor eenigen tijd meen ik het portret van zekeren DE JODE, graveur, gezien te hebben, waaronder een wapenschild met drie hoeden. Zoo iemand in het bezit is van een dergelijk portret, ware het niet onbelangrijk, dat hij den naam van den afgebeelden opgaf. Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze persoon tot de bloedverwanten behoord heeft van de in *Bijbl.* 1853, bl. cxl, vermelde DANIEL DIE JOEDE en BERWOUT DIE JOEDE.

Zie hier wat ik, voor als nog, op de vragen van v. B. kan antwoorden. Ten slotte verwijs ik hem naar de *Algemeene Geschiedenis* van SUIKERS en VERBURG, 1ste Stuk, bl. 373, waar hij een meer omstandig berigt vinden zal over zekeren PHILO DE JODE, een wijsgeer van de Platonische school, geboortig van *Alexandrië*, welke de Israëliten tegen de beschuldigingen van APION voor Keizer CAJUS CALIGULA verdedigde (*). W. T.

De Tonometer (*Nav.* IV.; bl. 1). Ik herinner mij, dat ik een werktuigje, hetwelk de maat der muzijk door middel van den slinger regelde, in 1825, 1826, 1827 of 1828 heb zien verkoopen op een erfhuis in de Ambachtstraat te *Utrecht*, uit den boedel van zekere jufvrouw of weduwe BOSS. Of het dat van WINCKEL was, weet ik niet; wel, dat het destijds mijne aandacht trok, schoon het mij te duur, ik meen p. m. *f* 18, ging. Men is nu misschien op het spoor gebragt tot verdere »navorsching". Nader bescheid weet ik er niet van te geven. v. O.

(*) De hier bedoelde PHILO heette niet DE JODE, maar werd *de Jood* bijgenaamd, om dat hij een Jood was, te *Alexandrië* geboren, en tevens, om hem van andere PHILO'S, zoo als PHILO van *Biblos*, PHILO van *Bizantium* enz. te onderscheiden.
Aanm. van het Bestuur.

Eeuwigdurende Almanak op een tabaksdoos (*Nav.* IV.; bl. 5). Ik neem de vrijheid eene opmerking te maken, betreffende den aldaar afgebeelden *Eeuwigdurenden Almanak*. Het beeld links (45) zal wel JULIUS CESAR zijn, die in het jaar 45 vóór CHRISTUS den Almanak verbeterde; het beeld regts (1482) zal Paus GREGORIUS zijn, welke in 1582 den Almanak op nieuw verbeterde. Hieruit zou ik besluiten, dat het jaar 1482 eene misstelling is, en dat er gestaan heeft 1582. Even zoo met 1497, dat wel 1597 (of liever 1591) kan zijn. Figuur 2 zal misschien de *ladder Jacobs* zijn, waarvan in de oude wiskundige en astronomische werken gesproken wordt. De ingenieur A. METIUS heeft in 1593 en later *eenen altijddurenden Almanak* uitgevonden, (het ding was van koper), en verzocht met andere zaken daarvoor octrooi bij de Staten van *Holland*. .. ELSEVIER.

Deken van Ronse. — Kuykelier, *enz.* (*Nav.* IV.; bl. 22). Aan mijn vriend v. GR. zij kennelijk, dat in het boekske: *Memorial van de overkomste der Vlamingen hier binnen Haerlem*, de namen KUYKELIER VAN GOIE en WYNTJEN JANSZOON VAN GENT niet voorkomen.
C. & A.

Het geslacht van de Laar (*Nav.* III.; bl. 62; IV.; bl. 41). De door den heer V. D. N. vermelde gedrukte genealogie van VAN LAER loopt tot HENRIK REINIER VAN LAER, Heer van *Lichtenberg*, welke gehuwd was met JOHANNA SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE. Uit dit huwelijk ontsproot HENDRIK VAN LAER, Heer van *Lichtenberg*, *Engelenburg* en *Kell*, welke met zijne volle nicht JOHANNA HENRIETTE VAN KEPPEL, dochter van FREDERIK VAN KEPPEL en van ELISABETH GEERTRUID VAN LAER huwde. Hunne oudste dochter, HENRIETTE JOHANNA ELISABETH AGATHA WALRAVE VAN LAER, vrouwe van *Lichtenberg*, *Kell*, *Rees* en *Engelenburg*, in 1710 geboren, is den 9den Januarij 1730 te *Zutphen* gehuwd met ASSUEER VAN HEECKEREN, Heer van *Roderlo*, en stierf den 25sten November 1756. Haar echtgenoot overleed den 13den October 1767. Wie hare zusters waren is mij onbekend; kan een der HH. Navorschers die opgeven, hij zal mij daarmede genoegen doen.

Zoo verre mij bewust is, stierf met HENDRIK VAN LAER het geslacht in de mannelijke lijn uit. L. v. H.

Middel tegen slangengif (*Nav.* IV.; bl. 82). *Mikania Guaca*, eene kruipende plant uit de familie der *Eupatoriaceae*, wordt, volgens het *Journal de Pharmacie et de Chimie*, 3e Serie, Tom. XX, tegen slangenbeet, als ook tegen cholera gebruikt. (*Tijdschr. van Wetensch. Pharmacie*, 1852, p. 88). De naam *Guaco* wordt afgeleid van het roepen eens vogels, die op vergiftige slangen aast en van deze plant eet, eer hij hij zijnen buit verslindt. (*Ausland*). LAGE.

Lage kerkdeuren (*Nav.* IV.; bl. 112). Kunnen deze ook ontstaan zijn uit het *later* invoeren van het *begraven in de kerken*, en het dien ten gevolge *verhoogen* der *vloeren?* Te *Gorinchem* ziet men nog aan de overblijfselen der afgebrokene Oude kerk *zeer lage*, doch *toegemetselde* ramen. C. G. B.

Brief van Americo Vespucci (*Nav.* IV.; bl. 121). In de Hollandsche vermeerderde uitgave van de *Histoire générale des Voyages*, T. XVI, p. 6, behelst de noot (*a*) het volgende: »cet extrait (p. 5, 6) est tiré des propres lettres d'AMERIC VESPUCE écrits de *Lisbonne* à PIERRE SODIRINI, Gonfalonier de *Florence*, sa patrie. Ces lettres composent la troisième des 4 parties ou *Journaux* de six découvertes: ouvrage qu'il dédia, dit VOSSIUS, *de Histor.* lib. III, cap. 10, à RENÉ, roi de *Sicile*, duc de *Lorraine*, L'original est écrit en *Espagnol*, traduit en Latin, et imprimé à *Bale* par HERVAGE, traduit en Italien et imprimé à *Venise*, chez JUNTA, 1550, dans la collection de RAMUSIO". L. J.

De brief van AMERICO VESPUCCI aan LORENZO DE MEDICIS wordt gevonden in een werkje, getiteld:

AMERICUS VESPUCCI, *eines Florenzischen Edelmannes*, *Leben und nachgelassene Briefe*, *worinnen dessen Entdeckungen der neuen Welt und die Merkwürdigkeiten seiner Reisen historisch und geographisch beschrieben werden. Aus dem Italienischen des Herrn* ANGELUS MARIA BANDINI *übersetzt und mit Anmerkungen erläutert.* Hamburg bey G. C. GRUND und in Leipzig bey A. H. HOLLE, 1748, kl. 8°.

De titel van het oorspronkelijke werk is;

Vita e lettere di AMERICO VESPUCCI, *raccolte ed illustrate da* ANG. MAR. BANDINI, Firenze, 1745, in 4°. Zie verder BRUNET, *Manuel*, etc. s. v. VESPUCCI. De vermelde vertaling is in mijn bezit en ter lezing te bekomen. AUGUSTUS.

Cativiheydt (*Nav.* III.; bl. 132; IV.; bl. 118). Het bevreemdt mij, dat bij de verklaring van dit woord, niemand aan het oudtijds even zoo gebruikelijke *bevangen*, *bevaen* schijnt gedacht te hebben, hetwelk toch de letterlijke vertaling van *kattijf* is, en reeds door KILIAEN met *captivus* is overgezet. Enkele plaatsen ten bewijze:

Hoe ic met *minnen* ben *bevaen*.
Roman van LIMBORCH, III, vs. 612.

(*Echites*) was met groten *sere bevaen*.
Aldaar, I. 2228.

Wi siin alle *bevaen* met *rouwen.*

Aldaar, II, 1408.

En ook UTENHOVE heeft nog (in zijne 100 Psalmen, van 't jaar 1561), in zijne overzetting van LUTHER's uitbreiding van het Gebed des Heeren:

Als wy met *node* syn *bevaen.*

Zeer natuurlijk wordt *kattyvig* dus ook in *Vlaanderen* zelfs voor *koudelijk* gebruikt. Het is: *met koude bevangen.*

S. J.

Franciscus Heerman (*Nav.* III.; bl. 159; IV.; bl. 121). Ofschoon deze een Fries van geboorte schijnt geweest te zijn, was zijn geslacht echter reeds vroeg in *Holland* bekend. Heer GHYSBRECHT HEERMAN, of HEEREMAN, wordt genoemd onder de *Raden* van het Hof van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* op het jaar 1437, volgens de *Memorialen* bij het Hof aanwezig. Ook werd JACOB HEERMAN tot *Substituut Griffier* van hetzelfde Hof aangesteld in het jaar 1602, op verzoek van Mr. A. DUYCK, Griffier; hij was toen Penningmeester van de Griffie. Nog vindt men, dat JACOB HEERMAN werd aangesteld tot *Tresorier* te *'s Gravenhage*, 21 April 1587, welke betrekking hij bekleedde tot in 1629, het jaar waarin hij is overleden. Ook komt hij voor onder de Leden van de Vroedschap aldaar, gedurende denzelfden tijd. Zie DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, Dl. I, vooral bl. 131, de noot (*a*). Bij V. LEEUWEN, *Bat. Illust.* p. 982, ziet men een lijst van het geslacht HEERMAN van *Oegstgeest*, voerende tot *wapen* een geaakerd kruis van keel op een veld van goud, welk geslacht hij zegt, dat is uitgestorven.

V. D. N.

Het wapen der van Oostens (*Nav.* IV.; bl. 125). Bij VALENTYN, *Oud en Nieuw Oost-Ind.* Dl. IV, St. I, bl. 339, vindt men eenigzins anders dan t. a. p. het geslacht van ABRAHAM VAN RIEBEECK vermeld.

Hij werd aan de *Kaap de Goede Hoop* geboren op den 18den October 1653; zijn vader was aldaar de eerste Commandeur. Hij huwde ELIZABETH VAN OOSTEN, uit welk huwelijk voortsproten:

a JOHANNA MARIA, den ....

Deze huwde:

1. GERRIT DE HEERE, Buitengewoon Raad van *Indie* en Landvoogd van *Ceilon*, die in 1702 overleed.

2. JOHAN VAN HOORN, Gouverneur-Generaal op den 16den November 1706, welke te *Amsterdam* op den 21sten Februarij 1711 overleed, en

3. Mr. CORNELIS BORS VAN WAVEREN, Heer van *Leusden*, *Hamersveld* en *Donckelaar*, Schepen en Raad der stad *Amsterdam*, Bewindhebber der West Ind. Comp. op den 27sten November 1712.

b eene dochter gehuwd met haren Neef GERARD VAN OOSTEN te *Batavia.*

c een zoon JOHAN, Heer van *Bunschoten.*

ABRAHAM VAN RIEBEECK overleed te *Batavia* op den 17den November 1713, en werd op den 20sten daaraanvolgende op het *Hollandsche Kerkhof* begraven.

ELIZABETH VAN OOSTEN overleed insgelijks te *Batavia* op den 18den Mei 1714.

LABORANTER.

Trigonale Cabbale enz. (*Nav.* IV.; bl. 142). Wat ELSEVIER beoogt met zijne aanhaling van LICHTENBERG's *Prognosticatie* begrijp ik niet. Deze doet daar niets ter zake. Zij staat ook *Letteroeff.* 1810, bl. 435, terwijl de aanhaling is: 1810, 29. Op bl. 29 vindt men noch in de *Boekbeschouwing*, noch in het *Mengelwerk* iets dat NAV. III, bl. 163, in Vr. LXXXVIII kan bedoeld zijn. Toch geloof ik, u, ten aanzien van de bedoelde aanhaling, te kunnen te regt helpen. In — niet de *Letteroeffeningen* maar in — de *Hedend. Vaderl. Biblioth.* voor 1810, staat, gelijk ik mij met zekerheid herinner, een opstel, waarin eenige belagchelijke beweringen uit DE GRAVE's *Rep. d. Ch. Elys.* ten aanzien van *Vlaanderen* en omliggende landen, in betrekking tot de Grieksch-Romeinsche Mythologie worden vermeld. Volgens de aanhaling zou men het misschien bl. 29 moeten zoeken. Dit durf ik echter niet verzekeren.

H. M. C. v. O.

Jac. Eyndius (*Nav.* III.; bl. 192; IV.; bl. 157). Vertrouwende, dat J. C. K. mij niet zal ten kwade duiden, wanneer door mij de twijfel, bij den Heer VAN OOSTERZEE gerezen, wordt opgeheven, wil ik dien Heer mededeelen, dat werkelijk *twee* EYNDIUSSEN in het *begin* der XVIIde Eeuw geleefd hebben, gelijk zij dan ook door FOPPENS t. a. p. onderscheidenlijk worden vermeld. Dat het *vader* en *zoon* waren, blijkt uit het werk van den laatsten, getiteld: JACOBI EYNDII *ab Haemstede centurionis Batavi, Convivales Senatus super Pace ab Hispano Foeder: Belgicae Provinciis anno* 1609 *oblata; accedunt Flandrici Belli Lib. II cum Poematiis;* alwaar men, vóór de *Poemata*, een Latijnsch vers van Cs. PIJNACKER aantreft met het opschrift: *In laudem Nobilium et bello doctrimaque clarorum virorum* JACOBI EYNDII, *Patris*, *Equitus aurati*, *Wourdae praefecti, et* JACOBI EYNDII *filii*, *Haemstedae Domini, centurionis.*

Ook HOEUFFT, *Parn. Lat. Belg.* p. 113, even als PAQUOT, vermelden de betrekking tusschen dezen, terwijl de laatste, MARIA VAN HOGENDORP zijne moeder noemt, en tevens JACOBUS EYNDIUS, den gewezen Pensionaris van *Delft*, en ELIZABETH VAN NIEULANT tot

zijne grootouders stelt; van een en ander wordt insgelijks door BLEISWYK, *Beschr. van Delft*, gewag gemaakt. Dat de zoon op 39 jarigen leeftijd aan de tering overleed, is bekend; maar daardoor wordt het niets onwaarschijnlijk, dat zijn vader hem overleefde en in hoogen ouderdom in 1629 stierf. Ofschoon het te hopen is, dat de wensch van den Heer v. O., eene *Levensbeschrijving* van EYNDIUS te ontvangen, vervuld worde, zal het evenwel zeer moeijelijk zijn, iets, hem betreffende, te melden, dat niet reeds elders is gezegd. Behalve bij de reeds genoemde schrijvers wordt hij nog vermeld door SWEERTIUS, PEERLKAMP, de *Biogr. Universelle*, *Beschrijv. van Delft* 1729, en anderen, bij PAQUOT genoemd.

V. D. N.

Felipe Mey (*Nav.* III.; bl. 190; IV.; bl. 157). Men heeft van dezen dichter een berijmd mythologisch verhaal: *La fuente de Alcover*, hetwelk veel bijval vond. Hij was een gunsteling van ANTONIO AGUSTIN, Bisschop van *Tarragona*. Genoemd gedicht wordt gevonden als aanhangsel achter zijne onvoltooide overzetting der *Metamorphosen* van OVIDIUS, getiteld: *Del Metamorphoseos de* OVIDIO, *otava rima, traducido por* FELIPE MEY, etc. *Con otras cosas del mesmo*. Tarragona, 1586, 8°. BOUTERWECK, *Gesch. der Poesie und Beredsamkeit*, B. III, s. 265, zegt er van: »Sprache und Versification sind vortrefflich". De anders zoo naauwkeurige TICKNOR zwijgt van F. MEY.

J. M.

Zjermesz, *Adam Karelsen of Adam Karels van Germes* (*Nav.* III.; bl. 192; IV.; bl. 157). Op de tweede vraag van J. C. K. zijn er ook levensbijzonderheden van hem bekend? kan ik thans antwoorden, dat in het Tijdschrift *De Argus* (door L. G. VISSCHER?), Bruss. 1826, Dl. II, bl. 17—20, onder het opschrift: *Over* ADAM KARELSZ. VAN ZJERMES, een vertoog over hem voorkomt, bijzonderheden bevattende, door de vroegere beantwoorders dezer vraag niet vermeld. J. L. A. I.

Haarlemmer Meerboek (*Nav.* IV.; bl. 167). In een exemplaar van dit werk, *de agste druk, weder met verscheide Artykelen* $^1/_6$ *part vermeerdert, en met eenige tegenspraak van* COLEVELTS *boeksken*, Amst. 1714, bij PIETER VISSER, JAN VAN HEEKEREN en JAN GRAAL, waar achter eene *Kleyne Chronycke van de Dorpen Graft en de Rijp*, in 4°. vind ik aangeteekend, dat de *vierde* uitgave is van 1643, te Amsterdam, bij D. V. D. STICHEL. De genoemde *achtste* druk heeft insgelijks het portret van LEECHWATER, door J. LAMSVELD, met een zesregelig vers van J. J. SCHIPPER; van achteren bedrukt met een vers van H. A. *Hoe je wilt*. V. D. N.

Napoleon te Breda (*Nav.* IV.; bl. 175). Ofschoon de antwoorden op deze vraag genoegzaam als volledig kunnen beschouwd worden, acht ik mij toch verpligt, het reeds medegedeelde hier en daar te verbeteren en aan te vullen uit een afschrift, weinig dagen na het gebeurde, door een der aanwezigen uit *Breda* overgezonden. Dadelijk na den afloop der audientie kwamen eenige Heeren bijeen, om onder den indruk van het gehoorde terstond op te teekenen, wat zij gehoord hadden, en door onderlinge mededeeling het geheel zoo veel mogelijk terug te geven. De overzender en opsteller van mijn afschrift was allezins berekend, om een hoofdrol bij dit werk te vervullen, want hij was van geboorte Franschman en vroeger Fransch predikant geweest; het was de Heer VILLEPOIS. In dit stuk nu vind ik nog al aanmerkelijke afwijkingen van het elders medegedeelde, vooral in de opvolging van het gesprokene; ook bijvoegsels, die niet onbelangrijk zijn, en hier en daar verschil in namen. Vergelijk ik het tot nu toe bekend gemaakte met elkander, dan meen ik te mogen besluiten, dat dit alles uit éène bron is voortgevloeid, en dat mijn afschrift kan beschouwd worden als een *codex primarius*. Ik heb het daarom niet onbelangrijk geacht, het voornaamste verschil op te teekenen, om aan het reeds openbaar gemaakte toegevoegd te kunnen worden.

Reeds dadelijk na de woorden: *vous presenter ainsi devant moi*, is alles meer beknopt en aaneengeschakeld: *Le premier acte de Souverainité, que j'ai du executer, a été de faire arrêter ceux de vos curés refractaires à Bois le Duc, même votre vicaire Apostolique: je les ai emprisonné; je les punirai: et la première parôle, que j'entend d'un Ministre reformé est: rendez à Cesar, ce qui est à Cesar. Voila la doctrine, que vous devez enseigner. Imbecilles! prenez un exemple à ce monsieur* (*en montrant du doigt le min.* T. O.). *Connaissez vous bien l'évangile? pouvez vous bien m'expliquer un texte? Savez lire! Vous avez calomnié les protestants en les répresentant comme des hommes, qui enseignent des principes contraires aux droits du Souverain: j'ai trouvé dans les protestants des fidèles sujets; j'en ai 6000 à Paris et 800,000 dans mon empire et il n'y en a aucun, dont j'ai jamais eu raison de me plaindre; je m'en sers dans mon palais et je leur permet l'entrée; et ici une poignée de Brabançons fanatiques voudroient s'opposer à mes desseins. Imbecilles que vous êtes! Si je n'avais pas trouvé dans l'église Gallicienne et dans la doctrine de* BENOIST *des maximes analogues aux miennes et si le concordat*... Ieder zal hier nog al verschil opmerken: en dan vindt men overal elders BOSSUET genoemd, terwijl hier BENOIST gelezen wordt, dat ik voor het ware houd. Kan toch BOSSUET wel met grond hier wor-

den aangehaald, onder wiens oog LODEWIJK XIV het edict van *Nantes* herriep, officieel verklaarde, geene andere dan de Roomsche leer in zijn rijk te zullen dulden, de gruwelen der *dragonnades* en in *de Palts* toeliet? Daarentegen wordt BENEDICTUS, namelijk de XIV, juist ter snede genoemd, die door zijne verdraagzaamheid, door het verminderen der feestdagen, het afschaffen van vele ijdele ceremonien, het tegengaan van misbruiken, en door andere goede eigenschappen den naam verkreeg van *Paus der Protestanten*, en zich den haat der geestelijkheid op den hals haalde. Op diens voorbeeld kon NAPOLEON zich met grond beroepen, ten aanzien van zijne handelwijze jegens de Protestanten.

Dan is er vervolgens nog verschil: *J. C. a dit: mon regne n'est pas de ce monde, et le Pape et vous autres vous voulez vous mêler des affaires de mon regne: vous dites être vicaires Apostoliques. Qui est ce qui vous a établi? Est ce le Pape? Il n'en a pas le droit: c'est moi, qui fait les Evêques. Ignorans, vous ne voulez pas prier pour vôtre Souverain; moi je n'ai pas besoin de vos prières; quand je prie, je m'adresse moi-même à Dieu. Vous voulez être désobéissans, cet.* Ook verder is de volgorde anders, en ik geloof beter. *Les Anglais ont eu bien raison de se séparer de vous: ce n'est ni Luther, ni Calvin, qui se sont séparés de l'Eglise, mais ce sont les princes Allemands, qui n'ont pas voulu se soumettre à votre joug fanatique. C'est l'infamie de vos indulgences, qui les a soulevés; ce sont les Papes, qui par leur hierarchie ont mis l'Europe, cet.* Na de woorden: *je porte le glaive temporel*, volgen: *j'ai reçu mon sceptre de Dieu, je saurai le maintenir.* Voor het volgende *ignorans* staat *bigots*, voor *le nez, les oreilles.* De volgende periode verschilt ook: *Oui, c'est par votre Evangile, que J. C. a établi le Pape comme successeur de St. Pierre et qu' il a le droit d'excommunier les Souverains: ne savez vous dònc pas, que toutes les puissances viennent de Dieu?* Tusschen de woorden *prêtent serment* wordt er het afdoende *demain* bijgevoegd. Eindelijk, na het bevel aan den Prefect en de woorden *doctrine bizarre*, wendt de Keizer zich nog eens tot de Geestelijken: *Vous vous plaignez de l'oppression, que vous avez souffert de .... Gouvernement de ce pays ci, mais vous prouvez par votre conduite, que vous l'avez merité. A présent vous avez un Prince Catholique, qui vient regner sur vous.* Het ontbrekende woord is waarschijnlijk *l'ancien.* En nu volgt het overige tot den Prefect. SAXO SYLVIUS.

———

Gazette de Leyde (*Nav.* III.; bl. 222; IV.: bl. 182). Dat er in 1677 eene Fransche Courant te *Leyden* werd uitgegeven, blijkt uit de *Resolutiën der Staten van Holland* van den 3den Augustus, 13den en 16den September 1679, waarbij het drukken van al de Fransche Couranten, ook die van *Amsterdam*, verboden werd. De Leydsche en Amsterdamsche Couranten schijnen toen hevige artikelen opgenomen te hebben.

Wat eene Hollandsche Courant, te *Leyden* uitgegeven, betreft, kan ik nog de volgende bijzonderheden mededeelen:

»15 Dec. 1689. Is bij de Geregte aan JACOB HUYSDUYNEN toegestaen, 3 mael ter week een Duytsche Courant binnen deser stadt te mogen doen drukken op sijn naem.

17 Dec. 1693. De Heer JACOB VAN DER MAES, Raed en Burgerm: deser stadt heeft mondelings aen Burgermeestren bekent gemaekt, dat sijne Koninklijke Majesteit van *Groot-Brittaniën* hem hadde geschreven, dat om verscheidene redenen vermeende, dat de Leydsche Courantier JACOB VAN HUYSDUYNEN absolute behoorde verboden te werden van nu af aen eenige Couranten alhier te drucken of doen drucken enz.

Waerop gedelibereerd zijnde, is goed gevonden en verstaen dat de voorsz. Courantier HUYSDUYNEN zal werden geinterdiceerd en verboden van nu af aen eenige Couranten alhier te drucken, doen drucken of uitgeven.

19 Febr. 1701. Ten verzoeke van JACOB HUYSDUYNEN, bij requeste aen die van den Gerechte gedaen, is goed gevonden aen denzelven toe te staen, de Duytsche Courant driemael ter week binnen dese stad te mogen drukken bij continuatie; doch voor het toekomende in de plaetse van op sijnen naem, op de naem van JACOB en JAN VAN HUYSDUYNEN, zijnde de laetste zijn suppliants zoon".

..ELSEVIER.

Gazette de Leyde. Deze *Fransche Leydsche Courant* schijnt sedert 1738 zijn bestaan verschuldigd te zijn geweest aan ETIENNE LUZAC, die tot in 1775 met de redactie daarvan bleef belast, toen hij er afstand van deed ten behoeve van den zoon zijns broeders JAN LUZAC, Boekhandelaar te *Leyden*: Mr. JOHAN LUZAC. Deze was hem reeds eenigen tijd behulpzaam geweest, en onder diens toezigt verkreeg deze Courant eene Europesche vermaardheid, en bleef, als het ware, de Courant van *Europa*, tot dat zij in de revolutie van 1798 werd verboden, doch eerlang onder eenen anderen naam verscheen. Het schijnt echter, dat LUZAC sedert 1800 zich daaraan onttrok, waarmede haar spoedig verval ongetwijfeld in naauw verband stond. Zie de *Galerie Hist. des Contemporains; Konst- en Letterbode* 1819, Dl. II, bl. 180 en 227; VAN KAMPEN, *Geschied. der Letteren en Wetensch.*, Dl. II. bl. 559. V. D. N.

Gazette de Leyde. Niet tot antwoord, slechts als eene bijdrage dit blad betreffende, deel ik mede wat men leest in de *Revue des Deux Mondes*, Paris 1853, p. 188: »C'est là (en *Hollande*) qu'est née la presse périodique;

c'est là qu'ont été fondées les premières revues, telles que la *Gazette de Harlem*, *le Mercure historique et politique* qui devint plus tard *la Gazette de Leyde*, si célèbre dans la seconde moitié du XVIIIe siècle, *la Bibliothèque universelle*. *la Bibliothèque choisie*, *la Bibliothèque des Sciences*", etc. L. D. R.

Daar loopt wat van St. Anna onder (*Nav.* III.; bl. 222; IV.; bl. 184). Op *het Bildt* in *Friesland* liggen drie dorpen nevens elkander, welker kerken aan MARIA, ST. JACOB en ST. ANNA waren gewijd, waardoor zij de *Lieve Vrouwen-*, *St. Jacobi-* en *St. Anna-Parochie* genoemd werden. De beide eerste Heiligen staken in aanzien en vereering verre uit boven ST. ANNA, en daarom werd welligt ook de regter kerk aan de LIEVE VROUW, en de linker aan ST. JACOB gewijd, terwijl ST. ANNA, als beschermd door hare magtige buren, de middelste bekwam. Het is ons wel eens voorgekomen, dat het spreekwoord: *daar loopt wat van St. Anna onder*, op dien minderen rang, in vergelijking van hare naburen, zinspeelde. Zulks belette evenwel niet, dat *St. Anna-Parochie* het welvarendste dorp van de drie geworden is. J. D. L.

Klokkenspelen (*Nav.* III.; bl. 159, IV.; bl. 123). In betrekking tot dit onderwerp nog het navolgende:

A. Dewijl ik weet, dat FISCHER, gelijk V. D. N. teregt aanvoert, zegt: »den uitvinder noch den tijd te hebben kunnen ontdekken", — heb ik die bron niet ter beantwoording der zaak gebruikt, en andere waren mij onbekend. Mij is alzoo met de opgaven van C. L. en anderen ook groote dienst bewezen.

B. Indien de vrager met een exemplaar van FISCHER gediend kan zijn — ter leen of in koop — dan ben ik bereid hem, door tusschenkomst van het Bestuur van DE NAVORSCHER, dit te verschaffen.

C. Mij is nog een stukje over dit punt bekend en, naar ik mij herinner, niet onbelangrijk; maar ik heb op dit oogenblik het Tijdschrift (uit den aanvang dezer eeuw) niet kunnen opsporen, waarin ik het toen gelezen heb. Vind ik het later nog, dan wil ik het, ter meerdere volledigheid dezer litteratuur, opgeven.

D. Het door C. L. aangehaalde werk *over het Klokkenspel*, te Utrecht in 1789 uitgegeven, is mij onbekend. Zou hij, of iemand anders ook, genegen zijn, mij dit ter inzage te willen leenen? of wel eenigen weg aantoonen, om het mij op billijke wijze te kunnen aanschaffen? Ik zou door een en ander verpligt zijn.

E. Onder de namen van beroemde Nederlandsche klokkenspelers, mag die van BERGHUIS niet vergeten worden. De nog voorhandene fragmenten van zijne compositiën voor dat instrument, bij den Heer F. NIEUWENHUIJSEN (klokkenist van den Domtoren te *Utrecht*), kunnen nog bewijzen, hoe gegrond zijn roem in de behandeling daarvan was.

Eindelijk eene vraag van meer uitgebreidheid:

Daar ik gaarne, zoo mogelijk, alles wenschte te weten, wat het klokkenspel in het algemeen betreft, en DE NAVORSCHER, ten minste met *Engeland* (misschien ook met *Frankrijk* en *Duitschland*) in betrekking staat, zoo zou het mij bijzonder aangenaam zijn, door middel van dat Tijdschrift, bekend gemaakt te worden met de inrigting van alle klokkenspelen, voornamelijk in het Buitenland. Ik bedoel hiermede bepaaldelijk al wat de geheele inrigting van het klokkenspel betreft, bij voorbeeld:

a. Of het alleen voor het uur dient?

b. Of het ook met hand- en voetklavier voorzien is?

c. Wat de omvang (in toonen) van het een of van beiden is?

d. Hoeveel maten heel-half- en vierde uur op de speelton hebben?

e. Hoeveel hamers de klokken hebben?

f. Of er ook bijzondere nootsoorten voor het versteken zijn?

En wat verder wetenswaardig omtrent oudheid, gewoonte bij het gebruik, gewigt der klokken en verdere zaken, historische herinneringen of dergelijke betreft.

Voorts wat de welwillendheid van hen, welke met dat instrument bekend zijn, mij daaromtrent willen mededeelen. Ik wil niet verheelen, dat bij genoegzame belangstellende hulp, deze mededeelingen tot bouwstoffen zullen dienen voor eene omwerking, naar de behoeften van onzen tijd, van het werk van FISCHER, voorzien van een algemeen overzigt der klokkenspelen.

Aanduiding van andere wegen ter verkrijging van deze inlichtingen, zal ik natuurlijk ook dankbaar ontvangen. W. J. F.

Klokkenspelen. LEEGHWATER meldt in de beschrijving van *de Rijp*, dat zijn oudoom hem had gezegd: »Zoo en was daar niet meer als een speelwerk van klokken in *Holland*; dat was op het clooster tot *Egmond*". Over den oorsprong der klokken leest men in het *Tweede Eeuwgetij van Bergens kerkverwoesting*, door ANDREAS KOK, bl. 67:

»Men wil, dat Paus SABINIANUS, die A^o^. 625 is gestorven, allereerst de klokken bij de kerken in gebruik gebragt heeft. Zie PICTET, *Christel Godgel.*, Dl. III, bl. 183, en volgens BEDDA (BEDA?) was haar gebruik A^o^. 680 ook in *Engeland* bekend; het is althans zeker, dat zij reeds in de middeneeuwen aan de kerken gevonden, en in verscheidene gelegenheden geluid werden, als; om het volk den tijd der openbare godsdienstoefening bekend te

maken; om Vorsten, Bisschoppen of Abten ergens in te halen; om de algemeene vreugd over eene groote en voordeelige tijding te betoonen: om eene vredebreuk, als door eene algemeene vervloeking, te verfoeijen; om het volk, op de aannadering van eenigen vijand, bijeen te roepen: VAN RIJN, *Oudheid van Kennemerland*, bl. 136 en 137. Van het klokluiden in sterfgevallen werd hetzelve te *Utrecht*, bij het dooden begraven der Kerkvoogden en Kanunniken, omtrent A°. 1200 verrigt; zie MIERIS, *Charterb.*, Dl. I, bl. 155. De klokinwijding is, zegt men, door Paus JOHANNES XIII, omtrent A°. 970 uitgedacht, en allereerst aan de kerk van S. JAN LATERAAN geoefend, die de Paus met wijwater besprengde, en met zijnen naam JAN doopte. Zie PICTET, *Christel. Godgeleerdheid*) Dl. III, bl. 194 en 512".

J. SCHREUDER.

Grafschrift te Doornik (*Nav.* IV.; bl. 187). Het door L. medegedeelde grafschrift herinnerde mij een soortgelijk, dat ik bij W. BAUDARTIUS, *Apohtegmata Christiana*, II, (10de dr.) bl. 135, gelezen heb. 't Luidt:

Cy gist le Père, cy gist la Mère,
Cy gist la Soeur, cy gist le Frère,
Cy gist la Femme, et le Mary;
Et n'y a que deux corps icy.

En wordt door hem vertaald:

Hier leyt de Vader, hier leyt de Moeder,
Hier leyt de Suster, hier leyt de Broeder,
Hier leyt de Man, hier leyt het Wijf,
Het zijn twee zielen in een lijf.

't Geen BAUDAERT laat voorafgaan verklaart dit epitaaf. Hij schrijft: »Nevens andere oude Grafschriften die men te *Doornick* vint, is dit wel een van de seltsaemste, twelck in der Minder-Broederen Kercke staet, gemaeckt ter gedachtenisse van twee getroude persoonen, Man en Wijf, die naderhant haer elck in een besonder klooster begeven hebben, de Man in der Minder-Broers Klooster, de Vrou in der Klarissen-Klooster, alwaer met der tijdt de Man *Pater* is gheworden, en de Vrouwe *Mater* in haer Klooster". — Of er dit grafschrift nog gevonden wordt? —5—

Galgemalen (*Nav.* III.; bl. 223; IV.: bl. 186). Ofschoon ook door mij deze vraag niet zal beantwoord worden, zij het mij echter vergund aan te merken, dat door J. KOK, in zijn *Vaderlandsch Woordenb.*, Dl. XXXIV, Art. *Zierikzee*, deze maaltijd wordt beschreven, alwaar tevens eene *afbeelding* daarvan is bijgevoegd. Hij zegt, bij de beschrijving van de stads gevangenis, onder den naam van *'s Gravensteen* bekend, »*Eene zonderlinge gewoonte* plagt hier plaats te hebben", waaruit men mag besluiten dat, ten minste aan hem, geen *tweede* voorbeeld elders van zoodanig *galgemaal* bekend was. V. D. N.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, maar die langzaam wegsterven (*Nav.* IV.; bl. 193). *Achterbaaks* vertaalt (liever verklaart) t. a. p. de Heer BOUMAN door *achterbaks*. Mijns inziens beter, zoo als hier (met *hier* bedoel ik *Aardenburg*) gebruikelijk is, *achterbanks:* van een gezelschap, schooljeugd, studenten, die op rijen achter elkander zitten, en waar hij, die niet weet te antwoorden, zich achter afhoudt. *Achterin* is hier de *achter-dam*, omdat achter de rei koeijen eene goot loopt, en achter deze goot zich een dam (verhevenheid) bevindt. *Angaan* is hier evenzoo in gebruik: »Hij gaat an als een hond aan de ketting"; *Bank*, hier even zoo; *Batteren*, hier *slaan*, *er op beuken*, ook *schieten*, b. v. twee of meer gelederen vuur, fransch: *battre*; *Betoegd*, hier *betjoegd* = slim; *Beun* (onz. z. nw.), vierkante bak vol gaatjes, tot bewaring van met het net gevangen visch; *Beursig*, hier niet onaardig *buukziek* (*buikziekig*); *Biest*, hier evenzoo; *Bikkelen*, hier *bikken*: »Hij heeft niets te breken of te bikken", hij is arm; *Boel*, hier even zoo. Men ziet, er is nog al veel overeenkomst tusschen *Noord* en *Zuid*.

Nu ben ik regt benieuwd te weten, of daar of elders ook de volgende woorden voorkomen.

Voer = wagenvracht; *voeren* = mennen; *mennen* = de vruchten van het veld rijden; *vermaak* = de lage omheining der weiden, lat of tienwerk aan staken; *vermaken* = omheinen; *afmaken* = afschutten; *mangelen* = ruilen; *pulle* = kruik. waar, eendenjong? *wertel* = mannetjes eend; *boële* = wijfjes eend; eend in 't algemeen; *spanjieren* = veldbatterijen en verschansingen opwerpen; *ree* = dulf, greppel, kleine sloot ter afwatering der akkers; *risteel* of *rasteel* = paardenruif; *kwern* = handmolen om granen te malen, geen kaarn, hier kern genoemd; *schouermantel* = vrouwen overmantel met een kap; *faalje* = falie, regenkleed; wat beduidt de spreekwijze »*Het loopt falie?*"; *schaper* = herder; *jenievers* = aalbessen; staat dit in verband met jenever of genever?; *beijers* (*bellen?*) = kruisbessen *frinzen* (*fraiches?*) = aardbezien. — *Perceel* = parcelle? *Kavel? Kavellanten*, die kavelen (deelen)? *catheilen?* huiscatheil? boomcatheil? *teel?* = aarden-vat of kom — vooral om melk in te zetten; *bureel?* = bureau? *teke?* = schapenluis; *flourine* = fluwijne? bunsing? *flouwiene?* = kussensloop; *tieke* = bed-overtrek: *muten* = ruijen der vogelen, uitvallen der haren van katten of honden.

De Heer BOUMAN ziet, dat het meest bouwmans zegswijzen zijn; nu wij zijn hier allen ook zoo wat boeren. G. P. ROOS.

Woorden op het platte land in Noord-Hol-

land nog gebruikelijk, maar die langzaam wegsterven. Beuker heeft in *Friesland* juist eene omgekeerde beteekenis als in *Noord-Holland.* »'t Is een *beuker* van een jongen" beteekent, hij is een stumper, klein, zwakkelijk.

Bikkelen, bikkels kluiven. In *Friesland spelen met bikkels.* Er valt niet veel te *bikkelen.* In *Friesland* »te *bikken* = schrale schotel."

J. D.
L.

De Bijbel in het Amerikaansch (*Nav.* IV.; bl. 194). Hetgene ik, naar aanleiding van eenen brief van GRAEVIUS, omtrent de Bijbelverspreiding en invoering van het Christendom onder de Amerikanen in het Noorden van *Amerika* meende te moeten vragen, of, namelijk, nog iets bekend was van de stukken, waaruit die schrijver de door hem vermelde bijzonderheden had geput, zie ik mij thans in staat gesteld, zelf te beantwoorden. Immers mij is sedert een afschrift in handen gevallen van een brief uit *Boston* in *Nieuw-Engeland* van 12 Julij 1687, geschreven door een Engelschen geestelijke aan den Hoogleeraar J. V. LEUSDEN te *Utrecht*, waarin uitvoerig verslag wordt gegeven van de ijverige en geenszins vruchtelooze bemoeijingen der Engelschen, om de bewoners dier oorden met de Christelijke leer bekend te maken. Deze brief, ofschoon, volgens eene bijgevoegde aanteekening, destijds in druk uitgegeven, zal wel aan zeer weinigen bekend zijn, en hij is te opmerkelijk, om vergeten te worden; daarom deel ik hem, als antwoord op mijne vraag, mede. De niet Latijn lezenden, wier getal dagelijks aangroeit, mogen zich zelven een tolk zoeken.

SAXO SYLVIUS.

Vir eximie et plurimum colende.

Periucundae mihi fuerunt literae tuae, quibus intellexi, te et alios in celeberrima Ultraiectinorum Academia de rebus, quae conversos in America Indos spectant, certiores fieri desiderasse. Veram de iis historiam accipe. Anni plusquam 40 lapsi sunt ex quo vir vere pius JOHANNES ELIOTUS, ecclesiae Ripensis Nov-Anglicanae (quae a Bostonia non ultra mille passus distat) pastor venerandus, singulari gentes Americanas convertendi zelo accensus, linguam Indicam, ut eis faciliore et feliciore cum fructu mysteria Euangelii patefaceret, discere voluit: quam ob causam ELIOTUS ille Indorum Americanorum Apostolus, et non immerito quidem, audit. Vir hicce reverendus tota biblia sacra non sine Atlantaeo labore transtulit ac in linguam Indicam vertit etiam tractatus Anglicos, practicam Theologicam exhibentes; nec non catechismos traduxit ac Indicos fecit. Ante annos abhinc triginta et sex in oppido, dicto *Natich*, ex conversis Indis ecclesiam collegit: peccata ei sua non absque lachrymis confitebantur et fidem in Christo profitebantur. Postea et ipsi et eorum liberi baptizati et foedere ecclesiastico quam solemniter coniuncti sunt. ELIOTUS primus fuit, qui inter illos in sacra synapi participanda munus administravit: nunc vero huius ecclesiae pastor est Indus, qui vocatur DANIEL. Praeter hanc ecclesiam Natichensem ex incolis nostris Massachusettensibus quatuor sunt coetus Indici, quibus nomen veri Dei et J. C. invocare solemne est. Eis omnibus inserviunt concionatores Americani. D. ELIOTUS antehac apud illos conciones bimestres habere consuetus fuit; iam vero laboribus et senio (nam annum aet. 84tum agit) debilitatur. Est et alia ecclesia, constans ex solis Indis conversis ultra 50 milliaria a nobis dissita, in oppido *Marschippang* nominato: primus in ista ecclesia pastor fuit Anglus, qui Americanorum linguam callens illis proprio eorum idiomate evangelizavit. Pastor ille Anglus e vivis cessit: nihilo tamen minus Indo ecclesiaste fruitur ecclesia. Sunt praetera quinque Indorum coetus, Christi nomen profitentium, qui a *Marschippang* non longius absunt: habent etiam praedicatores Indos. JOHANNES COTTONUS, ecclesiae *Plymouthensis* pastor (filius venerandi soci mei JOHANNIS COTTONI in ecclesia Bostoniensi quondam doctoris celeberrimi) in lingua Indica addiscenda brevi miros progessus fecit estque in ea peritissimus: is ad quinque congregationes ultimo dictas quavis septimana concionem Indicam habet. Porro ex *Saconeti* habitatoribus (scil. in colonia *Plymouthensi*) est magna eorum frequentia, qui distinctionis ergo *Indi praedicantes* (quia nimirum Deo in Christo supplices sunt) audiunt. Adhuc plura non procul a promontorio, Anglice vocato *C. Cod.*, sex gentilium coetus intra catechumenos annumerandi sunt; et apud quos Indi sex verbi divini praecones. Horum conventus SAMUEL TREAT Nov-Anglus, ecclesiae *Estamensis* pastor, sine interprete frequentat. Sunt etiam apud *Nantuchitenses* insulanos ecclesia eum pastore nuper gentili, nec non varii catechumenorum coetus, qui a conversis Indis erudiuntur. Est et alia insula longitudine tres leucas continens (insula *Marthae* vocata), ubi duae caeteris celebriores Americanorum ecclesiae plantantur, quarum uni senex Indus, HIACOOMES appellatus, tamquam pastor praesidet. Etiam huius Indi pastoris filius JOHANNES HIACOOMES compatriotis mysteria religionis tradit. In altera loci eclesia JOHANNES TOCHINOSH, conversus Indus docet. In his ecclesiis seniores sive presbyteri gubernantes ex ipsis gentilibus, pastoribus adiunguntur: pastores per populi suffragia creati fuerunt, et cum ieiunassent et precati sunt, dominus ELIOTUS et dominus COTTONUS iis manus imponebant. Solemnis itaque fuit eorum ordinatio.

Omnes conversorum Indorum coetus, qua catechumeni, qua qui sunt in ordinem ecclesiasticum constituti, quavis die dominica convenire assolent, pastor vel concionator semper ab oratione incipit, et quidem sine monitore. Deinde cum, quicumque sit sinagogae praeses, orationem suam finiverit, totus Indorum chorus psallende Deum laudant: nonnulli ex illis sunt praecentores optimi. Post psalmodiam qui concionaturus est aliquem ex sacra pagina locum (comma unum vel plura prout velit) legit et exponit, documenta colligit eaque scripturis ac rationibus confirmat et usus aliquos infert, more scil. Anglorum, a quibus instituuntur. Deinde altera oratio ad Deum in nomine J. C. totam liturgiam concludit: hoc modo bis in unaquaque dominica congregantur. Praeter dominicam festos dies non celebrant, nisi aliqua occasio praeter ordinem ad id impellit. Tum vero totos dies vel in gratiarum actione vel in ieiuniis et supplicationibus, cum magno animorum ardore, quam solemniniter observant.

Prius quam Angli has oras appulerant, gentes barbarae veri nominis Dei peritus ignarae erant, unde est, quod in orationibus et concionibus verbis ac terminis Anglicanis utuntur. Qui inter illos sanctissimum Dei nomen invocat dicit *Jehova* vel *God* vel *Lord*. Sic et multa alia verba, quae res Theologicas exprimunt a nobis didicerunt et mutuari necessum habuerunt. Ut summatim omnia complectar, sex baptizatorum Indorum ecclesiae, nec non catechumenorum coetus octodecim, in Nova Anglia Christi nomen profitentium, inveniuntur: ex Indis sunt viginti et quatuor, qui verbum Dei praelegunt et concionantur, ac praeter illos ex Anglis quatuor ministri, qui Euangelium lingua gentili praedicant.

Jam scribendo defessus sum et vereor ne, si plura recitarem, tibi taedium afferam; tamen addendum (quod mihi propemodum effluxerat) quamplurimos ex Indorum pueris esse, qui catechismum a Synodo (in Anglia) Westmonasteriensi edictum, memoria tenent ac vernacula eorum lingua omnibus, quae sunt in eo quaestionibus respondere possunt et solent. Sed manum de tabula! — Nonnullorum epistolae de successu Euangelii apud Indos Orientales, praesertim vero Ceylonenses insulanos stupenda referunt, tamquam trecenties hominum millia domini nostri J. C. nomen et religionem ibidem amplexi essent, et has mirandas conversiones conatuum ministrorum e Belgio missorum fructus esse. Quodsi me hac de re certiorem faceres, te oratum velim. Dissertationes tuae de rebus philologicis, quibus me ditasti et beasti, sunt (si quid ego iudico) perquam orthodoxae, solidae, lectuque dignissimae. A me omnia summa in te studia offfciaque exspecta, non fallam opinionem tuam. Clarissimis in vestra Academia professoribus ex me salutem dicito, quibus ut epistolam hanc des legendam, tamquam ad eos quoque scriptam. Vale, vir eximie: Deus te quam diutissime patriae, ecclesiae et reipublicae literariae bono incolumem servet.

Bostoniae Nov-Anglorum,
Julii 12, 1687.

Sum
Tuus dum suus
CRESCENTIUS MATHERUS.

Het opschrift van den brief luidt:

Clarissimo, Celeberrimo et Doctissimo Viro D. JOHANNI LEUSDENO, in Ultraiectinorum Academia Philosophiae Doctori et Linguae Hebraeae Professori plurimum colendo.

Bijbel in het Amerikaansch. De vertaling van den Bijbel, ten behoeve eener gemeente van 40000 Indiaansche Christenen in *N. Engeland*, waarvan in 1688 J. G. GRAEVIUS met bevreemding het berigt vernam, zal wel dezelfde zijn als die, welke in mijne *Geschied- en Letterkundige Nasporingen*, Dl. II, bl. 448, uit ADELUNG's *Mithridates*, vermeld is als te *Cambridge* 1663, in 4°. uitgegeven.

Wijst VAN KAMPEN de plaats en het jaar der uitgave aan van de vertaling in de taal der Tapuyas (Guaranis)? Eene opgave van zeldzame Bijbeluitgaven vindt men in BAUMGARTEN's *Nachrichten*, Halle 1752.

L. J.

Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire (*Nav.* IV.; bl. 199). In den *Almanach impérial* voor 1813, vind ik op bl. 277, onder den *État major général de l'armée* (*Généraux de brigade*): *M. le baron* CHASSÉ, *chevalier de la Légion d'honneur*, *commandeur de l'ordre impérial de la Réunion;* en op bl. 336, onder de *Vice-Amiraux: M. le comte* VER HUELL, *grand-officier de la Légion d'honneur*, *décoré du Grand Aigle, chevalier Grand croix de l'ordre impérial de la Réunion*, *inspecteur général des côtes de la Mer du Nord.* Op bl. 96 vind ik: *Le comte* MEERMAN VAN DALEM et WAUREN (VUREN en DALEM) onder de leden van den *Sénat conservateur;* en op bl. 382, *M. le baron* HULTMANN, *Préfet du Departemeut des bouches de l'Yssel.* TRAJ-.MOS.

Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire. Dat Mr. JOH. MEERMAN in 1811 Senateur werd, in 1812 den grafelijken titel bekwam, en in 1814 de Lelie mogt dragen, leest men in zijne levensberigten. Dit wordt mede bevestigd door den titel van het te *Parijs* in 1812 in het Hollandsch-Fransch bij DE BURE uitgegeven en bij DIDOT gedrukte dichtstuk: *Montmartre.* Par Mr. J. DE MEERMAN, *Comte de l'Empire et Senateur.* A. & A.

Oude liederen en hunne zangwijzen (*Nav.* IV.; bl. 199). 1°. Voor de echte melodie van

het lied: *Het daghet in den Oosten*, veroorloof ik mij te verwijzen naar de bewerking van mijn broeder L. J. A. TH. (in verband met de aanteekeningen) in mijne afzonderlijke uitgave der legendarische novelle *Geertruid van Oosten*, bij C. L. VAN LANGENHUIJSEN, te Amsterdam; van den tekst vindt men eene belangrijke zuiver *geestelijke* wedergâ in Prof. MOLL'S belangrijk werk: *Johannes Brugman*, enz. Dl. II.

2°. en 3°. Niet zoo zeer in de door mij uitgegeven *Nederl. Gedichten*, die men aanhaalt, maar veel overvloediger in den met mijn broeder bewerkten bundel; *Oude en nieuwere Kerkliederen*, enz. te Amsterdam bij C. L. VAN LANGENHUIJSEN, zal men geestelijke volksliederen met hunne aloude melodiën aantreffen. Misschien is in die verzameling eene niet geheel verwerpelijke bijdrage tot de bibliographie onzer liederpoëzy geleverd; althans indien er eenige evenredigheid bestaat tusschen naauwgezette inspanning bij den arbeid en de belangrijkheid van eenig werkstuk.

J. A. ALB. TH.

Verbodene boeken in Nederland (*Nav.* IV.; bl. 205). Ik bezit *l'Evangile de la raison*, *ouvrage posthume de M. D. V. & D. F. A Londres, aux dépens de la Compagnie de Jesus*, 1764, in 12°. 80 bladz. Het begint met het *Testament de* JEAN MESLIER; daarop volgt een *Avant-Propos; Extrait des sentimens de* J. MESLIER; *Sept Chapitres.*

Achter dit werk volgt: *Catechisme de l'Honnete-Homme, par* D. J. J. R. C. D. C. D. G. tot bl. 135. En *Examen de la Religion*, *Attribué à* Mr. DE ST. EVREMOND. *A Trevoux aux depens des Pères de la Société de Jesus* 1745, en deux parties, 135 et 139 p.

Ik vermoed, uit den inhoud, dat alles te zamen verbrand en verboden is.

A. & A.

Figuurlijke verzen (*Nav.* III,; bl. 259; IV.; bl. 218). In het door den Heer A. J. VAN DER AA aangehaalde werkje: *Overgebleeve Rijmstukken* van en op J., H., W., en P. DE GROOT; Delft 1722, vindt men op bl. 100 een *Verjaarwensch aan mijne Huysvrouw* ALITHA GRASWINKEL, op den 6den Maart 1638, in den vorm van eene ruit (Lozange). Ook bl. 155 een vers aan N. N. op de spreuk: *Omnia vincit amor*, mede eene ruit, doch veel kleiner; op bl. 269 eene *Christelijke Liefdegroet*, zoo het schijnt een vaas of beker voorstellende; en op bl. 272 wordt zekere vraag beantwoord in een vers, in den vorm van een zandlooper, en geteekend F. J. V. O. Dit vers is opgenomen in het werk: *Geschiedkundige Aanteekeningen betrekkelijk het Slot Loevestein*, Gorinchem 1840, bl. 26. Op bl. 37 der *Bijlagen* aldaar wordt gemeld, dat BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.* (de plaats echter wordt niet aangewezen), zegt, dat dit vers waarschijnlijk van FREDERIK JUSTUS VAN OLDENBURG zoude zijn. Het blijkt genoegzaam uit de aangehaalde *Rijmstukken*, dat FRANCOIS JACOB VAN OVERSCHIE, dichter van het *Ouwd Niiws*, Delft 1735, de vervaardiger er van is.

In het *Bulletin du Bibliophile Belge*, 2de Serie, Tom. I, 1r Cahier, p. 16/17, wordt door G. BRUNET medegedeeld, *une souscription figuré, ayant reçu la disposition d'une croix*, welke door hem teregt eene *singularitée typographique* wordt genoemd, *moins commune*, gelijk hij er bijvoegt, *que les pieces de vers figurés, offrant aux yeux la forme d'un outil, d'une hache, d'une bouteille, que ne sont pas choses très rares.*

V. D. N.

Staartster van 1556 (*Nav.* IV.; bl. 236). Over de verschijning der *Zeven Staartsterren tijdens het Leven van* KAREL den Vden, is merkwaardig het zeldzaam geworden werk, getiteld: *De Vita Caroli Quinti Imp.* GUIL. ZENOCARO À SCAUWENBURGO *Bincorstii Toparcha, auctore.* Antv. 1595, in fol. pag. 192—202. In dit werk, hoeveel overdrevens en zonderlings ook bevattende, vooral wat het bewuste *zevengetal* betreft, vindt men echter bijzonderheden, elders bij de geschiedschrijvers te vergeefs gezocht. De verschijning der genoemde zeven staartsterren (cometen) wordt aldaar gesteld: de 1ste van 6—23 Augustus 1531; de 2de van 25 September tot 20 November 1532; de 3de van 18 Julij 1533; de 4de van 17—27 Januarij 1538; de 5de van 6—17 Mei 1539; de 6de *in het begin der maand Maart* 1556, volgens de *Romeinsche*, doch in 1555 naar de *Fransche* tijdrekening, waarbij gemeld staat: *cum Caesar Hispaniae Regna a se abdicasset;* de 7de, over welke op p. 300 nogmaals gesproken wordt, verscheen in de maand Augustus 1558, denzelfden dag, dat *Caesar in morbum incidit: et quadragesima postea die obiit.*

V. D. N.

Ballade, *Romance* (*Nav.* IV.; bl. 237). Om het onderscheid dezer dichtsoorten te kennen, komen, mijns inziens, minder de omschrijvingen in aanmerking door nieuwere schrijvers gegeven, onder welke ook FEITH, *Brieven over versch. onderw.* Dl. I, bl. 28—58, dan de bepalingen van diegenen, welke nader bij het tijdvak geleefd hebben, waarin zij ontstonden of nog in bloei waren, en wel inzonderheid om de voorbeelden, welke de werken der dichters uit dat tijdvak opleveren. — Ten einde aan de kolommen van DE NAVORSCHER niet noodeloos plaats te ontrooven door het uitschrijven uit boeken, die genoeg voor de hand liggen, geloof ik te kunnen volstaan met te verwijzen naar RICHELET, *Dict.*

de la langue Fr. anc. et mod. (ed. augm. Amst. 1732), en LA COMBE, *Dict. port. d. beaux arts*, op de woorden *Balade, Chant royal, Romance.* Het kenmerk dezer laatste is, dat zij het *verhaal* bevat *eener gebeurtenis* en geschikt is, om te worden *gezongen*; terwijl de andere soorten meer overeenkomen met de zangstukken in onze *Spelen van Zinne* en dergelijke, waar het *envoi* door *Prince* wordt aangeduid. Tot de *Balade* schijnt mij toe, b. v. te behooren het stukje uit MATTH. DE CASTELEYN, medegedeeld in mijn *Letterk. Overzigt en Proeven der Ned. Volkszangen*, bl. 105. Dat zij bestemd waren, om *dansend* te worden *gezongen* is buiten twijfel, (z. ald. bl. 29 en 106). De benaming *Balade* schijnt het ook te bevestigen. De oorsprong der *Romance* is van de *lingua Romana*, wier voorname dialekten waren het *Limousynsch*, *Provinsaalsch*, *Catalaansch* en *Valenciaansch.* Van de dichtsoort zelve vindt men vele andere sporen. Verg. *Hist. de la litt. Espagnole*, *trad. de l'Allemand de* BOUTERWEK, (Paris 1812) I, p. 63 et s. De *Normands* kenden ook die dichtsoort. Men vindt er eene over den *Sire de losque*, als bijlage in D'ARNAUD, *Nouvelles historiques.* ROBERT WACE, *poete Normand du 12 siècle*, kent men uit PLAQUET'S *Notice.* (Rouen. 1824, 8°.) Of wij onze oudste volkszangen van deze soort aan de *Zwabische* navolgers der Provinsalen te danken hebben, verdient wel een opzettelijk onderzoek. De naam van *lied* is blijkbaar te algemeen. Wat is het eigenlijke Nederduitsche woord voor *chanson?*

L. J.

Oorlam (*Nav.* IV.; bl. 238). In mijne verzameling van Bijdragen tot een Nederlandsch Woordenboek, sedert 1802 aangelegd, heb ik, vele jaren geleden, aangeteekend:

»*Oorlam*, z. m. zeemanswoord. Een man die veel gezien en ondervonden en meêgedaan heeft, die, zoo als men zegt, in alle hoeken en gaten geweest is, een oude rot, een zeerob, *Fr. un luron* Een zee-officier, die de Maleische taal kent, heeft mij verzekerd, dat het woord komt van *orang-lama*, een oud man, gelijk *orang-outang*, boschman, *orang-bara*, jonggeboren man, van waar ook het verkorte *baar*, een kind of jongen, welk laatste ook een Hollandsch zeemanswoord in dien zin is".

De bijnaam *oude rot*, zoo bekend in het spreekwoord *een oude rot in den val hebben*, gaf in mijn studententijd aan den senaat der ontgroeners het denkbeeld aan de hand voor hun zegel: een oude rot, het spek door de traliën halende, waar achter de jonge gevangen is.

L. J.

Ambten der dichters van de Ev. Gezangen (*Nav.* IV.; bl. 240). Van A. J. ZUBLI ziet men het *silhouet* bij ROGGE, *Geschied. der Nederl. Staatsreg.* 1799 en *Verv.* op WAGENAAR. WILLEM DE ROO als Predik. beroepen van *West-Zaandam* te *Tiel* 1785, aldaar overl. 1813. — Mevr. VAN RAESFELD, de vrouw van *Heemse* en Jufvr. DRIJFHOUT, denkelijk eene zuster of dochter van den Predikant van dien naam te *Middelburg*, zullen wel geen eigenlijk beroep of betrekking gehad hebben.

V. D. N.

Het geslacht van Jacob Simonsz. de Rijk (*Nav.* IV.; bl. 242). In de *Levensbeschrijvingen van eenige voorname Nederl. Mannen en Vrouwen*, Dl. I, bl. 340, wordt gezegd, dat de Historieschrijver HOOFT de *eenige* is, die van zijn bloedverwant DE RIJK berigten van belang mededeelt, waarvan dan ook aldaar is gebruik gemaakt. Zie ook WAGENAAR, *Beschrijv. van Amsterdam*, Dl. I, bl. 311 en 314, alwaar JACOB SIMONSZ. IN DE HULK genaamd wordt.

Het *wapen* van SIMON DE RIJKE VAN DER GRAFT, Raad der stad *Amsterdam* 1627, Schepen 1628, ziet men op de *Wapenkaart* der XXXVI *Raden van Amsterdam*, regel 7, N°. 17; dat van SIMON HENDRIKSZ. JONKHEIN, Raad 1578, aldaar regel 2, N°. 1.; en dat van PIETER JACOBSZ. NACHTGLAS, Raad 1595, regel 4, N°. 12.

V. D. N.

Delftsch Aardewerk (*Nav.* IV.; bl. 243). Van de genoemde soort van aardewerk zagen wij in 1826 op het lustslot van den Hertog van *Baden*, *de Favorite* genaamd, gelegen nabij *Baden-Baden*, de uitgebreidste, en welligt eenige verzameling van dien aard, bestaande in een kompleet *Tafelservies*, waarvan de verschillende stukken allerlei figuren van gevogelte, groenten en andere zaken voorstelden, als paauwen, hanen, kool, asperges, een haas, enz., alles in dien staat, zoo als het, even als het geheele huisraad en de keukengereedschappen, voor meer dan 100 jaren aldaar werd bij een gebragt. Ook zag men in een der vertrekken en in de groote zaal den muur bezet met *blaauwe* (Delftsche) tegeltjes, welke met het daar voorhanden echt marmerwerk zeer contrasteerden en hoewel daar zonder smaak aangebragt, echter curieus genoeg waren, om door ieder reiziger te worden bezocht.

V. D. N.

Het Bloemenmeisje (*Nav.* IV.; bl. 247). Het *Bloemenmeisje* is geene vertaling van het bekende *Venez, venez dans mon parterre*, zoo als L. J. meent. Voor mij ligt die vertaling met de piano-partij, te *Amsterdam*, bij J. B. NOLTING in de Kalverstraat in 8°. iets na 1815 uitgegeven. De titel is: *de Hovenier.* Het vroeger veel gezongen liedje is te aardig, om het nu niet eens in herinnering te brengen.

1. Gij die behagen schept in bloemen,
Treedt binnen in mijn bloemenhof,
Ik heb voor alle menschen stof,
En mag op keur van schoonheen roemen.
Op dezen welbeplanten grond
Kan men zijn keur den teugel vieren.
Men moet op dit benedenrond
Het levenspad met bloemen sieren.

2. 'k Schenk *'t kruidje roer mij niet* den Fijnen;
Deez' *blaauwe klokjes* aan den Gek;
Deez' *gouden knoopjes* aan den Vrek;
Narcissen aan die schoon wil schijnen;
Den scherpen *esdoorn* aan den Nijd;
Slaapbollen schenk ik aan den Tragen;
Deez' *wilgentakjes* aan de Vlijt;
De *zonnebloem* die gunsten vragen.

3. Den Helden schenk ik deez' *lauwrieren*;
Deez' *duizendschoontjes* aan de Jeugd;
Deez' *blanke lely* aan de Deugd;
En de *eik* zal 't hoofd der Burgers sieren;
Den *populier* den Babbelaar;
Den *bloeijende aloë* den Grijzen;
Dit *judasgeld* den Woekeraar;
De *passiebloem* schenk ik den Wijzen.

4. Aan smachtende Sentimenteelen
Schenk ik het *juffertje in het groen*;
Zij, die verliefde wenschen voên,
Zal ik met *myrthe* en *roos* bedeelen;
Mijn liefdes voorwerp zal me altijd
Hoe *langer en hoe liever* wezen.
Aan Haar heb ik een *roos* gewijd,
Waar aan geen doornen zijn te vreezen.

5. Aan onzen goeden, dierbren Koning
Wordt al wat fraai is aangeboôn;
Aan zijnen oudsten dapp'ren Zoon
Strekk' *palm* en *lauwer* tot belooning;
Den *gouden regen* aan ons Land;
De *olijf* aan alle Mogendheden,
De Corsicaansche Dwingeland
Stell' zich met *duivelsbrood* te vreden.

[Het bovenstaande brengt de meening van Q—*‸*—X, dat het liedje: *de Bloemenverkoopster*, geene vertaling is van het: *Venez, venez dans mon parterre*, tot zekerheid.]

St. Vitus- of St. Veitsdans (*Nav.* IV.; bl. 247—251). De *Legende* van ST. VITUS wordt mede gevonden in den *Passionael of Gulde Legende, het Somerstuk*, Delft, 1500, bl. li. Eene breedvoerige beschrijving van dezen dans vindt men, volgens Dr. SCHOTEL, in SYDENHAM, *Opera Omnia*, pag. 517 en 666, ed. Geneve, 1716, 4°. V. D. N.

Noga (*Nav.* IV.; bl. 263). Ondanks de aangevoerde authoriteit van BILDERDIJK, geloof ik, dat het woord *ulevel* een anderen oorsprong heeft. Een voor lang overleden, hoog bejaard grijsaard heeft mij wel gezegd, dat die suikerkoekjes het eerste in *Holland* vervaardigd zijn geworden door den kok van den Graaf VAN UHLEFELD, welke in de XVIIde eeuw gezant van *Denemarken* bij onzen staat geweest is en als zoodanig verscheidene jaren in *'s Hage* zijn verblijf gehouden heeft. Op 's Graven maaltijden geraakte men er mede bekend, en zij werden naar zijn naam genoemd. Dit komt mij vrij waarschijnlijk voor, te meer, dewijl de *Haagsche Hopjes*, zoo als genoeg bekend is, hunnen naam te danken hebben aan den Thesaurier Generaal HOP, welke een groot liefhebber van koffij was, en daaraan, verdikt met suiker en tot kleine plaatjes gevormd, de voorkeur gaf. Alzoo zouden deze beide, nog dagelijks veel gebruikt wordende zoetigheden, hunne namen aan aanzienlijke personen te danken hebben.

W. D. V.

De Chronyk van Klaas Kolijn (*Nav.* IV., bl. 264). Te regt is door den Heer VAN DER AA hierbij aangehaald, hetgeen door den Heer Mr. DE WIND t. a. p. is in het midden gebragt. Hij heeft echter den schrijver te getrouw, en alzoo ook zijne fouten afgeschreven. De Heer DE WIND zelf verbeterde reeds in zijne *Bijvoegsels* enz., bl. 508, dat de uitgave van KOLIJN door VAN LOON, *niet* te *Utrecht*, maar te *'s Hage* plaats had. In de noot (3) van zijn werk wordt opgegeven VAN WIJN, *Hist. Avondst.*, Dl. I, bl. 146; dit zal zeker moeten zijn bl. 139 en verv. IJPEY, *Gesch. der Ned. Taal*, niet bl. 313, maar bl. 323.

In de noot (4) ald. moet zijn VAN WIJN, *Huisz. Leven*, Dl. I, St. II, bl. 129—213. Niet onbelangrijk is 't na te lezen, hetgeen door Mr. P. VAN DER SCHELLING, *de Aloude vrijheid der Batavieren*, enz. over de eerste ontdekking en de uitgave van de *Kronijk* van KOLIJN, tegen VAN LOON breedvoerig wordt aangevoerd, bl. 404 en verv. Zie ook de *Voorrede*, bl. xlix en verv.

V. D. N.

Eijeren met beijeren (*Nav.* IV.; bl. 268). Indien mijn geheugen mij niet bedriegt, dan noemt men in *Walcheren* eene soort van pap, uit onrijpe kruisbessen met eijeren en stroop zamengesteld: *eijers en beijers*. Daar nu CATS een Zeeuw was, laat het zich verklaren, dat zijn gezegde: *eijeren met beijeren is de huwelijke staat*, daarvan ontleend is, en de beteekenis heeft, dat *zoet* en *zuur* zich in het huwelijk afwisselen, gelijk E. M. ook meent. Zoo worden ook mede in dienzelfden zin de zoogenoemde *bitterkoekjes* het symbool van het huwelijk genoemd: iets zoets en iets bitters.

E. A. P.

Spot en Schimpprenten (*Nav.* IV.; bl. 271). Bij de reeds opgegeven prenten van deze soort, moet nog worden vermeld:

De Dans om de Hollandsche Bruid, 1615.

Vertoninghe der tegenwoordige stant in 't vrije Nederlandt, 1618.

De Gulde Legende van St. Jan, 1618.

't Conspirateurs Collegie verclaert den Moordt en Brandt, ontsteken in Hollant.

Aensprake oft Clacht-Dicht over het schrickelyck verraedt voorghenomen tegen den P. v. O. geteekend, om Leeren ghereet, G. FIJCK.

Den teghenwoordighen Arminiaen 1623, voorgesteld: het hoofd tusschen de beenen op stelten lopende, zeer zeldzame prent.

Triumph Basuyne uitblazende de groote en onuitspreeckelicke ghenade Gods, bethoont in de ontdecking der conspiratie Januarij 1623.

Een wonderlicke Prophetiae over 't Roomsche Rijck gevonden tot Praeg, verclarende wat in de 4 *voorgaende jaren geschiede zal*, 1623.

De prenten der *Arminiaansche Testament* zijn zeer verschillende in afbeelding.

V. D. N.

Het geslacht Witsen (*Nav.* III.; bl. 350; IV.; bl. 274). Ook bij FERWERDA, *Adelijk en aanzienlijk Wapenboek*, is de genealogie van dat geslacht opgenomen, bestaande uit twaalf generatien, en eindigende, even als bij KOK en in het *Bijvoegsel* op HOOGSTRATEN, met JONAS JONASZ WITSEN, geboren den 21sten Mei 1733, Commissaris der stad *Amsterdam.*

Over Mr. NICOLAAS CORNELISZ. WITSEN zie men insgelijks het Art. bij KOK, t. a. p. en SCHELTEMA, *Staatk. Nederland, en Rusland en de Nederlanden.* In het laatstgenoemde werk worden zijne betrekkingen tot den Czaar beschreven. Over den Hoogleeraar HERMAN WITSEN en diens geslacht, zie men VRIEMOET, *Ath. Fris.*, p. 524—541. V. D. N.

Simon de Vries (*Nav.* III.; bl. 350; IV.; bl. 275). MULLER, *Catal. van Portr.* 1853, zegt, dat deze veelschrijver te *Haarlem* woonde. Uit zijne eigene schriften echter schijnt het, dat hij te *Utrecht* te huis behoorde. Dat hij in 1630 geboren is, en in 1698 nog in leven was, blijkt uit zijne verschillende portretten, meestal voor zijne werken geplaatst.

SIMON DE VRIES wordt door VAN ECK en BOSSCHA, *Tweede Eeuwfeest v. h. Athenaeum Illustr. te Deventer*, bl. 75—77, herdacht en als *Historicus* vermeld door SAXE, *Onom. Lit.*, T. VII, p. 87, die een zoon was van SAXE DE VRIES, welligt zijn kleinzoon.

V. D. N.

Noord-Hollandsche scholen in de achtste eeuw (*Nav.* III.; bl. 352; IV.; bl. 282). Niet alleen de *Kronijk van Schoorl*, meldt dat RADBOUT aldaar eene school gesticht heeft, maar ook de *Kronijk van Egmond*, waar men leest: »om dat Heer RADBOUT geleerd was soo beminde hij de geleerdheijd zeer, ende liet tot *Rel* fonderen eene school, daarom heet dit dorp *Schoolrel*, ofte soo men nu seijd *Schoorl.*" Het oprigten der bewuste school wordt door den Heer C. W. BRUINVIS voor niet geloofwaardig gehouden, doch zonder bewijzen. Wij verzoeken zekere gronden ten betoge, dat de opgaven der beide Kronijken niet naar waarheid zijn. (*) J. SCHREUDER.

Johan de Kanter, Philz. (*Nav.* IV.; bl. 283). Onder de Zeeuwsche wiskundigen, hier opgegeven, wordt ook genoemd JOHAN DE KANTER, en daarbij gezegd: geboren in 1763. Dit is in strijd met andere opgaven, uit welke verschillen, vaak uit naschrijving ontsproten, toenemende en onaangename verwarring ontstaat. Alvorens mijne aanteekening, betrekkelijk de geboorte van DE KANTER, den 21sten Julij 1762 (eene familie-mededeeling) naar boven gegevene opgaaf te veranderen, wenschte ik wel ingelicht te worden, of niet, omgekeerd, eene verandering en verbetering in de opgaaf van 1763 behoort plaats te hebben? F.

»*Een bloemhof*" *van Mr. Adr. Koerbach*, »*Zijt voor Ider*" (*Nav.* III.; bl. 356; IV.; bl. 285, 329). De aanteekening op dat boek, *'t Amsterdam, gedrukt voor den schrijffer in 't jaer* 1668, *in* 8°., in Dl. III, 1ste gedeelte der Catalogus P. A. CREVENNA, in 4°., luidt aldus:

»Cet auteur scélérat a pris occasion de ce Dictionnaire des mots batards introduits dans la langue Hollandaise pour produire les plus abominables impiétés, dont un fanatique incrédule puisse être capable. Ce livre parut aussi avec un autre intitulé, dans lequel on a omis le nom de l'auteur ADR. KOERBACH, et qui en place de *'t Amsterdam, gedrukt voor den schrijver*, comme ci-dessus, porte: *Gedrukt door Goedaart Onderwijs. In 't jaar* 1668. Le reste du dit intitulé est egal à celui que nous annonçons, et c'est le même livre et la même édition". J. L. A. I.

»*Een bloemhof*" *van Mr, Adr. Koerbach*, »*Zijt voor Ider*". Volgens eene geschreven aanteekening voor een door mij gezien exemplaar, moet ook te zijnen laste zijn geweest een geschrift of boekje: *Het licht schijnende in de duistere plaatse.* KOERBACH heeft zijne verbanning niet beleefd; hij overleed na verloop van vijf jaren in zijne gevangenis, in het Rasphuis te *Amsterdam.* L. J.

De kastelein van Utrecht (*Nav.* III.; bl. 351; IV.: bl. 280). Naar mijn inzien is hetgeen men omtrent dit onderwerp wenscht te weten, genoegzaam aangeduid, althans om een spoor ter beantwoording te banen, in de *Beschrijving der*

(*) Blijkbaar heeft DIRK BURGER zijn verhaal uit de *Kronijk van Egmond* geput, en is dus eigenlijk geene autoriteit, op welke men zich beroepen kan; hij is de tweede hand. En de *Kronijk van Egmond* staaft hare vertelling der oprigting van de school te *Schoorl* door de naamsafleiding dezes dorps van *school te Rel*, welker verkeerdheid, of liever bespottelijkheid door den Heer BRUINVIS is aangetoond.
Aanm. v. h. Best.

stad Utrecht, door Mr. V. J. BLONDEEL, Utr. 1757. Daar dit werk niet zeldzaam is, zal ik er slechts enkele regelen, welke onmiddellijk hierop betrekking hebben, uit aanhalen.

(Bl. 143.) »Wat nu eigentlijk de Advokaten der Utrechtsche kerk belangt, derzelver macht was al zeer groot; want gelijk VAN BUCHEL op 't leven van den Bisschop WILLEBRORDUS aanteekent, en bij HEDA, bl. 32 te zien is, hadden zij buiten de stad het hooge rechtsgebied, ja waren rechters in halszaken over diegeenen, welke die straf wegens misdaad aan kerkelijke goederen begaan, verdiend hadden".

(Bl. 144 en 145.) »Bij den welken (MATHAEUS, *de Nob.*, Lib. II, Cap. 29—31.) ook eene lijst is van eenige Advokaten der kerke van Utrecht van WILLEBRORDUS tijden af tot omtrent den jare MCC. Na welken tijd weinig of geen gewag van de Advokaten der Utrechtsche kerke meer gevonden wordt, of dit ampt toen vernietigd, of onder eenen anderen naam, bediend is, blijkt niet. Doch de Heer MATHAEUS is t. g. p. van gevoelen, dat de naam van Advokaat omtrent dien tijd buiten geraakt is, en de *Comites, Graven* en *Castellano van Utrecht* in de plaats gekomen zijn. Maar ik twijfel of dit wel aannemelijk is" enz.

(Bl. 147.) »Behalven deze Advokaten werden oudtijds door de Bisschoppen tot het bestuur of wereldlijk oppergebied binnen de stad aangesteld zekere Graven, die men Graven der stad *Utrecht* noemde; maar wanneer dezelve een begin genomen hebben, kan niet ontwijfelbaar bewezen worden, hoewel zij waarschijnlijk in de achtste eeuw reeds in wezen geweest zijn;" enz.

(Bl. 149 en 150.) »Noch (NB. in *affirmativen* zin, alzoo *nog*) wordt van MATHAEUS ter gemelder plaatse, bl. 526, een Graaf GERLACUS gesteld op het jaar MCLXXII, doch hierin heeft hij zich naar allen schijn bedrogen. Want op dien tijd was LUSCUS noch (nog) Graaf, gelijk uit den laatst aangehaalden brief te zien is. GERLACUS was in het jaar MCLXXVI Kastelein van *Utrecht*", enz.

Ik onthoud mij van verdere aanduidingen, en vestig alleen de aandacht op het tweemaal met elkander verwisselen der titels van *Graaf* en *Kastelein* en de jaartallen hier aangehaald.

W. J. F.

Bibliotheek van Erasmus (*Nav.* IV.; bl. 290). Aldaar wordt gevraagd »of er ook nadere bijzonderheden omtrent AMERBACHIUS bekend zijn?"

JOHANNES AMERBACH was met JAN FROWEIN (of FROBENIUS, niet FROBEMUS, zoo als hij in de boven aangehaalde vraag genoemd wordt) de voornaamste drukker van *Basel*, en een der voornaamste van *Duitschland*, in het laatst van de XVde en het begin van de XVIde eeuw. Hij was misschien eerst te *Reutlingen*, zijne geboorteplaats, in de drukkerij van JOH. OTTMAR (1482) of MICH. GRYFF werkzaam, en begaf zich van daar in 1492 naar *Basel*, waar hij zich door zijne uitgaven der *Patres*, met eene nieuwe Romeinsche letter, beroemd maakte. Zijne drukkerij ging bij zijnen dood op zijne zonen over. Hoe lang deze gedrukt hebben en aan wien hunne drukkerij later overging, is mij niet bekend.

P. A. T.

Reisverhaal door Italie van P. C. Hooft (*Nav.* III.; bl. 318; IV.; bl. 295). De *Instructie of handleiding* door PIETER CORNELISZ. HOOFT gebruikt, om met vrucht in *Italië* te kunnen reizen, is op de verkooping der Handschriften van J. KONING, gekocht door den Heer ALTHEER van *Utrecht*. P. S.

Ridders der Tafelronde (*Nav.* III.; bl. 320; IV.; bl. 266, 296). Gaarne voeg ik mijne ontdekkingen bij het reeds meêgedeelde. Dat het normale getal dezer ridderschap 150 was, schijnt onder anderen, te blijken uit den proza-roman van MALORY, *La Mort d'Arthur*, P. II, cap. 45, alwaar men leest, dat koning LEODEGRAUNCE van het land *Camelyard*, die de ronde tafel in zijn huis had, toen MERLIN hem voor koning ARTHUR de hand zijner dochter GUENEVER kwam vragen, dezen ten antwoord gaf: »That is to me, the best tidings that ever I heard, that so worthy a king of prowess and nobleness will wed my daughter. And as for my lands I will give him, wist I that it might please him; but he heeth lands enough, he needeth none, but I shall send him a gift that shall please him much more, for I shall give him The Table Round, the which UTER PENDRAGON gave me, and when it is full compleat, there is *a hundred knights and fifty* and as for an hundred good knights, I havd myself, but I lack fifty, for so many have been slain in my days".

Dr. J. G. T. GRÄSZE zegt in zijn verdienstelijk werk, *Die Groszen Sagekreisse des Mittelalters:* »Die Anzahl der Ritter wird von Verschiedenen verschieden angegeben", en geeft als bronnen op:

GYRON LE COURTOYS, *Auerques la deuise des armes de tous les cheualiers de la table ronde.* Par. 1519.

LEYLAND, *Liste of the kings of the Round Table, in* ROBINSON, *Assertion of the Life, Actes and Death of Prince Arthur.* Lond. 1582.

Devise des armes des Chevaliers de la table ronde. Lyon 1590.

VALSON DE LA COLOMBIÈRE, *Théatre d'honneur de chevalerie.* Par. 1648.

Voorts geeft GRÄSZE eene uit die schriften getrokken naamlijst, bevattende 16 koningen,

1 hertog, en 151 ridders. Vergelijkt men echter met die lijst de namen in de ridderromans voorkomende, zoo worden ver weg de meeste er gemist. Zoo vond ik van de ruim 70 door HARTMANN VON AUE in zijn *Erec und Enide* genoemden, nog geen tiental bij GRÄSZE met name vermeld. Weinig anders is het gelegen met de 80 in het cyclische gedicht van ULRICH FÜRTERER opgenoemden.

Uit dit een en ander schijnt dus te blijken, dat het personeel dezer Ridderschap van tijd tot tijd is veranderd en aangevuld, en misschien draagt ook de willekeur der dichters en romanschrijvers het hare bij tot het uiteenloopende der namen.

Voor verdere navorsching de baan nu geopend zijnde, verwijs ik ten slotte naar den *Lancelot* van Prof. JONCKBLOET, die mij niet ter hand is. J. M.

Spreekwijze. »De plank mis slaan" (*Nav.* III.; bl. 382; IV.; bl. 298). Bij al de antwoorden op deze vraag, wensch ik nog het mijne te voegen. *De plank slaan* is een spel, hetwelk ik, jaren geleden, bij gelegenheid van zeker Dorpsfeest gezien heb. Na dat het steekspel in den ring, de kat uit den ton kneppelen, op den bijenkorf rijden, enz. was afgeloopen en de avond begon te vallen, werd er bij kaarslicht in eene groote schuur, eene plank aan een touw gehangen. De spelers, geblinddoekt en elk met eenen kneppel in de hand, moesten op eenen bepaalden afstand van de plank verwijderd, er op aanloopen en er eenen slag op geven. Het behoeft wel niet gezegd te worden hoe bespottelijk de aanval van eenen geblinddoekten is. Het gelach had dan ook geen einde. Hij, die de plank zoo veel malen raakte, won den prijs. Dit spel scheen niet nieuw te zijn, en aldaar bij allen bekend onder den naam, *wie de plank mis slaat.*

Doorgaans wordt dan ook deze spreekwijze niet toegepast op iemand, welke, na geregeld nadenken, toch niet tot de waarheid komt; maar veel meer bezigt men het, om eene onoverdachte oordeelvelling te bespotten van iemand, die haastig en, als het ware *in den blinde*, zijn gevoelen zegt, en *de plank deerlijk mis slaat.*

C. KRAMM.

Spreekwijze. »De plank mis slaan". Na het lezen der gegeven antwoorden op de vraag naar den oorsprong en het doel van deze spreekwijze, is het mij voorgekomen: vooreerst, dat men *twee* spreekwijzen met elkander verwart; *de plank mis slaan* en *de plank mis zijn*, of *van de plank zijn.* Ik meen, dat zij beide verschillen, en dat *de plank mis zijn*, of *van de plank zijn* beteekent, hetgeen men anders noemt: *de koers niet houden.* Zoo roepen de jongens dronken lieden na: *houd je roer regt*, zoo zal: *de plank mis zijn* of *van de plank zijn* doelen op dronken personen, die in plaats van de plank te bereiken, er geheel bezijden gaan, of reeds op de plank zijnde, er door hun zwaaijen afraken. Maar ten andere bevreemdt het mij, dat men de spreekwijze: »*de plank mis slaan*", te regt van dezelfde beteekenis achtende als: »*den bal mis slaan*" niet bedacht heeft, dat »*de plank mis slaan*" eene verbastering is van: »*de plak mis slaan*". Zulke verbasterde spreekwijzen zijn er meer, b. v. *hij riekt naar de mostert*, voor: naar den *mutsaard*, den brandstapel; *hij gelijkt hem op een duit*, voor: *op en uit*, geheel. Zoo vermoed ik ook, dat in het dagelijks gesprek van *plak* gemaakt is *plank*. Terwijl de spreekwijze zelve ontleend is van den çidevant schoolmeester, die een jongen met de plak willende kastijden, mis slaat. E. A. P.

Baron Sijberg (*Nav.* III.; bl. 382; IV.; bl. 299). Op den Catalogus van J. KONING, 1833, Dl. I, (Handschriften), komt, onder N°. 339 voor: »*Eigenhandig geschreven en geteekend Verslag en Memorie van* HYRONIMUS DAVID GAUBIUS, *Hoogleeraar te* Leyden, *betreffende zekeren Haagschen Alchimist, betuigende gezegde Hoogleeraar in dit geschrift, dat het niet onmogelijk was om goud te kunnen maken*". Dit handschrift is toen gekocht geworden door den WelEerwaarden Heer VAN VOORST, Predikant te *Amsterdam.* Welligt is *die zekere Alchimist* de door VAN EFFEN bedoelde Baron SIJBERG. J. L. A. I.

Het Hooge Huis te Beest (*Nav.* III.; bl. 383; IV.; bl. 300). *Beschrijving* noch *Afbeelding* van dat Huis is mij bekend. Ik zou echter de namen kunnen opgeven van diegenen, welke van 1401 tot 1633 daarmede en met de toebehoorende landerijen *beleend* waren. Mogt Dr. RÖMER daarvan opgave verlangen, dan ben ik bereid er een afschrift van te nemen, en aan hem toe te zenden. V. D. N.

Kleuren van de Nederlandsche vlag (*Nav.* IV.; bl. 69, 362). Zou het ongegrond zijn te vermoeden, dat in de XVIIde eeuw, in de kleuren van de *Nederlandsche vlag*, het *rood* of *oranje* onverschillig werd gebruikt?

Het volgende geeft mij hiertoe aanleiding. In de Instructie, door den Gouverneur-Generaal HENDRIK BROUWER en de Raden van *Indie*, dato *Batavia*, 15 Augustus 1634, voor den Opperkoopman BARENT PIETERSZ. Directeur over des Comp. Negotie in *Suratte* in de landen van *Hindostan*, »waar naar hij zich met zijnen raad zal hebben te reguleren" (in HS. bij mij berustende), wordt hem onder andere opgedragen aan te koopen:

600 Stucx Salous of 't *vlaggedoeck*, dat voor deesen is ingecocht ter pryse als volght, ten ware UE. oordeelde 't selve Lywaet tot min-

der prijs in *Masulipatnam* sal syn te becomen, namentlyk:

10 Corgie *Root* oft *Orangie*	à 50	Ropia	't Corgie.
10 —— *Blauw* . . .	à 21½	——	
10 —— *Witt* . . .	à 19	——	

LABORANTER.

Kleuren van de Nederlandsche vlag. In een schilderstukje uit de XVIde eeuw, voorstellende den slag op de *Zuiderzee* onder BOSSU, zijn de kleuren van de vlag der Watergeuzen *rood*, *wit* en *blaauw*. Dit stukje bevond zich op de tentoonstelling te *Amsterdam*, van kunstvoorwerpen uit de XVIde en XVIIde eeuwen, en is, naar ik meen, de eigendom van den Heer RUTGERS te *Hoorn*. X.

———

Agathopeden (*Nav.* III.; bl. 383; IV.; bl. 302). Van dezelfde *goede jongens* verscheen, behalve het *Annuaire Agathopédique*, nog in 1853 een *canard numismatique* getiteld: *Numismatik des ordens der Agathopeden, nebst vorangehenden kurzen Notiz über den Ursprung und die Geschichte dieses geheimen Gesellschaft von* Dr. WALLRAF, mit zwei lithographirten Tafeln. Berlin bei E. S. MITTLER und SOHN. (n. b. de uitgevers van het *Zeitschrift für Münz-*, *Siegel- und Wappenkunde von* Dr. B. VON KÖHNE.)

De opdragt van dezen, 20 bladzijden beslaanden geestigen *canard*, waarin men de hand van eenen der meest verdienstelijke Numismatici uit *België* herkent, is *quasi* aan *dem erhabenen und gelehrten Doctor* HOFFMANN VON FALLERSLEBEN. De Belgische Brusselsche oorsprong verraadt zich door de laatste bladzijden. — Uit dezelfde bron zal ook wel ontstaan zijn, de brochure: *Que veut l'Europe?* in 1848 verschenen in den trant van FRANS BALTES' geschriften, waarvan de *Numismatik* bij wijze van mystificatie opgeeft, p. 19: »Je reconnus dans le président de l'ordre l'auteur du livre celèbre: *Que veut l'Europe?* le seul ouvrage de philosophie politique qui ait été écrit depuis le *Congrès de Verone* de CHATEAUBRIAND. Ook is aldaar sprake als onder de aanwezigen bij zijne receptie in de orde der Agathopeden van »*le Comte de Fortsas, dont la riche bibliothèque a attiré tant de curieux*". Zulks zinspeelt op eene der geestigste mystificaties, die immer hebben plaats gehad. In 1840 namelijk werd aan dezen en genen geïnteresseerden toegezonden een *Catalogue d'une très-riche mais peu nombreuse collection de livres provenant de la bibliothèque de feu Mr. le Comte de* J. N. A. DE FORTSAS, *dont la vente se fera à Binche le* 6, 10 *Août* 1840, *à onze heures du matin en l'étude et par le ministère de Mr.* MOUILON *Notaire rue de l'Eglise*, N°. 9. Gedrukt te Mons. *Typographie* d'EM. HOYVIS *Libraire. Prix: 50 centimes.* Van deze verkooping gaf een voorberigt deze opheldering: »*Mr. le comte* DE FORTSAS *n'admettait sur ses tablettes que des ouvrages inconnus à tous les bibliographes et les catalogistes. Il expulsait impitoyablement de ses rayons, des volumes payés au poids de l'or sitôt qu'il apprenait qu'un ouvrage jusqu'a lors inconnu, avait été signalé dans quelque catalogue*". Van daar dat de catalogus slechts een 45tal nummers bevatte, en de nummers niet geregeld volgden, maar »*l'interruption dans la série des numéros provient des ouvrages successivement expulsés de ses rayons*". Men ziet, niets was vergeten om de mystificatie niet te doen ontdekken, zelfs een levensberigt van den gewaanden Comte DE FORTSAS ontbrak niet. Slechts enkele, zoo als wij zeiden, *geinteresseerden* ontvingen dien Catalogus: zoo vond b. v. WILLEMS, destijds onledig met de verzameling van zijne *Oude Vlaamsche Liederen*, er onder N°. 197: »*Specimens of early flemish songs of the fourteenth century, by* GEORG ELLIS, Esq. Lond. 1809, avec 10 planches de musique. Eene noot gaf bij velen redenen van de zeldzaamheid, van de *éénigheid* van het werk. Hier was het dat »*l'auteur s'étant aperçu qu'il ne possédait pas assez bien le flamand ancien et que par suite, le texte qu'il donnait était extrêmement fautif, il fit détruire tous les exemplaires*". Met eene enkele uitzondering werden alle Belgische bibliomanen en geleerden gemystificeerd; een crediet werd bij de regering aangevraagd tot aankoop van enkele nummers; de kooplustigen reisden naar *Binche*, en ten slotte bleek het, dat geen dezer boeken (N°. 69 uitgezonderd; zie *Messager des sciences historiques en Belgique* 1842, p. 293—308) immer bestaan had. Met zooveel boekenkennis was deze catalogus door een *Agathopeed* zamengesteld. — Uit denzelfden bron zag nog (in 1851) ook het licht het »*Recueil de documents et de mémoires relatifs à l'étude speciale des boutons et fibules de l'antiquité etc. publié par la société nationale de Boutonistique.* Saint-Gilles 1851. 8 pp. Onder »*les articles principaux qui paraîtront dans le premier volume*" wordt vermeld: »*Sur un bouton fossile en Boutonographie babylonienne!!*" J. D.

L.

———

Pleitmemorie enz. voor Mr. F. Lievens Kersteman (*Nav.* IV.; bl. 6, 310,). De advokaten VAN HAMEL en VAN OLDENBARNEVELT, genaamd WITTE TULLING, zijn twee met lof bekende regtsgeleerden van dien tijd.

L. J.

[Er wordt ter laatstaangehaalde plaatse gesproken van den advokaat VAN HAMEL VAN OLDENBARNEVELT enz., niet van de advokaten VAN HAMEL en VAN OLDENBARNEVELT.]

———

Walraven van Heeckeren (*Nav.* IV.; bl. 6, 311). Om aan de verlangde inlichtingen van L. v. H. eenigzins te voldoen, kan worden aangewezen, dat, in het werk van SYLVIUS, *Vervolg* op van AITZEMA, *Saken van Staat en*

Oorlog, Dl. III, B. 27, bl. 100, gemeld wordt, dat »H. H. Mog. ter halve der maand April 1689 zonden den Heer VAN HEEKEREN na *Lunenburg* en andere Hoven". En in de *Naleezingen* op WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, bl. 416, leest men, »men zondt den Heer VAN HEKEREN, die te vergeefsch den Hertog van *Wolfenbuttel*, namens Koning WILLEM en den Staat, voordelige aanbiedingen gedaan had naar 't Hof van *Zweden* (in 1692)". Dat hij in 1696 nog aan dat Hof was, blijkt uit het vermelde bij SYLVIUS t, a. p. Dl. IV, B. 41, bl. 55, alwaar het antwoord van den Koning van *Zweden* op de Memorie van den Plenipotentiaris van de H.M.H. Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den Hoog Ed. Geb. Heer WALRAVEN, Baron VAN HEKEREN, enz. gedagteekend den 24sten Maart 1696 o. s.

V. D. N.

Walraven van Heeckeren. Terwijl ik den Heer SAXO SYLVIUS dank zeg voor de beantwoording mijner vraag omtrent W. VAN HEECKEREN TOT NETTELHORST en voor zijn verpligtend aanbod, zij het mij vergund hem te doen opmerken, dat het mij nergens is voorgekomen, en ook onwaarschijnlijk dunkt, dat WALRAVEN VAN HEECKEREN ooit in militaire dienst is geweest. Geboren in 1643, werd hij den 18den April 1665 in de Ridderschap van de Graafschap *Zutphen* geadmitteerd, hetgeen niet zoude hebben mogen geschieden, ware hij militair geweest, volgens het besluit daaromtrent den 13den Januarij 1626 bij het Quartier genomen. In stede van in de Ridderschap geadmitteerd te worden, had hij zich dan enkel *admissibel* kunnen doen verklaren.

De betrekkingen door VAN HEECKEREN bekleed, waren die van Landdrost en President van de Gedeputeerde Staten van de Graafschap *Zutphen*, Gedeputeerde ter Vergadering van H. H. M., Hoofdschout van de stad en Meijerij van *'s Hertogenbosch*, en gezant in *Zweden* en bij verscheidene Duitsche Hoven. In militaire betrekking kwam hij mij nergens voor; doch vier zijner broeders, JAN FREDERIK, GERRIT, EVERT JACOB en STEVEN waren er in, en zijn ook allen voor het vaderland gesneuveld.

L. v. H.

F. de Bruin, *Kondodad* (*Nav.* IV.; bl. 6, 311). Indien B. A. T. onder *eenige* waarde, *gelds*waarde van dit boekje verstaat, kan de *Naemrol der Nederduitsche Tooneelspellen*, door Mr. JOH. VAN DER MARCK, 1774, en het *Register der prijzen*, daarachter gevoegd, hem ten minste de waarde er van in dien tijd leeren kennen. Op het *Register* staat *Kondodat* onder N°. 843, voor *f* 3 : 2, de *Beproeving*, N°. 844, voor 7 stuivers, en *de Triumpherende Schouburg*, N°. 845, voor *f* 2 : 14 aangeteekend.

V. D. N.

Het Belegh van Leyden (*Nav.* IV.; bl. 7, 313). Van *Het Beleg en Ontzet der stad Leyden*, van REINIER BONT of BONTIUS, zijn onderscheiden uitgaven, in 4to formaat van 1645 en 1647, en in 8°. van 1660, 1661, 1663, 1670, 1682 en 1729. Ook H. BROUWER heeft twee treurspelen geleverd, *Het Beleg* en *Het Ontzet van Leyden*, 1683, in 4°. Insgelijks JAC. ZEVECOTIUS, *Belegh van Leyden*, treurspel, 1626, 4°. Zie Mr. JOH. VAN DER MARCK, *Naemrol der Nederduitsche Tooneelspellen*, 1774. Tot welk van deze stukken nu het stuk in het bezit van V. behoort, kan alleen door den bezitter dier treurspelen worden aangewezen.

V. D. N.

Zeeuwsche Geneeskundigen (*Nav.* IV.; bl. 30, 313 vv.). Onder hen mogen nog de volgende genoemd worden:

GERARDUS BLASIUS, geboren te *Oostvliet*, eiland *Cadzand*, in het begin der XVIIde eeuw, overleden te *Amsterdam* in 1682. Hij was aldaar Med. Doct. en Hoogleeraar aan het Athenaeum.

JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES, geboren te *Goes* 1647, overleden 1684 te *Amsterdam*, promoveerde te *Utrecht* 1673 als Med. Doct.

JOANNES DE MEIJ, geboren te *Middelburg* 1617, overleden den 8sten April 1678, was S. Theol. Prof., Med. ac Philos. Doct., Eccles. Mediob. Pastor.

LUCAS VAN STEVENINCK, AZ. was Med. Doct. te *Middelburg* (1487) en Capitein van 't Genootschap: *Luctando Emergente s*

Indien ik mij niet vergis, behoort onder de Zeeuwsche geneeskundigen ook opgenomen te worden de dichter FRANCISCUS HADRIANIDES PIENS. Van hem bestaat een zwarte kunst portret, door J. GOLE, in fol. aet. LXII.

Mogt een der menigvuldige lezers van DE NAVORSCHER in het bezit zijn van dit portret, en het door ruiling of verkoop willen afstaan, dan zoude men zich hiertoe, al ware het tegen eenige opoffering, gaarne bereid toonen.

W.

Zeeuwsche Geneeskundigen. Bij J. MACQUET had kunnen genoemd zijn de naauwkeurige levensbeschrijving van dien geleerde en dichter, in mijn jaarboekje *Zeeland*, 1853, bl. 115—133, en bij GALENUS ABRAHAMSZ, GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, Dl. I, bl. 2—7.

v. O.

Zeeuwsche Geneeskundigen. Men leest in het antwoord van QUIESCENDO (*Nav.* IV. bl. 314), dat E. CAPUEEL is overleden den 22sten Mei 1733, volgens DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 294. Slechts twee bladzijden verder, in het antwoord van den Heer A. J. VAN DER AA, vindt men dat CAPUEEL overleed den 14den Mei 1676. Is dit verschil toch niet wat te groot! Merkt men op het bijgevoegde, door DE LA RUE, t. a. p.: *Hij is eindelijk in goeden*

ouderdom gestorven, dan zoude men, vooral uit het aardig gebezigde woord *eindelijk* moeten opmaken, dat de opgaaf van den 22sten Mei 1733 wel de echte is. Doch de Heer VAN DER AA heeft aan het slot van zijn antwoord teregtwijzing beloofd, indien zulks begeerd wordt. ZEd. kome dan nu te hulp om het verschil te vereffenen. P. FRET.

Nicolaas van Wassenaar (*Nav.* IV.; bl. 30, 316). Uit een exemplaar van het, naar het schijnt, zeer zeldzaam vooorkomende gedicht *Harlemias; sive enaratio obsidronis urbis Harlemi, quae accedit A°.* 1572. *Graeco carmine conscripta a* NIC. JOHAN A WASSENAER, *Amsterodamaeo*, Lugd. Bat. *Ex officina* JOANNIS PATII, *Acad. Typogr.* A°. 1604, in 4°., blijkt mij dat W. zich teekende: N. JOHAN A WASSENAAR, *Amsterodamaeus.* Ik vertrouw alzoo, dat het niet meer twijfelachtig is, dat hij te *Amsterdam* geboren werd. Uit de *Opdragt* van dit gedicht aan, naar het schijnt, Curatoren der school te *Haarlem*, ontwaart men, dat hij aldaar met de zorg der school belast is geworden, na daartoe van *Weesp* beroepen te zijn. Zijn vader, JAN NICOLAASZ. VAN WASSENAAR, was de vierde predikant te *Amsterdam* in 1580 geworden, doch hetzelfde jaar overleden. Men mag daaruit veronderstellen, dat de zoon, zoo niet in dat jaar, zeker in of vóór 1581 geboren is. Zijne historische schriften vindt men op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Hage.* V. D. N.

Familieverbindtenissen voor de regeringsposten in Holland (*Nav.* IV.; bl. 31, 331). Kan C. & A. ook bedoelen: *de punten van verdrag en associatie waarop de Regenten der stad Vlissingen zijn overeengekomen*, enz. A°. 1728, uitgegeven door H. W. TYDEMAN, in de *Mnemosyne*, St. XIII, bl. 133 volgg. (A°. 1824)? In het aldaar aangehaalde werk: *Grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen*, Dl. II, (niet I) bl. 184 volgg. (*), vindt men de beschrijving van zoodanige contracten te *Rotterdam*, na den dood van WILLEM III. »Toen hadden zekere PIETER DE MEY, HARMEN VAN ZOELEN en SAMUEL BEIJER, die uit hoofde van eenige gerezene onlusten uit hunne regeeringsplaatsen ontzet waren, op nieuws verzogt, dezelve wederom te mogen bekleeden, met dat gevolg, dat hun de toezegging daarvan bij de eerstkomende vacaturen gegeven wierd. Naauwelijks echter was de eerste in zijn ambt hersteld, of hij bemerkte dat men in een kring van zestien leden, met uitsluiting der agt overige vroedschappen over alle voorkomende zaken en bedieningen willekeurig beschikte. Vervolgens werd hij, om tot de cabaal te worden toegelaten, zeer bedenkelijk in de Raden Doelen gebragt, in zekere kamer, alwaar men hem in een hoek twee gesloten deuren aanwees, achter welker tweede eene ijzeren kist met drie verschillende sloten geplaatst was. Uit deze koffer haalde men een boek, waarvan de titel was Wetboek van de Partij, doch welk veeleer verdiend had, Wetboek van de Hel genoemd te worden. In hetzelve was de schikking beschreven, volgens welke de boonheeren niemand op de nominatie van Burgemeesteren en Schepenen brengen konden, dan zodanige voorwerpen, welke door deze Cabaal daartoe bestemd waren" enz.

Na de omwenteling van 1747, geloof ik niet, dat dergelijke Contracten gemaakt zijn, daar juist WILLEM IV die, ten minste in *Zeeland*, heeft opgeheven. De vroegere bleven wel voor een gedeelte bestaan, doch slechts in zooverre als niet met de beloften, den Stadhouder gedaan, in strijd waren.

Reeds in de XVIIde eeuw verbonden de Regenten te *Middelburg* zich meermalen heimelijk onder elkander, om de regten der kiezers bij het benoemen van raadsleden geheel vruchteloos te maken. De *Secrete Notulen* vloeijen over van dergelijke overeenkomsten. Na de hevige twisten, die er na den dood van WILLEM III, A°. 1702 en 1704, hadden plaats gehad, waardoor de stad in twee vijandige legerkampen, als het ware, verdeeld was geworden, en vele oude Regenten, wilden zij hun leven zeker zijn, de vlugt hadden moeten nemen, besloot men eene soort van verzoening te bewerkstelligen. Tusschen de onderscheidene leden van de Provinciale Staten, kwam in 1708 een zoogenoemd *Instrumentum Pacis*, tot indeeling van alle ambten en bedieningen tot stand, en in *Middelburg* tusschen de leden de Stadsregering, A°. 1710 een *Contrakt van Harmonie*, uit 28 artikelen bestaande. Over dit laatste is veel te doen geweest. Behalve vele artikelen toch, waarin de verdeeling der Regering in zoogenoemde correspondentiën, de vervulling van Schepen- en Raadsplaatsen en de begeving van ambten en bedieningen waren geregeld, kwamen daarin de volgende bepalingen voor:

Art. 10. »Een heer uyt de regering komende te overlijden en nalatende een zoon, die bequaam is om te succederen, zal in zijne plaats moeten aangenomen worden en vallen in die correspondentie daar zijn vader in is geweest: dog bijaldien zijn vader op zijn overlijden is geweest Schepen, en dat die plaats door de Heeren Kiesers moet vervult worden, zoo zal dan de eerstvolgende plaats op zoodanigen zoon worden geconfereert, hetwelk ook plaats zal hebben bij desistement".

(*) Over dit werk zie men (DE BOSCH KEMPER) de *Staatkundige partijen van Noord-Nederland*, Amst. 1836, bl. 271. KLUIT nam er de wederlegging van op zich in zijne *Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd*, enz. 1484 en 1788.

Art. 11. »Een vader stervende, in de regering zijnde en latende een zoon na, die alsdan nog zijne jaren niet heeft om in de Regering te komen, zal daar moeten worden ingenomen, zoo ras hij daartoe in staat zal wesen, wegens die Correspondentie in welke zijn vader is geweest".

Men trachtte, zoo als men ziet, de familieregering erfelijk te maken.

Nadat de driften wat bekoeld waren, kwam het echter aan sommige regenten in den zin, dat die artikelen toch wat al te ver gingen. Over en weêr werden lange deductien gewisseld, de een wilde de artikelen afschaffen, de ander ook, doch alleen bij unanimiteit; anderen weder wilden ze behouden. Het eind was, dat zij bleven, doch dat, wie wilde, er aan kon veranderen, nl. voor zich zelven en zijne descendenten, en dit werd dan ook door de meesten gedaan. Één regent had zich nooit met het Contract willen vereenigen; zijn naam verdient dan ook vermelding, het was de Burgemeester P. BODDAERT, dezelfde over wien handelt LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 20 volgg.

Nadat WILLEM IV Stadhouder was geworden, werd hieraan voor een groot gedeelte een einde gemaakt; als premier noble renonceerde hij aan alle regten, »om in eenige verdeeling der ambten en bedieningen te participeren". Daarentegen »werd het reglement voor de begeving der Provinciale ampten en commissien van den 22sten November 1708, off zoo genaamd *Instrumentum Pacis* gehouden voor vervallen, gelijk mede alle contracten van vriendschap en tourbeurten, tusschen de Leden der Regering en de respective steden opgerigt en gemaakt over de begeving van alle Provinciale ampten en die tot de Regering off administratie van de Justitie betrekkinge hebben, als daer zijn Schepens-, Raads- en Kiesersplaatsen, met verklaring als Regenten van eer, dat men nooyt die, off diergelijke contracten off overeenkomsten, 't zij bij geschrift off mondelinge afsprake, bij vervolg wederom zal aangaan, directelijk off indirectelijk". *Besluit St. van Zeel.* 15 Junij 1751.

Bij Raadsbesluit van den 14den Junij daaraanvolgende werd deze verklaring door de Regering van *Middelburg* afgelegd, »om tot satisfactie te kunnen dienen van zijne doorluchtige Hoogheid en om aan de goede intentie van Hooggedagten Vorst te voldoen".

Curieus is het, al die vroegere stukken, die contracten en deductien te lezen. Zoo er nog in den lande gevonden worden, welke de Stadhouderlooze tijdperken onzer historie, boven die met een Stadhouder stellen, voor de zoodanigen zou het heilzaamste middel tot genezing zijn een onderzoek in dergelijke *Arcana* van de stadsregeringen. Overal vindt men familie-coterie, een geest van zelfbevoordeeling, van uitsluiting van anderen, eene aaneengeslotene oligarchie, die ook wel onder het bestuur van eenen Stadhouder (zoo als onder WILLEM III) bleef bestaan, maar dan toch in den Vorst een' breidel vond, waarnaar in stadhouderlooze tijdperken te vergeefs te zoeken was. Wel is waar, kan men aan de ergste voorstanders van die familieregeringen, goede trouw niet ontzeggen, maar dwaas is het, dat de zoogenaamde anti-stadhoudersgezinde partij voor de vrijheidspartij doorging. L.

Dagverhalen van Nederl. gezanten (*Nav.* IV.; bl. 31, 332). Tot aanvulling der lijst in DE NAV. bl. 332, deel ik mede, dat in November 1852 door de boekhandelaren VAN BENTHEM en JUTTING op hunne jaarlijksche boekverkooping te *Middelburg* verkocht zijn:

1°. Journaal van de Heeren VAN SOMMELSDIJK in *Engeland* in de jaren 1623, 1624, 1625, MS. in folio, h. b. voor *f* 4.

2°. Brieven van den Ambassadeur VAN CITTERS, 1680—1694, 8 deelen. — Bijlagen relatief tot het verbaal van de Eng. Ambassade 1680—1695, 6 deelen. Secrete Resolutien van H. H. M. relatief tot de Eng. ambassade 1680—1695, 3 deelen. Brieven van den Raadpensionaris FAGEL aan den ambassadeur VAN CITTERS, 1680—1695, 1 deel. Te zamen 18 deelen in folio, h. b. zeer net MS. verkocht voor *f* 30.

Ik meen, dat die stukken destijds de eigendom zijn geworden van Mr. L. E. LENTING te *Zutphen*. φ^2—φ.

Dagverhalen van Nederl. gezanten. Bij de gedane opgave kan ook gevoegd worden: »*Rapport gedaen bijden heere* VAN SOMMELSDIJCK *aende Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden, den XI Augusti* 1620, *van zijne legatie aende republycque van Venetien, vertrocken den* 25 *Aprilis ende wedergekeert den* 7 *Augusti*", medegedeeld door J[r]. C. A. RETHAAN MACARÉ, in de *Berigten van het Hist. Gen.*, Vde Dl. 1e. St. bl. 45—437. C. W. BRUINVIS.

Jongste dorpen in Zeeland (*Nav.* III.; bl. 318; IV.; bl. 328). Tot aanvulling van mijn antwoord t. a. p., dient, dat in het 4de distrikt het jongste dorp: *Hoofdplaat* is, gesticht in den *Hoofdplaatpolder*, welke deels in 1775 en deels in 1778 bedijkt werd. Het eerste kerkgebouw aldaar is ingewijd den 29sten Mei 1785, en van dien tijd dagteekent zich *Hoofdplaat* alzoo als een dorp.

J. VAN DER BAAN.

Spaansch-Hollandsche woorden (*Nav.* IV.: bl. 31, 330). Behalve het woord *mooi*, waarvan de Spaansche afkomst in *mooi leelijk*, *mooi duur*, reeds in DE NAVORSCHER II, blz.

143 is aangetoond, zijn mij nog twee woorden bekend, die, althans in *Overijssel*, gangbaar, door de Spanjaarden zijn achtergelaten; *piootjes* van *piojos* (luizen) en *parlabers*, van *palabras* (woorden). Het laatste wordt gebruikt, als iemand zich uit eene netelige zaak met vele woorden zoekt te redden en er om heen praat; hij maakt dan *parlabers* of *pallabers*. J. M.

Tancredo de Rohan (*Nav.* IV.; bl. 32, 333). Men vergelijke nog AMELOT DE LA HOUSSAIE, *Mémoires Historiques* (ed. de 1722, T. I, p. 44, sqq). Zijne geschiedenis heeft het onderwerp opgeleverd van een roman, dien ik mij herinner, verscheidene jaren geleden, gelezen te hebben, doch waarvan de titel mij ontschoten is. Is het ook de *Trois Rohan* van ROGER DE BEAUVOIR? Er kwamen verscheidene historische bijzonderheden in voor.

L.

Grafschrift Aelia Laelia Crispis (*Nav* IV.; bl. 37, 335). R. P. vraagt naar de oplossing van dit beroemde grafschrift en deelt mede, dat eene verklaring daarvan, zoowel door den Heer VAN BERGEN, als den Heer C. W. STRONCQ gegeven is. Welke die verklaringen zijn, weten wij evenmin als R. P. Wij betwijfelen evenwel of zij nieuw zullen geweest zijn, want door verschillende geleerden waren vóór hen reeds eene zoo groote menigte uitleggingen van dit raadsel gegeven, dat er moeijelijk nieuwe bij te voegen waren. — CAROLO CAESARE MALVASIA, Leeraar in de regten te *Bologna*, schreef er een werk van 196 bladz. gr. 4°. over, dat te *Bologna* in 1683 gedrukt en aan den grooten COLBERT is opgedragen en tot titel heeft: AELIA LAELIA CRISPIS *non nata resurgens in expositione Legali Co: Caroli Caesaris Malvasiae U. J. acSac. Paginae Doct. Colleg nec non in patrio Archigymnasio Horis vespertinis ordinarii Legiones interpretis primarii.* Bononiae 1683.

In dit werk noemt hij 42 personen op, welke eene uitlegging beproefd hadden; zoo was het volgens MICHAEL ANGELO het regenwater, dat in zee valt; volgens RICCARDUS VITUS, de rede of ook het Platinische idée; volgens JOANNES TURRIUS, de allereerste grondstof (materia prima); volgens FRANSC. SCOTT, een gesnedene; volgens N. BARNANDUS, het goud; volgens FERRONIUS, de muziek. Onze landgenoot M. Z. BOXHORN was van gevoelen, dat er de schaduw door werd aangeduid, enz.

De uitlegging van MALVASIA zelf, is de volgende:

»Loquitur", zegt hij, »de filia LAELIO nascitura eademque sponsa AGATHONI designata; sed non filia, sed non sponsa, quia concepta, non edita; quia non orta sed aborta; qua propter tali ac tanta spe frustratus AGATHO, jam pridem delectus in conjugem et a sorte elusus hac Aenigmatica inscriptione jure mariti sic et ipse lusit, vel ludentem speciem praebet".

Deze uitlegging was hem, toen hij voor het eerst het opschrift zag, ingevallen. Alsdan beteekent:

D. M. Dis Manibus.

AELIA LAELIA CRISPIS,

den naam, dien men voornemens was, aan het kind, als het een meisje geweest was, te geven.

nec vir, nec mulier, nec androgyna,
nec puella, nec juvenis, nec anus,
nec casta, nec meretrix, nec pudica,
Sed omnia,

omdat een abortus dit geen van alles is, dus het kind, als het geleefd had en opgegroeid was, dit alles had kunnen zijn; *omnia* voegt MALVASIA er bij, tamen in freu non in facto esse, potentia, non actu.

Sublata neque fame, neque ferro, neque veneno,
Sed omnibus,

De ongeboren vrucht was natuurlijk op geene dezer wijzen omgekomen; had zij geleefd, dan had het kind op elke dezer wijzen kunnen sterven.

Nec coelo, nec aqua, nec terris,
Sed ubique jacet,

dat is *nullibi*, nullibi en ubique staan gelijk.

LUCIUS AGATHO PRISCIUS,

den naam van den verloofde,

Nec maritus, nec amator, nec necessarius,

om dat men dit van eene ongeboren vrucht niet zijn kan.

Neque moerens,

zoo als blijkt uit het spelende vernuft, en het opschrift.

Neque gaudens;

wegens de erfenis die AGATHO kwijt was.

neque fleus:

omdat het ligt valt: sponsare amittere, non ita conjugam; est enim zegt PETRARCHA levior spei jactura quam rei!

hanc nec molem, nec pyramidem, nec sepulchrum,
sed omnia,

omdat het opschrift zoowel voor geene als voor elke dezer zaken kan doorgaan.

Scit et nescit cui posuerit,

scit, omdat AGATHO den naam kent, dien de ouders aan het kind zouden gegeven hebben; *nescit*, omdat hij niet weet wie het zou geweest zijn, als de abortus niet had plaats gehad.

Bezwaren zijn er tegen deze verklaring, aan welke de lof van schranderheid niet kan ontzegd worden, en die met een omhaal van geleerdheid, eener ernstige zaak waardig, verdedigd wordt, zekerlijk te maken; met het *omnia* en *ubique* weet MALVASIA niet regt weg.

Aardig is de uitlegging van ZACHARIAS PONTANUS, die het er voor houdt, dat er ge-

doeld wordt op drie personen, door drie andere begraven.

Men leze als dan het opschrift volgender wijze:

D.		M.
AELIA	LAELIA	CRISPIS
nec vir	nec mulier	nec androgyna
nec puella	nec juvenis	nec anus
nec casta	nec meretrix	nec pudica
	Sed omnia	
	Sublata	
neque fame	neque ferro	neque veneno
	Sed omnibus	
nec coelo	nec aquis	nec terris
	Sed ubique jacet.	
LUCIUS	AGATHO	PRISCIUS
nec maritus	nec amator	nec necessarius
neque moerens	neque gaudens	neque flens
	hanc	
nec molem	nec pyramidem	nec sepulcrum
	Sed omnia	
	scit et nescit cui posuerit.	

Dan is »primum corpus Aeliae, mulieris, vetulae, meretricis, ferro transverberatae, a LUCIO gaudente (quia ei necessarius heres) sepultae: — alterum LAELIAE, androgynae, puellae, castae, veneno sublatae, in aquis ab AGATHONE marito flente injectae: — tertium viri juvenis, impudici, fame necati, a PRISCIO amatore, moerente, eodem loco tumulati".

Bij deze verklaring is alles opgehelderd, elke eigenschap die in het geschrift aan een persoon ontzegd wordt, is toepasselijk op een der anderen en derhalve aanwezig, wanneer men de personen te zamen neemt. — MALVASIA verwerpt deze oplossing, doch zonder opgave van gronden; integendeel! hij voert een grafschrift aan uit de Epitaph. iocosa van SWEERTIUS.

Et *Ghenus* et *Trilius Ninus*que hac conditur urna;
Hic fune, hic gladio, fluctibus hic periit.

en brengt voorbeelden bij uit APPIANUS en anderen, waaruit blijkt, dat het bij de Romeinen meermalen de gewoonte was, drie lijken te zamen te begraven.

Overigens schijnt het opschrift zeer oud; behalve de Bolognesche lezing is er nog eene Milanesche, die van de eerste verschilt. Later zijn dergelijke opschriften in menigte gemaakt. Wij eindigen deze mededeeling met de opgave van drie, welke onder anderen bij MALVASIA voorkomen:

	Viator	
mane	lege	ambula
hic jacet	Andor	Vortunius
nec servus	nec miles	nec medicus
nec lanista	nec sutor	nec fur

nec causidicus nec foenerator
sed omnia
nec in urbe vitam egit nec ruri
nec domi nec foris
neque in mari neque in terra
neque hic nec alibi
sed ubique
nec fame nec veneno nec morbo

nec ferro nec capistro sublatus
sed omnibus
posui H. J.
illi
nec debitor nec haeres nec cognatus
nec vicimus nec necessarius
hanc
neque molem neque lapidem neque tumulum
sed omnia
nec illi, nec tibi, nec mihi
nec male nec bene volens
sed omnibus.

Palladiae Veneris vel Veneriae Palladis
thalamum sepulcro similem cernis
ubi virgo simul et matrona nupta et innupta
nec sterilis nec foecunda nec uxor
nec pellex
conjux sine conjuge caelebs sine caelibatu
annos quindecim sine querela
cum viro jacuit semiviro
mirante natura tandiu potuisse foeminam
sic jacere vel tacere.

De lictore quodam ebrio in puteum demerso, ad finem anni, ante solis ortum, dum hauriret aquam, qua subito igne conflagrantem domum extinqueret.

Dis pedibus saxum
sepulcro hoc non lapideo sed aqueo.
Conditus est vivus qui ejectus est mortuus
ex igne examinis
animam in aquis amisit
flam(m)am ex imbrice-extinctinus vindice
lympha extinctus est
a nimio calore transiit ad aquas nivium
et usque ad inferos peccatum illius
in coelo micans aquarius occidebat
cum miser e coelo in aquas decidit
et piscator in undis praedam non invenit
sed undarum praeda factus
hamo expiscatus est
periit
non igne non aëre non unda
sed omnibus
non vino non aqua
sed utroque
nec ebrius nec sobrius
sed utrumque
anno
neque clauso, neque recluso
mense
neque menso neque emenso
die
neque prima neque ultima neque medio
hora
nec lucis nec tenebrarum.

L.

Grafschrift Aelia Laelia Crispis. Van dit grafschrift bestonden, volgens VAN BERGEN, reeds in 1684 drie en veertig uitleggingen. Sommigen dachten aan het regenwater, anderen aan de vrouw van LOTH, eenigen aan een embryo, anderen aan NIOBE, aan eene schaduw, aan den steen der wijzen, enz. enz. VAN BERGEN denkt aan het Joodsche volk, en dit zal STRONCK, zijn leerling, ook wel gedaan hebben. Men kan over dit punt nazien: *Pensées d'*OXENSTIERN, T. I, p. 289; A. A. PAGENSTECHER, *de Jure Ventris*, p. 298; JAC. LYDII, *Vrolicke uren des Doodts*, Dordr. 1662, bl. 325.

P. H. T.

Spreekwijze. »*Reilt en zeilt*" (*Nav.* IV.; bl. 62, 340). Ook TUINMAN in de *Fakkel*, Dl. II.; bl. 213, zegt: »*Treil* is een scheeps trektouw, en waar mede men dat vast meert. Dus wordt een schuit verkocht met *zeil en treil*". Hij acht het woord *treil* verkort van *trahel*, uit het Latijnsche *trahere* trekken; zoo ook *zeil* van *ziehel*, trektuig, *zeilen* van *ziehen* trekken, bij de Hoogduitschers *segeln*. Zie ook V. WINSCHOOTEN, *Seeman*, op het woord *treil;* »de seelui", zegt hij, »noemen treil een lijn, daar men een' schuit meê voort trekt: en hier van het seggen: ik verkoop u de schuit met seil, en treil, dat is, soo als sij *rijd, en seild* : het een met het ander". V. D. N.

Echtgenoote van Johannes Kuchlinus (*Nav.* IV.; bl. 62, 340). Het door den Heer STEINMETZ medegedeelde, vindt men ook breedvoerig vermeld bij ADAMI *Vitae eruditorum*, alwaar echter ten aanzien van de vrouw van KUCHLINUS, gezegd wordt, hetgeen ook bij MEURSIUS voorkomt, »instinctu uxoris *quae Belgica erat*, in Belgium obiit". BAYLE spreekt van de *Oraisons funèbres* door TRELCATIUS gehouden: zoude soms deze haren naam vermelden? Doch welligt kan men dien het best opsporen in de doopboeken, b. v. over den zoon HERMAN, als predikant te *Leyden* gestorven; of de trouw- of puiboeken over de huwelijken der dochters, raadplegen. V. D. N.

Johannes Roggius (*Nav.* IV.; bl. 62, 341). Men voege bij het t. l. a. pl. vermelde, dat hij reeds in 1597 als proponent beroepen werd te *Groote Lindt* of *Heer Oudelands Ambacht*, van waar hij in 1600 naar *Hoorn* vertrok; zie SOCOMANS en ook VEERIS. Dat hij een man van invloed aldaar was, blijkt uit het medegedeelde door ABBING, *Gesch. d. stad Hoorn*, Dl. I.; bl. 52, alwaar hij zegt, »dat de Regeering, die met de zaak verlegen was, op raad van ROGGIUS, den 3den kerkendienaar, die van het gevoelen der Contra-Remonstranten was, eenige predikanten van buiten ontbood, om met en benevens de Classis, den vredehandel bij de hand te nemen".

BAUDART, *Historiën*, B. VII, zegt dat de Hooggeleerde ROGGIUS, die *eertijds* Professor Hebr. Linguae te *Heidelberg* geweest was, te *Hoorn* gedeporteerd werd; hij moet zulks alzoo, vóór 1597 geweest zijn. V. D. N.

Zeeuwen van het Bestuur der Leydsche Hoogeschool uitgesloten (*Nav.* IV.; bl. 63, 343). De vraag van ..R. E. zal waarschijnlijk haar oorsprong te danken hebben, aan het bij den eersten oogopslag vreemde verschijnsel, dat over de Leydsche Hoogeschool, volgens het octrooi, zoowel voor *Zeeland*, als voor *Holland*, naar het schijnt, opgerigt, evenwel vóór 1795 geene Zeeuwen tot Curatoren zijn benoemd. CATS toch was wel geboren Zeeuw, maar ingezeten van *Holland*, toen hij Curator werd.

De oprigting echter van de Leydsche Universiteit, geschiedde zonder voorkennis en goedkeuring van de Staten van *Zeeland*, al wordt het tegendeel ook in gedrukte stukken van dien tijd gelezen; zie P. PAULUS, *Het regt van Zeeland, enz.* — Het beheer der Hoogeschool was alleen bij de Staten van *Holland*. Art. 23 der *Ordonnancie en Statuten* zegt uitdrukkelijk: »dat bij de Staten van *Holland*, twee of drie gequalificeerde ende bequame persoonen zullen geordonneerd worden tot Patroonen Curateurs ofte toesienders van de Universiteit". En men behoeft zich niet te verwonderen, dat dit zoo bleef, toen *Zeeland*, het voorstel van *Holland*, dd. 6 Junij 1575, om $^1/_4$ in de kosten van het onderhoud der Hoogeschool te betalen, afsloeg. — Ware dit voorstel aangenomen, wij twijfelen er niet aan, of, even als in den Hoogen Raad en het Hof Provinciaal, zou ook *Zeeland* zijn aandeel in het Bestuur der Hoogeschool gehad hebben. Dat nu de Staten van *Holland*, geene Zeeuwen tot Curatoren benoemden van eene Universiteit in eene Hollandsche stad, die ten koste van *Holland* onderhouden en alleen van wege *Holland* bestuurd werd, behoeft geene opheldering. L.

Het geslacht Cabeljauw (*Nav.* IV.; bl. 68, 347). Het groot aantal personen van dezen naam, welke in de geschiedenis, of door hunne schriften bekend zijn, op te sporen, is mijne bedoeling niet. Alleen het medegedeelde door den Heer ELSEVIER op bl. 349, dat PETRUS CABELJAUW, die achtervolgens predikant te *Schermerhorn*, te *Leeuwarden* en te *Leyden*, en eindelijk Regent van het Staten-Collegie aldaar werd, trok mijne aandacht, daar hij hem tevens vermeldt als schrijver van het *Catholijk Memoryboek* enz., terwijl WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb.* als zoodanig noemt, den Haagschen regtsgeleerde JONAS CABELJAUW. Gaarne zag ik het verschil in beider opgaven uiteen gezet of toegelicht. V. D. N.

Het geslacht Cabeljauw. De ouders van de gebroeders van dien naam, die zich uit *Gent* te *Leiden* hadden gevestigd, waren MICHIEL CABELJAUW en MARTYNTJE CUYPERS of CUPERS.

Onder de minderjarige poorters, die in 1607 het poortersregt van *Leiden* ontvingen, behoorden, behalve WILLEM, nog CORNELIS en POUWELS CABELJAUW, zonen van bovengemelden MICHIEL CABELJAUW.

MARTYNTJE CUYPERS was in 1607 reeds weduwe, en overleed te *Leiden* in 1610 of 1611.

Ik heb nog andere aanteekeningen over hunne afstammelingen, die zich meest met

den laken- en wolhandel hebben bezig gehouden.

Ongelooflijk groot is het aantal Belgische familiën, welke zich sedert 1577 te *Leiden* hebben gevestigd, en wier namen men uit een register van 1581 en 1622 naauwkeurig kan leeren kennen. .. ELSEVIER.

Driestek, *Twaalstek* (*Nav.* IV.; bl. 68, 360). Dit spel werd gespeeld op een bord, hetwelk men veelal zag, op de ommezijde van het Dambord, en later op die van het Schaakbord. Ik ben in de gelegenheid, een zoodanig bord aan S. J. te laten zien. In mijne jeugd werd meestal het Damspel, wanneer dit voor het kind reeds lang genoeg inspanning had gekost, vervangen door het *Negenstek* of *Driestek*, en met dit meer eenvoudig en zeer vlugtig afloopend spel, het spelen besloten. Het Dambord werd er bij omgekeerd, en men nam zooveel Damschijven als noodig waren. Het spel, indien ik mij wel herinner, bestond in het slaan met de schijven, doch alleen in eene bepaalde rigting. Wie de laatste schijf over hield, won het spel.

V. D. N.

Mr. Jan Jacob Mauritius (*Nav.* IV.; bl. 68, 360). Hij schreef zich MAURICIUS; zie de *Opdragt* aan WILLEM den Vden, vóór zijn *Besluit der Dichtliev. Uitspanningen*, geteekend uit *Hamburg* den 3den Mei 1762. Hij zegt tevens in de *Voorrede*, »dat hij afscheid neemt van den *zangberg*, dat niemand vreemd zal vinden van een man . die dezen 3de Mey zijn *zeventigste* jaar geëindigd heeft.". Hieruit blijkt dat hij den 3den Mei 1692 geboren was, en dus zeer wel in 1699, het kind van zes en een half jaar kan geweest zijn, hetwelk in de Gasthuiskerk predikte, ofschoon daarvan in zijne *Dichtliev. Uitspanningen* geen melding gemaakt wordt. Wel zegt hij, dat hij op het punt was van naar de Academie te gaan, met het voornemen zich der Godgeleerdheid te wijden; en dat van hem op zijn twaalfde, en zelfs elfde jaar, verscheiden verzen zijn gedrukt, waaruit schijnt dat hij een bijzonder vlug kind geweest is. Voorts leest men van hem, dat hij in 1742 van *Hamburg* is gekomen, om zich naar *Suriname* te begeven, (het jaartal 1752, zie NAV. IV.; bl. 362, k. 2, r. 3 v. b. moet alzoo 1742 zijn). Sedert 1725 was hij *Minister* van H. H. Mog. bij den Neder-Saxischen kreitz te *Hamburg*, en huwde 30 Sept. 1737, Jonkvr. JOHANNA MARIA WREEDE. Na een negenjarig verblijf in *Suriname* terug gekeerd, woonde hij te *'s Hage* en kocht aldaar een huis, doch werd 23 Maart 1756 ten tweeden maal benoemd tot Minister te *Hamburg*, alwaar hij in 1762 op zijn *zeventigste* jaar zich nog bevond. Het is deswege niet te vermoeden, dat hij, zoo als VAN SANDWIJK, *Beschr. van Purmerende* opgeeft, in 1768 in *Oost-Indië* zou overleden zijn. Of hij te *Purmerende*, dan wel te *'sHage* geboren is, blijkt niet. Het onderwijs in de Latijnsche taal genoot hij onder den Conrector D. VAN HOOGSTRATEN, te *Amsterdam*. Ook zegt hij wel in 1760, onder zware pijnen, »dat hem 't marmer reeds toegaapte te *Purmerende*," zoo dat hij toen verwachtte aldaar begraven te worden, ofschoon deze uitdrukking meer het gevolg kan geweest zijn van zijn *Pensionarisschap* dier stad, hetwelk hem, naar het schijnt, levenslang was opgedragen. Van daar dat hij telkens, bij zijne komst in het vaderland, zitting nam in de vergadering van *Holland en West-Vriesland*. Van hem zegt WITSEN GEYSBEEK te regt, »men zoude hem den Hollandschen MENAGE kunnen noemen". Zijne schriften, die hij zelf grootendeels opsomt in de Voorrede van Dl. I. zijner *Uitspanningen*, zijn vol blijken van geleerdheid; ook leest men aldaar, dat hij, in 1724 door den Raadpensionaris VAN HOORNBEEK aangesteld, om de *Historie van Holland* te schrijven, een werk begon over de *Uitzigten van Vrankrijk op de Nederlanden*, hetwelk hij tot den koop van *Duinkerken*, 1662, had gebragt, doch door zijne zending in 1725 heeft afgebroken. Indien daarvan nu nog iets mogt bestaan, ware het welligt niet onbelangrijk, zulks openbaar te maken.

V. D. N.

Mr. Jan Jacob Mauritius. »JAN JACOB MAURITIUS, Commies bij den Raadpensionaris van *Holland*, ISAAK VAN HOORNBEEK, vervolgens Pensionaris van *Purmerende*, Resident der Algemeene Staten te *Hamburg*, en eindelijk (1742) Gouverneur-Generaal van *Suriname*, was tevens dichter. De dichtkundige werken van MAURITIUS zijn: *De lijdende Heiland; Onledige Ouderdom; Gezangen op Zee;* en *Dichtlievende Uitspanningen.* Daarenboven schreef hij eenige Tooneelstukken, van welke het treurspel *Sesostris*, naar het Fransch, veel opgang heeft gemaakt. Hij overleed te dezer stede (*) den 28sten Maart 1768".

C. VAN DER VIJVER, *Geschiedk. beschrijving der stad Amsterdam*, enz. Dl. II.; bl. 475. Amst. *Gebr.* DIEDERICHS, 1845.

A. AARSEN.

Huygens Oogentroost (*Nav.* IV.; bl. 69, 363 v.). Een exemplaar der uitgave van 1647 van dit werk vond men op de verkooping der *Bibliotheek* van J. SCHOUTEN, Amst. Januarij 1853, Catalogus bl. 99, N°. 1280, in 8°. Dit is waarschijnlijk het door J. L. A. I. bedoelde met de vermelde *Aanteekening*.

V. D. N.

(*) *Amsterdam.*

Nederlandsche natuurkundigen (*Nav.* IV.; bl. 70, 365). ADRIAAN VLACQ, 1600 te *Gouda*, wiskundige, welke de *Tabulae sinus et tangentium*, en voorts een werk over de *Logarithmi* heeft uitgegeven. Zie DE LANGE VAN WIJNGAARDEN, *Beschrijving van Goude*, Dl. II.; bl. 166. Van zijnen naam vindt men vele leden op de regeringslijsten van *Gouda;* ook de zeekapiteins en de Vice-Admiraal VLACQ behoorde tot zijn geslacht.

ANTONIUS VAN DEINSE werd lid van het Zeeuwsch Genootschap den 1sten Nov. 1797.

JONATHAN CUTHBERTSON, Mathematische instrumentenmaker te *Rotterdam*, heeft aldaar in 1792 uitgegeven: *Description and direction for using a two feet Distance Measurer*, met afbeelding, waarvan een verslag voorkomt in den *Konst- en Letterbode*, Dl. IX, N°. 235, bl. 206, (1792).

K. L. BRUNINGS, overleden den 16den Augustus 1816 te *Nijmegen.* Zie *Konst- en Letterbode* 1816, Dl. II.; bl. 132.

CHRISTIAAN BRUNINGS, overleed in 1805 bij een tijdelijk verblijf te *'s Hage.*

CHRISTIAAN BRUNINGS, JR., Inspecteur-Generaal der rivieren in *Holland*, schreef eene *Verhandeling over de onschadelijkheid der paalwerken voor de sluizen op Halfweg, enz. enz.* met plaat, Haarl. 1795. Verslag daarvan in den *Konst- en Letterbode*, 1796, Dl. V.; bl. 5.

P. J. KASTELEYN, Apotheker en Chimist te *Amsterdam.* Over zijne *Scheikundige ontleding der Amsterdamsche en Duitsche of Dordsche Cementpoeders*, vindt men een breedvoerig verslag in den *Konst- en Letterbode*, 1792, Dl. IX, bl. 180; zie ook over hem een *Bericht* over het scheikundig gevoelen van de HH. GREN, WESTRUMB en TROMSDORF, *Konst- en Letterbode*, 1794, Dl. I.; bl. 81.

ABRAHAM DE GRAAF, van dezen wordt vermeld een geschrift tegen CORNELIS VAN LEEUWEN en anderen, *Over de wijnroeijereijen*, 1663, in 4°. Zie *Catalogus* van I. LE LONG, p. 162, N°. 1121. V. D. N.

Vaderlandsche natuurkundigen. LEGENDO ET SCRIBENDO schrijft (*Nav.* IV.; bl. 366) den heer ENGELBERTS GERRITS (*Biographisch Woordenboek* op VLACQ) na, dat ADRIAAN VLACQ »boekverkooper of drukker te *Gouda* was". Door COLLOT D'ESCURY echter (*Hollands Roem*, Dl. VI, 1.; bl. 115) wordt dit eene »verkeerde meening" genoemd, »want nergens" — zegt hij — »is mij dit gebleken". Ten bewijze voert hij in noot (*a*) het navolgende aan: »De Heer DE LANGE VAN WIJNGAARDEN geeft in zijne *Beschrijving van Gouda*, Dl. II.; bl. 163—168, eene lijst van Goudasche geleerden en zeehelden, beginnende met 1435, en voegt bij de eersten meerendeels de opgave van derzelver betrekkingen in de maatschappij; zoo betitelt hij GER. LEO of LEEUW, historieschrijver en *drukker;* VLACQ noemt hij eenvoudig *wiskundige*, zonder zoodanige bijvoeging; een bewijs, dunkt mij, dat deze niet als boekverkooper of drukker is bekend geweest". — Zie voords wat COLLOT D'ESCURY over den meergenoemden wiskundige in het aangehaalde werk van bladz. 112—117 schrijft.

Behalve de twee door P. A. T. (*Nav.* t. l. a. pl.) genoemde uitgaven van VLACQ, worden door ENGELBERTS GERRITS t. a. pl. nog genoemd als door hem of uitgegeven of bewerkt: *Trigonometrica Britannica* van BRIGGS in 1633, en *Tabulae sinuum, tangentium et secantium, et logarithmorum sinum, tangentium et numerorum ab* 7 ad 10,000, in 8°., in 1636, zijnde eene verkorting van de *Trigonometrica artificialis.*

C—A.

Zwagerschap tusschen Hooft en Vondel (*Nav.* IV.; bl. 69, 365). Mogelijk kan het volgende iets bijdragen tot het opsporen der bewuste zwagerschap.

CLEMENTIA VAN DEN VONDEL, zuster van den dichter en dochter van JOOST VAN DEN VONDEL en SARA KRAANE, huwde HANS DE WOLFF, zoon van HANS DE WOLFF en van SUSANNA PUTZE. Het is bekend, dat ook JOOST VAN DEN VONDEL, de dichter, in 1610 eene dochter huwde van genoemden HANS DE WOLFF, een Keulenaar van Brabandsche afkomst. De vrouwen van P. C. HOOFT waren, de eerste VAN ERP, de tweede HELLEMANS. Indien de *Geslachtlijst*, door VAN DEN VIJVER, bij een' beoefenaar der geschiedenis te *Amsterdam* gezien, voorhanden ware, zou de zaak denkelijk spoedig uitgewezen zijn; ofschoon *zwagerschap* dikwerf voor *verwantschap* genomen wordt. V. D. N.

Het geslacht de Teligny (*Nav.* IV.; bl. 70, 367). Eene genealogie dezer familie is mij nog niet voorgekomen. Het door den Heer STEINMETZ geleverde is letterlijk naar de *Woordenboeken* van LUISCIUS en HOOGSTRATEN gevolgd. Ik wil er slechts iets bijvoegen, dat welligt voor X—O. niet onbelangrijk zij, te weten: dat het *Contract de mariage de Monsieur et Madame* DE THELIGNY (CHARLES DE THELIGNY et LOUISE DE COLIGNY) *du* XXVI *jour de May l'an* 1571) is opgeteekend in de *Preuves de l'Histoire de l'Illustre Maison* DE COLIGNY, par DU BOUCHET, Paris 1662, pag. 577—581, in fol. V. D. N.

Kanselloppositie tegen Koning Lodewijk Napoleon (*Nav.* IV.; bl. 70, 367). Bij gelegenheid van den jaarlijkschen dank-, vast- en bededag, gaf de predikant NANNING BERKHOUT, onder den indruk der rampen, die toen op *Nederland* zoo zwaar wogen, zijn vaderlandsch gevoel eens lucht en kwetste daardoor misschien het beheer van den toenmaligen

koning; men zie althans het IIIde Dl. blz. 26 van de Nederduitsche vertaling der *Documents Historiques*.

Een der aanzienlijken uit den omtrek, de Heer C....... op het landgoed *M*........ wonende, werd algemeen voor den aanbrenger daarvan gehouden. Ter verantwoording naar het Hof geroepen, werd de predikant minzaam door den edeldenkenden Vorst ontvangen en vriendelijk bejegend, hem bij het afscheid de woorden toevoegende: »bedaard, bedaard, — geduld." C. W. BRUINVIS.

P. Rixtel (*Nav.* IV.; bl. 94, 370). Deze weinig bekende dichter, zoo als WITSEN GEYSBEEK hem noemt, wordt echter door hem als verdienstelijk geprezen. Ook DE VRIES, *Geschied. der Dichtk.* vermeldt hem als een niet onbehaaglijk puntdichter. De tweede uitgave zijner *Mengelrijmen* verscheen te *Amst.* 1717 bij H. V. D. GAETE, en had op het titelblad een vignet, voorstellende de zee door den wind bewogen met de spreuk *turbant*, *sed extollunt*. De gedichten daarin vervat loopen veelal van 1661 tot 1669, onder anderen een op zijn Trouwdag, den 18den Feb. 1663. Hij was procureur, eerst te *Purmerend*, alwaar hij zich vreemdeling zegt te zijn, en alzoo niet geboren is, gelijk W. G. vermoedt. Later, 1666, kwam hij te *Haarlem*, alwaar hij, blijkens vele gedichten, de *Rederijkerskamer* dapper voorging.

V. D. N.

Gerardus Listrius (*Nav.* IV.; bl. 94, 372). Men zegt, dat hij uit afgunst den voortreffelijken en geleerden MURMELLIUS, welke, door een' brand van alles wat hij had beroofd, zich in 1516 van *Alkmaar*, waar hij de school der Broederschap bestuurd had, naar *Deventer* had terug begeven, door vergif van het leven beroofde (in 1517); zie HAMMELMANN, *Histor. Westphal.* P. A. T.

[Het overige over GERARDUS LISTRIUS, door dezen onzen medewerker medegedeeld, komt met het vroeger geplaatste overeen.]

Het geslacht Wijntgens (*Nav.* IV.; bl. 103; V.; bl. 6 volgg.). Van dit geslacht, ook WIJNTGIS en WIJNCKENS genoemd, wordt BALTHASAR WIJNTGENS gezegd tot muntmeester te *Hoorn* verkozen te zijn in 1585; zie VELIUS, *Kronijk van Hoorn*. Voorts vindt men eenige bijzonderheden, HENDRIK WIJNTGENS betreffende, medegedeeld door den Heer I. A. NIJHOFF, *Konst- en Letterbode* 1831, Dl. II.; bl. 419 volgg., onder anderen dat hij in 1582 de munt te *Zutphen* gepacht heeft, voor den tijd van 8 jaren, op denzelfden voet als waarop JACOB DIRKSZOON ALEWIJN zulks op de landschapsmunt te *Nijmegen* uitoefende; met de bepaling, dat hij op zijne muntijzers een *teekentje* moest doen maken, ter onderscheiding der penningen, welke door hem van die te *Nijmegen* werden geslagen. Toen in 1583 de Spanjaarden in *Zutphen* vielen, werd WIJNTGENS, die de stad had willen verlaten, genoodzaakt om zich met vrouw en kinderen, voor een' aanzienlijken losprijs, vrij te koopen, bij welke gelegenheid hij als muntmeester te kort kwam eene som van *ƒ* 1500 à 1600, welke hem JACOB DIRKSZ. ALEWIJN, muntmeester te *Nijmegen*, later terug moest geven, enz. Daar deze bijzonderheden, noch de plaats alwaar zij te vinden zijn, in de geleverde antwoorden vermeld worden, achtte ik het belangrijk genoeg om die als nog aan te wijzen.

V. D. N.

Het geslacht Wijntgens. Mij zijn voorgekomen:

JOHAN WIJNTGENS, bij Commissie van den Raad van State van den 19den December 1705, aangesteld tot serjant-majoor of wachtmeester der stad *Bergen op Zoom*, in plaats van HERMAN VAN ROUWENOORD, welke uit de dienst ontslagen was.

Voorts:

JAN WIJNTGES wordt op eene Commissie van de Staten van *Zeeland* van den 30sten November 1723 benoemd tot serjant-majoor in 't regement van den generaal VAN DER BEEKE, in plaats en mits het avancement van ELBERTUS LELIJON. *Commissie van den Raad van State* van den 14den December 1723. Beëedigd op dato. K.

St. Huberts Genootschappen (*Nav.* IV.; bl. 128; V.; bl. 15). De orde, ook wel het Genootschap van ST. HUBERTUS, werd in het jaar 1444 door GERARD VAN GULIK ingesteld. Een zijner opvolgers, JOHAN VAN KLEEF, veranderde het in een Narrengezelschap. Men vindt meer daarover in MONTANUS, *die Deutschen Volksfeste und Volksbräuche*, en in W. A. VAN SPAEN, *Proeven van Historie en Oudheidkunde*. P. N.

Pierre l'Oiseleur de Villiers (*Nav.* IV.; bl. 158; V.; bl. 20). Door de verschillende benamingen waaronder deze voorkomt, is het moeijelijk iets bepaalds, betreffende zijn geslacht hier te lande, aan te wijzen. Hij schreef zich LOZELEUR, was te *Rijssel* omstreeks 1530 geboren, stierf op zijne lustplaats *Westhove* op *Walcheren*, den 24sten of 25sten November 1590, en werd te *Middelburg* in de Pieterskerk, den 28sten van die maand begraven. Gelijktijdig met hem leefde te *Middelburg* ANTONI DE VILLIERS, *koopman* aldaar, die in de stads rekeningen van 1573—1574 voorkomt, als de *eerste* onder de *Raadsleden*, doch reeds in 1566 en 1567 hadden de Hervormden, in eene aan hem toebehoorende schuur aldaar, gepredikt. Het is zeer waarschijnlijk dat van de-

zen afstamde Jufvrouw VILLIAERS, door welke de Nieuwe kerkstraat te *Middelburg* werd gesticht; zie 's GRAVESANDE, *Tweede Eeuwgedachtenis der Middelburgsche Vrijheid*, op onderscheidene plaatsen. Het wapen van VILLIERS ziet men op de kaart bij SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland.*

JEAN DU QUESNEL werd in 1593 Waalsch predikant te *Zierikzee*, doch vertrok reeds in het volgende jaar naar *Frankrijk;* zie VAN DER VELDE, *Tweehonderdjarig bestaan van Zierikzee*, en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche Gemeenten in Zeeland*, bl. 14 en de noot (1) aldaar. V. D. N.

Pierre l'Oiseleur de Villiers. In SCHOTEL'S *Kerkelijk Dordrecht*, Dl. I.; bl. 214, wordt genoemd als schrijver van den *Zendtbrief der Nederlandsche predikanten aan den Instelleren van het Concordie-boeck*, PIERRE L'OYSELEUR of OYSELER, Heer van *Villiers* en *Westhoven.* Deze Zendbrief werd in 1580 te *Antwerpen*, bij GILLES VAN DEN RAEDE gedrukt.

Zie ook over PIERRE L'OYSELER: M. SIEGENBEEK, *Redevoering* (1836), bl. 233—234; GERDES, *Scrinium antiq.* Tom. I, p. 122, T. IV, p. 392 seqq. M°.

De Ridderhofstad Holy (*Nav.* IV.; bl. 158, V.; bl. 20). De afbeelding van deze Hofstad, bevindt zich niet in de *Geschied. van Vlaardingen* door SPRENGER VAN EYK, maar in de afzonderlijke drukken van het aldaar voorkomende *Aanhangsel*, met toestemming van den schrijver door den Heer P. VERKADE bezorgd en met drie plaatjes verijkt, doch niet in den handel verkrijgbaar gesteld, maar dienende tot geschenken aan dezen en genen zijner vrienden. Het eerste plaatje verbeeldt het huis en ook den ouden toren in 1610; in den text staat echter dat een steen in den voorgevel weleer het jaartal 1614 had. Voorts op de tweede plaat het wapen van *Holy*, zoo als reeds in den text beschreven stond. Op de derde plaat ziet men de kapel en het wapen van *Zouteveen*, waaruit blijkt dat dat wapen is ontleend van een der voormalige Heeren, als zijnde dat van MATHENES gevierendeeld met AESWIJN. V. D. N.

Ferdinand Freiligrath (*Nav.* IV.; bl. 159, V.; bl. 22). Van dezen dichter vindt men eene belangrijke levensschets en zijn portret, in het *Leeskabinet*, 1848, IV.; bl. 97—112. Zijn gedicht: *De dooden aan de levenden*, waarin hij in Julij 1848 zijne gemoedsaandoeningen uitstortte, is hier in het Nederduitsch in gewone alexandrijnen overgebragt. Dit krachtige en hevig revolutionaire stuk werd door hem aan de oevers van den Rijn na zijn' terugkeer uit *Londen* vervaardigd, en kwam hem voor korten tijd op het verlies zijner vrijheid te staan.

De Gids, 1845, Dl. II.; bl. 358, bevat het gedicht *Vrijheid en Recht. Een stem onzer dagen*, door B.... (naar FREILIGRATH) en *de Gids*, 1846, Dl. II.; bl. 419, *Anno Domini....?* door B. T. H. Naar het Hoogduitsch van FREILIGRATH.

J. J. WOLPS.

Duilekkerland (*Nav.* IV.; bl. 143, V.; bl. 23). Voor wie nog iets over *luilekkerland* lezen willen, beveel ik een klein opstel daarover aan van J. V. in de *Kamper-Courant* van den 14den September 1824, N°. 1800. 't Is mijns inziens belangrijk genoeg, en bevat eene woordelijke vertaling van het door J. M., NAV. V.; bl. 23 en 24, aangehaalde uit BOCCACCIO'S *Decamerana*, giorno VIII, nov. 3.

F. F. C. STEINMETZ.

H. W. Daendels (*Nav.* IV.; bl. 159; V.; bl. 24). Zie over hem H. VERWOERT, *Handwoordenboek der Vaderl. Gesch.* enz., Nijmegen, D. J. HASPELS, 1851, Dl. I.; bl. 143, vv.

A. AARSEN.

Geleerde Kaarten (*Nav.* IV.; bl. 166, V.; bl. 26). Sedert vele jaren bestaat er een taalkundig kaartspel, ten gebruike bij het leeren der Latijnsche taal, onder den titel:

Grammatical Cards, made by THOMAS HINDE, *sold by* JOHN HILLS *in Exchange-Alley*, London.

These Cards are ingeniously Contrived for the Comprising the general rules of LILLIE'S *grammar &c.*

Het spel is uit de gewone 52 kaarten zamengesteld. De *schoppen* bevatten de regelen der *Ortographie*, de *klaveren* die der *Etymologie*, de *ruiten* de *Prosodie* en de *harten* de *Syntaxis.* De taalregelen zijn zoo gerangschikt, dat hun getal, zoo veel mogelijk, telkens met het getal der oogen op de kaarten overeenkomt, b. v. op *schoppen vijf* (ortogr.) leest men: *Ex literis* 5 *sunt vocales* a, e, i, o, u; *Diphtong. quinque* ae, au, oe, ei, eu; *reliquae consonantes appellantur.* Op *ruiten vier* (prosod.): *Pedem quatuor sunt dissyllabarum:* 1. *Spondeus* — —, 2. *Pyrrychius* ◡◡, 3. *Trocheus* — ◡, 4. *Jambus* ◡ —, en zoo bij de meeste, waar het doenlijk is.

L. N.

Geleerde Kaarten. Ten vervolge van mijne vroegere mededeeling betreffende dit onderwerp, opgenomen in N°. 1 van den Vden Jaargang bl. 28 dezes werks, kan ik daaraan nog het onderstaande toevoegen:

Bij de boekverkoopers J. COVENS en C. MORTIER te *Amsterdam*, zijn, naar ik kan nagaan, in het begin der vorige Eeuw, (het jaartal toch staat op de na te vermelden boekjes niet uitgedrukt) uitgegeven een *tiental* zoodanige *geleerde kaartspellen*, onder navolgende omschrijvingen.

Le jeu d'armoiries des souverains et Etats de l'Europe.

Le jeu des quatre parties du monde, pour apprendre à connaître les peuples de la terre.

Le jeu des Rois de France.

Le jeu des hommes illustres.

Le jeu des Reines renommées.

Le jeu des metamorphoses d' OVIDE.

Le jeu de Geographie où sont les quatre parties du monde.

Le jeu des fortifications.

Le jeu de la guerre.

Le jeu du Bouffon.

Al deze spellen bestaan, even als elk gewoon vol kaartspel uit 52 kaartbladen van gewone grootte, met gegraveerde figuren in letterschrift, voorzien in den bovenhoek met de gewone schoppen, klaveren, harten en ruiten, doch van elk slechts één figuurtje met een ingeplaatst merk of cijfer, b. v. aldus: ♠R voor schoppen heer, ♣D klaveren vrouw, ♥P harten boer, ♦C ruiten aas; beteekenende Roi, Dame, Prince en Chevalier, welke laatste voor het *Aas* optreedt, zoo dat hier geen kaartblad met het nummer 1 aanwezig is en de getallen-reeks met 2 begint en met 10 eindigt. Bij voorbeeld: uit het *Jeu Roi de France* neem ik hartenaas of Chevalier; op de bovenhelft van het kaartblad het merk ♥C, en daaronder LODEWIJK de XIII als triumphator op eene zegekar met 4 paarden nevens elkander bespannen; op de onderhelft: LOUIS *le Juste* XIII, regna 33 ans: pieux, chaste, civil, resolu dans ses entreprises. Par son courage et avec les Consuls du grand Cardinal DE RICHELEU, il prit la *Rochelle* et toutes les places du pays huguenot, et dompta toutes les rebellions de la France; il secourut l'Italie, restablit le Duc de Mantoue et conquit la Lorraine, l'Alsace, l'Artois et le Roussillon.

Uit het *Jeu de la guerre*, schoppen 6; weder op de bovenhelft ♠6, en een vignet, verbeeldende eene forteres, welke met mortieren beschoten wordt; daaronder *Bombardement.* Bombarder, c'est battre une ville avec des bombes: la bombe est une grosse boule de fer creuse, qu'on remplit de feux d'artifice et de cloux: elle a deux anses à costé du trou ou tient la fusée qui y doit mettre le feu, et est placée sur un mortier monté de son affust.

Bij elk van die spellen is een klein boekje gevoegd, van dezelfde grootte als de kaartbladen, inhoudende: 1°. Avertissement et Instruction pour le Jeu; 2°. Eene beschrijving of toelichting van het onderwerp dat op elk kaartblad is afgebeeld en behandeld wordt. De eerste is voor bijna elk kaartspel van gelijken aard en inhoud; om er een voorbeeld van te geven, neem ik nu eens *Le jeu des metamorphoses* D'OVIDE; het berigt luidt daarvoor als volgt:

L'on joue à ce Jeu comme aux jeux de Cartes ordinaires, puis qu'il y en a le mesme nombre et les mêmes points: on n'a changé que le Valet et l'As en Prince et Chevalier, pour éviter toute équivoque.

Tous les joueurs se rangent autour d'une table: après qu'on a donné les cartes, qu'on les a changées pour se contenter, et que le moindre a payé selon les loix du *Hére*, ou autre jeu, celui qui est le premier au Jeu explique les cartes qu'il jouera, et s'il y fait quelque faute, il donne une de ses marques, ou à celuy qui le reprend, ou sur l'assiette commune du Jeu, comme l'on voudra l'établir. Celuy qui suit explique la sienne à son tour, de la mesme manière et ainsi des autres. Ce premier tour achevé, on en recommence un second; et chacum doit reciter la fable dont les cartes qu'il doit jouer parlent. Comme par exemple, je joue JUPITER, il faut dire, je joue JUPITER, Roy des Dieux et des Hommes etc., poursuivre le recit, à mesure que vous les jouerez, chacun rapporte les remarques qui touchent les fables de ces Dieux, ou les actions, ou le pouvoir qu'on leur attribue selon les *metamorphoses d'*OVIDE *en* 3 *voll. avec les fig.* qui se vendent chez PIERRE MORTIER, (Amst. 1732), et ce que sa lecture luy aura fourni de curieux sur ces matières &c.

Le jeu du Hére, hier vermeld, is hetzelfde dat ook wel genoemd wordt *l'as qui court*, of *Concou.* Zie *Encyclopédie methodique*, *Dictionnaire des Jeux mathématiques*, pag. 143.

Het bovenstaande is intusschen niet van toepassing op *le Jeu du Bouffon;* in dat spel, dat ook uit 62 kaartbladen bestaat, wordt het *Aas* wel gevonden. Elk kaartblad heeft den eenen of anderen potsemaker of snaak als Arlequin, Scaramouche, Polichinelle, enz. enz. Het kan tot geenerlei onderrigt of leering strekken, maar alleen als een gewoon kaartspel gebruikt worden; en zoo is er dan ook geen boekje van *Avertissement* of *Instruction* bij.

ICHNEUTES.

Geleerde Kaarten. Een ander kaartspel uit de laatste helft der XVIIIde eeuw is het *Quadrille des enfans*, een boekje in 8°., waar gegraveerde plaatjes dienen om de uitspraak der letters, tweeklanken, enz. te leeren, en waarbij die figuren ook tot *fiches* kunnen dienen, die het kind trekt tot belooning: »On peut lui dire qu'il les a gagnées".— Het *zedelijk* nut van zulk onderwijs is, m. i. zeer bedenkelijk.

L. J.

Spieghel der Spaensche tyrannye (*Nav.* IV.; bl. 160; V.; bl. 30). Dat dit boekje in de eerste

helft der vorige eeuw, en nog tusschen 1740 en 1750 het »zoo goed als eenige, maar vol akeligheden, en naar, kinder leesboek" was, is mij dikwijls door lieden, die toen daarmede aangemoedigd (?) werden, verhaald. Er moet dus eene uitgave in 't Nederduitsch er van zijn. Tijdens den Engelschen oorlog verscheen *De Engelsche Tiranny*, Amst. 1781, kl. 8°. met pl., een niet minder akelig boekje voor kinderen. L. J.

[Vgl. voorts het belangrijke en doorwrochte artikel van den Heer P. A. T. in DE NAVORSCHER V.; bl. 161 volgg.]

Jan Henrich Jarichs van der Ley (*Nav.* IV.; bl. 165; V.; bl. 40 volgg.). Bij mijn antwoord kan ik door welwillende mededeelingen van W. E—L. nog dit voegen: dat JAN HENDRIK JARICHS VAN DER LEY nog vermeld wordt in J. SCHELTEMA's *Mengelwerk*, Dl. III.; bl. 3; bij P. C. SCHELTEMA, *Vriessche Spreekwoorden*, Dl. II.; bl. 4; VAN KAMPEN, *Nederl. Letterkunde*, Dl. III.; bl. 255; *Stamboek van den Vriesschen Adel*, Dl. II.; bl. 259; in TIETSMA, *Aant.* 1., en dat wijlen J. C. PILAAR, over hem eene verhandeling gaf in zijn *Tijdschrift voor het Zeewezen*, Dl. VII.; (1848) bl. 37. Destijds (1848) waren aan PILAAR nog geheel onbekend de beide hoogst zeldzame werkjes van J. H. J. VAN DER LEY, die in 1851 op den Catalogus zijner nagelatene boekerij, onder N°. 2556, voorkomen. De titels daarvan zijn:

I. (*) *Tgesichte des grooten Zeevaerts met de wonderbaerlycke áert ende natuyre der coursen: tsampt de platte Pas-caerten met hare spherische Lopers: dienstich om soo wel der werelts lenghde als breete te meten* (*voor dezen ondoenlyck*) *in de Groote zee. Beschreven door een generalen regul, ende in de aldergebruyckelyckste practyckque* (*ten dienste van 't gemeine best*) *gebracht door* JAN HENRICHS JARICH VAN DER LEY; ghedruckt tot Franeker, bij JAN LAMVINCK, Boecdrucker-Ordinaris, A°. 1619, 125 bladz. langwerpig 4°. Op de verso van de 125. bladz. vindt men een attest van W. SNELLIUS, SYMON STEVYN, JAN PIETERSEN BOUWES, ten gunste van JAN HENRICH JARICHS, dat zeer merkwaardig is. Het werk is uitgegeven door N. MULERIUS, Professor te *Groningen*. Het portret van VAN DER LEY, door HOLLAR, en eenige houtsneêkaarten komen er in voor. J. D. L.

[De titel van het tweede door onzen geachten medearbeider bedoelde werkje, is reeds opgegeven door LABORANTER, NAV. t. l. a. pl., bl. 42, onder N°. 2.]

Jan Heinrich Jarichs van der Ley. Het wapen van VAN DER LEY, hetwelk ik in mijne verzameling van geteekende wapens vind, is aldus:

ICHNEUTES.

(*) Deze titel is reeds verkort medegedeeld door LABORANTER, in DE NAVORSCHER V.; bl. 42, onder N°. 2. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Jan Henrich Jarichs van der Ley; Willem Janssen, boeckvercooper ende eercloots beschrijver binnen Amsterdam. In mijn bezit is het *eerste vel* van het: »*Eerste boeck vant Licht der Zeevaert, daerinne beschreven en afghebeeldt wert, alle de Custen ende Havenen van de Westersche Zee: namentlyck van Hollandt, Zeelandt, Vlaenderen, Vranckryck, Spangien ende Barbarien tot ande Cap de Geer. — Item van de Eylanden van Canarien, Madera, ende de Vlaemsche Eylanden. Mitsgaders de voornaemste Custen van Yerlandt ende Engelandt. Tot Amsterdam. Ghedruckt by* WILLEM JANSZOON, *woonende op 't Water by de Oude Brugghe, in de vergulde Sonne-wyser.* Anno 1608. Met Privilegie voor Seven Jaren". Langw. 4°. D. H. H.

Dever (*Nav.* IV.; bl. 166; V.; bl. 42). Dit kasteel, het oud ridderlijk stamhuis van de Edelen van dien naam (over welk geslacht men zie VAN LEEUWEN, *Batt. Ill.*, bl. 1196), werd ook van ouds het *Huis te Lisse* genoemd, en behoorde aan de Heeren van *Lis*; zie KOK, *Woordenboek*, op *Dever* en *Lisse*. Bij M. VAN DER HOUVE, *Handvest of Chartre Chronyck van Nederlant*, Dl. I.; bl. 123, leest men: »t'*Huys* te *Devere*, ghelegen tot *Lisse*, onder Joncker JOHAN VAN SCHAGEN". Van deze Heeren, oorspronkelijk uit die van *Beijeren*, ziet men de *Geslachtboom* bij VAN LEEUWEN, t. a. p. bl. 1077/78, alwaar echter van het bezit van dit kasteel niet blijkt, maar vermeld wordt JAN VAN SCAGHEN, zoon van CHRISTOFFEL en van GADEWY VAN SPAARNWOUDE, welke tot vrouw had MARIA, dochter van WOUTER VAN MATENESSE VAN URBISMA en van ATHIA VAN OEVEMA. Tot hunne kinderen behoort IJSBRAND VAN SCAGEN, overleden 1602, gehuwd met ADRIANA VAN DUVENVOORDE, overleden 1591, bij welke hij één' zoon had. De op glas geschilderde wapens, volgens opgave, voor eenige jaren nog voorhanden, kunnen derhalve zeer wel tot deze, ook met het geslacht van WASSENAAR en van ZEVENDER verwante personen, behoord hebben. V. D. N.

Van Meteren's »Geschiedenissen", *beginnende van* 1595 (IV.; bl. 167; V.; bl. 43). Uit het berigt van J. L. A. I., voorkomende in DE NAVORSCHER t. l. a. pl., blijkt, dat er onderscheidene uitgaven van VAN METEREN's *Geschiedenissen* bestaan. Als eene bijdrage tot dit onderwerp dient, dat ik in het bezit ben van een exemplaar van voornoemd werk in folio, met eene fraaije titelplaat, waarop onder anderen voorkomt het portret van E. VAN METEREN; als uitgever wordt vermeld JAN JACOBUS SCHIPPER, te *Amsterdam*, A°. 1663. Dit werk is niet in deelen gescheiden, maar het vormt *één* deel van 32 achtereenvolgende boeken, loopende van de jaren 1369 tot 1611, en is aan het einde voorzien van een algemeen register. — Vooraan is, behalve eene voorrede van den Auteur, eene levensbeschrijving van hem door SIMEON RUYTINCK, en een Nederduitsch en een Latijnsch grafschrift op den schrijver. Eene kaart van *Nederland* komt in mijn exemplaar niet voor, maar wel vele afbeeldingen van voorname personen. J. D. B.

De naam Groningen (*Nav.* IV.; bl. 190; V.; bl. 44, 45). Bij het vele, dat reeds ter beantwoording dezer vraag geleverd is, kan nog worden verwezen naar HOEUFFT, *Taalkundige Bijdragen tot de Naamsuitgangen*, 1816, bl. 62, op het woord *Ingen*, alwaar de bewering, aangaande de beteekenis van den naam van *Groningen*, voorkomende in *Tegenw. Staat van Groningen*, Dl. II.; bl. 11, 12, geleerd genoemd, doch tevens betwist wordt. HOEUFFT vermeent, doch geeft zijne meening slechts voor eene gissing, dat *ing*, *inge* op het einde der eigennamen van steden en dorpen, somtijds eene *engte*, eene naauwte, of eene waadbare plaats in eene rivier beteekent, enz. enz. V. D. N.

De naam Groningen komt het eerst voor in den giftbrief van HENDRIK III, in den jare 1040 aan de St. Maartenskerk te *Utrecht* geschonken, als »villa *Gruoninga*", en op de munten door den Bisschop van *Utrecht*, BERNULPHUS, tusschen de jaren 1027—1054 aldaar geslagen, als *Grvninge* en *Groniggea*. Zie het facsimile van den giftbrief achter DRIESSEN, *Monumenta Groningana*, Dl. IV, en de munten in NIJHOFF's *Bijdragen*, Dl. VII, St. 1, en in den *Konst- en Letterbode*, 1851, N°. 8, onder N°. X—XI afgebeeld. J. D. L.

Schilderen (*Nav.* IV.; bl. 190; V.; bl. 46). Volgens overoud gebruik werd de tegenwoordigheid van vorsten en hooge staats- en krijgspersonen door het uithangen van hun wapenschild aangetoond, hetgeen nog in vele landen gebruikelijk is. Het spreekt van zelf, dat alsdan eene wacht tot beveiliging van het schild werd geplaatst. Deze was dus eene *schildwacht*, en daar zulks onafgebroken en geregeld plaats had, is van zelf voor deze soort van wachthouden, de naam van *Schilderen* daar uit voort gesproten en alzoo behouden gebleven. Dit is, volgens den geschiedkundigen loop van dat gebruik, mijne meening; is het zoo niet, en moet het eerst nog verder in de geleerde etymologische retort worden overgehaald, ik heb er vrede mede; maar dat is buiten mijn laboratorium. C. KRAMM.

Schilderen. Bij BOSWORTH in zijn *Anglosaxon Dictionary* vinden wij: *Scyld*, *sceld*, *geschild*, refugium, toevlugtsoord, schuilplaats. *Sceldburch*, vrijstad; *Scyldan*, *gescyldan*, protegere, defendere, beschutten, verdedigen. *Scyldend*, *scyldere*, protector, verdediger. In 't Oudfriesche *Broekmer regt*, § 52, *Skelde*, protectum, afdak; § 128 en *Emsiger Landregt*, *sketskiale*, *sketskiule*, stabulum, beestenstal.

Zoude *Schild* in *Schildwacht* hier ook mede verwant, en deze dan de wachter, bewaker van zoodanige plaats zijn? Van *Scyldere*, kan dan ook *Schilderen* afgeleid worden. D. H. H.

Een schrijver over de ontdekking van Amerika (*Nav.* IV.; bl. 192; V. bl. 49). Over MARTEN BEHEIM, en wat verder dit onderwerp betreft, veroorloof ik mij te verwijzen naar het daarover verzamelde in mijne *Geschied- en Letterk. Naspor.*, Dl. II. bl. 304 en v. Het verhaal omtrent BEHEIM is te vinden in het zeldzaam voorkomend *Liber chronicorum*. Norimb. 1493. L. J.

Hans Vredeman de Vriese (*Nav.* IV.; bl. 192; V. bl. 49). Dat PAUL, de zoon van HANS VREDEMAN DE VRIESE, te *Amsterdam* woonde, bewijst ons zijn aldaar voltrokken huwelijk; ook vernemen wij bij deze gelegenheid den tijd en de plaats zijner geboorte:

»27 April 1601. PAULUS VREDEMAN DE VRIESE van *Antwerpen*, oud 34 jaren, wonende in de Hoogstraet, geass. met JOHAN VREDEMAN DE VRIESE zijn vader; en MAEYKEN GODELET van *Antwerpen*, oud 37 jaren, wonende in de Geertruydestraat, geass. met MAGTELT CARBEELS, haer moeijken en SARA GODELET haer zuster, vertoonde haer vaders consent."

Te *Leyden* en *Utrecht* hebben in dien tijd instrumentmakers geleefd, onder den naam van VREDEMAN, afkomstig uit *Mechelen*.

Omtrent de familie GODELET, heb ik nog eenige aanteekeningen. .. R. E.

Portret van Albertina Agnes (*Nav.* IV.; bl. 196; V.; bl. 54). Dat er een portret van haar bestaat, blijkt genoegzaam uit de opgave in de *Dictionnaire des Graveurs par*

F. BAZAN, waar achter volgt le *Catalogue de l'Oeuvre de* CORNEILLE VISSCHER. Aldaar, bl. 46, is N°. 40 der portretten, door dezen kunstenaar vervaardigd, dat van ALBERTINE AGNES A NASSAU, FRED. HENR. *Principis Arausionem filia secundo genita.* — GER. VAN HONDTHORST *pinx.* P. SOUTMAN dirigente C. P. Anno 1649, 13 pouces 2 lignes de haut, sur 10 pouces 9 lignes de large. V. D. N.

Ouders van Lieve de Stoppelaer (*Nav.* IV.; bl. 222; V.; bl. 55). De Heer P. J. VAN DER DOES DE BIJE heeft ter laatst aangehaalde plaatse de bovenstaande vraag, wat de ouders van LIEVEN DE STOPPELAER en diens kinderen betreft, gedeeltelijk beantwoord. Daar hem omtrent dit geslacht, bepaaldelijk ten opzigte van de ouders en afstammelingen van LIEVEN DE STOPPELAER, niets anders schijnt bekend te zijn, dan hetgeen hem eigen familie-bescheiden en de geslacht- en wapenkundige »bode met den bussche tot Leyden" hebben aan de hand gedaan, wil ik, tot aanvulling van zijn artikel, nog het een en ander omtrent genoemden LIEVEN, zijne ouders en afstammelingen, uit MSS. genealogiën en andere werken kortelijk mededeelen.

De vader van LIEVEN DE STOPPELAER was PHILIPPUS DE STOPPELAER, † A°. 1549; trouwt in 1489 MARGARETHA VAN SOMPELE, † A°. 1538. De vrouwe VAN DER CAMERE, door den inzender van de vraag minder juist PHILIPS' moeder genoemd, was diens grootmoeder. Zij heette MARGARETHA en was de dochter van SIMON VAN DER CAMERE, Heer van *Foucquières*, en van MARGARETHA D'HEMBRESE, † A°. 1511. Zij was gehuwd met DANIEL DE STOPPELAER, LIEVEN's grootvader, eersten Schepen van de Keure te *Gend* in de jaren 1459, 1466 en 1471, † A°. 1477. LIEVEN's overgrootvader was de, in de geschiedenis van *Vlaanderen* roemvol bekende LIEBRECHT DE STOPPELAER, die sedert 1414 baljuw van den *Ouden burg* (vieux bourg) te *Gend*, van *Somerghem* en 't hof van *Dissendonck* was. Bij den slag van *Gaveren*, in het jaar 1453, redde hij het leven van FILIPS VAN BOURGONDIË, welke hem, uit erkentelijkheid, den titel van Ridder, erfelijk in zijn geslacht, vereerde en hem, zijn leven lang, met een aanzienlijk jaargeld beschonk. Hij behoorde echter toen reeds tot de voornaamste Vlaamsche geslachten, daar LIEBRECHT'S overgrootvader DANIEL DE STOPPELAER, † A°. 1360, reeds als chevalier voorkomt, en diens zoon JEHAN, door zijn huwelijk met ISABELLE D'AXPOELE, aan het geslacht van VILAIN vermaagschapt was.

De kinderen van LIEVEN's ouders waren, behalve deze: 2. ANTONIUS, Heer van *Schaubroek*, tr. GÉRARDINE DE GRUTERE; 3. DANIEL, tr. MARGARETHA BORLUUT; 4. ELISABETH, tr. CLAUDE DAMAS, en 5. PHILIPPUS, die tweemalen getrouwd is geweest: *a.* met JACQUELINE DE BEAUFREMEZ, dochter van DIRK, Heer van *Bossut sur l'Escau*, en ISABELLE VAN DER ZICKELE; *b.* met BERTHA VAN DE WERVE, dochter van FRANS en van MATHILDA VAN BRONKHORST.

Bij het verzet in de Noordelijke gewesten tegen *Spanje's* heerschappij, kozen LIEVEN'S broeders partij deels vóór, deels tegen de bondgenooten; de nieuwe leer zal daarbij niet zonder invloed geweest zijn. LIEVEN verliet *Gend* met zijnen broeder PHILIPPUS, dien wij, volgens de gedrukte *Notulen van Zeeland*, den 4den Maart 1587, als Pensionaris der stad *Tholen*, vinden gecommitteerd bij den Raad van State, den Prins van *Oranje* en den Graaf VAN HOHENLO, om de verzekering van *Bergen op Zoom* te bewerken. In de maand Mei daaraanvolgende werd hij naar *Veere* gedeputeerd, om er den Graaf VAN SOLMS, als krijgsoverste-lieutenant over het regiment van *Zeeland*, af te halen en den eed te laten doen. Zijn broeder ANTONIUS daarentegen was een ijverig Roomschgezinde en bleef te *Gend*, waar hij in 1566 als Kapitein tegen de beeldstormers voorkomt en in 1579 zelfs verdacht gehouden werd, de hand te hebben gehad in de ontvlugting der gevangene bisschoppen en andere heeren; later werd hij zelf te *Gend* gevangen enz. Zie E. VAN DE PUTTE, *Geschiedenis van Vlaenderen, van het jaer* 1566 *tot de vrede van Munster*, Brugge 1843, bl. 112, 262, 280.

Wat de kinderen van LIEVEN DE STOPPELAER betreft, moet ik opmerken, dat de plaats uit VAN LEEUWEN'S *Batavia Illustrata*, fol. 845, die de inzender der vraag blijkbaar op het oog had, geene volledige opgave bevat. Behalve PETRONELLA, de echtgenoote van Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, raad-ordinaris en rekenmeester van den Prins van *Oranje*, heeft hij nog eene dochter gehad, MARGARETHA, getrouwd met GILLES COOLS, gezegd DE GLIMES. Zijn oudste zoon, JAN, trok weder naar de Oostenrijksche Nederlanden, waar hij in het huwelijk trad met ANNA PARENT, erfvrouwe van *Portes*, *Belleverges*, *Sandremont* enz., (*) wier titels in de mannelijke lijn op den verderen Vlaamschen tak zijn overgegaan.

(*) Zijn oudste zoon, PHILIPPUS DE STOPPELAER, Heer van *Sandremont*, *Portes* en *Belleverges*, baljuw van *Gend*, † A°. 1642, trouwde ISABELLE DE BLOIS, dochter van JAN en van MARGARETHA DE BEVEREN. Uit dit huwelijk zijn verwekt drie zoons en twee dochters, van welke de jongste, THERESIA, aldus in het geslachtregister van DE LA VALETTE voorkomt: „Le 16 du moy d'Avril A°. 1787 a été produite en bonne et due forme à la chancelerie aulique de Vienne la carte généalogique des quartiers de noblesse ancienne et chevaleresque de Madame CATHARINE THÉODORE Baronne DE JULIERS DE SCHALLARTE DE KETTENIS, Marquise DE LA VALETTE, dame des ordres de *Malte*

En hiermede zal de vraag van J. B. J. Z. genoegzaam toegelicht zijn. Verder zal hij over de voorouders van LIEVEN DE STOPPELAER de heraldieke werken over *Vlaanderen* met vrucht kunnen raadplegen, en hij vergete daarbij vooral niet de *Récherches* van L'ESPINOY en SANDERUS' *Verheerlijkt Vlaanderen*, waar hij in het hoofdstuk over de Kastelerij van den *Ouden Burgh* te *Gend*, ze allen van 1414 tot 1540 vermeld zal vinden.

DE ST.

Factieteekens (*Nav.* IV.; bl. 222; V.; bl. 56). Hierbij zijn vooral te noemen die, welke de bewerkers der Belgische omwenteling, reeds lang vóór het uitbreken van den opstand, droegen, met name de geopende *loi fondamentale*, van zilver, waarop gegraveerd was: *fidèle jusqu'à l'infamie*, aan een groen lint, afgebeeld bij GUYOTH, *Hist. Numism. de la Révol. Belge*, Pl. 1. Van anderen aard waren de teekens der patriotten hier te lande na 1787, die zich bedienden, behalve van de reeds genoemde keeshondjes en draagpenningjes, vader HOOFT voorstellende, ook van de te *Parijs* gegraveerde ronde portretjes van de meest vermaarde voorstanders hunner partij, welke in de kas der zakuurwerken zorgvuldig bewaard werden en zich daartoe, door hunne geringe grootte, bijzonder leenden. Men bezigde daartoe bij voorkeur de afbeeldingen van HENDRIK HOOFT DANIELSZ., JAN DERK Baron VAN DE CAPPELLEN TOT DEN POL en BERNARDUS BOSCH, alsmede van een zittend hondje met de woorden: »ik rust". In de *Vaderlandsche Chocolaad* komen mede zoodanige portretjes voor.

C. W. BRUINVIS.

Factieteekens. Om hunne verachting aan den kardinaal GRANVELLE te kennen te geven, kleedden de leden van den Raad van State hunne dienaars *in zwarte lieverei*, *met eene zotskap op de mouw geborduurd*, welke eerlang, om van spotternij tot ernsthaftigheid over te gaan, in *een bondel pijlen* veranderd werd.

De Zeeuwsche matrozen, welke tot het ontzet van *Leyden* te scheep gingen, voerden op hunne hoeden *zilveren halve manen*, met het opschrift: *Liever Turksch dan Pausch.*

J. L. A. I.

Factieteekens. TRAJ.-MOS. vermeent ergens gelezen te hebben, dat op het laatst der vorige eeuw de *keeshond* een factieteeken was. Even als C. & A. op dezelfde wijze mededeelt, kan ik mij nog herinneren, dat *keeshondjes* gedragen werden in *zilver*, aan horologiekettingen, als ook staande in oorringen, door mannen gedragen (*).

H. & W.

Jan Luiken (*Nav.* IV.; bl. 196; V.; bl. 52). Eene volledige levensbeschrijving van dezen, in vele opzigten verdienstelijken man schijnt niet te bestaan. Allen, die hem vermelden, schijnen uit *één* en dezelfde bron geput te te hebben, te weten: uit het *Kort verhaal van zijn godvruchtig leven en zalig sterven*, voorkomende vóór *Des menschen begin*, *midden en einde*, alwaar ook zijn portret met verzen van SPINNEKER, HOUBRAKEN, SYLVIUS en VAN EEKE te vinden is. Men treft ook daar aan al hetgeen door v. GR. uit een ander van LUIKEN'S geschriften is medegedeeld, hetwelk aan den vrager J. L. A. I., naar het schijnt, bekend was. Zijne *Levensbeschrijving*, voorkomende in *Nederl. Mannen en Vrouwen*, in de hoofdzaak veelal eenstemmig met de zoo even gemelde, wordt ook door andere schrijvers, onder anderen door C. SAXE, *Onom.*, T. V, p. 397, aangehaald. Zie ook over hem J. C. WEIJERMAN, *Levensbeschrijving der Nederl. Konstschilders*, enz. Dl. III.; bl. 109, die aldaar een en ander op de hem eigene wijze bijvoegt. Het bijschrift van HOUBRAKEN, medegedeeld in de *Levensbeschrijving van Nederl. Mannen en Vrouwen*, verschilt met dat in een exemplaar van *des Menschen begin*, enz., alwaar de 3de en 4de regel aldus luidt:

> Zijn levenswijze was eenvoudig, ingetogen;
> Hij deugdelijk, opregt en vol van mededoogen.

Zijn geboortedag wordt bij allen, ook op de verschillende portretten, op den 16den of den 6den April (verschil in de tijdrekening) gesteld. Van zijne *Duytse Lier*, schijnt de eerste uitgave te *Amsterdam* in 1671, in 12°., te hebben plaats gehad, als hebbende op het titelblad: *nooyt voor dezen gedrukt.* Onder de daar vóór staande geëtste titelplaat, leest men den naam van M. COMANS. De opdragt is aan den Heere JOAN ANTONIDES, die met de benaming

---

et de la croix étoilée, à l'effet de satisfaire aux preuves des statuts des deux ordres illustres, preuves, dans lesquelles se trouvent compris les quartiers de JEAN DE STOPPELAER et D'ANNA PARENT, son épouse et de JEAN DE BLOIS et de MARGUERITE DE BEVEREN, sa femme; le tout à titre de THÉRÈSE DE STOPPELAER, (bis-ayeulle *paternelle* de la dite dame DE LA VALETTE), laquelle étoit fille de PHILIPPE DE STOPPELAER et de ISABELLE DE BLOIS, respectivement provenus aussi de légitime mariage par les surnommés seigneurs et dames JEAN DE STOPPELAER et ANNA PARENT et JEAN DE BLOIS et MARGUERITE DE BEVEREN." Zijn jongste zoon ADRIAAN DE STOPPELAER, Kolonel van een regiment Hooglanders in dienst der Keizerlijke Majesteit, schonk door zijn huwelijk met EMERENTIA, baronnesse DE TRIEUX, het leven aan „la noble y vertuosa Dona ANNA DE STOPPELAER", die, gehuwd geweest zijnde met Don JUAN DE HERMOSSA, op de citadel te *Antwerpen* begraven is, blijkens het grafschrift, medegedeeld door den Hoogleeraar ADAM SIMONS in zijne verhandeling *over het Kasteel van Antwerpen*, A°. 1831, bl. 71.

(*) Dat keeshondje werd in allerlei vormen en op allerhande voorwerpen gedragen, en op alles afgebeeld, tot op bandjes van almanakken toe.
Aanm. van den Heer W. J. C. v. H.

van *Groote Geest* wordt aangesproken. Hierop volgt een woord *Aan de Juffrouws, Beleefde Zielen, Brave Juffrouws*, wier *allerminste Dienaar* hij zich noemt. Het geheele boekje heeft 128 bladzijden, behalve een *register*. Deze uitgave geschiedde alzoo op LUIKEN'S 22ste jaar, waardoor het vermoeden van v. GR. bevestigd wordt. V. D. N.

Spreekwijze. »*Bekend zijn als de bonte hond*" *Nav.* IV.; bl. 223; V.; bl. 75). Ik heb altijd daarin gehoord: *Bekend zijn als* BOND *zijn hond*, en dit gezegde zal wel geheel te huis behooren tot de zoo zeer gerucht gemaakt hebbende »*Begraafenis van den hond van Schout* BONDT", waarvan eene afbeelding voorkomt bij de *Hekeldichten van* VONDEL over deze Leidsche geschiedenis in zijn *Palamedes enz.* t'Amersfoort 1707, in 4°. bl. 120. Deze is echter gecopiëerd naar eene vroegere grootere prent, welke afzonderlijk met den tekst, die ook in de noot bij den *Palamedes* te vinden is, daar op is gegraveerd en waarvan ik een exemplaar bezit.

C. KRAMM.

Spreekwijze. »*Bekend zijn als de bonte hond*". De honden waren vroeger niet zoo talrijk als nu, en daaronder de bonte zeldzaam, zoo dat een bonte hond spoedig algemeen bekend was. Maar buitendien schenen de *zwart bonte* honden een vermogen te bezitten tot het krijgen van tooverheksen, welke zich in hazen veranderden en voor jagers- of andere honden ongenaakbaar waren. Sommige jagers weten curieuse geschiedenissen van soortgelijke honden en hazen te verhalen.

SIMON.

Martinus Hamconius (*Nav.* IV.; bl. 224; V.; bl. 66). Bij HOEUFFT, *Parnass. Litt. Belg.*, p. 73, in de noot, leest men het volgende: »Satis tamen a BORRICHIO, *De Poet. Diss.* 5, § 178 tam ligata, quam soluta oratione, conscripta, laudatur: MARTINI HAMCONII (vel HAMCOUNI, ut a nonnullis vocatur, sed vero nomine HAMCKENA) *Frisia, sive de viris rebusque Frisiae illustribus* Lib. 2. Natus circa annum 1550, decessit septuagenarius, anno 1621, vid de eo SUFFRID PETRI, *de Scriptoribus Frisiae*, Decad. 17, Cap. 1, VAL. ANDREAS, FOPPENSIUS, PAQUOTIUS, Tom. 3, p. 42, et auctores adlegate".

V. D. N.

Zegel met St. Anna-Beeld (*Nav.* IV.; bl. 224; V.; bl. 77). De vraag van Dr. RÖMER heeft eene belangrijke schilderij aan het licht gebragt, welke in het gemeente-huis te *St. Annaland*, eiland *Tholen*, gevonden wordt en waaromtrent de mededeeler nog eenige ophelderingen verlangt, waartoe het hier volgende diene.

FILIPS de III van *Bourgondië*, bijgenaamd *de Goede*, had negentien bastaardkinderen, onder welke wordt genoemd ANNA, verwekt bij JOLA PRELLEA of PRALLEA, eene adellijke Spaansche. Toen deze dochter de weduwe was van ADRIAAN VAN BORSSELEN, Heer van *Brigdamme*, in leven Ridder van het Gulden vlies, en Vrouw van *Sommelsdijk, Brigdamme, Duiveland, Souburg*, enz. en mede, bij erfenis, in het bezit der slijken en gorsingen *Mallant, Hanevosdijk, den Hamel* en *'s Gravenkreecke* gekomen was, vroeg zij, met toestemming van haren tweeden echtgenoot, ADOLF VAN KLEEF, Heer van *Ravestein*, ook Ridder van het Gulden vlies, aan KAREL, Hertog van *Bourgondië*, verlof tot het indijken van die buitengronden; en deze gaf daartoe aan haar, zijne nicht, Octrooi in dato *Brugge* 6 Januarij 1475.

Waarschijnlijk stelde zij deze inpoldering onder de bescherming van hare patronesse, de H. ANNA, en gaf daaraan den naam van *St. Annaland*. Zij had daarbij het regt van ambachtsheerlijkheid bekomen, met de tienden, zoo grove als smale en krijtende, en vrij van lasten gedurende tien jaren, doch alles om in leen te houden van de Grafelijkheid van *Zeeland*.

Bij haar kinderloos overlijden op den 17den Januarij 1504, had zij tot erfgenaam haren bastaardbroeder BOUDEWIJN VAN BOURGONDIË, die vele diensten had bewezen aan het Keizerlijke huis, zoo in krijgs- als staatszaken, en in gezantschap werd gezonden naar *Spanje*, door den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN, om het huwlijk van diens zoon FILIPS met de Infante Donna JUANA, dochter van Koning FERDINAND, te bevorderen. Dit bedrijf bragt hem zoodanig in gunst, dat men hem aldaar in 1459 (?) een aanzienlijk huwelijk deed aangaan met Donna MARINA MANUEL DE LA CERDE, dochter van Don JUAN MANUEL, Heer van *Belmonte, Compos* en *Zeberica de la Torre*, Ridder van het Gulden vlies, — en van JEANNE FIGUERORA, dochter van LAURENS, Graaf van *Feria*, en van CONSTANTIA MANUEL.

BOUDEWIJN verkreeg in 1502 van MAXIMILIAAN, toen Keizer, de heerlijkheid of baronnie van *Falais*, gelegen aan de *Mehaigne*, zuid-oostwaarts van *Hanut*; hij was ook Heer van *Brigdamme, Sommelsdijk*, enz.

Uit boven vermeld huwelijk is onder anderen voortgekomen, CHARLES van *Bourgondië*, Heer van *Brigdamme, Falais, Fremont*, enz., Kamerheer van Keizer KAREL V, en lid van zijnen staatsraad. Hij nam tot vrouw MARGARETA WERCHIN, dochter van NICOLAAS, Baron van *Werchin*, Erfschenker van *Henegouwen*, en van JOLENTE van *Luxemburg*, Vrouw van *Roubaix*, de dochter van JACOB, Heer van *Richebourg, Ruminghen* en *Sainghen*, Baron van *Montmirail, Amsche, Barochte-Gouët*, enz., en van ISABELLA, Vrouw van *Roubaix*,

Escaudeuvre, *Herzelles*, *Cannenburg*, enz.

De vijfde der zonen, uit dit huwlijk gesproten, was insgelijks CHARLES genaamd, Heer van *Sommelsdijk* en *St. Annaland*, die trouwde JOHANNA VAN CULEMBURG, Vrouw van *Zevenhuizen* en *Segwaart*, dochter van Heer JAN, Ridder, en van AGATHA VAN ALKEMADE, Vrouw van *Opmeer*, *Zouteveen*, *Rijnzaterwoude*, *Soetermeer*, *Zevenhuizen*, *Segwaart*, *Lier*, *de Vuurs*, enz.

Deze CHARLES wordt in de Archieven van *Hardenbroek* vermeld als huwlijksvriend en zwager van JOHAN VAN MATTENESS en FLORENTINE VAN CULEMBURG, den 2den Februarij 1562.

De hier bedoelde schilderij is een ruitvormig paneel, waarvan iedere zijde 8 palm lang is, en vertoont de H. ANNA, zittende op een' heuvel in een bergachtig landschap, houdende MARIA op hare knie, welke het kind JEZUS op haren schoot heeft, met de spreuk »al bet groeijēde", en het jaartal 1591.

In de vier hoeken ziet men, boven en regts van het beeld, de vaderlijke, links en beneden, de moederlijke kwartieren van laatst genoemden CHARLES van *Bourgondië*, als: 1°. het geslachtwapen van *Bourgondië*, vol, genoegzaam bekend; 2°. dat van MANUEL DE LA CERDE, gesproten uit het Koninklijke huis van *Spanje*, t. w.: 1 en 4, van keel met eene regterhand van natuurkleur, gevleugeld van goud, houdende een' zilveren degen met gouden gevest, voor MANUEL; 2 en 3 van zilver met een leeuw van keel, gekroond, getongd en geklaauwd van goud, voor LEON; 3°. dat van WERCHIN van azuur met een' leeuw, en het schild bezaaid met blokjes, beiden van zilver; 4°. *Luxemburg*, het schild met tien dwarsstrepen van zilver en azuur, overdekt met een' leeuw van keel, gekroond, getongd en geklaauwd van goud.

Op de keerzijden van deze schilderij staat het volle wapen van *Bourgondië*, alzoo gevoerd na 1558 bij het uitsterven van den oudsten tak in den persoon van MAXIMILIAAN van *Bourgondië*, Admiraal-kapitein ter zee, Markies van *Veere*, Heer van *Vlissingen*, Ridder van het Gulden vlies, Stadhouder enz., in de vierde generatie gesproten uit ANTHONIE VAN BOURGONDIË, den grooten Bastaard, Graaf van *la Roche*, Heer van *Beveren*, Ridder van het Gulden vlies, die gewettigd was en alzoo geregtigd tot het volle wapen. Het werd dienvolgens gevoerd door, en hier afgebeeld voor CHARLES VAN BOURGONDIË, Heer van *Sommelsdijk* en *St. Annaland*, die welligt deze schilderij deed vervaardigen, althans gewis met zijne kwartieren en wapen heeft doen versieren.

Hij heeft twee zonen nagelaten, van welke de oudste was HERMAN VAN BOURGONDIË, Baron van *Falaix*, Heer van *Sommelsdijk*, Gouverneur van *Limburg*, enz. Hij werd den 8sten Februarij 1614 door ALBERT en ISABELLA verheven tot Graaf van *Falaix*, als leen van *Braband*, en voerde toen BOURGONDIË, gekwartilleerd met MANUËL.

Door hem, of na zijn overlijden, is de heerlijkheid *St. Annaland* den 1 April 1620 verkocht aan het geslacht van DOUBLETH.

Het schijnt voorheen in gebruik geweest te zijn, de Heiligen en Patronen af te beelden, met toevoeging van het geslachtwapen. Immers vindt men op het zoogenaamde hofje van *St. Annaland*, eigenlijk van VAN DAM, het oudste in *'s Gravenhage*, in de Jufvrouw-Idastraat, een vierkant paneel met het beeld van MARIA en het kind JEZUS, en op de achterzijde de spreuk »per crucem victor", daaronder het wapen van den stichter, FLORENCHER VAN DAM, die gehuwd was met MARIA VAN DORP, zijnde gebroken met eene gouden star met zeven punten in den regterhoek, en gekwartilleerd met dat van diens moeder UYTTENHAGE.

De benaming van het hofje, en de star in het wapen (volgens SMALLEGANGE, een gouden star op keel, het wapen van *St. Annaland*), heeft mij op hem wel eens als Heer van *St. Annaland* doen denken. Hij was Stadhouder van *Middelburg*, Ridder van *Jeruzalem*, Hoofdschout van *'s Gravenhage*, enz. enz., gestorven 1567, en de benaming is ontstaan, doordien het geslacht van DOUBLETH, als zijne bloedverwanten, langdurig regenten waren van dit hofje. v. D. v. B.

De Baron P. de Wacker van Zon (*Nav.* IV.: bl. 255; V.; bl. 84). Ter voldoening aan het verlangen van J. C. K. zij hier nog medegedeeld, dat de Baron DE WACKER VAN ZON almede wordt genoemd als de schrijver van het, in zijne soort verdienstelijk boek, getiteld: *De Adel*, door ANONYMUS BELGA, 1786, in 8°., alwaar hij in de *Voorrede* zegt: »Ampteloos en zonder eenig deel aan de Regeering te zijn". Opmerkelijk is het echter, dat dezelfde man, blijkens dit zijn geschrift, zoo zeer tegen den Adel gestemd, later Secretaris van den Hoogen Raad van Adel werd; en evenzeer, dat hij, terwijl hij in genoemd boek, bl. 58, in de noot, eenigzins schimpenderwijze verklaart, geene zestien kwartieren te bezitten, de zeer vermoedelijke persoon geweest is, welke aan de uitgevers van het *Bijvoegsel op het Vaderl. Woordenboek* van J. KOK, de lijst van zijn geslacht zou hebben ingezonden. Zie Dl. III.; bl. 350 in de noot, en bl. 367, alwaar PETRUS DE WACKER VAN ZON wordt vermeld als de zoon van HENDRIK en van ANNA SUSANNA VAN HOLLEBEEK, geboren den 9den Augustus 1758. Hij had alzoo bij de uitgave van zijn geschrift in 1786, den ouderdom van naauwelijks 28 jaren bereikt. Dit

strookt ook met zijn verzoek, aldaar bl. 83, om verschooning, uit hoofde van zijne toen min gevorderde jaren. Bij zijn overlijden, in December 1818, telde hij dan ook slechts 60 jaren en 3 maanden. V. D. N.

[Het artikel uit H. VERWOERT, *Handwoordenboek*, enz. Dl. II.; bl. 385, door den Heer A. AARSEN welwillend voor ons afgeschreven, meldt niets nieuws.]

Stuk sta vast (*Nav.* IV.; bl. 256; V. bl. 86). Ook in *Noord-Holland*, onder anderen te *Winkel*, wordt de bedoelde gewoonte bij het verhuren van vlasland in acht genomen. In den laatsten tijd is het, door de groote begeerte der Zuid-Hollandsche vlashandelaars, meer *op stuk sta vast*, dan *op de keur van St. Jan* geschied tot *f* 5,— de snees of $^1/_{42}$ bunder.

C. W. BRUINVIS.

Het geslacht Brederode (*Nav.* IV.; bl. 256; V.; bl. 86). Vóór vele jaren heeft een allezins geloofwaardig man mij meermalen verhaald, bij een' welgestelden landman in *Noord-Holland*, omstreeks *de Zijp*, tusschen de jaren 1770 en 1780, te zijn geweest, welke bescheiden bezat, waaruit zijne afkomst uit dat geslacht bewezen werd. Hij was de laatste, die, uit wettelijken echt, dezen naam voerde, hebbende alleen kinderen bij zijne bijzit uit den boerenstand. De afkomst is mij niet gebleken van de tweelingbroeders CAREL ALEXANDER THADÉE REINARD en ALEXANDER CAREL BARTHOLOMÉ LOUIS VAN BREDERODE, wier moeder was CORNELIA CATHARINA ANDRIOLI, en welke op dertienjarigen leeftijd in 1778 als te *Brussel* wonende, op een voor mij liggend stuk voorkomen. Bij het *Legion de Maillebois*, dat in 1784, bij gelegenheid van het geschil met *Oostenrijk* over het sluiten der *Schelde*, in Nederlandsche dienst werd opgerigt, waren zij, naar ik meen, officiers: later, in 1816, woonden zij, buiten betrekking, in en nabij *'s Gravenhage*. Vóór of in 1836 zijn zij ongehuwd, voor zoo ver ik weet, overleden.

Van heraldische bijzonderheden omtrent deze en andere afstammelingen onthoude ik mij, willende geen onzekere verhalen mededeelen. L. J.

Paellanders (*Nav.* IV.; bl. 252; V.; bl. 87, 88). Daar de zaak nog niet geheel opgehelderd is, waag ook ik eene gissing. *Paallanders* schijnen mij dezelfden te zijn, die anders *Paalburgers* of *Hagepoorters* werden genoemd. Zij waren geene eigenlijke *Poorters*, maar deelden toch in zekere burgerschapsregten, en hadden daarentegen ook zekere burgerschapspligten. Aan het *Hagepoorterschap* te *Zutphen* b. v. was verbonden vrijdom van tol te *Lobede*, *Sulincheym* en *Driel*. Wat wonder nu, dat, terwijl de Poorters voor de *muren* moesten zorgen, de Paalburgers met het aanleggen en in standhouden van de *aarden wallen* waren belast. Het Paalburgerschap werd door *hoornbloes* bepaald, en strekte zich dus in elk geval niet verder uit, dan een hoorn het sein tot zamenkomst kon geven. Bekend is te *Zutphen* nog het *Hagepoortje*, dat ons van zelf tot de overtuiging brengt, dat de Zutphensche Paalburgers door 't omringen met den aarden wal, welke de laatste uitlegging der stad, of de zoogenaamde *Laarpoort*, omgeeft, eindelijk geheel aan de stad zijn gebragt. Men vond ze ook te *Nyestadt*, in de nabijheid van *Roermonde* of de Godswaard aan de Maas. (Zie NIJHOFF's *Gedenkw. uit de Gesch. van Gelderl.* I.; bl. 137, 138, 139, 140, 164.) Zoo zouden *Paallanders* geweest zijn de *Buitenpoorters*, die wel op het veld, buiten de muren, maar toch binnen de palen of binnen de vrijheid der stad woonden; zoo zou de gissing van den Heer G. P. ROOS te meer waarde verkrijgen; en de zaak, waarover sprake is, genoegzaam zijn opgehelderd. S. J.

Paellanders. Zonder deze vraag stellig te kunnen beantwoorden, schijnt het mij echter toe, dat de geschiedenis eenig licht kan verspreiden nopens het vreemde werkvolk, dat onverhoopt moest worden gebruikt bij het schielijk opwerpen of verhoogen van de wallen om *Arnhem*, na het innemen dier stad door Hertog KAREL VAN GELDER in 1514.

Als men nu in aanmerking neemt, in hoe naauw een verband destijds de Vrijheer van *Palland* tot den Hertog van *Gelder* en dien van *Bourgondië* stond, dan komt men ligt op de gedachten, dat EVERARD VAN PALLAND wel zal hebben bewerkt, dat er ook volk van zijne vrije heerlijkheid *Palland*, — een slot, steedje en heerlijkheid in het hertogdom *Gulik* gelegen, het stamhuis der vrij-heerlijke familie van *Palland* in *Westphalen* en in *Nederland*, — daartoe ter hulp werd gezonden; alzoo zal destijds de betaalmeester van *Arnhem* in zijne rekeningen hebben opgevoerd: betaald aan de *Paellanders*, enz. C. KRAMM.

Dichtregels uit »*de Hollandsche Praatvaar*" (*Nav.* IV.; bl. 260; V.; bl. 88). De beide verschillende lezingen van het t. e. a. pl. opgegevene versje herinneren mij, dat vóór 60 à 70 jaren iets dergelijks gezongen werd, naar het schijnt, eene parodie op een' lijkzang voor een' voornaam Engelsch krijgsman, die eerst in groote gunst stond en later in ongenade viel, — welligt de Hertog VAN MARLBOROUGH; het jaartal van *de Praatvaar* kan het welligt ophelderen.

„Toen kwamen de biggetjes al te zamen,
Zij zongen Ma Mère, vous êtes douairière,
Papatje die is dood".

Alsmede:

„Mevrouw klom op haar toren,
Zij zag de bode (of page) komen,
Geheel in 't zwart gekleed".

A. & A.

De geslachten Nerssen en de Nuersen (*Nav.* IV.; bl. 260; V.; bl. 89, 90). Zoo een der Navorschers in het bezit is van eene genealogie van het geslacht VAN PALLANT, zal hij daardoor misschien aan GASTON de verlangde opgaven kunnen doen; want, volgens VON STEINEN, *Westph. Gesch.* Th. II, S. 1248, was ANTON (zoon van JOHAN VAN PALLANT, Heer van *Ruland* en N. VAN PIRMONT) gehuwd met AGNES, erfdochter tot *Nersen*, dochter van N. VAN NERSEN en N. VAN HÜLSS. Gemelde ANTON werd in 1487 door den Keurvorst van *Keulen* met *Nersen* beleend. Hij liet slechts één dochter na, AGNES, gehuwd met AMBROSIUS VAN VIRMOND, aan wien hij in 1487 de heerlijkheid *Nersen* overdroeg, en welke daarna in 1502 met het slot, de vesting en vrijheid *Nersen* en de voogdijen van *Anrath* en *Ordingen* beleend werd.

Het geslacht DE NUERSEN vind ik in het *Suppl. aux troph. de Brabant*, T. II.; p. 92, door huwelijk vermaagschapt aan dat van DE MARSELAER, en wel op de volgende wijze:

Messire GILLES DE MARSELAER, Chev. vivait 1329.
Dame PRUDENCE D'YEMBRUGGE, dicte COOLHEM.

HENRY DE MARSELAER Escr., épousa
1. CLAIRE V. HAMME. 2. BÉATRICE V. DER VOORDE.
Vivait 1353.

du 1er Lict.
IDE DE MARSELAER, épousa ARNOU DE NUERSEN.

Messire ARNOU DE NUERSEN, Commandeur
de l'ordre Teutonique de *Pitzenbourgh*.

D'ERMYN.

Afrikaan in de vorige eeuw tot Theologiae Doctor gepromoveerd (*Nav.* IV.; bl. 262; V.; bl. 90, 91). Uit het Archief der beurs van HALLET te *Leiden*, deelt mij de Heer A. MONTAGNE het volgende besluit mede:

8 Julij 1737. Op de voorstelling van den Heer CUNAEUS, so is JACOBUS ELISA JOHANNES CAPITEYN, zijnde een Afrikaansche Moor, geadmitteerd tot een Extra ordinaris Beursaal alleen op een subsidie van 150 gl. 's jaars sonder iets meer te sullen genieten, als op naerder goedvinden en wierd deze admissie voor niemands tourbeurt gereekent, als wordende deselve moor aangesteld door alle de vijf Heeren (*); deselve aangestelde soude ook moeten aannemen zich in alles te schikken na 't Reglement, alsmeede zich bequaam te maken om sijn *Landsluyden* het Evangelium te gaan verkondigen.

1 Julij 1741. De beursaal J. E. J. CAPITEYN, nu vier jaren het benifice van deese beurse hebbende genoten, heeft aan de Heeren Maecenaten gecommuniceert, dat aan hem van wegens de Ed. Heeren Bewindhebbers van de West-Indische Compagnie was gedaan eene offerte omme als predikant te gaan na *Delmina*, dat hij aan deselve Heeren Bewindhebbers hadde verzogt uytstel tot over een jaar, wanneer hij sijne vijfjarige studien soude hebben voltrokken, en des te beter in staat zijn, om in die qualiteyt den gewenschten dienst te doen, dog dat hij geen verder uijtstel hadde kunnen obtineren, als tot aanstaande Paasschen, alwaaromme hij versogt, dat hem mogte werden gepermitteert die conditie te accepteren en so wanneer sijn vertrek alsdan voortgang mogte hebben, dat hij egter mogte werden gegratificeert met het subsidie van het geheele jaar, omme daarmede sig te voorsien van boeken en andere noodwendigheden tot die reijs en tot de waarneming van sijn dienst; 't geen aan hem, mits sig tot sijn vertrek toe na het Reglement in alles gedragende, gratieuselijk is geaccordeert.

28 Aug. 1742. De Heer CUNAEUS heeft aan de vergadering gerapporteert, dat J. E. J. CAPITEYN vóór zijn vertrek hem verzocht hadde, de Heeren Maecenaten uijt zijn naam hartelijk te bedanken voor 't gene bij hem uijt deze Fundatie was genoten, met toewensching van alle zegen over hare personen en bedieningen; alsmede dat aan hem Heer CUNAEUS was aangeboden het geschilderde Pourtrait van denzelven CAPITEYN voor een gouden ducaton, waarop zijnde gedelibereert is geresolveert het gent. Pourtrait om de *singulariteyt van 't geval* voor de beursse aan te koopen en de Rentmeester geauthoriseert omme aan den schilder HENDRIK VAN DER MIJ daarvoor te betalen *vijftien gulden en vijftien stuijvers* (*).

Als eene bijzonderheid deel ik nog het volgend doopextract der Hoogl. Kerk te *Leiden* mede:

17 Sept. 1750. Is alhier na gedane belijdenis, gedoopt een bejaarde swart, gewezen' slaaf op Suriname, en op zijn verzoek genaemt JOSEPH CHRISTIAAN VAN MOORWIJK, terwijl zich als getuigen hebben gesteld: GERARDUS RIEMERSMA, SAMUEL VAN HEKKEN PIETERSZ., HENDRIKJE HENDRIKS, Wed. van PIETER HEKKEN. ..ELSEVIER.

Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd. Tot aanvulling van het bereids geleverde, wil ik nog mededeelen, hetgeen ik aangeteekend vond in het *Bijvoegsel op de Naaml. der Predikanten, die gepredikt hebben over den geheelen inhoud van den Bijbel*, Middelburg bij GABRIËL CLEMENT. Aldus leest men, bl. 118,: »op Dingsdag voormiddag, den 5 September 1741,

---

(*) 1. PETRUS CUNAEUS, Kapt. der schutterij te *Leyden*. 2. JOH. FRED. MAMACHET VAN HOUDRINGEN, Heere van *Sterkenburg*, enz. 3. HARMAN JAN VAN DER MEER. 4. JOH. EG. VAN EGMOND VAN DE NIJENBURG, Raad en Schepen te *Leiden*. 5. WILLEM KAREL VAN DER MEULEN, Heer van *Blijenburg*, Secretaris der stad *Utrecht*.

(*) In de rekening staat: in *'t graauw geschildert pourtrait.*

heeft alhier (*Middelburg*) geproponeert, d' Heer JACOBUS JOHANNES ELIZA CAPTEIJN, Affricaans Moor, (uijt *Ephesen* 2: 19.)"

J. VAN DER BAAN.

Afrikaan in de vorige eeuw tot Theologiae Doctor gepromoveerd. In het t. l. a. pl. uit het *Woordenboek der zamenl.* medegedeelde wordt gezegd, dat de bedoelde Afrikaan, genoemd J. E. J. KAPITEIN, »als Student een' lijkzang zou gemaakt hebben op den Haagschen Predikant MANGE, die hem in de Christelijke Godsdienst onderwezen en gedoopt had." — Dit is zeker eene fout, want er is te '*s Gravenhage* geen predikant van dien naam geweest, gelijk blijkt uit het kerkelijk naamregister van BRANS bl. 143—145. Kan het Ds. MALECOTIUS geweest zijn, welke in 1744 overleden is? De zaak is op zich zelve wel van weinig aanbelang, maar de opmerking dient, om aan te wijzen, dat op het artikel in dat Woordenboek niet te bouwen is, daar het ook spreekt van eene openbaar verdedigde *stelling* (Thesis) in plaats van *Dissertatie.*

E. A. P.

IJ of ei in rijm gesteld (*Nav.* IV.; bl. 287; V.; bl. 93). Nu de Heer STEINMETZ zijn gevoelen bepaald heeft uitgedrukt, durf ik er een woord (niet dat van eene authoriteit) bijvoegen. Onze (Zeeuwsch-Vlaamsche) uitspraak verzet zich tegen het denkbeeld, dat *ei* en *ij* gelijkklinkend zijn: *ij* is *i*. Wij zeggen: *melodi*(niet: »de liefde zij de melodij (ei)"),*poëzi*, *bizonder*, *gemakkelik*, enz. Ik heb Hollanders, bij het houden van redevoeringen en declamatiën, dit »bizonder" en »poëzi" meermalen hooren bezigen, en het effect was er alles behalve minder om. Ik houd het er voor, dat de oorspronkelijke uitspraak veler Nederduitsche woorden in *Holland* is verloren gegaan. Het zou verbazen, wanneer ik, te beginnen met REINAERT DE VOS, alle verouderde woorden wilde aanteekenen, welke bij ons nog in gebruik zijn. G. P. ROOS.

IJ of ei in rijm. Ik zag al uit naar een antwoord op mijne vraag, en twijfelde, of het wel komen zou; ik mogt echter verwachten, dat eindelijk wel een der medewerkers zijne meening zou openbaren: — den Heer STEINMETZ betuig ik daarvoor mijnen dank. Ik kan mij volkomen met zijne zienswijze vereenigen, ofschoon ik in dezen tempel slechts luisteren, niet spreken mag.

Ik geloof, hoe verder men terug treedt, den verleden tijd in, — hoe minder men, in den regel, *ei* en *ij* als gemeenschappelijke rijmklanken zal aantreffen, daar toch oudtijds *ij* dubbele (*ii*) *i* was, en men b. v. Rijn (rivier) riin (*rien*), maar iets langer drukkende op den klank, uitsprak, zoo als het nog, vrij algemeen, in *Gelderland* geschiedt. Men vindt dan die klanken, voor zoo ver ik weet, ook niet, als onderling rijmende, gebruikt in de werken van VAN HOOGSTRATEN, HOOGVLIET, VAN MERKEN, NOMSZ en anderen der vorige eeuw, want hun hing de oorspronkelijke klank van de verlengde *i* nog te veel in het oor. Nu echter de *ij* in plaats van *ii*, genoegzaam overal in ons land, bij de geletterden geheel, met den gelijkluidenden klank van *ei* het burgerregt verkregen heeft, zou ik wenschen, dat de gekroonde hoofden in de poëzij, de *ei* met hare bastaardzuster *ij* geheel en al verzoenden; de nu wijlen ALBERTINE KEHRER zou daardoor eene te sierlijker eerekroon als dichteres ontvangen. — Men laat *hairen* op *waren* slaan, daar men vroeger, deftig sprekende, toch nadrukkelijk *haairen* zeide, en van dien aard heeft men meer woorden. Den eenvoudigen lezer hindert het niet, en, dunkt mij, ook niet den dichter, — nog minder den vreemde; immers minder dan *geplaatst* of *naast*, zoo als ik nog onlangs vond bij onzen hoog gevierden TOLLENS; — of *zwermen* op *armen*, en *ordening* op *worsteling* bij den zoon van den tweeden Nederlandschen vader der dichtkunst; — of *Tijds* op *grijs*, zoo als ik bij onzen TEN KATE aantref, enz.

Moge DE NAVORSCHER verder spreken. Hij toone zich bereidwillig tot onderrigting

EN LEERE MIJ.

Naamsoorsprong van Monster (*Nav.* IV.; bl. 287; V.; bl. 93, 94, 136). In *Handboek der Middel-Nederl. Geographie naar de bronnen bewerkt*, *door Mr.* L. PH. C. VAN DEN BERGH. *Leyden* E. J. BRILL. 1852, vindt men, bl. 295—310, eene »verklaring van duistere uitgangen van Nederlandsche plaatsnamen"; hieronder ook *Monster*, waarbij de schrijver aanteekent:

»*Monster*, O. Hoofdkerk, ook wel Klooster. Zoo heeft men nog de Munster of Hoofdkerk te *Straatsburg*. Vandaar de plaatsnamen *Monster* in het *Westland* (in 1156 *Monasterium*), *Monster* op *Borselen*, *Maasmunster*, de stad *Munster* en anderen. Bij de Middelnederl. dichters, b. v. in den roman van FLORIS en BLANCEFLEUR, komt het woord nog in dien zin voor." Zie ook *de Aardbol.* Dl. III; bl. 563.

Onder mijne aanteekeningen vind ik eene vocabulaire, waaruit ik het volgende opgeef: »*Munster*, nom commun à plusieurs villes d'Allemagne qui doivent leur origine ou leur célébrité à une abbaye, ou *monasterium.*" en »*Minster*, dérivé anglais du latin *monasterium.* Ex.: *Westminster*, monastère de l'ouest."

J. J. WOLFS.

Naamsoorsprong van Monster. »Hoe de Heer BUDDINGH er toe gekomen is, aan *Monster* zulk eene gezochte oudgermaansche afleiding te geven, is mij onbegrijpelijk", zegt de Heer P. A. T. (*Nav.* V.; 136). Hoezeer de geachte

schrijver mijn gevoelen dienaangaande op meer dan eene plaats heeft kunnen nagaan (*Verh. over het Westland*, bl. 208, *Konst- en Letterb.* 1845, N°. 23, 24), zoo wil ik gaarne, gedachtig aan de Spreuk: *die zwijgt, die consenteert*, ZEd. mijn gevoelen en den grond mijner opvatting nader doen kennen; te gereeder, omdat ik, nog niet lang geleden, die plaats op nieuw bezocht heb, en ook toen nog, bij opzettelijk onderzoek, gelijk vroeger, aldaar geen spoor van *klooster* of *monasterium* of *claustrum* heb kunnen vinden, — en dewijl ik ook nu nog, gelijk vroeger, van de stelling uitga, dat deze plaats en dus ook de naam, even als *Loosduinen* (*Los-dunum*), *Honsholredijk*, *Schipluiden* (*Scip-leda*), *Naaltwijk* en andere omliggende plaatsen, *ouder* is, dan de tijd, waarin men hier *kloosters* begon te bouwen, en vóór dien tijd niet zonder *naam* zal zijn geweest.

Dat die plaats ouder is, bewijst, dunkt mij, even als van de genoemde, de gevondene *Woerdplaatsen* en *Romeinsche Oudheden*; terwijl er tevens geen spoor van *naamsverandering* der plaats aanwezig is.

Behalve dat ik mij over het geheel tegen alle *Latijnsche* naamsafleidingen onzer plaatsnamen (*Castricum*, *Kesteren*, en misschien enkele andere uitgezonderd) verzet, en daardoor, zoo ik meen, een beter spoor van afleiding, de *Oud-Germaansche*, aangewezen heb, zoo word ik hier bij *Monster* vooral, bij gemis aan *Klooster* of *Monasterium*, tot den vóór-Christelijken, tot den heidenschen tijd teruggewezen, tot den tijd, waarin de *maanvereering* zoo algemeen was, dat men er *zuilen* voor oprigtte (*Sul-mond*), en haar onder onderscheidene gestalten vereerde (*Fir*, den strijdgod, *wara*, de godin der eedzwering, huwelijkstrouw enz.) Dit evenwel niet op den blooten klank af, maar na een naauwkeurig toetsen van vele *mond*-plaatsen onzes lands: *War-mond*, *Egmond*, *Stelmond*, *Soel-mond*, *Tir-le-mond* enz., die ik uit de maan-vereering afleid, en waarvan wapens en sagen mijne opvatting ondersteunen.

Waar nu in de algemeene opvatting der *mond*-plaatsen, *één* van beide, het sprekende *wapen* of de *sage*, op mijne hand is, daar heb ik gemeend te mogen toepassen: — maar nu heb ik te *Monster* juist beide in mijn voordeel, *wapen* en *Sage*: het *maan*-wapen, drie halve manen, en de sage van een *Monster*, den *Mono-Chyros* (maan- verzwelger), die mij, op de vraag: waarom noemt gij dit dorp *Monster*? wel verminkt, maar toch nog zoo zamenhangend verhaald werd, dat het mij was, als hoorde ik hier de Noordsche sage van den *Mena-garna* of *Fenrirs-wolf*, waarvan ik trekken in dat monster, zoo als mij dit beschreven werd, ontdekte. Dit leidde mij tot de vraag: wat is het wapen des dorps? want *Loosduinen* had mij *water* en *duinen* (*Los-dunum*), gelijk *schip-luiden* een schip en stroomend water (*Leda*) opgeleverd; ik dacht dus, dat ook *Monster* een sprekend wapen kon bezitten. De man leidde mij in de kerk, en daar zag ik tot mijne verrassing als dorpswapen drie halve *afnemende* manen.

Ik laat het u zelven overwegen, of daarmede ook de Sage van een *Monochyros* strookt, — en of ik, ondanks dat alles, in den geest der Heidensche voorgeslachten, die geene kloosters kenden, toch aan eene Grieksche, Latijnsche en Oud- en Nieuw-Fransche afleiding (die mij ten deele ook vroeger niet onbekend was), de voorkeur moet geven boven mijne Oud-Germaansche?

Voor mij, ik houd er mij aan, tot dat P. A. T. mij ter plaatse een klooster, of wat er naar gelijkt, aanwijst. Aanvankelijk in hetzelfde denkbeeld als ZEd., heb ik er naar gezocht, bij herhaling naar gezocht, maar niet gevonden, en toen mijn denkbeeld voor de tegenwoordige opvatting laten varen (*).

D. BUDDINGH'.

(*) Op verzoek van den Heer BUDDINGH' zond de Redactie van DE NAVORSCHER mij bovenstaand stuk, vóór 't geplaatst werd, ter lezing. Ik voel mij dus verplicht, daar nog iets ter toelichting van mijn gezegde en ter inlichting van den Heer BUDDINGH' bij te voegen. *Monster*, zeide ik, is niets anders dan 't Latijnsche *monasterium*, klooster. Dat *monasterium* ook kerk, en wel bepaald *parochiekerk* kan beteekenen, had ik verzuimd daarbij aan te teekenen (*). — Nu heeft het dorp *Monster* juist aan zijn parochiekerk zijn ontstaan te danken, en 't wordt dan ook in oude (Latijnsche) oorkonden altijd *Monasterium* genoemd (zie o. a. VAN DER AA's *Woordenboek* i. v.). Dat ter plaatse waar nu *Monster* staat, althans in dien omtrek, vroeger eene Romeinsche neerzetting geweest is, is zoo goed als zeker. Ik heb op 't oogenblik de bronnen niet bij de hand om nader te onderzoeken, hoe die kan geheeten hebben, maar de naam *Monster* is, voor zoo ver ik weet, in de oude geographie van ons land onbekend. — Ik blijf dus de Germaansche of Duitsche woordafleiding van den Heer BUDDINGH' voor onjuist houden, hoewel 't mij nu duidelijk is, „hoe hij er toe gekomen is". Dat het wapen drie manen heeft, is op zich zelf geen bewijs. Vele dorpswapens zijn toch naar eene vermoedelijke naamsafleiding gefabriceerd. Ook de sage (?), door den Heer BUDDINGH' aangehaald, is, mijns inziens, te onbestemd om die met den naam in verband te brengen.

P. A. T.

(*) Zie o. a. DU CANGE's *Glossarium* (1678) Tom. II.; p. 608, 609: „*Monasterium* saepe sumitur pro Ecclesia Cathedrali, quod plerisque in Ecclesiis Cathedralibus, Monachi, non ut hodie canonici, olim sacra munia obirent: unde usu servato etiamnum in Germania Cathedrales Ecclesiae dicuntur *Munster* etc...... Sed et universim Ecclesiae omnes Monasteria dictae". (Volgt een voorbeeld.) „Ea enim aedes non Monachorum, sed Parochialis est".

Register van Grafschriften. Johan Pryce. (*Nav.* V.; bl. 1 en 97). Naardien JOHAN RATALLER, door den Heer VAN ROLLEMA vermeld, reeds in 1520 voorkomt als Raad van

het Hof van *Friesland* (zie de *Naamrol* 1742, bl. 6, en *Naamregister* 1748, bl. 1), als Rentmeester der Domeinen, welke betrekkingen hij gelijktijdig bekleedde, komt het mij *meer* waarschijnlijk voor, dat MARGARETHA RATALLER, huisvrouw van JOHAN PRYCE, die in 1627 stierf, zal geweest zijn eene dochter van GEORGE of GEORGIUS RATALLER, in 1569 Raad, en later President van het Hof van *Utrecht*, welke in 1581 stierf en gehuwd was met MARGRIETA VAN LOO, dochter van GERRIT VAN HEEMSKERK. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1461, alsmede de *Wapenkaart der Leden v. h. Hof van Utrecht bij* JOH. KANNEMAN. GEORGE was welligt een zoon van JOHAN VAN RATALLER, Raad en Rentmeester in *Friesland;* hij was een broeder van JOHAN RATALLER, de Grietman aldaar. Zie BAARDT VAN SMINIA, *Nieuwe Naaml. der Grietmannen*, 1837, bl. 131. JOHAN PRYCE zal tot een Engelsch geslacht behoord hebben; althans in 1648 werd WILLEM PRICE van *Londen* beroepen als Predikant in de Engelsche kerk te *Amsterdam.* V. D. N.

Het Zegel van Leycester (*Nav.* V.; bl. 97). Het aldaar medegedeelde uit de Resolutiën van de Staten-Generaal, betreffende het zegel van den Graaf van LEYCESTER tijdens zijn Gouverneur-Generaalschap over de zeven Provinciën, bevestigt ten volle, hetgeen daarover is medegedeeld in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidk.* van IS. AN. NIJHOFF, Dl. VII.; bl. 107, met bijgevoegde afbeelding. — Het besluit omtrent het genoemde zegel was trouwens reeds bekend uit de bij NIJHOFF aangehaalde *Proeven van Historie en Oudheidkunde* van den Heer W. A. VAN SPAAN, bl. 126, 127.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Godgeleerden (*Nav.* V.; bl. 98). Het werk van den Heer GLASIUS is voor zeer veel aanvulling vatbaar, zoo dat het te wenschen is, dat die schrijver zal in staat gesteld worden om, na het eigentlijke werk, nog een *Vervolg* te kunnen geven, waartoe het geleverde door HENRY almede strekken moge. Ter aanvulling van het door dezen aangeteekende, kan nog dienen, dat

FABRICE DE LA BASSECOURT (want aldus schreef hij zich den 9den April 1618, volgens zijn eigen, nog voorhanden handschrift) vermeld wordt door G. BRANDT, *Hist. der Reform.* Dl. II.; bl. 265 en 343; voorts bij UITENBOGAART, *Kerk. Hist.*; — *Archief Kerk. zaken*, Dl. X.; bl. 393, als ook bij GLASIUS, *Art.* GOULART. Deze GOULART heeft uitgegeven: *Examen des opinions de Mr.* F. BASSECOURT etc., hetgeen te vermoeden geeft, dat DE LA BASSECOURT nog andere schriften heeft geleverd, dan de door HENRY opgegevene, en waaruit men welligt mag afleiden, dat hij een ijverig contra-remonstrant geworden is. Tweemalen ging hij van de Roomsche tot de Gereformeerde kerk over. Hij was vroeger Predikant te *Mulheim*, werd te *Amsterdam* bevestigd 9 Mei 1617, en aldaar emeritus in 1649. Volgens het bijschrift van zijn portret door CONRADUS naar H. MEREMANS, had hij bij zijn overlijden in 1650, 71 jaren bereikt; alwaar ook, als zijne spreuk, wordt opgeteekend: *Je vi, en la foi du fils de Dieu.* In den *Catalogus* van F. MULLER ziet men twee portretten van hem vermeld, die verschillend schijnen te zijn.

GODEFROID HOTTON. Ook van dezen bestaan twee verschillende portretten, volgens den *Catal.* van MULLER, volgens wien hij in 1656 in den ouderdom van 60 jaren zou overleden zijn. Zijn portret heeft tot bovenschrift: *Paix et Charité.* Volgens de *Naamlijst van Predik.* 1840, werd hij te *Amsterdam* bevestigd den 26sten November 1634.

THOMAS MAUROIS, eerst door de Synode der Waalsche kerk gezonden tot de dienst der kerk, genaamd *de Olijfberg*, in *Vlaanderen*, was in 1613 te *Keulen* en werd van daar beroepen naar *Amsterdam.* Hij wordt vermeld bij TE WATER, *Hist. der Herv. kerk te Gent*, bl. 103. De spreuk *Vivit Beatus in Domino mortuus*, ziet men onder zijn portret door CONRADUS naar BAUDRIGHEM, alsmede een tweeregelig Latijnsch en dito Fransch vers, geteekend F. BASSECOUR; een ander portret van hem is door T. MATHAM gegraveerd. Zie MULLER, t. a. p.

JOHANNES LE MAIRE werd, Proponent zijnde, te *Amsterdam* beroepen en bevestigd op den 1sten Junij 1601. Hij overleed den 4den Junij 1642. V. D. N.

[Ook LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst aangaande de portretten van G. HOTTON en TH. MAUROIS naar F. MULLER's *Catalogus* t. a. pl., en meldt ons voorts het volgende.]

Godgeleerden. Over FABRICE DE LA BASSECOUR (T), handelt vrij uitvoerig de Heer VAN DER AA, in zijn *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, Dl. II.; bl. 159. 's Mans portret wordt vermeld bij MULLER, *Catalogus*, bl. 30.

Over JOHANNES HALSBERGIUS, zie men H. CROESE, *Kerkelijk Register der Predikanten van Amsterdam*, bl. 30 en 31. Deze stelt 's mans sterfjaar in 1607.

Over JOHANNES LE MAIRE handelt uitvoerig H. CROESE t. a. p. bl. 34 en volg.

Of echter genoemde personen en meer anderen (zie NAV. V.; bl. 73, Vr. LV) behoorden opgenomen te zijn in het werk van den Eerw. GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, zouden wij niet durven beslissen. Volgens de *voorrede* toch van dit werk, lag het geenszins (en teregt) in het plan van den schrijver om van allen te spreken, die op het gebied der godgeleerde wetenschap in ons land hebben gewerkt,

maar wel hoofdzakelijk van hen, die zich daarop bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt. Eene andere vraag is het, of de Heer GLASIUS niet beter had gedaan, een aantal min verdienstelijke personen in zijn werk *niet* op te nemen; daardoor toch heeft het *Godgeleerd Nederland* eene onnoodige uitgebreidheid gekregen, waarop de meeste Inteekenaren niet gerekend hebben.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Louys de Maulde en Johan van Beveren (*Nav.* IV.; bl. 38; V.; bl. 101). Omtrent den laatstgenoemde kan ik M. berigten, dat hij de tweede zoon was van den beroemden CORNELIS VAN BEVEREN en CHRISTINA PYLL. Hij werd geboren den 29sten Julij 1626 en was een moedig krijgsheld, wiens naam na menigen veldtogt met eer genoemd is. In 1659 was hij als Sergeant-Majoor in den slag bij *Nyborg*, op het eiland *Funen* tegenwoordig. Zie BOSSCHA, *Neerlands Heldendaden te land*, Dl. II.; bl. 16. In 1663 tot den rang van Kolonel bij het Waalsche regement opgeklommen, werd hij vier jaren later tot Commandeur van *Kampen*, en in 1672 tot Gouverneur van *Geertruidenberg* met onderhoorige forten en tot Commandeur van *Amsterdam* benoemd. Hij overleed den 6den September 1673. Zijne echtgenoote MARIA SWEERS DE WEERD schonk hem 12 kinderen. Zie SCHOTEL, *Geschied-, Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, bl. 68 en 69 en de aldaar aangehaalde *Beschrijving van de stad Dordrecht* door M. BALEN, bl. 971.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het paardrijden en de wiskunde (*Nav.* IV.; bl. 232; V.; bl. 104). Behalve het door den Heer C. KRAMM vermelde werk over het paardrijden enz. van CHRISPIJN VAN DE PAS, bestaat er een dergelijk van denzelfden graveur over 't zelfde onderwerp, waarvan een exemplaar in mijn bezit is.

De tekst is gesteld bij wijze van dialogue, meest tusschen LODEWIJK XIII en PLUVINEL, met groote letters gedrukt, en het werk voorzien van een groot aantal voortreffelijke platen. De wijdloopige titel van dezen lijvigen foliant is de volgende:

»*L'Instruction du Roy en l'exercice de monter a Cheval, par Messire* ANTOINE DE PLUVINEL, *son Soubs-gouverneur, Conseiller en son Conseil d'Estat, Chambellan Ordinaire et son Escuyer principal. Le quel respondant a sa majesté luy faict remarquer l'excellence de sa methode pour reduire les Chevaux en peu de temps a l'obéyssance des justes proportions de tous les plus beaux airs et maneiges. Le tout enrichy de grandes figures en taille douce, representant les vrayes et näifves actions des hommes et des chevaux en tous les airs et maneiges, courses de bague, Rompre en lice, au quintan et combatre a l'Espée, Ensemble les figures des brides les plus necessaires a cet usage, desseignées et graveés par* CHRISPIAN DE PAS *le jeune*".

»*A Paris, chez* MICHIEL NIVELLE, *Rue Sainct* JACQUES, *a l'Escu de Bretagne devant l'Eglise Sainct* BENOIST MDCXXV".

»*Avec privilege du Roy pour six ans*".

W. D. V.

Jacobus Voorda (*Nav.* IV.; bl. 287; V.; bl. 106, 107). QUIESCENDO houdt de anecdote betreffende VOORDA voor een sprookje; tegen het gezag van Mr. J. H. BEUKER ANDREAE zij het mij vergund dat van mijn' grootvader over te stellen, een' boezemvriend van BARIUS, van wien dan ook nog eene vrij uitgebreide en belangrijke staatkundige briefwisseling in mijn bezit is, welke eigenlijk had behooren verbrand te zijn geworden. Zeer waarschijnlijk zal hij het eigenaardige strafgerigt uit diens eigen mond vernomen en de overlevering op zijne kinderen en kindskinderen overgebragt hebben, daar ik als kind vaak spottenderwijze met dezelfde kastijding bedreigd werd, en dan altijd op het voorbeeld van de jongens van VOORDA werd gewezen.

J. K.

Het kasteel te Lage (*Nav.* IV.; bl. 293; V.; bl. 111). Over dit huis leest men bij VAN GOUDHOEVEN, in *d'Oude Chronijcke ende Historien van Holland*, bl. 404, op het jaar 1380: »Daer nae belegerde hij (FLORENTIUS VAN WEVELINKHOVEN, de vijftigste Bisschop van *Utrecht*) dat kasteel te *Lage* maer de Borchsaten ontsiende des Bisschops mogentheydt, gaven hem op in 's Bisschops handen. Ende de Bisschop deden dese Sloten ende Kasteelen dat vyer in steecken, ende verbrandese, ende distruerdese totten gronde toe".

Het moet echter later weder zijn opgebouwd, want HOMMELIJN zegt in FREDERICK HENDRICK VAN NASSAU, *zijn Leven en Bedrijf*, (Dl. I.; bl. 15 en 16), alwaar van het beleg van *Oldenzaal*, door FREDRIK HENDRIK, in 1626, gehandeld wordt: »Op 't Huys te *Laech* (een roof-nest en schrick van *Vrieslandt*, alsoo het Noordelycker als *Oldenseel* leydt) lagh te dees tijdt in besettinge eenen KETTELAER, bloedt-verwant van den Baroen van *Anholt*, en in 't Graefschap *Bentem* gegoet: dese aldaer over twee hondert mannen gebiedende, straefde en doorliep *Vrieslandt* geweldigh, veel gevangenen en groot los-geldt daer uyt haelende. Des wierdt onder dit belegh (van *Oldenzaal*) daer nae toe gesonden, den Heer van *Nienoort*, CASPAR VAN EVERSUM".

»Dese seventhien vaendelen te voet, vier te paert, nevens eenige halve Cartouwen en Veldt-stucken tot hem genoomen hebbende; is derwaerts aen ghetrocken, heeft het om-

singelt, en voorts in syn geweldt bekomen, alsoo 't geen tegenstandt doen konde verovert, en groote kelders (bequaem tot stallinghe van paarden om tochten te doen) daer onder bevonden zijnde, heeft in de selvigen eenighe tonnen polver doen brengen, die doen aensteecken, en 't huys in de lucht laeten vlieghen".

Op eene afbeelding van de *Belegeringe ent innemen van Oldenzeel*, in 't laatstgenoemde werk, ziet men in een carton of vierkant links bovenaan ook *'t veroveren en opspringen van 't Huys te Laack*, Anno 1626, afgebeeld.

A. J. VAN DER AA.

Het kasteel te Lage. Het huis of kasteel te *Lage* of *Laak* wordt door F. HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, vermeld, en als een zeer sterk en groot roofnest der Spaanschen beschreven, waaruit zij de naburen, inzonderheid *Friesland*, bestookten. Het was gelegen in het landschap *Twenthe*, in *Overijssel*, en werd onder FREDRIK HENDRIK, door CASPAR VAN EVERSUM, Heer van *Nyenoordt*, in 1626 veroverd, welke het tevens in de lucht deed springen. Voorts wordt door hem aangehaald, wat in de *Oude Hollandsche Kronijk*, op het jaar 1380, van een kasteel te *Laag* in *Overijssel*, vermeld wordt, hetwelk toen door den Bisschop van *Utrecht* ingenomen en verbrand werd. Het was hem echter niet gebleken, of dit kasteel weder herbouwd is op de oude grondvesten, dan of het op eene andere plaats is opgetrokken. V. D. N.

Het kasteel te Lage. J. KRABBENDAM, RZ. gaf, vóór weinige jaren, bij JOH. ROEM, te *Alkmaar*, uit een' roman in twee deelen, getiteld: *Het Huis te Laag of de witte wijven.* De Heer STEINMETZ zal daarin een en ander over dat kasteel kunnen vinden.

C. W. BRUINVIS.

Beronicius (*Nav.* IV.; bl. 294; V.; bl. 114). Het zal te vergeefs zijn, naar de plaats of den tijd van geboorte van dien zonderlingen persoon te onderzoeken, want niemand zijner tijdgenooten heeft zijne afkomst en zijn vaderland kunnen ontdekken. Als men hem naar zijne geboorteplaats vroeg, zeide hij: »Een ieder is t'huis, waar het hem welgaat". Doorgaans hield men hem voor eenen Jezuït, of voor een lid van de eene of andere orde, welke uit *Frankrijk* verjaagd was. Sommigen meenden, dat hij uit *Staats-Vlaanderen* of *Braband* moet afkomstig geweest zijn.

A. J. VAN DER AA.

Casparo Vanvitelli (*Nav.* IV.; bl. 294; V.; bl. 114). Volgens IMMERZEEL, *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche schilders* enz., was LUDOVICO VANVITELLI of, zoo als hij dezen noemt, LODEWIJK VAN WITTEL, geboren te *Napels* in 1700. Dit lokt eene vraag uit: Hoe is H. Baron COLLOT D'ESCURY er aan gekomen, om in *Hollands Roem van kunsten en wetensch.* (Dl. I.; bl. 245) te zeggen, dat CASPARO VANVITELLI oorspronkelijk VAN KALF heette?

A. J. VAN DER AA.

Den galanten Mercurius (*Nav.* IV.; bl. 294; V.; bl. 114). De *Amsterdamsche Mercurius*, waarop door HENRY op nieuw de aandacht gevestigd wordt, is misschien wel het volgende weekblad, waarvan ik een Deel voor mij heb liggen, 't welk ik kortelings wil beschrijven:

Het geheel is gebonden in een 4°. Deel in perkament, met den geschreven titel: *De Haagse Mercurius van* 1697 *tot* 1699.

De algemeene titel is deze: *Haegse Mercurius, behelsende Vermakelijke, Satyrique, Galante, Stigtelijke, Politique, Academische, Emblematique en andere Reflexien; Gemaakt op de voorvallen van desen tijd. Door* H. D(OEDIJNS). *In 's Gravenhage. Gedrukt by* GILLES VAN LIMBURG, *voor den Auteur*, MDCXCVIII.

Tegenover den titel vindt men eene zinnebeeldige plaat, waarvan op de derde bladzijde eene berijmde »Verklaring der Tytelplaat. *Aan den schrijver der Haagse Mercurius*", onderteekend: »*Amsterdam den* 11 *van Herfstmaand* 1698. FRANCOIS DE KAARSGIETER. *Uit het Konstgenootschap* Constantia & Labore."

Bladzijde 5 en 6 bevat eene voorrede »*Aen vrouw* VENUS", beginnende: »Godinne van de Min, ik meen uwe Diviniteit niet moeijelijk te vallen met een lange lof-reden, want uwe aantrekkelijkheden passeren alle Panegyriques en Eloges", en eindigende: »Adieu, Belle, je me recommande dans vos bonnes graces, en qualité de votre très-sujet Serviteur, H. D.(OEDIJNS)".

Op bladzijde 7—10 vindt men een vers: »*Op den Haagsen Mercurius, Beschreven door den Wijdberoemden, en Konstlievenden Hr. en Mr.* H. DOEDIJNS *Zalr. Met Bijvoegsel van desselfs goede Hoedanigheden en Dood*", onderteekend door JACOB VERWEIJ.

Hierop volgt het eigenlijke weekblad; elk nommer beslaat 4 quarto bladzijden, en heeft, behalve nommer en dagteekening, tot opschrift: *Haagse Mercuur*, met de afbeelding van eenen vliegenden Mercurius; — onder bijna alle nommers leest men: »*'t Amsterdam, bij* JOH. RATELBRAND, *Boekverkooper, bezuyden 't Stadhuijs*", soms met de bijvoeging »*aan den Dam*" of »*in Huijgens Werken*".

De volgende nommers maken daarop eene uitzondering: 1697, N°. 37, 38, 39, 40: »*in 's Gravenhage, gedrukt voor den Autheur, bij* GILLES VAN LIMBURG, *Boekdrucker in de Papestraat, alwaar de Mercuren worden verkogt en ook bij de Boekverkoopers in alle de steden*"; 1697, N°. 42 en 1698, N°. 43 en 45 zijn

gedrukt »*'t Amsterdam, voor den Autheur, bij* FREDERIK HELM, *Boekdrukker op de Nieuwezijds Agterburgwal; en werden verkogt bij* ANDRIES VAN DAMME, *en de Wed.* J. VAN DIJK; *alsmede bij de Boekverkoopers in alle de steden.*" 1698, N°. 73, 82, 85, 95 — 2de jaar N°, 9, 12, 14, 15, 16, 23, 25, 26, 30, 38, 31, 42; 1699, N°. 49, 50, 59, 66, 76, 77, zijn weder gedrukt bij voorn. GILLES VAN LIMBURG, 1699 N°. 92, 93, 94, bij voorn. FREDERIK HELM.

De *Mercuur* verscheen twee maal 's weeks, des woensdags en zaturdags; het eerste nommer kwam uit den 7den Augustus 1697, het laatste den 9den September 1699 (dit is het elfde nommer van den derden jaargang). Waarschijnlijk is door den dood van den Autheur de uitgave gestaakt; ten minste het laatste nommer eindigt met de woorden »*De rest per naasten*", die een onvoleind verhaal besluiten. Een »*Register van de Haagse Mercurius compleet*" is aan de zaamgebonden jaargangen toegevoegd.

De omstandigheid, dat bijna alle nommers te *Amsterdam* gedrukt en hoofdzakelijk daar verkrijgbaar waren, ondersteunt het vermoeden, dat deze *Mercuur* ook als de *Amsterdamsche* geciteerd wordt. Den naam van »*galant*" verdient hij ten volle, daar men in elk nommer eenen overvloed van »*galante reflexien*", gelijk de titel zegt, vindt.

Over dezen en andere Mercuren van dien tijd, vindt men onder anderen in enkele nommers nog het volgende:

(I. N°. 37.) »De Boekverkopers gelieven de *Mercurius* te laeten afvliegen voor *een stuyver*, of den auteur zal ook steijgeren met de prijs, hoewel het anders zijn dessein niet is. Om er twee blanken, ja *twee stuyvers* voor te krijgen, laeten hem sommige zo lang leggen, dat hij daer na naer de Comenij sou moeten, en dat lijd sijn fatsoen niet."

(I. N°. 59.) »Den auteur ..... sig te Amsterdam bevindende .... bejegende heel onverwagt sekeren Mercurius Cadet, die van bastaardijen in de familie schijnt gekomen te zijn. Hij sag er wat pijnlijk uyt, en had op zij de *Faam* of *Renommée*, zijnde eijgenlijk de Dogter van Apollo maar van slegte minen, en lijkenende naar onse bedaagde Wafelmeijd, die in de Gasthuijsen de kost soekt. Den zedigen schrijver of Copist heeft zijn begin genomen in *Sprokkel-maand*, om te toonen dat hij een liefhebber van *sprokkelen* is. Hij declareert sig een doodvijand van Almanachsvertellingen, hoewel zijn stijl wel gevonden werd in de Chronijkjes, die agter dat wijse boek gedrukt werden. Zijn galm klinkt als een bel, om de ooren der Leesers, die hij Toehoorders noemt, te verlustigen. Ik geloof dat desen statigen Held te platten-Lande woond, want hij kent de smaak van 't publijk niet al te wel. Hij verbeeld sig, dat de Verstandige meer behagen in Ernst als Jok sullen hebben: maar ik verseker hem, dat Jok en Ernst geen qâa partage maken. Die schrijver sal het lot hebben van de Amstel-Hollandse Mercurius, dewelke selden heel uyt wierd gelesen".

(II. N°. 15.) »Er wordt gewaagd van een strijd tusschen den Fransche en den Haagse Mercurius, waarin de Hemelsche Mercuur tot arbiter verkozen wordt. Deze doet de volgende uitspraak. Aan den Haagse:

Je vous suivrai de trace à trace.

Aan den Fransche:

Et toi Mercure du jadis
Tu es usé: factez donc place
Pour le Mercure d'aujourd hui".

(II. N°. 26.) »Den Drucker GILLES VAN LIMBURG maekt bekend, dat hij tegenwoordig mee distribueerd le *Mercure de la Haye*; item de *Mercurius Haghensis*, die een heel andere substantie als de Haegse Mercurius behelst".

(II. N°. 99.) »Ook is geconvenieerd, dat de Mercurius in Vrankrijk en desselfs District inkomende, maer sal betalen van het 100 pond gewigt 4 gl.: waerover den schrijver deses heel wel te vreden is, zijnde geresolveerd eenige scheepsladingen derwaerts te senden, enz." LAGE.

Den galanten Mercurius. De bekende Courant, de *Mercure de France*, is van 1672 tot 1717 uitgegeven onder den titel van *Mercure Galant*. Het Hollandsche Weekblaadje, in 1684 gedrukt, is waarschijnlijk eene vertaling uit het Fransch, in welk gevoelen ik te meer word versterkt, doordien van de twee afzonderlijke blaadjes, het eene ten opschrift heeft: *Mercurius Gallo-Belgicus*, het andere: *Extraordinaris Courant in Twijfelmaent;* en in genoemd tijdvak ook *extra-ordinaires Couranten*, die 33 van de 571 deelen uitmaken, zijn verschenen. Welligt is de *Mercure Galant*, suiv. la copie impr. a Paris 1673, 4 t. 1 v. in 18, een nadruk van den jaargang 1673, toegeschreven aan de *Elzeviersche* drukpers.

J. L. A. I.

Prins Fredrik van Oranje (*Nav.* IV.; bl. 294; V.; bl. 115). Over den dood van dezen Vorst, verwijzen wij den Heer VAN DER AA naar het werk van Prof. BOSSCHA: *Neêrlands heldendaden te land*, Dl. III.; bl. 152—155. Men leest daar onder anderen, dat DE CROSSARD, welke eenige bijzonderheden omtrent 's Prinsen laatste levensdagen mededeelt in zijne *Mémoires*, T. II.; p. 57 en volgg., berigt, dat er een vermoeden heeft bestaan, dat den Prins te *Venetië* vergif zou zijn toegediend; van welk vermoeden hij echter de ongegrondheid tracht aan te toonen. BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderl.*, Dl. XII.; bl. 107, zegt, dat de Prins overleden is, niet zonder groot ver-

moeden van vergiftiging. Een berigt uit *Weenen*, in de *Gazette de Leide, Supplem.* au N°. 7, du 22 Jan. 1799, zegt: »*Il est mort d'une fièvre putride*", waarbij dan de schrijver van de *Gazette* voegt, dat andere berigten spreken van »*Une goutte dans les boyaux.*"

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het geslacht van Van Dijcke (*Nav.* IV.; bl. 324; V.; bl. 115). Welligt is het den Heer VAN DER AA onbekend, dat in 1851 is uitgegeven: *Recueil héraldique sur les familles nobles et patriciennes de la ville, etc. de Bruges*, door F. VAN DIJCKE; de naam bestaat alzoo nog in *Vlaanderen*, en de aangewezen schrijver zal juist de man zijn, de gedane vragen te beantwoorden. L. C. D. v. D., die, naar het schijnt, te '*s Hage* de verkoopingen bezoekt, zal wel hebben opgemerkt, dat aldaar, op de verkooping bij MEURS, den 23sten April 1855, onder de *Handschriften* voorkomt: *Deductie van den Senaat te Leyden aan de Staten van Holland en Westfriesland, betrekkelijk het lijk en de goederen van* H. VAN DEN DIJKE, A°. 1724, met bijlagen. Wat betreft het door hem aangewezen *Fragments d'un petit livre*, in 12°. etc. diene, dat, volgens mijne lezing, t. a. p. staat: »Cy gist Dame ANNE VAN DER TOMEN, fille de LOUYS VAR TOMEN, Escuyer Sr. d'*Oplintre*, *Linden* et de *Wilzele*, feme de Messire JEAN DE FOURNEAU, Chev. Sr. de *Cruyckenburch*, *Wambeke*, *Lombeke* et *Fernat*, qui trespassa le 17 de Septembre 1632". Niet van het geslacht BORTEL, maar BOXTEL is het wapen op de zark. Boven het inschrift ziet men het wapen van ANNA VAN DER TOMEN, ruitvormig gedeeld, regts van dat van VAN DER TOMMEN, links van dat van *Cruyckenburch*. De *aanteekeningen* onder de afteekening der zark, houde ik voor eene aanwijzing van de geslachtsopvolging, als: JEAN VAN DIJCKE, Sr. *de Santvliet*, esp. MARY VAN DER GENST, hun zoon GUILLAUME VAN DIJCKE, Sr. *de Santvliet*, esp. MARGUERITE DE MEGHEM; hunne dochter ANNE VAN DIJCK, esp. ... MORETT, Comes ordin., wier zoon, CLAUDE MORETT, schijnt geestelijke te zijn geworden. Het is goed, dat bij de medegedeelde afbeelding het wapen van VAN DEN DIJCKE, een' *Leeuw* genoemd wordt, dewijl het aldaar veel van een' *hond* heeft. Volgens de afteekening der zark vermeen ik, dat het *veld* van het *hoofd* [?], waarop de leeuw geplaatst is, wordt aangewezen van goud (*or*) te zijn, zoo ook de *fascen*; doch van *sable* (zwart) is geen vermelding. Uit eene afbeelding van het wapen van VAN DEN DIJCKA, onder de vicomtes van *Braband*, gegraveerd door F. HARREWIJN, te *Brussel*, blijkt echter, dat de leeuw rood en de drie *fascen* goud, alles op een zwart veld, zijn moeten. Zoo ook op eene andere plaat, alwaar, onder de wapens der *Vicomtes anciennes*, dat van den *Vicomte* DE GRIMBERGE VAN DIJCK voorkomt, is het wapen volkomen gelijk aan het vorige, doch met verschillende kroonen; en hiermede is dan ook nu het verlangde wapen aan den Heer VAN DER AA geleverd. Wat betreft het wapen van VAN LANSCHOT, te *Leyden*, men ziet op de wapenkaart dier stad, dat daarvan de leeuw slechts ter halver lijve uitkomende zijn moet. In de *Geslachtlijst* van PROUNING VAN DEVENTER, vindt men den naam van VAN DIJCK niet vermeld, doch wel dien van CORNELIS PROUNING, gehuwd met CATHARINA VAN DIJCK. Zij stierf in 1730, zoodat waarschijnlijk hier vergissing plaats heeft. Ook bij LE ROY, *Groot wereldlijk tooneel van Braband*, 1730, bl. 46, 47, over het kasteel *Testommen*, leest men, dat eene dochter van IGNATIUS VAN KERRENBROEK, haren neef FRANÇOIS VAN DEN DIJCKE huwde, ten wiens gevalle het Burggraafschap *Grimbergen* werd bevestigd in 1722. V. D. N.

Het geslacht van van Dijcke. In het *New Stamm. oder Gesellenbuch*, Heidelberg 1573, bevinden zich vele wapens van Groninger familiën (70), waaronder ook AIKEMA, zijnde een veld van lazuur, waarin drie rozen van zilver, twee en een, tusschen deze een moriaanshoofd met band van zilver om het hoofd; verder van keel op de schouders, en op den helm een gelijk hoofd, doch op de schouders mede van sabel. Van wien ik dat werk ter inzage gehad heb, is mij ontgaan. Ik vond het wapen elders ook aldus geteekend. D. H. H.

Albrecht van Loo (*Nav.* IV.; bl. 319; V.; bl. 118). ALBRECHT VAN LOO was een zoon van ALBRECHT VAN LOO, Advokaat van *Holland*, welke in 1525 overleed en vermeld wordt bij SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, Dl. II.; bl. 39. Verder is ons niets aangaande hem bekend.

A. J. VAN DER AA.

Metzu's kraambezoek (*Nav.* IV.; bl. 319; V.; bl. 118). De vraag en het daarop gegevene antwoord zijn in tweestrijd, en echter hebben beide goede gronden. Een en ander wil ik gaarne toelichten, en mijne bevindingen desaangaande ten beste geven, om dit, in de kunstgeschiedenis zoo belangrijk punt, aan de daarover bestaande dwalingen, zoo mogelijk, te onttrekken. DE NAVORSCHER is eene geschikte plaats om daaraan de nuttigste strekking te geven, en waardoor ik tevens de teregtwijzingen kan bekomen, welke mij hoogst aangenaam zullen zijn, zoo mijne onderzoekingen die mogten behoeven.

De in de kunstwereld zoo bekende en beroemde schilderij: *Het kraambezoek in de kraamkamer*, door GABRIËL METZU geschilderd, heeft, voor zoo ver bekend is, het eerst toebehoord aan JAN JACOBSZOON HINLOPEN, Schepen der stad *Amsterdam*. Immers, op eene gelijke voorstelling heeft de dichter JAN

vos een veertienregelig vers vervaardigd. Zie: *Alle de Gedichten, enz.* Amst. 1726, in 4°. Dl. I.; bl, 338. Deze schilderij kan voor genoemden HINLOPEN ook wel als portretten vervaardigd zijn.

Daarna was zij in het bezit van JAN DE WAEL; bij wien HOUBRAKEN haar gezien en voorts met zoo veel lof in 1721 beschreven heeft, er bij voegende: »overzulks heb ik mij altijd verwonderd dat gemelde Heer zig daar van kon ontdoen".

Later vind ik het stuk op eene verkooping te *Amsterdam* in 1749, van den kunsthandelaar DAVID IETSWAART, onder N°. 24 van den Catalogus, aldus vermeld: »Een binnekamer met 5 beelden, zijnde een kraamkamer, daar de kraamvrouw bezoek houd, met veel bijwerk, door GABRIËL METZU, *van dit stuk is geen weerga bekent*, hoog 2 voet $6^1/_2$ duim, breed 2 voet 10 duim, *f* 850.—"

Van daar schijnt het te zijn overgegaan in de Europeesch beroemde verzameling van GERRIT BRAAMCAMP, te *Amsterdam*, na wiens overlijden het in 1771 aldaar verkocht, en onder N°. 124 van den Catalogus uitvoerig beschreven is; welke beschrijving aldus eindigt: »Dit is het rijkste stuk van ordonnantie, 't welk van dezen meester bekend is. *f* 1200". Het montant dezer rijke verkooping bedroeg de aanzienlijke som van *f* 2,610,669,—15, zoo dat deze verzameling meer heeft opgebragt dan de gansche Galerij van wijlen Z. M. Koning WILLEM II. Op de genoemde veiling liet H. K. M. de Czarin van *Rusland*, de voornaamste stukken inkoopen, waaronder de *Ossedrift* van PAULUS POTTER, als ook de beroemde schilderij van GERARD DOU behoorde, zijnde: »Een rijk gemeubeleerde binnekamer, waar zich een bevallige vrou voor een overklede tafel zittende vertoont, bezig om een kind, dat zij uit de wieg, die naast haar staat, heeft genomen, de borst te geven", enz. Dit stuk was met beschilderde deuren enz. en had *f* 14,100 opgebragt. In 1701 was hetzelfde stuk met *f* 4025, en in 1719 met *f* 6000 aldaar in openbare veiling betaald. Deze stukken en de bovengenoemde *Kraamkamer* van METZU enz. zijn alle bij de vervoering in 1771 in de golven der zee vergaan.

MARTINET, welke deze ramp, op bl. 518 en 522 van het VIIIste deel zijner *Historie der wereld*, herdacht, heeft ongetwijfeld bij vergissing, toen hij van *de kraamkamer* gewag maakte, den naam van DOU, in plaats van METZU genoemd. Immers, eene *Kraamkamer*, als een beroemd stuk van DOU, is niet bekend. Men vindt wel onder de teekeningen van ABRAHAM DELFOS, eene *Kraamkamer*, naar G. DOU, genoteerd in den Catalogus van J. KLEINENBERG, te *Leyden*, 1841, op bl. 63; doch deze teekening kan zijn naar de door ons genoemde schilderij van DOU; ook wordt er geen woord bij vermeld tot lof van het origineel.

Van de *Kraamkamer* van METZU is eene uitmuntende copij door WILLEM JOSEPH LAQUY, met verlof van zijn' Mecenas BRAAMCAMP, voor wien hij veel gewerkt heeft, vervaardigd. Dit stuk was in het begin dezer eeuw in het bezit van den ijverigen kunstverzamelaar BOOIJMANS, te *Utrecht*, die zich verbeeldde een origineel te bezitten; doch na jaren onderzoek en na de overtuigendste bewijzen te hebben bekomen, dat het origineel door de zee was verzwolgen, heeft hij er zich aan een' vreemden kunsthandelaar van ontdaan. Het is onbekend, waar het beland is. Misschien zal het hier of daar nog voor een origineel pronken, en alzoo ten minste nog eene getrouwe afbeelding van het *Kraambezoek* van METZU bestaan. C. KRAMM.

Metzu's kraambezoek. In April dezes jaars deelde mij de kunstlievende Heer H. DE KAT mede, dat hij eene teekening bezat van de schilderij der zoogenaamde *Kraamkamer* van G. DOUW, en legde mij een *Leydse Vrijdagsche Courant* van 1771, N°. 137, voor, waarin gemeld wordt, dat de kunstige schilderijen, voor de Keizerin van *Rusland* uit de nagelatene kunststukken van wijlen den Heer BRAAMKAMP, te *Amsterdam*, aangekocht, waren ingeladen in het schip *de Vrouw Maria*, Kapitein REYNOUD LAURENSZ; welk schip in November 1771, in de *Finsche Scheeren*, was gestrand. Onder de ingeladen stukken behoorden o. a. 1, de bovengenoemde *Kraamkamer* van G. DOUW, den 31sten Julij 1771 voor *f* 14,100, uit het kabinet van den Heer BRAAMKAMP, voor de Keizerin van *Rusland* gekocht. 2. De groote *Ossendrift*, door P. POTTER. Hieruit blijkt, dat MARTINET de waarheid heeft vermeld, ofschoon het jaartal niet juist is aangegeven, en dat METZU'S *Kraambezoek* niet hetzelfde stuk is, als G. DOUW'S *Kraamkamer*.

J. H. P.

Pedant (*Nav.* IV.; bl. 319; V.; bl. 119). Volgens de *Dictionnaire Géneral Italien-Français*, van BUTTURA, verbeterd door A. RENZI, Parijs 1850 (de beste der tot nog toe bekende) is: »Pedagogo, un pedante, chi guida i fanciulli e insegna loro". Wie is hier anders mede bedoeld dan de schoolmeester? Of de onderwijzers der jeugd vroeger in het Italiaansch *pedanti* geheeten werden, weet ik niet, maar geen hunner zal zich verheerlijkt gevoelen, wanneer wij Hollanders hem *pedant* noemen. Het Italiaansche woord *pedante* beteekent, even als het Fransche *pedant*, verwaand, en het Italiaansche *pedanteggiare*, zoowel als het Fransche *pedanter*, beteekent in het Nederduitsch *schoolhouden*. *Un pedant* zegt men in het Fransch van een' schoolmeester, van wien wij zouden zeggen: »Hij is een schoolvos". W. T.

Berijmde vertalingen der Psalmen (*Nav.* IV.; bl. 319; V.; bl. 119. De meest volledige *Lijst* der berijmde vertalingen van de *Psalmen* van DAVID, na de Hervorming, zal HENRY vinden achter het werk: *Aanmerkingen op de Psalmberijmingen van* P. DATHENUS, door ANDS. ANDRIESSEN 1756, in 4°., alwaar bl. 169—213 voorkomt: »eene naauwkeurige naamlijst dergenen die de Psalmen van DAVID in Nederlandtsch Dightmaat gebragt hebben; benevens de uitvoering van hun werk." Deze Lijst zoude echter nog kunnen worden aangevuld, zoo wel uit mijne eigen verzameling, als van elders. Onder de Catologi, welke van die soort van boeken bevatten, komt in de *éérste* plaats en vóór alle andere mij bekende in aanmerking: de *Bibliotheca Selectissima sive Catalogus Librorum pluricuum varissimorum in omnibus Facultatibus, etc., quae auctione publ. vend. Amstelaedami hujus* 17 *Aug. seqq.* 1744, welke verzameling de eigendom moet geweest zijn van ISAAC LE LONG. Zie HERINGA, *Kerkel. Raadvrager*, Dl. II.; bl. 288 en 352. In dezen *Catalogus* worden onder N°. 1173—1400 der *octavo et minori forma*, alleen uitgaven van *Psalmberijmingen* vermeld, behalve meer andere in *grooter* formaat onder de boeken in f°. en 4°.

Over de Psalmen van CLEMENT MAROT en van BEZA leze men BAYLE, *Dict. Hist. en Crit.*, Art. *Marot*, inzonderheid p. 350, note (N) en 355, note (S), ook I. LE LONG, *Kort Hist. Verhaal*, § XXI.; bl. 23 en 78, en 's GRAVEZANDE, 200 *jarige Gedacht.* 1*ste Synode Ned. Kerk*, bl. 206.

CLAUDE GOUDIMEL (niet GLANDE GONDIMEL) was geb. omstreeks 1510 te *Besançon* en een der meest vermaarde toonkunstenaars zijner eeuw. Ook hij was een slagtoffer in de geschiedenis van de *St. Barthelemy* te *Lyon* in Augustus 1572. BAYLE t. a. pl. heeft een opzettelijk *artikel* over hem geleverd.

V. D. N.

Berijmde vertalingen der Psalmen. De Heer T+B, die, ter beantwoording der vraag 275 (*Nav.* IV.; bl. 319), in Dl. V.; bl. 119 eene lange lijst van *berijmde vertalingen der Psalmen* medodeelt, geeft aan het slot van zijne aanteekening te kennen, dat het hem hoogst aangenaam zijn zoude, die lijst, zoo veel mogelijk, door anderen aangevuld te zien. Om aan zijn verlangen eenigzins te voldoen, voeg ik, bij de door hem vermelde berijmingen, de volgende: *Den geheelen Psalter* DAVIDS, *Catechismus, Hijmnen ofte Lofzangen en Geestelijke Liedekens.* Vrankfort, *bij* HANS DE BRAEKER 1565. — *Alle de Psalmen des H. Coninklijcken Profeten* DAVIDS, *medt de Christelijcke Loffsangen* enz., Tantwerpen, 1567. — *Den geheelen Souter des Koeninckklijcken Propheten* DAVIDS enz., Wesel, 1567. — *De CL Psalmen* DAVIDS, *in Nederduijtsch gedicht gestelt door* WILLEM VAN HAECHT, Antwerpen, 1579. — *De honderd en vijftig Psalmen en Liederen* Dr. LUTHERI, *berijmt door een' onbekenden voor de Luthersche gemeentens in 't Sticht van Utrecht, te* Utrecht *bij* JAN AMELISZ., 1625. — *De Psalmen* DAVIDS *in Nederduitsche Rijmen*, enz., Amsterdam, *bij* BORRIT JANSZ. SMIT, 1663. — *Het Boek der Psalmen*, enz., *op nieuw berijmd door* J. E. GRAVE, Amsterdam, *bij* G. WARNARS, 1776. — *Het Boek der Psalmen, in dichtmaat gebragt ten dienst van de Christelijke gemeente*, enz., Rotterdam *bij* J. F. KRAEFTT, 1796.

EVERTS.

[De Heer A. J. VAN DER AA meldt ons, dat eene aanzienlijke reeks van Psalmberijmingen gevonden wordt in den Catalogus van Boeken van wijlen zijnen broeder Mr. C. P. ROBIDÉ VAN DER AA, bl. 94—96.]

Historisch Kinderspel (*Nav.* IV.; bl. 320; V.; bl. 120 en 121). In mijne verzameling prenten bewaar ik een exemplaar van het *Vaderlandsch Werpspel* van de vinding van zekeren J. VOORMAN. Daar dit spel misschien meer dan eenig ander van dien aard, het kenmerk draagt van de partijschap, welke in ons land bestond tijdens dit spel het licht zag, zoo volgt, ten bewijze daarvan, het » Reglement van dit Werpspel" hieronder:

»Bij het begin van het Spel, legt ieder een stuiver of acht penningen in de *Generaliteitskas*. Vervolgens gooit men met twee steenen na elkander, met de zon om. Die *twee zessen* gooit *heeft de pot.* Die *vijf en vier* op *Gelderland* gooit betaalt *een duit.* Die *twee vijven* op *Holland* gooit trekt *drie duiten.* Die *twee tweeën* op *Zeeland* gooit betaalt *twee duiten.* Die *twee vieren* op *Utrecht* gooit trekt *twee duiten.* Die *twee drieën* op *Vriesland* gooit betaalt *twee duiten.* Die *vijf en een* op *Overijssel* gooit betaalt *één duit.* Die *vier en twee* op *Groningen* gooit betaalt *één duit.* — Die *zes en vier* op de *Vaderlandsche exercitie Genootschappen* gooit trekt *twee duiten.* Die *vijf en twee* op de *goede Regent* gooit trekt *één duit.* Die *zes en vijf* op *oeconomische Tak* gooit trekt *twee duiten.* Die *vier en een* op de *maatschappij der drenkelingen* gooit trekt *twee duiten.* Die *vier en drie* op de *Vaderlandsche dichtkundige Genootschappen* gooit trekt *twee duiten.* Die *vijf en drie* op de VERDERVENDE HAND gooit verbeurt *vijf duiten*, moet zijn beurt *vijf maalen* voorbij laten gaan, en mag over het spel geduurende dien tijd niet spreeken, op de buitengewoone boete van *twee duiten*; deze *vijf keeren* voorbij zijnde, moet hij aan diegeen, die het laatst de *goede Regent* gegooit heeft, verzoeken om weêr te mogen mede speelen, hetwelk deze hem alsdan zal toestaan. Doch wanneer nog niet op de *goede Regent* gegooit is, zal hij aan *'t geheele gezelschap* verzoeken. NB. Wanneer door iemand gedurende de *afzetting* van de *vijf en drie*, deze

oogen gegooit mogten worden, zal dezelve persoon gehouden zijn te vergooijen, dewijl deze oogen zoo min als de *persoon* in aanmerking mogen komen. Die *twee eenen* op den *Hertog* gooit verbeurt *vier duiten* en wordt *gebannen* of het *speelen verbooden*, zoolang tot de pot getrokken is; ook mag hij over het spel niet spreken, mede op de boete van *twee duiten*. NB. Deze oogen komen ook niet meer in aanmerking geduurende het spel, maar moeten wanneer zij vallen vergooit worden. Die *zes en drie* op de *Aristocraat* gooit, verbeurt *twee duiten*. Die *drie en twee* op de *Oproerpreeker* gooit, verbeurt *twee duiten*. Die *drie en een* op de *Oproerschrijver*, gooit, verbeurt *twee duiten*. Die *zes en een* op de *Oproermaker* gooit, verbeurt *één duit*. Die *zes en twee*, op de *onwillige Schutter* gooit, verbeurt *een duit*. Die *twee en een* op de *vaderlandsche Twijfelaar* gooit, verbeurt *één duit*.

Premie 1. Die het laatst gegooid heeft vóór de *twee zessen* trekt een *vierde* van de *pot*, behalve wanneer de *vijf en drie* of de *twee eenen* het laatst gegooit waren, blijvende alsdan de premie voor diegeen, die de pot trekt.

Premie 2. Die het laatst gegooid heeft vóór de *twee eenen* trekt een *achtste* van de *pot*, behalve wanneer de *vijf en drie* het laatst gegooid was, wanneer de gezegde premie insgelijks ten voordeele van de *pot* blijft.

NB. Die onder het speelen moeite maakt of de bepaalde boete niet ter stond betaalen wil, zal door diegeen die het laatst op de *goede Regent* gegooit heeft behoorlijk bestraft worden, of zoo 'er geen *goede Regent* gegooid is, zal zulks als boven door het *gansche gezelschap* geschieden."

Op het spel is de VERDERVENDE HAND voorgesteld door een' voorarm, waarom heen gedraaid zijn eene slang en een oranjetak met vijf appels. De hand houdt een pijl waarmede zij steekt naar het wapen van *Holland*. Voorts is jaartal noch naam van drukker of uitgever aan den voet der plaat vermeld.

§ §

NB. Al het cursijf gezette is met kapitale en de VERDERVENDE HAND met grootere kapitale letters gedrukt.

Historisch Kinderspel. Behalve een exemplaar van het door F. V. en F. N. genoemde *Vaderlandsch Historiespel voor de Nederlandsche jeugd*, bezit ik nog een in plano opgeplakt historisch spel, hetwelk door den ouderdom, welligt ook door het gebruik, zeer veel geleden heeft, zoodat sommige plaatsen schier onzigtbaar zijn. Hoe het heet, kan ik niet zeggen, maar wèl, dat het gedrukt of verkrijgbaar was »*In 's Hage by* PIETER PAUPIE". Het bevat 70 medaillons, boven elk waarvan de verklaring staat van 't geen dit voorstelt, en daaronder het volgnommer, benevens de noodige aanwijzing voor den speler, ter plaatse waar zulks behoort.

Voor daarin belangstellende lezers van DE NAVORSCHER geef ik mij de moeite deze op- en onderschriften hier te laten volgen.

N°. 1. PHILIPPUS II, Koning van *Spanje*. Oorsprong der Troubles 1555. N°. 2. MARGARETHA, 1566. N°. 3. d'Inquisitie. Betaalt 6. Gaat na N°. 4. N°. 4. BREDERODE. Trekt 1. N°. 5. Hertog van *Alba*. Betaalt 10. N°. 6. WILLEM I. v. *Oranje*. Eerste Stadhouderlijke Regering. Trekt 2 van ieder. Gaat na N°. 36. N°. 7. *den Briel* genomen. Verdubbelt. N°. 8. REQUESENS. N°. 9. *Leyden* ontset. Trekt 1. de Spanjaarts 1 terug. N°. 10. De Pacificatie van *Gendt*. 1576. Trekt 1. N°. 11. JAN van *Oostenrijk*. Betaalt 3. Verdubbelt. N°. 12. MATHIAS. Een beurt voorby. N°. 13. P. v. *Parma*. Betaalt 6. Verdubbelt. N°. 14. Unie v. *Utrecht*. 1579. Trekt 7. N°. 15. ALENÇON. Telt 1 voor uyt. de rest agtér uyt. N°. 16. Aanslag op *Antwerpen*. Betaalt 6. N°. 17. Moort van WILLEM I. 1 beurt voorby. de Spanjaerts betaale 2. N°. 18. *den Briel* en *Vlissingen* verpand 1585. Betaalt 2. gaat een voort. N°. 19. LEYCESTER. 't laatste getal agter uyt. N°. 20. P. MAURITZ. Trekt van ieder 1. Verdubbelt. Set 1 op N°. 28 en 1 op 29. N°. 21. Onverwinlyke vloot. Betaalt 6. Keert na N°. 1. N°. 22. *Breda* verrast. Trekt 1. N°. 23. ALBERT en ISABELLA. Twee blyve te gelyk. N°. 24. Beleg van *Ostende*. 3 beurten voorby. N°. 25. Oost Ind. Compag. Trekt 4. Ieder Trekt 2. N°. 26. Twaalf Jarig Bestand. 1609. N°. 27. Sinode v. *Dordt*. N°. 28. OLDEN BARNEVELT. Trekt dat 'er op staat. N°. 29. GROTIUS. Trekt dat 'er op staat en blyft gevangen. N°. 30. West Ind. Comp. Trekt 2. Ieder trekt 1. N°. 31. P. FREDERIK HENDRIK. Trekt 1 van ieder en Verdubbelt. N°. 32. PIET HEIN. Trekt 4. N°. 33. *den Bosch* genomen. Trekt 1. N°. 34. *Maastricht* genome. Trekt 1. N°. 35. P. WILLEM II. Telt de kleinste helft. N°. 36. Vrede van *Munster*. 1648. Trekt 7. N°. 37. Aans. op *Amsterd.* Betaalt 6. Gaat na N°. 6. N°. 38. Eerste Staats Regering. de Groote Vergadering 1651. Een beurt voorby. N°. 39. JAN DE WIT. Trekt dat 'er op staat. N°. 40. Eerste Engelse oorlog onder CROMWEL 1652. Ieder set 1 in de Pot, en die Speelt 1 op N°. 39 en 41. N°. 41. M. H. TROMP. Trekt dat 'er staat. N°. 42. Westmunst. Vrede 1674. Betaalt 1. N°. 43. Tweede Engelse oorlog onder Kon. KAREL de Tweede 1665. Ieder 1 in de Pot. En die Speelt 1 op N°. 39, 44 en 49. N°. 44. WASSENAAR. Trekt dat 'er Staat. N°. 45. Exped: v. *Chattam*. Trekt 1. N°. 46. Vrede van *Breda*. *Breda* den 7den Sept. 1667. G. POOL (?). Trekt 4. N°. 47. Triple Alliantie. N°. 48. 1672. Eerste Franse en Derden Engelse Oorlog. Ieder 2 in de pot. En die Speelt 1 op N°. 52, 53 en 19. N°. 49. DE RUYTER. Trekt dat 'er is. N°. 50. 3 Provin: Verlooren. Betaalt 3. Telt 3

maal agter uyt. N°. 51. Moort v. DE WITTE. Aug. 20 A: 1672. Betaalt 2. N°. 52. Tweede Stadhouderlyke Regering. P. WILLEM III. Ontfangt 1 van elk. Trekt wat 'er op Staat en Verdubbelt. N°. 53. GASPER FAGEL. Trekt dat 'er staat. N°. 54. Vrede van *London* 1674. Trekt 1. N°. 55. De Provin: herstelt. Trekt 3. N°. 56. Vrede v. *Nimegen*. Trekt 1. N°. 57. Engelse Revolutie. Betaalt 3. Geeft syn plaats aan de minst gevorderden. N°. 58. Tweede oorlog Tegens *Vrankryk* 1688. Ieder 1 in de pot. die speelt 1 op N°. 52 en 63. N°. 59. Vrede van *Ryswyk*. Trekt 3. N°. 60. Portage Tractaat. N°. 61. Derde Franse oorlog 1702. Ieder 1 in de pot. die speelt 1 op N°. 63, 65 en 66. N°. 62. Dood van WILLEM III. 1702. Begint op nieuws. N°. 63. Tweede Staats Regering. HEINSIUS. Trekt dat 'er op staat. N°. 64. Victo: van *Vigos*. Trekt 1. N°. 65. P. EUGENIUS. Verdubbelt. Trekt dat 'er staat. N°. 66. MARLBOURG. Verdubbelt. Trekt dat 'er staat. N°. 67. Slag van *Ramellies*. Trekt 1. N°. 68. Aftogt van ORMOND. Betaalt 6. Telt agterwaarts. N°. 69. Vrede van *Utrecht* 1713. N°. 70. t' Jubeljaar van de Vrede 1738 (*sic*). Trekt de Pot.

De eigentlijke regelen van het spel heb ik niet.

Uit mijne kindsheid herinner ik mij, dat 's winters, omstreeks en gedurende het israëlitische feest der tempelwijding, elken avond een jongen door de meest met Israëlieten bevolkte wijken van *Amsterdam* rondliep en met een eigenaardig deuntje uitventte:

Een stui-jwer een ganzebord;
Drie groote een uiliebord;
Een dubbeltje een slangenspel
Met dobbelsteenen toe.

Wat echter een *Uilenbord* en *Slangenspel* zijn of waren, is mij tot nog toe onbekend (*).

C—A.

Historisch Kinderspel. In antwoord op de vraag van HENRY, betrekkelijk het *Historisch Kinderspel*, is min of meer uitvoerig in DE NAVORSCHER, Dl. V.; bl. 120, 121, vermeld het *Doggerbanksspel*, 1782; *Vaderlandsch Historiespel voor de Nederl. jeugd*, 1786; en *Bataafsch Revolutie- en Alliantiespel*, 1798. Bij deze *Historische Kinderspelen* zou men nog kunnen voegen: *Nederlandsch Historiespel*, 1815, in plano, met 73 plaatjes, voorstellende de voornaamste gebeurtenissen, welke in de *Nederlanden* zijn voorgevallen, van de aankomst der Batavieren tot den algemeenen vrede in 1815. *Historisch Spel van Waterloo*, met 14 prentfiguren, voorstellende de voornaamste gebeurtenissen van 1812 tot den slag van *Waterloo*, 1815. *Nieuw Nederlandsch Schuttersspel*, 1832, in plano, met afbeelding van Z. K. H. den Kroonprins der *Nederlanden*, als Kolonel-Generaal, verschillende officieren en schutters, benevens het bureau, de hoofdwacht, de provoost, enz., en *Het Nederlandsche Citadel van Antwerpen*, 1832, bestaande in vijf fraai gekleurde kaarten: de Citadel van *Antwerpen* 1832, CHASSÉ, VAN SPEIJK, gevangenis, en CHASSÉ en VAN SPEIJK op één blad.

EVERTS.

(*) Een uilenbord was een bord, waarop in plaats van ganzen, uilen waren voorgesteld, en op bijna gelijke wijze als het ganzenbord werd gespeeld.
Aanm. van den Heer W. J. C. v. H.

Historisch Kinderspel. Het volgende spel, dat in mijne jeugd niet zelden gespeeld werd, is een dergenen, welke door den vrager bedoeld worden. Of er meer zijn, is mij onbekend. Het is getiteld: *Nieu Historiespel van Nederland*, en uitgegeven bij H. MOOLENIJZER, te *Amsterdam*. Het wordt gespeeld op de wijze van het ganzenbord, en op de plaat, welke de plaats van dit vervangt, vindt men 70 genommerde voorstellingen uit de vaderlandsche geschiedenis, zoo als de portretten der graven, stadhouders, tooneelen uit veld- of zeeslagen, vergaderingen, enz. Het jaartal der gebeurtenis is boven elk prentje geplaatst. Het begint met de aankomst der Batavieren en eindigt met den algemeenen vrede in 1815. Op den titel der speelregels wordt gezegd, dat het is ingerigt voor kinderen om hen al spelende bekend te doen worden met de Nederlandsche historie. — Er is ook eene verklaring bijgevoegd om het spel als loterij te spelen, waarvoor het benoodigde à *f* 1 : 10 (*f* 1, 50?) apart bij den uitgever te verkrijgen is. Eindelijk is voor deze speelregels gehecht een klein boekje, getiteld: *Tafereelen uit de Vaderlandsche Geschiedenis voor de beschaafde jeugd, behoorende tot het Nieuw Nederl. Historiespel.* (Derde druk.) Amst. bij H. MOOLENIJZER 1833, waar op 72 kl. 8°. bladz. eene korte beschrijving der 70 afbeeldingen gegeven wordt.

LAGE.

Historisch Kinderspel. Ik heb een boek, getiteld: *Verklaring van het spel verbeeldende door gedenk-penningen de geheele Historie der Vereenigde Nederlanden, sedert de overgifte door Keyzer* KAREL *de V van deeze Landen, A°.* 1555, *aan zijnen zoon* PHILIPPUS *de II, tot op de vreede van Utrecht*, 1713, uitgegeven in *'s Gravenhage*, bij MATTHEUS GAILLARD, MDCCLI, waarbij gevoegd is eene groote kaart in den vorm van ons ganzenbord.

N. E. A.

Het woord Dienst (*Nav.* IV.; bl. 319; V.; bl. 121). Men zie daarover SIEGENBEEK, *Taalk. Bedenk. voornamelijk betreffende de aangenomene spelling en die van* Mr. W. BILDERDIJK, bl. 21—27.

A. J. VAN DER AA.

Onversterfelijk Erfleen (*Nav.* IV.; bl. 320; V.; bl. 122). Het geven van onversterfelijke

erfleenen, schijnt mij toe een der grootste gunstbewijzen van Vorsten geweest te zijn. Ook werden enkele edelen, die in hoog aanzien stonden, hiermede begiftigd, zoo als blijkt uit VAN MIERIS en andere schrijvers. Wel gebeurde het, dat rijke burgers de bezittingen van verarmde edellieden kochten, doch het is mij niet gebleken, dat een niet adellijk persoon in de XIVde of XVde eeuw door de Hollandsche Graven met een leen, veel minder met een onversterfelijk erfleen, is begunstigd geworden. Voor mijne meening pleit het volgende: Bij DE JONGE, *Hoeksche en Kabbeljaauwsche Twisten*, lees ik op bl. 65, dat Gravin MARGARETHA, om sommige edelen aan zich te verbinden, hun *onversterfelijke Leenen* toestond; en verder, op bl. 66: »Zij beroofde zich en hare opvolgers, die door giften van WILLEM III en IV reeds zooveel in hunne inkomsten geleden hadden, van eene menigte bezittingen, welke anders, na het afsterven der Leenmannen, aan den alsdan regerenden Graaf zouden gekomen zijn; en zij verwekte te gelijker tijd, dewijl deze maatregel niet algemeen schijnt geweest te zijn, maar zich bij uitsluiting slechts schijnt bepaald te hebben tot diegenen, van wier genegenheid zij zich wilde verzekeren, om daardoor haar gezag te bevorderen, dat de Edelen onder elkander nijd, haat en wrok voedden, en dat de magt van sommigen zich zeer boven het vermogen der overigen verhief". M°.

Simon van der Stel (*Nav.* IV.; bl. 320; V.; bl. 122). Te *Leyden* zijn de volgende huwelijken voltrokken:

24 Junij 1723. Mr. SIMON VAN DER STEL, jm. van *Amsterdam*, vergezeld met Mr. LEONARD VERBOOM, zijn bekende; met jufv. ANNA JACOBA VAN CINGELSHOEK, vergezeld met Vrouwe ELISABETH ANNA VERBOOM, haar behuwd zuster.

16 Feb. 1730. Mr. SIMON VAN DER STEL, wed. van ANNA JACOBA VAN CINGELSHOEK; met MARIA ANTONIA VAN ROUVENOY id. van *Leyden*, vergezeld met JOHANNA VAN ROUVENOY, haar zuster.

Prof. LAUTS vermeldt in zijne *Koophistorie* niets van zijne afkomst, doch wel een paar zijner broeders. .. ELSEVIER.

Ahasueros en Kores (*Nav.* IV.; bl. 320; V.; bl. 123). In het *Nieuw Christelijk Dagboek voor huisgezinnen*, Schoonhoven, 1854, (door onderscheidene Predikanten geschreven), lees ik (bl. 553), dat AHASUEROS, waarschijnlijk, dezelfde was, die in de ongewijde geschiedenis XERXES genoemd wordt; en KORES (of CORES) wordt in dat werkje bepaaldelijk CYRUS genoemd.

N*$_*$*.

Het geslacht Geldorps (*Nav.* IV.; bl. 325; V.; bl. 123). Daar de vraag van ..R. E. over het geslacht van GELDORPS of GELDORP in het algemeen wordt gedaan, zoo geef ik hier een uittreksel mijner biographiën van kunstenaars van dien naam.

GUALDORP GORTZIUS, genaamd GELDORP, een zeer bekwaam konstschilder, die in 1553 te *Leuven* in *Braband* geboren en te *Keulen* in 1616, volgens anderen in 1618, overleden is. Van hem zijn nog vele historie- en portretstukken aldaar aanwezig; als ook in de Keizerlijke Galerij te *Weenen*, doch welke abusivelijk in den catalogus op naam van GREGORIUS GELDORP gesteld zijn.

Met grond vermoedt men, dat hij twee zonen, MELCHIOR en GREGORIUS, heeft nagelaten, ten minste beiden waren kunstenaars. MELCHIOR kan echter wel een broeders zoon, en alzoo een neef van GUALDORP zijn geweest; want onder een portret van WOLFGANG WILHELM, *Paltzgraaf bij Rhein, Hertog van Beijeren, te paard*, in gr. folio, staat: MEL. GELDORP JUN. *Pinx.* ABR. HOGENBERG *sc.* Hij heeft in het begin der XVIIde eeuw gebloeid.

GREGORIUS GELDORP, welke zich meestal in *England* ophield, wordt deswege door HOUBRAKEN, in zijn *Schouburg der Ned. Schilders* een Engelschman genoemd, in navolging, zoo hij zegt, van J. SANDRART, welke ook verkeerdelijk zijnen naam GELSDORF schrijft; doch in zijne *Teutsche Academie u. s. w.* niet meldt, dat hij een Engelschman was, maar een kunstenaar, dien hij onder de Nederlanders opnoemt, welke destijds te *Londen* voor vele aanzienlijken portretten vervaardigden. Bovendien schrijft WALPOLE, in zijne *Anecdotes of painting in England etc.*, dat hij een *Antwerpenaar* van geboorte was, te *Londen* een groot huis met tuin in *Drurij-lane* bewoonde, hetwelk hij van de kroon huurde voor 30 pond sterling en alwaar hij personen van rang ontving, die er geheime of andere onderhandelingen hielden. Daar hij alzoo met vele mannen van aanzien in aanraking kwam, was hij in de gelegenheid, menigen kunstbroeder werk te verschaffen. Hij was kunstbewaarder van den Koning, waaruit men afleidt dat hij een man van overleg en verstand moet geweest zijn. Hij stond in hoog aanzien, hetgeen blijkt, dewijl de schilderij van den *Marteldood van* PETRUS, door zijn toedoen aan RUBENS opgedragen is geworden, zoo als de twee bekende brieven van dien grooten meester aan GELDORP geschreven, aantoonen.

Zijn vriend, de beroemde ANTONI VAN DIJCK, heeft vóór hij een huis van den Koning had verkregen, bij hem ingewoond, als ook PIETER TAES, gezegd LELIJ, enz.

In 1653 bewoonde hij een huis in *Archer-street*. Het is waarchijsnlijk, dat sinds CROMWEL'S bestuur, toen zijne koninklijke betrek-

kingen en gunsten ophielden en zijne talenten miskend werden, hij in minder aanzien leefde.

Het aangevoerde uit DE PILES, is overgenomen uit SANDRART, doch op zijn Fransch, dat is met aardige bijvoegsels, welke in den grondtekst niet in dien geest zijn bedoeld. GELDORP was een zeer goed portretschilder doch welligt zwak teekenaar, welke door de komst van VAN DIJCK, LELIJ en andere kunstfeniksen, in *Engeland* ligtelijk werd overvleugeld. C. KRAMM.

Het geslacht Geldorps. Aangaande dit geslacht, kan ik slechts mededeelen, dat het geslachtregister van de in *Haarlem* levende familie van dien naam, eerst met den jare 1666 aanvangt, en er alzoo eene gaping van eenige jaren, tusschen hare voorzaten en den door ..R. E. bedoelden GELDORP openblijft. De eerste GELDORP, welke op die geslachtlijst voorkomt, heette JAN JOOST, wiens ouders echter daarbij niet vermeld worden. Ondertusschen woonde er, in 1685 te *Haarlem*, in de *Groote Montstraat*, een boekdrukker, JAN GERRITSZ. GELDORP, en het is niet onmogelijk, dat deze de vader of oom van genoemden JAN JOOST geweest is.

Het geslacht Geldorps. ELANTJE GELDORPS, was de dochter van GOSUINUS GELDORPS, welke van *Sneek* in 1612 tot Predikant te *Amsterdam* werd beroepen. Hij was een der reviseurs van de vertaling van het Oude Testament voor den nieuwen Staten-Bijbel, en overleed den 11den Augustus 1627 te *Amsterdam*, in den ouderdom van 63 jaren. Zijn zoon, HENRICUS, in 1600 te *Sneek* geboren, was in 1625 Predikant te *Oostzaan*, en werd in datzelfde jaar naar *Leeuwarden* en in 1628 te *Amsterdam* beroepen, alwaar hij den 6den October 1652 overleed. Zijn portret gaat in prent uit. Hij gaf eene nieuwe Psalmberijming en is ook als dichter van Bijschriften op vele van zijne ambtgenooten niet onbekend. Zijne vrouw was NEELTJE POOL.

Zie H. CROESE, *Kerkelijk Register der Predikanten te Amsterdam*, bl. 43 en 53.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Een zelfde berigt danken wij aan den Heer BRUINVIS, die echter aanteekent, dat HENRICUS GELDORPIUS, volgens zijn portret den 12den October 1652 is overleden.]

Het geslacht Geldorps. De Predikant JACOBUS DU BOIS, te *Haarlem* geboren, was eerst gehuwd met ANNA WIJNS. Zijn tweede huwelijk werd te *Amsterdam* voltrokken in Maart 1638 met ELANTGEN GELDORPS van *Amsterdam*, oud 20 jaren.

Haar broeder, JS. HENRICUS GELDORPIUS, huwde te *Amsterdam* in 1631 met NEELTJE ELBERS (MONSMA?) ..R. E.

Het geslacht Geldorps. In BUSCHING's *Nieuwe Geographie*, Dl. IV.; stuk 5, leest men, bl. 577: »GELDORP word ook GELDROP geheeten. Deze hooge Heerlijkheid ligt aan het riviertje, den *kleinen Dommel*, 2 uuren gaans, ten zuidwesten, van *Helmond*: en weinig minder zuidoostelijk van *Eindhoven*.

»*Geldorp* wil, bij verkorting, zooveel zeggen, als '*t Gelders dorp*: en men weet zeer wel, den oorsprong dezer benaaming: dewijl 't alreeds van ouds, (gelijk noch,) leenroerig, aan 't Hertogdom *Gelder* geweest is. Ter dezer oorzake, is dit dorp aan den *Kwartierschout* van *Peelland* niet onderhoorig: behoevende ook geene afgevaardigden te zenden, tot de Algemeene Kwartiersvergaderingen."

»Van deze *Heerlijkheid*," zegt de schrijver verder op bl. 578 »heeft een oud Adelijk Brabants geslachte zijn' naam ontfangen. Ook heeft 't daarna behoord, aan de Graven van *Hoorn*." M°.

Gesloten deuren in Noord-Holland (*Nav.* IV.; bl. 326; V.; bl. 126). Men vindt het gebruik van het niet openen der voordeuren, dan bij gewigtige gebeurtenissen, bijna in alle oorden van ons vaderland ten platte lande, hier en daar eenigzins gewijzigd naar den stand der huizen. Men zoeke hierin echter geen eerbied voor die deur, noch vooroordeel of bijzondere zienswijze; het is niets anders dan eene gewoonte.

Doen en laten bepalen zich bij den landbouwer en handwerksman aldaar tot het achterhuis, den werf en tuin. Voor de enkele reizen, die hij op straat moet zijn, is het der moeite niet waardig de voordeur te openen en den gang of het huis vuil te maken.

SIMON.

Lucretia van Trello (*Nav.* II.; bl. 186; V.; bl. 135. Zie ook IV.; bl. 69, 363, 364). Ik geef hier nog eene bijdrage, ten einde deze PARTHENINE, uit HUYGHENS' *Oogentroost*, ware 't mogelijk, nader te leeren kennen. Ik vond die onlangs in het *Archief voor Utrecht*, bezorgd door DODT VAN FLENSBURG, Dl. VII, alwaar de vroeger door mij reeds vermelde Hoofdschout van *Utrecht*, CHARLES TRELLO, voorkomt, als in 1596 aangemaand wordende tot het doen van zijne rekening van zijn Schoutambt over 1587 en 1588, en van wien verder eenige bijzonderheden uit den jare 1598 vermeld worden. Wat ik echter vooral bedoel en gansch niet onbelangrijk is, is de daar voorkomende mededeeling, dat op den 26sten October 1618 »aan Joufvrouwe CLARA VAN PERSIJN, weduwe van wijlen Joncker CHARLES TRELLO, wordt geaccordeert *f* 400, die zij bij gratie eenige jaren voor desen heeft genoten"; — en nogmaals den 31sten Augustus 1619, dat »aan haar tot haar onderhout ten regarde van haren hoogen ouderdom werd toegeleid *f* 400, te betalen in twee jaren".

Dat het geslacht van PERSIJN ook te *Utrecht*, en voornamelijk te *Delft* in aanzien was, blijkt o. a. bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 1047; indien daarvan nog afstammelingen bestaan mogten, kon men welligt van die zijde inlichtingen, betreffende LUCRETIA, verwachten.

Het wapen van TRILLO ziet men op de wapenkaart van *Utrecht*, zijnde van azuur, met drie achtpuntige sterren boven elkander.

V. D. N.

Henricus de Firmaria (*Nav.* IV.; bl. 95; V.; bl. 135). HENRICUS DE FRIMARIA, of ook FRIMELIA, VRIMARIA, WRIMARIA en VRIMACH genaamd, naar een dorp bij *Gotha*, was een Augustijner monnik, die te *Parijs* studeerde, Provincial werd in *Saxen*, daarna Rector van het Collegie te *Praag*, en in 1340 in den ouderdom van ongeveer 80 jaren is overleden. Zijn werk: *Sermones de passione Domini et de Sanctis; additiones ad libros sententiarum*, werd met *Commentarien* van AEGIDIUS ROM., te *Keulen*, in 1513 gedrukt. Ook vele andere schriften van hem zijn in druk uitgegeven en eenige in *handschrift* nagelaten, waarvan men melding gemaakt vindt bij TRITHEMIUS, *de scriptoribus ecclesiasticis;* BEUGHEM, *incunabul. typograph.*; FABRICII *Biblioth. Latina medii aevi.* HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, vermeldt hem op het artikel HENRIK DE VRIMARIA; en verwijst naar DUPIN, *Biblioth. Ecclesiasticor.* De *Sermones* etc. werden ook te *Parijs* uitgegeven in 1514, en te *Hagenau* in 1517. Zijn werk: *De discretione Spirituum*, te *Antwerpen* in 1652, in 8°., verschenen, werd bezorgd door CORNELIS DIELMANNUS, welke daarin het *Leven van* HENRICUS beschreven heeft. V. D. N.

Renatus van Oranje (*Nav.* IV.; bl. 294; V.; bl. 136). Om aan het verzoek van den Heer A. J. VAN DER AA te voldoen, berigt ik, dat het door mij vermelde voorkomt in HOOGSTRATEN'S *Woordenboek*, onder letter O, op het artikel ORANJE. Ik voeg er tevens bij, dat LUISCIUS, in zijn *Algemeen Woordenboek*, onder letter W., evenmin van dien zoon melding maakt. De andere opmerking van den Heer VAN DER AA laat zich gemakkelijk oplossen, wanneer men denkt aan de mogelijkheid, dat die zoon RENATUS eenigen tijd na den dood zijns vaders kon geboren zijn, even als Prins WILLEM III na den dood van zijnen vader WILLEM II geboren is. C. M. A. H.

Renatus van Oranje. 't Moge waar zijn, dat Prins WILLEM I een' zoon gehad heeft, welke dien naam droeg, bij een zijner echte vrouwen zeker niet. HENDRIK FREDRIK was de eenigste zoon, dien hij bij LOUISE DE COLIGNY verwekte. Nergens vinden wij van een' tweeden bij haar verwekten zoon melding gemaakt; ook niet bij ORLERS, *Geslachtboom der Graven van Nassau* (Leyden 1676, kl. f°.), die van de genealogie der Nassau's eene studie had gemaakt en het dus wel geweten zou hebben. De oude RÉNÉ VAN ORANJE, die aan zijn' neef WILLEM zijn prinsdom naliet, stierf, zoo als bekend is, ongehuwd, maar niet te *Rochelle*. Hij sneuvelde in 1944 voor *St. Dizier*. Waar HOOGSTRATEN den bewusten RÉNÉ van daan haalt is mij een raadsel. P. A. T.

Een vermomde beul (*Nav.* IV.; bl. 35; V.; bl. 137). Ik vind den beul van KAREL I, Mr. PETER genoemd, in het *Treur-tooneel der Doorluchtige Mannen of op-en ondergang der Grooten. Door* LAMBERT VAN DEN BOSCH, Amsterdam, 3 deelen in 4°., waarin men, op bl. 370—404 van de vierde aflevering des tweeden deels, een omstandig verhaal van 's Konings regtsgeding en dood vindt, gepaard met eene gravure van JAN LUIKEN, waarop de beul en zijn knecht beiden gemaskerd zijn. Men leest daar, dat de Koning achtervolgens vroeg: »of zijn haar in den weg hing?" — Het onder de muts gestopt hebbende, »of het goed opgebonden was?" — »Of het blok vast genoeg stond?" — »Dat het veel hooger had moeten zijn". Op de drie vragen werd slechts met »ja" geantwoord en op de laatste aanmerking: »Voor dien tijd kon het niet anders zijn". De schrijver voegt er bij: »Men vermoedt dat den Koning al dese redenen met de Beuls voerde om de selven, die vermomt waren, door de spraack bekent te maecken". Al was het nu de republikein HENRY VANE niet, die zijne handen met koningsbloed bezoedelde, dan is het, dunkt mij, niet onmogelijk, dat de gewone scherpregter zich heeft willen verbergen, uit vrees voor de wraak der geheime rojjalisten, of voor de volkswoede bij eene mogelijke omkeering van zaken, of wel uit een gevoel van schaamte en eerbied tegenover den onttroonden Vorst.

C. W. BRUINVIS.

Spreekwijze: »*Den aap vinden*" (*Nav.* IV.; bl. 351; V.; bl. 139). Ik wil nog eens vragende terug komen op de verklaring dezer spreekwijze. Kunnen wij ook de opheldering daarvan vinden in de mythologie van *Indië*, het vaderland der apen? Men herinnere zich den schatbewarenden draak en andere dieren, aan welke eene dergelijke taak werd toegedicht door de kinderlijke voorgeslachten. Of heeft men misschien ook, toen de aap hier bekend werd, dat dier in de Germaansche of Noordsche mythologie met dat ambt begiftigd? Men gelieve te zoeken en te vorschen: ik heb er tot nog toe geen spoor van gevonden, maar een ander is misschien gelukkiger. In de spreekwijze, zoo als zij ook bij ons gebruikt wordt, gevoel ik iets mythologisch. Zij beteekent toch, een' onverwachten en buitengewo-

nen schat op eene min of meer ongedachte wijze vinden. Men vindt den aap ook, gelijk bekend is, wel in onze Oud-Nederlandsche fabelen, maar toch niet als den behoeder van een' ongemeenen schat, zoo als het gouden vlies. De aap is dus wel een mythologisch dier; en hoe kon dit ook anders met:

„Simia, quam similis, turpissima bestia, nobis?"

Apenland, *Schlaraffenland*, *Scheminkel* of *Scharminkel*, enz. zijn bekende woorden. Hangt ook misschen, zoo als een mijner vrienden gistte, met dit een en ander het Engelsche *a hap*, *to hap*, enz. te zamen? In *hap*, toeval, kans, fortuin, geluk, schemert, zoo als het mij toeschijnt, mede wel iets mythologisch door. *Videant et inquirant nunc sapientiores.*

R. P.

Nagelhout (*Nav.* IV.; bl. 351; V.; bl. 138). In *Zwolle* noemt men het gerookt vleesch *nagelhout*, zoo men meent, om de overeenkomst, welke dat vleesch heeft met zeker draadachtig uitlandsch hout, dat gebruikt wordt om er pennen of houten nagels van te maken.

SIMON.

Engel Willemsz. de Merle (*Nav.* V.; bl. 352; V.; bl. 139). Aan dezen martelaar des geloofs (MERULA) heeft onze Vaderlandsche Dichter A. J. DE BULL een schoon gedicht toegewijd, behelzende zijne geheele lijdensgeschiedenis. Beminnaren van voortreffelijke verzen kunnen het vinden in: *Aurora, Jaarboekje voor* 1849, bl. 101—110.

F. F. C. STEINMETZ.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst over ANGELUS MERULA naar B. GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, Dl. II.; bl. 495.]

Hooge ouderdom in Zeeland (*Nav.* IV.; bl. 352; V.; bl. 139). B. verwijzen wij naar het werk van de H.H. DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de Provincie Zeeland*, bl. 19*a* tot 31, alwaar uitvoerig gehandeld wordt over het al of niet ongezonde van de provincie *Zeeland*, en alwaar men bl. 20*a* en *Nalezingen* bl. 3 eenige opgaven vindt van personen, die in *Zeeland* eenen hoogen ouderdom bereikt hebben. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Hooge ouderdom in Zeeland. Den 10den November 1698 is te *Aardenburg* begraven ARRIANEKE JILLES, oud 100 jaar.

G. P. ROOS.

Hooge ouderdom in Zeeland. Ik heb in eene bijdrage bij het portret van JACOB JANSE, die, in 1698 geboren en in 1838 overleden, in drie eeuwen had geleefd, geplaatst in het Tijdschr. *Lectuur voor de huiskamer*, Dl. I.; bl. 41 volg. eenige voorbeelden van hoogen ouderdom in ons Vaderland aangehaald, maar vond sedert den hoogsten ouderdom, die mij hier te lande tot dusver voorkwam, vermeld bij HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, art. *Rotterdam*, bl. 146*a*: »In den jare 1497 stierf in dit (het Rotterdamsche) Begijnhof zekere GESBERGEN, geboren te *Montfoort*, oud honderd drie en twintig jaren en vijf maanden. Zij had 87 jaren in dat Begijnhof gewoond en kon tot haren dood toe alles wat haar voorkwam zonder bril lezen."

Ad vocem: Zeeland, vraag ik, hoe W. komt aan de bepaling dat WILLEM BEUCKEL (lees: BEUCKELSZOON) 100 jaren oud is geworden? Gaarne was ik met de autoriteit daarvan bekend. V. O.

Oostende of Ostende (*Nav.* IV.; bl. 352; V.; bl. 140. De eerste spelling verdient naar ons inzien de voorkeur, op grond van hetgeen wij lezen bij *Prof.* J. BOSSCHA, *Neêrlands Heldendaden te Land*, Dl. I.; bl. 363 en in *de tegenwoordige staat van alle volken*, Dl. X.; bl. 393. Beide schrijvers melden, dat de plaats haren naam ontleende van hare ligging, in tegenstelling van *Westende*, een dorp nabij *Nieuwpoort*; de stad ligt beoosten de zee. Bij de oude schrijvers vindt men meestal *Oostende*, ofschoon men het echter veelal *Ostende* uitsprak en van daar het bekende rijmpje, gedurende de belegering dier stad vervaardigd, hetwelk in deszelfs geheel gevonden wordt bij A. PARS, *Naamrol*, bl. 442.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Nakomelingen van Martijn Luther (*Nav.* IV.; bl. 356; V.; bl. 142). —t zal zijne vraag wel het meest volledig vinden beantwoord in een werkje van Prof. NOBBE, te *Leipzig*, getiteld: *Stammbaum der Familie des* Dr. MARTIN LUTHER, *zur dritten Secularfeier seines Todestages des* 18 *Februars* 1846, uitgegeven te *Grimma*, 1846, 8°. 144 bladzijden; waarbij gevoegd is een uitslaande stamboom, die 288 nommerschildjes telt. De schrijver, KARL FRIEDRICH AUGUST NOBBE, behoort zelf tot de afstammelingen van LUTHER, en vermeldt onder zijne kinderen een van den 10den Mei 1845. Hij heeft zijn geschrift opgedragen *Dem jetzigen Senior der zweihundert und sieben lebenden Lutheriden Herrn Professor* AUGUST FERDINAND MÖBIUS. Het loopt over *tien* geslachten, en besluit met eenen *Anhang* van *Vorfahren und Seitenverwandten D.* M. LUTHERS, die van N°. 288 tot N°. 451 voortgaat.

S. J.

De toovenaar Merlijn (*Nav.* IV.; bl. 351; V.; bl. 144—145). De vrij uiteenloopende antwoorden deden mij besluiten de zaak nog eens naauwkeuriger te onderzoeken. De Walische schrijvers onderscheiden twee MERLIJNS: MYRDDYN EMRYS, AMBROSIUS MER-

LYN, of de onsterfelijke, de toovenaar en MYRRDYN MORFRYN of MYNDYN WYLT, MERLINUS SYLVESTER, die wel eene eeuw later zoude hebben geleefd. GODFRIED VAN MENMOUTH schijnt in zijn *Vita Merlini Caledonii* beiden reeds met elkander te hebben verward, ofschoon een later schrijver, GIRALDUS CAMBRENSIS (1180), het onderscheid boven allen twijfel stelt. In zijn *Itinerarium Cambriae*, Cap. VIII, zegt deze: »Erant enim MERLINI-DUO, iste, qui et AMBROSIUS dictus est, quis binominus fuerat, et sub rege Vortigerno prophetavit, ab incubo genitus, et apud Caermardhin inventus; unde et ab ipso ibidem invento denominata est Caermardhin i. e. urbs Merlini. Alter vero de Albama oriundus, qui et Celidonius dictus est, a Celidonia silva, in qua prophetavit, et Silvester, quia cum inter acies bellicas constitutus, monstrum horribile nimis in aera suscipiendo prospiceret, dementire coepit, et ad silvam transfugiendo silvestrem usque ad obitum vitam perduxit. Hic autem Merlinus tempore Arthuri fuit, et longe plenius et apertius quam alter prophetasse perhibetur."

Noch de een, noch de ander komt in de oudste bronnen onder den naam van MERLIJN voor, hem eerst bij de overplanting der Sage naar *Brittanje* toegevoegd. GODFRIED beroept zich dan ook op WALTER VAN OXFORD, die *quendam brittannici sermonis librum vetustissimum* in 't Latijn overbragt. Ook de Walische tekst is bewaard gebleven en uitgegeven in het tweede deel der *Myvyrian Archaiology of Wales*, Lond. 1801—1807.

J. M.

Arnold Bolten (*Nav.* IV.; bl. 357; V.; bl. 145). Welligt is ook de volgende mededeeling den vrager welgevallig. DANIEL BOLTEN, overleden den 24sten Maart 1781, huwde den 1sten November 1744, te *Leyden, Delft* of *'s Hage* ADRIANA YDA VAN AMEYDE († 31 Augustus 1748), uit welk huwelijk ontsproot: HENRIETTA ELISABETH BOLTEN, geb. den 22sten Januarij 1747, gehuwd den 17den Augustus 1766 met ROBERTUS of HUBERTUS CARTER, Commies ter Tresorie van Z. D. H. Prins WILLEM V. CARTER overleed den 14den Maart 1813, zijne weduwe, den 15den Februarij 1823 te *'s Hage*, hunne dochter ELISABETH MARGARETHA CARTER, geb. den 22sten Junij 1777, huwde den 18den Mei 1800 DIRK CAREL HARMSEN, Predikant bij de Hervormde Gemeente, beroepen te *Maastricht* anno 1815 en aldaar overleden den 29sten Maart 1821. Zijne weduwe was nog in 1824 te *Leyden* woonachtig.

Een WILLEM BOLTEN was, geloof ik, a°. 1691 Opperhoofd van 't Nederlandsche kantoor te *Palembang*. Het wapen van den bovengenoemden DANIEL BOLTEN was — volgens een cachetafdruksel in mijn bezit — aldus:

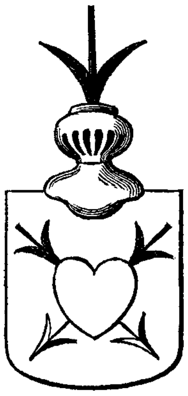

alzoo wel eenigzins overeenkomende met het wapen door φ^2—φ. opgegeven. Kleuren zijn niet meer te onderscheiden.

Gaarne zoude ik vernemen, wie de ouders en grootouders waren, zoowel van DANIEL BOLTEN als van ADRIANA YDA VAN AMEYDE.

Nadere inlichtingen omtrent het geslacht CARTER zullen ook welkom wezen. Een ABRAHAM CARTER vertrok anno 1642 als adsistent in dienst der O. I. Compagnie naar *Indië*. Hij was te *Rotterdam* geboren.

L. C. D. v. D.

Anonijmen, Pseudonymen (*Nav.* IV.; bl. 368; V.; bl. 147). Schoon niets willende afdingen op de naauwkeurigheid van den Catalogus van *de Bibl. der Maatschappij van Nederl. Letterkunde* (wat *genitiven!*), meen ik toch in bedenking te moeten geven, dat in de *Mnemosyne* van Prof. H. W. TYDEMAN en N. G. VAN KAMPEN (deel noch bladz. kan ik op het oogenblik nazien) een vers geplaatst is van des eerstgenoemden broeder, wijlen den Dordrechtschen Kerkleeraar B. F. TYDEMAN aan MUSKETIER VERGENST bij diens promotie. 't Is *mogelijk*, dat de zoon niet geweten hebbe, dat de verhandeling uit de pen van zijnen vader was gevloeid; *mogelijk*, dat dit den anderen zoon, die het gedicht in zijne *Mnemosyne* opnam, ook onbekend geweest zij. Maar, hier zal toch de vraag wel geoorloofd zijn, of het *moderante* M. F. bewijze 't geen onze geachte mede-arbeider A. J. VAN DER AA er uit afleidt.

v. O.

Brixiusnacht (*Nav.* IV.; bl. 359; V.; bl. 148). De geraadpleegde *Kalender* blijkt onvolledig te zijn. De H. BRICTIUS wordt toch als martelaar vermeld en vereerd op den 12den November en onder de Nederlandsche heiligen gerangschikt (bij MOLANUS, *Nat. Sanct. Belgii* p. 258). De bekende Gendsche Bisschop CORNELIS JANSSENIUS heeft zijne overblijfselen gelukkig mogen terug vinden: zij waren aan de woede der beeldstormers ontsnapt. Z. MOLANUS l. c.

QUIESCENDO.

Bidden (*Nav.* IV.; bl. 382; V.; bl. 148). Ofschoon er welligt geen plaats in den Bijbel is, waaruit de verpligting blijkt om bij het bidden de handen te vouwen en de oogen te sluiten, schijnt mij deze gewoonte zeer verklaarbaar toe. In de eerste plaats meen ik, dat de natuur van zelve er toe beweegt om bij diep gevoelde smeekingen de handen te vouwen en te wringen; zoo als men het reeds zeer kleine kinderen ziet doen, indien zij de ontferming van menschen inroepen. Ten anderen geschiedt het, dunkt mij, alleenlijk om alle indrukken van buiten af te sluiten, en daardoor de geheele aandacht aan het gebed te kunnen wijden. T. T. H.

Priesters getrouwd onder Floris V (*Nav.* IV.; bl. 383; V.; bl. 148). In den bekenden *Reinaert*, uitgave van WILLEMS, leest men: vs. 730, 731.

Des papen wijf, vrouwe JULOCKE,
Quam gelopen met haren rocke.

Vs. 1248—1251.

Die pape spranc an dat vier
Ende gegreep sijns wijfs rocke;
Een offerkeersse nam vrouwe JULOCKE
Ende ontstacse metter haest.

Vs. 1174—1177.

Hier omme was toornich ende gram
Des papen sone MARTINET,
Ende hadde voor dat gat geset
Een stric, den vos mede te vane.

Daar hier een priester wordt voorgesteld als hebbende vrouw en kinderen, zonder dat zulks aan zijne parochianen aanstoot, of aan den dichter stof tot hekelen geeft, neemt WILLEMS (Voorrede bl. xxxviii, xxxix) hieruit aanleiding om te stellen, dat *de Reinaert* in het midden der XIIde eeuw moet geschreven zijn, omdat de priesters zich na dien tijd niet meer in den echten staat konden begeven, zonder tevens hun beneficium te verliezen (*). Het zou dus geen bevreemding kunnen verwekken, zoo onder FLORIS II (1091—1122), of ook misschien nog onder FLORIS III (1157—1190), in den aanvang van diens regering, vele priesters gehuwd waren. Maar, dat zulks ook nog onder FLORIS V, die ongeveer honderd jaren, nadat het huwelijk den priesteren verboden was, aan het bestuur kwam, zoude hebben plaats gehad, is niet wel geloofelijk.

Σ.

Handteekening als toetssteen van het karakter (*Nav.* IV.; bl. 384; V.; bl. 350). J. F. MARTINET heeft in zijn *Vereenigd Nederland*, en in de verkorte uitgave van dat werk (Amst. 1790), bl. 174, aan zijne leerlingen verhaald, dat de broemde LAVATER beweerde, dat het karakter der menschen op te maken is uit hun schrift, maar dat men daarbij (zie bl. 190) in het oog moet houden, van welke natie en van welken stand hij was, die zijn' naam teekende; ook in welke eeuw hij geleefd heeft; want met de tijden is de manier van schrijven veranderd; verder, dat schrijvers ligtelijk iets overhouden van het schrift hunner meesters of vaders, en eindelijk, of het schrift van mannen of vrouwen is. Hij deelde verder een groot aantal naamteekeningen mede van beroemde en beruchte personen, benevens eene breede beschrijving van die personen, ten einde zijne leerlingen te gemoet te komen, om schrift en beschrijving naauwkeurig te vergelijken, te bestuderen en daaruit te besluiten aangaande hun karakter.

Ofschoon wij niet ontkennen willen, dat eene nette handteekening niet komen zal van iemand, welke slordig is, zoo gelooven wij toch, dat de toepassing van hetgeen MARTINET verhaalt hoogst moeijelijk is, en dat de beweering van LAVATER honderdmaal schipbreuk zal lijden, tegen dat die ééns met juistheid is toe te passen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Regnerus de Lover (*Nav.* IV.; bl. 384; V.; bl. 150). Onder oude familie-papieren vind ik eenige gedichten ter bruilofte van den Heer JOANNES BOELEMA met Mejuffrouw GEERTRUID VAN DER LIP, vereenigd den 18den van Wintermaand van den jaare 1696 en daaronder het volgende van R. DE LOVER:

Nooit zoo gelijke twee, zelfs onder duizend paren;
Nooit zoo gelijke twee, zoo minnelijk van aard,
Nooit zoo gelijke twee, die beiden evenaaren
Als GEERTRUYD VAN DER LIP met BOELEMA gepaard.
Een Bruidegom volleerd uit God gewijde bladen,
Een Bruid van kindsbeen af, op ware deugd gezet.
En beider ouderen, met zegen overladen;
O! vreugd, waar vond men ooit gewenschter bruiloftsbed.

C. & A. vermeldt in zijn antwoord op de vraag naar R. DE LOVER, dat deze den 28sten Februarij 1696 met GEERTRUYDT VAN DER LIP in den echt getreden is. Ik zou wegens het bovenstaande de naauwkeurigheid dezer opgave betwijfelen. ♀²—♀.

Hollandsche Tuin (*Nav.* IV.; bl. 384; V.; bl. 151, 152). Het zinnebeeld van den *Hollandschen tuin* is volgens Prof. J. BOSSCHA, *Neêrlands Heldendaden te land*, Dl. I.; bl. 102, van het volgende afkomstig. Wanneer eene sterkte belegerd werd, sloot men haar dikwijls in met een' tuin of omheining, bestaande uit eene dubbele rij overeind staande horden of vlechtwerk van wilgenhout, waarvan de tusschenruimte met aarde werd aan-

(*) „Seit der Mitte des zwölften Jahrhunderts ist festgesetzt, dass die Verheiratung durch die That selbst wenigstens den Verlust des Benificiums und der Privilegiën des geistlichen Standes nach sich zieht". WALTHER, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, 2e Ausgabe, S. 207.

gevuld. Zulke omheiningen heetten *tuinenburgen*, en die van de sloten *Everstein*, *Hagestein* en *Gaspern*, in den Arkelschen oorlog, in den jare 1405, hebben eene bijzondere vermaardheid bekomen. Tot een zinnebeeld van krijgshaftigheid en verovering zal men het vorstelijk wapen hebben afgebeeld, als staande in zulk een' tuinenburg, gelijk de Henegouwsche leeuw op de Henegouwsche munten voorkomt. En wie kent den Hollandschen leeuw niet, insgelijks zich verheffende uit zulk eene omheining, vandaar den *Hollandschen tuin* genoemd. De Heer J. VAN MANEN ADSZ. echter, in zijne *Verh. over de levenswijze en gewoonten onzer voorvaderen*, in de *Verh. van* TEYLER'S *tweede Genootschap*, XIXde St.; bl. 132, is van gevoelen, dat de Hollandsche tuin afkomstig is van de aloude vrijhoven of woningen der edelen, met de daartoe behoorende hoven en boomgaarden, welke met een' gevlochten tuin of heg waren afgesloten, en welke naderhand de vrije Heerlijkheden hebben doen ontstaan. *Prof.* BOSSCHA t. a. pl. meent echter, dat deze vrijhoven met hunne zwakke afschutsels tot een' tijd opklimmen, toen de geslachtwapens nog niet in zwang waren, en de beteekenis der overige wapenteekens, doet hem aan het andere gevoelen de voorkeur geven.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Eenhoorn (*Nav.* V.; bl. 3, 153). Te onregte wordt BERNARDUS BOSCH, Pred. te *Diemen*, *Dordrecht* en *Bergen op Zoom*, *Luthersch* genoemd. Hij was Pred. bij de *Hervormden;* maar heeft als lid van eenen dichterlijken vriendenkring, waartoe ook JOHANNES LUBLINK *de Jonge*, VAN WINTER, LUCAS PATER en P. MEIJER behoorden, ijverig medegewerkt aan de toenmaals nieuwe berijming van het *Luthersche Psalm- en Gezangboek*, dat in 1779 uitkwam, tot in 1827 in gebruik bleef, en bij ouderen van jaren nog onder den naam van het *Amsterdamsche Luthersche Gezangboek* bekend is. S. J.

De geslachten Metius en Schelven (*Nav.* IV.; bl. 325; V.; bl. 171). Op de lijst der Regeringspersonen van *Hoorn*, achter de *Chronijk* van VELIUS, komt de naam SCHELVEN niet voor, maar wel blijkt daaruit, dat HEYNDRIK PIETERSZ in 1534 Burgemeester van die stad was, die alzoo wel de vader der vrouw van ADRIAEN ANTHONISZ. kan geweest zijn. Of misschien was zij wel eene dochter van MAERTEN PIETERSZ., die van 1520—1524 Schout van *Hoorn* was.

A. J. VAN DER AA.

Goejanverwellensluis (*Nav.* V.; bl. 4, 172). Zie nog over het aldaar in 1787 gebeurde, behalve de, door den Heer A. J. VAN DER AA aangehaalde werken: *Echte bescheiden aangaande het gebeurde aan haare Koninglijke Hoogheid, Mevrouwe de Princesse van Orange en Nassau, geboren Princesse van Pruissen, op hoogstderzelver reize van Nijmegen naar de Orange-Zaal, den 28sten Junij* 1787. Te Nijmegen, bij A. VAN GOOR, 1787.

JACOBUS.

G. Vossius (*Nav.* V.; bl. 5, 173). JOHANNES, zoon van GERARDUS JOHANNES en ELISABETH CORPUT, overleed te *Batavia* den 17den Januarij 1636; volgens een schrijven van den Directeur-Generaal PHILIP LUCASZ., aan den Opperkoopman WOLLEBRANDT GELEYNSZ. DE JONGHE, te *Martapoera* (*Borneo*). Zie Jaarboekje *Zeeland* 1855, bl. 49.

Op bl. 39 van dat Jaarboekje schijnt een drukfout ingeslopen te zijn. Er staat: den 24sten September 1640, dit moet wezen: den 24sten September 1639.

LABORANTER.

G. Vossius. Dat de beroemde DIONYSIUS VOSSIUS (gestorven den 25sten October 1633), niet de kleinzoon, maar de zoon van GERARD VOSSIUS was, blijkt uit VONDEL'S overbekenden en heerlijken troostzang: *Aen* GEERAERT VOSSIUS, *kanonick te Kantelbergh, over zijn zoon* DIONYS, beginnende:

Wat treurt ghe, hooghgeleerde Vos
En fronst het voorhooft van verdriet?
Benij uw zoon den hemel niet.
De hemel treckt: ay, laet hem los.

Evenzoo blijkt het uit VONDEL'S lijkdicht op G. VOSSIUS (gestorven den 17den Maart 1649), dat IZAÄK de zoon, niet de kleinzoon, van GERARD was. CONSTANTER.

De Niezel, *de Kneuterdijk*, *de Neude* (*Nav.* V.; bl. 30. 173). De naam *Niezel* is zeker niets anders dan de verbastering van *Liesdelle*, zoo als deze straat van ouds heette, zeer waarschijnlijk, volgens WAGENAAR, *Amsterdam*, folio, Dl. I.; bl. 19, van *lies* of lisch en *del* of laagte. 't Komt bijkans op hetzelfde neêr als het *Ruschland* d. i. land, met ruschen bezet. — Ware het werk van DE RIEMER mij ter hand, 't zou waarschijnlijk mij blijken, hoe de *Kneuterdijk* van ouds heette, en de naamsafleiding niet moeijelijk zijn. — De *Neude* te *Utrecht* heette in de eerste helft der XIVde eeuw *Noide*, later *Noede* of *Node*. Drieërlei afleiding geeft N. VAN DER MONDE er van op in zijne *Geschied- en Oudheidk. beschrijving van de pleinen, straten enz. der stad Utrecht*, 1845, Dl. II.; bl. 86, bij name: van laag, *nederig* land; van open plein, ledige plaats (misschien doelende op het Hoogd. *öde*); van tour*nooi* (!!) bij verkorting. Het eerste zal wel het naaste aan de waarheid zijn: *node* is laagte. CONSTANTER.

Misscherig (*Nav.* V.; bl. 30). Beter te spellen: *misserig*, en eenvoudig af te leiden van *missen*. Het drukt uit, dat er iets *mist*, iets ontbreekt, en staat geheel gelijk met *defect* van *deficere*. CONSTANTER.

[Van hetzelfde gevoelen is onze begunstiger L. E. G. H. HALBERMA.]

Familiewapens (*Nav.* V.; bl. 30, 174). Ik heb mij zeker in mijne vraag onduidelijk uitgedrukt, althans GASTON heeft mij in zijn antwoord op bl. 174 niet juist begrepen. De wapens, die hij daar opgeeft als te vinden in WELEVELD'S *Handboek*, komen daar (met uitzondering van dat van WELDEREN RENGERS) *niet* voor, en juist *die* leemte had mij aanleiding tot mijne vraag gegeven. Het is mij voornamelijk te doen om de wapens, behoorende tot die aangenomen namen, en om de wijze waarop de tegenwoordige afstammelingen die quartileren. Om duidelijk in het oog te doen vallen wat ik zoek, zal ik tot een verschil van lettersoort mijne toevlugt nemen. Ik vraag dus nogmaals de wapens van: *Alderwerelt* HOUTTUYN, VAN AYLVA VAN PALLANDT (wat hier de hoofdnaam is weet ik niet), *Gevers* LEUVEN, LAMAN *Trip*, *van Lennep* VAN MARSELIS, LAWICK *van Pabst*, DU PEYRON *van Breugel*, VERBOOM *van Reede van Oudtshoorn* en WITSEN *Straalman*. Ik voeg daar nog bij PARKER DE RUYTER ROCHER DE LA RENAYS, SIXMA *van Heemstra* en STORM DE GRAVE (de opgave toch van den datum waarop deze laatste familie tot den adelstand is verheven, brengt mij niet veel verder). Voor het wapen van KERVYN word ik naar het *Armorial* van DE NEUFFORGE verwezen; doch ik doe opmerken, dat die enkel KERVYN geeft en aan niemand toch, die zich met de heraldie bezig houdt, kan het onbekend wezen dat de verschillende takken, als KERVYN DE HEERE, KERVYN DE LETTENHOVE en KERVYN DE VOLKAERSBEKE, het wapen gewijzigd voeren; daarom herhaal ik mijne vraag nog met opzigt tot dezen twee laatsten.

Omtrent het punt van VAN HOLTHE VAN ECHTEN of VAN ECHTEN VAN HOLTHE wil ik mij gaarne gevangen geven, doch ik merk daarbij aan, dat ik die twee (vermeende) familiën bij elkander in een gedrukt stuk vermeld heb gezien, hetgeen dan eene feil zal zijn, doch waarvan mijne vraag het gevolg was.

Het wapen van de familie ELOUT VAN SOETERWOUDE, zoo als het bij de verheffing in den adelstand vastgesteld is, heb ik in den tusschentijd bekomen.

Ik dank L. v. H. voor de inlichting omtrent de familie VAN HEECKEREN *van Wassenaer*.

Zou nog iemand van de medewerkers aan dit Tijdschrift in de gelegenheid zijn, mij het wapen van DE JONGH VAN ARKEL mede te deelen? —t—

Traité des Biblioth. de l'Europe (*Nav.* V.; bl. 30, 174). Indien H. T. bedoelt het werkje *Traité des plus belles Bibliothèques publiques et particulières qui ont été et qui sont à présent dans le monde*. Paris, 1644, in 8°., dan kan ik hem mededeelen, dat in de rijke verzameling van bibliographische werken van den Heer J. L. C. JACOB, Boekhandelaar te *'s Hage*, een exemplaar berust. De schrijver, wiens levensbeschrijving voorkomt in CAMUSAT, *Histoire Critique des journeaux*, was LOUIS JACOB, een roomsch geestelijke, die tevens geschreven heeft de zeldzame werkjes: *Le Bibliothécaire universel*, Parijs 1668, 2 dln. in 8°. en *Bibliographia Gallica universalis*, Parijs 1646—1651, 4 dln. in 4°.; zijnde eene Naamlijst van boeken, sedert het jaar 1643—1651, in *Frankrijk* gedrukt; en dus een voorganger van BEUCHOT'S tegenwoordige *Bibliographie de la France*. J. L. A. I.

Een luir is geen kakstoel (*Nav.* V.; bl. 31). Kan dat niet beteekenen, dat het kind in den stoel en niet in de luir (luur, luijer) moet k....., of dat de gevolgen in het eene en andere geval niet dezelfde zijn, aangezien het kind zich in het eerste geval niet, in het tweede geval wel bevuilt? L. E. G. H. HALBERMA.

[CONSTANTER merkt op, dat de twee eerste door D. F. gevraagde spreekwijzen ook elders dan op *Zuid-Beveland* bekend en gewoon zijn. Omtrent de derde of laatste verwijst hij naar DE JAGER'S *Archief*, Dl. IV.; bl. 344 volg., overgenomen in DE NAVORSCHER, t. l. a. pl., en laat er dan op volgen: „De daar voorgestelde afleiding echter is zeer gezocht; duidelijk komt de geheele spreekwijs daar van af, dat men een woordspeling maakte tusschen den naam *Lillo* en het werkwoord *lillen* of beven, gelijk eene dergelijke woordspeling met *lellen*, d. i. zeuren, kletsen, aanleiding gaf tot eene andere spreekwijze: *hij speelt voor koster van Lillo*".]

Speculaat voor St. Nicolaasgebak (*Nav.* V.; bl. 31, 176). Het komt mij voor, dat het woord speculaat komt van het werkwoord *speculeren*. Het. St. Nikolaasgebak heeft op eenen bepaalden tijd des jaars plaats, en de kinderen weten, dat zij bij die gelegenheid allerlei lekkernijen krijgen, als zij zoet zijn geweest. Zij passen dus goed op, uit *speculatie*, omdat zij *speculeren* op het St. Nikolaasgebak, hetwelk op die wijze langzamerhand zelf speculaat of speculatie is begonnen genoemd te worden.

De naam *speculatie* komt in de Provincie *Utrecht* op verschillende plaatsen voor in de beteekenis van *klein St. Nikolaasgoed*.

L. E. G. H. HALBERMA.

Speculaat voor St Nikolaasgebak. »Speculatie (Spikkelacie)" noemt men te *Aardenburg* het op alle wijzen gevormd suikergebak en banket, waarmede de bakkers op St. Nikolaas en Nieuwjaarsdag speculeren.

G. P. ROOS.

Graven de Wit (*Nav.* V.; bl. 31, 176). Of deze vraag door het medegedeelde van L. J. beantwoord is, valt te betwijfelen. Het trok voorts mijne aandacht, dat WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Woordenboek der Dichters*, Art. WITTE (JACOB EDUARD DE) *Junior*, hem noemt een' zoon van den Amsterdamschen Stads-Architect; van waar hem dit echter bekend was, blijkt niet. Ook in het breedvoerig verhaal van het voorgevallene met DE WITTE, vermeld in het *Vervolg op* WAGENAAR, Dl. V.; bl. 20—51, vind ik daarvan geen gewag gemaakt; wel wordt op bl. 53, in de noot, wederlegd het schrijven van den Hoogleeraar SCHLÖSZER, in zijne *Verdediging van den Hertog van Brunswijk*, 1786, bl. 315, »dat DE WITTE uit medelijden en verwantschap met den Oud-Burgemeester TEMMINCK, zoude vrijgelaten, en op aanbeveling van den Generaal DUMOULIN, in Russische dienst overgegaan zijn".

V. D. N.

———

Het geslacht van Waes (*Nav.* V.; bl. 32: 176). Het door H. M. bedoelde geslacht VAN WAES, wordt vermeld in een werkje, getiteld: *Mémoire historique et généalogique sur la très-ancienne et noble maison de* KERCKHOVE, gedrukt te *Antwerpen*, bij JANSSENS, 1839. Op bl. 141 staat het volgende: »PHILIPPE (VAN DEN KERKHOVE), allié à CATHÉRINE DE WAES (ancienne et illustre maison, dont BUTKENS, *Trophées*, cite des membres parmi les Nobles vassaux de *Brabant* sous le duc JEAN III et ses successeurs), portant *d'argent à trois macles de sables,..*"

Tot dit zelfde geslacht heeft waarschijnlijk ook behoord: »CATHÉRINE DE WAES, Dame de *Trietres* et *Defferans*, veuve de JEAN DE LA RIVIERE, Seigneur de *Warmes*, morte le 8 Juin 1587. Elle étoit fille de LAURENT DE WAES, Seigneur de *Wackene* et *Walleghem*, et de MARIE DU PRET, Dame de *Trietres* et *Defferans*". Zij (CATHERINE) huwde ten tweeden male met WALLERAND DE CROIX, Heer van *Waijenbourg* en *du Bus*, gestorven den 5den Augustus 1560. Zie *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas* (1555—1614), p. 132. Ook wordt in dit zelfde werk genoemd: »FRANÇOIS-JAQUES, Baron DE WAES, Seigneur de *Kessenich*, *Hunsel*, etc. Colonel d'un Régiment d'Infanterie, Brigadier des Armées de LL. HH. PP. les États-Généraux des Provinces-Unies, Commandant de *Stevenswaert* et de *Gibraltar*". Of dit geslacht VAN WAES in betrekking staat tot dat van denzelfden naam, in *Dordrecht* sedert 1385 bekend, durf ik niet beslissen.

M°.

Het geslacht van Waes. HENDRIK VAN WAES, zoon van HERMAN VINKEN, die bij BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, op de lijst der Schepenen voorkomt, was gehuwd met CATHARINA DUIJCK, dochter van GIJSEN DUIJCK en van eene Gravinne VAN DER MARK. Zie FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, genealogie DUIJCK, tweede generatie.

V. D. N.

———

Het geslacht van Wijngaarden (*Nav.* V.; bl. 32, 176). In de *Genealogie* van VAN DER BURGH, derde generatie, leest men, dat CATHARINA VAN DER BURGH huwde THIELMAN OEM, Baljuw van *Zuid-Holland* in 1358. Van hen zijn de Heeren VAN WIJNGAARDEN afkomstig. Zie FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, alsmede bij denzelfden de genealogie OEM VAN WIJNGAARDEN, vijfde generatie, terwijl uit hetgeen bij de achtste generatie vermeld wordt blijkt, dat GODSCHALK OEM in 1432, de Heerlijkheid *van Wijngaarden* kocht, en den *naam* van deze »plaats bij de zijnen voegde". Dewijl nu bij BALEN, *Dordr.* bl. 239, 275 op de Lijsten van Burgemeesters en van Heeren Schepenen, Heeren VAN DEN WIJNGAARDEN reeds voorkomen in de jaren 1357, 1370, 1374, 1378, 1381, 1388, tijdens ook anderen uit het geslacht van OEM dezelfde betrekkingen bekleedden, zoo wordt het vrij duidelijk, dat deze VAN DEN WIJNGAARDEN een geheel ander geslacht uitmaakten, en met dat van OEM niets gemeen hadden.

V. D. N.

Het geslacht van den Wijngaarden. Op de wapenkaart van *Drossaerden der Stadt en Lande van Breda*, voorkomende in de Beschrijving dier stad, door VAN GOOR, vind ik op het jaar 1355, GILLES VAN DEN WIJNGAARDE, en op het jaar 1586, JAN VAN DEN WIJNGAARDEN, Heer van *Crebbe* en *Mel*. Zij voerden tot wapen, een bande van zilver, beladen met drie rozen van keel, op een veld van sabel. Of dit geslacht, even als dat van OEM VAN WIJNGAARDEN, uit *Dordrecht* oorspronkelijk was, is mij onbewust.

M°.

[Deze beide berigten bereikten ons eerst, nadat het aangewezen antwoord, bl. 176, reeds ter perse was. Later zond ons M°. de volgende teregtwijzing.]

Het geslacht van den Wijngaarden. F. F. C. STEINMETZ geeft door de beantwoording dezer vraag blijken, dat hij niet te huis behoort op het gebied der genealogie. Bij VAN LEEUWEN, GOUTHOEVEN en BALEN, vindt men eene uitvoerige stamlijst van het geslacht OEM, in 1432 verlijd met de Heerlijkheid *Wijngaerden* waarna het zich schreef OEM VAN WIJNGAERDEN of ook wel enkel VAN WIJNGAERDEN. Het geslacht VAN DEN WIJNGAERDEN, dat reeds in 1370 te *Dordrecht* de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde, heeft dus blijkbaar niets gemeen met dat van OEM VAN WIJNGAARDEN.

M°.

———

Rouwvoer (*Nav.* V.; bl. 32, 177). Zou *rofoder*, *roufoder* tegenwoordig geschreven moeten worden *rouwvoer?* Mij dunkt zulks niet; ik zou schrijven *ruifvoeder*, in tegenstelling

van bakvoeder, of *ruigvoeder*, in tegenstelling van fijn voeder.

Ruifvoeder is dan het voer, dat in de ruif gevoerd wordt (hooi, gras) terwijl *bakvoeder* het voer is, dat men in den bak voert (brood, haver). Evenzoo staan *ruigvoeder* en *fijn voeder* tegen elkander over.

L. E. G. H. HALBERMA.

Boddraagster (*Nav.* V.; bl. 32, 177). KILIAEN heeft *bodde* j. *botte* verklaard met *corbis dorsuaria* en *boddeker* voor *kuiper* als een Geldersch woord aangeteekend. Is het woord in *Gelderland* verloren gegaan, nog is *bot* in *Luikerland* de gewone benaming voor mand, welke op den rug wordt gedragen, en heeten de *boddraagsters* daar *bot-rossen*. Zie J. M. BORMANS, *Lijst van woorden en spreekwijzen uit het Truiersch dialekt* in DE JAGER'S *Arch. v. Ned. Taalk.* Dl. II.; bl. 360 verv.

CONSTANTER.

[Ook onze geachte medearbeider A. J. VAN DER AA citeert KILIAEN, en vervolgt hierna zijn berigt aldus: „Men schijnt vroeger in ons land ook op die wijze zoode en aarde vervoerd te hebben. In *België* is dit nog gebruikelijk, wanneer men eene hoogte wil opwerpen. Zoo herinner ik mij dat ik, in 1825 te *Sart-Moulin* wonende, de aarde, waaruit de hoogte bestaat, waarop de Leeuw van Waterloo is geplaatst, op die wijze door Walinnen op *bodden* of *rugkorven*, aldaar *hottes* genoemd, heb zien naar boven dragen, terwijl die vrouwen gedurende hare wandeling zich tevens bezig hielden met het breiden van kousen".]

Het Familiewapen van van Hulten (*Nav.* V.; bl. 32, 177). Als *bijzonderheid* kan nog medegedeeld worden, dat bij FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, Dl. I., in de genealogie van DE BLAU, vijfde generatie, wordt vermeld LUCAS VAN HULTEN in leven Majoor en Capitein op Stad en Lande, welke gehuwd was met ANNA CATHARINA VAN BRUNSVELT, dochter van THEODORUS, Secretaris van de Provinciale Rekenkamer van Stad en Lande, en van GEERTRUID KNOCK, de eerste vrouw van THEODORUS.

V. D. N.

Blaauwe of geregtssteenen (*Nav.* V.; bl. 38, 179). Ik kan er den *roôsteen*, de gewone benaming van de kaasmarkt te *Hoorn* bijvoegen.

CONSTANTER.

Schoonschrijvers (*Nav.* V.; bl. 39, 179). Tot de door COLLOT D'ESCURY niet genoemde, schoonschijvers, behoort MARIA STRICK van 's *Hertogenbosch*, van welke een werk bestaat, getiteld: *Tooneel der loflijcke schrijfpen, ten dienste van de Constbeminnende Jeucht*, door MARIA STRICK, *Fransoysche schoolhoudende binnen de wijdtvermaerde Stadt Delft. Ghesneden door* HANS STRICK A°. 1607, langw. 4°., bevattende met het gesneden titelblad, 33 platen of bladen. Nog is van haar: *De Schat oft voorbeelt ende verthooninghe van verscheyden Geschriften ten dienste van de Liefhebbers der hoochloflycker konste der Penne, enz., door* M.S., *Fransoische schoolhoudende binnen de wijtvermaarde koopstadt Rotterdam, Gesneden door* HANS STRICK, waarvan de 3de editie van 1618 is. Daarin is haar portret, zeer fraai door WILH. DELFF gegraveerd; bovenaan vindt men hare spreuk: *Myn saligheyt van d'Hemel;* omschrift: MARIA STRICK *van 's Hertoghenbosch, aetatis* XLI; onderschrift: de woorden van *Psalm* 34 vs. 11; voorts: MICHAEL DE MIEREVELT pinxit.; en geheel onderaan, een zesregelig vers van HIERONYM. HIRNIUS, *Magdeb.* Het werk bevat voorts: *Sonnetten, Lofdichten*, t. w., van VAN VELDE, D. VAN VLIERDEN, D. MANHORST en G. SYLVIUS, en heeft met het titelblad 30 bladen of gesneden platen. Men vindt haar vermeld bij G. D. I. SCHOTEL, *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, 1841, bl. 80 en 118, noot (106), en hare werken, in den *Catalogus* der verkooping van liefhebberijen en prenten van den Heer JAN BISSCHOP te *Rotterdam* in 1771, Prentkabinet N°. 113, en in den *Catalogus* van boeken (van J. KONING) *Amst.*, Sept. 1828 bij DEN HENGST & ZOON, bl. 121, N°. 182.

Van JAN VAN DEN (niet DER) VELDE, »Francoysch SchoolMr. binnen de vermaerde Coopstadt *Rotterdam*, A°. 1605 (volgens den titel van een exemplaar van zijn *Spieghel der Schrijfkonste*, fraai door K. V. MANDER *inv.* et J. MATTHAM *sculps.*, met zijn portret op 36 jarigen leeftijd, almede door J. MATTHAM, met het omschrift: *l'ecriture demeure, La voix se perd;* en het onderschrift: *'t Leeft al van den velde*), bestaan meer andere werken; zie den *Catalogus* Sept. 1828 bij DEN HENGST & ZOON, Amst., bl. 119 en volg., alwaar onderscheidene schriften van zijne hand voorkomen, o. a. het *Handschrift van den Spieghel*. Ik bezit nog een exemplaar van *Deliciae variarum insigniumque scripturarum Autore* JOANNE VELDIO *scriptore celeberrime.* GERARDUS GAUW, *sculpsit, Harlemensis* 1604, langw. kl. 4°. met 50 bladen gesneden schrift. — VAN DEN VELDE was geboren te *Antwerpen* (1568) en zoon van HANS VAN DEN VELDE, Nagelmaker aldaar; hij overleed in 1623. Van hem bestaat nog een tweede portret op 53 jarigen leeftijd, A°. 1621, met zijn wapen daaronder en het omschrift: *'t Leeft al van den Velde.* JAN en EZAIAS VAN DEN VELDE, geb. 1598 en 1599 te *Leyden*, voorname schilders en graveurs waren waarschijnlijk zijne zonen.

Tot deze soort van *schriften* kan ook gebragt worden *Schrijfkunst-Boeck*, door ANTHONI SMYTERS van *Andtwerpen*, Amst. 1613. GERARDUS GAUW, *sculpsit*, langw. formaat.

Vermaarde *Schoonschrijvers* waren behalve de door D'ESCURY genoemde: JEAN DE LA CHAMBRE te *Haarlem* 1666; DAVID ROELANDS of ROLAND te *Vlissingen*, 1616, aet. 44; SAMUEL

DE SWAAF te *Middelburg*, 1627, aet: 30. Van alle dezen bestaan *portretten*. V. D. N.

Schoonschrijvers. Mij zijn schoonschriften bekend van:

SIMON DE VRIES, lang 4°., in het bezit van den Heer G. T. N. SURINGAR, te *Leeuwarden*.

MARIA STRICK, »Francoysche schoolhoudende binnen de wijdt vermaerde stadt *Delff* (1611)," gesneden door HANS STRICK, bevattende met den titel 20 platen of bladen, in lang 4°.

JAN VAN DEN VELDE, »Françoysche Schoolm^r^. binnen de Konstrijcke ende wijtvermaerde stadt *Haerlem* (1620)". D. V. HORENBEECK, *exc.* GERARDUS GAUW, *Haerlemensis*, *Sc.*, bevattende met den titel 12 bladen of platen, in folio.

JOHANNES HEUVELMAN, »liefhebber van de edele pennekonst, tot een gedachtenisse toege-eygent en opgeoffert aen desselfs lieve huysvrouwe MARIA VAN DEN HOVE," bevattende met den titel 27 bladen of voorbeelden, in folio (1659). Daar schijnen echter voorbeelden uit geligt te zijn. Alle drie zijn in mijn bezit.

Er moeten, dunkt mij, van die schoonschriften meer soorten bestaan; en een algemeen depôt daarvan bij *'s Rijks Archief* kon voor de aldaar aanlandende liefhebbers welligt zijn nut hebben. C. G. B.

Te hei of te fei (*Nav.* V.; bl. 63, 181). W. SLUYTER zegt in zijn *Eensaem Huys- en Winter-leven*, bl. 26, uitgave van 1739:

„Noch in gebrack, noch in gebrek,
Blijft sinlijkheyd in haer bestek:
Soo dat ik middelmaet bewaer,
Niet al te morsig noch te klaer.
't Is hier bewaert voor y en fy!
En dat is al genoeg voor my,
En elk die niet te nauw en siet,
Het blinkt 'er noch en stinkt er niet"

Te *Groenlo* zegt men: *'t Is de rie of de zwie*, d. i. het is hollen of stilstaan. Σ.

Aangroeijing van het ijs in de rivieren (*Nav.* V.; bl. 63, 183). Het antwoord op de gedane vraag t. e. a. pl. is te vinden in: *Diss. phys. de glacie, ejusque formation auct.* E. C. BUCHNER, *Mag. Math. Phil. nat. et med. doct.* Lugd. Bat. apud J. C. CIJFVEER, 1834.

Twee metalen penningen (*Nav.* V.; bl. 70, 185). Een dergelijke penning als de eerste, met dit onderscheid, dat de man in plaats van op een' ezel op een' kruiwagen gekrooijen wordt, heb ik gezien: 't is NAPOLEON I.

G. P. ROOS.

Oude gravuren met spreekwoorden (*Nav.* V.; bl. 72, 185). Ik betuig den HH. W. D. V. en HARREBOMÉE mijn' dank voor hunne welwillende inlichtingen over de bewuste gravure. Ganrne voldoe ik aan het verzoek van den laatstgenoemden, om nog de andere spreekwoorden, welke op mijne plaat voorkomen, aan ZEd. op te geven. Het zijn de volgende:

Hij vacht zijn gatt an de poort. Hem roeckt niet wiens hues dat brent, als hij hem bij calen wermen mach. Dese slaen den anderen den ball tho. De craene, heft den voss ghenoet. Dese besiet dat water in een holten clomp. Dese beschitt de geheele werrelt. Geen soo schieven pott, dan daer comt een decksell to. Dese fluyt op den bessem. Dese ruert den duijm. De wolff ett well een ghetelt schaep. B—S.

Oude gravure met spreekwoorden. Eene in mijne prentverzameling te vinden prent, min of meer als de opgegevene, behelst de 16 volgende spreekwoorden, in volgorde van links naar regts, letterlijk:

1. Desen hangt de Huijck nae de wint. 2. Desen vist achter het Nett. 3. Dees draecht het Water in den enen ende t'Vier in d'ander handt. 4. Dees leijt tusschen 2 stoelen in d'assche. 5. Desen loopt met sijn hooft tegen de muer. 6. Desen veecht zijn gadt aen den Poort. 7. Desen drayt de Werelt op sijn Duym. 8. Desen heeft een gladden Ael bij den staert. 9. Hier is den Oven door gesteecken. 10. Dees drayen met alle Winden. 11. Desen beschijt de Werelt. 12. Desen hangt de Kapp op den Tuyn. 13. Den een heeft de Sonne mee, en d'ander tegen. 14. Die eerst komt die eerst Maelt. 15. Dit is een Pijlaer bijter. 16. Een luy mens is een Duijvels oorkussen.

Onder aan, in het midden, staat:

I. Ottens exc. amst.

en geheel in het midden:

S.

Zoude dit laatste niet te kennen geven, dat de uitgever onderscheidene soorten van die prenten bezat? en het denkbeeld van *oortjes-prenten* bevestigen?

't Watermerk van 't papier is 't wapen van *Amsterdam* en NB. C. G. B.

Jean Léger en Jaques Brez (*Nav.* V.; bl. 73, 187). Over JAQUES BREZ verwijzen wij HENRY naar de *Biographie Universelle*, T. III, p. 141, welk artikel echter verbeterd moet worden, met hetgeen gevonden wordt in het werkje van Ds. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS: *De Waalsche Gemeente in Zeeland*, bl. 118, alwaar BREZ voorkomt onder de predikanten der Waalsche gemeente te *Middelburg*. Bl. 103 vinden wij ook ten zijnen aanzien vermeld, dat hij te *Middelburg* als predikant den 26sten Julij 1798 overleed, hetgeen met het, door den vrager opgegevene, als zoude BREZ, sedert 1796 te *Utrecht* gewoond hebben, niet overeenkomt. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Jean Léger en Jaques Brez. In het *Archief voor Kerkel. Geschiedenis, inzonderheid van Nederland,* verzameld door KIST en ROIJAARDS, Dl. XVII, Leyden, 1846, vindt men een medegedeeld handschrift over *het terugkeeren der Waldensen in hunne valleijen*, waarbij Prof. KIST in eene Bijlage A. *de literatuur betreffende de Waldensen* opgeeft. Aldaar leest men, nopens LÉGER en BREZ, op bl. 190, 125 en 136, het volgende:

»*Histoire Generale des Eglises Evangeliques des Vallées de Piemont; ou Vaudoises. Divisée en deux Livres, dont le Premier fait voir incontestablement quelle a esté de tous tems, tant leur Discipline, que surtout leur Doctrine, et de quelle manière elles l'ont si constamment conservée en une si grande pureté, dès que Dieu les à tirées des tenèbres du Paganisme jusques à present, sans interruption, et necessité de Reformation. Et le second traite generalement de toutes les plus considerables Persecutions qu'elles ont souffertes, pour la soûtenir, surtout dès que l'Inquisition a commencé à regner sur les Chrétiens, jusques à l'an* 1664. *Par* JEAN LÉGER, *Pasteur et Moderateur des Eglises des Vallées, et depuis la violence de la Persecution, appellé à l'Eglise Wallonne de Leyde. Le tout enrichi de Tailles douces. A Leyde, chez* JEAN LE CARPENTIER, 1669, 2 vol. Schoon hier voor de oudere Geschiedenis nog alle kritiek ontbreekt, is dit toch het hoofdwerk over de Waldensen. Eene Hollandsche vertaling verscheen onder den titel: *Gedenkschrift aangaande de voorvallen der Evangelische kerken van de Valleijen van Piemont, anders Waldensen, enz.* door J. LEGER, Leyden 1670, fol. De vertaling behelst echter slechts het eerste Deel. Het tweede is niet gevolgd. Zie MARTINET, *Kerkelijke geschiedenis der Waldensen*, 2de druk, bl. 4. Eene Hoogduitsche vertaling, door J. E. VON SCHWEINITZ bezorgd, verscheen te *Breslau*, 1750, in 4°.

Histoire des Vaudois, ou des habitans des Vallées occidentales de Piémont, qui ont conservé le Christianisme dans toute sa pureté, et à travers plus de trente persécutions, depuis le commencement de son existence jusqu'à nos jours, sans avoir participé à aucune réforme. A Paris, Lausanne et Utrecht, 1796. Tom. I, 132 pp. Tom. II, 268 pp. 8°. De schrijver (JACQUES) BREZ (zie *Preface*, p. xxiv) was Waldens, maar leefde en schreef te *Utrecht*. Eene Hoogduitsche vertaling van dit werk verscheen onder den titel: *Geschichte der unter d. Name: Waldenser berühmten u. noch bestehenden. Rel. Secte und ihrer mehr als* 30 *erduldeten Verfolgungen. a. d. Franz.* Leipz. 1798, 2 Th. 8°."

En volgens eene *Naamlijst van de Predikanten der Waalsche Gemeente te Leyden*, is JEAN LÉGER, in 1662 van *St. Jean de Lucerne*, in de Valleijen van *Piemont*, bij die gemeente tot Predikant beroepen, en in 1671 aldaar overleden. J. VAN DER BAAN.

[Behalve de bovenstaande bijzonderheden, meldde ons de Heer V. D. N. nog, dat JEAN LÉGER in 1625 te *Villeseche* geboren werd, en dat zijn vader, JACQUES LÉGER, Consul-Generaal in de vallei van *St. Martin* was.

Nopens JACQUES BREZ vernemen wij van onzen geachten Correspondent o. a. het volgende;

„JACQUES BREZ, over wien almede een zeer kort berigt in de *Biographie Universelle*, Brux. 1843, voorkomt, wordt aldaar, naar het schijnt, verkeerdelijk gezegd te *Middelburg* geboren te zijn. Elders wordt hij een *geboren Zwitser* genoemd, denkelijk naar zijne eigene verklaring; zie *Konst- en Letterbode*, 1792, of VIIIste Deel, bl. 100, alwaar een verslag van het werk van BREZ, *La Flore des Insectophiles*, etc. Utrecht 1791, voorkomt, in welk werk de *waarnemingen* en *voorspellingen*, naar aanleiding der Insekten-leer door QUATREMERE D'ISJONVAL, gedaan en opgegeven zijn. Uit den *Nieuwe Konst- en Letterbode*, 1797, Dl. VIII, bl. 203, blijkt zijne benoeming in dat jaar tot Lid van het *Zeeuwsch Genootschap* te *Middelburg*, bij welke gelegenheid hij predikant in de Waalsche kerk te *Middelburg* wordt genoemd, gelijk hij ook als zoodanig voorkomt op de *Lijst der Predikanten* bij die gemeente aangesteld in 1796, in het werk van AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche Gemeenten in Zeeland*, 1848, bl. 118."]

Met spek schieten (*Nav.* V.; bl. 94, 187). A. DE JAGER, *Taalk. Mag.* III.; bl. 119, vindt de verklaring van BILDERDIJK niet onaannemelijk. Ik zou eerder denken aan den scheldnaam *spek*, waarmede onze voorouders gewoon waren de Spanjaarden uit te maken — te meer, omdat de Maranen bekende bluffers en grootsprekers waren.

CONSTANTER.

Met spek schieten. In het Deensch is *spøg*, boert; en *at spøge*, boerten, jokken, schertsen. Kan dit ook met de bedoelde spreekwijze in verband staan? 't Is eene vraag als eene andere. Σ.

Geboortedag van Napoleon I (*Nav.* V.; bl. 94, 188). In een werkje hetwelk tot titel heeft: *Vie Abrégée de* NAPOLEON BONAPARTE, *Empereur des François, par* M. MICHAUD JEUNE. *Extrait de la biographie universelle, supplément, tome LXXXV, Bruxelles, Société Typographique Belge*, 1844, leest men: (tome I.; pag. 8). »L'acte du premier mariage de NAPOLÉON, inscrit sus les registres de la mairie du 2e arrondissement de *Paris*, ou il se maria en 1796, fixe la date de sa naissance au 5 février 1668, et beaucoup de gens qui out vu cette date, pensent encore quelle est exacte. Cependant ECKARD, notre collaborateur, qui avait examiné cette question avec soin, et qui etait d'abord de cet avis, s'est ensuite convaincu, par un extrait des registres de l'état civil d'*Ajaccio* qu'il avait fait transcrire sur les lieux. que NAPOLEON naquit réellement dans cette ville, le 15 Aout 1769. Peu de temps avant de mourir, ECKARD

avait établi cette opinion dans un écrit intitulé: BONAPARTE *est-il né français?* BOURRIENNE, qui avait connu NAPOLEON dès l'age de neuf ans, est du même avis. Son état de servises, tiré des archives de la guerre, que nous avons sous les yeux, vient à l'appui de cette opinion, qui est aussi la notre.".'

S. v. W.

Groot tooneel van verwarringen (*Nav.* V.; bl. 99, 190). Voor eenige jaren kocht ik een paket boeken, waarin zich juist het door D. gevraagde bevond. Door het uitleenen ben ik echter den eersten zang kwijt geraakt. Wanneer nu D nog belang stelt in den derden zang, waarbij ook de bijlage is betrekkelijk den eersten zang, dan wil ik hem dien wel op vrachtvrije aanvrage afstaan.

Krommenie. W. AVIS.

Monteringen van de gewapende Schutterijen en burgerkorpsen in Nederland (*Nav.* V.; bl. 195). In mijne verzameling is eene gekleurde *teekening*, overeenkomende met de door BRU.. veronderstelde plaat N°. 1, waarbij eene geschrevene beschrijving. H....

Van Leeuwen (*Nav.* IV.; bl. 293; V.; bl. 201). Graven VAN TOLL, zijn mij hier te lande nergens voorgekomen, doch wel een hoog adellijk geslacht van dien naam, door den Huize van TEYLINGEN voortgekomen uit het grafelijk Huis van HOLLAND.

FLORIS VAN TOLL, derde Heer van *Toll*, schildknaap, kleinzoon van FLORIS VAN TEYLINGEN, Ridder en eerste Heer van *Toll*, was gehuwd met ODILIA VAN LEEUWEN, *alias* DE GOUDA. Hij leefde in de jaren 1337, 1350, 1358, 1368.

In hoe verre nu de familie VAN LEEUWEN, vermeld in de noot op bl. 201, van NAV. V.; geregtigd is, tot het voeren van het wapen van VAN TOLL, durf ik niet beslissen.

De schrijver van de *Oudheden en Gestichten van Delft en Delfland*, (*Leyden*, 1720), zegt in de voor dit werk geplaatste Inleiding, dat hij te *Delft* een' hoefsmid gekend heeft, »dewelke uyt de oude VAN TOLLEN gesprooten was, en zijn geslagtregister in zijn kamer had hangen."

Het geslachtregister van de familie VAN TOLL, vindt men bij BALEN, fol. 1251—1262.

M°.

H. Niman (*Nav.* IV.; bl. 326; V.; bl. 202). Deze is ongetwijfeld dezelfde als DAVID HERMANSZ. NIEMAN, *Oculist*, wonendete *Amsterdam* wiens *request*, gerecommandeert bij Borgemeesters en regeerders der stad *Amsterdam*, tot het verkrijgen van *Octroy*, bij de *Generale Staten* gelezen zijnde den 9den Augustus 1618 »is geresolveerd en goetgevonden, alvorens daarop te disponeren, dat den suppliant, eerst aan hare Ho: Mo: zal toonen bij eene proeve, wat zijn werk is;" terwijl blijkt, dat, bij *resolutie* van den 13den September daaraan volgende, aan hem is »geaccordeert *Octroy*, omme voor den tijd van *zeven* jaren naastkomende in de Ver: Nederlanden alleen te mogen maken zijne inventie en conste, omme den toets en marmersteen door d'inventie van eenen molen, en sonderlinge practijke, soo bequamelijk te bereiden, dat men daarvan kan maken, sonder iets te loor te gaan, colummen, tafels en allerhande diverse fraaie dingen, met opgeheven vergulde en versilverde letteren, historien en memorable geschiedenissen, tot groot vermaak van een iegelijk, ja al wat men op papier kan prenten, en dat soo suiver en schoon, dat het eenen glans heeft als een spiegel." Zie *Extracten* uit de *Resolut. der Gener. Staten*, medegedeeld door J. J. DODT. V. FLENSBURG, *Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschied.*, Utrecht, Dl. VII.; bl. 38 en 41.

V. D. N.

Muntingh, *Schultingh*, *Scholtingh* (*Nav.* V.; bl. 38, 202, 203). Kan *Muntingh* niet zijn muntregter, die regt sprak in geval van muntsnoeijing, muntvervalsching enz.?

Schultingh, schuldregter, die regt sprak ten aanzien van schulden, schuldvorderingen enz.?

Scholtingh, scheldregter, die regt sprak bij scheldpartijen, in geval van beleediging enz.?

L. E. G. H. HALBERMA.

Heraldische Vragen (*Nav.* V.; bl. 38, 203). Het antwoord daarop ter l. a. pl. door M°. gegeven, laat niet te wenschen over. Doch daar men zich met het onderwerp der Heraldie te regt bezig houdt, als uit meer dan een oogpunt de aandacht van den opmerker niet onwaardig, acht ik het niet onbelangrijk hier te vermelden, wat er na het vaststellen van bepaalde soorten van kroonen van de onderscheidene adellijke titels in 1817 gebeurd is. In het antwoord wordt gezegd, dat (ten gevolge dier vaststelling) bepaald werd, *dat de eenvoudige edellieden hun wapen zouden dekken met de Nederlandsche ridderkroon.* Wie zijn nu de eenvoudige edellieden? Natuurlijk zij, die het praedicaat van *Jonkheer* voeren. Vandaar dat de meeste geslachten, die in den Nederlandschen Adelstand verheven zijn, de Nederlandsche ridderkroon op hun wapenschild *hebben bekomen*. Die kroon, door *vijf* punten met paarlen versierd, aangeduid, wordt in het diploma beschreven. Men neemt die niet willekeurig aan. Dit is echter geschied, en wel door personen die geene edellieden waren; maar de billijkheid vordert te zeggen, dat zij hierin zijn misleid, door een' graveur te '*s Hage* wonende, een oud man, die in zijne eenvoudigheid begreep, dat de

Nederlandsche ridderkroon, voor de *Nederlandsche ridders* moest dienen, dat is, voor dezulken, die met eene Nederlandsche ridderorde, hetzij die van den *Nederlandschen leeuw*, hetzij met de *Militaire Willemsorde* begiftigd waren. Wel mogen die ridders het ordeteeken, als beneden aan hun wapenschild hangende, vertoonen, maar geene edellieden zijnde, mogen zij hun wapenschild, ter zake van die decoratie, met geen ridderkroon dekken. De graveur begreep dit anders, of liever begreep de zaak niet, en vertelde aan hen, die bij hem kwamen, dat zij ridders (van eene der gemelde orden zijnde) het regt hadden, om de Nederlandsche ridderkroon op hun wapenschild te plaatsen. Zoo is die kroon, de kroon met vijf paarlen, bestemd tot versiering der wapenschilden van hen, die edellieden zijn, boven de wapenschilden gekomen van hen, welke het niet waren: eene omstandigheid welke ligtelijk tot verwarring aanleiding kan geven, doch door deze opgave wordt toegelicht, en derhalve nu reeds tot opheldering kan dienen van hen, welke later welligt met eenige vraag te dien aanzien zouden voor den dag komen. ——d.

Heraldische vragen. Ter beantwoording dezer door L. v. H. gedane vragen, kan niet anders worden gezegd, dan hetgeen aan hem reeds moet bekend zijn; te weten: dat ofschoon over de regels in de wapenkunde onderscheidene, vooral Fransche werken in dat vak, de noodige inlichtingen geven, echter bepaaldelijk voor die hier te lande, wat de verledenen tijd betreft, slechts één werk bestaat, te weten dat van THOMAS DE ROUX, hetwelk eerst verscheen onder den titel van *Den Nederlandschen Herauld ofte Tractaet van Wapenen enz.* Amst. 1645 in fol. bij JAN JANSSEN, en later onder dien van *Adelijk Tooneel ofte Historische Beschrijvinge van allerley Trappen van Adeldom enz.* Amst. 1673 in fol. bij HEND. en DIRK BOOM; welke beide uitgaven, mij, bij vergelijking, gebleken zijn een en hetzelfde werk te wezen. LE ROUX te *Bergen op Zoom*, uit een oud adellijk en burgemeesterlijk geslacht geboren, stierf den 7den September 1660, en mag, volgens de verklaring van den Baron VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, in zijne *Inleiding* tot de *twee Brieven over de Ridderorde van St. Jacobs Broederschap*, 's Hage 1827, bl. x, voor een klassiek auteur in de heraldiek gehouden worden. In genoemd werk van bl. 210 § cxv, begint hij zijne beschrijving van het timbreren of versieren van wapens, *helm*, *cimier*, *kroon*, enz., in een woord: alles wat dient tot sieraad des wapens; zoodat de gedane vragen N°. 1 en 2, daar een zoo goed mogelijk antwoord zullen vinden. Over de *bande* en de *barre* of de 3de vraag, zie men het IIde Deel van het werk van LE ROUX, bevattende *de korte beteekeninghe der konstwoorden enz. in Herauldie*, zijnde Alphabetisch gesteld, en waaruit schijnt te blijken, dat er verschil bestaat tusschen *bande* en *barre*, als moetende de *bande* komen uit den regterhoek tot beneden in den linkerhoek, terwijl de *barre* juist tegenovergesteld, van den linker bovenhoek naar den regter benedenhoek gaat, en dat deze tevens een merkteeken der bastaarden is, als zijnde gekomen van de linker zijde. Zoo schijnt ook *tranché* bij de *bande*, en *taillé* bij de *barre* te behooren; zie op het woord *coupé*. Op de 4de vraag zal het antwoord best te vinden zijn op het woord *contourné*, dat gebezigd wordt, wanneer eenig voorwerp, tegen de gewone wijze, naar de linkerzijde gekeerd is, daar alle gedierten en ook levenlooze zaken, gemeenlijk naar de regterzijde moeten worden gekeerd.

V. D. N.

Onbekende wapens (*Nav.* V.; bl. 53, 203). Eene familie VAN BERCHUYS, te *Groningen*, voert het wapen: van keel, met een chevron van zilver. vergezeld van drie leliën van goud, geplaatst 2 *en chef* en 1 *en pointe*.

M°.

Aanwijzing van de aloude Ottogracht (*Nav.* V.; bl. 64, 203). Aangezien men nu weder op het oude gevoelen terugkomt, alsof de tegenwoordige *Honte* of *Westerschelde* oorspronkelijk door Keizer OTTO zou gegraven zijn, zal ik hier laten volgen wat er de geleerde J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, in het door mij bijeen gebragte *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*, Dl. VIII.; bl. 643 en 644, van zegt. »De Vlaamsche kronijken melden, dat Keizer OTTO eene graft heeft laten vervaardigen tot grensscheiding van zijn rijk. Was dit na de twisten tusschen hem en ARNULF in 946, dan moet men dat graft graven met MEYERUS brengen tot 949. In het *Chron. S. Bavonis* leest men evenwel ad a. 941: »OTTO Imperator de Scaldis fossato ante pontem ST. JACOBI usque in mare extensum *a nomine suo omnem pagum Ottingum* vocavit, quo regni Francorum et imperii orientalium fines determinavit" (d. i. Keizer OTTO, van de Schelde, bij St. Jacobsbrug eene gracht gegraven hebbende, noemde, naar zijnen naam, het land *Ottingen*, waar hij de grenzen van het gebied der Franken en het Oostersch Keizerrijk bepaalde). Deze *Pagus Ottingus* omvatte dus de later genoemde *vier Ambachten*, op welker zuidwestelijke grens werkelijk het *Cluservaardeken* gevonden wordt, dat van *Gent* nagenoeg Noord op tot *Cluse* (*Cluyse*) loopt, hetwelk eertijds aan den oever der *Sincfale* lag en zijnen naam zal gehad hebben van eene sluis (*écluse*) of andere afsluiting. Dit *vaardeken* zal dus de *Fossa* zijn geweest, later voortgezet als uitwatering of vaart tot bij *Biervliet*, waar de sluizen in de

dertiende eeuw werkelijk weggeslagen werden en *de Braakman* gevormd werd. Wij maken dit op uit de bepalingen, gemaakt bij den vrede van 1057, tusschen Keizer HENDRIK en Graaf BOUDEWIJN, waarbij de laatste verkreeg, volgens D'OUDEGHERST: »toute la terre, qui est situé entre l'Escault et la Tenre, ensemble le chastel de Gand avec *tous le pais, qui gist entre l'Escault et le Honte, depuis la fosse appellée Ottinghe jusques devant Anvers, y joindant les ysles de Zélande*", (d. i. al het land, hetwelk gelegen is tusschen de Schelde en de Dender, benevens het kasteel van Gent, met al het land, liggende tusschen de Schelde en de Honte, van de gracht, genaamd *Ottinghe*, af tot bij Antwerpen, de Zeeuwsche eilanden daaronder begrepen). De limietopgave is zeer duidelijk. De Schelde ten Z., de Honte ten N., Antwerpen ten O., en de Ottinge ten W., waar het Clusevaardeken de grens der vier Ambachten vormt. MEIJERUS heeft daarom ook eenvoudig: insulas Zelandicas, Castrum Gandavense cum Quatuor Officiis caet., (d. i. de Zeeuwsche eilanden, het kasteel van Gent, met de vier Ambachten enz.)" (*)

Uit het in de noot gezegde kan men opmaken, dat VAN VAERNEWIJCK hetzelfde gevoelen als VOISSIN aankleefde, en van daar bij eerstgenoemde de uitdrukking *achter de Vrijdagsmërt te Gent*. A. J. VAN DER AA.

Boëtius Epo van Roordahuizum (*Nav.* V. bl. 70, 204). In de *Epistolarum ab Illustribus et Claris viris Scriptorum centuriae tres* van den verdienstelijken SIMON ABBES GABBEMA, in 1665 te *Harlingen* uitgegeven, vindt men op bl. 227—233 vier brieven, door BOËTHIUS EPO RHORDAHUSIUS aan SUFFRIDUS PETRI geschreven, en op bl. 416 eene van S. PETRI aan BOËTHIUS EPO.

Daar de Heer R. W. T. misschien in deze brieven belang stelt, meen ik hem door middel van DE NAVORSCHER hierop opmerkzaam te moeten maken. B—S.

Romulus premier Roi (*Nav.* V. bl. 72, 205). Of ze elders gedrukt zijn is mij onbekend, maar men vindt ze beide in het schoolboekje, getiteld: *Nouvelle méthode et phrases faciles; les quatrains moraux, abregé de l'histoire Romaine. Chronologie de l'histoire de France, et l'histoire des Sept provinces Unies, en Vers.* à Amsterdam, *chez* ADAM MEIJER, *Libraire, vis à vis l'Eglise neuve*, kl. 8°., zonder jaartal. Ook is de maker er van mij niet bekend; maar ze zijn van ouden datum, want vóór 70 jaren leerde ik ze al van buiten. ICHNEUTES.

(*) AUG. VOISSIN plaatst de OTTO's *graft* binnen Gent, en zegt, dat zij uitwaterde door de sluis het Paddegat, bij het St. Baafsklooster en dat die sluis door eenen muur en toren verdedigd werd. Zie zijne *Guide de Garn.*, p. 4.

Spreekwijzen (*Nav.* V. bl. 94, 206). *Oliedom* is geen verbastering van *olik dom*, maar van: *zoo dom als een olifant*, gelijk men de spreekwijze zeer dikwijls in haar geheel hoort. Hielden dan onze vaderen in hun »*oliedomheid*" een der schranderste dieren voor een type van domheid? Volstrekt niet, maar ook 't geen ik zoo even de spreekwijze »in haar geheel" noemde, is slechts bij verkorting uitgedrukt. Het geheel is: *zijn domheid is zoo groot als een olifant* en niet de *domheid*, maar de *grootte* van den olifant is het derde van vergelijking. Veel wat groot is in zijne soort werd oudtijds en wordt nog bij den olifant vergeleken. Deze verklaring oordeel ik aan de spreekwijze in kwestie te moeten geven.

H. M. C. v. O.

[De schrijver moge het voor zijn taalkundig geweten verantwoorden, hoe dat *fants* in *olifantsdom* is weggemoffeld.]

Hooglied (*Nav.* V. bl. 73, 187, 206, 207). Ter voldoening aan HENRY's vraag, en ter aanvulling van het geen reeds ter laatst aangehaalde plaats is medegedeeld, moge dienen de volgende opgave van schrijvers over het Hooglied.

THOM. PERCY, *het lied van* SALOMO, *op nieuw vertaald met eene uitlegging van het zelve, en daartoe behoorende aanteekeningen.* Uit het Engelsch. *Amsterdam* 1772.

JOSUA VAN IPEREN, *brieven over het Hooglied, waarin de nadruk der betuigingen, de afwisselingen der samenspraken, en het fraaije der Poëzij, uit de zegswijzen en gebruiken der Oosterlingen, op eene nieuwe wijze worden opgehelderd.* 2 deelen. *'s Hage* 1776.

T. HARMER, *schets eener nieuwe verklaring van* SALOMONS *Hooglied, overgezet en met eene voorrede en aanmerkingen verrijkt door* JOSUA VAN IPEREN *als een vervolg zijner brieven.* *'s Hage* 1778.

JO. THEOPH. LESSINGII *Eclogae Regis Salomonis. Lips.* 1777.

J. G. HERDER. *Lieder der Liebe, die ältesten und schönsten aus dem Morgenlande. Leipz.* 1778. *von neuen herausgegeben von* J. G. MULLER. *Tüb.* 1807, *und durch* UMBREIT, *Heidelb.* 1820.

J. B. LUDERWALD, *Het Hooglied van* SALOMO, *geschiedkundig en grondig verklaard, uit de omstandigheden des volks Israëls, inzonderheid ten tijde van* SALOMO. Uit het Hoogd. 1780.

G. ALEX. RUPERTI *Symbolae ad interpretationem S. Codicis*, Vol. I. Fasc. 1. *Continent. observ. in Cantic. Canticorum. Goett.* 1782.

H. E. G. PAULUS, *über das Hohelied*, in het *Repertorium für Bibl. und Morgenl. Litteratur, Th. XVII*, 1785.

PAULUS, *über das Hohelied* in *Eichhorn's Repertorium, XVII.*

J. C. VELTHUSEN, *das Hohelied, begleitet*

mit einem kritischen und vollständigen Commentar.

J. C. VELTHUSEN, *der Amethyst, Beytrag Historisch-Kritischer Untersuchung über das Hohelied.* Beide te *Brunswijk* 1786.

J. C. VELTHUSEN, *Cantilena Cantilenarum in Salomonem. Helmstad* 1786.

J. F. AMMON, SALOMO'S *verschmähte Liebe oder die belohnte Treue. Leips.* 1790.

C. F. STÄUDLIN, THEORIT'S *Idyllen und das Hohelied*, in de *Memorabiliën van* PAULUS 2e st. 1792.

T. H. LINDEMANN, *Versuch einer neuen Erklärung des Hohenliedes, in* KEILII *und* TZSCHIRNERI *Analekten über das Studium der Exeg. und Systemat. Theol.* III. 1.

Hooglied door eene gemakkelijke en eenvoudige verklaring van de bezwaren tegen hetzelve ingebragt, vrijgesproken, nevens een betoog, dat hetzelve voor den leeftijd van SALOMO *en deszelfs opvolger en zeer leerrijk en heilzaam geweest zij, en eenen heiligen dichter voegde, door* J. F. JACOBI, *uit het Hoogduitsch, met eene voorrede van* N. BARKEY, 1774.

CORN. VAN DEN BROEK, SALOMONS *Hooglied, naar de letterlijke opheldering van* J. NUYS VAN KLINKENBERG *op eene beknopte wijze vergeestelijkt.* Utrecht 1790.

Ook bestaan er verklaringen van dit lied, door A. HELLENBROEK, in 2 deelen, H. GEESTERANUS, H. GROENEWEGEN, C. CAROLINUS en J. D'OUTREIN. Voorts zie men MUNTINGHE, *gesch. des Bijbels*, V. 168—184 met de aanmerkingen; J. J. PRINS, *Handboek tot de kennis der H. S.* I. 166—171; P. J. VETH, *in het Bijbelsch woordenboek*, art. *Hooglied; Jaarboeken voor Wetensch. Theol.* XII. 523—530.

E. A. P.

Hooglied. Het Hooglied is ook in versmaat overgebragt door een' ongenoemde, en in het licht verschenen onder den titel: *Het Hooge Lied* SALOMONS, *Vlissingen*, P. C. VERHOEFF, 1850.

L. *te V.*

Philips van Marnix (*Nav.* V. bl. 100, 108). De geboortedag van MARNIX op te sporen, zal het best geschieden op het Stadhuis-Archief te *Brussel*, daar ik dien in geen der werken, die ik voorhanden heb, vermeld vind.

Wat eene volledige opgave betreft van de geschriften, welke nog voorhanden zijn, en van die, welke verloren geraakt zijn, heb ik er zoo veel bijeen verzameld, als mij de tijd toeliet. Wij hebben

1. Het algemeen bekende *Wilhelmus van Nassouwen.*

2. *Den Bijenkorf der H. Roomsche Kerk.*

3. Hij was de vervaardiger van het *Compromis of Verbond der Edelen* (waarvan het oorspronkelijke te vinden is in de *Description de l'état succes et occurences advenus en Pays-Bas au faict de la religion, depuis l'an* 1500 *jusqu' à* 1566), zonder naam des schrijvers, in 1569 gedrukt.

4. Van zijne den 7den Mei 1578 op den rijksdag te *Worms* uitgesprokene Latijnsche redevoering berust nog een exemplaar op de Bibliotheek van *Leidens* Hoogeschool, getiteld: PHILIPPI DE MARNIX, *Oratio pro* MATTHIA, *Archiduce Austriae et ordinibus Belgicis, habita Wormatiae in Comitiis. Menso Majo* 1578.

5. Op *West-Souburg*, zijn lievelingsoord, besteedde hij een gedeelte zijns levens aan de overzetting der Psalmen in dichtmaat, ofschoon het kreupele rijm van DATHENUS twee eeuwen lang door Neêrlands Godsgebouwen weêrgalmen zou. De eerste druk der Psalmen (1580) verscheen onder den titel: *Het boeck der Psalmen* DAVIDS, *wt de Hebreische spraecke in Nederduytschen dichte op de ghewoonlycke Françoische wyse ouerghesett, door* PHILIPS VAN MARNIX, *Heere van St. Aldegonde etc. t'Antwerpen, by* GILLES VAN DEN RADE, *op 't Vlaminxvelt, in den gulden rinck.* Achter dezen druk vindt men ook: *Catechismus enz. mitsgaders de Christelycke Ceremonien ende Ghebeden. Met neersticheydt oversien ende ghecorrigeert door* CASPARUM VAN DER HEYDEN. Groot is het verschil van dezen druk en dien van 1591 te *Middelburg* bij RICHARD SCHILDERS. Achter den druk van 1591 vindt men nog het *Boeck der Heylige Schriftuerlyke Lofzangen enz.*, mede van ALDEGONDE, terwijl men achter dien van 1580 alleen eene berijming aantreft van de *Thien Gheboden*, het *Ghebet onses Heeren*, de *Artyckelen des Christelycken Gheloofs*, den *Lofsang* MARIE, ZACHARIE *en* SYMEONIS, alle door MARNIX vervaardigd. De derde druk der Psalmen is, met bijvoeging der Psalmen van DATHENUS, met tweederlei Tekst, namelijk volgens de oude overzetting en de nieuwe van ST. ALDEGONDE, te *Leiden* bij LOWIJS ELZEVIER, A°. 1617, in gr. 8°. in 't licht gekomen. Zijne CL Psalmen DAVIDS zijn voor de vierde maal gedrukt bij RAVESTEYN in 1646, en door dezen aan J. CATS en DANIEL HEINSIUS opgedragen.

6. In 1594 besloten de Algemeene Staten om de Hoogduitsche overzetting der *Vulgata* te doen vervangen door eene overzetting uit de oorspronkelijke gewijde oorkonden. Zij oordeelden MARNIX het geschiktste daartoe en gaven hem eene jaarwedde van *ƒ* 2400, en *ƒ* 300 aan huishuur. In zijnen arbeid zag hij zich ondersteund door de Delftsche Predikanten HELMICHIUS en CORNELIUS. Hij heeft niet meer dan de overzetting van *Genesis* kunnen leveren, daar de dood hem overviel op den 28sten December 1598, in het 60ste jaar zijns levens.

7. In 1582 zette ALDEGONDE bij den Edelman UNICO MANNINGE, op diens buitenver-

blijf *Lutzberg, de Bijenkorf* in het Hoogduitsch over, en gaf dit werk in druk uit.

In 1568 schreef hij eenen uitvoerigen brief aan PETER CARPENTIER, Rector aan de Latijnsche school te *Norwich*, betreffende de hoogloopende twisten in de Nederduitsche Hervormde gemeenten te *Londen* en *Norwich*. Of die nog bestaat, durf ik niet beslissen.

9. In MEINERS *Oostfrieslands Kerkgeschiedenis*, dl. I. bl. 420—424, vindt men ook een' brief van hem.

Gaan wij over tot het beantwoorden der derde vraag.

Zijn oudste zoon, JACOB, een krijgsman, volgde zijn vader voor eenige weken in zijne heerlijkheid *St. Aldegonde* in *Souburch* op, want hij stierf den 27sten Januarij 1599 te *Leyden*, nalatende, uit zijn huwelijk met VERONICA VAN LIPPE, eene dochter, WALBURCH, gehuwd met WILLEM VAN OLDENBARNEVELD, die op den 25sten Februarij 1610 met de heerlijkheid *Souburch* verleid werd. Door haar huwelijk in rampspoeden vervallen, verkocht zij het kasteel en de heerlijkheid van *Souburch* aan de stad *Middelburg*.

Van zijne overige heerlijkheden vind ik geene melding gemaakt.

GR. V. L. S.

Philip van Marnix. H. R. is niet goed onderrigt, als hij meent, dat de geboortedag van VAN MARNIX in *Het leven van* PHILIP VAN MARNIX, *door* JOHANNES PRINS (zóó luidt de titel) opgegeven wordt; dáár evenmin als bij W. BROES, PHILIP VAN MARNIX *in Voorlezingen*. Van zijne werken vindt men eene opgave bij PRINS, bl. 62 volgg.

E. A. P.

Het geslacht Engelenberg (*Nav.* IV. bl. 190, V. bl. 44, 100, 209). Tot verder narigt voor den Heer STEINMETZ diene, dat de Heer H. F. ENGELBERGH, Heer van *Gansoyen*, op het kasteel aldaar overleden den 25sten Augustus 1828, in den ouderdom van 90 jaren, een zoon was van LAURENS en van ELISABETH BRUNET, en geboren te *Londen* in *Engeland*, en begraven te *Doeveren*, gemeente *Drongelen*. Zijn erfgenaam, neef en naamgenoot was destijds Commies der eerste klasse van 's Rijks belastingen te *Hasselt* in *Overijssel*.

Of het wapen, vroeger medegedeeld en vermeld als uit de kerk te *Heusden* afkomstig, hetzelfde is, als het door bovengenoemden heer gevoerde, kan ik niet stellig bepalen, vermits ik nog een ander minder sprekend wapen bezit, dat aan hem wordt toegekend. Deswege verlangde ik van den Heer STEINMETZ iets daaromtrent te vernemen.

JACOBUS VAN OUDENHOVEN vermeldt in zijne *Beschrijving van Heusden*, als Burgemeester of Schepen van 1706 tot 1709, JACOB ENGELBERG, JACOBUS ENGELBERG en JACOBUS ENGELENBERG, waarmede waarschijnlijk dezelfde persoon wordt aangeduid.

V. D. V. B.

Uitgave van Cats werken (*Nav.* V. bl. 127, 209). De *eerste uitgave* van CATS' *werken in* 4°., is niet in 1664 en 1665 te *Amsterdam* bij JAN JACOBSZ. SCHIPPER, maar in 1659 te *Dordrecht* bij J. SAVERY, met platen gedrukt en komt weinig voor. J. L. A. I.

Balkenbrij (*Nav.* V. bl. 127, 209). De naam is juist opgegeven. Toen ik, nog ongehuwd, mijn maatschappelijk leven in een klein Geldersch stadje begon, en mij eens de genoemde spijs zag opgedischt, vernam ik, dat zij eenvoudig bestond uit meel, in pensnat stijf gekookt. Zij behoort dus eeniglijk in den slagttijd te huis. Den volgenden dag kreeg ik daarvan nog eens eene proeve, in schijven gesneden en in de pan gebakken. Er werd mij toen verhaald, dat men in vroeger' tijd, toen het slagten tot wintervoorraad meer algemeen was, daarvan voor onderscheidene dagen te gelijk kookte, en het overschot van den eersten in een' linnen doek of zak deed, om de spijs hare frischheid te doen behouden, en toch tegen stof te beveiligen. Die doek of zak werd dan in eene schuur of op zolder, waar 't koel was, aan een' *balk* opgehangen, en van daar kreeg de *balkenbrij* haren naam.

S. J.

[Ook H. M. C. v. O., C. G. B. en W., zonden ons beschrijvingen van deze brij en de wijze, waarop ze gebruikt wordt. De beide eersten verklaren, dat ze van boekweitemeel wordt bereid, zoodat W. zeker te ver gaat, wanneer hij beweert „dat er geene sprake kan zijn van boekweitebrij," hoewel CONSTANTER nu ongetwijfeld de eerste zal wezen, om de naamsafleiding, door S. J. voorgesteld, goed te keuren.]

Vischjes (*Nav.* V. bl. 127, 211). Dat de *vischjes* bij het kaartspel eigenlijk van Nederlandschen oorsprong zijn, kan de Heer A. J. VAN DER AA misschien opgemaakt hebben uit hetgeen Mr. J. VAN LENNEP in het jaarboekje *Aurora* voor 1842 zegt. Hij spreekt daar op bl. 160, in een stukje, tot opschrift hebbende *van Amsterdam naar Parijs*, »van een dier rijtuigen, waaraan wij, in de plaats van de Nederduitsche benaming *wagen*, de daarvan afgeleide van *waggon* geven, 't geen omtrent even zot is als om *fiche* voor *vischjes* te zeggen."

Ook ik vermoed, dat het Fransche woord *fiche* van ons *vischje* afstamt, en dat wij oorspronkelijk bij het kaartspelen gebruik gemaakt hebben van voorwerpen, welke den vorm van *vischjes* hadden. Ik heb meermalen gezien, dat men de botjes, die zich in de hersens van schelvisch en kabeljaauw bevinden, verzamelde en bij verschillende spelen bezigde, en het zou mij niet bevreemden, zoo men daar-

door op het denkbeeld gekomen ware om bij het spelen, in plaats van de kleine gedeelten van sommige vischsoorten, voorwerpen te gebruiken, welk den vorm van eenen geheelen visch hebben. L. E. G. H. HALBERMA.

Heiligmaker (*Nav.* V. bl. 128, 213). De Heer J. J. WOLFS is niet goed geïnformeerd. *Leidsche Bul* is geheel anders dan *Hijlikmaker*. *Bul* is licht geel of bleek bruin; *Hijlikmaker* donker bruin; *Bul* 6 Amst. duim lang en breed; *Hijlikmaker* 10 à 12 duim (Amst.) lang, tegen 7 à 8 duim breed; ook de kwaliteit verschilt, daar *Bul* grover van soort is.

A. E. K.

Twee min bekende gedichten van Bilderdijk (*Nav.* V. bl. 217). Deze min bekende (?) gedichten zijn nu ten minste vijf malen gedrukt, te weten: achter de vermelde Academische proefschriften; in DE NAVORSCHER V. bl. 217; en in de drie uitgaven van BILDERDIJKS *Krekelzangen*, dl. II (eerste uitgave bij IMMERZEEL, te *Rotterdam*, 1822, gr. 8°.; tweede uitgave bij MESSCHERT, te *Amsterdam*, 1835, kl. 8°.; derde uitgave bij ROELANTS, te *Schiedam*, 1854, 12°.). Het schijnt dus onnoodig, de gedichten, in DE NAVORSCHER geplaatst, aan te vullen met de regelen, welke daaraan later door BILDERDIJK zijn toegevoegd. Op de lijst van KLINKERT zijn de bedoelde gedichten zeer te regt niet afzonderlijk vermeld, evenmin als zulks geschied is met de stukken, vroeger in de *Kleine dichterlijke Handschriften*, in de *Dichterlijke Gedachtenbeelden*, of andere verzamelingen opgenomen, welke later in den een' of anderen bundel van BILDERDIJK werden herplaatst. In de *Alphabetische Lijst* van GLINDERMAN worden zij niet gemist. Men zij overigens voorzigtig met het een of ander stuk van BILDERDIJK, als onuitgegeven of weinig bekend op te geven. Zoo vond ik het *Album der schoone kunsten* voor 1851, bl. 40, een dichtstuk als onuitgegeven vermeld en geplaatst, getiteld: *Vorst en Volksregeering*, hoezeer het reeds in het *Konst- en Letterblad van Gent*, alsmede in de *Nalezingen*, dl. II. bl. 141, 142, voorkwam, met het daaronder gevoegde jaartal 1824. Liefhebbers en verzamelaars van BILDERDIJKS boeken worden hierdoor ligtelijk in de war gebragt, of moeten althans ouden kost voor nieuwen slikken.

Σ.

Het geslacht van Amerongen (*Nav.* V. bl. 32, 225). Er bestaat of heeft bestaan een geslacht van den naam VAN AMERONGEN, hetwelk, voor zoo verre mij bekend is, niet adellijk is, en ook niet in betrekking van bloedverwantschap staat tot de bekende adellijke geslachten TAETS VAN AMERONGEN en BORRE VAN AMERONGEN. Van het eerstgenoemde heb ik eene genealogie gezien, die uit officiële bescheiden was bijeen gebragt door wijlen den Heer Generaal-Majoor VAN HOEY SCHILTHOUWER, en vergis ik mij niet, dan was het geslacht VAN AMERONGEN afkomstig uit *Gorkum*. Het familiewapen, herinner ik mij, had geenerlei overeenkomst met dat van TAETS VAN AMERONGEN. De bedoelde genealogie wordt nog bewaard bij de familie VAN HOEY SCHILTHOUWER. §. §.

Het geslacht van Amerongen. Meer dan eene reden heeft mij de overtuiging gegeven, dat er een oud adellijk geslacht VAN AMERONGEN te *Dordrecht* heeft bestaan.

1. Hebben onderscheidene leden van dit geslacht van 1351 tot 1497, binnen *Dordrecht* de voornaamste regeringsposten bekleed.

2. Was dit geslacht door huwelijk vermaagschapt met de oudste geslachten, zoo in genoemde stad als elders.

3. Wordt Mr. JACOB SCHEER VAN AMERONGHEN »*van Wtrecht geboren, en oorspronckelijc van Dordrecht, sterf An.* 1520," op het jaar 1513 vermeld als »Raad *van den grootē Rade of Parlament te Mechelen.*" Zie GOUTHOEVEN, fol. 108.

4. Worden »NOYDE VAN AMERONGEN, *met* MEEUS *eñ* TIELMAN VAN AMERONGHEN *sijn sonen;* NOYDE VAN AMERONGĒ MEEUSZ *met* MEEUS *eñ* NOYDE VAN AMERONGHEN TIELMANS *sonen, sijn Neven tot Dordrecht*," bij GOUTHOEVEN opgeteld onder de Edelen, die in *Holland* bekend waren, ten tijde van PHILIPS, KAREL en MARIA VAN BOURGONDIË en den Aartshertog MAXIMILIAAN, terwijl hij afzonderlijk onder de *Stichtsche Edelen* vermeldt de TAETSEN en BORRES VAN AMERONGEN.

Uit de genealogie van laatstgenoemd geslacht zal kunnen blijken, of dit één is met dat van AMERONGEN, te *Dordrecht*. Doch ik vermeen door boven aangevoerde redenen bewezen te hebben, dat er een oud adellijk geslacht van dien naam in genoemde stad heeft bestaan. CARLOS.

Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts (*Nav.* V. bl. 63, 225). Toen ik bij eene vorige gelegenheid mijne bronnen niet bij de hand had, om een verlangd antwoord op deze vraag te leveren, deelde ik evenwel voorloopig mede, dat de bedoelde predikant in 1731 of 1732 te *Meeden*, prov. *Groningen* (waar zijn vader destijds als predikant stond), moest geboren zijn. Deze opgaaf vervalt evenwel, nu mij gebleken is, dat zijn vader destijds nog niet te *Meeden* stond. Daar ik er mede belang bij heb te weten, *waar* en *wanneer* Ds. E. M. ENGELBERTS geboren is, zal ik nader onderzoek deswege instellen. Intusschen mijne bronnen thans geraadpleegd hebbende, kan ik den vrager volkomen verzekeren, dat Ds. ENGEL-

BERTS alleen te *Colhorn* en te *Hoorn* predikant geweest is. Zie hier 's mans kerkelijken levensloop, uit de *Boekzalen* van dien tijd opgespoord: Ds. ENGELBERTUS MATTHIAS ENGELBERTS werd, 6 Febr. 1754, Proponent bij de Classis van *Leyden* en *Neder-Rhijnland*; beroepen te *Colhorn* den 19den Augustus 1755; aldaar bevestigd den 25sten Januarij 1756, door zijnen vader MATTHIAS ENGELBERTS, pred. in de Gasthuiskerk te *Delft*, met I *Chron*. 28: 8—10; intr. met *Colloss*. 1: 28; afscheid van die gemeente genomen den 14den Aug. 1763 met *Hand*. 20: 32. Beroepen te *Hoorn* den 15den Junij 1763; bevestigd aldaar door zijnen ambgenoot, Ds. A. VAN DE VELDE, met I *Tim*. 4: 16; intr. met *Colloss*. 1: 9—10. Aldaar Emeritus geworden in 1797 en overleden den 25sten Aug. 1807, oud 75 jaren.

J. VAN DER BAAN.

W. Puppius (*Nav*. V. bl. 64 en 225). In antwoord op de *Aanm. v. h. Bestuur* t. l. a. pl. diene, dat in de *Naamlijst* van VEERIS door PAUW het overlijden van PUPPIUS omstreeks 1618 wordt gesteld en dat HOEUFFT, *Parn. Lat. Belg*. p. 75, verhaalt, dat PUPPIUS (naar het schijnt in zijne *Poëmata*) in 1609, zich *grandaevum* noemt. In het *jaartal* der uitgaven van zijne gedichten, schijnt of bij HOEUFFT, of bij PEERLKAMP, *de Poëtis Latinis Nederland*., ed. 2a., p. 273, eene drukfout te bestaan; de eerste noemt 1652, de laatste 1625, in welk laatste jaar de zoon van PUPPIUS, GERARDUS, Predikant werd te *Hoorn*, die dan welligt de uitgave heeft bezorgd.

NB. Ook H. DE JONGH AZ., *Naaml. van de Pred. Geldersche Synoden*, zegt, dat GUILLAUME PUPPIUS, in Augustus 1585 te *Edam* beroepen, aldaar overleden is in *December* 1618.

V. D. N.

NALEZINGEN.

[Bij de rangschikking dezer Bijdragen is de volgorde der oorspronkelijke Vragen in acht genomen.]

Eerste berijmde verzen (*Nav*. I. bl. 55, 63, 142, 200, 266; II. bl. 31). Stelt men de weinige voorbeelden van toevallig of opzettelijk rijm bij sommige Grieksche en Romeinsche dichters ter zijde, dan vindt men het berijmde vers als kunstvorm het eerst bij den kerkvader AUGUSTINUS († 430) in zijn gedicht tegen de Donatisten. In de voorrede zegt hij, een' Psalm te hebben gerijmd, om dien het volk des te beter in te prenten: »Volens etiam causam Donatistarum ad ipsius humillimi vulgi et omnino imperitorum atque idiotarum notitiam pervenire et eorum quantum fieri posset, per hos inhaerere memoriae, psalmum qui eis cantaretur per Latinas literas feci, sed usque ad V literam; tales enim abcdarios appellant, tres vero ultimas omisi."

Deze psalm begint aldus:

Abundantia peccatorum solet fratres conturbare;
Propter hoc dominus noster voluit nos praemonere,
Comparans regnum coelorum, reticulo misso in mare
Congreganti multos pisces, omne genus hinc et inde,
Quos cum traxissent, ad littus tunc coeperunt separare,
Bonos in vasa miserunt, reliquos malos in mare.
Quisquis recolit Evangelium, recognoscat cum timore!
Videt reticulum ecclesiam, videt hoc secutum mare,
Genus autem mixtum piscis justus est cum peccatore;
Seculi finis est littus, tunc est tempus separare,
Quando retia ruperunt, multum dilexerunt mare,
Vasa sunt sedes sanctorum, quo non possent pervenire.

Zoo volgen twintig als deze gerijmde twaalfregelige stancen, elk met de volgende letter van 't alphabet aanvangende, tot V toe.

Ook bij zijn' tijdgenoot PRUDENTIUS vindt men rijmen; indien echter de berijmde verzen, die men AMBROSIUS († 397) toeschrijft, echt zijn, zoo konden die nog ouder wezen. Daar nu AUGUSTINUS het volk smaak voor het rijm schijnt toe te kennen, is het niet onwaarschijnlijk, dat het reeds toen in de volkstaal gebruikelijk was. De oudste Germaansche gedichten tot aan de Xde eeuw kennen, even als de Edda-liederen, het rijm nog niet, maar alleen de alliteratie.

J. M.

Kadaster (*Nav*. I. bl. 56, 86, 103, 201; II. bl. 157). In de *Dictionnaire des Dictionnaires d'après* RAYMOND, etc. vindt men de volgende verklaring voor dat woord:

»*Cadastre de Capilastrum* Lat. barb. Registre public dans lequel la qualité et la valeur des biens-fonds sont marquées en détail. — L'opération qui consiste à déterminer l'etendue et la valeur des biens-fonds."

L

Zonderling Latijnsch vers (*Nav*. I. bl. 122; II. bl. 19, 135, 263; vgl. *Bijbl*. 1855, bl. 36). Een dergelijk keervers als het daar medegedeel-

de (*), is het volgende aan NAPOLEON (natuurlijk I):

Vaticinor tibi, quod navalis laurea cinget
Tempora, nec magnas spes mare destituet.
Dejiciet tua gens cunctos, nec Gallia victrix.
Denique frangatur litus ad Albionum.
Sors bona non mala sors concludit proelia, quare
Secula te dicent pars bona non mala pars.

Maar nu omgekeerd:

Destituet mare spes magnas nec tempora cinget
Laurea navalis, quod tibi vaticinor.
Albionum ad litus frangetur denique victrix
Gallia nec cunctos gens tua dejiciet.
Pars mala non bona dicent te secula, quare
Proelia concludit sors mala non bona sors.

Wie de maker is weet ik niet. Ook niet of het ergens gedrukt zij.

H. M. C. v. O.

Zonderling Latijnsch vers. De gevoelens omtrent den vervaardiger van dit vers schijnen zeer uiteen te loopen. Ik durf dit ook niet beslissen, veel min op wien het doelt. Zeer zeker is het niet vervaardigd tegen en voor Paus CLEMENS XIV (GANGANELLI), zoo als in het BIJBLAD 1856, bl. xxxvi, opgegeven wordt. Het was immers reeds lang vóór de geboorte van dezen bekend. In *Das A. B. C. cum notis variorum*, Th. I, S. 166, lees ik:

»Auf Pabst PIUS II, ward dieses Epigramma von einem Gefangenen gemacht:

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum
Scandere te fecit hoc decus eximium.

Doch er wurde dem Poeten schlecht gedancket haben, wenn er es zurück gelesen hatte:

Eximium decus hoc fecit te scandere rerum
Copia, non virtus, fraus tua, non tua laus."

B—s.

Koppermaandag (*Nav.* I. bl. 186 en 238; *Bijbl.* 1853, bl. xviii, cxxxvii; 1854, bl. lxviii). »De tweede Maandag na het nieuwe jaar heet *Koppermaandag*. Deze dag dient tot geen godsdienstig einde, maar wordt in sommige oorden van ons vaderland, door lieden van den minderen stand, in vrolijkheid doorgebragt. Te *Amsterdam*, *Leiden*, *Groningen* en elders is deze dag voor sommige handwerkslieden, inzonderheid voor de boekdrukkersknechts, een feestdag; zij werken alsdan niet, maar wenschen nieuwjaar bij hunne patronen en de kalanten hunner winkels. Omtrent den oorsprong van dit woord bestaan verschillende meeningen. Daar zijn er, die dezen dag niet *kopper-*, maar *koppel-* of *koppeltjesmaandag* willen genoemd hebben, en volgens deze moet de afleiding van het woord gezocht worden in het zamenkoppelen, bijeenkomen en aan het elkander verbinden van het gemeene volk, om vrolijk te zijn wegens het onlangs ingevallen Nieuwejaar. Anderen hebben den oorsprong van het woord *koppelmaandag* gezocht in het zamenkoppelen of vereenigen door het huwelijk, als beteekenende de Maandag, waarop men in vroegeren tijd gewoon was in den echt te treden. KILIAAN heeft *kopperkens-dagh*, *kopperkens-maendagh, verloren maendagh*, en omschrijft dit door dag in vrolijkheid doorgebragt; waarschijnlijk van *copperen*, elkander den *cop* of *drinknap* toebrengen; wordende de gildebroêrs in dien tijd dan ook copperckens genoemd. Op de jaarmarkt te *Groningen* viert men nog eenen *kopjesmaandag*. Die lust heeft zich verder in gissingen te dezen opzigte te verdiepen, leze: *Nederlandsche displegtigheden* van K. ALKEMADE en P. VAN DER SCHELLING, I. 163, 166; en *Mengelingen*, uitgegeven door de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, I. bl. 42. In *Gelderland* heeft men nog een *Raasmaandag*, die echter niet altijd op *maandag*, maar op den 13den Januarij invalt, en welke benaming het razen en tieren schijnt aan te duiden, dat dikwijls het gevolg is van uitbundige vrolijkheid, welke uit onmatig drinken ontstaat."

H. SLUYTERS, *Handboek der Tijdrekenkunde*, Amsterdam, H. FRIJLINK, 1852, bl. 177, volgg.

A. AARSEN.

[Nog gaf ons dezelfde berigtgever een uittreksel over dit woord uit TERWENS *Handwoordenb.* bl. 329, waar BILDERDIJKS afleiding van *koppenzetten* voorkomt.]

Huis te Merwede (*Nav.* I. bl. 219, 308 en 334). Naar alle waarschijnlijkheid ontleende dit slot zijnen naam van de rivier de *Merwede*, bij verkorting vrij algemeen te *Merwe* geheeten, en zal het omtrent denzelfden ouderdom hebben als de toren te *Gorinchem*, waarmede het metselwerk groote overeenkomst heeft, vooral door zijne ruiten van gekleurde of verglaasde steenen.

SIMON.

Simon Stevin (*Nav.* I. bl. 252, 365). Onder het nagaan van de in den *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1848, N°. 23, bij vervolg medegedeelde lijst van de *Aanwinsten bij het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool*, vond ik bl. 362 en 363 melding gemaakt van eenen aldaar aanwezigen penning betrekkelijk STEVIN, waarvan de volgende opgaaf gedaan wordt:

»Een in de laatste jaren vervaardigde bronzen penning ter eere van den beroemden SIMON STEVIN.

Voorzijde. 's Mans borstbeeld regts. Omschrift: SIMON STEVIN, *né à Bruges vers* 1548

(*) In mijn afschrift begint het: *Pauperibus sua cet.* en zijn de in den afdruk eerste regels: *Laus tua cet.* de twee eerste. Ook staat er bij mij boven: *Papae Romano*, *Parisiis degenti*, zoodat het een vers op PIUS VII, en niet op CLEMENS XIV, zijn zou.

mort en 1620. Onder het portret de naam des Graveurs JOUVENEL.

Keerzijde. De attributen van 's mans wetenschap: *Ses ouvrages et ses découvertes dans les sciences mathématiques* etc. etc. in het geheel 17 regels."

Welligt komt deze aanteekening nog niet geheel ten onpas bij al het bereids medegedeelde opzigtens STEVIN.

J. VAN DER BAAN.

De Eenhoorn (*Nav.* I. bl. 252, 368; *Bijbl.* 1853, bl. cxc enz. *Bijbl.* 1854, bl. cxii). SEBASTIAN MUNSTER verhaalt in zijne beschrijving der stad *Mecca*, dat er te zijnen tijde, 1489—1552, twee levende *Eenhoorns* aldaar aanwezig waren. Zijn verhaal luidt aldus: »Man hat auch bey dem tempel in einem beschlossnen gemach zwey lebendige einhörner die zieget man für ein wunderbarlich ding. Sein gestalt im grösse so es aussgewachsen hat, ist gleich wie ein wolgewachsen junges fülle, und das dreissig monat alt ist, un hat ein schwartz horn an seiner stirnen bey zweier oder dreier elē lāg. Sein farb ist wie eins dunckel braunen pferdts, hat ein kopff fast wie ein hirtz, und ein langen halss mit etlich krausen haren und kurtz, die im auff ein seiten hangen, klein schenckel, auffgericht wie ein geissbock. Seine füss ein wenig gespalten da fornen, und die klauwen wie die geissen, haben auch sunder har auff dem hindern theil der schenkel. PLINIUS schreibt es sey am leib gestalter wie ein ross, und hab fuss wie ein helffant, und die schwantz wie ein äber, ist fast eins schnellen lauffs." — Zie *Cosmography oder welt beschreibung durch* SEBASTIAN MUNSTER *u. s. w. Getruckt zu Basel durch* HENRICHUM PETRI, Anno MDLXI in fol. bl. 1366; alwaar tevens de afbeelding van een' eenhoorn is bij gevoegd.

C. KRAMM.

De Eenhoorn. Toen ik van de hoop gewaagde, door J. W. VON MULLER gekoesterd, dat de Eenhoren ten laatste zou ontdekt worden, was het niet vermoedelijk, dat het berigt dier ontdekking zoo spoedig zou volgen. Zie hier 't geen men leest in de *Devent. Cour.* van 26 Oct. 1855:

»Lang heeft men onderzoek gedaan naar het bestaan van den éénhoorn. Men is dit geheimzinnige dier weder op het spoor gekomen. De geleerde graaf D'ESCAYRAC DE LAUTURE schrijft van *Cairo*, dat een bloedverwant van den Sultan van *Bagirmy* hem had bezocht, die verklaarde den éénhoorn gezien te hebben. Het is een wild en gevreesd dier. Het draagt op het voorhoofd een regt, lang en zeer spits hoorn, dat eenen vleeschachtigen wortel heeft. De hoorn hangt doorgaans over het voorhoofd neder, maar rigt zich op, zoodra het dier toorn of vrees gevoelt en zich tot den aanval gereed maakt. Bovendien heeft het dier nog eenen kleinen hoorn op den nek. Wanneer het met een ander dier in strijd is, scheurt het dit met den voorsten hoorn op, slingert het in de lucht en laat het geschikt op den tweeden hoorn nedervallen. Zoo luidt althans het medegedeeld berigt."

Dit komt wel overeen met een berigt van den reiziger D'ABBADIE, wien men in *Kordofan* een soortgelijk dier vertoonde, dat ook, zoolang het alleen was, den horen slap over het voorhoofd liet hangen, doch dien op 't naderen van een' vijand ophief. J. M.

Dichters der Evangelische Gezangen (*Bijbl.* 1854, bl. cxv). Van *Gez.* 115 is GELLERT, van *Gez.* 161 VAN DE KASTEELE, van *Gez.* 187 R. FEITH auteur. Dit ter aanvulling van de op bovengenoemde plaats medegedeelde lijst.

Aldaar staat bij het 3de Gezang H. RUTGERS, lees: A; bij 25, H. FEITH, lees: R.

N°. 8 is uit de oden en liederen van VAN DEN BERG, I. 54, naar MUNTER. N°. 17 is naar het Hoogd. van G. NEUMARCK. N°. 22 is van VAN ALPHEN. N°. 39 is mogelijk naar G. NEUMEISTER. Bij den naam Vrouwe VAN RAASFELD (N°. 44 en 154) voege men SIJTSAMA. Bij N°. 55 voege men den naam van W. VAN DE VELDE. N°. 69 is van VAN ALPHEN. Bij N°. 70 voege men: naar GELLERT. N°. 72 wordt bij mij aan SCHARP, naar het Doopsgezind Gezangboek, toegekend. Bij N°. 73 worde de naam van VAN DEN BERG gevoegd, en bij N°. 74 voor CRAMER gelezen SCHLEGEL. Bij 98 vind ik den naam van FEITH, schoon het mij, uit vergelijking met *Gez.* 52 en 61, waarschijnlijker voorkomt, dat SCHARP de auteur is. Bij 178 staat bij mij FEITH. Bij den naam van Jufvr. MOENS (183) voege men A. M. MOENS, om haar te onderscheiden van PETRONELLA MOENS.

Deze verbeteringen van bovenvermelde opgaven geef ik naar het onder mij berustende lijstje. E. A. P.

Dichters der Evangelische Gezangen. Drie onbekend geblevene namen der aldaar opgegevene Evang. Gezangen blijken uit: *Namen van de dichters der Evang. Gezangen*, Deventer J. DE LANGE, 1849, 8°., een boekje, misschien aan Ds. P. C. MOLHUIJSEN toe te schrijven.

Gez. 115 is van P. L. VAN DE KASTEELE, naar GELLERT; *Gez.* 151 is van P. L. VAN DE KASTEELE, naar AUG. HERM. NIEMEIJER; *Gez.* 187 is van R. FEITH. B. N.

Dichters der Evangelische Gezangen. Wat toch beteekent deze vernieuwde opgave van die dichters? Immers, men kan niet veronderstellen, dat de opgever onbekend is met de vele bijdragen, die reeds over dit onderwerp in DE NAVORSCHER geleverd zijn, als: *Nav.* II. bl. 107—120, 136, 195 en 196, het *Bijblad* 1853, op onderscheidene plaatsen; en even-

min met het werkje, reeds in 1849 te *Deventer* uitgegeven, en later op nieuw door den Boekhandelaar BORLEFFS, te *Amsterdam*, aangekondigd. Uit een en ander is onder anderen gebleken, dat, volgens opgave van JAN SCHARP, de Scriba der Commissie, *Gezang* 115, door VAN ALPHEN en VAN DE KASTEELE; *Gezang* 161 door verscheidenen uit het Hoogduitsch; en *Gezang* 187 door R. FEITH vervaardigd of ingebragt zijn.

V. D. N.

Dichters der Evangelische Gezangen. Reeds vroeger heb ik aangewezen, dat de dichter van *Gezang* 115 en 161, P. L. VAN DE KASTEELE, naar GELLERT, en van *Gezang* 187 R. FEITH is.

L. J.

Ludolph Potterus (*Nav.* I. bl. 314; II. bl. 144, 227, 323). Deze Rector van de Latijnsche school te *Alkmaar*, had een' zoon JACOBUS, wiens huwelijk, te *Amsterdam* voltrokken, aldus luidt:

27 Nov. 1608. JACOBUS POTTER van *Alkmaar*, oud 27 jaren, woont op de O. Z. Voorburgwal, geassisteerd met Dr. LUDOLPH POTTER, rector tot *Alkmaer;* en CLAESJEN PIETERS CLAESdr. oud 25 j., geassisteerd met GRIETJE PIETERS haer moeder en JACOB PIETERS COPPIT haer oom.

JACOBUS POTTER is dus te *Alkmaar* geboren in 1581.

Misschien is het huwelijk zijns vaders te *Alkmaar* voltrokken. .. ELSEVIER.

Augustinus de Colenaer (*Nav.* I. bl. 346; II. bl. 230; III. bl. 44; *Bijbl.* 1853, bl. xxxi). Uit zijn huwelijk te *Amsterdam* in April 1604 voltrokken, blijkt, dat hij te *Antwerpen* geboren is ten jare 1566. Na te *Leyden* in de Regten gestudeerd te hebben, huwde hij MARIA SEMAIS of SEMAY, geboren te *Antwerpen* A°. 1576, dochter van GAFFARD SEMAY en SARA VAN OS.

Als getuige bij dat huwelijk, komt voor zijn broeder PIETER DE COLENAER, over wien zie NAV. III. bl. 44 en BIJBL. 1855 hier achter.

.. R. E.

De Jode (*Nav.* I. bl. 378; II. bl. 275, 329; *Bijbl.* 1853, bl. li, cxl; 1855, bl. xxxvii). Ik kan hierbij voegen, dat te *Amsterdam* het huwelijk is voltrokken van HANS DE JODE, van *'s Hage*, oud 23 jaren, goudsmid, en ANNA PIETERSdr., oud 17 jaren, op den 25sten Aug. 1616. .. R. E.

De Jode. In de *Kronijk* van W. VAN GOUTHOEVEN, 's Hage 1636, fol. 182, vindt men onder de geslachtregisters der Hollandsche edelen DE JODE, met de volgende wapenomschrijving: de 2 onderste deelen van keel en daarop 3 staande palen met lampkens van lazuur en zilver; het bovenste derde deel van goud met eene zwarte meerle in den hoek. Dit geslacht is onderscheiden van hetgeen te *Dordrecht* vermaard is geweest en een' dubbelen arend van keel op een zilveren veld voerde. In het sterfregister der Illustre Lieve Vrouwen Broederschap staat op 1412 vermeld: JOHANNES DIE JODE WISSELAER Senator hujus oppidi. In het wapenboek komt hij voor met den dubbelen arend van keel op goud. Zijn lidmaatschap van eene geestelijke broederschap ter eere der Lieve Vrouwe van den Bossche bewijst dat hij geen — althans geen openbaar volgeling der wet van MOZES was — zijn naam en beroep van WISSELAER doet eenen Israëlitischen oorsprong vermoeden. Op 1368 komt GERARDUS DE WISSELAER, Senator oppidi (Raad der Stad) voor. H. B. MARTINI.

De Jode. Het door mij geopperde vermoeden (*Nav.* II. bl. 275), dat GERARDUS DE JODE de vader van CORNELIS en van PIETER zal geweest zijn, is, voor zoo verre ik mij herinner, alleen gegrond op den tijd, waarin zij vermeld worden geleefd te hebben. Het door W. T. aangevoerde (*Bijbl.* 1855, bl. xxxvii) echter heeft dit mijn vermoeden door een bij mij nader ingesteld onderzoek eenigermate gewijzigd, alhoewel ik nog niet met hem in het gevoelen kan deelen, dat CORNELIS een broeder van GERARD zoude geweest zijn. Indien het jaartal 1541, door hem opgegeven, slaat op den ~~persoon~~ van GERRIT (GEERAERD) DE JODE, dat zeer waarschijnlijk is, zoo was deze een ander dan de door FOPPENS ter door mij aangewezen plaats vermelde, want deze stierf in 1591, oud zijnde 82 jaren, en was alzoo geboren in 1509. Volgens de opgave van W.T. heeft er derhalve een tweede GEERAERD bestaan, die in 1541 werd geboren, en vader was van ISABELLA, PIETER, GERTRUDIS en JACOB. Naar de geboortejaren kan hij een zoon van GERARDUS DE JODE, *de Oude*, geweest zijn. Dat nu echter CORNELIS DE JODE geen broeder van een van beiden, maar waarschijnlijk een zoon van GERRIT of GEERAERD DE JODE, *de Jonge*, moet geweest zijn, blijkt uit hetgeen wij over CORNELIS almede bij FOPPENS, bl. 209, vermeld vinden, t. w., dat CORNELIS DE JODE van *Antwerpen*, bekwaam Cosmograaph, den 17den October 1600, in den bloei zijner jaren, in den ouderdom van 32 jaren is overleden. Hij was derhalve geboren in 1568, kan dan ook de oudste van GEERAERDS kinderen geweest zijn, en als zoodanig in de maand Januarij van het jaar van zijn overlijden, als getuige gestaan hebben bij het huwelijk zijner jongere zuster, waarin niets onwaarschijnlijks, vooral op zijn' leeftijd, gelegen is.

Indien mij het door W. T. genoemde *Album* van het *St. Lucas-Gilde* bekend ware, zoude ik de zaak beter kunnen beoordeelen. Thans echter veronderstel ik, op grond der daaruit verstrekte opgave, dat daar niet ver-

meld zijn van CORNELIS DE JODE onder de kinderen van GEERAERD, zal moeten worden toegeschreven aan zijnen vroegen dood en welligt ongehuwd overlijden, dat buitendien niet te *Antwerpen*, maar te *Bergen* in *Henegouwen* plaats had.

Uit het medegedeelde blijkt nu echter ten duidelijkste, dat *Antwerpen* de plaats is, alwaar V. B., die in deze zoo veel belang stelt, vooreerst uitsluitend zijne nasporingen voortzetten moet.

Ook bij FRANCISCUS SWEERTIUS, *Athenae Belgicae*, worden »GERARDUS DE JUDAEIS, vulgo DE JODE Noviomagus", en »CORNELIUS DE JODE PETRI frater, Antverpiensis" vermeld. De tweede was alzoo een broeder van PETRUS, hetwelk alweder het vermoeden versterkt, dat zij beiden zonen van GERRIT of GEERAERD DE JODE waren, en ik vermeen nu genoegzaam gegronde redenen voor mijn gevoelen bijgebragt te hebben.

V.D.N.

Invoering der boekweit in de Nederlanden (*Nav.* II. bl. 23, 364, 365). Tot eene volkomene beslissing omtrent de hier geopperde questieuse zaak, is van belang te lezen hetgeen te dien opzigte geleverd is door den Wel Ed. Heer Mr. J. EGBERTS RISSEEUW, in zijne belangrijke bijdrage, geplaatst in *Cadsandria of Zeeuwsch-Vlaamsch Jaarboekje voor* 1855, bl. 136—160, bevattende: *Losse aanteekeningen omtrent aanzienlijke mannen in Staats-Vlaanderen*, en wel in de eerste plaats omtrent Heer JOOS VAN GHISTELE; zoo mede de onderscheidene artikels van V. D. B. *te Z.*, W. *te H.* en van den steller der gemelde bijdrage, welke, naar aanleiding van het geplaatste in het voornoemde *Jaarboekje*, in N°. 85, 86, 88, 91, 93 en 94 van het *Nieuws- en Advertentieblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen* zijn opgenomen.

J. VAN DER BAAN.

Verzameling van spreekwoorden (*Nav.* II. bl. 28; III. bl. 22; *Bijbl.* 1853, bl. xxxii, lvi, xcvi, cxli, cxcii; 1854, bl. xxii; 1855, bl. xxvi). De Heer ROOS heeft ter laatstgemelde plaatse, de opgave van Σ. (*Bijbl.* 1853, bl. cxli) willen verbeteren, en toch is de opgave van beiden goed. Het verschil bestaat daarin, dat er twee lijsten of deelen schijnen te bestaan; Σ. vermeldt de *eerste* lijst van de verkooping »op den 32sten van Bokkelmaand, in den jare dat tweemaal drie soo veel doet als driemaal twee; ten huyse van ANNA FOLIE, alwaar de selve Rariteyten drie dagen na de verkooping van niemand konnen gesien werden. Gedrukt in *Arabien*, midden op de Sand-zee, in 't vervallen kasteel van den Rasenden ROELAND." Hierop volgt de *Lijst van spreekwoorden*, ten getale van 500, terwijl de *Rariteyten* 1600 N^os^. bevatten. De drukker belooft achter aan de lijst een tweede deel, indien dit boekje goed getrokken werd. De Heer ROOS vermeldt de *tweede* lijst, die voorkomt in den *Catalogus der Maatschappij van Letterkunde te Leyden*, 1847, dl. I. bl. 330.

Ook in de eerste uitgave der *Uitsteekenste Digt-kunstige Werken*, door JAN ZOET, Amst. 1675, vindt men insgelijks de aangewezene *Spreekwoorden*, even als in den tweeden druk, die echter niet is van 1711, maar van 1714. Zie WITSEN GEYSBEEK, *Woordenb. der Dichters*, en anderen.

V. D. N.

De Heilige Lidewijd (*Nav.* II. bl. 55; III. bl. 41, 42; *Bijbl.* 1854, bl. cxiv). De Fransche uitgave van het werk over deze Heilige, door BRUGMAN, schijnt aan JACQ. LE LONG niet bekend te zijn geweest, ofschoon in zijn *Bibl. Hist. de la France* de Latijnsche uitgave van de *Vita sanctae Ledwigis, seu Lidwinae Virginis, Schidami in Hollandia; auctore* JOANNE BRUGMAN, *ex ordine Minorum cum Commentario* DAN. PAPEBROCHII, *e Societate Jesu*, vermeld wordt, als te zijn opgenomen in het *Recueil de Bollandus*. Nog worden aldaar genoemd het in het Fransch beschreven leven dezer Heilige, door GUILLAUME THIERSAULT, Jesuite, Paris, Chappelet, 1637, in 12°.; idem door FRANÇOIS GIRY; idem door ADRIEN BAILLET, beide gedrukt in hun *Recueil des vies des Saints*.

V. D. N.

Pieter de Colenaer (*Nav.* II. bl. 55; III. bl. 44). Hij werd te *Antwerpen* geboren in 1573 en had zich met zijne ouders, AUGUSTINUS DE COLENAER en TANNEKEN ......, te *Amsterdam* gevestigd. Hij is driemaal te *Amsterdam* gehuwd geweest:

1. In September 1601 met SARA PASQUIER JANSdr., van *Antwerpen*, oud 23 jaren.
2. In September 1608 met CATHARINA VAN DER VENNE, van *Antwerpen*, oud 27 jaren.
3. In Februarij 1624 met ANNA MARSELIS BOSHOUWERS, weduwe van JAN HENDRIKSZ. SCHOONEWEL.

Uit het eerste huwelijk had hij eene dochter, SARA, die in Mei 1631 in het huwelijk trad met GLAUDY HOFMAN, MARTIJNSZ.

Hij heeft nog drie broeders gehad, allen te *Antwerpen* geboren en te *Amsterdam* getrouwd, te weten: NICOLAAS, MATHEUS en AUGUSTINUS, terwijl het nog niet zeker is, of MARCUS DE COLENAER, mede van *Antwerpen*, die in 1615, oud 56 jaren, te *Amsterdam* huwde met GRIETJE WOUTERS, weduwe van HANS COENEN, ook een zijner broeders geweest zij.

Over AUGUSTINUS DE COLENAER vgl. NAV. II. bl. 320; III. bl. 44; *Bijbl.* 1853, bl. xxxi; 1855, bl. civ.

..R. E.

Henry Isaäc en zijn geslacht (*Nav.* II. bl. 86; *Bijbl.* 1854, bl. xxiii). In April 1603 en

Maart 1605 werd ISAACK PIETERSZ. van wege de Staten-Generaal benoemd als Commissaris in den *Sond*, om met consent van den Koning van *Denemarken* de Admiraliteitszaken te regelen.

In de *Resolutiën van Holland* van den 1sten Maart 1616, bl. 8, vindt men een verzoek van PIETER ISAACKSZ. (zoon van ISAACK PIETERSZ.), wezende in *Denemarken*, om in de plaats van wijlen zijnen vader gebruikt te worden, doch dit verzoek werd van de hand gewezen.

Den 13den Junij 1617 (bl. 151) is op dat verzoek terug gekomen, waaruit wij leeren, dat ISAAK PIETERSZ. Correspondent van wege de Algemeene Staten geweest is. Het verzoek van zijnen zoon PIETER ISAAKSZ. zou bij de Generaliteit worden behartigd enz.

In het *Bijblad* 1854, t. a. p. is door den Heer KRAMM over dit geslacht een lezenswaardig artikel geplaatst, alwaar ook over PONTANUS gehandeld wordt. Deze is te *Amsterdam* getrouwd, zoo als uit het volgende extract blijkt:

»6 Mei 1606. JOHANNES ISACCUS PONTANUS, Prof. der Medicijnen tot *Harderwijck*, oud 34 jaren, geassisteerd met ISAACK zijn *broeder*, vertoonde sijn *vaders* consent; met ANNEKEN VAN DEN HEEDE, van *Antwerpen*, oud 20 j. geassist. met PHILIP VAN DEN HEEDE en TANNEKEN ZUERIUS, haer vader en moeder, en JACOB ZUERIUS, haar oom." ..R. E.

Het Kaartspel (*Nav.* II. bl. 87; III. bl. 71 volgg.; *Bijbl.* 1853, bl. lxxv volgg.; 1854, bl. lxxii). »JACQUEMIN GRINGANNEUR, Peintre, fut le premier qui peignit les Cartes en or et de diverses couleurs; mais l'invention des figures n'étoit pas nouvelle. Cet amusement étoit connu sous le nom de jeu du Roi et de la Reine. Les noms d'ALEXANDRE, de CÉSAR, de DAVID et de CHARLEMAGNE, ainsi que ceux des Dames, retracent cet ancien jeu du Roi et de la Reine: ceux des Valets sont plus modernes. OGER LE DANOIS et LANCELOT rappellent les temps heroïques de nos anciens Paladins; et la chevalerie est représentée par deux Seigneurs de la Cour qui vivoient encore dans le temps où le jeu des Cartes, devenu commun, reçut sa dernière forme; ces deux Seigneurs sont le fameux LA HIRE et le brave HECTOR DE GALARD. Quelques personnes ont prétendu trouver dans les diverses figures du jeu de Cartes, les plus sublimes maximes de la Guerre et du gouvernement. Selon eux, les As représentent l'argent, considéré comme *le nerf de la guerre*. Le Trefle est l'emblème de la fertilité des campagnes, nécessaire pour faire subsister les armées, désignées par les *Piques* et les *Carreaux*, etc.

Dict. Hist. des moeurs, usages et coutumes des François, tome I."

Annales de la vertu ou cours d' histoire à l'usage des jeunes personnes, par l' auteur (*) *du théatre d' éducation. Tome troisième. Paris, chez* M. LAMBERT *et* F. J. BAUDOUIN. *Imp. Lib. rue de la Harpe, près S. Côme,* M. DCC. LXXXI. page 134, note (1).

A. AARSEN.

Klein menschenras (*Nav.* II. bl. 118; III. bl. 93, 94). Daar het onderwerp in naauw verband staat met de Pygmeën der ouden, zoo zij hier, ofschoon wat laat, verwezen naar een hoofdstuk der *Traditions tératologiques par* J. BERGER DE XIVREY (Paris, 1836) p. 101—108, waarin mede is opgenomen een stuk uit zekere toen nog onuitgegeven verhandeling van den graaf LEOPARDI, met verwijzing naar eene menigte van schrijvers over dit onderwerp. J. M.

Nederduitsche gedichten, in onderscheidene talen overgezet (*Nav.* II. bl. 123; III. bl. 117; *Bijbl.* 1853, bl. cxxviii; 1854, bl. iv, lxxiii). In de *Gedichte von* GOTTFRIED WILHELM BUEREN, Emden 1843, treft men vertalingen aan van vele Nederlandsche gedichten, waaronder de volgende van: *Wien Neêrlandsch bloed*.

Wer Niederländ'schem Blut entstammt,
Von fremden Flecken rein,
Wem's Herz für Land und König flammt,
Der stimme mit uns ein.
Aus vollen Brust, mit hellem klang,
Erhoben Herz und Hand;
Sing' er mit uns den Festgesang
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Die Gottheit auf dem Himmelsthron,
Besungen und verehrt,
Hält ihrer Huld auch uns'ren Ton,
Den Staubgebornen, werth;
Erst schlägt der sel'gen hehren Chor
Die Harfen, goldbespannt;
Dan klingt das Lied herzinnig vor
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

So stimmt die Weis' ihr Brüder an,
Die Gott gefällig ist!
Fürwahr, der ist kein Ehrenmann,
Wer Land und Fürst vergisst;
Erz ihm die öde Brust umzieht,
Wie süsse Lieb' empfand,
Wer kalt bleibt bei Gebet und Lied,
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Uns schlägt das Herz, uns schwillt das Blut,
Wenn jeder Ton erklingt:
Kein andrer lebt, der so mit Muth,
Mit Wonn' uns so durchdringt:
Hier schmilzt, was Jeder Stand und Rang,
Das Höchste, Liebste fand,
In ein Gefühl hin, wird Gesang
Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Schirm' und behut', o Gott, den Grund,
Wo unser Odem weht;
Den Fleck, wo unsre Wiege stund,
Wo unser Sarg einst steht.

(*) STEPHANIE FÉLICITÉ DUCREST, Marquise de *Sillery*, ci-devant Csse. de *Genlis*, Gouvernante des Enfants de S. A. S. Monsg. le Duc d' *Orléans*.

Dich, dessen milde Vaterhand
  Der Welt ist aufgethan,
Fleh'n wir für's theure Vaterland
  Für unsern Fürsten an. (*bis.*)

Schirm' ihn, behüte seinem Thron,
  Auf gutes Recht gestützt,
Gieb, das von Tugend seine Kron',
  Mehr als von Gold erblitzt!
Halt' ihm das Zepter, wink ihm zu,
  Und leite seine Hand:
Beseel' ihn Gott! Bewahre du
  Uns Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Fort, fort von hier, wer Wünsche weiht
  Für eins nur von den Zwei'n!
Uns soll und wird in Freud' und Leid
  Eins Land und König seyn.
Erhör' ihn nicht, wie tief er knie't,
  Wer trennen will dies Band,
Doch höre unsren Heimath-Lied
  Für Fürst und Vaterland. (*bis.*)

Aus unserm Festgewühl heraus,
  Zu dir dring unser Fleh'n:
Bewahr den Fürsten und sein Haus,
  Und uns, die Seinigen.
Treu werd' auch noch im Schlusgesang
  Du Höchster Wunsch genannt:
Erhalt' o Gott, den König lang,
  Und's theure Vaterland. (*bis.*)

Verder treft men er vertalingen in aan van: *Het Nederlandsch Volkslied*, van BRAND; van TOLLENS, *Goede reis aan mijn jongste dochtertje*, *Aan mijn oudste zoontje*, *De dichter*, *Huisselijk geluk;* BORGERS *Aan den Rijn*, en ook de *Avondmijmering*, van Prof. LULOFS.

W. B. S. BOELES.

[Dit gedicht is volgens den Heer J. J. WOLFS herdrukt in *Bato. Blumenlese Holl. Ged.* 1845.]

Nederduitsche gedichten, in onderscheidene talen overgezet. De vertaling van F. W. VON MAUVILLON luidt als volgt:

Wer Liebe nur im Herzen hegt,
  Für Holland warm und rein;
Wem' Hollands Heil die Brust bewegt
  Der stimme mit uns ein;
Der liebe mit uns himmelan,
  Den Blick zu Gott gewandt;
Das herzerfreuend Festlied an,
  Für Fürst und Vaterland.

Der Meister auf dem Sternen Thron,
  Geprieset und verehrt,
Hält liebevoll nach unsrem Ton,
  Den Blick voll Huld gekehrt.
Gern leiht nach hehrem Seraphchor,
  Der höhre Saiten spannt:
Er dem Gesänge auch das Ohr,
  Für Fürst und Vaterland.

Wir treuen Brüder stimmen gern
  Dies Lob- und Festlied an:
Weg, wer den König seinen Herrn,
  Sein Land vergessen kann.
Den hat das Herz noch nie geglüht,
  Dem weigren wir die Hand,
Der kalt bleibt bei Gebet und Lied
  Für Fürst und Vaterland.

Hinzu des Himmels Höhen zieht,
  Wenn dieses Lied erschallt,
Die Lust und Wonne das Gemüth;
  Das Herz im Busen wallt.
Dann schlingen Liebe, Freude, Dank
  Um jedem fest ihr Band,
Der einstimmt in dem Lobgesang
  Für Fürst und Vaterland.

Behüte Gott! beschirm die Au'n,
  Die wir schon jung geliebt;
Die Flur, die wir als Männer schau'n,
  Die einst ein Grab uns giebt!
Zu dir, o Vater! flehen wir,
  Selbst noch am Grabes Rand,
Um Schutz und Segen dort und hier
  Für Fürst und Vaterland.

Bewahre Herr! des Königs Thron,
  Den Recht und Treue stützt;
Wo Tugend mehr uns von der Kron,
  Als Gold im Auge blitzt.
Erleuchtre ihm des Zepters Müh,
  Den er so schwer oft fand;
Und wende Gott den Auge nie
  Von Fürst und Vaterland.

Fort wer nur im Gebete nennt
  Allein Fürst oder Land;
Sie werden nie bei uns getrennt,
  Gehn immer Hand in Hand!
Hör, Herr! ihm nie, der im Gebet
  Die beide nicht genannt:
Doch höre den, der zu Dir fleht
  Für Fürst und Vaterland.

Laut dringe durch das Fest-Gebraus,
  Die Bete, Gott! zu dir:
Bewahr den Fürsten und sein Haus,
  Ihn Hollands schönste Zier!
Ja noch in unserm Schwanensang,
  Sei dir das Flehn gesandt:
Bewahre Herr! den König lang,
  Und unser Vaterland.

X—Θ—Z.

Speelrijmen; aftellen (*Nav.* II. bl. 150, 347; III. bl. 125, 345; *Bijbl.* 1855, bl. iv). Onder de deuntjes bij het aftellen, die ik nog uit mijn' kindschen leeftijd mij herinner en die vóór vijftig jaren in den omtrek van *Schagen* onder de spelende jeugd gehoord werden, behoort het volgende:

Ake,
Take,
Boone smake,
Termetant,
Loop land;
Elk om een hoek,
Ik zie KA koek.
Schuil moet je wezen,
Als ik jouw zoek.

In de stad mijner inwoning (*Purmerende*) hoor ik vaak het volgende deuntje, bij het aftellen door de kleinen bezigen:

Onder het tafeltje, daar ik zat,
Daar ik gebraden vleeschje at,
Daar ik roode wijntje dronk,
Dat het in mijn hartje klonk.
Uit mijn hartje in mijn hoofdje.
Moeder! daar leidt een schelvisch in de sloot,
'k Zal hem zien begraven,
Onder de groene haven;
Daar leidt een Engelsch schip.
De Franschman is gekomen,

Hij is zoo rijk als ik;
Hij draagt een' hoed met pluimen,
Een jas van perkament;
De heele stad moet ruimen
Voor zulk een' gekken vent.

G. VAN SANDWIJK.

François Caron (*Nav.* II. bl. 151; III. bl. 141—143; *Bijbl.* 1853, bl. cxvi). Zijne *Beschrijving van Japan* is ook in het Engelsch vertaald: *Description of Japan and Siam, by* R. MANLEY, 1671, in 8°. J. L. A. I.

Naamsoorsprong van Antwerpen (*Nav.* II. bl. 183; III. bl. 172). »*Antwerpen* volgens eenigen zoo genaamd van *Hand werpen*, omdat zeker Reus DRUON, ten tijde van JULIUS CESAR, allen kooplieden de helft der koopmanschappen afperste, en die iets verzweeg de hand afsneed en in de *Schelde* wierp, waarvan zijn kasteel *Handwerpen* geheten wierd, daar men nog overblijfsels van zoude vinden, als ook van zijn paleis. Ziet GUICCIARDIN, *Beschrijving van Antwerpen.* SCHRIEK VAN RHODORN haalt dien naam van *An 't werp.*"

M. GARGON, *Walchersche Arkadia*, enz., dl. I. derde druk. Leyden, SAMUEL LUCHTMANS & ZN. 1746, bl. 170 noot (1). A. AARSEN.

[Later wees ons dezelfde Navorscher op J. A. ALB. THYM, *Spelling der Bastaartwoorden*, bl. 130, waar BILDERDIJKS afleiding: *aan de werpen*, d. i. *werven* vermeld staat.]

P. van Ray, *J. van Gorkom, de heerlijkheid Bruchem* (*Nav.* II. bl. 187; III. bl. 187. *Bijbl.* 1855, bl. vi). Indien er verschil bestaat tusschen de door mij aangehaalde *Nederl. Reizen*, dl. VII. bl. 92 en G. LAUTS, *Geschiedenis der Nederlanden in Indië*, dl. I. bl. 182, laat zich dit verschil gemakkelijk oplossen. VAN DEN BROECK zal het fort *Batavia* genoemd hebben en dezen naam met groote letters boven de poort doen stellen, en bewindhebbers zullen dien naam later officiëel bevestigd hebben.

Er is dus geen schijn van onnaauwkeurigheid in de opgave, NAVORSCHER III. bl. 187, zoo als L. meent. A & A.

Grotius Roomschgezind? (*Nav.* II. bl. 217; *Bijbl.* 1853. bl. xliii, lxxxiv). De schrijver van de *Mémoires concernant Christine Reine de Suède*, uitgegeven te Amsterdam en Leipzig, bij PIETER MORTIER, 1751, zegt, *Tome premier*, pag. 78, het volgende over het wedervaren en den dood van GROTIUS na zijn vertrek uit *Zweden*.

»S'étant embarqué il fut surpris par une violente tempête, qui le jetta sur les côtes de *Prusse*, d'où il se rendit par un mauvais temps et dans une voiture fort incommode, à *Rostock*. Il y arriva fort malade le 17 d' Août, et le Médecin STOCKMAN n'en concevant pas de bonnes espérances, il fit venir le lendemain auprès de lui Mr. le Docteur QUISTORPIUS, ministre Luthérien, qui dans sa lettre écrite la veille de St. Michel en 1745 au Docteur CALOVIUS, assure entre autres circonstances, que Mr. GROTIUS mourut dans de vrais sentimens d'un bon Chrétien de l' Eglise Protestante (*). M°.

[Onze medewerker △L beroept zich op denzelfden brief van QUISTORPIUS en meldt, dat deze te vinden is in: *Onderwijsinge van alle christelijke ouders aen haere kinderen over den heijligen Doop; met noch een geestelijk gedigt op den etc. etc.* door Mr. HUGO DE GROOT. *In 's Gravenhage bij* JOHANNES TONGERLOO (zonder jaartal). Zie mede HALMA, *tooneel der V. N.* art. GROTIUS.]

Du Bois genaamde Predikanten (*Nav.* II. bl. 219, 243; III. bl. 231—233. *Bijbl.* 1853, bl. cxlvi volg.). In het *Handelsblad* van 13 October 1855, leest men van zekeren DUBOIS uit *Neurenberg*, die een vermogen van 40 millioen francs aan het weezengesticht te *Amsterdam* zou vermaakt hebben, met de verpligting om het na verloop van zekeren tijd aan de regtmatige erven uit te keeren. J. L. A. I.

Pieter de Lange, *Pieter van den Broeke*, *Hendricus Zwaerdecroon* (*Nav.* II. bl. 220; III. bl. 233—235. *Bijbl.* 1853; bl. cxliv, clxiv; 1854, bl. vii, xxxiv, lxxvii). In het BIJBLAD is eene genealogie van dat geslacht medegedeeld en o. a. gemeld, dat H. ZWAERDECROON gehuwd was met SARA VAN DEN BROEK; doch zie hier zijn huwelijk, zoo als dit te *Amsterdam* is voltrokken:

»5 Januarij 1630. HENRICUS ZWAERDECROON van *Leyden*, weduwnaar van MAGTELT VAN DER PLUYM, wonende te *Noordwyck*, met SARA VAN DEN BROECK van *Amsterdam*, oud 28 jaren, haer ouders dood zijnde, geassisteerd met SUSSANNA VAN DEN BROECK (haar zuster?), wonende op de Keijsersgracht."

(*) QUISTORP y dit entre autres choses: „*Accessi, propemodum in agone virum constitutum offendi, compellavi, &, me nihil maluisse, affirmavi, quam ut mihi cum ipso incolumi sermones sociare licuisset. Regerit ille: Ita Deo visum est. Pergo, ut ad beatam emigrationem se componat, peccatorem se agnoscat, super comissa doleat, moneo. Cumque inter loquendum, Publicani peccatorem se fatentis, & ut Deus sui misereretur precantis, meminissem, respondit. Ego ille sum Publicanus! Progredior, ad Christum, extra quem nulla est salus, ipsum remitto, subjicit ille: In solo Christo omnis spes mea est reposita.*"

Cette lettre se voit en entier dans les *Manes Grotii*, comme aussi dans la Bibliothèque de COLOMIÉS (1) qui dit qu'il ne paroît pas par cette lettre que GROTIUS soit mort dans la Réligion Catholique-Romaine. Le récit que Mr. MÉNAGE en fait est donc peu conforme à la vérité, & c'est en vain que le Père PÉTAU dit la Messe pour le repos de l'âme de GROTIUS, comme s'il étoit mort dans la Réligion des Catholiques (2).

(1) Pag. 482 & 483 & COLOMIÉS, p. 181.

(2) *Ménagiana*, T. II. p. 322; *Mém. d'*AUBERI, p. 359.

Te *Amsterdam* zijn nog de volgende huwelijken aangeteekend:

»21 Maart 1617. HANS VAN DEN BROECKE, oud 29 jaren, zoon van GILLIS VAN BROECKE (*); met ANNEKEN LOUWERENS oud 17 jaren. TRIJN JACOBS haar moeder."

»10 Augustus 1623. GUILLAUME VAN DEN BROECK, van *Hamburg*, suikerbakker, wed. van MARYTKEN LAURENS, met SARA VAN DEN BERCH, oud 22 jaren, dochter van HANS VAN DEN BERCH.

De bruidegom was geassisteerd met MARIA DE MARIMONT, zijne moeder en PAULUS DE MARIMONT zijn oom." — Te *Weesp* zijn zij getrouwd.

»13 Augustus 1627. PIETER VAN DEN BERGHE, van *Alkmaar*, oud 40 jaren, met SUSSANNA VAN DEN BROECK, van *Hamburg*, oud 36 jaren, ouders dood, geassisteerd met MARGARETA DE MORIMONT hare tante."

»4 Julij 1640. GUILLAUME VAN DEN BROECKE van *Hamburg*, weduwe van SARA VAN DEN BERGHE met SARA VREDENBURG, weduwe van BALTHASAR ENDOVEN." ..R. E.

Pieter de Lange, Pieter van den Broecke, Hendricus Zwaerdecroon. In de geschiedenis van het *Nederl. Zeewezen*, door Mr. J. C. DE JONGE, wordt, op bl. 477 van het 6 deel, 1 stuk, de luitenant titulair P. DE LANGE genoemd, die naar ik vermoed, dezelfde is met den op den 11den Maart 1846 te *Nijmegen* overleden schout bij nacht PIETER DE LANGE. In hetzelfde werk, dl. IV. st. 2. bl. 150, komt mede voor de luitenant GIJSBERT DE LANGE, in 1697 overgegaan in *Russische* Zeedienst, en aldaar volgens mijne aanteekeningen als luitenant-admiraal overleden (de datum is mij onbekend gebleven), als ook nog in dl. V. bl. 48, de kapitein GIJSBERT DE LANGE in 1726, die, volgens bl. 279, op den 8sten Maart 1750 tot vice-admiraal werd benoemd.

PIETER VAN DEN BROECKE overleed te *Malakka*, den 1sten December 1640, ongehuwd. (De gouverneur-generaal en raden van *Indië*, schreven hem in antwoord op zijne missive van den 4den September 1640. »UE. versoeck van aen *syne vrunden* by afflyvicheyt (dat God verhoede) de verdiende gagien te bestellen sal naegecomen werden, daer op rusten mooght; edoch willen niet twyffelen den anderen in gesontheyt victorieus bejegenen sullen enz."). Hij liet echter twee zonen na, die in dienst der Comp^ie^. opgenomen werden. »PIETER en JAN Naturel zonen van PIETER VAN DEN BROECKE in *Suratte* geprocreeert, in dienst der Comp^ie^. aengenomen à 9 Gl. en 4 Gl. per maent." *Resol. gouv. gener. en raden* 1 Augustus 1640.

Henricus Zwaerdecroon. N*** wordt verzocht het opgegeven werk in het *Bijbl.* 1853, bl. clxv.: *Verhandelingen en Berigten van het Zeewezen*, 1849. dl. IX. bl. 765, te willen nazien. Mogt hem daartoe de gelegenheid ontbreken, dan wil ik het gaarne voor hem afschrijven.

Wat overigens het wapen van ZWAERDECROON betreft (*Nav. Bijbl.* 1854, bl. lxxx), DUBOIS bedoelde waarschijnlijk de overeenkomst, welke het heeft met dat van *Batavia*, niet met dat der *Oost-Indische* Comp^ie^. Zie JAN DE MARRE, *Batavia, begrepen in zes boeken*, Amsterdam, 1740.

LABORANTER.

Pieter de Lange, Pieter van den Broecke, Hendricus Zwaerdecroon. Uit het medegedeelde door den Heer N***, is nu *meer* begrijpelijk geworden, waardoor de *geboorte-* of *doopdag* van den gouverneur-generaal HENDRICUS SWAERDECROON tot heden in de kerkboeken te *Rotterdam* niet is opgeteekend geworden. Er blijkt immers, dat zijn vader Rentmeester was van den Heer VAN MATENESSE, wiens goederen ongetwijfeld veelal onder *Schieland* en *Delfland* gelegen waren, en die zelf te *'s Hage* verblijf hield. Deze omstandigheid nu doet vermoeden, dat de vader uit hoofde van die betrekking insgelijks *elders* zal gewoond hebben, en dat dientengevolge zijn zoon, hij moge dan al, gelijk uit de *Opdragt* van BRANDT vóór het *Leven van de Groot* schijnt te blijken, te *Rotterdam geboren* zijn, later in de woonplaats zijner ouders *gedoopt* zal wezen; hetgeen te eerder mag verondersteld worden, omdat, gelijk wij reeds vroeger opmerkten, toen ter tijd, bij de Remonstranten de doop van bejaarden zeer in gebruik was. De *eerste* verblijfplaats, waaraan men hierbij denken kan, zal de stad *Delft* zijn, omdat wij thans vernomen hebben, dat HILLEGONDE SWAERDECROON, gehuwd met VAN BEERENDREGT, zijne zuster geweest is, die, blijkens de opgave van den Heer ELSEVIER (*Nav. Bijblad* 1854. bl. vii), bij haar huwelijk te *Leyden*, 29 Februarij 1696, j. d. van *Delft* genoemd wordt; zoodat behalve, naar aanleiding van het bekend worden met de namen hunner ouders, te *Rotterdam* een nader onderzoek, inzonderheid echter te *Delft* in de doopboeken, vooral bij de Remonstrantsche Gemeente zal ingesteld moeten worden.

Dat de gouverneur-generaal de *laatste* mannelijke afstammeling van zijn geslacht zoude geweest zijn is mogelijk en zelfs waarschijnlijk, maar nog niet zeker, zoolang niet alle takken van zijn geslacht gekend en beschreven zijn. Dat hij echter *kinderloos* zoude overleden zijn, daarmede strijdt hetgeen men elders vindt opgeteekend, t. w. dat ALLEGONDE ZWAERDECROON, *dochter* van HENDRIK ZWAERDECROON, gouverneur-generaal van *Neêrlands Indië*, huwde ADRIANUS BERGSMA, zoon van PIETER en van CATHARINA WENDT, geb. 1702 te *Dokkum*, advocaat fiscaal generaal in *Oost-*

(*) Deze GILLIS was van *Antwerpen*.

Indië, waarbij hij eene dochter had. Na het overlijden zijner vrouw, keerde BERGSMA naar *Nederland* terug en trouwde aldaar CATHARINA REGINA VAN BYNKERSHOEK, dochter van den President van dezen naam, waarbij hij vier dochters had, en stierf 20 Julij 1780. Zie over hem SCHELTEMA, *Staatk. Nederland.*

Uit de noot (2) van het *Bijbl.* 1854, bl. lxxviii blijkt, dat de Heer N*** niet schijnt opgemerkt te hebben, hetgeen reeds door den Heer DODT is aangewezen (*Tijdschrift* 1845. bl. 168), dat VAN MIERIS in de *Beschrijving van Leyden*, dl. II. bl. 440, BERNARD ZWAERDECROON noemt een *Amersfoortenaar*; aan welk beweren niet valt te twijfelen, ofschoon hij noch bij MATTHAEUS, noch bij VAN BEMMEL onder de geleerden van die stad schijnt gesteld te worden. Dat de *vrouw* van PETRUS ZWAERDECROON, Med. Doct. te *Rotterdam*, STARREMAN of STERREMAN genaamd was, lijdt geen' twijfel; de naam STARKEMANS (*Nav. Bijbl.* 1854, bl. xxxiv), is eene *drukfout* voor STARREMAN. Ook in de *Grafboeken* der kerken te *Rotterdam*, komt zij meermalen als zoodanig voor; zij was eene dochter van Sinjeur PIETER SWAERDECROON en van HILLEGOND CORNELISSE JONCKERTS. Hare broeders en zusters worden genoemd JOP, LEENTJE en MAARTJE PIETERSSE STARMAN; hare grootmoeder was MAARTJE DIRKS, wed. van PIETER DEN UYL, van wien zij een graf erfde, dat PETRUS ZWAERDECROON verkocht in October 1720 aan SUSANNA BRANT. PETRUS SWAERDECROON werd begraven den 8 September 1717, oud 87 jaren. Meer bijzonderheden over dit geslacht kunnen later worden medegedeeld.

V. D. N.

April Gekken (*Nav.* II. bl. 246, III. bl. 238, 239.) In het *Nieuw Nederlandsch Magazijn voor* 1848 leest men op bl. 88:

»Op den Rijksdag te *Augsburg* 1530, waar door de Duitsche Natie de bijstand van *Turkije* en veel gelds gevraagd werd, waar men godsdienst-twisten beslechten en nog veel meer, dat niet tot stand kwam, doen wilde, zou ook het Muntwezen in orde worden gebragt. Maar, uithoofde van vele en velerlei andere zaken, kon of wilde men daar niet toe komen, doch bepaalde er een' bijzonderen dag voor, een' Maandag, en wel den *eersten April*. Deze dag nu werd het doel van vele groote speculatiën. Dan, de *eerste April* verscheen, en er werd van Munt noch Muntdag verder gesproken.

Al de speculanten, die op dien dag hunne berekeningen gebouwd hadden, werden nu, als gefopte gekken bespot; en zoo werd de eerste April vermaard als — *feestdag der gekken.*

In ons land gaf vervolgens, naar aanleiding daarvan, de inneming van den *Briel* in 1572 stof tot het schertsende gezegde:

»Op den eersten April
Verloor ALBA zijn' Bril."

zinspelende op den *Briel*, als of ALBA bij het verlies van den *Briel* ook tevens zijn' bril verloren had, om den tienden penning te kunnen vinden.

CONSTANTIJN HUYGENS laat in een gedicht, waarin hij onder de stemmende steden den *Briel* laat spreken, zich aldus uit;

Ik ben geen *Heele* meer, en *Breehiel* is mij vremdt,
Nu houdt ik 't met den naam die op de neuze klemt.
Dat wierd PHILIPS gewaar, die door mijn brille-glazen
Al vroeg zijn avondt-uur, en hoe 't er nog zou razen,
Om Hollands vrijheid, las. Wat legt mij aan den lof,
Van uit de diept gedijkt, van kleij geworden stof;
Van sterke Zee-gebuurt? 'k heb door het spits gebeten:
Dat heeft 't vrij Nederland mijn tanden dank te weten:
Daar gaan er veel ten strijd', en 't winnen wordt gemeen;
De volgers winnen ook, maar voor zoo wint maar een."

S. v. W.

Munten van het Fransche Keizerrijk (*Nav.* II. bl. 253, III. bl. 270, *Bijblad* 1854, bl. cxvii). De ter laatst aangehaalde plaats afgebeelde munt is niet van het Fransche Keizerrijk, maar van het opgerigte Koningrijk *Westphalen*, en wel een koperen stuk van 3 centimes; men vindt van de zoodanige:

5 centimes	van	1809.
3 »	»	1809, 1810 & 1812.
2 »	»	1809, 1810 & 1812.
1 »	»	1809 & 1812, (welligt ook van 1810).

De stempelsnijder was de franschman TIOLIER, die tevens de fransche 5 francs graveerde; — niet CIOLIER; en het aangeduide teeken 'S. mij onbekend, als daarop zich niet bevindende.

De HN zijn de initialen van HIERONYMUS NAPOLÉON.

C. G. B.

Voorbeelden van ziekelijk vasten. Engeltje van der Vlies (*Nav.* II. bl. 255 en 319; *Bijbl.* 1853, bl. xlvii, clxxiii). In 1853 geloofde men nog algemeen aan het vasten van ENGELTJE VAN DER VLIES, doch later is het bedrog aan het licht gekomen. Wenschelijk ware het, dat iemand, die naauwkeurig daaromtrent was ingelicht, deze zaak volledig mededeelde, ten einde latere vragen en navorschingen te voorkomen.

Mij zij vergund, hier den titel af te schrijven van een boek, dat een soortgelijk geval ten onderwerp heeft.

Relation of the wonderful abstinence of ANN MOORE, *who for nearly four years lived without any kind of food. With a plate*, 8°. Derby, 1810.

J. M.

»*Swanenburg* (*Nav.* II. bl. 278; III. bl. 276. *Bijbl.* 1854, bl. x, lv, cxviii). Bij het vele geschrevene over *Swanenburg* zou men nog dit kunnen voegen, dat ik opgeteekend vind:

Swanenburg in *Gelderland*, vierde quartier op de *Veluwe*, tusschen het dorp *Vorchten* en den *Yssel*, nabij *Hattum*.

Dit huys wordt vermeld bij SLIGTENHORST, bl. 110, 1ª.

Den 11 Juny 1742 is dit huys cum annexis publicq geveylt, om tot *Heerde* te verkoopen op speciale authorisatie van 't Hof van *Gelderland*, en is doen opgehouden op 21400 gl. ik heb op d. 10 September 1742 commissie gekregen van de Hr. N. W. de M. (de naam niet anders dan met deze letters uitgedrukt) om 't voor die prijs te koopen, en bijaldien de leenkamer met de Vicarie wilde verkoopen, daarvoor te bieden 1500 gl., dog dit is niet gelukt."

Wie die M. is, weet ik niet, misschien een SCHRASSERT of een WESTERVELT, ten minste schijnt het, dat hij door bloedverwantschap aan die beide Harderwijker familiën verbonden was.

De *Swanenburg*, waarvan hier gesproken wordt, is thans in het bezit van den Heer A. F. Baron SLOET. Q. X. Z.

———

De Hebreeuwsche Poëzy in Nederland (*Nav.* II. bl. 279; III. bl. 294. *Bijbl.* 1854, bl. xi, lvi, lxxxii en cxviii). Aan deskundigen is het oordeel verbleven, in hoeverre tot de Nederlandsche Hebreeuwsche dichters te rekenen zijn JOAN HUGO VAN DER GROE, van wien ik eenige Hebreeuwsche dichtregels ter eere van CORNELIUS SWAVING, desgelijks van CORNELIUS SWAVING ter eere van PETRUS ABRESCH, *de Obadja disserente* en van JOHANNES BARUETH voor MOZES BAROGASZI, *de peccato in Spiritum Sanctum disserente*, achter hunne academische dissertatiën, heb gevonden. Alle waren S. S. Th. Stud. te *Utrecht*, omstreeks het midden der XVIIIde eeuw. L. J.

De Hebreeuwsche Poëzy in Nederland. Als Hebreeuwsche dichters in *Nederland* zijn mij nog voorgekomen: MAN AMELANDER, H. VAN BREEVOORT, SAMUEL BENAVENTE, D. FRANCO OSORIO, A. X. PEREYRA en J. VITA ISRAEL.

M. R., Mz.

———

Opschriften van kerkklokken. (*Nav.* II. bl. 281; V. bl. 130; *Bijbl.* 1853, bl. xxv, xliv, lxii, lxxxv, clxviii, *id.* 1854, bl. xxvii, lxxxiii). Zie hierover: *Opschriften der klokken in Noord-Holland bijeenvergadert door* DIRK BURGER, *Chirurgijn aen de groote Sloot in de Zijpe. T'Alkmaer bij* GERRIT WELHEM. Op het midden van den titel staat het wapen van *West-friesland*; het formaat van het boekje is als van een' kleinen boeren almanak.

C. W. BRUINVIS.

———

»*Morghenwecker*", *betitelde werken* (*Nav.* II. bl. 283, 341; *Bijbl.* 1853, bl. lii; *Bijbl.* 1854, bl. lx). De Heer C. KRAMM schrijft: »De naam van *Morghenwecker* schijnt als titel in die dagen ook zeer in zwang te zijn geweest." Geen wonder, want hij ontleent als titel, zijn' oorsprong van het werkje: *Der francoysen en haerder nagebueren Morgenwecker*, Dordrecht 1574, door JAN FRUIJTIERS, rekenmeester van Prins WILLEM I, vertaald naar de *Réveil-matin*, van den kerkhervormer THEODORUS BEZA, onder het pseudoniem van EUSEBIUS PHILADELPHUS uitgegeven. — EEN MENSCHENBEEST heeft nagevorscht, dat de oudste hem bekende brochure, die den naam van *Morghenwecker* draagt, in het jaar 1598 is gedrukt. J. L. A. I.

———

Pint; Sympathetische geneeswijze. (*Nav.* II. bl. 291 en 357 enz.) Hoewel reeds eenige malen over dit onderwerp in DE NAVORSCHER en BIJBLAD is geschreven, zal het echter niet ondienstig zijn, daarover, even afkeerig van blind bij- als ongeloof, nog eenige ophelderingen mede te deelen.

De naam *Pint* of, zoo als men gewoon is bepaald te zeggen, *de Pint* is toevallig ontstaan en gekozen naar het daarmede aangeduide, van tin of keulsche aarde vervaardigde voorwerp, dat juist geschikt is om de doekjes te bevatten, waarin vocht of bloed uit de ter heeling toevertrouwde wonden is opgenomen, en om die in de asch bij het vuur matig warm te houden. — De bestuurder van *de Pint* wordt *Pintjesmeester* geheeten; maar vermits het publiek in het algemeen meer achting voor het werktuig, dat heil aanbrengt, dan voor zijn' beheerscher heeft en men ten platten lande, vooral in die streken, waar deze geneeswijze aangewend wordt, van verkorting houdt, zegt men doorgaans: ik ga naar *de pint*, ik ben in *de pint*, *de pint* heeft mij genezen enz. — Door het gebruik is dit woord zoodanig gewettigd, dat men doorgaans den *Pintjesmeester* zelven *de Pint* hoort noemen; hij moet tevens eenige heelkundige kennis bezitten, en heeft den titel van meester daaraan ook gedeeltelijk te danken.

Te *Dongen*, in de baronny van *Breda*, plagt men, nog in het eerste gedeelte dezer eeuw, onder de familie VERBUNT ook beroemde Pintjesmeesters te hebben, die ook eenige chirurgische en operatieve kennis bezaten en met succes opereerden en cureerden. De *pint* wordt aldaar nog, maar met minder toeloop dan eertijds, door de weduwe of erven VERBUNT aangehouden. — Te dezer plaatse, waar de zaak vroeger veel naam had, en wegens hare ligging aan de eertijds groote heerbaan tusschen *Breda* en *den Bosch* vele nieuwsgierigen, waarheidlievenden of herstelling zoekenden trok, is het pijnstillend (en dus ook genezend) vermogen dikwijls door ongeloovigen onderzocht en toegestemd moeten worden. Vele Protestanten plagten daar ook

gebruik van de Pint te maken, zoo dat dit zich niet uitsluitend tot de Roomsche kerk bepaalt.

Van de werking *kunnen* of willen de Pintjesmeesters geene verklaring geven, evenmin als van de geheime middelen of eigenlijk het poeder, dat op de doekjes moet gestrooid worden, want buiten dit en het matig warm houden der pint, wordt er niets vereischt. Opmerkelijk is het, dat velen onder de Roomschen en Hervormden er iets bovennatuurlijks in zien, de een ten goede, de ander ten kwade, waaraan ook soms door domme Pintjesmeesters voedsel wordt gegeven.

Inzender dezes heeft in vroegere jaren de moeite genomen van het poeder te bereiden, en daardoor vele kiespijnlijders, ook ongeloovigen aan de zaak, van hunne smart bevrijd. Afkeer van het uitoefenen der chirurgie heeft hem niet toegelaten, in deze verder te gaan, dan het nemen van enkele proeven bij kleine verwondingen, doch met goed gevolg, wat pijnstillend en genezend vermogen betreft. Hij zou met genoegen de bereiding van het poeder mededeelen, weêrhield hem niet de vrees van daardoor welligt aanleiding te geven tot het oprigten van meerdere pinten, en bevordering van kwakzalverij, waarvan de zaak niet vrij te pleiten is. — Men geloove dus niet alles wat omtrent het wonderdadige der *Pint* verhaald wordt, doch verwerpe die evenmin, omdat men hare werking niet weet te verklaren, anders het gemakkelijkste middel voor oppervlakkige kennis, om zich van eene zaak af te maken. — Veel stof tot nadenken geeft het, dat het poeder in hoofdbestanddeel voornamelijk uit koper bestaat, het geleimiddel van galvanische stroomen voor de wonderen van den telegraaf-draad. Heeft onze tijd dien als den snelsten boodschapper leeren aanwenden, wie kan voorzeggen wat de tijd omtrent het geheimzinnig werkend poeder verder zal leeren!

Het gebruik van een *pint* is slechts toevallig ontstaan en geen vereischte; alleen het bloedwarm houden der doekjes, naar men wil, is noodig, SIMON.

Autographen (*Nav.* II. bl. 279; III. bl. 278, 279; *Bijbl.* 1853, bl. clxxxiii; 1854, bl. xxvii, xxxv, lx, lxxxiii, cxviii). Bij de reeds door HH. Navorschers opgegevene kan ik nog voegen: *Musée des familles*, 1833, bl. 129—136. Δ.

Begraafplaats van J. F. Martinet (*Nav.* II. bl. 312; III. bl. 313). Het vermoeden, dat de beroemde MARTINET, die te *Amsterdam* is overleden, aldaar welligt zou begraven zijn, is mij gebleken juist te wezen; want in de *Maandelijksche Nederl. Mercurius* voor 1795, lees ik onder de namen der overledenen, die begraven zijn binnen *Amsterdam* op vrijdag den 7den Augustus, Ds. JOHANNES FLORENTIUS MARTINET, N. K. of Nieuwe Kerk, — zoodat de vraag van C. M. E. hiermede is beantwoord. φ^2—φ.

Shakspeare in 't Slavisch (*Nav.* II. bl. 312). Bij P. H. SILLIG, *Die Shakspeare-Literatur bis Mitte* 1854, Leipz. 1854, vindt men de volgende Slavische vertalingen van SHAKSPEARE opgegeven: SHAKSPEARE'S *Werke*, 3 deelen, Wilna 1842, dl. I en II door J. KEFALINSKI, dl. III door J. VON DYKALP; *a Midsummer-night's Dream*, door denzelfden, Wilna 1845, allen in 't Poolsch. Voorts nog in 't Boheemsch: *Romeo and Juliet*, door F. DAUCHA, Praag 1847. J. M.

Carel en Rodolf van Lennep (*Nav.* II. bl. 314; III. bl. 316; *Bijbl.* 1854, bl. xiii, lx, cxx). In het *Stamboek van den Frieschen Adel*, in de genealogie MARTENA, vind ik dat ERNST VAN DER LAUWIJCK, een Saksisch edelman, gehuwd was met JEL VAN MARTENA, dochter van HESSEL SYTSES en van BOTH JARICHSdr. VAN HOTTINGA. HELENA is waarschijnlijk de Latijnsche naam voor JEL. D. H. H.

Johannes Camhout (*Nav.* II. bl. 332; III. bl. 330; *Bijbl.* 1854, bl. lxxxvi). Uit het doopregister te *Middelburg* blijkt, dat CAMHOUT aldaar den 1sten Maart 1739 is geboren; waarbij als ouders staan aangeteekend: MARINUS CAMHOUT en ANNA STELLENAAR. Het is dus buiten allen twijfel, dat de opgave van 1738, door WITKAMP en anderen, fout, en die van den 1sten Maart 1739, in DE NAVORSCHER voorkomende, juist is. P. FRET.

Trouwdag van C. Tromp enz. (*Nav.* II. bl. 343; III. 340; *Bijbl.* 1854, bl. xvi, xxx, lxxxv, cxx). Zoo als bekend is, bezaten hij en zijne vrouw ieder eene hofstede te *'s Graveland*, die in 1672 door de Franschen verwoest zijn. Na hun vertrek is de Admiraal begonnen *Trompenburg* te bouwen, dat hij vervolgens bewoonde. Men vertelt dáár in den omtrek nog vele bijzonderheden van den grooten man, waaronder staaltjes van het lastig humeur van Mevrouw TROMP, en hoe zij den wakkeren zeeheld, voor wien *Europa* beefde, onder den plak had. Zoo zou hij eens, b. v. buitens tijds bier tappende, voor die overtreding, door Mevrouw bijna den ganschen dag in den kelder gesloten zijn. — Het ware wel der moeite waardig, dat een Navorscher te *'s Graveland* of omtrek, al de anecdotes, die aldaar van onzen grooten zeeheld nog bekend zijn, verzamelde en mededeelde. SIMON.

»Beghin ende voortgangh van de O. I. Compagnie" in 1646 (*Nav.* II. bl. 348; III. bl. 348). De Hoogduitsche vertaling is getiteld: *Sammlung von* 26 *Schiffahrten* (*der Hollaender und*

Seelaender) nach Ost- und West-Indien) wie auch nach Norden, bij gedeelten uitgegeven te Neurenberg, Francfort, Hanau en Oppenheim, in de jaren 1599 tot 1650, in 4°., door LEVINIUS HULSIUS. J. L. A. I.

Oudste jaarteekening in gedrukte boeken (*Nav.* II. bl. 374; III. bl. 360; *Bijbl.* 1854, bl. xxxii, lxxxvii). Het oudste met dagteekening gedrukte boek is het *Psalmboek van Mainz*, gedrukt in 1457 te *Mainz*, door PIETER SCHOEFFER en JOHANNES FAUST. Men leze hierover het belangrijke en wel uitgewerkte artikel van AMBROISE FIRMIN DIDOT, over de *Typographie* in de *Encyclopédie moderne*, Parijs 1851. De daarin vervatte bijzonderheden doen zien, dat de eer der uitvinding van de boekdrukkunst met beweegbare typen ten onregte aan LAURENS COSTER wordt gegeven.

PHILO-INDICUS.

Petrus Leupenius (*Nav.* II. bl. 374; III. bl. 361). Uit het antwoord van V. D. N. zoude blijken, dat hij in 1633 als eerste predikant te *'s Hertogenrade* beroepen werd, en van daar in 1637 naar *Hattem.*

Bij zijn huwelijk in 1634 woonde hij echter als student of proponent nog in het *Staten-Collegie*, zoodat hij in dat jaar wel te *'s Hertogenrade* zal zijn geplaatst.

Den 7den en 28sten December 1635 had hij zich aan den kerkeraad van *Leyden* gewend, met verzoek om ergens bevorderd te worden, omdat hij uit *'s Hertogenrade*, in het land van *Limburg*, door de Spanjaarden was verjaagd.

Zijne benoeming te *Hattem* was dus eerst door de verjaging uit *Limburg* voorafgegaan.

..R. E.

Hervormde Predikanten van den polder van Namen (*Nav.* III. bl. 62; *Bijbl.* 1854, bl. xlvii, lxiii). Ten aanzien van PAULUS VESARDUS (niet VESANDUS) lees ik t.l.a.p.: »*uyt de Polder van Namen beroepen naar Rottum*, 15 *Nov.* 1650." Uit de aanteekeningen in de kerkelijke acteboeken te *Ritthem*, kan ik met afdoende zekerheid den Heer Dr. RÖMER berigten, dat de opgaaf, betrekkelijk VESARDUS, naar een *extract uit de Zuidbevelandsche Classikale Acteboeken*, geen onbepaald vertrouwen op die bron opwekt. Uit gemelde kerkelijke acteboeken te *Ritthem* toch blijkt, dat PAULUS VESARDUS den 6den April (niet 15 November) 1650 te *Ritthem* (niet *Rottum*) uit *den Polder van Namen* werd beroepen. Na velerlei moeijelijkheden over dit beroep tusschen de Classis van *Walcheren* en den Kerkeraad te *Ritthem*, kon eerst op den 15den November 1650 de losmaking van VESARDUS bij de Classis van *Goes* verzocht werden, welke almede eerst den 4den Januarij 1651 toestond, deze losmaking bij de gemeente in *den Polder van Namen* te bewerken. Eindelijk volgde die losmaking aldaar den 19den Januarij 1651, en de bevestiging van VESARDUS te *Ritthem*, den 12den Maart daaropvolgende. — PAULUS VESARDUS was een Middelburger van geboorte, blijkens kerkelijke aanteekeningen te *Ritthem.*

P. FRET.

NB. De antwoorden op de hier aangewezene, in DE NAV. III. bl. 62, Vr. 36, voorkomende vraag, zijn in 't BIJBLAD, doch niet in DE NAVORSCHER opgenomen.

Spreekwijze: »Sweer" voor »schoonvader", (*Nav.* III. bl. 62, IV. bl. 29; *Bijbl.* 1854, bl. xciv). Gelijk teregt door E.A.P. verondersteld wordt, vindt men bij YPEIJ, *Taalk. Aanm.* in het *Vaderl. Magazijn voor Wetensch.*, *Kunst en Smaak*, waarvan nog eene afzonderlijke uitgave bestaat, Amst. 1807, bij de Wed. WARNARS, bl. 103—118, aanmerkingen over het woord *Sweer*, alwaar tevens de beide bewuste plaatsen uit *Genesis* en *Exodus* zijn aangehaald en gezegd wordt, dat het aldaar *schoonvader* beteekent, als zijnde eene zamentrekking van *zwager*. Ook worden onderscheidene plaatsen uit den *Spiegel Historiael* van MAERLANT en ééne uit de *Rijmkronijk* van M. STOKE aangewezen, en daarbij aangetoond, dat dit woord bij VAN VELTHEM, *Spiegel Historiael*, voor *schoonbroeder* wordt gebezigd; voorts dat VAN LELYVELD, *Aanteeken.* op HUYDECOPER, het woord *zwager*, waarvan *zweer* afkomt, te regt afleidt van *wogan*, *nubere;* dat derhalve elk, die aangehuwd is, den naam kan dragen van *zwager*, *zweger*, *zweer;* van daar dan ook, dat dat woord bij de Angelsaksers en bij onze ouden gevonden wordt in de beteekenis van *schoonmoeder*, gelijk ook bij de Staten-overzetting van het N. Testament, *Matth.* X: 35, *Marc.* I: 30, en bij MAERLANT, *Spiegel Historiael*, dl. I. bl. 111; M. STOKE, *Rijmkronijk*, B. III. vs. 545. *Zwager* (*zweer*) beteekent alzoo, in het algemeen, *aanverwant.*

Over *snaar*, *snore*, *schoondochter*, zie ook WASSENBERGH, *Bijdrage tot den Friesschen tongval.* V. D. N.

Het geslacht van Laer (*Nav.* III. bl. 62; IV. bl. 41; *Bijbl.* 1855, bl. xxxviii). Daar de Heer L.v.H. veel belang schijnt te stellen in dit geslacht, kan ik ten vervolge van mijne vroegere opgave daar nog bijvoegen, dat in mijn exemplaar der genealogie van VAN LAER op het einde met de pen is bijgeschreven, dat JOHANNA, dochter van HENDRIK REYNER VAN LAER, geboren den 1sten Maart 1679, te *Zutphen* is gedoopt door Ds. ABRAHAMUS BECKER, en dat hare gevaderen geweest zijn Juffer ELSEBO VAN LAER, Stiftjuffer te *Else*, Juffer ANNA WALBORGH VAN DER HOEVEN, en Vrouw ELISABET GERTRUYT VAN LAER, Vrouw van *Keppel*, MELCHIOR DIEDERIK VAN

LAER, Heer van *Laer*, en ALEXANDER SCHIMMELPENNINGH, Heer tot *Engelenborgh*, gecommitteerde ter generaliteit.

Uit de *Genealogie* van SCHIMMELPENNINK VAN DER OYE, bij FERWERDA, 10de generatie, blijkt, dat JOHANNA SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, geboren in 1648, na haar vaders overlijden heeft gehuwd SWEDER VAN APPELTHERN, en dat zij van haren oudsten broeder ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, heeft geërfd den *Engelenberg*, *Kell*, *Rees* en *Oye*. Op de verkooping bij W.P. VAN STOCKUM, *'s Hage*, October 1854, was uit de nalatenschap van VAN WELEVELD voorhanden (zie *Catal.*, bl. 166, N°. 197): *Geslachtrekening van* VAN LAER, *eigenhandig geschreven door* HENDRIK REINIER VAN LAER, *omstreeks* 1680, *met voorrede*, 77 bladz. in 4°. Dit Handschrift is echter terug genomen en niet verkocht. Waarschijnlijk zal het meerdere bijzonderheden bevatten, dan de gedrukte *Genealogie* ons geeft. V. D. N.

Het geslacht de Gouda van Swindrecht (*Nav.* III. 63; IV. bl. 42; *Bijbl.* 1854, bl. xcv, 1855, bl. ii—iv). Ofschoon ik hierover niets naders heb te berigten, wil ik alleen aanmerken, dat de bij GOUDHOEVEN, bl. 225, vermelde JAN VAN GOUDA *alias* VAN SWINDRECHT dezelfde zal geweest zijn, die bij BURMAN in zijn *Traj. Erud.*, pag. 110, voorkomt als »JOHANNES DE GOUDA, parentibus patriciis nostra in urbe natus A°. 1571. Societati Jesu Tornaci nomen dedit A°. 1588, deinde per XXV annos Bruxellis et Antwerpiae ecclesiastae munere functus est, etc. Obiit Bruxellis 28 Decemb. 1630 aet. 59." Aldaar worden vervolgens zijne schriften, waaronder zijne *Apologia* met den Rotterdamschen kerkleeraar LANSBERGEN, opgesomd en vele schrijvers, die hem vermeld hebben, aangewezen.

Ter voldoening aan het verlangen, door Mr. R. DE SITTER, t. l. a. p. te kennen gegeven, moge dienen, dat in het werk van LE ROUX: *Receuil de la Noblesse*, pag. 63, vermeld wordt, dat »Le 7 de Novembre au dit an (1582) ont été a Lisbonne signées du Roi Lettres Patentes de Chevalerie en faveur de JOACHIM UBBENA *de Riemedes*, Bourgemaitre de la ville de *Groeninghe*." De *Brieven* aan dezen werden alzoo weinige dagen later afgegeven, dan die, aan JEAN, THIERY en CORNIL DE GOUDA verleend.

Nog leest men aldaar de beschrijving van het *Wapen* van UBBENA: »*d'argent coupé de sable au lion de l'un en l'autre passant sur le tout: Heaume d'argent grillé, liséré et couronné d'or: Cimier une queue de paon de sinople.*

V. D. N.

Bernard en Abraham van Linge (*Nav.* III. bl. 64; *Bijbl.* 1854, bl. xcv). Misschien is ABRAHAM VAN LINGE dezelfde persoon, wiens huwelijk te *Amsterdam* aldus is aangeteekend:

»26 Augustus 1605. ABRAHAM DE LINGNE (?) van *London*, oud 29 jaren, wonende op de O.Z. voorburgwal, zijn ouders dood zijnde; en CATHARINA DE WILLEM, van *Hamburg*, oud 20 jaren, wonende op de O. Z. agterburgwal, geassisteerd met BRISE DE WILLEM en CATHARINE GORT haar vader en moeder.

.. R. E.

NB. Ook het antwoord op de hier bedoelde vraag is in HET BIJBLAD opgenomen, in plaats van in DE NAVORSCHER.

Bernard en Abraham van Linge. Daar de Heer C. KRAMM, blijkens zijne opgave, eene geschiedenis der beeldende kunsten bewerkt, waarin ook genoemde kunstenaars zullen worden vermeld, wil ik zijne aandacht vestigen op hetgeen bij FERWERDA, Genealogie *de Brauw*, vijfde gener., voorkomt, t. w. dat MATTHEUS VAN DER LINGE (waarschijnlijk hetzelfde als VAN LINGE) huwde ADRIANA DE BRAUW, Domheer was te *Utrecht*, doch te *Sluis* in *Vlaanderen* woonde, alwaar hij ontvanger van het collegie van het Vrije was. Hij overleed 1652 zonder kinderen. Welligt zou derhalve daar ter plaatse meer van dat geslacht te vernemen zijn, en is de Heer VAN DALE misschien in staat de gewenschte inlichting te geven.

V. D. N.

Gomes van Trier (*Nav.* III. bl. 64; IV. bl. 51; *Bijbl.* 1854, bl. xlvii). Den 21 December 1602 is te *Amsterdam* het volgende huwelijk aangeteekend:

»GOMES VAN TRIER, WILLEMSZ., van *Mechelen*, out omtrent 40 jaren, Commies op 't comptoir van de convoyen te *Amsterdam*, woont in de Huydevetterstraat, geassisteerd met DAVID en DANIEL MOSTART zijne neven; met CATHARINA MICHIELSdr. out 27 jaren, woont op de Zeedijk, geassisteerd met GUETGE HENDRIKSdr. haer moeder."

Hij schijnt nog broeders gehad te hebben, o. a. JOSEPH, den 5 September 1587, oud 24 jaren, gehuwd met BENNETGEN JANSdr. BOTH (JACOBS), en GUILLAUME VAN TRIER. Zijne zuster ANNA was met PIETER VECTERS gehuwd. Dit geslacht heeft ook te *Alkmaar* gewoond.

.. ELSEVIER.

Macaronische Poëzy (*Nav.* III. bl. 68; IV. bl. 57, 58; *Bijbl.* 1854; bl. xcvii). De literatuur der vaderlandsche Macaronische poëzy kan nog aangevuld worden met de *Descriptio Rundrorum*, in *Vindicat atque Polit*, *Mengelingen door Groninger studenten*, Groningen 1816.

Overigens zijn als hiertoe behoorende mij nog de navolgende werkjes voorgekomen, welke evenwel niet van vaderlandschen oorsprong zijn:

1°. *Tractatus de Ruinae Ecclesiae Planctu*, afgedrukt in de *Monumenta Antiquitatis*,

welke gevonden worden achter de *Introductio in Historiam Evangelii* van den Hoogl. GERDES, Tom. I. pag. 3—20.

GERDES voegt er bij: »Quamquam nec de authore hujus libelli nec de praeciso ejus tempore quicquam determinare possimus, id tamen certum est, esse eum Seculi XV foetum, atque vivide admodum ex eo cum genium seculi tum fortunam ecclesiae publicam colligi posse: Est vero is Jam. A°. 1517. Haganvae editus in forma 4. quamquam propter eximiam ejus raritatem superiori saeculo eundem V. D. HERM. V. D. HARDT inseri curaverit Praefationi Tomi III Autographôn LUTHERI. *Helmst.* 1693. 8. a se editorum, deprompto exemplari ex antiquo rei thesauro, in Bibliotheca domestica RUDOLPHI AUGUSTI recondito; Neque ingratum fore Lectori confidimus, eundem inde descriptum, hic legere. Titulus ita se habet:

Tractatus admirabilis *vom stand der Christenheit,*
Qui diu clam diliuit, *wem mag es nicht sein leid?*
Sed adhuc vivit dominus *der hat uns das anzeigt,*
Revixit ipsa veritas, *die hat sich zu uns geneigt.*

Op dezelfde wijze zijn ook alle de overige coupletten, welke het werkje bevat, ingerigt.

2°. *De fide meretricum in suos amatores etc.* en *de fide Concubinarum in sacerdotes.* Beide zijn tegelijk uitgegeven met een werkje, onder den titel: *De generibus ebriosorum et de ebrietate vitanda.* Francofurti ad Moenam. 1581, en insgelijks in 1643. Zij zijn met Latijnsche en Duitsche regels en woorden doorweven, b. v.

Quicunque velit amare,
Weiber oder Jungfrauwen,
Magno in gaudio stare,
Der sol gar eben schauwen, u. s. w.

De omstandigheid, dat genoemde werkjes meestal tegelijk met de *Epistolae obscurorum virorum, ad dominum* M. ORTUINUM GRATIUM, uitgegeven zijn, doet mij, ook wegens den inhoud en strekking, vermoeden, dat de schrijvers der *Epistolae* (H. V. D. BUSSCHE, ULRICH VON HUTTEN, WOLFGANG ANGST en CROTUS RUBEANUS, over wie men verg. Dr. G. L. MOHNIKE, in ILLGEN, *Zeitschr. für die histor. Theologie*, 1843, S. 114), ook wel de auteurs dezer werkjes kunnen zijn.

3°. *Studentes, sive comoedia de vita studiosorum, Autore* IGNOTO PEERDEKLONTIO. *Alentopholi. In aedibus Heriorici Nobilimi*, 1648.

Aan het einde vindt men ook: 1°. *Tres studendi modi parum utiles.* 2°. *Studiosi charactarismus Belgico-Latinus.* 3°. De anecdote, *de quodam studioso*, welke insgelijks aangetroffen worden in de *Crepundia Poetica* (achter de *Nugae Venales*) en in het werkje: *De Lustitudine Studentica* (Zie *Nav. Bijbl.* 1854, t. a. p.).

W. B. S. B—s.

Macaronische Poëzy. »RAMBAUT DE VAGUEIRAS conçut au 13 siècle l'idée d'un poème entièrement composé de couplets espagnols, italiens, provençaux, gascons et français, qui alternaient successivement." *Hist de la Litt. espagnole trad. de* BOUTERWEK. Tom. I. p. 47.

L. J.

[Nog werd het Bestuur gewezen op de *Cantio Nuptialis* of *Bruiloftszang* en het *Drinklied,* voorkomende in 't *Nieuw groot Hoorns Liedeboekje,* bl. 100 en 131.]

Haar uit den put van't Oudemannenhuis (*Nav.* III. bl. 95; IV. bl. 73). In de *Kleefsche en Zuid-Hollandsche Arkadia of Dagverhaal van Twee Reizen, in en omtrent die Gewesten gedaan, in dicht-maat uitgebreid, door* CLAAS BRUIN, *verrijkt met aanteekeningen van den Heere* L. SMIDS, *M. Dr. Tweede druk. t'Amsterdam, bij* EVERT VISSCHER, *Boekverkooper in de Dirk van Hasseltsteeg*, 1730, leest men op bl. 106, in eene noot:

»*Herulheim.* Noch in de *Herulers* (welk volk hier nooit haar verblijf heeft versocht) noch in malle JONKER LEM (alleen eene ijdele hersenpop) maar van *haar* en *lem*, is de naam van *Haarlem* allereenvoudigst uit te vinden.

Haar is een schrale en magere: en *lem* een vette en smerige grond. En dus is *Haarlem* gelegen tusschen vette en schrale gronden. *Schatkamer*, uit OUDENHOVEN en ALTING, bl. 124."

S. v. W.

Graaf (III. bl. 95; IV. bl. 73; *Bijbl.* 1854, bl. xcix). Deze vraag is door zeer belangrijke mededeelingen toegelicht, en een aantal gevoelens en meeningen van onderscheidene geleerde mannen tot dat einde aangevoerd, waardoor de vraag, als men wil, is beantwoord, doch, zoo het mij toeschijnt, nog niet beslist. Uit dien hoofde wensch ik er nog een paar opgaven, als verklaringen over den oorsprong van het woord *Graaf* en daaruit voortgevloeide rangen en titels, van bevoegde auteurs, bij te voegen; terwijl ik aan anderen de waarde of onwaarde daarvan ter beoordeeling overlaat.

Mr. JAMES COATS zegt in zijn *Dictionary of Heraldry etc.* Londen 1739, in 8°. bl. 126, het volgende: »*Earls* are the next Degree of Honour to Marquesses, in *Latin* call'd *Comites*, as it were companions to the Emperor, being the persons that enjoy'd the noblest Employments. The Title of Earl, VERSTEGAN (*) tells us, came from the *Saxon* words *Ear*, Honour, and *Ethel*, Noble, which being compounded together made *Ear-Ethel*, first abbreviated into *Ear-el*, and then into *Earl*, signifying Noble, of Honour, and being of the same Degree, with the *Latin Comes*, by us call'd a Count in speaking of foreigners, and the same still preserv'd in the conforts of our Earls,

(*) VERSTEGAN, of RICHARD VERSTEGEN, ook ROWLANDS genoemd, heeft geschreven: *Brittanische Oudheden enz.* Antwerpen 1606, in 12°., hetwelk zeker het aangehaalde werk is.

who are call'd countesses. Earls are of much ancienter standing in *England*, than Dukes or Marquesses. It was formerly the custom, upon creating an Earl, to assign him some Revenue in the Place he had his titel from; but that is not essential, and there have been and are Earls who have neither Lands, nor other Income from those places whose Names they take. King RICHARD the First(942—996) was the first that created an Earl in *England* by girding him with a sword, in the person of HUGH DE PUSAZ, Bishop of *Durham*, Earl of *Northumberland*. The patents of Earls, and other Peers are much the same, only putting in the several titles. An Earls Robes differ from a Viscount's, in that he has three Guards, whereas the Viscount has but two and a half and a Marquis three and a half. His Cap is the same as that of a Marquis, or a Duke. *French Earls or Counts*, according to *Colombiere* wear only on their Arms, and not elsewhere coronets of Gold, with nine large Pearls rais'd on points above the Rim, which is adorn'd with other pearls and precious stones."

En in de *Dictionnaire des origines etc. par une Société de gens de lettres etc. Paris* 1777. Tom I. bl. 443, vindt men de volgende opgaven.

»*Comte*. Le titre de *Comte* remonte au moins aux premiers Empereurs, qui nommoient leurs conseillers *Comites*, Compagnons. Dès le tems d'AUGUSTE, on voit des sénateurs choisis par son conseil avec le titre de *Comites Augusti*. Il en est cependant qui pensent que *Comes* vient de *Comedere*, et qu'il désignoit ceux qui mangeoient avec l'Empereur, ou qui avoient droit *de bouche en Cour*, comme l'on dit aujourd'hui. Quoi qu'il en soit, c'étoit plutôt alors une dénomination qu'un titre. En 253, le mot *comes* commençoit à passer pour une dignité. Ainsi le titre de *comte* ne doit pas tout-à-fait son origine à CONSTANTIN-le-Grand; mais ce Prince en illustra la dignité au point de l'admettre même au-dessus des Ducs, en 330. On peut dire que les *comtes* étoient les courtisans et les gens de la suite du Prince: c'est pour quoi on appella sa cour *comitatus*. Dans le IVe Siècle ils commencèrent à devenir militaires, et au Ve il étoit établi que les Gouverneurs de Province se décorassent de la qualité de Duc, et les Gouverneurs des villes ou d'un seul Diocèse, de la qualité de *Comte*."

C. KRAMM.

Graaf. De schrijver van het *Schwarzenbergische Stamm-Register*, gewagende van het onderscheid der verschillende adellijke benamingen, zegt, op bl. 26 en 27 van bovengen. werk, het volgende: »Die andere alsz Hertzogen, Fürsten, Graffen, sein der Kaysere Stat-Haltere gewesen. Ja damahls scheinen die Freyherren höher gewesen zu sein als die Graffen. Dann SEBASTIAN MUNSTERUS l. z. Colm c. 20 schreibet; In dem Buch des Lands-Rechts *Germaniae* wird allein gedacht der Fürsten und Semperfreyen, oder Freyherren, aber der Graffen nicht anders als der Richtere. Ein Graff war ein Richter; Burg-Graff ein Burg-Richter. Arcis Cæsareæ præfectus judex. Land-Graff ein Land-Richter, Marg-Graff ein Marck- oder über die Gräntzen-Richter, Pfaltz-Graff ein Pfaltz-Richter. Sive judex in Palatio Caesaris, REIN. REINECCIUS *in Comment d. Orig. Misenor. Quem Latine vertis* ELIAS REUSNERUS. MUNSTERUS spricht weiter: Es war noch in des Bapst Cantzeley im gebrauch, dasz sie in ihren Bullen und Brieffe die Freyherren in tituln setzte vor die Graffen. (Conf. DRACE *d. Orig. & jur. Patrit.*) Jetziger Zeit will biszweilen gedisputieret werden, ob die Graffen vund Frey-Herren des Reichs an Würde und hoheit ein ander gleich sein oder nicht. Sihe solches nach der Länge auszgeführet in *Exercit. jur. publ.* WURMSERI p. 137 & seqq. & *Limn. in additionibus ad lib.* 4, c. 5, p. 415.

M[o].

Afschrift van den Bijbel door Klaas Kammers (*Nav.* III. bl. 95; IV. bl. 77; *Bijbl.* 1854, bl. c). De Heer POTHOLT VAN DORP vraagt t. l. a. p., wie ARNOLDUS BORNIUS was? Naardien, volgens zijne opgave, COMMER VAN DER MARCK zijn werk vervaardigde, niet in 1761, maar in 1671, zal de vervaardiger van het daarop gemaakte lofdicht geweest zijn ARNOLDUS BORNIUS, JOH. *fil.*, die als Proponent in 1636, eerst te *Kamerik*, daarna achtervolgens te *Schagen*, te *Woerden*, te *Delft*, in 1653, en in 1667 te *Alkmaar* Predikant werd, in welke laatste plaats hij in Augustus 1679 is overleden. Zie VEERIS, *Naamlijst der Predikanten van Noord-Holland*. Ook wordt hij vermeld door S. GILLE HERINGA, *Bijdrage tot de Lijst der Nederl. Dichters*. Zie *Konst- en Letterbode* van het jaar 1838. V. D. N.

Afschrift van den Bijbel door Klaas Kammers. Door een ongenoemden dichter is daarop het navolgende bijschrift gemaakt:

Die soo veel schreef en sulke telling heeft bestaan,
Heeft veel gewerkt, veel tijds gespilt, en niets gedaan.
Had hij slechts zoo veel tijds aan Bijbelsin gesleeten,
Veel min had hij gewurmt en nog veel meer geweten.

Tegen de bovengemelde vier regels:

't Is KAMMERS, die door lust en ijver heeft bestaan,
Dees telling nooyt voor hem, door eenig mensch gedaan,
Heeft hij dan gantsch onnut zijn snippertijt gesleten,
Die iets doet, en iets leert, 't geen nimmer is geweten?
't Vereischt een ruyme tijd, waarin gij dorst bestaan,
O KAMMERS, op dees wijs den bijbel na te gaan.
Maar is 't niet jammer, dat gij hier bij hebt vergeeten,
Ons al de commata's en punten te doen weeten.

Tegen deze vier regels:

Gij die begeerig zijt, de commata's te weeten,
Wilt eerst leeren, 't geen wat KAMMERS heeft vergeten,

En tellen al de letters, van de Apocryphe boeken,
Dan kunt gij, als 't uw lust, de commata's ook zoeken.

HR.

Moeder van J. Cats en voornaam zijns vaders (*Nav.* III. bl. 96; IV. bl. 79; *Bijbl.* 1854, bl. ci). Bij het doorbladeren van het *Nav. Bijbl.* 1854, bl. ci, ontwaar ik met eenigen schrik, dat ik v. O. nog altijd eenig antwoord verschuldigd ben op zijn verzoek, om nadere inlichting aangaande de moeder van JACOB CATS. Toen de vraag in DE NAVORSCHER voorkwam, ben ik daarover in correspondentie getreden met nu wijlen den Heer Mr. A. MOENS VAN BLOOIS, die zich met zijne gewone bereidwilligheid met een onderzoek belastte, waarvan ik den uitslag in ons Tijdschrift heb medegedeeld. Ik ontving berigt, dat men ook nog zekere oude acte had gevonden, waarin Mr. JACOB CATS als universeel erfgenaam van een' persoon, wiens naam men niet ontcijferen kon, voorkwam, en van eene doopacte van PIETER, zoon van A. GAANDERS en ELISABETH CATS, waarbij getuigen waren P. A. GAANDERS, Baljuw, JACOB CATS en ANTONIA GAANDERS. Men schreef mij ook nog: »De vader van CATS zat midden in den Raad, en de notulen van dien tijd vermelden alleen ADRIAAN CATS, dit is dus ontwijfelbaar de vader van den dichter."

Onlangs (Mei 1855) een oogenblik in *Brouwershaven* zijnde, heb ik het graf nog eens bezocht. Op de zark staat vrij duidelijk:

Hier leidt begrave LEENKEN JACOB JAN BREIJDES *dochter*, *huysvrouwe van* ADRIJAAN CORNELISZ. CATS *en sterff den* 13*den dach in Mei an̄* V^{C}LXXX." en dus niet, zoo als men mij had opgegeven, 1579.

Tijd tot verdere navorschingen ontbrak mij, en, zoo als den Heer v.O. bekend zal zijn, was de Heer MOENS, met wien ik gewis over deze zaak zou gesproken hebben, kort te voren overleden. φ^2—φ.

Moeder van J. Cats en voornaam zijns vaders. Het kan misschien nuttig zijn te melden, dat JACOB CATS te *Amsterdam* is getrouwd. Zijn huwelijk is aldus aangeteekend:

»26 April 1605. JACOB CATS, van *Brouwershaven*, oud 27 jaren, wonende tot *Middelburg*, geassisteerd met CORNELIS CATS, zijn broeder —; en ELISABETH VAN VALKENBORG, van *Antwerpen*, oud 26 jaren, wonende in de Warmoesstraat, geassisteerd met ELISABETH MICHIELS..... haer moeder en MAGRIET DE VOGELAER, haar zuster."

De hier voorkomende CORNELIS CATS zal wel den vóórnaam hebben gekregen van dien zijns grootvaders. ..R. E.

Afbeeldingen van Oldebarnevelds onthoofding in Vondels »Palamedes" (*Nav.* III. bl. 97; *Bijbl.* 1853, bl. ci en clxviii). Het jaartal 1717 in mijne opgave is zeker eene lees- of drukfout voor 1707. De echte plaat (de zaal aan de regter — het torentje aan de linker hand) in mijn exemplaar, met het door G. J. v. J. (t. l. a. p.) opgegeven boven- en onderschrift, heeft aan het torentje, als op een' grooten wimpel, drie regels, beginnende: »ik zie, ik zie den beul", en boven 't schavot een wimpel met twee regels: *Mannen, gelooft het vrij, ik ben geen landverrader, maar sterf een Patriot, getrouw aan 't vaderland,*" en op de andere:

»Ik zal hier schoonen loon voor mijnen dienst ontfåen,
Die 'k drie en veertig jaar den lande heb gedaan."

Op de eene omgekeerde plaat zijn de opgeplakte blaadjes, maar geene spreuken. Op de andere, zonder de blaadjes of bovenschrift, komen zij voor, en luidt het onderschrift: *Afbeelding der executie geschiet den XIII May* 1619, *aan* JAN VAN OLDEBARNEVELT, *gewesene advocaat van Hollant. Dus sterf* VAN OLDEBARNEVELT, *voor 't Vaderlant gelijk een helt.*

De drie door mij aangewezen platen zijn langwerpig 4°. en toeslaande. Op geene vind ik een merk van teekenaar of graveur. L. J.

Lambert Hendriksz. genaamd Moy Lambert (*Nav.* III. bl. 99; IV. bl. 83; *Bijbl.* 1854, bl. cv). Na het door mij ingezondene, betreffende het *Graf* van dezen zeeheld te *Rotterdam*, en het daarbij aangegeven vermoeden, dat de familie van kapitein DEN BOUT zich vereerd zou geacht hebben, het lijk van den admiraal in hare grafstede te mogen ontvangen, is mij uit de bij de kerk nog voorhanden *Grafboeken* gebleken, dat datzelfde graf N°. 85 op het *hoog Choor* in het jaar 1641, stond ten name van ARTGEN LAMBRECHTS, huisvrouw van JOOST VAN COULSTER, ook voorkomende als AARTIE LAMMERTS, huisvrouw van JOOST VAN KOLSTER. Hieruit blijkt, dat dit graf in eigendom was overgegaan aan de familie van MOY LAMBERT, en tevens dat hij één of meer kinderen heeft nagelaten, daar bovengenoemde ARTGEN LAMBRECHTS zijne dochter of wel eene kleindochter zal geweest zijn. In het eerste geval was zij waarschijnlijk een éénig kind, dewijl het graf te haren name alleen stond. — In 1718 werd dit graf verkocht door de Heeren VAN DE WEL aan ISAACK DE WINTER; en in den laatsten tijd behoorde het aan de familie VAN BEEFTINGH.

Uit dezelfde *Grafboeken* blijkt almede, dat de familie DEN BOUT in lateren tijd, daar ter plaatse op het *hoog Choor*, in eigendom bezat het graf, voorkomende onder N°. 76, hetwelk in 1654, stond ten name der erfgenamen van EWOUT DEN BOUT, zijnde GIJSBERT VAN HEERT zijne weduwe CORNELIA VAN BEKE voor ¹/₄, JOHANNES VAN LEEUWEN, schepen tot *Leyden*, voor ¹/₂ en NICOLAAS VAN HEERT voor ¹/₄ daaraan geregtigd. V. D. N.

Geschiedenis der Geneeskunde in Nederland

(*Nav.* III. bl. 101; IV. bl. 327; *Bijbl.* 1854, bl. cviii). Eene commissie uit de *Maatschappij ter bevordering der Geneeskunde* is belast met de bewerking eener geschiedenis der volksziekten in *Nederland*. Door middel van DE NAVORSCHER (dl. III. bl. 101), riep zij de medewerking ook voor het aanbrengen van bouwstoffen, daartoe, zoowel van de geneeskundigen als van de beoefenaars der geschiedenis van het Vaderland in. Onder andere vroeg zij, welke bronnen er voor ieder der bijzondere epidemiën bestaan, en vestigde daarbij ook de aandacht op *Vlugschriften* over ziekten, die in ons Vaderland gewoed hebben.

Met een ander doel onlangs den *Catalogus* der groote verzameling vlugschriften, te *'s Gravenhage* in de Koninklijke Bibliotheek aanwezig, en bekend onder den naam van *Bibliotheca Duncaniana*, doorloopende, viel mijne aandacht ook op de daarin vervatte brochures, over in ons Vaderland geheerscht hebbende ziekten. Eene herinnering aan de reeds eenigen tijd geleden gedane oproeping tot medewerking door de commissie voornoemd was daarvan het gevolg en het resultaat het onderstaande lijstje.

Dl. C. *Wee-klacht over de groote sterfte binnen de wijt vermaerde stadt Leyden;* A°. 1635. Amsterdam 1635. 4°.

Dl. CI. J. B. Med. *Bericht van de Pest.* Dordtrecht 1636. 4°.

Dl. CI. *Ordonnantie van de peste gemaeckt by den Hove van Hollandt in den jare* 1557. Leyden 1636. 4°.

Dl. CI. *Remedie voor de pest in rijm gestelt, door* P. VAN GODEWYCK, Dordrecht 1636. 4°.

Dl. CI. D. VALENTIN, *Tractaet teghen de pest, t'welk is een excellente waerachtighe ende gheapprobeerde konste ofte remedie teghen deselve sieckte.* Haerlem 1636. 4°.

Dl. CI. J. VAN GERWEN, *Moetgevinge ofte ernstige overdenkinghe over de vlugtende en alle die meer voor de pest als voor de sonde vreesen.* Leyden 1636. 4°.

Dl. CII. *Kort bericht van de pest voor te komen ten dienste der gemeente der stadt Dordrecht.* Dordt 1636. 4°.

Dl. CII. *De handt Godes of een Christelyck verhael van de peste of gaeve Gods, door* J. VIVERIUS, Medicyn. Haerlem 1636, 4°.

Dl. CIII. *Neuwjaers pest spieghel waer in te sien is de rechtveerdighe pest straffe Gods.* Haerlem 1637, 4°.

Dl. CXLII. *Groote pest in Hollant in* 1655. H. S.

Dl. CLIII. *Nutte en noodige middelen voor de pest ofte een bequame maniere hoe men sich in desen gevaerlyken tydt zal houden.* Amsterdam 1655, 4°.

Dl. CLV. *Teghen-gift tegen de peste handelende van de Geestelycke oorsacken ende remedien teghen de pest.* Utrecht 1656. 4°.

Dl. CLXXVIII. *Resolutie van de Ed. Gr. Mog. H. H. Staten-Generaal enz. behelsende middelen ende precautien tegen het voortsetten van de pest.* 's Gravenhage 1664. 4°.

Dl. CLXXVIII. *Den ontwapenden pestdoodt in den theriakelpot, waerin aengewesen wordt hoe hem een yder in de besmettelycke siekte dienen kan, door* J. L. HELVETIUS, Med. Dr. en Pract. te 's Hage. 24°. (1664).

Nog blijkt uit de *Kronyk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* (1846, bl. 75, 142), dat in 1468 te *Groningen* en in 1500 te *Arnhem* eene zware ziekte heerschte. Voorts vermeld ik nog:

1557. *Ordinantie gemaect by den Hove van Hollandt op ten laetsten dach Septembris op de peste ende haestighe siecte in sommighe plaetsen regnerende. Ghedruckt tot Leyden bi mi* JAN MATHYSSOON, 14 blz. (*Cat. Pamfletten van* F. MULLER, I. N°. 42.) Zie GOUTHOEVEN, *Chronycke van Hollant*, 1620. II. bl. 6.

1635. *Wee-klacht over de groote sterfte binnen de wyt-vermaerde stadt Leyden.* A°. 1615. Amstelredam. Ghedruckt by NIC. VAN RAVENSTEYN. 1635.

1635. 13 November. *Publicatie te Amsterdam over de heerschende ziekte.*

1655. »A°. 1655 is soo grote pest in *Hollant* en daeromtrent geweest, dat weynigh steden vry geweest syn, doch heeft meest getroffen de stad *Leyden*, alwaer in Septembre omtrent 900 ter weeck binnen de stadt syn begraven, behalven die met grote menichte buyten nae de dorpen syn gebracht."

J. D.
L.

Domesday Book (*Nav.* III, bl. 126; V. bl. 92; *Bijblad* 1854 bl. cviii). Over dit onderwerp is door OCTAVE DELEPIERRE een belangrijk stuk geleverd in de *Bulletins de la commission royale d'histoire*, (*Compte rendu*, 1847, tome XII, p. 45), waarvan we het volgende ontleenen:

»Le *Domesday Book* est un des plus anciens et des plus importants cartulaires que possède le royaume de la Grande-Bretagne. Il fournit des renseignements du plus haut intérêt à l'historien et à l'antiquaire. C'est le seul rapport authentique sur l'état et la division des propriétés foncières et territoriales en Angleterre, immédiatement après la conquête. C'est le registre qui servait de base à l'appréciation de la valeur des terres.

Quoiqu'on ignore l'époque précise où fut commencée cette espèce de cadastre, on est certain qu'il fut terminé en 1086."

Maar men leze het stuk zelf, te groot overigens voor eene geheele overname, belangrijk voor wien den inhoud en waarschijnlijken oorsprong verlangt te kennen.

THEODORIK.

Egmondsche Handschriften (*Nav.* III. bl. 127.; IV. bl. 104). Eenige der Handschriften afkomstig uit de Abdij van *Egmond* en hare vermaarde boekerij, hebben zich bevonden in handen van den geleerden Boekhandelaar en beroemden Penningkundige P. VAN DAMME, en komen voor op den gedrukten Catalogus der door hem te *'s Hage*, in 1764, gehoudene publieke verkooping. In dezelfde rijke verzameling bevond zich mede het H. S. van TESSELSCHADE's *Verlost Jerusalem*; doch alle pogingen, die men heeft aangewend om op het spoor te komen, waar het is gebleven, zijn tot nog toe vruchteloos geweest, dat in dezen ook wel het geval zal zijn. J. L. A. I.

Puntdicht op Paus Innocentius VIII (*Nav.* III. bl. 127, IV. bl. 105). Hoewel men dit puntdicht te vergeefs in vele uitgaven der gedichten van MARULLUS zal zoeken, is het toch wel degelijk in sommige drukken opgenomen, blijkens eene aanhaling in A. J. *u.* A. THEINER, *Uber die Ehelosigkeit bei den Christl. Geistlichen, u. s. w.* Altenb. 1828. Th. II, S. 779, *in ann.* alwaar wij lezen: »MICHAEL MARULLUS, Zeitgenosse, machte auf diesen Papst folgendes Epigram:

»Octo nocens pueros genuit, totidemque puellas;
»Hunc merito poterit dicere Roma patrem.
»Spurcities, gula, avaritia, atque ignavia deses.
»Hoc Octave, jacent, quo tegeris, tumulo."

Hymni & epigrammata. Florentiae 1497, in 4°. Auch bei STEP. SZEGEDINUS, *Speculum Pontificum*, Romae 1592. 8°. p. 126."

W. B. S. B.—s.

Boeren door Floris V tot ridders geslagen (*Nav.* III. bl. 128, IV. bl. 108; *Bijbl.* 1854, bl. cix, cx). Eene belangrijke verhandeling over het veradelen van boeren of huislieden, vindt men in de *Oudh. en Gest. van Delft en Delfl.* Inleid. pag. LXVII en volgende. M°.

De Generaal Cohorn (*Nav.* III. bl. 131; IV. bl. 113). Ik ben den Heer P. J. VAN DER DOES DE BYE, voor de opgaven, welke ZEd. omtrent de familie VAN COEHOORN heeft medegedeeld, met betrekking tot de afstammelingen van MENNO VAN COEHOORN VAN HOUWERDA, uit zijn eerste huwelijk met JACOBA VAN SCHRIECK, dank schuldig; maar nog meerderen voor de mededeeling van zijnen twijfel omtrent de afstamming van den Franschen Generaal COHORN van dien tak; omdat juist de gronden van zijnen twijfel mij de overtuiging hebben gegeven, dat die Generaal een afstammeling van den evengemelden MENNO VAN COEHOORN VAN HOUWERDA is.

Ik lees aldaar, dat KAREL MENNO Baron VAN COEHOORN, in de geschiedenis beroemd onder den bijnaam van *de Hollandsche Vauban*, in den vijfden graad afstamde van CHRISTIAAN FREDERIK VAN COEHOORN, broeder van PIETER VAN COEHOORN, aldaar mede genoemd, en dat diens afstammelingen te *Straatsburg* wonen.

Deze KAREL MENNO kan niemand anders zijn dan onze beroemde Ingenieur MENNO Baron VAN COEHOORN, die in ons *Stamboek* in de vijfde generatie voorkomt, en van hem, dien wij tot stamvader van dat geslacht hebben geplaatst, zonder evenwel diens voornaam te kennen, in den vijfden graad afstamt; en, volgens de chronologie, omtrent denzelfden tijd als CHRISTIAAN FREDERIK moet geleefd hebben.

Brengen wij daarmede in verband, dat er gezegd wordt, dat de afstammelingen van CHRISTIAAN FREDERIK in *Straatsburg* wonen; dat hij reeds vroeg in dienst van *Holland* is overgegaan (men zal zijn' kleinzoon bedoeld hebben, want hij leefde reeds in 1479 en was te oud, zoo hij toen al leefde, om *Attaché à l'Ambassade de Suède en Hollande* te zijn, en hierop schijnt de Fransche schrijver niet gelet te hebben), en dat de familie VAN LIMBURG STIRUM, uit welke een lid met de kleindochter van den Generaal MENNO Baron VAN COEHOORN gehuwd was, in hare familie-aanteekeningen melding maakt van eenen JOHANNES VAN COEHOORN, die in 1766 te *Straatsburg* N. DE LANG huwde, en deze vrouw door den Heer P. J. VAN DER DOES DE BYE, MADELAINE DOROTHÉE DE LANG genoemd wordt; dat een zoodanig huwelijk ook bij de nog bestaande familie VAN COEHOORN bekend is, en LOUIS JAQUES DE COHORN, de Fransche Generaal, den 16den Januarij 1771 te *Straatsburg* werd geboren, — dan meenen wij redenen genoeg te hebben om aan onzen N. VAN COEHOORN, gehuwd met N. FERMADE, den voornaam van CHRISTIAAN FREDERIK te geven, en hem voor den broeder van PIETER en zoon van TOUSSAINT te houden. Men lette er op, dat TOUSSAINT Fransch is en alzoo eene vertaling van zijnen eigenlijken doopnaam.

Ik — want mijn vriend en medearbeider aan het *Stamboek*, AREND VAN HALMAEL, heeft zijnen werkzamen loopbaan hier op aarde reeds geëindigd, — zoude alzoo naar aanleiding van dit alles, onze genealogie, zoo ik die op nieuw zoude geven, aldus beginnen:

Wat FERWERDA en anderen en ook wij, in navolging van hen, omtrent de herkomst van deze familie gezegd hebben, meen ik thans als ongegrond te mogen beschouwen. Immers, latere tot mij gekomene berigten (zie *Nav.* IV. bl. 113—117) doen mij zien, dat althans een tak dier familie omtrent de helft de XV de eeuw in *Zweden* gevestigd was, en aldaar de aanzienlijkste ambten bekleedde. Zoo vindt men in het *Magasin Pittoresque, Année* 1843,

p. 183, eenen TOUSSAINT (HELGE ?) DE COHORN als Generaal der Zweedsche ruiterij, gehuwd met JOLANDA MUNCK, die twee zoons had: 1. CHRISTIAAN FREDERIK DE COHORN, Gouverneur van *Upsal*, wiens afstammelingen zich in de *Nederlanden* vestigden, en 2. PIERRE DE COHORN, die in 1457, toen CHRISTIAAN I, Koning van *Denemarken*, den Zweedschen troon beklom, diens kamerheer en, later, opperbevelhebber van het Zweedsche leger werd; wiens afstammeling, JAN DE COHORN, even als zijn vader, zich in *Frankrijk* nederzette en te *Avignon* AGNES DE RHODES huwde, en van wien in 1843, als laatste afstammeling van dien tak de Gravin SEGUINS-VASSEUX, geboren DE COHORN, nog in leven was. Men wil, dat het geslacht van COEHOORN (KUHORN) voortijds tot de adellijke Patriciërs (?) van de vrije rijksstad *Francfort a. d. Main* behoorde, en het stamhuis *Kuhornshoff* in het gebied van die stad gelegen was.

T. DE COEHOORN voerde o. i. alleen den zwarten hoorn in een veld van zilver. Zijn zoon PIETER kwartierde dit met zijn moeders wapen *Munck*, terwijl GOZEWIJN, zijn achterkleinzoon, met zijn moeders wapen *Bibra* kwartierde. Vandaar de *Pals* in het wapen van PIETER, en de tegenwoordige *Beer*, vroeger *Bever* (Hoogd. *Biber*) in het wapen van GOZEWIJN; want wij gelooven, dat de familie BIBRA, even als de stad *Bibrach* of *Biberach*, een' *Bever* in haar wapen voerde. Men zie MARTIN SCHROT, *Wappenbuch*, etc. Munchen 1581, bl. 46 en 96.

De tegenwoordige familie voert dit gekwartierde wapen onjuist, want zij heeft 1 en 4 de *Beer* (*Bever*) en 2 en 3 de *Hoorn*; daar in allen gevalle de *Hoorn* 1 en 4 moest zijn; omdat het door de familie VAN COEHOORN, en niet door de familie BIBRA gevoerd wordt.

Wij zeggen alzoo:

TOUSSAINT DE COHORN leefde omtrent het midden der XVde eeuw, en trouwde JOLANDA MUNCK, en verwekte:

I. PIETER DE COHORN, trouwde N. N, en verwekte: JAN DE COHORN, trouwde AGNES DE RHODES, te *Avignon* in *Frankrijk*.

II. CHRISTIAAN FREDERIK DE COEHORN, trouwde N. VAN FERMADE, en verwekte: LAMBERTUS VAN COEHOORN, trouwde CUNIGUNDA VAN BIBRA, en verwekte: GOZEWIJN VAN COEHOORN, trouwde THEDA VAN ESENS, en verwekte: GIDEON VAN COEHOORN, trouwde SYTSCKE (en niet LYTSCKE, zoo als in de aanteekening staat) MENNOOSdr. VAN HOUWERDA, en verwekte:

a. GOZEWIJN VAN COEHOORN. En dan vervolgens zijne afstammelingen, zoo als wij die hebben opgegeven.

b. PHILIBERT (PYBE) VAN COEHOORN VAN HOUWERDA, trouwde N. N. en verwekte: MENNO VAN COEHOORN VAN HOUWERDA trouwde: *a.* JACOBA VAN SCHRIECK. *b.* JOHANNA MENTEN. En vervolgens diens afstammelingen uit die beide huwelijken, volgens de nu later medegedeelde opgaven, met achterlating van het huwelijk van JOHANNES ERNESTUS in de zesde generatie en van diens zoon GIDEON in de zevende. Ten gevolge waarvan JOHANNES in de vierde generatie en diens aldaar opgegevene afstammelingen komen te vervallen.

Met betrekking tot de opgaven van den Heer P. J. VAN DER DOES DE BYE wilden wij van dezen wel eenige inlichtingen ontvangen.

In October 1850 gaf mij de luitenant ter zee Baron DE GIRARD DE COEHOORN omtrent deze familie eenige inlichtingen, zoo als: dat COENRAAD GIDEON VAN COEHOORN in November 1747 in de *Willemstad* is gestorven, diens echtgenoote M. A. WIERTS te *Hulst* den 23sten Januarij 1709 gedoopt is en de Raadpensionaris van *Hulst*, CASPARUS STERSO, als getuige daarbij tegenwoordig was en zij in 1759 te *St. Oederode* is gestorven. Is dit welligt onjuist, want hiervan maakt ZEd. geene melding? Zijn haar geboorte- en trouwjaar juist, dan was zij slechts 17 jaar, toen zij COENRAAD GIDEON VAN COEHOORN huwde. Hare moeder was eene FULLENIUS en niet TULLENIUS.

Van de kinderen van COENRAAD GIDEON staat GOSWINA THEODORA geboren den 26sten December 1723: moet dit ook 1732 zijn?

JOHANNES JACOBUS VAN COEHOORN werd in 1734 gedoopt en huwde voor de eerste maal in 1752, en alzoo op 18 jarigen ouderdom. Is hier niet onnaauwkeurigheid in een dezer jaartallen? De Baron DE GIRARD DE COEHOORN stelt zijn' sterfdag op Junij 1785.

Zoude men voor: Graaf WILLEM van *Dunten* en *Lijfland*, ook moeten lezen: WILLEM, Graaf van *Dunten* in *Lijfland?*

Waarom wordt het zevende kind van LOUIS JACQUES VAN COEHOORN niet genoemd? — *Hoogebantum* moet *Hoogebeintum* zijn. — BARTHOLT VAN COEHOORN † 1695, en niet 1625.

M. DE HAAN HETTEMA.

Job. de Rieu (*Nav.* III. bl. 159; IV. bl. 121). Tot aanvulling op deze vraag, deel ik hier zijn huwelijk mede, zoo als dit te *Amsterdam* voorkomt:

»6 Junij 1602. JOB DE RIEU, MAXIMILIAENSZ. van *Norwits*, dienaar der Waelsche gemeente binnen *Utrecht*, oud 24 jaren, geassisteerd met Mons. DE LA VIGNE en PAUL LASOLEUR; met MARIA DU PRIS van *Doornick*, oud 26 jaren, woont in de Nes, geassisteerd met JEANNE DE LA VALLEE haer moeder."

MARIA BOCKEEL was dus zijne tweede vrouw. ..R. E.

Klokkenspelen (*Nav.* III. bl. 159, IV. bl. 123, V. bl. 216 en *Bijblad* 1855, bl. xlii). Wanneer W. J. F. het verlangde werkje nog

niet heeft, wil ik het wel ter inzage afstaan, mits wetende aan wien en vóor hoe lang.

Aangaande de Haarlemsche klokkenspelen, kan ik mededeelen, dat de rekening wegens de nieuwe klokken en den aanhang van dien over de jaren 1661, 1662 en 1663 is geteekend door den bekenden kunstenaar FR. HEMONY. De totale somma voor de groote en Bakenesse kerken is *f* 21254.5.8 en wel als volgt

1. Voor de groote kerk:

in 1661 zijn gelev. 26 klokken weg. 6739½ ℔
— 1662 — —— 6 ———— 12620 —
32 klepels —— 900 —
58 hamers —— 870 —

te zamen wegende 21129½ ℔
en kostende *f* 17220.3.8.

2. Voor de Bakenesse kerk:

in 1663 zijn gelev. 24 klokken weg. 3970 ℔
24 klepels —— 169 —

te zamen wegende 4139 ℔
en kostende *f* 4043.2.

De ligtste klok in de groote kerk had het gewigt van 20½ ℔, de zwaarste 3774 ℔. Van de Bakenesse toren woog de ligtste 17½ ℔, de zwaarste 852 ℔.

De klokkenspecie is geleverd van de twee eerste partijen a 17 stuivers ieder pond, en van de laatste partij a 22 st. De ijzeren klepels a 7½, de hamers a 6 st. ieder pond.

De vorige klokken wogen aan klokspijs 11795 ℔, en zijn overgenomen voor *f* 5661.12 door FRANCOIS HEMONY, en alzoo voor *f* 48 de 100 ℔.

Over het Hoornsche klokkenspel, zie men VELIUS, *Kronijk van Hoorn*, bl. 236 en de noot.

W.

Klokkenspelen. (Verbetering van het medegedeelde, *Bijbl.* 1855, bl. xlii). Onder de namen van Nederlandsche klokkenspelers, mag die van .. BERGHUIS, in de laatste helft der vorige eeuw, Klokkenist (ook Organist) te *Delft*, niet vergeten worden. Hij wordt zelfs wegens zijne „*erstaunender Fertigkeit*" op dit instrument in het *Hist. Biogr. Lexicon* van (E. L.) GERBER (*Leipzig* bei BREITKOPF 1790) geroemd. Ook verdiende de in 1841 overleden F. NIEUWENHUIJSEN, opvolger van den in dit art. meermalen gemelde FISCHER, als Organist en Klokkenist van den Dom te *Utrecht*, den roem, door hem als groot Klokkenist verkregen; dit bewijzen de nog van hem bestaande compositiën voor dit instrument.

W. J. F.

Danswyck in Schottlandt (*Nav*, III. bl. 159; IV. bl. 124, 167). Ik heb voor mij liggen eene uitgâve van VAN METEREN, welker titel is: *Commentarien ofte Memorien van den Nederlandtschen Staet, Handel, Oorloghen ende Gheschiedenissen van onsen tyden, etc. Mede vervattende eenige haerder Ghebueren handelingen. Beschreven door* EMANUEL VAN METEREN *ende by hem voor de tweede ende leste reyse over-sien, verbetert ende vermeerdert. Oock soo verre ghebrocht totten afstandt van Wapenen ende Vrede in 't jaer* 1608. *Ghedruckt op Schotlandt buyten Danswyck, by* HERMES VAN LOVEN *voor den Autheur.*

De paginering is niet doorloopende. Na de opdragt, de voorrede en eenige gedichten, volgen Boek I—XII (jaren 1369—1585) van bl. 1—244, Boek XIII—XX (1586—1598) van bl. i—cxcix, Boek XXI—XXVIII (1599—1607) bl. 1—167.

Hierop volgt een veel uitvoeriger register, dan ik vind in de uitgave van 1614. Het is zamengesteld door een Docter in de *Medecyne of Ghenees-conste*, en, zoo als hij aan het einde des registers zegt, een *Cosyn* van den *Autheur deses Boecx*. Hierbij voegt hij eene vertaling in dicht op ANNA BALAM, en zal ook *het sinrycke Grafdicht van* JUSTUS LIPSIUS *Nederlands leeren spreken.* Nu volgt een *Appendix of Bijvoeghsel van de Vredehandel*, bl. 1—27, over het jaar 1608.

Op de laatste bladzijde staat: *Tot Londen, voor* EMANUEL VAN METEREN, 1609.

C. P. L.

Het wapen der van Oostens (*Nav.* III. bl. 159; IV. bl. 125 vlg.; *Bijblad* 1855, bl. xxxix). In het bezit zijnde van eene met veel zorg bewerkte en vrij naauwkeurig aangehoudene geslachtlijst van de afstammelingen uit WILLEM JOOSTEN DEDEL en IDA BRUIJNSZ. VAN DER DUSSUN (gehuwd 1574), vind ik het niet zonder belang om daaruit af te schrijven eenige generatiën van de geslachten VAN OOSTEN en VAN RIEBEEK, zoo als die daarin staan opgeteekend, een en ander tot aanvulling of verbetering van hetgeen over eenige leden van deze beide geslachten in DE NAVORSCHER reeds is medegedeeld.

GERRIT VAN OOSTEN.

DIRK VAN OOSTEN .... (zie NAV. IV. bl. 125. ... c.), sterft 1660; trouwt 17 Februarij 1659 MARIA VAN BODEGEM, geboren 12 April 1636, dochter van HUGO VAN BODEGEM en van IDA DEDEL.

---

eenig kind.

ELISABETH VAN OOSTEN, geboren in 1660; trouwt in 1678 ABRAHAM VAN RIEBEEK, zoon van JAN ANTHONY VAN RIEBEEK en van MARIA QUEVELLERIUS. Hij werd geboren 16 October 1653, en overleed als Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* te *Batavia* den 17den November 1713, waar ook zijne weduwe overleed den 18den Mei 1714.

JOHANNA MARIA VAN RIEBEEK (*a*), trouwt 1. GERRIT DE HEERE (*b*), 2. JAN VAN HOORN (*c*), 3. Mr. CORNELIS BORS VAN WAVEREN (*d*).	ELIZABETH VAN RIEBEEK (*e*) trouwt GERRIT VAN OOSTEN. (*f*)	JOHAN VAN RIEBEEK (*g*) trouwt CHARLOTTA MARIA LEYDEKKER (*h*).

1ste en 2de huwelijk kinderloos, uit het 3de.	ABRAHAM VAN OOSTEN, geb. 16 December 1716, † 4 Decemb. 1732 te *Amsterdam*, aan de kinderpokken.	dochter jong gestorven.
ABRAHAM CORNELIS BORS VAN WAVEREN, geboren 13 Mei en overleden 20 Mei 1716.		

ABRAHAM VAN RIEBEEK, geb. 18 Sept. 1720, † 17 Augustus 1735 op de Hofstede..	Mr. GERRIT CORNELIS VAN RIEBEEK, geb. 20 Januarij 1722, tr. 1. ARNOLDINA MARIA VAN SCHUYLENBURG, zonder kinderen en 2. CHARLOTTA BEATRIX STRICK VAN LINSCHOTEN, mede zonder kinderen.	FRANCOIS DIEDERIK VAN RIEBEEK, geboren 20 Januarij 1723.	ELIZABETH ANNA MARIA VAN RIEBEEK, geb. 12 Maart 1725.	JOHANNA MARIA CATHARINA V. RIEBEEK, geb. October 1730, † 25 Julij 1734.

(*a*) Zij is geboren den 15den Februarij 1679.

(*b*) Hij was Gouverneur van *Ceijlon*, huwde te *Batavia*, maar is op *Ceijlon* overleden.

(*c*) "Den 21sten Februarij 1711 is tot *Amsterdam* overleden, de voorn. JAN VAN HOORN, die in *Indië* zijn ampt als Gouverneur-Generaal hadde neergelegt, waarmede zijn vrouws vader ABRAHAM VAN RIEBEEK, die Directeur-Generaal was, wierde begiftigt: Hij quam vervolgens met een groote retourvloot in den jare . . . . met zijn vrouw en voordogter bij hem in zijn eerste huwelijk bij SUSANNA AGNETA VAN OUTHOORN verwekt, en genaamt PIETERNELLA WILMINA VAN HOORN, geboren op den 28sten Julij 1698, alhier in 't Vaderland 't huijs, en had een considerable schat uijt *Indiën* medegebragt, zijnde deze dogter naderhand op den . . . getrouwt met . . . ."

(*d*) „Zoon van GERRIT BORS VAN WAVEREN en van . . . . Hij was Heer van *Leusden* enz. Pensionaris van *Amsterdam*, en daarna Schepen en Raad aldaar. Hij stierf te dier stede den 3den Februarij 1722, oud omtrent 61 jaren."

(*e*) „Zij is geboren den 18den October 1693, gehuwd te *Batavia*, den 31sten Julij 1714, en overleden te *Amsterdam*, den 28sten Januarij 1723."

(*f*) „Zoon van GERRIT VAN OOSTEN en CATHARINA LUIJKEN. Hij is met zijn vrouw in den jare 1716 met een retourvloot uit *Indiën* alhier in 't Vaderland gekomen, en den 14 September 1723 is hij te *Amsterdam* overleden, oud 38 jaren. Hij had een groot huijs gekogt tot *Amsterdam*, op de oude Heeregraft over de Warmoesgraft „de Son" genaamt, 't geen hij van binnen zeer schoon hadde vtimmert, en leefde alleen op zijn renten."

(*g*) "Geboren den 1sten Maart 1691; — is gehuwd te *'s Gravenhage* den 19 September 1719. Hij is jongman zijnde, in den jare 1715 met een retourvloot uit *Indië* alhier in 't Vaderland gekomen. Hij overleed den 17 Mei 1735 binnen *Delft*, waar hij Veertich-raad was."

(*h*) „Zij was de dogter van Mr. FRANCOIS LEIJDEKKER en ANNA MARIA VAN HOGENDORP, geboren den . . . October 1696." §§.

Melchior Justus van Effen (*Nav.* III. bl. 159; IV. bl. 137; *Bijbl.* 1855, bl. v). Als Protestantsch Leeraar kwam hij te *London* in 1765, *in Austin Friars Ned.*, gelijk het *Naamregister der Predikanten* voor 1789, bl. 188, opgeeft, in welk jaar hij nog in werkelijke dienst aldaar was. Waarschijnlijk zal hij echter kort daarna Emeritus geworden zijn, daar uit de *Naamregisters* van volgende jaren blijkt, dat in 1790 PETER WILL bij diezelfde gemeente werd aangesteld, welligt in zijne plaats.

V. D. N.

Muzijk-instrument van Hollandsche uitvinding (*Nav.* III. bl. 160; IV. bl. 139; *Bijbl.* 1855, bl. v). Het *Componium* werd in 1824 te *Amsterdam* uitgevonden door D. N. WINKEL, een Duitscher uit *Lippstadt*. Zie de *Leipz. Musik. Zeitg.* Jahrg. 24, S. 392.

HÄUSER, in zijn *Musikal. Lexikon*, noemt WICKEL, te *Weenen*, als uitvinder, doch deze dwaling berust op een berigt in de *Wiener Musik. Zeitg.*, N°. 7, van 1824, waar een soortgelijk instrument werd besproken. *Encyklop. der Aesthetik von* Dr. W. HEBENSTREIT, Wien 1848, S. 151,

J. M.

Van Bergen, de turfschipper van Breda (*Nav.* III. bl. 162; IV. bl. 141; *Bijbl.* 1855, bl. v). Bij de meeste geschiedschrijvers wordt aan hem de vinding dier krijgslist toegekend en wel speciaal door BOR, die hem zulks zelfs aan "zijne Excellentie van NASSAU, wezende opschantse van de *Voorn*", doet mededeelen; en na het gelukken van het beroemde feit, werd hij ook voor die "goede diensten bij hem bewezen int *ondecken* ende aenveerden," enz. bij *Resolutie van Holland*, — door den Heer ELSEVIER (*Nav.* IV. bl. 141) medegedeeld, — beloond.

De geschiedenis roept om hare regten, en het is uit dien hoofde, dat ik een minder algemeen bekend feit van dien aard, circa tachtig

jaren vroeger geschied, hier als een bijvoegsel des genoemden *Bredaschen* triumfs laat volgen.

Bij SLICHTENHORST, in zijne *Gelderse geschiedenis*, enz. boek XI, bl. 328, leest men het volgende: — 1510—1511 — »Maar dewijl de Keijser in *Italien* beijde de handen vol werx had, namen die van *Utrecht* een op-zet, FLORIS VAN IJSSELSTEIJN wederom op den teeuw te treeden, die hun meermaels had getrotst en den Bisschop in den onlanxen tocht tegen de Geldersse de hand geboden, waar over sij onder een raed sloegen om het stedeken *IJsselsteijn door een Turfschip, van ondere met krijgsvolk geladen, te verrassen*. Doch alzoo de *aenslagh* buijten hoop averechts uitviel, heeft FLORIS alle zijne trappen en wapentuijgh beeen verzameld, enz."

Dit zal onder de turfschippers wel in het geheugen zijn gebleven, en bij VAN BERGEN ook wel zijn bekend geweest, en misschien heeft hij het MAURITS afgewonnen, wien toch de IJsselsteinsche geschiedenis niet vreemd kan zijn geweest, daar zoo iets vooral in zijne zoo beroemde krijgskundige leerschool te huis behoorde.

Dat het verlies van *Breda* voor de Spanjaarden grievend moet zijn geweest, zoude ik hieruit afleiden, dat, toen zij andermaal die sterkte in den jaren 1625 hadden bemagtigd, zij van die overgave in 1646 een groot tafereel hebben doen schilderen voor het paleis van RETIRO, door den beroemden Spaanschen schilder *Don* DIEGO VELASQUES DE SILVA, alwaar JUSTUS VAN NASSAU *de sleutels aan* SPINOLA *overgeeft*. Een rijk tafereel vol krijgsvolk, waarin deze treurige en verblijdende plegtigheid uitmuntend is voorgesteld, en waarvan men eene in omtrek gegraveerde afbeelding kan zien in: *Musée de peinture et de sculpture etc. par* REVEIL et DUCHESNE AINÉ, Tom. XIV, in kl. 8°. afbeelding 970. — Dit origineel berust thans in het Museum te *Madrid*, alwaar het onder N°. 319 van den Catalogus 1850 wordt vermeld, hoog 11 voet, breed 13 voet 2 duim. Er gaat ook eene lithographie van uit door T. DE CRAENE. C. KRAMM.

Van Bergen, de turfschipper van Breda. In de *Voyage des Pays-Bas de Monsieur* DE MAUCONYS, p. 127 (*Journal de ses Voyages*, Paris 1677, 1re partie), leest men: »Le 30 Juillet 1663 je fus chez le fils de celuy que l'an 1590 introduisit 60 Hollandois sur un bateau de tourbe dans le Chateau, qui coupèrent la gorge aux sentinelles et au corps de garde et furent entre les trouppes qui prirent la ville. Il s'apelle VAN BERGUE *et a un bateau de tourbe dans ses armes*." J. D.

L.

St. Graalsbeker en tempel Monsalvar. (*Nav.* III. bl. 164; IV. bl. 143). Op het punt van eene nalezing te geven op de ingekomen antwoorden, kwam mij juist ter hand: *Die Sage von Parcival und vom Gral. Ein Vortrag von* K. F. GÖSCHEL. Berl. 1855, waarin de oorsprong en de beteekenis van den Graal genoegzaam worden opgehelderd. Ook behoort nog genoemd te worden: *Der Mythus vom H. Gral*, von SAN-MARTE, 1837. Vergel. GERVINUS, *Geschichte der poet. Nation. Liter.*, 3de Ausg. I. bl. 414—418. J. M.

Kraamvrouw (*Nav.* III. bl. 190; IV. bl. 148; *Bijbl.* 1855, bl. vi). Dr. J. H. HALBERTSMA schrijft in de *Inleiding* tot zijne *Aanteekeningen op het IVde deel van Maerlant's Sp. Hist.*, bl. 4. o. m.: »De taal is ook niet op één oogenblik geboren. De woorden en spreekwijzen kwamen in den loop der eeuwen achter elkander op, en velen dezer door oorzaken, die in de geschiedenis des volks, hetwelk de taal vormde, geworteld zijn. Niet alleen herroept zij ons telkens de tijden, die aan de onze reiken, maar verplaatst ons in den vroegsten toestand onzer voorvaderen: vele woorden zijn zoo vele gedenkteekenen, haast zou ik gezegd hebben, bouwvallen hunner godsdienstige, burgerlijke en krijgshaftige begrippen, die zich in de taal moesten afspiegelen." Deze stelling wordt door eene menigte voorbeelden gestaafd, waaronder ook voorkomt de uitdrukking *in de kraam komen*. Hierover schrijft hij (bl. 6): »Hoor ik dat *de vrouw in de kraam komt*, dan zie ik haar gedragen van de bedstede en overgebragt op een kermisbed, dat tusschen een bekleed raam of *kraam* geleid was, om er in te verlossen."

C—A.

Theodoliet (*Nav.* III. bl. 191; IV. bl. 156 volg.; *Bijbl.* 1855, bl. ix). Theodoliet is een werktuig om hoeken te meten. Deze naam schijnt het eerst in *Engeland* aan de *hoekmeters* of *astrolabiums* te zijn gegeven en is daar reeds langer dan eene eeuw in gebruik. Zie SAVERIEU, *Dict. de Math. et de Phys.* Paris, 1753, art. *Théodolite*, waar men leest: »De *Engelschen* noemen dus een werktuig, dat veel overeenkomst heeft met hetgeen wij *Graphométre* heeten enz." — De *Franschen* verstonden toen door *Graphometer* een' halven cirkel met visieren of kijker. Zie evengemeld *Woordenboek*, alsmede BION, *Traité de la Construction des instrumens de mathématique*, pag. 157.

In de *Engelsche Dict.* van W. SEWEL, 1766, komt het woord *Theodoliet* mede reeds voor. Of het in mathematische werken of woordenboeken van veel vroegere dagteekening gevonden wordt is mij niet gebleken, evenmin als de afleiding van dit woord, dat aan het *Grieksch* schijnt ontleend te zijn, doch in een der nieuwste en beste Woordenboeken dezer taal te vergeefs gezocht wordt.

J. G. GEISZLER, in zijne vertaling van G.

ADAMS *Geometrical and graphical essays* etc., 1795, noemt de *Theodoliet* ook *Scheiben-Instrument*. Een astrolabium met visieren en kompas, afgebeeld op plaat XIV, fig. 5, wordt in dat werk »*das gewöhnliche Theodoliet*" genoemd, en de hoekmeter met twee kijkers op plaat XVI draagt mede den naam van *Theodoliet*. Dit woord schijnt uit *Engeland* eerst in *Duitschland*, vervolgens ook in *Frankrijk* en bij ons het burgerregt verkregen te hebben, doch onverdiend.

PUISSANT in zijn *Traité de géodésie*, 4°. Paris 1819, stelt tegen den *Cercle répétiteur* de *Théodolite répétiteur* over als een werktuig, dat zich onderscheidt door *plongerende* (op en nêer beweegbare) kijkers.

In het werk van C. F. SCHEITLER, *die Instrumente und Werkzeuge der höheren und niederen Meszkunst etc.* 1848 wordt het woord *Theodoliet* algemeen voor alle *schrijfinstrumenten*, geschikt om hoeken te meten, gebruikt en tevens gezegd, dat het woord door de Engelschen ingevoerd en etymologisch niet goed te verklaren is.

In den *Catalogue et prix des instruments d'optique, de physique, de chemie, de mathématiques, d'astronomie et de marine de* LEREBOURS *et* SECRETAN, Paris 1853 (prix 3 fr.), met afbeeldingen der instrumenten, — eene onmisbare handleiding voor ieder welke zich die moet aanschaffen, — wordt de naam van *Theodoliet* slechts aan een paar werktuigen, voor hoekmetingen geschikt, gegeven.

L

Theodoliet. De naam is ontleend aan het Grieksch en zamengesteld uit de woorden *théomai*, zien en *dolikhos* lang, verre, verwijderd. Het schijnt, dat de Engelschen de theodoliet het eerst hebben gebruikt. RAMSDEN, opticus te *Londen* in het laatst der vorige eeuw, bragt de vervaardiging dier werktuigen tot groote volkomenheid. Sedert werd dit instrument nog verbeterd door BORDA, FORTIN en GAMBEY. In de meest geachte leerboeken over Geodesie, kan men de zamenstelling en het gebruik van het werktuig beschreven vinden. Zie BOUILLET, *Dict. univ. des sciences, des lettres et des arts*. Paris, Hachette, 1854, grand in 8°. 2 colonnes.

§. §.

Marco Paolo (*Nav.* III. bl. 192; IV. bl. 170). De door verschillende Navorschers reeds aangegevene uitgaven, kunnen nog door de volgende worden vermeerderd, als: met eene *Italiaansche*, Venet., 1509, in 8°.; en vertalingen in het *Latijn*, Keulen, 1675, in 4°.; *Hoogduitsch*, Neurenberg, 1471, Hamburg, 1481, Leipzig, 1611, alle in fol.; *Spaansch*, Sevilie, 1520, in 8°.; en *Fransch*, Parijs. 1556, in 4°. met platen; welke vertalingen alle zeldzaam zijn.

J. L. A. I.

A. Arondeaux (*Nav.* III. bl. 196; IV. bl. 175; *Bijbl.* 1855, bl, xxiv). Op deze vraag terugkomende, moet ik nog vermelden, dat het mij uit het *Acten-boek* der Staten-Generaal van den 7den October 1600 gebleken is, dat ARNOUT VAN GROENEVELT, Heer van *Neufville* en *Arondeaux*, en Overste van het Utrechtsche Regiment, een pensioen bekwam van *f* 1000, dat na zijnen dood zoude overgaan op zijne vrouw JEANNE DE ARONDEAUX.

Uit het antwoord (*Nav.* IV. bl. 175) blijkt, dat de predikant DAVID ARONDEAUX in 1585 eene weduwe naliet, TANNEKE MONDEKENS geheeten. Het kan misschien nuttig zijn, hier tevens te vermelden, dat de Leydsche Hoogleeraar HUGO DONELLUS in 1581 gehuwd was met SUSSANNA MONDEKENS, te wiens huize toen inwoonde zijne nicht MARGRIET TIMMERMANS, en EVERARDUS BLANCKAERT zijn knecht, dien hij als student had opgegeven.

In de *Gerechtsdagboeken* van *Leyden*, dato 14 April 1588, komt een verzoek voor van SUSSANNA BOUCHETTE, huisvrouw van Mr. HUGO DONELLUS; waaruit zoude volgen, dat DONELLUS twee malen is gehuwd geweest.

.. ELSEVIER.

A. Arondeaux. DAVID ARONDEAUX, in het antwoord (*Nav.* IV. bl. 175) nog als student vermeld, is in 1616 de eerste predikant bij de Herv. Gemeente te *Stavenisse* geworden, waar hij in 1638 overleden is, volgens VAN DER AA, *Aardr. Woordenboek der Nederl.*, dl. X. bl. 671.

J. VAN DER BAAN.

Nachtwachtliederen (*Nav.* III. bl. 194; IV. bl. 172; *Bijbl.* 1855, bl. ix). Vóór 25 jaren zong men te *Baarn*, en misschien doet men het heden nog:

Bewaart je vuur en licht,
Sluit deur en venster digt,
En vat je zoetelief in de arm,
En dekt er toe en houdt er warm,
Al met je broek of rok :
Tien (elf, twaalf, enz.) uren heeft de klok!

C. W. BRUINVIS.

Glimlach, grimlach en glimplach (*Nav.* III. bl. 122; IV. bl. 179; *Bijbl.* 1855, bl. xi). »*Grimmen*, onz. ww. *ik grim, grimde, heb gegrimd*; oudduitsch, *grimman, grimmison*, woeden); angelsaksisch, *grimman* (vertoornen); wallisch, *gremiaw* (van toorn knarsetanden); engelsch, *to grim* (vertoornen); beijersch, *grimmen* (knijpen); *das grimmen* (knijpen in de darmen); oudduitsch, *gremizan* (knarsetanden, aan stuk bijten); oorspronkelijk hard aangrijpen, bijten, lust daartoe toonen, toornig, woedend zijn, op de tanden knarsen, een toornig gelaat vertoonen, grijnzen; toornig brullen als een leeuw. Van daar grimlagchen."

»*Grimlagchen*, onz. ww. *ik grimlach* enz.; den mond vertrekken, als of men lagchen wil;

zamengesteld uit *grim*, van *grinnen*, grijnen, grijnzen en lagchen; door eene zeer gewone letterverwisseling wordt *grimlach*, *glimlach*, zonder dat daardoor de beteekenis veranderd wordt."

J. L. TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek*, enz. bl. 239, 433 vv.

Volgens WEILAND is *glimp* een bedriegelijke schijn. Zie TERWEN op dit woord bl. 232.

A. AARSEN.

Glimlach, *grimlach en glimplach*. Mij geheel vereenigende met de opgegevene onderscheiding tusschen de zachte, bevallige *glimlach* en de valsche, gemaakte *glimplach*, wil ik daar tot meerdere toelichting van den nijdigen *grimlach* slechts bijvoegen, dat een masker of mom ook meermalen een *grijns* of *grim* genoemd wordt. C. W. BRUINVIS.

Hier ligt een zoon met zijne moeder (*Nav.* III. bl. 223, IV. bl. 187, *Bijbl.* 1855, bl. xliii). Voor de liefhebbers van zoodanige *nugae difficiles*, schrijf ik het raadselachtig grafschrift uit, in het Latijn vervaardigd door zekeren STEPHANUS PASCHASIUS.

Hoc avia, hoc neptis, nata et materque sororque,
Frater, vir, coniux, filius atque pater,
Marmore contegimur. Tot in uno condita? dicis.
Ne credas: solum corpora trina sumus.

SAXO SYLVIUS.

Jan Salie (*Nav.* III. bl. 223, IV. bl. 187). Als de vrager de klucht JAN SALY (1622) door WILLEM HOOFT DZN. inziet, zal hij ontwaren, waarom men soms op sommige mannen dezen naam toepast. Men vindt dit tooneelstukje onder andere in de bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*. Σ.

Petosyris (*lees Petosiris*) *Nav.* III. bl. 224; IV. bl. 187; *Bijbl.* 1855, bl. xv). Een Epyptisch chemist of liever alchemist, wiens naam zooveel gezag verwierf, dat zijne kunstbroeders van lateren tijd, hem ter aanbeveling hunner schriften aanvoerden, of ter bevestiging hunner meeningen zijne, vele ook slechts gewaande schriften aanhaalden. Dit geschiedt onder andere in een Grieksch alchemisch HS. op papyrus uit *Egypte*, thans in het Rijks Museum van oudheden bewaard. De naam is echt Egyptisch en beteekent *de aan* OSIRIS *gewijde*, de *Osiriaan*, even als POTIPHAR of PETEPHRÉ, *de aan* PHRÉ *of* RA (*de Zon*) *gewijde*.

Θ.........ς.

Kruisjes op de straatsteenen (*Nav.* III. bl. 224; IV. bl. 189, *Bijbl.* 1855, bl. xiv). Is het der moeite waard, de opmerking er bij te voegen, dat de quaestie hierdoor wordt teruggebragt op het historisch terrein, terwijl wij, bijv. in VAN LOON, *Beknopte verhandeling van de week- en jaarmarkten enz.* bl. 49 (octavo uitgave, 1743, bij PIETER V. D. EIJCK te *Leiden*), vinden, dat bij jubelfeesten enz. (de oorsprong der kermissen) »een *rood houte kruys*, negen of tien voeten hoog, in de kerk voor het hooge Choor moest worden opgerecht," en op bl. 55 vermeld zien, dat »insgelijks een kruys, tot teken der verleende vrijheyd, wegens het veylig komen in de stad, aan derzelver valbruggen of poorten.... is gehecht."

W. J. F.

Kruisjes op de straatsteenen. Het kan zestig jaren geleden zijn, dat men te *'s Gravenhage*, bij gelegenheid der kermis, houten kruisen aan de bruggen spijkerde, welke den toegang tot dat vlek of stad verleende.

Men zal aldaar waarschijnlijk weten wat die kruisen beteekenden. A. & A.

Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire (*Nav.* III. bl. 226; IV. bl. 199; *Bijbl.* 1855, bl. xlv). Als ik mij wel herinner, moet onder dit getal ook worden opgenomen, de Baron VERSTOLK, destijds Prefect van het Departement *Friesland*, later Minister van Buitenlandsche Zaken in *Nederland*.

H. VAN ROLLEMA.

Openbare Bibliotheken in Nederland (*Nav.* III. bl. 229; IV. bl. 202; *Bijbl.* 1855, bl. xvi). Het werk: *Verklaringhe der Scheppenissen*, in de *Enkhuizer Bibliotheek* aanwezig, is een der zeer beruchte werken van DAVID JORIS.

J. L. A. I.

Verboden boeken in Nederland (*Nav.* III. bl. 230; IV. bl. 205; *Bijbl.* 1855, bl. xlvi). L. AUBERY, *Mémoires pour Servir à l'Histoire de Hollande, etc.* Paris 1680, in 12°. Herdrukt Paris 1688, 1697, 1699 en 1712, in 8°.

Frère ELWAL, *Sermons*. Londres 1737, in 12°.

La foi réduite à ses justes bornes. Rotterd. circa A°. 1787. Door de Haagsche Synode, 1688, veroordeeld.

R. FERGUSON, *Inquisitio et Defectio horribilis Homicidii Comitis de Essek*.

E. JOHANNIS, *Discours, où l'on fait voir clairement, que le Règne de l'Antichrist commença à paraître dans l'Eglise immédiatement après la mort des Apôtres; etc.*

Papekost opgedist in Geuse schotelen, enz. Te Blokzijl 1720, in 8°. pl. — *Geusekost opgedist in Paapsche schotelen*, enz. 1725, in 8°. pl. — *Jesuitenkost of de Maaltijd der Jesuiten, op dewelcke verscheide Vaaderen der voorsz. Societeit niet alleen hebben koomen te noodigen de Roomse Pausen. Gedruckt in de Kookkeuken der Jesuiten*, 1726, in 8°.

Placaat Staten van Holland, 19 *Sept.* 1653, *tegen de Socinianen*, *hunne bijeenkomsten en schriften*.

Voyages en Moscovie d'un Ambassadeur, con-

seiller de la Chambre Impériale, envoyé par l'Empereur LEOPOLD *au Czar* ALEXIS.

Dit boek, te *Leyden* in 1688 in 4°. gedrukt, is door den Keizer, op bevel van het Russische Hof, verboden.

De *Antwerpsche Courant* is den 17den Junij 1702 te *Bergen op Zoom* aan de galg geplakt.

J. L. A. I.

Johanna Constantia Cleve (*Nav.* III. bl. 259; IV. bl. 216). Bij het lezen van het antwoord op de vraag naar eenige bijzonderheden omtrent deze te vroeg gestorven dichteres, voorkomende op bl. 216 van den vierden jaargang, is het mij gebleken, dat daarin eenige minder juiste opgaven zijn gedaan, welke ik, in het bezit zijnde van familie-papieren en andere bescheiden, in staat ben te verbeteren. Ik geloof dus den inzender der vraag geene ondienst te doen, door hem omtrent genoemde J. C. CLEVE, tot aanvulling van het bovenvermelde artikel, nog het volgende mede te deelen.

Zij werd geboren den 4den December van het jaar 1800, niet 1802. Hoe zij zich, zoo wel intellectuëel als physiek, ontwikkelde, zoude kunnen blijken uit deze aanteekening van een' met zijn éénig kind ten hoogste ingenomen vader: »1803. Onze lieve JANSJE was den 4den December drie jaren oud, ruim 32 duimen lang en 34 ponden zwaar. Zij kende het geheele A B C en de meeste der *Gedichten voor kinderen*, door VAN ALPHEN. Zij teekent een groot genie." Haar vader, die ook verzen maakte, kweekte het dichterlijk talent van zijn dochtertje, dat zich, even als bij OVIDIUS, reeds in hare vroegste kindschheid onder haar spelen openbaarde, zorgvuldig aan. Spoedig trok het wonderkind de aandacht van dichters en bevoegde beoordeelaars; letterlievende, dichtkundige genootschappen maakten zich van haar meester; zij werd bewonderd en toegejuicht; — en toch, de jeugdige dichteres bleef »een eenvoudig, vrolijk, luimig kind, vreemd van allen waan, van alle laatdunkendheid, dat verzen maakte, wanneer haar geest het getuigde, zonder toebereidselen of omslag, en dat even van harte met hare speelnootjes ravotte, als dat zij haar speeltuig hanteerde en haar opwellend gevoel of ontluikende denkbeelden, dichterlijk inkleedde." In 1813 waagde zij het, onder leiding van haren mentor, Mr. T. VAN LIMBURG (in het bovenaangehaalde antwoord minder juist FRANKENBURG genoemd), hare jeugdige dichtproeven in het licht te geven. De daarin vervatte versjes waren door haar op verschillenden leeftijd gedicht; de laatsten toen zij elf jaren oud was. »De daarin bezongen onderwerpen lagen allen binnen den kring van een meisje van elf jaren, dat reeds vroeg door zorgvuldige ouders is ontwikkeld, en dat in onderscheidene vakken van het lager onderwijs in de lofwaardige school van het Haagsche Departement: *Tot Nut van 't Algemeen*, zeer goed is onderwezen; zoo is ook de behandeling dier onderwerpen, zonder *kinderachtig* te zijn, *kinderlijk*, 't welk blijkt uit de keuze der beelden, uit den dichtstijl zelven, uit de inkleeding der gedachten, uit de uitdrukking der gevoelens, uit de spoedige overgangen van het eene denkbeeld tot het andere, en uit vele andere kenmerken, die, bij het aandachtig lezen, dadelijk in het oog vallen. Intusschen hebben deze *Jeugdige Dichtproeven* eene zeer wezenlijke waarde, want zij beloven niet alleen veel voor't vervolg, maar zij zijn dadelijke bewijzen van een, bij zulk eenen kinderlijken leeftijd, zeldzaam kunstvermogen" enz. (*Algem. Konst- en Letterbode* voor het jaar 1814, bl. 60).

In 1817 zagen hare *Lentebloemen* het licht, welke van de snelle ontwikkeling van haar talent getuigden en volgens den *Nederlandschen Muzen-Almanak* van 1830, bl. 225, met andere van hare gedichten de gegronde hoop gaven, dat zij bij volhardende kunstoefening tot eene aanmerkelijke hoogte op den Parnas stijgen zou. Onder hare beste stukjes behoort *het Klaverblad van vieren*, dat, teregt geestig en naïf genoemd, door haar tien maanden voor haren dood gemaakt is. De muzijk, zang met begeleiding van guitar, is door haar zelve daarop gecomponeerd.

Den 3den September 1821 schreef de grijze FEITH in haar *Album*:

„Ja, 'k beken 't, na luttel dagen,
Spoedig als een droom vergaan,
Zal op 't blad, door mij beschreven,
Slechts de naam eens dooden staan; —
Maar *dit* denkbeeld blijft u over:
Die mij lief had, als een kind,
Bleef tot aan zijn laatsten adem,
Bleef tot aan het graf mijn vrind."

Doch het graf eischte eerst haar, als zijne prooi. Den 14den Februarij van het volgende jaar eindigde zij haren loopbaan in den leeftijd van slechts een-en-twintig jaren. Haar dood verijdelde de groote verwachtingen, die men billijkerwijze van hare dichterlijke gaven en van haar onmiskenbaar talent mogt koesteren. Wat van hare verzen is overgebleven, getuigt gunstig van haren aanleg en van hare vorderingen. Zij had, zoo haar een langer leven ware geschonken geweest, welligt de waardige opvolgster kunnen zijn der VAN MERKENS, DE LANNOYS, WOLFFS en DEKENS.

DE ST.

Johanna Constantia Cleve. Daar B. A. T. elke bijzonderheid omtrent JOHANNA CONSTANTIA CLEVE welkom zal zijn, kan ik hem mededeelen, dat zij in de jaren 1812 en 1813, onder de leiding harer vriendin S. J. LAURILLARD *dit* FALLOT, eenige dochter van haars vaders

huisvriend, Docter FALLOT, het piano-spel heeft geleerd.

J. L. A. I.

Figuurlijke verzen (*Nav.* III. bl. 259, IV. bl. 217—218). Zie LUD. SMIDS *Poëzye* Amst. 1694. bl. 97, *Een Roemer*. L. D. R.

Journaal van A. Duyck (*Nav.* III. bl. 259; IV. bl. 218, *Bijblad* 1855, bl. xxv). Ter laatste plaats heeft de *Redactie* den naam van ANTHONIS, vragender wijze tusschen gevoegd; de persoon, door mij aangewezen en genoemd, was Mr. ADRIAAN DUYCK, zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland* en *Bijvoegsel* op het *Artikel*, Indien niet uit *de stukken*, of het *Journaal* zelven blijkt, dat het van Mr. ANTHONIS D. geschreven is, hetwelk alléén aan MARTINUS, die het in zijn bezit heeft, kan blijken, dan komt het mij voor, dat dit H.S. veeleer aan Mr. ADRIAAN, dan aan Mr. ANTHONIS DUYCK moet worden toegekend, zoo uithoofde van zijne betrekking van *Secretaris* der *Staten van Holland*, als van het geen door VAN WIJN, SCHELTEMA en anderen van hem wordt getuigd. Mr. ANTHONY DUYCK, eerst *Griffier* van het Hof van *Holland*, bleef altijd in *Regterlijke* betrekking. V. D. N.

Gagelland (*Nav.* III. bl. 286; IV. bl. 220; *Bijbl.* 1855, bl. xviii).

[βοτανοφιλος zond hierop een nader antwoord in, wat de zaken betreft, geheel overeenkomende met het antwoord van v. BR. (*Nav.* IV. bl. 220), ter weêrlegging van de minder juiste berigten in het *Bijblad*.]

Admiraal (*Nav.* III. bl. 287, IV. bl. 221, *Bijbl.* 1855, bl. xviii). »VONDEL en HOOFT schreven *ammirael* en — *raal*; BILDERDIJK, *amiraal*; het Fransch heeft *amiral*, het Engelsch en Hoogduitsch *admiral*, maar de Hollandsche, Fransche en Engelsche *Etymologici* komen in de afleiding overeen. — Zij putten het woord uit het Arabische *emir almumenin*, of uit het Arabische *emir* of *amir*, gekoppeld aan ἁλιος: wat wij nu met een *d* in *amiraal* doen, verklaar ik niet te begrijpen: men schijnt er iets *administratiefs* in te zoeken. BILDERDIJK vertaalde schertsend, in een vaersjen op VAN KINSBERGEN, *admiraal* met *bewonderling*."

Over de spelling van de Bastaartwoorden in 't Nederduitsch, door J. A. ALBERDINGK THIJM, *Amsterdam*, NAYLER & C°., 1843, bl. 146.

A. AARSEN.

Spreekwijzen: Een riem onder het hart steken (*Nav.* III. bl. 287, IV. bl. 222, *Bijbl.* 1855, bl. xviii, xxix). TRAJ.-MOS. meent, in tegenspraak met het gevoelen van DE JAGER en TUINMAN, die de lezing »*een hart onder den riem steken*" aannemen, dat het bovenstaande spreekwoord verbasterd is en zijn moest: *een riem onder het hart binden*. Hiertegen strijden de door DE JAGER gegevene aanhalingen van vroegere schrijvers, terwijl tot staving zijner omzetting ook dient, dat het werkwoord *steken* wel op een hart, hoezeer figuurlijk, maar niet op eenen riem van toepassing kan zijn; wijl de laatste zich slechts laat *binden*.

C. W. B.

Aanhaling uit Boerhaave (*Nav.* III. bl. 288, IV. bl. 236). Geen medicus zijnde, kan ik aan EEN HEELMEESTER UIT DEN VREEMDE, de woorden zelven van eene zinsnede van BOERHAAVE niet opgeven, maar als bibliograaph is mij bekend: MAUBÉE DE COPPONAY, *Le tombeau de l'Envie, où il est prouvé qu'il n'y a qu'une médecine qui est la chimique; qu'il n'y a qu'un tempérament et une seule maladie*. Dyon, 1679, in 12°. J. L. A. I.

De boekdrukker Hans von Laudebach (*niet Landebach*) (*Nav.* III. bl. 290; IV. bl. 239; *Bijbl.* 1855, bl. xix). Mijne gissing (t. l. a. p. geopperd), dat HANS VON LAUDEBACH een werkman van SWEYNHEYM en PANNARTZ zou geweest zijn, die de boekdrukkunst het eerst naar *Rome* overbrachten, vond ik onlangs bevestigd in het werkje van LAIRE over de drukkunst te *Rome* (*Specimen histor. typographiae Romanae XV saeculi; op. et stud.* P. FRANC. XAVER. LAIRE. Romae 1778, 8°.), waaruit ik het volgende mededeel.

Het opschrift door den Heer ..R. E. vermeld moet *dus* verbeterd worden:

»HANS VON LAUDEBACH ist mein nam,
Die ersten Bücher truekt ich zu *Rom*
Bitt vor mein Seel, gott gibt dir Lohn,
Starb 1514, auf *Sanct Steffan*."

Zoo komt het voor in DAV. CHYTRAEI *Deliciae variorum itinerum* 1599, p. 307, waaruit BAUDAERT het misschien uit de tweede hand, onnaauwkeurig heeft overgenomen. Men heeft dit opschrift, door den naam VON LAUDEBACH in GUTTEMBERG te veranderen, tot de niet zeer bekende historie van den laatsten willen betrekken (HOFFMANN, *Lexicon Universale* in voce GUTTEMBERG, II. p. 659), maar dat bedrog werd spoedig ontdekt, hoewel sommigen er zich later nog door lieten vangen (o. a. MARCHAND, *Hist. de l'Imprimerie*, p. 32. Doch vergelijk MEERMAN, *Origines typographicae*, II. 154, 257, die mede uit CHYTRAEUS de oude dwaling verbetert).

Van den bewusten LAUDEBACH nu zegt LAIRE (p. 18): »quem operarium fuisse apud primos Romae Typographos mihi facile persuadeo." Elders (p. 68—70) spreekt hij uitvoeriger over hem en meent, dat de woorden

G. O. D.
A. L.

achter de uitgave van AUGUSTINUS, *de civitate*

Dei, en 1467 door SWEYNHEYM en PANNARTZ te *Rome* gedrukt, op hem betrekking hebben en zullen beteekenen:

G(ratias) O(mnipotenti) D(eo).
A. L(AUDENBACHIO).

SCRIVERIUS, onze beroemde landgenoot, had lang te voren (in zijn *Laurecrans op* COSTER) op de Nederduitsche spelling en beteekenis dier woorden gewezen en het niet onwaarschijnlijk geacht, dat ze door een' Hollander daaronder geplaatst waren. Maar als men dit betwijfelde, had hij nog eene verklaring bij de hand, namelijk deze:

G O D (SCHALCUS) of G O D (EFRIDUS).
AL(EMANNUS).

Daaruit blijkt, zegt LAIRE, dat SCRIVERIUS slechts conjecturaliter gesproken heeft en geen reden heeft gegeven van zijne conjectuur. Maar ik vind de gissing van LAIRE, wat den naam LAUDENBACH betreft, niet veel gegronder dan die van zijn voorganger.

Hoe het zij, die woorden mogen dan op LAUDENBACH betrekking hebben of niet, als het opschrift, dat hij de eerste boeken te *Rome* gedrukt heeft, waarheid behelst, dan is het duidelijk, dat hij werkman of meesterknecht van de meergemelde SWEYNHEYM en PANNARTZ geweest is. P. A. T.

De leer van David Joris enz. (*Nav.* III. bl. 291; IV. 239; *Bijbl.* 1855, bl. xxxiv). Zeldzaam zijn tevens DAV. GEORGII *Vita et Doctrina, tum quid post ejus mortem cum cadavere, libris ac reliqua ejus familia actum sit.* Campis, 1559, in 4°.

N. BLEIJSDIJKII *Historia Davidis Georgii* etc. Daventr., 1644, in 8°.

Huijgelmum zoon voor DAV. JORIS. 1600, in 8°.

Voorloperken, zijnde een Tractaetgen van 't inhouden der schriften van DAVIDT JORIS, door CLEMENS ROSACUS.

Gaarne zou ik weten, of van deze werkjes gebruik is gemaakt door Ds. A. M. CRAMER in zijne Levensbeschrijving van DAVID JORIS.

J. L. A. I.

Ambten der dichters van de Evangelische gezangen (*Nav.* III. bl. 291; IV. bl. 240; *Bijbl.* 1855, bl. xlvii). W. VAN DER VELDE, was boekhouder op een kantoor dat op *Oost-Indië* handel dreef. Σ.

Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. gezangdichters (*Nav.* III. bl. 291; IV. bl. 54; *Bijbl.* 1855, bl. xxiii). MATTHIAS JORISSEN, een geacht Godgeleerde, die zich door de uitgave van vele stichtelijke en godsdienstige geschriften algemeen vermaard maakte en ook mede bouwstoffen aanbragt in den bundel *Evangelische Gezangen*, bij de Hervormden in gebruik, heeft aan zijne gemeente te *'s Gravenhage* een *Hoogduitsch Gezangboek* bezorgd. Hij stierf aldaar den 13den Januarij 1823, oud 83 jaar. A. AARSEN.

Delftsch aardewerk (*Nav.* III. bl. 292; IV. bl. 242, 243). Als nadere bijdrage tot hetgeen ik over het Delftsche aardewerk leverde in den IVden Jaarg. bl. 242 enz., verzoek ik, dat geplaatst worden de volgende bekendmakingen, te vinden in de *Haarlemmer Courant* van den 18den Augustus 1678, N°. 33, en van den 27sten Maart 1691, N°. 12. De eerste luidt:

»Werdt een yder bekent gemaekt, dat LAMBERTUS CLEFFIUS, Mr. Plateelbakker, in de Plateelbakkerij van *de Metale Pot*, tot *Delft*, in den jare 1672 hebbende uitgevonden de maniere om de Indische porcelynen te conterfeyten (gelyck een iegelyk uwer bekent is), ook sedert die tijd sich heeft bemoeijt met het maken van rode theepotten, mitsgaders van andere couleuren, en tegenwoordig tot sodanige perfectie heeft gebracht, dat deselve in couleur, netheijt, sterckte en gebruik, de Indische theepotten niet behoeven te wijken. Iemant deselve van noden hebbende, adresseere sich ten huyse voorsz., daar die voor redelijck prijs te bekomen zijn."

De tweede advertentie is van dezen inhoud:

»De Erfgenamen van Zal^r. LAMBERTUS CLEFFIUS, in zijn leven Mr. Porcelijnbakker tot *Delft*, sal op Maandag 2 April 1691 verkopen de vermaarde en neringrijke porceleyn bakkery, genaemt de *Metale Pot*, gelegen binnen *Delft*, op de Geer, over 't Magazijn van *Holland*, en dat met alle de gereedschappen en materiaalen, als mede een groote quantiteyt gebakken porceleyn van allerhande soorten." W.

Muntteeken van 1817 *op eene munt van* 1790 (*Nav.* III. bl. 319; IV. bl. 251). Onder dit hoofd komt in DE NAVORSCHER, dl. IV. bl. 251, iets voor, dat onnaauwkeurig is.

Het muntteeken moet onderscheiden worden van het muntmeesters teeken; het eerste is het doorgaande teeken van het munthuis, het tweede dat van den muntmeester, onder wiens beheer de munt staat.

Of de stukken voor rekening der Regering of voor die van particulieren worden geslagen, brengt geene verandering daarin.

Het muntteeken van de munt te *Utrecht* is een Mercuriusstaf.

Het muntmeesters teeken van den muntmeester SUERMONDT was tot 1817, het *cimier* van zijn familiewapen, later eene fakkel.

Dat er stukken met het jaartal 1790 met de teekens van 1817 geslagen zijn, is alleen veroorzaakt, wijl de Indische regering verlangde, duiten met den ouden O. I. C. stempel, namelijk met het bekende monogram der Compagnie, en op de keerzijde het Utrechtsche stads-wapen.

Later, om die duiten geheel gelijk te hebben aan de oude, werden beide teekens weg gelaten.

Het sterretje heeft geene andere beteekenis, dan dat het zich bevond op de oude duiten, in 1790 geslagen.

Duiten zijn alleen voor rekening der regering gemunt. Y.

Ridders der Tafelronde (*Nav.* III. bl. 320; IV. bl. 266, 296; *Bijbl.* 1855, bl. 1). Bij de reeds vermelde literatuur over dit onderwerp, voege men nog een weinig bekend nieuw Fransch heldendicht: *Les Chevaliers de la table ronde. Poëme en vingt* (!) *Chants, Tiré des vieux romanciers*, par CREUZÉ DE LESSER. Het zag te *Parijs* in 1812 het licht. J. D.

L.

Register van grafschriften (*Nav.* III. bl. 321; IV. bl. 193; V. bl. 1, 193). Sedert eenigen tijd heeft dit onderwerp de aandacht van vele Navorschers bezig gehouden. Het is minder »reuzen arbeid", dan φ^2—φ. zich dit voorstelt, om van grafschriften een register te maken, min of meer in den vorm als dat van P. TIMARETEN, vooral niet, indien men krachtig in toepassing brengt drie zeer practische spreuken: »Eendragt maakt magt"; — »Veel handen maken ligt werk"; — »Een onvermoeiden arbeid komt alles te boven"; — en bij deze drie in gedachten houdt de spreuk: »Alle beginselen zijn moeilijk."

In vele kerken toch in ons vaderland zijn de graven sedert 1826 gedeeltelijk ingestort, de grafzerken gebroken, of het daarop gebeitelde uitgewischt; met de stukken dier zerken onder een vermengd, heeft men dikwerf de vloeren der kerken in bruikbaren staat gehouden. Het overblijvende, dat men nog in de kerken vindt, leesbaar en in vrij goeden staat, is minder dan men veelal vermoedt, vooral indien men daarbij bedenkt, dat in vele kerken de grafzerken bedekt zijn met houten vloeren en banken, die niet dan met veel moeite en zeer groote onkosten tijdelijk zouden weg te nemen zijn, in geval men daartoe de vergunning zou kunnen verkrijgen. Daarom moet men de opschriften der talrijke grafzerken, die onder dergelijke vloeren verborgen zijn, voor het oogenblik als verloren aannemen.

Ten einde evenwel aan den loffelijken wensch van φ^2—φ. uitvoering te geven, zou een onzer genootschappen voor Nederlandsche historie zich de zaak moeten aantrekken, en ten andere zouden ijverige Navorschers hunnen oogst van grafschriften dienstbaar behooren te maken aan het doel om een soortgelijk werk als dat van TIMARETEN over *Delft* en *'s Gravenhage* tot stand te brengen.

K.

Zacharias Wagenaer (*Nav.* III. bl. 321). In de *Kronijk* van het Hist. Genootschap te *Utrecht*, 1854, bl. 126, vindt men, behalve eenige bijzonderheden over dezen verdienstelijken dienaar der O. I. Compagnie, de acte zijner aanstelling tot Commandeur over de *Kaap de Goede Hoop*, geteekend door den Gouverneur-Generaal JOAN MAETSUYCKER, dd. 30 Januarij 1662.

Wij kunnen daar het volgende nog bijvoegen:

Extract uit de resolutien van het Casteel Batavia, *dd:* 25 *Januarij A*°. 1644.

»ZACHARIAS WAGENAER van *Dresden*, in 't land gekomen Anno 1643 pr. de *Swaen*, voor Adelborst à 10 Gl., welke sedert Mey passado ter Generale Secretarye by 't schrijven en teekenen der Land- en Zeekaerten is gebruikt; word te dien aensien op syn versoek gevordert tot Assistent, nevens eene belooning van twintig gulden maendelyks, sedert Mey bovengenoemt."

ANTONIO VAN DIEMEN.
PIETER MESDAGH,
Secr.

De huisvrouw van WAGENAER, overleed aan de *Kaap de Goede Hoop*, op den 14den Junij 1666, en was genaamd MARIA AUX BREBIS, geboren te *Hamburg*. Zij was weduwe toen hij haar huwde, van: 1. DANIEL DE BUCQUOI, 2. ADRIAEN ANTONISZ., en 3. JACOB SWEERS.

LABORANTER.

Het geslacht Streso (*Nav.* III. bl. 322; *Bijbl.* 1855, bl. xix, xx). Naar aanleiding van het op genoemde plaatsen medegedeelde omtrent personen uit het geslacht STRESO, waaruit nu ten duidelijkste blijkt: 1. hoe de oorspronkelijke en ware tekst van het zoogenaamde grafschrift is (ofschoon dan ook later in woorden eenigzins veranderd); 2. dat niet HERINGA, maar HUIGENS de vervaardiger is, en 3. dat zekere C. STRESO de man is, op wien het doelt, kunnen wij nu op de vraag van J. C. K. naar bijzonderheden omtrent dien C. STRESO antwoorden, dat deze niemand anders kan geweest zijn, dan CASPARUS STRESO, die, volgens M. SOERMANS, *Kerkelijk Register der Predikanten van Zuid-Holland*, bl. 128 en 131, in 1637 predikant werd te *Monster*, in 1638 als zoodanig vertrok naar *'s Gravenhage* en aldaar in 1664 overleed, volgens den Heer F. MULLER (*Catalogus van Portretten*, bl. 247) in den ouderdom van 61 jaren, en beroemd als godgeleerd schrijver in het Latijn, Duitsch, Engelsch en Hollandsch. Meerdere bijzonderheden zijn mij van hem niet bekend geworden, mogelijk kunnen anderen dit aanvullen.

Bij het onderzoek hiernaar is het mij gebleken, dat in dit geslacht het predikambt

als erfelijk is geweest en achtte ik het niet onbelangrijk hier te doen volgen eenige bijzonderheden, betreffende sommige leden daarvan.

1. LUDOVICUS STRESO, de zoon van CASPARUS boven genoemd. Hij werd, volgens SOERMANS, t. a. p., in 1662 predikant te *Vianen*, en vertrok in 1687 naar *Hulst*.

2. JACOBUS STRESO, proponent zijnde, werd in 1669 predikant te *Repelen*, in het Graafschap *Meurs*, in 1670 in de stad *Meurs*, in 1680 te *Gouda*, in 1681 te *Delft*, in 1689 te *Amsterdam*, alwaar hij den 12den Junij van dat jaar werd bevestigd en den 11den April 1708 overleed, in den ouderdom van 60 jaren. — Zijne laatste predikatie over *Joh.* XIX: 28, 29, negen dagen vóór zijnen dood uitgesproken, ziet het licht. Ook zijne afbeelding op verschillende wijzen. Zie MULLER, *Catalogus*, bl. 247 en 248, en H. CROESE, *Kerkelijk Register der Predikanten van Amsterdam*, bl. 126. (Deze kan mede een zoon geweest zijn van bovengenoemden CASPARUS.)

3. Zijn broeder was (en als zoodanig welligt ook een zoon van CASPARUS) CLEMENS STRESO. Deze was in 1677 predikant te *Repelen*, hij werd van daar beroepen in de Hoogduitsche kerk te *Amsterdam* en den 4den October 1699 bevestigd. Hij overleed aldaar den 31sten Januarij 1718, oud 63 jaren, en schreef: *Over* PAULUS *Brief aan de Romeinen*, 1711, 4°. *Aan de Colossensen*, 1724, 4°. *Over de tweede brief aan de Thessalonicencen*, 1710, 8°. *Aan de Hebreën*, 1714, 4°. *Over de brieven van* PETRUS, 1729, 4°. Het laatste is door hem in het Latijn in 1717 geschreven en door zijn' zoon (die volgt onder N°. 4) uitgegeven in het Nederduitsch. (Zie CROESE t. a. p. bl. 139, en de aanteekeningen, bl. 9.) Zijne afbeelding komt voor bij MULLER, *Catalogus*, bl. 247. Hij huwde in 1694 met SARA BROUERIUS VAN NIEDEK, die den 5den October 1721 overleed, nalatende een' zoon, met name:

4. ZACHARIAS JACOBUS STRESO, seder 1715 predikant te *Meppel*, daarna te *Wormer*, in 1725 te *Leyden* (zie *Nav. Bijbl.* t. a. p.) in September 1754 emeritus (*Boekzaal*) en overleden in 1765. Deze had volgens de *Boekzaal* twee zonen, die volgen onder N°. 5 en 6.

5. CLEMENS STRESO, en dus niet *Neef* van ZACHARIAS JACOBUS (N°. 4.) (zie *Nav. Bijbl.* t. a. p.), maar *zoon* van dezen, ook blijkbaar uit zijne zoo dadelijk te vermelden leerrede. Hij was predikant te *Amerongen*, en werd van daar beroepen te *Noordwijk binnen*, en bevestigd den 17den Julij 1746. Hij deed zijne intrede met *Ps.* XLV: vs. 4 en 5, en schonk aldaar aan de gemeente, bij gelegenheid van zijn huwelijk met J. STUIJLINGH, den 17den Januarij 1747, twee zilveren bekers, om te dienen bij het H. Avondmaal (die nog gebruikt worden). Hij werd beroepen te *Leyden*, nam den 30sten Junij 1748 afscheid van *Noordwijk binnen*, en werd den 7den Julij van dat jaar te *Leyden* bevestigd, alwaar hij in 1800 overleed. Van hem ziet het licht: »CLEMENS STRESO Z(ACHARIAS) J(ACOBUS) *zoon*, *Kerkreden op het tweede Eeuwfeest van Leydens ontzet, uitgesproken op den 3den October* 1774. Leyden 1774, 8°.

6. PHILIPPUS JACOBUS STRESO werd den 1sten Julij 1754 proponent, en den 11den Junij 1758 bevestigd als predikant te *Krimpen aan de Lek*.

7. JOANNES ALBERTUS STRESO, zoon van .... STRESO, kapitein in 's lands dienst, en neef van hen, dien wij onder N°. 5 en 6 genoemd hebben. Hij werd in 1790 predikant te *Noordwijk aan Zee*, daarna te *Loenen*, te *Zalt-Bommel*, en eindelijk te *Kampen*, alwaar hij in 1827 emeritus werd wegens ligchaamskwalen. Hij woonde sedert te *Arnhem* en overleed in 1842, oud 75 jaren. Over zijne verdiensten en geschriften zie men *de Handelingen der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, 1842, bl. 35—39.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het geslacht Streso. CLEMENS STRESO, op wien HUYGENS het bedoelde grafschrift vervaardigde, zal vermoedelijk de Haagsche predikant en oom van JACOBUS STRESO geweest zijn, welke genoemd wordt in het versje van J. NOREL, onder het vierde portret, zwarte kunst, door P. SCHENCK, van gemelden JACOBUS. Deze werd in 1648 te *Meurs* geboren, en achtervolgens predikant te *Repelen*, *Meurs*, *Gouda*, *Delft* (bevestigd den 29sten Junij 1681) en *Amsterdam* (bevestigd den 12den Junij 1689), alwaar hij den 11den April 1708 overleed. Te *Delft* was hij de 43ste, te *Amsterdam* de 102de Hervormde leeraar sedert de Reformatie. SCHENCK leverde ook zijne beeldtenis in folio, zwarte kunst, naar A. BOONEN. Een tweede CLEMENS, waarschijnlijk de broeder van JACOBUS, werd mede te *Meurs* geboren den 25sten Maart 1655, en desgelijks predikant te *Repelen*, van waar hij naar *Amsterdam* tot 113den leeraar (in de Hoogduitsche kerk) beroepen, den 4den October 1699 bevestigd werd en den 31sten Januarij 1718 overleed. Zijn portret bestaat in 4°., door J. HOUBRAKEN, naar A. MOONEN. Te *Leyden* was de 81ste predikant ZACHARIAS JACOBUS, beroepen van *Wormer* in 1725, emeritus geworden in 1755 en gestorven in 1765, wiens zoon, de derde CLEMENS, in 1748, in dezelfde stad, tot 93sten predikant van *Noordwijk binnen* beroepen werd.

C. W. BRUINVIS.

Het geslacht Streso. Het eenige berigt, dat ik omtrent G. STRESO geven kan, is, dat hij waarschijnlijk een godgeleerde is geweest en een werkje heeft geschreven, getiteld: *Geestelijke regeering des harten*, Tiel 1661, in kl. 8°.

J. L. A. I.

Driekleurige Katers (III. bl. 351; IV. bl. 277). Zoodanig »zeldzaam voorwerp," waarop S. v.W. gedurende 15 en DOLFJE meer dan 25 jaren te vergeefs geloerd hebben, was aanwezig op de Tentoonstelling van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw in September 1850 te *Alkmaar*, door een' arm' werkman, voorzeker niet doelmatig, ingezonden. Als de man ooit verneemt, dat er zulke bewonderaars van zijnen kater bestaan, gaat hij ongetwijfeld hunne langdurige nasporingen de welverdiende voldoening schenken. C. W. BRUINVIS.

De Kastelein van Utrecht (*Nav.* III. bl. 351; IV. bl. 280). C. & A. konde, naar mijn inzien, veel inlichting vinden, althans meer dan, naar mijn oordeel, hem nog gegeven is, in het werk: *Beschrijving der stad Utrecht*, door Mr. O. J. BLONDEEL (te Utrecht bij H. BESSELIUS, 1757), een werkje, dat voorzeker niet zeldzaam kan genoemd worden. Ik zal dus slechts enkele verspreide regels, met aanduiding der bladzijden, hier uitschrijven:

Bl. 140...... »doch vermits de geschonkene goederen echter niet behoorden verwaarloost te worden,en over de zelve wel een goed opziener diende te wezen, hebben zij van het begin af, hier toe aangesteld een Advokaat of Schermheer"......

Bl. 143. »Wat nu eigentlijk de Advokaten der Utrechtsche kerk belangt, der zelver magt was al zeer groot; want gelijk VAN BACKEL op 't leven van den Bisschop WILLIBRORDUS aanteekent, en bij HEDA bl. 32 te zien is, hadden zij buiten de stad het hooge regtsgebied"....

Bl. 144. »Bij den welken (MATTHAEUS) ook eene lijst is van eenige Advokaten der kerke van *Utrecht* van WILLIBRORDUS tijden af, tot omtrent den jare MCC.

Na welken tijd weinig of geen gewag van de Advokaten der Utrechtsche kerk meer gevonden wordt, of dit ampt toen vernietigt, of onder eenen anderen naam bediend is geworden, blijkt niet. Doch de Heer MATTHAEUS is ter gemelder plaatse van gevoelen, dat de naam van Advokaat omtrent dien tijd buiten gebruik geraakt is, en de *Comites*, *Graven* en *Castellani* van *Utrecht* in de plaats gekomen zijn."....

Bl.149. »Noch wordt van MATTHAEUS ter gemelder plaatse (*de Nobil.*) bl. 526, eene Graaf GERLACUS gesteld op het jaar MCLXXII, doch hierin heeft hij zich naar allen schijn bedrogen, want op dien tijd was LUSCUS noch Graaf, gelijk uit den laatst aangehaalden brief te zien is, GERLACUS was in het jaar MCLXXVI kastelein van *Utrecht*, blijkende zulks uit een brief"......

Bl. 150. »Eindelijk worden, behalven de Advokaten en Graven van *Utrecht*, van de welken gehandeld is, noch Kasteleinen of Slotvoogden door de oude Bisschoppen aangesteld gevonden, welke naam, ofschoon tegenwoordig zeer gemeen, oudtijds zeer aanzienlijk was,"

Tot dusverre BLONDEEL. Men begrijpt, dat hier tusschen nog veel belangrijks, tot het onderwerp dienende, als voor- en tegen-beschouwingen over den oorsprong der titels, regten en verdere karakteristiek dier betrekkingen, voorkomt, zoo ook op de volgende bladzijden tot 153; maar ik heb mijn uittreksel niet te uitvoerig willen maken, vooral, dewijl, zoo als ik gezegd heb, dit werk niet zeldzaam is.

Ter meerdere duidelijkheid de navolgende opmerking: BLONDEEL schrijft *noch* voor *nog*.

W. J. F.

»*Een Bloemhof*" *van Mr. Adr. Koerbach*, »*zijt voor ieder*" (*Nav.* III. bl. 356; IV. bl. 285, 329; *Bijbl.* 1855, bl. xlix). De geschreven aanteekening, dat ook te zijnen laste moet geweest zijn, een geschrift of boekje: *Het licht schijnende in de duistere plaatse*, is juist. Het boekje is allerzeldzaamst en getiteld: *Een Ligt schijnende in duijstere Plaatsen, om te verligten de voornaamste saaken der Godsgeleertheit en Godsdienst, onsteeken door* VREEDERIJK WAARMOND, *ondersoeker der waarheijd. Anders Mr.* ADR. KOERBACH, *Regtsgel. en Genees-Mr. 't Amsterdam. Gedrukt voor den schrijver in 't jaar* 1668 in 8°.

J. L. A. I.

»*Een Bloemhof*" *van Mr. Adr. Koerbach*, »*zijt voor ieder*". Bij het reeds in DE NAVORSCHER t. a. p. over dezen gegevene, kan nog worden gevoegd hetgeen W. GOEREE in zijne *kerklyke en weereldlyke Historien*, handelende over BENEDICTUS DE SPINOZA, zegt. Men leest aldaar: »Insgelijk had ook den geneesheer COERBAGH door verkeering met dien Man, niet veel goeds uyt zyn vergiftige prammen gezogen; gelyk gebleken is, in al die lasterlyke Loopjes, met welke hy zyn *Woordenboek* of stinkenden *Bloemhof* doormeuijerd heeft; en er ook niet onverdiend over in 't Tugt-Huijs raakte, daar hy stierf, en ten laatsten in zyn Lykstaatsie een koddige naspraak onder 't gemeene volk agter liet. Want zijn dood lijk zullende gravewaards gedragen worden, vloog by toeval onder 't henengaan, een pik-swarte Henn' op de Kist, die er lang op bleef zitten, zonder dat ze met dreijgen, goojen of weuven met de hoeden, daar was af te jagen; gelyk Honderden van menschen gezien hebben, en elk er zyn beduyding over maakte".

C. P. L.

Chronogrammen (Aanteekening op het *Bijblad* 1853, bl. xxviii). Het tijdvers, in den voorgevel van het stadhuis te *Leyden* uitgebeiteld en door E. L. medegedeeld, is vervaardigd door den Secretaris JAN VAN HOUT.

J. L. A. I.

Volksbijgeloof (*Bijblad* 1853, passim). Bij alle de reeds opgegevene bijgeloovige gevolgtrekkingen, kan men nog voegen: Als het brood onderste boven ligt, zal er twist in de huishouding ontstaan. — Als een boek onderste boven in de kast wordt gezet, zal de schrijver, of indien deze reeds overleden is, de eigenaar pijn in het hoofd krijgen. — Als de neus jeukt, zal men wijn drinken. — Als men zout stort, zal men rusie krijgen. — Als er een driekanten turf aan het vuur ligt, krijgt men bezoek van een' predikant. — Die van een gezelschap onder den spiegel zit, zal, is het een ongehuwde, het eerst trouwen, is het een gehuwde, het eerst sterven. — Als men droomt, dat men eene lijkstatie ziet gaan, dan is er eene bruid in de familie te wachten. — Als men eenen stoel op zijn eene poot rond draait, krijgt men twist. — Als het linkeroog jeukt zal men weenen; als het regter jeukt zal men lagchen. — Als men van brandt droomt en men ziet den vlam, dan zal men geld uit de loterij trekken. — Als de dienstmaagd vergeet zout in het eten te doen of verzuimt zout op tafel te zetten, is zij verliefd. — Als er een doode in een huis is en hij staat er eenen Zondag over, dan volgt hem, is het een man, weldra eene vrouw uit de buurt, is het eene vrouw, dan volgt haar spoedig een man. — Als men, 's morgens uitgaande, eene oude vrouw of eenen Regtsgeleerde tegen komt, dan heeft men onheil te wachten; ontmoet men daarentegen eene knappe jonge deerne, dan volgt er vreugde en vergenoegen. Dit laatste vindt men ook beweerd in het volgende couplet, dat men, indien mijn geheugen mij niet bedriegt, in het tooneelstukje *de Jagers en het Melkmeisje* aantreft:

Zoo ge op straat mogt tegen komen,
Zei mij laatstmaal een Sinjeur,
Een oud wijf of Prokureur,
Dan moet gij voorzeker schromen;
Maar ontmoet gij daarentegen
Een lief bekje van een meid,
Dit voorspelt u heil en zegen,
Vrede en vergenoegzaamheid.

A. J. VAN DER AA.

Beteekenis van sommige voornamen (*Nav.* IV. bl. 4, 305). In *Chambers Journal, May* 12, 1855, N°. 71, kan PHILO-GRAMMATOS de beteekenis van de meeste voornamen in »a chapter on names" vinden, en tevens de volgende lijst van den wortel der namen van germaanschen oorsprong: *Adal, aethel* — geboorte, adel; *Balt, bolt, balt, polt* — stout; *Brand* — brandend, vlammend zwaard; *Deut, duit, theod* — het volk; *Fried, frid* — vrede; *Ger, gar, ker* — speer of werpspies; *Gunt, gund* — oorlog; *Hart* — stoutmoedig; *Heim, hein* — huis; *Helm* — helm; *Hild, hilda* — de godin van den oorlog; *Hlut, hlud, chlod, lud, lot* — luid, zegekreten; *Hruod, rud, rot, ro* — roem, juichtoon; *Kun* — dapper; *Lieb, leof* — liefde; *Luit, leut* — het volk; *Macht, mat* — magt; *Munt, mond* — bescherming; *Od, ead, ed* — bezit; *Ragin, regin, rein* — raad, wijsheid; *Reich, rich, regel* — regering; *Trut, trud* — de getrouwe; *Walt, wald, oad, old* — uitoefening van magt; *Wart, ward* — wacht, waakzaamheid; *Wig,* wik — oorlog, gevecht; *Win* — beminnend, geliefd zijn.

φ^2—φ.

Zeeuwsche Geneeskundigen (*Nav.* IV. bl. 30 313 volgg.; *Bijbl.* 1855, bl. liii). Ter laatstgemelde plaatse is regel 34 het jaartal (1487) zeker eene schrijf- of drukfout en moet 1787 zijn, even als mijne opgave (*Nav.* IV. bl. 316) nopens den sterfdag van E. CAPUEEL mede eene schrijffout is, en zijn moet 22 Mei 1733, zoo als te regt door QUIESCENDO is opgegeven.

A. J. VAN DER AA.

Zeeuwsche Geneeskundigen. Onder dezen behoort ook nog JOHANNES ROMAN, *Med. Doctor*, blijkens de Haarlemsche Courant van 1 October 1672, N°. 39, alwaar hij bekend maakt, dat bij hem te *Middelburg* te bekomen zijn de boeken bij zijn' vader zaliger, ZACHARIAS ROMAN, gedrukt en door dezen nagelaten.

W.

Nicolaas Wassenaar (*Nav.* IV. bl. 30, 316; *Bijbl.* 1855, bl. liv). Niettegenstaande WASSENAAR zich *Amsterdamaeus* noemt, meen ik hem voor een' Heusdenaar te moeten houden, aangezien OUDENHOVEN hem als zoodanig opgeeft (zie *Beschrijving van Heusden* bl. 189), en WAGENAAR in de door mij aangehaalde plaats (*Nav.* IV. bl. 317) ditmede doet. Het gebeurt toch wel meer, dat schrijvers zich *Amstelodamensis*, *Harlemensis* enz. noemen, alleen omdat zij in die plaatsen opgevoed zijn of er lang gewoond hebben.

A. J. VAN DER AA.

Portretten van het Huis van Oranje (*Nav.* IV. bl. 30 en 318). Om aan den wensch van den Heer C. W. BRUINVIS zooveel mogelijk te voldoen, geef ik hier de portretten op, die zich in mijne verzameling van het Huis van Oranje bevinden en niet in MULLERS *Catalogus* beschreven zijn.

1. RENÉ VAN CHÂLONS. *a.* borstbeeld regts en ovaal, met Latijnsch randschrift, hetwelk zijne titels vermeldt. Boven dit medaillon ziet men een' gekroonden leeuwenkop, wiens klaauwen het portret vasthouden; ter wederzijde oranjetakken. Een zwaard met eene speer, waarop de vrijheidshoed, gekruist, komen van onderen en boven te voorschijn, door CRISPIAEN VAN QUEB., folio. *b.* Slechte copy door SOETENS. 8°.

2. WILLEM I. *a.* Borstbeeld regts, in har-

nas, met hetzelfde bijwerk als RENÉ V. C. *a*, door CRISPIAEN VAN QUEB., folio. *b*. Borstbeeld regts in medaillon naar MIEREVELD, hieronder de overtogt van de Maas, benevens vrijheidshoed, degen, kommando-staf en eenen spiegel, door R. VRIJDAG. 8°.

3. LOUISE DE COLIGNY. *a*. Borstbeeld links als weduwe, als N°. 104 e. (MULLERS *Catal.*), door J. DE HUIJZEN, 12°.

4. PHILIPS WILLEM. *a*. Borstbeeld regts, geheel het omgekeerde van N°. 475 e. (MULLERS *Catal.*), met Latijnsch rand- en 3 regels Hollandsch onderschrift, met adres van H. JACOPSEN, 8°.

5. MAURITS. *a*. Borstbeeld regts, met hetzelfde bijwerk als RENÉ VAN CHÂLONS *a*, WILLEM I *a* en PHILIPS WILLEM *a*, door C. VAN QUEB., folio.

6. FREDERIK HENDERIK. *a*. Borstb. links, in harnas, met platten kraag, met hetzelfde bijwerk als RENÉ VAN CHÂLONS *a*, enz.; doch op eene banderol van onderen zijne spreuk: »Patriaeque Patrique", door CRISPIAEN VAN QUEB., folio, met vers:

»La valeur est à moy, je la tiens de nature,
La gloire de mon nom est ceincte de laurier,
Mercure estoit mon père et Mars mon dévancier,
Je faits renaistre Mars et revivre Mercure."

b. Borstbeeld links, in eenvoudige kleeding, in ovaal, met 3 regels Fransch onderschrift, door C. F. FRITSCH, 8°. *c*. Borstbeeld regts, in harnas met geborduurden kraag en fraai gewerkte sjerp met randschrift: Patriaeque Patrique, en 7 regels kapitaal onderschrift, zijne titels vermeldende, gemerkt: folio 418, van achteren bedrukt in twee kolommen, z. n. d. gr. Uit welk werk kan dit zijn?

7. WILLEM II. *a*. Borstbeeld regts, in harnas, met de orde van (St. Joris?), in ovaal, waarboven een opgeschoven gordijn; van onderen een helm, handschoen, degen en kommando-staf, door J. HOUBRAKEN, naar G. HONTHORST, 8°.

8. WILLEM III. *a*. Borstbeeld regts, met kroon en scepter, in ovaal, van palmtakken, met 3 reg. Latijnsch onderschrift, z. n. d. gr., gemerkt: Tom. 3, pag. 244, 8°., onderaan het wapen. *b*. Borstbeeld regts, lithogr. van SOETENS.

9. MARIA (gemalin van WILLEM III). *a*. Borstbeeld links, pendant van WILLEM III *a*, ex formis P. MORTIER. *b*. Borstbeeld van voren, pendant van WILLEM III, 247 h (MULLERS *Catal.*) door DESROCHERS, kl. folio.

10. WILLEM en MARIA. *a*. WILLEM regts, MARIA links, in dubbel ovaal, in welks rand men leest: »de Prins en Prinses van Oranje, gekroont den 21 April 1689"enz., daarboven eene kroon, in elkander kruisende scepters met lauweren, onderaan: »d' wonderen des Allerhoogsten, 8°.

11. JOAN WILLEM FRISO. *a*. (MULLER 457 d). Deze plaat vóór den naam SCHENK, met adres van B. MOURIK.

12. WILLEM IV. *a*. Borstbeeld links, in jeugdigen leeftijd, in medaillon, met zinnebeeldige voorstelling van den koophandel, de nijverheid enz. met 14 regels Fransch vers, br. 4°., door B. PICART, 1721, behoort bij de opdragt van: *b*. Zittende, omringd van Mercurius enz., in het verschiet eene rijzende zon en een zeilend schip, door N. VAN DER MEER, proefdruk vóór d. letter *c*. Drie platen op zijn overlijden, waarvan 1. door J. C. PHILIPS 12°., met zijn borstbeeld op grafzuil. 2. Allegorische voorstelling met portret, door engelen gedragen, door J. C. PHILIPS, 4°. en 3. Graftombe door J. FOLKEMA, 12°.

13. ANNA (gemalin van WILLEM IV). *a*. Borstbeeld links, in ovaal, door W. VAN SENUS naar POTHOVEN, met 3 regels onderschrift, 8°.

14. WILLEM V. *a*. Buste op grafzuil, door den Tijd ontsluijerd, met zinnebeeldige voorstelling door R. VINKELES, 8°.

15. FREDERIKA enz. (gemalin van WILLEM V.) *a*. Borstbeeld regts, in jeugdigen leeftijd, in ovaal, naar TISCHBEIN, door W. VAN SENUS, met 3 regels onderschrift en adres van E. MAASKAMP, 8°. *b*. Borstbeeld van voren, met pelsmantel, in ovaal, gekroond met het Nederlandsche wapen en dat van Oranje, ter wederzijde zinnebeeldige voorstelling met 5 regels onderschrift, naar J. HOPPNER, door W. VAN SENUS, bij E. MAASKAMP, folio. *c*. Deze plaat, van achteren, doch omgekeerd, bedrukt met het portret van ALEXANDER I, door W. VAN SENUS, naar M[lle]. LE BRUN.

16. Koning WILLEM I. *a*. Borstbeeld van voren, in uniform, in ovaal, met 3 regels onderschrift, naar en door HODGES, folio. *b*. Ten voeten uit leunende tegen eene tafel te *Brussel*; in het verschiet het paleis, met uitvoerig onderschrift, littographie van DEWASME & PLETINCKX, folio.

17. WILHELMINA (gemalin van WILLEM I). *a*. Borstbeeld regts, in ovaal, door J. E. MARCUS 8°. pr. v. alle letter.

18. Koning WILLEM II. *a*. Borstbeeld links, door J. VELIJN, 8°. pr. v. a. l. *b*. Borstbeeld links, met ridderorden, lithogr. van BACKER, 8°. *c*. Borstbeeld regts, met pluimhoed, in ovaal, waarboven twee wapens, van onderen een veldslag z. n. d. gr., gr. 4°. *d*. Borstbeeld regts, met 3 regels onderschrift, houtsnede van BENEWORTH, folio. *e*. Kniestuk van voren, met den arm in een' doek, de regterhand op een kanon rustende, met onderschrift: »De held van Nederland," en 2 reg. vers van WESTERMAN. Zw. k. door W. GREBBEN, naar M. J. VAN BREE, folio.

19. ANNA PAULOWNA (gemalin van WILLEM II). *a*. Borstbeeld links, met ridderorden, door W. VAN SENUS, naar C. CELS, met 6 reg. vers van M. WESTERMAN, folio.

Dat deze opgave weldra door middel van dit tijdschrift moge aangevuld worden, is mijn wensch, terwijl ik dit ter nederschrijf.

D. F.

Dagverhalen van Nederlandsche Gezanten (*Nav.* IV. bl. 31, 332). De verzochte lijst kan nog worden aangevuld:

Reize van CORNELIS VAN DER MIJLE, als gezant in *Frankrijk* en in *Italië*, 1609, 2 dln. in folio.

De reijse naer Africa, Tunis, Algiers, etc., gedaen in den jare 1625, *onder 't beleijd van* Dr. RIJNACKER, *als Ambassadeur van H. H. M. tot lossinghe van de Christene slaven derwaerts gedeputeert.* Haerlem, PIETER CASTELEIJN, 1654, in 4°., met ingedrukte platen (48 bladz.).

Ambassade wegens de Vereenighde Nederlanden tot de Koninckl. Maj. in Sweeden, door den Extraordinaren Minister J. IJSBRANTS, *ter oorsaecke van den Engelschen oorlogh, en den aenkleve van dien.* Enckhuijsen, in den Naerdruk van CAPER VENCKELLE, 1665, in 4°. (36 bladz.).

Historisch verhaal of beschrijving van de voijagie, gedaan onder de suite van den Heere KOENRAAD VAN KLENK. *Extraordinaren Ambassadeur van de Staten-Generaal aan den Czaar van Moscoviën; nevens de beschrijving van 't zelve Rijk, door een van zijn Excellenties suite,* Amsterdam, 1677, in 4°. pl.

Van de door den Heer A. J. VAN DER AA bereids opgegevene gezantschappen, door J. NIEUHOF, O. DAPPER en A. MONTANUS, bestaan uitgaven in het Latijn, Engelsch, Fransch en Hoogduitsch; terwijl dat van A. E. VAN BRAAM HOUCKGEEST, oorspronkelijk in het Fransch is uitgegeven door M. L. E. MOREAU DE SAINT-MÉRY en gedrukt te *Philadelphia* in 1797 en 1798, 2 dln. in 4°. met kaarten en platen.

J. L. A. I.

Tancredo de Rohan (*Nav.* IV. bl. 32, 333; *Bijbl.* 1855, bl. lvi). Omtrent hem lees ik in: *Louis XIV et son siècle*, par ALEXANDRE DUMAS, in 12°. Tome III. pag. 138 et suiv.

»C'était une touchante histoire que celle de ce jeune homme, et qui n'a pas fait un des épisodes les moins curieux et les moins poétiques de cette singulière guerre (la Fronde). Disons-en quelques mots.

»Sa grand' mère était cette CATHERINE DE PARTHENAY SOUBISE, ennemie si déclarée de HENRI IV, qu'elle a écrit contre lui un des plus curieux pamphlets du temps. Elle ne voulait pas à toute force que son fils fût duc, répétant sans cesse ce cri de guerre des ROHAN:

Roi ne puis,
Prince ne daigne,
Rohan suis.

Quoi qu'elle eût dit et fait, son fils fut duc, et ce qui était à cette époque bien plus déshonorant encore pour une grande famille, il fut auteur. Il est vrai que tout en écrivant il resta ignorant comme un grand seigneur. Dans son voyage d' *Italie*, publié par LOUIS ELZEVIER à *Amsterdam* en 1649, il attribue les *Pandectes* à CICÉRON; ce qui fait dire à TALLEMANT DES REAUX:

—Voila ce que c'est que de ne pas montrer ses ouvrages à quelque honnête homme.

Ce duc DE ROHAN avait épousé MARGUERITE DE BÉTHUNE SULLY. Ce fut la mère de TANCRÈDE. Cette duchesse DE ROHAN était fort galante: elle avait eu bon nombre d'amants et entre autres M. DE CANDALE, qu'elle brouilla successivement avec le duc D'EPERNON son père, puis avec LOUIS XIII, et qu' enfin elle fit faire huguenot. Aussi dirait-il:

— Il faut en vérité que Madame DE ROHAN m'ait jeté un sort, car elle m'a brouillé avec mon père, avec le roi et avec Dieu, elle m'a fait mille infidélités, et cependant je ne puis me détacher d'elle.

Madame DE ROHAN et M. DE CANDALE étaient à *Venise*, quand elle s'aperçut qu'elle était enceinte. Comme il y avait tout lieu de penser que M. DE ROHAN ne voudrait pas reconnaître un enfant qu'il avait les plus fortes raisons pour ne pas croire le sien, Madame DE ROHAN revint à *Paris*. CANDALE l'y suivit quelque temps après, et Madame DE ROHAN étant accouchée d'un garçon, ce garçon fut baptisé sous le nom de TANCRÈDE LEBON et porté chez une dame MILLET, sage femme. LEBON, dont on avait donné le nom à l'enfant, était le valet de chambre favori de M. DE CANDALE.

Madame DE ROHAN avait une fille qui était la maitresse de Mr. DE RUVIGNY. — Une femme de chambre lui raconta un jour la naissance du jeune TANCRÈDE. RUVIGNY consulte et s'assure que, né pendant le mariage, l'enfant, s'il peut un jour prouver sa naissance, aura droit au nom et à la fortune de son père. Dès lors tous deux arrêtent qu'ils enlèveront TANCRÈDE et le feront disparaître.

L'enfant n'était plus à *Paris* chez la sage-femme, mais en *Normandie* près de *Caudebec* chez un nommé LA MESTAIRIE, père du maître d'hôtel de Madame DE ROHAN. On communique le complot à un ami commun nommé HENRI DE TAILLEFER, Seigneur de *Barrière*, qui se charge de l'expédition, part pour la *Normandie*, enfonce une nuit la porte de LA MESTAIRIE, lui quatrième enlève le petit TANCRÈDE et le transporte en *Hollande*, ou il le met chez son frère, capitaine d'Infanterie au service des États, qui le prend chez lui comme un enfant de basse naissance qu'il élève par charité.

Sept ou huit ans se passèrent pendant lesquels Mademoiselle DE ROHAN se maria avec M. DE CHABOT, qui prit le nom DE ROHAN, lequel, sans cette substitution, s'éteignait dans

la personne DE HENRI II, duc de *Rohan*, tué le 13 Avril 1638, à la bataille de *Reinfeld*.

C'était en 1645 seulement que Madame DE ROHAN avait appris que son fils vivait encore et avait su en quel lieu il était. Aussi-tôt elle envoya son valet de chambre en *Hollande*, avec ordre de ramener son fils à tout prix."

Hier volgt verder het verhaal van de pogingen, die de moeder van TANCRÉDE DE ROHAN in het werk stelde, om haren zoon te doen erkennen, als ROHAN »disant qu'elle avait été forcée de le cacher, de peur que le cardinal de RICHELIEU ne poursuivit en lui le dernier rejeton mâle du dernier chef protestant."

Het parlement gaf echter een arrest, waarbij aan TANCREDE LEBON werd verboden om den naam te dragen van ROHAN, hetgeen TANCREDE in de uiterste verslagenheid bragt.

»Un jour on lui faisait observer qu'il se fatiguait outre mesure, ne quittant les armes ni le jour ni la nuit et se jetant dans toutes les escarmouches.

— En l'état ou je suis, répondit-il, il m'est défendu de m'endormir; si je n'ai quelque mérite par moi-même, vous voyez bien que le monde sera de l'avis du parlement."

De jonge ROHAN behoorde in Januarij 1649 tot de krijgslieden, die onder het bevel stonden van den Markies DE VITRY. In een ruitergevecht, dat toen bij *Vincennes* plaats had, met twee escadrons Duitsche ruiterij — delfde de Markies DE VITRY het onderspit, en liet met andere gevangenen ook TANCREDO DE ROHAN in 's vijands handen, doodelijk gewond achter.

»Alors le caractère du pauvre jeune homme ne se démentit pas. Se sentant atteint mortellement, il ne voulut jamais dire qui il était et parla Hollandais jusqu'à sa mort. Comme on avait pensé cependant, que c'était un gentilhomme de distinction, on exposa le cadavre qui fut reconnu."

De hier bovengenoemde kapitein TAILLEFER, in dienst der Staten van *Holland*, is geweest, LOUIS DE TAILLEFER SR. DE MORIACQ, die in 1655 benoemd werd tot Kolonel over een Fransch regiment. Hij huwde in 1637 PETRONELLA VAN OLDENBARNEVELD, HELIAS' dochter. Deze HELIAS was de broeder van 's lands Advocaat, die in 1618 te *'s Hage* is onthoofd. § §.

[Nog verwijst M°. over dit onderwerp naar *Histoire de* TANCREDE DE ROHAN, Luik bij J. T. BASSOMPIERRE, 1767.]

Tancredo de Rohan. Op het Archief te *Leyden*, bestaat eene Fransche procuratie, den 8sten Julij 1645 te *Parijs* gepasseerd voor den Notaris CLAUDE DE CHAPERON en LEGER QUENICHOT, waarbij de Hertogin DE ROHAN aan JEAN ROUDEAU *dit* ROBIN volmagt geeft om in haren naam te handelen.

Met deze volmagt voorzien, wendde ROBIN zich tot de regering van *Leyden*, met het volgende verzoek:

»Verthoont met alle eerbiedinge JEAN ROUDEAU *dit* ROBIN, hoe dat hy suppliant eenige weecken geleden door expresse ordre ende met procuratie vande doorluchtige hoochgeboorne Princesse Mevrouwe MARGUERITE VAN BETHUNE, hertoginne douairière DE ROHAN, wed^{e}. wijlen den doorluchtichsten ende mogenden Prince, Mijnheer HENRY DE ROHAN, Pair van *Vranckrijck*, Prince van *Leon*, Grave van *Porhouet*, *Blain* etc., gecomen synde in dese Landen omme te rechercheren ende te soecken de soon van den Hooggemelden Hertooch ende Hertoginne, dewelcke van zyn geboorten tyt af, omme gewichtige redenen buyten het Hoff van syne Hooghgedachtte ouders voornoemt, is secretelyck opgebracht geweest, ende eenige jaren geleden, met geweldiger hant geënleveert ende wechgevoert uyt het huys van de gene die de sorge daerover hadden aangenomen, denselven soon naer eene naerstige recherche gevonden heeft binnen dese stadt, ten huyse van eenen WELTER POTHEUCQ, alwaer denselven in de cost is besteed geweest, by seecker frans edelman genaempt Monsieur SAUFESTAT, capiteyn ten dienste van dese landen, houdende syn garnisoen binnen de stadt *Geertruydenberch;* het is verder sulcx dat terstont naer het arrivement van hem suppliant de voorn. POTHEUCQ hem gewaerschout heeft gehadt, dat seecker fransman, dewelcke bevonden is geweest te zyn GEORGE LA COSSE, tsynen huyse was geweest, weynige dagen te voren, ende dat by denselven alle middelen waren aengewent om het voorsz. kint uyt synen huyse wech te nemen, ende naer *'s Hertogenbosch* was vertrocken omme eenich bescheyt van voorn. SAUFESTAT te recouvreren ende hy suppliant oordeelende dienstich te wesen de voorn. fransman te vervolgen, ende becommert zynde dat middelertyt het voors. kint hem mochte worden onttrocken, heeft hem geadresseert gehadt aen de E. Heeren Burgemeesteren, ten eynde haer E. den voorn. POTHEUCQ souden believen te intercideren, het voors. kint niemant te laten volgen, sonder expresse ordre van haerE., gelyck oock hy haerE. die versochte interdictie, aan den voorn. POTHEUCQ is gedaen geweest; nae de wedercompste van hem suppliant heeft de voorn. POTHEUCQ difficulteyt gemaeckt ende ront uyt verclaert het voors. kint niet te sullen overleveren, ten ware alvorens met den voorn. Monsieur SAUFESTAT hadde gesproocken ofte van hem daertoe ordre becomen, sulcx dat hy suppliant genootsaect is geweest den voorn. SAUFESTAT t'ontbieden, ende desselfs overcomste tot groot prejuditie van soo een hoogwichtige saecke tot noch toe te verwachten, edoch de voorn.

SAUFESTAT gisteren avont laet alhier gearriveert zijnde, verstaen hebbende de gevanckenisse van den voorn. LA COSSE, ende soo het schynt daerdoor eenige apprehentie gecregen hebbende, dat hy van gelycken soude werden gearresteerd is te rade geworden, desen morgen subitelycken te vertrecken, niet tegenstaende alle devoiren by den suppliant ende die van synen rade aengewent, ten eynde de voorn. SAUFESTAT voor U myn E. E. Heeren soude comparen ende het voors. kint den suppliant solemmelyck over te geven, alleenlyck heeft meer gemelden SAUFESTAT aen den voorn. POTHEUCQ mitsgaders aen Mr. DANIEL VAN CEULEN, die als advocaet by den suppliant in de voors. saecke wert gebruyct, verclaert dat hy sich met het voors. kint niet verder wilde noch conde bemoeijen, naerdien het was in handen van diegene die de moeder hadde gecommitteert, dat hy sich geen partye en wilde stellen ende hem POTHEUCQ daermede liet gewerden, soo als hy verstont, dat hy SAUFESTAT niet subject was eenige indicature als de Crygsraet off het parlement van *Parijs* alwaer de saecke concernerende het wechvoeren van het voors. kint soude moeten werden gedecideert, waermede alsoe de voorn. POTHEUCQ zich hout gedechargeert ende ontlast van de verdere bewaringe van het voors. kint, te meer hy uytdruckelyck jegens de voors. SAUFESTAT heeft geprotesteert dat hy tkint aen den suppliant soude laten volgen, ten waer hy SAUFESTAT op het versouck van den suppliant voor UE. behoorlick antwoorde ende contentement dede, dienvolgende soo keert den suppliant sich tot UE. ootmoedelyck versouckende dat UE. Achtbaer believe de voorn. interdictie op 't versouck van den suppliant gedaen off te doen, en den voorn. POTHEUCQ te ordonneren het meergemelde kint te laten volgen aen den suppliant, ten eynde hy suppliant tselve aen syne vrouwe moeder de Hoochgemelte Hertoginne van ROHAN, die te *Cales* (*Calais*) met eene groote suite jegens den 6 of 7den deser daerop sal wachten, mach consigneren ende overleveren, versouckende voorts hy suppliant dat hem int gunt voor mijnE. Achtbaerheden is gepasseert acte mach werden verleent. Twelck doende

RONDEAU DICT ROBIN.

D. VAN CEULEN.

Ick onderget. verclare den inhoude van de bovenstaende requeste voor soo verre my concerneert warachtich te wesen, ende toe te staen dat het kindt in de Requeste gementioneert aen den suppliant worde overgelevert.

Actum den 3 Aug. 1645.

WELT. POTHEUCQ.

Die van de gerechte der stat *Leyden*, hebben niet goedt gevonden hierop eenige schriftelicke apostille te geven, maer wel mondeling daerop te verclaren dat zy wel mogen lyden, dat het kindt den suppliant sal volgen, doch dat zy daertoe geen last noch actie willen geven, als stellende de partijen tegen malkanderen. Actum den 3 Aug. 1645."

Het verzoek om dat kind hier te begraven, is den 28sten December 1650 toegestaan, doch ik vind zijnen naam in de begraafboeken over den jare 1650 en 1651 niet vermeld.

.. ELSEVIER.

Louis de Maulde dit Mansard (*Nav.* IV. bl. 39, 360). Ten einde, zoo mogelijk, het duister, dat, volgens den Heer VAN DALE, op dezen persoon nog rust, te doen verdwijnen, wil ik daartoe aanwijzen hetgeen men bij BOR, *Hist. Nederl. Oorlogen*, dl. III. boek XXIII, bl. 101, in de breedvoerige beschrijving der treurige geschiedenis en executie van kapitein NICOLAAS DE MAULDE, en de gevolgen van dien, te *Leyden* voorgevallen, vindt vermeld; behoorende tot een verdedigingsschrift, te dier dagen uitgegeven en verboden (waarvan een exemplaar in mijn bezit), waaruit onder anderen blijkt, dat kapitein DE MAULDE een zoon was van den Heer VAN MANSART, die aan den Prins van *Oranje* groote diensten had bewezen; »dat hij twee broeders gehad heeft, die beiden hun leven gelaten hadden voor den vijand, ten dienste van den lande; dat hij zelf de stad *Oostende* had helpen beschermen, waaraf hij de lidteekens en wonden nog droeg, en nu laatstelijk zich vromelijk gedragen had tegen den vijand in het beleg der stad *Sluis*."

Door deze vermelding wordt alzoo bevestigd het vermoeden van den Heer AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Jaarboekje van Zeeland*, 1853, bl. 304, dat NICOLAAS DE MAULDE, behalve LYON DE MAULDE, nog een' broeder zougehad hebben, en dat die broeder nu ook, meer dan waarschijnlijk, LOUYS DE MAULDE zal geweest zijn. Zij waren dan ook beiden zonen van WILLEM DE MAULDE, Heer van *Mansart*, vermeld bij WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. VII, bl. 419, die hem almede stelt onder de eerste teekenaars van het *Verbond der Edelen*, zie dl. VI. bl. 125; gelijk hij als zoodanig bij TE WATER, *Hist. van het Verbond*, dl. III. bl. 115, 116, wordt beschreven.

V. D. N.

Truytje Roemer Visscher (*Nav.* IV. bl. 64, 347). Sedert deze vraag gedaan en beantwoord is, ben ik in de gelegenheid gesteld geworden haar huwelijk te *Amsterdam* aldus vermeld te zien:

»29 Mei 1609. »CLAES VAN BUYL, oud 24 jaren, wonende op het Water, geass. met ELBERT SIMONSZ. JONKHEYN, zijn swager — en TRUYTGEN ROEMERS VISSCHERSdr., oud 21 jaren, woont op de Engelsche Kaai, geass.

met AEFJE JANS (*), haer moeder, vertoonende het consent van haer vader (P.) ROEMERS VISSCHER."

..R. E.

Heilige Geest-huizen (*Nav.* IV. bl. 68, 347; V. bl. 135). Een antwoord op deze vraag vindt L. *te V.* in *De Dietsche Warande, Tijdschrift voor Nederl. Oudheden en nieuwere Kunst en Letteren*, bestuurd door den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM, te Amsterdam, bij C. L. VAN LANGENHUYSEN. Eerste Jaarg., bl. 230—232.

»De H. Geest-armen waren allerhande nootdruftige menschen in 't generaal, en wierden van de huiszitten-armen onderscheiden, die onder hunne eigene bedeeling stonden," haalt de Heer Mr. H. A. A. VAN BERKEL hier aan in zijn stuk, getiteld: *Een Hollandsch dorp in de XIVde eeuw*. Zijn Ed. spreekt voorts over de *H. Geest-fondsen*, *-huizen* en *-meesteren*, en vergast ons op belangrijke aanteekeningen, waartoe wij dan ook voornamelijk verwijzen.

J. J. WOLFS.

Heilige Geest-huizen. De vraag naar de bestemming dezer instellingen is zeer onvolkomen beantwoord: zij worden daarbij ten onregte gelijk gesteld met Huiszittenhuizen, stichtingen om voor huiszittende armen te zorgen. Een beter inzigt verkrijgt men door de lezing der zoo regt aanschouwelijke voorstelling van *Een Hollandsch dorp in de XIVde eeuw*, door Mr. H. A. A. VAN BERKEL, in de *Dietsche Warande*, N°. 3, bl. 229, 230 en 231. Huis-armen, huiszitten-armen, burger-armen zijn namelijk medeburgers, aan wie de onderstand wordt te huis gebracht (DE RIEMER, bl. 546). »Maar wie uitlander is," heet het verder, »onvrij, vondeling of hoe dan ook, niet geboren uit een wettig huwelijk van een ambachtsgenoot, die is, naar ouder herkomste, van de burgerlijke gemeente geen lid, en mag dus geen aanspraak maken op dien gewonen onderstand, die regtens alleen aan behoeftige »medeleden" toekomt. Doch waar de Duitsche broederschap hem terugwijst, daar ontsluit zich voor hem die ruimere liefdehand, die, naar de leer des Evangelies, alle menschen te zamen brengt (†). Aan die verworpelingen der burgerlijke maatschappij verleende van ouds de geestelijkheid hare magtige bescherming. Talloos zijn de fondatiën onder haar invloed sinds de vroegste tijden opgerigt, om het lot van de »buitengewone", in zekeren zin »irreguliere" armen te verzachten. Geen plaats bijna in ons land en elders, ten platten lande zoowel als in de steden, of men vindt er »H. Geestarmen en H. Geestfondsen," soms ook »H. Geesthuizen," en voor de verzorging van dat alles H. Geestmeesteren. En de reden van dien naam is niet ver te zoeken. Was niet van oude tijden de H. Geest het verheven zinnebeeld der »Charitas" (*), der Christelijke liefde, enz. — »Daarom geschieden de bedeelingen aan de H. Geestarmen, als onder Gods oogen, in de kerk, en meer bepaaldelijk, waar die aanwezig is, in de kapel van den H. Geest, na afloop van eene daartoe gefundeerde godsdienstoefening" (in de Nieuwe kerk te *Delft*, te *'s Gravenhage*, enz.)

Hetzelfde zinnebeeld als in de laatste noot, droegen ook de brood- of turfloodjes van *Rotterdam*, A°. 1694, waarvan een viertal is afgebeeld bij VAN ORDEN, *Bijdragen tot de Penningkunde*, pl. XVIII, N°. 2, 3, 4 en 5. Te *Alkmaar* is het Heilige Geest- en ongewijde Gasthuis later het Waaggebouw geworden; men volgde ook daar den regel, dat de reizende man er drie dagen mogt vertoeven, doch zonder den kost te genieten. Den 15den Maart 1386 gaf FLORIS, Bisschop van *Utrecht*, vergunning tot het stellen van een klokje, om de geloovigen aldaar tot de godsdienst des Heeren te doen zamenroepen, en den 24sten November 1477, NICOLAAS VAN ADRICHEM, Abt van *Egmond*, »tot vermeerdering van godsdienst en tot gemak van gebrekkige en oude lieden, die om eigen affaire en langheid van weg de Parochije kerk dagelijk ter behoorlijker uure niet wel kunnen bezoeken, ... in 't zelve Gasthuis of Capelle behalve de missen daar gewoon te doen, nog een andere dagelijks, alle zondagen en aposteldagen te

---

(*) Zij is te *Amsterdam* aangeteekend den 26sten Februarij 1583, en te *Delft* getrouwd.

(†) „De H. Geest-armen waren allerhande nootdruftige menschen in 't generaal, en wierden van de huiszitten-armen onderscheiden, die onder hunne eigene bedeeling stonden." DE RIEMER, bl. 564. BOITET, bl. 447.......... Waar van ouds hooge jurisdictie was in 't burgerlijke, daar was in 't kerkelijke eene parochie: daar was een toevlugtsoord voor de behoeftigen, en dit is zoo waar, dat het van ouds bestaan van zulk een gesticht in *Frankrijk* als een regtsvermoeden gold, dat in zulk een dorp eene Hooge Heerlijkheid gevestigd was. De regel was, dat reizenden daar drie dagen mogten verwijlen. Vandaar de naam van „gasthuizen, hospitalen," bijna overal aan ziekenhuizen gegeven........ Te *Amsterdam*, waar van ouds de inrigting van den H. Geest almede bestaan heeft, schijnt zij zich niet te hebben kunnen handhaven, doch later, in 1613, vond de Magistraat goed nevens de Huiszitten-gestichten, een „Aelmoeseniershuis" op te rigten, waarin o. a. voor vondelingen, bedelaars en andere irreguliere armen gezorgd wordt (WAGENAAR, dl. I. bl. 27. dl. II. bl. 286). Dus een soort van H. Geesthuis, zoo als de naam van Aalmoesseniers, Eleemosynarii, bij uitnemenheid aan H. Geestmeesteren gegeven werd.

(*) Vandaar de naam „Kameren van Charitate", aan de Collegiën van H. Geestmeesteren gegeven. Zoo had de Kamer van Charitate, welke in 1597 te *Delft* werd opgerigt of gereorganiseerd, haren oorsprong te danken aan het aloude H. Geesthuis, en voerde daarom, op de ten gebruike der armen geslagen koperen penningen, met het stadswapen, ook de Duive (BOITET, bl. 458).

zingen, alsmede een sermoen, voor't daar komende volk." — Men vond er drie altaren.

C. W. BRUINVIS.

Het geslacht Cabeljauw (*Nav.* IV. bl. 68, 347, *Bijbl.* 1855, bl. lviii). WITSEN GEYSBEEK heeft ongelijk. Niet de Haagsche Regtsgeleerde JONAS CABELJAUW was de schrijver van het *Catholijck Memoryboeck*, maar PETRUS CABELJAU, die het te *Leyden* in 1661 heeft uitgegeven. Op den titel wordt hij genoemd: *Bedienaer des H. Evangeliums, ende Regent van 't Theologisch Collegie der Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West Frieslant, tot Leyden.* Het werk is eene doorloopende wederlegging van het *Catholijck Memoryboeck — — byeen vergadert — — door* TURANO VEKITI, *Docter in beyde Regten, vijfde Druck.* Leuven, 1648. CABELJAU meende, dat VEKITI een pseudoniem, door letterverzetting was, voor ARNOUT KIEVIT, »in sijn leven Advocaet binnen *Rotterdam.*" — Uit de opdragt van het werk aan de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, die niet, gelijk in *de Nav.* IV. bl. 349 gezegd wordt, den 20sten September, maar den 18den Augustus 1661 gedagteekend is, blijkt: 1°. dat CABELJAU tot het schrijven van dat werk aangespoord was door zeer velen, die hem »door het schrijven van eenige andere Tractaten in gelijcke materie" oordeelden »geoefent te zijn in die controversien" 2°. dat hem in de eerste helft des jaars 1659, het »regimen" van het Theologisch Collegie te *Leyden* is opgedragen. Het formulier van onderteekening der Dordtsche Canones voor de *Doctores Theologiae* te *Leyden*, is door P. CABELJAU *Lugd. Batavus* in 1662 onderteekend. (Zie KIST en ROOYAARDS *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis*, dl. IX. bl. 495).

D. B.—A.

Cornelis Aquanus (*Nav.* IV. bl. 68, 349, 350). Het geteekende portret van CORNELIUS AQUANUS of VAN AKEN, berust hebbende onder den Heer LE FRANCQ VAN BERKHEY, is thans het eigendom der stad *Leyden.* In verschillende registers is alles wat *Leyden* betreft, door dien Heer bijeenverzameld. Deze collectie, later aan de stad gekomen, bestaat grootendeels in portretten, platte gronden enz.

Het huis, door gemelden CORNELIS in 1581 te *Leyden* bewoond, stond op den hoek van de Masemersteeg en Breedstraat (verbouwd en nu door Mejuf. VAN PUTTEN bewoond).

Naast hem woonde JAN VAN HOUT, Secretaris der stad (thans de societeit *Amicitia*).

Het huisgezin van dien CORNELIS (ook *waard in den Wissel*) bestond in 1581 uit de volgende personen:

»CORNELIS CLAESZ. VAN AKEN, wijntapper; MARITGEN DE MILDE, zyne huysvrouw; JANNETGEN ELIASdr., zyn nichtgen; Mr. LIEVEN CAERSMAKER van *Zierikzee;* JAN YSAACXZ, zyn knecht, LYSBETH JACOBS, GERYT BODESdr., zijn dienstmeijt."

..R. E.

Driestek, twaalfstek (*Nav.* IV. bl. 68, 360; *Bijbl.* 1855, bl. lix). Tot het spel van *het negenstek* behoort ook het vastzetten door het schuiven, zoodat de tegenpartij geen zet meer kan doen, en het brengen van 3 schijven op ééne lijn, 't welk *de molen* heet en het regt geeft om eene schijf, naar verkiezing van den speler, aan de tegenpartij te ontnemen. Als men op 2 lijnen de 2 schijven en eene plaats open heeft voor eene derde schijf, en daardoor twee molens kan laten werken, heet dit *een molen met een gigau hebben*, 't geen ik, als spreekwoord voor *twee kansen hebben*, meen te hebben aangetroffen in een tooneelspel. — Dit spel was reeds in de XIVde eeuw bekend: J. STRUTT, *The sports and pastimes of the people of England* p. 317. (New. ed. Lond. 1833). Hij geeft de afbeelding en omschrijft het breedvoerig en haalt deze regels uit SHAKSPEARE aan:

The folds stand empty in the drowned field,
And crows are fatted with the murrain flock
The *nine mens morris* is filled up with mud.

Bij denzelfden vindt men ook het spel van *de Vos en de Ganzen*, bl. 318.

L. J.

Driestek, *Twaalfstek.* V. D. N. vergist zich met te denken, dat het *Driestek* en *Negenstek* bestond in het slaan met de schijven. Bij het *driestek* had men ieder drie schijven, die men beurt om beurt op het bord plaatste en wel zoo, dat men trachtte ze alle drie op eene rij te krijgen, hetgeen echter de tegenspeler poogde te verhinderen, door er zijne schijven tusschen te plaatsen, tevens ook trachtende, de zijne op eene rij te krijgen. Hij, die nu het eerst dit doel bereikte, had het spel gewonnen, daar er echter niet veel vernuft toe noodig was, om dit te verijdelen, en dus bij twee geoefende spelers het spel zelden gewonnen werd, waren het alleen zeer jonge kinderen, die er behagen in konden vinden. Meer inspanning vorderde het *negenstek*, hetwelk met achttien schijven (ieder speler negen) gespeeld werd. Ook hier begon men met de schijven uit te zetten, insgelijks met het doel om er drie op eene rij te krijgen. Had men dat nu bereikt, dan mogt men, naar verkiezing, een der door de tegenpartij reeds geplaatste schijven wegnemen, en dat mogt men telkens doen, als men drie schijven naast elkander op eene rij had; waren echter de schijven alle opgezet, dan begon men te schuiven, en hij, die het eerst met twee schijven overbleef, had het spel verloren; om dat hij dan niet meer in de mogelijkheid was, het beoogde doel te bereiken.

A. J. VAN DER AA.

Mr. J. W. Campbell, genoemd Kumpel (*Nav.* IV. bl. 70, 367). Bij het door SAXO SYLVIUS

en C. &. A. medegedeelde omtrent zijne voornaamste lotgevallen, kan nog worden gevoegd, dat hij een akademievriend is geweest van den grooten BILDERDIJK; met dezen en LE FRANCQ VAN BERKHEY, in de jaren 1785,1786 en 1787, een driemanschap uitmaakte van opgewondene aanhangers der Oranje-partij, en in 1788 het zesregelig vers vervaardigde, dat onder het zeer zeldzame portret van BILDERDIJK, naar A. BOON, door J. HULSTKAMP, prijkt. Van de intieme vriendschap tusschen BILDERDIJK en KUMPEL schijnt op rijperen leeftijd geene schaduw te zijn overgebleven, want, zonder de bekwaamheden van den mij onbekenden C. & A. als advokaat, te mogen betwijfelen, springt het in het oog, dat BILDERDIJK in 1824 of 1825, niet voor zijnen gegijzelden, armen en zeventigjarigen akademievriend optrad, daar hij zich vroeger niet alleen verwaardigde, op een afgescheurd albumblaadje, het Fransche versje, door Σ in het IIde Dl. van DE NAVORSCHER, bl. 1 aangeteekend, voor hem af te schrijven of welligt oorspronkelijk te dichten, maar daardoor tevens het bewijs te geven, hem in zijne hartstochtelijke amourettes ten dienste te hebben gestaan. J. L. A. I.

Werken over de muzijk door Galilei (*Nav.* IV. bl. 94 en 371). Kort geleden vond ik de opheldering van hetgeen in het antwoord op deze vraag twijfelachtig was gebleven, aldus:

— — — — »Enfin *l'Italie* possédait à la même époque VINCENT GALILÉE de *Florence*, organiste du prémier mérite, qui écrivit un ouvrage très-érudit sur la musique des anciens. Son fils, le physicien illustre, cultivait la musique avec distinction, et était d'une rare habileté comme exécutant. On sait qu'inventeur des télescopes, il se servit d'abord de tuyaux d'orgue, pour les premiers instruments d'optique qu'il construisit."

(*Instruction pour le peuple*, 100 *Traités*, traité 61, 62, pag. 1921—1984. pag. 1965).

W. J. F.

Gerardus Listrius (*Nav.* IV. bl. 94, 372; *Bijbl.* 1855, bl. lxi). Het vergiftigen van MURMELLIUS, »die te *Alkmaar*," zegt P. A. T., »de school der Broederschap" (van het gemeene leven? behoorde onze beroemde school daartoe?) »bestuurd had," door LISTRIUS, schijnt niet bewezen; althans in mijne aanteekeningen vind ik daarvan gewag gemaakt met dit voorbehoud: »maar de geneesheeren zeggen aan eene borstziekte." C. W. BRUINVIS.

Petrus en Dominicus Tiara (*Nav.* IV. bl. 95 en 373). Zou men ook tot aanvulling der aldaar vermelde bijzonderheden, omtrent de familie TJARA kunnen opgeven.

1. In welke betrekking daartoe stonden:

a. JOOST VAN TJARA, wiens erven in 1598 procedures voerden tegen Juffr. IDA SWYNS, Wed. van den Raadsheer GEORGIUS GODEFRED.

b. Mr. SYDT TIARA, Ord. Raad in den Hove van *Friesland* (zie *Geschied. van het Hof. Leeuw.* 1748).

2. Hoe PIETER TEETLUM bij TIMAEUS FABER. delp. 177 kan gerekend worden, oom van vaderszijde te zijn geweest van JOHANNES, zoon van THEODORATUS (TJAERT) TJARA, en dat benevens DIRK LIEUWES (SCHELTINGA), die gehuwd was met de moei van JOHANNES CATHARINA TJARA en WILHELMUS VELSIUS, die gehuwd was met diens andere moei, EVA TJARA, beiden zusters van Dr. TJAERT.

Had JAN TJAERTS dan nog eene andere (derde) dochter, die met PIETER TEETLUM gehuwd was? Was deze PIETER dezelfde als die met JODOCA VAN AYTTA huwde (zie de stamlijst der van TEETLUMS in het *Stamboek. Leeuw.* 1846. dl. II. p. 14)?

Overigens is mij uit het recesboek van *Leeuwarden* ad. annum 1618 gebleken, dat TJAERT (niet zoo als op p. 29 en 277 der aanteekeningen in dat werk gegist werd, maar) werkelijk met EELST PIEBESdr. VAN EMINGE gehuwd was en geene kinderen bij hem had.

Voor de liefhebbers der wapenkunde, zal het welligt welkom zijn te weten, dat die familie tot wapenteeken had eene naar de linker zijde zwemmende zwaan, blijkens de zerk, die op *Oldehove* dekte Juffr. EVA VAN TJARA † 19 Oct. 1638, aet. 36, en Jufvr. MARIE VAN TJARA † 27 Januarij 1656, aet. 50, beiden dochters van CLAES, JOHANNES TJAERTS zoon.

V. BR.

Het geslacht Wagenaar (*Nav.* IV. bl. 96 en 374). Over JAN WAGENAAR, als een voorbeeld van onvermoeide vlijt en loffelijke werkzaamheid, vindt men eene voorlezing van wijlen Prof. M. SIEGENBEEK, in het werkje getiteld: *Herinneringen en wenken ter onderhouding van het geleerde*, enz., verzameld en uitgegeven door W. H. SURINGAR, 2de dl. 1ste st., bl. 60. *Amsterdam*, G. J. A. BEIJERINK. *Leeuwarden*, G. T. N. SURINGAR, 1825. A. AARSEN.

Boekstapelen (*Nav.* IV. bl. 96 en 375). Dit woord zal, zoo als reeds genoegzaam is aangetoond, hetzelfde zijn als *boekstaven*. Over dit laatste kwam mij een zeer duidelijk artikel voor in HOEUFFTS *Proeve van Breda's taaleigen* 1836, die ook van meening is, dat dit woord beteekent: *iemand iets vóórzeggen*, dat hij *letterlijk* volgen moet. De beteekenis van *letters*, bij ons aan *boekstaven* soms gegeven, zal wel haar' oorsprong vinden in het Hoogduitsche *Buchstaben*, dat *letters* zeggen wil.

V. D. N.

De nieuwe Maas beneden Heusden, tot Woudrichem en Loevestein (*Nav.* IV. bl. 96 en 375). Er wordt gevraagd, wanneer dat gedeelte der rivier gegraven is, en of er al eenige waterloop bestond, die dit graven als nuttig en noodig aangaf. Ik kan althans gedeeltelijk antwoorden, met eene aanhaling uit VAN SOMERENS *Herstelde Oudtheyt ofte Beschryvinge van Batavia* (Nijm. 1651 4°.) p. 42: »Wanneer dat deze verleydinge van de reviere de Maas" (van *Bokhoven* door *Wel* en *Hemert* naar *Loevestein*) »geschiet is, dat en vinde ick nergens aangeteyckent, maar wel wanneerse *Heusden* onttrocken ende door *Hemert* gebracht is." VAN SOMEREN voegt er een uittreksel bij, uit het contract hierover door den Heer van *Hemert* met die van *'s Hertogenbosch*, »wiens werck dit was", gemaakt op den 23sten April 1481. Die nieuwe Maas bestond dus reeds vóór 1481.

Θ.........ς.

Catechismus van Johannes a Lasco (*Nav.* IV. bl. 96, 376, 377). Indien ik het wel begrijp, verlangt C. & A. te weten, waar zich een exemplaar bevindt van de *originele* uitgave van A LASCO's werk. Wanneer het echter waar is, hetgeen men bij de meeste schrijvers over dit onderwerp vindt opgeteekend, dat het niet door A LASCO in *druk* bekend gemaakt, maar alleen door *afschriften* verspreid is, vermeen ik, dat zijne vraag genoegzaam is beantwoord, want om zoodanig *afschrift* te verlangen, kan wel niet de bedoeling zijn; terwijl ook tevens is aangewezen, dat de eerste uitgave in *druk* verscheen te *Londen* 1551, en de tweede uitgave in 1553. Behalve de reeds opgegeven schriften, zie men vooral ook het over dit onderwerp bijeengebragte door H. S. VAN ALPHEN, *Letterk. geschiedenis van de Heidelb. Katechismus* 1804, 1ste stuk bl. 215 en verv., alwaar over het werk van A LASCO, van UTENHOVE en van MICRON verslag gedaan wordt.

V. D. N.

Aanteekeningen op Mr. S. de Wind's Bibliotheek van Nederl. Geschiedschrijvers (*Nav.* IV. bl. 96, 377). Bij de reeds opgegeven *Tijdschriften*, waarin *Aanteekeningen* en *Nalezingen* op dit werk te vinden zijn, voege men *de Vriend des Vaderlands*, dl. V, N°. IX, 1831, alwaar eene gunstige recensie of verslag daarvan voorkomt, behoudens eenige opmerkingen. V. D. N.

Beschrijving van Emmerik (*Nav.* IV. bl. 96, 377). Het werk van EVERHARD WASSENBERG werd in 1772 vertaald door J. VAN WIJCK, en door F. XAV. MERBECK verrijkt, uitgegeven te *Emmerik*, bij J. L. ROMAN, 1824, 8°. Zie *Handelingen d. Maatsch. Nederl. Letterkunde* 1844, bl. 87, in een *Rapport* van den Heer L. J. F. JANSSEN. Dit is welligt hetgeen R. W. T. over de *Beschrijving van Emmerik* gelezen heeft.

V. D. N.

Casparus Wachtendorp (*Nav.* IV. bl. 99). Mr. S. DE WIND zal, even als ieder gevoelig mensch, het hoogst zeldzame voorbeeld der buitengewone gaven van den blindgeborenen CASPARUS WACHTENDORP moeten bewonderen; doch diens critisch oordeel over de geschiedkundige waarde zijner *Rijmkronijck*, met eene pennestreek als niet geschreven te beschouwen en te verwerpen, komt mij wat al te beslissend, zoo niet ligtvaardig, voor; en ik veroorloof mij, zulks als eene niet overal gangbare munt te bestempelen. WACHTENDORP heeft mede anoniem uitgegeven: *Begin der Heijl. historien of oudtheydt der werelt.* Gron. 1649, in 8°. De Heer C. KRAMM moge daarmede zijne *Bibliographie* vermeerderen, of, zoo als hij gewoon is in meer boeken te doen, in zijn exemplaar der *Rijmkronyck* aanteekenen, en C. & A. de reeds geleverde aanteekeningen aanmerkingen, verbeteringen enz., op het 1ste deel van Mr. S. DE WINDS *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers* (*Nav.* IV. bl. 96, 377), aanvullen. J. L. A. I.

Het tractaat »Praeadamitae" (*Nav.* IV. bl. 102, 380). QUIESCENDO en C. P. L. geven van zijne *Relation du Groenland*, slechts den druk op van 1647, zonder die van 1651 en 1715 te vermelden. Dit laatste bevat eenige bijzonderheden, door latere schrijvers overgenomen, en is bovendien vermeerderd met de Reize van JAN WOOD, ter ontdekking van een' doortogt naar *Oost-Indië* door het *Noord-Westen*, in 1676 ondernomen. De *Hollandsche* vertaling, door S. DE VRIES, is gedrukt te *Amsterdam* in 1676; en de *Hoogduitsche* te *Neurenberg*, in 1676, beide in 4°. Op de vraag aan ISAAC DE LA PEIJRERE gedaan: om welke reden het noorden van zoovele toovenaars wemelde, gaf hij spoedig ten antwoord: »C'est que les biens de ces prétendus magiciens sont en partie confisqués au profit de leurs juges, lorsqu'on les condamne au dernier supplice."

De Fransche Bijbel, vertaling van M. DE MAROLLES, die slechts de boeken *Genesis*, *Exodus* en de 23 eerste hoofdstukken van *Leviticus* bevat, en uitgegeven is te *Parijs*, omstreeks het jaar 1671, in f°., is op bevel van DE HARLIJ verbrand, uithoofde der daarin gevoegde aanteekeningen van den beruchten geestenziener ISAAC DE LA PEIJRERE.

J. L. A. I.

Broeders van de Roose Cruyse (*Nav.* IV. bl. 126, 382). Er zijn drie gezelschappen, broederschappen of orden van Rozenkruizers bekend.

1°. De oudste bestond uit aanhangers van PARACELSUS. Zij leerden dat men ware wijsheid en geneeskunde alleen door eene bijzondere goddelijke genade en ingeving verkrijgen kon. Zij genazen de kranken door het geloof. Ten onregte wordt JOHAN VALENTIN ANDREä, geb. 1586, gestorv. 1654, voor den stichter gehouden. Meer waarschijnlijk is het, dat hij het bestaan van de Rozenkruizers in zijn' roman *Chymische Hochzeit Christiano Rosenkreuz* en andere werken verdichtte om zijne zedekundige en staatkundige denkbeelden ingang te doen vinden. Door aan het bestaan der orde te gelooven, ontstond zij eindelijk werkelijk, vgl. KURT SPRENGEL, *Versuch einer Geschichte der Arzneikunde*, Th. 3, S. 423 fg. J. v. ANDREA, *Dichtungen zur Beherzigung unsers Zeitalters mit einer Vorrede von* J. G. HERDER, S. XXV fg.

In 1827 zijn te *Frankfort a/M.* uitgegeven: *Die beyden Hauptschriften der Rozenkreuzer, die Fama und die Confession.*

2°. In 1622 ontstond in den *Haag* eene vereeniging van — zoo als zij zich noemden — de ware Rozenkruizers, die vertakkingen had in *Amsterdam*, *Nurnberg*, *Hamburg*, *Dantzig*, *Mantua*, *Venetie* en *Erfurt*. Het doel was vermeerdering van kennis der natuur, voornamelijk door de scheikunde. Men meent, dat ABRAHAM VAN BRUN, een rijk scheikundige, die in 1748 in hoogen ouderdom te *Hamburg* overleed, het laatste lid der vereeniging was. Vgl. FR. NICOLAI, *Versuch über die Beschuldigungen welche dem Tempelherren-Orden gemacht worden, u. s. w.* Th. I. S. 179 fg. *Der Deutsche Zuschauer*, B. VI. Heft 18. S. 198 fg.

3°. De nieuwe of Duitsche Goud- en Rozenkruizers werden in 1772 gesticht door J. G. SCHREPFER, een aartsbedrieger, die voorgaf van de onbekende oversten last te hebben tot het oprigten der orde, die zich hulde in theosophie, magie, alchemisterij en geestverschijningen en wiens bedekt doel schijnt geweest te zijn, door het verwekken van indifferentismus, het Katholicismus te bevorderen. Vgl. BUHLE, *über Ursprung und Schicksale des Ordens der Rozenkreutzer*, 1803.

De roos was van oudsher het zinnebeeld der geheimhouding.

Symbol der Liebe und Verschwiegenheit
War stets die Rose dem erfahrnen Bruder;
Ja, selbst im grauen Alterthume zeugt
Der heil'gen Vehme schreckliches Geheimniss
Dass Bild des Schweigens stets die Rose war.

Sarons-Rosen von G FRIEDERICH, S. 20.

Een gedeelte der benaming is hierdoor te verklaren, doch wat beteekent het ANDREAS kruis?

Met geene dezer drie soorten van Rozenkruizers hebben iets gemeen de prinsen of ridders van het rozenkruis, die eenen graad van de zoogenaamde hoogeren der vrijmetselaars uitmaken. SL.

Allumbrados of Illuminati (*Nav.* IV. bl. 127, 382). In de eerste tijden van het Christendom werden alle gedoopten illuminati, verlichten, genoemd. Deze benaming ging over op de leden van verschillende geheime genootschappen, waarvan er drie meer bekend zijn.

1°. Die der Alumbrados, welke in het einde der XVIde eeuw in *Spanje* ontstond.

2°. Die der Guérinets, omstreeks het jaar 1634 in *Frankrijk* opgerigt, bestaande uit dweepers en geestenzieners.

3°. Die, welke van 1750 tot 1788 in *België* bestond en mede eene mystieke rigting had, en eindelijk:

4°. Die, welke in 1776 door ADAM WEISHAUPT in *Beijeren* werd gesticht. WEISHAUPT, een helderdenkend man, vol ijver voor het heil der menschheid, beoogde de zedelijke verbetering zijner tijdgenooten, door te werken op alle standen der maatschappij. In de gegevene omstandigheden hield hij een geheim genootschap, het best voor het doel geëigend. De leden, die zich eerst Perfectibilisten noemden, namen spoedig in getal toe, waren te voortvarend en wilden zich in staatsaangelegenheden mengen. De Keurvorst van *Beijeren*, KAREL THEODOOR, hief in 1754 de orde als gevaarlijk voor den staat op, WEISHAUPT werd van zijn ambt van professor in het geestelijke regt te *Ingolstadt* ontzet en vond een toevlugtsoord te *Gotha* bij Hertog ERNST, die hem den titel van hofraad en een pensioen toekende. Vele illuminaten werden zonder vorm van proces uit *Beijeren* gebannen of in de gevangenis geworpen. Het beste werk over deze orde is van den beroemden van KNIGGE, onder den pseudomien PHILO: *Endliche Erklärung und Antwort auf verschiedene Anforderungen und Fragen, die an ihm ergangen, seine Verbindung mit dem Orden der Illuminaten betreffend*, Hannover, 1758.

Het werk van ROBISON, dl. IV. bl. 382, aangehaald, is wederlegd door MOUNIER, *de l'influence attribuée aux philosophes, aux Francs-Maçons et aux Illuminés sur la Revolution de France*, Tubingen, 1801.

Dat de Illuminaten niets gemeen hebben met de vrijmetselaars, blijkt daaruit voldoende, dat WEISHAUPT eerst een jaar na de stichting der orde van de eersten in die der laatsten werd opgenomen. SL.

Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt (*Nav.* IV. bl. 135; V. bl. 19, 20). Reeds in het jaar 1701 of 1702, zijn de Manuscripten van J. DE WITT, volgens gedrukten Catalogus, te *Dordrecht* publiek geveild geworden.

J. L. A. I.

Luilekkerland (*Nav.* IV. bl. 143; V. bl. 23; *Bijbl.* 1855, bl. lxii). In het tweede deeltje van L. BECHSTEIN, *Mythe*, *Sage*, *Märe und Fabel*, Leipz. 1855, bl. 144, trof ik de volgende bijdrage aan tot de kennis van dit wonderland.

»Wir haben diese und eine ächte Lügenmäre in unserem *Deutschen Märchenbuche* zusammen gestellt. Mochte den schilderungen des Schlaraffenlandes THOMAS MURNER'S (?) *Utopia* zu Grunde liegen, sie spannen sich doch selbständig weiter und breiter aus. Es gab auch ein Lied in den Lindenschmits Ton:

Ein Landt das ist mir wol bekandt,
Das wird genanndt Schlauraffen Landt.

Als Volksbuch trat es unter dem Titel ans Licht: *Vom Schlauraffen-Landt*, *Ein vast Kurtzweilige und lustige Historie zu lesen. Zu Wormbs truckts* SEBASTIANUS WAGNER, 1541, 4°. Spätere Ausgaben mit sehr länglichen Titeln sind genannt: *Erklärung der Wunder-Seltsamen Land-Charten Utopiae, so da ist das neu entdeckte Schlaraffenland etc.* Davon hat eine Ausgabe o. J. die Druckorte *Frankfurt* und *Leipzich*; eine andere hat: *Gedruckt zu Arbeitshausen*, *in der Grafschaft Fleisz*, *im Jahr*, *da Schlaraffenland entdeckt war.* Die Entdeckung Amerika's, die fabelhaften und übertriebenen Berichte von dem neuen Eldorado jenseits des Oceans, mag vielen Antheil am Entstehen solcher Bücher haben."

J. M.

Pierre l'Oiseleur de Villiers (*Nav.* IV. bl. 158; V. bl. 20; *Bijbl.* 1855, bl. lxi). Dat de naam van hem verschillend voorkomt, wordt ook bevestigd bij SIEGENBEEK, *Redevoering*, bl. 233, alwaar men leest, dat hij doorgaans den naam van VILLERS droeg. SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 329, zegt, dat SAMUEL EVERWIJN, Predikant te *Dordrecht*, een zoon was van CHARLES EVERWIJN en van SUSANNA L'OISELEUR DE VILLERS, die eene dochter was van den vermaarden PIETER L'OISELEUR DE VILLERS en van JEANNE DE BRICHENTEAU. Hieruit blijkt, dat VILLERS meer kinderen dan MARIA, door X—Θ—Z. genoemd, zoude gehad hebben; doch SCHOTEL noemt zijn' autheur niet, en bij L'ESPINOY, door hem aangehaald, is daarvan geen melding.

V. D. N.

De ezel van Avignon (*Nav.* IV. bl. 159, vgl. III. bl. 358; IV. bl. 298). Het volgende zal, naar mijn inzien, de gevraagde inlichtingen verstrekken: hoe tijdens Paus CLEMENS IV, 1265—1268, zulk een antwoord aan den Koning van *Engeland* kon worden gegeven, en MERLE D'AUBIGNÉ, daarover handelende, zich daardoor den *Ezel van Avignon* herinnert.

De geleerde geschiedvorscher W. A. VAN SPAAN geeft in zijne *Proeven van Historie en Oudheidkunde*, Cleve 1805, st. I, in 8°. eene belangrijke verhandeling over de *Gezelschappen der Gekken*, waarin wij ook, behalve de genoemde instelling, een historisch overzigt der *Gekkenfeesten*, van de vroegste tijden af aan vinden, zoo als die bijna in alle voorname steden van *Frankrijk* plaats hadden. Men leest daar o. a.:

»Te *Autun*, nog omtrent het jaar 1411, werdt een Ezel op het feest der Gekken (*Festum fallorum*) in de kerk geleid, onder het zingen van *Hé*, *Sire*, *Ane! hé*, *hé!* en alle ingezetenen volgden hem in vermomde kleederen. Dat zelfde hadt te *Rouen* plaats, waarvan men de bijzonderheden in het *Woordenboek* van DU CANGE vinden kan (*). De Ezel werdt met een Choorkap, over zijn rug uitgebreid, versierd, en daarbij zong het Choor:

Orientis partibus
Adventavit Asinus
Pulcher et fortissimus,
Sarcenis optissimus.
He, Sire Ane, hé!
Hic in collibus *Sichem*
Enutritus sub RUBEN,
Transiit per *Jordanem*,
Saliit in *Bethleem*,
He, Sire Ane, hé!
Saltu vincit hinnulos
Dogmas et capreolos,
Super Dromedarios,
Velox Madianeos,
He, Sire Ane, hé!
Aurum de *Arabia*,
Thus et Myrrhum de *Saba*
Tulit in ecclesia,
Virtus Asinaria,
He, Sire Ane, hé!
Dum trahit vehicula
Multa cum farcinula
Illius mandibula
Dura terit pabula,
He, Sire Ane, hé!
Cum aristis hordeum
Comedit et carduum,
Triticum a palea,
Segregat in area,
He, Sire Ane, hé!
Amen dicas, Asine,
Jam satur ex gramine,
Amen, Amen itera
Aspernare vetera,
He, Sire Ane, hé!

Dat is letterlijk vertaald te zeggen:

Uit den oosterschen landen, is de Ezel aangekomen, schoon, sterk en bekwaam sakken te dragen. He, sire etc.

Hij opgevoed op de heuvels van *Sichem* onder RUBEN, is de *Jordaan* overgetrokken, en hij heeft gedanst te *Bethlehem*.

In het dansen heeft hij den muilezels, den reebokken en den geiten overtroffen, ook is hij rasscher als de Medianitische Dromedarien.

De kracht des Ezels heeft 't goud van *Arabiën*, den wierook en mirrhe van *Saba* in de kerk gebragt.

(*) DU CANGE, in v. *Festum*.

Terwijl hij de kar met pakken geladen trekt, zullen zijne kinnebakken over het voeder verstijven.

Hij eet de garst met de baarden en de distels; en in de schuur onderscheidt hij het kaf van 't koorn.

Zegt amen, Ezel! nu gij verzadigt zijt van gras. Amen, amen; veracht de oude wegen!

Op verscheiden plaatsen werdt daarbij in het einde der Misse, in plaats van het bekende *Ite missa est*, gezongen: *Hihan, Hihan*, om het geluid des ezels na te bootzen."

C. KRAMM.

J. H. J. van der Ley (*Nav.* IV. bl. 168; V. bl. 40—42, *Bijbl.* 1855, bl. lxiv). JAN HENRICK JARICHS VAN DER LEY schijnt, nadat zijne mathemathische studiën hem niet veel vruchten hadden opgeleverd, zich in de theologische verdiept te hebben, althans er bestaan van hem nog *drie*, door ons onlangs in de *Bibliotheca Duncaniana*, te *'s Gravenhage*, gevonden werkjes van godsdienstigen aard. De titels zijn: I. *Verborgene eygenschappen in de Heylighe schriftuur als in een verseghelt Boeck in beyde Testamenten, soo wel int Nieuwe als Oude verseghelt, nootwendich om te weten tot opbouwinghe van den Tempel des vredes voor Heydenen, Joden, Christenen en Mahumedisten, door* J. H. J. VAN DER LEY, Amsterdam 1626, 4°. II. *Corte verclaringhe van de comste Messias, mitsgaders het onderscheydt van de Alderheylichste Drievuldicheyt ende de Heylige Drieeenheyt, door* J. H. J. VAN DER LEY, Amsterdam 1626, 4°. III. *Den slotel Davids, die opent ende niemant en sluyt, door* J. H. J. VAN DER LEY, Amsterdam 1627, 4°.

Volgens de titels te oordeelen, schijnt J. H. J. VAN DER LEY nog al diep in zee te zijn gestoken, misschien te diep. Welligt later nog een woord over die boekjes en den schrijver.

J. D.
L.

J. H. J. van der Ley. Naar aanleiding van hetgeen P. J. v. M. in DE NAVORSCHER, dl. IV. bl. 165 en later J. D. / L., J. L. A. I., DE H. H., H. VAN ROLLEMA en ELSEVIER in dl. V. bl. 40 enz., over het familiewapen van VAN DER LEY hebben medegedeeld, wil ik er nog iets bijvoegen, dat wel is waar, in de onderwerpelijke zaak niet veel licht kan verspreiden, maar misschien strekken kan om van andere H. H. NAVORSCHERS meer en beter licht te bekomen.

Ik ben in het bezit van een gekleurd brandglas, dat eens in de Westerkerk te *Leeuwarden* was geplaatst, zijnde 18 Nederl. duimen lang en 14 dm. breed, en waarop het wapen van VAN DER LEY is, prijkende.

De kruin geel (goud). De krullen, de beeldjes en het onderafhangende gordijn graauw of grondkleurig, met zwarte letters. De linkerhelft van het wapenschild geele grond, met een' zwarten halven Arend. De grond van het boven 1/4 gedeelte op de boven regterhoek rood, met ééne geele lelie. De grond van het beneden 1/4 gedeelte, op de beneden regterhoek wit, met een groene klaver in diens midden.

Volgens overlevering onder de familie VAN DER LEY, werd in de XVIde eeuw HENDRICK JARICHS VAN DER LEY met eenige anderen door de staten van *Friesland* gemagtigd, om in hunnen naam, de gevormde *Unie van Utrecht*, voor hun gewest te onderteekenen. — Deze afgevaardigde had een' zoon, JAN HENDRICKS JARICHS VAN DER LEY, die de Wis- en Stuurmanskunst beoefende, een groot Matimaticus werd en de zeevaart inderdaad zeer aan hem verpligtte; van eenige belangrijke door hem geschrevene werken, vindt men de titels in DE NAVORSCHER t. a. p. opgegeven.

Onder de nakomelingen van J. H. J. VAN DER LEY, behoorde waarschijnlijk ook ALBERT VAN DER LEY in 1682 gecommitteerde tot vergrooting van de Westerkerk te *Leeuwarden*. Van deze ALBERT stamde af: GIJSBERTUS VAN DER LEY, in leven Notaris te *Leeuwarden*, zijnde gehuwd met JOHANNA TRESLING, bij welke hij drie kinderen had.

a. THEODORUS JOANNES VAN DER LEY,

b. SIPKO VAN DER LEY, die in 1804 te *Groningen* kinderloos overleed, en

c. MARIA BEIDINA, gehuwd met ARNOLDUS BENTHEM, predikant te *Schengen* en *Slappeterp* in *Friesland*.

Eerstgenoemde zoon, THEODORUS, was in Februarij 1756 te *Leeuwarden* geboren, studeerde aan de Hoogeschool te *Groningen* in de Theologie, werd den 3den Nov. 1778 praepatoir in eene Classe Contracta gehouden, te *Zuidhorn* geëxamineerd en den 28sten Nov. 1779 door den Collator P. A. BERGSMA, als predikant te *Aalzum* en *Wetzens* (Class. *Dockum*) beroepen, en den 9den Januarij 1780 bevestigd. Vervolgens werd hij door F. F. Baron VON INNHAUSEN UND KNIPHAUSEN, Heer van *Azinga* te *Ulrum*, als predikant te *Vierhuizen* (Prov. *Groningen*) beroepen en aldaar den 28sten Sept. 1783 bevestigd, vertrekkende vervolgens naar *Baflo-Praskwert*, alwaar hij den 21sten Maart 1790 bevestigd werd en den 13den Feb. 1818 overleed; nalatende bij zijne echtgenoot, GEERTRUIDA TEBBENS, 2 zoons en 3 dochters, van welke de jongste, GEZINA DEBORA VAN DER LEY, mijne echtgenoot, den 7den November 1791 te *Baflo* geboren werd. Ook van de twee zoons, GIJSBERTUS VAN DER LEY, in leven Burgemeester te *Ulrum* en landbouwer op de *Panser*, en ADAM TEBBENS VAN DER LEY, landbouwer te *Westernieland* (gemeente *Eenrum*), zijn nakomelingen in leven. Gaarne zagen wij dezen schakel vóór en nà ALBERT

VAN DER LEY aangevuld. Een zijner kleinkinderen was officier in Nederlandsche zeedienst.

M. D. TEENSTRA.

———

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, maar die langzaam wegsterven (*Nav.* IV. bl. 193; *Bijbl.* 1855, bl. xliii). *Voer* = wagenvracht, wordt in de zamenstelling van *een voer hooi*, bij *Amsterdam* en, als ik wel heb, ook door geheel *Noord-Holland*, zoo mede hier te *Gorinchem* en door geheel *Zuid-Holland* gebruikt. Ook bezigt men daar (te *Amsterdam* en omstreken) het woord *schoudermantel* voor eenen gevoerden mantel van vrouwen uit den burgerstand, hetzij die met of zonder kap is. Dit laatste woord is ook te *Breda* en in de omstreken in dien zin gebruikelijk, waar men ook den herder *schaper* of *scheper* noemt. HOEUFFT geeft in diens *Bredaasch Taaleigen*, bl. 379, op, dat daar ook *mangelen* voor *ruilen* gebezigd wordt. Ik, die ruim elf jaren te *Breda* gewoond heb, heb er dit evenwel nooit gehoord, even min als een paar geboren Bredanaars, die hier wonen. *Bureel* = bureau, is in geheel *België* gebruikelijk. *Tuke* (of, zoo als de Hollanders het uitspreken, *tijk*) is door geheel *Holland* (*Zuid-* en *Noord-*) en ook in *Noord-Braband* de benaming voor *bed-overtrek*. *Het loopt falie*, heb ik nooit gehoord, wel: *het loopt faliekant uit*, voor *het gaat niet goed*, zonder dat ik evenwel weet waar dat van daan komt.

A. J. VAN DER AA.

[Over *valiekant* zie de Heer A. J. VAN DER AA *Nav.* IV. bl. 154, en hierboven, bl. vii.]

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, maar die langzaam wegsterven. *Voer*, *mennen*, *mangelen*, *wertel*, *teel*, *tieke* en *muten* worden, in de opgegeven beteekenissen, ook op *Schouwen* en op *Duiveland* gebruikt.

V. O.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, maar die langzaam wegsterven. Van de door den Heer G. P. ROOS opgegevene woorden worden in *Noord-Holland* mede gebezigd: *voer*, *pul* voor eene jonge kip, *woerd* in plaats van wertel, *schouwermantel*, *kavel*, *perceel*, *teel*, aardewerk, vandaar gatenpateel, doorgiettest, *teek* en *tiek*. *Beuker* beteekent hier evenzeer een kleine jongen als in *Friesland* en heeft dus geen omgekeerden zin.

C. W. BRUINVIS.

———

Jan Luiken (*Nav.* IV. bl. 196; V. bl. 52. *Bijbl.* 1855, bl. lxvii). LUIKENS *Duytse Lier*, herdrukt te *Amsterdam* bij HENDRIK BOSCH, 1729, bevat 109 bladzijden, met voorwerk en register 19 (te zamen 128) en geeft in het voorberigt *aan den lezer* eene »schets van 's mans leven." In de opdragt *Aan de Juffrouws* is de onderteekening JOAN LUYKENS. Is de bijvoeging der *s* eene vergissing van dezen uitgever of was de schrijfwijze LUYKEN'S, als aanduiding dat zijn vader LUYKEN (LUCAS?) heette? Volgens die levensschets overleed hij in 't jaar 1712 den 5den van Grasmaand, oud zijnde 63 jaren.

L. J.

———

Portret van Albertina Agnes (*Nav.* IV. bl. 196; V. bl. 54. *Bijbl.* 1855, bl. lxv). Bij mij is nog een ander, in jeugdigen leeftijd afgebeeld, kort na haar huwelijk; veel gelijkende naar ter laatst gemelde plaatse beschrevene door V. D. N.; doch onderschrift en maat verschillen. Het is *en medaillon*, met een' rand van genietjes en vruchten, in de manier van SOUTMAN en met 4 bloemtakken in de vier hoeken. Onderschrift: *Albertina a Nassov, uxor Guiljelmo Frederico Baroni* (*!*) *Frisia* (*e*). GER. VAN HONDTHORST pinxit. Zonder naam van graveur. Deze is echter JAN BROUWER. De grootte van 't portret zelf, zonder de rand is 12 duim 5 streep Rijnl. hoog en 9 duim 6 streep Rijnl. breed. Met den rand 17 duim Rijnl. hoog, en 14 duim 5 streep Rijnl. breed.

De afbeelding *en buste*, door J. C. K. in *De Nav.* V. bl. 54 vermeld, komt ook in den Nederduitschen VAN LOON, *Gedenkpenningen*, dl. IV. bl. 170 voor. Zij is hier als weduwe afgebeeld en dus zeer veel ouder. De penning verscheen bij haar' dood.

Het is wel opmerkelijk, dat er van haar zoo weinige afbeeldingen voorkomen. Doch het kwam waarschijnlijk wel voor in den *Catalogus* van FR. MULLER: bij name in het *Supplement*, bl. 305. N°. 38* *h**, onder de 15 *portretten der Prinsen van Nassau en hunne aanverwanten* — door J. BROUWER.

B. N.

———

Factieteekens (*Nav.* IV. bl. 222; V. bl. 56. *Bijbl.* 1855, bl. lxvii). Tot deze in 1786—95, behoorde ook de lus van zijde of koord, waarmede bij wijze van versiersel, de driekant opgetoomde hoed aan de linkerzijde was voorzien, en om een' knoop gevat. Prinsgezinden schoven die lus, dubbeld genomen, over elkâar in de gedaante van een W (WILLEM). De freule LE LEU DE WILHEM te *'s Gravenhage*, had zoo de gouden lussen op de hoeden van hare bedienden en werd daarover bemoeijelijkt; zij hield vol en beweerde, dat het, als de voorletter van haar' naam, tot haar liverei behoorde. Patriotten schoven de lus wijd uit als een V, als beteekenende *vrijheid*.

L. J.

———

Het paardrijden en de wiskunst (*Nav.* IV. bl. 232; V. bl. 104; *Bijbl.* 1855, bl. lxxv). Men zal met genoegen het antwoord gelezen hebben, dat ons door den Heer C. KRAMM op die vraag is gegeven (zie *Nav.* V. bl. 104).

Ik heb daarbij slechts te voegen, dat LUDOLF VAN CEULEN, hoogleeraar aan de Leidsche Hoogeschool, reeds den 9den Junij 1594 vergunning bekwam om te *Leyden* een *scherm-*

school te houden in de *Faliebagijnenkerk*, ten dienste van studenten en burgers, en in zijne dienst genomen had Mr. PIETER BAILLY van *Antwerpen* (ook schoonschrijver). met wien hij in 1602 verschil kreeg wegens onderkruiping in het uitoefenen der edele schermkunst. (Men zie hierover mijn opstel in de *Kronijk* van het *Hist. Genootschap* te *Utrecht* A°. 1846, bl. 351).

Ten slotte voeg ik hier nog bij, dat Mr. PIETER BAILLY, denkelijk ten gevolge van dat verschil, naar *Amsterdam* vertrok en te dier plaatse zijn bedrijf als schermmeester en schoonschrijver heeft uitgeoefend. Uit zijn tweede huwelijk, te *Amsterdam* voltrokken, leert men zijn woonhuis kennen.

»19 Mei. Mr. PIETER BAILLY, schermmeester, Wed. van WILLEMYNA WOLFERTSdr. (van *Noordwijk*) wonende *beneden* de *Osjessluys*, en CATHALINA DE WITT (van *Leeuwaerden*) out 24 jaren, woont als voren."

.. ELSEVIER.

Het paardrijden en de wiskunde. In eene *latere* uitgave van het door W. D. V. t. l. a. p. genoemde werk, bij name die bij JEAN J. SCHIPPER, te Amsterd., 1666, alwaar ook het verleende *Kon. privilegie* tot de uitgave, dd. 12 Mei 1624 voorkomt, en waarbij de nadruk, *à peine de trois mil livres d'amende*, *confiscation* etc., etc., wordt verboden, ziet men eene *Dedicace au Roy*, get. RENÉ DE MENOU CHARNIZAY, waaruit blijkt de aanleidende oorzaak der verschillende uitgaven over hetzelfde onderwerp. De *eerste* uitgave (van 1623) zoude ter kwader trouw door een' huisbediende van PLUVINEL, in het licht zijn gegeven en volgens den schrijver, *être* »*si esloigne du sens et de la suffisance de celuy duquel il cheris la memoire*," zoo dat de uitgave van 1625, de ware en beste schijnt te zijn. Latere uitgaven zijn van 1627, Paris, chez ROCOLET en, met eene Duitsche vertaling, 1629 te Parijs chez RUETTE en te Frankfort a./M. 1628 en 1670. Zie BRUNET, *Manuel, voce Pluvinel* en EBERT, *Algem. Bibliogr. Lexicon*, op dat woord. V. D. N.

Beemster (*Nav.* IV. bl. 254; V. bl. 169). »*Beemd*, znw. V. — *en*; een bewaterd land, *auwe*, zamengetrokken uit *be- eemd*, besproeid, bewaterd, waarin *be-* zich met het woord zoo vereenigd heeft, dat het onkenbaar geworden is. Vandaar heeft de *Beemster* haren naam bekomen. De wortel van het woord is *a*, *aha*, *ee*, *ei*, die water beteekent." J. L. TERWEN, *Etymologisch Handwoordenboek*, enz. bl. 175.

A. AARSEN.

P. de Wacker van Zon (*Nav.* IV. bl. 255; V. bl. 84; *Bijbl.* 1855, bl. lxix). Ofschoon P. DE WACKER VAN ZON, Secretaris was van den hoogen Raad van adel, betwijfel ik zeer, of de titel van *Baron*, hem door den Heer J. VAN DER VEEN, RZ., te *Hoogeveen*, gegeven, hem wel regtmatig toekomt; want, indien dit zoo ware, zou zulks zeer in strijd zijn met zijn gevoelen over den adel, dien hij in zijne geschriften zich veroorlooft te vergelijken bij alikruiken, die men zeer goed hebben, maar ook zeer goed missen kan. — Indien men bij de reeds opgetelde afzonderlijke werken zijne: *Nog wat lectuur bij de ontbijt- en de theetafel, den Prof. van Hemert aangeboden; De Overijsselsche Predikantsdochter* en *Bijdragen tot de Geschiedenis der Kruisvaarten* voegt, dan vormen zij een geheel van *alle de werken*, door P. DE WACKER VAN ZON uitgegeven.

J. L. A. I.

Het geslacht Brederode (*Nav.* IV. bl. 256; V. bl. 86; *Bijbl.* 1855, bl. lx). Toen ik in 1812 in de nabijheid van *Purmerend* geëmploijeerd was, kocht ik eens eenige benoodigdheid in een' winkel, staande in eene straat, zoo ik meen, de dubbele Buurt genaamd. Boven de deur van dit huis stond met gouden letteren op glas geschilderd: G. VAN BREDERODE. — Dit gaf mij aanleiding om aan den winkelier, een man van omstreeks 50 jaren, te vragen of zijn Hooggeboren ook voorzien was van de toenmalige mètre, waarop de man, zonder boos te worden, te kennen gaf, dat die titel aan zijn voorgeslacht behoorde.—Hierop bragt hij mij, na eenige mededeelingen, in zijn binnenvertrek, waarin zich eene bejaarde vrouw en een jong meisje bevonden. — »JANSJE!" zeide de winkelier, »krijg me den stamboom eens van den wand. — Zie daar meneer! daarmede kan ik bewijzen, dat ik van de BREDERODES afstam." — Met deze woorden stelde hij mij ter hand eenen op perkament, in lijst achter glas gevatten Stamboom van zijn geslacht, zoo als die in vroegere eeuwen werd geformeerd, zonder dat ik mij den inhoud genoegzaam kan herinneren om, na verloop van zoo vele jaren, met eenige zekerheid iets daarvan te kunnen opgeven. »Jammer," zeide ik, op mijne neus kijkende, »dat uw tak zal uitsterven, daar gij zegt, geen kinderen te hebben." — »Dat is zoo," zeide hij, »maar ik heb nog een' neef te *Haarlem* in de St. Jorisstraat, die heeft een' stamhouder, van wien mij voorspeld is, dat hij ons geslacht tot den ouden luister zal brengen, en ofschoon hij nog maar een krullen-jongen is, kan men niet weten, als de zaken eens omslaan, — begrepen! — wat er nog van hem kan worden; het echte bloed zit er al vast in."

»Nu mijn vriend, niets zal mij welkomer zijn, dan dat het licht, in dezen duisteren tijd, uit uw edel geslacht andermaal tot *Neêrlands* redding moge aanbreken," en dat was in dien tijd tegen een' onbekende al meer gezegd, dan men zou hebben kunnen verantwoorden.

Daar er steeds wordt gezocht naar de afstammelingen van dit geslacht, waaraan het

vaderland zoo veel verpligt is, en de toenmalige leeftijd van den man, eene geboorte aangeeft van 1760 à 1770, zoo zoude hij een zoon kunnen zijn van de familie in de *Zijp*, en beschouw ik het als niet onbelangrijk, deze ontmoeting aan de Redactie van DE NAVORSCHER mede te deelen.

DIE WAT WEET MOET HET ZEGGEN.

Dichtregels uit »de Hollandsche praatvaar" (IV. bl. 260, V. bl. 88; *Bijbl.* 1855, bl. lxx). »Mevrouw klom op haar toorn", is het vervolg van een liedje, dat begint »Malbrock gaat naar den oorlog," in eene vertaling van het op 't laatst der vorige eeuw veel gezongen en als zangwijze dienende: »Malbrouck s'en va-t-en guerre"; verder heet het daarin; »Madame à sa tour monte" en »mon page, eh! mon beau page, ne vois-tu rien venir." Dit is eene variatie op: »ah! madame ma soeur ANNE, ne vois-tu rien," uit de historie van BLAAUWBAARD. Ik durf niet geheel op mijn geheugen vertrouwen, maar meen, dat in de *Pièces intéressantes et peu connues*, par LA PLACE, iets te vinden is over den ouderen oorsprong van het eerstgenoemde, in verband daarvan met het laatste. De 8 deeltjes van L. P. (*Maastr.* 1786) niet bezittende, kan ik dat thans niet nazien.

L. J.

Afrikaan in de vorige eeuw tot Theologiae. Doctor gepromoveerd (*Nav.* IV. bl. 262; V. bl. 90 en 91, *Bijbl.* 1855, bl. lxxi en lxxii). Op de laatstgenoemde bladz. wordt beweerd, dat er te '*s Gravenhage* geen predikant MANGE (MANGER zal bedoeld zijn, want dus wordt hij *Nav.* dl. V. bl. 91 genoemd) bestaan heeft; doch dit is onjuist, want JOHANNES PHILIPPUS MANGER werd den 8sten December 1724 als Hoogd. predikant beroepen van *Mulheim*, hij werd bevestigd den 18den Maart 1725 en overleed den 27sten April 1741, wordende opgevolgd door HERMANUS BARTHOLDUS HOEDMAKER, die den 24sten September 1741 van *Westmaas* beroepen, en den 5den November daaraanvolgende bevestigd werd.

A. J. VAN DER AA.

Brief op goud geschreven (*Nav.* IV. bl. 291). Als een tegenhanger daarvan melden wij, dat volgens stellige informatie, bij de archieven van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te *Batavia*, nog een paar brieven of acten aanwezig zijn, mede afkomstig van *Ceilon*, en gestift op *zilveren* platen van ongeveer 18 Rijnlandschen duim lengte en 10 duim breedte, en ter dikte van een guldenstuk. De inhoud is ons onbekend.

PHILO-INDICUS.

Het Kasteel te Lage (*Nav.* IV. bl. 293; *Bijbl.* 1855, bl. lxxv, lxxvi). De geslachtsnaam van den aldaar genoemden Heer van *Nienoort* (*Nijenoordt*), is niet EVERSUM, maar EUSUM of EUWSUM. Hij behoorde tot een der aanzienlijkste geslachten uit de *Ommelanden*. De tegenwoordige bezitter van het Huis *Euwsum* is de Baron LEWE van *Middelstum*, terwijl de *Nienoort* overgegaan is in het geslacht der Vrijheeren VON INN- UND KNIPHAUSEN.

M°.

Vopiscus Horatius Acker (*Nav.* IV. bl. 293: V. bl. 113). Dat deze voornamen in die volgorde moeten gelezen worden, blijkt mij uit voor mij liggende aanteekeningen. Volgens deze, moet hij in 1808 te *Hattem* gewoond hebben. In Mei van dat jaar diende hij een rekest aan Koning LODEWIJK in, om eenige vermeerdering van het door hem genoten wordende pensioen en voegde daarbij een *epigramma in villam Het Loo*. Bij het daarop ingewonnen rapport werd voorgedragen om hem *f* 200 toe te leggen, ingaande 1 Julij 1808. Bij Koninkl. besluit, gedagt. op '*t Loo*, 28 Julij, N°. 124, stelde Z. M. de som op *f* 300, te betalen uit de stads kas van *Hattem*. De Regering van die stad vervoegde zich wel, bij rekest, aan den Koning, tegen die betaling, doch bij apostille werd daarin gedifficulteerd.

L. J.

Renatus van Oranje (*Nav.* IV. bl. 294; V. bl. 136; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxv). De Heer P. A. T. vergunne mij de volgende teregtwijzing, op het door hem medegedeelde omtrent RENATUS van *Oranje*.

RENATUS VAN CHALONS, Prins van *Oranje*, was wel degelijk *gehuwd*, met ANNA van *Lotharingen* en *Bar* in 1540; met welke hij op den 27sten September van dat jaar te *Brussel* aankwam, en werd daar met *groote pracht en statie* ingehaald.

Uit dit huwelijk sproot *eene dochter*, MARIA genaamd, welke echter slechts drie weken oud werd.

Hij overleed den 18den Julij 1544, aan zijne, daags te voren, bekomene wonden bij *St. Dizier*; terwijl zijne weduwe later hertrouwde met PHILIPPUS II, Hertog van *Arschot*, die in 1549 overleed. Zij stierf in 1568.

Men wil, dat genoemde Hertog het Prinsdom van *Oranje* reclameerde, als hebbende (volgens hem) RENATUS geen regt gehad, dat Prinsdom aan zijnen neef WILLEM te vermaken; en dat zulks eenen onverzoenlijken haat van het Huis van *Arschot* tegen dat van *Nassau* deed geboren worden.

Wat nu betreft den RENATUS van *Oranje*, bedoeld in *Nav.* IV. bl. 294 (welke plaats ik niet gelezen heb), geef ik in bedenking, of het welligt kan zijn:

RENATUS van *Nassau*, Heer van *Conroij*, *Frasnes*, enz., zoon van ALEXIS, Heer van *Gourri*, enz., Gouverneur van *Mouzon* (1521)

en van WILHELMINA VAN BRONKHORST, en natuurlijken broeder van RENATUS van *Chalons* voornoemd, die hem de heerlijkheid van *Conroij* ten geschenke gaf.

De boven door mij bedoelde RENATUS van *Nassau* was gehuwd met KATHARINA van *Namen*, dochter van FILIPS, Heer van *Huij*, en van JOHANNA van *Crehen*, eene natuurlijke dochter van bovengemelden RENATUS van *Chalon*, Prins van *Oranje*.

VAN EMDE.

Casparo Vanvitelli (*Nav.* IV. bl. 294; V. bl. 114; *Bijblad* 1855, bl. lxxvi). Mijne lezing aangaande dezen en zijn' zoon LODEWIJK is nog al verschillend met die van de Heeren KRAMM en VAN EMDE. Zie hier wat mij aangaande VANVITELLI is voorgekomen in het werk van den Heer Baron COLLOT D'ESCURY VAN HEINENOORD, *Hollands roem in kunsten en wetenschappen*, dl. I. Aant. bl. 244, 245. Na te dier plaatse te hebben gesproken over eenige Nederlandsche schilders, die hunne namen in het Italiaansch hebben overgezet, zegt hij verder: »Zoo hebben wij eindelijk nog gehad, want meerdere voorbeelden op te noemen is niet noodig, een' schilder, VAN KALF genaamd; deze begaf zich mede naar *Rome*, en maakte zelf zijnen naam half Italiaansch, zich noemende VANVITELLI. Zijn zoon LODEWYK VANVITELLI, die in 1750 overleed, heeft zich als bouwmeester zeer beroemd gemaakt. Te *Rome* bouwmeester van de Pieterskerk zijnde, werd hij van daar naar *Napels* geroepen, waar hij zich door het bouwen van het prachtige *Caserta*, in de nabuurschap van het oude *Capua*, onsterfelijk gemaakt heeft; ook was hij het, die de voorzijde van het koninklijke paleis, met instorting bedreigd, herstelde: in één woord, *Napels* is dezen kunstenaar veel verpligt (*). MEERMAN vermeldt dezen bouwmeester slechts ter loops in zijne beschrijving van *Caserta* (†), zoo wel als het werk daarover uitgekomen. Hetzelve bestaat uit veertien platen van het grootste folio formaat, en is getiteld: *Dichiarazione dei designi del reale palazzo di Caserta*. Doch zonderling is het, dat BRUNET den auteur met eene omzetting van letters noemt: LUIGI VANTIVELLI, in plaats van VITELLI (§). De onpartijdigheid vordert echter op te merken, dat, naar sommiger oordeel, dit paleis meer zoude uitsteken door deszelfs grootte en het prachtige der onderscheidene marmer-soorten, dan wel door het volmaakte, 't welk de bouwkunde vordert, en het fijne van den smaak (*). Doch omtrent het Romeinsche van de waterleiding is men eenstemmig."

(*) Zie VOLKMAN, *Reisboek door Italië*, dl. V. bl. 159. — de beschrijving van dit prachtige *Caserta* geeft hij ons vervolgens bl. 312—319.

(†) *Berigt omtrent de Pruisische, Oostenrijksche en Siciliaansche Monarchiën*, dl. III. p. 138.

(§) BRUNET, *Manuel du Libraire*, art. *Dichiarazione*.

(*) Zie *Voyage Pittoresque de Naples et de Sicile*, Vol. II, p. 261, 267.

Is nu LOUIS VAN VITELLI, de zoon van CASPER VAN WITTEL, of wel een zoon van VAN KALF? Wat is hier waarheid?

§. §.

Casparo Vanvitelli. Daar CASPARO VANVITELLI oorspronkelijk een Hollander geweest is, is het wel mogelijk, dat hij zijn' naam VAN KALF, zoo als de Baron COLLOT D'ESCURY hem noemt, bij zijne vestiging in *Italië*, in het Italiaansch heeft overgezet, daar *vitello* in die taal een *kalf* beteekent.

C. A. B.

[De Heer V. D. N. merkt dienaangaande nog op, dat de reden dier naamsverandering waarschijnlijk te vinden is in VOLKMAN, *Reisboek door Italië*, bl. 159, door COLLOT D'ESCURY, t. a. p. in de noot vermeld.]

De galanten Mercurius (*Nav.* IV. bl. 294; V. bl. 114, *Bijbl.* 1855, bl. lxxvi, lxxvii). Men lette, den *Haegse Mercurius*, door H. D(OEDIJNS), 's Gravenhage, 1698, niet te verwarren met den *Nieuwe opregte Haagse Mercuur*, mede in 1698, in 4°. gedrukt en herdrukt: Utrecht, ARN. LOBEDANUS, 1745, in 8°. Deze is geschreven door den beroemden CORNELIS VAN BIJNKERSHOEK, en de oorspronkelijke uitgave buitengewoon zeldzaam, uithoofde de exemplaren door den schrijver tot hoogen prijs zijn opgekocht.

J. L. A. I.

Historisch Kinderspel (*Nav.* IV. bl. 320; V. bl. 120, 121, *Bijbl.* 1855, bl. lxxx). Onder mij berust een goed bewaard exemplaar met de aanwijzing of toelichting, waarvan de titel luidt: *Spel verbeeldende de Historie van Holland*, 's Gravenhage, P. PAUPIE, 1742. 8°. 15 bladz. Uit de laatste bladz. blijkt, dat 1738 daarom door den ontwerper *het jubeljaar van de vrede* genoemd wordt, dewijl dit jaar het 25ste is na den vrede van *Utrecht*, 1713. Vrij gezocht! Dat onder N°. 46, *Vrede van Breda*, de naam van G. POOL voorkomt, doelt op den stempelsnijder JURRIAN of GEORGE POOL, welke op dien vrede eene medaille vervaardigde. — Op de volgende bladz. vraagt de beantwoorder, wat het *Slangenspel* was. Kan hieronder ook verstaan worden een spel, ontleend aan de Arminiaansche onlusten? Er is eene plaat, waarop *de Arminiaansche slang*, met de portretten der zamenzweerders van d. j. 1623 op medaillon, op 't ligchaam eener slang is afgebeeld: op den afgehouwen kop der slang is het medaillon van BARNEVELD.

B.

Historisch Kinderspel. Uilenbord. De aanmerking van den Heer W. J. C. v. H. aan den voet van bl. lxxxii van het *Nav. Bijbl.* voor

1855, is niet geheel duidelijk en juist. Immers de overeenkomst van Ganzen- en Uilenbord ligt alleen daarin, dat beide spelen *dobbelspelen* zijn. Het *Uilenbord* bestaat uit twee cirkels, waarvan de eene den anderen insluit. Het spel wordt gespeeld met *drie* dobbelsteenen, die alzoo 56 verschillende worpen opleveren, waaronder er 6 zijn met geheel gelijke, 30 met twee gelijke, en 20 met geheel ongelijke oogen. De 36 eerstgenoemden staan in den buitenrand, de 20 overigen in den binnen cirkel. In 't medaillon prijkt een groote Katuil op eene kruk voor een' ronden spiegel, die met zijn voetstuk op eene tafel staat. De verschillende worpen zijn alle op dobbelsteenen uitgedrukt, zóó als ze boven vallen. Boven elken worp is een klein vakje, waarin met *Al*, *Half*, *Niet*, *B.* (bij) of *T.* (trek) winst of verlies staat opgegeven; en boven elke zoodanige opgave is het een of ander voorwerp afgebeeld. De 3 zessen, die *Al* winnen, vertoonen een' gekroonden Uil; de 5 overige gelijke worpen, die den *halven* pot doen winnen, een uil zonder kroontje. Een drietal zeepbellen boven eene Jacobsschelp met zeepsop en een pijpje, staande op 2 zessen en 1 aas, (d. i. de zes onder,) wijst *Niet* aan. De winsten loopen verder van T. 1 tot T. 7; de verliezen van B. 1. tot B. 8. De berekening zou gewoonlijk in het voordeel van den pot zijn, als er niet soms *half* werd geworpen. Welk verband van gedachte er is tusschen de verschillende worpen, berekeningen en voorwerpen, durf ik nog niet bepalen. Oogenschijnlijk is of alles of veel willekeur. En toch kan ik, met het oog op de zinnebeeldige voorstellingen der oude Rederijkers, aan eenen van wier *Vinders* ik ook het *Uilenbord* toeschrijf, dien oogenschijnlijken willekeur nog niet aannemen. Maar welligt staat ieder voorwerp slechts in verband met *trek* of *bijzet*, en niet tevens met den *worp*; en dan is er zeker onder 't spelen meer aanleiding tot vernuftspeling, dan bij het *Ganzenbord*. Sommige voorwerpen zijn op de thans verkrijgbare prenten gemoderniseerd. Zoo is de oude keukenlamp in eene tafellamp, de Goudsche in eene Duitsche pijp, de tafel in een dameswerktafeltje veranderd. Wat thans een schotel met opstaande ossenrib schijnt, was waarschijnlijk voorheen een zeilend schip. Maar waterput, strijdbijl, zandlooper, knijpbril, krijgsklaroen en de gespannen boog zonder pijl duiden nog met tamelijke zekerheid op het vroeger tijdperk der vinding. Ik acht het *Uilenbord*, waarvan nog onderscheidene uitgaven in den handel zijn, niet minder waardig te worden nagegaan dan het *Ganzenbord*. Dat het geheel in verband staat met den *Uilenspiegel*, eene satyre maakt op den voorspoel van menig uilskuiken, en menigen hoogvlieger als uil aan de kaak stelt, ligt, dunkt mij, voor de hand. S. J.

Eene fraaije vertaling van eene fraaije woordspeling (*Nav.* IV. bl. 324). Deze zeer bekende vertaling is niet van SUIKERS of VERBURG, maar van P. C. HOOFT, en te vinden in zijne *Ned. Historiën*, Boek XII. bl. 503 der folio-uitgave van 1703. Σ.

[Het Bestuur ontving eene geheel gelijkluidende opmerking hierover van SIMON.]

De geslachten Metius en Schelven (*Nav.* IV. bl. 325; V. bl. 171; *Bijbl.* 1855, bl. xxxix). Ongezocht vind ik een' PIETER DIRKSZ. SCELVEN bij de Luitenants der burgerij, in het beleg van *Alkmaar*, 1573. Zie BOOMKAMP, bl. 234. Hij stierf nog in hetzelfde jaar, na het ontzet. Misschien is DIERICK ADRIAANSZ. SCHELVEN, zoon van Mr. ADRIAAN ANTHONISZ., naar diens vader DIRK SCHELVEN, en dus niet naar de Hoornsche familie van AEF PIETERSD., zijne moeder, aldus vernoemd. Ik maak van deze gelegenheid gebruik, om nog eene vraag omtrent onzen Burgemeester A. ANTHONISZ. te doen. Volgens zijne autobiographie, werd hij den 3den October 1510 geboren, waarmede overeenkomt, dat hij tijdens de plundering door de Gelderschen, in 1517, ruim 6 jaren oud was; in 1581 verzocht hij aan den Raad, wegens zijne hooge jaren, ontslag van zijn ambt, en overleed, volgens bijgevoegde aanteekening, 25 October 1586, dus in 76 jarigen ouderdom.

De Heer ELSEVIER meldt echter, in het NAVORSCHER'S BIJBLAD van 1854, bl. ix, dat in de *Resol. van Holland* van 5 December 1587, 12 Junij 1595 en 17 Maart 1603, van hem belangrijke verzoeken om octrooi, wegens het drukken zijner boeken, gevonden worden. Zijn die nu door zijne erfgenamen, uitgevers of andere bezitters der handschriften aangevraagd geworden, en hoe luiden de titels? Eene nadere opgave zal zeer welkom zijn aan

C. W. BRUINVIS.

De geslachten Metius en Schelven. Het is waar, dat de *Resol. der Staten-Generaal*, melding maken van den Ingenieur DIRK ADRIAANSZ. SCHELVEN, van *Alkmaar* en zoon van Mr. ADRIAAN ANTHONISZ.; doch die MS. *Resolutien* zijn slecht en onduidelijk geschreven, vooral wat de namen betreft.

Doch in eenen duidelijk geschreven *Staat van Oorlog* (*) van den jare 1597, komt de naam van dien Ingenieur voor onder dien van DIRK ADRIAANSZ. SCHELLUIJNEN.

De Hoogleeraar der *Wiskunde* METIUS heeft, aan de *Franeker* Hoogeschool studerende, den bijnaam van METIUS gekregen.

Het was mij aangenaam te vernemen, dat de naam der METIUSSEN, eertijds die van MEDENBLICK was; maar nu is de vraag: wie is de Alkmaarsche Ingenieur SCHELLUIJNEN?

..R. E.

(*) Onder de Chirurgijns komt nog voor Mr. ADRIAAN VAN DE SPIEGEL.

Hooge ouderdom in Zeeland. (*Nav.* IV. bl. 352; V. bl. 139; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxvi). Wij zouden eene menigte voorbeelden kunnen opgeven van menschen in *Nederland*, die meer dan honderd jaar bereikt hebben. Wij zullen ons echter meer bepalen tot het noemen van drie in *Zuid-* en *Noord-Holland*, die meer dan honderd twintig jaar oud geworden zijn.

In 1451 overleed op het slot te *Egmond*, JAN CLOPPER, in den ouderdom van 114 jaar, »hij plagt nimmermeer te eten, dan als de zon onderging." *Kronijk van Egmond*, bl. 67.

Den 7den Julij van 1649, overleed CORNELIS VAN ROSSUM, in den ouderdom van 125 jaar, zijne vrouw AALTJE GEERS was het vorige jaar overleden, oud 124 jaar; zij waren meer dan 100 jaar getrouwd, doch hadden geene kinderen verwekt. J. SCHREUDER.

Jaartallen der echtverbindtenissen en geboortedagen der kinderen van Prins Willem I (*Nav.* IV. bl. 356; V. bl. 143, 144). In een werk, dat tot titel heeft: *Geslacht-boom der Graven van Nassau, inhoudende den oorsprong, afkomste, voortgang, Daden en Geschiedenissen der Hooch-Gheboren Graven des selven gheslachts. Verciert met XVI afbeeldingen der voornaemster Nassausche Helden, die door haere onverghelyckelicke cloeckmoedicheyt, den staet deser landen hebben helpen vercrygen ende bewaren. Bij een ghestelt ende uytgegeven door* JAN ORLERS. *Tot* Leyden *anno* CIↃIↃCXVI. *Met privilegie voor vijf jaeren*, leest men op bl. 108, dat er twee zoons uit dat huwelijk zijn geboren, beiden MAURITS genaamd, waarvan de oudste reeds in het jaar 1566, en alzoo vóór de geboorte van den anderen MAURITS was overleden.

Op bl. 111: »Alzoo dat mijnheer den Prince van *Orangnen* met Vier Huisvrouwen geteelt ende gewonnen heeft vier sonen ende negen dochteren: waer van datter in den jaere 1615, noch in levende lijve zijn, drie sonen ende acht dochteren."

Op bl. 117; »Des Prinsen van *Orangnens* kinderen van het tweede Bedde: MAURITZ, Prince van *Orangnen* etc., die Anno 1566 tot *Breda* gestorven en begraven is." Vervolgens komt op bl. 118 de beurt tot aan den algemeen bekenden Prins MAURITS, aldaar opgegeven wordende als tweede zoon van Prins WILLEM I en ANNA van *Saxen*.

Ook geeft ORLERS, op bl. 110, den datum van het overlijden van de eerste vrouw van Prins WILLEM I, op den 20sten Februarij 1558, te *Breda* gestorven en begraven.

Nog leest men op bl. 137, dat FREDERIK HENDRIK is geboren op den laatsten dag der maand Februarij 1584, omtrent vier maanden en tien dagen vóór het overlijden van zijn' vader. S. v. W.

Anonymen, Pseudonymen (*Nav.* IV. bl. 358; V. bl. 147; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxvii). Tot antwoord aan onzen geachten medearbeider v. O. dient, dat ik niet slechts uit het *moderante* M. T. heb opgemaakt, dat de akademische verhandeling *de Burggraviatu Leidensi* eigenlijk door den Hoogleeraar MEINARDUS TYDEMAN geschreven is, maar reeds kort nadat die verhandeling het licht zag, wist ieder geletterde te *Leiden*, waar ik destijds bij mijne ouders woonde, dat MUSQUETIER VERGENST, die, als ik mij wel herinner, bij genoemden Hoogleeraar inwoonde, en naar men zeide meer geld dan geleerdheid bezat, er de ware schrijver niet van was. Of nu de beide zonen van meergenoemden Hoogleeraar daarvan onkundig waren, durf ik niet beslissen.

Dit geschreven hebbende, sla ik het levensberigt van den geleerden TYDEMAN in de *Handelingen van de jaarlijksche vergadering der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden, gehouden den 30sten Junij* 1825 open, en lees daar bl. 18 met zoovele woorden «Getuigen hiervan (dat TYDEMAN, ook in andere opzigten dan door het maken van den Catalogus der Leidsche bibliotheek, voor de wetenschappen nuttig was) zijn verscheidene belangrijke uittreksels en berigtgevingen uit en omtrent regtsgeleerde en andere schriften in de *Jaarboeken van Kunsten en Wetenschappen voor het Koningrijk Holland, onder toezigt van den Heer Mr.* J. MEERMAN uitgegeven, en de schoone Oudheidkundige Verhandeling *de Burggraviatu Leidensi*, van MUSKETIER VERGENST, doch meest van onzen TYDEMAN.

A. J. VAN DER AA.

Regnerus de Lover (*Nav.* IV. bl. 384; V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii). φ^2—φ. betwijfelt mijne opgave, dat R. DE LOVER op den 28sten Februarij 1696, in den echt is getreden met GEERTRUYD VAN DER LIP, uit hoofde dat eene GEERTRUID VAN DER LIP op den 18den van Wintermaand van dat jaar (?) in het huwelijk trad met JOANNES BOELEMA. En toch is het waar. Behalve onderscheidene *verjaarrymen* (*sic*) van R. DE LOVER op zijne huisvrouw GEERTRUIDT VAN DER LIP, vind ik onder zijne papieren:

Op 't bruylofskroontje van GEERTRUYD VAN DER LIP *met mij* R. DE LOVER, *getrouwd* 28 *Februarij* 1696; *door Ds.* DE ROIJ.

Dees kroon vercierd het hooft van GEERTRUYD VAN DER LIP,
Doen sij het bruylofs feest hield met REINIER DE LOVER,
God hoede het lieve paar, voor twist- en tweedrachts klip,
En brenge haar na de doot, ter zaalger welstand over.

GEERTRUYD VAN DER LIP, den 18den van Wintermaand van 1697, niet 1696, gehuwd met JOANNES BOELEMA, was eene dochter van ABRAHAM VAN DER LIP, broeder van de vrouw

van REINIER DE LOVER, en dus waarschijnlijk haar peetekind. — Behalve het gedicht, door φ^2—φ medegedeeld, en ook in handschrift bij mij voorhanden, vervaardigde DE LOVER, op het huwelijk van zijne vrouws nicht (*nièce*) de volgende regels, door hem getiteld:

Op 't bruylofskroontje van GEERTRUYD VAN DER LIP, ABRAHAMS, *getrouwd met* JOANNES BOELEMA, *t' Amsterdam, den* 18*den van Wintermaand* 1697.

Dees myrth en asphodil, met maagdepalm doorweven,
Jasmin en hyacinth, narcissen en granaat,
Zijn GEERTRUYD VAN DER LIP, ten hooftcieraad gegeven,
Doen sy met BOELEMA, trad in den echten staat.

Toen tante GEERTRUYD VAN DER LIP in 1696 in het huwelijk trad met R. DE LOVER, was zij 55 jaren oud. Nichtje in 1697 zeer zeker jonger. Wie was JOANNES BOELEMA?

C. & A.

Freule (Aanteekening op het *Bijbl.* 1854, bl. x). ICHNEUTES heeft volkomen regt, dat, zoo er op den vermelden grafsteen niet *Fraulin* maar *Scholier* te lezen is, het bewijs voor de oudheid van het woord *Freule* bij ons, voor zoo verre dit aan dien steen ontleend wordt, moet vervallen. Maar tot wij beter zullen zijn ingelicht, komt ons de beschrijving van dien steen in DE NAVORSCHER III. 258, wel zoo aannemelijk voor, als het berigt van den Heer DE FONSECA, dat hier trouwens niet in zijn geheel is medegedeeld, maar waarnaar slechts ter loops wordt verwezen. Voor zoo verre ons bekend is, kwamen alle dagbladen, die in der tijd van het vinden van dien steen gewag maakten, op dit punt met DE NAVORSCHER overeen. Inzonderheid herinneren wij ons, dat zulks het geval was met de *Nieuwe Rotterdamsche Courant.*

Σ.

Familiewapens (*Nav.* V. bl. 30, 174; *Bijbl.* 1855, bl. xc). Ik wil volgaarne bekennen, dat ik —t—'s vraag niet heb begrepen. Hoe toch was het begrijpelijk, dat —t—, slechts enkele takken of leden van één geslacht bedoelende, deze met den naam van *familiën* zoude bestempelen, terwijl hij niet eens bekend met den waren geslachtsnaam, zelfs heerlijkheden met familiën schijnt te verwarren. — In het *Nav. Bijblad* verklaart hij zich echter eenigzins duidelijker, en zoo ik hem ook nu nog geen in alles voldoend antwoord kan geven, veroorloof ik mij echter de volgende opmerkingen:

1. Dat niet alle geslachten hun stamwapen gevierendeeld voeren met dat der familiën, wier geslachtsnaam zij bij den hunnen aannemen; zulks heeft gewoonlijk dan alleen plaats, wanneer een geslacht uitgestorven is, b. v. JAN DANIEL WILHELM D'ABLAING voert gevierendeeld met ARKEL (*); CAREL JOHAN WILLEM CARA PHILIP VAN DEN BORCH met ROUENOORT (†); RENGERS met AYLVA, BURMANIA, WELDEREN, SCHRATENBACH (§); omdat van deze geslachten geen mannelijk oir meer overig is. Zoo ook voeren enkele leden der geslachten van BREUGEL, van PALLANT (**), van REEDE van *Oudtshoorn*, STRAALMAN, TRIP, bij hun geslachtsnaam de aangenomen namen van DU PEYROU, AYLVA, VERBOOM, WITSEN, LAMAN, zonder dat het mij bekend is, of zij, even als eerstgenoemden, hun wapen vermeerderd voeren, en daarom blijf ik bij mijn eens aan —t— gegeven raad, om zich tot die enkele leden te wenden, als zijnde die het best in staat, hem dienaangaande de noodige inlichting te geven.

2. Dat zelden geslachtwapens gevierendeeld worden met die van heerlijkheden (††), en dit was de reden waarom ik enkel KERVYN opgaf, welk geslacht in drie takken verdeeld wordt, te weten: 1. *Oudt Mooreghem*, 1. *Volkaersbeke* en 3. *Lettenhove*, zijnde dit de namen van heerlijkheden. De eenige zoon van JOZEF WILLEM KERVYN, Heer van *Lettenhove* enz., kamerheer van WILLEM I, Koning der *Nederlanden*, en van EUGENIA JOHANNA MARIA BRUNONE, Baronnesse DE HEERE van *Beauvoorde*, JOZEF BRUNO MARIA CONSTANTIJN van *Lettenhoven*, geboren den 17den Augustus 1817, is den 4den April 1839 te *Parijs* gehuwd met EUGENIA DE LANGE, en zal misschien aan een zijner kinderen den naam van KERVIJN DE HEERE gegeven hebben.

VAN DIJCKE geeft in zijn *Recueil etc.* het wapen aldus op:

Ils portent: de sable au chevron d'or, accompagné en chef à dextre d'un gland tigé et feuillé de deux feuilles d'or, et à senestre d'une étoile à six rais de même, et en pointe, d'une patte membrée de griffon d'argent; l'écu timbré d'un casque d'argent, grillé et liseré d'or, fourré de gueules, assorti de son bourlet et de ses lambrequins d'or et de sable.

Cimier: un griffon naissant d'argent, armé et lampassé de gueules. Devise: *Fortiter et Leviter.*

(*) Bij akte van Wapenvermeerdering van den 15den Junij 1840. Zie WELEVELDS *Handboek*, in het *Supplement.*

(†) Zie genoemd *Handboek* op VAN DEN BORCH en ROUENOORT.

(§) De laatste welke, dezen naam gevoerd heeft, was WILLEM FREDERIK VAN SCHRATENBACH RENGERS, gestorven den 28sten December 1827, minderjarige zoon van LAMORAAL ULBO, Baron RENGERS en Vrouwe CATHARINA LOUISA VAN NAERSEN.

(**) De naam AYLVA is met de Heerlijkheden *Waardenburg* en *Neerijnen* overgegaan in het geslacht van PALLANDT.

(††) De wapens van Heerlijkheden worden als *sur-tout* op de geslachtwapens geplaatst. Zie VAN DEN BROEK, *Nederl. Wapenkunde* (bl. 36*b*) en WELEVELD op SLINGELANDT, DE SMET van *Alphen* enz.

L'écu de la branche ainée de cette famille est supporté à dextre par un griffon d'or la tête contournée, lampassé de gueules, et à senestre par un lion de même, lampassé de gueules, la tête contournée."

Bij nader onderzoek is mij gebleken, dat één lid der familie VAN HOLTHE, den naam voert van VAN ECHTEN VAN HOLTHE, doch niet, of hij zijn wapen quarteleert.

Mogt —t— op deze wijze door middel van DE NAVORSCHER, het in WELEVELDS *Handboek* ontbrekende, willen aanvullen, zijn vragen zal zonder einde zijn, zijn werk steeds onvolledig blijven en in dit opzigt gelijken op den *Dictionnaire de l'Academie qui toujours fort bien fait, reste toujours a faire.*

GASTON.

Familiewapens. FREDERIK WILLEM FLORIS THEODORUS Baron VAN PALLANDT VAN KEPPEL, was gehuwd met ANNA JACOBA HANS-WILLEMSdr. Baronnes VAN AYLVA, Vrouwe van *Waardenburg* en *Neerijnen*; zijn zoon HANS WILLEM AYLVA Baron VAN PALLANDT, van *Waardenburg* en *Neerijnen*, kan dan met AYLVA kwartileren. Het wapen dier AYLVA's is een in vieren gedeeld schild, — 1 en 4 van lazuur, waarin, *en pal*, boven eene ster van goud, in het midden eene roos van zilver en onder eene lelie van goud, zijnde het wapen van de familie AYLVA VAN WITMARSUM, — 2 en 3 een veld van zilver met een band van keel, de band geruit van goud. Welligt is dit het wapen van RUMPF. Op den helm een eenhoorn van zilver, de hoorn van goud. Tot schildhouders twee gelijke eenhoorns.

Ik meen, dat bij den Hoogen Raad van Adel der *Nederlanden* alleen het wapen van RENGERS bekend is. Desniettegenstaande kwartileert VAN WELDEREN RENGERS met VAN WELDEREN, BURMANIA RENGERS met BURMANIA en AYLVA RENGERS met AYLVA. Dit AYLVA-wapen kwarteleert, als ik het zoo eens noemen mag, met MACKEMA. N°. 1 is het wapen van AYLVA VAN WITMARSUM. N°. 2 veld van lazuur, waarin een eenhoorn van zilver, zijnde het helmteeken van N°. 1. N°. 3 eene duif van zilver, links op een veld van lazuur, zijnde het helmteeken van MECKAMA, en N°. 4 een veld van lazuur, waarin een zwaard, met de punt naar boven, van zilver, het gevest van goud; ter wederzijde en boven de punt eene ster van zilver, zijnde MECKAMA. — Dit alles is gedekt met een *surtout* van keel, waarin een leeuw regts springend, van goud, zijnde het oude HEREMA-wapen. Het helmteeken is de duif van MECKAMA.

De familie SIXMA VAN HEEMSTRA voert alleen hun HEEMSTRA-wapen en kwartileert *niet* met SIXMA. Men zie omtrent dit alles: *Het Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel* enz. op die familiën.

In de *Listes des Titres de Noblesse, chevalerie et autres marques d'Honneur*, Brussel 1784, bij JOS. ERMENS, vind ik, bl. 219, op het jaar 1766: *Lettres patentes de Noblesse en faveur de* JEAN-FRANÇOIS, GUILLAUME-LUC *et* JEAN-BAPTISTE KERVIJN, frères, avec retroaction à feu leur père; expediées le 4 Juillet. Te dien tijde zullen deze broeders wel een en hetzelfde wapen gevoerd hebben en hunne afstammelingen dit misschien nog doen, en *Heere*, *Lettenhove* en *Volaersbeke* de standplaatsen dier familiën zijn of geweest zijn.

D. H. H.

Heraldische vragen (*Nav.* V. bl. 38, 203; *Bijbl.* 1855, bl. xcv). Het door mij op deze vragen ingezonden antwoord, waarvan echter Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH alleen de eer toekomt, als zijnde letterlijk uit de door dien schrijver in het licht gegeven *Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde*, schijnt de volkomen geloofwaardige opmerking van —d (vgl. *Bijbl.* 1855, bl. xcv) over de *Nederlandsche Ridderkroon* uitgelokt te hebben. Wie dekken hun wapenschild met deze ridderkroon? De eenvoudige edellieden. »Wie zijn de eenvoudige edellieden? Natuurlijk zij die het praedicaat van Jonkheer voeren." In zekeren zin ja, wanneer men bloot op den titel afgaat; doch wanneer men verder gaat en onderzoek doet naar de oudheid en het aanzien van menig geslacht, welks leden enkel het praedicaat van Jonkheer voeren, zal men bevinden, dat de Nederlandsche Adel, grootendeels zamengesteld uit *eenvoudige edellieden* (*Jonkheeren*), onder die eenvoudige edellieden evenwel *Jonkheeren* telt, die, wat hun geslacht aangaat, verheven zijn boven menig *Graaf* of *Baron*. In *Holland*, *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Groningen*, enz. (men moge dan al de Burggraven van *Leyden*, *Montfoort*, enz. willen uitzonderen), kende men oudtijds, buiten den Landsheer, geen' anderen titel, dan dien van *Heer*, *Jonkheer* of *Jonker*. De titels van *Graaf*, *Baron*, zijn van latere dagteekening, en, of door vreemde Vorsten verleend, of door den Koning der *Nederlanden* aan enkele geslachten toegekend, die daarop (op laatstgenoemden titel) regtmatige aanspraak hadden, of bij hunne verheffing in den adelstand hiermede begiftigd werden. Vooral in de beide laatstaangehaalde gewesten stelden de edellieden hoogen prijs op die oude benamingen, ja er was voor hen geen' begeerlijker titel dan dien van *Friesch* of *Ommelander Jonker*, en zoo al sommigen van hen, den aan hen van ouds competerenden titel van *Baron* hebben aangevraagd en bekomen, is zulks kennelijk alleen geschied, omdat zij niet wenschten begrepen te worden onder die menigte van opgekomen geslachten die, meerendeels met het praedicaat van *Jonkheer*, door

's Konings gunst in den adelstand zijn verheven. M°.

Schoonschrijvers (*Nav.* V. bl. 39, 179, *Bijbl.* 1855, bl. xcii). Onder deze dient vooral genoemd te worden een zekere JOH. GREGORI, welke in de tweede helft der vorige eeuw, hoogst waarschijnlijk te *Groningen* leefde. Hoewel ik met geene mogelijkheid aldaar iets van hem kon te weten komen, besluit ik zulks evenwel uit een groot aantal voortbrengselen van zijne pennekunst, welke daar ter stede onder sommige familiën nog berusten. Hij was onbetwistbaar een belijder van de R. C. godsdienst, zoo als vele zijner teekeningen duidelijk toonen.

Van deze ligt er thans een vijftigtal voor mij, welke door hem eigenhandig (in druk heb ik er nooit aangetroffen) geprent zijn. Zij bestaan bijkans alle in opschriften, alphabetten, spreuken en spreekwoorden in bijkans alle talen en letterschriften; welke hij slechts werktuigelijk, maar desniettemin onverbeterlijk schijnt nagebootst te hebben. Moeijelijk is het immers te gelooven, dat hij de Latijnsche, Grieksche, Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche, Syrische, Arabische, Aethiopische, Persische Koptische, Iberische en daarbij alle Europesche talen kan verstaan hebben. En toch treft men er stukken in de bovengenoemde talen onder alle collectiën, die ik gezien heb, aan. Ook herinner ik mij op eene verkooping eens een R. C. gebedenboek in kl. 8° ter dikte van een N. Testament gezien te hebben, hetwelk geheel door hem vervaardigd, moeijelijk èn wat de plaatjes èn wat de letters betrof, van het oorspronkelijke te onderscheiden was. Sommige stukken dragen het jaartal 1768, andere 1787, met de vermelding van zijn' naam, zijnde somtijds J. GREGORI, JOH. GREGRORI en ook JOH. S. GREGORI. Gaarne zoude ik van dezen persoon iets meer wenschen te weten.

B—S.

Pacheco te Vlissingen omgebragt (*Nav.* V. bl. 64, 183, vgl. *Bijbl.* 1854, bl. lxxv). De oorspronkelijke vrager F. acht zich bezwaard over de antwoorden, door den heer v. GR. ingezonden. Hij beroept zich nog altijd op het gezag van 'S GRAVEZANDE, *Tweede eeuwged.* en van J. DE KANTER en J. AB. UTRECHT DRESSELHUIS in hun werk: *de Provincie Zeeland*, Middelburg, 1824 (wel te onderscheiden van de prijsverhandeling van den laatsten in 1836 uitgegeven) waarbij hij nu nog A. J. VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenboek* op het woord *Vlissingen* voegt. Deze toch noemen allen den 29sten April 1572 als den dag, waarop PACHECO gehangen werd. V. GR. daarentegen houdt het er voor, op de bekende gronden uit HOOFT ontleend (V. bl. 183), dat PACHECO omstreeks den 20sten, althans stellig vóór den 26sten April 1572, ter dood gebragt is. De zaak blijft dus hangende. Intusschen liever dan het uitvoerige beklag van den Heer F. in onze kolommen op te nemen, noodigen wij hem uit, om niet langer te bouwen op het gezag van geschiedschrijvers, die twee, drie eeuwen na het gebeurde geleefd hebben, maar zich liever regtstreeks te wenden tot het stedelijk Archief van *Vlissingen*, ten einde 't verschil voor goed uit den weg te ruimen.

BESTUURDERS.

Letterverkeer (*Nav.* V. bl. 68).

SATOR
AREPO
TENET
OPERA
ROTAS.

Zeker wordt dit als een magtig toover-woord of toovermiddel gebezigd, ten minste in *Brazilië* geneest men nu nog slangenbeten, door op vijf verschillende stukken papier deze vijf regelen achter elkander te doen inslikken, en oordeelt men deze geneeswijze onfeilbaar.

Na veel zoeken meen ik, ten minste gedeeltelijk, zoo niet den sleutel, dan toch eenige aanwijzing van zamenstelling gevonden te hebben; en zal de wonderkracht waarschijnlijk wel liggen in de kunstige of *acrostiche* zamenstelling der letters, die genomen zijn van de namen der drie Koningen of Wijzen uit het *Oosten*, die genaamd werden MELCHIOR, CASPOR en BALTHASAR, gelijk algemeen bekend is. Minder bekend is, dat zij ook genaamd werden MAGALAT, CAGALAT en SERAIM, ook wel APOLLIUS, AMERUS en DAMASCUS of eindelijk volgens CASAUBONUS: ATOR, SATO en PARATORES.

Mr. E. v. O.

Handteekening Constanter (*Aanteekening op Nav.* V. bl. 309). De Griffier (van de Staten van *Holland*) A. J. ROIJER was een der twee zonen van den predikant; bij zijne liefhebberij voor boeken, platen en O. I. porseleinen, welke laatste in het Koninklijk Museum zijn overgegaan, had hij ook de Chinesche taal beoefend, alsmede de teekenkunst.

L. J.

Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire (*Bijbl.* 1855, bl. xlv, cxxv; vgl. *Nav.* III. bl. 226; IV. bl. 199). Ten aanzien van het door A. & A. bijgebragte omtrent den Heer MEERMAN, als *Senateur* en *Comte de l'Empire*, verdient nagelezen te worden zijn *Levensberigt*, door J. W. TE WATER, bij de Maatschappij van Nederl. Letterkunde te *Leyden*, 1816, bl. 64. Het berigt van zijne benoeming tot Senator was hem allezins onaangenaam en onverwacht. Ik was de eerste, die het hem, op een familie-soupé, uit den zoo even aangekomen *Moniteur* bragt, en hij zeide mij den volgenden dag: »de Keizer kan mij de ondienst niet ver-

goeden, die hij mij bewijst." Alleen de mogelijke gevolgen eener weigering deden het hem aannemen. L. J.

Arnold Bolten (*Aanteekening op het Bijbl.* 1855, bl. lxxxvii). Men is in staat te melden, dat de ouders van ADRIANA VAN AMIJDEN, echtgenoot van DANIEL BOLTEN waren: HENDRIK VAN AMIJDEN en MARGARETHA VAN SCHOONSTRATEN. L. C. D. V. D. iets tot staving van dit berigt en eenige verdere inlichtingen nopens de in zijn artikel genoemde familiën wenschende te vernemen, vervoege zich met *gefrankeerden* en *geteekenden* brief aan den Predikant H., onder adres van Gebr. MULLER, Boekhandelaars te *'s Hertogenbosch.*

NAGEKOMEN STUKKEN.

De »Navolging van Christus" (*Nav.* I. bl. 321, II. bl. 201, 354). In een werk hetwelk tot titel heeft: *La science des personnes de Cour, d'Epée et de Robe, commencée par* Mr. DE CHEVIGNI, *continuée par* Mr. DE LIMIERS. *Revue, corrigée & considérablement augmentée par* Mr. PIERRE MASSUET, *Docteur en Medicine.* Amst. 1752, tome IV. partie 1. leest men onder het art. »*Des Ecrivains Ecclésiastiques*" op bl. 243:

Ans de J. C. 1450. THOMAS à KEMPIS, Chanoine Régulier; plusieurs Traités de spiritualité, a traduit de Français en Latin le Livre de l'Imitation de J. C. Ejus, opera in 8, Duaci 1635. S. v. W.

Het boek »de tribus Impostoribus" (*Nav.* II. bl. 194). Eene kleine toelichting zij mij vergund op de antwoorden, die de vraag van RELEGEM (*Nav.* I. blz. 251) nog niet volledig hebben opgelost.

Op een' Catalogus van zeldzame boeken van T. O. WEIGEL te *Leipzig*, 1856, blz. 53, komt voor: »*De tribus Impostoribus, anno* 1488, gr. in 4°. Beau manuscrit sur papier, copié sur l'original qui se trouve à la bibliothèque impériale à *Paris.*"

Hierdoor wordt het vermoeden van RELEGEM bevestigd, dat het werk tot de 15de eeuw en waarschijnlijk tot nog vroeger' tijd behoort. J. M.

Edele steenen (*Nav.* III. bl. 218; V. bl. 39, 307). Tot de schrijvers, die zich in het laatste gedeelte van het middeleeuwsche tijdvak met de Natuurkunde bezig hielden, behooren ook, wat dit onderwerp betreft, ALBERTUS MAGNUS en het gedicht van MARBODEUS GALHEI *de lapidibus pretiosis.* Friburg 1531. 12°. L. J.

G. Kelsen (*Nav.* IV. bl. 96; V. bl. 102). Ik moet vertrouwen, dat het geheugen van J. L. A. I. in zijn antwoord op de vraag: wie was de kunstgraveur G. KELSEN — dat G. KITSEN moet zijn — hem niet heeft misleid, te meer daar ik, in mijne geschiedenis der beeldende kunsten, *Rotterdam* heb vermeld, als de vermoedelijke plaats, waar hij zijn kunstbedrijf heeft uitgeoefend; en wel op grond dat onderscheidene gravuren, in mijn bezit, alle aldaar zijn vervaardigd, als: *Het nemen van de France Canoneer-Brik la St. Lucie en het Gaffeljagt, tusschen de forten Lillo en Liefkenshoek, met seven gewapende shaloupen, enz. tusschen den* 20 *en* 21 *Maart* 1797, *door den Heer Leutenand* WILLEM ATTO BLOIS VAN TRESLONG *enz. Opgedragen aan* W. C. H. Baron VAN LIJNDEN VAN BLITTERSWIJK *enz.* E. HOOGERHEYDEN, *delint.* G. KITSEN. *Sculpt. te Rotterdam*, plano formaat; — een *R. C. Monument*, met vele allegoriën enz. G. J. VAN DEN BERG, *del.* G. KITSEN, *Sculp. Rotterdam;* alsmede Portrait van N. VAN DER HULST, te vinden vóór zijn werk, onder den titel: *Gods grootheid uit de werken der Natuur, betoogd in eene Redevoering, uitgesproken op het Genootschap Verscheidenheid en Overeenstemming, te Rotterdam enz. ibid* 1805, in 8°. Het portret van Prof. GISBERTUS BONNET is wel het beste van zijne zeer schrale kunstbekwaamheden.

C. KRAMM.

Het wapen der van Oostens (*Aanteekening op het Bijbl.* 1855, bl. cxxii). Uit eene andere genealogie is mij sedert gebleken, dat PIETERNELLA WILMINA VAN HOORN is gehuwd geweest: 1°. aan Mr. JAN TRIP JANSZOON, Heer van *Berkenrode*, Bewindhebber der W. I. Comp.; — 2°. aan Jonkh. LUBBERT ADOLPH Baron TORCK, Vrijheer van *Rozendaal*, beschreven in de Ridderschap van *Gelderland*, kwartier van *Veluwe*, Burgemeester van *Nijmegen.* §. §.

SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

Bl. vii kol. 2. r. 11 v. b. staat: Kasteel *Waardenburg*, lees: Kasteel te *Waardenburg*.
— xiii —— 2. r. 23 v. o. —— uitgorr, lees: uitgors.
— xiv —— 1. r. 23 v. b. —— *Hebdomaden*, lees: *Hebdomadem*.
— xv —— 1. r. 32 v. b. —— te gunste, lees: ten gunste.
— xv —— 1. r. 34 v. b. —— en er is, lees: en is daar.
— xv —— 2. r. 19 v. o. —— *praedicendi morborum*, lees: *praedicendi eventus morborum*.
— xvii —— 2. r. 2 v. o. —— 1°., lees: verso.
— xviii —— 1. r. 14 v. b. —— *admirari*, lees: *admirare*.
— xxiv —— 1. r. 9 v. o. —— HARINCMA, lees: HARINXMA.
— xxvi —— 1. r. 4 v. o. —— *délies*, lees: *de lies*.
— xxix —— 2. r. 6 v. b. —— die, lees: dien.
— xxx —— 1. r. 18 v. o. —— T. a. p., lees: T. e. a. p.
— xxx —— 1. r. 16—14 v. o. staat: in de war, lees: in den war.
— xxx —— 1. r. 15 v. o. staat: garen, lees: gaarn.
— xxx —— 1. r. 13 v. o. —— Stad-, lees: stad-.
— xxx —— 1. r. 7 v. o. —— *bonja*, lees: *banja*.
— xxx —— 2. r. 3 v. b. —— *boo-*, lees: *bo-*
— xxxi —— 1. r. 11 v. b. —— DUKELS, lees: DUKES.
— xxxi —— 1. r. 12 v. b. —— enthaltend: Eine, lees: *enthaltend*, *eine*.
— xxxi —— 1. r. 14 v. b. verandere men de komma aan het einde des regels in een punt.
— xxxi —— 1. r. 22 v. b. is het punt achter *Orient* weg te nemen.
— xxxix —— 1. r. 25 v. o. staat: geaakerd, lees: geankerd.
— xxxix —— 2. r. 16 v. o. —— *Convivales*, lees: *Convivalis*.
— xxxix —— 2. r. 14 v. o. —— *auno*, lees: *anno*.
— xxxix —— 2. r. 10 v. o. —— *doctrimaque*, lees: *doctrinaque*.
— xxxix —— 2. r. 8 v. o. —— EYNDII FILII, lees: EYNDII, *filii*.
— xlvi —— 2. r. 11 v. b. —— *figuré*, lees: *figurée*.
— xlvi —— 2. r. 13 v. b. —— *singularitée*, lees: *singularité*.
— xlvi —— 2. r. 15 v. b. —— *figurés*, lees: *figurées*.
— xlvi —— 2. r. 16 en 17 v. b. staat: *choses très rares*, lees: *chose très rare*.
— xlvi —— 2. r. 24 v. b. staat: 1595, lees: 1596.
— xlvi —— 2. r. 18 v. o. —— *quadragesima postea*, lees: *quadragesimo post ea*.
— xlvii —— 1. r. 22 v. b. —— Provinsaalsch, lees: Provençaalsch.
— xlvii —— 1. r. 28 v b. —— COSQUE, lees: CREQUI.
— xlix —— 1. r. 16 v. o. —— SAXE, lees: SAKE.
— xlix —— 1. r. 15 v. o. —— VRIES, welligt zijn kleinzoon, lees: VRIES; welligt was deze zijn kleinzoon.
— xlix —— 1. r. 1 v. o. —— betoge, lees: betooge.
— liv —— 1. r. 12 v. b. —— *enaratio*, lees: *enarratio*.
— liv —— 1. r. 12 v. b. —— *obsedronis*, lees: *obsidionis*.
— liv —— 1. r. 16 v. b. —— 1604, lees: 1605.
— liv —— 1. r. 17 v. b. —— WASSENAAR, lees: WASSENAER.
— lvi —— 1. r. 14 v. o. —— Platinische, lees: Platonische.
— lvi —— 2. r. 21 v. o. —— sponsare, lees: sponsam.
— lviii —— 1. r. 24 v. o. —— SOCOMANS, lees: SOERMANS.
— lxii —— 2. r. 7 v. b. —— WOLPS, lees: WOLFS.
— lxii —— 2. r. 8 v. b. —— *Duilekkerland*, lees: *Luilekkerland*.
— lxii —— 2. r. 16 v. b. —— *Decamerana*, lees: *Decamerone*.
— lxiv —— 2. r. 10 v. o. —— URBISMA, lees: WIBISMA.
— lxiv —— 2. r. 8 v. o. —— SCAGEN, lees: SCAGHEN.
— lxviii —— 1. r. 22 v. o. —— 66, lees: 76.
— lxviii —— 1. r. 11 v. o. —— adlegate, lees: adlegati.
— lxxiv —— 1. r. 11 v. b. —— GERRIT VAN HEEMSKERK, lees: GERRIT, en.... VAN HEEMSKERK.
— lxxv —— 2. r. 15 v. b. —— BARIUS, lees: BAVIUS.
— lxxviii —— 1. r. 11 v. o. —— [?], lees: (*chef*).
— lxxviii —— 1. r. 7 en 6 v. o. staat: DIJCKA, lees: DIJCK.
— lxxviii —— 2. r. 16 v. b. staat: *Testommen*, lees: *Ter Tommen*.
— lxxix —— 1. r. 30 v. b. —— *f* 2,610,699,—15, lees: 261,669,—15.
— lxxix —— 1. r. 31 v. v. —— zoodat deze verzameling meer heeft, lees, op verzoek van den Heer C. KRAMM: zoodat deze verzameling, wanneer alles in 1847 aan de markt was geweest, meer zouden hebben.
— lxxx —— 1. r. 18 v. b. —— *pluricuum varissimorum*, lees: *plurimum rarissim.*
— lxxxvii —— 1. r. 2 v. b. —— MYNDYN, lees: MYRRDYN.
— xci —— 1. r. 33 v. b. —— *sables*, lees: *sable*.
— xcii —— 2. r. 34 v. b. —— *l'ecriture*, lees: *L'écriture*.
— xciv —— 2. r. 10 v. o. —— 1668, lees: 1768.
— xcvi —— 2. r. 21 v. b. —— het wapen, lees: tot wapen.
— civ —— 2. r. 1 v. b. —— dat, lees: dat het.

BLADWIJZER

VOOR HET

NAVORSCHER'S BIJBLAD.

A.

A. (A. &), Dichtregels uit de Hollandsche Praatvaar, *lxx.*
—— Kruisjes op de straatsteenen, *cxxv.*
—— Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire, *xlv.*
—— Nederlandsche volksoverleveringen, *xx.*
—— P. van Ray, J. van Gorkom, de heerlijkheid Bruchem, *cviii.*
—— Verbodene boeken in Nederland, *xlvi.*
A. (C. &), Deken van Ronse, *xxxviii.*
—— Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Bayer, *i.*
—— Poot aan poot, Louw is dood, *xxvi.*
—— Regnerus de Lover, *cxlix.*
—— Twent van Raaphorst, *xxi.*
A. (N. E.), Historisch kinderspel, *lxxxii.*
Aa (A. J. v. d.), Aanwijzing van de aloude Ottogracht, *xcvi.*
—— Afrikaan in de vorige eeuw tot Theologiae Doctor gepromoveerd, *cxlvi.*
—— Albrecht van Loo, *lxxviii.*
—— Anonymen, Pseudonymen, *cxlix.*
—— Beronicius, *lxxvi.*
—— Casparo Vanvitelli, *lxxvi.*
—— De geslachten Metius en Schelven, *lxxxix.*
—— Driestek, Twaalfstek, *cxxxviii.*
—— Het kasteel te Lage, *lxxv.*
—— Het woord dienst, *lxxxii.*
—— Nicolaas Wassenaer, *cxxxii.*
—— Volksbijgeloof, *cxxxii.*
—— Woorden in Noord-Holland, *cxliv.*
—— Zeeuwsche Geneeskundigen, *cxxxii.*
Aanhaling, Mediis tranquillus in undis, *xvii.*
—— Poot aan poot, Louw is dood, *xxvi.*
Aap („Den) vinden", *lxxxv.*
Aardewerk (Delftsch), *xlvii.*
Aarsen (A.), Aanvulling der Biographische schets van Hoogduitsche gezangdichters, *cxxviii.*
Aarsen (A.), Admiraal, *cxxvii.*
—— Amstelredams eer ende opcomen, *xx.*
—— Beemster, *cxlv.*
—— H. W. Daendels, *lxii.*
—— Glimlach, grimlach en glimplach, *cxxv.*
—— Het geslacht Wagenaar, *cxxxix.*
—— Het kaartspel, *cvi.*
—— Koppermaandag, *cii.*
—— Mr. Jan Jacob Mauritius, *lix.*
—— Naamsoorsprong van Antwerpen, *cviii.*
Abbema (W. A. J.), *xxiv.*
Acker (Vopiscus Horatius), *cxlvi.*
Admiraal, *xviii, cxxvii.*
Aelia Laelia Crispis (Grafschrift), *lvi, lvii.*
Aerts (Joannes Jacobus) enz., *xxv.*
Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, *lxxi, lxxii, cxlvi.*
Agathopeden, *lii.*
Ahasueros en Kores, *lxxxiii.*
Albertina Agnes (Portret van), *lxv, cxliv.*
Allumbrados of Illuminati, *cxli.*
Almanak (Eeuwigdurende) op een tabaksdoos, *xxxviii.*
Amerikaansche Predikanten, *xxiii.*
Amerongen (Het geslacht van), *c.*
Amstelredams eer ende opcomen, *xx.*
Anna-beeld (Zegel met St.), *lxviii.*
Anonymen, Pseudonymen, *lxxxvii, cxlix.*
Anthonies- (Utrechtsche St.) en St. Huberts-varkens, *xvi.*
Antwerpen (Naamsoorsprong van), *cviii.*
Aprilgekken, *cx.*
Aquanus (Cornelis), *cxxxviii.*
Arondeau (A.), *xxiv, cxxiv.*
Augustus, Brief van Americo Vespucci, *xxxviii.*
—— Is Hugo de Groot Roomsch gestorven?, *xv.*
Autographen, *cxii.*
Avis (W.), Groot tooneel van verwarringen, *xcv.*

B.

B., Historisch kinderspel, *cxlvii.*
—— Mistelbloem, Marentak, *xi.*
B.—A. (D.), Het geslacht Cabeljauw, *cxxxviii.*
B. (C. A.), Casparo Vanvitelli, *cxlvii.*
B. (C. G.), „Daar komt Pauwel Jonas (Prins Eneas) aan", *ii.*
—— De Fransche slag, *xxvii.*
—— Lage kerkdeuren, *xxxviii.*
—— Munten van het Fransche Keizerrijk, *cx.*
—— Oude gravuren met spreekwoorden, *xciii.*
—— Schoonschrijvers, *xciii.*
B. (C. W.), Een riem onder het hart steken, *cxxvii.*
B. (J. d.), Van Meteren's „Geschiedenissen", *lxv.*
B—s, Epo Boëtius van Roordahuizum, *xcvii.*
—— Oude gravuren met spreekwoorden, *xciii.*
—— Schoonschrijvers, *clii.*
—— Zonderling Latijnsch vers, *cii.*
B—s (W. B. S.), Macaronische poëzij, *cxiv.*
—— Puntdicht op Paus Innocentius VIII, *cxix.*
B. (v. D. v.), Het geslacht Engelenberg, *xcix.*
—— Zegel met St. Anna-beeld, *lxviii.*
Baan (J. v. d.), Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, *lxxi.*
—— A. Arondeau, *cxxiv.*
—— Invoering der boekweit in de Nederlanden, *cv.*
—— Jongste dorpen in Zeeland, *lv.*
—— Jean Léger en Jaques Brez, *xciv.*
—— Simon Stevin, *cii.*
—— Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts, *c.*
Bacchus in de spreekwoordentaal, *xxvii.*
Balkenbrij, *xcix.*
Ballade, Romance, *xlvi.*

Barons en Comtes (Nederlandsche) de l'Empire, *xlv, cxxv.*
Bayer (Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en), *i.*
Beemster, *cxlv.*
Beest (Het hooge huis te), *li.*
Beghin ende voortgangh van de O. I. Compagnie in 1646, *cxii.*
»Bekend zijn als de bonte hond", *lxviii.*
Belegh (Het) van Leyden, *liii.*
Bemmel en Bayer (Geslachtlijsten der familiën van), *i.*
„'k Ben in de boonen", *xxx.*
Bergen (Van), de turfschipper van Breda, *v, cxxii, cxxiii.*
Beronicius, *lxxvi.*
Bestrating van wegen (Eerste) in Zeeland, *xxii.*
Bestuurders, Pacheco te Vlissingen omgebragt, *clii.*
Beul (Een vermomde), *lxxxv.*
Beveren (Johan van) en Louys de Maulde, *lxxv.*
Bibliotheken (Openbare) in Nederland, *xvi, cxxv.*
Bibliothèques de l'Europe (Traité des), *xc.*
Bidden, *lxxxviii.*
Bilderdijk (Twee min bekende gedichten van), *c.*
Blaauwe of geregtssteenen, *xcii.*
Bloemenmeisje (Het), *xlvii.*
Bloemhof" (»Een) van Mr. Adr. Koerbach, *xlix, cxxxi.*
Boddraagster, *xcii.*
Boeken (Verbodene) in Nederland, *xlvi, cxxv.*
Boekstapelen, *cxxxix.*
Boekweit (Invoering der) in de Nederlanden, *cv.*
Boeles (W. B. S.), Nederduitsche gedichten in onderscheidene talen overgezet, *cvi.*
Boeren door Floris V tot ridders geslagen, *cxix.*
Boerhaave (Aanhaling uit), *cxxvii.*
Boffen, *xxxii.*
Bois (Du) genaamde Predikanten, *cviii.*
Bolten (Arnold), *lxxxvii, cliii.*
Br. (v.), Petrus en Dominicus Tiara, *cxxxix.*
Brederode (Het geslacht), *lxx, cxlv.*
Brez (Jaques) en Jean Léger, *xciii, xciv.*
Brief op goud geschreven, *cxlvi.*
Brixiusnacht, *lxxxvii.*
Broeke (Pieter van den), *cviii, cix.*
Brouwer (Catherina), *xv.*
Bruchem (P. van Ray, J. van Gorkum, de heerlijkheid), *vi, cviii.*
Bruin (F. de), Kondodad, *liii.*
Bruinvis (C.W.), Dagverhalen van Nederl. Gezanten, *lv.*
—— De geslachten Metius en Schelven, *cxlviii.*
—— Driekleurige katers, *cxxxi.*
—— Een vermomde beul, *lxxxv.*
—— Factieteekens, *lxvii.*
—— Gerardus Listrius, *cxxxix.*
—— Heilige Geesthuizen, *cxxxvii.*
—— Het geslacht Streso, *cxxx.*
—— Het kasteel te Lage, *lxxvi.*
Bruinvis (C.W.), Kansel-oppositie tegen Koning Lodewijk Napoleon, *lx.*
—— Kruisjes op de straatsteenen, *xiv.*
—— Nachtwachtliedjes, *cxxiv.*
—— Opschriften van kerkklokken, *xi.*
—— Stuk sta vast, *lxx.*
—— Woorden in Noord-Holland, *cxliv.*
Buddingh' (D.), Loo, *xxxii.*
—— Naamsoorsprong van Monster, *lxxii.*
Buyldragers, *xx.*
Bijbel (De) in het Amerikaansch, *xliv, xlv.*

C.

C—a, 'k Ben in de boonen, *xxx.*
—— „Een riem onder het hart", *xxix.*
—— Historisch kinderspel, *lxxxi.*
—— Kraamvrouw, *cxxiii.*
—— Nederlandsche natuurkundigen, *lx.*
—— Spreekwoorden, spreuken en spreekwijzen, *xxx.*
C. (C. C.), Napoleon te Amsterdam, *xxiii.*
C. (W. H.), Het mannetje in de maan, *xxvi.*
Cabbale (Trigonale) enz., *xxxix.*
Cabeljauw (Het geslacht), *lviii, cxxxviii.*
Camhout (Johannes), *cxii.*
Campbell (Mr. J. W.) genoemd Kumpel, *cxxxviii.*
Canu (Robert Robertsz. le), *xxxiii, xxxiv.*
Carlos, Het geslacht van Ameron-gen, *c.*
Caron (François), *cviii.*
Cativigheydt, *xxxviii.*
Cats (Ouders van Jacob), *cxvii.*
Cats' werken (Uitgave van), *xcix.*
Chaloeda, „'k Ben in de boonen", *xxx.*
—— Glimlach, grimlach en glimplach, *xi.*
—— Kind met drie hoofden, *iv.*
Childerik III en Klotarius IV, *xxiv.*
Christus" (De „Navolging van), *cliii.*
Chronyk (De) van Klaas Kolijn, *xlviii.*
Chronogrammen, *cxxxi.*
Cleve (Johanna Constantia), *cxxvi, cxxvii.*
Cohorn (De Generaal) *cxix.*
Colenaer (Augustinus de), *civ.*
Colenaer (Pieter de), *cv.*
Comtes en Baron de l'Empire (Nederlandsche), *xlv, xxv, cli.*
Constanter, Blaauwe of geregtssteenen, *xcii.*
—— Boddraagster, *xcii.*
—— Met spek schieten, *xciv.*
—— Misscherig, *xc.*
—— De Niezel, de Kneuterdijk, de Neude, *lxxxix.*
—— G. Vossius, *lxxxix.*
Constanter (Handteekening), *clii.*
Cras (H. C), *xvi.*

D.

Δ, Autographen, *cxii.*
—d, Heraldische vragen, *xcv.*
D. (J.) L., Agathopeden, *iii.*
—— Daar loopt wat van St. Anna onder, *xlii.*
—— Van Bergen, de turfschipper van Breda, *cxxiii.*
—— Geschiedenis der geneeskunde in Nederland, *cxviii.*
—— De naam Groningen, *lxv.*
—— Jan Heinrich Jarichs van der Leij, *lxiv, cxliii.*
—— Ridders der Tafelronde, *cxxix.*
—— Simon de Vries en zijn boek, *xxi.*
—— Woorden in Noord-Holland, *xliii.*
D. (L. C. D. v.), Arnold Bolten, *lxxxvii.*
„Daar komt Pauwel Jonas (Prins Eneas) aan", *ii.*
Daar loopt wat van St. Anna onder, *xlii.*
Daendels (H. W.), *lxii.*
Dagverhalen van Nederl. Gezanten, *lv, cxxxiv.*
Damspel, *ix.*
Danswijck in Schottlandt, *cxxi.*
Deken van Ronse, Kuykelier enz., *xxxviii.*
Delftsch aardewerk, *cxxviii.*
Deuren (Gesloten) in Noord-Holland, *lxxxiv.*
Dever, *lxiv.*
Dichters der Evang. Gezangen, *ciii, civ.*
Dienst (Het woord), *lxxxii.*
Die wat weet moet het zeggen, Het geslacht Brederode, *cxlv.*
Dodonaeus (Rembertus), *ix, xxxiv.*
Domesday Book, *cxviii.*
Downing (G.), *xxiii.*
Drebbel (Uitvindingen van Cornelis), *xxxiv, xxxv.*
Drenkelingen (Geen) zonder overheid op te halen, *vi.*
Driestek, Twaalfstek, *lix, cxxxviii.*
Duivelen (»De zeven) regerende en vervoerende de hedendaagsche dienstmaagden", *xxi.*
Duyck (Journaal van A.), *xxv, cxxvii.*
Dijcke (Het geslacht van van), *lxxviii.*

E.

E. (..R.), Augustinus de Colenaer, *civ.*
—— Cornelis Aquanus, *cxxxviii.*
—— Pieter de Colenaer, *cv.*
—— De geslachten Metius en Schelven, *cxlviii.*
—— Het geslacht Geldorps, *lxxxiv.*
—— Henry Isaac en zijn geslacht, *cv.*
—— De Jode, *civ.*
—— P. de Lange, P. v. d. Broeke, H. Zwaerdecroon, *cviii.*
—— Petrus Leupenius, *cxiii.*
—— Leesteekens, *vi.*

E. (..R.), Abraham van Linge, *cxiv.*
—— Ouders van Jacob Cats, *cxvii.*
—— Job de Rieu, *cxx.*
—— Hans Vredeman de Vriese, *lxv.*
—— Truytje Roemer Visscher, *cxxxvi.*
Edele steenen, *cliii.*
Eegenisse, *xxvi.*
Eenhoorn, *lxxxix, ciii.*
Effen (Melchior Justus van), *iv, cxxii.*
Egmondsche handschriften, *cxix.*
Ei of ij in rijm gesteld, *lxxii.*
..Elsevier, Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot Theologiae Doctor gepromoveerd, *lxxi.*
—— A. Arondeau, *cxxiv.*
—— Van Bergen, de turfschipper van Breda, *v.*
—— Het geslacht Cabeljauw, *lviii.*
—— H. C. Cras, *xvi.*
—— Eeuwigdurende almanak op een tabaksdoos, *xxxviii.*
—— Het paardrijden en de wiskunde, *cxliv.*
—— Tancredo de Rohan, *cxxxv.*
—— Gazette de Leyde, *xli.*
—— Geslacht Middelhoven, *xxxi.*
—— Gomes van Trier, *cxiv.*
—— Ludolph Potterus, *civ.*
—— De familie Ravensberg, *v.*
—— Simon van der Stel, *lxxxiii.*
—— Uitvindingen van Cornelis Drebbel, *xxxv.*
Emde (van), Renatus van Oranje, *cxlvi.*
Emmerik (Beschrijving van), *cxl.*
En leer mij, IJ of ei in rijm gesteld, *lxxii.*
Engelberts (Standplaatsen van Ds. E. M.), *c.*
Engelenberg (Het geslacht), *xcix.*
Engeltje van der Vlies, *cx.*
Epo (Boëtius) van Roordahuizum, *xcvii.*
Erasmus (Bibliotheek van), *l.*
Erfleen (Onversterfelijk), *lxxxii.*
Ermijn (D'), De geslachten Nersen en de Nuersen, *lxxi.*
Escuriaalsche H. SS., *xxi.*
Espinoy (Ph. de l'), Recherche des antiquités de Flandres, *vi.*
Everts, Berijmde vertalingen der Psalmen, *lxxx.*
—— Historisch kinderspel, *lxxxii.*
Eijeren met beijeren, *xlviii.*
Eyndius (Jac.), *xxxix*
Ezel (De) van Avignon, *cxlii.*

F.

F., Johan de Kanter Philz., *xlix.*
2—φ, Begraafplaats van J. F. Martinet, *cxii.*
——Beteekenis van sommige voornamen, *cxxxii.*
—— Dagverhalen van Nederlandsche Gezanten, *lv.*
—— Ouders van Jacob Cats, *cxvii.*
—— Regnerus de Lover, *lxxxviii.*
F. (D.), Portretten van het huis van Oranje, *cxxxii.*
F. (K. v.), Zonderling Latijnsch vers, *xxxvi.*
F. (W. J.), Klokkenspel, *cxxi.*
—— Klokkenspelen, *xlii.*
—— De kastelein van Utrecht, *xlix, cxxxi.*
—— Kruisjes op de straatsteenen, *cxxv.*
—— Werken over de muzijk door Galilei, *cxxxix.*
Factieteekens, *lxvii, cxliv.*
Familieverbindtenissen voor de regeringsposten in Holland, *liv.*
Familiewapens, *xc, cl, cli.*
Figuurlijke verzen, *cxxvii.*
Firmaria (Henricus de), *lxxxv.*
Fransche slag (De), *xxvii.*
Freiligrath (Ferdinand), *lxii.*
Fret (P.), Hervormde Predikanten van den polder van Namen, *cxiii.*
—— Johannes Camhout, *cxii.*
—— Zeeuwsche Geneeskundigen, *liii.*
Freule, *cl.*
Floris V (Boeren door) tot ridders geslagen, *cxix.*

G.

Gagelland, *xviii, cxxii.*
Galgemalen, *xliii.*
Galilei (Werken over de muzijk door), *cxxxix.*
Gapers voor de winkels van droogisten, *xx.*
Gaston, Familiewapens, *cl.*
Gazette de Leyde, *xli.*
Gealliteerde woorden en zegswijzen, *ix, xi.*
Gedichten (Nederduitsche) in onderscheidene talen overgezet, *cvi, cvii.*
Gekken (April-), *cx.*
Geldorps (Het geslacht), *lxxxiii, lxxxiv.*
Geleerde kaarten, *lxii, lxiii.*
Geneeskunde (Geschiedenis der) in Nederland, *cxviii.*
Geneeskundigen (Zeeuwsche), *liii, cxxxii.*
Geneesmiddelen (Vreemde), *xx.*
Geregts- of blaauwe steenen, *xcii.*
Germes (Adam Karelsen of Adam Karels van Germes), *xl.*
Gezangdichters (Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd.), *xxiii, cxxviii.*
Gezangen (Ambten der dichters van de Evang.), *xlvii.*
Gezangen (Dichters der Evang.), *ciii, civ.*
Glimlach, grimlach en glimplach, *xi, xii, xiii, cxxiv.*
God save the King, *vii.*
Godgeleerde Tijdschriften, *xxiv.*
Godgeleerden, *lxxiv.*
Goejanverwellensluis, *lxxxix.*
Gomes van Trier, *cxiv.*
Gooiland, *xvii.*
Gorkum (J. van), P. van Ray, de heerlijkheid Bruchem, *vi, cviii.*
Gouda van Swindrecht (Het geslacht de), *ii, cxiv.*
Gr. (v.), Robert Robertsz le Canu, *xxxiv.*
Graaf, *cxv, cxvi.*
Graafschap („De" of „het"), *xi.*
Graalsbeker (St.) en tempel Monsalvar, *cxxiii.*
Grafschrift Aelia Laelia Crispis, *lvi, lvii.*
Grafschrift te Doornik, *xliii.*
Grafschriften (Register van), *cxxix.*
Grafschriften (Register van), Johan Pryce, *lxxiii.*
Gravuren (Oude) met spreekwoorden, *xciii.*
Groningen (De naam), *lxv.*
Groot (De kist van Hugo de), *xix.*
Groot (Is Hugo de) Roomsch gestorven?, *xv.*
Grotius Roomschgezind, *cviii.*

H.

H., Monteringen van de gewapende schutterijen en burgerkorpsen in Nederland, *xcv.*
H. (A. A. C.), Napoleon te Amsterdam, *xxiii.*
H. (C. M. A.), Renatus van Oranje, *lxxxv.*
H. (d H.), Familiewapens, *cli.*
—— Het geslacht van van Dijcke, *lxxviii.*
—— Jan Heinrich Jarichs van der Ley, *lxiv.*
—— Carel en Rodolf van Lennep, *cxii.*
—— Schilderen, *lxv.*
H. (L. v.), Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Bayer, *i.*
—— Het geslacht van de Laar, *xxxviii.*
—— Het wapen van Macassar, *xxxi.*
—— Walraven van Heeckeren, *liii.*
HR., Afschrift van den Bijbel door Klaas Kommers, *cxvi.*
H. (T. t.), Bidden, *lxxxviii.*
Haar (Judas Iscariot met rood), *vi.*
Haar uit de put van 't oudemannenhuis, *cxv.*
Haerlemmer-Meerboeck, *xl.*
Halberma (L. E. G. H.), Een luir is geen kakstoel, *xc.*
—— Muntingh, Schultingh, Scholingh, *xcv.*
—— Rouwvoer, *xci.*
—— Speculaat voor St. Nicolaasgebak, *xc.*
—— Vischjes, *xcix.*
Hamconius (Martinus), *lxviii.*
Handteekening als toetsteen van het karakter, *lxxxviii.*
Hebreeuwsche poëzy (De) in Nederland, *cxi.*
Heeckeren (Walraven van), *lii, liii.*
Heerman (Franciscus), *xxxix.*
Hei (Te) of te fei, *xciii.*
Heilige Geesthuizen, *cxxxvii.*
Heiligmaker, *c.*
Heraldische vragen, *xcv, xcvi, cli.*
Hettema (M. de Haan), De Generaal Cohorn, *cxix.*
Hier ligt een zoon met zijne moeder, *cxxv.*
Historisch kinderspel, *lxxx, lxxxi, lxxxii, cxlvii.*
Historisch kinderspel, Uilenbord, *cxlvii.*

Hollandsche tuin, *lxxxviii.*
Holy (De Ridderhofstad), *lxii.*
Hoofden (Kind met drie), *iv.*
Hooft (Reisverhaal door Italië van P. C.), *l.*
Hooft en Vondel (Zwagerschap tusschen), *lx.*
Hooglied, *xcvii*, *xcviii.*
Hooi (Te) en te gras, *xxxiii.*
Huberts (St.) genootschappen, *lxi.*
Huberts varkens (Utrechtsche St. Antonies en St.), *xvi.*
Hull (W. van den), Kraamvrouw, *vi.*
Hulten (Het Familiewapen van van), *xcii.*
Huygens oogentroost, *lix.*

I.

I. (J. L. A.), Aanhaling uit Boerhaave, *cxxvii.*
—— Authentieke stukken betrekkelijk Jan de Witt, *cxli.*
—— Beghin ende voortgangh van de O. I. Compagnie in 1646, *cxii.*
—— Baron Sijberg, *li.*
—— Casparus Wachtendorp, *cxl.*
—— Chronogrammen, *cxxxi.*
—— Johanna Constantia Cleve, *cxxvii.*
—— Dagverhalen van Nederlandsche Gezanten, *cxxxiv.*
—— De leer van David Joris enz., *cxxiii.*
—— Den galanten Mercurius, *lxxvii*, *cxlvii.*
—— Du Bois genaamde predikanten, *cviii.*
—— „Een bloemhof" van Mr. Adr. Koerbach, *xlix*, *cxxxi.*
—— Egmondsche Handschriften, *cxix.*
—— François Caron, *cviii.*
—— Factieteekens, *lxvii.*
—— Het geslacht Streso, *cxxx.*
—— Het tractaat „Praeadamitae", *cxl.*
—— Marco Paolo, *cxxiv.*
—— „Morghewecker", *cxi.*
—— Mr. J. W. Campbell, genoemd Kumpel, *cxxxviii.*
—— Openbare Bibliotheken in Nederland, *cxxv.*
—— Traité des Bibliothèques de l' Europe, *xc.*
—— Uitgave van Cats' werken, *xcix.*
—— Verbodene boeken in Nederland, *cxxv.*
—— P. de Wacker van Zon, *cxlv.*
—— Zjermesz. (Adam Karelsen) of Adam Karels van Germes, *xl.*
Ichneutes, Geleerde kaarten, *lxii.*
—— Jan Heinrich Jarichs van der Leij, *lxiv.*
—— Romulus premier Roi, *xcvii.*
Iemand in de mot hebben, *viii.*
Innocentius VIII (Puntdicht op Paus), *cxix.*
Isaac (Henry) en zijn geslacht, *cv.*
Iscariot (Judas) met rood haar, *vi.*

J.

J. (L.), Afbeelding van Oldenbarneveld's onthoofding, *cxvii.*
—— Brief van Americo Vespucci, *xxxviii.*
—— Ballade, Romance, *xlvi.*
—— De Bijbel in het Amerikaansch, *xlv.*
—— Dichters der Evang. Gezangen, *civ.*
—— Dichtregels uit „de Hollandsche praatvaar", *cxlvi.*
—— Driestek, Twaalfstek, *cxxxviii.*
—— Edele steenen, *cliii.*
—— „Een bloemhof" van Mr. Adr. Koerbach, *xlix.*
—— Factieteekens, *cxliv.*
—— Handteekening Constanter, *clii.*
—— Het geslacht Brederode, *lxx.*
—— Geleerde kaarten, *lxiii.*
—— Jan Luiken, *cxliv.*
—— De Hebreeuwsche poëzy in Nederland, *cxi.*
—— Macaronische Poëzy, *cxv.*
—— Nederlandsche Comtes en Barons de l'empire, *clii.*
—— Oorlam, *xlvii.*
—— Pleitmemorie enz. voor Mr. F. Lievens Kersteman, *lii.*
—— Een schrijver over de ontdekking van Amerika, *lxv.*
—— Spieghel der Spaensche tyrannye, *lxiii.*
—— Vopiscus Horatius Acker, *cxlvi.*
J. (S.), Balkenbrij, *xclx.*
—— Cativigheydt, *xxxviii.*
—— Eenhoorn, *lxxxix.*
—— Historisch kinderspel, Uilenbord, *cxlvii.*
—— Nakomelingen van Martijn Luther, *lxxxvi.*
—— Paellanders, *lxx.*
Jacobus, Goejanverwellensluis, *lxxxix.*
Jan Salie, *cxxv.*
Jode (De), *xxxvii*, *civ.*
Joris, (De leer van David), *xxxiv*, *cxxviii.*

K.

K., Het geslacht Wijntgens, *lxi.*
—— Register van grafschriften, *cxxix.*
K. (A. E.), Heiligmaker, *c.*
K. (J.), Jacobus Voorda, *lxxv.*
K. (J. C.), Grafschrift op J. A. Streso, *xx.*
—— Speelrijmen, *iv.*
Kaarslicht bij Veilingen, *xviii.*
Kaarten (Geleerde), *lxii*, *lxiii.*
Kaartspel (Het), *cvi.*
Kadaster, *ci.*
Kanseloppositie tegen Koning Lodewijk Napoleon, *lx.*
Kanter (Johan de) Philz., *xlix.*
Kastelein (De) van Utrecht, *xlix*, *cxxxi.*
Katers (Driekleurige), *cxxxi.*
Kelsen (G.), *xliii.*
Kerkdeuren (Lage), *cxxviii.*
Kerkklokken (Opschriften van), *cxi.*
Kerkzakje (De staatkunde van het), *xxiv.*
Kersteman (Pleitmemorie enz. voor Mr. F. Lievens), *lii.*
Kind met drie hoofden, *iv.*
Kinderspel (Historisch), *lxxx*, *lxxxi*, *xxxii*, *cxlvii.*
Kist (De) van Hugo de Groot, *xix.*
Klotarius IV en Childerik III, *xxiv.*
Kleuren van de Nederlandsche vlag, *li*, *lii.*
Klokkenspel, *cxx*, *cxxi.*
Klokkenspelen, *xlii.*
Koerbach („Een bloemhof" van Mr. Adr.), *xlix.*
Kolijn (De Chronyk van Klaas), *xlviii.*
Kommers (Afschrift van den Bijbel door Klaas), *cxvi.*
Kondodad, F. de Bruin, *liii.*
Koppermaandag, *cii.*
Kores en Ahasueros, *lxxxiii.*
Kneuterdijk (De), de Neude, de Niezel, *lxxxix.*
Kramm (C.), „Bekend zijn als de bonte hond", *lxviii.*
—— Van Bergen, de turfschipper van Breda, *cxxii.*
—— De Eenhoorn, *ciii.*
—— De ezel van Avignon, *cxlii.*
—— De plank misslaan, *li.*
—— Het geslacht Geldorps, *lxxxiii.*
—— Graaf, *cxv.*
—— G. Kelsen, *cliii.*
—— Metzu's kraambezoek, *lxxviii.*
—— Paellanders, *lxx.*
—— Schilderen, *lxv.*
Kraambezoek (Metzu's), *lxxviii*, *lxxix.*
Kraamvrouw, *vi*, *cxxiii.*
Kruisjes op de straatsteenen, *xiv*, *cxxv.*
Kuchlinus (Echtgenoote van Johannes), *lviii.*
Kuykelier enz., Deken van Ronse, *xxxviii.*

L.

L., Aelia Laelia Crispis, *lvi.*
—— Familieverbintenissen voor de regeringsposten in Holland, *liv.*
—— Nachtwachtliederen, *ix.*
—— P. van Ray, J. van Gorkum, de heerlijkheid Bruchem, *vi.*
—— Tancredo de Rohan, *lvi.*
—— Zeeuwen van het Bestuur der Leydsche Hoogeschool uitgesloten, *lviii.*
△L Kadaster, *ci.*
L. (C. P.), Danswyck in Schoklandt, *cxxi.*
—— „Een Bloemhof" van Mr. Adr. Koerbach, *cxxxi.*
L. te V., Hooglied, *xcviii.*
Laar (Het geslacht van de), *xxxviii.*
Laboranter, Kleuren van de Nederlandsche vlag, *li.*
—— Het wapen der van Oostens, *xxxix.*

Laboranter, P. de Lange, P. v. d. Broeke, H. Zwaerdecroon, *cxix.*
—— G. Vossius, *lxxxix.*
—— Zacharias Wagenaer, *cxxix.*
Laer (Het geslacht van), *cxiii.*
Lage (Het kasteel te), *lxxv, lxxvi, cxlvi.*
—— De galante Mercurius, *lxxvi.*
—— Historisch Kinderspel, *lxxxii.*
—— Middel tegen slangengift, *xxxviii.*
Lambert Hendriksz. genaamd Moy Lambert, *cxvii.*
Land (Het) hebben, *xix.*
Landebach (Hans van), *xix, cxxvii.*
Lange (Pieter de), *cviii, cix.*
Laodicensen (Brief van Paulus aan de), *vii.*
Lasco (Catachismus van Johannes a), *cxl.*
Leesteekens, *vi.*
Leeuwen (Van), *xcv.*
Legendo et Scribendo, Het geslacht Geldorps, *lxxxiv.*
—— Het geslacht Streso, *cxxx.*
—— Godgeleerden, *lxxiv.*
—— Handteekening als toetssteen van het karakter, *lxxxviii.*
—— Hollandsche tuin, *lxxxviii.*
—— Hooge ouderdom in Zeeland, *lxxxvi.*
—— Jean Léger en Jaques Brez, *xciii.*
—— Louys de Maulde en Johan van Beveren, *lxxv.*
—— Oostende of Ostende, *lxxxvi.*
—— Prins Frederik van Oranje, *lxxvii.*
—— Het zegel van Leycester, *lxxiv.*
Leger (Jean) en Jaques Brez, *xciii, xciv.*
Lennep (Carel en Rudolf van), *cxii.*
Leodorik, Domesday Book, *cxviii.*
Letterverkeer, *clii.*
Leupenius (Petrus), *cxiii.*
Ley (Jan Heinrich Jarichs van der), *lxiv, cxliii.*
Leycester (Het zegel van), *lxxiv.*
Leyde (Gazette de), *xli.*
Leydsche Hoogeschool (Zeeuwen van het Bestuur der) uitgesloten, *lviii.*
Lidewijd (De Heilige), *cv.*
Liederen (Oude) en hunne zangwijzen, *xlv.*
Linge (Abraham van), *cxiv.*
Listrius (Gerardus), *lxi, cxxxix.*
Loo, *xxxii.*
Loo (Albrecht van), *lxxviii.*
Lover (Regnerus de), *lxxxviii, cxlix.*
Luiken (Jan), *lxvii, cxliv.*
Luilekkerland, *lxii, cxlii.*
Luir (Een) is geen kakstoel, *xc.*
Luther (Nakomelingen van Martijn), *lxxxvi.*

M.

M., Judas Iscariot met rood haar, *ci.*
M. (J.), De toovenaar Merlijn, *xxxvli.*
M. (J.), De Eenhoorn, *ciii.*
—— Eerste berijmde verzen, *ci.*
—— Engeltje van der Vlies, *cx.*
—— Felipe Mey, *xl.*
—— Geen drenkelingen zonder overheid op te halen, *vi.*
—— Het boek „de Tribus Impostoribus, *cliii.*
—— Het Patrimonium van St. Petrus, *xxxvi.*
—— Klein menschenras, *cvi.*
—— Luilekkerland, *cxlii.*
—— Muzijk-instrument van Hollandsche uitvinding, *cxxii.*
—— Shakspeare in 't Slavisch, *cxii.*
—— Spaansch-Hollandsche woorden, *lv.*
—— St. Graalsbeker en tempel Monsalvar, *cxxiii.*
—— Ridders der Tafelronde, *i.*
M⁰., Boeren door Floris V tot ridders geslagen, *cxix.*
—— Graaf, *cxvi.*
—— Grotius Roomschgezind, *cviii.*
—— Het geslacht Geldorps, *lxxxiv.*
—— Het geslacht von Waes, *xci.*
—— Het geslacht van Wijngaarden, *xci.*
—— Heraldische vragen, *cli.*
—— Het kasteel te Lage, *cxlvi.*
—— Onbekende wapens, *xcvi.*
—— Onversterfelijk erfleen, *lxxxii.*
—— Pierre l'Oiseleur de Villiers, *lxii.*
—— Van Leeuwen, *xcv.*
M. (P J. v.), Gegallicereerde woorden en zegswijzen, *xi.*
—— Melchior Justus van Effen, *iv.*
—— Maan (Het mannetje in de), *xxvi.*
Maas (De nieuwe) beneden Heusden, tot Woudrichem en Loevestein, *cxl.*
Macaronische poëzy, *cxiv, cxv.*
Macasser (Het wapen van), *xxxi.*
Marentak, Mistelbloem, *xi.*
Marnix (Philips van) *xcviii, xcix.*
Martinet (Begraafplaats van J. F.), *cxii.*
Martini (H. B.), De Jode, *civ.*
Maulde (Louys de) en Johan van Beveren, *lxxv, cxxxvi.*
Mauritius (Mr. Jan Jacob), *lix.*
Mechelen (De Jonkvrouw van), *xxv.*
Mediis tranquillus in undis, *xvii.*
Meer (van der), Openbare Bibliotheken in Nederland, *xvi.*
Menschenras (Klein), *cvi.*
Mercurius (De galante), *lxxvi, lxxvii, cxlvii.*
Merle (Engel Willemsz. de), *lxxxvi.*
Merlijn (De toovenaar), *lxxxvi.*
Merwede (Huis te), *cii.*
Meteren's (van) Geschiedenissen, beginnende van 1595, *lxv.*
Metius en Schelven (De geslachten), *lxxxix, cxlviii.*
Metzu's kraambezoek, *lxxviii, lxxix.*
Mey (Felipe), *xl.*
Meijer, Meijerij, *xvii.*
Middelhoven (Geslacht), *xxxi.*
Misscherig, *xc.*
Mistelbloem, Marentak, *xi.*
Moermannetje, *vii.*
Monsalvar (St. Graalsbeker en tempel), *cxxiii.*
Monster (Naamsoorsprong van), *lxxii.*
Monteringen van de gewapende schutterijen en burgerkorpsen in Nederland, *xcv.*
Moor ('t Geslacht de), *xxiii.*
Moord (De) steken, *xvii.*
„Morghenwecker" betitelde werken, *cxi.*
Mos. (Traj-), „Een riem onder het hart", *xxx.*
—— Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire, *xlv.*
Munten van het Fransche Keizerrijk, *cx.*
Muntingh, Schultingh, Scholtingh, *xcv.*
Muntteeken van 1817 op eene munt van 1790, *cxxviii.*
Muzijkinstrument van Hollandsche vinding, *v, cxxii.*

N.

N. (B.), Dichters der Evang. Gezangen, *ciii.*
—— Portret van Albertina Agnes, *cxlvi.*
N. (L.), Geleerde kaarten, *lxii.*
N. (P.), Utrechtsche St. Antonies en St. Huberts varkens, *xvi.*
—— St. Huberts Genootschappen, *lxi.*
N. (V. D.), Aanteekeningen op Mr. S. de Winds Bibliotheek van Nederl. Geschiedschrijvers, *cxl.*
—— Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. Gezangdichters, *xxiii.*
—— W. A. J. Abbema, *xxiv.*
—— Aegidius of Gillis Rijckegens, *xv.*
—— Joannes Jacobus Aerts, enz. *xxv.*
—— Afschrift van den Bijbel door Klaas Kommers, *cxvi.*
—— Ambten der dichters van de vang. Gezangen, *xlvii.*
—— Amerikaansche Predikanten, *xiii.*
—— A. Arondeau, *xxiv.*
—— Het Belegh van Leyden, *liii.*
—— Berijmde vertalingen der Psalmen, *lxxx.*
—— Beschrijving van Emmerik, *cxl.*
—— Van Bergen, *v.*
—— Catherina Brouwer, *xv.*
—— Boekstapelen, *cxxxix.*
—— Catechismus van Johannes a Lasco, *cxl.*
—— F. de Bruin, Kondodad, *liii.*
—— Het geslacht Cabeljauw, *lviii.*
—— De Chronyk van Klaas Kolijn, *xlviii.*
—— Delftsch Aardewerk, *xlvii.*
—— Dever, *lxiv.*
—— Dichters der Evang. Gezangen, *ciii.*
—— Driestek, Twaalfstek, *lix.*
—— G. Downing, *xxiii.*

N. (V. D.), Het geslacht van van Dijcke, *lxxviii.*
—— Eegenisse, *xxvi.*
—— Een riem onder het hart steken, *xviii.*
—— Eerste bestrating van wegen in Zeeland, *xxii.*
—— Ph. de l'Espinoy, Recherches des antiquités de Flandre, *vi.*
—— Jac. Eyndius, *xxxix.*
—— Het Familiewapen van van Hulten, *xcii.*
—— Figuurlijke verzen, *xlvi.*
—— Galgemalen, *xliii.*
—— Gazette de Leyde, *xli.*
—— Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Baijer, *i.*
—— Gagelland, *xviii.*
—— Glimlach, grimlach, glimplach, *xiii.*
—— God save the King, *vii.*
—— Godgeleerde Tijdschriften, *xxiv.*
—— Godgeleerden, *lxxiv.*
—— Gooiland, *xvii.*
—— Het geslacht de Gouda van Swindrecht, *cxiv.*
—— Grafschrift op Teunis met zijn wijf, *xiii.*
—— Graven de Wit, *xci.*
—— De naam Groningen, *lxv.*
—— Haerlemmer-Meerboeck, *xl.*
—— Martinus Hamconius, *lxviii.*
—— Walraven van Heeckeren, *lii.*
—— Henricus Firmaria, *lxxxv.*
—— Franciscus Heerman, *xxxix.*
—— Heraldische vragen, *xcvi.*
—— Hervormde gemeente te Ritthem, *xiii.*
—— De Ridderschap Holy, *lxii.*
—— Het Hooge Huis te Beest, *li.*
—— 't Huis te Stomp te Waardenburg, *vii.*
—— Huijgens' oogentroost, *lix.*
—— Iemand in de mot hebben, *viii.*
—— Ik zal hem troef geven, *xxxiii.*
—— De Jode, *civ.*
—— De leer van David Joris, *xxxiv.*
—— Journaal van A. Duyck, *xxv, cxxvii.*
—— De kist van Hugo de Groot, *xix.*
—— Klotarius IV en Childerik III, *xxiv.*
—— Echtgenoote van Johannes Kuchlinus, *lviii.*
—— Het geslacht van Laer, *cxiii.*
—— Het kasteel te Lage, *lxxvi.*
—— Lambert Hendrikz., *cxivi.*
—— P. de Lange, P. v. d. Broeke, H. Zwaerdecroon, *cix.*
—— De Heilige Lidewijd, *cv.*
—— Abraham van Lingen, *cxiv.*
—— Jan Luiken, *lxvii.*
—— Louis de Maulde dit Mansard, *cxxxvi.*
—— Mr. Jan Jacob Mauritius, *lix.*
—— De Jonkvrouw van Mechelen, *xxv.*
—— Mediis tranquillus in undis, *xvii.*
—— Melchior Justus van Effen, *cxxii.*
—— Meijer, Meijerij, *xvii.*
N. (V. D.), 't Geslacht de Moor, *xxiii.*
—— De Moord steken, *xvii.*
—— Naamsverandering van straten in Utrecht, *xv.*
—— Nederlandsche natuurkundigen, *lx.*
—— H. Niman, *xcv.*
—— Onuitgegeven werken van Vettius Valens Petosiris, *xv.*
—— Mr. F. J. van Overschie enz., *xxiv.*
—— Het Paardrijden en de Wiskunde, *cxlv.*
—— De Papenbril, *xxxvi.*
—— Pierre l'Oiseleur de Villiers, *lxi, cxlii.*
—— Portret van Albertina Agnes, *lxv.*
—— W. Puppius, *ci.*
—— Register van Grafschriften. Johan Pryce, *lxxiii.*
—— »Reilt en zeilt", *lviii.*
—— Het geslacht Revius, *xxii.*
—— P. Rixtel, *lxi.*
—— Robert Robertsz., *xv.*
—— Johannes Roggius, *lviii.*
—— Roomeester, *xvii.*
—— Schoonschrijvers, *xcii.*
—— Het geslacht van Jacob Simonsz. de Rijk, *xlvii.*
—— Smik als een uil, *xxii.*
—— Snaartje voor schoonzuster, Sweer voor schoonvader, *cxiii.*
—— Spot-en Schimpprenten, *xlviii.*
—— Schorren of Uiterwaarden, *xiii.*
—— Staartster van 1556, *xlvi.*
—— De staatkunde van het kerkzakje, *xxiv.*
—— H. Stromberg, *xiv.*
—— Het „Te Deum", *xxv.*
—— Het geslacht de Teligny, *lx.*
—— Lucretia van Trello, *lxxxiv.*
—— Vaak, *xi.*
—— Verzameling van spreekwoorden, *cv.*
—— Simon de Vries, *xlix.*
—— St. Vitus- of St. Veitsdans, *xlviii.*
—— De Baron de Wacker van Zon, *lxix.*
—— Het geslacht van Waes, *xci.*
—— Nicolaas van Wassenaar, *liv.*
—— Johan Wickleff, *viii.*
—— Het geslacht Witsen, *xlix.*
—— Het geslacht van Wijngaarden, *xci.*
—— Het geslacht Wijntgens, *lxi.*
—— Zwagerschap tusschen Hooft en Vondel, *lx.*
—— Christoffel van Zwol of Swol, *xxxvi.*
N***, Ahasueros en Kores, *lxxxiii.*
Naamsverandering van straten in Utrecht, *xv.*
Nachtwachtliederen, *ix.*
Nachtwachtliedjes, *cxxiv.*
Nagelhout, *lxxxvi.*
Namen (Hervormde Predikanten van den polder van), *cxiii.*
Napoleon te Amsterdam, *xxiii.*
Napoleon te Breda, *xl.*
Napoleon I (Geboortedag van), *xciv.*
Napoleon (Kanseloppositie tegen Koning Lodewijk), *lx.*
Natuurkundigen (Nederlandsche), *lx.*
Navorscher (Een lezer van de), Zilveren schaal voor den muntmeester van Nispen, *iv.*
Nederduitsche gedichten in onderscheidene talen overgezet, *cvi, cvii.*
Neursen en de Nersen (De geslachten), *lxxi.*
Neude (De), de Niezel, de Kneuterdijk, *lxxxix.*
Nieuwenhuijzen (J. J.), Robert Robertsz., *xiv.*
Niezel (De), de Kneuterdijk, de Neude, *lxxxix.*
Niman (H.), *xcv.*
Nispen (Zilveren schaal voor den muntmeester van), *iv.*
Noga, *xlviii.*

O.

O. (Mr. E. v.), Letterverkeer, *clii.*
O. (H. M. C. v.), Oliedom, *xcvii.*
—— Trigonale Cabbale enz., *xxxix.*
—— Zonderling Latijnsch vers, *ci.*
O. (v), Anonymen, Pseudonymen, *lxxxvii.*
—— Bacchus in de spreekwoordentaal, *xxvii.*
—— Hooge ouderdom in Zeeland, *lxxxvi.*
—— De Tonometer, *xxxvii.*
—— Woorden in Noord-Holland, *cxliv.*
—— Zeeuwsche Geneeskundigen, *liii.*
Oiseleur (Pierre l') de Villiers, *lxi, lxii.*
Oldenbarnevelds onthoofding (Afbeelding van), *cxvii.*
Oliedom, *xcvii.*
Ontdekking van Amerika (Een schrijver over de), *lxv.*
Onversterflijk erfleen, *lxxxii.*
Oogentroost (Huijgens'), *lix.*
Oorlam, *xlvii.*
Oostende of Ostende, *lxxxvi.*
Oostens (Het wapen der van), *xxxix, cxxi, cliii.*
Oranje (Prins Frederik van), *lxxvii.*
Oranje (Portretten van het Huis van), *cxxxii.*
Oranje (Renatus van), *lxxxv, cxlvi.*
Ostende of Oostende, *lxxxvi.*
Ottogracht (Aanwijzing van de aloude), *xcvi.*
Oudemannenhuis (Haar uit de put van 't), *cxv.*
Ouderdom (Hooge) in Zeeland, *lxxxvi, cxlix.*
Oudste jaarteekening in gedrukte boeken, *cxiii.*
Overschie (Mr. F. J. van) enz., *xxiv.*

P.

P. (E. A.), Afrikaan in de vorige eeuw in Nederland tot theologiae Doctor gepromoveerd, *lxxii.*

P. (E. A.), Dichters der Evangelische Gezangen, *ciii.*
—— Eijeren met beijeren, *xlviii.*
—— Grafschrift op J. A. Streso, *xix.*
—— Hooglied, *xcvii.*
—— Philips van Marnix, *xcix.*
—— Model van Salomo's tempel, *xxxi.*
—— De plank misslaan, *li.*
—— Poot aan poot, Louw is dood, *xxvi.*
P. (J. H.), Metzu's kraambezoek, *lxxix.*
P. (R.), „Den aap vinden", *lxxxv.*
—— Het land hebben, *xxx.*
Paardrijden (Het) en de wiskunde, *lxxv*, *cxliv.*
Pacheco te Vlissingen omgebragt, *clii.*
Paellanders, *lxx.*
Paolo (Marco), *cxxiv.*
Papenbril (De), *xxxvi.*
Patrimonium (Het) van St. Petrus, *xxxvi.*
Paulus (Brief van) aan de Laodicensen, *vii.*
Pedant, *lxxix.*
Penningen (Twee metalen), *xciii.*
Petosiris (Onuitgegeven werken van Vettius Valens), *xv*, *cxxv.*
Philo-Indicus, Brief op goud geschreven, *cxlvi.*
—— Oudste jaarteekening in gedrukte boeken, *cxiii.*
Pinksterbloemzingen (Het), *xxvii.*
Pint: Sympathetisch geneesmiddel, *cxi.*
Plank (De) misslaan, *li.*
Pleitmemorie enz. voor Mr. F. Lievens Kersteman, *lii.*
Pomponius, „Daar komt Pauwel Jonas (Prins Eneas) aan", *ii.*
Poot aan poot, Louw is dood, *xxvi.*
Potterus (Ludolph), *civ.*
„Praeadamitae" (Het tractaat), *cxl.*
Predikanten (Amerikaansche), *xxiii.*
Psalmen (Berijmde vertalingen der), *lxxx.*
Pseudonymen, Anonymen, *lxxxvii.*
Praatvaar" (Dichtregels uit „de Hollandsche), *lxx*, *cxlvi.*
Priesters getrouwd onder Floris V, *lxxxviii.*
Pryce (Johan), Register van grafschriften, *lxxiii.*
Puntdicht op Paus Innocentius VIII, *cxix.*
Puppius (W.), *ci.*

Q.

Quiescendo, Brixiusnacht, *lxxxvii.*

R.

R. (L. D.), Figuurlijke verzen, *cxxvii.*
—— Gazette de Leyde, *xli.*
—— De leer van David Joris, *xxxiv.*
R. (M.) Mz., De Hebreeuwsche poëzy in Nederland, *cxi.*
Raaphorst (Twent van), *xxi.*
Ravensberg (De familie), *v.*
Ray (P. van), J. van Gorkum, de heerlijkheid Bruchem, *vi*, *cviii.*
„Reilt en zeilt", *lviii.*
Reisverhaal door Italië, door P. C. Hooft, *l.*
Revius (Het geslacht), *xxii.*
Riebeck (Abraham van), *cxxi.*
Riem (Een) onder het hart steken, *xviii*, *xxix*, *xxx*, *cxxii.*
Rieu (Job de), *cxx.*
Ritthem (Hervormde gemeente te), *xlii.*
Rixtel (P.), *lxi.*
Robertsz. (Robert), *xiv*, *xv.*
Roggius (Johannes), *lviii.*
Rohan (Tancredo de), *lvi*, *cxxxiv.*
Rollema (H. v.), Nederlandsche Comtes en Barons de l'Empire, *cxxv.*
Romance, ballade, *xlvi.*
Romulus premier Roi, *xcvii.*
Ronse (Deken van), *xxxviii.*
Roomeester, *xvii.*
Roordahuizum (Epo Boëtius van), *xcvii.*
Roos (Onder de), *vii.*
Roos (G. P.), Hooge ouderdom in Zeeland, *lxxxvi.*
—— Speculaat voor St. Nicolaasgebak, *xc.*
—— Twee metalen penningen, *xciii.*
—— Verzameling van spreekwoorden, *xxvi.*
—— Woorden in Noord-Holland, *xliii.*
—— IJ of ei in rijm gesteld, *lxxii.*
Roose Cruyse (Broeders van de), *cxl.*
Rouwvoer, *xci.*
Rijk (Het geslacht van Jacob Simonsz. de), *xlvii.*
Rijk (G. E. J.), Muzijkinstrument van Hollandsche vinding, *v.*
Rijckegens (Aegidius of Gillis), *xv.*

S.

Σ., Aanvulling der Biogr. schets van Hoogd. gezangdichters, *cxxviii.*
—— Brief van Paulus aan de Laodicensen, *vii.*
—— Eene fraaije vertaling van eene fraaije woordspeling, *cxlviii.*
—— Freule, *cl.*
—— Jan Salie, *cxxv.*
—— Met spek schieten, *xciv.*
—— Priesters getrouwd onder Floris V, *lxxxviii.*
—— Te hei of te fei, *xciii.*
—— Twee min bekende gedichten van Bilderdijk, *c.*
S. (Gr. v. L.), Philips van Marnix, *xcviii.*
S. (J. G. de), Nederlandsche spot- en scheldnamen, *xxii.*
S. (P.), Reisverhaal door Italie, van P. C. Hooft, *l.*
Salie (Jan), *xiii*, *cxxv.*
Salomo's tempel (Model van), *xxxi.*
Samoureusen, *xxi.*
Sandwijk (G. van), Boffen, *xxxii.*
Sandwijk (G. van), Speelrijmen: aftellen, *cvii.*
—— Staart overschoer, *xxxii.*
Sassen bloede (Dat gaat van), *xlv.*
Schaakspel (Het), *xxvi.*
Schaal (Zilveren) voor den muntmeester van Nispen, *iv.*
Scheld- en spotnamen (Nederlandsche), *xxii.*
Schelven en Metius (De geslachten), *lxxxix*, *cxlviii.*
Schilderen, *lxv.*
Schimp- en spotprenten, *xlviii.*
Scholen (Noord-Hollandsche) in de achtste eeuw, *xlix.*
Scholtingh, Muntingh, Schultingh, *xcv.*
Schoonschrijvers, *xcii*, *xciii*, *clii.*
Schorren of Uiterwaarden, *xiii.*
Schout-bij-nacht, *xxxvi.*
Schreuder (J.), Klokkenspelen, *xlii.*
—— Hooge ouderdom in Zeeland, *cxlix.*
—— Noord-Hollandsche scholen in de achtste eeuw, *xlix.*
—— Windhoutzaagmolen, *xxii.*
Schultingh, Scholtingh, Muntingh, *xcv.*
Shakspeare in 't Slavisch, *cxii.*
Sitter (Mr. R. de), Het geslacht de Gouda van Swindrecht, *ii.*
Simon, „Bekend zijn als de bonte hond", *lxviii.*
—— Gesloten deuren in Noord-Holland, *lxxxiv.*
—— Huis te Merwede, *cii.*
—— Nagelhout, *lxxxvi.*
—— Pint. Sympathetisch geneesmiddel, *cxi.*
—— Trouwdag van C. Tromp enz., *cxii.*
Sl., Allumbrados of Illuminati, *cxli.*
—— Broeders van de Roose cruyse, *cxl.*
Slangengif (Middel tegen), *xxxviii.*
Slavisch (Shakspeare in 't), *cxii.*
Smik als een uil, *xxii.*
Snaartje voor schoonzuster, *cxiii.*
Spaansch-Hollandsche woorden, *lv.*
Spaensche tyrannye (Spieghel der) *lxiii.*
Speculaat voor St. Nicolaasgebak, *xc.*
Speelrijmen, *iv*, *cvii.*
Spek (Met) schieten, *xciv.*
Spieghel der Spaensche tyrannye, *lxiii.*
Spot- en scheldnamen (Nederlandsche), *xxii*, *xlviii.*
Spreekwoorden, spreuken en spreekwijzen, *xxx.*
—— Bekend zijn als de bonte hond, *lxviii.*
—— 'k Ben in de Boonen, *xxx.*
—— Boffen, *xxxii.*
—— Daar loopt wat van St. Anna onder, *xlii.*
—— Dat gaat van Sassen bloede. Onder de Roos, *vii.*
—— De moord steken, *xvii.*
—— De plank misslaan, *li.*
—— Den aap vinden, *lxxxv.*
—— Een luir is geen kakstoel, *xc.*

Spreekwoorden, Een riem onder het hart steken, *xviii, xxix, xxx, cxxvii.*
—— Eijeren met beijeren, *xlviii.*
—— Het land hebben, *xix.*
—— Iemand in den mot hebben, *viii.*
—— Ik zal hem troef geven, *xxxiii.*
—— Loop naar St. Velten, *xiii.*
—— Oliedom, *xcvii.*
—— Reilt en zeilt, *lviii.*
—— Smik als een uil, *xxii.*
—— Snaartje voor schoonzuster, *cxiii.*
—— Staart over schoêr, *xxxii.*
—— Stuk sta vast, *lxx.*
—— Sweer voor schoonvader, *cxiii.*
—— Te hei of te fei, *xciii.*
—— Te hooi en te gras, *xxxiii.*
—— Valiekant, *vii.*
Spreekwoorden (Oude gravuren met), *xciii.*
—— (Verzameling van), *xxci, cv.*
Spreekwoordentaal (Bacchus in de) *xxvii.*
St. (De), Johanna Constantia Cleve, *cxxvi.*
—— Ouders van Lieve de Stoppelaer, *lxvi.*
Staart over schoêr, *xxxii.*
Staartster van 1556, *xlvi.*
Staatkunde (De) van het kerkzakje, *xxiv.*
Steinmetz (F. F. C.), Engel Willemsz. de Merle, *lxxxvi.*
—— Luilekkerland, *lxii.*
—— Uitvindingen van Cornelis Drebbel, *xxxiv.*
Stel (Simon van der), *lxxxiii.*
Sterfhuis-gebruiken, *xviii.*
Stevin (Simon), *cii.*
Stomp ('t Huis te) te Waardenburg, *vii.*
Stoppelaer (Ouders van Lieve de), *lxvi.*
Streso (Het geslacht), *cxxix.*
—— (Grafschrift op J. A.), *xix, xx.*
Stromberg, (H.), *xiv.*
Stuk sta vast, *lxx.*
Swanenburg, *cx.*
Sweer voor schoonvader, *cxiii.*
Swindrecht (Het geslacht de Gouda van), *ii.*
Swol of Zwol (Christoffel van), *xxxvi.*
Sijberg (Baron), *li.*
Sylvius Saxo, De Bijbel in het Amerikaansch, *xliv.*
—— Hier ligt een zoon met zijne moeder, *cxxv.*
—— Napoleon te Breda, *xl.*

T.

—t—, Familiewapens, *xc.*
T. (P. A.), Bibliotheek van Erasmus, *l.*
—— De boekdrukker Hans van Laudebach, *xix, cxxvii.*
—— Gerardus Listrius, *lxi.*
—— Model van Salomo's tempel, *xxxi.*
—— Renatus van Oranje, *lxxxv.*
T. (P. A.), Robert Robertsz. le Canu, *xxxiii.*
T. (O. H.), Aelia Laelia Crispis, *lvii.*
T. (W.), De Jode, *xxxvii.*
—— Pedant, *lxxix.*
Tabaksdoos (Eeuwigdurende Almanak op een), *xxxviii.*
Tafelronde (Ridders der), *l, cxxix.*
„Te Deum" (Het), *xxv.*
Teligny (Het geslacht de), *lx.*
Teunis met zijn wijf (Grafschrift op), *xiii.*
Th. (J. A. Alb.), Oude liederen en hunne zangwijzen, *xlv.*
Themmen (C. J.), Rembertus Dodonaeus, *xxxiv.*
Theodoliet, *ix, cxxiii, cxxiv.*
Titsingh (Abraham), *iv*
Tooneel (Groot) van verwarringen, *xcv.*
Tonometer (De), *xxxvii.*
Teenstra (M. D.), J. H. J. van der Leij, *cxliii.*
Tiara (Petrus en Dominicus), *cxxxix.*
Trello (Lucretia van), *lxxxiv.*
Tribus Impostoribus" (Het boek „de), *cliii.*
Trigonale Cabbale enz., *xxxix.*
Trier (Gomes van), *cxiv.*
Troef („Ik zal hem) geven", *xxxiii.*
Tromp (Trouwdag van C.) enz., *cxii.*
Θ.........ς, Buyldragers, *xx.*
—— Gapers voor de winkels van droogisten, *xx.*
—— Kaarslicht bij Veilingen, *xviii.*
—— De nieuwe Maas beneden Heusden, tot Woudrichem en Loevestein, *cxl.*
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, *xx.*
—— Petosyris, *cxxv.*
—— Het Pinksterbloemzingen, *xxvii.*
—— Poot aan Poot, Louw is dood, *xxvi.*
—— Samoureusen, *xxi.*
—— Sterfhuisgebruiken, *xviii.*
—— IJzers in het huis te Britten gevonden, *xx.*
Tuin (Hollandsche), *lxxxviii.*
Turfschipper van Breda (van Bergen, de), *v, cxxii, cxxiii.*
Twaalfstek, Driestek, *lix.*
Twent van Raaphorst, *xxi.*

U.

Uilenbord. (Historisch kinderspel) *cxlvii.*
Uiterwaarden of schorren, *xiii.*

V.

V. (W. D.), Het paardrijden en de wiskunde, *lxxv.*
—— Noga, *xlviii.*
Vaak, *xi.*
„Valiekant", *vii.*
Vanvitelli (Casparo), *lxxvi, cxlvii.*
Varkens (Utrechtsche St. Antonies en St. Huberts), *xvi.*
Vasten (Voorbeelden van ziekelijk) *cx.*
Veilingen (Kaarslicht bij), *xviii.*
Velten" („Loop naar St.), *xiii.*
Vers (Zonderling Latijnsch), *ci, cii.*
Vertaling (Eene fraaije) van eene fraaije woordspeling, *cxlviii.*
Verzen (Eerste berijmde), *ci.*
Verzen (Figuurlijke), *xlvi.*
Vespucci (Brief van Americo), *xxxviii.*
Villiers (Pierre l'Oiseleur de), *lxi, lxii, cxlii.*
Vischjes, *xcix.*
Visscher (Truytje Roemer), *cxxxvi.*
Vitus (St.) of St. Veitsdans, *xlviii.*
Vlag (Kleuren van de Nederlandsche), *li, lii.*
Vlies (Engeltje van der), *cx.*
Volksbijgeloof, *cxxxii.*
Volksliedjes, „Daar komt Pauwel Jonas (Prins Eneas) aan", *ii.*
Volksoverleveringen (Nederlandsche), *xx.*
Voorda (Jacobus), *lxxv.*
Voornamen (Beteekenis van sommige), *cxxxii.*
Vondel en Hooft (Zwagerschap tusschen), *lx.*
Vossius (G.), *lxxxix.*
Vredeman (Hans) de Vriese, *lxv.*
Vries (Simon de) en zijn boek „de zeven duivelen regerende en vervoerende de hedendaagsche dienstmaagden, *xxi.*
Vries (Simon de), *xlix.*
Vriese (Hans Vredeman de), *lxv.*

W.

W., Delftsch aardewerk, *cxxviii.*
—— Klokkenspel, *cxx.*
—— Zeeuwsche geneeskundigen, *xliii, cxxii*
W. (H. &), Factieteekens, *lxvii.*
W. (S. v.), April-gekken, *cx.*
—— De „navolging van Christus", *cliii.*
—— Geboortedag van Napoleon, *xciv.*
—— Haar uit de put van 't Oudemannenhuis, *cxv.*
—— Jaartallen der echtverbindtenissen en geboortedagen der kinderen van Prins Willem I, *cxlix.*
Waardenburg ('t Huis te Stomp te), *vii.*
Wachtendorp (Casparus), *cxl.*
Waes (Het geslacht van), *xci.*
Wagenaar (Het geslacht), *cxxxix.*
Wagenaer (Zacharias), *cxxix.*
Wapens (Onbekende), *xcvi.*
Wassenaar (Nicolaas van), *liv, cxxxii.*
Wickleff (Johan), *viii.*
Willem I (Jaartallen der echtverbindtenissen en geboortedagen der kinderen van Prins), *cxlix.*
Windhoutzaagmolen, *xxii.*
Wind's (Aanteekeningen op Mr. S. de) Bibliotheek van Nederlandsche geschiedschrijvers, *cxl.*
Witt (Graven de), *xci.*

Witt (Authentieke stukken betrekkelijk Jan de), *cxli.*
Witsen (Het geslacht), *xlix.*
Wolfs (J. J.), Admiraal, *xviii.*
—— Damspel, *ix.*
—— „De" of „het" Graafschap, *xi.*
—— Geallitereerde woorden en zegswijzen, *ix.*
—— Glimlach, grimlach, glimplach, *xii.*
—— Heilige Geest-huizen, *cxxxvii.*
—— Iemand in de mot hebben, *viii.*
—— Leesteekens, *vi.*
—— Moermannetje, *vii.*
—— Ferdinand Freiligrath, *lxii.*
—— Jan Salie, *xiii.*
—— Naamsoorsprong van Minster, *lxxii.*
—— Schorren of Uiterwaarden, *xiii.*
—— Te hooi en te gras, *xxxiii.*
Theodoliet, *ix.*
—— Vaak, *xi.*
—— Valiekant, *vii.*
—— „Zoet Fiane" en „'t lieve Lodderaitje, *viii.*
Woorden in Noord-Holland, *xliii, cxliv.*
Wijngaarden (Het geslacht van), *xci.*
Wijntgens (Het geslacht), *lxi.*

X.

X., Kleuren van de Nederlandsche vlag, *lii.*
X. (Q—*,*—), Grafschrift op J. A. Streso), *xix.*

IJ.

Y., Muntteeken van 1817 op eene munt van 1790, *cxxviii.*
IJ of ei in rijm gesteld, *lxxii.*
IJs (Aangroeijing van het) in de rivieren, *xciii.*
IJzers, in het huis te Britten gevonden, *xx.*

Z.

Z. (X—Θ), Nederduitsche gedichten in onderscheiden talen overgezet, *cvii.*
Z. (Z. X.), Swanenburg, *cx.*
Zeeland (Jongste dorpen in), *lv.*
Zeeuwen van het Bestuur der Leydsche Hoogeschool uitgesloten, *lviii.*
Zjermes, Adam Karelsen of Karels van Germes, *xi.*
„Zoet Fiane" en „'t Lieve Lodderaitje", *viii.*
Zon (De Baron de Wacker van), *lxix, clxv.*
Zonderling Latijnsch vers, *xxxvi, ci, cii.*
Zwaerdecroon (Henricus), *cviii, cix.*
Zwol of Swol (Christoffel van), *xxxvi.*

—5—

— 5— Grafschrift te Doornik, *xliii.*

§. §.

§. §., Casparo Vanvitelli, *clvii.*
—— Escuriaalsche, H. SS., *xxi.*
—— Het wapen der van Oosten's, Abraham van Riebeck, *cxxi, cliii.*
—— Het geslacht van Amerongen, *c.*
—— Historisch Kinderspel, *lxxx.*
—— Tancredo de Rohan, *cxxxiv.*
—— Theodoliet, *cxxiv.*